

ILLUSTRISSIMI, ET REVERENDISSIMI DOMINI
D. F. JOSEPH-MARIÆ PERRIMEZZI

EX ORDINE MINIMORUM
S. FRANCISCI DE PAULA

S. CONGREGATIONIS INDICIS IN URBE CONSULTORIS,
S. Romanæ, & universalis Inquisitionis Qualificatoris, SS. Domini
nostri Prælati Domestici, & Pontificio Solio Episcopi
Assistentis, Sanctæ Oppidenfis Ecclesiæ Episcopi,

IN SACRAM
DE DEO SCIENTIAM

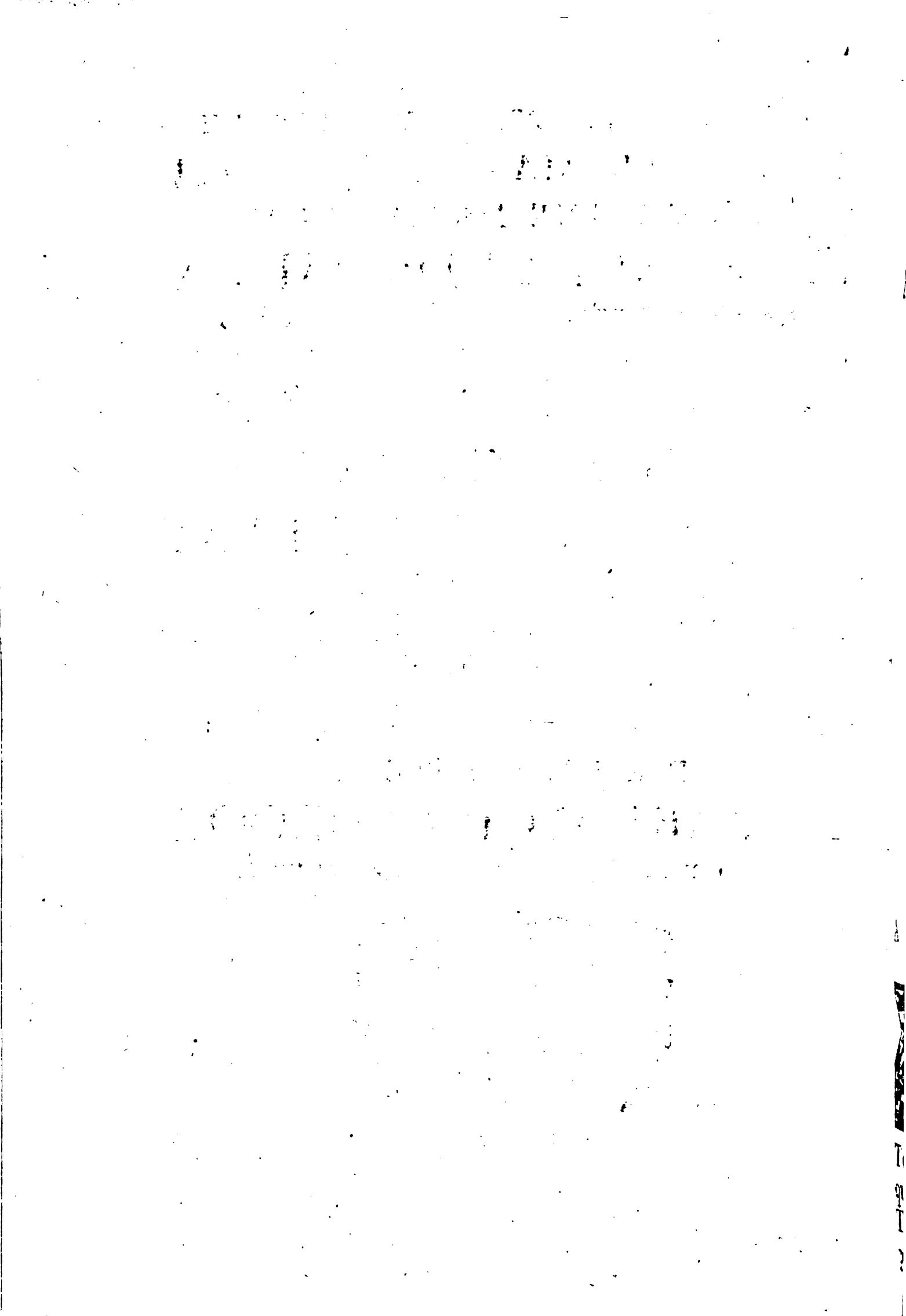
DISSERTATIONES SELECTÆ
HISTORICÆ, DOGMATICÆ, SCHOLASTICÆ.
PARS SECUNDA.

AD EMINENTISSIMUM, ET REVERENDISSIMUM
PRINCIPEM
ALVARUM CIENFUEGOS.

S. ROMANÆ ECCLESIAE CARDINALEM AMPLISSIMUM.

NEAPOLI MDCCXXX.
Ex Typographia Januarii Mutio Hæredis Michaëlis Aloyfii.
Superiorum Permissu.

AD EMINENTISSIMUM, ET REVERENDISSIMUM
P R I N C I P E M
ALVARUM CIENFUEGOS,

S. ROMANÆ ECCLESIAE CARDINALEM AMPLISSIMUM.

A U C T O R

SI cuiquam alteri theologicæ rei lucubratio offerenda, ejusdenque defensio si aliquopiam alio est imploranda, hunc Te solum esse, EMINENTISSIME ALVARE, illos tantum ignorare arbitror, qui Te non norunt; ac proinde illos a Te non protegi, qui ad Te non confugiunt, illos non adjuvari, qui Te non implorant. Quum enim ubique gentium, per electissima volumina, quæ edidisti, doctrinæ tuæ
a 2 fama

fama latissime pervagetur; & quum in tota Ecclesia comperiatur, per præclara munera, quæ supra omnem laudem obis, illa, qua maxime fulges, summa auctoritatis amplitudo; quis hominum ignorat, in Te uno comprehendi, & mentem, quæ oblata assequatur, & cor, quod oblationem gratam habeat, & acceptam? Erunt profecto plurimi, qui, vel theologicæ doctrinæ laudem de industria affectant, vel amplissimæ dignitatis honorem cupide exoptant; at quam pauci, qui illam per labores assequuntur, hanc vero per merita; quod utranque studio, ac sudore consequi, aut negligunt, aut detrectant?

Attamen si Te homines contueantur, **AMPLISSIME PRINCEPS**, citra negocium invenient, & qui alteram per crebra experimenta merueris, & qui postremam numeris omnibus æquaveris. In illa enim Societate educatus, quæ proborum, ac doctorum hominum in Ecclesia Societas est, adeo fortiter in literarum palæstra cucurristi, ut omne pallium fueris jure merito assequutus. Testantur Hispaniarum celebriores Academiæ, in quibus theologicam facultatem per plurimos annos edocens, florentissimos habuisti Auditores, qui nomen tuum quoquo versus clarius omnibus, ornatiusque, reddiderunt. Testantur romani Eminentissimorum Cardinalium Conventus, in quibus suffragia tua quisque uti oracula veneratur; & in illis ferendis Te sequendi gloriam fere omnes contendunt. Testatur Romanum Concilium, paucis abhinc annis coactum, in quo quotquot interfuerunt, facilitatem, qua abstrusiora exponebas, proprietatem, qua de cunctis loquebaris, subtilitatem, quam in cæteris exhibebas, omni ex parte admirabantur.

Testor denique & Ego, si hanc mihi præbeas facultatem, aliquando in tuum Musæum perhonorifice admissus, & de theologicis rebus differere jussus,
harum

harum omnium adeo vividam, solidam, completan-
que peritiam in Te admiratus sum, ut dixerim ve-
re apparere, Te cathedram non modo rexisse, sed
& regere. Et quum exteriora negotia adeo animum
tuum occupatum retineant, ut vix ocium habeas le-
gendi, quæ ad præsens tuum pertinent ministerium;
theologica tamen volumina ea assiduitate evolvebas,
ut vix ita faceret, qui sacram illam scientiam pro
munere haberet in scholis, & circulis, docere, ac
profiteri. Quod quidem ex longo usu, ac peculiari
consuetudine, in literarum palæstris provenire nemo
ambigit; immo etiam fateri omnes oportet, animum
tuum factum ad omnia, non ideo amittere quæ pos-
sedisti, quia modo exerces quæ non curabas. Proin-
de absque mendacio dicimus, Te ita scientias omnes
habere, ut una alteri det locum in mente tua; ut
altera non impediat quamlibet in ore tuo; ut tan-
dem omnes, prout res exigit, prodeant alternatim
ex calamo tuo, quo nihil acutius, ac rectius, ad res
dirimendas, si difficiles, & ad easdem, si dissonæ,
componendas.

Hinc, quod omnes sane demirantur, in rebus ge-
rendis ea polles solertia, ea fidelitate, ea constantia,
ut **AUGUSTISSIMUS DOMINUS NOSTER** haud
valeat majorem desiderare, nosque subditi amantio-
rem colere nequeamus. Quis in Romana aula, quæ
omnium uti est princeps, ita est magistra, adeo est
peregrinus, ut Te non prædicet hominem, in re-
gerenda vividum, acrem, atque vehementem? Quis
in **IMPERATORIS CAROLI** negotio procurando
Te navum, sedulum, impigrum, non dicit? Quis
in Germaniæ, cujus es Comprotector, juribus obser-
vandis, Te non laudat summæ curæ, perspicacis in-
genii, studii infaticabilis, horarum denique, ac mo-
mentorum, observantissimum? Et quod pluris est mu-
nus

mus tuum adeo accurate imples, ut etiam amabiliter gratus omnibus, nemini autem infestus, appareas. Si præcipis, ea est præcipientis humanitas, ea urbanitas, ea dignitas, ut non jubere, sed rogare potius videaris. Si exhortaris, sic rationabiliter, ac modeste, loqueris, ut non imperium, sed eloquentiam exerceas. Si postulas, ita efficaciter, & amanter discurre, ut nemo possit postulata negare. Accedunt etiam verbis ut plurimum opera, munera quoque sæpius, laudes semper; quibus sit, ut nemo a Te tristis discedat, immo qui Tibi beneficiis obstrictum se omnimode non fateatur.

Quæ quum ita se habeant, quid mirum, si CÆSAR INVICTISSIMUS adeo gratum, acceptumque habeat ministerium tuum, ut illud desinat nunquam laudibus, & præmiis honestare? Quæ sunt præclariora Siculi regni Sacerdotia, siue reddituum opulentiam, siue Ecclesiarum decora, siue jurisdictionis amplitudinem, spectemus, Tibi contulit; & ea etiam alacritate, ac omni prorsus cunctatione abjecta, contulit, ut plane ostenderit, Te omnia ex animi sui sententia operari; unde non tantum verbis, sed muneribus, illa omnia velit benigne accipere, ac largiter approbare. Munus autem, quod obis, cunctis quidem amplius, ac præclarius, ita sibi pergratum sentit, ut non semel Tibi confirmare dignatus fuerit; unde Subditorum gaudia in immensum crescunt, & Deo optimo maximo grates sine fine reddunt, quod in extenso munere tuo, nostrum omnium saluti, ac solatio, prospicere non dedignetur. Quid enim in præcipuo REGIS NOSTRI Ministro desiderare possumus, quum in illo habeamus sine ostentatione auctoritatem, amorem sine fallacia, liberalitatem sine jactantia, sollicitudinem sine præcipitatione, sine denique pigritia longanimitatem? Is omnia disponit ad
tem-

tempus, diemque suum; itaut nec præmaturæ, nec feræ, determinationes evadant; sed potius, ut decet, dispositæ, suum omnino sortiantur effectum. Is tandem nec **PRINCIPI SANCTISSIMO** quem orat, nec **PRINCIPI AUGUSTISSIMO**, cujus nomine orat, injucundus; ita exequitur cuncta, quæ ei committuntur, ut & illius benevolentiam sibi conciliet, & hujus sibi fartam tectam asserat humanitatem.

Tua sunt decora, **CARDINALIS DOCTISSIME**, quæ modo in sancto Ecclesiæ Principe, & in Sacro Imperii Ministro, qui Deo, quæ sunt Dei, & qui Cæsari reddit, quæ Cæsaris sunt, fusis laudibus exaltavi. Et sola modestia, quæ in Te est, tua esse contendet; quum de cætero omnes fateantur, Te Sacerdotii jura non frangere, quando Imperii sustines privilegia; & vicissim Imperii leges observare, quando Sacerdotii ornamenta veneraris. Hæc est felicitas temporum, quibus vivimus, habere Pontificem, qui pergratus Cæsari, nil ei judicet denegandum, quia hic nil petit non concedendum; habere Imperatorem; qui Pontifici obsequentissimus, illius nutu fertur, quod nutus non sine ratione feratur; habere denique fidissimum Ministrum, & simul Cardinalem amplissimum, qui inter utrunque foveat unitatem, itaut amborum sit cor unum, & anima una. Hanc vere Tibi debemus, concordiam scilicet Sacerdotii, & Imperii, quam per plures annos, Te procurante, ac servante, habuimus, & quam in posterum habituros credimus, si Tu non defines ministerium implere, ut usque modo, non sine divini Numinis complacentia, & utriusque Principis acceptatione, gessisti.

At veniamus ad rem ipsam, quam sub tutela tua, ut fidenter ponimus, ita & a Te protegendam, constanter speramus. Continet hic liber noster primo loco sublimem illam de Trinitate doctrinam, quam
Tu

Tu duobus voluminibus exposuisti, ea quidem profunditate, ac perspicuitate simul, ea elegantia, ac eruditione, ut non tantum Theologum egeris acutissimum, verum quoque Oratorem floridum, ac disertissimum. Continet præterea de Angelis, de primorum hominum, ac de rerum omnium creatione, dissertationes selectas, ac luculentas, ut rei ratio postulabat. Et in his non solum, quæ in scholis agitantur quæstiones, verum quoque controversiæ, quæ cum Heterodoxis sustinemus, & quæ insuper inter Eruditos in re historica, præcipue sacra, disquisitiones fiunt, qua potuimus brevitatem, ac concinnitatem, continentur. Quæ quidem omnia sicut genium tuum minime defraudant; ita & mihi spem addunt, qua firmiter expectem officii mei approbationem, & muneris quoque non dedignationem. Tractamus quæ vel tractasti, vel tractas; etsi non illa perfectione virtutis, qua cuncta, quibus calamus imponis, tractare, in usu habes; quod sane non omnibus datum esse, fatemur. Attamen similitudo laboris, etsi absit operis æqualitas, efficiet, ut illa grata habeas in aliis, qui iisdem manus imponunt, quæ probare sudoribus tuis, præcipuo, ac singulari studio, elegisti.

Accedit sanguinis claritas, qua genus tuum priscis sane temporibus adeo fulsit, ut non solum Hispanias, sed & Gallias quoque, aliasque finitimas regiones, quoquo versus illuminaret. Et domi, & foris, rebus præclare gestis, Majores tui sic se Regibus commendarunt, ut toga, & armis quovis tempore illustrarentur. Hinc Contribules tui apud nos familiæ tuæ vetustatem, generis dignitatem, domi opulentiam, ac prosapiam multis, veteribusque imaginibus, clarissimam, communibus vocibus, prædicant, atque proclamant. Tu vero, **PRINCEPS CLEMENTISSIME**, illorum comprobas dicta, & regali illa munificentia, qua

qua prosequeris cunctos, qui tua benevolentia honestantur; & magnificentia splendidissima, quæ in cunctis operibus tuis principem obtinet locum; & eleganti, concinnaque urbanitate, qua omnes ad Te attrahere dignaris, & neminem a Te pateris tristem discedere. Hæc sane sunt infallibilia veræ nobilitatis insignia, quibus stirpis amplitudo probatur, plusquam imaginibus, vel titulis, vel etiam stemmatibus splendidissimis.

At majora sunt, quæ Tu reddis Majoribus tuis, a quibus accepisti natalium claritatem, & quibus quoque debes virtutum exempla, quæ posteros quosque ad conservandam inducunt generis amplitudinem, quam iisdem virtutibus partam, a Progenitoribus suis acceperunt. Siquidem fidelitatem illam, quam Austriacis, Catholicisque Regibus intactam, inviolabilemque quovis ævo Homines tui sanguinis servarunt, Tu supra omnes adeo fortiter tutatus es, ut pro illa servanda quodcunque subire discrimen non dubitaveris. Amor ille pro Patria, & Gente tua, quo exarserunt corda illorum, qui domi Te præcesserunt, & quorum argumenta, sive in pace, sive in bello, nec pauca, nec infima leguntur, quo ardoris altitudine in Te ferveat, Hispani omnes ubique fatentur, & obstupescunt. Largitatem denique illam, ut alias, omnesque egregias, prætereamus virtutes, quibus Te generi tuo parem reddis, quæ ad cunctos extenditur, sive illis benefaciendo, ut Ecclesiæ Princeps, cujus est pauperes sublevare, sive illos adjuvando, ut augustissimi Principis Orator, qui suum esse credit, nemini deesse; sic Populi omnes, gentes omnes, ac nationes, in Te admirantur, ut nesciant quid in operibus tuis primo loco exaltent ex virtutibus tuis, quum omnes, sive civiles, sive politicas, sive potissimum morales, & christianas, in altiori gradu in-

animo tuo inveniant, & unam alteri non cedere, non sine admiratione, experiantur.

A tuis revertimur ad Te, SAPIENTISSIME ALVARE; ad illas scilicet virtutes commemorandas, quæ Te reddunt religiosi instituti tui sapientissimum sectatorem, episcopalis tui muneris integerrimum exemplar, doctrina denique, ac sanctitate, & dignitate, eminentissimum. Quod sane nobis comprobatur, vel Religionis austeritas, quam inter delicias, & pompas, mordicus observas; vel solitudinis amor, quo ad Deum quotannis raperis piis illis exercitationibus, quibus ad S. Patris tui leges, mens excolitur, animus perpolitur, ac regularis perfectio, vel acquiritur, vel augmentatur; vel pastoralis denique sollicitudo, qua prospicis ovibus tuis, etsi longe disitis, quod eas monitis, ac mandatis tuis ita dirigis, ut ad vocem tuam, etsi non ad oculum, continuo in via salutis incedant. Nec sane Tibi reluctantur aulae strepitus, rumores urbis, Orbis etiam vicissitudines, quominus cœlestibus rebus insistas, ac præstantiora tua studia in Deo figas, ac colloques: quum ea pietatis præstantia animum imbueris, ut etiam inter mundanas varietates valeas Te ad Deum, ac tua omnia referre. Hoc profecto miraculum insuper in Te omnes demirantur, ut uno, eodemque tempore, Ministrum agas, & Principem, in aula, & in claustris Religiosum adimpleas, & Episcopum; & hoc ita adumissim ad sanctitatis, & humanæ prudentiæ regulas, ut una alteram non impediat, immo nec ut altera ullam retardet.

Hæc de Te scribere scribendi consuetudo coegit, non sine quidem tuæ modestiæ commotione, at nec pariter sine nostræ sinceritatis discrimine. Invaluit usus, ut quicumque alteri suas lucubrationes nuncuparet, eidem in fronte Operis panegyricam scriberet.

Mo-

Morem hunc sectari modo necessitas est; patere igitur, ut epistolam de inveſtæ jam conſuetudinis lege ſcribentes, Tibi ea narraverimus, quæ Tu facere, quam audire malueris, & nos admirari potius, quam loqui elegiſſemus. Hoc unum igitur remanet, ut a Te, PRINCEPS EMINENTISSIME, deprecemur, quod hoc qualecunque munuſculum noſtrum illo hilari, ac benigno oculo intuearis, quo aſſoles ea recipere, quæ Tibi a præſtantiori manu offeruntur; noſque illo protectionis tuæ privilegio honeſtes, quo poſſimus majora ſcribere ad Jeſu Chriſti Eccleſiæ tutamen, ac ornamentum, ſi faxit Deus; & ulteriora Tibi, ad noſtræ obſervantiæ argumentum, nuncupare.

LEGENTIBUS PROLOQUIUM.

PROCIS in priori parte Vos detinimus, nec pluribus hac in altera detinebimus. Idem porro est in scribendo consilium, eadem operis ratio, nec diversus differendi modus, aut extranea methodus disputandi. Solummodo res, quae differuntur, ac disputantur, alia sunt ab illis, quas in precedenti volumine exposuimus. Sic quippe erat ordinis lex, ut post sacra de Deo scientia primordia, de subsequentibus ad illa tractaremus.

Continet igitur hoc volumen, quod secunda partis titulo nominamus, tractatus, quos dicunt, de Deo Trino, de Angelis, ac de prima rerum creatione. Curavimus in ipsis potiora scribere, quae sive Polemici, sive Scholastici, sive sacram Profitentes historiam, de iisdem agere consueverunt. Ea tamen lege, ut nec prolixitate molestiam, nec caliginem brevitate, vobis ingerere videremur. Si non de omnibus disseruimus, cuncta certe tetigimus; & eo quidem sine, ut qui plura desiderarent, apud alios, qui de iisdem latiori calamo pertractant, facili negotio adinvenirent.

Et quidem in primis, de Deo Trino materias, sive mysterii profunditatem spectetis, sive haesum multitudinem, sive Scholarum dissidia, ita est ambagibus involuta, ut vix possit, vel sine confusione, vel sine obscuritate, pertractari. Ea tamen moderatione peragenda sunt omnia, ut scrutator majestatis non opprimatur a gloria. Quae Deus nobis credenda proponit, absonum est, quinimmo etiam impium, velle eadem scire; & nolle iisdem assentiri, nisi per demonstrationem probentur contra omne rei christiana institutum est. Captivitatem intellectus exigit a nobis nostrae fidei Auctor in iis, quae de fide sunt, non mentis acumen, ut perscrutemur per naturale lumen, & per humana ratiocinia usque ad evidentiam demonstramus. Sat est, ut Adversantium objecta solvamus, ut contradictiones, quas comminiscuntur, diluamus, ut inconvenientia, quae opponunt, futilia, & inania esse, probemus. Hoc sane fit a cunctis, qui Dogmaticam pertractant; & hoc quoque pro virili nos agere conati sumus.

Qua vero tradidit Deus hominum disputationi, sic explere studuimus, ut a Sanctorum Patrum dictis, si quae fuerunt, nec in minimo discedere, voluerimus. Scholarum argutias, Philosophorum speculationes, naturales rationes, hac admisimus temperantia, ut supra Ecclesiae mentem, & Patrum doctrinam non prevalerent. Illa enim in cunctis est magistra, isti sunt Duces, a quorum vestigiis discedere apertissima insania est, ac temeritatis inconsultissima. Quis enim divinorum oraculorum sensum supra illos assequutus est, ut iisdem preferri valeat jure merito aspirare? Ipsi Patres nostri sunt, quorum si assequimur mentem, praecunctis hac sola gloria, debemus esse contenti. Hinc factum est, ut quoties nobis se occasio obtulit, in aliquibus dubiis, in quibus a paucis censuram subjerunt, eos ex instituto defendimus, ac vindicavimus. Eorum quippe contextibus genuinam doctrinam, quam profitebantur, ostendimus; & navos, quos illis impingebant, omnino removere, conati sumus. Sic porro fieri oportebat, ut venerationem, quam Catholici universi illorum dictis debent, non solum voce, sed re ipsa, ostenderimus.

Ceterum molestos illos haud dubie habemus, qui nimia libertate freti in sanctos, antiquioresque Patres calammum acnunt, illosque saepesapius vel hallucinationis, vel inconsiderantiae, vel erroris etiam, accusant. Quum enim temporibus illis, quibus Ecclesiae Patres florebant, non adhuc dogmata essent inter Catholicos disputata, ab Haeticis controversa, a Pontificibus Romanis, & a Conciliis definita, ac, ut uno verbo dicamus, non adhuc essent in tuto posita, ut modo sunt; quid mirum, si unus, aut

aut alter ex illis non ita perspicue, ac inconcusse de iisdem loquobatur, ut modo loquimur? Dandum profecto est aliquid temporum rationi, mysteriorum obscuritati; scribentium primordiis; qui quum Duces non haberent, quos in fidei doctrina sequerentur, nec omnia ex divinarum Scripturarum oraculis habere possent, sola naturalis rationis luce ambulantes, quæ ut plurimum deficit, & aliquando etiam obscuratur, humani aliquid se passos esse, nemo prudens demirabitur. Verum nec hoc in illis deprehenditur, si nos velimus ipsorum volumina discendi, non reprehendendi animo, volutare. Voces fortassis, quæ tunc temporis in usu erant, & modo non sunt, diversitatem præferre videntur; at res eadem est; insuper, quod in uno loco obscure pronuntiatur, claviori modo in altero dicitur; & denique aliquando ex Adversantium opinione loquuntur, quandoque ex propria. Quam discretionem quum non faciant Legentes, ideo tam faciles se ostendunt, ad censura illos inurendos; quos quidem non inurerent, si ipsorum mentem assequerentur.

Profecto nobis optandum venit, ut majori veneratione Patres, & minori studio Philosophos, prosequamur. Quis enim feret, Catholicos Viros piaculum ducere Ethnicos Philosophos, aspernari, & eruditionis honorem Ecclesiasticos Patres reprehendere? Si loquatur Aristoteles, si Plato, si Epicurus, si Democritus, si Anaxagoras, silentio ipsorum dicta venerari; & si loquatur Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Gregorius, Athanasius, Chrysostomus, Basilus, Nazianzenus, querere nodum in scirpo, & de illorum dictis Judicem se facere? At deteriora sunt, quæ in pluribus insuper deploranda occurrunt. Sanctis, & antiquis Patribus nuperos Scriptores anteponunt; & horum sectantes placita, parum, aut nihil ducunt illis se opponere, & adversari. Vel quia ut plurimum curiosis ingeniis nova placent, vel quia debiliores intellectus deteriora eligunt, sanctam oppugnare antiquitatem pro merito parant, & doctrinæ auram captare student, quia nec scribunt, quæ omnes calamo tradunt, nec affirmant, quæ ab omnibus mente, & ore affirmantur. Hoc sane nobis, & rationi dissonum, & prudentiæ contrarium, & nec in fide tutum visum est; unde erga antiquos Patres reverentiam, in dictis eorum excipiendis, & prælectionem in ipsorum sententiis examinandis, & fortitudinem, in iisdem vindicandis ab erroribus, qui ipsis a quibusdam impinguntur, ostendere, qualencunque operam nostram, si Superi voluere, navavimus.

Redeamus autem ad rem nostram. Post de Deo Trino Dissertationes continet hoc alterum Theologiae volumen, alias de Angelis, & alias quoque de prima rerum creatione. De Angelis differuimus, & quæ Polemici, & quæ Scholastici differunt; at sobrietate illa, quæ necessaria quidem est, ut differentes nec brevitatis vitio obscuri, nec prolixitatis tadio, molesti reddantur. Si quas novas in medium adduximus excogitationes, de illis fuerunt, quas Deus in nostra posuit disputatione. Nec omisimus illas probatorum hominum auctoritate vallare; ut non solum ratiocinii vi, sed etiam doctrinæ testimonio, disputare videremur. Quæ vero de iisdem narrantur, non disputantur; & sunt ut plurimum aniles fabulæ, quas muliercula præpostera fide sequuntur; exacto criterio subjecimus; ut illa tantum amplecteremur, quæ post accuratum examen amplectenda videbantur; quæ vero respuenda, respueremus.

Dissertationes denique de prima rerum creatione componere curavimus ea soliditate, studio, labore, quibus non Theologi, sed Sacrorum Codicum Interpretes tractare in usu habent. Siquidem res illas ea oportebat perspicuitate exponere, ea secretionem exscribere, ut Legentes noscerent, quæ credere debuissent, quæ scire, & quæ probabiliter opinari. Sicco nimis calamo Theologi, & præcipue qui sunt de Schola, illa pertractant; nec de illis, quæ potiori jure sunt pertractanda, discurrunt. Diffusiores postea se reddentes in iis, quæ ad rem non faciunt; quum potissimum sint hypothetica quæstiones, de rebus scilicet, quæ nunquam erunt, sed quæ fuissent, si conditiones, quas fingunt, suum habuissent effectum. Quem quum non habuerint, nec habitura sint, plane fit, ut tota quæstiones illa prorsus ad nihilum redigantur. Hinc temporis dissipatio, laboris inanitas, & studii defectio, quibus non Legentium profectus, sed falsa scribentium gloriola comparatur.

Ve-

Verum, quod majus est; Legentes discretissimi, allicere vos curamus ad voluminis hujusce lectionem, non operis commendatione, qua nulla esse probatur, quum nihil habeamus nos, quod commendabile credamus; sed potissimum benignitate illa vestra, quam nos ipsi multoties experti sumus. Eandem illam prosequi dignamini, quia sicut nos illa freti, operi admovimus manum, ita si eadem nos destitueris, inceptum laborem minime prosequemur. Quod si fiet, haud quidem literarum Respublica dolore gravabitur, quia nullum expectat ex quoquoque labore nostro ornamentum; at in hoc tantum, si fateri volumus, dolebit, quod hoc alterum non habebit patientia, ac humanitatis vestra testimonium.

Nos autem ea quidem fiducia susceptam provinciam prosequemur, ut quam semel putavimus suscipiendam, nisi finem attingamus, non eam derelinquamus. Sive bene, sive male, de nobis, & de fœtibus nostris, dixerint homines, qui non eadem, ac Vos, pradi sunt benevolentia, ac urbanitate; hoc nobis cordi erit, genio nostro imprimis indulgere, & deinde beneficio vestro prospicere. Genio nostro indulgemus, scribentes, qua scribimus; si ad decus, si ad dedecus, Vos judicos estis, vos judices volumus. Beneficio vestro prospicimus, quia post Deum, quem primo loco respicimus, & ad quem quoslibet labores nostros ordinamus, ad Vos dirigimus cuncta, qua scribimus, ut ex studio nostro, si Superis placuerit, qualique modo, proficiatis. Valete.

I N D E X

DISSERTATIONUM.

Differtatio CI.	carum rationum momentis .	39
D E cognoscibilitate Sanctissimæ Trinitatis mysterii, de Hæreticorum erroribus, & de Scholasticorum sententiis, circa eandem .	Differtatio CX.	
	De Vocibus, quæ in explicando Trinitatis Mysterio a Sanctis Patribus, vel a Theologis Scholasticis usurpantur .	49
Differtatio CII.		
De Philosophis Ethnicis, an Trinitatem agnove- rint, quid de ea senserint, ut unde illius notio- nem hausierint .	Differtatio CXI.	
	De modo loquendi circa Trinitatem .	53
Differtatio CIII.		
De Judæis, tum ante, tum post, Christi adventum; & de eorum, circa Trinitatis mysterium, aut incredulitate, aut fide .	Differtatio CXII.	
	De Processionibus in divinis Personis; de Errori- bus contra easdem, illorumque Auctoribus; & de Scholasticorum sententiis circa illas .	60
Differtatio CIV.		
De Patribus, qui ante Arii hæresim in Ecclesia floruerunt, & quid de Trinitate, & senserint, & scripserint .	Differtatio CXIII.	
	De Relationibus inter divinas Personas; An sint? Quid sint? Quot sint? Quam habeant distin- ctionem? An constituent Personas? Et an perse- ctionem dicant? Et de peculiari pro his ulti- mis P. Magnani sententia .	68
Differtatio CV.		
De antiquioribus Hæreticis, & de eorum contra Trinitatem insaniis .	Differtatio CXIV.	
	De unitate naturæ in tribus divinis Personis; de Hæreticis, qui tribus prioribus Ecclesiæ seculis contra eandem errarunt; & de Patribus, qui eo- dem tempore pro eadem scripserunt .	84
Differtatio CVI.		
De Sectariis recentibus, & de eorum contra Tri- nitatem deliriis .	Differtatio CXV.	
	De Ariane Hæresis origine, ortu, & progressu; de variis illius Sectis; de Conciliis, & Concilia- bulis, in quibus, aut damnata, aut palliata, fuit; & de illis, qui eidem, vel calamo, vel ense, patrocinati sunt; deque illis, qui contra eandem bellum implacabile gesserunt .	91
Differtatio CVII.		
De existentia Trinitatis Personarum ex veteri Testamento contra Judæos .	Differtatio CXVI.	
	De Hæreticis aliis, qui post Arium, ejusdem Se- ctatores, Unitatem naturæ trium divinarum Personarum negarunt, & ad hac usque tempo- ra inficiantur .	100
Differtatio CVIII.		
De existentia Trinitatis Personarum ex novo Te- stamento contra Heterodoxos .		Dif-
Differtatio CIX.		
De existentia Trinitatis Personarum, ex Ecclesiæ definitionibus, Patrum traditione, & theologi-		

INDEX DISSERTATIONUM.

Differtatio CXVII.

De Divinitate Verbi, ex Scripturis, Conciliis, Patribus, ac Rationibus theologicis, asserta, & probata. 102

Differtatio CXVIII.

De Hæresibus contra divinitatem Spiritus Sancti, & de illarum Auctoribus. 111

Differtatio CXIX.

De Divinitate Spiritus Sancti, Scripturarum oraculis, Conciliorum decretis, Sanctorum Patrum testimoniis, ac Rationum momentis, affirmata, ac probata. 115

Differtatio CXX.

De Appropriatione in divinis, de divinarum Personarum Æqualitate, & Consubstantialitate, de earundem Circuminsessione, Notionibus, & Missione. 121

Differtatio CXXI.

De Prima Trinitatis Persona; de ejusdem nominibus, & quomodo ipsi conveniant; quodnam sit proprium ipsius nomen, & an solum ipsum in ratione primæ personæ eam constituat. 129

Differtatio CXXII.

De Secunda Trinitatis Persona, & de variis ipsius nominibus; quanam sint, & quomodo ipsi conveniant? 138

Differtatio CXXIII.

De Processione Verbi; & ex quorum cognitione procedit. 148

Differtatio CXXIV.

De Processione Filii, quod sit Generatio, non sic autem Processio Spiritus Sancti; contra Hæreticos: Et quare dicatur Generatio, non sic vero illa Spiritus Sancti; inter Scholasticos. 152

Differtatio CXXV.

De tertia Trinitatis Persona, & de Nominibus, quæ eidem, vel a Patribus Ecclesiæ, vel a Theologis de Schola, tribuuntur. 159

Differtatio CXXVI.

De Erroribus contra Processionem Spiritus Sancti a Patre, & Filio; & de Propugnatoribus illorum. 164

Differtatio CXXVII.

De Processione Spiritus Sancti a Patre, & Filio, divini Testamenti vocibus, Conciliorum votis, Patrum dictis, ac Theologorum ratiociniis demonstrata. 168

Differtatio CXXVIII.

De Additione particula Filioque Symbolo facta; quandonam fuerit facta; & an fuerit legitime facta? 176

Differtatio CXXIX.

De Scholasticorum Controversia; Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, an ab eo distingueretur; an Hypothesis sit admittenda, & quid de Controversia dicendum? 182

Differtatio CXXX.

De Existentia Angelorum; de Hæresibus contra illam, & de earundem Auctoribus; ac de illius probationibus, tum ex auctoritate, tum ex ratione. 190

Differtatio CXXXI.

De Auctore, & creatione Angelorum; de erroribus antiquorum, & de sententiis recentiorum, circa illa; & de loco, & tempore creationis ipsorum, juxta Patrum traditionem, & Theologorum doctrinam. 196

Differtatio CXXXII.

De Natura Angelorum; de Philosophorum, & Hæreticorum, erroribus, & de opinionibus Patrum, circa illam; & quid modo catholica Fides nobis credendum proponat? 204

Differtatio CXXXIII.

De carnali cum mulieribus commercio, quod Angelis falso tribuitur; germana Scripturarum intelligentia asseritur; Errores proscribuntur; Patres vindicantur. 211

Differtatio CXXXIV.

De Apparitione Angelorum sub aliena forma. Appari-

INDEX DISSERTATIONUM.

partitionis substantia in sacris libris continetur ;
Modus autem Scholasticorum disputationibus
controvertitur . Communis sententia explica-
tur ; & peculiaris P. Magnani opinio de hoc eo-
dem modo exponitur . 216

Differtatio CXXXV.

De Immortalitate , & incorruptibilitate Angelo-
rum ; de Acatolicorum erroribus, & de Scho-
lasticorum disputationibus de illa . Errores im-
pugnantur, Opiniones examinantur, probabilior
eligitur . 222

Differtatio CXXXVI.

De multitudine, & distinctione Angelorum . Erro-
res proseribuntur , Opiniones referuntur , qua
iustissimior est sententia defenditur . 229

Differtatio CXXXVII.

De Hierarchiis , Ordinibus , & Nominibus Ange-
lorum, Sectariorum insania confutantur, Theo-
logorum sententia amplectuntur . 237

Differtatio CXXXVIII.

De Statu beatitudinis , & gratia , in quo fuerunt
Angeli creati . Quod certum est , proponitur ;
quod probabile est , probatur . 243

Differtatio CXXXIX.

De celebri inter Scholasticos Controversia ; An
Angeli potuerint in primo sua creationis instan-
ti peccare . 250

Differtatio CXL.

De Loco Angelorum, An Angeli sint in loco & In
quibus reperiantur locis ? Quomodo , & per
quid, sint in loco ? Ubi de Sphæra præsentiae An-
gelorum, secundum P. Magnanum . 255

Differtatio CXLI.

De motu Angelorum ; An scilicet sit , qualis , &
quotuplex ? Et an possint Angeli de uno ex-
tremo ad aliud moveri, absque eo quod medium
pertranseant ? 266

Differtatio CXLII.

De objecto cognitionis Angelorum ; quanam cogno-
scant Angeli , & quomodo cognoscant ? Ubi de
futuris liberis, & fortuitis, de secretis cordium,
& de Mystèriis Gratiae , an ab Angelis co-

gnoscantur , & quomodo ?

271

Differtatio CXLIII.

De Medio, quo Angeli propria objecta cognoscunt ;
& de Dotibus cognitionis ipsorum . 277

Differtatio CXLIV.

De Voluntate Angelorum , & de præcipuo ejus
actu, qui est Amor, an sit in Angelis, & qualis,
& ad quæ objecta se extendat ? 282

Differtatio CXLV.

De Loquutione Angelorum, qui sint contra ipsam
Hæreticorum errores , & quæ Scholasticorum
circa eandem explicationes ? Veritas contra
primos defenditur , & probabilior sententia in-
ter secundos eligitur . 286

Differtatio CXLVI.

De Illuminatione Angelorum ; qui sint inter illos
illuminantes , & qui illuminati ? & quomodo
illorum illuminatio fiat . 292

Differtatio CXLVII.

De Missione Angelorum ; an a Deo mittantur An-
geli ? qui Angeli mittantur ? quibus , & ad
quæ, mittantur ? 295

Differtatio CXLVIII.

De Custodia Angelorum ; & de erroribus Hæreti-
corum, ac opinionibus Scholasticorum, contra
& circa illam . Quibus detur, ad quæ se exten-
dat ; & an cuique detur etiam Angelus ma-
lus ? 300

Differtatio CIL.

De Merito Angelorum : An meruerint ; quid vero,
& per quid meruerint ? 308

Differtatio CL.

De Adoratione, & Invocatione Angelorum . Hæ-
reses , earumque Auctores, enumerantur, ac pro-
fligantur. Catholica veritas explicatur , ac de-
fenditur . 312

Differtatio CLI.

De primo Angelorum Peccato . Hæretici adducun-
tur ; & impugnantur, asserentes, malos Angelos
naturæ, non culpa, fuisse malos . Primi Angelo-
rum

INDEX DISSERTATIONUM.

rum Peccati adducitur origo, & species, & qui fuerint, Angeli pravaricatores, illorumque Princeps, investigatur.

316

Differtatio CLII.

*De Pena peccati Angelorum. Quanam fuerit? an eterna? ad qua se extendat? & an Angelos malos omni principatu, siue erga Angelos, siue erga homines, siue erga res alias, pravarerit? Hæreses profligantur, dogmata statuuntur, scholastica opiniones iusto examini subji-
ciuntur.*

325

Differtatio CLIII.

*De Angelorum, siue bonorum, siue malorum, extraordinariis operationibus; ubi de Spectris, Energumenis, Magis, Maleficis, Pythonibus, Lamiis, Incubis, & Succubis, aliisque simili-
bus.*

330

Differtatio CLIV.

*De operibus prima, & secunda diei in prima re-
rum creatione:*

Ubi an materia aliqua res productas præcesserit? an omnia simul, vel distinctis diebus creata fuerint? & quid per res prima & secunda die creatas intelligatur?

345

Differtatio CLV.

*De Operibus tertia, & quarta diei; ubi, an dies fuerit prior nocte, an contra? Et an mundus fuerit autumno, an vere, conditus? & quid per res tertia, & quarta die productas intelli-
gitur?*

354

Differtatio CLVI.

De Operibus quinta, & sexta diei; ubi an celestia corpora sint animata? an bestia, & herba noxia fuerint ab initio creata? Et quid per res quinta, & sexta die conditas intelligatur?

358

Differtatio CLVII.

De Terrestris Paradiso; an fuerit corporeus, an spiritualis? In qua orbis parte situs? An modo extet? Et quid in eo fuerint Arbor scientia boni, & mali, & Arbor vita?

363

Differtatio CLVIII.

De primi Hominis creatione; an fuerit Adam primus Homo a Deo creatus, an vero fuerint Homines Præadamitæ? De statu Gratiæ, in qua fuit Adam creatus; & de Beatitudinis dono, quo idem in sui creatione fuit a Deo exornatus.

373

Differtatio CLIX.

De statu Innocentiæ in Homine; ubi de dotibus spectantibus ad intellectum, ad voluntatem, & ad corpus, hominis innocentis: An Adamus, & Eva, si non peccassent, generassent cum libidine? Et quis in eo statu modus generationis filiorum fuisset?

383

Differtatio CLX.

De peccato primorum parentum; quanam fuerint causa ipsius? qua species? qua gravitas? qua pena?

393

IN SACRAM DE DEO SCIENTIAM

DISSERTATIONES SELECTÆ
HISTORICÆ, DOGMATICÆ, SCHOLASTICÆ.

PARS SECUNDA.

DISSERTATIO CL.

*De cognoscibilitate Sanctissimæ Trinitatis mysterii,
de Hæreticorum erroribus, & de Scholasti-
corum sententiis, circa eandem.*

CUJUSCUNQUE divini myste-
rii cognoscibilitas, aut impli-
cita dicitur, aut explicita. Illa
habetur per deductionem, &
mediate, quatenus scilicet ex
unius cognitione alterius notio
comparatur; ut ex cognitione essentia
notio attributorum; ex notione unius at-
ributi alterius cognitio. Hæc vero quan-
do mysterium in se ipso, & immediate,
cognoscitur. Utraque etiam haberi potest,
vel naturali ratione, vel supernaturali re-
velatione. Primo modo, quando natura-
lis luminis vi acquiritur; altero modo,
quando a Deo superius lumen creato in-
tellectui infunditur.

Ex possibilitate cognitionis emanat possibi-
litas probationis. Si enim naturali lumi-
ne cognosci potest mysterium, potest
etiam naturali ratione probari. Et quia
cognitio esse potest, vel probabilis, vel
evidens; inde etiam probationes esse pos-
sunt, vel probabiles, vel demonstrativæ.
Ulterius probationes, aut sunt positivæ,

PAR. II.

aut sunt negativæ. Per illas probatur my-
sterium rationibus directis, & convincen-
tibus intellectum ad assentiendum illi. Per
negativas vero solvuntur argumenta, quæ
adduci possunt in contrarium, & ostendi-
tur ex eo admissio nullas oriri implican-
tias, vel contradictiones. Denique ratio-
nes istæ adinveniri possunt, vel supposita
revelatione, vel ea præcisa; itaut myste-
rium cognoscatur, & probetur, absque eo,
quod per revelationem aliqua de eo noti-
tia habeatur; aut vero supposita notitia
habita, vel per revelationem, vel per fi-
dem, possit intellectus speculari rationes,
congruentias, aut alia hujusmodi, quibus
mysterium, aut positive, aut negative, na-
turaliter probetur.

Si de Hæreticorum erroribus loquimur, ha-
bemus primo Claudianum Mamertum,
Presbyterum, qui quinto seculo vivebat,
& iactabat, solo rationis lumine, quemque
posse cuncta fidei mysteria, & cognosce-
re, & probare. De eo loquitur Hænnus
tract. de Deo trino disp. 3. q. 1. Unde

A

pari-

pariter de Trinitatis mysterio insaniam suam intelligendam esse, volebat; ut apud præfatum Hennum. Meminit præterea, ejusdem Claudiani, quem modo Mamertum, modo Mamertinum, vocat, Petavius tom. 2. theol. dogm. lib. 1. c. 2. num. 6. recitans ejus verba lib. 2. de statu animæ, quæ omnia sunt in Platonis commendationem, quem, ob Trinitatis notitiam, quam eundem putavit naturali vi assequutum fuisse, summis laudibus extollit. Re vera tamen Petavius asserit, Claudianum, si attente Platonis, & Platoniorum libros legisset, non scripsisse ea, quæ nunquam Plato, nec Platonici, somniarunt.

Secundo nobis se objicit Hierax, Ægyptius, infelix Manichæorum sectator, qui inter alia sua deliria, hoc pariter venditare non erubuit; se scilicet posse Trinitatis mysterium adæquate omnibus explicare, & adeo naturalibus similitudinibus exponere, ut quilibet ei facillime assentiatur. Lucernæ exemplum adducebat, habentis tamen per ipsum sola duo lumina, Patrem scilicet, & Filium; & illud usurpabat, *Lumen de Lumine*, ad errorem suum probandum. In quo quidem a S. Hilario reprehensum lib. 6. de Trinitate, testatur Berninus in Hæresum Historia sec. 3. c. 13.

Tertio scribimus Petrum Abailardum, de quo S. Bernardus epist. 110. refert, publice dixisse, se Trinitatis mysterium, & profundissima quæque alia Fidei nostræ arcana, posse solo ingenii sui acumine penetrare. Habemus a laudato Henno, cit. loc. Præterea Du Hamel hæc Bernardi verba recitat: *Et dum paratus est de omnibus reddere rationem, etiam quæ sunt supra rationem præsumit, & contra fidem. Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari transcendere? Et quid magis contra fidem, quam credere nolle quicquid non possit ratione attingere?*

Post tres hosce recensitos Hæreticorum errores, tres alias Scholasticorum sententias circa rem; de qua loquimur, in medium adducimus. Prima est quorundam Theologorum, qui docent, Trinitatis mysterium ita humanæ mentis caput superare, ut nulla naturalis luminis perspicuitate possit detegi; & non solum illud esse supra, sed etiam contra, humanæ rationis vim; itaut si quis sola ratione ducatur, mysterium illud omnino impossibile esse judicet. Refert hanc Theologorum sententiam, suppresso tamen nomine, Frassen de Trinit. tract. 3. disp. 1. art. 1. q. 2.

Secunda sententia est Raymundi Lullii, qui ex opposito docuit, mysterium Trinitatis non solum non repugnare naturali rationi, sed ita illi esse conforme, ut per eam possit evidenter etiam demonstrari. Ita Lullius in libro, cui titulus *Apostophen*, & in libris pariter sententiarum. In quibus, teste citato Frassen, intendit, tria hæc, quæ Trinitatis mysterium constituunt, posse naturali lumine demonstrari. Nimirum, primo, plures esse in Deo personas; secundo, nec plures esse, nec pauciores, quam tres; tertio, personas hæc, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum esse. Citatur etiam Rymericus in dictorio Inquisitorum p. 2. qu. 9., de Lullio scribens.

Tertia sententia est communior inter Theologos, qui docent, Trinitatis mysterium non esse contra, quanvis sit supra naturalem rationem; adeoque etsi positive non possit, nec cognosci, nec probari naturaliter, potest tamen negative probari; solvendo scilicet argumenta, quæ in contrarium adducuntur, & repugnantias, quæ ab Adversariis excogitantur. Et hoc quidem non seclusa divina revelatione, sed ea supposita, & habita, aut immediate a Deo, aut mediate ab Ecclesia per fidem.

Dicimus ergo I. dogma fidei esse, Trinitatis mysterium nec ita esse juxta naturalem rationem, ut naturali evidentia probari possit; nec adeo esse contra naturalem rationem, ut naturaliter probari possit, illud esse impossibile, aut repugnans. Secunda conclusionis pars probabitur, quando Trinitatis existentiam contra divini mysterii hostes probabimus, ex parte; & ex parte probabitur etiam in secunda hujusce Dissertationis conclusione, in qua ejus non repugnantiam ostendemus; & negative probando, omnia argumenta solvere conabimur, quæ congeri contra ejus possibilitatem ullatenus possunt. Primam probamus modo contra Hæreticos illos, quos nuper adnumeravimus; & pariter contra Raymundum Lullium, de quo dixit Frassen, verisimilius sibi esse, eum censuisse, evidenter demonstrari posse divinarum Personarum Trinitatem independentem ab aliqua supernaturali illustratione; quod in sequentibus etiam ostendit.

I. Probat ex Scripturis. Matth. 11. 27. *En nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius; & qui voluerit Filium revelare. Et expressius Lucæ 10. 22. En nemo scit, quis sit Filius, nisi Pater; & quis sit Pater, nisi Filius, & qui voluerit Filium*

revelare. Hæc eadem testimonia a Concilio Nicæno I. proferuntur, ut probet, impossibile esse naturaliter penetrare divinæ generationis mysterium. Matth. 16. 17. *Beatus es Simon Bar-Jona; quia caro, & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in calis est*. Nomine autem carnis, & sanguinis, ait S. Cyrillus Alexandrinus in orat. de Verbi incarnatione, non venire tantum cognitionem habitam ex sensibus, sed quancumque, dummodo sit naturæ viribus acquisita. *In ipsam rem curiosus noli inquirere: non enim per Græcorum sapientiam, aut mundanum sensum percipitur, sed ab utroque est aliena: Beatus es Simon Bar-Jona, inquit Dominus, quia caro & sanguis non revelavit tibi, &c. nam Filii Dei cognitio cælestis, divinæque inspirationis donum est*.

II. Probatur ex Conciliis. Nicænum I. generale lib. 2., probat, ut diximus, divinæ generationis naturalem incognoscibilitatem ex verbis Matthæi, & Lucæ, nuper relatis. Synodus Antiochena I. celebrata tempore Dionysii Papæ, ut ait Frassen, in professione Fidei hæc habet: *Notionem Dei utcunque mediocrem si habemus revelante Filio ejus, sicut ait: Nemo novit Patrem, nisi Filius, & cui Filius revelaverit, contenti esse debemus*.

III. Probatur ex Patribus. Epiphanius hæres. 76. *Omnia prætervolant, & excedunt, & omnem causam syllogisticam relinquunt doctrinali illi ex divina Scriptura sententia, nempe, nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem, nisi Filius, & cui is revelavit. Revelat autem per Spiritum Sanctum non his, qui de ipso per syllogismos ratiocinantur, sed qui in ipsum legitime, ac perfecte credunt*. Nazianzenus orat. de Theologia num. 67. *Ducem potius fidem, quam rationem, sequamur, si modo ingenii tui imbecillitatem in propinquiore didicisti, rationisque id esse cognovisti, ut quænam sint ea, quæ rationis humana captum excedunt, cognoscas: Ne aliqui prorsus terrenus sis, ipsam quoque ignorantiam tuam ignorans*. Ambrosius lib. 1. de Fide ad Gratianum c. 10. *Impossibile est, generationis Verbi divini scire secretum, mens deficit, vox silet*. Hieronymus in præf. lib. 18. in Isaiam, *Trinitatis recta confessio est ignoratio scientiæ*. Hilarius lib. 1. de Trinit. *Respuat captiosas, & inutiles Philosophiæ quæstiones fides constans; neque humanarum ineptiarum fallaciis succumbens, spoliū se præbet veritas falsitati*. Augustinus lib. 15. de Trinit. c. 6. *Deum esse Trinitatem, credimus potius, quam videmus*. Idem epist. 55. *Multa sunt, quæ de Trinitate*. PAR. II.

tatis ineffabilitate dicuntur, non ut ipsa dicatur, alioqui non esset ineffabilis, sed ut illis dictis, illa dici non posse intelligatur. Hormisdas Papa in ep. ad Justinianum Imperatorem: *Secretum Trinitatis neque ulla visibilium, vel invisibilium creaturarum potuit investigare natura*.

IV. Probatur Rationibus I. Debet esse proportio inter objectum, & potentiam; sed nulla est proportio inter potentiam naturalem, & objectum supernaturale: ergo nullo modo potest naturalis intellectiva potentia creata cognoscere mysterium Trinitatis, quod est omnino supernaturale. II. Nulla potest esse demonstratio, quæ Trinitatis possit probare certam, & evidentem cognitionem: ergo demonstrative probari non potest. Probatur antecedens. Non potest esse demonstratio a priori; quia sancta Trinitas causam non habet, quum sit omnino independens ab omni causa extrinseca, nequit esse demonstratio a posteriori; quia creaturæ non dicunt ordinem ad Deum ut trinum, sed ad Deum ut unum; nec potest etiam esse aliquid æquivalens, quod constituat demonstrationem æquiparentiæ, ut Lullius asserit; quia omnes Lullii rationes vel Trinitatem supponunt, vel eam impugnant, & solvunt: ergo vel negative, vel supposita revelatione probant. Quod esset probandum, in solutione argumentorum Lullii videbitur. III. Quodcunque in creatis invenitur est Trinitati magis dissimile, quam similes ergo non potest esse perfectum exemplum, vel adæquatum vestigium, ut Trinitas naturaliter vel cognoscatur, vel probetur. Antecedens probat P. Magnanus ex S. Thoma in 1. dist. 33. ar. 1., & magis constat ex inspectione exemplorum, & vestigiorum, quæ ab Adversariis proponuntur. IV. Si Trinitas posset naturaliter demonstrari, maxime demonstraretur per interna principia ejusdem; sed hæc non sunt minus nobis incognita naturaliter, quam sit ipsa Trinitas: ergo per illa demonstrari non potest. Probatur minor. Non est ita evidens, Deum esse trinum, ex eo quod sit Deus, quam est evidens, Deum esse omnipotentem, justum, sanctum, omniscium, ex eo quod sit Deus; sed contrarium hujusce assertionis sequeretur, si principia interna Trinitatis essent nobis minus incognita, quam sit ipsa Trinitas: ergo &c. Minor constat consideranti connexionem, quam illa cum Deo, habent, & Trinitas non habet. V. Non supposita revelatione non possunt cognosci divinæ

processiones naturaliter: ergo non potest naturaliter cognosci Trinitas. Consequenter sequitur, quia in processibus divinis Trinitas consistit. Antecedens probatur. Si cognosci possent, cognoscerentur ex iis, quæ in naturalibus viderentur; sed in naturalibus nihil apparet, quod huiusmodi processuum cogitationem nobis ingerat; & quod magis est, in naturalibus nullam invenimus processionem sine dependentia, posterioritate, distinctione naturæ, &c. ergo non supposita revelatione non possunt cognosci divinæ processiones naturaliter. VI. In ratiocinio mere naturali facilius est discurrere, quod non detur Trinitas, quam quod detur: ergo per discursum mere naturalem nec potest cognosci, nec probari Trinitatis mysterium. Probatum antecedens. In ratiocinio mere naturali facilius est discurrere, quod in Deo non dentur processiones illæ, quæ in creatis inseparabiles involvunt imperfectiones, quam quod dentur sine imperfectionibus istis; sed processiones illæ Trinitatem in divinis constituunt: ergo in ratiocinio mere naturali facilius est discurrere, quod non detur Trinitas, quam quod detur.

Arguunt I. Creaturæ sunt effectus divinæ Trinitatis: ergo ex cognitione creaturarum potest cognosci, & probari, divina Trinitas. Probatum antecedens. Creatio hominis divinæ Trinitati tribuitur: ergo creaturæ sunt effectus divinæ Trinitatis. Probatum antecedens. Dicitur Gen. 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*: ergo creatio hominis non unitati, aliter dictum esset, *faciamus, & meam*, sed Trinitati divinæ tribuenda est, quum dictum sit, *faciamus, & nostram*. II. Homo est divinæ Trinitatis imago; sed facilis, & naturalis est cognitio originalis ex illius imagine; ergo facilis, & naturalis est cognitio Trinitatis ex hominis cognitione. III. Potest sola naturali cognitione cognosci objectum, in quo Trinitas continetur: ergo saltem implicite potest naturaliter cognosci Trinitas. Probatum antecedens. Potest naturaliter, saltem imperfecte, cognosci divina essentia; sed in divina essentia continetur Trinitas: ergo potest sola cognitione naturali cognosci objectum, in quo Trinitas continetur. IV. Philosophi multi habuerunt Trinitatis notitiam; sed illam non habuerunt per fidem, nec per revelationem: ergo naturaliter. V. S. Athanasius in disput. cont. Arium, quæ in Nicæno Concilio inveni-

tur, & orat. 2. contra Arianos, totus est, ut ostendat, Philosophos Gentiles fuisse inexcusabiles, quia Verbi divinitatem, ex creaturis non agnoverunt: ergo si poterant naturaliter ex creaturis cognoscere Verbi divinitatem, poterant etiam eodem modo Trinitatem cognoscere. VI. Opponitur prima ratio Lullii. Sicut se habet bonitas finita ad bonitatem finitam, ita bonitas infinita ad bonitatem infinitam; sed bonitas finita, utpote diffusiva sui, producit bonitatem finitam: ergo bonitas infinita, utpote pariter sui diffusiva, debet producere bonitatem infinitam; sed non potest esse bonum infinitum, nisi sit Deus; & non potest esse Deus, nisi sit in eadem natura, & in diversa persona: ergo bonum illud infinitum esset Deus in identitate naturæ, & in pluralitate personæ. VII. Deus est actus purus, æternus, & infinitus: ergo semper agit, & agit æternaliter, & infinite; sed non potest semper agere, & agere æternaliter, & infinite, nisi producat æternum, & infinitum: ergo æternum, & infinitum producit; atqui hoc tale est Deus; & quidem non in natura, sed in persona distinctus: ergo, &c. VIII. Deus est Deus in existendo: ergo etiam est Deus in operando; sed non esset Deus in operando, nisi produceret alium Deum: ergo alium Deum producit; non diversum in natura: ergo in persona distinctum. Antecedens est certum, aliter non esset actus purus. IX. Divina essentia, & divina potentia idem sunt; sed divina essentia, quum distet a nihilo in infinitum, facit etiam, ut divina potentia distet a nihilo in infinitum: ergo divina potentia, ut distet a nihilo in infinitum, non debet solum producere naturaliter finitum; si non potest solum naturaliter producere finitum: ergo debet naturaliter producere non finitum, ergo infinitum: ergo Deum. X. Nobilius est ens, quod est bonum, & facit bonum, quod est infinitum, & facit infinitum; quod est perfectum, & facit perfectum; quam quod est tale, & non facit tale; sed Deus est ens perfectissimum: ergo non solum debet esse bonum, infinitum, perfectum, sed etiam debet facere bonum, infinitum, perfectum; atqui ens bonum, infinitum, perfectum, est solus Deus: ergo Deus producit Deum; non distinctum in natura, quia aliter non esset Deus: ergo in persona.

Respondemus ad I. quod, quum actiones sint suppositorum, actio creativa non solum respondere debeat virtuti divinæ productivæ.

Ætæ creaturæ, sed etiam supposito, in quo talis virtus esse debeat. Et hoc est, quod potest naturaliter cognosci. Quod autem hoc suppositum sit unum, vel sint tria, nullam habet connexionem naturalem cum effectu; & per consequens nullam habere debet cognoscibilitatem naturalem ex eodem effectu. Et eo magis, quod in creatis experimur, effectus correspondere virtuti operativæ, quæ est in uno supposito, & non in pluribus. Ad illud Genesis non dicitur, quod productio mundi appellet Trinitatem, & non unitatem Dei; quum Gen. 1. 1. dicatur; *in principio creavit Deus calum, & terram*, Et quavis in verbis hisce secundum textum hebraicum contineatur etiam Trinitas, ut videbimus, hoc tamen ab omnibus non admittitur; ut nec admittitur pariter, verba illa *faciamus* &c. appellare Personas divinas; quia secundum aliquos per illa videntur Angeli indicari.

Ad II. distinguimus minorem; facilis, & naturalis est cognitio originalis ex illius imagine, quando utcumque cognoscitur originale, conceditur; quando cognoscitur ratio formalis imaginis, & habitudo, quam habet ad originale, negatur. Et in hoc stat difficultas, quia quando cognoscitur homo sub ratione imaginis, ut dictum est, non potest esse, ut cognitio illa sit per ingenitum sibi rationis lumen. Unde Augustinus, explanans illud Apostoli 1. Cor. 13. *Videmus nunc per speculum, & in enigmate*; lib. 15. de Trinit. c. 24. docet: *Non ait Apostolus, videmus speculum, sed per speculum. . . Qui ergo vident suam mentem, quomodo videre possunt in ea Trinitatem istam?*

Ad III. dicitur, quod ex essentia imperfecte cognita in Deo, ut nos de facto cognoscimus eam, non potest cognosci Trinitas, quæ cum essentia divina identificatur. Cognita enim essentia Dei cognoscitur utique id, quod est Trinitas, sed non cognoscitur Trinitas. Non enim nos ex cognitione utcumque naturali essentia divina possumus cognoscere ea, quæ omnino supernaturalia in ipsa sunt, & cognitionem omnem naturalem excedunt; immo quæ nullam habent cum naturalibus similitudinem, vel proportionem.

Ad IV. responsio dabitur in sequenti Dissertatione.

Ad V. respondet Frassen, quod Athanasius intellexit auxilium supernaturale gratiæ excitantis, quo Philosophi illi illustrari, ex creaturarum contemplatione aliquam

saltem obscuram Trinitatis noticiam acquirere potuerunt. Quod confirmat verbis ejusdem Athanasii orat. 1. contr. Arianos scribentis: *Gratiæ ejus in nos collatæ magnæ haud dubie sunt, & supra hominem, & quod transcendit suæ excellentiæ omnia charismata Patris illa, ipsiusque Verbi cognitio, & donatio Sancti Spiritus*.

Ad VI. quod est primum argumentorum Lullii, dicitur, quod propositio illa; non potest esse Deus, nisi sit in eadem natura, & in diversa persona; primo non est evidens naturali lumine, ut est certa supposito lumine, fidei supernaturali; quod si deficit evidentia, non est amplius demonstratio. Secundo est manifesta petitio principii; hoc enim est in questione, hoc Trinitatis nomine sentimus, hoc sibi demonstrandum incumbit; assumere autem ut probatum, quod est probandum, est apertissime principium petere. Alia plura subdit P. Magnanus, quæ ex hac Lullii ratione, repugnantia emanant.

Ad VII. dicitur, quod vel argumentum loquitur de actione transeunte, qualis est actio creaturæ ad extra, vel de actione immanente; non de actione Dei ad extra, & transeunte, ut Lullius ipse concedere debet; & tamen hoc tantum argumentum suum probaret: Nec etiam de immanenti; primo, quia non est evidens, ut purus actus producat infinitum, perfectum, ad intra, ex eo quod agat infinite, perfecte &c., & hoc quia non est evidens, ut ita sit actio immanens: immo in nobis ita non est. Secundo subdit P. Magnanus, quod neque pariter est evidens, quod actio sit simul productiva, & non factiva; quod convenit sane creato agenti, Deo autem nullo modo convenit; quam quidem responsionem P. Magnanus etiam præcedenti argumento dedie.

Ad VIII. respondet per instantiam P. Magnanus: Sol est tam in existendo, quam in agendo, sol: ergo sol producit solem. Directe distinguit consequens dupliciter; primo: ergo etiam in operando est Deus; itaut possit producere Deum, negatur; itaut possit operari a se, sicut a se existit, & perfectissime operari, sicut perfectissime existit, conceditur. Secundo; in operando ad extra, itaut opereatur ad latitudinem suæ omnipotentia, & producat omne possibile, conceditur; itaut producat alium Deum, qui non est possibilis, negatur.

Ad IX. dicimus cum eodem; quod vel intelligit Lullius potentiam essentialem in Deo,

Deo; vel potentiam notionalem. Non potest intelligere essentialem, quia hæc non est productiva ad intra; tum etiam quia hæc satis infinite distat a nihilo, quando operatur ad extra, & creat; persona divina non potest educi de nihilo: ergo non potest hoc modo nec ad extra, nec ad intra produci. Si vero loquitur de potentia notionali, hæc pariter distat a nihilo ratione suæ actualitatis, & infinite distat; non vero per hoc sequitur, quod etiam distare debeat in infinitum ratione suæ activitatis, ut sit productiva de se, & ex se naturaliter. Et si esset, nec hoc esset quoque evidens, ut demonstrationem faceret.

Ad X. vel loquitur Lullius de operatione ad extra, & falsum est ejus principium, quia non fuisset Deus minus nobilis, minus perfectus, quam est, si mundum non fecisset. Si loquitur de operatione ad intra, quum hæc sit operatio necessaria non libera, non potest supponi, quod in Deo non sit; adeoque quod sine illa possit concipi Deus. Cum autem dicat Lullius, quod alias sequeretur, potentiam, & privationem esse meliores, quam sit actus; hoc ipso pariter supponit capacitatem boni illius infiniti, perfecti &c., seu potentiam ut producat; per quod distinguitur a chimæra, quæ non est producibilis. At hoc, quod supponit, non est evidens, quia probatione indiget. Et eo magis, quia non est evidens, dari posse productionem, quæ non sit effectio: ergo quia divina persona non potest produci effective, non est evidens, quod produci possit, & sit producibilis. Unde nec esset evidens, esset nobiliorem illum, qui producit personam ad intra, illo, qui non producit.

Dicimus II. Sicut supposita revelatione Fidei possumus aliqua invenire, quæ Trinitatis existentiam suadeant, & confirment; ita possumus omnia solvere, per quæ intendatur ejus impossibilitas, vel repugnantia, probari. Est contra Theologos illos primæ sententiæ propugnatores; & est secundum illos, qui tertiam amplectuntur, & tuerentur.

I. probatur. Sancti Patres Athanasius, Nazianzenus, & Cyrillus Alexandrinus, Trinitatis vestigium agnoverunt in sole, cujus exemplo illius existentiam illustrarunt, & confirmarunt: ergo vere supposita Fide possumus suadere, & explicare ex rebus naturalibus Trinitatis mysterium, in iisdem illius vestigium, & ima-

ginem, ostendentes. Probatur antecedens. Athanasius q. 4. ait: *Quemadmodum enim sol constat tribus subsistentiis, ita & unus Deus tribus personis. Typus enim Patris est orbis solaris: Typus Filii est radius: Typus Spiritus Sancti est lumen solis. Proinde sicut in sole orbis, radius, & lumen, non dicuntur tres soles, sed unus sol; similiter & in Deo Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, unus Deus, & non tres. Eadem habet Nazianzenus orat. 45., & Cyrillus Alexandrinus inquit: Sol est Pater, radius Filius, splendor ignitus est Spiritus Sanctus.*

II. probatur. Adhuc Sancti Patres agnoscunt Trinitatis vestigium in aliis creatis rebus; nimirum in igne, in aere, in aqua, in terra, in creaturis omnibus, & præcipue in homine: ergo nostra Conclusio Patrum experimento elucidatur. Probatur antecedens. S. Athanasius cit. loc. hæc scribit de igne: *Tres sunt substantia unius ignis; scilicet subjectum ignis, & urens, & lucens; & tamen una est natura ignis. Sic Pater est ignis, Filius est urens, Spiritus Sanctus est vis illuminans. S. Isidorus lib. 2. de differentiis spiritualibus c. 2. Sicut ignis, calor, & calor, tria quidem vocabula, sed res una: ita in relatione Personarum Trinitas est, in substantia vero natura unus Deus. S. Augustinus lib. 6. de Trinit. c. ult. Oportet, ut Creatorem, per ea, quæ facta sunt, intellectum conspicientes, Trinitatem intellegamus, cujus in creatura quomodo dignum est, apparet vestigium. Idem lib. pariter 6. de Trin. c. 10. Hæc igitur omnia, quæ arte divina facta sunt, & unitatem quandam in se ostendunt, & speciem, & ordinem. Idem lib. 15. de Trin. c. 20. Quisquis hæc tria, scilicet memoriam, intelligentiam, & voluntatem, in sua mente, naturaliter divinitus instituta, vivaciter perspicit, & quam magnum sit in ea, unde potest etiam sempiterna, immutabilisque natura recali, conspici, amplecti. Reminiscitur per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem: profecto reperit illius summam Trinitatis imaginem. Ad quam summam Trinitatem, reminiscendam, videndam, diligendam, ut eam recordetur, eam contempletur, eam delectetur, totum debet referre, quod vivit.*

III. probatur. Quia multa ex exemplis dictis attulerunt Patres in libris suis, convenit ut dicamus, illos navasse operam, ut ea adinvenirent, & postea curasse, eadem ad posteros demandare, quia multum profutura, & fidelibus, & infidelibus, judicabant. Quæ quum ita sint, argumen-

gumentum nobis faciunt, non improbabile quidem, & quanti nobis sint adjuvanti exempla ista ad credendum, præcipue in mysteriis, quæ non possumus naturalis rationis virtute assequi; & quantum pariter nobis conferant lucem ad disputandum contra illos, qui divina mysteria denegant ut plurimum, quia non comprehendunt. Præcipue nobis arridet Augustinus, qui præ cæteris aliis exemplis hisce utitur, ut in eis ostendat, etsi imperfecta, non obscura tamen, divinæ Trinitatis vestigia. Hinc lib. 9. de Trin. c. 4. ait: *Igitur ipsa mens, & amor, & notitia ejus, tria quedam sunt, & hæc tria unum sunt, & cum perfecta sunt, aqualia sunt.* Insuper cit. lib. c. 7. *Nemo enim volens, aliquid facit, quod non in corde suo prius dixerit, quod verbum amore concipitur, sive creatura, sive creatoris; idest, aut natura mutabilis, aut incommutabilis veritatis.* Adhuc eod. lib. c. 12. *Sicut Dei Verbum Filium esse, nullus Christianus dubitat, ita charitatem esse Spiritum Sanctum.* Alia subdit inferius, quæ clariorem rem reddunt, & quæ nos non recitamus, ne nimis simus. Modo ad probandum negative accedimus, solutione scilicet argumentorum.

Arguunt igitur I. Opponitur mysterio Sanctissimæ Trinitatis principium illud syllogisticum: Quæ sunt idem inter se, sunt idem uni tertio; & quæ sunt idem uni tertio, sunt idem inter se. Nam Personæ divinæ sunt idem cum natura divina, & tamen non sunt inter se idem, sed realiter distinctæ; item sunt inter se realiter distinctæ, & cum natura divina sunt idem realiter. II. opponitur aliud principium syllogisticum, quod est; Dici de omni; scilicet, quicquid de aliquo superiori affirmatur, debet pariter de omnibus sub ipso contentis affirmari; sed de essentia affirmatur, quod sit idem realiter cum Paternitate, cum Filiatione, cum Spiratione passiva; ergo debet pariter affirmari de Paternitate, quod sit idem cum Filiatione, & Spiratione passiva realiter; & idem de Filiatione cum Paternitate, & Spiratione passiva; & idem de Spiratione passiva, cum Paternitate, & Filiatione. III. opponitur principium alterum syllogisticum, quod est; Dici de nullo; nimirum, quicquid negatur de aliquo superiori, pariter negari debet de omnibus, quæ sub ipso continentur; sed de essentia negatur, quod producat: ergo debet pariter negari de Paternitate, Filiatione, &

Spiratione passiva. IV. opponitur principium illud metaphysicum; impossibile est aliquid simul esse, & non esse; nempe, affirmatio, & negatio non potest simul, & semel verificari de una, & eadem re; sed essentia divina communicatur, & personalitas, quæ est idem cum essentia, non communicatur; Pater generat realiter, & essentia, quæ est idem realiter cum Paternitate, non generat; ulterius, eadem res est singularis, & communis, nam essentia est singulariter hæc, & tamen est communis tribus Personis: ergo est simul communis, & non communis. V. Trinitas est impossibilis cum unitate Dei; quum enim ratione unitatis Deus sit primum ens, non solum debet esse solus ratione personæ, quam ratione essentiæ. VI. Deus est a se: ergo non potest esse Trinus. Probatur consequentia; quia, quum Filius, & Spiritus Sanctus, non sint a se; sed ab alio, non possunt esse Deus. VII. Deus est infinitus: ergo non potest esse Trinus. Probatur consequentia. Esse Deum Trinum importat plures Personas; sed non possunt omnes Personæ esse infinitæ, ut est Deus: ergo si Deus est infinitus, non potest esse Trinus. VIII. Deus est perfectissimus in omni genere, & habet omnem imaginabilem perfectionem in se ipso: ergo non potest esse Trinus. Probatur consequentia. Perfectiones, quæ sunt in una Persona vel sunt in alia, vel non sunt; si sunt: ergo non est realis distinctio inter unam, & alteram: Si non sunt: ergo unaquæque ex illis non habet omnem imaginabilem perfectionem: ergo non est Deus. IX. Quicquid est in Patre vel est in essentia, vel non; si non est: ergo datur in Deo quaternitas, quia esset aliquid in Patre, quod non esset essentia. Si est; sic contra: In Patre est distinctio a Filio: ergo pariter est in essentia; hoc dici non potest: ergo &c. X. Ex vi syllogismi expositorii, valet hic discursus: Paulus est sanctus; sed hic homo est Paulus: ergo hic homo est sanctus: Non valet autem in divinis hic syllogismus: Hæc natura divina est Pater; sed Filius est hæc natura divina: ergo Filius est Pater.

Respondemus ad I. cum P. Magnano, principium illud syllogisticum verum esse logice, in prædicando scilicet, in supponendo, in significando; itaut sensus ejus sit; quæ in significando, prædicando, & supponendo, seu logice, & secundo intentionaliter, sunt idem cum uno tertio; itaut

ita ut possint pro illo supponere, & prædicari, eodem omni modo, quo illud tertium supponit, & prædicatur; illa etiam sunt inter se idem logice in prædicando, supponendo &c. Et hoc pacto vera est propositio; sed altera, quæ ad eam sequitur, est falsa; scilicet, Personæ divinæ sunt idem cum essentia modo dicto; quia Personæ divinæ sigillatim non sunt logice idem cum essentia divina. Pater enim non supponit pro omni eo, pro quo supponit essentia, nec prædicari potest de omni eo, de quo prædicatur essentia. Ita de aliis Personis. Quum ergo Personæ hoc pacto non sint idem cum essentia, non mirum, si neque sint idem inter se. Subdit P. Magnanus, quod si accipiat principium illud metaphysice, seu physice, neque urget; quia illud admittimus ex experientia, quam habemus in creaturis; at non admittimus, quia nobis notum sit ex terminis; ita ut ita sit ex terminis evidens, ut nullam pati possit exceptionem. Debet ergo Adversarius prius probare, principium illud esse universaliter verum, ut intentum suum probet. Illud autem nunquam probabit, quia semper probabit idem per se ipsum. Ex Scoto addit Erassen tertiam responsionem, admittendo scilicet principium, quando extrema, quæ conveniunt in tertio, habent ex suis principiis, & ex sua ratione formali, quod etiam inter se ita conveniant. Quando hoc ita non habent, nec pariter inter se identificari exigunt.

Ad II. dicitur, quod essentia divina non est genus ad Personalitates divinas, sicut est animal ad suas species; ita ut debeat verificari de quacumque specie quod dicitur de genere; ut verificetur principium illud logicum; dici de omni. Species enim non habet eandem numero naturam, ac genus, ac aliæ species; sicut habent Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Non est vero inconveniens, ut principium illud verificetur in iis, in quibus habetur ratio generis, & speciei, non vero in illis, in quibus non habetur. Uterius ratio generis est tantum abstracta, & est nomen tantum secundæ intentionis; unde non bene applicatur ad essentiam divinam, quæ est quid concretum, & a parte rei existens. Denique haud bene argumentatur ex terminis logicis, abstractis, ac secundæ intentionis, ad res físicas, concretas, & primæ intentionis; & quod majus est a rebus limitatis, finitis, & imperfectis, ad illimitatas, infinitas, ac perfectissimas.

Ad III. Eadem est responsio, ac ad II.

Ad IV. Ad probandam contradictionem non sufficit probare, quod affirmatio, & negatio sit de eadem re secundum suam realem entitatem; sed requiritur etiam, ut probetur, quod sit secundum eandem, aut formalitatem, aut virtualitatem. Cujus discurret, ut est rationalis; & non discurret, ut est sensitivus: ergo dicetur, quod discurret, & non discurret? Nequaquam; discurrere enim, & non discurrere, non dicuntur de eodem homine Cajo secundum eandem formalitatem, vel virtualitatem. Ita pariter in Divinis, ut suo loco dicetur.

Ad V. dicimus per rationem primi entis negari multitudinem Deorum, quæ quidem per Trinitatem non asseritur; quia tres personæ sunt semper unus Deus. Quælibet pariter Persona in sua propria ratione est una; quia est unus Pater, unus Filius, unus Spiritus Sanctus. Per multiplicitatem vero Personarum non destruitur naturæ unitas; ut suo loco ostendetur.

Ad VI. Ascitas excludit dependentiam, non vero productionem. Filius a Patre est productus, at non dependens; Spiritus Sanctus a Patre, & Filio, eodem modo. Cæterum nec Pater est causa Filii, nec Pater, & Filius sunt causa Spiritus Sancti; quod posset aliquo modo importare dependentiam; sed sunt solummodo principium.

Ad VII. Infinitas personarum est ratione essentiae divinæ; adeoque est una, & eadem in tribus Personis infinitas, sicut una, & eadem est in tribus Personis essentia.

Ad VIII. eodem modo responderetur, dicendo nimirum, quod perfectio Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, est perfectio naturæ divinæ; unde una, & eadem est in tribus Personis ratio perfectissimi plena, & in omni genere. An vero Personæ dicant perfectionem ultra perfectionem essentiae, quæstio est inter Scholasticos; de qua infra paulisper forsitan disseremus.

Ad IX. dicimus, quod quicquid est in essentia, est in Patre, at non quicquid est in Patre est in essentia; unde quavis essentia prout in Patre sit idem cum Patre, & prout in Filio sit idem cum Filio; non tamen sequitur, eandem prout in Patre, esse idem cum Filio; cum sit evidens, inquit P. Magnanus, aliam esse rationem essentiae sumptæ ut in Patre, aliam essentiae sumptæ ut in Filio, aliam sumptæ secundum se.

Ad

Ad X. respondet pariter P. Magnanus, dicendo, argumentum non esse in forma; quia natura divina, quæ est medius terminus, in modo significandi convenit cum terminis singularibus, in re vero significata convenit cum terminis communibus. At in syllogismis expositoriis me-

dius terminus ita accipi debet singularis; ut non extendatur ad rem significatam; quia aliter non distribuit; ut est in casu, in quo quanvis sit verum, quod natura divina est Pater, non tamen est verum, quod omne, quod est natura divina est Pater.

DISSERTATIO CII.

De Philosophis Ethnicis, an Trinitatem agnoverint, quid de ea senserint, ut unde illius notionem hauserint.

NIUS, Trinique Dei mysterium est quidem medium, in quo & veritas, inter Gentilium, & Judæorum extrema; si quidem Judæi, sola unitate contenti, pluralitatem

omnem respuebant; Gentiles vero, solum pluralitatem amplectentes, unitatem omnimode repudiabant; Christiani autem, per mediam viam incedentes, unitatem in natura amplexati sunt, & pluralitatem admiserunt in Personis. Unde Julianus Augustus, turpissimus christianæ religionis Desertor, nobis exprobrans, teste Cyrillo lib. 2. cont. Julianum, dicere quidem per injuriã intendebat, sed nolens cum veritate tamen pronunciabat: *Eam a Gentilium, & Judæorum religione diversam, mediam inter utranque incedere.* Quod & expressius deinde dixit Gregorius Nyssenus orat. catech. *E judaica persuasione natura divina singularitas manat; ex gentili autem errore solum discrimen hypostaseon; & utrinque congruenti remedio impia curatur opinio. Est enim velut medicina quadam iis, qui circa unum aberrant, Trinitatis numerus: iis vero, qui in multitudinem dispersi sunt, singularitatis ratio.* Utinam, & Gentiles, & Judæi, exemplo christianæ fidei, aliquando saperent, & intelligerent, extrema relinquendo, in quibus est vitium, & medium amplectendo, quod Beatorum est accipere, ac retinere.

Adhuc tamen uti verum nobis venditant non pauci, inter Gentiles fuisse Philosophos, qui intra suorum Deorum turbas sanctissimæ Trinitatis notitiam habuerint. Quod si hoc nos concedamus; quum Philosophi illi nullam a Deo receperint de mysterio hoc revelationem, dicere oportebit, cognitionem illam naturæ vi-

PAR. II.

ribus acquisivisse; quod esset contra a nobis dicta in præcedenti Dissertatione. Si vero negemus; magnum quidem auferimus catholicæ veritati subsidium, quo contra Atheos, vel Gentiles, ostendatur, cæteris etiam extra christianam religionem lumen aliquod, undecunque venerit, divinæ Trinitatis affulxisse. Rem ergo oportet omni ex parte expendere, considerando nimirum cujuslibet Philosophi ex illis, qui adducuntur in medium, dicta; & in iisdem observando, an notitia illa, de qua agitur, inveniatur; & quando vere sit in illis, investigando demum, a quo fonte hauserint illam, & an puram exhibuerint, an vero erroribus suis obtectam, & implicatam.

Primo loco afferimus Platonem, qui asseruit, esse unum summum, ac supremum Deum, qui sit cæterorum pater; deinde alium esse Deum, qui sit omnium rerum artifex, & principium; postremo alterum Deum esse, qui sit anima mundi. Leguntur hæc in Platonis Timæo; sed clarius in ejusdem epistola secunda ad Dionysium: *Circa omnium Regem cuncta sunt; ipsius gratia omnia; ipse pulcrorum omnium causa: circa secundum secunda; tertia circa tertium.* Ex hisce Platonis verbis deduxit Eusebius 11. præp. evang. tres divinitatis personas, secundum sententiam Platoniorum: *Hac Platonis verba, qui explicandam Philosophi mentem susceperit, ad primum Deum, secundumque principium referunt: nec non ad tertium, quem mundi animam, Deumque tertium ipsi quoque appellare solent.* Insignis est alter Platonis locus in epist. 6. ad Hermiam, & Erasmus, & Coriscum: *Etiam jurejurando, ut aquum est, interposito, non sine elegantis studio, atque hujus studii sorore disciplina; testan-*

B

testan-

testando Deum rerum omnium ducem, quæ sunt, & quæ futura sunt; ac ducis, & principii Patrem Dominum.

Post Platonem succedit Plotinus, in platonica schola non alteri secundus, qui Enn. 5. lib. 1. c. 6. & 7. primum de illis tribus putavit esse perfectum, quem vocavit mentem potiore; secundum vero dixit mentem posteriorem, a potiore genitam, & illius imaginem; tertium denique voluit esse animam mundi, a secunda mente genitam, & quæ ejusdem est λόγος. Hic Plotinus citatur a Cyrillo lib. 8. contra Julianum.

Numenius insuper, qui ex Pythagori schola fuit, teste Eusebio lib. 11. præpar. evang. trium Deorum primum vocavit causam, secundum dixit artificem, tertium appellavit ideam.

Proclus lib. 2. Numenii sententiam recepit, & explicavit; si quidem in Commentariis ad Timæum hæc scripsit: *Numenius tres Deos prædicans, Patrem quidem appellat primum; factorem autem secundum; opus vero tertium. Mundus enim ex illius opinione tertius est Deus. Itaque duplex ab eo constituitur artifex, primus, & secundus Deus; quod autem conditum est, tertius.* Sub hisce aliis nominibus pariter hæc tria appellabat; Avī nimirum, Patris, & Nepotis; πατρός, υἱοῦ, ἀνδρός. Alii aliter sentientes Proclum impugnant, & de Platonis mente inter plures acerrime certatur; ut videre est apud Petavium theolog. dogm. 1. 2. lib. 1. c. 1. num. 4. & seqq.

Post modo recensitos Philosophos affertur in medium Philo, Platonice scholæ sectator, quavis Judaicæ legis professor. Hic pariter duos admisit Deos, Platonis mentem sequi, & assequi conatus. Multa ejus testimonia leguntur apud Eusebium lib. 7. præpar. evang. Nos asserimus ejus verba, quæ recitantur a Petavio: *Nihil enim mystale ad supremi, & universorum parentis imaginem fingi poterat, sed ad secundi Dei, qui illius est logos, hoc est ratio, vel sermo. Oportebat enim rationalem hominis in anima figuram a divina imprimi ratione. Siquidem Deus ille logon antecedens rationalem omnem naturam antecellit. Ad ejus vero similitudinem, qui supra rationem optima in specie, eximiaque constituitur, genitum aliquid commodari nefas erat.*

Verum ante Platonem, ejusque tempora, non pauci intendunt, hæc eadem fuisse scripta, apud Chaldaeos, & Aegyptios, a Zeroastre, & a Mercurio Trismegisto, qui ibidem in sapientia principes habe-

bantur. Siquidem Zeroastres in libro, cui titulus, Oracula magica, quem Plethori, & Psellus, notis illustrant, Platonis doctrinam expresse proponit. Et Mercurius in libro, cui inscriptio hæc est Περὶ ἀποδείξεως, expressius, & distinctius eandem visus est omnibus exposuisse, ac explicasse. Hæc utcumque possent admitti, si libri, quæ producuntur, vere illorum essent fœtus, quorum nomina ostendant. At falso uterque fœtus Zeroastræ, & Mercurio, suppositus est, ut mox ostendemus.

Et quidem de Mercurio, Eruditi omnes conveniunt, opus illud Mercurii non esse, ac potius Auctoris, qui vixit post Christum natum, & qui fuit etiam Christianus, aut Semi-Christianus, ut asserunt plerique. Natalis Alexander hist. eccl. sec. 1. c. 13. ar. 17. multis rationibus hoc probat; quarum præcipuæ hæc sunt. Auctor Pimandri, quæ dicitur Mercurii fœtus, multa ex Genesis libro desumpsisse prodit; ergo non fuit Moyses antiquior; atqui Mercurius multis seculis Moysen præcessit: ergo auctor Pimandri non est Mercurius. Ulterius, idem Auctor multa ex Evangeliiis mutuatus est: ergo vixit post Christum natum: ergo non fuit Mercurius. Insuper ex Christianorum ritibus desumpta videntur, quæ scripta sunt c. 13. Pimandri; *justificati sumus, o Fili, injustitia absente. . . Remini regenerationis prodens mysterium, ne tanquam Diaboli habeamur.* Demum c. 16. Auctor asserit, si libri sui a Græcis in suam linguam transferrentur, obscuriores evasuros; unde vetat, ne communicentur Græcis: Sed tempore, quo verus Mercurius vivebat, Græcorum nomen adhuc in mundo non audiebatur; ergo &c. Hæc eadem exhibet Petavius, omnino legendus. lib. 1. rat. tempor. c. 7. Quod vero auctor iste floruerit post Christum natum, immo paulo post Apostolorum tempora, constat, quia opus suum citavit Justinus in fine Cohortationis ad Græcos; citavit etiam Lactantius lib. 4. divin. instit. c. 6., citavit Cyrillus Alexandrinus lib. 1. cont. Julianum p. 30., citavit denique, ut alios omittamus, Augustinus lib. de quinque hæresibus c. 3. Nec per hoc, quod laudati Patres opus istud sub nomine Mercurii citaverint, quis inferet, quod vere Mercurii fuit; etenim Patres illi ita eum citarunt, quia Gentiles illud Mercurio tribuebant, ac propterea plurimi æstimabant. Arguentes propterea contra Ethnicos ad hominem, illorum Philosophi testimonio utebantur, ut fortius il-

los

los convincerent; parum proinde curabant inquirere, an opus vere Mercurii esset, an non. Demum quod Christianus, aut potius Semi-Christianus fuerit, præter alios asserit Isaac Casaubonus Exercit. 1. ad apparat. Annal. Baronii sect. 10. verbis hisce: *Librum integrum, qui sub nomine Trismegisti circumferri ab aliquot seculis capit, non veremur pronunciaré, & omni asseveratione confirmare, esse ψευδαι'γματον, utpote qui sit Christiani aliqujus, vel, ut melius dicam, Semi Christiani merum figmentum. . . . Porro quis fuerit hic Mercurius, aut quando vixerit, omitto quærere. Constat literarum, & omnium scientiarum inventionem ad istum referri solitam.*

De utroque Opere, Zeroastræ scilicet, & Mercurii, Petavius t. 2. theolog. dogm. lib. 1. c. 2. num. 3. hæc literis consignavit: „ Sed opus utrunque suppositium, & „ confictum mihi videtur, nec tantæ vetustatis esse, quantam ei vulgo fere docti, „ indoctique omnes adscribunt. Ut de Magis istis, & Chaldaicis quisquiliis hoc loco „ taceam; certe qui Pæmandrem sub Mercurii Trismegisti nomine publicavit, non „ belle mimum suum peregit; nec sic latere „ potuit, ut attentos, minimeque stolidos „ lectores falleret; quin certa identidem ad „ sperfit indicia, ex quibus de fraude non „ levis conjectura ducatur „.

Et si vero admittatur, illa, quæ veteres gentiles Philosophi de summa Trinitate scripserunt, consona esse mysterio, aut indicando, aut explicando, quod quidem non concedimus, „ ut mox dicetur; potest nihilominus non una assignari ratio, cur eadem „ fuerint ab ipsis scripto tradita. Prima, quia potuerunt notitiam illam excipere per traditionem ad Adamo usque ad Noë ductam, & a Noë usque ad Abrahamum, „ & ad Moysen, propagatam. Moyses quidem Ægyptiis Philosophis potuit ea tradere, & ab Ægyptiis Philosophis didicerunt Orpheus, Pythagoras, Plato, aliique Philosophi Græci; quos ab illis edoctos fuisse, testantur Justinus, & Cyrillus. Secundo, quod Plato, aliique Philosophi, multa didicerunt ab Hebræis, & Chaldæis, ad quos a primis Patriarchis Trinitatis notitia pervenerat, & hoc asserit Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum. Tertio addunt alii, quod veteres Philosophi habuerunt cognitiones illas a Sybillis, quæ multa de Divinitate, & de Trinitate, scripserunt. Verum eruditi Critici hoc non admittunt, quum veliat sy-

PAR. II.

billinos libros primo, vel secundo Ecclesiæ seculo fuisse confictos. Natalis tamen Alexander hoc non sine distinctione concedit, asserens, octo libros sybillinos, qui leguntur t. 8. Bibliot. Patrum, ex parte esse confictos, non vero in totum; quia multa illorum testimonia a sanctis Patribus, & ecclesiasticis Auctoribus priorum seculorum citantur; Unde, quum Lactantius asserat, lib. 1. instit. c. 6. Sybillas plura vaticinatas fuisse de Trinitate, admittenda pariter videtur hæc tertia ratio. Quarto, quia Philosophi Ethnici potuerunt pariter legere libros Moysis, præsertim Plato, aliique, qui post Moysen floruerunt. Quinto demum, quod potuerunt assequi Philosophi notitias illas per Dæmonum oracula, quibus Trinitatis mysterium fuit ante lapsum revelatum. Et ita docent Eugubinus lib. 2. de perenni Philosophia c. ult., Vives in 10. lib. de civit. Dei cap. 23. a Frassen citati.

Cæterum omnium prædictorum Philosophorum verba ita obscura sunt, adeo erroribus implicata, sic ineptius referta, ut potius ex iisdem hæreses innumeræ prodierint, quam catholicæ veritates fuerint firmatæ, ac roboratæ. Et hinc potissimum judicatur, Dæmones oracula illa dedisse, ut ex iis male intellectis, tot, tantaque hæresum monstra in Ecclesiâ nascerentur. Fuerunt proinde, qui vocare non veriti sunt veteres illos Philosophos, aut Prodigiosos Arianorum, aut Patriarchas Hæreticorum, aut Heterodoxorum condimentarios; ut præcipue Tertullianus pluribus in locis. Unde Petavius, temporum illorum calamitatem deplorans, cit. loc. c. 1. n. 1. scribebat, „ Ac longius sane disputando Plato prove- „ stus, ejusque discipuli, speciem quan- „ dam Trinitatis informarunt: quo etiam „ nomine Nostrorum aliqui supra modum „ illos admirantur, ac prædicant. Sed pro- „ fecto majore flagitio, ac dispendio veritatis, quam operæ pretio, istud illorum „ dogma produsse mihi videtur; neque ulla „ ex alia re gravior christianæ fidei noxa, „ & perniciēs, importata fuisse. Ut perin- „ de facere illos putem, qui Platonicos deo- „ sculantur, quod larvam, nescio quam, „ personarum trium adumbraverint; ac si „ quis Poetas, & profanæ superstitionis, „ idolorumque buccinatores, impense col- „ laudet; quod in Jove, Neptuno, ac tur- „ pioribus etiam Deorum portentis, divi- „ nitatis utcunque nomen, majestatemque „ commendent. Etenim quidquid hære-

B 2 fcon,

„ seon , opinionumque falsarum , primis il-
 „ lis Ecclesie temporibus emerit , ac præ-
 „ sertim Ariana tota perfidia ; ex illo Pla-
 „ tonicorum commento causam , & origi-
 „ nem accepit , .

Quæ quidem ut ad oculum pene demon-
 strentur , adducimus principaliora Hæ-
 reticorum capita , quæ a fabulis hisce
 Philosophorum sua impia , & falsa dogma-
 ta deduxerunt . Ante tamen Hæreticos
 proponimus Julianum augustum , cognomen-
 to Apostatam , qui in orat. , quam
 scripsit in Solem , post supremum Deum ,
 alium secundo loco ponit , quem vocat
 unum , & a Platone dictum , ipsum bo-
 num ; ponit tertio loco Solem , non hunc ,
 quem oculis videmus , sed alterum prio-
 rem , intelligibilem , augustiorem , &
 præsentem intelligibili mundo , & in-
 telligentibus Diis ; quæ quidem Julianus ,
 ut Petavius conjicit , a Maximo , præce-
 ptore suo , forsitan didicerat . Videsis do-
 ctrinam , quam in Platonis commendamus ,
 ut eam pariter in impio religionis
 nostræ desertore , ac irrisore , commendare
 debeamus .

Inter hæreticos primo se offert Marcion ,
 qui Platonice Philosophiæ sectator fuit ,
 & juxta Platonis doctrinam suam hære-
 sim concinnavit . Testatur Epiphanius hæ-
 res 42. tria admisisse principia , scilicet
 tres Deos ; primum , quem dicebat omnium
 summum , & supremum , quem dicebat
 bonum ; secundum aspectabilem , & crea-
 torem , quem mundi volebat opificem ,
 ac conditorem fuisse ; tertium medium
 inter duos illos , quem Diabolum nomi-
 nabat . En quæ dogmata emanarunt ex
 altissimis illis Platonis principiis ,
 falsa , impia , & execranda .

Post Marcionem subnectere deberemus alios
 christiani dogmatis errores , qui subsequen-
 tibus temporibus apparuerunt ; at uno verbo
 omnes indicamus , quando dicimus , omnes
 illos fuisse , qui Deorum pluralitatem ,
 juxta propria cuique deliria , in Christia-
 nismum inducere , conati sunt . Sic fuerunt
 nimirum Gnostici , Manichæi , Valentini
 &c. Originem silentio præterire no-
 lumus ; quum plura fuerint hæresum
 monstra , & deteriora , quæ hausit ipse
 ex Platonis Philosophia . Commenda-
 dat quidem ipse , & summis laudibus ex-
 tollit Platonem hom. 14. in Genes. Sed
 norunt omnes Eruditi in suo libro Pe-
 riarchon quot contineantur hæreses , quas
 omnes ex eadem penu , ex Platonis scilicet
 doctrina , desumpserunt . Quapropter ,

Epiphanius , & Hieronymo testibus , de
 Origene scripsit Petavius cit. loc. c. 4. nu.
 2. „ De Origene , ut ejus habent hodie
 „ scripta , longe aliter sentias , quam Epi-
 „ phanius , Hieronymus , alique veteres
 „ arbitrati sunt . Hi enim de Trinitate quæ-
 „ dam adscribunt Origene absurda prorsus ,
 „ & impia , quæ in illius libris minime com-
 „ parent ; præsertim iis , quos de Principiis
 „ inscripsit ; in quibus omnis errorum illius
 „ officina constituitur . Hujus auctor va-
 „ rietatis Rufinus interpretis fuit ; qui , ut il-
 „ lius invidiam minueret , complures ejus
 „ e scriptis errores sustulit , ac pro iis ca-
 „ tholica dogmata substituit ; ut in Præfa-
 „ tione testatur ipse , quam illius *operis*
 „ operi præfixit , .

Rem ergo perficiamus , Dissertationi suam
 imponentes , & Philosophorum veterum
 placitis jura administrantes , dicendo ni-
 mirum ; quod si in eorum libris aliquis
 obscura Trinitatis notitia adinvenitur ,
 non equidem illa debetur ratiociniis illo-
 rum , vi naturalis potentie factis ; sed illis
 potius fontibus , a nobis dictis , unde il-
 lam hauserunt . Vere in libris suis majora
 numero inveniuntur falsa contra Trinita-
 tem , quam vera pro Trinitate ; quod no-
 bis indicium est judicandi , ea , quæ forsi-
 tan de Trinitate ab aliis audierant , vel in
 aliis legerant , vera quidem , ipsos erro-
 ribus suis , quorum præjudiciis ab infan-
 tia tenebantur , deformasse , ac omnino
 fœdasse . Non est ergo , cur laudemus eos ,
 quod de Trinitate loquuti fuerint ; sed
 potius ut eosdem improbemus , quod male
 de eadem senserint , si de ea senserunt , ut
 scripserunt . Unde postea ex ipsorum
 scriptis fœdissima illa hæresum ingluvies
 progenita est , atque diffusa .

Pro Mercurio Trismegisto citantur verba
 illa : *Monas genuit Monadem , & in se summa*
reflexit ardorem ; ut probetur , cum vere
 Trinitatis notitiam fuisse assequutum ; Sed
 verba hujusmodi Petavius non citat , qui
 tamen plura ejusdem Mercurii pro eo-
 dem intento refert ; nec etiam illi , qui
 eadem citant , locum indicant libri Mer-
 curii , in quo legantur ; sed unusquisque
 ut ab aliis relata recitat . Pariter de Zoroa-
 stre refert Eusebius lib. 11. præpar. evang. ,
 quod scripserit ; *Monas genuit Duadem , &*
in toto mundo lucet Trias . Si vere in Mer-
 curii libro , vel potius in libro Mercurio
 attributo , præcedentia verba inveniun-
 tur ; & si vere in altero libro Zoroastre
 supposito subsequantur alia verba legun-
 tur ; quis dubitet , eadem omnia scripsisse
 se

se Christianum illum, seu Semi-Christi-
num pro illo Mercurii; vel alium, qui-
cunque fuerit, pro illo Zeroastræ; qui

eosdem, & temere, & insulse, & sædissi-
me, confarcinavit?

DISSERTATIO CIII.

*De Judæis, tum ante, tum post, Christi adventum;
& de eorum, circa Trinitatis mysterium,
aut incredulitate, aut fide.*

Uum Divinæ Trinitatis co-
gnitionem mens nostra asse-
qui naturæ viribus non pos-
sit, necesse omnino est, ut a
lumine fidei adjuvetur ad eam
habendam. Nequit autem es-

se fides absque revelatione, cui credendo
assentimur, & assentiendo credimus; un-
de fideles nominamur, & sumus. Viden-
dum proinde primo est, an Judæis facta
fuerit a Deo Trinitatis revelatio, cujus ra-
tione contraxerint obligationem creden-
di mysterium, iisdem jam revelatum. Et
quia revelatio potest esse explicita, & im-
plicita; illa nimirum expresse, & propriis
terminis facta; hæc vero contenta in illo,
quod explicite, & expresse revelatur; hinc
est, quod fides etiam, ad revelationis men-
suram, explicita dicitur esse, & implicita.
Possumus ulterius nos aliquid non crede-
re, quod sit revelatum; & possumus non
credere aliquid, quod non sit revelatum.
Non credentes primum, culpabiles su-
mus; non credentes autem alterum, cul-
pabiles non sumus; & quanvis in utroque
casu non sit fides in nobis; in secundo ta-
men nec fides est, nec infidelitas, nec
credulitas, nec incredulitas; in primo
vero non est fides, sed infidelitas, non
credulitas, sed incredulitas. Ratio au-
tem est manifesta, quia in primo debi-
tum credendi contraximus propter reve-
lationem, quam supponimus nobis fa-
ctam; adeoque si non credimus, quum
possimus, & debeamus credere, culpabi-
liter non credimus; & hinc est in nobis
infidelitas, & incredulitas. In altero ve-
ro casu non est in nobis credendi debitum,
nec est credendi potestas, quum nobis re-
velatum non sit quid credamus, & quid
credere debeamus; unde in nobis non est
infidelitas, quanvis non sit fides; nec est
incredulitas, licet non sit credulitas.

Ad Judæos modo devenientes, certum est,
quod illis inveteri testamento non fuit fa-

cta Trinitatis revelatio; adeoque eam
credere ante Christi adventum non tene-
bantur. Sed hoc cum limitatione sit di-
ctum; non fuit facta Trinitatis revelatio
singulis personis, sed fuit facta corpori
Ecclesiæ; hoc est Majoribus, qui Eccle-
siæ corpus repræsentabant. Et quidem
tam in lege naturæ, quam in lege scripta,
ut habetur ab Hugone a S. Victore, quem
citatur Gonetius, expressa Trinitatis revela-
tio facta fuit corpori Ecclesiæ, quanvis
non fuerit facta singulis personis, expressa
scilicet, & explicita, implicita autem
omnibus, & singulis fuit facta. Proinde-
que pro illo utroque statu sufficiens erat,
ut Majores haberent fidem explicitam
de Trinitate, minores autem implicitam.
Et ita intelligere debemus S. Thomam,
quando scribit, quod omni tempore oportuit
credi aliquo modo explicite Incarna-
tionis mysterium; eadem est ratio de Tri-
nitatis mysterio; scilicet tempore legis
naturæ, & legis scriptæ; a Majoribus ta-
men, sive Doctoribus, non vero a ru-
dioribus. Quapropter 2. 2. q. 2. ar. 6. ad
3. inquit: *Si qui tamen salvati fuerunt, quibus revelatio non fuit facta, non fuerunt salvati absque fide Mediatoris; quia, etsi non habuerunt fidem explicitam, habuerunt tamen implicitam &c.*

Post adventum vero Christi, & post Evan-
gelii prædicationem, quum Trinitatis re-
velatio sit facta omnibus, & singulis ex-
plicita, & expressa, omnes, & singuli
tenentur explicite eam credere. Unde
S. Thomas loc. cit. ar. 7. & 8., & in 3.
sent. dist. 25. ar. 2. quæstiunc. 2. hæc
pariter de Incarnatione scripsit, quæ si-
militer possunt Trinitati applicari. In
tertio autem statu, post adventum Christi,
quia jam mysterium Incarnationis impletum
est, & corporaliter, & visibiliter, & præ-
dicatum; omnes tenentur ad explicite cre-
dendum; & si aliquis instructorem non habe-
ret, Deus revelaret; nisi ex sua culpa re-
manet.

maneret. Et quidem S. Doctor non loquitur tantum de necessitate præcepti, sed etiam de necessitate medi; quatenus de illa eadem necessitate loquitur, de qua fuerat in duobus prioribus statibus loquutus; sed in illis loquutus fuerat de necessitate medi: ergo pariter in tertio. Præterquam quod non dixisset, & si aliquis instructorem non haberet, Deus ei revelaret, si tantum de necessitate præcepti intellexisset; quia invincibiliter ignoraret, & non peccaret.

Et nihilominus, hisce minime obstantibus, Judæi, qui ut sunt in sua cæcitate perfidi, ita pariter sunt in sua perfidia pertinaces, Trinitatis mysterium, quod ante Christi adventum explicite non credebant, quia sic credere non tenebantur, post Christi adventum, quando scilicet ita eum credere tenentur, non tantum non credunt, sed pernegant, & totis viribus oppugnare conantur. Quod per Moysen non fuerit Judæis Trinitatis mysterium expresse revelatum, rationem assignant, ex eo nimirum, ne Judæi in polytheismum se cæco errore deicerent. Afferit Theodoretus lib. 2. ad Græcos, ubi de Hebræis scribit: *Cum in Ægypto longinquum sane tempus permanissent, multorumque ibi Deorum cultus ritu ægyptiaco didicissent; sapientissimus Deus nequaquam illis manifeste, aperta que prorsus oratione, Trinitatis mysteria tradidit; ne propositam sibi esse Deorum multitudinem arbitantes, occasionem hanc haberent ad impietatem ægyptiam dedeculandi.* At non per hoc, subdit idem Theodoretus, Trinitatis existentiae veritatem in Scripturis sanctis non scripsit, minus quidem expresse, at non adeo ut si voluissent intelligere, non potuissent: *Trinitatis tamen dogmata ne tunc quidem venturis in posterum penitus occultavit; in antiquis enim Scripturis perfectioris Theologia materiam, quasi semina quadam, dispersit.*

Et quidem adeo in veteris etiam testamenti paginis sacræ Trinitatis cognitio continetur, ut vere scripserit Augustinus ser. 38. de tempore: *Omnis Scriptura veteris, ac novi testamēti, si catholice intelligatur, hoc insinuat, quod Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, unus sit Deus, ejusdem substantiæ, uniusque essentiae, atque inseparabilis in Divinitate unitas.* Et quod in libris antiqui fœderis, veluti umbrarum involucris implicatum, continebatur, in novi paginis quasi detectum, & per Christi verba toti Ecclesiæ suæ legitur manifestum. Hinc idem et Christus,

Apostolos alloquens, Joann. 16. 25. *Venit hora, cum jam non in proverbis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis.* Unde S. Cyrillus lib. de cardinalibus operibus Christi in prologo de mysterio Trinitatis hæc habet: *Ad hanc rerum adeo profundarum indaginem, nisi incarnati Verbi magisterium accessisset, humana defecissent ingenia, & nescio si & aliqui auderent ad hæc tentanda conatus assurgere.* Verum propius omnium rem detexit S. Gregorius Magnus, scribens lib. 2. in Ezech. hom. 16., & rationem, quare Trinitatis mysterium Judæorum singulis revelatum non fuerit; & quod fuerit eorundem primoribus expressissime manifestatum; & tandem, quod Domino adveniente in carne nostra omnibus, & singulis prædicatum fuerit, ut omnes, & singuli ad eum explicita fide credendum teneantur. Sua verba sunt. *Hebræorum populus mandata Decalogi servare conatus est; sed tamen de cognitione sanctæ Trinitatis eruditus non est: Et quamvis hanc spirituales Patres perfecte cognovissent, multitudo tamen Sinagoga, nec invenire mysterium Trinitatis potuit, nec querere scivit. Superveniente autem gratia omnis fidelis populus unum Deum Trinitatem esse cognovit.*

Et re vera quis negare auderet, Trinitatis mysterium fuisse revelatum primo Adæ inter homines, a quo ad Sethi revelatio pervenit; deinde ad Noë, ad Abraham, præcipue quando tres vidit, & unum adoravit, ad Isaac, ad Jacob, ad Joseph; insuper ad Moysen, qui in sacris libris, quos composuit, non semel meminit trium Personarum in uno Deo, ut videbimus suo loco. Alii etiam sacrorum librorum Scriptores, & præsertim Rex, & Propheta David; non semel mysterium ipsum indicarunt, intellexerunt, invocarunt. Non est hic locus, ubi eorundem testimonia adducamus; quum hæc ad aliam differantur Differtationem, in qua nimirum ex professo divinæ Trinitatis existentia contra Incredulos probabitur. Cæteri autem Judæi credentes Deum, cuius erat nomen: *Sum, qui sum*; hoc ipso etiam Trinitatem implicite credebant; ex hoc enim nomine Dei, quod est nomen tetragrammaton, nos suo loco probabimus, sanctæ Trinitatis etiam existentiam evinci. Et hoc ante Christi adventum, quo scilicet tempore credere non tenebantur id, de quo sufficientem non habebant revelationem; & quod pariter sufficienter credebant, quum saltem implicite cre-

crederent, quod eis fuerat implicate revelatum.

At post Christi adventum, si Judæi non credunt, & quidem explicite, excusationem non habent; quia jam explicite fuit illis, ut & cæteris hominibus, mysterium Trinitatis revelatum, quod explicite pariter credere tenentur. Nec juvat illis dicere, quod antecessores ipsorum non crediderunt; nam non crediderunt, quia illis non revelatum est, quod ipsismet Christus expresse revelavit. Verum Christus ipse Judæis dicebat, ut scrutarentur Scripturas, si de eo testimonium invenire desiderabant. Joan. 5.39. *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: Et illa sunt, quæ testimonium perhibent de me.*

Et in primis multos habemus Judæorum Doctores, quos Rabbinos appellant, qui Trinitatem ex Scriptura vel ex traditione, deducunt. Videndi sunt apud P. Aloysium Mariam Benetelli, Ordinis nostri in hebraica lingua peritissimum, in suo Opere, cui titulum præfixit: *Saette di Gionata, scagliate a favor degli Ebrei: Apud Josephum Ciantes, Episcopum Mariscensem, in suo libro, quem inscripsit: De sanctissima Trinitate, ex antiquorum Hebræorum testimoniis evidenter comprobata: Apud plures alios, qui contra Hebræos incredulos dimicant, eisque christianæ religionis mysteria quasi ad oculum ostendunt; quem tamen Hebræi claudunt, ne videant, ut aures obturant, ne audiant, & mentem distrahunt, ne intelligant, & bene agant.*

Pauca afferamus hic, quæ ex magna se gere selegimus. Rabbi Simeon ad verba Isai. 6.3. *Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum;* quæ interpretatur ad rem nostram, hæc scribit: *Sanctus hic est Pater, Sanctus hic est Filius, Sanctus hic est Spiritus Sanctus;* quod refert Galatinus lib. 2. de arcanis c. 4. Addit insuper idem Galatinus, a veteribus Talmudistis fuisse cautum, ut Trisagium ita explicatum quilibet Judæus bis in die recitaret. Et catholica Ecclesia tam Latina, quam Græca, identidem idem Trisagium in sacris solemnitatibus canere in usu posuit; quod asserit Antheon, Episcopus Arsinois, in epist. ad Petrum Antiochenum, quæ ponitur in Concilio Constantinopolitano sub Felice III. in causa Petri Fullonis; ut scribit Frassen.

Insuper Rabbi Haccados, scribens mysteria,

quæ continentur in nomine tetragrammaton, Antonio, qui urbis Romæ Consul erat, affirmat, illud significare Deum generantem; & quia nequit esse generans sine genito; nec uterque sine amore procedente; ideo nomine illo divinam Trinitatem significari. Galatinus pariter refert lib. 2. c. 10. Hinc est, quod vulgo apud Hebræos nomen tetragrammaton dicitur *nomen expositum*; & explicatur per duodecim literas hebraicas, quæ si simul jungantur, latine componunt, & indicant verba hæc: *Pater, Filius, & Spiritus Sanctus*. Dicitur etiam nomen quadraginta duarum literarum; ex eo quia, ut asserit idem Rabbi Haccados, sic illud interpretantur; *Pater Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus; Trinitas in Unitate, & Unitas in Trinitate*. Ad quæ addit Frassen:

„ Quibus constat, quæ fuerit veterum Rabb.,
„ binorum de divina Trinitate sententia, ,
„ quamque longe a suis Patribus exorbitent
„ recentiores Judæorum Doctores, dum
„ huic constantissimæ veritati tantopere re-
„ pugnant „.

Sed ulteriora præstemus. Rabbi Hai Gaon, quem Hebræi omnes summis laudibus extollunt, tres lucas, quas posuit Rabbi Cordoverus, magnæ etiam apud suos estimationis homo, memorat, verbis hæc: *Nunc vobis declarabo tres sublimes lucas, quæ supra decem Sephirot (spiritus scilicet) sunt . . . quorum nomina a nostris veteribus Sanctis accepimus. Lucem intrinsecam, antiquam; (hoc est æternam) Lucem clarificatam; (idest clarissimam) Lucem claram . . . Ha tres Lucas sunt in infinito (videlicet in Deo); ut explicat Ciantes. Confirmat Rabbi Chamai Gaon, dicens: Hæc tria nomina . . . sunt in Radice omnium Radicum. Ut alia testimonia Rabbiorum omittamus, quæ idem Ciantes refert, hoc adducere nobis placet, quod & plurium attestationem præsefert, & fere omnium explicationes suo sermone comprehendit. Rabbi Mair Gabbai hæc scribit: *Et occulta sunt inclusa in numero ternario, & vocantur lux antiqua, lux clarificata, lux clara; secundum traditionem Rabbi Simeonis, filii Jocai, in suo libro Tikkunim. Eadem est traditio Rabbi Hai Gaon b. m., quod hæc tria lumina sunt supra decem intelligentias, aut Sephirot; & pariter id invenitur in lib. Unitatis Rabbi Chamai Gaon b. m.**

Hæc quidem enarravimus, non ut iisdem contra Judæos Trinitatis existentiam probaremus, sed ut traditionem Trinitatis, quæ

que omni tempore vixit inter Majores, Doctores, Magistros, ipsorum, propriis illorum verbis, quæ ipsimet ut oracula venerantur, ostenderemus. Cæterum Sacre Scripturæ auctoritates nobis suppetunt non paucæ, nec levis quidem roboris, quibus contra Hebræos Trinitatis mysterium propugnemus: quod suo loco præstabimus. Pro modo igitur sufficiat, re-

centibus Judæis, qui vivunt, & utinam ad perditionem suam non vivant! ostendisse, quam culpabiliter agant, quando Trinitatis mysterium, jam ipsa sufficientissime promulgatum, non credunt; præcipue, quia ipsum Majores ipsorum crediderunt semper, Rabbinæ explicarunt, & usus denique inter eos adhuc firmi, & permanentes, roborant, atque confirmant.

DISSERTATIO CIV.

De Patribus, qui ante Arii hæresim in Ecclesia flourerunt, & quid de Trinitate, & senserint, & scripserint.

Negare omnino non possumus, quod, ob Platoniorum Philosophiam, inter christianæ religionis professores jampridem introductam non modo, verum quoque communi fere calculo amplexatam, iidem errores, quos circa Trinitatis mysterium in Platoniciis detegimus, inter Christianos fuerint pariter diffeminati. Et eo quidem successu, ut non solum illi, qui de christianæ religionis nomine gloriabantur, de dogmate vero non curabant, erroribus illis assentirentur; verum etiam illi, qui & nomen, & dogma in religione venerabantur, iisdem adhærere, inventi sunt. De primis non miramur; quum enim pejora semper in disputando quærent, & fidei in omnibus philosophiam præferrent; inde factum est, ut hæretici potius, quam christiani fierent; & eos Ecclesia de sinu suo dejiceret, quando inter ejus brachia consistere se jactabant. Unde Augustinus ser. 1. ex illis, quos Sirmundus edidit; *Sunt quidam eorum, qui christiani vocantur, & non sunt; quos partim digessit Ecclesia, tanquam scelerata; ut sunt omnes hæreses, & omnia schismata.* De aliis vero tristamur quam valde, non admiramur solum; quum enim orthodoxi omnino fuerint in fide, in moribus sancti; nihilominus eos deceptos quoque, etsi non deceptores, invenimus. Causam tribuit Hieronymus, vel eorum simplicitati, vel bonæ fidei in scribendo, vel librorum fraudibus, vel qualitati temporum, quando nimirum dogmata non ita erant digesta, ut occasione hæresis Ariana postmodum sunt discussa. Verba sunt Hieronymi apol. 2. cont. Rufinum,

quibus libenter subscribimus: *Fieri potest, ut vel simpliciter erraverint, vel alio sensu scripserint, vel a librariis imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint. Vel certe, antequam in Alexandria, quasi demonum meridianum, Arius nasceretur, innocenter quadam, & minus caute, locuti sunt; & qui non possint perversorum hominum calumniam declinare.*

Non quidem de primis animus nobis est hæc in Dissertatione loquendi; quum illi ab Ecclesia extorres fuerint; de iisdem tunc loquimur, quando de Hæreticis, qui contra Trinitatis mysterium insurrexerunt, dissertationem instituimus. Modo vero tantum de Ecclesiæ Patribus sermonem facimus, qui primis illis temporibus, ante scilicet Arii hæresim, fortassis de Trinitate minus caute, quam par erat, loquuti sunt. Et hoc, vel quia platonico more discurrebant, vel quia platonici ut plurimum verbis utebantur; unde factum est postea, quod etsi semper sancti, & catholici in Ecclesia fuerint, vel quanvis fuerint aliquando, tamen absque crimine personæ toleravit eos Ecclesia, quæ adhuc de tanti mysterii ratione definiendi judicium non exercuerat. Interim nos ubi occasionem hosce excusandi, & defendendi etiam, habebimus, eam non negligemus; ubi vero ipsorum verba aliter non poterunt intelligi, nos ipsos, excusatos volumus, si de illis minus illis digna pronuntiabimus. Renovamus hic proinde Petavii protestationem lib. 1. de Trin. c. 3. num. 1. „ Quod posterius ad sanctos potissimum, atque omni dignos veneratione „ Patres attinet, quos neque culpæ deo, „ aut in hæresis nefariæ crimen adducere; „ ne-

neque si quid minus ab iis accurate dictum extat, atque a catholica forma diffidens, possum prætermittere.

A Græcis Patribus exordium sumimus. Et Primo se offert Ignatius Martyr, qui primo Ecclesiæ seculo floruit; & secundo ineunte obiit. In Epistola ad Ephesios sic loquitur de Christo: *Unus est medicus carnalis, & spiritualis, factus, & non factus, in carne Deus, in morte vita æterna, & ex Maria, & ex Deo*. In quibus verbis Deus vocatur Verbum, dicitur non esse factum, appellatur vera vita; & quanvis dicantur de Christo; nequeunt tamen de Christo dici nisi ratione Verbi. Alia Ignatii testimonia alibi referentur. Epistola autem ad Ephesios est genuina Ignatii epistola; tum quia a sanctis Patribus citatur; tum etiam quia catholici critici de ea non dubitant, si aliquæ interpolationes demantur; ut videre est apud Natalem Alexandrum in I. Sec.

Secundo habemus S. Polycarpum, S. Joannis discipulum, qui Eusebio teste hist. lib. 4. c. 5. martyrium suscipiens, sic orabat: *Quamobrem de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico, per sempiternum Pontificem Jesum Christum, dilectum filium tuum, per quem tibi, una cum ipso, in Spiritu Sancto, gloria nunc, & in secula seculorum. Amen*. Ubi Christus vocetur sempiternus, glorificatur cum Patre, æqualem cum illo gloriam habens; & quidem ratione Verbi. Et quanvis solus Pater vocetur Deus hoc tamen in usu fuit apud veteres Patres, qui Deum vocabant Patrem tanquam fontem Deitatis; ut docuit Athanasius. Dicitur etiam fuit Sacerdos; hoc est ratione naturæ divinæ vocavit Polycarpus Christum sempiternum; ratione vero naturæ humanæ Christum dixit Sacerdotem.

Tertio loco occurrit nobis Justinus, Martyr, & Philosophus, qui pluribus in locis videtur contraria divinæ Trinitati docuisse. I. In Dialogo cum Tryphone asserit, Dei filium ante suam incarnationem apparuisse Patriarchis, tanquam Dei Patris administrum: *Qui administer est Dei universorum Creatoris*. II. In eodem Dialogo dicit, quod Pater Patriarchis non apparuit, & filium videndum tradidit, quia Pater neque superiora cælo spacia relinquere possit, nec in exigua terra parte conspici. III. De Filio Dei hæc ait in eodem loco: *Qui sit Patri, ac Domino subjectus; ejusque voluntati serviat*. IV. In apologia II. scribit, quod Christiani Filium Dei in secundo loco habentes cum ratione venerantur. V. Ibi PAR. II.

dem asserit, quod Dei Filius sit prima potestas post parentem; & Dominum universorum Deum. Hæc adeo gravis momenti visa sunt Peravio, ut nil curaverit eadem ad bonum sensum reportare, nec proinde Justinum defendere, & a gravi injuria vindicare. Aliter se gessit Juveninus, qui eadem retulit, & benigniori sensu explicavit; subdens præterea alia Justinii testimonia, quibus & orthodoxam ejusdem probavit mentem. & contra ipsum allata testimonia vindicavit. Eidem nos quoque adhæremus, & quantum possumus a Justino suspicionem omnem, aut platoni- zandi, aut judaizandi, in sancta Trinitate, removemus.

Afferimus ergo pro Justino sequentia I. In apologia, quæ dicitur II. reprehendit negantes Filium esse Deum; & ex se asserens: *Filium esse Patri universorum, qui quod Verbum Dei primogenitum sit, Deus etiam existit*. II. In Dialogo cum Tryphone docet, Filium esse numero, seu persona, a Patre distinctum, non esse vero distinctum naturam, & essentiam: *Virtutem istam, quam Deum sermo propheticus vocat, non ut solis lumen nomine tantum numerari, verum numero aliud quiddam esse, ratione exquisita super paucis explicavi: Virtutem hanc dicens de Patre genitam virtute, & consilio ipsius, non per abscissionem, tanquam dispersita esset Patris essentia, prout alia omnia divisa, & secta, non eadem sunt, quæ ante fuerunt, quam scinderentur*. III. In apologia identidem II. respondens Gentilibus, qui Christianis exprobrabant, quod Athei essent, hæc de tribus Personis divinæ Trinitatis scribit: *Fatemur quidem, nos talium, qui habentur, Deorum esse expertes, & atheos: Sed non verissimi illius Dei, Patris videlicet justitiæ, & castitatis, & virtutis aliarum. . . . Verum hunc ipsum, & qui ab eo venit Filium, & Spiritum Sanctum, colimus, & adoramus, cum ratione, & veritate venerantes*. IV. In Oratione parænetica ad Græcos, quam hodie, ut ait Juveninus, Docti omnes Justinii esse conveniunt; hæc loquitur: *Ipse omnipotens, & omnium conditor, & invisibilis Deus, e cælis veritatem, & Verbum sanctum, & incomprehensibile inter homines locavit, non quemadmodum aliquis conjicere possit, misso hominibus ministro aliquo, sed ipso opifice, & creatore omnium. . . . tanquam Rex mittens Filium Regem misit tanquam Deum, tanquam ad homines, misit, tanquam servans sibi*. In verbis hisce observare quisque poterit, a Justino Verbum non dici Patris ministrum, sed opificem omnium,

omnium, & creatorem; dici Regem non minus, quam Rex est Pater; dici Regem a Rege missum: Et in aliis antea dictis, Filium eodem cultu a nobis esse adorandum, Justinum docere, quo Patrem adoramus. Quæ omnia apertissime ostendunt, & tres in Deo Personas, & unam divinitatem in tribus Personis, esse ex mente Justiniani.

Respondemus modo ad illa, quæ Justiniano obijciuntur. Ad I. dicitur Justinum vocare Filium ministrum Creatoris, non proprie, sed improprie. Proprie enim minister dicitur, qui non agit nec per se, nec proprio nomine; improprie vero qui agit ratione esse, quod ab alio habet: Filius ergo quum acceperit esse a Patre, & hoc esse sit ipsi Filio proprium, operatus est simul cum Patre in mundi creatione: unde non est minister primo modo, sed secundo tantum. Ad II. dicimus, Justinum asseruisse, Deum Patrem non apparuisse Patriarchis veteris legis, quia Deus Pater nunquam humanam speciem gessit. Cæterum Filius æque est invisibilis, ac Pater; sed sumptus sub humana specie, quam aliquando portaturus erat, visibilis fuit; & hoc veteres Patres dicebant, fuisse factum, ut homines disponderentur ad fidem incarnationis, quæ suo tempore peragenda erat. Ad III. Loquutus est Justinus de Filio, quatenus est homo, non vero ut est Deus; quum contraria aliis in locis dicat de Filio ut Deo. Ad IV. subdimus, Justinum loqui, quod fideles venerabantur Filium secundo loco, & proinde recognoscere Patrem potestatem primam; hoc est primam originis ratione, non vero ratione dignitatis. Et ratio responsionis nostræ est, quia Justinus ibi probare intendebat, quod Hæretici, quibus deinde Sabelliani adhæserunt, negabant, plures scilicet personas in divinis esse, non vero unam multiplici præditam virtute, & nomine multiplici donatam: Et contra hos ostendere conabatur, plures esse personas, licet una ab altera esset, illa prior esset, sed prior originis quidem, non vero temporis, aut dignitatis, ratione. Cæterum legentibus proponimus ea, quæ pro Justiniano attulimus, & ea, quæ Justiniano opponuntur; quæ si inter se comparare velint, facile invenient ubi expressius Justinus loquatur, an quando pro Trinitate scribit, an vero quando alii volunt, quod minus digne de Trinitate scripserit. Ulterius observabunt quoque, ea, quæ Justinus aliquatenus obscure dixit in locis, quæ

opponuntur, dilucidasse in aliis locis, quæ pro eo defendendo proponimus; ut consideranti patebit. Denique dandum est aliquid temporum conditioni, quando scilicet modus loquendi in Trinitate non erat adhuc satis expositus, & clarificatus, eo quia hæreses contra ipsam non erant adhuc obortæ; & propterea de ipsa loquebantur Patres non ita exacte, & ad rem, ut modo nos loquimur.

Quarto loco venit Athanagoras, Philosophus etiam christianus, Athenis natus, & Justiniano fere synchronus. Hæc eidem opponuntur. I. In apologia pro Christianis ad M. Aurelium Antoninum, & L. Aurelium Commodum, scripsit, quod Verbum sit λόγος, & Pater sit πατήρ; quasi Verbum sit ratio, & ratio sit forma in essentia Patris; at hic loquendi modus ab Augustino, & a Catholicis omnibus non admittitur: ergo &c. II. Ibidem voluit, Verbum prodisse a Patre non ab æterno, sed in tempore, quando scilicet creatus est Orbis terrarum. III. In eodem loco docuit, Verbum aliquando fuisse intra Patrem, aliquando vero extra Patrem; quæ omnia cum catholica veritate pugnant. At his non obstantibus pro Athanagora habemus I. Quod Pater per Verbum omnia facit, & Verbum, & Pater, & Spiritus Sanctus, unam sunt in natura. En sua verba in eadem Apologia: *Ab ipso enim, & per ipsum omnia facta sunt. . . Cum sit unum Pater, & Filius, & sit in Patre Filius, & Pater in Filio, unitate, & virtute Spiritus, Mens, & Verbum Dei Filius est.* In quibus distinguit Patrem, & Filium; dicit in iisdem unam esse naturam; subdit, omnia per Filium, & a Filio esse facta. II. Ibidem aperte dicit, Patrem esse Deum, Filium esse Deum: *Quis igitur non miretur, cum audiat, nos, qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritum Sanctum, eorum in unitate virtutem, & in ordine distinctionem explicantes, Atheos vocari?* III. Ibidem explicat, & exponit quid Christiani sentiant de Trinitate: *Deum asserimus, & Filium ipsius Verbum, & Spiritum Sanctum virtute unitos.* IV. In eodem loco asserit, Filium non esse factum, sed a Patre progenitum: *Quod si qui intellectus subtilitate excellitis, alius repetendum videtur, quidnam sibi velit hic Dei Filius & paucis dicam. Primogenium illum esse Patris progeniem, non quasi factum quiddam sit.* Ad ea, quæ opponuntur, respondemus; ad I. dicendo, quod non inferitur ex eo, quod Deus dicatur sapiens, per formam di-

distinctam sic dici, & sic intelligendum esse cum, qui ita dicit. Per se ipsum est talis; & qui modum loquendi damnant, formam distinctam, quæ in Deo locum habere non potest, damnant. Ad II. Intelligendus est exterius, non vero interius; quatenus scilicet Verbum, quod ab æterno a Patre interius prodierat, postea exterius in tempore prodit, quando mundum creavit. Athanagoras explicet Athanagoram: A principio enim Deus, qui est æterna mens, habuit in seipso λόγος, cum æternum sit λαγινός. Ad III. dicimus Athanagoram loquutum fuisse de Verbo antequam Deus mundum crearet, & postquam Deus mundum creavit. Antè mundi creationem fuit intra Patrem, quod non negatur; postea vero fuit extra, non quidem essentia, vel natura, sed virtute, operatione &c. quatenus Pater omnia per Verbum fecit.

Quinto loco proponimus Irenæum, qui fuit Polycarpi discipulus, & ann. 210. vivere desit I. lib. 4. c. 17. asserit, Patrem non indigere ministerio Angelorum in operationibus suis, quia sufficit ipsi ministerium Filii: *Ministrat enim ei ad omnia sua Progenies, & figuratio sua; idest Filius, & Spiritus Sanctus, Verbum, & Sapientia, quibus serviunt, & subiecti sunt omnes Angeli*. II. lib. 3. c. 8. docet, Patrem præcepisse, Filio, ut mundum crearet. Explicans enim verba illa Psalmi 32. 9. *Ipse mandavit, & creata sunt*; inquit: *Cui ergo præcepit? Verbo scilicet, per quod cæli firmati sunt*. III. In eodem loco nominat Spiritum Sanctum, Sapientiam; quod nomen tantum Verbo convenit. IV. lib. 2. c. 49. asserit, Filium, ut Verbum est, diem iudicii ignorare. V. Ibidem vult, Patrem esse majorem Filio, per hoc quod Pater, non autem Filius, scit iudicii diem. Verum pro Irenæo hæc alia testimonia proferuntur, I. lib. 3. adv. hæres. c. 6. dicit, Verbum, seu Filium, in sanctis Scripturis definitive, & absolute nominari Deum: *Neque Dominum, neque Spiritum Sanctum, neque Apostolos, eum, qui non esset Deus, definitive, & absolute Deum nominasse aliquando, nisi esset verus Deus: Neque Dominum appellasse aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem, & Filium*. II. tradit lib. 4. c. 11. Deum apparuisse in rubro Moyfi; & Verbum fuisse, seu Dei Filium, qui in rubro Moyfi loquutus est: subdens deinde de Christo, quæ de Verbo asseruerat, & quæ de Verbo intelligenda sunt: *Ipse igitur Christus cum Patre, vivorum est Deus*, PAR. II.

qui & locutus est Moyfi, qui & Patribus manifestatus est. III. lib. 4. c. 8. tribuit Filio eandem infinitatem, & immensitatem, quam tradit Patri; & lib. 2. c. 42. eandem æternitatem, & cum Patre æqualem coexistentiam: *Neque enim ineffectus es, o homo, neque semper coexistebas Deo, sicut proprium ejus Verbum*. Ad ea, quæ opponuntur occurritur, respondendo ad I., quod Irenæus vocavit Verbum ministerium Patris connaturalem, & internum; eo quia confutabat illos, quo dicebat, Patrem in mundi creatione eguisse Angelorum ministerio: Unde dicebat, non eguisse ministerio externo, quia satis ei erat ministerium Verbi; improprie quidem dictum, sed ad majorem explicationem usurpatum. Ad II. pariter Irenæi verba intelligenda sunt improprie, non proprie; quia quidem loquendi forma usi sunt pariter Patres, qui post Arii hæresim, & post Nicænum Concilium, floruerunt; puta Athanasius or. cont. gentes; Basil. lib. de Spir. Sanct., Cyrillus lib. 29. thesaur. &c. Ad III. loquitur de Sapientia essentiali, quæ tribus divinis Personis est communis. Ad IV., & ad V., dicimus loqui de Verbo, non ut Verbo, sed de Christo, ut homo est. De illo enim intelligendus est, loqui, quem dixit nos docuisse: *Ut discamus per ipsum*; sed Christus nos docuit: ergo &c. Ulterius, de illo debemus dicere, quod loquutus fuerit, quod contradistinguitur a Spiritu Salvatoris, ut ex ejus verbis patet: *Ersi enim Spiritus Salvatoris, qui in eo est, scrutatur omnia &c.*; at illud aliud non est, nisi Christi humanitas: ergo &c.

Sexto scribitur Clemens Alexandrinus, Originis magister, & Pantæni auditor; cui opponuntur I. quod lib. 7. Strom. dixerit, naturam Filii esse soli omnipotenti conjunctissimam: ergo non eadem, si conjuncta, sed potius unita. II. in eodem libro dicit, *Filium omnipotentis Patris voluntati deservire*: ergo inferior Patre. III. lib. 5. Strom. vocat Verbum, & Filium Dei, primo creatam sapientiam. Attamen pro Clemente faciunt, quæ subdimus, I. initio admonitionis ad Gentes: *Unus quidem est universorum Pater, unum est etiam Verbum universorum; & Spiritus Sanctus unus, qui & ipse est ubique*. Quid clarius de Trinitate scripsisset, si Nicæno Concilio interfuisset? II. Ibidem c. 8. *Nil odio habet Deus: Sed neque Verbum, utrumque enim unum est, nempe Deus*. Ubi omnia Dei attributa absoluta Verbo tribuuntur. III. lib. 3. Pedagog. c. 7. *Est enim minime indigens qui*

Verbum habet Deum omnipotentem, & nullo eorum, quibus opus habet, unquam eget. Verbum enim possessio est, cui nihil deest, & causa omnis copia. Ad testimonia Clementis, quæ adducuntur contra Clementem, respondemus, ad I. Verbum & hoc, quod interpretantur quidam pro natura, alios interpretari pro persona; & in hoc sensu etiam usurparunt Patres aliquot post Arium damnatum; videlicet Nyssenus in epist. ad Ablavium: Unde dicendum est, Clementem, ante Arium scribentem, accepisse pro persona, non pro natura; alioqui sibi contradiceret. Ad II. loquitur Clemens de Christo, ut homo est; quia loquitur de Salvatore; Salvator autem est Christus; & Christus ut Salvator voluntati Patris, volentis omnium salutem, deservit. Ad III. Creatura ibi idem est, ac genita, seu producta; ut ex Clementis contextu apparet. De Patribus Græcis contenti sumus hisce, quos attulimus; pergimus modo ad Latinos.

Septimo nobis se offert Tertullianus, qui floruit declinante seculo secundo, & tertio insurgente. Opponuntur ei, quæ sequuntur. I. lib. cont. Hermogenem c. 3. dixit, Deum non semper fuisse Patrem: *Quia & Pater Deus est, & Index Deus est; non tamen ideo Pater, & Index semper, quia Deus semper. Nam nec Pater esse potuit ante Filium, nec Index ante delictum. Fuit autem tempus, cum & delictum, & Filius non fuit; quod Iudicem, & Patrem Dominum faceret.* Hoc autem Trinitati repugnat: ergo &c. II. lib. adv. Praxeam c. 6. ait, sermonem, seu Verbum, seu Sophiam, procedere a Patre per separationem quandam; quæ autem separantur, non sunt idem: ergo &c. III. lib. 2. cont. Marcionem c. 27. dicit, Patrem esse invisibilem, non sic vero Filium. At pro eo adducuntur sequentia alia testimonia. I. In Apologetico c. 4. expressis verbis sanctam Trinitatem fatetur, loquens enim de Verbo ait: *Hunc ex Deo prolatum dicimus, & prolatione generatum: Et ideo Filium Dei, & Deum dictum, ex unitate substantiæ.* II. lib. advers. Praxeam c. 17. Filio, pronunciat, omnia nomina, & absoluta Patris attributa, convenire: *Nomen Patris, Deus omnipotens, altissimus, Dominus virtutum, Rex Israelis, qui est. Hæc dicimus, & in Filium competisse, & in his Filium venisse, & in his semper egisse, & sic eæ in se hominibus manifestasse.* III. Ibidem c. 22. De Christo, ut Filius est Patris, scribit: *Unum sumus, dicens, ego, & Pater; ostendit duos esse, quos aequat, & jun-*

git. IV. lib. de pudicitia c. 21. totam Trinitatem consubstantialem apertissime pronunciat: *Trinitatem unius Divinitatis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum.* Ad Opposita respondemus; & quidem ad I. Tertullianus urgebatur ab hoc argumento Hermogenis: *Si materia non esset æterna, Deus non semper fuisset Dominus: Siquidem nihil habuisset, quod ipsi parnisset.* Respondet Tertullianus, quod nullum erat inconveniens dicere, Deum non fuisse semper Dominum; quia nec etiam inconveniens erat dicere, Deum in aliquo sensu non fuisse semper Patrem. Hoc autem intendebat, quod non semper fuerat agnitus ut Pater, sed tunc solum, quando mundum creavit, & per Verbum creavit. Cæterum in ipsomet libro contra Hermogenem fatetur non semel Tertullianus, Patrem genuisse Filium ab æterno; & præcipue c. 18. & insuper lib. adv. Praxeam c. 5., & c. 13. Ad II. dicitur, quod separatio illa est improprie dicta, quatenus nil aliud est, quam missio Filii ad opera ad extra. Separatio vero proprie dicta a Tertulliano negatur omnino Personis divinis; etenim lib. con. Valentinum c. 8. ait: *Filius in Patre semper, & nunquam separatus a Patre.* Ad III. intelligendus est, quia Filius humanam carnem, quæ certe visibilis est, assumpsit, quam non assumpsit Pater; & ideo Pater est invisibilis, Filius vero visibilis.

Octavo Cyprianum inducimus, qui floruit medio seculo tertio. Opponuntur ei I. quod dixerit Filium esse Patri subordinatum. II. Quod sit Patre minor. Pro eo autem adducuntur I. præcipue verba, quæ scribit in epistola ad Jubajanum de hæreticis baptizandis, & in quibus exprimitur unitas naturæ, & Trinitas Personarum: *Cum tres unum sint.* II. In eadem epistola asserit, non valere baptismum collatum sub nomine Christi; & rationem adducit, *quod ipse Christus gentes baptizari jubeat in plena, & adunata Trinitate.* III. lib. 2. testimoniorum adversus Judæos ad Quirinum Scripturarum auctoritatibus probat, Christum esse Deum, & ei tribuit omnia absoluta attributa, quæ Patri conveniunt; si Christo, etiam Verbo: ergo vere fatetur Verbum esse Deum: ergo Trinitatem fatetur. Ad argumenta in contrarium allata dicimus, quod intelligendus est Cyprianus, vel de Christo secundum carnem, vel de Verbo, sed tantum de originis prioritate, quam improprie majoritatem, & superioritatem appellat.

Nono

Nemo Dionysius Romanus advenit, qui floruit sub imperio Valeriani, & Galliendi, ex Eusebio lib. 7. hist. eccl. c. 7. Nulla ei opponuntur; & non pauca ex illo pro Trinitate adducuntur. I. In Epistola contra Sabellianos scripta, quæ periit, sed Athanasius aliqua refert fragmenta in lib. de decretis Nicœnæ Synodi t. 1. hæc leguntur: *Audio, quosdam apud vos esse catechistas, & doctores divini Verbi, qui illius sunt opinionis authores, qui ex diametro, ut sic dicam, pugnant cum Sabellii placitis. Hic enim blasphematur, Filium ipsum asserens esse Patrem, & e converso Patrem esse Filium. At isti tres quodammodo Deos prædicant, dum sanctam Monadem dividunt in tres hypostases peregrinas, a se invicem plane separatas. Descendens postmodum ad confutandum errorem illum, sic ait: Etenim necesse est uni-
vi omnium Deo Verbum, & in Deo manere, & habitare Spiritum Sanctum. Jam vero divinam quoque Trinitatem in unum, velut in caput quoddam, & summum, omnipotentem Deum universorum dico, colligi, & coalescere prorsus est necesse. II. De Verbo, secunda Trinitatis Persona, negat quod sit creatum, aut factum: Caterum non minus culpaveris eos, qui Filium Dei opus existimant, & Dominum factum esse, sicut cetera, optinantur, cum sacra eloquia generationem ei congruentem, & decentem, non autem formationem, & creationem testimonio suis attribuant.*

Decimo inducunt Arnobium, primum Gentilem, deinde Christianum, & Rethoricæ in Africa magistrum. Septem libros composuit adversus Gentes; & in iisdem, & pluries, & recte, de Trinitate loquutus est. Christum asserit esse verum Deum; quod est idem, ac Trinitatem, cum veritate fateri. Qui enim, ut nuper diximus, credit Christum esse Deum, credit pariter Verbum esse Deum: Qui autem credit Verbum esse Deum, Trinitatem divinarum Personarum aperte credit; in ea nimirum credens & Personarum Trinitatem, & naturæ unitatem.

Recensitos decem Patres contra Petavium, & cum Juenino, a noxa, quæ illis imponitur, usque modo vindicamus. Vindicæ autem nostræ & Catholicis placere, & Hæreticis displicere, omnino debent. Petavio autem non invidiam asserimus facto nostro; etsi enim ab ipso discedimus, non tamen ipsum accusamus. Quod quidem fecisse, aut voluisse facere, Jueninum credimus, quando scripsit. „Dionysium Petavium lib. 1. de Trinitate non equum

„fuisse censorem Patrum, qui ante Concilium Nicœnum, sive in Oriente, sive in Occidente, floruerunt; cum eos omnes, paucis exceptis, asseruit, Arianismo circa Verbi divinitatem laborasse. . . . Socinianos, ut Traditionis vim enervent, im- merito Catholicis objicere, Patres trium priorum seculorum docuisse, Verbum non esse Patri consubstantialem. . . . Ab iisdem Socinianis, ac aliis Hæreticis immerito objici Petavii hoc in capite iudicium. Nam Petavio in præfatione sui Operis in antecessum retractat, quod docet lib. 1., quippe qui contendat, Patres trium priorum seculorum magis loquendi ratione, quam in rei veritate, differre ab iis Patribus, qui post Nicœnum I. Concilium scripserunt. Addendum est, Catholicam Ecclesiam in capite, de quo agitur, non probare Petavii iudicium, si revera senserit, Patres trium priorum seculorum aliud de Verbi divinitate sensisse, quam quod Nicœni Patres definierunt. „

De aliis vero, qui a Petavio accusantur, & a Juenino non defenduntur, nescimus, an debeamus eos vel accusare, vel defendere. Atamen re vera defendi non possunt, præcipue Theophilus Alexandrinus, Tatianus, Methodius, ex Græcis; & ex Latinis Lactantius Firmianus; quanvis hunc etiam Jueninus, sicut & Origenem, aequaliter defendat. Dicit nihilominus de Lactantio, quod Rhetor erat, non Theologus: unde non mirum, si in Theologiæ rebus non ita scripsit accurate, ut eloquenter scripsit secundum Rhetoricæ præcepta. Hieronymus vere Lactantium percutit in lib. de Scriptor. Eccl. dicens: *Lactantius in libris suis, ut maxime in epistolis ad Demetrianum, Spiritus Sancti omnino negat substantiam, & errore judaico dicit eum, vel ad Patrem referri, vel ad Filium, & sanctificationem utriusque persona sub eius nomine demonstrari.* Multa asserit Petavio contra Lactantium, sed unum nos hic adducimus, quod sufficiens nobis ad rem videtur. Lib. 4. c. 14. de Christo loquens, scribit: *Docuit enim, quod unus Deus sit, eumque solum coli oportere: nec unquam seipsum Deum dixit, quia non servasset fidem, si missus, ut Deos tolleretur, & unum assereret, induceret alium; præter unum. Hoc erat non de uno Deo facere præconium; nec ejus, qui miserat; sed suum proprium negotium gerere; ac se ab eo, quem illustratum venerat, separare.*

De Origene vero clarior res est. Bellarminus hoc de eo iudicium proferat, in lib. de Scriptor.

Scriptor. Eccl., Quamvis doctissimus fuerit, deceptus tamen ex Platonis Philosophia in multos errores incidit. S. Basilii in lib. de Spir. Sanc. c. 2. dicit, Origenem non habuisse sanas de Spiritu Sancto opinionones. S. Epiphanius in lib. de hæres. ponit Origenem in numero aliorum Hæreticorum. S. Hieronymus vertit in latinum, idiomæ libros Origenis *Periarchon*, ut ostenderet errores plurimos, quibus libri illi scarent. Denique in quinta Synodo generali collat. 8. can. 2. dicitur anathema Origeni, & Scriptis ejus. S. Hieronymus de Origene hæc asserit apud Petavium, quod scilicet is in lib. *Periarchon* scripserit; *Christum Filium Dei non natum esse, sed factum; Deum Patrem per naturam invisibilem, a Filio non videri; Filium, qui*

sit imago visibilis Patris, Comparatum Patri non esse veritatem; apud nos autem, qui Dei omnipotentis non possumus recipere veritatem, imaginariam veritatem videri; ut majestas, ac magnitudo majoris quodammodo circumscripta sentiat in Filio: Deum Patrem esse lumen incomprehensibile; Christum collatione Patris splendorem esse perpetuum; qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse videatur.

Plura de his, & de aliis dicere, supersedemus; remittentes, qui plura cupiunt, apud Petavium, qui fuse de singulis tractat; eosque pariter admonentes, ut, quandoque fieri possit, eos, qui excusari possunt, excusent; & qui dampnari merentur, dampnent.

DISSERTATIO CV.

De antiquioribus Hæreticis, et de eorum contra Trinitatem insaniis.

NOTARE hic prius oportet, nos non de quibuscunque Hæreticis loqui, qui contra Trinitatem calamum acuerint; sed de illis solum, qui Personarum pluralitatem negarunt. Alibi deinde erit locus, ubi de Hæreticis aliis loquemur, qui contra naturæ unitatem loquuti sunt. Et quidem hæc duo distinguere consulo debemus; illosque pariter discernere, qui contra unum, aut aliud, Fidei dogma pugnarunt. Illi enim, qui diversas in personis naturas admiserunt ex uno capite evertendi sunt; ex alio vero sunt impugnandi illi, qui in natura non diversas commenti sunt personas. Ac proinde non uno, eodemque loco contra utrosque scribere debemus, ut exactius rei series, & differendi ordo, peragatur. Primo igitur Hæreticos adnumeramus, qui contra Personarum trinitatem insanierunt; illosque impugnamus: Altero vero loco illos inducemus, qui contra essentiæ unitatem delirarunt, ibique illos confutabimus.

Primo loco scribunt Simonem, qui fuit re, & nomine, magus, quique pariter Hæreticorum omnium fuit facile antesignanus, & Princeps. Hic ex Irenæo lib. 1. c. 20. asseruit, inter alia impia dogmata, quæ in aperto ponere non erubuit, se esse Deum, qui apparuit in Samaria ut Pater; se

esse Deum, qui apparuit in Judæa ut Filius; se esse Deum, qui apparuit in Gentibus ut Spiritus Sanctus. Refert Frassen in Indice Hæreticorum adversus adorandum Trinitatis mysterium insanientium, quem Tractatui de Trinitate præposuit. Unde non alias, quam unam tantum Personam agnovit, scilicet seipsum, qui juxta suas varias apparentias, quas facerat modo Pater sit appellatus, modo Filius, modo Spiritus Sanctus. Floruit Apostolorum temporibus, & præcipue an. ær. christ. 57. Simonis hæresis testes producit Cardinalis Laurentius Cozza, in libro nostræ olim censuræ concredito, Commentarii scilicet in Hæreses libri S. Augustini, Augustinum ipsum, Epiphanium, Theodoretum, aliosque. Du-Hamel pariter citat Augustinum lib. de hæres. hæresi 4.

Secundo loco referuntur a Frassen cit. loc. Montani, qui dixerunt, in Deo non solum esse essentiæ unitatem, verum quoque Personæ. Pro Montanis hisce non intelligit Cataphrygas, hoc est Montani Phrygis Sectatores; inferius enim scribit de Montano hoc, quem floruisse ait ann. 220. Montanos vero, de quibus loquimur, ann. 180. Alii proinde fuerunt; & quidem invenimus apud Dominicum Bernini antiquo amicitiae fœdere nobis artissime junctum, in sua hæresum omnium historia t. 1. sec. 3. c. 5. fuisse in Africa Montenses,

renses, qui Felicissimum sequebantur contra S. Cyprianum, Carthaginensem Episcopum. Fuerunt sic dicti, quia in montibus se receperant, ibique temeritate, & insania stipati, suos errores propalare, ac defendere nitebantur. Cæterum apud Bernini historiam nomen quidem invenimus, at hæresim non legimus, Montanensium, seu Montanorum, quoquo nomine dicantur. Coccius insuper in thesar. Catholico t. 1. lib. 1. ar. 4. hæc tradit: *Montani Trinitatem in unius Persona angustias cogunt. Hieron. epist. ad Marcellam. A quo fortassis Praxen accepit. A Du-Hamel numerantur quoque Ebion, & Cerinthus, Apostolorum temporibus; cæteri autem omnes de iisdem silent.*

Tertio ponitur Praxeas, qui non aliter putavit Unum Deum esse credendum, quam si dicat, se ipsum esse, eundemque simul, Patrem, & filium, & Spiritum Sanctum. Citatus Coccius ex Tertulliano advers. Praxeam hæc refert, Praxeas unum Deum, non aliter putat credendum, quam si ipsum, eundemque & Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, dicat: Deumque Patrem descendisse in Virginem, ipsum ex ea natum, esse passum, denique ipsum, esse Christum, Auctor Appendicis ad librum de Præscriptionibus Tertulliani cap. ult. scribit: *Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curavit. Hic Deum Patrem omnipotentem Jesum Christum esse dicit, hunc crucifixum, passumque esse contendit, mortuum præterea, seipsum sibi sedere ad dexteram suam cum profana, & sacrilega auctoritate proponit. Subdit Cardinalis Cozza laudatus t. 2. c. 4. n. 34. „Propter huiusmodi hæresim damnatum fuisse Praxeam, „idem Tertullianus cit. loc. non obscure „demonstrat, Certe Opratus Milevitanus lib. 1. adv. Parmenianum inter hæreticos illos Praxeam adnumerat, qui fuerunt ab Ecclesia proscripti, atque damnati, Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus, & cæteri temporibus suis a Victorino Pictaviensi, & Zepherino Urbico, & Tertulliano Carthaginensi, usque ad Cataphrygas, & ab aliis adsertoribus Ecclesia Catholica superati sunt.*

Quarto adnumeratur Hermogenes, qui, ex Praxen, in Deo unam tantum Personam posuit. Hermogenem hunc describit Tertullianus in lib. contra ipsum edito c. 1. verbis hisce: *Hæreticus turbulentus, qui loquacitatem facundiam existimet, & impudentiam constantiam deputet, & maledicere sin-*

gulis officium bona conscientia judicet. Præterea pingit licite, nubit assidue, legem Dei in libidinem defendit, in artem contemnit, his falsarius, & cauterio, & stylo, totus adulter, & prædicationis, & carnis. A Christianis enim conversus ad Philosophos, de Ecclesia ad Academiam, & Porticum, unde sumpsit a Stoicis materiam cum Domino ponere, quæ & ipsa semper fuerit, neque nata, neque facta, neque initium habens omnino, nec finem, ex qua Dominus omnia postea fecerit. Hanc primum umbram plane sine lumine pessimus Pictor illis argumentationibus coloravit. In hisce, & aliis, Tertulliani verbis nulla est hæresis, de qua loquimur, mentio; nulla pariter legitur apud Coccium, Cozzam, Bernini, Natalem Alexandrum, Dupinum, Petavium, aliosque, qui de Hæreticis, & de Hæresibus, tractant. A quo igitur Praxen desumpserit notitiam, quam refert, nos omnino later. Alexander in hist. eccl. sec. 2. c. 3. ar. 15. asserit, errorem ejus palmare fuisse, quod diceret, materiam esse ingentem, & infectam; & nihil de præsentis hæresi loquitur; ut nec pariter loquuntur Du-Hamel, Jueninus, alique.

Quinto adsignatur Montanus, ejusque Asselæ, Montanistæ dicti, vel Cataphryges, ex eo quia, ut ait Praxen, jactavit, se esse Paracletum; subdens, & quod mireris, tantam insaniam tanto viro, Septimio Tertulliano, persuasit. At Jueninus tradit, quod quidam Montanistæ, non omnes, hanc hæresim amplexati sunt; quod aperte testatur Tertullianus in lib. de Præscript. c. ult., scilicet Trinitatem in divinis non esse. De Montano vero testatur idem Jueninus: *Ipse tamen Montanus eo in capite cum Catholicis censuit, ut videre est apud Epiphanium hæres. 48., & apud Theodoretum lib. 3. hæreticar. fabular. c. 2. Petavius quoque docet, Tertullianum de portione quadam Cataphrygarum, quæ Cara Æschinem, dicebatur, loquutum fuisse in præfato cap. ult. Verba Tertulliani sunt: Privatam autem blasphemiam illi, qui sunt Cara Æschinem, hanc habent, quæ adiiciunt etiam hoc, ut dicunt, Christum ipsum esse filium, & Patrem. Natalis Alexander nec verbum facit de hac hæresi, Montani errores omnes recensens. Coccius quoque silet, ut & Du-Hamell.*

Sexto exhibetur Noetus, qui negavit numerum Personarum, & docuit, eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, qui fuit & genitus, & in carne passus. Testantur Praxen, & Coccius; qui testes profert Epiphanium, Philastrium, Augustinum, & Damascenum de Noctianis. Petavius

vius asserit, Noetum docuisse Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, non naturam solum, sed etiam personam, unum, & singularem esse Deum. Ab hoc Noeto incipit Alphonfus de Castro catalogum Hæreticorum, qui Personarum Trinitatem negarunt, in lib. adv. Hæres. verb. Deus, ad hæres. 5. dicens: *Hujus hæresis autor fuit Noetus quidam, a quo Noetiani etiam dicti. Didicerat forsitan ab Epiphanio, qui hæres. 57. scripserat, ante Noetum neminem hanc hæresim invexisse, Sed Petavius ex adverso observat, Noetum vixisse ann. 245., sed ante hoc tempus alii eandem hæresim invexerant; ut nos quoque usque modo exhibuimus. Idem adnotat Natalis Alexander sec. 3. c. 3. ar. 7. num. 2. dicens: „Unde non satis accuratus est S.*

- „Epiphanius, cum ante Noetum neminem
„talem hæresim invexisse scribit, quem quidem
„anno ante 130. annos, quam ista lucubraret,
„extitisse memorat. Itaque sub
„annum Christi 245. Noetus erupit, Antequam
„vero hoc tempus jam illam hæresim Praxeas
„prædicaverat. „Noetus tandem ex Epiphanio
„fuit Smyrnæus; ut idem Alexander refert.

Septimo adducuntur Marcellus, & Phorinus, qui ex Frassen docuerunt Deum singularem, & more Judæorum, non esse tres Personas, sed unam dumtaxat, licet tria sint nomina. Coccius idem testatur, scilicet Deum singulum esse, & solitarium, hos Hæreticos dixisse, & more judaico, non esse tres personas, sed unam dumtaxat, licet tria sint nomina, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, tamen non esse personas peculiares. Testes nominat Vincenium Lyrinensem contra hæreses, Marium Victorinum lib. 1. contra Arium, Theodoretum lib. 2. hæreticarum fabularum. Phorini etiam, ejusque hæresis, quam diximus, meminit Bernini in sec. 4. cap. 6.

Octavo Sabellius in aciem trahitur, qui eundem voluit esse Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum; qui in veteri testamento legem dedit, ut Pater; in novo factus est homo, ut Filius; & ad homines advenit, ut Spiritus Sanctus. Testantur Hilarius, Epiphanius, Augustinus, Theodoretus, Leonius, & Damascenus de Sabellianis apud Coccium. Sabellius, qui natus est in Lybia, sive Pentapoli, ac Cyrenaica Provincia, discipulus Noeti, ut ait Philastrius, Pater fuit, & Magister Sabellianorum, quorum secta plusquam illa Noeti floruit, & majores in Ecclesia turbas excitavit. Dicti

sunt etiam Paterpassiani, quia, quum unam Personam admitterent, Patrem etiam fuisse passum concedebant. Testatur Augustinus trac. 6. & 30. in Joannem: *Nam Sabelliani dicti sunt quidam Hæretici, qui vocantur Paterpassiani; qui dicunt ipsum Patrem fuisse passum.* Floruit Sabellius sub Sixto II. Pontifice, & Gallieno Imperatore. De Hæreticis hisce Epiphanius hæres. 62. hæc scribit: *Horum hæc opinio est, eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum; ut ad eandem hypostasim tres appellationes conveniant, aut perinde atque in uno homine corpus, & anima, & spiritus, inest. Ita ut corporis instar sit Pater, animæ Filius, Spiritus denique in ipsa Divinitate humani Spiritus instar habeatur.* Alias addebant similitudines, æque sacrilegas, ac ineptas.

Nono Priscillianus habetur, qui voluit, eundem esse Patrem, qui & Filius, & Spiritus Sanctus. Refert Augustinus hæres. 70. S. Leo epist. 93. Ex Augustino testatur Bernini in sec. 4. c. 8. Alphonfus de Castro l. c., & cum eo Coccius loc. pariter cit., qui habet: *Priscillianista adhuc perseverantes, Patris, Filii, ac Spiritus Sancti, unam, atque eandem asserunt esse personam: tanquam idem Deus nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus Sanctus nominetur; nec alius sit qui genuit, alius qui genitus est, alius qui de utroque processit.*

Decimo fuit Paulus Episcopus Samosatenus, dicit Juveninus, alii dicunt, Episcopus Antiochenus, circa an. 265. negans Personarum distinctionem, & Christi divinitatem; unde ann. 270. in altero Antiocheno Concilio damnatus est, & e sua sede dejectus; ut testatur Eusebius lib. 9. hist. eccl. c. 22. & seq. De eo loquuntur Petavius, Juveninus, Du-Hamel, Alexander &c. ex antiquis Patribus Athanasio orat. de salut. adven. Euseb. l. c. aliisque, Gregales Samosateni dictos fuisse Paulianistas, tradit Alexander. De ejus errore hæc habet Epiphanius hæres. 65. *Est autem Pauli hæc opinio, Deum Patrem, & Filium, ac Spiritum Sanctum, unum esse Deum. Verbum Dei, ejusque Spiritum inesse Deo perpetuo, sicut hominis in corde proprium Verbum inesse cernimus. Filium Dei subsistentiam habere per se nullam, sed in Deo subsistere. Ad hæc Dei Verbum in terras delapsum, in Jesu, qui homo merus esset, habitasse. Ita unus, inquit ille; Deus est: neque aut Pater est Pater, aut Filius Filius, aut Spiritus Sanctus Spiritus est Sanctus. Imo vero Deus unus est Pater, hujus in ipso Filius, ut est in homine sermo.* Philastrius etiam de Hæres. c. 65. loquitur

quitur apud Bernini.

Undecimo Faustus Manichæus inducitur, quem dixisse tradit Augustinus, apud Coccium, lib. 20. c. 2. contra Faustum: *Unum sub triplici appellatione Numen colimus, sed Patrem credimus lucem incolere summam, & inaccessibleem: Filius in hac secunda luce consistit, cujus virtus in sole, sapientia in luna habitat: Sedem Spiritus Sancti omnem mundi ambitum fatemur.* Frassen Coccio adhæret.

Duodecimo asseruntur a Coccio, & a Frassen; Theodorus Mopsuestanus, & Nestorius, qui, ut iidem scribunt, dum impiè negant Deum, idest Dei Filium de Virgine natum esse, nec tamen negant Filium Dei esse consubstantialem Patri, aut verum hominem assumpsisse, Quaternitatem pro Trinitate dogmatizant. Et referunt Quintam Synodum Occumenicam, & Maxentium in Fidei confessione.

Decimotertio scribitur Anastasius Imperator, quia Edictum fecit, quo præcipiebat, non Trinitatem, sed Quaternitatem, adorandam esse. Ob quam hæresim, impiam sane, ac putidam, fulmine percussus miserrime interiit. Coccius, & Frassen adducunt testes Paulum Diaconum, Pomponium Lætum, & Blondum, in hujusce Imperatoris vita.

Decimoquarto Chilpericus, Francorum Rex, cupiens Sabellianam hæresim propagare, ac promulgare in regno suo, Galliarum Episcopis scripsit, ut abjecta Trinitate, unum tantum Deum assererent. Subdens, eundem esse Patrem, qui & Filius, & Spiritus Sanctus est; & eundem esse Filium, ac Spiritum Sanctum, qui Pater est; nec divisionem Personarum in Deum ullo modo cadere. Testantur Gregorius Turo-nensis hist. Franc. lib. 5. c. 44. Aimoinus lib. 3. c. 41.

Decimoquinto Mahometus, ait Coccius, ponit unum Deum, universi auctorem, qui neque genitus sit, neque generaverit: negat in unitate Trinitatem, & solum binarium numerum in Trinitate confiteretur, scilicet ipsam divinam essentiam, & animam ejus: unde pluraliter loquentem ipsum introducit Azoara 11. & 122. Testatur etiam Frassen; uterque autem ex Damasceno de hæresibus, & Auctores Summolæ contra Saracenos. Item Mahometanorum hanc hæresim sectantium meminit Du-Hamel. Natalis Alexander Hist. Eccl. sec. 7. c. 2. ar. 2. hæc scribit, de Mahometo loquens, „ Deum unum præ-

„ universi conditorem profiteretur, pium, „ misericordem, solum colendum, solum „ invocandum, bonorum remuneratorem, „ malorum judicem. Deum Filium habere „ negat, idque eo probat argumento, quod „ nullius rei sit indigus. Proinde Christum „ Filium Dei, Deumque esse inficiatur, „ eosque incredulos vocat, qui ipsum Deo „ consimilem, & æqualem statuunt. Jesum „ a Deo increpitum, quod se, matremque „ suam, velut duos Deos, ab hominibus co- „ li jussisset; se excusasse, ac purgasse fabu- „ latur, his verbis: *Tu scis me nihil homini- „ bus, nisi mandata tua, dedisse, scilicet quod „ te Deum meum, atque suum invocent, & ado- „ rent.* Azoare 13. & 14. „ Falsus hic Pro- „ pheta Cyreneus fuit a Saracenis raptus, in „ Arabiam deportatus, Ismaeli, diviti mer- „ catori, fuit venditus. Ab hoc camelorum „ Præfectus factus, eo defuncto, uxorem „ ejus viduam uxorem duxit. Prius, post „ nuptias mercator fuit, deinde miles post- „ modum Princeps esse voluit. Sergio Mo- „ nacho sibi adjuncto, Legislator cupiit fie- „ ri, & novam Religionem instituere. Le- „ gem publicavit, quam dixit *Alcoran* Ara- „ bice, hoc est volumen præceptorum. Se- „ ctam suam per novem annos concepit, ac „ parturiit; postea per decem, & novem „ ferro, & armis, dilatavit. Imperante He- „ ractio floruit, & ann. 631. obiit. In oppi- „ do Mecha sepultus, ibi convenit frequen- „ tissima Mahometanorum multitudo, reli- „ gionis ergo. Ex Laonico lib. 3. de rebus „ turcicis refert Alexander loc. cit.

Decimosexto Bogomili, qui originem du- „ cebant a Bogomile, ut ait Coccius, sed „ melius a Basilio Medico, qui habitu Mo- „ nachus incedebar, & qui fuit ab Alexio „ Comheno, Orientis Imperatore, in am- „ phitheatro exustus, dixerunt, non esse in „ Deo Trinitatem. Ex Euthymio in Pano- „ plia p. 2. tit. 23. referunt Coccius, & Fra- „ sen. Ex Paulicianorum, novorum Mani- „ chæorum, & Messalianorum, putri, hanc „ hæresim, sectamque Bogomilorum circa „ ann. 1118. ortam fuisse, tradit Natalis A- „ lexander. hist. eccl. 11. c. 4. ar. 5. De hac „ tamen eorum hæresi idem Alexander ha- „ bet: „ Simplicibus fucum faciebant, di- „ cendo, se credere in Patrem, & Filium, „ & Spiritum Sanctum: Sed re vera Patri „ hæc tria nomina tribuebant; eumque cor- „ poreâ forma præditum, ex binis cerebri „ panniculis binos radios emittere, alterum „ Filium, alterum Spiritus Sancti delira- „ bant „ Bogomili dicebantur, hoc est Di- „ lecti Dei; sic enim Bulgaria vocabulum

D latine

latine sonat; ut ait Berninus in sec. 12. c. 1. ex Zonara, Euthymio, Baronio ad an. 1119. n. 28., aliisque.

Decimo septimo sunt Loyfius, alii dicunt Lisojus, & Hæribertus, qui blasphemabant, dicendo, deliramenta esse quicquid in veteri, ac novo testamento de Trinitate, ac Unitate Dei est scriptum. Ex Glabero Rodolpho lib. 3. c. 8. referunt Frassen, &

Coccius. Hæc quidem de veterum Hæreticorum erroribus contra Trinitatem Personarum invenire potuimus apud Auctores, qui eosdem referunt; & hæc quoque afferre Legentibus voluimus, si scire eosdem volunt; ut scilicet laborem nostrum sua patientia suppleant, & pariter sua acceptatione coronent.

DISSERTATIO CVI.

De Sectariis recentibus, & de eorum contra Trinitatem deliriis.

Uemadmodum in præterita Dissertatione de illis egimus Heterodoxis, qui Personarum Trinitatem in sacrosancto mysterio impugnarunt, non vero de illis, qui naturæ unitatem non agnoverunt: Ita et modo in præfenti de illis loqui intendimus Sectariis, & quidem recentibus, qui contra Personarum Trinitatem, non vero naturæ unitatem, insanientes deliraverunt. Nec pariter hic scribimus de iis, qui in eisdem Personis inæqualitatem admiserunt, aut Personas ipsas quomodolibet explicarunt; dummodo in earum numero convenerint. De his enim erroribus alibi erit locus, ubi referentur, & refellentur. Interim accedamus ad modernos Sectarios agnoscendos, & enumerandos, qui contra Personarum Trinitatem sua deliria ostentarunt.

Primo occurrit Michael Servetus, qui, Coccio, & Frassen testibus, negat consistere posse tres illas res incorporeas in una Deitate distinctas; qui atheos, & Tritheistas vocat omnes, qui Trinitatem statuunt in essentia Dei, non habentes Deum, nisi tripartitum, & aggregatum. Denique, Theodoro teste, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, Cerberum tricipitem appellavit. Sic Servetus lib. 1. cont. Trinitatem; & Theodorus Beza epist. 1. De Serveto Jueninus hæc scribit. „ Michael Servetus, Hispanus, extinctam jamdiu „ Sabelli hæresim iterum elapso proxime „ seculo in orbem invexit, editis quibusdam „ libris, quos de erroribus Trinitatis inscripsit. Apud Polonos, ac Transilvanos, „ obtinuit Serveti error, agentibus Georgio „ Blandrata, Paulo Alciato, Francisco Da-

„ vid, Fausto Socino, Senensi, qui peragratis „ variis orbis regionibus, tandem sedem fixit suam in Polonia, ubi diem extremum „ clausit „. In Hæresum historia, gallice scripta, cujus auctor est Dominus de Sancta Guardia, par. 2. de Socinianis, legimus; quod post Lutherum emerferunt inter ejus discipulos Michael Servetus, Hispanus, Gregorius de Paulo, Georgius Blandrata, Pedemontanus, Valentinus Gentilis, Calaber, Franciscus David, Paulus Alciato, Mediolanensis, Lælius Socini, aliique, qui publice docebant, non aliam Personam esse, nisi Patrem, quæ sit Deus; Filium vero, & Spiritum Sanctum, esse quidem de Deo, at non esse Deum. Ex his plures ferro, & igne extincti sunt; alii per orbem dispersi. Postmodum Faustus Socini, Lælii nepos, profugus ex Italia, in Poloniam recepit, ibique hæresim cum Serveto propagavit, eo quidem successu, ut deinde ejusdem sectatores non Servetiani, sed Sociniani, communi vocabulo fuerint appellati; quanvis etiam aliqui Servetianos, & Antitrinitarios, eos appellent; ut apud Berninum, Genevæ crematus interiit, Calvinum mandante; post illius mortem errores ejus, discipulis suis procurantibus, & præcipue Socinis, in Poloniam, Transilvaniam, & Hungariam, peragrarunt.

Secundo in aciem venit Martinus Lutherus, qui de abyssu in abyssum irruens, nullus fere fuit error, quem non patrocinator fuerit, nulla impietas, quam non laudaverit, nulla sæditas, quam non amaverit. In enarratione Evangelii de sancta Trinitate scribit: *Sanctissimæ Trinitatis diem hodie festum celebramus, ubi prospiciendum est, ne in cassum solemnem diem ducamus. Tantæ scilicet vœcula hac Trinitas nusquam in divinis Scripturis*

pturis reperiatur, ceterum humanitas tantum inventa sit. Unde omnino frigide sonat, & multo præstabilius foret, si Deus potius, quam Trinitas diceretur. Et in confutatione Latomianæ rationis: Si odit anima mea vocem homoussion, & nolim ea uti, non ero hæreticus &c. Nec est, quod mihi objectes adversus Arianos receptum: Non fuit receptum a multis, quod & Hieronymus optavit aboleri, ideoque non effugerunt periculum, hoc inventa vocabulo, ut Hieronymus queratur nescire, quid veneni lateat in syllabis, & literis, adeo ut illud Ariani magis, quam Scripturas, exagitabant. Falsarius homo iste de Hieronymo scribit, quæ Hieronymus nunquam somniavit; ut Coccius advertit. Quibus verbis non minus unitatem in natura divina, quam Personarum Trinitatem, intendit ab Ecclesia deurbare; itaut vere de ipso dici possit, erroribus suis omnia Ecclesiæ dogmata de medio tollere voluisse, omnes Fidei articulos aboleri, Deum ipsum de cordibus hominum expellere; ut aliquando atheismus in mundo, Luthero protegente, triumphet.

Tertio Joannes Calvinus expressioribus verbis malignitatis suæ virus diffundit. Lib. 1. Instit. c. 13. §. 5. Utinam sepulta essent nomina (Trinitatis, Personæ, Consubstantialis); constaret modo inter omnes hæc fides, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, unum esse Deum: Nec tamen aut Filium esse Patrem, aut Spiritum Filium, sed proprietate quadam esse distinctos. Epistola ad Polonos pag. 946. Unus Deus, idest Trinitas. Creditis in Deum, idest in Trinitate, ut cognoscant te unum Deum, idest Trinitatem. Hoc non modo tanquam inspidum, sed ut profanum quoque repudiamus. Ad cap. 1. Joannis: Personas vocarunt discretas in Deo proprietates, quæ se mensibus conspiciendas offerunt. Et quanvis contra Servetum fol. 880. dicat: Servetus Athanasium dicit fuisse Sathanasium, hunc tripartitum Deum invenisse; Nicanos Patres omnes fuisse cecos Sophistas, ministros bestię, mancipia Antichristi, ejusque præstigiis fasci-natos. Hæc tamen scommata impia, & sacrilega quum non impugnet, approbare videtur.

Quarto Valentinus Gentilis protulit quoque, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, tres esse æternos spiritus, ejusdem quidem naturæ, ordine tamen, gradu, & proprietate, distinctos. Pater solus habet *αὐτοθεός*, & est *αὐτοθεός*, qui in se deitatis immensam essentiam habet; ab hoc Filium, & Spiritum Sanctum essentiatos esse, qui suam deitatem ab illo dependentes habeant; &

PAR. II.

idcirco in Scripturis Deum unum dici, non quod sit unus numero, sed *αὐτοθεός*, principii nimirum, & originis, ratione. Ita ex Josia Simlero de æterno Dei Filio c. 1. refert Coccius. At Frassen de eodem Gentili hæc dixisse refert: Confusio trium in unum, & eundem numero spiritum fundamentum, & origo omnium errorum fuit. Qui enim unum Deum in tres Personas distinguit, vel sibi præstigias facit, vel necessario unius Dei substantiam dividit, ac discerpit. De hoc Gentili plura diximus in 1. tom., ubi etiam probavimus, eum Calabrum non fuisse, ut plerique scribunt. Hic subnectimus hæc alia ex Bernino sec. 16. c. 8., Valentino Gentile, Antitrinitario Serveziano, per le sue orribilissime, stemmie decapitato in Berna dagli stessi, Eretici Calvinisti, del quale dice l' Istori-co (Spondan. ad an. 1562. num. 34.) „ Cum ad supplicium duceretur, non desit in-geminare, se pro gloria altissimi Dei Patris mortem oppetere, quod nemini hactenus contigisse dicebat, sed omnes Apostolos, & Martires, pro Filii tantum gloria passos esse „.

Quinto VVolfangus Musculus 1. Anticlaeo hæc effutiebatur: „ Nollem coram Ethnicis Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, dicere tres Personas, ne viderer dicere tres Deos: vocabulum hoc Persona non ita necessarium est ad Fidem Christianam, ut sine illo nequeas esse Christianus, cum illud primi Christiani ignoraverint „. Ita referunt Coccius, & Frassen.

Sexto Bernardinus Ochinus dial. 2. dicitur a Coccio, quod vehementer exarsit in hæc sancta, divinaque nomina, Deum infinitum, Dei essentiam, & substantiam, Deum in Trinitate Personarum: ea vocans monstra sathanica, Prophetis, & Apostolis, incognita. Postmodum ipsemet inducitur dicens dial. 20. Si Trinitas non aperte tradatur in sacris literis, nemo ad eam credendam obstringitur. Et dial. 21. Cum sit una Ecclesia, & una Fides, non debemus plura credere, quam crediderunt Sancti fœderis antiqui: alioquin essemus deteriori, quam ipsi, conditione, qui ad plura, quam illi, credenda obstringeremur. Illi autem non crediderunt Trinitatem, non Personas coæquales, consubstantiales, coeternas.

Septimo Christianus Francus lib. con. Trinitatem, Cracoviæ impresso, has vendicat blasphemias simul, & ineptias: „ Quales fuerint, a quibus avidissime receptum, „ comprobatum, ac profeminatum est Tri-

D 2

„ nita-

„ nitatis dogma, nemo ignorat: Eos enim
 „ maxime omnium constat, imbutos consue-
 „ tudine colendi multitudinem Deorum,
 „ cum majorum, ut Apollinis, Martis, tum
 „ minorum, ut Castoris, Pollucis, Liberi,
 „ Proserpinæ, Dianæ. Ex hoc uberrimo
 „ Deorum fonte, & innumeri Sancti tan-
 „ quam minores invocandi Dii, & tres
 „ etiam divinæ Personæ, veluti majores Dii,
 „ adorandi, in orbem christianum proflu-
 „ xerunt. Referunt Coccius, & Frassen.
 „ Octavo Theodosius Schimbergius in epist.
 „ præfixa Scriptis Joannis Sommeri, hæc
 „ impudenti calamo exaravit: „ Manifestum
 „ est, Trinitatem, & divinitatem Filii, non
 „ esse articulos fidei veros, quia sunt impos-
 „ sibilia mentis: Ideo in rei veritate sunt
 „ blasphema dogmata, & horrenda, ex imo
 „ orco, per filium perditionis, virtute Sa-
 „ thanæ, Ecclesijs obtrusa. Falsus Deus, &
 „ fictus a filio perditionis est, Deus unus, &
 „ trinus. Hic enim nomine tenus Deus est,
 „ reipsa autem Idolum. Idem Coccius,
 „ & Frassen, testantur.

„ Nono Nathanael Alianus, libro germa-
 „ nico idiomate scripto, & inscripto: *Mat-
 „ than Ia*: verbis hisce delirat: „ Quod Deus
 „ unus sit in essentia, & persona, etiam
 „ Christus, & Apostoli, testantur in novo
 „ testamento. Christus cum dicit: *Audi Israel,*
 „ *Dominus tuus, Deus unus est.* Item Joan-
 „ nis 17. *Hæc est vita æterna, ut credant te*
 „ *solum unum Deum;* Paulus autem 1. Co-
 „ rinth. 8. *Et si multi Dii, nobis tamen unus*
 „ *est Deus Pater.* Coccius est testis.

„ Decimo Theodorus Dorschius, libro etiam
 „ germanice scripto, quo nititur tueri
 „ impia Francisci Davidis dogmata, ait:
 „ Falsus hic, & fictus Deus ab homine pec-
 „ cati, est Deus trinus, & unus: Nam hic
 „ nomine tantum Deus, revera autem Ido-
 „ lum est, de quo Paulus ait, quod nihil sit.
 „ Nam impossibile omnino est, quod talis
 „ aliquis existens, qui unus, & trinus sit,
 „ possit, aut debeat, verus esse Deus. Nam
 „ verus Deus non est tantæ potentæ, ut
 „ possit facere, esse eas res revera, quæ sunt
 „ impossibiles menti. Coccius, & Frassen,
 „ cum adnumerant, & sua verba recitant.

„ Undecimo Franciscus Davidis, in disput.
 „ Albana act. tertiæ diei: Item in defens.
 „ non invocand. Christ. hæc impuro ore
 „ eructavit: „ Dico ergo Christum homi-
 „ nem non esse illum altissimum Jesum, sed

„ Filium ejus: Patrem Deum altissimum so-
 „ lum ab ipso Deum dicimus: Filium vero
 „ dicimus Deum communicatione. Item:
 „ Si Christus adorandus, & invocandus est,
 „ Christus erit ille solus verus Deus propo-
 „ situs Deut. 6. At illud jam olim per nos
 „ negatum, & destructum est. Non ergo di-
 „ cere, & affirmare possumus, Christum
 „ adorandum, & invocandum esse, nisi præ-
 „ varicatores esse velimus. Frassen hæc
 „ sua verba reportat.

„ Duodecimo Georgius Blandrata dixit, esse
 „ quidem Patrem, esse Filium, esse Spiritum
 „ Sanctum; non tamen tres debere dici per-
 „ sonas, quod sic Scriptura non loquatur;
 „ multoque minus debere dici Deum tri-
 „ num, & unum e tribus Personis; insuper
 „ Symbolum Athanasii Sathanasii Symbo-
 „ lum appellavit. Refert Coccius ex Petro
 „ Carolino in explication. Fidei, & Geo-
 „ rgio Majore in confutation. errorum
 „ Georgii Blandratæ.

„ Decimotertio Lambertus Danæus, lib. ad-
 „ vers. Genebrardum, asserit; Orationem
 „ illam, qua dicimus in Litania: *Sancta Tri-
 „ nitas unus Deus miserere nobis*: esse inëptam,
 „ insanam, inconcinnam, a Patribus male
 „ inventam, atque periculosam. Conve-
 „ niunt Frassen, & Coccius.

„ Decimoquarto sunt illi de familia Amo-
 „ ris, quorum articuli Londini impressi
 „ ann. 1579. inter alia monstra continebant,
 „ Trinitatem, & Christi divinitatem, passio-
 „ nem, mortem, ac resurrectionem, ut Pa-
 „ pistarum inventa, diligenter studeant, tan-
 „ quam vepres, & spinas, e vinea Domini
 „ extrahere &c. Non est Trinitas: Impie lo-
 „ quuntur, qui dicunt, Patrem esse Deum,
 „ Filium esse Deum, & Spiritum Sanctum
 „ esse Deum. Hoc enim est profiteri tres
 „ Deos. Coccius pariter, & Frassen, tran-
 „ scribunt.

„ Si qui alii sunt minoris notæ Scribentes in
 „ Sanctissimæ Trinitatis Personarum myste-
 „ rium, eos perlustrandos remittimus apud
 „ illos, qui ex proposito hæreses, & illorum
 „ Auctores, tractant. Nobis vero alii non
 „ occurrerunt, etsi Hæresum tractatores
 „ plures, quos apud nos habemus, legere
 „ non omiserimus. Interim ad alia pergi-
 „ mus, & ad ea sane, quæ dogmaticam par-
 „ tem respiciunt; quum usque modo circa
 „ historicam dumtaxat, & forsan plus æquo,
 „ versati simus.

DISSERTATIO CVII.

De existentia Trinitatis Personarum ex veteri Testamento contra Iudeos.

I. **F** Robatur ex Genes. 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Et Genes. 2. 18. *Faciamus ei adiutorium simile sibi.* Ubi verbum *Faciamus* denotat pluralitatem, quum non sit loquutio unius, sed plurium; atqui apud ipsos Iudeos nequeunt plures isti esse plures in natura: ergo sunt plures in Personis. Minor est cetera, quia Iudei non admittunt nisi unum Deum: non possunt plures illi esse plures in natura. Tanto magis, quod naturæ unitas ostenditur in aliis verbis in iisdem Genesis capitibus, nimirum c. 1. n. 27. *Et creavit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam; ad imaginem suam creavit illos: masculum, & feminam creavit eos.* Et c. 2. n. 7. *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ &c.* Unde in præfatis locis habemus Deum in hominis creatione indicasse, & Personarum Trinitatem, & naturæ unitatem; hanc quidem per posteriora verba, quæ in singulari numero proferuntur; *creavit, formavit, inspiravit &c.* Trinitatem vero per priora verba, quæ in plurali numero dicuntur; *faciamus, faciamus &c.*

Ad hoc augmentum respondent Iudei I. Deum loquutum fuisse more Principum, qui ut plurimum loquuntur, & scribunt per Nos, & non per Ego; ut videtur in eorundem legibus, edictis &c. in quibus semper plurali numero utuntur, dicendo; præcipimus, mandamus, prohibemus &c. II. Deum, dicunt, Angelos fuisse alloquutum, ut scilicet cum Angeli in hominem, condendo adjuvarent; quatenus Angeli facerent corpus, Deus vero animam; quod dixit Aben Eldra; vel quod Elementis imperasset; ut putavit Moyses Gerundensis; vel quod cum cælesti, & terrena fabrica verbum fecisset; ut scripsit R. Levi; vel quod cum causis secundis quod facturus erat, communicasset; ut R. Sabin fabulatus est. III. Deum, subdunt, secum fecisse verba, seipsum excitans ad hominis productionem; unde sibimet dixisse faciamus. IV. concludunt, quod quum non possit a

nobis determinari, cujus illa sint verba, Patris ne, Filii, an Spiritus Sancti; & quum ex altera parte non possit esse essentiae divinæ a Personis præcisæ; sequitur, quod sint solius Dei, qui solus in sua persona loquitur, absque aliis Personis.

Contra I. Iudeorum responsionem instamus. Etenim nullibi in sacris Scripturis invenitur, quod quando de Deo loquuntur, seu Deum loquentem introducunt, de ipso in plurali loquantur, vel faciant ipsum in plurali loqui. Ubique semper est Deus, est Rex Regum, est Dominus Dominantium; cur ergo in aliis locis in singulari loquitur, & solum hic, aut alibi, Personarum Trinitatem indicare ibi volens, in plurali loquens exhibetur? Quod quidem recte observavit Theodoretus q. 19. in Genes. Quod si Deus nullibi gentium in Scripturis sanctis in plurali loquitur, & ita loquitur in hoc Genesis loco, ubi hominem creat, mysterium sane indicat; & hoc aliud esse non potest, quam quod trium divinarum Personarum significatio in creatione hominis præcedere, & figurare, debebat trium pariter divinarum Personarum invocationem in hominis regeneratione.

Contra II. responsionem urgemus. Et I. ad illos dirigitur Dei sermo, qui hominem creaverunt; sed Angeli, vel elementa, vel cælestis, & terrena fabrica, vel causæ secundæ, ex divina Scriptura hominem non creaverunt: ergo Dei sermo ad Angelos non dirigitur. Minor constat ex iisdem locis Genesis; *Creavit Deus hominem*; & c. 5. *in die, qua creavit Deus hominem &c.* Deus quidem, non Angeli. Si ergo Angeli, vel alii, creare non debebant, cur eos Deus alloquitur, quando vult hominem creare? Nec consilium dare poterant, nec adiutorium: Superfluum igitur illos alloqui. II. Illos alloquitur Deus, ad quorum imaginem, & similitudinem creandus erat homo; sed homo non erat creandus ad imaginem, & similitudinem Angelorum, vel aliorum: ergo illos non alloquitur Deus, quando hominem vult creare. Ex adductis verbis patet discursus. Dicitur enim; *Faciamus hominem ad imaginem, & si-*

& similitudinē nostram; & deinde: *Creavit eum Dominus ad imaginem, & similitudinem suam; & rursus c. 5. ad similitudinem Dei fecit illum.* III. Creatio hominis, sive pro corpore, sive pro anima, soli Deo tribuitur, non Angelis, ab illis Scripturæ verbis Gen. 2. 7. *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ; & factus est homo in animam viventem.* Concinnunt dictis Tertullianus lib. de resurrex. carn. c. 6. Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum c. 6. Irenæus lib. 4. c. 37.

Contra III. responsionem insistimus. Et quidem verbis S. Basilii hom. 9. Hexameron. utimur: *Quis enim faber, aut æriarius, aut lignarius, aut certe coriarius, sutor, solus ipse quidem, nec alio quodam sibi cooperante stipatus, interque suæ artis instrumenta desidens: Quis, inquam, sibi soli admurmurat dicens: faciamus gladium, aut compingamus aratrum, aut conficiamus calceamentum; ac non potius silentio suam, cum libnerit, accommodatam ad artem exequitur operationem? Sunt enim insignes profecto nugæ, unum aliquem inveniri, qui sibi imperet.*

Contra IV. prosequimur; Et quidem nulla sequitur inconvenientia; si dicatur, verba illa fuisse Dei Patris Filium alloquentis; vel Dei Patris alloquentis Filium, & Spiritum Sanctum, vel denique omnium divinarum Personarum, inter se simul alloquentium. Primum dixit Augustinus lib. 1. de Trinitate c. 7., quia Filius in Scripturis dicitur magni consilii Angelus, & consiliarius Patris. Secundum asseruit Basilii lib. 4. cont. Eunomium. Tertium docuerunt Cyrillus Alexandrinus lib. 1. thesauri advers. Julianum, & Fulgentius lib. 1. de Fide ad Petrum. Quæcunque ex his tribus opinio admittatur, ratio ex verbis illis petita, semper stat, & pro Personarum pluralitate pugnat.

II. probatur ex eodem modo in plurali numero loquendo in aliis sacræ Scripturæ locis, ad Personarum Trinitatem indicandam. Genes. 11. 7. *Venite igitur, descendamus, & confundamus sibi linguam eorum.* Item Genes. 3. 22. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est.* Nyssenus lib. de Trinit. Basilii lib. 5. cont. Eunomium, ex præfatis verbis Trinitatem Personarum probant; & Chrysost. ser. de Trinit. hæc habet: *Dicendo, Venite, pares honore exhortando vocat; neque enim, si Angelis imperasset, dicere debuit, Venite, sed imperando.* Itc. Vide autem obsecro quomodo Patris vox Filium, & Spiritum Sanctum, vocet; nam si ad

unum solum hoc dictum esset, debebat dicere, *Veni, & descendamus; quia autem dixit, Venite, unus est vox ad duos homines æquales.*

III. probatur. Gen. 1. 1. dicitur: *In principio creavit Deus cælum, & terram;* hebraice autem sic exprimuntur hæc verba.

בראשית כרא אלהים את השמים In quibus verbum *Elohim*

in plurali. **ואת הארץ** numero

significat Personarum pluralitatem; verbum vero *bara* in singulari, *creavit*, importat unitatem naturæ; quum sit sensus, secundum hebraicum textum, *In principio creavit Dii cælum, & terram.* Ineptus autem esset sensus, si nomine *Elohim* non veniret Trinitas Personarum: ergo vere per hæc verba, secundum hebraicam loquutionem, importatur Trinitas Personarum, & naturæ unitas.

Respondent Rabbini, nomen *Elohim* esse pluralis pronunciationis, at singularis significationis; & quidem quod sit pluralis pronunciationis patet, quia singulare nomen non habet. Si enim singulare haberet, esset *El*, vel *Elohah*; at si hæc essent, pluralia deberent esse *Elim*, *Elohaboth*; *Eloboth*, non *Elohim*; *Elim* autem est nomen Deo indignum, & sacrilegum; *Elohaboth* vero, & *Eloboth* inepta sunt, & barbara; ut observat P. Benetelli: ergo necesse est, ut qui nomen *Elohim* usurpare vult, illud in plurali forma usurpet, & retineat deinde singularis formæ significationem. Ulterius nomen *Elohim* non significat tantum Deos, verum quoque Angelos, Judices &c.

Contra autem Rabbiorum insulas imaginationes sic procedimus. Quum sint tot, tantæque apud Hebræos Dei nomina, ut vigintiquatuor numerentur, cur unum usurpatum est, quod sit pluralis formæ; & non potius aliud ex tot aliis, quod sit formæ singularis? Præcipue quod agebatur de sensu verborum illorum, qui esse debebat proprius, legitimus, sanus, & non ineptus, & solacismo incompressus? Signum est ergo, quod mysterium in verbo illo latebat; & hoc est sane, quia Personarum Trinitatem indicabat. Si dicant, alibi etiam in divinis Scripturis hoc idem nomen *Elohim* usurpari; videlicet Jos. 24. 19. Jer. 10. 10. dicimus, quod his pariter in locis Personarum Trinitas indicatur; ut P. Benetelli in sagitta 1. c. 5. probat contra

tra R.Chimchi, & R.Salomonem. Inepta est autem altera responsio, quod scilicet per nomen *Elobim* significantur Angeli, Judices &c. Non enim isti mundum creaverunt, quum ibi de mundi creatore loquatur. Et semper etiam remanet difficultas, cur usurpatum fuerit verbum *bara*, creavit, singularis formæ; quando poterat facer Scriptor plurali forma uti, & dicere, creaverunt?

IV. probatur ex illo Genes. 18. 1. & seqq. Apparuit autem ei Dominus in convallibus Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei. Cumque elevarisset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum: Quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui, & adoravit in terram. Et dixit; Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum. Sed afferam panxillum aquæ, & lavate pedes vestros, & requiescite sub arbore. In quibus verbis tres illos viros, quos Abraham vidit, Abraham modo ut plures, modo ut unum, alloquutum fuisse, apparet; ut unum dicens; Domine, oculis tuis, transeas &c.; ut plures, dicens; pedes vestros, requiescite &c. Quod quidem indicium est, in illis tribus viris Abraham Trinitatis mysterium fuisse a Deo revelatum; aliæ autem observationes adduntur a Patribus, ut hoc idem contra Judæos ostendatur; quas omnes complectitur S.Cyrillus Alexandrinus lib. 1. contra Julianum circa medium: Tres quidem fuisse, qui apparuerunt, substituisse, aut propriis subsistentiis, singulos sermone consubstantialitatis in unum comprehensos, & ita dedita opera colloquia inter se miscuisse. Et clariori modo Augustinus declarat lib. 2. de Trinit. c. 12. Quod tres viri visi sunt, nec quisquam in eis, vel forma, vel atate, vel potestate major ceteris, dictum est: Cur non hic accipiamus visibiliter innuatam per creaturam visibilem Trinitatis aequalitatem, atque in tribus Personis unam eandemque substantiam?

Respondent Rabbini, quod verbum illud *Domine*, in textu hebraico legitur **יְהוָה**,

Adonai; & verbum *Adonai* idem importat, ac *Domini mei*; unde deducunt, quod Abraham tres illos viros, non in singulari, *Domine*, sed in plurali, *Domini mei*, alloquutus est. Secundo subdit Aben Esdra, quod viri illi sunt postmodum inter se divisi, quia duo ex illis Sodomam perrexerunt; Personæ autem divinæ inter se nec dividi, nec distingui possunt; ergo per tres illos viros Personarum Trinitas non

significabatur. Tertio idem Aben Esdra inquit, ex aliorum Rabbiorum sententia, quod Dominus antea Abraham apparuerat, & post Domini apparitionem, tres viri illi apparuerunt; unde non mirum, si Abraham dixit, *Domine*, & non *Domini*, quia cum Domino loquebatur, non vero cum tribus viris illis.

Contra I. Rabbiorum imaginationem dicimus cum citato P. Benetelli sagitt. 1. c. 8. falsam esse responsionem illam ex duplici capite; primo, quia aliter sacer textus in grammatica erraret; dicit enim

אל חענוד; idest *ne transeas*,

quod est numeri singularis; Si autem *Adonai* esset pluralis numeri, dicere deberet

אל חענור, scilicet, *ne transeatis*.

Secundo, quia quando *Adonai* importat *Domini mei*, notatur *Patach*, dummodo non sit in *Athnach*, aut in *Soph passuch*; hoc in loco non est in *Athnach*, nec in *Soph passuch*, sed in *Reviab*: ergo est Dei nomen; & ita legitur in Targum cum verbo **יְהוָה**, quod respondet nomini

essentiali Dei, quod est *Jehovà*. Et hæc eo magis locum habent, quod Rabbini asserunt, puncta in literis hebraicis a Deo fuisse Moyse data; vel quod Sinagogæ Patres ex Dei inspiratione addiderunt illa.

Contra II. responsionem addimus, quod quando duo viri illi Sodomam perrexerunt, primus ex illis cum Abrahamo remansit; & hunc Abraham veluti Deum alloquebatur; quia in illo vel Deum unum, vel Deum Patrem, agnoscebat. Et hæc est sententia S. Augustini, S. Epiphani, Justini martiris &c., ut refert Mariana in hoc Genesis loco. Personæ igitur distinctæ sunt itaque, sed essentia una est, quæ indivisa in tribus remansit, quanvis duæ ex illis personæ fuerint separatæ. Cæterum figurati divisio repugnat, non vero divisio figuræ; aliter Politheismus in mundum induceretur, & inter Christianos vigeret, a quo postmodum in Atheismum dilaberentur; quod nec fuit, nec erit unquam; & utinam inter Judæos neque sit, nec fuerit aliquando, saltem inter non paucos ex illis, qui vere in corde, & novam respuunt legem, & veterem non credunt.

Contra III. responsionem proferimus R. Josue Galilæum, qui apud R. Salomonem docet, in quolibet quasi Scripturæ factio inve-

inveniri summarium, post quod historia sequitur, & deinde historiam, quæ est summarii declaratio. Sic Moyses dixit: *In principio creavit Deus cælum, & terram*; deinde subdit, quod fecit firmamentum, & vocavit cælum. Nunquid duæ creationes fuerunt istæ. Nequaquam; una tantum fuit; sed prima summarii locum, secunda vero tenuit locum narrationis. Sic pariter: Deus creavit hominem ad imaginem, & similitudinem suam; & deinde, Deus fecit hominem de limo terræ. Non fecit duos homines, sed unum; sed in primo est summarium, in secundo loco est narratio. In casu nostro sic etiam Deus primo apparuit Abraham, & hoc est summarium; secundo vidit tres viros, & hæc est narratio, quæ apparitionis modum exprimit, atque declarat. Ulterius, Dominus nusquam in Scripturis apparuit, quin etiam loquutus fuerit; in hoc tamen loco apparuisse, Abraham, & nihil Abraham dixisset; quia semper tres viri illi cum Abrahamo loquuti sunt. Denique, si Dominus antea Abraham apparuisse, non dixisset Abraham: Domine ne transeas, sed Domine ne discedas; quod quidem est signum, Dominum apparuisse ei in forma trium vivorum illorum. Quod confirmat ipsemet Philo Hebræus in lib. de Abraham, scribens: *Cum enim ille sapiens suppliciter orat tres viatoribus similes, ut suo velint uti hospitio, alloquitur non tanquam tres, sed tanquam unum: Domine, si inveniri gratiam coram te, ne pratercas servum tuum. Nam hæc verba, Domine, apud te, ne pratercas, similiaque, ad unum, non ad plures, dici convenit. Quæ quidem Philonis verba conveniunt cum illis, quæ adhibet Ecclesia, quando de Abrahamo dicit, quod tres vidit, & unum adoravit.*

V. probatur ex illo Deuteronomii 6.4. *Audi Israel: Dominus Deus noster, Dominus unus est.* Ubi dicitur in Vulgata Dominus, in hebraico textu ponitur nomen tetragrammaton יהוה Jehovah, & hoc designatur naturæ unitas; trina autem Personarum repetitio Personarum indicat Trinitatem. His similia sunt verba Psalmi 66.7. *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.* In quibus Pater significatur per verba; *benedicat nos Deus*; Filius per verba; *Deus noster*; Spiritus Sanctus per verba; *benedicat nos Deus.* Ad quid igitur trinæ repetitiones istæ, si in illis mysterium non esset? Et quodnam aliud mysterium, si non Trinitatis mysterium?

Respondent Hæbrei, valde se mirari, nos pluralitatem Deorum colligere ex illo maxime loco, in quo Deus apertissime suam unitatem manifestavit. Si enim dicitur in illo Deuteronomii, quod unus est, quomodo nos ex illo eodem loco colligimus esse trinum? Et si Trinus nominatur non est nisi major expressio vocis, non autem pluralitas significati; aliter pluralitas appellaret non Personas, sed Deos; quum ibi Dei nomen, quemadmodum in altero loco Psalmi, triplicetur.

Contra Judæorum responsum dicimus; quod in præfatis locis dicitur utique Deum esse unum, sed in natura; in Personis vero esse trinum; falsum autem est, quod ipsi dicunt, nos ex illis locis colligere pluralitatem Deorum, tantum enim pluralitatem colligimus Personarum, ut diximus. Et quum verbis illis indicentur tres, tres scilicet Personæ; & unaquæque ex Personis sit Deus; ideo dicitur tribus vicibus Deus. Cæterum tantum abest, ut Judæi unum Deum adorent, quod potius modo, in obstinatione sua permanentes, nec unum Deum agnoscant. Et quanvis ante Christi adventum vere agnoscebant unum Deum verum; hoc ideo erat, quia Trinum non credebant, sed non negabant; & implicite etiam credebant, ut diximus, licet explicite non crederent. Modo autem quia expresse negant, & tenentur expresse credere, ideo est, quod Deus, quem ipsi modo agnoscunt ut unum, & negant ut trinum, non est verus Deus, sed falsus, quem ipsi sibi temere fingunt. Quod nos quoque alibi adnotavimus, & hic ex Buthorphio confirmamus; qui dicit Deum, quem modo agnoscunt Judæi, esse Deum secundum dici, non vero Deum secundum esse. Buthorphii verba referuntur a P. Benetelli in sagitta 1. c. 18. num. 70. *Deus Rabbinicus non est Deus secundum esse, sed tantummodo secundum dici: Judæi cum Trinitatem Deum negant, imperfectionum abyssum in Divinitatem inducunt.*

VI. Probatum ex illo Psalmi 32.6. *Verbo Domini Cæli firmati sunt; & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* In quibus verbis per vocem Domini importatur Pater, qui per Verbum operatur; per vocem Verbo significatur Filius, quia per Verbum omnia facta sunt; & per vocem Spiritu oris ejus indicatur Spiritus Sanctus, quia eidem peculiari modo applicatur, & appropriatur virtus, & perfectio divinorum operum. Et quum ipsis divinis Personis tribuatur eadem operatio totius mundi, sit manifestum.

stum, quod in ipsis sit identitas potentiae, atque naturae. Sic praefata verba explicant Sancti Patres, quos congerit Ruiz disp. 36. fefs. 5: apud Frassen loc. cit., & pariter ita intelligunt sapientiores Rabbin, quos affert Galatinus lib. 2. de arcanis c. 4.

VII. Probatur ex illo Isaia 6. 3. *Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus.* Hunc textum interpretantur non solum ad catholicorum sensum Sancti Patres Ecclesiae, verum quoque Judaeorum Doctores, & Sinagogae Rabbin. Ex Patribus sufficiat Ambrosius lib. 2. de fide ad Gratianum c. 4. *Quid sibi vult sub uno sanctitatis nomine trina repetitio? Si trina repetitio, cur una laudatio? Si una laudatio, cur trina repetitio? Trina repetitio cur, nisi quia Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, sanctitate unum sunt? Non dixit semel, ne Filium sequestraret: Non bis, ne Spiritum Sanctum prateriret: Non quater, ne creaturas conjungeret, & ut ostenderet, Trinitatis unam esse Deitatem, cum ter dixisset Sanctus, Sanctus, Sanctus, addidit singulariter, Dominus Deus Sabaoth.* Ex Rabbinis adducimus R. Simeonem dicentem: *Sanctus hic est Pater; Sanctus hic est Filius; Sanctus hic est Spiritus Sanctus.* Quod refert Galatinus, a Frassen citatus, qui ex eodem pariter refert, Talmudistas statuisse, ut praefatum Trisagium bis in die, mane scilicet, & vespere, ab unoquoque Judaeorum diceretur; quod nos quoque alibi diximus.

VIII. Probatur iterum ex verbis Genesis 19. 24. *Igitur Dominus pluit super Sodomam, & Gomorrhā, sulphur, & ignem, a Domino de caelo.* Ubi adnotanda sunt verba, *Dominus a Domino*; scilicet Filius distinguitur a Patre in Persona; quanvis in operatione sit unum & idem cum illo; *pluit super Sodomam, & Gomorrhā.* Hoc Scripturae testimonio utitur contra Judaeos Justinus Martir, & Philosophus in Dial. cum Tryphone; utitur Irenaeus lib. 3. advers. haereses c. 7. Et denique tantam vim habere contra Sabellianos judicarunt Patres Concilii Sirmii, ut dixerint anathema contra Photinum, & alios, qui idem testimonium in alium sensum reportarent. Si igitur *Pluit Dominus a Domino*, non de Filio, & Patre intelligat, sed ipsum a se dicat pluuisse, anathema sit. *Pluit enim Dominus Filius a Domino Patre.*

IX. Probatur ex verbis Psalmi 2. 7. *Filius meus es tu; ego hodie genui te.* Verba quidem haec intelligi haud possunt, de Davi-

de, aut de aliquo alio, praeter Messiam; de quo vere ea intellexerunt Judaei, qui Christi tempore vivebant. Christus enim iisdem verbis utebatur Matth. 22. 44., ut se Filium Dei contra Judaeos esse probaret. Si ergo de Messia intelliguntur, ut Judaei concedebant; ergo pariter de Filio intelligi oportet: ergo jam David in Spiritu cognovit Filium in Trinitate: ergo Patrem quoque: ergo &c. De Filio etiam intelliguntur verba Psal. 2. 8: *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae;* item verba Psalmi 109. 1. *Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis;* ubi Deus Pater alloquitur Filium a se genitum; subdit enim: *Ex utero ante Luciferum genui te.* In quibus semper innuitur Personarum distinctio; non enim eadem Persona potest sibi met dicere, vel *sede a dextris meis;* vel *dabo tibi hereditatem;* vel *ego hodie genui te:*

X. Probatur ex illo Isaia 48. 16. *Ex tempore, antequam fieret, ibi eram: Et nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus ejus.* Hieronymus in Isai. hoc pacto verba ista interpretatur: *Quando fiebant omnia a Patre, ipse (intellige, Filius) erat cum eo, cui adgaudebat, qui etiam nunc dixit; ego, qui semper eram cum Patre, & cum Patre, & sine Patre nunquam eram: Etiam nunc loquor, & juxta fragilitatem carnis assumpta dico, quod Dominus Deus miserit me, & Spiritus ejus: Brevique versiculo Trinitatis nobis ostenditur Sacramentum.*

Argumenta in contrarium, quae possent Judaei afferre, in Dissert. CI. Lectores invenient soluta; eadem enim sunt, quae possunt, & contra Trinitatis possibilitatem, seu non repugnantiam, fieri, & quae fieri possunt contra ejusdem existentiam. Attamen quia illa ex naturali ratione desumpta sunt, alia hic afferimus, quae ex veteris testamenti auctoritate desumuntur.

Arguunt igitur Judaei I. Psal. 85. 10. *Tu es Deus solus:* ergo non est in Deo societas Personarum. II. Deuteron. 6. 4. *Audi Israel: Dominus Deus noster, Dominus unus est:* ergo ita est essentialis Deo unitas, ut non sit Deus, si non sit unus. III. Deuter. 4. 35. *Ut scires, quoniam Dominus ipse est Deus, & non est alius, praeter eum:* ergo non est alius Deus praeter Deum Patrem. IV. Ex S. Epiphanio in Anchorato habemus: *Una Deitas a Moyse praecipue annunciata est; Personarum dualitas vehementer a Prophetis praedicata: Trinitas vero Personarum in Evangeliiis manifesta facta est:* ergo non est verum, quod in veteri in testamento Trinita-

E

nita-

34. Dissertatio CVII. De existentia, &c.

nitatis Personarum sit mentio, V. Psal. 61. 12. *Semel loquutus est Deus, duo hæc audiui.* Hebræus textus legit: *Unum loquutus est Deus:* Aut ergo per hoc unum nihil intelligitur; aut si intelligitur, una Persona intelligitur, & deficit tertia: ergo, vere in veteris testamenti libris omnes tres divinæ Personæ non exprimuntur, VI. Sicut Trinitas est post Christi adventum, ita erat ante Christi adventum; & sicut erat vera tunc, ita & postea; & quemadmodum credibilis fuit postmodum, sic & prius: ergo vel tunc tenebantur eam Fideles credere, vel nunc non tenentur.

Respondemus ad I. Deum dici solum per exclusionem aliorum Deorum, non vero per Personarum exclusionem. Et sic dicitur pariter Baruch 3. 36. *Hic est Deus noster, & non estimabitur alius adversus eum.* Et num. 38. subdit: *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* En, quomodo sit sermo de aliis Diis, qui excluduntur, per hoc quod Deus sit solus, non vero de Personis, quæ potius includuntur.

Ad II. diximus in Probatione quinta huiusce Dissertationis, verba hæc esse potius pro Trinitatis mysterio, quam contra illud; etenim per eadem indicatur simul, & naturæ unitas, & Personarum Trinitas; ut ibi fuit explicatum.

Ad III. Clara sunt verba, ut quilibet possit in iisdem agnoscere, excludi alium Deum, non vero Personas, Utrique

Dominus ipse est Deus, & non est alius Deus præter ipsum; sed stat cum hoc, quod in hoc uno Deo, extra quem non est alius in natura, identificentur in eadem natura divina tres Personæ, quæ sint inter se realiter distinctæ.

Ad IV. Non diximus nos, in veteri testamento Trinitatis mysterium fuisse clare, & expresse revelatum, sed tantum implicite omnibus, & singulis, majoribus vero expresse, & explicite. Quod docet Angelicus. *Ante Christi adventum fides Trinitatis erat occultata in fide Maiorum; sed post Christi adventum manifestata est mundo.* Et hoc ipsum intendit Epiphanius.

Ad V. Augustinus intelligit verba illa pro Trinitatis mysterio, non contra illud. Etenim in Psal. 61. hæc scribit: *Apud semel loquutus est, quia unum Verbum genuit Deus, per quod facta sunt omnia.* Quod autem tertia Persona non exprimitur, nil officit, quia alibi exprimitur; sufficit, quod exprimentur pro modo duæ, & non una tantum, ut Adversarii intendebant.

Ad VI. Erat Trinitas ante Christi adventum, erat vera, erat credibilis, sed non erat ab omnibus credenda, quia non erat omnibus, & singulis sufficiens revelata; cuiusmodi est nunc, & proinde modo omnes, & singuli debemus eam expresse credere. Nec modo pariter omnia quæ sunt in Deo, sunt nobis revelata; & tamen vera sunt, credibilia sunt, & non credenda.

DISSERTATIO CVIII.

De existentia Trinitatis Personarum ex novo Testamento contra Heterodoxos.

I. Robatur ex illo Joannis 1. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* In his verbis distinguitur Verbum a Deo Patre; quia dicitur esse Verbum apud Deum: ergo apud alium; nemo enim dicitur esse apud semetipsum. Non distinguitur autem ratione naturæ; quia idem Verbum ibidem dicitur, quod est Deus; unde eandem naturam, eandem scilicet divinitatem, cum Deo Patre habet. Remanet ergo, ut distinguatur Persona: ergo sunt plures Personæ in una natura; quod erat probandum. Hoc argu-

mentur Tertullianus adversus Praxeam c. 26., hoc idem adhibet Athanasius oratione contra Sabellii Gregales.

II. Probatur I. Joannis 5. 7. *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus; & hi tres unum sunt.* Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis; & hi tres unum sunt. Tres isti, qui sunt in cælo, non sunt Angeli; Angeli enim sunt plusquam tres. Sunt ergo Personæ divinæ, quæ quidem ternarium numerum faciunt, & Trinitatem constituunt. Neque Adversarii dicant, verba illa; *tres sunt, qui testimonium dant in cælo;* a solo Hieronymo legi, non vero ab aliis

aliis Patribus: ergo revera in sacro textu non sunt: Non dicant quidem; etenim, præter Hieronymum producimus S. Cyprianum, qui eadem legit lib. de unitate Eccles.; Fulgentium lib. contra decem objectiones Arianorum; Idacium Clarum lib. cont. Varimadum Arianæ Sectæ Diaconum; alios quoque refert Jueninus Disser. 1. de Trin. c. 2. Profertur etiam Epistola prima Hygini Papæ; sed de ejus genuitate non conveniunt Eruditi omnes. Alias Arianorum responsiones afferemus, quando de Personarum unitate in essentia tractabimus; hic solum de Trinitate agimus, contra quam nil aliud, circa hæc verba, opponunt.

III. Probatur Joannis 10. 30. *Ego, & Pater, unum sumus*. En Personarum distinctio in his verbis; *Ego, & Pater*. En naturæ unitas, in verbo *Unum*. En denuo Personarum Trinitas in verbo *Sumus*. Sic eadem intelligit Augustinus lib. 5. de verbis Domini: *Quod ait, Unum, audiant Ariani; quod ait, sumus, audiant Sabelliani; & nec illi æqualem, nec illi alterum, negando sint vani*. Idem Augustinus tract. 36. in Joann. sic iterum argumentatur: *Non dicit Pater ego sum, aut Ego, & Pater unum est; sed cum dicit, Ego, & Pater unum sumus, utrumque audi, & unum, & sumus, & a Charybdi, & a Scylla, liberaberis*. In duobus istis verbis, quod dixit unum liberat te ab Ario; quod dixit sumus, liberat te a Sabellio. Si unum: non ergo diversum: Si sumus: ergo & Pater, & Filius. Sumus enim non diceret de uno: Sed unum non diceret de diversis.

IV. probatur. Joannis 14. 7. *Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis; & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum*. Et n. 9. *Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum*. Et n. 10. *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est*? Et n. 16. *Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis; ut maneat vobiscum in æternum*. Et n. 26. *Paraclitus autem Spiritus Sanctus quem mittet Pater in nomine meo*. Et cap. 15. n. 26. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*. Ex his præmissis testimoniis sic argumentamur. Ubi est alius, & alius, ibi est distinctio Personarum, sed inter Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, est alius, & alius: ergo inter ipsos est realis distinctio Personarum. Minor probatur. Etenim non potest esse realiter eadem Persona visa, & non visa, cognita, & non cognita, missa, & non missa, procedens, & non proce-

PAR. II.

dens: ergo debent esse plures Personæ: ergo inter Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, est alius, & alius.

V. probatur ex illo Matth. 28. 19. *Euntes ergo docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. Quibus verbis non solum innuitur unitas naturæ per vocem in nomine, sed etiam Trinitas Personarum per voces *Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. Et particula illa *Et*, replicata in expressione cujuscunque Personæ, denorat non solam diversitatem vocis inter Personas, vel significationis, vel connotationis, ut Hæretici dicunt; sed quoque realem diversitatem inter Personas, tanquam inter res, & res. Non enim dicimus, loquentes de uno, eodemque homine, qui vocatur Joseph Antonius Maria, & Joseph, & Antonius, & Maria; qui loquendi modus indicat tres Personas, & non unam. Sed dicimus absolute absque *Et Joseph Antonius Maria*. Denique Ariani victi ab illa voce in nomine, de medio eam tollere conati sunt, dicendo, quando baptizabant: *Baptizo te in Patre, & Filio, & Spiritu Sancto*. Quod refert Athanasius lib. 7. ad Teophilum.

VI. probatur Matth. 3. 16. & 17. *Et ecce aperti sunt Cæli, & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se: Et ecce vox de cælis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Marci 1. 10. & 11. *Vidit cælos apertos, & Spiritum tanquam columbam descendentem, & manentem in ipso. Et vox facta est de cælis: Tu es filius meus dilectus, in te complacui*. Et Lucæ 3. 21. & 22. *Et Jesu baptizato, & orante, apertum est cælum: & descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: Et vox de cælo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi*. In his verbis exprimitur Pater, qui dicit: *Hic est Filius meus dilectus &c.* Exprimitur Filius, qui in Jordane baptizatur, & de eo dicitur: *Hic est Filius meus &c.* Exprimitur Spiritus Sanctus, qui in columbæ specie apparuit: *Vidit Spiritum Dei descendentem &c.* Tres ergo Personæ exprimuntur, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.

Respondent Sociniani, I. Qui appellatus est Filius, non est Filius naturalis, seu consubstantialis Patri; sed dictus est Filius per unionem quandam, quam habet cum Deo Patre per charitatem. Ac proinde Filius appellatus est Christus, qui per unionem illam per charitatem dicitur largo modo

E 2 Deus.

Deus . II. Nomine Spiritus Sancti venire virtutem tantum Divinitatis , qua fuit Christus in baptismo abunde cumulatus ; non vero intelligi Personam a Deo Patre distinctam .

Contra I. Responsionem dicimus primo, quod etiam Christus est vere , & proprie Deus, ut suo loco contra Nestorium probabimus ; & hoc ratione substantialis unionis naturæ humanæ cum Persona Verbi : Unde etiam Verbum est Deus vere , & proprie , & vere, & proprie Filius . Secundo Christus in loco illo non dicitur Filius utcunque ; sed dicitur tali modo , ut vere possit cognosci , quod non dicatur Filius per adoptionem , quemadmodum dicuntur alii , sed per naturam , ut dicitur ipse solus . Quis enim credat, Patrem voluisse Christum Filium suum declarare per illa verba : *Hic est Filius meus dilectus , in quo mihi complacui* : non excellentiori modo, quo cæteri Filii sunt ? Si ergo cæteri sunt adoptivi , Christus est naturalis Filius ; quum non sufficiat ad verba illa verificanda, quod sit Filius adoptivus modo nobiliiori, ut Sociniani intendunt .

Contra vero II. Responsionem dicimus, verba illa in Evangelio tum Matthæi , tum Lucæ, non indicare virtutem , sed Personam . Dicitur enim : *Et descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum* . Descensus utique est personalis actio , quæ nunquam dicitur, nec dici potest , de Dei virtute , de Dei proprietate, sed tantummodo de Persona . Cæterum communiter Ecclesiæ Patres in citatis Evangelii verbis tres Personas agnoscunt ; scilicet Patrem loquentem ; Filium, quem alloquitur ; & Spiritum Sanctum super Christum descendentem . Nunquid enim credere quisquam poterit , quod Spiritus Sanctus supra Christum descenderet , si non esset cum Patre , & Filio , ejusdem naturæ, potentæ, & auctoritatis ?

VII. probatur ex I. Joannis 4. 13. , & 14. *Quoniam de Spiritu suo dedit nobis . Et nos vidimus , & testificamur, quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem Mundi* . Ubi observare oportet , quod in his verbis fit mentio expressa de Patre, Filio , & Spiritu Sancto ; & quidem non tanquam de quatuor nominibus , seu synonymis, rem eandem significantibus ; ut Sabelliani delirabunt ; sed tanquam de tribus Personis , realiter existentibus , & realiter inter se distinctis . Non enim convenit nomini , sed Personæ , quod mittat , & mittatur ; quod donet , & sit donum ; unde si Patri,

& Filio, & Spiritui Sancto hæc applicantur ; dicendum est omnino , Patrem , & Filium , & Spiritum Sanctum , non esse tria tantum nomina distincta , aut synonymos varios , sed esse veras , & reales Personas , inter se quidem realem habentes distinctionem , sed in propria essentia habentes quoque realem identitatem , & omnimodam unitatem .

VIII. probatur ex Epistola ad Titum 3. 4. *Cum autem benignitas , & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei : Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos , sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus Sancti ; quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum* . In verbis hæc tres designantur Personæ ; nimirum Persona , quæ effudit Spiritum Sanctum ; Persona , per quem effudit Spiritum Sanctum ; Persona , quæ est Spiritus Sanctus effusus . Prima est Pater, secunda est Filius, tertia est Spiritus Sanctus .

IX. probatur ex Epistola ad Romanos 11. 36. *Quoniam ex ipso , & per ipsum , & in ipso, sunt omnia: Ipsi gloria in secula. Amen* . Quum ter prioribus verbis exprimitur Deus , Trinitas Personarum ostenditur ; quum vero in singulari dicatur, *ipsi gloria in secula* , unitas naturæ manifestatur . Quod confirmat Apostolus 11. Corinth. 13. 13. *Gratia Domini nostri Jesu Christi, & charitas Dei , & communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis* . Ubi pariter aperta fit mentio de Deo Patre , per verba , *charitas Dei* ; de Deo Filio, per verba , *Gratia Domini nostri Jesu Christi* ; de Deo Spiritu Sancto , per verba , *& communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis* . Et quidem hæc tria intelligi nequeunt de una , eadenque Persona ; tum per replicationem particulæ *Et*, quæ reperitur in primis verbis ; tum per diversas expressiones , & quidem realiter distinctas, quæ in alteris verbis observantur .

X. probatur ex illo Apocalypsis 4. 8. *Et quatuor animalia , singula eorum habebant alas senas ; & in circuitu , & intus plena sunt oculis : & requiem non habebant die , ac nocte , dicentia : Sanctus , Sanctus, Sanctus , Dominus Deus omnipotens , qui erat , & qui est , & qui venturus est* . En in his verbis Trinitas Personarum ; per illa : *Sanctus , Sanctus, Sanctus* ; en unitas naturæ , per illa ; *Dominus Deus Omnipotens* . Et similia sunt quidem Isaïæ verbis, quæ in præterita Dissertatione contra Judæos exhibuimus .

XI. pro-

XI. probatur ex Joann. 17.3. *Hæc est autem, vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.* Quorum verborum sensus hic est, ut docet Alphonsus de Castro adv. hæres. lib.5. verb. Deus, hæres. 5. ut cognoscant Te, & quem misisti Jesum Christum, esse solum verum Deum; & rationem adducit, dicens; quia quum Patrem, & Jesum Christum conjunctione copulativa numerasset, eos dixit, esse verum Deum. Unde ex verbis dictis colligimus, & Personarum pluralitatem, & naturæ unitatem.

XII. probatur ex verbis Joannis 8. 16. & seqq. *Et si judico ego, judicium meum verum est, quia solus non sum: Sed ego, & qui misit me, Pater. Et in lege vestra scriptum est; quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso: & testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater.* Ex quibus verbis sic argumentatur citatus Alphonsus de Castro. „ Si enim Pater, & Filius, una est Persona, ut Sabelius sonniavit, Filius solus esse dicitur, etiamsi cum illo sit Pater: Quemadmodum dicerem, solum Tullium scripsisse Tusculanas Quæstiones, etiamsi Cicero scripserit eas, quoniam Tullius, & Cicero una est persona, quavis diversa sint nomina. Quod vero sequitur, apertius adhuc est. Volens enim probare testimonium suum esse verum, citavit pro se legem dicentem, duorum hominum testimonium esse verum. Cum ergo ipse, & Pater illud testimonium perhiberent, oportet, ut illud sit verum. Ecce quo argumento Phariseos convincit. Si vero Pater, & Filius una esset Persona, male argumentaretur, nec bene pro se legem citaret; quia lex testimonium duorum probat, non testimonium unius. Oportet ergo, ut Pater, & Filius duæ sint Personæ, si Christi argumentum alicujus est valoris. His efficaciora, & clariora, dare, impares nos omnino fatemur; hinc ab ulterioribus abstinemus, & ad Contrariorum solvenda argumenta pergitur.

Opponunt Heterodoxi I. Joannis 10. 30. dicitur: *Ego & Pater unum sumus:* ergo sunt una persona, & pluralitas cadit potius in nominibus, quam in Personis. II. Joannis 14. 10. *Ego in Patre, & Pater in me est:* ego Pater, & Filius sunt una Persona, quæ est tantum duobus nominibus distincta. III. Quando omnia quæ sunt in uno, sunt etiam in altero, non est inter eos distinctio; sed omnia, quæ sunt in Patre,

sunt in Filio: ergo non est inter eos distinctio. Minor probatur ex illo Matth. 11.27. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo;* ex illo Joannis 16. 15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt;* ex illo Joannis 17. 10. *Et mea omnia tua sunt, & tua mea.* IV. 1. ad Timotheum 1.17. *Regi seculorum, immortalis, invisibilis, soli Deo:* Ergo Deus solitarius est; atqui solitudo nequit stare cum Personarum pluralitate: ergo plures Personæ non sunt in Deo admittendæ. V. Ad Ephesios 4. 6. *Unus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis:* ergo non est alius Deus præter Patrem. VI. I. Corinth. 6. *Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illum: Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum:* Solus ergo Pater dicitur Deus, & non Jesus Christus: ergo tantum est Deus una Persona, quæ dicitur Pater, & non sunt aliæ Personæ. VII. Joannis 17. 3. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum:* ergo solus Pater est Deus, & non alia Persona ultra ipsum. VIII. Solus Pater dicitur in Scripturis sanctis Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob: ergo solus Pater est Deus. Probatur antecedens ex illo Actorum 3. 13. *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus Patrum nostrorum, glorificavit Filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti;* quibus verbis Pater, & non Filius dicitur Deus: ergo solus Pater dicitur in Scripturis sanctis Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob.

Respondemus ad I. verba illa Joannis intelligenda esse, ut ea intelligit, & explicat, Augustinus, pluribus in locis, a nobis adductis in tertia probatione hujus Dissertationis; scilicet, per unum intelligi unitatem naturæ; per sumus intelligi Trinitatem Personarum. Et ultra Augustini explicationem, aliam subdimus Gregorii Nazianzeni lib. de Fide: *Unum ad unitatem Divinitatis refert; sumus autem Personis adsignat.* Aliam quoque subnectimus Tertulliani lib.4. cont. Marcionem, ubi exponens illud I. Joannis 2. *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus; & hi tres unum sunt;* hæc scribit: *Qui tres, unum sunt, non unus, quomodo dictum est, ego, & Pater unus sumus?* Et respondet: *Ad substantia unitatem, non ad numeri singularitatem.*

Ad II. dicimus, quod verba illa pariter Sancti

Et Patres intelligunt de Personarum distinctione, non vero de earundem identitate. Sic S. Athanasius dialog. 3. de Trinitate. Et S. Hilarius lib. 4. de Trinit. explicans illud Isaiaë 43. & 44., quod cum allatis verbis habere videtur similitudinem: *Tantum in te Deus, & non est absque te Deus; vere tu es Deus absconditus; hæc habet: Habitantem ab eo, in quo habitat, discernens Isaia, Persona tantum distinctionem; non generis: Deus enim in eo est, & in quo est Deus, Deus est; non enim Deus in diversa, atque aliena a se natura habitaculo est.* Verba adeo sunt clara, ut nostra explicatione non egeant.

Ad III. Patres ex verbis illis colligunt Personarum Trinitatem; quia nemo dat sibi ipsi, sed alteri; & Pater dedit omnia Filio, præter esse Patrem. Unde Concilium Florentinum in literis unionis docet: *Omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem.* Hoc ipsum docuerat Nazianzenus orat. 44. in S. Pentecosten. *Omnia quacunquæ Pater habet, sunt Filii, præterquam ingentus non est: Omnia quacunquæ Filius, Spiritus Sancti sunt, si generationem exceperis.* Vere tamen exceptio hæc in prædictis verbis subintelligitur, & continetur; quod clare docet Athanasius orat. 4. cont. Arianos: *Sed ne quis videns Filium habere omnia quacunquæ Pater habet ex indiscreta similitudine eorum, quæ habentur, Sabelliano more deceptus, impie sentiat; existimetque Filium etiam Patrem esse: Ea de causa hoc verbum prolatum est: Datum est mihi, & accepi, & traditum est mihi, nulla alia de causa, quam ut ostenderet, se Patrem non esse.* Et post non multa expendens illud Joannis 5. *Quemadmodum Pater habet vitam in semetipso, ita quoque Filio dedit, vitam habere in semetipso;* subdit: *Nam ex hac voce dedit indicat sese Patrem non esse; ex ipso autem dicto ita Filii similitudinem, proprietatemque cum Patre significat.*

Ad IV. Deus est quidem solus, at non est solitarius. Solus importat alterius Dei exclusionem; & hoc pacto Deus est solus. Solitarius vero dicit exclusionem Personæ; & ita Deus non est solus. Verba præfata intelliguntur primo modo; non autem secundo. Cæterum ipsemet Christus Joan. 10. dicit: *Solus non sum; sed ego, & qui misit me, Pater.* Et in lege vestra scriptum est; quia duorum hominum testimonium verum est: *Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso, & testimonium perhibet de me qui misit me Pater.* Athanasius ad hæc verba,

ita loquitur contra Gregales Sabellii: *En tibi duas Personas, & nisi dicas vere duos esse, cum hac loquitur, non permittis testimonium verum existere; id enim testimonium confirmat, sed si non ab uno, sed a duobus perhibeatur.*

Ad V. Utrique unus est Deus Pater, & non est alius Pater; & hoc si explicare velimus verba illa cum conjunctione copulativa Deus, & Pater. Possumus tamen dicere, unum esse Patrem omnium, quatenus omnes sumus filii adoptivi ipsius; & sic Patrem in hoc loco non intelligi de operatione ad intra, sed de operatione ad extra; & idem est dicere esse Patrem omnium, ac esse omnium Creatorem. Et hoc pacto unus est Creator, & est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus; quia creatio, quum sit operatio ad extra toti simul Trinitati convenit.

Ad VI. Pater dicitur unus cum exclusionem inanum Deorum, quos adorabant Gentes. Non vero dicitur unus cum exclusionem Filii. Et ratio est; quia in iisdem verbis eodem modo Pater dicitur unus Deus, quo Christus dicitur unus Dominus; sed Christus non dicitur unus Dominus cum exclusionem Patris: ergo nec Pater dicitur unus Deus cum exclusionem Filii, & Spiritus Sancti. Minor negari non potest; quia esse dominum toti Trinitati convenit, adeoque Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.

Ad VII. Verba illa Joannis exponi debent; ut nos eadem cum Alphonso de Castro in Probatione XI. exposuimus; & ita exposita faciunt potius pro nobis, quam contra nos. Verum adhiberi pariter potest responsio, quam alibi dedimus; scilicet Patrem vocari Deum solum, & verum, ad exclusionem Deorum, qui non sunt nec soli, nec veri. Ita Athanasius orat. 4. cont. Arianos: *Quapropter cum Pater solus Deus, & verus, appellatur, non ad exauktionem ejus appellatur, qui dicit: Ego sum veritas; sed ad demolitionem eorum, qui ex natura tales non sunt, qualis est Pater, & Patris Verbum; neque veri Dii sunt.*

Ad VIII. dicitur, quod in Scripturis sanctis Deus Abraham aperte opponitur Filio, ut est homo, non vero ut est Verbum. Deus enim Abraham dicitur, quod glorificavit Filium suum, in quantum scilicet erat humana carne indutus, non vero prout erat Verbum, altera scilicet Trinitatis Persona. Hoc probatur; quia Deus Abraham illum Filium glorificavit, per quem novissime loquutus est nobis; ut ait Apostolus eodem loco; sed non loquutus est nobis

nobis per Filium, ut est Verbum, & secunda Trinitatis Persona, sed per Filium, prout est Verbum cum humana carne,

unitum, hoc est per Christum: ergo Christum, ut est homo, glorificavit.

DISSERTATIO CIX.

De existentia Trinitatis Personarum, ex Ecclesiae definitionibus, Patrum traditione, & theologicarum rationum momentis.

Robatur I. ex Conciliis. Concilium Aquilejense, celebratum ann. 381., cui praefuit S. Ambrosius, Mediolanensis Episcopus, sub Damaso Papa, & Gratiano Imperatore. Scimus controversiam, de hoc Concilio esse, quam innuit Bail; attamen ex libro Synodico, quem latine reddidit Pappus, & Argentorati editus est ann. 1601., & denuo Lutetiae Parisiorum ann. 1661, constat, vere hoc Concilium fuisse coactum contra duos Arianos Episcopos, Palladium, & Secundianum, & in eo Personarum Trinitatem agnovisse omnes, & proclamasse. Carraginense ann. 217., & fuerunt in eo Episcopi 423.; ut asserit Dominicus a SS. Trinitate in bibliot. theolog. t. 5. par. 2. lib. 4. sect. 11. c. 3. At apud Bail, caeterosque, hunc numerum non invenimus. Celebratum ajunt tempore Zephyrini Papae, ut se opponeret Concilio Africano, coacto eodem anno ab Agrippino, Carraginensi Episcopo, in quo Rebaptizantium error firmatus fuerat. Baptismi occasione de Personarum quoque Trinitate actum est; ut remur. Carraginense ann. 396., quod ordine est II., quanvis, vulgo inscribatur III. illi praefuit Aurelius Carraginensis Episcopus, sub pontificatu Siricii. Bail asserit fuisse celebratum ann. 397. In hoc Concilio expressa invenitur Personarum divinarum mentio, quum in eodem statuatur, ut asserit S. Fulgentius lib. 2. ad Monimum c. 2. *omno cujuslibet honorificentia, & sacrificii salutaris, obsequium, & Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, hoc est sanctae Trinitati, ab Ecclesia Catholica pariter exhiberi.* Toletanum I. pari voto Personarum Trinitatem cum novendecim Episcopis agnovit, & in assertionem Fidei, in eodem Concilio edita, publicavit. Legitur enim ibi: *Credimus in unum verum Deum, Patrem omnipotentem, & Filium, & Spiritum Sanctum, visibilia,*

& invisibilia factorem, per quem omnia facta sunt in caelo, & in terra, unum Deum, & unam esse divina substantia Trinitatem. Patrem autem non esse Filium ipsum, sed habere Filium, qui Pater non sit. Filium non esse Patrem, sed Filium Dei de Patris esse natura. Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre, Filioque procedens. Celebratum est hoc Concilium ann. 400. contra Priscillianistas a Patrono, Toletano Episcopo, sub Anastasio Papa, & Honorio, & Arcadio, Imperatoribus, Stilicone Consule, sub die septimo idus septembris; Bail teste, quem in omnibus consulere, utpote exactum, & veridicum, non omittimus.

Subdit Dominicus a SS. Trinitate Concilium Parisiense sub Pelagio I. ann. 567. Concilium Parisiense sub Pelagio I. aut Bail, celebratum fuisse circa annum 555. fuit convocatum propter causam Saphoraci, Parisiensis Episcopi; praesedit, Sapandus, Arelatensis Episcopus, sub Childeberto Rege; sed in eo nulla Trinitatis Personarum est mentio. Nec pariter est in altero Parisiensi Concilio, quod dicitur III. & fuit convocatum tempore Joannis Papae III. contra Sacrilegos, & ambitiosos, circa ann. 557. Addit idem Dominicus Concilium Aurelianense, quod celebratum dicit anno sequenti, hoc est 568. sub Joanne III. Sed nec pariter hoc Concilium apud Bail potuimus invenire. Invenimus Bracharense I., quod Dominicus a SS. Trinitate omittit, celebratum sub Theodomiro, Suevorum Rege, ann. 563. tempore Joannis Papae III. contra Priscillianistas; in cap. 1. sic legimus: *Si quis Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, non confitetur tres Personas unius substantiae, & virtutis, ac potestatis, sicut catholica, & apostolica Ecclesia docet, sed unam tantum, & solitariam dicit esse Personam, ita ut ipse sit Pater, qui Filius, ipse etiam sit Paracletus Spiritus, sicut Sabellius,*

béllius, & Priscillianus, dixerunt, anathema sit. Et in cap. 2. Si quis extra sanctam Trinitatem alia (nescio quæ) Divinitatis nomina introducit, dicens, quod ipsa Divinitas sit Trinitas, sicut Gnostici, & Priscillianus, dixerunt, anathema sit.

Additur Concilium Toletanum IV., anno 643. dicit Dominicus, ann. 633. asserit Bail, celebratum; tempore Honorii Papæ I. in quo septuaginta Episcopi interfuerunt. In ejus cap. 1. legitur Confessio Fidei, in qua sic dicitur: *Secundum enim divinas Scripturas, & doctrinam, quam a Sanctis Patribus accepimus, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, unius Deitatis, atque substantia confitemur, in Personarum diversitate Trinitatem credentes, in Divinitate unitatem prædicantes, nec Personas confundimus, nec substantias separamus.* Concilium Toletanum VI. ann. 648. secundum Dominicum, ann. 638. juxta Bail, coadunatum, tempore Honorii Papæ I., in cujus capitulo 1. legimus: *Credimus, & profitemur sacratissimam omnipotentissimam Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, unum Deum solum, non solitarium, unius essentia, virtutis, potestatis, majestatis, uniusque natura, discretam inseparabiliter Personis, indiscretam essentialiter substantia Deitatis, creatricem omnium creaturarum &c.* Concilium Toletanum XI. habitum juxta Dominicum ann. 660. juxta Bail ann. 675. in cujus Expositione Fidei hæc leguntur: *Confitemur, & credimus sanctam, atque inefabilem Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, unum Deum naturaliter esse, unius substantia, unius natura, unius quoque majestatis, atque virtutis; Et Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingnitum profitemur. Ipse enim a nullo originem ducit, ex quo & Filius natiuitatem, & Spiritus Sanctus processionem accepit &c.* Concilium Toletanum XII. ann. 674. ex Dominico, ex Bail vero ann. 719. coactum, circa tempora Agathonis Papæ, vel Leonis Papæ II. Et in eo sanctissimæ Trinitatis sit expressa confessio in Symbolo, quod in eodem inferitur.

Citat insuper Dominicus a SS. Trinitate Concilium VVormatiense, quod asserit celebratum ann. 860. Apud Bail unum Concilium VVormatiense legimus, quod dicit habitum ann. 890. sed nulla in hoc sit Trinitatis Personarum mentio, quum tantum tradat fuisse convocatum in causa Hermanni Colonienfis, & Adelgarii, Hamburgensis, Episcoporum, de Bremenfi Ecclesia contendentium. Invenimus ta-

men apud Battaglini Concilium VVormatiense, habitum ann. 868., ut dicit, & in eo asserit fuisse recitatum Symbolum, continens confessionem omnium articulorum, in generalibus Conciliis definitorum, ac declaratorum, & damnans hæreses omnes dissentientes ab iisdem. Hæc peculiariora Concilia a præfato Dominico citantur; modo adducimus generalia, quæ ab eodem quoque adducuntur.

Concilium Ephesinum I. quod est generale III., celebratum ann. 431. sub Cœlestino Papa, in causa Nestorii; Continetur in ipso explicatio mysterii Incarnationis, & in ea expressa est mentio Trinitatis Personarum. Concilium Chalcedonense, quod est generale IV. habitum ann. 450. sub Leone I. contra Eutychen, & Dioscorum. In eo fuit lectum Symbolum Nicænum, & fuit ab omnibus Patribus receptum, & acclamatum; ut patet in definitione quarti Concilii, in qua sic legitur: *Et postea sancto Nicæno Symbolo, & centum, atque quinquaginta Sanctorum Patrum decreto lecto, intulerunt: Satis igitur ad perfectam veræ pietatis cognitionem, & confirmationem est, sapienter conceptum, & salutare illud divina gratia Symbolum. De Patre enim, & Filio, & Spiritu Sancto, absolutam continet doctrinam &c.* Concilium Constantinopolitanum II. quod est generale V. ann., secundum Dominicum a SS. Trinitate, 500. secundum Bail ann. 553. coadunatum sub Vigilio Papa, Justiniano Imperatore; in Anathematismis sic legimus c. 1. *Si quis non constetur Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, unam naturam, siue substantiam, & unam virtutem, & potestatem, Trinitatem consubstantialem, unam Deitatem in tribus subsistentiis, siue Personis, adorandam, talis anathema sit. Unus enim Deus, & Pater, ex quo omnia; & unus Dominus Jesus, per quem omnia; & unus Spiritus Sanctus, in quo omnia.* Concilium Constantinopolitanum III. quod est generale VI., ann. 670. juxta Dominicum, juxta autem Bail ann. 681. convocatum sub Dono Papa, & celebratum sub Agathone, & terminatum sub Leone II. contra Monothelitas, tempore Constantini Pogonati Imperatoris; in cuius Actione 10. & 11. expressa habetur Trinitatis Personarum confessio, a Patribus Concilii facta. Concilium Nicænum II., quod est generale VII., ann. 780. a Dominico dictum celebratum, a Bail vero ann. 787. sub Hadriano I., & Imperatore Constantino IV., ac Irene, ejus Matre, contra Iconomachos, & tempore

etiam

etiam Caroli magni, Occidentis Imperatoris; in cujus Concilii definitione fidei hæc legimus: *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli, & terræ, visibilibus omnium, & invisibilibus: Et in unum Dominum Jesum Christum, filium Dei unigenitum, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero; genitum, non factum, consubstantialem Patri ante omnia secula, per quem cuncta facta sunt.... Et in Spiritum Sanctum Dominum vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit, qui cum Patre, & Filio simul adoratur, & conglorificatur &c.* Concilium Constantinopolitanum IV., quod est generale VIII. habitum ann. 870. per Dominicum, per Bail vero ann. 869. inchoatum, & ann. 870. absolutum, Hadriano II. Papa, & Basilio Imperatore, in causa Photii, & Ignatii, pro Constantinopolitano Patriarchatu. Post canonem 27. hujus Concilii legimus apud Bail: „ Postremo, jussu Vicariorum senioris Romæ prolatus est, & lectus terminus (ut illi vocant,) in quo per modum epilogi continentur omnia, quæ acta sunt in hac sancta Synodo. Primo ibi paucis explicantur mysteria sanctæ Trinitatis, & Dominicæ Incarnationis „ . Et hæc sunt generalia Concilia in Oriente celebrata; modo devenimus ad illa, quæ in Occidente habita sunt.

Concilium Lateranense I. generale IX. celebratum ann. 1122. sub Callixto II., & tempore Henrici Imperatoris V., ubi interfuerunt trescenti, & amplius Episcopi, innumeri pene Abbates, alique multi. In hoc Concilio statuitur, quod ingressus in Christianam Religionem in baptismo fiat per fidem expressam mysteriorum Trinitatis, Incarnationis, ac Redemptionis humani generis per Christum. Concilium Lateranense IV. generale XII. habitum ann. 1215. sub Innocentio Papa III., & tempore Frederici, Regis Germaniæ, & postea Imperatoris, contra hæreses Albigensum, & Almarici, & errores Abbatis Joachimi. Ejus decretum habetur in corpore juris c. 1. de summa Trinitate, & fide catholica: *Firmiter credimus, & simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus, æternus, & immensus, omnipotens, incommutabilis, incomprehensibilis, & ineffabilis, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Pater a nullo, Filius autem a solo Patre, ac Spiritus Sanctus ab utroque pariter, absque initio semper, & sine. Pater generans, Filius nascent, & Spiritus Sanctus procedens; consubstantiales, & coæuales &c.* Concilium Viennense; PAR. II.

quod est generale XV. coactum ann. 1311. sub Clemente Papa V., & tempore Henrici Imperatoris, contra hæreses Petri Joannis, Beguardorum, & Beguinarum. In ejus decreto de summa Trinitate, & fide Catholica, quod refertur Clement. I. sub eodem titulo, hæc legimus: *Fidei catholicae fundamento, præter quod, teste Apostolo, nemo potest aliud ponere, firmiter inhaerentes; aperte cum sancta matre Ecclesia confitemur Unigenitum Dei Filium in his omnibus, in quibus Deus Pater existit, unum cum Patre æternaliter subsistentem, partes nostræ naturæ simul unitas &c.* Concilium Florentinum, quod est generale pariter, ann. 1439. habitum sub Eugenio IV. contra errores Græcorum in præsentia Joannis Paleologi, Constantinopolitani Imperatoris; in decreto Eugenii expressa habetur mentio Trinitatis Personarum. Concilium Lateranense V. coactum ann. 1511. sub Julio II., & terminatum ann. 1518. sub Leone X. in orationibus antea recitatis, & in gratiarum actionibus in fine decantatis, manifestissimam Trinitatis Personarum confessionem exhibuit. Demum Concilium Tridentinum, inceptum ann. 1545., & absolutum ann. 1563. sub Pio IV. non semel, nec bis, Trinitatem Personarum apertissime confitetur.

II. probatur ex Patribus Græcis. Auctor Constitutionum Apostolicarum, quæ Clementis Romani nomine ornatæ circumferentur, lib. 6. c. 11, *Confitemur unum Deum, unius Filii Patrem, & non plurimum; unius Paracleti per Christum aliorum ordinum effectorem.* Auctor pariter Epistolæ ad Philippenfes, quæ s. Ignatii martiris nomen gerit: *Unus Deus Pater, non duo, neque tres. Unus qui est, nec alius est præter ipsum, solus, & verus. Unus & est Filius Verbum Deus. Unus & Paracletus. Non itaque tres Patres, neque tres Filii, neque tres Paracleti; sed unus Pater, unus Filius, & unus Spiritus Sanctus. Quare & Dominus mittens Apostolos ad docendum omnes gentes, præcepit illis, ut baptizarent in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; non in unum trinominem, neque in tres increatos, sed in tres ejusdem honoris. Auctor quoque libri de divinis nominibus, qui s. Dionysio Arcopagitæ tribuitur, c. 1. Quo circa in omnibus ferme sanctis libris advertimus Divinitatem sanctæ prædicari, ut singularem quidem, atque unicam, ob simplicitatem, atque unitatem excellentis illius individui, ex quo veluti vivifica virtute in unum evadimus, dividuisque nostris alteri-*

P

tati-

eatibus, *supra mundanum modum conglobatis*, in divinam monadem, atque unionem Deum imitantem colligimur. Ut Trinitatem vero propter divina fecunditatis in tribus Personis expressionem, ex qua omnis paternitas in caelo, & in terra, est, & nominatur. Auctor Vitæ S. Joannis sub ficto nomine Prochori c. 5. Joannes capit eos docere de una sola Divinitate Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quam deberent adorare; & quod tres hypostases sint una substantia. Auctor Expositionis fidei, seu de recta confessione, quæ S. Justino Philosopho, & Martiri, tribuitur: Unum nos convenit profiteri Deum, cujus est in Patre, Filio, & Spiritu Sancto, notio; qua quidem Pater, Filius & Spiritus Sanctus, unius divinitatis existencias agnoscentes: qua vera Deus existentiarum secundum naturam, & essentiam communionem intelligentia complectentes. Unitas nanque in Trinitate intelligitur, & Trinitas in Unitate cognoscitur. Quoniam vero id modo, neque ex aliis percontari ipse velim, neque mihi ipsi persuadere possim, rerum arcanarum, & ineffabilium rationem ut lingua latea, & carne squallida proferre audeam.

Post hos addimus alios, de quorum genuinitate librorum exuditi Critici non dubitant, si intemperantiores non fuerint. Athanagoras in Legatione pro Christianis: Deum asserimus, & Filium ipsius Verbum, & Spiritum Sanctum. Tria quidem secundum potentiam, Patrem, Filium, & Spiritum; actu vero & essentia unum. Filius enim Patris mens, Verbum, & Sapientia est; & ab eadem Spiritus, ut lumen ab igne profluit. Irenæus lib. 1. c. 2. Ecclesia per universum orbem usque ad fines terræ seminata, & ab Apostolis, & a discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in unum Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt; & in unum Jesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute; & in Spiritum Sanctum, qui per Prophetas predicavit dispositiones Dei. Clemens Alexandrinus lib. 3. Pedagogi c. 12. Laudemus unum Patrem, & Filium: Filium inquam Pedagogum, & magistrum, una cum sancto Spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, & per quem omnia unum; per quem est quod semper est, cujus membra omnes, cujus sunt gloria & secula, qui est undequaque bonus, undequaque justus. Athanasius contra Sabellii gregales: Ne igitur, quasi in corpore, tria membra indivisa imaginemur, sed accipiamus indivisam coexistentiam, invicem sibi coexistentibus si-

ne ullo intervallo: Et tres cum re vera sint, unam formam intelligamus, quæ quidem incipit a Patre, sed resplendet in Filio, apparet autem, & demonstratur in Spiritu Sancto. Basilii in Hexamerone hom. 10. Dixit, faciamus hominem, ut hoc insigni dicta agnoscas Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum. . . Neutiquam dixit: Fecerunt Dii hominem, sed fecit Deus; discreta licet sit Patris, ac propria hypostasis, persona videlicet, propria item Filii, propria quoque Spiritus Sancti. Quidni igitur tres sunt? Quod una sit Divinitas. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 16. Neque separamus sanctam Trinitatem, sicut quidam; neque contrahimus, sicut Sabellius; sed agnoscamus eam religiose, unum Patrem, qui misit nobis Salvatorem Filium, promittentem mittere a Patre Spiritum Sanctum Paracletum. Nazianzenus orat. 29. Unus Deus retinendus est, & tres hypostases, sive tres Personæ confitenda, & quidem unaquæque cum sua proprietate. Epiphanius hæres. 62. Trinitas semper est Trinitas, & nunquam Trinitas appositionem accipit, una existens Deitas, una dominatio, una glorificatio; sed Trinitas numeratur Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, non veluti unum quiddam tribus nominibus appellatum, sed vere perfecta nomina, perfecta substantia; nihil immutatum. Nyssenus ser. de Trinitate cont. Judæos. Quæ cum ita sint perspicue, & clare sancta Trinitas, Patris inquam, & Filii, & Spiritus Sancti, demonstrari, atque probari potest. Chrysostomus hom. 11. in Marcum: Nos in Trinitate credimus, non credimus in quaternitate, duas in Christo esse Personas. Si enim Christus duas Personas habet, Pater, & Filius, id est Christus, duplex est: ergo quatuor Personæ sunt. Nos ergo credimus in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum.

III. probatur ex Patribus Latinis. Tertullianus advers. Praxeam c. 2. Perversitas hæc damnanda est, quæ se existimat meram veritatem possidere, dum unicum Deum non alias putat credendum, quam si ipsum, eundemque & Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum dicat; quasi non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantia videlicet unitatem, & nihilominus custodiatur œconomias sacramentum, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigens Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum. Cyprianus de Orat. Dominic. In orationibus celebrandis invenimus, observasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captivitate victores, horam tertiam, sextam, nonam, Sacramento scilicet Trinitatis, quæ in novissimis

tem-

temporibus manifestari habebat. Osius Cordubensis in Nicæna Synodo lib. 2. Divinitas non est una Persona, ut Iudei opinantur; sed tres Personæ vere subsistentes, non solo nomine. Hilarius de Synodis adversus Arianos: Manifesta utique Patris vere Patris, certaue Filii vere Filii, notaque Spiritus Sancti vere Spiritus Sancti; hisque nominibus non simpliciter, neque ociosis, propositis, sed significantibus diligenter propriam auiusque nominatorum substantiam, & ordinem, & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum. Ambrosius lib. 2. de fide c. 4. Unus Deus, non ut ipse sit Pater, & Filius, sicut impius Sabellius asserit; sed quia Patris, & Filii, Spiritusque Sancti una divinitas sit. Ubi autem una divinitas, una voluntas, & una perceptio. Hieronymus epist. 57. ad Damasum: Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres Personas subsistentes, ajunt. Respondemus, nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant; quia nescio quid veneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostases, aut tria enypostata, hoc est tres subsistentes Personas, non confitetur, anathema sit. Gaudentius tract. de Exod. Est enim sola in Trinitate Personarum distinctio, non natura diversitas. Augustinus de Trinit. lib. 1. c. 4. Non sunt tres Dii, sed unus Deus; quapropter Pater Filium genuerit, & ideo Filius non sit qui Pater est; Filiusque a Patre sit genitus, & ideo non sit Pater qui Filius est; Spiritusque Sanctus nec Pater sit, nec Filius, sed tantum Patris, & Filii Spiritus, Patri, & Filio etiam ipse coequalis, & ad Trinitatis pertinet unitatem. Petrus Chrysologus ser. 60. Divinitas in Personis trina est, sed una est in Trinitate Divinitas. Personis Trinitas distincta est, non est divisa substantiis. Deus unus est, sed Trinitate; Deus solus est, sed non solitarius. Divinitas nec Trinitate dividitur, nec confunditur unitate. Leo magnus ser. 1. de Pentecoste c. 3. Cunque in Personarum proprietatibus alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus; non tamen alia deitas, nec diversa natura est.

IV. probatur Rationibus. I. ratio est, quæ dicitur argumentum Præscriptionis, & sic proponitur a Juenino. Argumentum Præscriptionis est, quod fundatur in fide, quam professæ est Ecclesia certo seculo, & ex fide illa colligitur, antecedentibus seculis Ecclesiam tenuisse semper fidem illam sine intermissione; sed hoc argumento demonstratur Trinitas Personarum in Deo: ergo demonstrari potest argumen-

PAR. II.

to præscriptionis. Minor probatur. Tercio seculo hanc fidem profitebatur Ecclesia: ergo antecedentibus seculis eandem fidem tenebat. Probatur antecedens. Tercio seculo Sabellius in aperto posuit hæresim huic fidei contrariam; sed statim omnes orbis Ecclesiæ contra Sabellii hæresim insurrexerunt: ergo tertio seculo hanc fidem Ecclesia profitebatur. Minor probatur testimoniis Scriptorum, qui tempore illo florebant. Primo Dionysius, Episcopus Alexandrinus, hæc scripsit Xisto, Romano Pontifici, quod refert Eusebius hist. eccl. lib. 7. c. 6. Nam de dogmate illo, quod nuper apud Prolemaidem, urbem Pentapoleas, commotum est, pleno impietatis, ac blasphemie, adversus omnipotentem Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi; pleno etiam incredulitatis erga Unigenitum ejus Filium, primogenitum omnis creatura, Verbum, quod inter homines versatum est; pleno denique superis adversus Spiritum Sanctum: Cum ab utraque parte & litera ad me allata essent, & Fratres mei cum differturi venissent, epistolas quasdam, quantum Deo juvante potui, tractatoris more fusius scripsi, quarum exemplaria ad Te misi. Secundo Xistus, Romanus Pontifex, acceptis literis Dionysii, non accusavit illum, sed potius Sabellium, violatæ fidei. Tercio Dionysius, Romanus Pontifex, qui Xisto in Pontificatu successerat, pariter Dionysio Alexandrino adhæsit; quia a Reptapolitanis accusatus Dionysius apud ipsum, quod destrueret unitatem naturæ divinæ, admittendo Personarum divinitatem contra Sabellium; accusationem apud ipsum depulit Dionysius, sed dogma semper descendit; & a Dionysio Pontifice prædicto tam depulsio accusationis, quam dogmatis defensio, acceptata fuit; ut testatur Athanasius lib. de sententia Dionysii adversus Arianos conscripto. Hispositis, sic discurremus. Si tertio Ecclesiæ seculo erat in tota Ecclesia fides distinctionis Personarum, fuerat quoque eadem in secundo, & in primo seculo, & nunquam fuit immutata. Et hoc ulterius probatur; quia non assignatur ab Adversariis tempus, in quo facta fuerit mutatio illa; quia non exhibentur Scriptores, qui testentur mutationem illam accidisse; quia demum nec fuit opera Dionysii dogma illud in Ecclesias injectum; si enim Dionysius hoc attentasset, insurrexissent contra eum aliarum Ecclesiarum Episcopi, & ipsimet Romani Pontifices, Xistus, & Dionysius, cum non commen-

F 2

daf-

dasent, sed potius redarguissent; quod non fuit ullo modo factum.

II. Ratio dicitur ab eodem Juvenino argumentum discussionis; & sic proponitur. Argumentum discussionis est, quo veritas aliqua Scripturarum auctoritatibus, & Patrum testimoniis, firmatur; sed sic est veritas distinctionis Personarum in Deo: ergo probatur pariter argumento discussionis. Minor probatur ex allatis a nobis Scripturarum auctoritatibus in præcedentibus Dissertationibus, & ex congestis in hac præfenti Patrum testimoniis. Verum nos addimus, argumentum discussionis pariter esse, quando veritas aliqua fuit inter partes disputata, atque discussa; & quum fuerit pro una parte definita, semper stetit in possessione definitionis, absque eo quod ullus contra ipsam declamaverit. Sic fuit veritas Trinitatis Personarum; fuit enim discussa contra Sabellium, fuit definita, & Sabellii hæresis damnata; & usque ad decimum sextum sæculum, in quo Servetus, & Socinus, contra eam insurrexerunt, per tredecim fere secula in tota Ecclesia veritas eadem in suæ possessione definitionis perstetit; ergo vere pro illa facit argumentum discussionis, etiam hoc modo sumptum. Et quanvis aliqui Hæretici, a nobis allati, posterioribus sæculis contra eam senserint; semper tamen fuerunt ab Ecclesia repressi, atque damnati; quod est signum majoris firmitatis, quod dogma de Trinitate Personarum semper habuit in Ecclesia; unde ex hoc firmiores desumit vires argumentum discussionis.

III. Ratio probat, non posse esse in Deo nec plures, nec pauciores, quam tres Personæ. Si essent plures, quam tres, non esset unus Deus, sed plures Dii; non possunt esse plures Dii; ergo non possunt esse plures, quam tres Personæ. Probatur major. Ideo in Deo, quanvis sint in ipso tres Personæ, est una natura divina, quia prima Persona communicat secundæ suam naturam, per generationem, quæ est per intellectum; & quia prima, & secunda communicant tertiæ per spirationem, quæ est per voluntatem; sed huiusmodi communicationes essent in Deo impossibiles, si in Deo essent plures Patres, si essent plures Filii, si essent plures Spiritus Sancti; ergo si essent in Deo plures, quam tres Personæ, non esset unus Deus, sed plures Dii. Minor probatur ex S. Basilio lib. 3. con. Eunomium: *Sic in Trinitate unitatis ratio conservabitur, si unum Patrem profi-*

teamur, unum Filium, unum Spiritum Sanctum: Ex S. Epiphaniio hæres. 64. Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, unus Deus, Trinitas in veritate, & Monas; propterea enim unus Deus, quoniam nec duo Patres, neque duo Filii, neque duo Spiritus Sancti: Ex S. Fulgentio in Responsione ad I. Objectionem Arianorum: Si ambo vocarentur Patres, essent profecto naturæ dissimiles; unusquisque enim ex semetipso constaret, & communem substantiam cum altero non haberet, nec Deitas una esset, quibus una natura non esset: Et in Responsione ad 5. Objectionem subdit: Duo quippe Ingenui non possunt naturam habere naturam, ubi nec unus in una veram ex se generationem invenit, nec unus ex uno vere in se substantiam nativitatis agnoscit.

IV. Tot esse debent divinæ Personæ, quot esse possunt Personæ improductæ, & productæ; sed istæ nequeunt esse plures, nec pauciores, quam tres; ergo tres pariter debent esse illæ. Probatur minor. Persona improducta non potest esse, nisi una; Personæ productæ non possunt esse, nisi duæ; ergo Personæ improductæ, & productæ nequeunt esse plures, nec pauciores, quam tres. Probatur antecedens. Si Personæ improductæ essent plusquam una, essent infinitæ; non conceditur esse infinitas: ergo nec concedi debet, quod sint plusquam una. Minor est certa; quia Personæ illæ improductæ infinitæ, vel essent ejusdem speciei, vel diversæ; non secundum, quia non essent divinæ, quum non haberet unaquæque perfectionem alterius: Neque primum, quia quum numero differrent, haberent naturam communem, ut habent homines, & non unam, & eandem naturam, ut habent Personæ divinæ. Major etiam constat; quia quicquid potest esse in pluribus, & non determinatur per aliquid a se distinctum ut sit in tot, & non pluribus, ex sua ratione potest esse in infinitis; & si est ens necessarium, de facto est in infinitis; Persona autem divina improducta non habet aliquid a se distinctum, a quo determinetur, & est ens necessarium: ergo Persona improducta si non est una, & est plusquam una, infinitæ debent esse Personæ improductæ. Veniamus modo ad Personas productas; hæ non possunt esse nisi duæ; & probatur. Tot debent esse Personæ productæ, quot sunt in producente principia productiva adæquata, & sufficientia diversæ rationis; atqui hæc principia tantum duo sunt, intellectus scilicet, & voluntas; ergo duæ

go dum tantum sunt personæ productæ. Hoc totum clarius constabit, quando de divinis Processionibus loquemur. Hæc ratio est Scoti in 1. dist. 2. q. 7. & assertur a Fratre.

V. ratio est S. Bonaventuræ in 1. dist. 2. ar. 1. q. 4. Prima Persona debet esse innascibilis, & inspirabilis; & debet generare, & spirare; & hæc est Pater. Secunda Persona debet esse inspirabilis, & genita; & proinde non generat, sed spirat; & hæc est Filius. Tertia Persona, quia spiratur, & procedit a generante, & a genito, nec generat, nec spirat; & hæc est Spiritus Sanctus. Atqui nec plures his, nec pauciores, excogitari possunt: ergo &c.

VI. ratio est Ricardi a S. Victore lib. 3. de Trinit. c. 20., & eam desumit ex triplici amore. Triplicem ponunt, quidem amorem, gratuitum scilicet, debitum, & ex utroque permixtum: ergo tres poni debent divinæ Personæ, ut triplici amori respondeant. Probatum consequentia. Una Persona debet esse, quæ tantum donat, & in ea est amor gratuitus; & hæc est Pater. Altera Persona, quæ tantum accipit; & in ea est amor debitus; & hæc est Spiritus Sanctus. Alia Persona, quæ donat, & accipit; & in ea est amor mixtus ex gratuito, & debito amore; & hæc est Filius.

VII. ratio est, quam idem S. Bonaventura colligit ex origine. Intelligimus Personam, quæ est principium Personæ, & non est principiatum; & hæc Persona est Pater; Intelligimus Personam, quæ est principatum, & non principium Personæ; & hæc Persona est Spiritus Sanctus. Intelligimus Personam, quæ est principium, & principiatum; & hæc Persona est Filius. Non possumus vero intelligere Personam, quæ nec sit principium, nec principiatum, quia est inintelligibilis, & impossibilis; ergo Tres tantum sunt Personæ divinæ, & non plures, nec pauciores, quam tres.

VIII. Aut admitti non debet Trinitas, quia in Deo dicitur imperfectio, vel quia Scripturæ de illa non loquuntur, vel quia Patres eam non profitentur, vel quia Ecclesia eam non declaravit, nec definivit; sed quodcumque ex his dicatur, falsum est: ergo admitti debet Trinitas. Probatum major; & quidem constat apertissime, quod Ecclesia Trinitatem Personarum definierit, ex tot Conciliis, sive peculiaribus, sive generalibus, quæ in hac Dissertatione adduximus; quod Patres eam

profitentur, ex tot ipsorum clarissimis testimoniis, quæ in hac eadem Dissertatione recitavimus; quod Scripturæ de illa loquuntur, ex tot locis, sive veteris, sive novi testamenti; quæ in præcedentibus Dissertationibus attulimus. Quod vero in Deo imperfectio non dicatur, si probatur. Vel diceret imperfectio, quia induceret pluralitatem naturarum, vel quia firmaret pluralitatem Personarum; atqui pluralitatem naturarum non inducit, & quod firmiter pluralitatem Personarum tantum abest, ut imperfectio dicatur, quod potius perfectionem importat; ergo nullam in Deo dicitur imperfectio Trinitas Personarum. Probatum minor pro secunda parte. Perfectio est in Deo, quod sit fecundus, quod sit se communicans, quod sit solus, at non sit solitarius, quod sit bonus, & ideo se ad intra communique, quod sit intellectivus, & per intellectum generet, quod sit volitivus, & per voluntatem spiret; sed hæc omnes perfectiones in Deo supponuntur, & manifestantur per Trinitatem Personarum: ergo tantum abest ut pluralitas Personarum imperfectio in Deo dicatur, quod potius perfectionem denotat, & importat.

Arguunt I. Admittenda est in Deo generatio ex fecunditate naturæ: ergo præter duas processionem est in Deo admittenda altera. Antecedens negari non potest; quia in creatis omnis generatio procedit ex fecunditate naturæ. Consequentia probatur. Admittitur una processio per intellectum, admittitur altera per voluntatem; sed natura ex his est ex fecunditate naturæ: ergo præter has duas admitti debet altera; sed admittendo alteram debet admitti alia Persona; ergo non tres, sed quatuor erunt divinæ Personæ. II. Quavis sint in Deo duo principia productiva, possunt tamen esse plures Personæ productæ: ergo non est sufficiens ratio, personas productas esse duas, quia duo sunt in Deo principia productiva. Antecedens probatur. Intellectus est principium productivum verbi mentis; & tamen non unam habet productionem in creatis, nec unum verbum mentis producit; ita pariter voluntas: ergo &c. III. Superfluum reputari debet in Deo omne id, quod si auferatur, remanet Deus pari modo infinitus, & perfectus; sed si auferatur Trinitas Personarum Deus pari modo remanet infinitus, & perfectus: ergo superflua est Trinitas Personarum in Deo. IV.

Ex

Ex Gregorio Nazianzeno orat. 13. habemus, quod tres Personæ divinæ distinguantur solum mente; postquam enim attulit tria divina supposita, & nominibus propriis appellavit, dixit: *Deum unumquodque si seorsim consideretur, mente videlicet ea, quæ separari nequeunt, separante*. Et orat. 35. *Unam quoque Dei essentiam, & naturam, & appellationem esse; tamen se per cogitationes quasdam distinctas nomina quoque simul distinguantur*. V. quod est argumentum Valentini Gentilis. Qui non generat, nec generatur, non spirat, nec spiratur, non est verus Deus; sed unus Deus in essentia non generat, nec generatur, non spirat, nec spiratur: ergo unus Deus in essentia non est verus Deus. Major probatur. Nullus est Deus præter Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum; sed Pater generat, & spirat, Filius generatur, & spirat, Spiritus Sanctus spiratur: ergo qui non generat, nec generatur, non spirat, nec spiratur, non est verus Deus. Minor prioris argumenti etiam probatur. Deus in essentia nil aliud est, quam ipsa essentia communis tribus; sed essentia non generat, nec generatur, non spirat, nec spiratur: ergo unus Deus in essentia non generat, nec generatur, non spirat, nec spiratur. VI. quod est argumentum Transylvanorum lib. 1. c. 5. Si tres Personæ dicuntur unum in essentia, jam in Deo erit quaternitas, non Trinitas; & sic probant: Essentia, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, sunt quatuor nomina, & non sunt synonyma: ergo significant quatuor res diversas: ergo in Deo datur quaternitas, non Trinitas. VII. Nos in Symbolo dicimus, *Credo in unum Deum*, & scribimus virgulam, ne dicamus, *Credo in unum Deum Patrem*: ergo distinguimus Deum a Patre; atqui etiam distinguimus Patrem a Filio, & Filium a Spiritu Sancto: ergo quatuor in Deo ponimus, non tres. VIII. Persona divina vel est finita, vel infinita; si infinita: ergo una tantum esse debet: si finita: ergo debent esse infinitæ, ut infinitæ essentia respondeant. IX. In Deo idem sunt intellectus, & voluntas, idem sunt quoque intellectio, & volitio: ergo pariter sunt idem Verbum, & Amor; Filius scilicet, & Spiritus Sanctus. X. In Deo nihil aliud est nisi essentia, & relatio; sed essentia non generat, nec generatur, relatio non generat, nec generatur: ergo nihil est in Deo, quod generat, nihil est, quod generatur: ergo in Deo non sunt Personæ.

Respondemus ad I. cum Scoto; quod in Deo admittitur productio ex fecunditate naturæ, non tanquam ex principio adæquato, sed tanquam ex principio inadæquato, & partiali. Nomine principii adæquati, & totalis respectu Filii venit intellectus, & essentia divina; respectu Spiritus Sancti venit voluntas, & essentia divina. Attamen essentia divina concurret ut quo, intellectus, vel voluntas concurret ut quod; & inde est, quod essentia divina non habet rationem principii distincti adæquati, & per se productivi alicujus Personæ divinæ; habet tamen aliquo modo, quatenus concurret cum intellectu, & voluntate, licet ut quo, & non ut quod. Et quia tantum duo sunt principia adæquata productiva Personarum, duæ etiam sunt Personæ divinæ, quæ producuntur.

Ad II. dicitur, quod argumentum procedit de terminis productis, quia non sunt adæquati, tam extensive, quam intensive, omnimodæ perfectioni principii producentis, & in essendo, & in operando; isti enim quum non adæquent principium producentis, possunt ab hoc produci plures, & plures. Non vero procedit de terminis productis, qui adæquant in omni modo perfectionem omnimodam principii producentis; quemadmodum est Verbum in divinis, quod adæquat omnem perfectionem sui principii productivi; & in essendo, quia est consubstantiale Patri; & in operando, quia exhaurit fecunditatem omnem divini intellectus. Idem dicendum est de Spiritu Sancto.

Ad III. negatur minor; tum quia conditio illa est omnino impossibilis; tum etiam quia sublata una persona non remanet alia infinire perfecta. Ratio est, quia omnes personæ identificantur cum essentia realiter, unde in ratione essentia identificantur etiam omnes personæ invicem realiter; est vero implicantia, quod auferatur unum realiter identificatum, & quod aliud subsistat; quia sequeretur, quod idem esset ablatum, & non esset ablatum, quod repugnat.

Ad IV. Nazianzenus intelligendus est, quod personæ ita sunt cum essentia identificata, ut vix mens nostra possit unam personam seorsim ab alia concipere, & separare; & ratio est, quia per circuminceptionem quælibet persona habet in se duas alias, & in ratione essentia est idem cum illis, unde non potest ab illis realiter sejungi, ac separari. Cæterum quod Nazianzenus agnoverit veram, & realem

Per-

Personarum distinctionem, sit manifestum ex verbis ipsius orat. 49. *Quippe cum & hanc sectam* (intelligit Scellianam) *in eodem libello damnaverim, & personarum distinctionem secundum vocabulum scripserim, nam & nemo pro una persona potest, unum sunt, dicere, & unitatem generis nisi personis assignare.* Et orat. 35. *Parvis impietatis est, vel Sabellii more personas connectere; vel Arii instar naturas distinguere, ac separare.*

Ad V. respondet Bellarminus lib. 2. de Christo c. 7. explicando minorem primi argumenti; sed unus Deus in essentia non generat, nec generatur, non spirat, nec spiratur; si vox *unus Deus* accipiat pro personis in communi, falsa est propositio; quia verum est dicere, unus Deus in essentia generat, & generatur, spirat, & spiratur; quum ille unus Deus sit Pater, qui generat, & spirat, sit Filius, qui generatur, & spirat, sit Spiritus Sanctus, qui spiratur. Si vero vox *Deus* sumatur pro Deitate, propositio etiam est falsa, quia in Deo non distinguitur persona a natura. Si vero vox *Deus* accipiat pro persona divina in communi, propositio est vera; quia qui non generat, nec generatur, non spirat, nec spiratur, non est persona divina. Pariter si intelligatur pro essentia ipsa, vera est etiam propositio. Sed ex hoc inferitur tantum, essentiam non esse personam divinam formaliter, non autem inferitur, essentiam non esse verum Deum. Aliam responsionem affert Bellarminus, quæ est Joannis VVigandi lib. cont. novos Arianos; sed illam impugnat.

Ad VI. idem Bellarminus respondet, dicendo, illa nomina non esse synonyma; & tamen non significare quatuor res, sed vel unam, si intelligantur de re absoluta, vel tres, si intelligantur de relativis. Quod docuit Augustinus lib. 1. de doctrin. Christi c. 5. *Res, quibus fruendum est, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus est; eademque Trinitas una quadam summa res.* Anselmus pariter lib. de incarn. Verbi c. 3. clarius asserit, tres personas esse tres res, & unam rem; tres res relativæ, & unam absolutam. Cæterum dicit, non esse insolitum, plura nomina non synonyma significare unum, sed diverso modo. Nec per hoc, quod significantur una res absoluta, & tres relativæ, inferre quis potest, quod significantur quatuor res; quia res illa ab-

soluta non distinguitur re, sed ratione tantum ab illis tribus relativis; unde vere in Deo est unitas essentiae, est Trinitas Personarum, & nulla est quaternitas.

Ad VII. idem Cardinalis respondet, rationem hanc habere vim contra Benedictum Aretium Zuinglianum, qui in hist. de supplicio Valentini Gentilis c. 6. & 11. nesciens respondere ad Gentilis argumentum, quo probabat, solum Patrem esse verum Deum unum, quia in Symbolo dicitur, *Credo in unum Deum Patrem*, recurrit ad virgulam illam, quam dixit, poni debere inter Deum, & Patrem. Hanc tamen virgulam non habent omnes Catechismi catholici; & antiqui Patres, qui Symbolum exposuerunt, semper verba illa legerunt absque virgula. Videndi sunt Irenæus lib. c. 2. Cyrillus catech. 7. Rufinus in explicat. Symboli. Et quanvis virgula illa ponatur, non per hoc admitteretur quaternitas; quia in hoc sensu Deus distinguatur a Patre, ut significaretur tantum, nomine Dei non comprehendere solum Patrem.

Ad VIII. idem respondet, personam divinam ut talem esse infinitam, & per consequens dicere summam perfectionem; nec potest ex hoc inferri, personam divinam esse unam tantum; sed solum hoc; ergo una est perfectio omnium personarum; quia est una, & eadem infinita perfectio in omnibus personis, sed non eodem modo; quum in Patre perfectio illa sit paternitas, in Filio filiatio, in Spiritu Sancto passiva spiratio.

Ad IX. idem quoque respondet, quod minor distinctio requiritur in principiis, quam in terminis. Deus enim creat tot genera rerum, & tamen unus est. Intellectus noster parit tot conceptus diversos, & nihilominus unus est. Truncus producit tot ramos, & pariter unus est. Sufficit autem distinctio rationis inter intellectum, & voluntatem, ad hoc ut habeant terminos, qui realiter sint distincti.

Ad X. dicimus, in Deo esse relativæ, nequit enim esse relatio, nisi sint relativæ; & relativæ sunt, quæ generant, & generantur, quæ spirant, & spirantur. De essentia vero dicitur quod dictum est in responsione ad primum argumentum, & in subsequentibus pariter responsionibus est replicatum.

DISSERTATIO CX.

*De Vocibus, quæ in explicando Trinitatis My-
sterio a Sanctis Patribus, vel a Theologis
Scholasticis usurpantur.*

Voces, quas adhibemus, explicantes quæ de Trinitate dicimus, vel propugnantes quæ pro ejusdem mysterio credimus, ne hæretici homines deridant, quasi a nobis proprio Marte inventas, vel ne iidem traducant, alieno a nobis sensu venditantes easdem; hac in Dissertatione, secundum Patrum mentem, & juxta Theologorum Scholasticorum rationem, suscipimus simul, & ex vi nominis, quos signantur, exponere, & ex vi rei, quam significant, explanare. Quis enim nescit, & Valentini Gentilis Gregales, & Transylvanorum greges, voces hæc deridere; quia contrarias eas inveniunt figmentis suis, & apprimè proprias sciunt ad Catholicorum veritates explicandas, atque firmandas? Inter Nostros vero utinam non essent, vel qui eas mustitando excipiunt, quia se pares ad easdem intelligendas non inveniunt; vel qui eas turpiter errando adhibent, quia nunquam earum studio ex proposito, ut decebat, se applicarunt! Ne ergo Hæretici rideant, & ne, si qui sunt, ex Catholicis non volentes quidem, aliquando errent; harum omnium explicationes in hac peculiari Dissertatione asserre, non incongruum visum est. Quod etiam juvabit, ut Sanctorum Patrum loquendi modum percipientes, eorundem verba juxta catholicum sensum, ut vere decet, intelligamus.

Cardinalis Bellarminus t. 1. controv. lib. 2. de Christo c. 2. hanc eandem provinciam sumens, quæ sequuntur nomina sibi explicare proponit. Essentia, Homousios, Hypostasis, Substantia, Persona, Proprietas, Relatio, Notio, Circumfessio, Trinitas. In quibus explicandis vult primo refellere quæ Transylvani lib. 2. c. 9. in iisdem in communi reprehendunt; deinde sigillatim vult easdem exponere. Et quidem Transylvani dicunt, hujusmodi nomina, etsi profana, a Catholicis adhiberi quinque ob causas. Quarum prima est, quia censent, ea utilia esse ad Hæreticos

confutandos; secunda, quia Patres iisdem nominibus usi sunt; tertia, quia juvant nos, non ut aliquid dicamus, sed ut non taceamus; quarta, quia utilia censemus ea ad Scripturæ mysteria explicanda; quinta, quia intendimus, quod etsi eadem in Scripturis non reperiantur, sunt tamen in illis alia nomina, quæ hisce æquivalent. Post quæ pergunt refellere has omnes quinque causas, quas in nobis invenisse, gloriantur. Pro prima refellenda dicunt, quod non sunt facienda mala, ut eveniant bona. Hæreticos autem vocibus istis nunquam confutari; quia si Scripturis non convincuntur, multo minus vocibus hisce oppugnantur. At Bellarminus ait, nominibus istis Hæreticos non oppugnari, sed damnari, & ab Ecclesia excludi. Nec mirum nova nomina introduci; quia dum novæ emergunt hæreses, nova nomina invenimus, ut Catholici ab Hæreticis distinguantur. Augustinus trac. 97. in Joannem ostendit, etsi fugiendæ sint profanæ vocum novitates, non tamen fugi debere nomina nova, quæ contra novas hæreses introducuntur. Pro secunda refellenda inferunt: ergo omnes Patrum errores recipiendi sunt. At Bellarminus consequentiam negat; quia nunquam Patres errant, quando omnes simul idem asserunt, & docent; etsi aliquando aliquis ipsorum in particulari erret. Exemplum affert Cypriani, quem non sequimur dicentem, nullum esse baptismum ab Hæreticis collatum, sequimur tamen docentem, Christum esse verum Deum. Pro tertia refellenda dicunt, stultum esse loqui, ut nihil dicas. At Bellarminus occurrit dicendo, Transylvanos non intellexisse Augustinum docentem lib. 4. de Trinit. c. 9. dici tres personas in Deo, non ut dicatur, sed ut non taceatur. Augustinus intendit per hæc verba dicere, nullam sufficere vocem ad illa tria explicanda; vocamus tamen eadem personas, non ut credamus, per hanc vocem perfecte declarari illarum vim, & naturam, sed ne omnino reddamur muri, quando nos alii interrogant, quid sint illa

la tria ? Pro quarta refellenda dicunt, esse nomina ista exotica, & obscura, & proinde ad fidei mysteria explicanda prorsus inutilia. At Bellarminus ait, exotica non esse, quum fuerint per tot secula, communi omnium consensu, usurpata. Si vero sint utilia, vel ne, videbitur, quando eadem explicabimus. Pro quinta demum refellenda negant, in Scripturis inveniri nomina, quæ sint iisdem synonyma, & æquivalentia. At Bellarminus dicit, hoc putidum esse mendacium, quod paulo inferius ostendetur, quodlibet ex iisdem nominibus exponendo, & æquivalens nomen pro quolibet afferendo. Modo ad easdem sigillatim explanandas devenimus.

Prima vox est *Essentia*. *Essentia* græce dicitur *οὐσία*. In Scripturis invenitur, aut vox, aut significatum vocis, per aliam vocem synonymam, & æquivalentem. Luc. 15, 12. dicitur; *da mihi portionem substantiæ*. Græcus Textus habet, *ιδίαν τὴν οὐσίαν*. In quo *οὐσία* significat substantiam Patris, seu paternas opes. Habetur igitur vox; quanvis non habeatur significatum; unde Epiphanius scripsit hæres. 73. *Essentia nomen nudo modo in veteri, ac novo testamento non habetur*. Habetur tamen significatum ipsius; quod idem Epiphanius docuit, loc. cit. subdens: *Sensus autem, & significatio ubique habetur*. Ad Rom. 1. 20. legitur: *Sempiterna quoque eius virtus, & divinitas*; græce scribitur; *οὐσιότης*; quod idem est ac *οὐσία καὶ θεὸς*. Ad Philippenf. 2. 6. habetur *forma Dei*; græce dicitur: *μορφὴ τοῦ θεοῦ*. II. Petr. 1. 4. scribitur; *divina consortes natura*; græce: *θεϊνὰς κοινωνοὶ*. In quibus liquido apparet, haberi naturam, quæ idem est cum essentia; haberi divinitatem, haberi formam Dei; quæ synonyma pariter sunt cum essentia. Denique Exod. 3. 14. legitur: *Ego sum, qui sum*;... *Qui est, misit me ad vos*; græce *ὁ εἰς*. Ubi si Deus dicitur ens, ejus quoque natura dici poterit essentia; radix enim essentiæ est ens; quia essentia dicitur ab esse, & est abstractum ejus nominis, quod in concreto dicitur essentia; ut loc. cit. c. 3. docet Bellarminus.

Respondent Transylvani, Deum vocari posse ens, sed non essentiam; sicuti Petrum vocari posse hominem, sed non humanitatem. Et hac responsione vere demonstrant, se rerum theologicarum omnino ignaros esse. Deus enim, quia simplicissimus est, cujusmodi non sunt omnia, entia creata, æque vocari potest nomini-

PAR. II.

bus abstractis, ac concretis. Sic in Scripturis dicitur bonus, & bonitas, verus, & veritas, sapiens, & sapientia; eodemque modo poterit quoque dici ens, & essentia. Attamen quod hic contendimus non est, an Deus vocari possit essentia, sed an hoc nomen essentiæ in Scripturis inveniat; vel an sit alienum a Scripturis prout a nobis accipitur, ipsum pro Dei natura accipientes. Ex essentiæ nomine fit *quod est*; nempe *eiusdem essentia*; & hoc erat, quod Ariani maxime adversabantur, & quia in Scripturis non erat, & quia novum ipsis videbatur. Attamen non advertabant, quod nova quoque erant nomina, & neutiquam in Scripturis inveniebantur, quæ ipsimet usurpabant; nimirum *εἰρησιος*, *ἀλτερριος essentia*, & *οὐσιος*, *similis essentia*. Attamen Patres respondebant Arianis, in Scripturis reperiri, si non vocem nominis, sensum tamen ipsius. Joan. 10. dicitur: *Ego & Pater unum sumus*. Et hæc est responsio Augustini tract. 97. in Joan., & in disput. cum Pascenio, Dicebant quoque, nomen hoc alienum a Scripturis non esse, quia similibus nominibus utitur. Sic Ambrosius lib. 3. de fide c. 7., Cyrillus lib. 1. de Trin. Ulterius addebant Patres, nomen illud non fuisse in Nicæno Concilio inventum, sed fuisse a vetustioribus Patribus usuratum; quod plane testimoniis plurimis ostendit Bellarminus, a quo quæ usque modo scripsimus, mutuari sumus.

Attamen, si credere volumus Du-Hamel, subdere quoque possumus, quod antiqui Philosophi voce hac *οὐσία* usi sunt. Eaque explicarunt pro singulari, individuaque substantia, quam primam substantiam appellabant; unde apparet, quod ipsi personam cum substantia confundebant. Et hinc est, quod Hæretici, tum Sabelliani, tum Ariani, aut unam substantiam, aut tres substantias, inducebant. Consuetudo tamen Ecclesiæ fuit, ut nomine *οὐσία* essentia intelligeretur; prima vero, & individua substantia hypostasis dicta est. Verum est, quod ex antiquis quidam pro hypostasi aliquando intellexerunt naturam, ut dicemus; at nemo pro *οὐσία*, seu essentia, intellexit hypostasim, seu personam. Cæterum etsi Ariani vocem essentiæ, & hypostasis, repudiarent, Semi-Ariani tamen, qui Sirmii ann. 357. conveniant, vocem *οὐσία* dixerunt, in Scripturis inveniri, si non in materialitate vocis, saltem in formalitate significationis; adducentes illud exodi, quod diximus: *Ego sum*.

G

sum,

Jum, qui sum. Petrus vero de Trinit. lib. 4. c. 1. docet, non eodem modo hac voce *θεός* Gentiles, ac Christianos Philosophos fuisse usos. Et citat Anastasium in *Ὁμολογ.* c. 6. p. 96., & Theorianum in Legatione ad Armenos p. 110.; qui testatur: *Exteri sapientes individuum, sive hypostasim, & quod unum est numero, definiunt usiam; quod sane divini Patres non admittunt. Quippe Patres illi Deiseri usiam, & naturam esse dicunt universaliam, quam Scriptores exteri formam, sive speciem appellant. Ideo in sancta Trinitate naturam unam, & usiam esse professi sunt, hypostases vero tres: natura nimirum, & usia, plures hypostases continente.*

Denique, ut essentiae explicationem terminemus, subdimus quoque, nomen huc usiae displicuisse Arianis, ut dictum est; & displicuisse quoque Catholicis quibusdam, ut asserit Bellarminus, eo quia Patres Concilii Antiocheni aperte negarunt, Filium esse Patri homousion contra Paulum Samosatenum; & hoc Arii haeresim praecessisse: Attamen nos habemus ex Athanasio Dionysios duos, Romanum, & Alexandrinum, qui Concilium Antiochenum praecesserunt, & dixerunt, Filium Patri homousion esse. Unde Athanasius idem conciliat omnes dicendo, Patres Antiochenos negasse Filium esse homousion Patri ad mentem Samosateni. Mens Samosateni erat, homousion significare consubstantialitatem Patris, & Filii, uti est consubstantialitas Petri, & Pauli, qui sunt duae substantiae, sed unius, & ejusdem speciei. Testis est S. Hilarius in lib. de Synod. extr. *Male homousion Samosatenus confessus est, sed nunquid melius Ariani confessi sunt? Octoginta Episcopi olim responderunt, sed trecenti decem, & octo nuper receperunt. Illi contra Haeticum improba-verunt; nunquid & isti non contra Haeticum probaverunt? Si & probando, & improbando unum utrique statuerunt, quid bene constituta convellimus?* Cæterum hoc unum nomen inter se contrarias haereses Sabellii, & Arii, uno eodemque ictu confodit. Homousios enim dicitur de iis, quorum est una, eadenque omnino substantia, vel essentia, & quorum proinde unum est ab alio, & ab alio recipit essentiam eandem. Quod docent Athanasius lib. de Synod. Arim., & Seleuc., & Basilii in epist. ad ancillas Dei. Et hoc est contra Sabellium, fatentem quidem Patrem, & Filium habere eandem essentiam, sed unum ab alio esse, negantem. Est quoque contra Arium,

fatentem quoque, Filium esse a Patre, sed eandem essentiam a Patre accepisse negantem. Ex quo factum est, quod Ariani omnium aliarum vocum, quas Catholici usurpabant, sonum tolerantes, hujus unius tantum non poterant ullo modo sonitum perferre; quia hanc unam tantum ad suum sensum trahere non poterant; ut testatur Athanasius in lib. de decr. Nicæn. Synod. Concilium quoque Nicænum dixit in Symbolo: *Deum de Deo, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, & ex substantia Patris natum*; at non contentum his vocibus, quas poterant eludere Ariani, subdit quoque, *homousion Patri*. Epiphanius quoque in Ancorato observat, aliud esse *ὁμοούσιον*, aliud *ὁμοῦσιον*, quia primum recipiebant Sabelliani, non vero secundum. Synousion enim significat unitatem sine distinctione; homousion vero unitatem cum distinctione, & processione unius ab altero. Unde Ambrosius lib. 3. de fide c. 7. *Recte homousion Patri Filium dicimus, quia verbo eo, & personarum distinctio, & natura unitas, significatur*; ut apud Bellarminum cit. loc.

Post essentiam explicamus hypostasim. Hypostasis significat suppositum, quod dicitur in omnibus, & in naturis intelligentibus dicitur persona; & vocatur quoque universim prima substantia. Distinguitur ab essentia, quod hæc in hypotheti Aristoteleorum concipitur ut forma in alio existens; hypostasis vero accipitur ut totum, non in alio, sed in se, & per se existens. Unde dicimus, hypostasim non addere ad essentiam aliquam naturæ gradum, aut actum, sed essendi modum duntaxat; quod docet S. Thomas 1. p. q. 25. ar. 2. Unde essentia dicitur communicabilis, hypostasis vero incommunicabilis. Et quia hypostasis addit aliquid supra essentiam, quid sit hoc, quod addit, inter Philosophos controversatur. Thomistæ enim docent, esse aliquid positivum physicum; Scotistæ vero, esse aliquid negativum; Magnanistæ demum esse aliquid positivum morale, quod explicant per hoc, quod sit juris sui, & non juris alterius.

Ex duplici capite vox ista hypostasis videtur posse aliquam inducere suspicionem; primo, quia quidam antiqui Patres non aliam inter essentiam, & suppositum posuerunt differentiam, quam illam, quæ est inter speciem, & individuum; inter hominem ut sic, & Franciscum. Secundo, quia a quibusdam etiam Patribus ad significan-

candam substantiam videtur usurpata. At, duobus hisce non obstantibus, dicimus, esse illam omnino recipiendam, quod est indubitatum apud omnes Catholicos, firmiter asserentes, tres hypostases in Deo esse. Et quidem primum non obstat, quia etsi Basilius ep. 43., Nyssenus in lib. de differ. essent. & hypost., Damascenus lib. 3. c. 3., Cyrillus lib. 1. de Trinit., Justinus, aut quicumque sit auctor libri de recta fidei confessione, & Theodoretus in libello contr. Sabellium, qui legitur t. 2. Conciliorum, in additionibus ad Breviarium S. Liberati, videantur illud dixisse; tamen iidem quoque profitentur, Deum ita esse unum numero, non specie, ut tres hypostases divinæ dici non possint etiam individua divinæ, ratione naturæ, quasi tres sint individua deitates; sed solum dici tria ratione hypostaticæ proprietatis; ut ex eorum mente asserit Bellarminus cit. loc. c. 4. Nec obstat secundum, quod videtur assertum a Hieronymo in epist. duab. ad Damas. de hypost., & a Nazianzeno orat. de laud. Athanasii, & a Mario Victore in lib. de homous., quia non ex rei significatione, sed ex vocis tantum intelligentia, loquebantur. Etenim, ut asserit Du-Hamel, de Trinit. lib. 3. differt. 1. c. 1. Antiochiæ non conveniebant Catholici inter se in quarundam vocum explicatione; quia quidam, Paulino adherentes, unam hypostasim tuebantur, alii vero, Meletium sequentes, tres hypostases admittebant. Athanasius vero in Alexandrina Synodo censuit, quemlibet posse, aut unam, aut tres hypostases, dicere, dummodo Nicænæ Synodo conformaretur. Insuper asserit in Epistola Synodica, se interrogasse eos, qui tres hypostases admittebant, an hypostases intelligerent per se, ac separatim existere, ac ab se invicem alienas, uti Arius intelligebat; & invenisse eos intelligere sic hypostases ut vere subsisterent, nec præterea tria, esse principia, aut tres Dii, sed esse Trinitatem in una essentia. Insuper interrogasse eos, qui unam hypostasim admittebant, an cum Sabellio sentirent; & invenisse eos, admittere hypostasim ut unum quid cum natura, aut *ὁ θεός*; ac proinde accipere hypostasim pro natura. Unde Athanasius iudicavit diversitatem esse in vocibus, non in rebus; *diversæ fidei speciem præbuit levis illa, & jejuna de vocum sono altercatio*; quod pariter Nazianzenus commemorat orat. 32. Alia remittimus videnda apud Bellarminum, Petar-

P.A.R.II.

vium, Du-Hamel, loc. cit. aliosque. Persona accipitur a Scripturis, & Patribus, pro substantia prima, Actor. 10. 34. Ad Rom. 2. 11. dicitur, quod *Deus non sit acceptator Personarum*; & personarum nomine veniunt hypostases humanæ. Hoc explicat S. Augustinus lib. 2. ad Bonifac. c. 7. apud Bellarminum dicens, quod tunc est acceptio personarum in distributione præmiorum, quando qui distribuit non respicit merita hominum, sed ipsos homines, idest tribuit plus uni, quam alteri, non quia ille plus meretur, sed quia illam personam plus diligit. Insuper Tertullianus lib. cont. Praxeam, Hilarius lib. de Synod. Hieronymus in epist. ad Damasum, Augustinus lib. 5 & 7. de Trinit., Nazianzenus in orat. in Athanas., & alibi, vocant tres Personas Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum; Gregorius Nazianzenus vero græce nominat *πρόσωπα*. Laurentius Valla personæ nomine intellexit qualitatem hominis; sed a Bellarmino egregie impugnatur. Et quidem ut Theologus, qui vere non erat, Personam non explicat; sed neque ut Grammaticus, qui esse gloriabatur; nam Cicero lib. de invent. in Topicis, & Partionibus, nomen etiam personæ usurpat, ut nos accipimus. Dicit enim, alia esse rerum, alia Personarum attributa; & rursus personam in Deo, & in homine considerari. Valerius Maximus lib. 2. c. 21. homines vocat etiam personas. Et Civilium Institutionum lib. 2. tit. 9. persona pariter in hac significatione accipitur. Hæc apud Bellarminum leguntur. Apud Du-Hamel vero dicitur, quod Persona, vel etiam Hypostasis, aut significat substantiæ conditionem, & qualitatem, aut substantiæ singularitatem. Primo modo personæ nomen intelligebant Sabelliani; & sic nos dicimus, Oratorem Regis loqui ex persona Regis. Et hac ratione Patres quidam, asserunt identitatem Personæ. Sic Ambrosius: *Et miraris si ex persona hominis Patrem dixit majorem, qui in persona hominis se vermem dixit esse, non hominem*. Quando hæresis Sabellii orta est, testatur Vacundus lib. 1. Personæ vocem adhiberi cœptam. *Personarum autem nomen, non nisi cum Sabellius impugnaret Ecclesiam, necessario in usum prædicationis assumptum est; ut qui semper tres crediti sunt, & vocati Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, unoque simul, & communi personarum nomine vocarentur*. Sabelliani in ipsorum sensu personæ nomen non repudiabant, sed

G 2

sed etes hypostases fateri omnino nolabant. Et tunc subdit idem Facundus, subsistentiæ nomen usurpari cœpisse. Nazianzenus vero orat. 21. docet: *Qui tres Personas profiterentur, iis Sabellianus error impingi consueverat; ii autem, qui tres hypostases defenderent, ariana perfidia affines esse credebantur, Sabellius enim varias Deum induisse personas, cum mundum condidit, Patris; cum humanam subiit naturam, Filii; cum Ecclesiam sanctificavit, Spiritus Sancti personam exhibuisse.*

Proprietas est nomen, quod in Scripturis non invenitur, sed ex Scripturis colligitur. Joannis 1. 18. Filius dicitur *Unigenitus*; igitur proprium est illi esse Filium: ergo filiatio est ejus proprietas. Item 1. Corinth. 8. 6. habetur: *Nobis tamen unus Deus Pater*; igitur proprium est illi esse Patrem: ergo paternitas est ejus proprietas. Ulterius Joann. 14. 26. significatur, quod solus Spiritus Sanctus procedit a Patre, & Filio; igitur proprium est illi sic procedere; ergo hæc processio est ejus proprietas. Nomine tandem proprietatis in hoc sensu, de quo loquimur, utuntur Hilarius lib. 2. de Trinit., Basilus epist. 43. Nazianzenus orat. 3. de Theologia, Augustinus lib. 5. de Trinit. c. 11. & 12., & sequentibus, Cyrillus lib. 1. de Trinit., alique plurimi videndi apud Petavium de Trinit. lib. 4. in præmio; qui ex Basilio lib. 2. cont. Eunomium asserit: *Nam proprietates not a quædam, & forma, qua in substantia considerantur, dividunt quod est commune propriis characteribus; at ejusdem communionem substantiæ non discindunt.* Sic pariter loquitur Tertullianus cont. Præam c. 2.

Relatio, quæ est in creatis, est pariter in divinis; unde sicut in creatis inter Patrem, & Filium est relatio, ita pariter est inter Patrem, qui est verus Pater, & inter Filium, qui est verus Filius, in divinis. Si autem Filius nullam haberet relationem ad Patrem, non verus, sed fictus, Filius esset; & Pater, & Filius, revera his nominibus abuterentur. Hujusmodi relationes dicuntur etiam proprietates relativæ, ex quibus personæ, sive hypostases, aut constituuntur, aut certe dignoscuntur, & explicantur; ut ait Petavius loc. citato. Apud eundem legimus ex Caleca lib. contra Græc. c. 38. *Quædam enim ὑποστάσεις vocantur ἰδιώματα, hoc est proprietates, quæ maxime propriæ sunt personarum, & eas constituunt; velut est paternitas, quæ personam Patris subsistentem facit.*

Notio quoque in divinis est nomen, quod Pater e. g. a cæteris Personis distinctus cognoscitur. Unde Paternitas dicitur Patris notio, quia per hanc Pater a Filio, & a Spiritu Sancto, distinguitur. Sic pariter filiatio respectu Filii; & spiratio passiva, seu processio, respectu Spiritus Sancti. Theologi Scholastici hoc notionis nomine utuntur, & desumpserunt illud a Sanctis Patribus Basilio epist. 43. & Augustino lib. 5. de Trinit. c. 6., ut Bellarminus docet. Aliter tamen intelligit Augustinum Petavius loc. cit. scribens: „ Latini „ Theologi proprietates utrasque Personarum „ *notiones* appellare solent: atque ita „ videri possit Augustinus nominare, dum „ in 5. de Trinitate cap. 5. sic scribit: *Alia „ notio est, qua intelligitur genitor, alia qua „ inginitus.* Verum notio hęc communi significatione pro *ἰδιώματι*, & pro intelligentia sumitur: quasi dicat, alia ratione „ intelligi, & cogitatione percipi „. Affirmat tamen idem Petavius, quod Augustini auctoritate Scholastici Theologi suas notiones non male statuerunt. S. Thomas 1. par. q. 32. ar. 3. sic notionem definit: *Notio est id, quod est propria ratio cognoscendi divinam Personam.* Quinque dicuntur esse notiones in divinis apud Scholasticos communiter, quas etiam amplectuntur, & referunt, Bellarminus, & Petavius. Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, Spiratio activa, & Spiratio passiva. Spiratio activa dicitur etiam spiratio communis; & spiratio passiva vocatur quoque processio. Ex his quinque quatuor dicuntur proprietates, & quatuor dicuntur relationes. Proprietates sunt Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, Spiratio passiva. Relationes sunt: Paternitas, Filiatio, Spiratio activa, & Spiratio passiva.

Circuminfessio, quæ dicitur *ὑπερεκλογή*, est illa intima, & perfecta inhabitatio unius personæ in alia, & e converso. Joann. 14. 10. de hac circuminfessione dicit Christus. *Ego sum in Patre, & Pater in me est.* Augustinus lib. 6. de Trinit. c. ult. de eadem hæc scribit: *Singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & unum omnia. Qui videt hoc, vel ex parte, vel per speculum, & in enigmate, gaudet cognoscens Deum, & sicut Deum honoret, & gratias agat: Qui autem non videt, tendat per pietatem ad videndum, non per cacitatem ad calumniandum. Quoniam unus est Deus, sed tamen Trinitas: nec confuse*

fuse accipiendum est. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: Nec Deus multis, sed ipsi gloria in secula seculorum. Eadem fere habent Hilarius lib. 4. de Trinitate, Ambrosius in c. 13. II. ad Cor., & Damascenus, qui adhibet vocem illam, *μενυμενος* lib. 1. c. 11., & ex hoc, ait Bellarminus, circuminsessionis vocabulum Scholasticos Theologos desumpsisse. Cæterum circuminsessio etsi secundum vocem in Scripturis non reperiatur, continetur tamen secundum significationem; quemadmodum quoque habetur in Patribus, ut vidimus.

Trinitas, græce pariter dicitur *Τριάς*, & in Scripturis secundum hanc vocem expresse non legitur; continetur tamen id omne, quod per hanc vocem significatur. Matth. ult. 19. legimus: *Euntes erga docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Et I. Joann. 5. 7. *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus.* Hoc nihilominus etiam nomine, non tantum nominis significato,

utuntur omnes Patres; inter quos citantur a Bellarmino Auctor libri de divinis nominibus, c. 1., Justinus de recta confessione fidei, Gregorius Thaumaturgus in sua fidei confessione, Tertullianus lib. cont. Praxeam, Cyprianus lib. de orat. Dominic. & omnes, qui eos sequuti sunt. Advertere hic nihilominus oportet, Valentini Gentilem, de quo alias diximus, impie, ac falso asseruisse, Trinitatem trium unitatem significare. Veritas tamen est, Trinitatem significare simpliciter ternarium personarum. Et hoc innotescit tum ex græca voce *Τριάς*, tum ex aliis considerationibus, quæ ad hoc probandum a Bellarmino scribuntur, ad quem remittuntur Legentes. Et quanvis S. Thomas 1. p. q. 31. ar. 1. dicat, Trinitatem videri dictam quasi trium unitatem; hoc tamen dixit, sonum vocis considerans; quum de cætero ibidem affirmer, si rei significatio consideretur, non significari proprie ea voce trium unitatem, sed solum numerum trium Personarum; ut apud eundem Bellarminum legimus.

DISSERTATIO CXI.

De modo loquendi circa Trinitatem.

UB hoc eodem nomine caput inscribit Cacheranus trac. 2. de Deo trino, quod pluribus §§. absolvit, alii quoque Theologi peculiarem suscipiunt tractationem; sed præ cæteris Dissertationem instituit Juesinus, quæ est numero sexta.

in par. 2. instit. theolog. Et in ea quinque quæstionibus pertractat quæcunque spectare possunt ad rectum instituendum modum loquendi circa omnia, quæ respiciunt Trinitatis mysterium. Illa autem distinguit primo agens de nominibus, quibus debent exprimi numerus, distinctio, & unitas Personarum in divinis. Secundo tractans de modo, quo essentialia de relativis, & relativa de essentialibus, in Trinitate prædicantur. Tertio quærens, an essentialia pro relativis supponere possint? Quarto, exponens, utrum abstracta prædicentur de concretis? Et quinto, explicans, an concreta de abstractis pariter prædicari possint? Quæ omnia, ex ipso, & ex aliis hac in Dissertatione explebimus.

Nomina, quibus exprimitur Personarum nu-

merus, reducuntur ad hæc; Pluralitas, Multiplicitas, Trinitas; & quidem omnia recte in divinis adhibentur; quod sic ostendimus. Ubi sunt plura, quam unum, est pluralitas; in divinis sunt plura, quam unum: ergo est pluralitas. Major patet ex perceptione terminorum. Minor probatione non indiget, quia in Deo sunt tres Personæ. Consequentia sequitur. Et hæc de Pluralitate. De Multiplicitate autem, sive sine addito, sive cum addito *Personarum*, quod admitti, & adhiberi debeat in divinis, sic probatur. Si admitti non deberet, ideo esset, quia includeret multiplicitatem naturarum; sed non includit: ergo &c. probatur minor. Multiplicitas sine addito abstrahit a multiplicitate sive naturarum, sive personarum: ergo non includit: Quod si non includit: ergo nihil exprimit, quod Deo repugnet. Multo magis postea cum addito *Personarum*, quia jam penitus excluditur multiplicitas naturarum. Unde quum dicamus, in Deo esse multiplicitatem Personarum, dicimus quoque esse multiplicem processionem, multiplicem relationem; & pariter esse mul-

multiplicitatem relationum, multiplici-
tatem processionum, Denique optimo quo-
que jure Trinitatis nomen adhibemus,
quando de divinis simpliciter, & sine ad-
dito loquimur; quod quidem in præterita
Dissertatione firmavimus. Hic pariter ad-
dimus ex Concilio Toletano XI. *Confite-
mur, & credimus sanctam, atque ineffabilem
Trinitatem*; ex Concilio Lateranensi IV.
c. 2. *Et ideo in Deo Trinitas est solummodo,
non quaternitas*; ex Concilio Florentino:
In nomine igitur Sanctæ Trinitatis; habet
Eugenius IV. in Synodi definitione.

Dices I. Nomen Pluralitas, si aliquid non ad-
ditur, potest æque intelligi de naturis, &
de Personis: ergo non debet in divinis
adhiberi. II. Non potest dici: Deus est
multiplex: ergo multiplicitas sine addito
nequit in divinis admitti. III. Concilium
Toletanum XI. docet: *Nec recte dici po-
test, ut in uno Deo sit Trinitas*: ergo Tri-
nitatis nomen non debet in divinis usur-
pari. IV. Si in Deo admitti posset Tri-
nitas, Deus dici posset Trinus; si dici pos-
set Trinus, diceretur etiam triplex; ar-
qui ex Augustino lib. 6. de Trinit. c. 7.
triplex dici non potest: ergo &c. V. No-
men Trinitatis non significat substan-
tiam, quia hæc una est; neque relationem,
quia hæc est ordo unius ad aliud;
non potest autem hic ordo nomine hoc
significari: ergo &c.

Respondemus ad I. quod, quum nomen
pluralitas sit indifferens ad significandum
potius unum, quam aliud, determinatur
ejus significatio a subjecto, de quo prædi-
catur. Quia ergo Deus in suo conceptu
excludit pluralitatem naturarum, cum de
eo prædicatur pluralitas, ratione ipsius,
qui est subjectum, restringitur pluralitas
ad significandam Personarum pluralita-
tem. Ad II. dicitur, quod multiplicitas
simpliciter enunciata non includit natu-
ram: unde potest simpliciter de Deo præ-
dicari. Quando autem dicitur: Deus est
multiplex; tunc Deus non abstrahit a
natura, sed illam formaliter includit: un-
de propositio illa admitti nequit. Ad III.
Concilium Toletanum loquitur de Trini-
tatis nomine, quatenus pro essentia sup-
ponit, non vero quatenus supponit pro
personis. Unde post relata verba: *Non re-
cte dici potest, ut in uno Deo sit Trinitas*;
statim subdit: *sed unus Deus Trinitas*. Ad
IV. Deus dici potest trinus, non autem
potest dici triplex. Ratio est, quia trinus
importat unum existens tribus distinctis
modis; triplex vero non solum dicit tres

distinctos existendi modos, sed etiam tres
res, & tres essentias. Ipsummet Augusti-
num adducimus lib. 6. de Trinit. c. 7. hæc
scribentem: *Nec quoniam Trinitas est, ideo
triplex putandus est; alioquin minor erit Pa-
ter solus, aut Filius solus, quam simul Pater,
& Filius*. Et c. 8. *Cum itaque tantus est so-
lus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiri-
tus Sanctus, quantus est simul Pater, & Fi-
lius, & Spiritus Sanctus, nullo modo triplex
dicendus*. Et Concilium Toletanum XI. in
professione fidei. *Hæc est Trinitatis relata
narratio; quæ non triplex, sed Trinitas &
dici, & credi debet*. Ad V. dicitur, in Deo
præter substantiam, & relationem, esse
numerus relationum, seu personarum;
& hic numerus est, qui per Trinitatis no-
men significatur. Unde de una sola perso-
na nequit dici, quod sit Trinitas; quia
de una sola ternarius personarum nume-
rus non verificatur.

Ex his colligimus I. Trinitatis nomen ita
esse proprium divinarum, ut in creatis
inveniri non possit; trini vero nomen
etiam in creatis invenitur. Unde dicimus
trinam monitionem &c. Ita Albertus 1.
p. sum. q. 45. memb. 1. ar. 15. ad 1.
*Trinitas est in divinis, & non est nisi in di-
vinis, & hoc est divinis proprium*. II. Tri-
num secundum vim nominis, & Theolo-
gorum usum, importare ita distinctionem,
& numerum, ut simul unitatem importet.
Triplex vero importare præcise distin-
ctionem, & numerum, & nullo modo
unitatem importare. Et quia Deus admit-
tit distinctionem cum unitate, non vero
sine unitate, ideo dicitur trinus, & non
triplex. Ita S. Bonaventura in 1. dist. 19.
III. Sicut dicitur trina deitas, ita pariter
dici potest trina essentia. Trina deitas di-
citur in hymno *Sacris Solemnis*, qui reci-
tatur in festo corporis Christi, & qui ab
Angelico Doctore compositus creditur,
ut egregie contra Papebrochium vindi-
cavit Natalis Alexander. Legitur enim
ibi: *Te trina deitas, unaque poscimus*. Verum
non in hoc sensu dicitur, ut essentia, vel
deitas ex se importet multitudinem, sed
quod deitas una, & indivisa sit tribus per-
sonis identificata. Primo modo est falsa
propositio, secundo autem vera. IV. dici
etiam posse trinam unitatem, seu unita-
tem trinam; quia hoc non significat aliud,
quam quod essentia una tribus distinctis
personis identificata existat. V. Trinita-
tem non posse dici trinam; quia aliter di-
ceretur trina Trinitas, quod non signifi-
icaret tres, sed novem. Concilium Tole-
tanum

ranum XI. in professione fidei dicit : *Hæc est sancta Trinitatis relata narratio, quæ non triplex, sed trina dici, & credi debet.* Attamen dicitur, quod in voce trina est mendum, & corrigi debet, dicendo, *Trinitas.* Labbæus in sua Conciliorum editione sic legit : *Hæc est sancta Trinitatis relata narratio, quæ non triplex, sed Trinitas dici, & credi debet.* VI. Admittendum esse hunc loquendi modum; *Unitas in Trinitate, & Trinitas in Unitate.* Sic legitur in Athanasii Symbolo, de cuius genuinitate in sequentibus erit sermo. Et quanvis Concilium Toletanum XI. habeat: *Nec recte dici potest, ut in uno Deo sit Trinitas, sed unus Deus Trinitas;* attamen sensu horum verborum est, quod in uno Deo non sit Trinitas essentia, sed quod Deus unus, aut essentia una, sit idem cum tribus Personis, quarum numerus Trinitatem constituit; ut scribit Jueninus. VII. Rectissime pariter dici; *Sancta Trinitas unus Deus;* ut in Litanis canimus. Hic loquendi modus displicet Calvino, ejusque Sectariis; vel propter vocem *sancta*, quia faceret sensum eundem, ac quando dicimus; *Sancta Theresia* c. g. Sed immerito, quia etiam Græci addunt eandem vocem nomini *ἁγία*: Vel propter vocem, *Trinitas*; quia hæc appellat Trinitatem Personarum cum essentia unitate: Vel propter vocem *Unus Deus*; quia hæc denotat unitatem essentia in tribus Personis. Hoc docet Augustinus trac. 39. in Joannem: *Quanvis nec ille, qui est Pater, sit Filius; nec ille, qui est Filius sit Pater; nec Spiritus Sanctus Patris, & Filii, sit vel Filius, vel Pater: Tres Deos tamen esse non dicimus; quanvis de singulis si queratur, necesse est, de quocunque interrogati fuerimus, Deum esse fateamur.*

Modo accedimus ad explicanda nomina, quibus exprimitur numerus, & distinctio manifestatur, in Personis. Et sunt hæc: *Distinctus, discretus, secretus, alius, alter, non unus, dissimilis, alienus, dispar, discrepans, diversus, differens, divisus, separatus, solus.* Et circa hæc nomina dicimus I. Tres Personas recte dici distinctas, discretas, secretas, non unam. Ratio est; quia in Concilio Toletano XI. legimus: *Trinitatem igitur in Personarum distinctione agnoscimus.* In Concilio Lateranensi IV. c. 2. invenimus: *Ut distinctiones sint in Personis, & unitas in natura.* Insuper hæc erat Sabellii hæresis, quæ Personas ab invicem non distinguebat. Denique distinguere idem est, ac discernere,

& secernere; unde si distinctæ dicuntur, pariter discretæ, & secretæ, dici possunt. Dicimus II. Vocem *alius* recte usurpari in divinis Personis, non vero vocem *aliud*. Ratio est; quia in Concilio Lateranensi IV. c. 11. habemus: *Licet igitur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus; non tamen aliud.* Et rationabiliter quidem, quia vox *alius* denotat personam; vox vero *aliud* significat naturam. Angelicus Doctor 1. p. q. 31. ar. 2. ad 4. docet: *Unde etiam in rebus humanis si queratur; quis est iste? Respondetur; Socrates, quod nomen est suppositi. Si autem queratur; quid est iste? Respondetur; animal rationale, & mortale.* Vincentius Lirinensis: *In Trinitate alius, atque alius, non aliud, atque aliud: In Salvatore aliud, atque aliud, non alius, atque alius.* Augustinus trac. 36. in Joannem: *Quid vis ire in alteram partem, ut dicas, aliud est Pater, Filius aliud? Alius est, recte dicis; aliud, non recte. Alius enim est Filius, quia non est ipse qui Pater; & alius Pater, quia non est ipse qui Filius: Non tamen aliud, sed hoc ipsum est & Pater, & Filius.* Dicimus III. Sanctissimæ Trinitatis Personas dici non posse dissimiles, alienas, dispares, discrepantes, differentes, divisas, separatas. Ratio est, quia hi omnes termini significant naturam, non personam; & quum in divinis Personis natura sit eadem, quanvis distinctæ sint Personæ, termini illi adhiberi non possunt. S. Thomas 1. p. q. 36. ar. 2. in corp. docet: *Ne tollatur simplicitas divine essentie, vitandum est nomen separationis, & divisionis, quæ est totius in partes. Ne autem tollatur equalitas, vitandum est nomen disparitatis. Ne vero tollatur similitudo, vitandum est nomen alieni, & discrepantis.* Dicimus IV. dictionem exclusivam, *solus*, categorematice sumptam, non posse habere locum in divinis; syncategorematice vero acceptam, posse habere locum. Ratio est; quia dictio exclusiva, *solus*, tunc categorematice sumitur, quando sumitur per se, & significative; ita quidem, ut suam significationem, nempe solitudinem, vel solitarietatem, applicet, vel subjecto, de quo prædicatur, vel termino, cui adjungitur. Tunc vero accipitur syncategorematice, quando accipitur consignificative, & modificative; ita quidem, ut modifiet unum extremum in ordine ad aliud; nec applicet significationem suam aut subjecto, aut prædicato secundum se, sed vel subjecto in ordine ad prædicatum, vel prædicato in ordine ad subjectum. Sic

ex-

explicat Cacheranus; Juveninus vero sic dicit. Quando ponit exclusionem in subiecto, seu efficit ut subiectum sit solitarium; ut quando dicitur; Joannes est solus; tunc est categorématique sumpta. Quando vero denorat ordinem prædicati ad subiectum, seu significat prædicatum non convenire alteri, quam subiecto; ut quando dicitur; solus Deus est æternus; tunc est syncategoremátice accepta. Hinc propositio hæc: Deus est solus; quia primo modo sumitur, est falsa: hæc vero altera; solus Deus est bonus; quia accipitur secundo modo, est vera. Et non solum cum termino essentiali, verum quoque cum notionali, secundo modo sumpta, conjungi potest dictio, *solus*; dicendo nimirum; & solus Deus est sanctus; & solus Pater generat; & solus Filius generatur; & solus Spiritus Sanctus spiratur; & semper bene.

Devenimus ad explicationem nominum, quæ adhibenda sunt, ut divinarum Personarum unitas recte explicetur. Et sunt quæ sequuntur; Idem, Unus, Solitarius, Singularis, Unicus, Unitus, Conjunctus. Et dicimus I. Nomen *idem*, & *unum* in neutro genere de Personis divinis dici posse; in genere vero masculino dici posse, si jungantur termino relativo, secus vero si absoluto. Ratio est; quia *idem*, & *unum* in genere neutro significant essentialiam, non vero personas: unde recte dicere possumus; Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, sunt unum, & idem. Si vero idem, & unus in genere masculino jungantur termino relativo, significant unitatem suppositi; in Deo autem suppositum non est unum, sed multiplex. Unde hæc propositio: Pater, & Filius sunt unus, & idem, est Sabelliana, & falsa. Si tandem jungantur termino absoluto, significant naturam, vel attributa; & sic possunt de divinis dici: Unde veræ sunt propositiones istæ: Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, sunt unus, & idem creator, unus, & idem infinitus; unus, & idem omnipotens, sanctus &c. II. dicimus, vocem, *solitarius*, de Personis divinis dici non posse. Ratio est; quia vox ista excludit non solum naturæ, sed personarum quoque pluralitatem. Augustinus lib. 6. de Trinit. c. 7. audiat: *Quamquam non invenitur, quomodo dici possit, aut Pater solus, aut Filius solus, cum semper, atque inseparabiliter & ille cum Filio sit, & ille cum Patre: non ut ambo sint Pater, aut ambo Filii; sed quia semper in invicem, mentem*

*solus. Ulterius, vox, solitarius, significat separabilitatem; scilicet, quod una persona possit esse sine aliis; hoc tamen in divinis nequit esse. Concilium Tolertanum XI. in fidei professione habet: Tria ergo ista unum sunt, natura scilicet, non persona, nec tamen tres ista persona separabiles estimanda sunt; cum nulla ante aliam, nulla post aliam, nulla sine alia, vel extitisse, vel quidpiam operasse aliquando, credatur. Inseparabiles enim inveniuntur, & in eo quod sunt, & in eo quod faciunt III. dicimus, vocem, singularis, loquendo in divinis, adhiberi non posse. Ratio est, quia hæc vox significat incommunicabilitatem naturæ; unde hæc propositio est falsa: Pater est Deus singularis. S. Thomas 1. p. q. 31. ar. 2. in corp. docet: *Ad vitandum Sabellii errorem, vitare debemus singularitatem, ne tollatur communicabilitas essentialia divina. Unde Hilarius dicit 7. de Trinit. Patrem, & Filium, singularem Deum prædicare, sacrilegum est. Dicimus IV. vocem, Unius, non deberi in divinis admitti. Ratio est, quia idem significat unicus, ac singularis; sed singularis in divinis admitti non potest: ergo unicus admitti non debet. S. Thomas 1. p. q. 31. ar. 2. docet: Debemus etiam vitare nomen unici, ne tollatur numerus Personarum: Unde Hilarius in eodem libro dicit, quod a Deo excluditur singularitas, atque unica intelligentia. Dicimus V. Voces has, unitus, conjunctus, quid unitum, non admitti in divinis. Ratio est, quia compositionem denotant, quæ omnimodæ simplicitati Dei omnino repugnant.**

Dices I. Propositio ista: Pater est idem cum Filio; vel est vera, vel falsa; non vera si idem sumatur in genere masculino; non falsa, si idem sumatur in genere neutro: ergo neque vera, neque falsa. II. De natura divina dici potest, quod sit individua natura, seu natura in particulari: ergo dici potest, quod sit singularis. III. Concilium Tolertanum XI. in professione fidei, adhibet vocem *singulariter*, dicens: *Deus ergo Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus singulariter dicitur... Singulariter ergo, ut unaqueque persona plenus Deus, & tota tres persona unus Deus confitetur, & creditur: ergo potest etiam adhiberi vox singularis. IV. Dicimus Filium unicum: ergo dicere quoque possumus Deum unicum. V. Propositio; Unicus est Deus; est vera: ergo pariter propositio; Deus est unicus. VI. Quæ non sunt divisa, sunt unita; Personæ divinæ non sunt divisa:*

er-

ergo sunt unitæ.

Respondemus ad I. Propositionem illam in uno sensu esse veram, in uno sensu esse falsam; unde nulla sequitur repugnantia. Verum asserit Cacheranus, esse propositionem ambiguam, ac suspectam; & ad tollendam ambiguitatem, & suspicionem, debere addi aliquid, quod determinet To *idem* ad genus neutrum; dicendo ex. gr. Pater est *idem*, quod Filius; non vero est *idem*, qui Filius; sicuti bene dicitur, Pater est *id*, quod Filius; non vero est *is*, qui Filius &c. Ad II. dicitur, quod natura divina est individua natura communicabilis, ac proinde non est singularis. Natura individua incommunicabilis hæc quidem est particularis, & singularis; & de hac procedit argumentum, quod Cacheranus nobis opponit. Ad III. dicitur, quod Concilium usurpat vocem illam *singulariter*, quatenus opponit eam multiplici naturæ, vox vero *singularis* opponitur naturæ communicabilitati. Unde recte dicitur; tres Personæ sunt singulariter Deus; hoc est sunt unus Deus, non plures Dii: Non vero recte dicitur: tres personæ sunt Deus singularis; quia esset sensus, quod unaquæque Persona esset Deus singularis; scilicet haberet naturam, quam aliæ Personæ non haberent. Ad IV. Dispar est ratio; quia cum dicitur unicus Filius, est sensus, quod non sine plures Filii: cum vero dicitur unicus Deus, est sensus, quod una in Deo sit Persona. S. Thomas p. 1. q. 31. art. 2. docet: *Dicimus unicum Filium, quia non sunt plures Filii in divinis; neque tamen dicimus unicum Deum, quia pluribus Divinitas est communis*. Ad V. Quando dicimus; unicus est Deus; propositio est vera; quia To *unicus* cadit supra naturam; quando vero dicimus; Deus est unicus; propositio est falsa; quia To *unicus* cadit supra personam. Ad VI. Personæ divinæ respectu naturæ divinæ nec sunt divisæ, nec sunt unitæ, sed sunt identificatæ; ubi autem est identitas, neque est divisio, neque unio.

Explicantes modo nomina omnia, quæ in divinis de se invicem prædicari, aut possunt, aut non possunt; distinguimus nomina absoluta, & relativa. Absolutis nominibus significantur essentia divina, & attributa; relativis denotantur personæ, & notiones. Distinguimus pariter abstracta, & concreta; prima exprimunt formam sine subjecto; ut deitas, sapientia, paternitas, filiatio &c. Altera sunt, quæ

PAR. II.

exprimunt formam, & subjectum, seu subjectum habens formam; ut Deus, Pater, Filius &c. Distinguimus tandem concreta in adjectiva, & substantiva; illa sunt sapiens, justus, bonus &c. Hæc vero Deus, Dominus &c. His adnotatis, de horum nominum prædicatione modo quaerimus.

Dicimus I. nomina absoluta abstracta non prædicari de Personis in plurali, sed in singulari. Sicque valet hæc propositio: Tres Personæ sunt deitas, immensitas, omnipotentia &c. Non valet autem hæc altera: Tres Personæ sunt deitates, immensitates, omnipotentia &c. Dicimus II. nomina absoluta concreta substantiva prædicari de tribus personis in singulari, non autem in plurali. Et ita falsa est propositio: Tres Personæ sunt tres Dii; vera tamen hæc: Tres Personæ sunt unus Deus. Augustinus lib. 1. de Trin. c. 4. docet: *Omnes, quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ est Deus, divinorum librorum veterum, & novorum catholici tractatores hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus unius, ejusdemque substantia, inseparabili æquitate divinam insinuant unitatem: Ideoque non sunt tres Dii, sed unus Deus*. Dicimus III. nomina absoluta concreta adjectiva prædicari de divinis Personis in plurali. Unde dicimus: Totæ tres Personæ coæternæ sunt, & coæquales. Dicimus IV. nomina relativa adjectiva in divinis non prædicari de essentialibus; sicque dici non potest: essentia divina est generans, spirans, generata, spirata, procedens; ut contra Abbatem Joachimum Concilium Lateranense IV. c. 2. definivit. Dicimus V. nomina relativa substantiva in divinis de essentialibus prædicari, unde dicimus: Essentia est tres personæ; essentia est Pater; essentia est Filius; essentia est personalitas; essentia est paternitas, essentia est filiatio, spiratio, &c. Et ratio est, quia hæc omnia sunt in divinis realiter idem cum essentia, sive sint concreta, sive abstracta, dummodo sint relativa, & substantiva.

Dices I. Vera est propositio, si dicatur: Tres Personæ sunt tres res: ergo nomina substantiva prædicantur de Personis etiam in plurali. Antecedens patet ex Augustino lib. 1. de doct. christian. c. 5. docente: *Res, quibus fruendum est, sunt Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus*. II. Est vera propositio hæc: *tria sunt alba*; si per divinam omnipotentiam una nume-

H

ra

ro albedo in tribus subiectis esset : ergo etiam est vera hæc in divinis Personis : tres sunt Domini. III. Persona est nomen concretum substantivum ; sed prædicatur in plurali : ergo &c. Probatur minor. Sicuti est vera propositio hæc : tres Personæ sunt unus Deus ; ita etiam est vera hæc alia : unus Deus est tres Personæ : ergo Persona prædicatur in plurali. IV. Nomina adjectiva in divinis non prædicantur in plurali, sed in singulari ; & probatur ex illo in Athanasii Symbolo : *Increatus Pater , increatus Filius , increatus Spiritus Sanctus ; immensus Pater &c. , æternus Pater &c. Et tamen non tres immensi , non tres increati , non tres æterni ; sed unus increatus , unus immensus , unus æternus* : ergo fallit regula, qua diximus, nomina adjectiva prædicari in plurali, quando de multis suppositis prædicantur.

Respondemus ad I. Nomen hoc *Res* esse substantivum transcendens, quod & in absolutis, & in relativis verificatur ; cum hæc tamen differentia, quod in plurali prædicatur de relativis, quia relativa sunt plura ; de absolutis prædicatur in singulari, quia absoluta sunt unum. Unde propositio illa Augustini est vera, & est de ejus mente, si res sumatur substantialiter, & absolute ; secus vero, si accipiatur relative est vera in plurali, ut diximus nos, non autem in singulari. Ad II. discrimen est inter duas illas propositiones, quod in una prædicatur *To alba*, quod est adjectivum ; in altera prædicatur *To Domini*, quod est substantivum. Ratio est, quia substantiva significant formam, & suppositum, ut unum ; adjectiva vero significant ut duo. Ad III. dicitur, quod *Personæ* est nomen concretum relativum ; & nomina relativa, quæ Patri, & Filio, & Spiritui Sancto sunt communia, prædicantur in plurali ; quia formæ, quæ significantur per illa relativa, vere a parte rei in divinis multiplicantur. Personalitates sunt formæ, quæ significantur per Personam ; Personalitates sunt plures ; unde plures sunt Personæ. Ad IV. dicimus, quod nomina illa immensus, æternus, increatus &c. sunt quidem nomina adjectiva, sed quæ nonnunquam substantivè sumuntur ; prout de facto accipiuntur ab Athanasio. Unde S. Thomas 1. p. q. 39. ar. 3. *Dicimus enim vel tres sapientes, & tres æternos, & increatos, & immensos, si adjectivè sumantur. Dicimus autem unum increatum, immensum, & æternum, ut Athanasius dicit. Concilium Toletanum XI. pariter in*

fidei professione dicit : *Item & Pater omnipotens, & Filius omnipotens, & Spiritus Sanctus omnipotens, singulariter dicitur ; nec tamen tres omnipotentes, sed unus omnipotens ; sicut & unum lumen, unumque principium prædicatur. Uterius in eodem Symbolo eadem nomina adjectivè sumuntur ; tota tres Persona coæterna sibi sunt, & coæquales. Et in Concilio Lateranensi IV. c. 1. pariter accipiuntur adjectivè : Pater generans, Filius nascens, & Spiritus Sanctus procedens ; consubstantiales, & coæquales, coomnipotentes, & coæterni.*

Videndum quoque superest, an, & quomodo in divinis relativa prædicentur de essentialibus ? Et dicimus I. quod nomina relativa, si sint adjectiva, in divinis non prædicantur de essentialibus. Ratio est, quia aliter hæc nomina, Generans, Spirans, Generata, Spirata, Procedens, prædicari possent de essentia divina ; quia sunt simul nomina relativa, & adjectiva ; hoc autem est falsum ; quod patet ex Concilio Lateranensi IV. c. 2. definiente contra Abbatem Joachimum, nomina hæc, Generans, Spirans, Generata, Spirata, Procedens, de essentia dici, & prædicari non posse. Dicimus II. Si autem relativa sint substantiva, posse in divinis prædicari de essentialibus. Ratio est, quia relativa hæc substantiva, sive concreta, sive abstracta, idem sunt cum essentialibus ; aliter Deus non esset omnino simplex ; si autem sunt idem, possunt de iisdem prædicari, ut clarum est. Veræ sunt proinde propositiones hæc : Essentia est tres Personæ. Essentia est Pater. Essentia est Filius. Essentia est personalitas. Essentia est Paternitas. Essentia est Filiatio, Spiratio &c.

Dices I. Falsa hæc propositio est : Pater est Trinitas ; & tamen, juxta a nobis dicta, deberet esse vera ; quia Trinitas prædicatur de essentia, & per consequens prædicatur de singulis personis ; quum quod convenit essentiæ, tribus personis est commune. II. In divinis relativa sunt inferiora respectu essentialium, quia sunt minus communia, quam essentialia ; sed inferiora non prædicantur de superioribus ; non enim homo, qui est inferior, prædicatur de animali, quod est superius : ergo &c.

Respondemus ad I. Verum esse, quod prædicatur de essentia sine notionibus accepta, prædicari de singulis personis ; at de essentia concepta cum notionibus, esse falsum. Quando dicimus : Essentia est Trinitas ; essentia supponit cum notionibus ; quia hæc significantur per nomen Trinitas ; falsum

sum est autem, quod hæc propositio non sit vera in hoc sensu; quia vere essentia cum notionibus, scilicet cum Paternitate, Filiatione, & Spiratione passiva, est Trinitas. Ad II. respondet S. Thomas 1. p. q. 39. ar. 6. *Ad secundum dicendum, quod cum dicitur, Deus, vel divina essentia est Pater, est predicatio per identitatem, non autem sicut inferioris de superiori: quia in divinis non est universale, & singulare: Unde sicut est per se ista: Pater est Deus; ita & ista, Deus est Pater, & nullo modo per accidens.*

Denique, quum loquuti fuerimus de prædicatione, remanet, ut de suppositione loquamur. Et dicimus I. nomina essentialia abstracta non supponere pro personis. Ratio est; quia essentia, deitas, sapientia, bonitas, sunt nomina essentialia abstracta, quia significant formam sine subiecto; verum hæc nomina non supponunt pro personis; quia aliter veræ essent propositiones istæ: Essentia generat, essentia spirat; contrarium autem definivit Concilium Lateranense IV. c. 2. ubi loquens de essentia, seu natura divina, dicit; & illa res non est generans, neque genita, neque procedens. Ulterius; si possemus dicere: Essentia generat, possemus quoque dicere: essentia est genita: ergo essentia generaret seipsam; quod non est dicendum. Dicimus II. Nomina essentialia concreta supponere pro personis. Ratio est; quia hoc nomen, Deus, est nomen essentialis concretum; & supponit pro persona; quum ei tribuatur generatio tum activa, tum passiva. Legimus enim in Symbolo: *Deum verum de Deo vero.* Et apud Augustinum lib. 15. de Trinit. c. 14. *Verbum ergo Dei Patris unigenitus Dei Filius, per omnia Patris similis, & aequalis, Deus de Deo, lumen de lumine, sapientia de sapientia, essentia de essentia &c.*

Dices I. Apud Patres impugnantes Arianos, & apud illos confutantes Sabellianos, habetur, Filium esse de substantia Patris, & Patrem esse fontem totius deitatis: ergo vere substantia, deitas, quæ sunt nomina abstracta, supponunt pro personis. II. Nomina hæc, res generans, supponunt pro persona, non pro essentia, quia essentia nec generat, nec generatur; sed hæc sunt nomina abstracta; quia dicunt formam, & non subiectum: ergo nomina abstracta supponunt pro personis. III. Si dicamus, Deus creat; nomen Deus supponit pro essentia, non pro persona; quia creare est terminus absolutus, non relativus: ergo

PAR. II.

nomina concreta essentialia pro personis non supponunt.

Respondemus ad I. Patres, quando dicunt, Filium esse de substantia Patris, non intelligere, substantiam Patris esse principium productivum, sed tantum accipere pro aliquo, quod significet veluti causam materiale, scilicet ad instar causæ materialis; quod nimirum Filius sit ipsamet substantia Patris, quum ei Pater suam substantiam integre, ac perfecte communicet. Quando vero dicunt; Patrem esse principium totius deitatis, sumere nomen Deitatis pro essentia; non tamen quod per hoc intelligant, deitatem a Patre generari, vel spirari, sed quod deitas a Patre communicetur tanquam a principio primo, quod a nullo alio recipiat suum esse. Ad II. dicitur, nomina illa, res generans, dicere essentiam non simpliciter, & in se sumptam, sed reduplicative, prout scilicet est idem cum Persona Patris. Ad III. dicimus, quod nomina concreta per se, & in se considerata significant personas; per accidens vero significant essentiam, quando scilicet aliquid additur, quod determinet illa nomina ad significandam essentiam.

Regulas quasdam affert denique Cacheranus, quas dicit generales, circa modum in mysterio Trinitatis loquendi; & alias exponit Jueninus, quem usquemodo fere transcripsimus, ad cognoscendum, quando nomen hoc, Deus, supponat pro persona, & quando pro essentia. Primas Regulas primo afferimus; sed indicamus solum, non autem probare prosequimur; quia apud Cacheranum citatum qui vult probatas inveniet.

I. Regula est: In mysterio Trinitatis, loquendo de Personarum distinctione, utendum est propositionibus, & vocibus, quæ non sapiant essentiae diversitatem. II. In mysterio Trinitatis, loquendo de unitate essentiae, utendum est propositionibus, & vocibus, quæ non sapiant confusionem, & indistinctionem Personarum. III. In mysterio Trinitatis circa nomina adjectiva duo sunt observanda; primum, quod sequuntur exigentiam nominis substantivi, cui adjunguntur; secundum, quod faciunt sensum formalem, non identicum. IV. In mysterio Trinitatis circa nomina substantiva hæc non multiplicantur sine multiplicatione formarum; unde non possunt magis multiplicari nomina substantiva concreta, quam multiplicentur nomina abstracta. V. In mysterio Trinitatis nomina essentialia sumpta in concre-

H 2

19

to supponere possunt pro personis, quoties determinantur a prædicato ad talem suppositionem. VI. In mysterio Trinitatis non debemus laborare in reddenda ratione vocabuli, vel loquutionis, sed attendendus est in pluribus usus Sapientum, qui juxta temporum, nationum, aliarumque circumstantiarum varietatem varius esse potest. Hæ sunt Regulæ, quas a Cacherano ad verbum scripsimus. Quæ sequuntur sunt a Juenino excerptæ.

- I. Regula est. Quando nomini Deus nihil adjungitur, quod vel ampliet, vel restringat, ejus significationem, supponit pro natura divina, ut est eadem in tribus Personis; unde æque principaliter, & primo supponit pro persona, ac pro natura. Patet in hac propositione: *Soli Deo honor, & gloria*. II. Quando nomini, Deus, tri-

buitur actus essentialis, qui convenit personis ratione essentiae; tunc supponit principaliter pro essentia, & secundo pro personis: ut Deus creat. III. Quando eidem nomini tribuitur actus essentialis, qui convenit essentiae, prout ipsa distinguitur a personis; tunc supponit tantum pro essentia: ut Deus est communis tribus Personis: Deus est Trinus: Deus est Trinitas &c. IV. Quando eidem nomini tribuitur actus notionalis; tunc supponit pro Persona: ut Deus generat Deum; subjectum supponit pro Patre, & prædicatum pro Filio: Deus spirat Deum; subjectum supponit pro Patre, & Filio; prædicatum pro solo Spiritu Sancto. Has omnes Regulæ facit Jueninus a Sylvis accepisse; sicuti nos non diffitemur ab ipsomet Juenino transcripsisse.

DISSERTATIO CXII.

De Processionibus in divinis Personis; de Erroribus contra easdem, illorumque Auctoribus; & de Scholasticorum sententiis circa illas.

Di instar actionum, quæ sunt in creatis, concipimus quoque illas, quæ sunt in divinis; etsi has ex omni imperfectionum labe depuratas concipere nitamur. Actiones

istæ in creatis proprie dicuntur emanationes, in divinis vocantur Processiones; quanvis aliquando processionis nomen etiam in creatis, sicut illud emanationis in divinis, sed improprie quidem, usurpentur. Igitur in creatis processio idem sonat, ac origo, seu emanatio unius ab alio, tanquam a principio, vel a causa. Duplex proinde statuitur emanatio, & per consequens etiam processio; immanens nimirum, & transiens. Hæc ultima est, cujus terminus est extra suum principium, vel causam, a qua producitur; ut sunt actiones ad extra. Prima vero est, cujus terminus est intra principium, vel causam suam, ut sunt actiones ad intra. Hæc quidem in creatis; at in divinis proprie processio significat veram, & realem emanationem unius personæ ab alia, quæ extra Deum non exeat, sed intra entitatem divinæ substantiæ maneat; & veluti in sinu personæ producentis æternum subsistat; ut ex illo Joannis 1. 18. *Unigenitus, qui est in sinu Patris*; expli-

cat Frassen. Hic idem ulterius observat, quod quanvis Theologi ad explicandum mysterium unius personæ procedentis ab alia utantur nominibus productionis, processionis, & originis, seu emanationis; atamen sic in rigore accipiuntur hæc nomina, ut productio significet actionem unius personæ producentis aliam; alia vero nomina expriment exitum, seu emanationem unius personæ ab alia. Distinguunt proinde duplicem processionem, activam, scilicet, & passivam. Activa est ipsa actio personæ producentis; passiva est emanatio personæ productæ. Denique advertitur, quod quanvis processio tribuatur ex Ecclesiæ usu emanationi Spiritus Sancti; unde dicitur in Symbolo Athanasiano; *non genitus, sed procedens*: Apud Theologos tamen usurpatur processio ad significandam originem, & emanationem utriusque divinæ personæ, Filii scilicet a Patre, & Spiritus Sancti a Patre, & Filio. Etiam Processio immanens, vel est processio unius ab alio tanquam a causa, vel tanquam a merito principio. Illa importat receptionem, esse in termino cum dependentia a principio, a quo oritur; hæc vero dicit quidem receptionem esse, sed sine dependentia. His adnotatis.

Con-

Contra divinas Processiones error fuit aliquorum, qui dicebant, divinam essentiam ex se determinari ad tres Personas sicut ad primam sine ulla productione. Hi fuerunt dicti Autotheani, qui asserebant, omnes divinas Personas a se ipsis esse, & non ab aliis. Refert Prassen trac. 3. disp. 1. ar. 2. q. 1. Cacheranus trac. 2. libr. 1. c. 1. §. 4., qui §. 1. testem adducit Genebrardum in præfatione librorum de Trinitate, asserentem Hæreticos hosce, declinantes ab Ariani in extremum oppositum, dixisse, personam Filii, & personam Spiritus Sancti, esse a se seque, ac personam Patris. Subdit quoque Cacheranus dicto §. 4. catholicam veritatem errori huic oppositam constare non solum certitudine fidei, sed etiam evidentiæ scientiæ. Contra hunc errorem.

Dicimus, de Fide constare, in divinis esse reales Processiones ad intra, secundum quas Filius procedit, & producit a Patre, & Spiritus Sanctus ab utroque.

I. probatur ex Scripturis. Joan. 7. 29. *Ego scio eum, quia ab ipso sum.* Joan. 8. 42. *Ego ex Deo processi.* Sunt pariter alia novi testamenti testimonia, quæ asserunt, Filium accepisse a Patre vitam, potestatem, auctoritatem &c. Joan. 5. 26. *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso.* Joan. 17. 2. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.* Matth. 11. 27. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.* Hæc autem perfectiones omnes divinas divina essentia realiter continet; unde si Pater dedit Filio omnes hæc perfectiones, dedit quoque essentiam. Hæc dicta sunt de Filio, sequentia de Spiritu Sancto dicuntur. Joan. 15. 26. *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* Et cap. 16. 14. *Ille me clarificabit; quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Item ex veteri testamento Psal. 2. 7. *Ego hodie genui te.* Eccles. 24. 5. *Ego ex ore Altissimi prodixi;* sensus est de Patris intellectu; primogenita ante omnem creaturam.

II. probatur ex Conciliis. Concilium Nicænum I. in Symbolo fidei habet: *Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, genitus, non factus;* hæc de Filio; de Spiritu Sancto quoque: *Qui ex Patre procedit:* Concilium Constantinopolitanum I. *Credimus in Spiritum Sanctum, Dominum & vivificantem, & ex Patre procedentem, & cum Patre, & Filio adorandum.* Concilium Lateranense III., & refertur in cap. firmiter, de summa Trinitate, & fide catholica.

Concilium Florentinum generale in literis unionis. Concilium Toletanum XI. celebratum ann. 675. in fidei expositione. *Confitemur, & credimus sanctam, atque ineffabilem Trinitatem Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum unum Deum naturaliter esse. . . . Et Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur; ipse enim a nullo originem ducit, ex quo & Filius natiuitatem, & Spiritus Sanctus processionem accepit.*

III. probatur ex Patribus, Ambrosius ad verba Joannis 1. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere, in semetipso;* hæc scribit lib. 4. de fide c. 5. *Quis non advertat, ad unitatem vite, quod eadem Patris, & Filii vita sit, esse referendum?* S. Hilarius lib. de Synodis ad can. 4. Orientalium: *Quod in utroque vita est, in utroque significatur essentia. . . . Non enim aliud habet quod dedit, & sicut vitam habet, ita habendam dedit vitam.* Augustinus lib. 15. de Trin. c. 26. *Sicut Filio præstat essentiam, sine initio temporis, sine ulla mutabilitate natura de Patre generatio; ita Spiritui Sancto præstat essentiam, sine initio temporis, sine ulla mutabilitate natura de utroque processio.* Nazianzenus orat. 35. proponens sibi hanc questionem: *Quomodo igitur non sunt (Filius, & Spiritus Sanctus) simul cum Patre principii expertes, siquidem æterni sunt?* Ita sibi metipso respondet: *Quia inde procedunt, etsi non post illum sunt; & responsionis rationem reddens, subdit: Equidem quod principio caret, etiam æternum est: quod autem æternum est, non protinus omni caret principio, quandiu ad Patrem, velut ad principium, refertur. Ergo illi, quantum ad causam, non carent principio.* Athanasius orat. cont. Sabellii gregales, Patrem, ait, jure merito dici solum Deum, quod solus ingenitus sit, & solus fons Deitatis. Auctor libri de Trinitate, qui reperitur inter opera Tertulliani, & qui Auctor creditur Novatianus, c. 31. *Quidquid est Filius, non ex se est, quia nec innatus est, sed ex Patre est, quia genitus est; sive dum Verbum est, sive dum virtus est, sive dum sapientia est, sive dum lux est, sive dum Filius est, & quidquid horum est, non aliunde est, quam ex Patre, Patri suo originem suam debens.* Fulgentius ad quintam objectionem Ariatorum: *Duo quippe ingeniti non possunt unam habere naturam, ubi nec unus in uno veram ex se generationem invenit; nec unus ex uno vere in se substantiam natiuitatis cognoscit.* Cyrillus lib. 2. thesaur. c. 1. *Divina substantia ineffabili quadam, supremaque natu-*

natura constituta, Filium ex Patris hypostasi genuit: Non enim potest esse perfecta Deitas, nisi Filium habeat, & filium ex se pariat.

IV. probatur Rationibus. I. Nequit esse realis distinctio inter divinas Personas sine reali productione, & processione unius personæ ab alia; sed de fide habemus realem distinctionem inter divinas Personas: ergo etiam de fide habemus productionem, & processionem unius personæ ab alia. Probatur major. Sine processione non est oppositio; sine oppositione non est distinctio: ergo sine processione non est distinctio. Hoc totum patet; quia natura divina, quum sit infinita, omnia sibi identificat, cum quibus oppositionem non habet. Essentia autem divina non potest habere oppositionem, nisi propter relationes oppositas; quia omnia in divinis sunt idem, ubi non obstat oppositio relativa. Omnis autem relatio in divinis est propter processionem; quia omnis relatio est vel propter mensuram, quæ in ente infinito non habet locum; vel propter unitatem, quæ nec pariter habet locum in natura divina, quæ omnem naturæ distinctionem excludit; vel propter productionem, quæ sola in Deo reperitur. II. Nequit in divinis admitti consubstantialitas naturæ, & distinctio personarum, nisi admittantur reales processioness; sed illæ admittuntur: ergo & istæ. Probatur major. Quia sine realibus processionibus personæ aut essent improductæ, aut productæ a principio extrinseco, & in essentia diverso; si primum, non esset major ratio, cur personæ non essent infinitæ, quum omnes a se essent; quod Adversarii non dicunt: Si secundum: ergo non haberent eandem naturam: ergo non esset in ipsis consubstantialitas naturæ. III. In Deo est intellectus habens objectum actu intelligibile sibi præsens, & proportionatum, scilicet essentiam divinam: ergo producet terminum sibi adæquatum, scilicet notitiam, genitam infinitam; atqui nullum infinitum potest in alio existere: ergo notitia illa genita, quum sit infinita, erit per se subsistens; sed præter Deum, & extra ipsum, nihil est per se subsistens infinitum: ergo notitia illa genita infinita, & per se subsistens, & Deus. Idem argumentum, efformari potest de Voluntate Dei respectu Spiritus Sancti.

Arguunt I. Ens a se nequit ab alio originem habere; sed quælibet divina Persona est ens a se: ergo nequit habere originem ab alio. II. Quod ab alio procedit debet ha-

bere naturam specie eandem, sed numero diversam; sed personæ divinæ habent unam naturam specie, & numero: ergo una ab alia non procedit. III. Processio importat prius, & posterius; principium enim prius est termino, qui ab ipso procedit; sed in divinis non dantur prius, & posterius: ergo in divinis non dantur processioness. IV. Personæ divinæ nequeunt habere esse receptum, quia hoc esse dicitur imperfectionem; at si una persona procederet ab alia persona procedens haberet esse receptum: ergo &c. V. Quælibet persona divina est ex se ens necessarium; sed nullum ens productum est ens necessarium: ergo nulla persona divina est producta. Minor probatur, Nullum ens necessarium indiget alio, ut sit; sed quodlibet ens productum indiget alio, ut sit: ergo nullum ens productum est ens necessarium. VI. Multæ sunt imperfectiones, quæ comitantur generationem; atqui nullæ in divinis esse possunt imperfectiones: ergo nulla in divinis est generatio. VII. S. Epiphanius hæres. 69. vocat Filium Autotheon, quod Hæretici Autotheani interpretantur, a seipso essentiam habere. VIII. Augustinus in psal. 109., & Cyrillus lib. 7. de Trinit. docent, *Patrem, & Filium esse unum principium*: ergo sicut Pater principio caret, ita & Filius; & per consequens Filius non est a Patre, sed a seipso.

Respondemus ad I. distinguendo majorem: Ens a se non potest habere originem ab alio, ut principio diversæ naturæ, vel ut causa extrinseca, concedimus, ut a principio ejusdem naturæ, excludente omnem dependentiam, causalitatem, & contingentiam, negamus. Igitur ens a se, ut ait Frassen, potest dupliciter intelligi; vel ut excludit principium extraneum, & alterius naturæ; & ita omnes divinæ personæ sunt a se: Vel ut excludit reale principium, quod sit ejusdem naturæ; & ita, solus Pater est a se.

Ad II. distinguimus pariter majorem: Si processio est finita, corporea, & materialis, conceditur diversitas naturæ; negatur vero, si processio est infinita, intellectus, & spiritalis. Ratio est, quia infinitas omnia sibi identificat, quæ non dicunt oppositionem; quum autem nulla sit oppositio inter naturam, quæ est in Patre, & Filio, & Spiritu Sancto; hinc est, quod quanvis Filius procedat a Patre, & Spiritus Sanctus a Patre, & Filio, non per hoc habere debent naturas numero distinctas.

Ad

Ad III. quoque distinguimus maiorem Processio importat prius , & posterius , vel temporis , vel originis , concedimus ; temporis tantum , negamus . In divinis habet tantum locum prioritas originis , quæ sufficit ad salvandas processionem ; non autem est necessaria prioritas temporis , quæ nequit habere locum in illis Personis , quæ æternæ sunt ; ut ait Nazianzenus : *Quod autem æternum est , protinus omni caret principio.*

Ad IV. concedimus maiorem propositionem in creatis , in divinis vero negamus . Ratio est , quia in creatis non datur id , quod est idem numero cum dante , sed datur quid simile . Sic homo generat hominem , & dat illi naturam suam , sed non eandem numero , bene vero similem . In divinis vero eadem omnino numero est natura , quam Pater communicat Filio , & Pater , & Filius Spiritui Sancto . Et hinc est , quod in creatis recipere dicit imperfectionem , quia dicit dependentiam ; in divinis vero non dicit , quum idem non possit a seipso dependere ; scilicet eadem natura , quæ est in tribus personis .

Ad V. distinguimus minorem primi argumenti : Nullum ens contingenter productum est ens necessarium , concedimus ; nullum ens necessario productum est ens necessarium , negamus . Divinæ personæ sunt entia necessaria , & quæ necessario producuntur . Eadem distinctio adhiberi potest in majori , & minori propositione , quibus præfata minor probatur .

Ad VI. dicitur , quod in divinis non sunt imperfectiones generationis , est tamen generatio ; quia est productio , quæ connotat rem productam . Hæc autem res producta tunc in divinis implicaret , quando in sui productione transiret de non esse ad esse ; at non est ita , quia in divinis res producta accipit idem omnino esse , quod habet principium produciens . Unde in hac generatione non est mutatio , quanvis sit productio .

Ad VII. Epiphanius explicatur asserendo , quod verbis illis intelligat , Dei Filium esse vere , & proprie Deum , non vero supposititium , & fictitium ; nec divinitatem quasi alienam , & indebitam habere , sed propriam , & sibi debitam , non minus , quam Patri , qui eam communicavit . Auto enim nil aliud importat , quam proprie , & per se ; ut ex Platone , & Aristotele , notat Genebrardus lib. 1. de Trinit. , & observat Ruiz , & refert Frassen .

Ad VIII. Patres aliquando appellare Filium

nomine principii , sed comparative , & respective ad Spiritum Sanctum , aut ad creaturas ; unde respectu Spiritus Sancti sunt revera Pater , & Filius unicum principium ; ita etiam respectu creaturarum , ad extra .

Certum est autem , in divinis non dari processionem unius personæ ab alia tanquam a causa , sed tanquam a principio . Et ratio est , quia repugnat Deo processio unius personæ ab alia tanquam a causa ; & adeo repugnat , quod ipsam destruit divinitatem . Et hoc probatur . Procedere ab alio tanquam a causa importat essentialiter dependentiam , quam scilicet necessario habere debet effectus a sua causa ; sed Deus est essentialiter independens , quum essentialiter sit a se : ergo processio unius personæ ab alia tanquam a causa adeo Deo repugnat , quod ipsam destruit divinitatem . Et in hoc re vera conveniunt Græci , tum Latini ; quanvis in loquendi modo disconvenire videantur . Græci enim pro causa intelligunt principium , quando dicunt , unam personam ab alia procedere tanquam a causa ; quia sumunt causam improprie , quatenus scilicet est simplex communicatio esse ; præsciendando deinde , an per communicationem illam dependeat terminus a principio , aut non dependeat . Et quod Græci , quando asserunt , unam personam dependere ab alia tanquam a causa , non intelligent causam proprie , sed improprie , sumptam , evidenter habemus ex eo quia iidem Græci fatentur , Verbum esse verum , & substantialiter Deum ; ergo fatentur pariter , Verbum non esse terminum , qui dependeat a suo principio , scilicet Patre , tanquam effectus a causa . Illo autem loquendi modo utebantur , ut clarius personarum distinctionem contra Sabelianos , aliosque Hæreticos , demonstrarent . Sic igitur , & non aliter , intelligendi sunt Patres Græci , quando unam personam in divinis asserunt alterius esse causam . Ita Justinus in Dialogo cum Tryphone docet , Deum Patrem esse Filio causam cur sit . Constantinus magnus in orat. ad Sanctorum coetum apud Eusebium hæc habet : *Pater quidem Filii causa est , Filius vero est causatum .* Basilii lib. 1. contra Eunomium : *Nos autem secundum causarum habitudinem ad ea , quæ ex illis oriuntur , Patrem collocari ante Filium asserimus .* Idem in eodem libro : *Vox ipsa Patris quid aliud significat , nisi hoc , quod causa est , & principium ejus , qui ex ipso genitus est .* Nazianzenus

zenus orat, 29. *Deus quidem, hoc est Pater, est Deus; siquidem Filius, & Spiritus Sanctus ad unam causam referuntur.* Et hæc profecto apud omnes Theologos sunt inconcussa.

De divinarum Processionum numero in præsentem agendum est, ac de earundem distinctione. Et quidem recolentes quæ Dissertationis hujusce in exordio diximus, Processiones esse vel activas, vel passivas; modo subdimus, has omnes Processiones quatuor modis posse inter se comparari. Primo modo comparantur processionēs activæ inter se, ut generatio, & spiratio; secundo processionēs passivæ inter se, ut generari, & spirari; tertio activa comparatur cum passiva sibi respondente, ut generare cum generari; quarto activa comparatur cum passiva sibi disparata, ut generare cum spirari. Venientes modo ad distinctionem earundem Processionum; dicimus, Processiones passivas realiter inter se distingui; quia aliter Personæ divinæ realiter inter se non distinguerentur. Ulterius dicimus, spirationem activam realiter distingui a passiva sibi respondente; quia aliter persona producta non distingueretur realiter a producente. Adhuc subdimus, quod num processio activa distinguatur a passiva sibi disparata, dependet a decisione quæstionis illius inter Scholasticos; Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, an ab eo realiter distingueretur; circa quam in sequentibus nostram mentem aperiemus. Demum remanet modo examinare, quomodo Processiones activæ inter se invicem distinguantur.

Cohærenter ad hæc, quæ diximus, videre debemus primo, an Processiones in divinis passivæ sint duæ tantum, & an possint esse plures? Secundo, quot sint in divinis Processiones activæ, & quomodo inter se distinguantur? Tertio, quid vera, & proprie sint divinæ Processiones? Pro primo quæsito refert Frassen errorem Raymundi Lullii, qui, Eymérico teste, assererat, vel unicam in Deo dari Processionem, vel plures, & pene innumeras. Unicam assererat, quando dicebat intra Deum unum esse tantum *bonificandi* actum, hoc est communicandi bonitatem, & essentiam divinam; subdens, quia si essent plures actus, quilibet ipsorum esset finitus, & limitatus, atque adeo incompetens, & repugnans Deo, qui est omnimode infinitus. Plures etiam admittebat, quia lib. 1. sent. q. 2. hæc scribe-

batur: *In divinis essentia non est otiosa, sed essentiat; & natura naturificat, bonitas bonificat, & infinitas infinitificat, & aternitas aternificat.* Et quidem verbis hisce intellexit, varias esse essentias, & attributorum operationes, quemadmodum sunt intellectus, & voluntatis intelligere, & amare. Quod ipsemet expressit his aliis, quæ subjunxit, verbis: *Sicut Deus naturale habet intelligere, & amare intrinsece; ita intrinsece habet naturale bonificare, aternificare, possificare, & virtutificare.* Pro secundo vero quæsito Scholastici distinctionem illam admittunt, quam quique juxta propria principia propugnat; formalem nimirum ex natura rei Scotistæ; virtuales Thomistæ, vel rationis ratiocinatae; ex parte actus Neuterici, vel Nominales; ut alibi nos etiam explicavimus, quando nimirum de Attributorum distinctione agebamus. Pro tertio tandem varias quoque Scholasticorum opiniones asferemus, & ex illis seligemus, quæ magis videbitur fidei, & rationi, consentanea.

Dicimus I. Duas esse tantum in divinis Processiones passivas, & non posse esse plures.

I. probatur. Personæ productæ in divinis duæ sunt tantum: ergo pariter duæ sunt tantum processionēs passivæ. Antecedens patet; quia, quum Pater, ex communi Patrum traditione, sit fons, & origo totius deitatis, nequit ab alia personâ generari, aut produci; remanet ergo, quod soli Filius, & Spiritus Sanctus, producantur. Consequentia sequitur; quia quot sunt termini producti, tot debent esse productiones, quæ sunt processionēs passivæ.

II. Ex Scripturis, Conciliis, & Patribus, Filius dicitur unigenitus: ergo unica est generatio, & unius termini est generatio; atqui eodem modo dicendum est de Spiritu Sancto: ergo &c. III. Si in Divinis possunt esse plures productiones ejusdem rationis, poterunt etiam esse infinitæ; immo infinitæ necessario erunt, quia in esse necessario idem est esse, & posse; hoc nemo dixit, nec dicet unquam: ergo processionēs passivæ in divinis ita sunt duæ, ut plures esse non possint. Sequela probatur ex S. Augustino lib. 3. cont. Maximinum c. 12. *Immoderata esset divina generatio, si genitus Filius nepotem gigneret Patri, quia & ipse nepos nisi Avo suo pronepotem gigneret, secundum vestram mirabilem sapientiam impotens diceretur. . . . Nec impleteretur generationis series, si semper alter ex altero gigneretur; nec etiam nullus per-*

ficc-

ficeret eam, si non sufficeret omnipotens mens.

IV. Potentia generativa divina generans Filium habet actum sibi adæquatum: ergo non potest alium habere. Antecedens probatur. Filius est terminus infinitus, sicut est intellectus, qui ipsum generat: ergo habet actum sibi adæquatum. Consequentia sequitur; quia quævis potentia, quæ habet actum adæquatum, dum illum habet, non potest alium habere.

Dicimus II. Duas quoque tantum in divinis esse processionem activas.

I. probatur. Duo sunt in divinis actus immanentes: ergo duæ tantum sunt processionem activæ. Consequentia sequitur; quia actus illi immanentes in divinis dicuntur processionem, ut diximus. Antecedens probatur. Sunt enim intelligere, & velle; sed hi duo tantum sunt actus: ergo &c. Et quidem alii actus omnes sunt transeuntes; ut sunt creare, conservare, destruere, punire &c. II. Duo tantum in divinis sunt termini producti: ergo duæ tantum sunt processionem activæ. Antecedens negari non potest; quia Filius, & Spiritus Sanctus tantum, sunt in divinis termini producti. Consequentia probatur. Si essent processionem plures, quam duæ, quum duo sint termini, altera ex illis processionibus esset absque termino; quod non est dicendum. III. Intellectus divinus producit Filium vel explet totam suam virtutem, vel non explet; si explet, unicum tantum potest habere Filium; si non explet: ergo Filius non adæquat totam suam virtutem. De distinctione autem nihil hic innovamus, vel reperimus, præter ea, quæ diximus de Attributis; illa enim omnia hic etiam possunt pari ratione applicari.

Dicimus III. Processiones in divinis esse proprie actiones vitales, non simplices emanationes; non esse dictionem, vel spirationem activam, prout distinctas ab actibus essentialibus intelligendi, & volendi in Deo; sed esse actiones, quæ habent divinam essentiam pro principio quo mediato, & remoto; habent intellectum, & voluntatem pro principio quo immediato, & proximo; & esse per consequens intellectionem, & volitionem, non essentielles pure, & secundum se consideratas; nec addere supra intellectionem, & volitionem essentielles aliquid spectans ad lineam intelligendi, & volendi; sed addere solam relationem propriam personæ producentis; seu esse ipsamet intellectionem & volitionem essentielles, ut affectus specialis relatione personæ producentis. Plu-

PAR. II.

res habet partes Conclusio; & pro singulis explicatur, & suadetur.

Pro prima Conclusionis parte, in Aristoteorum systemate supponuntur accidentia quædam, quæ dicuntur emanare, resurgere, effluere, ex subjectis; sicut ajunt esse relationes, quæ non producantur per veram actionem, sed per simplicem emanationem effluunt. Et hoc pacto esse Processiones in divinis, seclusis tamen imperfectionibus omnibus, docent Suarez, & Thomistæ quidam; si fides sit adhibenda Frassen, cujus testimonio utimur. Ipsemet Frassen Conclusionem sic probat: Alio modo essentia divina determinatur ad Patrem, ac ad Filium, & Spiritum Sanctum; sed ad Patrem determinatur per simplicem resultantiam: ergo ad Filium, & Spiritum Sanctum non per simplicem resultantiam, sed per vitalem actionem, determinatur. Majorem supponit certam; quia essentia divina determinatur ad Filium, & ad Spiritum Sanctum, quatenus dicuntur produci; sed Pater a nullo producitur: ergo alio modo &c. Minorem quoque dicit esse evidentem; quia ratio formalis constitutiva primi suppositi non producitur ab aliquo, sed effluit ex natura divina quasi proprietas ex essentia. Subdit ulterius, quod simplex resultantia, emanatio &c. est a natura divina immediate, si igitur processionem essent resultantiæ, emanationes &c. essent pariter a natura divina immediate; quod mox impugnabimus contra Durandum. Denique concludit, quod persona subsistens debet produci per veram actionem; sed processionem in divinis producantur personæ subsistentes: ergo sunt veræ actiones.

Pro secunda parte Conclusionis sumus contra Scotum, qui in 1. dist. 2. q. 7. §. ad secundum dubium; & quodlibet. 14. §. hic intelligendum, distinguit, tanquam duos actus intellectus, intelligere, & dicere; & tanquam duos actus voluntatis, amare simpliciter, & amare productivum. Subdit, processionem esse dicere, & amare productivum, qui sunt actus notionales, & esse diversos ab actibus essentialibus, qui sunt intelligere, & amare simpliciter. Dicit etiam Cachéranus, esse conclusionem contra Henricum quolib. 6. q. 1. & in summa q. 54. & contra Valentiam 1. p. disp. 2. q. 1. punct. 3. sed ob alios dicendi, & explicandi modos, apud ipsum videndos. Ratio autem, quæ a Cachéran affertur, hæc est: Actus intellectus, & voluntatis, diversi in linea intelligendi, &

I

valen-

volendi, ab intellectu, & volitione essentiali, in divinis non dantur; & probatur ex Angelico 1. p. q. 27. ar. 5. ad 3. *Deus uno simplici actu omnia intelligit, & similiter omnia vult.* Item de potentia q. 9. ar. 9. in c. *Non est in Deo nisi unum simplex intelligere, & unum simplex velle; quia intelligendo essentiam suam intelligit omnia, & volendo bonitatem suam vult omnia, quæ vult.* Et probatur pariter ratione; quia non datur in Deo intellectus diversus, & voluntas diversa, ab intellectu, & voluntate essentialibus: ergo neque actus. Probatur consequentia; quia nequeunt diversificari inter se actus secundi, nisi diversificentur primi; & per consequens, nequeunt diversificari actus intelligendi, & volendi, nisi diversificentur intellectus, & voluntas.

Pro tertia conclusionis parte, quæ supponit fecunditatem in natura divina, sic contra Aureolum in 1. dist. 9. p. 1. ar. 4. argumentamur. Ex Scriptura Isaïæ 66. 9. *Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego, qui generationem cateris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus?* En hic fecunditas divinæ naturæ ad generandum; non quidem ut principium quod, aut quod proximum; quia ratio principii quod est propria suppositi, & personæ; & ratio principii quod proximi non esset sufficiens ad distinguendas in Deo processiones; ut mox dicemus. Pro eadem fecunditate divinæ naturæ scribunt Hilarius, Fulgentius, Damascenus, quos refert Averſa 1. p. q. 27. sect. 4. §. secundo dico; adducens etiam Dionysium, & Ignatium. Si dicatur, Sanctos Patres velle, quod Filius in divinis non procedat modo libero, sed necessario, & per hoc dicere, quod per naturæ fecunditatem procedat: Adhuc admissio hoc, subdimus nos, non per hoc tamen naturæ fecunditas negatur, sed potius adstruitur; & hæc nobis sufficit ad intentum nostrum probandum.

Pro quarta parte conclusionis, quod scilicet processiones in divinis sint actiones, quæ habent intellectum, & voluntatem pro principio quo immediato proximo; pugnamus contra Durandum, qui docuit, habere essentiam divinam pro principio immediato proximo; contra Richardum de S. Victore, qui voluit, utranque divinam processionem esse per voluntatem; si verum est quod ipsi tribuunt nonnulli; contra Aureolum, qui posuit in divinis principium quo tantum per modum

actionis, nullatenus vero per modum potentiae. Et sic illam probamus. Dicendo, quod processiones divinæ habeant intellectum, & voluntatem tanquam principium quo, immediatum, & proximum; hoc ipso salvamus, eas esse per intellectum, & voluntatem; & pariter explicamus, quomodo sint per intellectum, & voluntatem: ergo vere habent processiones divinæ intellectum, & voluntatem pro principio quo immediato, & proximo. Probatur antecedens, & explicatur. Dicendo processiones divinas esse per intellectum, & voluntatem, bene explicamus, quæ ratione terminus unius processionis sit Verbum, alterius vero sit amor; explicamus, quomodo termino unius approprientur quæ ad intellectum spectant, & termino alterius quæ spectant ad voluntatem; explicamus, quomodo una processio sit altera prior, quomodo sint duæ processiones, & non plures, nec pauciores. Hæc omnia fere inexplicabilia essent, si divinæ processiones non ponantur esse per intellectum, & voluntatem. Insuper dicendo, quod processiones divinæ habeant intellectum, & voluntatem pro principio quo immediato, & proximo, cum facilitate assignamus principia illa respectu divinarum processionum, quæ respectu cujuscunque productionis assignari solent; hoc est assignamus pro principio quod Personam; pro principio quo remoto naturam, & quasi formam principii quod; pro principio quo proximo virtutem, & potentiam consequentem ad principium quo remotum; quæ omnia sic optime exponit Cacheranus, cujus est discursus, ut concludat, quod quanvis divina ad modum creatorum explicari non possint; quando tamen potest id commode fieri, non esse omittendum, ut ex duplici lumine, fidei, & naturæ, veritas clarior evadat.

Pro quinta conclusionis parte, quod scilicet intellectio, & volitio, quæ sunt processiones, & principia processionum in divinis, non sint intellectio, & volitio essentielles pure, & secundum se præcise consideratæ; habemus S. Thomæ patrocinium, 1. p. q. 34. ar. 1. ad 3. & q. 37. art. 1., & Scholasticorum fere omnium suffragium, qui in hoc conveniunt, quanvis discrepent deinde in assignando illo, quod addunt actus, qui sunt processiones, & principia processionum, supra intellectionem, & volitionem essentielles pure, & secundum se præcise consideratas. Et sic eam probat

bat Cachéranus contra Gabrielem. Processiones, & principia processionum non sunt in divinis quid commune omnibus personis; sed intellectio, & volitio essentialis pure quæ tales; & præcise secundum se consideratæ, sunt quid commune omnibus divinis personis &c. Major constat, quia generare, & spirare, non sunt quid commune omnibus divinis personis; aliter Filius generaret, & Spiritus Sanctus spiraret. Minor etiam patet; quia omnia essentialia, si pure, & secundum se præcise considerentur in divinis, sunt communia, quemadmodum essentia ipsa communis est.

Pro sexta parte conclusionis, quod nimirum actus, qui sunt processionem, & principia processionum, non addant supra intellectum, & volitionem essentialis, aliquid spectans ad lineam intelligendi, & volendi; nec sint actus intellectus, & voluntatis diversi ab intellectione, & volitione essentialibus, habemus etiam pro nobis S. Thomam, aliosque Thomistas, insuper & Lugum, Arriagam &c. apud Cachéranum, contra Scotum, atque Scotistas. Verum in secunda conclusionis parte hoc satis pertractavimus, & contra Scotum, atque Henricum, & Valentiam, peregrinamus.

Pro septima demum parte conclusionis, quod nempe actus, qui sunt processionem, & principia processionum, addant supra intellectum, & volitionem essentialis, solam relationem propriam personæ producentis; seu quod sint ipsamet intellectio, & volitio essentialis, ut affectæ speciali relatione personæ producentis; utimur quoque hoc Cachéranus ratiocinatio. Actus, in quibus divinæ processionem consistunt. primo debent esse actus intellectus, & voluntatis, ut verificetur, processionem esse per intellectum, & voluntatem; secundo non debent esse communes omnibus Personis, ut verificetur, Patrem tantum generare, non filium; Patrem, & Filium spirare, non Spiritum Sanctum: Sed hæc duo reperiuntur optime in intellectione, & volitione

essentiali, ut affectæ speciali relatione Personæ producentis; nec reperiuntur in alio actu, aut intellectione, & volitione aliter considerata: ergo &c. Minor probatur. Intellectio essentialis est actus intellectus; volitio essentialis est actus voluntatis: ergo habent primam conditionem. Insuper utraque ut affectæ speciali relatione personæ producentis convertit soli illi personæ, in qua reperitur talis specialis relatio: ergo habent secundam pariter conditionem. Quod autem reperi non possint hæc duæ conditiones in alio actu, aut intellectione, & volitione aliter considerata, probatur sic. Non potest dari in Deo actus intellectus, & voluntatis, qui non sit intellectio, & volitio essentialis; ut dictum est; nec intellectio, & volitio essentialis potest aliunde haberi, quam a relatione, quod non sit communis omnibus personis; quia sola prædicata relativa non sunt communia in divinis: ergo duæ illæ conditiones reperi non possunt in alio quocunque actu, seu intellectione, & volitione, aliter considerata.

Ex his infert Cachéranus, intellectum notionalem, distinctionem, & processionem activam, esse synonyma in divinis, & importare unum, & eundem actum intellectus, seu intellectum essentialem, ut affectam speciali relatione personæ producentis, scilicet affectam relatione Paternitatis. Pariter dilectionem notionalem, spirationem, & processionem activam, esse quoque synonyma, & significare unam, eandemque volitionem essentialem, ut affectam speciali relatione personæ producentis, scilicet affectam relatione Spiratoris sibi identificante relationem tum paternitatis, tum filiationis. Unde intellectio notionalis ab intellectione essentiali nec etiam ratione distinguitur; quia intellectio notionalis se habet ad intellectum essentialem tanquam includens ad inclusum, tanquam totum ad partem; unde nec etiam ratione ratiocinata distinguitur; ut apud Cachéranum fusius, & expressius inveniuntur.

DISSERTATIO CXIII.

De Relationibus inter divinas Personas; An sint? Quid sint? Quot sint? Quam habeant distinctionem? An constituent Personas? Et an perfectionem dicant? Et de peculiari pro his ultimis P. Magnani sententia.

Relationum nomine intelligimus proprietates divinas, non quidem absolutas, sed relativas, quæ realiter in Deo sunt, & realiter divinas Personas constituunt. Et quum relationes in creatis distinguantur a Philosophis secundum esse in, & secundum esse ad; quas ultimas Peripaterici sub accidentium nomine collocant; Alii vero non nisi sub accidentium prædicabilium, non vero prædicamentaliū, genere agnoscunt: nihilominus in divinis totum quod habent, reale est, & substantiale; quia est a Deo realiter indistinctum, in quo accidentia, quæ physica vocantur, locum habere nullo modo possunt. Sed de hoc fusior erit sermo inferius; interim, quæ in Dissertationis titulo exposuimus, expleamus.

Dicimus I. Vere dari in Deo ad intra Relationes reales, tum secundum esse in, tum secundum esse ad.

I. probatur ex Scripturis. Matth. 28. 19. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*, Nomina Patris, & Filii, sunt nomina relativa, & innunt, dari relationes paternitatis, & filiationis; & quia Personæ Patris, & Filii reales sunt, reales quoque sunt ipsæmet relationes. Alia etiam sunt in Scripturis loca, in quibus de Patre, & Filio fit sermo; & ex iisdem potest eodem modo argumentari, sicut modo factum est. Expressius tamen loquitur textus ad Ephes. 3. 14. & 15. *Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur*. Hic igitur non solum Paternitatis relatio proprio nomine memoratur, verum quoque ejusdem relationis realitas ex ipso met dicendi modo evincitur.

II. probatur ex Conciliis. Concilium Remense in Symbolo, a Patribus illius Concilii pronunciato, expresse divinas rela-

tiones memorat. Concilium Lateranense IV, sub Innocentio III., & refertur in cap. *firmiter*, & in cap. *damnamus*, de summa Trinit., & fide catholic. Concilium Florentinum sess. 18., & 19., & in literis unionis; ubi præcipue in Sess. 18. Joannes, Theologus Latinorum, hæc assererat: *Sola relatio apud omnes, tam Græcos, quam Latinos Doctores, divina professione Personas multiplicat; itaut non alia ratione, quam vi relationis, una Persona ab alia differat*. Concilium Tolosanum XI. in Confessione, in qua relationes divinæ exprimuntur verbis sequentibus: *In relativis vero Personarum nominibus Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus Sanctus ad utrumque refertur, quæ cum relative tres Personæ dicantur, una tamen naturalis substantia creditur*.

III. probatur ex Patribus. Cyrillus Alexandrinus dialog. de Trinit. lib. 4. *Si non est Filius existens genitus, neque Pater esset juxta rationem congruam; Pater siquidem est, quia genuit: igitur & simul subsistere, & simul tolli utrumque verum*. Basilii lib. 2. cont. Eunomium: *Ex quo Pater est, & Filius est, & illico cum quis Patris cogitationem capit, Filii etiam incurrit, nam Pater, Filii videlicet Pater*. Cyrillus Jerosolymitanus catechesi. 7. *Patris nomen simul cum ipsius nominis appellatione exhibet intelligendum & Filium; quemadmodum similiter Filium quis nominans, etiam Patrem intelligit*, Nyssenus epist. cont. Apollinarem: *Ubi quis Patrem nominaverit, certum est eum Filii cujuscumque significationem intulisse; quomodo enim Pater appellabitur, nisi Filius etiam intelligatur?* Hilarius lib. 7. de Trinit. *Nomen Patris habet in se Filii nomen, non enim nisi per Filium Pater est; & significatio Filii demonstratio Patris est, quia non nisi ex Patre sit Filius*. Boetius lib. de Trinit. circa finem: *Substantia præbet unitatem, relatio multiplicat Trinitatem*.

IV. pro

IV. probatur Rationibus. I. In divinis ad intra est reale fundamentum proximum Relationis, & est terminus realiter distinctus: ergo in divinis est realis relatio ad intra. Sequitur consequentia; quia hæc ad relationem fundandam requiruntur, fundamentum proximum, & terminus, seu fundamentum, ratio fundandi, & terminus; & quando fundamentum proximum reale est in se, & realiter a termino distinctum, tunc habetur realis relatio: Si ergo hæc sunt in divinis, in divinis quoque sunt relationes reales. Probatur autem antecedens. In divinis habemus Personam producentem, realem productionem, & terminum productum realiter distinctum: ergo in divinis habemus reale fundamentum proximum relationis, & terminum realiter distinctum. II. Personæ divinæ realiter distinguuntur inter se; sed distinguuntur per relationes: ergo relationes sunt reales. Major est certa; minor patebit clarius infra; consequentia sequitur. III. Relationes sunt perfectiones simpliciter simplices; sed omnis perfectio, quæ in Deo est, realis est: ergo Relationes sunt reales. IV. In divinis sunt paternitas, filiatio, & spiratio, & sunt reales; sicut sunt in Deo Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, qui sunt reales; sed paternitas, filiatio, & spiratio, sunt relationes, & sunt reales: ergo &c. V. Pater independentem a nostro intellectu est Pater; sic aliæ personæ divinæ: ergo relationes, quæ importantur a Patre, & a cæteris personis, sunt tales, etiam nullo cogitante intellectu: ergo sunt reales. VI. In Deo dantur reales processiones: ergo dantur reales relationes. Probatur consequentia. Realis processio est origo unius ab alio; ex hac origine sequuntur relationes, quæ sunt habitudines principii ad principiatum, & principiatum ad principium: ergo si in Deo sunt reales processiones, sunt etiam reales relationes.

Arguunt I. Relationes important dependentiam in divinis personis; sed Deus omnem dependentiam excludit: ergo non dantur in divinis. Probatur major. Divinæ Personæ, quæ essent relationum extrema, ab se invicem dependerent: ergo relationes important &c. II. Relationes in divinis non supponunt in extremis realem distinctionem, sed faciunt; atqui omnis relatio realis supponit in extremis realem distinctionem: ergo &c. Major patet; quia in divinis Personæ, quæ sunt extrema relationum, non distinguuntur per essen-

tiam, sed per relationes: ergo relationes non supponunt in divinis distinctionem inter extrema, sed faciunt. III. In Deo non datur ordo unius ad aliud; quia quicquid in Deo est, Deus est; sed relatio est ordo unius ad aliud: ergo in Deo non dantur relationes. IV. Relationes dicuntur de subiecto vel secundum substantiam, vel secundum accidens; neutro modo possunt esse in Deo: ergo &c. Probatur minor. Non secundum substantiam; quia efficerent, quod essentia divina non esset eadem in singulis personis: Non secundum accidens; quia in Deo non dantur accidentia. V. Boetius docet, relationes in Deo prædicari non posse, & esse ejusdem ad seipsum; sed relatio, quæ est ejusdem ad seipsum, non est realis; sicuti non est reale in Deo quod prædicari non potest in divinis: ergo relationes in Deo non sunt reales. Major patet ex Boetii verbis lib. de Trinit. *Cum quis prædicamenta in divinam vertit prædicationem, cuncta mutantur in substantiam, quæ prædicari possunt: Ad aliquid vero omnino non potest prædicari.* Item: *Similis est relatio Patris ad Filium, & utriusque ad Spiritum Sanctum, scilicet ut ejus, quod est idem, ad id, quod est idem.* VI. Relationes secundum esse ad sunt semper rationis: ergo in Deo relationes secundum esse ad non sunt reales. VII. In divinis non datur aliud; sed relationes semper important aliud: ergo in divinis non dantur relationes. VIII. Relativa important simultatem cognitionis; sed personæ divinæ non habent simultatem cognitionis: ergo non sunt relativæ. Probatur minor. Non habent simultatem originis: ergo non habent simultatem cognitionis.

Respondemus ad I. tunc esse dependentiam inter extrema relationis, quando dependent per modum causæ, vel per modum effectus, non vero quando dependent per modum simplicis termini; scilicet, ex suppositione, quod inter duo sit mutua relatio transcendentalis, unum non potest esse sine alio. Relationes in divinis faciunt, ut ipsarum termini, scilicet personæ, sibi invicem coexistent, sed non faciunt, ut ab se invicem dependant, tanquam effectus a causâ; quia produciuntur actionibus, quibus eandem numero naturam una habet ab alia, a qua produciuntur; unde omnis dependentia excluditur.

Ad II. dicitur, quod hæc est differentia inter relationem in creatis, & relationem in divinis; quod relatio in creatis supponit

nit extrema realiter distincta; secus vero in divinis, in quibus non supponit, sed facit distinctionem, quum constituat extrema relativa prout sunt relativa.

Ad III. dicimus, relationem esse ordinem unius ad alium; & sic nulla est implicancia ut in divinis admittatur. Si vero objectio dicere intendat ad aliud, & non ad alium; responsionem dabimus quando mox respondemus ad VII.

Ad IV. testatur Augustinus lib. 5. de Trinit. c. 3., argumentum hoc fuisse olim ab Arianis contra Catholicos objectum, verbis hisce: *Quidquid de Deo dicitur, vel intelligitur, non secundum accidens, sed secundum substantiam dicitur. Quapropter ingenitum esse Patri secundum substantiam est, & genitum esse Filio secundum substantiam est. Diversum est autem ingenitum esse, & genitum esse: Diversa est ergo substantia Patris, & Filii.* Augustinus autem respondebat his aliis solidioribus, & expressioribus verbis: *Si quidquid de Deo dicitur, secundum substantiam dicitur, ergo quod dictum est, ego, & Pater unum sumus, secundum substantiam dictum est. Una est igitur substantia Patris, & Filii. Aut si hoc non secundum substantiam dictum est, dicitur ergo aliquid de Deo non secundum substantiam, & ideo jam non cogimur secundum substantiam intelligere ingenitum, & genitum.* Subdit idem Augustinus cit. lib. c. 4. *Accidens non solet dici, nisi quod aliqua mutatione ejus rei, cui accedit, amitti potest. . . . Nihil itaque accidens in Deo, quia nihil mutabile, aut amissibile.* Dicimus ergo, dari medium inter dici secundum substantiam, & dici secundum accidens, quod est dici secundum esse relativum; etenim esse relativum, præcise ut relativum, abstrahit a substantia, & accidente, quia in suo conceptu nil aliud dicit, quam referre unum ad aliud. Quod docet Augustinus c. 5. *Dicitur enim ad aliquid, sicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, quod non est accidens, quia & ille semper Pater, & ille semper Filius. . . . Quamobrem quamvis diversum sit, Patrem esse, & Filium esse, non est tamen diversa substantia, quia hæc non secundum substantiam dicuntur, sed secundum relativum, quod tamen relativum non est accidens, quia non est mutabile.*

Ad V. Boetius loquitur de relationibus ad extra, quæ concedi possunt reales non esse. Vel ut respondet S. Thomas 1. p. q. 28. ar. 1. ad I. Boetius non excludit relationem a Deo, sed excludit relationem prout est in creatis, quæ prædicatur per

modum inhærentis, in Deo autem prædicatur per modum inexistentis. Dicitur etiam, Boetium voluisse, relationes divinas convenire in aliquo cum relatione identitatis; quatenus divina essentia per relationes non diversificatur, quemadmodum non diversificatur per relationem identitatis, seu per relationem ejusdem ad seipsum. Quod docet pariter Angelicus Doctor cit. loc. ad II.

Ad VI. cum eodem Angelico dicimus, sub formali conceptu relationis contineri relationes aliquas rationis, aliquas reales; quasdam ad aliquid rationis, quasdam ad aliquid reale. Si igitur quælibet relatio ad esset rationis, non esset verum, quod sub suo formali conceptu continetur relatio rationis, & relatio realis. Docet hoc S. Thomas 1. p. q. 28. ar. 1. in c., & de Veritate q. 1. ar. 5. ad 15., & quodlib. 9. ar. 4. in c. Negatur ergo absolute, quod relationes secundum esse ad sint semper rationis. Cæterum dici etiam potest, propositionem veram esse in creatis, secus vero in divinis, de quibus loquimur.

Ad VII. dicimus, de conceptu relationis esse, quod sit ad aliquid, non vero ut sit ad aliud. Verum est, quod ad hoc, ut sit realis, requirit alicuius termini; sufficit tamen alicuius suppositi, & indifferens est, ut sit ad aliud, vel ad aliud. At in divinis quia datur alius, & non aliud; alius enim indicat personam, aliud vero naturam; sufficit dari alium ad faciendam distinctionem realem, quæ requiritur ad realem relationem; quanvis non detur aliud.

Ad VIII. dicitur, simultatem cognitionis convenire etiam Personis divinis eo modo, quo cæteris relativis convenit. Ratio est, quia una Persona divina, ut formaliter relativa ad aliam, non est aut prior alia, aut cognoscibilis sine alia. Ad habendum autem simultatem cognitionis falsum est, quod requiratur simultas originis.

Pro secunda Dissertationis Parte, in qua quæritur, quid sint in divinis Relationes, dicimus, quod si loquimur de relationibus secundum esse in, jam diximus, quod consistunt in fundamento, ratione fundandi, & termino; hæc autem sunt Persona produciens, realis productio, & terminus productus realiter distinctus; & de hoc omnes conveniunt. Si vero loquimur de relationibus secundum esse ad, hic est discursus P. Magnani Philos. sacr. cap. 20. prop. 8. Admittit quidem relationes, quas dicit integrari proprietate rela-

relativa , origine , & ratione formali esse reales, & esse perfectiones; quærit deinde, an tales sint se totis; hoc est simul, & æque secundum hæc tria integrantia , an vero secundum aliqua eorum , scilicet secundum aliquam solum sui velut partialem rationem. Subdit, negari non posse absque aliquali censura, esse reales, absque restrictione , & absolute ; unde affirmat, proprietatem Patris esse etiam realem secundum rationem *ad* . Et ratio ipsius est, quia relatio realis est , quæ fundamentum habet reale ; sed generatio , & foecunditas , quæ sunt reale fundamentum adæquatum paternitatis præcise sumptæ ut est relatio formalis, & dicit solum rationem *ad*, reales sunt : ergo pariter relatio paternitatis secundum esse *ad* realis est . Quia tamen dicit, aliud esse , formalem relationem paternitatis esse vere realem propter veram realitatem foecunditatis, & generationis, secundum se sumptarum , ex qua resultat; & aliud esse, realem esse secundum se , ac secundum formalem præcisam rationem *ad* , quæ est ipsa : Hinc cum distinctione asserit , Patris relationem integre sumptam, ratione foecunditatis, & generationis, esse realem, physice ; ratione vero formalis relationis, seu præcise sumpti *ad* esse realem prædicamentaliter, hoc est juxta naturam prædicamenti *ad*; quod ita, ait , esse genus entis, ut secundum propriam suam rationem, prout scilicet a cæteris prædicamentis differt, nihil superaddat enti relativo, nisi logicum , & metaphysicum . Hæc sua sunt ipsissima verba.

Obijcere tamen possunt , qui volunt, contra P. Magnani explicationem , I. Hoc logicum, seu metaphysicum esset ens rationis, seu fictum ; quod non est in Deo admitendum . II. P. Magnani explicatio est contra S. Thomam , a quo , in re tam gravi , non est recedendum . III. Paternitas est id , quo dicitur Pater, & est Pater; ergo si paternitas non est realis, neque realiter est in Deo , neque in Deo realiter est Pater, sed tantum secundum rationem intelligentiæ ; atqui hoc importabat hæresis Sabellii : ergo &c. IV. Relationes secundum esse *ad* sunt paternitas , filiatio, spiratio activa , spiratio passiva , sed hæc omnimode, & in omni sensu, reales sunt; ergo explicatio P. Magnani omnimode reprobanda .

Respondet P. Magnus ad I. negando , quod quicquid est logicum, aut metaphysicum sit continuo fictum ; cæterum ratio *ad* in eo , quod addit de suo formali , non

addit ens rationis , seu fictum , sed addit quid reale , quatenus ipsamet ratio *ad* est realis, sed prædicamentaliter, id est logice, aut metaphysice .

Ad II. explicationem suam probat P. Magnus etiam ratione S. Thomæ, asserens: „ Et hoc innuit satis clare D. Thomas q. „ 28. ar. 1. in corp. , ubi postquam dixit , „ hoc esse peculiare prædicamento *ad*, quod „ cum alia secundum propriam rationem, „ sive, ut vocant , modum intrinsecum, significent aliquid alicui inhærens (hoc est, „ ut Cajetanus ibi §. ad has dubitationes, „ circa finem explicat , *aliquid existens* , ut „ vox inhærens importet omnem modum „ essendi ex sua ratione vere in rerum natura) , prædicamentum *ad* significat solum „ respectum ad aliud ; concludit sic : *Cum „ igitur processiones in divinis sint . . . necessesse est, quod relationes, quæ secundum processiones divinas accipiuntur , sint relationes „ reales*. Concludit enim, ut pater, esse reales , in quantum accipiuntur secundum „ processiones ; processiones autem sive „ actus notionales existimat S. Doctor . . . „ esse fundamentum; & ex iis resultare formales relationes , quæ sunt paternitas , filiatio &c. sumptas nimirum secundum „ præcisam rationem *ad* juxta modum proprium intrinsecum hujus prædicamenti . „ Cum ergo concludit , relationes istas in „ Deo esse reales, quia processiones sunt „ reales, aut sumit relationes integre, prout „ includunt proprietatem relativam , processionem , & relationem formalem, juxta dicta prop. 7. num. 22. , aut concludit , „ sicut ego concludebam hic num. 2. relationem formalem esse realem , eo quod , „ & secundum quod , fundamentum habet „ reale , videlicet processionem , . . . Alia „ etiam in sequentibus sibi objicit ex eodem Angelico , ad quæ omnia opportune respondet .

Ad III. dicit , quod hæresis Sabellii esset , si acciperetur paternitas , seu relatio paternitatis, pro toto integrato ex foecunditate, generatione , & relatione formali , & diceretur, non esse realem, nec esse realiter in Deo . Sabellius enim negabat realem esse foecunditatem , generationem &c. Aliud tamen est accipere formalem illam relationem, seu præcisam rationem *ad* totius integræ sumptæ paternitatis , sicut ipse accipit, & dicere, secundum se ut sic non esse realem ; neque ut sic habere rationem *in*; ideoque ut sic non esse in Deo realiter. Hoc enim non spectat ad Sabellii hæresim, sed ad doctrinam logicam , aut meta-

metaphysicam de prædicamento *ad*. Unde concludit, controversiam, si qua esset, esse tantummodo logicam, aut metaphysicam, non vero theologicam.

Ad IV. eadem adhibetur distinctio, quæ ad tertium data est, & in qua tota P. Magnani explicatio consistit. Videlicet, quod Paternitas, Filiatio, Spiratio activa, Spiratio passiva, quæ sunt relationes secundum esse *ad*, integre sumptæ, reales sunt, ut nos quoque paulo ante probavimus, reales quidem physice; acceptæ vero secundum præcisam rationem *ad*, sunt reales pariter, in quantum non sunt fictæ, sed non sunt reales physice, at logice tantum, aut metaphysice. Qui plura de hoc cupit, P. Magnanum consulat. Nos autem pro relationum quidditate explicanda, sive secundum esse *in*, sive secundum esse *ad*, his, quæ usque modo diximus, contenti sumus.

Ad tertiam modo Dissertationis partem devenientes, dicimus, Relationes quatuor esse in Deo in ordine ad divinas Personas; scilicet Paternitatem, Filiationem, Spirationem activam, & Spirationem passivam, quæ vocantur relationes reales originis. Hæc conclusio est communis inter Theologos; adeo ut opposita censetur temeraria, & a Molina etiam dicatur erronea. Verum, ut ait Cacheranus, de fide est, dari in Deo realiter spirationem activam sub ratione originis, & notionis, at non sub ratione relationis. Gabriel, & Arimæensis, non negant relationem spirationis activæ, discrepant tamen a communi sententia in modo loquendi, quia asserunt, spirationem activam esse eandem relationem cum paternitate, & filiatione, cum quibus identificatur; unde non possit dici quarta relatio. Hugo Etherianus, & Albinus Flavius, relati a Cardinali de Lugo, ex citato Cacherano, magis directe sentiunt contra communem sententiam.

I. probatur ex Conciliis. Concilium Lugdunense generale sub Gregorio X. definit, Spiritum Sanctum a Patre, & Filio unica spiratione procedere; & refertur in c. unic. de summa Trinitate in VI.: ergo præter tres relationes, communiter admissas, datur etiam quarta, scilicet spiratio activa, quæ est realis relatio originis. Concilium Florentinum sub Eugenio IV. in literis unionis hoc idem statuit, & expressit. Concilium Toleranum XI. in Confessione docet, Personas divinas ad invicem relative dici; sed quatuor modis possunt

relative dici: ergo &c.

II. probatur ex Patribus. S. Augustinus lib. 5. de Trinit. c. 11. *Donum ergo Donatoris, & Donator doni, cum dicimus, relative utrumque ad invicem dicimus.* Idem ser. 38. de tempore: *Ipsa relatio Spiritus Sancti non ita reciproca relatione converti poterit sicut Pater, & Filius; nam Pater Filii Pater dicitur, & Filius Patris Filius dicitur. Spiritus vero Sanctus uniformiter dicitur ad Patrem, & Filium, quia Patris, & Filii Spiritus est; dicimus enim Spiritum Sanctum Spiritum Patris...* Sed non vicissim dicimus Patrem Spiritus Sancti, ne Filius ejus intelligatur Spiritus Sanctus. Item dicimus Spiritum Sanctum Spiritum Filii, sed non dicimus Filium Spiritus Sancti, ne Pater ejus intelligatur Spiritus Sanctus. Ex quibus constat, præter relationem mutuam ratione paternitatis, & filiationis, esse aliam mutuam admittendam ratione spirationis activæ, atque passivæ. Idem lib. 5. de Trinit. c. 12. *Cum dicimus donum Patris, & Filii, non quidem dicere possumus, Patrem doni, aut Filium doni, sed ut hac sibi vicissim respondeant, dicimus donum donatoris, & donatorem doni, quia hic potuit inveniri usitatum vocabulum, illic non potuit.* Dicimus ergo relative Pater, idemque relative dicitur principium, & si quid forte aliud, sed Pater ad Filium dicitur, principium vero ad omnia, quæ ab ipso sunt. Boetius lib. de Trinit. circa finem: *Similis est in Trinitate relatio Patris ad Filium, & utriusque ad Spiritum Sanctum.* Anselmus lib. de Process. Spir. Sanct. c. penult. *Est tribus commune ad quos habere relationem: Pater enim ad Filium, & Spiritum Sanctum refertur &c. Spiritus Sanctus ad Patrem, & Filium &c.*

III. probatur Rationibus. I. Numerus relationum in divinis desumendus est a numero respectuum, seu ordinum, qui sunt unius ad alterum; sed hic numerus est quaternarius: ergo & ille. Probatur minor. Pater dicit ordinem ad Filium, & hic est unus respectus; Filius ad Patrem, & hic est alius; Pater, & Filius ad Spiritum Sanctum, & hic est tertius; Spiritus Sanctus ad Patrem, & Filium, & hic est quartus; ergo quaternarius est hic numerus. II. Relationes tot sunt in divinis, quot provenire possunt ex processibus, quæ in Deo sunt; ex processibus, quæ in Deo sunt, quatuor tantum provenire possunt relationes; ergo quatuor tantum sunt in Deo relationes. Major est patens, quia fundamenta relationum processiones sunt. Minor probatur. Datur processio per intellectum, & datur

datur processio per voluntatem ; ex processione per intellectum resultant paternitas, & filiatio; ex processione per voluntatem resultant spiratio activa, & passiva; atqui non dantur plures his processiones ; ergo non dantur plures his relationes . III. Spiratio passiva resultat ex spiratione activa; sed datur in divinis spiratio activa; ergo & spiratio passiva ; Atqui hæc duæ duas constituunt relationes : ergo quatuor sunt in divinis relationes. Probatur min⁹ primi argumenti . De fide est dari in Deo processionem activam , qua Spiritus Sanctus producit : ergo datur in Deo spiratio activa; si de fide est, dari spirationem activam, pariter de fide est, dari spirationem passivam. Subsumpra etiam probatur . Per hoc, quod Filius a Patre procedat , dantur duæ relationes : ergo per hoc quod Spiritus Sanctus procedat a Patre , & Filio duæ pariter dari debent relationes. IV. Ex Scriptura, & ex Patribus, Pater refertur , Filius etiam refertur ad Spiritum Sanctum; sed Pater non refertur ut Pater, nec Filius refertur ut Filius; ergo refertur ut Spirator . Ita etiam Spiritus Sanctus refertur ad Patrem , & ad Filium; sed non refertur ut Filius: ergo refertur ut Spiritus. Hoc argumento usus est Cardinalis Bessarion in Concilio Florentino c. 6., probans inter Filium, & Spiritum Sanctum esse mutuam relationem ut causæ ad causatum, & causati ad causam, loquens more Græcorum , qui nomen causæ pro principio intelligunt ; ac proinde relationem illam, deducit , per filiationem non fieri . Placet nobis sua verba referre: *Cum Filius prout Filius non referatur ad Spiritum, non enim dicitur Filius Spiritus, restat , ut referatur ad Spiritum tanquam aspirans , cum spiritus etiam referatur ad Filium tanquam Spiritus; Spiritus enim Spiranti, & passiva spiratio activa spirationi correspondet . Spiritus vero , & Spiritus Filii multis locis sacra Scriptura dicitur, & spiratio ejus. Hic enim Spiritus , ut sacer Athanasius , spiratio est Filii . Cum igitur ad Filium Spiritus , & tanquam spiratio , & tanquam Spiritus referatur , Filius quoque tanquam spirans referatur ad Spiritum .*

Arguunt I. Plures Sancti Patres docent apud Ruiz disp. 16. sect. 1. relationem Spiritus Sancti ad Patrem, & Filium, non esse reciprocam: ergo non sunt quatuor relationes. II. Si in Deo essent quatuor relationes, & omnes reales essent, non esset in Deo trinitas, sed quaternitas; at in Concilio Lateranensi IV. c. 2. definitum est , in

PAR. II.

Deo trinitatem esse solummodo , non quaternitatem: ergo &c. III. Patres communiter docent, tres tantum esse in Deo relationes personales : ergo non sunt quatuor . IV. S. Joannes Damascenus lib. 1. de fide c. 10. & 11. de divinis relationibus luculenter tractat ; sed nec verbum de activa spiratione instituit : ergo inter relationes adnumeranda non est . V. Spiratio activa vel constituit Patrem, & Filium, vel non constituit ; non potest dici , quod constituat, quia invenit, & supponit illos jam constitutos; si non constituit; ergo illis est adventitia, & accidentaria ; quod non est dicendum. VI. Deus etiam est principium creaturarum, & tamen non dicit realem relationem ad creaturas : ergo quavis sit principium Pater, & Filius Spiritus Sancti, non per hoc dicendum est , quod dicant realem relationem ad Spiritum Sanctum .

Respondemus ad I. dicendo , Sanctos Patres docuisse, Patrem, & Filium non respicere Spiritum Sanctum per paternitatem, & filiationem ; & primam , & secundam Personam non posse appellari Spiritus Patris, & Filii. Non negant tamen, Patrem, & Filium , sub ratione Spiratoris , respicere Spiritum Sanctum per relationem reciprocam activæ spirationis . Et hoc pacto Lugus intelligit , quoque loquutos fuisse Albinum Flavium , & Hugonem Etherianum; de quibus supra sermonem fecimus.

Ad II. negatur major; quia spiratio activa, quæ est actio productiva Spiritus Sancti , non distinguitur realiter a paternitate , & filiatione ; unde nullo modo potest quar- tam rem in Deo constituere .

Ad III. dicitur, ideo Sanctos Patres assignasse tres tantum proprietates personales realiter distinctas , quia loquebantur tantum de relationibus, quæ constituunt personas , & realiter distinguunt . Et hæc revera tres sunt; paternitas scilicet, filiatio, & spiratio passiva . Spiratio vero activa personam non constituit, nec realiter distinguitur a paternitate, & filiatione; unde de illa Patres pro hac ratione tantum non loquebantur .

Ad IV. S. Joannes Damascenus loc. cit. c. 11. hæc habet : *In solis proprietatibus paternitatis , filiationis , & processionis , secundum causam, & causalem, Deum intelligi .* In quibus verbis innuit, esse mutuam reciproca- tionem principii producentis , & termini producti, inter Spiritum Sanctum , & Patrem, & Filium ; hæc autem nequit esse paternitas, nequit esse filiatio: ergo spiratio activa .

K

Ad

Ad V. dicimus, spirationem activam non constituere Patrem, & Filium, quia supponit ipsos jam constitutos per paternitatem, & filiationem. Non esse tamen adventitiam, seu accidentariam, quia ab intrinseco est, & eos constituit in ratione Spiratoris, seu in ratione Spirantis, quæ quidem ratio accidentaria non est.

Ad VI. dicitur, quod relatio creatoris ad creaturas est ad res diversi ordinis, & naturæ, & Deo advenit tantum in tempore; & inde est relatio rationis. Spiratio vero activa est ad terminum ejusdem ordinis, & naturæ, & Deo ab æterno convenit, & proinde non est relatio rationis, sed realis.

Pro quarta Dissertationis parte, quæ respicit distinctionem relationum ab essentia, & relationum inter se, recolenda sunt, quæ diximus, quando de distinctione attributorum ab essentia, & attributorum inter se, agebamus. Superfluum enim judicamus illa eadem hic repetere; unde illuc remittendo Legentes, hic solum addere animus est, quæ proprie relationes, & earum distinctionem respiciunt. Ibi ergo invenient errores Eunomii, Porreptani, Palamæ, historice expositos, & dogmatice impugnatos, qui legere exoptant; & impugnationes ibidem factas facile ad rem, quam modo tractamus, applicabunt; eadem enim est ratio pro hoc, & de attributis, & de relationibus. Invenient quoque sententias Scotistarum, Nominalium, & Thomistarum, illarumque confutationes, & explicationes, quas quoque, sine alio verborum dispendio, applicare ad rem nostram poterunt. His præmissis, sic mentem nostram aperimus.

Dicimus, Relationes reales in divinis tantum distingui inter se realiter, scilicet Paternitatem, Filiationem, & Spirationem passivam; Spirationem vero activam distingui solum virtualiter, & ratione ratiocinata. Hac eadem distinctione distinguuntur pariter relationes omnes ab essentia. At quia diximus, hanc virtualem distinctionem esse vel extrinsecam, vel intrinsecam; & hanc rationis ratiocinatæ, vel esse tantum formalem, qualem Neuterici defendunt, vel esse solum objectivam, qualem amplectuntur aliqui ex Thomistis; nos ibidem admittimus distinctionem, quam appellavimus formalem objectivam, fundatam scilicet in re distinguibili, & in intellectu distinguente: Hanc eandem quoque admittimus hic, formalem videlicet objectivam, fundamentum habentem

in limitatione, & imperfectione intellectus nostri, & in objecti operationibus. Verum in attributis, & essentia admittimus virtualem extrinsecam, quæ consistit in eminentia, æquivalentia &c. jam explicatis; in relationibus modo admittimus virtualem intrinsecam, quæ consistit, vel in eo, quod habeat fundamentum tantum in Deo, & non in aliis extra Deum; vel in eo, quod ipsa impediatur contradictoria, quæ non possunt per virtualem extrinsecam impediri; vel quomodocunque aliter explicetur, semper tamen ab illa distinctione, quæ dicitur virtualis extrinseca, suo modo diversa, & supra illam aliquid aliud addens, per quod contradictoria impediuntur.

I. probatur, Relationes reales in divinis tantum distingui inter se realiter, paternitatem scilicet, filiationem, & spirationem passivam; quæ quidem conclusio est de fide; & est contra Sabellii gregales. Per relationes prædictas distinguuntur realiter Personæ per ipsas constitutæ: ergo multo magis inter se distinguuntur realiter relationes ipsæ. Consequentia sequitur, ex illo principio; Propter quod unumquodque tale, & illud magis. Antecedens probatur. Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, sunt personæ inter se realiter distinctæ, & sunt realiter distinctæ per paternitatem, quæ constituit Patrem, per filiationem, quæ constituit Filium, per spirationem passivam, quæ constituit Spiritum Sanctum: ergo per relationes prædictas, quæ sunt Paternitas, filiatio, & spiratio passiva, distinguuntur realiter personæ per ipsas constitutæ. II. probatur, quatenus negat conclusio realem distinctionem spirationis activæ a paternitate, & filiatione; contra Durandum in 1. dist. 13. qu. 2., qui distinguit spirationem activam a paternitate, & filiatione, plusquam ab essentia; quia distinguit spirationem, & alias relationes ab essentia realiter, tanquam modum a re, spirationem vero activam a paternitate, & filiatione realiter, tanquam rem a re. Si spiratio activa distingueretur realiter, tanquam res a re, a paternitate, & filiatione, darentur in divinis quatuor res, saltem relativæ; sed quatuor res dari non possunt in divinis ex Concilio Lateranensi generali IV, ergo spiratio activa non distinguitur realiter, tanquam res a re, a paternitate, & filiatione. Probat major. Quia paternitas distinguitur realiter a filiatione, & quia spiratio passiva distinguitur realiter a paternitate, & filiatione,

tionem , ex omnium Theologorum sententia dantur in divinis tres res relativæ : ergo si per Durandum spiratio activa distinguatur realiter, tanquam res a re , a paternitate , & filiatione , darentur in divinis quatuor res, saltem relativæ. III. Spiratio activa est communis Patri, & Filio : ergo est identificata cum paternitate , & filiatione . Probatur consequentia . Spiratio activa est communis Patri, & Filio, non ratione essentiae , aliter esset communis etiam Spiritui Sancto: ergo est communis ratione paternitatis , & filiationis , adeoque est communis paternitati, & filiationi: sed omnis communicatio in divinis est per identitatem: ergo spiratio activa si est communis paternitati , & filiationi , est eadem cum illis. IV. probatur , quod spiratio activa distinguatur formaliter objective a paternitate , & filiatione; adeoque virtualiter intrinsece , quemadmodum etiam relationes ab essentia, & intellectus, & voluntas in Deo . Hæc dicta distinguuntur aliqua distinctione ; non quidem distinctione reali, ut contra Porrethanum probatum est de Attributis; non distinctione formali ex natura rei , ut contra Scotum perfecimus ; non distinctione rationis ratiocinantis, ut contra Nominales ostendimus : ergo distinctione virtuali, & rationis ratiocinatæ, quam diximus formalem objectivam . Atqui distinctio virtualis extrinseca non sufficit: ergo necessaria est distinctio virtualis intrinseca . Hæc sola minor subsumpta probanda est ; cæteræ enim propositiones jam supponuntur alibi probatæ; & probatur. Distinctio virtualis intrinseca stat non in hoc solum, quod illius extrema ob sui eminentiam æquivalent pluribus realiter distinctis in creatis , quod præstat distinctio virtualis extrinseca; sed etiam, quod realis , & formalis identitas extremorum æquivalent pluralitati , & distinctioni eorundem extremorum; sed hoc habetur, & verificatur inter essentiam , & relationes in divinis , inter intellectum, & voluntatem , inter inspirationem activam, & paternitatem, atque filiationem : ergo inter hæc eadem datur distinctio virtualis intrinseca, & non tantum extrinseca . Probatur minor . Extrema identitatis eodem eminenti modo , quo identitas ipsa est sibi eminens : ergo si hæc extrema ob sui eminentiam æquivalent pluribus distinctis, ipsa quoque identitas æquivaleret pluralitati , vel distinctioni. V. hoc ipsum probatur, & modo facta probatio explicatur . Illa distinctio

PAR. II.

guuntur virtualiter intrinsece , quæ ita conveniunt formaliter in uno , ut exerceant in illo uno propria utriusque ; sed ita se habent in Deo absolutum , & relativum , scilicet in divina realitate, in qua conveniunt quoque formaliter: ergo virtualiter intrinsece distinguuntur . Probatur minor. Entitas illa, & formalis divina Patris ita est una entitas, & formalitas absoluta , & relativa, ut qua absoluta est, sit a parte rei communicabilis sine ulla oppositione , & distinctione reali a Filio; quæ vero relativa , sit incommunicabilis, distincta , & opposita illi : ergo ita in una realitate conveniunt , & divina formalitate, ut utriusque propria exerceant .

Obstant Adversarii I. Magis distinguitur relativum ab absoluto, quam relativum a relativo; sed relativum a relativo distinguitur in divinis realiter actu: ergo sic saltem pariter distingui debet relativum ab absoluto . Major videtur , quod negari non possit, quia relativum , & relativum sunt in eodem ordine , relativum vero , & absolutum in diverso ordine . Minor etiam patet, quia in divinis est realis distinctio , ubi est relativa oppositio . II. Dicuntur prædicata contradictoria de essentia, & de relationibus in Deo : ergo realiter distinguuntur . Probatur antecedens . De essentia dicitur, quod communicatur , de relationibus dicitur, quod non communicatur ; de intellectu dicitur , quod producit Verbum, de voluntate dicitur , quod non producit Verbum, de Spirazione activa dicitur, quod sit productiva Spiritus Sancti, de Paternitate, & filiatione dicitur , quod non sunt productivæ Spiritus Sancti ; sed hæc omnia sunt contradictoria : ergo &c. III. Major omnium oppositionum est contradictoria, ut patet ex Logicis; sed in divinis oppositio relativa, quæ est minor, parit distinctionem realem: ergo a fortiori oppositio contradictoria , quæ est major. IV. Natura, & Persona ex SS. Patribus in Deo non sunt idem : ergo distinguuntur realiter . Probatur antecedens . Theodoretus apud Porrethanum docet: *Qui naturam , & personam idem esse intelligit, in divisionem Arii incidet, aut in confusionem Sabellii* : Et Hilarius apud eundem : *Non est idem natura, quod res natura* . V. In Concilio Florentino sess. 43. dictum fuit a Joanne Episcopo , qui pro Latinis arguebat: *Divinam substantiam , & personam, re quidem idem esse, secundum autem modum intellectus nostre videri differre* ; & huic assertioni Marcus Ephesinus, qui Græcorum

K 2

rum

rum partes agebat, assentiit. In eodem Concilio sess. 19. dicitur, substantiam, & personam in divinis *sola ratione, ac intelligentia* differre: ergo sola distinctione rationis ratiocinantis distinguuntur. IV. Prædicata absoluta, & relativa in Deo conveniunt actu formaliter: ergo distinctio, quæ vincat eorum oppositionem, nequit esse, virtualis, nec formalis per intellectum, sed actualis realis; non realis realis; ergo realis formalis. VII. Esse communicabile, & incommunicabile, & similia, sunt actu in Deo ante omne opus intellectus: ergo actu petunt distinctionem, quæ eorum superet oppositionem: ergo non sufficit distinctio virtualis. VIII. Distinctio virtualis vel ponit in extremis aliquid actu diversum a parte rei; vel non; Si ponit: ergo non est distinctio virtualis, sed actualis; Si non ponit: ergo non est distinctio, sed virtus, seu potentia, sive possibilitas distinctionis.

Respondemus ad I. negando majorem; ratio est, quia inter relativum, & absolutum non est oppositio, quanvis sint ordinis diversi; inter relativum vero, & relativum, licet ejusdem ordinis, est oppositio, & talis oppositio in divinis, ut ab se invicem excludantur; qui enim dicit principium, dicit terminum, qui a principio distinguitur. Hac responsione utebantur Patres contra Sabellium, ut realem Personarum distinctionem probarent; & hac eadem utuntur Theologi, firmantes commune illud effatum: *Omnia sunt unum in divinis, ubi non obstat oppositio relativa*.

Ad II. dicimus, quod tunc de una, & eadem re non possunt dici prædicta contradictoria, quando non est virtualiter multiplex; quando vero est multiplex virtualiter, æquivaleret pluribus actu realiter distinctis, & sic prædicata vel non sunt contradictoria, vel si sunt, secundum unam rationem, seu virtualitatem dicuntur, secundum aliam non dicuntur; quod pariter idem est, ac impedire contradictoria, ne sint, non est autem ea verificare, ut sint.

Ad III. dicitur pariter, quod in divinis oppositio contradictoria non est, quanvis appareat quod sit. Et non est, quia eam impedit infinita Dei eminentia, supra quam distinctio virtualis fundatur, ne sit. Oppositio vero relativa vere est in Deo, nec ullatenus potest impediri; & inde est, quod ratione hujus oppositionis est realis distinctio in divinis, ubi est hujusmodi relativa oppositio.

Ad IV. distinguitur antecedens: Non sunt

idem virtualiter, conceditur; non sunt idem realiter actu, negatur. Patres, qui opponuntur, hoc tantum volunt, quod conceptus naturæ non sit conceptus personæ, & conceptus personæ non sit conceptus naturæ; hoc totum a nobis libenter conceditur. At ex hoc potius fit, ut quanvis natura realiter actu sit idem cum persona, potest nihilominus ratione infinitatis ipsius ab intellectu nostro concipi modo sub naturæ, modo sub personæ conceptu.

Ad V. tam Latini, quam Græci Patres, in Concilio Florentino, asseriebant, essentiam, & personam differre sola intelligentia, sola ratione, sed cum fundamento in re, non autem sine fundamento in re. Et quanvis hujusmodi fundamenti expresse mentionem non fecerint, illud tamen absque dubio supponebant; aliter chimærica fuisset distinctio, quam inter illas esse, dicebant; quod non est de iisdem asserendum.

Ad VI. cum retortione argumenti dicimus; quod prædicata absoluta, & relativa in Deo conveniunt non tantum actu formaliter, sed etiam realiter: ergo si ex actuali formali convenientia excludenda est virtualis distinctio tanquam insufficiens, ex actuali reali excludenda quoque est ut insufficiens formalis Scotica. Directe negatur consequentia; & ratio est, quia distinctio virtualis oritur ex Divinitatis eminentia; unde supplet omne id, quod realis distinctio præstare posset; quemadmodum per Scotistas supplet distinctio formalis sine reali.

Ad VII. distinguimus antecedens; sunt actu in Deo distinguibilia concedimus; distincta, negamus. Distinguimus pariter consequens: ergo actu petunt distinctionem, virtualem, concedimus; realem, negamus. Quis enim asseret, quod prædicata illa actu in Deo realiter sint distincta? Hoc esset in Porrectani, vel in Palamæ, errores incidere. Sunt quidem distinguibilia; at hæc distinguibilitas est virtualis distinctio. Unde sequitur, quod actu petunt distinctionem virtualem, non vero realem; vel, si mavis, actu petunt distinctionem faciendam per intellectum, quæ est formalis objectiva, & quæ distinguibilitatem illam, seu virtualem distinctionem, habet pro fundamento.

Ad VIII. dicimus, quod non ponit aliquid actualiter diversum, sed tantum virtualiter; scilicet eminentiam illam, quæ continet distinctionem actualem, quæ reperitur inter extrema limitata, & finita; & per hoc

hoc fit, quod ejus continentia, seu eminentialis distinctio suppleat omne id in Deo, quod præstat in nobis actualis distinctio. Ad id, quod dicitur: ergo non est distinctio; distinguitur consequens; ergo non est distinctio actualis, conceditur; virtualis, negatur. Sed est virtus, seu potentia, seu possibilitas distinctionis, conceditur totum; quia vere distinctio, quæ est actualis, non est ante opus intellectus, sed per opus intellectus; ante opus intellectus est distinguibilitas, seu virtualis distinctio, quæ est actualis virtus distinctionis, sed non actualis distinctio.

Ad quintam Dissertationis partem accedimus, in qua differendum est, an Relationes constituent Personas? Pro qua observamus, quod sicut nostrum intelligendi modo in Personis divinis ponimus distinctivum, ita etiam ponimus constitutivum; idem enim est constitutivum intrinsecum alicujus, ac distinctivum. Absit autem, quod hoc intelligatur de constitutivo physico, quod summæ Dei simplicitati obstat; nequit etiam intelligi de solo constitutivo metaphysico, quod cum Dei realitate non compatitur. Est autem, ut ait P. Magnus prop. 7. num. 1., aliquis medius modus realiter constituendi, quo non sit constitutio physica, ob indistinctionem realem, constituentium; nec pure metaphysica, ob realem, non pure metaphysicam, communitatem naturæ. Hoc posito, controversitur inter Scholasticos, an formale cujusque personæ constitutivum, seu proprietas, sit aliquid absolutum, an vero relatio?

Dicimus, Personam quamlibet divinam in ratione personæ formaliter constitui per Relationem. Est communis assertio, si pauci ex Scholasticis excipiantur:

I. probatur ex Conciliis. Concilium Lateranense IV. in cap. damnamus habet: *Una summa res est, quæ nec est generans, neque genita, nec procedens: Sed est Pater, qui generat; Filius, qui gignitur; & Spiritus Sanctus, qui procedit; ut distinctiones sint in personis, & unitas in natura.* En, quomodo in divinis unitas habetur ex natura, numerus vero, & multiplicatio ex relativis; sed numerus, & multiplicatio constituit personas: ergo personæ per relationes constituuntur. Concilium Toleranum XI. In relatione personarum numerus cernitur, in divinitatis vero substantia quid enumeratum sit, non comprehenditur. Ergo hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt, & in hoc numero carent, quod ad se sunt. Ex

quibus verbis arguitur, quod per relationes, quæ importantur per ad invicem esse, numerus habetur, non vero per substantiam, quæ exprimitur per esse ad se. Concilium Florentinum generale in Decreto Fidei docet: *Omnia, quæ Patris sunt, ipsum Patrem Unigenito Filio suo gignenda dedisse, præter esse Patrem.*

II. probatur ex Patribus. Basiliius ep. 391. *Commune deitas, proprium est paternitas: utroque ergo copulato dicere oportet: Credo in Deum Patrem. Nazianzenus orat. 23. Commune est enim Patri quidem, & Filio, & Spiritui Sancto, non esse factos, necnon divinitas ipsa: At Filio, & Spiritui Sancto, commune est produci a Patre: proprium est autem Patris quidem esse ingentum, Filius vero generatio, Spiritus Sancti processio. Et orat. 24. Cum legitur: Ego, & Pater unum sumus, essentia conjunctionem ob oculos habendam: Cum autem Patris, & Filii, & Spiritus Sancti nomen audiuntur, proprietates tres esse cogitandas. Et orat. 37. respondens Ariano, qui quærebat, quid Spiritui Sancto deesset, ne Filius esset, docet: Nihil deesse: neque enim deesse rem ullam Deo: Verum manifestationis, ut ita dicam, mutuaque eorum relationis differentia, differentem, & ipsorum facit appellationem. Non enim Filius est Pater; sed non defectus propterea ullus intelligitur, nec essentia summissio. Verum illud ipsum non esse genitum, & esse genitum, & procedere, hinc quidem Patris, isti vero Filii, illi Spiritus Sancti appellationem indidit. Nyssenus lib. 1. cont. Eunomium: Cum Patris nomen audimus, hanc notionem animo concipimus; quoniam nomen istud non in se tantum intelligitur, sed etiam habitudinem quandam ad Filium propria vi, & significatione declarat: Non enim separatus Pater, & per sese comprehendere animo potest, nisi simul & Filius in ipsa Patris appellatione jungatur; quam cum Patrem discimus, eadem voce fidem etiam in Filium edoceri sumus. Cyrillus lib. 11. Commentariorum in Joannem: Nihil esse, quod Filium a Patre dividat, ac differre faciat, quo minus in omnibus similis, æqualisque sit, præter hoc unum, quod Pater est. Theodoretus dialog. 1. Mox ea, quæ de divina natura dicuntur, communia sunt Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; ut sunt; Deus, Dominus, Omnipotens, & id genus alia. Quæ vero hypostases significant, non jam ea sanctæ Trinitatis communia sunt, sed illius hypostasis unumquodque est, cujus est proprium. Augustinus epist. 74. His enim appellationibus personarum, hoc significatur, quod ad se invicem referuntur, non ipsa*

ipsa substantia, quæ unam sunt. Nam & Pater cum dicitur, non nisi alicujus Filii dicitur; & Filius non nisi alicujus Patris intelligitur; & Spiritus Sanctus secundum id, quod ad aliquid refertur, spirantis alicujus est. Et tract. 39. in Joan. Ista, quæ dico, potest is de similitudinibus agnoscere quotidianis. Homo, & alter homo, si ille sit Pater, ille Filius, quod homo est, ad seipsum est; quod autem Filius est, ad Patrem est. Pater enim nomen est dictum ad aliquid, & Filius ad aliquid. . . . Hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt, non quod ad se sunt. Et lib. 7. de Trinit. c. 2. Et propterea non eo Verbum, quo sapientia; quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad eum, cujus est Verbum; sicut Filius ad Patrem: Sapientia vero eo, quo essentia; & ideo quia una essentia, una sapientia. Et lib. 11. de Civit. Dei: Sed ideo simplex dicitur, quoniam quod habet, hoc est; excepto, quod relative quaque persona ad alteram dicitur. Nam utique Pater, nec tamen ipse est Filius; & Filius habet Patrem, nec tamen ipse est Pater. In quo ergo ad seipsum dicitur, non ad alterum, hoc est quod habet. Et ser. 58. de verb. Domini: Nec aliqua alia causa est, qua divisionem faciat personarum, nisi quod hic ingenuus est, & ille genitus; id est hic Pater est, & ille Filius. Fulgentius lib. de Trinit. Patrem non sibi est, sed Filio. Filius non sibi est, sed Patri. Spiritus alicujus est aspirantis: ergo ad Patrem, Filiumque, refertur. Illa itaque relativa nomina Trinitatem faciunt; essentialia vero nullo modo multiplicantur. Bernardus ep. 190. contra Petrum Abaelardum hæc scribebat: Nam quod alter ex altero, vel alter ad alterum, veracissime dicitur, personarum sane designatio est, non unitatis divisio.

III. probatur Rationibus. I. Nihil deficit relationibus divinis realiter distinctis, quin sint personales proprietates, & constitutiva ultima divinarum personarum; ergo vere ita sunt. Probatur antecedens. Relationes sunt tres distinctæ realiter, sunt incommunicabiles, sunt singulæ singularum personarum propriæ, sunt cum essentia identificatæ; quæ quidem essentia est alterum constitutivum commune omnibus personis; sunt substantiales, sunt infinite perfectæ &c.: ergo nihil deficit, quin sint personales proprietates, & constitutiva ultima divinarum personarum. II. Personæ divinæ constituuntur per id, quod est singulare, non per id, quod est commune, in Trinitate; sed per hoc importantur relationes; ergo per relatio-

nes constituuntur. Probatur minor. Omnia in divinis sunt communia, præter relationes; paternitas enim soli Patri convenit, Filiatio soli Filio, Spiratio passiva soli Spiritui Sancto; alia vero, quæ sunt absoluta, ut natura, & attributa, in singulis personis reperiuntur: ergo relationes tantum sunt singulare quid in Divinis. Major primi argumenti patet; quia quod est commune constituit essentiam, quod vero est singulare constituit personas in divinis. III. Personæ divinæ constituuntur per id, quod est ad alium, non vero per id, quod est ad se; sed per id, quod est ad alium, intelliguntur relationes, per id vero, quod est ad se, intelligitur essentia divina: ergo Personæ divinæ constituuntur per relationes, & non per essentiam. Major propositio constat ex allatis auctoritatibus Conciliorum, & Patrum; minor non negatur; consequentia sequitur.

Obijciunt I. Constitutivum quodlibet non debet supponere suum constitutum; sed relationes divinæ supponunt constitutas divinas personas: ergo illas non constituunt. Probatur minor. Relationes in divinis supponunt origines; sed origines supponunt constitutas personas: ergo multo magis supponunt eas constitutas relationes. Major est certa; quia relationes fundantur in originibus: ergo origines supponuntur a personis. Minor probatur. Persona Patris, ex. gr. supponitur constituta, antequam habeat originem Filii productivam, seu antequam generet: ergo a fortiori supponitur constituta antequam respiciat Filium: ergo antequam habeat paternitatem. Probatur consequentia. Paternitas supponit actum generandi, seu originem Filii productivam, tanquam rationem fundandi: ergo prius est Patrem generare Filium, & deinde referri ad Filium. II. Ex Augustino lib. 7. de Trin. c. 6. Non enim est aliud Deo esse, aliud Personam esse, sed omnino idem: ergo ex Augustino personæ constituuntur per esse ad se, non per esse ad alium; seu, quod idem est, per absolutum, & per relativum. III. Ex eodem Augustino loc. cit. habemus: Quocirca ut substantia Patris ipse Pater est, non quo Pater est, sed quo est; ita & persona Patris non aliud, quam ipse Pater est: Ad se quippe dicitur persona, non ad Filium, vel Spiritum Sanctum; sicut ad se dicitur Deus, & magnus, & bonus, & justus, & si quid aliud hujusmodi: ergo per Augustinum Pater constituitur per id, quod dicitur ad se. IV. pariter ex Augustino eodem loco:

loco : Nam si esse ad se dicitur, persona vero relative, sic dicamus tres personas, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, quemadmodum dicuntur aliqui tres amici, aut tres propinqui, aut tres vicini, quod sint ad invicem, non quod unusquisque eorum sit ad seipsum; hoc autem non est dicendum, quia aliter esset unitas collectionis, non unitas identitatis: ergo neque illud. V. Prius concipimus personam in divinis, quam relativum: ergo persona non constituitur per relativum. Probatur antecedens. Prius in divinis concipimus personam, quam illud, quod est principium relativi: ergo prius concipimus personam, quam relativum. Probatur antecedens. Principium quo relativi in divinis est intellectio, & volitio; sed hoc principio prior est persona in nostro conceptu: ergo prius in divinis concipimus personam, quam illud, quod est principium relativi. VI. Prius est personam existere, quam referri: ergo antequam referatur jam supponitur constituta persona, quia jam supponitur existens.

Respondemus ad I. cum Cacherano, qui multos respondendi modos affert ex aliis Theologis, & impugnat, assignando discrimen inter relationem prædicamentalem, & transcendentelem; quia dicit, illam esse accidentalem, hanc vero essentialem; unde illa supervenit, hæc vero constituit. Exemplum affert potentia activæ, quæ causa constituitur, & illam dicit esse relationem transcendentalem ad effectus producibiles. Subdit deinde verba hæc: *Et ecce vestigium aliquod veri modi, quo divina relationes personas constituunt.* Sequenti postmodum §. probat suam responsionem assero, quod firmat; ut apud ipsum Legentes invenient.

Ad II. explicatur Augustinus, & intelligitur a parte rei, seu realiter, non vero ex parte intellectus nostri, seu mentaliter. Scilicet, non aliud est Deo esse, aliud personam esse, a parte rei quidem, quia esse Dei non distinguitur realiter a persona; quum, quicquid in Deo est; Deus sit; non vero ex parte intellectus nostri; quia hic etiam in Deo distinguit unum ab alio, fundamentum habens in re.

Ad III. pariter Augustinum explicamus, dicendo, quod Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, possunt dici tres personæ, sicut dicuntur tres amici &c. quantum ad aliquid, non vero quantum ad omnia. Quantum ad aliquid scilicet, quia totum esse amici, vicini, propinqui &c. est ad aliud; totum vero esse Patris in divinis non est

ad aliud. In Patre enim persona, & essentia a parte rei sunt idem; at essentia prout essentia, & sub conceptu formali essentia, non est ad aliud; unde sequitur, quod persona secundum totum, & adæquatum suum esse non sit ad aliud, quanvis sub conceptu formali personæ, prout distinguitur ab essentia, sit ad aliud.

Ad IV. denique intelligimus Augustinum, quod Pater ut est ad se dicitur persona, si persona accipiatur indirecte, & in obliquo; quia sic accepta idem est cum essentia; non vero si sumatur directe, & in recto; quia sic Persona Patris dicit ordinem ad Filium, unde dicitur non ad se, sed ad alium.

Ad V. dicitur, quod Persona in divinis dicit essentiam divinam, tanquam materiale, nostro intelligendi modo; & dicit respectum ad aliud, tanquam formale. Si primo modo accipiatur persona, certum est, quod prius potest a nobis concipi, quam intellectio, & volitio; at si secundo modo sumatur, non potest.

Ad VI. conceditur, quod suppositum debet existere, antequam agat; sed sufficit ut supponatur existens secundum aliquam confusam rationem suppositi, non vero est necesse, ut sit constitutum secundum rationem specificam, & adæquatam ipsius suppositi. Cæterum hæc argumenta ut plurimum desumuntur ex paritate rerum creatarum; quæ in divinis non habet locum. In divinis enim salutare debemus omnimodam a parte rei identitatem, & debemus omnem excludere imperfectiorem; quæ quidem duo in creatis neutquam inveniuntur.

P. Magnanus novam hac in re incedendi viam excogitavit, quæ scilicet Theologorum diversas, immo oppositas, semitas uniret, & Conciliorum, ac Patrum mentem amplectens, a Scholasticorum sensu non discederet. Inter absolutum, & relativum, posuit medium, quod non sit absolutum, & sic Conciliis, & Patribus non adversaretur; & quod neque sit relatio formalis, & sic Scholarum difficultates vitaret. Hoc autem medium, quod non sit absolutum, neque sit formalis relatio, ab ipso dicitur relativum. Nomine vero relativi non intelligit, quod sit nude referibile, vel in potentia ad referri, vel cum indifferentia ad referri, & non referri; sed intelligit, quod sit cum exigentia ab intrinseco, & necessario ex vi suæ conditionis, relativum; unde non possit, nisi relative intelligi, si distincte, prout

prout in se est, intelligatur.

Sic postmodum clarius, & in particulari, se explicat. Primo supponit, quod sit impossibile intelligere relationem, nisi præsupposito ejus fundamento; unde impossibile est intelligere paternitatem, nisi præintelligatur generatio, quæ est fundamentum paternitatis, quæ est relatio. Secundo impossibile dicit esse intelligere, generationem esse ab aliquo, quin præintelligatur in eo aliqua perfectio, vi cujus sit fœcundum, & veluti generans in actu primo. Post hæc ait; quod perfectio hæc propria, quæ constituit Patrem formaliter in esse fœcundi velut in actu primo; & quod actualis fœcunditatis usus, seu realis actualis actio generandi, quæ constituit Patrem, formaliter in esse genitoris; non sint pure absolutæ; vel quod idem est, non possint intelligi, nisi relative, & tamen non esse formales relationes.

Primum probat, & alterum quoque, sequentibus verbis, quæ ad literam referimus, ut melius ejus mens a Legentibus percipiat, & nos absque mutatione apicis quoque referamus. „ De primo res est evidens, „ quia & generatio nequit intelligi, nisi ut „ alicujus geniti generatio; & conceptus fœcunditatis, prout fœcunditas est, formari „ non potest, nisi duo includat, directe quidem ipsamet illam perfectionem, quæ „ est fœcunditatis; indirecte vero illum, ad „ quem ut gignendum est fœcunditas. De „ secundo etiam res est pariter evidens. Quia „ cum relatio paternitatis supponat suum „ fundamentum, fieri nequit, saltem secundum modum intelligendi, ut fundamentum sit ipsa formalis relatio paternitatis. „ At vero generatio actualis est paternitatis, seu relationis, quæ est paternitas, fundamentum proximum; & fœcunditas est fundamentum remotum; nempe id, quod refertur, sive id, secundum quod Pater refertur; non enim refertur secundum essentialiam communem: ergo &c. Constat itaque ex his proprietatem quasi geminam, quæ scilicet Patrem constituit tum in actu primo, tum in actu secundo, neque esse absolutam, neque esse formalem relationem; sed esse relativam, nempe esse fundamentum hinc primum, hinc remotum relationis formalis, quæ vocatur paternitas „.

Pergit postmodum ostendere, quod proprietates illa, quam dicit geminam, ita sit relativa, ut non sit mere referibilis cum potentia illa nuda, quæ quid accidentale importat, vel cum indifferentia; sed sit ne-

cessario, & ab intrinseco, ac formaliter vi sui, relativa. Et sic explicat simul, & probat. Supponit primo, actionem universaliter non distingui ab agente, & termino; supponit secundo in sententia S. Thomæ, creationem non distingui realiter a creatore, & creatura; supponit tertio, in creatore omnipotentiam, & in quovis agente vim activam, esse quodammodo relativam; scilicet esse fundamentum relationis, in quantum est ad aliquid agendum. Quia tamen separabilis est ab actione, quum Deus non semper creet, & alia agentia non semper agant; hinc fit, quod quanvis habeant relationem fœcundi in actu primo, non tamen habent necessariam relationem fœcundi in actu secundo. Unde infert, quod quanvis illa sint referibilia, seu possint esse fundamentum relationis, quando advenit actio, non tamen sunt secundum se, ac vi sui, sic proprie relativa, ut intelligi non possint, nisi relative.

In Trinitate vero non sic. Fœcunditas enim Patris, ait ipse, tanta necessitate nexa est cum actuali sui usu, sive cum actuali generatione, ut sit ipsamet sua formalis actio generandi; & eatenus sit se ipsa, & vi sui fundamentalis relatio, seu fundamentum immediatum formalis relationis, quæ est paternitas. Postmodum in paternitate Patris tria distinguit, vel quasi tria, quibus integratur; scilicet id, quod refertur, quod est fundamentum remotum, & est fœcunditas de se relativa; id quod est fundamentum proximum, seu formalis ratio relationis, & est actio generandi, quæ vocatur relatio fundamentalis; & relatio formalis, seu denominatio ab actu generationis, quæ est paternitas. Hæc autem omnia, scilicet, esse, generare, & referri, idem sunt, quia non sunt res distinctæ; propterea uno nomine relationis, seu paternitatis; vel etiam nomine originis, seu generationis; vel quoque nomine proprietatis paternæ simpliciter; venit ea perfectio, seu proprietas personalis per modum formæ constitutivæ, quæ est vi sui tum fœcunditas in actu primo, tum simul generatio in actu secundo. Vel clarius se explicando dicit, quod nomine relationis, indiscriminatum sumpto, venit primum illud relationis integrans, hinc secundum, hinc tertium. Attamen si in modo intelligendi, & loquendi, hæc rite distinguantur, omnia argumenta in contrarium facile solvantur, & repugnantis omnibus, quæ forsitan adduci possent, prompte etiam occurreretur. Verum, ut hæc quoque majori perspicuitate

rare percipiantur, ex illius verbis objectiones efformamus, & ex iisdem pariter responsiones exhibemus.

Arguunt contra P. Magnani sententiam.

I. contra hanc explicationem militante Concilia, & Patres: ergo non sustinenda.

II. Explicatio ista est nova, & prorsus usque adhuc inaudita: ergo non admittenda.

III. Nullum datur medium inter absolutum, & relationem formalem; & probatur; quia si præcinditur ratio ad,

non remanet, nisi ratio in, atque hæc est absoluta: ergo si negatur, personam constitui relatione formali, remanet, ut dicatur,

constitui per absolutum. IV. Est contra omnes Scholasticos hæc P. Magnani sententia: ergo omnino rejicienda.

Respondemus ad I. Ex Conciliis, & Patribus nil aliud haberi expresse, quam personas per absoluta non constitui. Immo Vasquez addit, Concilia, & Patres, non loqui de constitutivo personarum, sed de distinctivo; & nec etiam de isto agunt in sensu ita formali, ut non possit dici, constitutum personæ esse relativum, non formalem relationem. Quum igitur Concilia, & Patres, possint in utroque sensu intelligi, & Ecclesiæ auctoritas non determinaverit, in quo sensu intelligi debeant; liberum est Theologis sensum illum præeligere, qui ipsi rationi videbitur aprior, atque conformior.

Ad II. dicit Magnanus, suum dictum nemini debere esse aut mirum, aut novum; quia illi ipsi, qui asserunt, personas constitui proprietatibus secundum quod sunt origines, non autem secundum quod sunt relationes, non dicunt constitui per absoluta; immo acriter illud negant. Ex his est S. Bonaventura dist. 26. q. 3. ad 4., cujus adducit editionem romanam, & in margine verba hæc addita asserit: *Ex his patet falso Scotum imponere Sancto Bonaventura, quod persona constituentur per absoluta*. Et tamen S. Bonaventura per relationes non constituit: ergo non est mirum, nec novum, asserere, personas non constitui per absoluta, non constitui per relationes formales, sed constitui per medium, quod S. Bonaventura dicit esse originem, & P. Magnanus dicit esse relativum.

Ad III. inquit, quod ratio in, hoc est fundamentum remotum, scilicet fecunditas, prout est alicujus vel in aliquo fecunditas, præcise, & formaliter ut sic, non est ratio ad; & ratio est, quia in, & ad, non sunt idem formaliter; quanvis specificative illi eidem, cui convenit ratio in, comparatur.

PAR. II.

petat etiam ratio ad. Atramen eadem ratio in, seu fecunditas, esset quid absolutum, & pure referibile, si ei ratio ad accidentario adveniret. Si autem ei est annexa ratio ad ita intrinsece, ut intelligi non possit, sicuti est, nisi relative; tunc est insuper proprie relativum, & minime absolutum specificative, & secundum rem.

Ad hæc addit; quod licet non sit medium inter absolutum, & relativum, est tamen medium inter absolutum, & relationem; quod est relativum ipsum, ut diximus.

Ad IV. occurrit dicendo, quod Scholastici nullam habuerunt differentiam inter relationem, & relativum, & posuerunt tantum discrimen inter absolutum, & relationem. Hinc est, quod a communi Scholasticorum mente non recedit, qui asserit, personas non constitui per absolutum; hoc enim Scholastici intenderunt. Et sic pariter nec discedit a mente Scripturarum, Conciliorum, & Patrum; quorum omnium una est vox, personas non constitui per absolutum. An vero constituentur per relationem formalem, an per relativum, apud illos nullum est verbum. Verba denique ipsorum, quod aptius per relativum, quam per relationem, explicentur, P. Magnanus lato calamo ostendit; apud quem Legentes, qui plura cupiunt, ad satietatem videbunt.

Pro ultima denique Dissertationis parte, in qua quaeritur, an Relationes perfectionem dicant? Lis est inter Thomistas, qui affirmant, & inter Scotistas, qui negant. P. Magnanus duplici modo quaestionem intelligit; primo, de relationibus collective sumptis, & quasi per modum unius, prout simul dicunt esse trinum in unitate naturæ divine: Secundo de relationibus sigillatim acceptis, prout seorsim dicunt, hinc esse Patrem, hinc esse Filium, hinc esse Spiritum Sanctum. Primo modo P. Magnanus tueretur, proprietates personales ad perfectionem Dei pertinere; & hoc tenet cum Vasquez disp. 122. c. 2. contra Scotum. Secundo modo defendit quoque, easdem proprietates personales esse perfectiones; & hoc asserit cum Suarez lib. 3. de Trin. c. 9. contra Vasquez.

Dicimus, proprietates personales in divinis, sive collective, & quasi per modum unius sumantur, sive accipiantur sigillatim, ad Dei perfectionem pertinere, non minus, quam attributa.

I. Probatur pro prima parte a P. Magnano ratione, quam ait expressam verbis ipsius Vasquesii; & hæc est: „ Quia sicut Deus

L

„ ob

„ ob suam infinitam perfectionem postulat
 „ esse sapientem , sic etiam ob eandem fecundus est, ut sit Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. Negari ergo non potest, paternitatem esse aliquam Dei perfectionem , sicut sunt attributa. Porro fecunditatem , & relationes ad Dei perfectionem pertinere non minus quam attributa , quamvis non eodem modo, hac ratione probatur .
 „ Quia sicut melius est Deo esse sapientem, quam non esse sapientem ; ita melius est Deo esse Patrem , Filium , & Spiritum Sanctum, quam non esse. Illud autem , quod melius est alicui rei , quam negatio illius , non potest non esse perfectio rei ; quod enim alicui melius est , illi perfectius est ; melius enim, & perfectius idem sunt, sicut bonum , & perfectum , .

II. probatur pro secunda parte ab eodem P. Magnano , ratione, quam dicit a priori . Divinae personae ita sunt realiter tres, ut una realiter non sit alia : ergo proprietates , quibus divinae personae differunt , & quibus intime constituuntur , etiam sigillatim sumptae , quid amplius sunt , quam merum nihil . Antecedens est certum , quia aliter Trinitatis mysterium rueret . Consequentia sequitur ; quia si esset merum nihil , non distinguerentur , immo nec essent ; quia per merum nihil esse , & constitui , idem est ac non esse ; per merum nihil distingui , idem est ac non distingui . Subsumimus modo . Sed si non sunt merum nihil, sunt aliquid, & quidem aliquid reale : ergo bonum ; ergo perfectum .

III. probatur . Actio generandi est realis , tum ex parte termini, tum ex parte principii ; quia producit terminum realem , nempe Filium ; & provenit a forma reali ; quia aliter non produceret terminum realem ; sed haec actio non est propria essentiae ; aliter non minus generaret Pater, quam Filius , & Spiritus Sanctus ; sed est propria Patris ratione proprietatis personalis : ergo in Patre connotat perfectionem realem . Et re vera non per purum nihil haberi potest actio realis generandi, nec ipsa est purum nihil : ergo aliquid, & quidem reale ; non negativum ; quia aliter esset nihil : ergo aliquid reale positivum ; quod ad perfectionem , de qua loquimur , sufficiens est .

IV. probatur . Implicat , ut attributa simul sumpta sint una totalis perfectio, & quodlibet attributum non sit una partialis perfectio : ergo pariter implicat, ut proprietates personales simul sumptae sint realis

perfectio, & earum quaelibet non sit realis perfectio . Haec quidem omnes , & aliae etiam , quas, brevitati studentes , hic non afferimus, sunt rationes P. Magnani . Modo remanet, ut secundum communem loquendi modum Scholasticorum rem explicantes , alias quoque rationes afferamus .

Et quidem Scholastici certum habent, relationes secundum *in esse* in Deo perfectiones, quatenus sive sumantur, ut sunt idem realiter actu cum essentia divina, sive ut sunt ab eadem ratione nostra distinctae, semper sunt perfectiones . Relationes vero secundum *ad* , secundum se spectatas , nolunt Scrittae, & aliqui etiam ex Thomistis, ut ait Jueninus, esse perfectiones . Plures tamen ex iisdem Thomistis perfectiones esse asserunt . Cum quibus

Dicimus, Relationes in divinis, etiam consideratas secundum esse *ad*, seu prout dicunt respectum ad alias personas, esse perfectiones ,

I. probatur ex Patribus. Cyrillus lib. 2. thesauri c. 1. *Non potest esse perfecta divinitas, nisi Filium habeat, & fructum ex se pariat .* Cohærenter ad hæc Cyrilli verba Angelicus Doctor opusc. 1. contra errores Græcorum scribebat : *Non posset esse Pater perfectus , nisi Filium haberet ; quia nec Pater sine Filio esset , nec esset Deus perfectus , nisi haberet Verbum.* Augustinus lib. 6. de Trinit. c. 13. *Dicitur erga relative Pater, idemque relative dicitur principium , & si quid forte aliud ; sed Pater ad Filium dicitur, principium vera ad omnia, quae ab ipso sunt . Item dicitur relative Filius, relative dicitur & Verbum, & imago , & in omnibus his vocabulis ad Patrem refertur.* Non est dubium, quod hic sit sermo de relatione secundum esse *ad* ; & hanc Augustinus vult esse perfectionem , quia dicit , perfectionem esse Patrem referri ad Filium , Filium ad Patrem ,

II. probatur rationibus . I. Relationes divinae secundum esse *ad* sunt reales ; ut probatum est : ergo dicunt realitatem , seu realem entitatem : ergo dicunt veram, & realem perfectionem . Consequentia patet ex Augustino lib. 83. quaestionum q. 24. *Omne , quod est, in quantum est, bonum est.* II. Personae divinae perficiuntur per relationes : ergo relationes sunt perfectiones . Consequentia sequitur ; antecedens probatur . Personae divinae perficiuntur , per quod distinguuntur ; per relationes formalissime acceptas distinguuntur : ergo per easdem perficiuntur . III. Relationes

ia

in Deo non dicunt imperfectionem, nec præscindunt a perfectione, & imperfectione: ergo dicunt perfectionem. Antecedens pro prima parte probatione non indiget; pro secunda parte probatur. Præscindere a perfectione in Deo est imperfectio: ergo relationes in Deo non præscindunt a perfectione, & imperfectione. Probatur antecedens. Præscindere a perfectione est non dicere perfectionem saltem positive; sed in ente perfectissimo, qualis est Deus, non dicere perfectionem est imperfectio: ergo præscindere a perfectione in Deo est imperfectio.

IV. Non omnis perfectio est absoluta: ergo in Deo præter absolutas perfectiones sunt etiam admittendæ perfectiones relativæ. Probatur antecedens. Non est de conceptu perfectionis, ut sit absoluta: ergo non omnis perfectio est absoluta. Probatur antecedens. Est de conceptu perfectionis, ut sit de aliquo, quod realiter est ens, est unum, est verum; sed non minus absolutum, quam relativum, est ens, est unum, est verum: ergo non est de conceptu perfectionis, ut sit absoluta.

Obstant I. Si Relationes in Deo essent perfectiones, sequeretur, quod aliqua perfectio esset in una Persona, quæ non esset in alia; scilicet perfectio paternitatis esset in Patre, & non in Filio; & sic de aliis; hoc non est dicendum: ergo, &c. II. Sequeretur, quod tres illæ perfectiones trium relationum in divinis, quum non essent ejusdem speciei, essent diversæ, & oppositæ; hoc autem importaret, quod una persona esset perfectior alia; & probatur; quia quum non essent æqualis perfectionis: ergo essent majoris, vel minoris perfectionis: ergo una esset perfectior alia; quod nec pariter est dicendum. III. Si paternitas in Deo esset perfectio, esset infinita perfectio: ergo includeret omnem perfectionem: ergo includeret quoque perfectionem filiationis; quod est absurdum. IV. Si quælibet relatio in Deo esset perfectio, esset infinita, & esset infinita simpliciter; sed esse infinitum simpliciter convenit soli Deo: ergo relatio non est perfectio. V. Ex Augustino lib. 7. de Trinit. c. 1. omnis perfectio est absoluta; docet enim: *Deus ad se dicitur & magnus, & bonus, & justus*: ergo non datur perfectio relativa. VI. Sequeretur, si relationes essent perfectiones, quod Filius esset perfectior Spiritu Sancto; quia Filius haberet duas relationes, scilicet filiationem, & spirationem activam, Spiritus Sanctus

P.A.R. II.

vero haberet solam spirationem passivam. VII. Sequeretur pariter, quod sola essentia non esset infinite perfecta, quia deficerent ei perfectiones relationum. VIII. Sequeretur quoque, quod in Deo essent tres res, si in Deo relationes essent perfectiones; sed in Deo non sunt tres res; & probatur, quia aliter essent tres substantiæ: ergo, &c.

Respondemus ad I. quod tunc illud esset absurdum, quando perfectio, quæ est proprietas Patris ut talis, nullo modo esset in Filio; at non esse absurdum, quando licet non sit formaliter, est tamen eminenter in Filio; & quidem est eminenter ratione essentiae divinæ, quæ Patris proprietatem eminenter continet. Sic ad argumentum Vasquesii respondet P. Magnanus cum Suarez.

Ad II. dicitur, proprietates personales esse invicem æquales, tum propter essentiam, quam includunt, tum etiam propter seipsas, licet sint distinctæ, & quasi diversæ speciei, & dissimiles. Et hoc sic probat Magnanus contra Vasquesium: Vel prima proprietas plus confert, quam secunda, vel non? Si hoc ultimum: ergo habemus æqualitatem cum diversitate; quia, etsi diversæ, æqualiter conferunt, conferendo totum, quod sunt. Si primum: ergo Vasquez negando earum perfectionem non vitat earundem inæqualitatem, quam alias vitare debet, ne in divinis personis aliquo modo detur inæqualitas.

Ad III. dicimus, Paternitatem esse perfectionem infinitam, sed non esse omnem perfectionem. Ex Philosophicis enim supponimus, infinitum non dicere omne; infinitos homines non dicere omnes possibiles homines; quia potest esse infinitum in aliquo genere, licet non omnia, quæ sunt ejusdem generis includat.

Ad IV. Proprietates personales esse infinitas simplices in suo genere, non vero in omni genere entis; scilicet esse infinitas in genere proprietatis personalis, vel in genere perfectionis divinæ relativæ; non vero in genere cujuslibet entis, adeoque etiam essentiae. Quum enim sumantur solum in genere proprietatis personalis relativæ, cum præcisione ab essentia, in hoc genere sufficit, ut sint perfectæ, & infinite simpliciter perfectæ.

Ad V. Augustinus in loco illo loquitur dumtaxat de perfectionibus absolutis, quum dicat, *magnus, bonus, & justus*; magnitudo enim, bonitas, & justitia, sunt absolute perfectiones. Nequit autem a perfectio-

nibus absolutis peti argumentum ad relativas.

Ad VI. realiter perfectionem cujuslibet personæ contineri in essentia divina, & ratione essentiae divinae contineri pariter in qualibet persona, cum qua essentia realiter est idem. Et hoc propter circuminfessionem, de qua in superioribus diximus. Et de hac loquitur Augustinus lib. 6. de Trinit. c. 8. docens: *Tantum esse solum Patrem, vel solum Filium, vel solum Spiritum Sanctum, quantum tres persona simul sumpta.*

Ad VII. eadem est responsio; quum enim relationes sint realiter idem cum essentia, itaut quælibet ex relationibus actu realiter sit ipsamet essentia divina, & essentia divina actu realiter sit quælibet ex relationibus; sequitur, infinitam perfectionem, & cujuslibet relationis, & omnium

divinarum relationum, in essentia divina esse, & contineri realiter actu ante quodcumque intellectus opus.

Ad VIII. dicitur, quod in Deo sunt tres res relativæ, quia sunt tres personæ realiter distinctæ inter se, quæ sunt vere tres res relativæ: Non vero sunt tres res absolutæ. Et hæc est assertio catholica, contra Sabellium, qui tres res relativas non admisit; & contra Arium, qui tres res absolutas posuit; Unde Augustinus lib. 7. de Trin. c. 4. Cum enim conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus, quod in secretario mentis pro captu tenet, de Domino Deo creatore suo, timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa aequalitate ulla diversitas. Rursus non esse tria quædam, non poterat dicere, quod Sabellius quia dixit, in hæresim lapsus est.

DISSERTATIO CXIV.

*De unitate naturæ in tribus divinis Personis;
de Hæreticis, qui tribus prioribus Ecclesiæ
seculis contra eandem errarunt; &
de Patribus, qui eodem tempore
pro eadem scripserunt.*

UO sunt essentialia sacramentalis mysterii, de quo tractamus, trinitas nempe realis, & realiter distincta, personarum, de qua satis in superioribus egimus; & unitas realis individua, & indistincta realiter naturæ, de qua instituimus in præsentī differere. In illa realem distinctionem probavimus, in hac realem debemus asstruere identitatem. Et quia hæc identitas esse nequit, nisi in singulis tribus personis natura divina probetur; hinc nobis onus est, divinitatem Verbi, & Spiritus Sancti, probare; de Patre enim conveniunt omnes, Deum esse, & nemo ex Hæreticis expresse inficiatur. Primo de Verbi divinitate, seu de Verbi cum Patre unitate, & identitate naturæ, loquimur; postmodum de Spiritus Sancti divinitate dicturi. Aliud autem est, Verbum esse Deum, aliud Christum esse Deum; potest enim quis concedere, Verbum esse Deum, & postmodum hoc de Christo negare; ut

de facto egit Nestorius. Hic igitur de divinitate Verbi loquimur, de Christi autem divinitate suo loco agemus. Præcipuus contra Verbi divinitatem Adversarius Arius fuit, qui quarto Ecclesiæ seculo suæ hæresis virus evomuit; de illo peculiari Dissertatione agendum est; interim de aliis, qui ipsum præcesserunt, in hac pertractantes. Et quia antiqui Patres, qui ante Arium in Ecclesia fuerunt, a plerisque insimulantur, Verbi divinitatem non agnovisse; hinc est, quod in hac quoque Dissertatione de iisdem agere volumus, & eorundem verba perpendere, ut possimus deinde concludere, an vere in Verbi divinitate neganda, Arium præcucurrerint; an vero in eadem asserenda, Catholicos præcesserint, docuerint, atque firmaverint? Ab Hæreticis incipimus. Primo, error, de quo scribimus, a S. Thoma 4. contra Gentes c. 6. circa finem, tribuitur Platonis, asserentibus, Patrem esse summum Deum, & rerum omnium creatorem; & a quo primitus effluxit quædam mens,

mens, in qua rerum omnium formæ continebantur, & hanc mentem dicebant, paternum esse intellectum. Unde postmodum Platonici asseriebant, illud, quod in Scripturis dicitur Verbum, & Filius Dei, esse mentem creatam, & primam omnium creaturarum, & inter illas eminentissimam; ad differentiam mentis increatæ, quam solum Patrem esse, seu paternum intellectum, ut modo dictum est, profitebantur.

Secundo ponitur Dionysius quidam, de quo loquitur Augustinus lib. de ecclesiasticis dogmatibus c. 3. Verum hic liber, etsi inter Augustini opera inveniatur, non est legitimus Augustini fœtus. Bruditi censent, ipsius Auctorem esse Gennadium Massiliensem. Videatur Bellarminus, alique de Scripturibus ecclesiasticis pertractantes. Hic igitur Auctor vocat Dionysium hunc Arii fontem, verbis hisce: *Nil creatum, aut serviens, in Trinitate credamus, ut vult Dionysius, Arii fons.* Quum autem non dicatur, quo tempore floruerit Dionysius iste; & quum de eo non Augustinus, sed Gennadius, qui Augustino fuit posterior, loquatur; non nisi possumus eum dicere, tribus prioribus Ecclesiæ Seculis floruisse, quam quia eum Gennadius dixit, Arii fuisse fontem, ac per consequens Arium præcessisse.

Tertio scribitur Origenes. Eum S. Thomas 1. p. q. 34. ar. 1. ad 1. vocat Arianorum fontem, ac per consequens Arii præcursores. Sunt qui eum defendunt, dicentes, re vera Origenem errorem hunc non docuisse; & si in libris suis hic error legitur, non fuit ejus manu, sed manibus ejus inimicorum scriptus; ut tanti viri famæ calumniam struerent, & Operum ejus doctrinæ detraherent. At pro modo nobis sufficit, in ejus Operibus errorem hunc contineri, quoquo modo habeatur; unde postmodum ex illis Arius hausit, & famosorem in mundo reddere conatus est.

Quarto ponuntur ab Alphonso de Castro lib. 5. adv. hæres. verb. Deus, hæres. 6. Metangismonitæ, qui, Augustino teste lib. de hæres. c. 58. dicebant, Filium esse in Patre, sicut vas parvum in vase majore; unde Filium Patre minorem faciebant. Sic dicebantur, quia ἀγγών græce, latine est vas; μεταγγωνίος vero est dictio composita, & idem sonat, ac infusio unius vasis in aliud. Unde dicti sunt græce Metangismonitæ, quod latine idem esset ac dicere Transvasantes, vel Invasantes; ut ait a Castro.

Quinto fuerunt Alogi, seu Alogiani, hoc est sine Verbo; ita dicti, quia in Deo Verbum negabant. De his loquuntur Epiphanius hæres. 51., & Augustinus hæres. 30. & hos etiam præcessisse Arium, testatur Cachéranus tract. 2. de Deo trino c. 1. §. 1. Attramen Berninus in sua Hæresum historia in sec. 1. c. 11. aliud de Alogis, seu Alogianis, judicium profert. Asserit enim illos sic dictos, quia scientia, doctrina, ac judicio, expertes erant; nec ipsorum errorem alium fuisse, quam quia dicerent, Verbum in Jesum venisse, in Jesu operatum fuisse, tanquam principium assisistens, & a Jesu denique discessisse, eique Dei filii nomen reliquisse, tanquam præmium bonorum operum, quæ fecerat. Et ad hoc probandum, S. Epiphanium citat, sed ejus verba non recitat. Verum, pace tanti Viri, nobis olim in primis cari, aliud ab ipso judicamus. Quantum enim ad nomen attinet, ipsemet Augustinus de hæres. c. 8. testimonium profert verbis hisce: *Alogiani propterea sic vocantur, ut tanquam sine Verbo. Logos enim græce Verbum dicitur, quia Dei Verbum recipere noluerunt, Joannis Evangelium respicientes, cujus nec Apocalypsim recipiunt: Has videlicet Scripturas negant esse ipsius.* Epiphanius hæres. 31. n. 1. nec aliter nomen exponit, sed non ut exponit Berninus. Ait enim: *Quamobrem cum Verbum, a Joanne prædicatum, respuant, Alogi, hoc est, a Verbo alieni, nuncupandi sunt.* Error ipsorum erat, non quod dicerent, aliquod non esse Dei Verbum, quia ipsis etiam constabat, Deum fuisse loquutum; sed negabant Deum Verbum, id est Verbum esse Deum. Hinc Isidorus lib. 8. etymol. inquit: *Alogi vocantur tanquam sine Verbo. Logos enim græce, latine Verbum dicitur. Deum enim Verbum non credunt, respuentes Joannis Evangelium, & Apocalypsim.* Et Damascenus tom. 1. monum. Eccles. græce, secundum Cotelerii versionem, asserit: *Alogi a nobis nominati, Evangelium, & Apocalypsim Joannis rejiciunt; eo quod ipsi non admittant Deum Verbum, qui a Patre profectus est, estque æternus.* Alogorum, seu Alogianorum, Auctor fuit Theodorus; non ille, qui Bizantinus Coriarius, & Theodorianorum antesignanus fuit; ut putarunt aliqui apud Cardinalem Cozzam in c. 8. de hæres., sed alius, qui dictus est argentarius; ut citatus Berninus asserit. Alii vero dicunt, horum auctorem fuisse Artemonem quendam, de quo loquitur Eusebius lib. 5. hist. c. 28. & hujus

jus opinionis est Lamberrus Danæus in lib. de hæres. c. 30. At hi pariter a præfato Cardinali Cozza rejiciuntur; qui & postremo concludit, *quosdam obscuro nominis viros, antiquam Ebionis, Cerinthi, præcedentiumque Hæreticorum hæresim adversus Christi divinitatem reassumpsisse, & evulgasse*. At Alogi non contra Christum, sed contra Verbum pugnabant; ut ipsemet fateatur; & nos supra præmonuimus, distinctionem hanc esse necessario faciendam.

Igitur si qui aliqui ante Arium Christo divinam naturam denegarunt, non loquuti fuerunt de Verbo, ac proinde non sunt hic adducendi, ubi de Verbo, non de Christo, loquimur. Fuerunt illi quidem Cerinthus, Ebion, aliique; sed de his omnibus, quando de Christi agemus divinitate, ad satietatem quoque pertractabimus. Restat ut modo de Ario loquamur; sed de hoc integram instituemus Dissertationem, quæ erit immediate sequens. Modo devenimus ad perlustrandos antiquos Patres, qui Arium præcesserunt, tribus prioribus Ecclesiæ seculis; inquirendo nimirum, quid iidem de Verbi divinitate senserint; an de ea tacuerint, ut plerique volunt; an eam fassi fuerint, ut alii defendunt; an denique eam negaverint, ut pauci ex Hæreticis sustinent. Et hoc sane perficiendum est de singulis agendo, & ipsorum testimonia examinando, & ex iisdem mentem eorum qualis fuerit in rei veritate aperiendo. Sociniani sunt quidem, qui ex parte asserunt, trium priorum seculorum Patres divinitatem Verbi agnovisse, sed fuisse novatores doctrinæ illis traditæ ab Apostolis, quia Apostoli nunquam hoc docuerunt; ac proinde post Apostolorum mortem illos doctrinam ipsorum immutasse, docendo Verbum esse Deum, quod Apostoli non docuerant. Ex alia deinde parte iidem Sociniani contendunt, Patres trium priorum seculorum, usque ad Nicænum Concilium, constanter docuisse, Verbum non esse Deum. Nos contra hos omnes probabimus, & Patres Græcos, & Patres Latinos, qui ante Nicænum Concilium floruerunt, & Arium præcesserunt, unanimiter docuisse, Verbum esse Deum. A Patribus Græcis incipimus.

Ignatius Martir primo se offert. Is in epistola ad Ephesios hæc habet: *Unus est medicus carnalis, & spiritualis, factus, & non factus, in carne Deus, in morte vita vera, & ex Maria, & ex Deo*. Ubi quanvis loqua-

tur de Christo, expresse tamen dicit, Verbum esse Deum. Quis enim assumpsit carnem, nisi Verbum? At Ignatius Deum vocat, qui carnem assumpsit; dicit enim, *in carne Deus*: ergo Verbum dicit Deum: ergo unitatem divinæ naturæ agnoscit in Verbo. Iterum in epist. ad Philippenses ait: *Unus Deus Pater, non duo, neque tres. Unus, qui est, nec alius est præter ipsum, solus, & verus. Unus & est Filius Verbum, Deus. Unus & Paracletus*. Sed de hac ad Philippenses epistola Eruditi non consentiunt, ut eam Ignatio judicent tribuendam; quemadmodum illam ad Ephesios, ex auctoritate Eusebii, & Hieronymi, constanter adscribunt; quanvis & hanc ad Philippenses Bellarminus censeat quoque adscribendam eidem esse.

Polycarpus in Doxologia in gloriæ societatem conjungit Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum. In Oratione, quam habuit morti proximus, & quam refert Eusebius, invocatur Deus Pater, quem dicit Verbi Patrem, creaturarum vero creatorem, verbis hisce: *Pater dilecti, & benedicti Filii tui, Jesu Christi, per quem tui notitiam accepimus; Deus Angelorum, Potestatum, & universæ creaturae*. Iterum subdit: *Propterea & de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per sempiternum Pontificem Jesum Christum dilectum Filium tuum, per quem tibi cum ipso in Spiritu Sancto, gloria nunc, & in futura secula seculorum: Amen*. In quibus verbis Filius dicitur sempiternus: ergo Deus. Filio æqualis gloria cum Patre tribuitur: ergo eadem divinitas asseritur. At Sociniani opponunt. I. Solum Patrem dici Deum: ergo non Filius. II. Filius dicitur Sacerdos: ergo Minister: ergo non Deus. III. Dicitur in Spiritu Sancto, non Spiritui Sancto, vel cum Spiritu Sancto, ut dicitur cum Filio: ergo Spiritus Sanctus non est Deus. Ad quæ dicimus respondendo ad I. Solum Patrem dici Deum, quia, ut ait Athanasius, solus Pater est fons Deitatis. Concilium Nicænum I. habet: *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium tam visibilium, quam invisibilium, creatorem*: At quis dicet, Nicænum Symbolum Verbi divinitatem non continere? Ad II. Vocat Sacerdotem ut hominem, non ut Deum; loquitur enim de Christo, non de Verbo solum. Ad III. Dicit in Spiritu Sancto, quia Spiritus Sanctus est quasi vinculum Patris, & Filii; ut a plerisque pariter nominatur. Cæterum Smirnæi in fine epistolæ gloriam tribuunt Spiritui Sancto una

una cum Patre, & Filio, scribentes: Optamus Fratres in Domino valere, inhærentes præceptis, & Evangelio Jesu Christi, cum quo gloria, & honos Deo Patri, & Sancto Spiritui.

Justinus Martir in Apologia II. infectatur illos, qui negant, Filium esse Deum; & hoc contra illos probat, quia Filius est primogenitus, & Dei Verbum, scribens: *Filium esse Patri universorum, qui quod Verbum Dei primogenitum sit, Deus etiam existit.* In Apologia I. Christus Filius Dei Patris, qui solus proprie Filius dicitur, esseque Verbum, quod simul cum illo ante creaturas, & existit, & gignitur, quando primitus per ipsum omnia creavit, & ordinavit. Pariter in Dialogo cum Tryphone docet, Filium esse numero, seu persona, distinctum a Patre, sed non esse distinctum natura, & essentia: *Virtutem istam, quam Deum sermo propheticus vocat, non ut solis lumen nomine tantum numerari, verum numero aliud quiddam esse, ratione exquisita supra paucis explicavi: Virtutem hanc dicens de Patre, genitam virtute, & consilio ipsius, non per abscissionem, tanquam dispersita esset Patris essentia, prout alia omnia divisa, & secta, non eadem sunt, quæ ante fuerunt, quam scinderentur.* At Justino Sociniani opponunt I. In Apologia II. dixit, Christianos in secundo loco habentes cum ratione venerari Filium Dei II. ibidem scribit, Filium esse primam potestatem post parentem, & Dominum universorum Deum. III. In Dialogo cum Tryphone vocat Filium Deum, qui administer est Dei universorum creatoris. IV. in eodem loco docet, Deum non apparuisse antiquis Patriarchis, sed Filium. V. dicit, Patrem esse Filio causam ut sit. Verum ad primum, & secundum dicitur, Justinum loqui de prioritate originis, non dignitatis. Ad III. improprie vocatur minister Filius, quia non agit, nisi ratione esse, quod habet a Patre; quod quidem esse habitum a Patre, est suum proprium esse. Ad IV. intelligit, quod Deus pater non apparuit Patriarchis, sed apparuit Deus Filius. Deus enim Pater non erat sumpturus humanam carnem, quam sumere debebat Filius. Ad V. nomine causæ intelligit Justinus causam latæ sumptam, hoc est principium; non vero causam strictæ sumptam; ut alibi adnotavimus.

Athenagoras in Legatione pro Christianis scribit: *Deum asserimus, & Filium ipsius Verbum, & Spiritum Sanctum: Tria quidem secundum potentiam, Patrem, Filium, & Spi-*

ritum: actu vero, & essentia unum; Filius enim Patris mens, Verbum, & Sapientia est, & ab eodem Spiritus, ut lumen ab igne profluit. Ibidem subdit: *Quis igitur non miretur, cum audiat, nos, qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritum Sanctum, eorum in unitate virtutem, & in ordine distinctionem explicantes, Atheos vocari?* Eodem quoque in loco asserit: *Est Filius Dei Verbum Patris in idea, & operatione.* Ab ipso enim, & per ipsum omnia facta sunt, cum sint unum Pater, & Filius, & sit in Patre Filius, & Pater in Filio, unitate, & virtute Spiritus. *Mens, & Verbum Dei Filius Dei est.* Sociniani obstant, asserentes, Athenagoram docuisse, Verbum prodiisse a Patre tempore illo, quo Deus mundum creavit, verbis hisce: *Sed ita ut cum materia concreta omnia, informisque natura, atque terra instar vehiculi subicerentur, in iisque crassioribus leviora admixta essent, ad hoc ut idea, & actus illorum esset, prodierit.* At respondetur, Athenagoram intellexisse, Verbum prodiisse exterius, non interius. Et revera Verbum prodiit exterius, quando per ipsum facta sunt omnia. Hoc autem in tempore fuit, non ab æterno. Interius vero ab æterno prodiit, quia, ut ipsemet Athenagoras docet in eadem sua Apologia: *A principio enim Deus, qui est æterna mens, habuit in se ipsa λόγος, cum æternum sit λογος.*

Irenæus lib. 3. adv. hæres. c. 6. *Neque Dominum, neque Spiritum Sanctum, neque Apostolos, eum, qui non esset Deus, desinitive, & absolute Deum nominasse aliquando, nisi esset verus Deus: neque Dominum appellasse aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem, & Filium.* Idem lib. 4. c. 1. confutat Ebionitas, probans, eos salvari non posse, nisi Deus esset, qui salutem illorum super terram operatus est; & quomodo homo transibit in Deum, si non Deus in hominem? Et lib. 5. c. 17. *Peccata remittens Christus, manifeste respondit quis esset. Si enim nemo potest peccata remittere, nisi solus Deus: remittebat autem hæc Dominus; manifestum est, quoniam ipse Verbum Dei.* Contra Irenæum objiciunt I. lib. 3. c. 8. *Cui ergo præcepit? Verbo scilicet, per quod cali firmati sunt.* Si ergo Pater præcepit Verbo, Verbum non est Deus. II. lib. 4. c. 17. *Ministrat enim ei ad omnia sua progenies, & figuratio sua: Ergo si Verbum est minister, non est Deus.* III. lib. 2. c. 48. *Patrem esse super omnia, & super Christum, ipso confitente, & dicente: Pater major me est.* At respondemus ad I. & ad II. ut responde-

spondimus ad Iustinum; nomen præcepti, & ministri, improprie, non proprie, ab Irenæo sumi; & illud dixisse, ut Hæreticos rejiceret, qui dicebant, Patrem per Angelos mundum creasse. Ad III. illud de Christo dixisse ratione humanæ naturæ; dicit enim super Christum, non super Verbum.

Clemens Alexandrinus lib. admonitionis ad gentes c. 8. *Nihil odio habet Deus; sed neque Verbum; utrumque enim unum est, nempe Deus.* Idem lib. 3. Pædagog. c. 7. *Est enim minime indigens, qui Verbum habet Deum omnipotentem, & nullo eorum, quibus opus habet, unquam eget. Verbum enim possessio est, cui nihil deest, & est causa omnis copia.* Idem in Protreptici initio: *Verbum divinum, qui est manifestissime verus Deus, qui est universorum Domino exaquatus; quoniam erat ejus Filius, & Verbum erat in Deo.* Contra Clementem opponunt I. Strom. 5. docet, creatam esse Sapientiam: ergo creatum Verbum, quod Sapientiæ nomine venit. II. Strom. 7. dicit, naturam Filii esse propinquissimam soli omnipotenti: ergo inferior. III. Strom. 6. asserit, Filium esse factum: ergo non Deus. Ad I. occurrimus, quod Græci Patres ante Concilium Nicænum nomine *πνεῦμα* intelligebant omnem productionem, non solam creationem; unde dixit potius, Sapientiam esse genitam. Ad II. dicitur, in illo loco pro natura intelligere personam; Hæ enim ante Concilium Nicænum facile confundebantur. Ad III. eadem est responsio, ac ad I., quod nomine *factum*, intelligatur a Græcis productum, seu genitum.

Dionysius Alexandrinus eo impetu Sabellii hæresim debellare aggressus est, ut fere in similibus advenit, in aliud extremum deflectere visus est. Propugnabat enim contra Sabellium Personarum distinctionem, sed Adversarii ejus occasionem hinc acceperunt, ut eum criminarentur, quasi naturæ quoque distinctionem admisisset. Accusatio delata est ad Dionysium, tunc temporis Romanum Pontificem; a quo Alexandrinus coactus est suam mentem aperire, & accusationibus respondere. Quod quidem statim, & egregie præstitit Dionysius; & omni prorsus ambiguitate rejecta confessus est, & probavit, se agnoscere, & agnovisse, in Divinis, Personarum distinctionem, naturæ vero identitatem. Ex quibus inferimus primo, tempore illo, ita apud omnes pro certo fuisse, personas omnes eandem omnino naturam habere, ut Dionysium accusarent, qui ali-

ter sensisse ipsis videbatur. Dionysius autem tantum absuit, ut accusationem defenderet, quod potius ab accusatione se defendit, ostendens illam falsam, & suam fidem ab orthodoxa confessione non discessisse. De hoc conveniunt Scriptores omnes; & Eusebius lib. 7. hist. c. 26. ejus meminit Apologiæ; expressius autem Athanasius tom. 1. pag. 508. Superfluum est modo ejus proferre testimonia, quum facti series testimoniis omnibus major sit.

Gregorius Thaumaturgus par. 1. ejus Operum hanc fidei confessionem exhibet: *Unus Deus, Pater Verbi viventis, Sapientia subsistentis, & potentia, & characteris sempiterni: Perfectus perfecti genitor, Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo. . . . Unusque Spiritus Sanctus ex Deo existentiam habens.* Sociniani dicunt, hanc fidei confessionem non esse Gregorii, quia ejusdem Eusebius, & Hieronymus, non meminerunt. Refertur tamen a Gregorio Nysseno in vita Gregorii Thaumaturgi; qui & ulterius subdit, in Ecclesia Neocæsariensi, cujus erat Episcopus Thaumaturgus, illius confessionis traditionem inviolatam permansisse; quod etiam asserit Basilus tom. 2. ejus Operum pag. 360. Nec mirum, quod Eusebius, & Hieronymus de eadem confessione non fecerint verbum; quia non omnia retulerunt, quæ scripserunt Patres, qui ante ipsos floruerant. Opponent ulterius, Gregorium dixisse in eadem, Patrem, & Filium esse unum hypostasi; Basilus tamen dicit, id dixisse ex Adversariorum suppositione, contra quos scribebat. Denique obijciunt Gregorium vocasse Christum, creaturam, facturam &c.; At idem Basilus responderet, nomina illa applicasse humanæ, non divinæ, naturæ.

Lucianus, qui fuit Presbyter Ecclesiæ Antiochenæ, ut scribit Eusebius lib. 6. hist. c. 13. symbolum scripsit proprio characterē, his conceptum verbis: *Credimus in unum Deum Patrem. . . . Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium ejus unigenitum Deum, per quem omnia facta sunt, & Deum ex Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege; Et in Spiritum Sanctum &c.* Opponent ei tamen, quod ejusmodi symboli nec Eusebius, nec Hieronymus meminerunt; subduntque, quod ipsum attributum est Luciano ab Episcopis Concilii Antiocheni, quod celebratum est ad Encænna imperante Constantio, ut tradit Sozomenus lib. 3. hist. c. 5.

c. 5. Attamen opponitur silentio Eusebii, & Hieronymi testimonium Athanasii lib. de Synodis Arimin., & Seleuciensi r. 1., & Socratis lib. 2. hist. c. 10. Quod autem Episcopi Antiocheni Concilii symbolum illud promulgaverint sub nomine Luciani, non est argumentum, ut illud effinxerint; tum quia ex illis plures Arianis favebant, unde non est creditu dignum, quod evulgaverint monumentum Arianis contrarium; tum etiam, quia impostura detegi facile potuisset, apud Antiochenos saltem, qui Luciani scripta omnia custodiebant.

Synodus Antiochena in epistola ad Paulum Samosatenum hæc scribebat: *Quod si Christus, Dei virtus, & Dei sapientia, ante secula est, ita & quatenus Christus, unum, & idem existens substantia, licet maxime pluribus notionibus consideretur.* Et post pauca subdens: *Hunc vero Filium genitum, unigenum Filium, imaginem invisibilis Dei, primogenitum omnis creatura, Sapientiam, & Verbum, & virtutem Dei, qui & ante secula, non præscientia, sed substantia, & hypostasi Deum, & Dei Filium in veteri, & novo testamento agnoscentes confitemur.* Cæterum hi fuerunt sex Episcopi, qui antequam cæteri majoris numeri Episcopi ad Concilium convenirent, in quo fuit Paulus Samosatenus damnatus, hanc Epistolam, eidem Paulo dare, ut eum ad meliorem reducerent, convenientissimum judicaverunt.

Pamphilus Martir in libro apologetico, quem scripsit pro Origene, ut memorat Eusebius lib. 6. hist. c. 33. probat, quod Origenes non erraverit, quando scripserat, eandem esse inconvertibilitatem Spiritus Sancti, quæ & Patris, & Filii, aequalem esse Trinitatem; sicut Pater novit initia omnium, quæ sunt & fines, sic & Filium, sic & Spiritum Sanctum scire, quod & totum esse cum Patre Filium, idest unius substantia. Si non probat Origene mentem, suam certe manifestat.

Methodius, Tyri Episcopus, in lib. de Martyribus dialog. 1. apud Theodoretum, nominat Christum Dominum, & Filium Dei, qui non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo: ergo pariter Verbum. Insuper apud Photium Cod. 237. inquit; existentiam Verbi nec initium, nec finem habuisse, sed semper fuisse eandem. Opponunt nihilominus Methodio, quod apud Photium Cod. 235. dixerit, I. in Deo esse duas potentias effectrices; II. quod tribuerit Patri creationem orbis; III. quod

P.A.R. II.

asseruerit, Filium a se ipso non operari; sed solum Patrem. At responderetur ad I. esse duas potentias effectrices personaliter, non substantialiter; quatenus sunt plures personæ operantes, quanvis sit una substantia operans. Ad II. dicitur, quod quemadmodum de schola Theologi per appropriationem tribuerunt potentiam Patri, sapientiam Filio; bonitatem Spiritui Sancto, quanvis hæc æqualiter singulis tribus personis conveniant; ita pariter Patres aliquando dixerunt, quod secundum aliquem loquendi modum, non vero absolute orbis creatio, quæ ab omnipotentia pendet, Patri tribueretur. Ad III. dicimus secundum Methodium, Filium non operari a se ipso; scilicet per esse, quod ab alio non acceperat; quatenus suum esse, & suam omnem operationem ad extra, a Patre per generationem habuerat. Operatur tamen per esse, quod ab alio accepit, & a se ipso operatur.

Remanet, ut pro coronide Græcorum Patrum de Origene agamus, de quo loco suo non fecimus verbum, ut huc ejus causæ discussionem remitteremus. Parum certe referret, si in dogmate, de quo agimus, minus sapiens Origenes inveniretur, quum in aliis multis eodem modo convictum inveniamus. Unde in superioribus diximus, suam doctrinam fuisse fontem, ex quo Arius suum virus ebibit, illudque toto fere orbi propinavit. Attamen quia, ut patiter innuimus supra, multi doctrinam ejus defendunt, asseruntque libros ejus fuisse falsis dogmatibus, dolo male prosequentibus eum, refertos; hinc est, quod plures subire voluerunt laborem, quo invenirent in libris suis, quos fortassis interpolatos non credunt, aut innocentiam ejus, aut crimen. Inutilem nos hunc laborem suscipere existimamus pro viro, cujus laus non est in Ecclesia, ut est aliorum Patrum; quos usque modo defendimus. Unde remittentes Legentes apud alios Scriptores, qui ipsum defendunt, ad alia properamus. Properamus quidem referre Latinos Patres, qui omnes, & singuli, pro divinitate Verbi orthodoxe senserunt, ut data serie ostendemus.

Tertullianus Apologes. c. 21. inquit: *Hunc ex Deo prolatum dicimus, & prolatione generatum; & idcirco Filium Dei, & Deum distinctum, ex unitate substantia: ergo ex Patre genitus: ergo Deus; ergo unius substantiæ cum Patre.* Lib. de Pudicitia c. 21. *Trinitatem unius Divinitatis, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum: ergo non solius Verbi.*

M

bi.

bi, sed totius Trinitatis est una, & eadem consubstantialis natura. Lib. cont. Praxeam c. 4. *Filium non aliunde deduco, quam de substantia Patris.* Et c. 12. *Ceterum ubique teneo unam substantiam in tribus coherentibus.* Et c. 9. *Ecce dico, alium esse Patrem, & alium Filium, & alium Spiritum, Sanctum.* Male accepit Idiotæ quisque, aut perversus, hoc dictum, quasi diversitatem sonet, & ex diversitate separationem protendat Patri, & Filii, & Spiritus Sancti. At contra Tertullianum arguunt I. ex Lib. cont. Hermogenem c. 3. *Quia & Pater Deus est, & Judex Deus est; non tamen ideo Pater, & Judex semper, quia Deus semper.* Nam nec Pater esse potuit ante Filium, nec Judex ante delictum. Fuit autem tempus, quum & delictum, & Filius non fuit, quod Judicem & Patrem Dominum faceret: ergo ex Tertulliano Deus non semper fuit Pater: ergo Filius non est æternus: ergo non est consubstantialis. II. Lib. cont. Praxeam c. 9, Patrem dicit invisibilem, Filium vero visibilem: ergo Filium facit Patre inferiorem. III. Et c. 12. asserit, Filium esse a Patre genitum, quando mundum Pater condidit: ergo non æternus: ergo non Deus. Ad I. Bellarminus responderet, intelligi de Filio per adoptionem, non per naturam. Juveninus responsionem Bellarmini non admittit, quia Tertullianus absque ulla limitatione loquitur, Deum non semper fuisse Patrem, sed nos objectionem Juvenini non probamus, quia Tertullianus cum limitatione loquitur, De illo enim, Filio loquitur, cujus est & Pater, & Judex; sed Pater, & Judex est solius Filii per adoptionem, non per naturam: ergo de solo Filio per adoptionem cum limitatione loquitur. Ad II. dicimus, Filium fuisse visibilem, vel quia Patriarchis invisibili assumpta forma apparuit, vel quia visibilem humanam naturam sibi univit: at non per hoc est inferior Patre. Ad III. intelligendus est de externa Filii manifestatione in prima mundi creatione; quemadmodum superius in confutatione ad simile argumentum diximus.

Dionysius Romanus, qui fuit Romanus Pontifex, & sub Imperatoribus Valeriano, & Galliæno floruit, ut scribit Eusebius lib. 7. hist. c. 7. contra Sabellianos epistolam dedit, quæ deperdita est; attamen inter ejus fragmenta, quæ refert Athanasius lib. de decretis Nicænæ Synodi t. 1., legimus: *Audio, quosdam apud vos esse catechistas, & doctores divini verbi, qui illius sunt opinionis auctores, qui ex diametro, ut sic dicam,*

pugnant cum Sabellii placitis. Hic enim blasphematur, Filium ipsum asserens esse Patrem, & e converso Patrem esse Filium. At isti tres quodammodo Deos prædicant, dum sanctam Monadem dividunt in tres hypostases peregrinas, a se invicem plane separatas. Hunc ultimum errorem postmodum impugnans, subdit: Etenim necesse est uniri omnium Deo Verbum, & in Deo manere, & habitare Spiritum Sanctum. Jam vero divinam quaque Trinitatem in unam, velut in caput quoddam, & summum, omnipotentem Deum universorum dico, colligi, & coalescere, prorsus necesse est. Denique de Verbo expresse loquitur, quod dicit non factum, nec creatum, sed genitum: Ceterum non minus culpaveris eos, qui Filium Dei opus existimant, & Dominum factum esse, sicut cetera, opinantur, cum sacra eloquia generationem ei congruentem, & decentem, non autem formationem, & creationem, testimoniis suis attribuant. En in Ecclesia Romana, quæ mater est, & magistra omnium Ecclesiarum, & cujus caput Dionysius erat, perpetua traditio trium divinarum personarum unius, ejusdemque naturæ, atque substantiæ.

Cyprianus in epist. ad Jubajanum dicit: *Cum tres unum sint: ergo unitas naturæ in tribus divinis personis.* In eadem epistola: *Quod ipse Christus gentes baptizari jubet in plena, & adunata Trinitate: ergo si Triunitas est plena, & adunata, una est in natura.* Lib. 2. testimoniorum adversus Judæos ad Quirinum, diserte probat ex Scripturis, Christum esse Deum: Si credidit Christum esse Deum, credidit quoque Verbum esse Deum. Opponunt I. ex lib. de Idolorum vanitate: *Unus omnium Dominus est Deus, Neque illa sublimitas potest habere consortem, cum sola omnem teneat potestatem.* II. ex libro de Trinitate multa sunt, quæ Verbi divinitati adversantur. Verum respondemus ad I. loquutum fuisse de unitate naturæ, non de unitate Personarum; unde subdit ad allata verba: *Hic Deus noster, hic Christus est.* Ad II. dicitur, librum illum falso tribui Cypriano, quum re vera sit Novatiani, ut eruditi omnes conveniunt. Ceterum quoque possunt illa omnia, quæ ex eodem libro opponuntur, benigna interpretatione salvari, data usdem responsione, quæ oppositis contra Tertullianum data est.

Lactantius lib. 4. c. 29. sibi objicit ex Gentilibus: *Fortasse quarat aliquis, quomodo cum Deum nos unum colere dicamur, duos tamen esse asseveramus, Deum Patrem, & Deum Filium.* Et respondet: *Cum dicimus Deum Patrem,*

Patrem, & Deum Filium, non diversum dicimus, nec utrumque secernimus, quia nec Pater sine Filio esse potest, nec Filius a Patre secerni; siquidem nec Pater sine Filio nuncupari, nec Filius potest sine Patre generari. Et postmodum concludit: Cum igitur & Pater Filium faciat, & Filius Patrem, una utrique mens, unus spiritus, una substantia est. Multa sunt, quæ Lactantio a Socinianis opponuntur. Verum omnia, quæ opponuntur, vel condonanda sunt Viro, qui fuit quidem Rhetor, & Orator eximius, ac disertissimus, at non Theologus; vel dicendum est cum aliis, fuisse ab Hæreticis supposita, & adulterata, præcipue lib. 2. c. 9., & lib. 4. c. 8.; vel denique esse benigne interpretanda, præcipue quum nuper allatis ejus verbis mentem suam manifestissime aperiat, & si quid alibi contrarium scribat, cohærenter ad hæc verba, justissimum quidem est, ut exponantur simul, & explicentur.

Minutius Felix fuit etiam Cypriano antiquior, & contra Idololatrias scribens unitatem Dei proficitur in suo Dialogo cum Octavio: *Nec nomen Deo querendum, quia solus est.* Et postmodum scribit, Christum esse Deum, & uti Deum a Christianis coli:

Quod religioni nostra hominem noxium, & crucem adscribitis, longe de vicinia veritatis erratis, qui putatis, Deum credi, aut meruisse noxium, aut potuisse terrenum. Si igitur negat, Christum fuisse noxium, aut terrenum: ergo fatetur esse Deum. Si credidisset enim, Verbum non esse Deum, aut Christum, illud aperte negasset; sicut negavit, Christum fuisse noxium, aut terrenum.

Arnobius lib. 1. adversus Gentes scribit, Christum *aqualiter bonis, malisque subvenisse; & rationem reddens, subdit: Hoc est enim proprium Dei veri, potentiaque regalis, benignitatem suam negare nulli.* Post quæ descendit ad aperte ostendendam Patris, Filiique, divinitatem his aliis verbis in eodem libro: *Deus ille sublimis, Deus radice ab intima, Deus ab incognitis regnis, & ab omnium Principe Deus sospitator est missus.* Et lib. 2. apertioribus verbis Christi divinitatem prædicat: *Et ideo Christus, licet vobis inquit, Deus: Deus, inquam, Christus: Hoc est enim sæpe dicendum, ut Infidelium dissiliat, & dirumpatur, auditus: Dei principis jussione loquens sub hominis forma,*

DISSERTATIO CXV.

De Arianae Hæresis origine, ortu, & progressu; de variis illius Sectis; de Conciliis, & Conciliabulis, in quibus, aut damnata, aut palliata, fuit; & de illis, qui eidem, vel calamo, vel ense, patrocinati sunt; deque illis, qui contra eandem bellum implacabile gesserunt.

Ariana Hæresis, ut ex ipsomet nomine innotescit, Arium habuit auctorem. Arius in Lybia sortitus est natale solum; in ea scilicet Lybia, quæ Egypto est vicina, &

Alexandriæ contributa: propter quod Constantinus, teste Socrate lib. 1. hist. c. 19., Arium Alexandrinum appellat. Corporis forma, & habitus specie, humilis apparebat, gravis, modestus; ac morum elegantia, comes, dulcis, urbanus. Primus fuit schismaticus; nam, quum adhuc Diaconus esset, adhæsit Meletio, Lycopolitano in Thebaide Episcopo, qui, quod

P.A.R. II.

depositus a Petro, Alexandriæ Episcopo, fuisset, propterea quod Idolis in Diocletiani persecutione sacrificasset, schisma composuit. Postmodum Arius ab Achilla, qui in cathedra alexandrina Petri successor fuit, reconciliatus Ecclesiæ fuit, & Presbyter ordinatus. Hoc modo rem narrat Du-Hamel; at Natalis Alexander refert, quod ex schismate conversus, a Petro Alexandrino Diaconus est ordinatus. Et quia deinde Petrus fautores Meletii excommunicaverat, & eis prohibuerat, ne baptismum administrarent, & cætera ecclesiastica munera exercerent, Arius contra Petri ordinationem inclamavit, &

M 2

ob-

obloquutus est; & propterea fuit ab eodem ex Ecclesia pulsus.

Baronius ad ann. 310. n. 4. & 5. narrat ex Actis S. Petri Alexandrini, quæ in latinum transtulit Anastasius Bibliothecarius; quod Arius petens a Petro, qui erat in carceribus ob fidei confessionem, & proximus martirio, ut eum in communionem restitueret; a Christo, noctu Petro apparenti, veste discissa, fuit ostensus, ut causa discissionis illius; eique dicente: *Arius mihi scidit, Præcave omnino ne eum in communionem recipias. Quia potius iubeto Achilla, & Alexandro, Presbyteris, qui post tuum exitum resturi sunt Ecclesiam meam, ne eum in communionem recipiant.* At Alexander in sec. 4. c. 3. ar. 3. §. 1. scribit, visionem, & acta ipsa, in quibus refertur, suspecta esse Eruditibus; quod & ipse singulari Dissertatione confirmat.

Gelasius Cyzicenus refert, Arium a S. Alexandro, Alexandriae Episcopo, fuisse Presbyterum ordinatum, atque Ecclesiae Baucalensi regimini præfectum. At potius fides danda est S. Epiphanio, qui hæres. 69. asserit, eum fuisse ab Achilla in communionem susceptum, ac Presbyterum factum. Achillæ in alexandrino throno Alexander successit; cuius electioni dicit Philostorgius, historicus arianus lib. 2. c. 3. Arium fuisse libentissime suffragatum. At non ita res est, ut asserit Theodoretus lib. 1. hist. c. 2., & lib. 4. hæretic. fabul. c. 1. ipsemet enim Arius regimen alexandrinum ambiebat, & ægre tulit, ut Alexander sibi præferretur. Hinc factum est, quod Alexandro, conciones habenti, detrudere, & insultare, incepit; & quum Alexander aliquando dixisset, Filium esse Patri æqualem, ac ejusdem cum eo substantiæ; Arius non solum eum clam obijurare non erubuit, verum quoque palam, & apertissime, suggillavit, asserens, Verbum ex nihilo fuisse creatum, & ex natura sua mutabile esse. Hæc prima Arianae Hæresis origo; hæc impii erroris primordia; quibus primo dicebat, solum Patrem esse Deum, & deinde Verbum Dei pessime quidem habebat. Sic legitur in Arii Taleja, cuius fragmentum, refert Athanasius in epist. de Synodis Arimini, & Seleuciæ. *Solum ingentum, solum aeternum, solum nullo principio inchoatum, solum verum, solum immortalitate præditum, solum sapientem, solum bonum, qui genuit Filium unigenitum ante tempora aeterna, per quem secula condidit.* Post quæ hæc alia subdit verba. *Filium esse creaturam Dei*

perfectam, sed tamen, non ut aliquid ex creaturis, non esse γενημα Patri consubstantiale; voluntate Dei ante tempora conditum, non esse coaeternum Patri; neque Patris naturam, ut in se est, cognoscere, nec suam ipsius; alienum, externumque esse a Patre quantum ad substantiam; ex non extantibus factum esse, ἐξ οὐδενος, fuisse tempus, quando non erat; Verbum mutabilitati obnoxium esse, ac in libero ejus arbitrio fuisse, quamdiu vellet, bonum permanere. Deum porro, cum præcognosceret eum bonum futurum, anticipando illi hanc gloriam dedisse, quam homo postmodum ex virtute mereretur: ipsum proinde participatu gratia Deum fieri; ut reliquos omnes, sic & ipsum, titulo tenus Deum vocari. Leguntur pariter hæc verba in epist. Discipulorum Arii ad Alexandrum, Alexandriae Episcopum, quam idem Athanasius refert cit. loc., in epist. synodic. Concilii Nicæni ad Ecclesiam Alexandrinam, quam Socrates asserit lib. 1. c. 6., & alibi.

Hæc autem facta sunt ann. Æræ christianæ 317., iis scilicet diebus, quibus Crispus, & Constantinus junior, Cæsares creati sunt. Sic profert ex Orosio lib. 7. c. 28. Natalis Alexander, Ex S. Hieronymo alii consignant ad ann. 321. Arianae hæresis ortum. Baronius anno 315. affigit. Alii cum Lactantio ante Licinii persecutionem ponunt; Lactantius enim lib. 4. divin. instit. c. ult. Arianos nominat. Sed forsitan melius alii putant, Arianorum nomen in Lactantii textum irrepisse; quod quidem, ut ait Alexander, in melioris notæ Codicibus non legitur.

Interim Alexander, Alexandrinus Episcopus, mansuetudine, & humilitate, Arium ferens, omnem subibat curam, ut eum ad meliorem frugem reduceret, & ad catholicam semitam revocaret. At paternis hisce studiis Arius nil melior factus, Alexandrum demum coegit, ut ei palam interdiceret, ne quid contra a se dicta, aut sentiret, aut doceret. Tunc ipse obstinatio redditus, omnem projecit, quam professus Episcopo suo fuerat, obedientiam, omnem reverentiam aperte denegavit; erroremque suum publice prædicans, aliquos post se Presbyteros, aliquas etiam Virgines, protraxit, & hæresi insuper suæ Sectam adjunxit. Et tunc etiam fuit, quando tanquam pertinax in hæresi, audax in schismate, de novæ Sectæ initiis elatior factus, ab Alexandro fuit demum publice excommunicatus.

Hucusque diximus de Arianae Hæresis origine, ortu, & progressu, usque ad tem-

pus, quod Hæresi Secta adjuncta est; ulteriora, quæ progressum respiciunt, insequentibus subjungemus. Modo de variis illius Sectis, in quas divisa est, disturi, congruum ducimus ab iis incipere sermonem, qui primo Ario adhæserunt. Septem Presbyteros fuisse, narrat Epiphanius, Episcopum unum, qui fuit Secundus Pentapolitanus, & Virgines septingentas. At Alexander in epistola encyclica, quæ legitur apud Socratem lib. 1. c. 3. refert, tantum fuisse quatuordecim ejus discipulos, inter quos erant Secundus, & Theonas, ille Ptolemaidis, hic Marmaricæ, Episcopus. Relinquimus pro modo Sectas, quas mox resumemus, & ad Concilia accedimus.

Primum Concilium, quod in Arii causa, coactum est, fuit Alexandrinum, quod S. Alexander Episcopus convocavit. In eo convenerunt centum circiter Episcopi, qui omnes uno ore Arium, & discipulos ejus, damnarunt; deque eorum damnatione Alexander epistolam encyclicam ad universos catholicæ Ecclesiæ Episcopos dedit. Hujus primi Concilii, in quo anathemate percussus est Arius, ejus doctrinam damnata, meminit Sozomenus lib. 1. c. 14.

Post hæc, Arius in Palestinam fugiens se contulit; ubi novos discipulos congregavit, inter quos eminuit Eusebius Nicomediensis, ejus fautor, & protector infatigabilis. Ut ipse erat in dialectica insignis, & in assentione præcipuus, non paucos Palestinæ Episcopos dementare aggrediebatur; quando ab Alexandro datae literæ ad hos pervenerunt, in quibus monebantur, ne Arii cuniculis darent manus; unde a multis quidem ex illis rejectus est. Hoc tempore dicitur Talejam composuisse; quæ erat cantilena mollis, & impura, in qua plenum suæ hæresis venenum continebatur. De ea loquitur Athanasius lib. de Synodis Arimini, & Seleuciæ; & orat. 2. contra Arianos. Constantinopolim deinde venit, & Constantiam augustam, Constantini magni sororem, quam suæ doctrinæ tabe infecerat, suis partibus addictam reddidit, suique erroris habuit propugnatricem.

En primum Conciliabulum ab Arianis habitum. Illud indixit in Bythinia Eusebius Nicomediensis, qui & Conciliabuli nomine literas dedit ad omnes Episcopos, eos rogans, ut Arium, ejusque Sectatores, in communionem reciperent. Alexander, his auditis, libellum opposuit in Arium,

illumque misit Episcopis Ægypti, Thebaidis, Lybiæ, Pentapoleos, Syriæ, Lyciæ, Pamphiliæ, Cappadociæ, Asiæ, & finitimarum provinciarum: Qui omnes Episcopi Alexandro adhæserunt, catholicæ doctrinæ subscripserunt, & Arium communi voce damnarunt. Testatur Theodoretus lib. 1. hist. c. 4.

Traxerat nihilominus Arius Eusebium Cæsariensem, & Theodotum Laodicenum, Episcopos in Syria, in suas partes; & Eusebius Nicomediensis, Paulino, Episcopo Tyri, scribens, gratulatur, quod Cæsariensis veritatis defensionem susceperat, ariana dogmata amplexus. Nicomediensis quoque Alexandro scripsit, eum rogans, ut pristina concertatione extincta, excommunicationis sententiam rescinderet, & Arium in communionem reciperet. Arius quoque eidem Alexandro epistolam dedit, in qua asserit, Verbum a Patre creatum ante secula fuisse, eique Patrem sic contulisse splendorem omnem suum, & gloriam, ut semper Patre remanserit inferior, & neque æternum esse; putido demum mendacio epistolam concludens, dicit, se hanc doctrinam ab Alexandro didicisse. Epistolæ, quæ data est Nicomediæ, subscripsit Arius, & cum eo subscripserunt Secundus, & Theonas, Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi, qui Arii Sectatores erant. Memoratur hæc epistola ab Epiphanio, & refellitur a S. Hilario lib. 1. & 2. de Trinitate.

Magua hinc Orientis pars ab Ario commota est, & præcipue Alexandria clamoribus, contentione, turbis repleta. Quapropter Constantinus Imperator, post Licinium debellatum, Nicomediam se conferens, & ibi audiens scissuras, quæ erant inter Catholicos, ut eos ad concordiam revocaret, ad Alexandrum, & Arium, scripsit, eosdem suadens, ut exortis controversiis finem imponerent. Has literas Constantinus tradidit Hosio, Cordubensi Episcopo, ut eas Alexandriam deferret, & totam suam impenderet operam, ut vel pacem inter dissidentes firmaret, vel silentium dissidio imponeret.

Secundum Concilium Alexandrinum tunc celebratum est ab Hosio, quem miserat quidem Constantinus, sed erat Apostolicæ Sedis Legatus, a Silvestro Papa missus. In eo concilio iterum damnatus est Arius; & quanvis ab Eusebio Nicomediensi Constantino plurimum laudatus, & a Constantino non male habitus, Patrum tamen omnium contra se judicium vitare
omni-

omnino non potuit.

Videns nihilominus Constantinus, augeri magis in dies jurgia, & contentiones, in Ecclesia, propter Arium, ejusque fautores, & sectatores; auctor fuit, ut a Silvestro, Romano Pontifice generale Concilium Nicææ in Bythinia congregaretur. Concilium coactum est, in eo tercentum, & octodecim Episcopi in eo convenerunt, qui omnes Catholici erant, præter solos viginti, qui Ariani comperti sunt. In eo etiam damnatus est Arius, & Constantino jubente exilio pulsus. Postmodum Constantia, Constantini soror, a fratre obtrivit, ut Arius ab exilio revocaretur, & in aulam conveniret. Interrogatus ab Imperatore, an Nicææ fidei adhæreret; maxime respondit. Jussus, ut fidei professionem scriberet, hanc exhibuit, qua profitebatur *credere in unum Deum, Patrem omnipotentem, & in Dominum Jesum Christum, Filium ejus, ex ipso ante omnia secula genitum, Deum Verbum, per quem omnia facta sunt, cum qua in cælis, tum qua in terris*. Subdola est hæc fidei professio, & admodum æquivocaj; illa Arius Constantinum decepit.

Deinde Constantinus decrevit, ut Arius Alexandriam reverteretur. Quod factum est ann. 331., quando Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus jam erat Athanasius. Et quamvis Eusebius cum Athanasio etiam commendasset, noluit tamen Athanasius recipere, & in communionem admittere; in nullo perterritus, quod ei Imperator, si Arium non reciperet, depositionem, & exilium, comminatus fuisset. Referunt Athanasius ipse in Apologia 2., & Socrates lib. 1. c. 20., & Sozomenus lib. 2. c. 26.

Tunc a Constantino Conciliabulo coacto Tyri, ann. 335., ibidem ab Episcopis, ut plurimum Arianis, fuit Arius in communionem admissus, probata ejus fidei professio, & Athanasius citatus, & in Concilium vocatus. Comparuit Athanasius, ne sua absentia se reum ostenderet. Fuerunt eidem per calumniam multa capita opposita; sed ab his omnibus se purum, & innocentem, probavit.

Eodem anno celebratum est Conciliabulum Hierosolymitanum ab iisdem Eusebianis, seu Arianis, Episcopis. In ipso iterum admissa est Arianæ fidei professio, & Arius Alexandrinæ Ecclesiæ restitutus. Athanasius vero iterum accusatus, ab Imperatore Constantino in exilium mittitur. Treviris recipitur a Maximino Episcopo, & non tanquam exul, sed veluti triumphans, acclamatur.

Conciliabulum Constantinopolitanum sequenti anno, vel ut aliis placeat ann. 337., ab Arianis celebratur. In eo Marcellum Ancyranum, alterum post Athanasium, Nicææ fidei propugnatorem, hæresis damnant, Episcopatu privant, & in exilium mittunt. Arius, quem Alexandrina Plebs ab Ecclesia etiam arcebat, Constantinopolim ab Imperatore vocatur. Eusebii Nicomediensis patrocinio suffultus, & Constantini nimia credulitate securus, in Constantinopolitanam Ecclesiam recipi procurat. At S. Alexander, Constantinopolitanus Antistes, & S. Jacobus, Nisibis Episcopus, immobiles Nicææ fidei columnæ, grande malum timentes, quod humanis viribus vitare non poterant, ad Deum preces fundunt, ut Ecclesiæ periculis prospicere dignaretur. Annuir Servorum suorum precibus Altissimus, & Arium communionem non solum, verum quoque vita privavit. Inexpectato moritur Hæresiarcha, a Deo invisibili fulmine percussus, & infamem animam cum visceribus in cloaca projecit. Testantur Epiphanius hæres. 69., Socrates lib. 1. c. 25., Athanasius or. 1. cont. Arianos; Sozomenus lib. 2. c. 28., alique.

Ad varias Arianæ Hæresis sectas regredimur. Primo referimus Episcopos Arianos, qui Nicæno Concilio interfuerunt, & quorum nomina a Scriptoribus exhibentur. Fuerunt quidem qui sequuntur, Eusebius Nicomediensis, Eusebius Cæsariensis in Palæstina, Theodotus Laodicensis, Paulus Tyrius, Athanasius Anazarbensis, Gregorius Berytensis, Arius Liddensis in Palæstina, Narcissus Nerodiadis in Cilicia, Patrophilus Scytropoleos, Theognis Niææ, Theonas, Secundus, Maris Calcedonis Episcopus. Modo Sectas narramus.

Tres fuerunt temporis progressu Arianæ Hæresis Sectæ. Harum prima Arianæ erroris principalem, & primigenium sequebatur, & ejusdem blasphemiam totis viribus propugnabat. Hujus sectæ Coriphæi fuerunt Aëtius, & Eunomius; qui alios proprios errores arianis erroribus addentes, sectam propriis nominibus appellaverunt. Horum fuerunt socii Georgius Alexandrinus, & Eudoxius Antiochenus, pariter Uranius Tyrus, Valens Mursæ, & Ursacius Singidonis, Episcopi; etiam Germinius Sirmiensis, Cajus, Demophilus, & Auxentius Mediolanensis. Hi pariter anomii dicti sunt; quod in Conciliabulo Antiochiæ ann. 360. coacto, formulam fidei com-

composuerunt, in qua Dei Filium Patri per omnia dissimilem confitebantur.

Secunda Secta fuit Semi-Arianorum, qui asseriebant, Filium non esse Patri consubstantialem, at per omnia similem. Dicebant proinde, Filium non esse Patri *ὁμοούσιον*, hoc est ejusdem substantiæ, sed *ὁμοιούσιον*, scilicet similis substantiæ. Hujus Sectæ principes fuerunt Basilus Ancyranus, Georgius Laodicænus, Silvanus Tarsensis, Sophronius Pompejopolitanus, Eleusius Cyziceus, Macedonius Constantinopolitanus, qui deinde hæresim suam, peculiarem contra Spiritum Sanctum evo-muit, Marcus Arethusius, Cyrillus Hierosolymitanus, Eusebius Samosatenus, & Meletius Antiochenus. Hi omnes propugnabant, Filium esse creaturam, non tamen cæteris similem; ut asserit Epiphanius. Inter hos Basilus Ancyranus, Cyrillus Hierosolymitanus, Meletius Antiochenus, Eusebius Samosatenus, ab hæresis labe liberandi sunt; illos enim Sancti Patres laudant, Ecclesia aliquos colit, & quidam martirio etiam coronati sunt. Fortassis vocis *ὁμοούσιον*, & vocis *ὁμοιούσιον*, decepti intelligentia, materiale tantum, non formale, erroris amplexi sunt; quod postmodum quoque, veritatis lumen affulgente, rejecerunt.

Tertia Secta fuit Acacianorum. Sic dicti sunt ab Acacio, qui fuit Episcopus Cæsareæ, & Sectæ antesignanus. Hic Filium asseribat Patri consubstantialem non esse, sed non esse creaturam; similem quidem Patri, non tamen substantia, vel *ὁμοούσιον*, similem. Unde non dicebat *ὁμοούσιον*, ut profitebantur Catholici; non *ὁμοιούσιον*, ut asseriebant Semi-Ariani; non *ὁμοεικόσιον*, ut volebant Aëtiani, Eunomiani, & Eudoxiani; sed *ὁμοιότιον* prædicabat. Hoc autem sic explicabat. Statuarius simulacrum, conficit, quod vivi hominis effigiem, & similitudinem exprimit; non tamen est ejusdem substantiæ, & naturæ cum vivo homine, sed tantum cum illo habet similitudinem in corporis specie, & in membrorum lineamentis. Sic Pater Filium procreavit, qui non fuit illi divinitate, & æternitate par, & æqualis, sed similis tantum. Acacium sequuti sunt Uranius Tyrius, & Eurychius Eleutheropolitanus. Additur Meletius ab Epiphanio; sed immerito. Hic enim fuit Nicænæ Fidei acerrimus propugnator.

Ad Concilia modo redimus. Ann. 337. Concilium Romanum celebratum est a Julio I. Romano Pontifice, in quo centum, &

sexdecim Episcopi interfuerunt; & in ipso Nicænum Symbolum professi sunt, & Nicænum Concilium amplexari; ac pariter Arianæ Hæresi anathema dixerunt. Ann. 339. Alexandrinum Concilium fuit coactum, in quo Athanasius, innocens reperi-tus, Ecclesiæ suæ restituitur. Ann. 340. habitum est Concilium Antiochenum, & in eo prævalentes Ariani Episcopi, Constantii Imperatoris favore freti, Athanasium iterum deposuerunt, in exilium mandarunt, & Alexandrinæ Ecclesiæ Gregorium Cappodocem intruserunt. Ann. 341. Concilium Romanum II. sub Julio I. celebratur. In eo Athanasius, qui Romam venerat, innocens iterum declaratur, & quinquaginta Episcopis, qui in illo convenerant, in communionem receptus, & suæ Ecclesiæ restitutus. Ann. 341. Concilium Romanum III. sub Julio I. iterum Athanasium contra Arianorum calumnias defendit, ac suæ innocentiae, communionis, & restitutionis, decretum confirmat. Ann. 344. Conciliabulum Antiochenum celebrant Ariani, aliam fidei formulam condunt, quæ in specie quidem catholica erat, at in re perfidiæ arianæ substantiam continebat. Hanc Episcopis Occidentali-bus miserunt; sed cognita, rejecta est. Ann. 344. Catholici congregant Concilium Mediolanense; in eo prædictam formulam, conditam in Conciliabulo Antioche-no, & ab Episcopis Orientalibus missam per Eudoxium, Martirium, Macedonium, & Demophilum, examinant; & quia consubstantialis vocem non invenerunt, rejiciunt iterum, atque iterum.

Sardicense Concilium, a Julio I. indictum, quod a quibusdam generale dicitur, ab aliis vero dicitur appendix ad generale Nicænum, ann. 347. celebratum est. In hoc convenerunt Episcopi trecentum septuaginta sex; nimirum trecentum Occidentales, & septuaginta sex Orientales. Quia Occidentales in Concilium receperant Athanasium, & Marcellum Ancyranum, quos Orientales execrabantur, ab illis isti se diviserunt; & Philippopolim convenientes, inibi Conciliabulum celebrarunt. Unde duplex Concilium Sardicense; unum legitimum, & vere Concilium, a Catholicis habitum; alterum illegitimum, & Conciliabulum, ab Arianis compositum. In legitimo Concilio Nicæna Fides firmata; novi Canones non editi, sed confirmati, vel explicati, qui Nicæni fuerant; unde Concilii Cartaginensis VI. Patres Sardicenses Canones Ni-

cænos

caenos appellant: Ann. 350. Concilium Mediolanense II. a Catholicis in Arianos habetur. In eo Valens, & Ursacius, qui pahnodiam cecinerant, & Athanasio fuerant reconciliati, in communionem recipiuntur, & ad Julium Romanum Pontificem mittuntur, ut coram ipso hæresim abjurerent, & exomologesim agerent. Eodem anno Hierosolymitanum agitur a Maximo, Hierosolymitano Antistite; in quo Episcopi, qui contra Athanasium subscripserant, consistentes errorem suum, atque delictum, reconciliationem petunt, & Athanasii communionem, & impetrant. Et hoc etiam sub Julio, Rom. Pont.

Mediolanense, quod quidam universale dicunt, sub Liberio, Rom. Pont. ann. 355. celebratum est. Constantius Imperator Edictum promulgaverat, quo Athanasii condemnationem, ab omnibus Occidentalibus Episcopis faciendam, præcipiebat. Liberius ad avertendam persecutionem hanc, quam Ecclesiæ imminere cognoscebat, Concilium hoc Mediolani tercentum, & amplius Episcoporum congregavit. Comparuerunt in Concilio Valens, & Ursacius, dudum in communionem Catholicorum recepti, sed in hæresim postmodum relapsi; & vim omnem adhibuerunt, ut Athanasius, urgente etiam Imperatore, condemnaretur. Athanasii condemnationi, ex eo quod per hoc sperarent Ecclesiæ pacem, plures Episcopi subscribunt. At Lucifer, Episcopus Calaritanus, Pancratius Presbyter, & Hilarius Diaconus, Apostolicæ Sedis Legati, Dionysius Mediolanensis, Eusebius Vercellensis, Episcopi, subscribere renuunt, ne Athanasii condemnationi consentiendo, fidem quoque Nicænæ Synodi damnare viderentur. Proinde in remotas provincias relegantur; & ipsemet Romanus Pontifex Liberius, in Mediolanensem civitatem vi, & furtim tractus, subscribere omnino nolens, exul in Thraciam mittitur. Hinc omnes Concilium hoc Conciliabulum dicunt.

Sequitur Biterrense Conciliabulum aliud; ann. 357. Celebratur a Saturnino, Arelatensi Episcopo Ariano, quod fuerat Constantii favore convocatum. Hilarius, Pictaviensis Episcopus, libellum obtulit Catholicis legendum, ne ab Arianis deciperentur; & obtinuit in præmium, ut in Phrygiam relegaretur, operante cum Constantio Arelatensi Episcopo Saturnino, qui & Arianus erat, & Arianis favebat.

Sirmiense Concilium habetur Sirmii in Pan-

nonia ann. 357. Tercentum Episcopi adfuerunt, præsentem Liberio Papa, in eadem urbe exulante. Contra Photinum, Sirmiensem Episcopum, celebratum dicitur. Ariani duas ibi produxerunt fidei formulas, catholicam secundum se unam, alteram hæreticam. In prima continebatur, Christum esse Patri similem secundum substantiam, tacebatur tamen consubstantialitas; in altera substantiæ nomen omittebatur. Pro Photini damnatione, afferentis cum Paulo Samosateno, Magistræ suo, Christum non esse Deum, sed purum hominem, approbatum est Concilium; reprobatum vero, pro illo, quod docebat, Filium Dei, quia Deus est, esse Patri obsequentem, & ministrum. Liberius Papa, per vim impulsus, primæ formulæ subscripsit, Athanasium damnavit, & cum Arianis communicavit. Non ideo tamen dicendus est hæreticus, quia formula illa bonum sensum habere poterat, & quia coactus Athanasium damnavit, & cum Arianis communicavit. Hosius vero secundæ formulæ subscripsit; at postmodum poenituit, afferens, se vi illud fecisse; & Arianam Hæresim iterum damnans, in communionem Catholicorum receptus est.

Ancyranum habitum est ann. 358. a Semi-Arianis Ancyrae in Galatia. In eo damnata est secunda fidei formula Sirmiensis, & statutum, Filium Dei secundum substantiam per omnia similem esse Patri. Ediderunt Orientales Episcopi, qui Conciliabulum componebant, duodecim fidei definitiones, quæ secundæ fidei formulæ Sirmiensi opponebantur; easque ad Constantium, Sirmii degentem, miserunt.

Ariminense Concilium ann. 359. sub Liberio celebratur. Occidentales tantum Episcopi interfuerunt, Orientales vero Seleuciæ in Isauria remanserunt. Arimini quadringenti numerati sunt Episcopi, Seleuciæ circiter ducenti. Voluit Constantius Imperator, ut hæc duo Concilia, unum dicerentur; attamen a majori Episcoporum numero Ariminense appellatum est. Seleuciæ congregati omnes erant Ariani, vel saltem Semi-Ariani, aut Acaciani, præter Hilarium, Pictaviensem Episcopum, tunc exulantem in Phrygia, & alios paucos Ægypti Episcopos; unde Conciliabulum evasit, in quo Acaciani a Semi-Arianis damnati sunt. Congregati vero Arimini omnes erant catholici; præter quinquaginta, juxta Severum Sulpitium, vel octoginta, juxta Athanasium, qui erant Ariani; & inter ipsos eminebant

bant Ursacius, Valens, Germinius &c. Inter Catholicos vero præcipui erant Phæbadius, Aginnensis Episcopus, Servatius Tungrensis, Restitutus Cartaginensis, & alii. Catholici omnes Nicænam fidem firmarunt, Sirmiensem damnarunt, Valentem, Ursacium, & alios Arianos divis devoverunt. Legatos ad Constantium mittunt Catholicos, mittunt & Arianos; sed a Catholicis missi male habentur ab Imperatore, bene autem missi ab Arianis. Ariani interim condunt novam fidei formulam, quæ in specie catholica apparebat, sed in re Ariana erat; eamque sub nomine Nicænæ fidei promulgant. Huic formulæ, Imperatore urgente, vi, metu, exilio, pertæsi, ac fraudibus decepti, Catholici subscribunt. In ea continebatur, Filium non esse creaturam, cæteris creaturis similem. Præter Liberium, Rom. Pont., Servatium, Tungrensem Episcopum, & alios decem, & octo Episcopos, cæterorum omnium subscriptio facta est. Unde postmodum Hieronymus in dialog. cont. Lucifer. exclamavit: *Totus ingemuit orbis, & se Ariantum esse miratus est.* At pro traditione servanda, satis erat, quod eam Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater, caput, & magistra, servaret. Illi, qui non subscriperunt, Arimine exeuntes, in alium locum se receperunt; qui proinde Catholicæ nomine dictus est, & usque modo *la Cattolica* nominatur.

Constantinopolitanum Conciliabulum habitum est tempore illo, quo Arimini Catholici Episcopi Constantii jussu detinebantur. Quinquaginta Episcopi ex Bithynia interfuerunt, qui novam fidei formulam ediderunt, in qua nulla vox substantiæ, nulla vox hypostasis, vel substantiæ. Semi-Ariani hanc formulam derestantes ab Arianis condemnantur, suis sedibus privantur, & in exilium mittuntur. Antiochenum Conciliabulum ann. 360. celebratur ab Arianis, & Acacianis, sub Constantii patrocínio; & in eo multi Semi-Ariani deponuntur, Meletius quoque catholicus deponitur, & relegatur. Fide formulam componunt, in qua Filium dicunt Patri substantia, & voluntate dissimilem, atque ex nihilo ortum.

Alexandrinum Concilium ann. 362. auctoritate Liberii habetur ab Athanasio, tertio ab exilio reduce; cui præfuerunt Eusebius, Vercellensis Episcopus, & Lucifer Calaritanus. In hoc Concilio Alexandrina Ecclesia ab Ariana hæresis sordibus purgata est; & aliqua disciplinæ capita statuta.

PAR. II.

Pariter terminata est controversia, quæ inter Latinos, & Græcos exarserat; Græci enim, dum tres hypostases dicebant, videbantur Latinis tres *sestas*, seu substantias dicere, & cum Ario sentire; Latini vero rejiciebant nomen hypostasis, & personas dicebant; & sic videbantur Græcis non admittere realem distinctionem inter personas, sed tantum ratione muneris, sive officii; quia personæ nomen officii auctoritatem designabat. Unde pro illa Græcorum contentione scripsit Hieronymus ep. 57. *Tota Græcorum profanorum schola discrimen inter hypostasim, & sestam, ignorabat.* Et de nominibus seu vocibus hisce, quorum lis erat, Nazianzenus orat. de laudibus Athanasii inquit: *Periculum esset, ne orbis terrarum fines, una cum syllabis, a se invicem distraberentur, & abrumperentur.* Athanasio autem procurante, effectum est, ut Græci personæ nomen pro hypostasi, & Latini hypostasim pro persona usurparent. Augustinus lib. 5. de Trinit. c. 8. & 9. distinctionem hanc non approbavit; at Hieronymus ep. 57. apud Damasum effecit, ut reciperetur. Unde quanvis olim vox hypostasis pro substantia, essentia, & subsistentia, fuerit intellecta, postmodum Ecclesiæ usu factum est, ut non solum in divinis, sed etiam in qualibet natura intellectuali, pro persona intelligeretur; quemadmodum de facto intelligitur. Denique in hoc Concilio Fidei formula nomine Sardicensis Concilii ab Arianis evulgata, utpote spuria, & surreptitia, rejecta est.

Parisiense Concilium ann. 362. sub Liberio Lutetiæ Parisiorum habetur, in quo, S. Hilario procurante, Nicænæ Fidei professio suscipitur, contrarius ei error damnatur, & pariter damnantur omnes, qui consubstantialitatis nomen a Dei Filio relegant. Alexandrinum II. sub Liberio ann. 363. celebratur, post obitum Juliani Apostatæ; ubi Orthodoxi Episcopi, convocati ab Athanasio ex Ægypto, Thebaide, & Lybia, fidei catholicæ libellum conscripserunt, & novo Imperatori Joviniano miserunt, qui fidem doceri petebat, & hoc magnæ sollicitudine factum est, ne ab Hæreticis præventus Augustus, illorum factionis fautor evaderet. Antiochenum II. etiam sub Liberio ann. 363. a Meletio, Antiocheno Episcopo catholico, ad Acaciorum instantiam convocatum est. Ibidem Acaciani ipsi Nicænæ Fidem amplexi sunt; timebant enim a Semi-Arianis pulsandos e propriis sedibus, si in sua perfidia persisterent.

N

ste-

herent; & hoc a novo Imperatore timebant, quem Semi-Ariani sperabant tracturos in partem suam: Unde Acaciani potius Catholicis, quam Semi-Arianis consentire voluerunt.

Conciliabulum Lampfacenum pariter sub Liberio, ann. 364. habetur a Semi-Arianis contra Arianos Lampfaci in Helle-sponso. Acta Constantinopoli, opera Eudoxii, & Acacii, in hoc Conciliabulo abrogantur; fidei formula, edita in Ecclesiæ Antiochenæ consecratione, & confirmata Seleuciæ, recipitur; & suis Ecclesiis restituantur ii, qui ab iisdem abdicati essent, quod dicerent, Filium non esse Patri dissimilem, eorum opera, qui Filium esse Patri dissimilem asserabant. Sunt qui putant cum Sozomeno lib. 8. hist. c. 7. catholicum fuisse Concilium hoc, quia in eo Ariana Hæresis damnata est, Nicæna Fides recepta, & nihil contra orthodoxam doctrinam sancitum. At alii ex adverso melius judicant, Conciliabulum fuisse, quia ab Arianis, & Semi-Arianis convocatum, & habitum.

Conciliabulum Singedunianum ann. 366. a Valente, & Ursacio, aliisque Arianis Episcopis Singeduni in Mysia celebratur adversus Semi-Arianos. Procurabant enim Semi-Arianos inducere, ut fidei formulam Ariminensem, & Constantinopolitanam, amplecterentur; quod quum consequuti non essent, eosdem damnaverunt.

Concilium Romanum I. sub Damaso Papa ann. 367. coactum est, in quo Valens, & Ursacius, aliique publici Ariani, damnantur, & tanquam damnati omnibus orbis Ecclesiis denunciantur. Romanum II. sub eodem Damaso ann. 369. a nonaginta Episcopis Italis, & Gallis, componitur; & in eo condemnatur Auxentius, Mediolanensis Episcopus intrusus, & Arianus; & Ursicinus pariter, qui multoties contra Damasum schismata renovaverat. Aquilejense Concilium sub Damaso quoque ann. 381. habetur a triginta duobus Episcopis Italis, & Pannonicis, præsentibus Legatis Gallorum, & Afrorum, & S. Ambrosio, Mediolanensi Antistite, Præsidente. Damnantur in eo Palladius, & Secundianus, Ariani Episcopi. Hi enim a Gratiano Imperatore obtinuerant, ut generale Concilium haberetur ad eorum fidem, probandam; sed Ambrosius apud Augustum effecit, ut de Concilio generali non amplius haberetur sermo, & tantum hoc Aquilejense satis esset. Ad hoc Italiæ Episcopi vocati sunt; aliis vero extra Ita-

liam permissum, ut venirent, si vellent; non venirent, si nollent. Et hæc de Conciliis, & Conciliabulis, cursim nobis scribentibus, dixisse sat videtur.

Patroni præcipui Arianae Hæresis fuerunt, auctoritatis scilicet, & potentia, brachio, illius & Auctorem, & Professores, protectores, Constantia, Constantini Soror, & Constantius, Constantini filius. Constantinus vero ipse aliquando deceptus, aliquando de Ecclesiæ dogmatibus minus sciens, visus est Arianorum Sectæ adhærere, sed revera neutiquam Hæresi adhæsit. Quæcunque enim aut præcepit, aut permisit, aut fieri fecit, vel Eusebii Nicomediensis artibus illusum, vel ejus fraudibus præventus, semper tamen catholicæ religionis zelo exarsuans, operatus est. Unde nullo modo possumus eum dicere Arianum; licet cogamur concedere, ut plurimum fuisse Arianorum, quos ipse, non Hæreticos, sed Catholicos esse, putabat, patronum, ac defensorem.

Inter illos vero, qui Ariana Hæresim calamo propugnarunt, adnumerantur duo Eusebii principali loco, Nicomediensis scilicet, & Cæsariensis. Postmodum, Valens, & Ursacius; qui tot turbas excitarunt, tot epistolas scripserunt, tot formulas ediderunt, tot Conciliabula celebrarunt. Eunomius quoque, Aetius, Eudoxius, & Acacius, qui novas studuerunt Sectas condere, ut celebriores in nefaria impietate essent. Auxentius, Mediolanensis Antistes, contra quem scripsit S. Hilarius, ut mox dicemus. Maximinus, Arianorum Episcopus, contra quem pugnavit tribus integris libris S. Augustinus. Fastidiosus Apostata, adversus quem librum edidit S. Fulgentius. Felicianus pariter, Marivadus, Palladius, quos impugnavit Augustinus, & Fulgentius. Fuerunt præter hos alii Arianorum præcipui Sectatores, qui aliarum Sectarum fuerunt Principes; nempe Eustathius, Sabastenus, qui Eustathianorum Sectam condidit; Macedonius, in Spiritum Sanctum blasphemus, qui Macedonianorum Auctor fuit; Aërius, qui Aërianorum Sectæ nomen contulit, & fuit Eustathii Sebasteni olim sodalis, deinde æmulus; Hi omnes Ariana Sectam, cui primitus nomen dederant, magnis viribus defendebant, & Ariana quoque Hæresim aut voce, aut scripto propugnare non omittebant; usque dum pervenirent ad tempus, quo proprias hæreses promulgarent, & Sectas suas constituerent.

Aria-

Arianæ vero Hæresis Impugnatores acerrimi, & Arianorum Sectæ Hostes implacabiles, fuerunt in primis Athanasius, Alexandrinus Episcopus. Quatuor scripsit Orationes contra Arianos; alia vero, quæ inscribitur Oratio, est potius Epistola, contra eosdem ad Episcopos Ægypti, & Lybiæ. Evulgavit pariter librum in illud Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*; Epistolam ad Adelphium; Orationem de Divinitate Christi ad Maximum Philosophum, Epistolam de Fide ad Jovianum; Epistolam de Fidei Nicænæ decretis contra hæresim arianam; Epistolam de sententia Dionysii Alexandrini contra Arianos; Epistolas ad Orthodoxos, ad Antiochenos, ad Episteterum, ad Solitarios, ad Africanos; Epistolam de Synodis Ariminensi, & Seleuciensi; Apologiam r. ad Constantium; Apologiam de Fuga sua.

Hilarius, Pictaviensis Episcopus, eminet post Athanasium. Edidit duodecim libros de Trinitate; Libellos ad Constantium augustum; & librum adversus eundem Imperatorem, jam mortuum; pariter contra Auxentium, Mediolanensem Episcopum; Scripsit de Synodis adversus Arianos; librum contra Valentem, & Ursacium; Historiam Synodorum Seleuciensis, & Ariminensis; quæ opera veniunt sub nomine Fragmentorum S. Hilarii.

Lucifer Calaritanus tertio loco ponitur. Scripsit libros duos pro S. Athanasii defensione; unum de *Regibus Apostatis*, contra Constantium augustum; unum de *non conveniendo cum Hæreticis*, contra eundem Constantium; alterum de *non parcendo in Deum delinquentibus*, contra pariter Constantium; alterum, cujus hæc est inscriptio: *Quod sit moriendum pro Filio Dei*.

S. Phæbadius, seu Soëbadius, Episcopus Aginensis in Gallia, quarto loco scribitur. Librum edidit de Trinitate contra Arianos; qui in tom. 4. Bibliot. PP. invenitur. Marius Victorinus, Afer, quinto loco venit; qui sub Constantio scribens, quatuor libros contra Arium evulgavit; & in eodem tomo Bibliot. PP. inveniuntur. S. Gregorius Nazianzenus orat. 25. 35., & 36. 48. & 49., quæ est expositio Fidei Nicænæ, Arianos expugnat. S. Basilii Arianos Eunomianos refellit lib. 1. contra Eunomium, pariter & 2. S. Cyrillus Alexandrinus Hæresim Arianam confodit in Thesauro, Opere scilicet in 35. libros diviso; & septem Dialogis de sancta Trinitate. S. Epiphanius hæres. 69., & 73. Arianos impugnat. S. Ambrosius Arianorum errores convellit, & Filii Dei divinitatem asserit, libris quinque de Fide ad Gratianum Imperatorem.

S. Augustinus edidit integrum librum contra Sermone unum Arianorum, qui in ejus manus venerat; pariter tres libros contra Massimum, Arianorum Episcopum; & libros quindecim de Trinitate. Faustinus Presbyter scripsit librum contra Arianos, eumque dicavit Flaccillæ Imperatrici, Theodosii magni uxori. S. Fulgentius, Ruspensis Episcopus in Africa scripsit librum contra sermonem Fastidiosi, Monachi, & Presbyteri Apostatæ, qui ad Arianos defecerat; alterum etiam librum contra Arianos; Decem responsiones ad totidem objectiones. Eorum quoque hæresim confutat lib. 2. ad Trasamundum Regem, & in libro de Fide Orthodoxa ad Donatum. Vigilii, Tapsensis Episcopus in Africa edidit duodecim libros de Trinitate seculo quinto contra Arianos in Africa grassantes. Hos omnes refert Natalis Alexander, a quo transcripsimus.

DISSERTATIO CXVI.

De Hæreticis aliis, qui post Arium, ejusque Sectatores, Unitatem naturæ trium divinarum Personarum negarunt, & ad hæc usque tempora inficiantur.

Rimo post Arium contra Trinitatem erravit Apollinaris, qui gradus quosdam in divinis personis excogitavit, magnum scilicet, majus, & maximum: Unde

Spiritus Sanctus magnus, Filius major, Pater maximus diceretur. S. Gregorius Nazianzenus ep. 1. ad Cledonium Apollinaris figmentum irridet verbis hisce: *Divinitatis scalam, qua non in cælum deducit, sed e cælo dejicit*, Meminerunt etiam erroris ejus Theodoretus lib. 4. hæretic. fabul. c. 8. atque plures: Hinc audiendus non est Leontius, qui lib. de Sectis act. 4. asserit, Apollinarem circa Divinitatis dogma nihil erroris admisisse. Duo fuerunt Apollinares, Pater, & Filius, ambo Hæretici, & Hæresiarchæ, a quibus Apollinaristarum Secta progenita.

Secundo loco scribimus Donatistas, qui ex Cocchio, qui citat Augustinum hæres. 69. asseriebant, quavis Personæ divinæ essent ejusdem substantiæ, minorem tamen Patre Filium, & minorem Filio Spiritum Sanctum, esse. Asserit etiam Frassen; qui Augustinum quoque profert in testem, sed hæres. 66.

Tertio Faustus Manichæus, cujus hæc erat vox apud Augustinum lib. 20. contra Faustum c. 2. Unum sub triplici appellatione Numen colimus; sed Patrem credimus lucem inculere summam, & inaccessibilem; Filius in hac secunda luce consistit, cujus virtus in Sole, sapientia in Luna consistit; Sedem Spiritus Sancti omnem mundi ambitum fatemur. Ex quibus verbis deducimus, nec Trinitatem Personarum, nec naturæ unitatem agnovisse, ac proinde turpiter negasse, impium, æque, ac vasserrimum Heterodoxum. Sub iisdem terminis de eodem loquitur Coccius, qui pariter Augustinum citat; cujus certe auctoritas si in omnibus plurimi est habenda, hic autem maxima est, quum de illo sit, contra quem longum, & præcipuum habuit bellum.

Quarto advenit Paratarum hæresis, qui, teste Theodoro lib. 1. c. 18. hæretic. fabular. dicebant, Trinitatem esse tres Deos, tres mentes, &c. Refert etiam Bellarminus tom. 1. controvers. gener. 2. lib. 1. c. 2. Auctorem habuerunt Peraticum Euphraten; ut asserit Dominicus a Sanctissima Trinitate in bibliotheca theologica t. 5. p. 2. lib. 4. sect. 11. c. 3.

Quinto ponitur Joannes Philoponus, qui vixit tempore Focæ Imperatoris ann. 604., quique eundem commentus est errorem; ut referunt Suidas verb. Joannes Grammat., & Nicephorus lib. 18. hist. c. 48. apud Bellarminum cit. loc.

Sexto eandem insaniam docuit ann. 1090, Gallus quidam, contra quem S. Anselmus calamum acuit lib. de incarnat. Verbi; in quo vere dejectus apparet, & confusus videtur, acuta S. Doctoris soliditate, ac subtilitate,

Septimo ejusdem insinuat erroris Abbas Joachimus, Monachus Cisterciensis, & Florentis Abbas in Calabria. Hic enim ann. 1190, docuisse videtur, ut ait Bellarminus cit. loc., tres personas non esse „ unam rem, sive unam essentiam numero, „ sed solum per collectionem, sicuti multi „ fideles dicuntur una Ecclesia, multi ci- „ ves unus Populus, multi milites unus „ Exercitus, „ Frassen de eodem Abbate asserit: „ Joachim Abbas docuit, quod Pa- „ ter, Filius, & Spiritus Sanctus, sit una es- „ sentia; verum unitatem hujusmodi non „ propriam, & veram, sed quasi collecti- „ tiam, & similitudinariam esse, sicuti mul- „ ti fideles sunt una Ecclesia, ita ut essentia „ esset quarta res; „ & citat Guidonem de hæres. Eadem verba leguntur apud Coccium, qui eundem Guidonem asserit. Bellarminus vero citat Concilium Lateranense sub Innocentio III. c. 2.

Octavo accusatur pariter erroris præfati Raimundus Lullus, qui vixit circa ann. 1260., & de quo dicitur docuisse, tres personas esse tres essentias. Coccius hæc de Lullo refert: „ Raimundus Lullus

„ do-

„ docuit , Deum tres habere essentias : Pa-
 „ trem esse priorem Filio , & Spiritum San-
 „ ctum conceptum esse ex Patre , & Filio. „
 Citat Nicolaum Eymericum par. 2. Direc-
 torii q. 19. , & Bernardum Lutzembur-
 gum de illius hæresi , quem etiam affert
 Bellarminus citato loco .

Nono adducuntur Petrus Abailardus, & Ar-
 noldus Brixiensis, qui ann. 1140. ex Coc-
 cio dixerunt : „ Deum Patrem plenam
 „ esse potentiam, tam in generando , quam
 „ in discernendo ; Filium quandam poten-
 „ tiam in discernendo per Sapientiam; Spi-
 „ ritum Sanctum nullam esse potentiam ,
 „ sed benignitatem . „ Citat S. Bernardum
 epist. 190. Othonem Frisigensem de rebus
 gestis Friderici I. c. 49. Frassen eadem
 scribens verba , citat ulterius Guidonem
 de Hæresibus .

Decimo a Coccio refertur Erasmus Rotero-
 damus , qui in præfatione tomæ secundi
 Operum S. Hieronymi scripsit : „ Aria-
 „ nos non tam hæresim fovisse , quam
 „ schisma fecisse ; cum essent illi nostris
 „ numero pares , eloquentia , doctrinaque
 „ superiores . „ Quid præferat hic lo-
 „ quendi modus Erasmi , norunt omnes ,
 „ qui libertatem ejus in scribendo , ac di-
 „ cacitatem sciunt .

Undecimo habetur Martinus Lutherus in
 confutatione Latomianæ rationis , qui
 apud Coccium hæc loquitur : „ Si odit
 „ anima mea vocem hominison , & nolim
 „ ea uti , non ero hæreticus , &c. Nec est
 „ quod mihi objectes adversus Arianos re-
 „ ceptum : Non fuit receptum a multis ,
 „ quod & S. Hieronymus optavit aboleri ,
 „ ideoque non effugerunt periculum , hoc
 „ invento vocabulo , ut Hieronymus quæ-
 „ ratur nescire , quid veneni lateat in syl-
 „ labis , & literis , adeo illud Ariani magis ,
 „ quam Scripturas exagitabant . „ Subdit
 Coccius : *Nusquam hoc Hieronymus de Ho-*
monison scribit .

Duodecimo ponitur Valentinus Gentilis, de
 quo alibi scripsimus, qui cum suis Affectis
 dixit , tres esse Spiritus æternos, Patrem,
 Filium , & Spiritum Sanctum , essentiali
 numero differentes . Ita apud Bellarmi-
 num , qui citat ipsum Gentilem in pro-
 thesi 20. , & 23. , pariter & Benedictum
 Aretium initio historiæ de supplicio Va-
 lentini Gentilis . Coccius vero hæc de
 Gentili narrat : „ Valentinus Gentilis Pa-
 „ trem, Filium, ac Spiritum Sanctum, ita
 „ distinguit, ut etiam separet. Inquit enim,
 „ hos esse æternos spiritus, ejusdem quidem
 „ naturæ, ordine tamen, gradu, & proprie-

„ tate distinctos: Pater solus habet *αὐτοθεῖαν*,
 „ & est *αὐτοθεός*, qui in se deitatis immensam
 „ essentiam habet ; ab hoc Filium, & Spi-
 „ ritum Sanctum essentialiter esse , qui suam
 „ deitatem ab illo dependentes habeant; &
 „ ideo in Scripturis Deum unum dici,
 „ non quod sit unus numero , sed *αὐτοθεός*,
 „ principii nimirum , & originis ratione .
 „ Josias Simlerus de æterno Dei Filio c. 1. „
 Post hæc alia Valentini testimonia in-
 medium affert , quibus apertius sua mens
 intelligatur ; nimirum : „ Prothesi 33.
 „ Confusio trium in unum , & eundem nu-
 „ mero spiritum , fundamentum , & origo
 „ omnium errorum fuit . Qui enim unum
 „ Deum in tres personas distinguit , vel si-
 „ bi præstigias facit , vel necessario unius
 „ Dei substantiam dividit , ac discerpit .
 „ Et Prothesi 24. Solus Pater est spiritus
 „ *αὐτοθεός* , universitatis auctor , immensæ-
 „ que substantiæ ; Filius vero spiritus est
 „ ex Deo ineffabiliter genitus, paternæ vo-
 „ luntatis executor , ac pro generationis
 „ modulo circumscriptibilis , genitus , & a
 „ genitore substantiali numero differens .
 „ Et Prothesi 9. Solus Pater est *αὐτοθεός* , id-
 „ est a nullo superiore numine essentialiter
 „ sed a se ipso Deus, qui vim generandi , &
 „ propagandi habuit, quia voluit ; ideoque
 „ & *αὐτός* ante secula genuit , & spiritum
 „ propagavit . Et Prothesi 22. Christus , &
 „ Spiritus Sanctus , etiam si sint ejusdem
 „ naturæ, substantiæ, intelligentiæ , idest
 „ spiritus æterni consubstantiales ; ita sunt
 „ tamen congruo gradu , ordine , & pro-
 „ prietate distincti , ut quemadmodum Pa-
 „ ter, immensus, & infinitus esse non possint. „
 Ex Valentino Gentili novi Ariani prodie-
 runt, ut ait Bellarminus, qui numerat er-
 rores, quos amplebantur. Primus est, quem
 diximus, Patrem, Filium, & Spiritum San-
 ctum essentiali numero differre . Secun-
 dus , tres Personas non esse æquales , sed
 Patrem esse cæteris longe eminentiorem,
 itaut ipse essentialiter, cæteri duo essen-
 tiali dici debeant . Tertius, Filium Dei non
 esse ex nihilo, neque in tempore genitum,
 sed ab æterno , & ex Patris substantia .
 Bellarminus etiam affert loca , in quibus
 Gentilis hæc exaravit portentia in suis
 Operibus ; insuper cum erroribus Ariano-
 rum eadem conferens , Conciliorum , &
 Patrum jaculis, quibus illi damnati sunt ,
 eadem ferit, ac comprimit . Cæterum sci-
 re oportet , quod Valentinus Gentilis ex
 Dominico a SS. Trinit. loc. nuper cit., &
 ex aliis, primum Sabellianus fuit , deinde
 Arianus factus est ; & quia videbat Scri-
 pturæ

pturas Deorum multipliciter adversari , docuit, solum Patrem esse verum, & summum Deum, seu essentiatorem, cæteras vero personas essentiatas.

Decimotertio Lucas Lossius in Alcuini libros de Trinitate non raro asserit, ex Coccio, „ tres personas inter se essentialiter esse discretas. Et Alcuinum ita loquentem facit lib. 1. c. 12. „ Hæc tria (personæ divinæ) essentialiter tria sunt habentia proprietates suas: Quæ mox verba ipse contra unitatem naturæ præmit, „ & hoc modo dilatat: Essentialiter tria sunt; hoc est, hæc tres personæ Trinitatis „ vere inter se distinctæ sunt, quarum quælibet suas habet proprietates, quibus ab „ aliis substantialiter distinguitur. „

Decimoquarto adnotatur Theodorus Beza in magna confessione fidei Gallica, in principio secundi articuli puncto primo, hæc asserens: „ Verbum Dei clare nos docet, quod ista essentia divina est distincta realiter, & secundum veritatem, & „ ab æterno in tres personas. „ Et in confessione fidei duodecim Ministrorum, „

quorum primarius fuit Beza, Plissiaci, publicis regni Comitibus in Gallia proposita, hæc leguntur. „ Sancta nos edocet Scriptura, quod in sola, & simplici essentia divina, quam confessi sumus, tres „ sunt personæ, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. Pater prima causa, principium, „ & origo omnium rerum: Filius sermo, „ & sapientia ipsius: Spiritus Sanctus ejus „ virtus, & efficacia. „ Refert Coccio; refert & Fransen.

Decimoquinto Henricus Bullingerus de Scripturæ, & Ecclesiæ auctoritate adversus Joannem Cochleum, scribit; „ se „ confiteri tres in divinitate personas, non „ statu, sed gradu; non substantia, sed forma; non potestate, sed specie, differre. „ Habemus ex Coccio.

Decimosexto refertur a Dominico a Sanctissima Trinitate in Bibliotheca theologica t. 5. p. 2. lib. 4. sect. 1. c. 3. Georgius Paulus in Polonia, & eo duce plures alii; citans quandam Polonorum epistolam ad Senatum Genevensensem; Canisium quoque lib. de corruptelis verbi Dei.

DISSERTATIO CXVII.

De Divinitate Verbi, ex Scripturis, Conciliis Patribus, ac Rationibus theologicis, asserta, & probata.

I. **R**obatur ex sacris paginis veteris foederis, & novi simul. Exod. 20. 2. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Deuteronomii 32. 12. Dominus solus Dux ejus fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Quavis fortassis hæc verba a Judæis, Mahumetanis, Hæreticis, intelligantur de Deo absolute, vel de Deo Patre; ab Apostolo tamen Juda in sua Epistola catholica num. 5. accipiuntur de Christo: ergo de Verbo: Quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, secunda eos, qui non crediderunt, perdidit. Cui igitur danda fides? Beda in hunc locum de Christo intellexit. Psalm. 67. 18. Currus Dei decem millibus multiplex, millia latantium: Dominus in eis in Sina in sancto. Et num. 19. Ascendisti in altum, cepisti captivitatem: accepisti dona in hominibus. S. Paulus in Epist. ad Ephes. num. 7. & 8. intelligit de Christo: Unique autem nostrum data est gratia secundum

mensuram donationis Christi. Propterea quod dicit: Ascendens in altum captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus: ergo de Verbo. Psalm. 96. 8. Adorate eum omnes Angeli ejus. Et Psalm. 101. 26. Imitatio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Paulus pariter intelligit de Christo in Epist. ad Hebræos c. 1. 6. Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli ejus. Et num. 10. Et tu in principio Domine terram fundasti: Et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, &c. Et num. 13. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis &c. In quibus locis probat Apostolus, Christum esse majorem Angelis: ergo verba illa intelligit de Christo: ergo de Verbo. Isaia 6. 1. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum: & ea, quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super illud: sex ala uni, & sex ala alteri; duabus vela-

velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus, & duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus. Et num. 9. Et dixit, vade, & dices populo huic: Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere: Excaca cor populi hujus, & aures ejus aggrava; & oculos ejus claudet; ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. S. Joannes Apoc. 4. 8. dicit: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est; sed qui venturus est Christus est: ergo intelligit de Christo; ergo de Verbo. Idem Joannes in Evangelio c. 12. 40. Et excacavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos. Et num. 41. Hac dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, & loquutus est de eo. Sed hic Joannes loquebatur de Christo: ergo verba illa intelligebat de Christo: ergo de Verbo.

II. Probatur ex sacris paginis veteris foederis tantum. Isaia 45. 14. Hac dicit Dominus: Labor Aegypti, & negotiatio Aethiopiae, & Sabaim viri sublimis ad te transibunt, & tui erunt: Post te ambulant, vincti manibus pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator. Verba haec vel intelliguntur de Cyro, vel de Patre, vel de Verbo, quod est Filius Dei. Non de Cyro; quia etsi in superioribus loquatur de Cyro, tamen verba haec: Non est absque te Deus: Cyro convenire non possunt; Et admittere si volumus, intelligi de Cyro, opus est ut dicamus, de Cyro dici ut Christum referente. Non de Patre; ipse enim Pater est, qui de alia persona dicit: te adorabunt, teque deprecabuntur: Et subdit verba illorum, qui deprecabuntur: tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Nec Patri recte diceretur: in te est Deus: ergo intelliguntur de Christo, seu de Verbo, quod est Filius Dei. Huic enim omnia conveniunt; quia in ipso est Deus, humanitas enim Christi est quasi templum divinitatis; absque ipso non est Deus; ipse solus cum Patre, & Spiritu Sancto, est verus Deus. Et ita intelligit Hieronymus in hunc locum; ut testatur Bellarminus.

Psalmus secundus, totus ut est, de Christo intelligitur. Fatentur Rabbini ipsi, quod intelligatur de Messia, ut asserit R. Salo-

mon, & testatur Galatinus lib. 3. c. 7. Sed quod magis est, testimonium habemus ex c. 4. & 13. Actorum, & ex c. 1. ad Hebr. Ubi Paulus ex hoc psalmo adducit argumentum contra Hebraeos; non adduxisset autem, nisi cognovisset, Hebraeos psalmum ipsum de Messia intelligere. Legimus ergo in hoc psalmo num. 7. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Non potest intelligi de filio per adoptionem, sicuti Israel quoque primogenitus Dei dictus fuit; quia subdit num. 10. Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, apprehendite disciplinam &c. Haec ultima verba in textu

hebraeo sic leguntur נִשְׁקוּ בֶרֶךְ; osculamini Filium; in signum scilicet subjectionis osculamini manum, vel pedem; ut scribit Bellarminus. Et num. 12. dicitur; ne quando irascatur Dominus; in textu hebraeo non legitur verbum illud Dominus; quia refertur ad Filium, & facit sensum: ne quando irascatur Filius. Et de Filio etiam intelliguntur, quae dicuntur nu. 13. Cum exarserit in brevi ira ejus, beati omnes, qui confidunt in eo. Si ergo Messias est Filius Dei, quem adorare debent omnes Reges; in quem, qui confidunt, beati sunt; a quo, quando irascitur, omnes pereunt: ergo Messias est Deus.

Zachariae 2. 8. Quia hac dicit Dominus exercituum: Post gloriam misit me ad Gentes, quae spoliaverunt vos; qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei; quia ecce ego levo manum meam super vos, & erunt praeda his, qui serviebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me. Lauda, & laetare filia Sion, quia ego ecce venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus, & applicabuntur gentes multa ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Intelligunt hunc locum de Messia Augustinus lib. 20. de civit. Dei c. ult., Ambrosius lib. 2. de fide c. 3., Hieronymus, Theodoretus, Rupertus in Comment. hujus Prophetiae, & Eusebius lib. 5. demonstr. evangelic. c. 25. & 26. Dicitur enim Dominus exercituum missus a Domino exercituum; scilicet Filius a Patre; quibus, quum idem nomen Domini exercituum tribuatur, ostenditur, eandem esse naturam, eandem esse Divinitatem. Franciscus David disp. 8. ut evadat vim hujus testimonii, negat primo in eodem legi: Jehova misit me Jehova: Et secundo dicit, intelligi de conversione gentium facta post Christi ascensionem; unde

unde non probat, Christum fuisse ante incarnationem. At fallitur; quia quanvis verba illa non legantur immediate posita, leguntur tamen paucis interpositis, quæ non mutant sensum. Nec facit ad casum, quod loquatur de futuro, aut præterito; sed tantum, quod qui dicit se missum a Domino exercituum, seipsum vocet Dominum exercituum; & quia unus est Dominus exercituum; sequitur, Christum esse unum Deum, & Dominum cum Patre, quanvis duæ sint personæ.

III. Probatur ex sacris paginis novi fœderis. Joannis 1. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Ex quibus sic argumentamur. Cui competit æternitas, est Deus; sed Verbo competit æternitas: ergo est Deus. Minor probatur ex explicatione vocis, *in principio*, quæ intelligitur ante omnia; hoc est, *ante omnia erat Verbum.* Unde Concilium Nicænum ex hoc Joannis testimonio damnavit Arianos, qui dicebant, *fuisse aliquando tempus, quando Filius Dei non erat.* Insuper ex voce illa, *erat*, quæ quater a Joanne replicatur; & quæ denotat, Verbum semper fuisse: Unde Ambrosius lib. 1. de fide ad Gratianum c. 5. *Erat apud Deum. erat, erat, erat. Ecce quater erat: Ubi impius invenit, quod non erat?* Ulterius. Qui dicitur Deus est ejusdem naturæ cum Patre; at Verbum dicitur Deus: ergo, &c. Minor est in verbis ipsis Joannis: *Et Deus erat Verbum.* In his verbis solum controvertitur, an Verbum sit subjectum, & Deus prædicatum; itaut faciant sensum; Verbum est Deus: an vero Deus sit subjectum, & Verbum prædicatum; itaut sit sensus: Deus est Verbum. At in quoquunque accipiatur, semper verum est, Verbum habere naturam divinam, & eandem naturam cum Patre; ut apud Logicos est evidens; & S. Hilarius lib. 1. de Trinit. c. 7. ostendit. Denique. Deus est, qui creat; Verbum creat: ergo Deus est. Minor est in verbis pariter Joannis: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Præterea. Omnia facta sunt per Verbum; ut ait Joannes: Verbum autem vel est factum, vel non factum; si non factum: ergo Deus: Si factum, vel factum per aliud Verbum, vel per se ipsum; non per seipsum, aliter supponeretur factum, antequam esset factum; non per aliud Verbum, aliter daretur processus in infinitum; quia idem de alio Verbo quæreretur, & postea de alio Verbo, & sic in infinitum. Quod est argumentum Augustini trac. 1. in

Joannem. *Exeat nunc nescio quis infidelis Arianus, & dicat, quia Verbum Dei factum est. Quomodo potest fieri, ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia? Si & Verbum Dei ipsum factum est, per quod aliud Verbum factum est? Si hoc dicis, quia hoc est Verbum Verbi, per quod factum est, illud ipsum dico ego unicum Filium Dei. Si autem non dicis Verbum Verbi, concede non factum, per quod facta sunt omnia; non enim per se ipsum fieri potuit, per quod facta sunt omnia. Crede ergo Evangelista.*

Contra hæc Joannis verba multa opponunt Adversarii. I. Vox *in principio* intelligitur ab Augustino lib. 6. de Trinit. c. 5. de Patre æterno, in quo erat Verbum, quando Deus creavit mundum. II. a quibusdam aliis Patribus explicatur de initio rerum omnium; scilicet, quod quando Deus creavit mundum, Verbum erat. Potuit igitur Verbum esse in Patre, tanquam in principio, a quo ducit originem, & non esse æternum; potuit quoque existere, antequam mundus crearetur, & nec pariter esse æternum. Et ita Ariani antiqui fatebantur, Verbum fuisse ante rerum omnium creationem, at negabant esse æternum.

III. Si ex verbis: *In principio erat Verbum &c.* colligitur æternitas Filii, colligitur etiam æternitas mundi ex verbis illis: *In principio creavit Deus cælum, & terram;* hoc non: ergo neque illud. IV. Per Verbum, de quo in Evangelio loquitur Joannes, non venit persona distincta realiter a Patre, sed venit sapientia Patris, ab ipso indistincta, & per quam Deus creavit omnia. Ita intelligebant quidam Ariani apud Athanasium or. cont. Arianos. V. Quanvis Verbum appelletur Deus, non est tamen Deus summus, sed quidam minor Deus, qui, propter eminentiam suam supra cætera creata, dicitur Deus. VI. In textu græco Deus, qui prædicatur de Verbo, legitur sine articulo; semper autem cum articulo invenitur: *Θεός*, quando pro vero Deo supponit; signum est igitur, quod quando de Verbo dicitur, non vere, sed per hyperbolen, aut per emphasim, dicitur. Et sic Ariani quidam apud Chrysostomum hom. 3. in Joan. argumentabantur. VII. Verbum dicitur Deus, quemadmodum Moyses Exod. 7. 1. vocatur Deus Pharaonis: *Ecce constitui te Deum Pharaonis.* VIII. Excipitur Verbum ab illa propositione universali: *Omnia per ipsum facta sunt;* quemadmodum excepit seipsum Christus, quando dixit de Joanne Marc. 3. *Inter natos mulierum non surrexit major*

Joan-

Joanne Baptista. IX. Per illa verba intelligitur, quod Verbum fuerit veluti instrumentum, quo Pater in mundi creatione usus est; & hoc patet, quia Joannes non dixit, a Verbo facta esse omnia, sed per Verbum. Hoc pariter argumentum adhibebant veteres Ariani; ut videre est apud Athanasium lib. de communi essentia Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; & apud Basilium lib. de Spiritu Sancto c. 2.

Ad hæc omnia respondemus; & quidem ad I. quod esto intelligatur de Patre, quia tamen in Patre erat Verbum, & ab æterno erat; sequitur, quod Verbum etiam erat æternum. Ad II. dicitur, quod ante mundi creationem Deus erat Verbum: ergo ab æterno erat, & non solum præcise ante mundi creationem; scilicet erat, quando erat Deus; Deus ab æterno erat. Ad III. discrimen est, quod mundus in principio dicitur creatus; unde non potest intelligi, quod sit æternus: Verbum vero dicitur, quod erat, & quod per ipsum facta sunt omnia; unde ipsum ante mundum erat, & per consequens æternum. Ad IV. objectio ad terram deicitur per verba subsequencia Joannis; *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*: Item: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*: quæ verba nequeunt de sapientia Patris, & a Patre realiter indistincta, intelligi, sed de Verbo, quod est persona a Patre realiter distincta. Ad V. Hic minor Deus apud Christianos est inauditus, sed tantum apud Ethnicos audiebatur; unde inutilis est, ineptaque, imaginatio Ariatorum objectio hæc. Ad VI. dicimus cum Chrysostomo, quod aliquando Pater dicitur in textu græco Deus cum articulo, & aliquando sine articulo; sic etiam Verbum aliquando dicitur Deus cum articulo, ut legitur in Epist. ad Rom. 9. 5. Hic autem non ponitur articulus, quia Græci non solent proponere articulum prædicato propositionis, sed tantum subjecto. Ad VII. dicit S. Hilarius lib. 1. de Trin. c. 7., quod Moyses non absolute dictus fuit Deus, sed cum addito *Deus Pharaonis*; ac ideo subdit: *Moyse Pharaoni Deus datus est, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur*. Verbum vero absolute dicitur Deus. Ulterius, Moyses dicitur Deus datus Pharaoni, Verbum vero dicitur, quod erat Deus. Dicitur enim Exodi 7. *Ecce constitui te Deum Pharaonis*. Ad quæ S. Hilarius cit. loc. *Aliud est, Deum dari, aliud Deum esse. Eo ipso quod dicitur constitutus Deus, non naturalis, sed fictitius fit*.
PAR. II.

gnificatur Deus. Insuper alii dicunt, Deum Pharaonis significare Deum in opinione Pharaonis. Denique in Moyse non legitur verbum hebraicum *Adonai*, quod apud Hebræos est nomen proprium Dei; sed *Elohim*, quod interpretatur R. Abraham, Nuntium, ac Legatum ad Pharaonem. Ad VIII. non compatitur exceptio cum aliis verbis ejusdem textus. Dicitur enim, omnia per Verbum fuisse facta, & quod Verbum erat; igitur Verbum non fuit factum. Dicitur etiam, quod sine ipso nihil fuit factum: ergo non fuit factum aliquid, quod esset Verbum. Additur quoque, *quod factum est*, ut significetur, nihil ex iis, quæ facta sunt, sine Verbo fuisse factum. Ad IX. nullum est discrimen inter *a* & *per*; quod vane excogitarunt Ariani; etenim in multis Scripturæ locis ponitur *per*, & conjungitur cum causa principali. Videlicet; Proverb. 8. *Per me reges regnant*. 1. ad Cor. 1. *Paulus vocatus Apostolus per voluntatem Dei*. Nequeunt tamen Ariani, quod dicunt, per Scripturas, aut Patres, probare.

Habemus etiam testimonium Matthei 16. 16., quod continet confessionem Petri, Christo dicentis: *Tu es Christus, Filius Dei vivi*. Intelligitur hic filius verus, & naturalis Dei; & ideo dicitur *vivi*; quia, ut ait Bellarminus, est proprium viventium generare sibi simile in natura. Unde Joan. 3. 16. dicitur, *Filius unigenitus*: Ad Rom. 8. 32. *Filius proprius*: 1. Joan. 5. 20. *Filius verus, & verus Deus*: Ad Coloss. 1., & ad Hebr. 1. *Filius naturalis*; dicitur enim imago, seu character Patris, quod filiis adoptivis convenire non potest. Ulterius dicitur, quod eidem Filio serviant Angeli; Angeli autem sunt filii adoptivi; ergo ille, cui serviunt Angeli, est filius naturalis.

Insuper, Joan. 19. 7. *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*. Non fuit autem accusatus, quia se fecisset Filium Dei adoptivum, quia hoc apud Judæos non fuisset delictum: ergo quia se fecit Filium Dei naturalem. Dicebant enim etiam Judæi Joan. 8. *Unum Patrem habemus Deum*. Christus autem non negavit: ergo concessit ut verum. Si igitur Filius Dei naturalis est; ergo est ex substantia Patris genitus; non autem accepit partem substantiæ Patris, ut quidam Ariani dicebant, quia substantia Dei est indivisibilis. Nec juvat cum Transylvanis Ministris respondere lib. 2. c. 7. & cum Blandrata disp. 6. Albana, quod Christus

Ille fuit verus, & proprius Dei filius, sed de Spiritu Sancto conceptus; hoc est non de semine viri: Non juvat quidem, quia etiam Angeli, etiam Adam, etiam Eva, ex semine viri geniti non fuerunt, sed immediate fuerunt a Deo facti; & tamen non dicuntur Filii Dei proprii, & veri.

Præterea, Joann. 10. 30. *Ego, & Pater, unum sumus*. Non intelliguntur hæc verba de personis: ergo de natura, Et ita intellexerunt Patres contra Arianos. At Transylvani lib. 2. c. 9., & Franciscus David disp. 2. Albana, dicunt, hæc verba intelligi de unionē charitatis, qua Pater, & Filius unum erant, Et adducunt illud Joann. 17. 11. *Ut sint unum, sicut & nos sumus*; quæ verba non possunt de unitate naturæ intelligi; non enim Apostoli cum Christo eandem, & unam naturam habebant. Et sic pariter intellexerunt Erasmus, Calvinus, Arius, Eunomius, &c. Verum aperte falluntur omnes; quia Basilius lib. 1. in Eunom. circa fin., & Chrysostomus in hunc locum, intelligunt ex præcedentibus verbis de unitate essentiae; & hoc argumento utuntur, Ratio, qua utitur Christus, nihil concluderet, si sua verba de unitate essentiae non intelligerentur; hoc non est dicendum, ergo neque illud. Probat major. Christus dicit: *Nemo potest rapere oves de manibus Patris mei, quia ipse major omnibus est*; & quia ego, & Pater meus unum sumus, neque quis potest eas rapere de manibus meis; sed hæc ratio nihil concluderet, si eadem non esset manus: ergo ratio, &c. Si autem eadem est manus, eadem est potentia; si eadem est potentia, eadem est essentia; si eadem essentia, eadem unitas essentiae. Subdit Augustinus, subdit & Chrysostomus, quod Judæi auditis verbis illis Christi, volebant eum lapidibus obruere: *Quia audito hoc verbo, Judæi sustulerunt lapides, ut jacerent in eum*. Non fecissent hoc Judæi, si de unitate charitatis verbum illud, *unum sumus*, intellexissent: ergo de unitate essentiae intelligebant. Denique ipsemet Christus sua verba exponit. Quum enim dixisset, *Ego & Pater unum sumus*; & cognovisset, quod cum Judæi lapidare volebant, dixit eis: *Vos dicitis; quia blasphematis; quia dixi, Filius Dei sum*. Ergo de illa unitate loquebatur, qua Pater, & Filius unum sunt; hæc autem est unitas naturæ, non vero concordia, & unitatis: ergo, &c.

Item in I. epist. Joannis c. 5. 7. *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater,*

Verbum, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt. Atqui non sunt unum unitate personæ, quia jam dicitur, quod sunt tres; ergo sunt unum unitate essentiae. Nec dicant, esse unitatem consensus; nam sic contra argumentamur. Unitas, de qua loquitur Christus, refertur ad testimonium, quod Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, dant in cælo; sed testimonium, quod dant in cælo, indicat unitatem naturæ, non consensus: ergo unitas illa est naturæ, non consensus. Probat minor. Testimonium illud opponitur testimonio creaturarum, & dicitur testimonium Dei: Ait enim n. 9. *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est: Quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio suo*; sed si intelligeretur de unitate consensus, posset etiam verificari de testimonio creaturarum; & si est testimonium Dei, est testimonium unitatis Dei: ergo testimonium, quod dant in cælo, indicat unitatem naturæ, non consensus. Vanum est fugium, quo Adversarii utuntur, ut vim horum verborum eludant, negando scilicet, versum illum reperiri in exemplaribus græcis, & in multis etiam latinis; jam præclusum fuit, quando Trinitatem divinarum Personarum probantes, eodem testimonio usi sumus.

IV. Probat ex Conciliis. Concilium generale Nicænum 1. in quo editum est Symbolum, quod refert Rufinus lib. 10. hist. c. 6., & explicat Athanasius, & Cyrillus. In hoc Symbolo dicitur, quod Filius sit verus Deus; quod sit *ὁμοούσιος*, hoc est consubstantialis Patri, vel ejusdem essentiae cum Patre; quod sit æternus; quod sit immutabilis, & invertibilis, sicut Pater; quod sit genitus, non factus. Concilium generale Constantinopolitanum 1., quod etiam asserit Filium esse Patri *ὁμοούσιον*. Concilium generale Ephesinum 1. in epist. ad Nestorium. Concilium generale Chalcædonense act. 2. Quinta Synodus generalis, quæ cap. 1. asserit, tres personas esse unius essentiae, & c. 11. dicit anathema Ario, Eunomio, &c. Sexta Synodus generalis act. 17. Septima Synodus generalis act. 7. Octava Synodus generalis act. ult. Concilium generale Lateranense sub Innocentio III. c. 1. Concilium generale Viennense, & refertur in Clementina unica de sum. Trinit. & fid. Cathol. Concilium Florentinum sess. ult. in decreto de processione Spiritus Sancti. Concilium Tridentinum sess. 3. Hæc sunt

omnia Concilia generalia; particularia vero sunt pene innumera, in quibus Patres Verbi divinitatem confitentur. Horum plurima reculimus, quando Personarum Trinitatem probavimus, & præcipue Toletana sunt observanda.

- V. Probatur ex Patribus; Patres, qui Arianam Hæresim præcesserunt, jam adducti fuerunt in Dissert. 14. modo alios afferre volumus, qui illam subsequuti sunt. S. Hilarius lib. 9. de Trinit. Nunquid Pater major non est? Major utique Pater est, dum Pater est: Sed Filius, dum Filius est, minor non est. Nativitas Filii Patrem constituit majorem; minorem vero Filium esse, nativitatis natura non patitur. Et post pauca: Si igitur donantis auctoritate Pater major est, nunquid per doni confessionem minor Filius est? Major itaque donans est; sed minor jam non est, cui unum esse donatur. . . . Major itaque Pater Filio est, & plane major, cui tantum donat esse, quantus ipse est; qui innascibilitatis esse imaginem, sacramento nativitatis impertit; quem ex se in forma sua generat; quem rursus de forma servi in formam Dei renovat. Augustinus lib. de fide, & symbolo c. 9. Pater major me est propter administrationem suscepti hominis. . . Patri debet, quod est, hoc etiam utique debens Patri, quod eidem Patri æqualis, aut par est: Pater autem nulli debet quicquid est. Et lib. 3. cont. Maximinum c. 14. rationem reddens, cur Filius minor dicatur, inquit; vel ex forma servi, in qua vere minor est Patri; vel ut demonstraretur alter esse ex altero. Chrysostomus in 1. cap. 1. ad Timoth. hom. 4. loquitur de Patre: Ipse hanc per naturam habet, nos autem per gratiam; nunquid ita & Filius? Minime vero. Verum & ipse hanc per naturam habet. Hieronymus in c. 4. ad Ephes. Si, ut existimant Ariani, Deus Pater solus est Deus, eadem consequentia solus erit Dominus Jesus Christus, & nec Pater erit Dominus, nec Filius Deus. Sed absit, ut non sit vel in dominatione deitas, vel in deitate dominatio. Unus est Dominus, & unus est Deus, quia Patris, & Filii dominatio una divinitas est. Propterea & fides una dicitur, quia similiter in Patrem, & in Filium, & in Spiritum Sanctum credimus. Ambrosius lib. 5. de fide c. ult. Ad te nunc, omnipotens Pater, cum lacrimis verba converto. Ego te quidem inaccessible, incomprehensibilem, inestimabilem prompte dixerim; sed Filium tuum minorem non ausim dicere. Et infra: Si majorem Filio dixerem, ut Arius asserit, impie judicavi. Et in c. 2. ep. ad Philippenf. Jure exaquarebit te Deo. Item Christus sciens, in forma Dei se
- P.A.R. II.

esse, æqualem se ostendit Deo. Gregorius Nyssenus de Trinit. Quæ cum ita sint, perspicue, & clare sancta Trinitas, Patris, inquam, & Filii, & Spiritus, demonstrari, atque probari potest. Quippe hujus ad seipsam sancta, & coessentialis Trinitatis est illud: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, &c. Atque in pluribus veteris testamenti locis sensim, & tacite indicante sancta Trinitate, deprehendi, atque animadverti potest ejus hypostasis; id est representatio personarum, & coessentialitas, vel consubstantialitas, hoc est unitas, & identitas essentialis, & natura. Cyrillus Alexandrinus c. 6. Sancta, & consubstantialis Trinitas excellentior est, quam ut ulla specie, aut simulacra corporeo contineatur. Certa autem fide comprehendendum est, quod Pater in Filio, & Filius in Patre, & qui videt Filium, videt & Patrem. Cernitur autem Filius in consubstantiali Spiritu. S. Leo I. ser. 1. de Pentecoste c. 3. Cunque in personarum proprietatibus alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus; non tamen alia deitas, nec diversa natura est. S. Gregorius magnus lib. 2. in Ezechiel. hom. 21. In illa summa Trinitate, quæ omnia creavit, omnia continet, dimidium nihil est, nec ex duobus dimidiis aliquod unum.

- VI. Probatur Rationibus I. Verbum aut est Deus, aut non est Deus? Si est Deus: ergo ejusdem naturæ cum Patre: Si non est Deus: ergo non facit Trinitatem personarum cum Patre. Probatur prima consequentia. Unus est Deus; ut probatum supponimus: ergo si Verbum est Deus, unam naturam habet cum Patre: ergo ejusdem naturæ cum Patre. Probatur secunda consequentia. Ut faciat Trinitatem non sufficit, ut sit pluralitas personarum, sed requiritur, ut sit identitas naturæ; sed si non est Deus, non est identitas naturæ, quanvis sit pluralitas personarum: ergo si non est Deus, non facit Trinitatem personarum cum Patre, & Spiritu Sancto. II. Verbum est filius Dei: ergo æqualis Patri, & ejusdem naturæ cum Patre. Probatur consequentia. Non est possibile, ut filius hominis non sit homo: ergo non est possibile, ut filius Dei non sit Deus; sed si est Deus, est ejusdem naturæ cum Patre: ergo si Verbum est filius Dei, est æqualis Patri, & ejusdem naturæ cum Patre. III. Si Verbum est Deus, aut est idem Deus cum Patre, aut alter Deus? Si idem Deus cum Patre; ergo ejusdem substantiæ, & ejusdem naturæ cum Patre: Si alter Deus: ergo inducitur polytheismus in mundo, quem nos altero in loco diffuse

impugnauimus. IV. Aut Pater æternus ab æterno genuit filium, aut non? Si ab æterno: ergo filius est æternus, uti est Pater: ergo Deus, quemadmodum est Pater: ergo ejusdem naturæ cum Patre. Si non ab æterno: vel potuit producere ab æterno, vel non potuit? Si potuit, & non produxit, Verbum libere produxit: ergo non produxit per potentiam necessariam, quæ est intellectus. Si non potuit: ergo non habuit ab æterno perfectionem Patris, quam tempore habuit: ergo non fuit ab æterno Deus: ergo nec tempore fuit. V. Personæ Trinitatis non habent naturas distinctas numero, multo minus distinctas specie: ergo habent veram consubstantialitatem in natura. Probatur antecedens. Si personæ Trinitatis habent naturas realiter distinctas, istæ naturæ vel sunt similes, & omnino æquales in perfectionibus, vel una est perfectior altera; sed neutrum dici potest: ergo non habent naturas distinctas numero, vel specie. Probatur minor. Non potest dici, quod sint æquales in perfectionibus; quia, quum essent distinctæ, ut supponitur, essent tres Dii, contra fidem, & naturalem rationem, qua pluralitas Deorum inueste impugnatur. Nec potest dici, quod habeant inæquales perfectiones, itaut una sit altera perfectior; quia sic vel daretur una persona divina, & non tres; vel daretur persona divina, quæ non esset in omni genere perfectissima. VI. Verbum est Filius Patris; aut ergo est filius naturalis, aut filius adoptivus? Si naturalis; ergo est ejusdem naturæ cum Patre: Si adoptivus: ergo non facit pluralitatem personarum cum Patre. Probatur hæc ultima consequentia. Non solum Verbum esset filius adoptivus Patris, verum quoque Angeli, & homines; aut ergo Verbum, quia filius adoptivus, non facit pluralitatem personarum cum Patre; aut cum Verbo Angeli, & homines facient personarum, non solum pluralitatem, verum etiam multitudinem; quod Adversarii non dicunt. VII. Verbum dicitur unum cum Patre; vel igitur est unum identitate naturæ, vel unitate collectionis: Si unum identitate naturæ; ergo jam habet eandem naturam cum Patre: Si unum unitate collectionis: ergo non minus Verbum erit unum cum Patre, quam Angeli, & homines. Probatur consequentia. Unitatem collectionis non minus haberet Verbum, quod ab ipsis dicitur factum, quam Angeli, & homines, qui pariter sunt facti: er-

go si dicit Verbum, dicent & Angeli, & homines: Nusquam tamen legitur in Scripturis, quod Angeli, & homines sint unum cum Patre, sicuti legitur, quod sit Verbum. VIII. Verbum vel est distinctum a Patre, vel indistinctum? Si indistinctum; redeunt argumenta facta contra illos, qui negant Personarum pluralitatem: Si distinctum; vel est Deus, vel non est Deus? Si Deus: ergo ejusdem naturæ cum Patre: Si non est Deus: ergo non est ex Patre; sed a Patre, quemadmodum sunt ceteræ creaturæ, quæ a Deo sunt productæ, & non sunt Dii. Atqui hæc non vocatur Dii in Scripturis, sicut vocatur Verbum: ergo si Verbum est distinctum in persona, erit quoque in natura indistinctum, quia est ex substantia Patris, uti non sunt creaturæ ceteræ, non vero a substantia Patris, uti sunt creaturæ omnes.

Arguunt Adversarii I. Verbum idem est cum Sapientia Dei; sed Sapientia Dei a Deo est creata; ergo pariter Verbum. Probatur minor. Ecclic. 24. 14. *Ab initio, & ante secula creata sum*. II. Pater major est Verbo; ergo Verbum non est æquale Patri: ergo non est ejusdem naturæ cum Patre. Probatur Antecedens. Joan. 14. 28. *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est*. III. Verbum non habet scientiam Patris: ergo non habet naturam Patris. Consequentia liquet; quia scientia est attributum Dei; qui non habet attributum Dei, non habet naturam Dei. Antecedens probatur. Filius Dei nescit diem judicii, quem solus Pater scit; ergo Verbum non habet scientiam Patris. IV. Verbum non habet dominium Patris; ergo non habet divinitatem Patris. Sequitur consequentia, ut patet. Antecedens probatur. Matth. 20. 23. *Sedere ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo*. V. Christus dicitur primogenitus omnis creaturæ; ergo adnumeratur inter creaturas, quarum est primogenitus. Antecedens est Pauli, scribentis ad Colossenses 1. 15. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creature*. VI. Ex Christo, & ex ejus Apostolis habemus, statim post seipsum venturum Antichristum, & suam fidem aboliturum; sed post Christi, & Apostolorum mortem adoratus fuit Deus trinus in personis, & unus in essentia; ergo, aut mentiti sunt Christus, & Apostoli; aut fides Trinitatis est fides Antichristi. Probatur major. Lucæ 21. 8. *Videte, ne seducamini, multi enim*

Enim veniens in nomine meo, dicentes, quia ego sum, & tempus appropinquavit; nolite ergo ire post eos, Act. 20. 29. Ego scio, dicit Apostolus, quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcetes gregi. I. Joan. 4. 3. *Omnis Spiritus, qui solvit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus, de qua audistis, quoniam venit, & nunc jam in munda est.* VII. Et Deus vocatur Pater in Scripturis, & Deus vocatur Filius; sed Dei nomen non est nomen essentiae, sed dignitatis, & imperii: ergo nomen illud, ut est in Patre, denotat imperium maximum, & summum in omnes, etiam in Filium; ut est in Filio, denotat imperium magnum etiam, sed minus, in omnes quidem, sed non in Patrem. VIII. Christus non docuit invocare Trinitatem, sed solum Patrem; & olim Ecclesiae orationes hoc pacto dirigebantur; erat quoque decretum Concilii Carthaginensis III. c. 23. ergo non sunt aliae Personae, quae sint invocandae. IX. Filius facitur, omnia accepisse a Patre: ergo facitur, se minus esse beatum Patre. Probat consequentia. Act. 20. 35. *Ac meminisse verbi Domini Iesu, quoniam ipse dixit: Beatus est magis dare, quam accipere.* X. Christus est Filius unicus veri Dei: ergo qui non habet Christum Filium, non est unus verus Deus; sed Trinitas non habet Christum Filium: ergo Trinitas non est unus verus Deus.

Respondemus ad I. primo, Sapientiam esse creatam, non creatione proprie dicta, quae productio est ex nihilo, sed creatione improprie dicta, quae est productio, vel generatio. Ratio est, quia creata est Sapientia ea creatione, quae conjuncta est cum aeternitate; dicit enim: *ab aeterno ordinata sum*; creatio autem proprie dicta non est conjuncta cum aeternitate, bene vero creatio improprie dicta, quae est productio, vel generatio. Secundo dicitur, auctoritatem illam intelligi de Sapientia incarnata, scilicet de Christo, prout homo est. Unde ait Ambrosius lib. 1. de fide c. 7. *Cara Dominum agnoscit, Divinitas Patrem.* Dicitur autem *Dominus creavit me*: ergo intelligitur de carne. Et sic intelligunt Augustinus lib. 10. de Trin. c. 12., & Fulgentius lib. adversus objectiones Arianorum.

Ad II. primo dicitur, Patrem esse majorem Filio, si Filius secundum naturam assumptam consideretur, scilicet quatenus est homo non vero secundum Divinitatem, scilicet quatenus est Deus. Ratio responsio-

nis est, quia Christus dixit verba illa, ut consolaretur Apostolos, qui missi apparebant de suo reditu ad Patrem. Christus autem ut homo, non ut Verbum, ad Patrem redibat. Et sic intelligunt Cyrillus lib. 10. in Joann. c. 1.; Athanasius lib. de humana natura suscepta; Hilarius lib. 3. de fide c. 4.; Augustinus lib. 3. contr. Maximinum c. 14.; S. Ambrosius, alique Italiae Episcopi in Concilio Aquilejensi contra Palladium, & Secundinum, Episcopos Arianos. Secundo dicitur, Patrem esse Filio majorem notione quadam, & dignitate personali, quatenus est Filius prior origine, & est ejus principium; non vero esse majorem dignitate naturae, quasi Filius sit inferior Patre natura, posterior duratione, & impar perfectione. Et sic intelligendus est S. Alexander, Patriarcha Alexandrinus in epist. ad Alexandrum, Episcopum Constantinopolitanum, apud Theodoretum lib. 1. hist. c. 4. Et sic pariter intelligi debent Patres Concilii Sardicensis in epistola synodica; Athanasius or. 2. contr. Arianos; Basilii lib. 1. contr. Eunomium; Nazianzenus or. 35. 36. & 40.; Cyrillus Alexandrinus lib. 2. thesauri; Damascenus lib. 1. c. 6.; Augustinus lib. de fide, & Symbolo c. 9., & Hilarius lib. 9. de Trinitate; ut latissime ostendit Natalis Alexander in sec. 4. dissert. 42.

Ad III. primo respondent aliqui Patres dicendo, Christum nescire diem judicii ut hominem, scire ut Deum. Ita Athanasius or. 4. adv. Arianos; Eustathius Antiochenus apud Racundum lib. 11.; Nazianzenus or. 36., Basilii ep. 39. 1., Cyrillus Alexandrinus in thesauro assert. 22. Secundo respondent alii Patres, loquutionem illam esse figuratam; quatenus scilicet Christus illud dicat, non nomine proprio, sed nomine membrorum, & in persona ipsorum. Homines enim judicii diem nesciunt; homines sunt membra Christi: Christus igitur, ut caput suorum membrorum, hoc est hominum, loquitur, & horum nomine, & persona dicit judicii diem ignorare. Ita Eulogius, Patriarcha Alexandrinus in lib. advers. Agnoetas. Tertia alii Patres dicunt, Christum nescisse diem judicii nobis, non sibi; quatenus nimirum nesciebat, ut nobis revelaret, quia nobis revelare volebat. Ita Cyrillus lib. 9. de Trin. Nec dici potest, quia, si hoc esset, etiam Pater nesciret; quia etiam Pater nobis non vult revelare; nam discrimen est latum, quia non attinet ad Patrem revelare, sed ad Filium, qui missus est a Patre, ut

cate-

cætera hominibus revelaret.

Ad IV. dicitur, verba illa sic esse accipienda, quod Christus dixerit, non esse suum, non esse scilicet æquitatis, & justitiæ suæ dare regnum propinquis, vel amicis, propinquitatis, vel amicitiae, jure, aut per meram gratiam concedere; quod quidem regnum meritis, & labore acquirendum esse volebat. Non vero, accipienda sunt, quod Christus intellexerit, non esse suæ potestatis dare regnum petentibus illud. S. Augustinus lib. 1. de Trin. c. 12. respondet, non esse suum, ut homo, dare regnum, sed esse suum, ut Dei Filius, & ut Deus. *Non est humana potestatis hoc dare; ut intelligatur hoc dare, per quod & Deus, & aqualis est Patri.*

Ad V. Christus dicitur primogenitus omnis creaturæ, & quia ab æterno fuit a Patre, & ex Patre genitus, & hoc ad creaturarum utilitatem redundare debebat; & quia per ipsum fuit primum creaturis communicata adoptio filiorum; non vero sic dicitur, ut sit e numero creaturarum, & solummodo tempore res creatas præcedat. Dicitur etiam primogenitus mortuorum; sed non quia prius mortuus est aliis, qui pariter sunt mortui; sed quia iisdem sit causa, ut a mortuis resurgant. Sic respondet S. Basilii lib. 4. cont. Eunomium; Cyrillus in thesauro assert. 25., alique Patres.

Ad VI. negamus omnino, Christi fidem statim fuisse abolendam post Christi ascensionem, & Apostolorum mortem. Tot enim labores, languores, flagella, crucifixionem, & mortem, credibile est, Christum sustinuisse, ut illorum fructus illico periret? Falsitatem illius ostendunt innumeræ Dei, & Christi, promissiones. Lucæ 1. 33. *Et regni ejus non erit finis.* Matth. 16. 18. *Et porta inferi non prevalebunt adversus eam.* Matth. ult. 20. *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Ad illud Lucæ respondet Cardinalis Cajetanus, quod verbum illud, *tempus appropinquavit*, non fuit dictum a Christo nomine proprio, sed nomine Seductorum, qui dicturi erant, judicii diem jam instare. Unde Apostolus II. ad Thessalonic. 2. 2. *Neque terreamini. . . quasi instet dies Domini.* Ulterius dicitur, Christum dixisse, quod appropinquaverit tempus multorum Hæreticorum, qui sub suo nomine Fideles deciperent, non vero tempus judicii, vel Antichristi, vel suæ fidei destructionis. Et hujusmodi fuerunt Simon magus, Menander, Cerinthus,

aliæque pestes, Apostolorum temporibus exortæ. De his etiam loquutus est Apostolus, scilicet de Hæreticis, qui non diu postea ex Asia prodituri erant. Joannes quoque Antichristos vocavit Hæreticos Ebionitas, Cerinthianos, Marcionitas, aliosque, qui vere fuerunt veri Antichristi præcursores.

Ad VII. Si spectatur significatio vocis, Dei nomen non denotat imperium, nec principatum, sed vel scientiam, vel providentiam. Græco idiomate Deus dicitur *Θεός* a *θεῖν*; quod latine sonat *videre*; quia omnia scit, omnibus prospicit; ut asserit Damascenus lib. 1. c. 12. Vel dicitur a *τρέω*, quod latine importat *currere*; aut quia omnibus succurrit, ut idem Damascenus asserit; aut quia perpetuo currit, ut Theodoretus lib. 3. ad Græcos dicit; ea motus ratione, quod illi dixerint, sydera esse Deos, & quia sydera perpetuo currunt, Deum etiam a cursu nominarunt. In hebraico autem idiomate nomen Dei

primarium est *יהוה* ab *יה*, quod

idem est, ac esse; pariter illud aliud

אלהים venit ab *אלה*, quod

idem est, ac jurare; quia scilicet, vel Deus est id, quod est, vel est prima ratio essendi; vel per Deum juramus. Hoc itaque certum apud omnes est, hoc nomen *Deus* non fuisse primo impositum ad significandum imperium, principatum, potestatem &c.; quia si hoc esset, Deus non esset æternus; ab æterno enim nihil erat, cui Deus imperare potuisset. Sed potius significasse rem præstantissimam, & perfectissimam simpliciter absolute, & in omni genere; sic etiam est Verbum, & nullo modo est Princeps Patre minor: unde eodem omnino modo est Deus, quo Pater est Deus, quia uterque unus est Deus.

Ad VIII. Orationes Ecclesiæ non negamus terminari ad Patrem, ut Ecclesiarum omnium fert consuetudo; & hoc velex eo maxime, quia commodius terminantur *per Jesum Christum Filium tuum*. In Patre tamen omnes tres personæ invocantur; nam, ut ait Tertullianus lib. de Orat. hoc ex orationis conclusione manifestatur; dicitur enim; *Qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sanctus Deus &c.* Negatur omnino, Christum præcepisse solum Patrem invocandum; nam Joan. 14. 13. dicitur: *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam:* Et num. 14. *Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.*

etiam. Ubi, & Patrem, & seipsum invocandum dicit; & in utroque casu, ipse facit: Hoc faciam. Docuit etiam invocandam Trinitatem, quando Matth. 28. 19. baptizari iussit omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Quod observavit Nazianzenus or. 2. de pace circa finem; & in orat. ad 150. Episcopos; Marius Victorinus in 3. hymn. de Trinit., Augustinus in fin. lib. de Trinit., & Auctor libri de mystica Theologia sub nomine S. Dionysii Arcopagite.

Ad IX. Tunc recipere importare imperfectionem, quando recipiens est in potentia ad recipiendum, & ideo est indigens, & imperfectus. At Filius Dei sic accepit potentiam, sic accepit vitam, sic sapientiam, ut nusquam fuerit non potens, non vivens, non sapiens; accepit enim quando genitus est; & ab æterno fuit genitus, & genitus potens, vivens, sapiens, & per-

fectissime talis. Unde Augustinus lib. 3. cont. Maximinum c. 24. *Beatus est datus, quam accipere, sed in hac vita, ubi est inopia, qua utique melior est copia.*

Ad X. dicit Bellarminus, illud sophisma esse simile huic; Petrus est Filius unius veri hominis: ergo qui non habet Filium, Petrum, non est verus homo. Quavis enim Deitas non sit quid universale, ut est humanitas, est nihilominus in pluribus suppositis, & ideo vim habet universalis. Hæc Bellarminus, Nos tamen dicimus quod quavis Trinitas non habeat Christum Filium, unus tamen de Trinitate habet, & est Pater; & unus de Trinitate est Filius; & unus de Trinitate est Spiritus Sanctus, qui procedit ex Patre, & Filio, & qui est Deus: ergo vere Trinitas est unus verus Deus, quum tres illi, qui Trinitatem faciunt, sint unus verus Deus.

DISSERTATIO CXVIII.

De Hæresibus contra divinitatem Spiritus Sancti, & de illarum Auctoribus.

DOST afferam, atque probatam æterni Verbi divinitatem, remanet, ut quoque asseramus, atque probemus divinitatem Spiritus Sancti; unde plene unitas in natura in sanctissima Trinitate propugnata remaneat. Antequam autem ad probationes deveniamus, congruum ducimus, historicam partem adimplentes, præmittere notitiam errorum, qui contra hoc catholicum dogma aliquando emerferunt, & Auctorum pariter, qui eosdem commenti sunt.

Primo Spiritum Sanctum negarunt Hæretici quidam, quos commemorat S. Ignatius Martir in Epistola ad Trallianos, ut asserit Du-Hamel lib. 2. de Trinit. diss. ult. c. 1. Hæc Ignatii Epistola memoratur ab Eusebio lib. 3. hist. c. 30., & a Hieronymo in lib. de Scripturis Ecclesiasticis. Nullo tamen nomine Hæreticos hoc Ignatius distinguit, nec Du-Hamel investigat. Invenimus nos apud Cocceium, Sadduceos Spiritum Sanctum esse penitus non censuisse; & citat Nazianzenus Or. de S. Theologia, & Epiphanius hæres. 14. Adnumerat hos Sadduceos inter Hæreticos post Christum natum, eosque ponit anno 50. At Sadduceorum Secta fuit

inter Hebræos ante Christum natum, ut ex Evangelio etiam habemus; fortassis adhuc perdurabat post Christum, & vere perduravit; sed qua ratione ponantur inter Hæreticos Christianæ Religionis, non videmus. Audiat Hieronymus in dialog. cont. Luciferianos scribens: *Taceo de Iudaismi Hæreticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissipant: Quod Dosithens, Samaritanorum Princeps, Prophetas repudiavit; quod Sadducæi ex illius radice nascentes, etiam resurrectionem carnis negant.*

Secundo ex eodem S. Ignatio Martire ponit quoque Du-Hamel alios Hæreticos, qui dicebant, Spiritum Sanctum esse Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum. Hos neque nominat ipse, nec ab Ignatio nominatos asserit.

Tertio ponitur Valentinus, qui, ut ait idem Du-Hamel, Filium, & Spiritum Sanctum ad Angelorum sortem, & conditionem redegit. Non enim in Deo distinxit personas alias, præter unam; & alias, quas nos adoramus, Filium scilicet, & Spiritum Sanctum, inter Spiritus, seu Angelos, connumeravit.

Quarto scribitur Montanus, qui se dixit esse Paracletum, & divinum Spiritum. Asserit

serit Nicephorus lib. 4. hist. c. 22. apud Coccium. Attamen Du-Hamel observat, non satis liquere, Montanum Paracletum se haberi voluisse, aut docuisse, Spiritum Sanctum in se plenius, quam in Christo, loquutum fuisse. Vere hoc posterius additum legimus in calce libri Tertulliani de Præscriptionibus; sed Viri eruditi suspicantur, additionem illam esse quidem Auctoris antiquissimi, non autem Tertulliani. Certe Tertullianus nunquam Montanum Paracletum dixit; etsi duas feminas ipsius, Priscam scilicet, & Maximillam, per quas Montanus dicebat, quemadmodum per seipsum, multa Spiritum Sanctum docuisse, in fin. lib. de resurrectione carnis, vocet *novam Prophetitam de Paracleta inundantem*. Denique Epiphanius hæres. 48., & Theodoretus lib. 3. de hæres. c. 2. plerique alii, testantur, Montanum de Trinitate recte sensisse.

Quinto Tertullianus hujusce hæresis accusatur a Coccio verbis hisce: „Tertullianus post mediam ætatem in Montani hæresim lapsus, Montanum hæreticum Paracletum subinde nominat; ut lib. de resurrectione carnis c. ult., de veland. virgin. c. 1., de anima c. 55., lib. 1. adv. Marcion. c. 29., advers. Praxeam c. 1. 2. 8. 13. „ Attamen testimonium libri de resurrectione carnis vidimus intelligi de Prisca, & Maximilla, non de Montano; aliud de veland. virgin. est de vero Paracleta, non de Montano, ut diligenter observavimus; illud de anima deficit; ultimum enim caput libri de anima est 52. in aliis pariter locis de Paracleta quidem loquitur, sed Montanum nullo modo exprimit. Cæterum non negamus, errorem hunc fuisse quorundam Montanistarum; at asserimus quoque, Montanum, & Tertullianum, non ob hunc errorem, sed ob alios errores, ejectos ab Ecclesia fuisse.

Sexto Helcesaitæ ponuntur, qui nugantur, Spiritum Sanctum esse uxorem Christi, fœmineo habitu traditam. Dixerunt pariter, Spiritum Sanctum, & Christum, habere altitudinem sex milliariorum, & latitudinem viginti quatuor. Coccius refert ex Epiphanio contra Helcesaitas.

Septimo habetur Origenes, qui 1. 2. in Joann. dicit, Spiritum Sanctum esse factum per Christum; 11. 13. in Joann. asserit, Patrem tantum esse superiorem Filio, & Spiritu Sancto, quanto hi superiores sunt creaturis. Alibi quoque scribit, Spiritum Sanctum esse creaturam, & ministrum post Patrem, & Filium, dignita-

te, & honore tertium, & inferiorem; fortitudinem Filii esse majorem fortitudine Spiritus Sancti. Sic referunt Epiphanius epist. ad Joannem Hierosolymitanum, Hieronymus apologia ad Rufinum, & epist. ad Avitum. Rufinus autem, Origenes defendens, in libro de depravatione librorum Origenis, asserit, hujusmodi hæreses Origenis non esse, sed ab Arianis fuisse Origenis operibus assutas. Attamen Hieronymus Rufino respondet in apolog. 2. adversus ipsam Rufinum, quod si suum effugium valeret, nec Marcion, nec Manichæus, nec Arius, nec Eunomius, accusari possent; quia semper eorum discipuli nobis dicerent, quicquid a nobis est illis objectum, ab inimicis fuisse attributum, ac falso impositum. Certe Didymus excusat errores Origenis, at non negat Origenis fuisse, dicit autem illos bona fide Origenem scripsisse; unde re vera quod scriptum est non negat, sed fatetur; Scribentis vero sensum vel ad bonum trahere studet, si potest, vel si non potest, excusat.

Octavo Dionysius Alexandrinus Origeniani erroris accusatur, quod scilicet Spiritum Sanctum a Deitatis consortio sejunxisset, & creatæ, & servili naturæ adnumerasset. At perperam putamus hoc factum; S. Basilii enim ait: *Fertur, sed ea suspicio tantum fuit. Nam in epistola ad Paulum Samosatenum perspicue tradit, Spiritum Sanctum cum Patre, & Christo adorari; Deum, inquit, loquens de Christo, cum Patre, & Spiritu Sancto adoratum. Et sicut ex hac adoratione probat divinitatem Christi, ita ex eadem divinitatem Spiritus Sancti probabit; quemadmodum quoque ex impeccabilitate probat, Nemo est, qui peccare non possit, nisi unus Christus, sicut & Pater Christi, & Spiritus Sanctus.* Ulterius in respons. ad 10. qq. Pauli Samosateni aperte divinitatem Spiritus Sancti astruit; nam in respons. ad q. 2. Spiritum Sanctum vocat Deum: *Paracletus est Deus*; in resp. ad 6. Deum pariter infert esse ex ejus scientia: *Profunda Dei tanquam Deus scit Spiritus*. Denique docet, Ananiam, & Saphiram, mortuos fuisse, quia mentiti essent Spiritui Sancto, hoc est Deo; & similem exitum Samosateno timebat, quia blasphemus in Spiritum Sanctum erat.

Nono de Ario non una est Scriptorum sententia; etenim Alphonsus de Castro ponit illum inter negantes Spiritus Sancti divinitatem, verbis hisce: „Eandem hæ-

„ xit

„ xit Filium dissimilem Patri, & esse creaturam, ita etiam docuit de Spiritu Sancto., Coccii quoque hæc habet: „ Ariani dicebant, Spiritum Sanctum non esse Deum, sed creaturam a Filio; ideoque creaturam creaturæ vocabant; alii dicebant, Spiritum Sanctum tantummodo quoddam esse Dei donum, seu virtutem., Et citat Athanasium disp. con. Arium., & lib. de communi essentia Patris, & Filii; Didymum de Spiritu Sancto, & Augustinum hæref. 49. Jueninus vero ex adverso hæc scribit: „ Ex Arii principiis sequebatur quidem, Spiritum Sanctum non esse Deum; sed cum Arius id aperte non protulisset, nec Alexandrina Synodus, nec Nicæna I., in quibus solemniter damnatus est, hæresis huiusmodi meminerunt. „ Subdit postmodum, Arii discipulos palam docuisse, quod Arius aperte non docuerat; & inter ejus discipulos nominat Aetium, Eunomium, Eudoxium, Episcopum Antiochenum, plures ex Semi-Arianis, & apertius omnium Macedonium. Hæc eadem scribit pariter Du-Hamel. „ Arius quidem nullam de Spiritu Sancto initio mentionem fecit. Hinc Nicæna Synodus nihil fere de Spiritu Sancto constituit, quod nulla de eo mota esset quæstio: Ac licet Ariani Spiritum Sanctum non anteponerent Filio, nulli quippe hæretico id in mentem venit, tamen Patres, quod majore contentione Ariani vulgaverant de Filio dogma oppugnare, contenti vix de Spiritu Sancto, certamen inerunt. Sed cum Ariani in duas essent divisi partes, quique Semi-Ariani dicti sunt, propius ad Catholicos accederent, ac Filium similis esse cum Patre substantiæ faterentur, utrique Spiritum Sanctum in rerum creaturarum ordinem cogere voluerunt. „ His ultimis nos accedimus, afferentes, Arium implicite quidem Spiritus Sancti divinitatem negasse, non autem explicite; quod deinde Ariani fecerunt.

Decimo ponitur Firmianus, qui in epist. ad Demetrianum scribit, Spiritum Sanctum sæpe Patrem, sæpe Filium, nominari; & cum perspicue in Trinitate credamus, tertiam personam auferens, non substantiam ejus vult esse, sed nomen. Verba sunt Coccii; qui hunc Firmianum ad ann. ponit 320., & testimonium inducit Hieronymi ad cap. 4. epist. ad Galaras.

Undecimo in aciem adducitur Macedonius, qui docuit, Spiritum Sanctum solum esse creaturam, & nihil habere cum Filio com-

PAR. II.

mune, sed tantum esse ministrum, ac famulum Patris, & Filii. Refert Coccii ex Basilio ep. 78., Epiphanio hæref. 74., Augustino hæref. 52., Ruffino lib. 1. c. 15., Sozomeno lib. 4. hist. c. 7., Damasceno de hæref., Zonara in Valentiniano. De Macedonio scribit Du-Hamel: „ Cum autem Macedonius ab Arianis defecisset, „ Filium Patri per omnia similem esse professus, Spiritum Sanctum non solum a consortio divinitatis excludebat, sed eum creatum esse pertendebat. „ Jueninus pariter scribit. „ Idem dogma propugnant plures ex Semi-Arianis, seu ex iis, qui tuebantur homousion, hoc est, Filium esse similem Patri; sed quod apertius inter eos id propugnaret Macedonius, „ audiit apud veteres tanquam author Pneumatomachorum sectæ, seu eorum, qui Spiritui Sancto divinitatem abnegarunt. „ Alphonsus a Castro denique scribit. „ Istorum dux fuit Macedonius, „ ideo ab eo nomen accepit, ut Macedoniana Hæresis diceretur. Hi sic sentientes vocati sunt Pneumatomachi, id est Spiritus Sancti impugnatores; πνεύμα græce, est idem quod Spiritus latine. „ Quod si in sacris literis reperiatur præposito articulo το (ut annotat Didymus in lib. de Spiritu Sancto) semper significat Spiritum Sanctum; μάχουμι græce, est idem quod latine pugno. Inde dictio composita πνευματομαχος, id est, Spiritus Sancti oppugnator. „ Et late confutat Bernardum de Lutzemburgo, qui in suo Hæreticorum catalogo originem vocis derivavit a pneuma, id est Spiritus, & tocos, id est mater; quia Spiritum Sanctum ex matre ipsa processisse dicebat, & de Filio Dei. Macedonius, quum esset Arianus, favore Constantii Imperatoris, ad Constantinopolitanam sedem evehctus est; at deinde quum propter corporis Constantini translationem factam, infcio Constantio, ab hoc evehctus esset, hæresis suæ venenum in Spiritum Sanctum evomere incepit; eo quidem successu, ut perfidiæ suæ sectatorem populum non exiguum habuerit Constantinopoli, in Bythinia, Thracia, & Hellesponto, & in aliis quoque nationibus; ut ex Sozomeno lib. 4. hist. c. 26. refert Natalis Alexander in sec. 4. c. 3. art. 10. §. 1. Qui & ulterius asserit, Macedonii hæresim natam esse ann. 360., quod pariter asserit Coccii; primo vero damnatam ann. 362. in Synodo Alexandrina.

Duodecimo scribuntur Marcellus, & Photinus,

P

tinus; qui voluerunt; Spiritum Sanctum non esse propriam personam, sed extensionem extensionis. Ita Basilus ep. 74. Epiphanius, & Theodoretus de illorum hæresi, apud Coccium.

Decimotertio sunt Aetius, & Eunomius, qui docuerunt, Spiritum Sanctum essentia alienum esse a Patris, & Filii substantia, esseque meram creaturam a Patre, & Filio ante alias creaturas fabricatam; deitate, ac creandi potestate carere; non solum minorem, sed etiam mittendarium esse. Sic Basilus lib. 2. cont. Eunomium; Didymus lib. 1. de Spiritu Sancto; Rufinus in Symbolo, Epiphanius, Sozomenus, Theodoretus, &c.

Decimoquarto Eustathius habetur, de quo scribit Du-Hamel: „ Alii nec Deum, nec „ creaturam, ausi sunt cum appellare. Ex „ quorum numero fuit Eustathius Sebastenus. „ Ab hoc Eustathio Eustathiani processerunt, qui innumeras alias hæreses profirebantur, ut videre quisquis poterit apud Natalem Alexandrum cit. loc. art. 10. Inter ejus tamen hæreses hanc, de qua loquimur, Alexander non numerat.

Decimoquinto numerantur a Coccio Petilianus, Crosconius, & alii Donatistæ, qui dixerunt, ante Salvatoris adventum Spiritum Sanctum non fuisse super terram. Testem vocat Augustinum lib. 2. contra literas Petiliani.

Decimosexto ann. 560. ponitur ab eodem Coccio Leovichildus Hispaniæ Rex, qui dicebat: *Manifeste cognovi Christum Filium Dei aequalem Patri; sed Spiritum Deum penitus esse non credo, eo quod in nullis codicibus legatur Deum esse.* Narrat Coccius ex Gregorio Turonensi lib. 6. histor. Francorum c. 18.

Decimoseptimo est Petrus Abailardus, qui dicebat, Spiritum Sanctum nullam esse potentiam, non personam ex substantia Patris, & Filii, sed animam esse mundi. Sic Bernardus ep. 190. Otho Frisigensis de rebus gestis Friderici I. lib. 1. c. 49.

Decimooctavo ponimus alios gregatim, qui ab eodem Coccio adducuntur; & sunt: Raymundus Lullius, qui dixit: Spiritum Sanctum esse conceptum ex Patre, & Filio; Nicolaus Eymericus par. 2. Directorii q. 9. Bernardus Lutzemburgus. Erasmus Roterodamus in præfatione ad libros S. Hilarii: Audemus Spiritum Sanctum appellare Deum verum ex Patre, Filioque procedentem; quod veteres aliquandiu non videntur ausi. Guilhelmus Farellus negat, Spiritum Sanctum natura esse Deum,

& dicit esse motum in rebus creatum; Petrus Carolus in Summa Gallica. Joannes Calvinus lib. 1. instit. c. 13. §. 22. Spiritus Sanctus est essentialis Dei virtus. Philippus Melanchthon in Locis communibus, editis ann. 39., & 45. In Spiritu Sancto est aliquid essentiae Dei &c. In Spiritu Sancto est aliquid Dei. Bernardinus Ochinus in Polonia prædicavit Spiritus Sancti hypostasim, & personam nullam esse; Josias Simlerus in vita Bullingeri fol. 40. Lucas Sternberger irrisit Spiritum Sanctum, asserens nihil in Scripturis sacris veteris, & novi testamenti de illius divinitate haberi, seque potius velle redire in cænobium, quam credere in Spiritum Sanctum, quia nusquam in Scripturis Spiritus Sanctus appellatur Deus, aut Dominus; Præcolus de hæres. lib. 10. c. 10. Theodorus Beza Confess. Gallic. punt. 1. art. 1. Nos credimus in Spiritum Sanctum, quæ est potentia Patris, & Filii.

Decimonono addimus alios, quos idem Coccius refert. Michael Servetus lib. 1. de Trinit. f. 28. De Spiritu Sancto non fit mentio, nisi ubi est sermo de agendo, quod est notatu dignum, quasi Spiritus Sanctus non rem aliquam separatam, sed Dei agitationem, & energiam quandam, seu inspirationem virtutis Dei, designet. Et lib. 6. in fin. Dic igitur, quod Spiritus est divina hominis agitatio in Spiritu; & quia sic movendo in Christo credentes sanctificat, ideo dicitur Spiritus in homine Sanctus. Matthias Cervasius, Anabaptista, hæc de Spiritu Sancto dicit: Per unicum Spiritum, quem non peculiarem personam, sed Dei virtutem esse confitemur, ambo, Pater nimirum, & Filius, ut verus Deus operati sunt, & dominari a principio, & in æternum; Adducitur in testimonium Protocollum Franckentalense. Matthias Steinbach dixit, se esse Spiritum Sanctum; Zuvingerus in theatro c. de Hæretic. Petrus Goniezius, Polonus, inquit, de Spiritu Sancto nondum esse revelatum quod sit Deus; Alphonsus Pisanus præfat. in acta Concilii Nicæni I.

Vigesimo subjungimus cæteros, qui a præfato Coccio superadduntur. Georgius Blandrata in disputatione Albana act. 6. diei. scribit: Quæstio est, utrum Verbum, & Spiritus sint personæ? Nos dicimus, non esse personas, aut individua, aut aliud sophisticum; sed esse altissimi Dei Patris virtutes, quibus & olim, & nunc quoque in novi mundi creatione utitur.

ent. Joannes Sommerus, Pirnensis, Lector Scholæ Claudiopolitanæ in Transylvania, in refutatione scripti Petri Carolii, Vitembergæ editi, lib.2. fol.171. in Confessione Spiritus Sancti, hæc ait: *Credimus Spiritum Sanctum esse Dei Patris, & Filii Spiritum; quem quidem nos Deum dicere dubitamus; invocare autem, atque adorare, nobis religio est, cum id nusquam mandatum sit a Deo Patre. Et fol.160. Spiritus Sanctus adorandus est: ergo verus Deus est. Antecedens falsum est. Sanctus enim Paulus dicit: Hodie si vocem ejus audieritis &c. non dicit: Venite adore me; sed; Venite adoremus Dominum; Suntque verba Prophetæ, dictata illi a Spiritu Sancto. Quomodo autem Carolius hinc colligat, Spiritum Sanctum adorandum esse, profitemur ingenue, nos non assequi. Et fol.167. Spiritum Sanctum Deum esse, & seorsim a Patre distinctam habere. *ὁμοῦς*, negamus cum universa Scriptura. Esse autem illum motum tantum in animis excitatum, non dicimus, sed fate-mur esse occultam vim, & *ἐνδυναμ* Dei, quæ nos in vitam æternam regenerat. Pameliani dicunt, Spiritum Sanctum non esse Deum; phantasma esse, quod Papistæ de Spiritu Sancti, vel essentia, vel deitate credunt. Stous in Elisabeth f. 1195. Christianus Francus lib. con. Sanctam Trinitatem edito, hæc blasphemando scribit: *Cum nondum contenti duabus divinis personis, tertiam quoque adjicere**

vellent, quæ Spiritus Sanctus vocaretur; non autem ignorarent, nullum extare in totis bibliis de divinitate Spiritus Sancti apertum testimonium, imo unigenitum Dei Filium, nullum alium Deum admittere, sed prorsus excludere, tertiam personam finxerunt Spiritum Sanctum, ὁμοῦς quidem Patri, & Filio, & ab utroque productum, quam tamen commentitiam, fictamque doctrinam communis totius sacre Scripturæ consensus refellit.

Cardinalis Bellarminus de solis Transylvanis mentionem facit, quorum objectiones refert, ac dissolvit; additque in principio cap.13. „ Probandum est, Spiritum Sanctum esse verum Deum: Id quod Adversarii tamen negant, tamen non magno-
„ pere de eo laborant; ipsi enim contendunt
„ pro excellentia Patris; sed si ea excellen-
„ tia tolli debeat propter confessionem ali-
„ cujus personæ æqualis Patri, parum re-
„ ferre credunt, utrum ea persona sit una,
„ vel duæ. Itaque Valentinus Gentilis sem-
„ per fere dicebat, de Spiritu Sancto non
„ esse quæstionem. Transylvani autem lib.
„ 12.c.5. negant quidem, Spiritum Sanctum
„ esse adorandum, aut invocandum Deum,
„ tamen non accurate id probant, nec re-
„ fellunt contraria. „ Ac proinde totus est
doctissimus Cardinalis, ut Transylvanos impugnet; quod quidem nos in sequenti Dissertatione facturos contra quosquunque Spiritus Sancti divinitatem inficiari ausi sunt, cum Dei auxilio speramus.

DISSERTATIO CXIX.

*De Divinitate Spiritus Sancti, Scripturarum oraculis,
Conciliorum decretis, Sanctorum Patrum testimo-
niis, ac Rationum momentis, affir-
mata, ac probata.*

- I. Robatur ex Scripturis utriusque testamenti. Isai. 6.8. & seqq. Et audiui vocem Domini dicentis: *Quem mittam? Et quis ibit nobis? Et dixi, ecce ego, mitte me. Et dixit: Vade, & dices populo huic: audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Oraculum hoc respiciens S. Paulus Actor. 28.25. & 26. dixit: Quia bene Spiritus Sanctus locutus est per Isaiam Prophe-*
PAR, II.

tam ad Patres nostros, dicens: Vade ad populum istum, & dic ad eos: Aure audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non perspicietis. Ubi observatu dicitur dignum, quod ille idem Dominus exercituum, de quo loquitur Isaias, & quem omnes Deum esse fateantur; ille idem ab Apostolo dicitur Spiritus Sanctus; ac proinde fateri pariter debemus, Spiritum Sanctum esse Deum. Ulterius; Prophetæ omnes, qui in veteri testamento sermones suos ad populum explicabant, hæc

P 2

com-

communi, & usitata formula utebantur. *Hæc dicit Dominus Deus.* At S. Petrus docet, Prophetas omnes loquutos fuisse a Spiritu Sancto inspiratos, seu Spiritum Sanctum loquutum fuisse per ora omnium Prophetarum; dicitur enim. II. Petr. 1.21. *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines: ergo ille Spiritus Sanctus, qui per ora Prophetarum loquebatur, est Deus.* Et confirmatur hoc ipsum ex verbis Lucæ 1.68. *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, & fecit redemptionem plebi suæ; & num. 69. Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui; & n. 70. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui a seculo sunt, & Prophetarum ejus: ergo semper Spiritus Sanctus, qui per os Sanctorum, & Prophetarum, loquitur, Deus est.* Præterea; Psal. 105. 14. *tentaverunt Deum in iniquo: Hic idem Deus, quem Judæi tentaverunt ex Davide, ab Apostolo vocatur Spiritus Sanctus; scribit enim ad Hebr. 3.7. Quapropter, sicut dicit Spiritus Sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatone, secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me Patres vestri: ergo vere Spiritus Sanctus est Deus.*

II. probatur ex Scripturis veteris testamenti. II. Regum 23.2. David hæc loquebatur: *Spiritus Domini locutus est per me, & sermo ejus per linguam meam. Dixit Deus Israel mihi, locutus est fortis Israel, Dominator hominum, justus dominator in timore Dei.* Id quibus verbis idem dicitur Spiritus Sanctus, & Deus. Insuper; Psal. 138. 7. *Quo ibo a Spiritu tuo? Et quo a facie tua fugiam? Ubi Spiritus Sanctus dicitur ubique esse, sicut ubique est Deus; dicitur in Cœlis esse, sicut in Cœlis est Deus; si ascendero in Cælum, tu illic es. &c.*

III. probatur ex Scripturis novi testamenti. S. Petrus Actorum 5. 3. hæc Ananiam dixit: *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui Sancto, & fraudare de pretio agri?* Et n.4. subdit: *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ubi Spiritus Sanctus apertissime dicitur Deus. Ulterius; Hoc idem expresse habetur I. ad Corinth. 3. 16. *Nescitis, quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Et c. 6.19. *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti?* Pariter in verbis hisce Deus nominatur Spiritus Sanctus. Insuper I. ad Cor. 12.4. *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus:*

Et divisiones ministrantium sunt, idem autem Dominus: Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et n. 11. postquam sigillatim gratias omnes numerasset, subdit: *Hæc autem omnia operatur unus, atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult.* Adhuc Matth. 28.19. *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Si Spiritus Sanctus esset creatura, & divinam naturam non haberet, quæ ratione a Christo cum Patre, & seipso, qui divinam unam naturam habent, copularetur? Quomodo poneretur sub nomine in singulari, per quod unitas naturæ, ut in Patre, & Filio, ita etiam in Spiritu Sancto, intelligitur? Quonam etiam pacto tribueretur ei regeneratio, sanctificatio, gratiæ diffusio, si per Davidem psal. 83.12. *gratiam, & gloriam dabit Dominus?*

IV. probatur ex Conciliis. Synodus Alexandrina ann. 362. congregata, Præsidente S. Achanasio, hæc fuit prima, in qua Macedonii error damnatus apparuit. In Illyrico pariter, Valentiniano imperante, eoque etiam procurante, congregati sunt Episcopi quamplures, qui Nicænam Synodum confirmarunt, & Spiritus Sancti divinitatem stabilierunt. Constat ex Epistola Synodica ad Asianos, quam Illyrici Episcopi scripserunt, & quam Imperator subjecit epistolæ a se scriptæ. Hæc Synodus habita est ann. 367. teste Theodoro. Ex Sozomeno lib.6. hist. c. 22. refert Du-Hamel, quod orta in Oriente controversia, an Spiritus Sanctus esset consubstantialis Patri, & Filio; ad Romanum Pontificem quæstionem dirimendam miserunt. Romanus vero Pontifex cum Episcopis Occidentalibus ad Orientales scripsit, ut Trinitatem colerent ejusdem substantiæ, ejusdemque gloriæ. Subdit Du-Hamel: „ Quo perfectio, tanquam re
„ semel a Romana Ecclesia dijudicata, sin-
„ gulos acquievissè; atque hunc in modum
„ controversiam terminatam esse. „ Post-
modum habitum est Concilium Romanum sub Damaso Papa adversus Auxentium, & in eo definitum est, Spiritum Sanctum esse unius naturæ cum Patre. Refert Theodoretus lib.2. hist. c.22., qui recitat quoque Epistolam Damasi ad Episcopos Illyrici; & pariter lib.5.c.1. aliam epistolam ejusdem Pontificis synodicam, affert ad Paulinum Antiochenum. In hoc Concilio sic definitum legitur: *Unam divinitatem, & potentiam credimus, & co-*
gnosci-

gnosimus, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, cum sit unus Deus in tribus personis. Secundum Baronium habitum est ann. 372. Ann. postmodum 381. habemus Concilium generale Constantinopolitanum I. ex centum quinquaginta Episcopis sub Theodosio magno congregatum a Damaso, Romano Pontifice. In hoc hæresis Macedonii proscripita est, Maximus Cynicus fuit depositus, & Spiritus Sanctus Dominus, & vivificans fuit dictus, ac simul adorandus cum Patre, & Filio, ut in Symbolo legitur. In epistola Synodica ad Damasum plura scribunt Patres de Spiritus Sancti divinitate. Ephesinum Concilium generale I. postmodum eandem docuit veritatem; pariter & Concilium generale Chalcedonense. Quibus deinde successerunt Concilia generalia Lateranense sub Innocentio III., & refertur in c. firmiter de summa Trinitate, & fide catholica; Florentinum, Tridentinum &c. Innumera vero sunt particularia Concilia, quæ de eodem fidei dogmate tractant, præcipue Tolertana.

V. probatur ex Patribus Græcis. Ignatius Martir in epist. ad Philadelphios: Unus est ingenitus Deus, & Pater; unus unigenitus Filius Deus Verbum, & homo; unus Paracletus Spiritus veritatis. Justinus martir in lib. cui titulus. *Expositio fidei* &c. At hunc librum eruditi Critici Justino abjudicant; verum si Justini non est, certe est antiqui, & catholici Scriptoris: Si in mundi disciplina, & in baptismi doctrina, & insuper in creationis ratione, potestatisque virtute, conjunctim nobis unum Patris, & Filii, & Spiritus Sancti numen, & nomen traditum est, quanam ratio, & oratio insciando asserere poterit, Filium, & Spiritum Sanctum divinæ naturæ, & essentiæ non esse? Ireneus lib. 4. c. 37. Et quoniam Verbum, idest Filius, semper erat cum Patre, per multa demonstravimus. Quoniam autem & sapientia, quæ est Spiritus, erat apud Deum ante omnem constitutionem, per Salomonem ait Deus: Sapientia fundavit terram, paravit autem cælum prudentia. Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagog. c. 12. Laudemus unum Patrem, & Filium una cum Spiritu Sancto, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia: Unum, per quem est, quod semper est; cujus membra omnes, cujus sunt gloria & secula, qui est undequaque bonus. Eusebius Alexandrinus ser. in Ascens. Domini. Sed mittam, dicit Christus, Spiritum Sanctum consubstantialem Patri, & mihi: Gregorius Neocæsariensis or. in Epipha-

nia: In cujus te nomine baptizabo? (dicebat Joannes ad Christum) In nomine Spiritus Sancti: At ille tecum est semper, utpote tibi consubstantialis. Eadem illi servitus, eadem mens, eadem vis, idem honor, eadem, quæ tibi, adoratio ab omnibus exhibetur. Athanasius in epist. ad Serapionem de Spiritu Sancto: Quemadmodum Filius, eo quod habet proprietatem cum Patre, quodque proprium germen est, ex illius substantia, non est creatura, sed Patri homousios, hoc est ejusdem essentiæ; sic haudquaquam Spiritus Sanctus possit esse creatura; quin potius impius est, qui hæc dicat, eo quod habet proprietatem cum Filio, quod ex illo datur omnibus; denique quod quæ habet, Filii sunt. Hæc sufficiebant ad persuadendum vel cuivis contentioso, ne posthac dicat, esse creaturam Spiritum Dei, qui est in Deo, quique profunda scrutatur Dei, qui ex Patre datur per Filium; ne ex his cogatur & Filium dicere creaturam, qui est Verbum, qui est Sapientia, qui figura, qui splendor Patris. Basilii lib. 5. cont. Eunomium: Proprium Dei est peccata dimittere: Si ergo nullius, nisi solius Dei est, peccata dimittere; dimittit autem Spiritus Sanctus per Apostolos: Deus est ergo Spiritus Sanctus, & ejusdem operationis cum Patre, & Filio. Nazianzenus or. 54., quæ est ep. 2. ad Cleodonium: Unam, eandemque Patris, & Filii, & Spiritus Sancti divinitatem agnoscendam esse, Deum quoque videlicet Spiritum profiundo. Epiphanius hæres. 61. Non alienus a Patre, & Filio, (Spiritus Sanctus), sed ex eadem essentiæ, ex eadem deitate, ex Patre, & Filio, cum Patre, & Filio semper in substantia, Spiritus Sanctus, Spiritus divinus, Spiritus gloriæ, Spiritus Christi, Spiritus Patris: Nam Spiritus Patris, qui loquitur in vobis; & Spiritus meus consistit in medio vestrum: Tertius nomenclaturæ, æqualis deitate, non alteratus, præter Patrem, & Filium, vinculum Trinitatis, signaculum confessionis. Chrysostomus de consubstantiali Trinitate: Quæ cum omnia recte didiceris, crede, quod Patri Filiis consubstantialis sit, & quod consubstantialis sit Spiritus Sanctus. Nam si ex Patre procedit, & a Filio sumit, non alterius substantiæ est Spiritus. Spiritus Dei, Spiritus Christi, Spiritus veritatis, Spiritus consolator, non habens alium oppositum, Spiritus Deus.

VI. probatur ex Patribus Latinis. Cyprianus in lib. de cardinalibus operibus Christi, si ipsius genuinus est fœtus. cap. de ablutione pedum: Ipse summus Sacerdos sui est sacramenti institutor, & auctor: in cæteris homines Spiritum Sanctum habuere Doctorem:

Et

Et sicut par est Spiritui Sancto, & Christo divinitas, ita in suis institutis aqua est auctoritas, & potestas; nec minus ratum est, quod Spiritui Sancto distante Apostoli tradiderunt, quam quod ipse tradidit, & in sui commemorationem fieri praecepit. Hilarius lib. 2. de Trinitate. Est enim, (Spiritus Sanctus) quandoquidem donatur, accipitur, obtinetur: Et qui confessioni Patris, & Filii connexus est, non potest a confessione Patris, & Filii separari. Ambrosius lib. 3. de Spiritu Sancto c. 11. Nec solum hoc loco evidenter Sancti Spiritus divinitas, hoc est divinitatem testatur Scriptura; sed etiam ipse Dominus dixit in Evangelio: Quoniam Deus Spiritus est: Quem locum ita expresse Arianus testificamini esse de Spiritu Sancto, ut cum de vestris codicibus auferatis, atque utinam de vestris, & non etiam de Ecclesiae codicibus tolleretis. Hieronymus ad cap. 63. Isaiae: Eiusdem Spiritus Sanctus cum Patre, Filioque natura est. Augustinus lib. 2. contra Maximinum c. 11. Non vis Spiritum dicere Deum, cuius tamen divinitatem per laudem coactus es confiteri: Ut cum sit unus, ubique sit praesens, & nemini sanctificanda desit, ubicumque quisque Christianus esse, & Deum orare voluerit, simul se omnibus exhibendo, sive in Oriente, sive in Occidente baptizentur in Christo: Hoc & nos dicimus, talem, ac tantum absit a nobis, ut Deum negemus. Chrysologus ser. 57. Postquam suscepta carnis confessus es sacramentum, oportet te Deitatem Spiritus confiteri; ut Trinitatis unitas aqua, Patris, Filii, & Spiritus Sancti, per omnia, & in omnibus virtutis integram fidei in nostra confessione custodiat, & teneat veritatem. S. Leo magnus ser. 2. de Pentecoste c. 2. Cum igitur ad intelligendam dignitatem Spiritus Sancti aciem mentis intendimus, nihil diversum ab excellentia Patris & Filii cogitemus; quia in nullo ab unitate sua discrepat divinitatis essentia. Sempiternum est Patri consempiterni sibi Filii sui esse genitorem: Sempiternum est Filio intemporaliter a Patre esse genitum: Sempiternum quoque est Spiritui Sancto Spiritum esse Patris, & Filii. Ut nunquam Pater sine Filio, nunquam Filius sine Patre, nunquam Pater, & Filius fuerint sine Spiritu Sancto, & omnibus existentiae gradibus exclusis, nulla ibi persona sit anterior, nulla posterior. Fulgentius de fide orthodoxa c. 8. Inde est, quod etiam Spiritum Sanctum creatorem vera fides asserit, non creaturam. Et in responsione contra Arianos ad finem: Sanctum quoque Spiritum non aliud fatemur esse, quam Deum, nec a Filio, nec a Patre, diversum; nec in Filio, nec in Patre consu-

sum. S. Gregorius magnus hom. 5. in Ezechielem: Quia Spiritus Sanctus Deus ante secula Patri, & Filio est coaeternus, querendum nobis est, cur discurrere dicatur &c. VII. Probatur Rationibus I. In divinis quod procedit ab alio Deus est; Spiritus Sanctus procedit ab alio, hoc est a Deo: ergo Deus est. Major est indubitata apud Patres, qui hoc principio utebantur, ut Verbi divinitatem contra Arianos probarent. Unde Ambrosius lib. 1. de Spir. Sancto c. 4. rationem hanc reddit; quia procedere ab alio est recipere ipsum esse principii, a quo est processio: Minor est innegabilis ex verbis Christi apud Joann. 15. 26. Cum autem venerit Paraclitus, quem mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. II. In baptismo non invocatur nomen, nisi Dei; sed invocatur nomen Spiritus Sancti: ergo Spiritus Sanctus est Deus. Major est certa; quia baptismus est sacramentum fidei, in quo fidei auctor est invocandus: ergo invocandus est Deus: Unde Athanasius in lib. ad Serapionem: Nam qui de Trinitate aliquid eximit, & in solo Patris nomine baptizatur, aut in solo nomine Filii, aut sine Spiritu, in Patre ac Filio, nihil accipit; sed inanis, ac sine initiatione manet, tam ipse, quam qui tribuere videtur. III. Scrutator cordium, & renum non potest esse, nisi Deus; Spiritus Sanctus scrutatur internas hominum cogitationes: ergo est Deus. Major est Psal. 7. 10. Scrutans corda & renes Deus. Minor est in I. ad Corinth. 2. 10. Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quae sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est? Ita & quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. IV. Collator gratiae sanctificantis hominem nequit esse, nisi Deus; at Spiritus Sanctus hanc gratiam confert: ergo est Deus. Major est S. Basilii lib. 5. adv. Eunonium dicentis: Creatura non potest sanctificare creaturam. Minor pariter constat ex multis Scripturae locis, in quibus Spiritus Sanctus vocatur Spiritus sanctificationis; ad Rom. 8. Spiritus adoptionis; ad Hebr. 11. Spiritus gratiae. Act. 15. In nationes gratia Spiritus Sancti effusa est &c.; ad Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis; ad Galat. 5. &c. V. Nemo remittit peccata, nisi Deus; Spiritus Sanctus remittit peccata: ergo est Deus. Minor ex eo constat, quod Spiritus Sanctus est principium, unde

unde provenit potestas dimittendi peccata, quæ est in Ecclesia. Dicitur enim Joan. 20. *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittantur eis &c.* VI. Qui habitat in anima intelligente, tanquam in templo, Deus est; Spiritus Sanctus habitat in anima rationali tanquam in templo: ergo Deus est. Major constat ex pluribus; tum quia soli Deo templum debetur; tum quia pervadere totum creaturæ esse proprium est Dei &c. Minor fit patens ex illo Apostoli 1. ad Cor. 3. *Nescitis, quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis.* VII. Nemo aliquid usquemodo creavit, nisi solus Deus; at Spiritus Sanctus dicitur in Scripturis creasse: ergo est Deus. Minor probatur ex illo Job. 33. *Spiritus Dei fecit me:* Ex illo Psal. 103. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur.* VIII. Solus Deus futura prædicit; Spiritus Sanctus futura prædicit: ergo est Deus. Major patet ex illo Isai. 41. 23. *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia Dii estis vos.* Minor pariter ex illo 11. Pet. 1. *Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.*

Opponunt I. Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, in Scripturis diverso modo exprimuntur: ergo sunt diversæ naturæ. Probatur antecedens. I. ad Cor. 8. dicitur: *Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illum; & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum; & unus Spiritus Sanctus, in quo omnia;* sed ex, per, & in, diversos important modos: ergo Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, in Scripturis diverso modo exprimuntur. II. Scripturæ nunquam nominant Deum Spiritum Sanctum; nunquam eum adorandum proponunt: ergo Spiritus Sanctus non est Deus. III. Quæ Scripturæ Spiritui Sancto tribuunt, conveyire non possunt Deo: ergo ex mente Scripturarum Spiritus Sanctus non est Deus. Probatur antecedens. Scripturæ tribuunt Spiritui Sancto gemere, interpellare, postulare pro nobis; sed hæc convenire non possunt Deo: ergo &c. Probatur minor. Gemere dicit defectum, & corpori, non Spiritui convenit; interpellare, & postulare, inferioritatem dicunt: ergo &c. IV. Spiritus Sanctus dicitur missus; sed qui mittitur inferior est eo, a quo mittitur: ergo Spiritus Sanctus est inferior cæteris personis: ergo non est Deus. V. Spiritus Sanctus vel producitur per naturam, vel per artem; non per naturam, quia aliter esset Verbum; si per artem: ergo est artificium,

vel opificium; & consequenter non ejusdem naturæ cum producente. VI. Spiritus Sanctus non est ingenuus, nec est genitus: ergo non est naturæ divinæ confors. Antecedens patet; quia ingenuus est solus Pater, genitus est solus Filius: ergo &c. VII. Spiritus Sanctus non loquitur a semetipso: ergo non est Deus. Consequentia sequitur; quia qui a semetipso non loquitur, & tantum ea profert, quæ audit, Legatus est potius Dei, quam Deus. VIII. Dionysius Alexandrinus ex Basilio ep. 42. apud Petavium lib. 1. de Trinit. c. 14. hæc de Spiritu Sancto scribit: *Hunc ab adorandæ deitatis consortio segregasse, & creatæ, ac servili naturæ annumerasse fertur;* verba sunt Basilii de Dionysio. IX. Basilius ipse non semper credit, Spiritum Sanctum esse Deum; quia non in omnibus suis libris ipsum Deum appellavit. X. Gregorius Nazianzenus or. 20. commendat hanc Basilii omissionem: ergo vere articulus de divinitate Spiritus Sancti, saltem pro eo tempore, quo Patres isti vivebant, ad fidem non pertinebat: ergo deficit traditio.

Respondemus ad I., quod quanvis aliquando tres divinæ personæ dissimili modo exprimantur; aliquando tamen eadem expressio, quæ uni tribuitur, tribus etiam datur. Ita ad Rom. 11. dicitur: *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso;* quibus verbis totæ illæ tres expressiones, vel uni personæ dantur, vel uni naturæ, quæ eadem est in tribus personis: Unde expressiones illæ dissimiles nihil ad intentum. Adversariorum faciunt.

Ad II. dicitur, quod quanvis in aliquibus Scripturæ locis Spiritus Sanctus explicite non dicatur Deus, dicitur tamen implicite. Quum enim Scripturæ testentur, Spiritum Sanctum a Patre procedere, esse primum nostræ fidei objectum, habere eandem efficientiam cum reliquis personis, in creaturis intelligentibus, tanquam in templo, habitare &c., hæc omnia, quæ non conveniunt, nisi Deo, Spiritum Sanctum ostendunt esse Deum. Cæterum sufficit, ut in aliquibus Scripturæ locis etiam explicite Spiritus Sanctus vocetur Deus; ut in probationibus diximus.

Ad III. Illa omnia improprie, non proprie Spiritui Sancto tribuuntur. Dicitur enim, quod gemat, interpellat, postulet; non quod ipse hæc faciat, sed quod hæc facere facit a nobis; nos enim facit gementes, interpellantes. Unde Augustinus ep. 105. *Dicitur est interpellat pro sanctis, quia inter-*

interpellare Sanctos facit ; sicut dictum est : Tentat vos Dominus Deus noster , ut sciat , si diligatis eum , hoc est , ut scire vos faciat .

Ad IV. occurrit Augustinus lib. 2. de Trin. c. 5. dicendo , quod missio per modum imperii significat excellentiam mittentis , non vero quælibet alia missio . Filius , & Spiritus Sanctus , non mittuntur secundum imperium , sed solum mitti dicuntur , quia Filius procedit a Patre , Spiritus Sanctus procedit a Patre , & Filio ; uterque autem visibili forma inter homines apparuerunt ; unus quidem in carne humana , alius in columbæ specie &c.

Ad V. dicitur , quod modus agendi per naturam est per intellectum , & per voluntatem ; Filius procedit per intellectum ; Spiritus Sanctus per voluntatem ; & sic non procedit per artem .

Ad VI. Quavis Spiritus Sanctus nec sit ingenus , nec genitus , tamen est procedens . Non enim genitus , & ingenus , adeo opponuntur , ut inter ipsa non sit medium , per quod alia via procedat a Patre , & Filio ; adeoque sit procedens per voluntatem , quando genitus procedit per intellectum .

Ad VII. Spiritus Sanctus quum accipiat a Patre , & Filio simul cum essentia alia attributa , hæc aliquo modo dicitur ab alio habere ; adeoque cum ipsis habet etiam sapientiam , itaut quæcunque loquitur aliquo pariter modo dicatur non a semetipso , sed ab alio loqui . Cæterum nullo modo loquitur ut Legatus alterius , sed a se ipso prout loquitur ut Deus . Audiatur Augustinus tract. 99. in Joann. *Non ergo loquetur a semetipso , sed quacunque audiet , loquetur . Ab illo audiet , a quo procedit . Audire illi est scire ; scire vero esse . Quia ergo non est a semetipso , sed ab illo , a quo procedit , a quo illi est essentia , ab illo scientia , ab illo agitur audientia , quia nihil est aliud , quam scientia .*

Ad VIII. Basilii non loquitur nisi de audi-

tu . Non enim ipse legerat , quæ refert , in Dionysio Alexandrino ; sed tantum ait , quod ferebatur , ea Dionysium scripsisse . *Servili naturæ annumerasse fertur .* Falsus autem fuit rumor ; quod ex aliis Dionysiis verbis ostenditur . Nimirum in responsione ad propositiones Pauli Samosatani : *Non impune feret is , qui adversus benignum Spiritum Sanctum blasphemus est ; Spiritus autem est Deus .* Et in epist. ad eundem Paulum Samosatenum : *Nisi enim esset Christus Deus Verbum , non potuisset non esse peccati obnoxius . Nullus enim non obnoxius est peccato , nisi unus Christus , ut & Pater Christi , & Spiritus Sanctus .*

Ad IX. Basilii semper credidit Spiritus Sancti divinitatem , quanvis de eadem non semper expresse , quæ ejus fuit prudens æconomia , loquutus fuerit . Ut enim testatur Nazianzenus or. 20. *Illi nudam , & apertam vocem de Spiritu Sancto , quod Deus esset , arripere studebant , (quod quidem tamen si verum erat , impium tamen illis , atque improbo impietatis antistiti videbatur) ut eum quidem cum theologica lingua civitate pellerent , ipsi autem Ecclesiam occuparent .* Attamen quando Basilii tacebat , Spiritum Sanctum esse Deum , nec dicebat , non esse Deum ; immortalia de Spiritu Sancto scribebat , quæ non poterant , nisi vero Deo , convenire .

Ad X. Nazianzenus non commendat Basilii omissionem , sed ejus æconomiam . Cæterum Basilii ipse Nazianzeno scribebat , ut ipse non taceret , quæ ab eo non dicebantur ; quum ipse non haberet tacendi necessitatem , quæ in eo erat . Denique Basilii non semper æconomia illa usus fuit , quia eam necessariam in quolibet casu non agnovit . Ait enim ep. 141. *Confitendum est , Deum esse Patrem , Deum Filium , Deum Spiritum Sanctum ; quemadmodum divina Scriptura , & qui sublimiora contemplati sunt , docuerunt .*

DISSERTATIO CXX.

De Appropriatione in divinis, de divinarum Personarum Æqualitate, & Consubstantialitate, de earundem Circuminfessione, Notionibus, & Missione.

Unt proprietates, quæ dicuntur divinarum Personarum in communi; & sunt proprietates, quæ sunt earundem in particulari; Patris nimirum, Filii, & Spiritus Sancti. De his ultimis agemus in Dissertationibus, in quibus de qualibet ex Personis fiet sermo; de primis vero hac in Dissertatione pertractamus. Proprietates igitur divinarum Personarum in communi hæc numerantur; nempe Appropriatio, Æqualitas, Consubstantialitas, Circuminfessio, Notiones, Missio. Hoc ordine de singulis agendum est.

Appropriatio est locutio, qua attributa aliqua, vel quædam operationes, quæ vere sunt omnibus Personis communes, ex Patrum nihilominus, & Theologorum usu, potius uni Personæ, quam alteri, tribuuntur. Et quidem locutiones istæ adhuc in divinis Scripturis fundamentum habent; unde Patres, & Theologi se moverunt ad eas in loquendi, vel scribendi usum introducendas. In Scripturis enim sæpe videmus, Patri tribui omnipotentiam, Filio sapientiam, bonitatem Spiritui Sancto. Et hoc vel propter eminentiam divinarum personarum, vel propter mentis nostræ imperfectionem. Eminentiam quidem divinarum personarum facit, ut æqualeat quæque ipsarum perfectionibus in aliis distinctis, quanvis sit ipsa una, & indistincta. Imperfectio quoque mentis nostræ; quia non potest personales Dei proprietates nisi difficulter cognoscere, quum nullam habeant cum proprietatibus personalibus creaturarum convenientiam; unde recurrit ad cognoscendum eas per proprietates essentielles, quæ nobis sunt notiores. Ut hoc autem recte fiat, debent congruentiæ quædam observari.

Congruentiæ ejusmodi dicuntur quadruplices; nimirum Essæ, Unitatis, Virtutis, & Habitudois. Propter congruentiam, quæ respicit Essæ, fit, ut specialiter appro-

PAR. II.

prientur personis, quæ habent aliquam similitudinem cum esse personarum. Unde S. Hilarius lib. 2. de Trinit. appropriat æternitatem Patri, pulcritudinem Filio, fruitionem Spiritui Sancto. *Æternitas est in Patre, species in imagine, usus in munere.* Hæc enim analogiam habent cum esse Patris, Filii, & Spiritus Sancti; quatenus Pater, quia est sine principio, habet æternitatem, & dicitur Pater æternus; Filius, quia est imago Patris, & imago perfecta, adeoque pulchra, dicitur species; Spiritus Sanctus, quia est amor, & amor ad fruitionem, sive ad usum pertinet, vocatur usus. Propter congruentiam, quæ respicit Unitatem, Patri tribuitur unitas, Filio æqualitas, Spiritui Sancto concordia. Unde Augustinus lib. 6. de Trin. c. 10. *In Patre est unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu Sancto æqualitatis, unitatisque concordia.* Unitas tribuitur Patri, quia unitas non præsupponit aliam unitatem, sic Pater non præsupponit aliam personam. Æqualitas Filio, quia æqualitas supponit aliud, & Filius supponit Patrem, cui est æqualis. Concordia est duorum nexus, & ideo tribuitur Spiritui Sancto, qui est quasi vinculum Patris, & Filii, & utriusque amor. Propter congruentiam, quæ respicit virtutem, potentia tribuitur Patri; potentia enim habet rationem principii, & hæc ratio est inessens Patri; sapientia Filio; quia quum sit Verbum, spectat ad intellectum, cui est sapere, & scire; bonitas Spiritui Sancto; bonitas enim est amoris objectum, & per amorem Spiritus Sanctus producit. Propter congruentiam habitudinis, nomina, quæ habent habitudinem ad causam, modo tribuuntur Patri, modo Filio, modo Spiritui Sancto. Et quidem voces, quæ designant causam materiale, veluti *Ex*, & est sermo de operationibus ad intra, significant Patrem. Et sic loquebantur Patres contra Arium, quando dicebant: *Pater Filium genuit ex se, ex sua substantia*; Et sensus erat, quod Pater non genuerit Filium ex nihilo, ut dicebant

Q

Aria-

Ariani, sed ex sua substantia, veluti ex causa materiali, in quantum suam essentiam ipsi communicavit; Si vero eadem vox referatur ad operationes ad extra, significat causam efficientem; & tribuitur Patri, quia Patri etiam tribuitur omnipotentia. Voces vero, quæ significant causam mediam, scilicet *Per*, tribuuntur Filio; quia Pater per Filium creaturas omnes creavit; Joan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Voces denique, quæ significant propensionem Dei in creaturas, veluti *In*, tribuuntur Spiritui Sancto. Unde Augustinus lib. 6. de Trinit. c. 10. *Non confuse accipiendum est quod ait Apostolus, Ex ipso, & per ipsum, & in ipso. Ex ipso dicens, propter Patrem; Per ipsum, propter Filium; Et In ipso, propter Spiritum Sanctum.* Denique sit, ut Filio approprientur ea, quæ conveniunt intellectui, per quem ipse generatur; ut veritas, sapientia, scientia &c.; & Spiritui Sancto approprientur ea, quæ conveniunt voluntati, per quam ipse procedit; ut bonitas, amor, fruitio, gaudium, donum &c.

Æqualitas in divinis Personis attendi potest in tribus; nimirum in essentia, in attributis, in relationibus; & in tribus hisce dicimus illas æquales esse. I. in essentia; quia in iisdem est una, & eadem numero essentia; sunt enim consubstantiales, ut dictum, & probatum est. II. in attributis; quia in ipsis sunt eadem numero attributa absoluta, quæ a Patre Filio communicantur, & a Patre, & Filio communicantur Spiritui Sancto. III. in relationibus; quia quum relationes sint omnino æquales, æquales etiam erunt personæ ratione relationum. Quod relationes sint omnino æquales ex eo patet, quia una non est altera dignior, etsi una sit ab altera diversa.

Opponi potest nihilominus contra hæc I. Esse, & omnipotentia specialiter Patri tribuuntur; sapientia Filio; amor Spiritui Sancto: ergo personæ non sunt æquales in essentia, & in attributis. II. Æternitas non convenit Filio, & Spiritui Sancto; quia æternitas, quum sine, & principio careat, convenire non potest iis, qui principium habent: ergo respectu saltem æternitatis personæ non sunt æquales. III. Paternitas est dignitas, & tamen reperitur in una persona, & non in aliis: ergo saltem ratione hujus dignitatis personæ non sunt æquales. IV. Majorem perfectionem dicunt omnes relationes simul sumptæ, quam una, aut alia relatio seorsim

accepta; ergo personæ sigillarim sumptæ non sunt æquales in perfectione personis simul acceptis.

Respondemus ad I. quod quanvis eadem essentia, & eadem attributa, non reperiantur in singulis personis secundum illum loquendi modum, qui dicitur appropriatio, & quem nuper explicavimus; reperiuntur tamen cum omnimoda identitate, & æqualitate a parte rei; & hoc sufficit, ut æquales omnino dicantur. Ad II. dicitur, quod æternitas caret principio durationis, quo quidem omnes divinæ personæ carent; quanvis Filius, & Spiritus Sanctus habeant principium originis. Fit proinde æquivocatio in principio, quod diversimode sumitur in argumento. Ad III. dicitur quod perfectio, quam dicit Paternitas, est in aliis personis per circuminfectionem; de qua mox loquemur. Ad IV. eadem est responsio; quodlibet enim cujuslibet personæ est per circuminfectionem in alia.

Consubstantialitas superat difficultatem, quandam, quæ potest esse in æqualitates æqualitas enim, si in rigore loquamur, importat distinctionem, quia nemo dicitur æqualis sibi ipsi, sed alteri; quum ergo in tribus divinis personis una sit substantia, melius visum fuit dicere illas consubstantiales, quam in rigore æquales. Vox consubstantialis, quæ latina est, correspondet græcæ voci *Homouios*; & maxime adhibita fuit in Nicæno Concilio ad exprimendam unitatem essentiae, & substantiæ trium divinarum personarum. Porro hæc una vox simul condemnat Sabellium, & Arium; Sabellium, quia idem non potest esse sibi consubstantialis; si ergo Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, sunt consubstantiales, non sunt una persona, sed plures, quæ consubstantiales dicuntur Arium quoque, quia si Pater, Filius, & Spiritus Sanctus non haberent unam naturam, non essent homouios, seu consubstantiales, sed essent homioustii, hoc est similis substantiæ, quæ ipsius hæresis erat. Unde nec dicendæ sunt divinæ personæ secundum Sabellium *Synousii*, quod excludit pluralitatem personarum; nec homioustii secundum Arium, quod excludit unitatem naturæ; sed homouiosii secundum Catholicos, quod importat distinctionem in personis, & in natura unitatem. Hinc Epiphanius hæres. 69. scribebat: *Ut serpens bituminis odorem refugit, aut cervæ halitum, aut gagata lapidis, aut Syracis suffitum: Sic Arius, & Sabellius*

bellius illam veritatem constantem consubstantialis professionem exosam habent. Liberius Papa ep. 11. ad Orientales circa medium de Fide Nicæna sic loquitur pariter de hac voce: *Qua nomine consubstantialis comprehensa tanquam propugnaculum firmum, & inexpugnabile omnes impetus, & machinas Arii retundit, & reprimat.* Marianus Victor in Opusc. de voce homoufios vocem hanc divinitus inventam fuisse tradit. Et S. Athanasius lib. de Synodo Ariminensi eam vocat columnam, vel cippum, in quo illorum, nempe Arianorum, impietas proscribitur, ac velut trophæum de ea superata, prostrataque statuitur.

Ariani opponebant Catholicis novitatem vocis; secundo etiam opponebant, quod ea usi fuissent Sabelliani ad probandum distinctionem numericam naturarum in personis divinis tanquam inconveniens; tertio opponebant, quod vocem illam exosam habuit Constantinus Imperator, ut legitur in epistola, quam scripsit per Hosium, Cordubensem Episcopum, ad Alexandrum, & Arium; quarto tandem, quod vocem homoufion, & consubstantialem Concilia Ariminense, & Sirmienſe, proscripserunt, atque damnaverunt.

Respondabant nihilominus Catholici ad hæc omnia; & quidem ad I. primo, argumentum esse retorquendum contra Arium, qui multas vocum novitates in medium induxit; ut enim ait S. Athanasius lib. de Synodo: *Num si penitus excludenda putant vocabula omnia non scripta, cur Arius tantum acervum dictionum, qua nusquam in Scripturis occurrunt, accumulaverit? Quales sunt; ex non extantibus; & non erat Filius, antequam gigneretur; & erat, quando non erat; & mutabilis est; & ineffabilis est; atque invisibilis Pater suo Filio; & Filius ne suam quidem noverit substantiam. Et cætera, qua in ridiculo, impioque commentario suo Arius evomuit ex opinione sua, non illi contradixerunt?* Et S. Hilarius in lib. cont. Constantium Imperatorem Arianum: *Non novitates vocum, sed profanas devitari jubet Apostolus; tu cur pias excludis, cum præsertim ab eo dictum sit: Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est? Innascibilem scriptum nusquam legis; nunquid & hoc negandum erit, quia novum est? Decernis similem Patri Filium; Evangelia non prædicant. Quid est, quod non refugis hanc vocem? In uno novitas eligitur, in alio submovetur. Ubi impietatis occasio patet, novitas admittitur; ubi autem religionis maxima, & sola cautela est, excluditur.*

PAR II.

Secundo dicebant, homoufion nomen non esse novum; quia illud usurpaverat Tertullianus lib. 4. cont. Marcionem. Pariter Dionysius Alexandrinus in epistola, ad Dionysium Romanum dixit, Christum esse *ἐμὴν τὴν θεῶν*, consubstantialem Deo; ut testatur Athanasius in lib. de sententiis Dionysii contra Arianos, & de Synodo. Afferunt etiam recentiores Catholici quidam testimonia Prochori in vita S. Joannis, & Martialis in epist. 1. ad Burdegalenses c. 10., sed inter Eruditos nostrorum temporum nemo dubitat, suppositicia esse hæc opera, & falso Auctoribus, quorum nomina præseferunt, tributa; ut ipsemet Bellarminus censer. Verbum Eusebius ipse, Episcopus Cæsariensis, etiam Arius, postquam tamen Nicæna Synodo subscripsit, dixit: *Novimus quosdam ex priscis eruditos, & præclaros Antistites, aliosque Scriptores, cum de Patris, & Filii deitate loquerentur, voce consubstantialis usos esse.* Refertur hæc Eusebii epistola à Theodoro lib. 1. hist. c. 12. Tertio occurrebant dicendo, quod sicut novis morbis nova remedia adhibentur, ita novis erroribus novæ fidei formulæ opponuntur. Quæ fuit responsio Athanasii in disputatione habita Laodiceæ, coram Probo: *Eccelesiastica semper moris est disciplina, si quando Hæreticorum nova doctrina exurgit, contra insolentes questionum novitates, rebus immutabiliter permanentibus, nominum vocabula mutare, & significantius rerum naturas exprimere, qua tamen existentiam causarum virtutibus congruam, & qua magis eandem antiquitatis fuisse demonstrant.*

Ad II. Verum est, quod refert S. Athanasius in lib. de Synodo Ariminensi, & Seleuciensi, Paulum Samosatenum, asserentem, Christum non esse a Deo ab æterno genitum, sed tantum in tempore ex Maria ortum, hoc argumentum adhibuisse: Si hoc non esset, sequeretur, Christum esse Patri consubstantialem; adeoque tres esse substantias, unam primariam, & duas ex illa derivatas. Et sic videretur intellexisse vocem consubstantialis pro unitate specifica, non numerica naturæ; quemadmodum in creatis Pater dicitur consubstantialis Filio, quia Petrus scilicet Filius habet eandem naturam cum Paulo Patre, a qua eam per generationem accepit; eandem quidem specie, non numero. Unde, ut testatur etiam in fine illius libri idem S. Athanasius, Episcopi, qui conveniant Antiochiæ, numero septuaginta, vel secundum S. Hilarium octoginta,

Q 2

con-

contra Samosatenum decreverunt, Filium non esse homouſion, idest conſubſtantialem Patri; ſed in eo ſenſu, quo vocem illam intelligebant Samosatenus, ejuſque ſectatores. Unde ex hoc facto nos deducimus pro nobis, vocem illam non eſſe novam, & primo in Nicæna Synodo inventam; & deinde probamus Hæreticorum intelligentiam, & pro re noſtra ſaniori modo intelligimus. Audiatur S. Hilarius lib. de Synodis circa finem; *Male homouſion Samosatenus conſeſſus eſt; ſed numquid melius Ariani negaverunt? Octoginta Episcopi olim reſpuerunt; ſed trecenti decem, & octo nuper receperunt. Illi contra hæreticum improbaſerunt, ſi & probando, & improbando unum utrique ſtatuerunt. Quid bene conſtituta convellimus?*

Ad III. Vera ſunt verba, quæ in Epistoſa Hoſii Conſtantini nomine ſcripta ſunt ad Alexandrum, & Arium; quæ ſunt ſequentia: *Valde exilis, & neutiquam tantæ contentione digna viſa eſt: Et inferius: De inani quadam quaſtionis particula ſeiſcitaberis: Et in ſuper: De rebus huiusmodi nec omnino rogetis, nec ad rogatum reſpondentis: Tales enim quaſtiones, quales nulla lex, canonve eccleſiaſticus neceſſario præſcribit, ſed inanis diſſoluti otii certatio proponit. Sed ad hæc reſpondemus, quod piætiſſimus Cæſar zelo, quo æſtuabat, impuſus, quaſtiones illas in Eccleſia omni ſtudio componere ſatagebat. Et quia dictum ei fuerat, quod ex ſolius huiusce vocis impedimento concordia retardabatur; ideo erat, quod vocem illam, non ſatis eam intelligens, tanquam impediens maximum, bonum in Eccleſia, exoſam habebat. Sed poſtea de rei veritate certior factus, a priori ſententia reſceſſit, & Nicænam Fidem amplectens, omnia, quæ in Synodo illa ſtatuta ſunt, adoravit. Legimus in lib. 2. Concil. Nicæni. paulo ante ſubſcriptiones in fragmento; quod Conſtantinus Imperator laudabat Deum, cum divina hæc audiret dogmata, & gaudens de noſtrorum Episcoporum concordia, exultabat ſpiritu: Studebat enim neminem, neque magnum, neque parvum, ab hac conſeſſione diſſentire. Reſeruntur pariter in lib. 4. ejuſdem Concilii epistoſæ orthodoxæ, quas contra Arium ſcripſit, & evulgavit.*

Ad IV. Ariminenſe Concilium, quod deinde Arianæ Hæreſi faverit, plurimi non recipiunt, quin & apertiffime reſpuunt. Verum in eo nihil contra aut vocem, aut rem, homouſios, ſeu conſubſtantialis, decretum legitur; ſed potius veritas catho-

lica deſcripta continetur; & Valens, & Urfacius, cum ipſorum octoginta ſequacibus, condemnati. At non probans hæc Conſtantius, Imperator, Arianis addiſtus, coacti ſunt ab illo aliqui ex illis Patribus Arianorum conſeſſioni ſubſcribere; & hinc eſt, quod Ariminenſe Concilium in Conciliabulum tranſiit. Aramen Conciliabulum fuit ex præſata inſta ſubſcriptione, vi & minis ab Imperatore extorta; non, vero quod in illo res fidei, & præcipue conſubſtantialis vox, aut proſcripta, aut mutata, aut damnata, fuerit. Pariter in Sirmienſe Concilio omnia per vim geſta, fuerint; ut quando de ipſo in ſuperioribus agebamus, diximus.

Ratio autem, propter quam fuit vox iſta, homouſion, ſeu conſubſtantialis, adhibita, fuerunt variæ fidei formulæ, omnes quidem ambiguae, & captioſæ, quas Ariani proponebant; ſimulque intelligentiæ, a vero, & catholico ſenſu alienæ, qua Catholicorum formulis impingebant. Quum enim Catholici propoſuiſſent dicere, *Filium eſſe Deum de Deo unigenitum; Eusebii, Nicomediensis Antistes, apertus Arianorum fautor, & ipſe Arius, dixit cæteris ſuis ſociis, ſe recepturum hanc Catholicorum formulam, quia omnes res creatæ ſimiliter ſunt ex Deo. Catholici addiderunt; Filium eſſe ex ſubſtantia Patris. Ariani aſſentiebant; quia Filius, uti dicebant, eſt potentia, & imago Patris, eique per omnia ſimilis, & immutabilis. Tunc Catholici, ad præcludenda Hæreticis eſſugia omnia, vocem homouſion induxerunt, aſſirmantes, Filium eſſe Patri conſubſtantialem; hoc eſt non ſolum ſimilis, ſed ejuſdem omnino naturæ, ac ſubſtantię, cum Patre.*

Verum primus vocis huiusce inventor fuit Eusebius Nicomediensis, ut teſtatur S. Ambroſius lib. 3. de fide c. 7. Scripſit Eusebius epistoſam ad ſuos Conſecrarios, in qua eos admonebat, ne concederent Filium eſſe verum; quia hoc idem eſſet, ac fateri Filium conſubſtantialem; quod quidem eorum ſententiæ erat omnino contrarium. Hæc epistoſa incidit in manus Catholicorum; unde ipſi poſtmodum, ad Eusebii, & aliorum Arianorum, cavillationes excludendas, hac voce uſi ſunt. Audiatur Ambroſius: *Nam cur homouſion Patri nolint Filium dicere, niſi quia nolunt verum Dei Filium conſteri? Sicut author ipſorum Eusebii Nicomediensis epistoſa ſua prodiſit dicens; ſi verum, inquit, Dei Filium, & increatum dicimus, homouſion cum Patre inci-*

incipimus confiteri. Hæc cum lecta esset Epistola in Concilio Nicæno, hoc verbum in tractatu fidei posuerunt Patres; quod id viderent Adversariis esse formidini, ut tanquam evaginato ab ipsis gladio, ipsorum nefanda caput hæresis amputarent. Et quanvis Ariani omnia alia vocabula, a Catholicis inventa; elusissent; hoc tamen homouision cludere non valentes, illud toto conatu oppugnavit. Quod adnotavit Nazianzenus or. 49. Potuissent homouision, sicut & cætera, verbotenus nominare, si habuissent quomodo illud ad aliam intelligentiam suo sensu perveterent. Sed cum viderent se in hoc verbo concludi, nullam omnino mentionem huius rei fieri voluerunt; ne aut proficendo crederent, aut credentes professi viderentur, subtili ingenio excusantes, quod aut scriptum non esset, aut Deum in substantia dici non oporteret, ne corporeus videretur. Et S. Athanasius lib. de Synodo Ariminensi addit: Vocis istius exquisita ratio, cum omnium ipsorum simulationem, siquidem illum dicant ex Deo esse, redarguit; tum eorum argutias, quibus simplices circumveniunt, excludit. Sane quum omnia sophisticis calumniis adulterare, & immutare possint ad arbitrium; solam hanc distinctionem, ut quæ ipsorum convincit hæresim, reformidant; quam quidem Patres pro munimento, & arcem contra omnia illorum impia commenta scriptam objecerunt. Hæc de vocis huiusce homouision, seu consubstantialis, origine, nativitate, progressu, ac artibus demum, quibus eam fidei hostes oppugnare conati sunt; opportunum visum est adnotasse; quæ quidem omnia ex Frassen & ex Petavio lib. 4. de Trinit. c. 5. a quo fortassis Frassen ipse traxerat, excerpsumus, & in clariorem methodum redigere, quantum pro viribus licuit, studuimus.

Circuminfessio, vel ut aliis placet, Circumincessio, in Dissertatione 110. fuit a nobis explicata, ad quam Legentes remittimus. Hic solum aliqua addimus, quæ ipsius præferunt usum in disputando contra Sabellianos, & Arianos, & quem pariter antiqui Patres adhibuerunt; solventes postmodum quæ contra ipsam Adversarii opponere student. Et quidem multum inservit Circuminfessio contra Arianos; nam si Pater est in Filio, & si Filius est in Patre, necessario Pater, & Filius consubstantiales sunt. Quod sic probatur. Debent necessario esse ambo immensi, æterni, increati; quia si unus non esset immensus, non esset ubicunque esset alius; si unus non esset æternus, non esset

omni tempore in alio; si unus non esset increatus, non posset intime pervadere, & penetrare divinam essentiam: ergo ambo sunt increati, immensi, æterni; ac per consequens consubstantiales. Inservit quoque contra Sabellianos; nam si unus est in alio; sunt duo, & non est unus; non enim est in se ipso, sed in alio. Unde Cyrillus Alexandrinus scribebat in lib. 12. thesauri: Eo ipso quod ait Christus, hunc in illo, & illum in hoc, videri, identitatem deitatis, & unitatem substantiæ, monstrari dicit: Cum autem alterum in altero inesse asserit, excludi illud, ne quis unum aliquid esse numero putet.

Quod autem hac ratione usi sint Patres ad Hæreticos hosce confodiendos, ex ipsorum testimoniis elucescit. Athanasius or. 5. adv. Arianos, sæpe asserit, Verbum, impartibile, & inseparabile esse a Patre, quod Verbum sit in Patre, & vicissim Pater in Verbo. En circuminfessionis usus apud Athanasium. Augustinus lib. 6. de Trinit. c. ult. Ita & singula sunt in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & unum omnia. En circuminfessionis usus apud Augustinum. Dionysius Alexandrinus in epist. ad Dionysium, Romanum Pontificem, eadem utitur, ut calumniam depeilat, quæ ab Adversariis suis afficiebatur, dicentibus, se adversus Sabellianos pugnantem, Patrem a Filio, & Spiritu Sancto separasse. En tertio seculo, quo Dionysius floruit, circuminfessionis usus apud eundem.

Opponunt autem Adversarii 1. Si Pater est in Filio, pariter Paternitas est in Filio; paternitas enim est forma, qua Pater est Pater, unde ubicunque erit Pater, Paternitas quoque erit. Si autem Paternitas est in Filio, Filius erit Pater. Sicut enim, quia Paternitas est in Patre, Pater est Pater, ita etiam quia Paternitas est in Filio, Filius erit Pater: hoc autem non est dicendum: ergo nec pariter dici potest, quod Paternitas sit in Filio, & quod in Filio sit Pater. II. Personæ divinæ se invicem excludunt, quia relative opponuntur; non enim idem potest referri ad seipsum. Quæ autem se invicem excludunt, non possunt esse in se mutuo: ergo nec Pater est in Filio, & in Spiritu Sancto, nec Filius in Patre, & Spiritu Sancto, nec Spiritus Sanctus in Patre, & Filio.

Respondemus ad I. cum Juenino, quod in Patre Paternitas est per modum formæ, & proprietatis personalis, cujusmodi non est in Filio; & ideo in Patre facit, ut sit Pater,

Pater, in Filio vero non facit, ut sit Pater. In Filio enim tantum est per simplicem identitatem cum essentia; quia Personæ Trinitatis non tantum sunt in invicem secundum essentiam, sed etiam secundum relationem; non autem per modum relationis, sed per modum identitatis cum essentia, seu natura. Alii dicunt, quod sint in invicem per concomitantiam; unde in Christo in Eucharistia existente dicitur etiam, quod sit Pater, & Spiritus Sanctus, sed per concomitantiam. Et proinde Ecclesia canit in sanctissimæ Trinitatis festo: *In Patre totus Filius, & totus in Verbo Pater.*

Ad II. dicitur, quod vere sese invicem excludunt, quæ relative opponuntur secundum omnia, non vero, quæ secundum aliqua tantum opponuntur. Personæ Trinitatis opponuntur relative secundum aliqua, scilicet prout dicunt relationes, quæ se habent per modum formæ determinantis essentiam divinam, ut sub tali ratione existat, seu sub ratione Patris, aut Filii, aut Spiritus Sancti: non autem opponuntur secundum omnia, quia secundum essentiam conveniunt. Paternitas enim realiter, & entitative est idem cum essentia, cum qua pariter est realiter, & entitative idem filiatio, & spiratio passiva. Hanc responsionem Jueninus desumit a S. Thoma, 1. p. q. 42. ar. 5. ad 3. docente: *Dicendum, quod Pater, & Filius, opponuntur secundum relationes, non autem secundum essentiam; & tamen oppositorum relative unum est in altero, ut dictum est.*

Notiones pariter explicavimus in Dissert. CXI. in qua diximus, quid, & quoruplex sit notio in divinis; & quod Theologi de schola notionis nomen, seu potius significatum, a Sanctis Patribus desumpserunt; ut Bellarminus fatetur, & Petavius non diffidet. Hic autem addimus, quod tria ad notionem requiruntur; primo, ut nomen, quod per ipsam significatur, exprimat aliquem characterem, qui importet dignitatem; secundo, ut aliquid speciale, ac distinctivum dicat; tertio, ut pertineat ad originem; quia in divinis nihil est distinctivum, & speciale, quod ad originem non spectet. Quæ omnia in notionibus divinis verificantur, ut illas consideranti manifestum redditur.

Opponunt I. Innascibilitas est negatio; negat enim nascibilitatem, producibilitatem, generabilitatem; unde idem est ac negatio nascibilitatis, producibilitatis, generabilitatis; sed negatio non potest esse notio;

quum non possit deducere audientem in cognitionem personæ, cuius est notio; ergo innascibilitas non est notio. II. Spiratio activa est communis Patri, & Filio; sed notio debet esse specialis unius Personæ; quum significare debeat proprium, & specialem characterem illius; ergo Spiratio activa non est notio in divinis. III. Præter quinque notiones communiter assignatas, dantur etiam inspirabilitas in Filio, & ingenerabilitas in Spiritu Sancto, quæ sunt notiones Filii, & Spiritus Sancti; sicut innascibilitas est notio Patris: ergo septem sunt notiones. IV. Notiones etiam sunt personarum generatio, natiuitas, verbum, imago, donum, amor; quia deducunt nos in specialem cognitionem divinarum personarum: ergo fere ad decimum tertium numerum notiones perveniunt.

Respondemus ad I. Negationem illam, quæ deprehenditur in innascibilitate, fundari in positivo; quia fundatur in eo, quod prima Persona sit a se; quando duæ aliæ, tanquam a principio originis sunt ab alio. Negatio autem, quæ non fundatur in positivo non potest esse notio; potest tamen esse illa, quæ in positivo fundatur; quemadmodum est innascibilitas.

Ad II. Non est verum, quod notio debet esse specialis unius personæ, sed verum est, quod non debeat esse communis pluribus personis; si per plures personas intelligantur tres personæ, non vero si intelligantur duæ. Et ratio est, quia si intelligerentur tres, essent communes toti Trinitati, adeoque nullo modo speciales essent; cuiusmodi essent quidem, si intelliguntur duæ, quia duæ Trinitatem non constituent.

Ad III. Hæc est differentia inter innascibilitatem, & inter ingenerabilitatem, & inspirabilitatem, ratione cuius illa est notio in divinis, non vero istæ; quia innascibilitas est negatio, quæ fundatur in positivo, quod dignitatem importat; importat enim esse a se; ut nuper diximus: At ingenerabilitas, & inspirabilitas, etsi dicantur in positivo fundari, nulla tamen dignitas a positivo illo importatur; quia si esset dignitas non generari, non esset dignitas generari; & si esset dignitas non spirari, non esset dignitas spirari; & inde est, quod nec ingenerabilitas, nec inspirabilitas notiones esse possunt.

Ad IV. dicitur, quod generatio, & natiuitas, exprimunt fieri divinarum personarum, non vero significant personas jam

existentes, scilicet prout sunt, ex existunt; unde non possunt in notionum numero collocari. Pater enim non est Pater, nisi post generationem; & Filius non est Filius, nisi post nativitatem: unde neutra ex illis potest esse notio personarum ut existentium. Verbum, & imago, sunt synonyma cum filiatione; donum, & amor, sunt pariter cum spiratione passiva synonyma.

Remanet, ut Missionem Personarum in divinis explicemus; de qua nihil in superioribus diximus. Missio in divinis est processio unius personæ ab alia in ordine ad aliquem effectum ad extra de novo producendum. Et quidem dicitur processio unius personæ ab alia, quia missio est tanquam emissio missi a mittente, sicuti flores a planta emittuntur; divinæ autem personæ tantum per processionem emittuntur. Dicitur quoque ad aliquem effectum ad extra de novo producendum; quia missio est ad aliquid, quod antea non erat; unde aliqui dicunt, ad aliquem effectum temporalem; & per consequens denotat aliquid ad extra, quia operationes ad intra sunt ab æterno. Ex his autem duobus, quæ dicit Missio, scilicet processione, & effectu ad extra, quodnam dicatur principalius, & in recto, quodnam vero minus principaliter, & in obliquo, quæstio est inter Thomistas, & Scotistas; pro qua Scribentes pro utraque parte videre poterunt, qui eam videndi desiderio tenentur. Augustinus certe lib. 2. de Trinit. c. 5. de utroque sic scribit: *Si ergo (Filius) missus dicitur, in quantum apparet foris in creatura corporali, qui intus in natura spiritali oculis mortalium semper occultus est: jam in promptu est intelligere etiam de Spiritu Sancto, cum missus & ipse dicatur. Facta est enim quadam creatura species ex tempore, in qua visibiliter ostenderetur Spiritus Sanctus... Hæc operatio visibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus, missio Spiritus Sancti dicta est.*

Unde habemus, quod missio, sumpta adequate, & proprie, dicit quid æternum, processionem scilicet æternam, & quid temporale, effectum nimirum ad extra, temporaliter producendum. Soli Filio, & Spiritui Sancto, competit mitti; quia illis tantum competit processio, sine qua non est missio. Pater autem nunquam mittitur, nec improprie quidem, quia nunquam ab alio potest procedere. Et si Pater carnem sumpseret, ut de facto Verbum sumpseret, neque missus potuisset dici. Augustinus

lib. 2. de Trin. c. 5. *Pater nusquam legitur missus.* Et lib. 4. c. 20. *Pater, cum ex tempore a quoquam cognoscitur, non dicitur missus; non enim habet, de quo sit, aut ex quo procedat.* Et lib. 6. c. 4. *Quoniam non habet authorem, a quo genitus sit, vel a quo procedat.*

Quod autem hæc missio personarum in divinis sit, & existat, clarum ex Scripturis habemus; Joan. 8. *Et si judico ego, judicium meum verum est, quia solus non sum: Sed ego, & qui misit me, Pater.* Joan. 10. *Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis; quia blasphemat; quia dixit Filius Dei sum.* Ad Galatas 4. *Quando venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.* Joann. 16. *Si autem abiero, mittam eum ad vos.* Magister Sententiarum in 1. dist. 4., ut distinguat duplicem missionem, æternam scilicet, & temporalem, duplicem quoque distinguit processionem, æternam pariter, & temporalem. Unde dist. 15. §. *quod duobus modis*, probat, quod a quibusdam processionem æternæ Filii tribuatur missionis nomen; & quod etiam tribuatur processionem æternæ Spiritus Sancti; affert testimonium S. Gregorii magni hom. 26. in Evangel., ubi postquam dixerat de Filio: *Eo ipso a Patre Filius mitti dicitur, quo a Patre generatur: De Spiritu Sancto subdit: Ejus missio ipsa processio est, qua a Patre procedit, & Filio.* Denique, quod processio temporalis vocetur missio, probat testimonio Bedæ, in hom. Domin. 1. post Ascensionem dicentis: *Cum gratia Spiritus Sancti datur hominibus, profecto mittitur Spiritus a Patre, mittitur & a Filio; procedit a Patre, procedit & a Filio; quia & ejus missio est ipsa processio.*

Unde primo dividunt Theologi Scholastici Missionem in propriam, & impropriam. Impropria est illa; quam modo ex Magistro diximus esse processionem æternam; vel quæ tribuitur effectui temporali manifestativo personæ procedentis, qui quidem effectus, sicut est a tota Trinitate, ita pariter a tota Trinitate dicitur facta missio. Et in hoc sensu S. Augustinus lib. 2. de Trinit. c. 5. dixit Filium missum a Spiritu Sancto, & a se ipso. Propria missio, quæ est illa, quam definitivimus, dividitur in activam, & passivam; in visibilem, & invisibilem. Divisio in activam, & passivam, est ratione processionis æternæ, quam diximus importari a missione proprie dicta: Et divisio in visibilem, & invisibilem, est ratione effectus ad extra, seu termini temporalis, qui etiam a missione pro-

proprie dicta importatur. Missio activa dicit processionem, seu originem activam in ordine ad effectum ad extra; missio passiva dicit processionem, seu originem passivam in ordine ad eundem effectum. Missio visibilis est processio unius personæ ab alia in ordine ad effectum ad extra, mediante aliquo signo sensibili, quod ut plurimum solet esse visibile; missio invisibilis est processio unius personæ ab alia in ordine ad sanctificationem creaturæ rationalis per donum invisibilis gratiæ. Aliæ subdivisiones apud Scholasticos passim inveniuntur.

Opponunt contra hæc dicta I. In divinis est omnimoda æqualitas: ergo non est missio, quæ majoritatem dicit in mittente, minoritatem in misso. II. In divinis non datur separatio: ergo non datur missio, quæ importat separationem missi a mittente. III. SS. Patres docent, missionem a Patre aliud non esse, quam Filii a Patre processionem; ita Cyrillus lib. 2. in Joan. IV. Patres etiam agnoscunt aliquando missionem, ubi nulla est processio; dicunt enim Filium mitti a seipso, & a Spiritu Sancto; & præcipue hoc legitur in Concilio Toletano XI. in professione fidei.

Respondemus ad I. quod in missione, de qua loquimur, est tantum prioritas originis in mittente; & hæc sola salvat missionis rationem; absque eo, quod in illa dicatur majoritas vel per imperium, vel per consilium, quæ neutiquam in divinis esse potest.

Ad II. Separatio in missione locum habet in creatis, quia qui mittitur, mittitur in locum, in quo nec missus, nec mittens, prius erant: Non vero in divinis, ubi tam mittens, quam missus, sunt propter immensitatem in omni loco; quanvis missus incipiat in eo esse secundum quid, secundum modum scilicet extrinsecum.

Ad III. vel dicitur, quod Patres loquantur de missione improprie dicta, quam nuper explicavimus; vel quod intelligendi sunt de missione inadæquata, quæ aliud non dicit, quam alicujus personæ æternam processionem; missio autem adæquata importat etiam effectum ad extra, ut diximus.

Ad IV. dicitur, quod modo explicatum est de missione; quæ a tota Trinitate dicitur facta, secundum Augustini auctoritatem, quam de impropria missione intelleximus. Sic pariter Concilii Toletani testimonium intelligimus.

Remanet, ut loquamur de Dei apparitionibus in veteri testamento factis, cuinam personæ tribuendæ sint? Ariani intelligebant de solo Verbo, quia non erat invisibile, sicut Pater. Patres non pauci ex antiquis intellexerunt etiam de Verbo, asserentes tamen contra Arianos, & Verbum esse consubstantiale Patri, & esse invisibile, sicuti est Pater. Fuerunt Justinus, Irenæus, Athanasius, Cyrillus, Basilus, Chrysostomus, Ambrosius, & Patres antiocheni Concilii in epistola synodica ad Paulum Samosatenum. Augustinus tamen, & fere omnes Patres Latini post ipsum, docuerunt I. Non solum Verbum, sed etiam aliquando Patrem, aliquando Spiritum Sanctum, aliquando totam Trinitatem simul apparuisse. II. quando Scriptura non exprimit, non posse sine temeritate dici, quænam persona apparuerit potius, quam alia. III. tribui debere apparitiones Deo ut causæ principali, ut instrumentali Angelis. IV. per Angelum non intelligi Verbum, quando in Exodo, vel in aliis Scripturæ libris legitur, quod Angelus apparuerit. Videatur Augustinus lib. 2. de Trinit. c. 9. 10. & 11., ad quem Legentes remittimus.

DISSERTATIO CXXI.

De Prima Trinitatis Persona ; de ejusdem nominibus , & quomodo ipsi conveniant ; quodnam sit proprium ipsius nomen , & an solum ipsum in ratione primæ personæ eam constituat ?

Prima Trinitatis Persona vel consideratur secundum suam primitatem, ut ajunt Scholastici; quatenus scilicet a nulla alia persona originem ducit; & dicitur Innascibilis,

seu Ingénita: vel spectatur per respectum ad Filium, quem sola ipsa producit; & vocatur Pater: vel denique inspicitur per habitudinem ad duas personas, quas producit, & quibus suam deitatem communicat, ex infinita sua sæcunditate; & appellatur earum principium: Præter hæc nomina, alia etiam eidem primæ Personæ tribuuntur; veluti causæ, initii, auctoris, radicis, capitis, fontis; de his omnibus videbimus, quomodo ipsi conveniant; quodnam sit proprium ejus nomen; & an solum hoc nomen ipsam in ratione primæ personæ constituat.

Observare pariter juvat, quod in divina Trinitate numerantes personas, unam primam, aliam secundam, aliam tertiam, non attenditur præcise ordo numeri, qui est ad arbitrium numerantis; siquidem non potest a numerante numerari ut prima, quæ est secunda, vel tertia; sed necessario debet dicere primam unam, & non aliam, vel alteram. Uterius non consideratur ordo durationis; quia omnes sunt æqualiter æternæ; & nulla in hoc durationis ordine dici potest prima. Insuper non inspicitur ordo dignitatis, perfectionis, dominii, principatus &c.; quia omnes in hoc quoque ordine sunt omnino æquales. Attenditur igitur solummodo ordo originis; & sic inspicitur ordo rei numeratæ, qui ex origine derivatur; sicque una persona dicitur prima, quia origine alias præcedit; alia dicitur secunda, quia pariter præcedit aliam origine. Unde divinis personis negatur numerus, & conceditur; negatur numerus prædicamentalis, & quantitativus, qui rebus materialibus convenit; conceditur vero nu-

merus transcendentalis, qui rebus omnibus convenit. S. Hilarius in lib. de Synodis, vel alius Pater, si dicunt, divinam substantiam non habere numerum, intelliguntur, vel de substantia, non de personis; vel de numero prædicamentali, non transcendentali; ut explicant Theologi, & præcipue Estius in 1. dist. 24. §. 1.

Ad particularia modo nomina primæ Trinitatis personæ devenientes, exordium fumimus a nomine innascibilis, vel ingéniti. Ingéniti nomen primo invehit Aëtius, Magister Eunomii, teste S. Athanasio dialog. 2. de Trinit. Ariani postmodum illud in usum induxerunt, ut facilius divini Verbi consubstantialitatem impugnant. Sic enim contra Catholicos arguebant: Vel sunt plures ingéniti, vel unus. Si unus: ergo Filius non est ingénitus, sed solus Pater, & per consequens Filius est creatura: Si plures sunt ingéniti, scilicet Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: ergo tres erunt Dii. Ex quo argumento Arianorum deducimus, apud ipsos pro certo fuisse, naturam Dei consistere, ut sic ingénitus. Unde S. Epiphanius hæres. 76. testatur, Aëtium ex hoc solo nomine ingéniti plusquam quadraginta argumenta desumpsisse contra Catholicos; & Nazianzenus or. 37. ingéniti vocabulum dicit, arcem, ac murum perfugii Hæreticorum istorum; & Nyssenus lib. 1. contr. Eunomium vocat, propugnaculum, unde in catholicum dogma impressionem faciebat Eunomius. Et propter hoc fuit, quod plerique Patres hoc ingéniti nomen abominati sunt, & a theologia rejiciendum omnino dixerunt; quod asserit Athanasius or. 2. contr. Arianos circa medium: *Vanam esse institutionem hujus vocis, cum nihil aliud in se contineat, nisi meram prostigationem.*

Quæ quum ita sint, necessarium ducimus exponere, quot significationes hæc vox ingénitus habere possit. Et quidem sunt quatuor, ut ait S. Athanasius or. 2. cont.

R

Aria-

Arianos. Prima est, quando opponitur facto, seu existenti, & idem est ac infectum, seu non existens, sed quod potest existere: Unde cit. loc. Athanasius: *Sic ingenuum dicitur, quod nondum factum est, ut lignum, quod nondum abiit in formam scaphæ*. Secunda est, quando est idem ac res, quæ nec existit, nec existere potest. Sicut *triangulus*, ait Athanasius, *nulla ratione fieri potest quadrangulus*. Tertia quatenus dicit improductum; unde Athanasius; ingenuum esse, quod jam est, sed natum ab aliqua non est, nec aliqua ratione sua originis Patrem habet. Quarta est, quando significat quod factum non est, sed est sempiternum, & incorruptum; ut idem Athanasius explicat. In tertia significatione solus Pater est ingenuus; unde dicit Athanasius: *unicum, & solum Patrem esse ingenuum*. In quarta vero significatione non minus Pater, quam Filius, & Spiritus Sanctus, sunt ingenui; quia omnes sunt æterni, & incorrupti; unde Maximus, Taurinensis Episcopus, in homil. de symbolo, deitatem dicit ingenuam, & innascibilem: *In Deo natura innascibilis, in Patre Unigeniti veritas, in Omnipotente plenitudo virtutis ostenditur; est nanque per ingenuam deitatem omnipotens, & per omnipotentiam Pater*.

Præterea hoc nomen ingenuus, prout æterno Patri convenit, accipi potest negative, & privative. Tunc accipitur negative, quando significat puram negationem producibilitatis; & in hoc sensu ratio ingenui convenit deitati, quia deitas est omnino incapax realis productionis. Tunc autem sumitur privative, quando negat omnem productionem, & producibilitatem in subiecto, quod supponitur capax producere, ut persona est, licet non producat, nec possit producere, quia talis persona est. Non repugnat enim Patri productio, ut persona divina est, quia de facto aliæ personæ divinæ producuntur; repugnat autem ut Pater est; & hinc est, quod in eo ratio ingenui sumitur privative. Diximus, quod negat omnem productionem, ita ut idem sonet, ac improductum, & improducibile; quia si tantum negaret productionem, quæ dicitur generatio, vel nativitas, Spiritus Sanctus etiam diceretur ingenuus, quum non sit neque genitus, neque natus.

Certum est tamen, quod ratio ingenui, propria primæ personæ, quanvis exprimat negationem, seu privationem; fundamentatim tamen importat aliquod positivum;

quod communiter Theologi docent cum S. Thoma in 1. dist. 28. q. 1. ar. 1. ad 1., & Scoto in 1. dist. 28. q. 1. §. *ideo videtur dicendum*. Positivum autem, quod pro fundamento dicit ratio ingenui, aliqui putant, esse relationem paternitatis; ut Joannes a S. Thoma, Lugus, Albertinus &c. Alii volunt, esse relationem oppositam relationi geniti; ita Præpositivus apud Cacheranum: Alii sustinent, esse rationem primi principii, quæ nec paternitate, nec spiratione, sufficienter exprimitur, sed addit paternitati, sub proprio conceptu considerata, relationem rationis. Sic Vasquez, apud cit. Cacheranum: Alii denique defendunt, esse paternitatem, & spirationem activam indivisibiliter acceptas, & Filium, & Spiritum Sanctum indivisibiliter respicientes; ita Alarcon, Averfa, apud eundem, ad quem Legentes remittimus.

Dicimus modo, nomen & rationem ingenui, seu innascibilis, sive improducibilis, vel ut nimis scholastice dicunt, improcessibilis, quatenus excludit privative omnem productionem, re vera esse propriam primæ Personæ divinæ.

I. probatur ex Conciliis. Concilium Antiochenum I. in professione fidei habet: *Esse unum Deum ingenuum sine principio*. In quibus verbis, ait Frassen, quod nomen Dei supponit pro Patre, juxta morem Scripturæ sacræ. Concilium Nicænum generale I. lib. 2. Disputatori hæc credenda, & non scrutanda, proponit: *Unus ingenuus Deus, & Pater; Unus ex eo genitus, unigenitus Filius, Deus, Verbum*. Sicut non est alter Deus cum Deo, & Patre ingenuus; ita neque congenitus, neque prior, neque posterior Filius. Ad quæ fortassis respexit Athanasius in ep. ad Serapionem, relatus a S. Thoma opusc. 1. cont. errores Græcorum c. 8. *Inprincipiatum esse, & ingenuum soli Deo Patri Catholica Ecclesia congregata apud Nicæam fideliter attribuit, & toti mundo sic esse credendum sub anathemate mandavit*.

II. probatur ex Patribus. Justinus Martir, vel quisquis est auctor libri sub tit. de Expositione fidei: *Si modum, quo Pater consistit, quæras, tum cum a nullo alio ortum videas, ingenuum appellabis*. Basilii lib. 2. con. Eunomium: *Ingenitum est, quod nullum principium habet, neque causam existendi*. *Æternum vera, quod omni tempore, ac seculo secundum esse antiquius est*. Unde *Filius neque ingenuus est, & est æternus*. Athanasius in QQ. de natura Dei q. 5. *Pro-*
prium

primum Patris ingenitum esse, Filii vero genitum, Spiritus Sancti procedere. Nazianzenus or. 23. Patris proprietas hæc est, quod ingenitus sit. Nyssenus lib. de differentia essentia, & hypostasis: *Eximium in signe, notamque solius Patris esse, quod a nulla causa subsistit.* Augustinus lib. 15. de Trinit. c. 2. Pater solus non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus; non quidem in Scripturis, sed in consuetudine disputantium. Idem repetit lib. 5. c. 5. & 6.

III. probatur Rationibus I. Nomen ingeniti fecernit primam personam a quacunque alia: ergo est primæ personæ proprium. Probatur antecedens. Nomen ingeniti dicit, quod sit expers cujuslibet principii, siue creationis, siue productionis, siue originis; sed hoc sufficit ad distinctionem aliarum personarum, quæ non sunt sine principio originis: ergo &c. II. In tribus divinis Personis unica est persona improducta, & hæc est Pater; sed quod sit improducta importatur per hoc ingeniti nomen; & quod sit improducta est ipsi personæ proprium: ergo ingeniti nomen est primæ personæ proprium. III. Ratio ingeniti est personali, & uni personæ conveniens: ergo est propria illius personæ, cui convenit: convenit primæ: ergo est propria primæ. Antecedens probatur. Per hanc rationem Pater distinguitur a Filio, & Spiritu Sancto, qui producuntur; etiam aliquo modo ab essentia, & attributis; quæ licet non producantur, tamen communicantur a Patre Filio, & Spiritui Sancto; & in hac ratione docet S. Thomas. 1. p. q. 34. ar. 4. ad 2. loquens de divina essentia, & in ea ratione, qua communicatur; *dici posse, quod est in Filio, vel in Spiritu Sancto ab alio, scilicet a Patre.*

Arguunt I. Nomen ingeniti non reperitur in divinis Scripturis, & Ethnicis Scripturibus suam debet originem: ergo rejiciendum; uti de facto S. Athanasius lib. 2. cont. Arianos rejecit. II. Hoc nomen ingeniti vel respicit substantiam, vel relationem: Si substantiam: ergo est commune toti Trinitati; quod non est dicendum: Si relationem; assignetur ad quam personam, ordinem dicat. Quæ quum non assignetur, infertur, neque respicere personam: ergo non admittendum, quum neque substantiam, neque relationem respiciat. III. Sicut prima persona non dicitur inspirabilis, ita nec debet dici ingenita; non enim minus spirat, quam generet; & non minus non generatur, quia generat, quam non spiratur, quia spirat. IV. ex Basilio

PAR. II.

lib. 1. cont. Eunomium sic contra vocem ingeniti scribente: *Ego ingeniti siue innascibilis appellationem, quanvis summo opere cogitationibus nostris congruat, tamen quoniam nullo loco in Scripturis ipsam invenio, & quoniam primum est elementum blasphemiae istorum, silentio tradendam merito dixerim, præsertim cum Patris vox & id possit;* quod ingeniti. V. Genuina significatio hujus vocis ingeniti est, quod sit increatum; sed esse increatum convenit omnibus tribus Personis: ergo non soli primæ Personæ. VI. Non posset salvari identitas substantiæ in Patre, & Filio, si Pater esset ingenitus, Filius vero genitus: ergo vel ambo geniti, vel ambo ingeniti. Probatur antecedens. Si essent consubstantiales, in nullo differre deberent: ergo vel dicendum ingenitum a genito non differre, vel ambos genitos, vel ambos esse ingenitos.

Respondemus ad I. Athanasius exosum habebat nomen ingeniti prout ab Arianis accipiebatur, scilicet pro eo, quod creatum non est: unde concludebant, Filium esse creatum, quia non est ingenitus; non vero prout illud accipiebant Catholici, hoc est pro eo, quod non solum non est creatum, sed etiam quod non est quovis modo productum, & per consequens cujuslibet principii est expers. Quod autem hæc vox in Scripturis non reperitur, non per hoc est rejicienda, quando Scripturis non adversatur; nec per hoc, quod ab Ethnicis Scripturibus sit inventa, abroganda est, quando catholicæ veritati non opponitur, sed famulatur.

Ad II. dicitur, vocem hanc nec respicere substantiam, nec relationem, sed respicere relativum, & habere pro fundamento relationem. Unde docet Augustinus lib. 5. de Trinit. c. 6. *Ingenitus porro quid est, nisi non genitus? Non ergo receditur a relativo predicamento, cum ingenitus dicitur. Sicut enim genitus non ad seipsum dicitur, sed quod ex genitore sit; ita cum dicitur ingenitus, non ad seipsum dicitur, sed quod ex genitore non sit, ostenditur.*

Ad III. Ratio disparitatis assignatur, quia sub nomine ingeniti venit etiam inspirabilis, ut nuper diximus; non enim per nomen ingeniti negatur tantum generatio, vel nativitas, sed quæcunque productio, adeoque etiam spiratio.

Ad IV. Basilio displicuit vox ingeniti prout significabat quod non est creatum; quomodo eam Arianæ accipiebant, ut dictum est in responsione ad I. Unde idem Basilius

R 2

lius

lius lib.2. cont. Eunomium docet: *Genitum, atque ingentum esse specificas quasdam proprietates Filii, & Patris divini.*

Ad V. respondet S. Cyrillus lib. 11. thesauri c. unico; *Quod ingentum unico N. grace scriptum, non factum neque creatum significat, & de Deo universaliter predicatur; idest de singulis personis divinis; gemino autem N.N. scriptum, non natum, nec ex alio esse, significat, & Patri accommodatur.* Et Hugo Eterianus lib.2. contra Græcos c.5. *Ingentum, quoniam per unum N. apud Græcos scribitur, quando hoc nomen increatum significat, & non solum divina natura, si sic dicatur, verum tribus competit personis; etenim natura pariter cum personis incausata est: Cum autem per duo N.N. ἀγεννητον scribitur, soli proprie Patri, non Filio, non Spiritui, neque alicui creatura convenit.*

Ad VI. quod quanvis ingentus, & genitus differunt inter se, conveniunt tamen cum essentia, cum qua quisque est identificatus; & hoc sufficit, ut ingentus, & genitus; dicantur consubstantialis, quantumvis sint personæ realiter inter se distinctæ.

Patris nomen modo exponendum sumimus. Pro quo scire oportet, hoc nomen trifariam in Scripturis usurpari. Primo generaliter, & significat principium productivum creaturarum omnium; unde Deuter. 32. dicitur: *Nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te?* Et in hoc sensu tres divinæ personæ sicut indivisibiliter habent creandi potestatem, & exercitium, ita pariter Patris nomine gaudent. Secundo specialiter significat Deum per justificationem adoptantem sibi creaturam rationalem in filium; quod fit beneficio gratiæ justificantis; juxta illud ad Roman. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Et hoc pacto convenit quoque tribus divinis personis, quæ pariter indivisibiliter concurrunt ad justificationem nostram; quanvis Spiritui Sancto tribuatur, quia justificatio fit per amorem, & Spiritus Sanctus est amor. Tertio notionaliter accipitur, & significat principium generativum Filii consubstantialis, & ejusdem naturæ cum suo principio, & hoc modo nomen Patris proprie primæ tantum personæ convenit, aliis autem divinis personis analogice.

Vocatur autem prima Persona potius Pater, quam genitor, vel generans, quia genitor, & generans, ait Jueninus, perfecte primam personam non exprimunt; non

enim est prima persona nisi per completam relationem ad Filium. Completa autem non est, quando concipitur generare actum; quia tunc intelligitur esse quasi in via ad generandum, seu ad habendum Filium; quando vero concipitur cum Filio jam existente, & jam genito, tunc est completa relatio ad Filium, & dicitur Pater. Non per hoc tamen fit, quod dici non possit genitor, vel generans; sed tantum intelligitur, quod magis proprie, & magis usitare, dicitur Pater. Unde communiter omnes Theologi docent cum S. Th. 1.p. q. 33. ar. 2. & 3., primam Trinitatis Personam proprie, hoc est non metaphorice, proprie, hoc est non essentialiter, sed notionaliter, dici Patrem. Cum quibus

Dicimus, primam Trinitatis Personam, dici Patrem proprie, modo dicto, & explicato.

I. probatur ex Scripturis. Psal. 2. *Ipse invocabit me, Pater meus es tu.* Matth. 28. *Baptizantes eos, in nomine Patris.* c. 10. *Confitebor & ego cum coram Patre meo.* c. 11. *Confitebor tibi Pater.* c. 16. *Caro, & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in celis est.* Joan. 16. *Venit hora, cum jam non in proverbiiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis.* Atqui Filius non ab alia persona subsistentiam, & filiationem accepit, quam a prima Trinitatis persona: ergo prima Trinitatis persona est Pater.

II. probatur ex Conciliis. Concilium generale Nicænum I. in Symbolo fidei. *Credo in unum Deum Patrem.* Concilium generale Constantinopolitanum I. pariter in eodem Symbolo. *Credo in unum Deum Patrem.* Concilium Tolætanum VI. *Confitemur Patrem ingentum, increatum, fontem, & originem totius divinitatis.* Concilium Antiochenum pluries usurpat nomen Patris; quod postea statuit etiam Nicænum I. de quo Athanasius scribit in epist. ad Serapionem: *Inprincipiatum esse, & ingentum soli Deo Patri Catholica Ecclesia congregata apud Nicæam, fideliter attribuit, & toti mundo sic esse credendum sub anathemate mandavit.* Eadem habent Concilium Tolætanum XI. Florentinum generale, Lateranense generale sub Innocentio III. aliaque multa generalia, & particularia Concilia.

III. probatur ex Patribus. Athanasius in epist. ad Serapionem: *Ob id solus, & unus Pater solius, & unius Filii Pater est. Atque in sola deitate istud Patrem esse, ac Filium*

con-

consistit, & semper est. Nam inter homines si quis Pater dicitur, ille alterius Filius fuit; & si quis huius Filius, vicissim alterius Pater appellatur: adeo ut in hominibus non servetur Patris, & Filii appellatio. Cyrillus Alexandrinus ad verba Joann. 7. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dediisti mihi; hæc scribit lib. 1. in Joan. c. 7. Manifestavit nomen Patris Filius, quatenus in eam notionem, ac sinceram contemplationem nos induxit, ut intellegeremus, non solum Deum illū esse revera: id enim & ante Christi adventum vulgo predicabatur per divinam Scripturam: Sed hoc insuper præter quam quod Deus est; eundem quoque esse non ementita appellatione Patrem, qui in seipso, & ex seipso, proprium habet solum, natura sua concurrentem, atque coeternum.... Nomen autem Patris magis proprie Deo convenit, quam Dei: Hoc enim dignitatis, illud autem substantivæ proprietatis notionem continet. Nam qui Deum dicit, universorum Dominum indicat: qui autem Patrem nominat, quod ad proprietatem spectat, attingit; ostendit enim, illum genuisse. Idem lib. 10. Thesauri c. 6. Manifestavi nomen tuum hominibus, quia videlicet verus Pater es, & Filium verum habes. Hieronymus in cap. 3. ad Ephesios; ad illa verba: Ex ipso omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur; hæc habet: Quomodo Deus essentia suæ nomen, atque substantiæ cæteris impertit, ut ipsa quoque dicantur &c. Sic & paternitatis nomen ex semetipso largitus est omnibus; Sicut ergo solus bonus bonos facit, & solus immortalis immortalitatem tribuit, & solus verus veritatis nomen impertit; ita solus Pater, qui creator est omnium, & universorum causa, substantiis præstat cæteris, ut Patres esse dicantur. Et quāvis Hieronymus videatur loqui in generali acceptione Patris, tamen ratio, quam affert, etiam de specialissima verificatur. Unde Faustinus lib. 2. cont. Arianos scribit: Solus proprie verus est Pater, qui sine initio, & sine Pater est; non enim aliquando capit esse quod Pater; sed semper Pater est, semper habens Filium ex se genitum.

IV. Probatur Rationibus. I. Significatum Patris proprie, ac vere primæ Trinitatis personæ convenit: ergo & nomen. Probatur antecedens. Significatum Patris est, quod persona, cui datur, aliam producat per veram generationem, quæ sit origo viventis a vivente in similitudinem naturæ; sed prima Trinitatis persona sic producit secundam: ergo significatum Patris proprie, ac vere primæ Trinitatis perso-

næ convenit. II. Nomen Patris sic proprie convenit primæ Trinitatis personæ, quod nullus alius, sicut ipsa, sit proprie dicendus Pater: ergo vere, & proprie est Pater. Probatur antecedens. Nullus est ita Pater, qui non possit filio carere, adeoque suam paternitatem amittere: ergo nomen Patris sic proprie primæ personæ convenit, quod nullus alius, sicut ipsa, sit proprie dicendus Pater. III. Nomen Patris distinguit primam personam a cæteris personis: ergo eam constituit. Sequitur consequentia: Probatur antecedens. Nomen Patris est relativum, per quod personæ distinguuntur; sed per hoc nomen nulla alia persona distinguitur: ergo prima persona per ipsum distinguitur. IV. Nomen Patris convenit proprie personæ illi, quæ proprie, & non metaphorice, seu per translationem, generat; ita est prima Trinitatis persona: ergo hæc proprie est Pater. Probatur minor. Ex Damasceno lib. 1. de fide c. 9. Quin illud quoque nosse interest, paternitatis, filietatis, & processions; vocabula, non a nobis ad beatam divinitatem translata fuisse, verum contra, illinc ea nobis communicata: ergo non per translationem convenit. V. Nomen Patris non convenit secundæ personæ, nec tertiæ: ergo tantum primæ, prout distinctæ ab illis. Probatur antecedens. Nec secunda persona, nec tertia generat: ergo nomen Patris neutræ ex illis convenit.

Arguunt I. Ex Auctore libri de Theologia mystica, qui dicitur S. Dionysius Areopagita, c. 5. circa medium, habetur: Deum nec Spiritum esse, ut nos sciamus, nec Filii, nec Patris rationem esse, nec aliquid eorum, quæ nobis, aut cuipiam naturæ sunt cognita: ergo non convenit Deo nomen Patris. II. Ex S. Basilio trac. de vera, & pia fide circa medium: Vocabulum Patris, si cum integra significatione, sicut apud nos est in usu, accipiamus in Deo, impie facimus: ergo ex Basilio Deo tribui non debet Patris nomen. III. Ex eodem Basilio lib. 2. cont. Eunomium circa medium: Pater noster est Deus, non abusione, aut translatione, sed proprie, primo, ac vere, dictus: ergo prima Persona est Pater secundæ ita proprie, primo, ac vere, sicut creaturarum Pater est Deus: ergo non est notionaliter Pater.

Respondemus ad I. Auctorem illum, quicumque sit, intelligere, nomen Patris non esse a Deo removendum, sed removendam esse rationem illius nominis prout illa creaturis convenit, & tribuitur. Et quod

quod hæc sit mens Auctoris illius, ex ejus contextu patet. Antea enim in eodem loco dixerat, Deum non esse *scientiam*, nec *veritatem*, nec *regnum*, nec *sapientiam*; neque *unum*, neque *unitatem*, neque *divinitatem*, aut *bonitatem*. Et hæc intelligenda sunt de modo, quo nos eadem imperfecte cognoscimus. Sic pariter intelligendus est de nomine Patris. Et quod Auctor intendat, ideo Deum non esse hæc omnia, quia est super hæc omnia, excellentiori, & eminentiori modo; ipsemet se explicat; in eodem loco dicens: *Et omnem affirmationem superet perfecta illa, & singularis causa omnium, & omni negatione superior sit præstantia ejus, qui & ab omnibus omnino secretus est, & universa multum superat.*

Ad II. Non negat Basilus, non convenire Deo nomen Patris; sed asserit, non convenire cum integra significatione, sicut apud nos est in usu. Rescanda enim sunt, quæ apud nos importat nomen Patris, & imperfectionem dicunt; & tunc quæ remanent omnino perfecta de nomine Patris, Deo conveniunt. Hoc ex eodem Basilio, loco in objectione citato, habemus: *Quandoquidem una cum eo necessario simul, & affectio, & defluxio seminis genitivi, & ignorantia, & infirmitas, & talia quacunque in ipso nomine Patris evulgantur in creaturis.* Cæterum Basilus lib. 5. cont. Eunomium asserit, vere Deum generare, & edere Verbum; & lib. 2. cont. eundem dicit, quod qui in Deo negat generationem, Patrem, & Filium, totum negat Evangelium.

Ad III. dicitur, quod Basilus loquitur de Patre generaliter sumpto, & dicit, eum esse proprie, primo, ac vere Patrem, comparative ad nos. Deus enim præstantiori modo est principium creaturarum, quam sint parentes suorum filiorum; tum quia solus Deus creat animam, & corporis organa format; tum etiam quia nobis vitam præstat, & necessaria ad vitam; tum denique quia nos regit, conservat, atque defendit; & respectu horum Deus respectu nostrum quasi dici potest proprie, primo, ac vere Pater. Unde Christus Matth. 23. dicebat: *Patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in calis est.*

De Principii nomine nunc est differendum. Principium pariter trifariam in divinis accipitur; essentialiter nimirum, & significat fecunditatem divinitatis ad extra; & hoc pacto convenit tribus personis di-

vinis indivisim; quia opera Trinitatis ad extra a voluntate, & potentia proveniunt, quæ una est, & eadem in tribus personis. Notionaliter, & significat fecunditatem divinitatis ad intra; & hoc modo Pater dicitur principium Filii, & Pater, & Filius dicitur principium unicum Spiritus Sancti. Principaliter, & significat dignitatem, per quam prima persona a nulla alia producta duas alias producit; & in hoc sensu solus Pater est proprium, & principale principium in divinis.

Dicimus ergo, solum Patrem esse proprium, & principale principium in divinis.

I. Probatur ex Patribus. Phæbadius, lib. cont. Arianos, ait de Patre: *Hic est principium sine principio.* Cyrillus Alexandrinus lib. 2. thesauri c. 1. *Alius est Pater, alius Filius, & alius est principium, alius ex principio.* Augustinus lib. cont. Maximinum c. 17. *Pater principium non de principio, Filius principium de principio, sed utrumque simul, non duo, sed unum principium.* Idem lib. 2. de Trin. c. 14. *Si gignens ad id, quod gignitur, principium est, Pater ad Filium, principium est, quia gignit eum.*

II. Ex Scholasticis primæ notæ. Magister Sententiarum in 1. dist. 29. c. 1. ait: *Pater principium sine principio, Filius principium de principio, Spiritus Sanctus principium de utroque.* Doctor Angelicus opusc. 1. contra errores Græcorum c. 32. *Necessarium est credere sanctam Trinitatem, Patrem scilicet sine principio; Filium vero principium a Patre principio; Spiritum autem Sanctum cum principio Filio unum Deum esse.*

III. Probatur rationibus. Illud est vere, proprie, & principaliter principium, quod a nemine producitur, & a quo cætera producuntur; sic se habet Pater in divinis: ergo solus Pater in Trinitate est vere, proprie, & principaliter principium. Probatur minor. Pater a nemine producitur; Filius a Patre generatur, & Spiritus Sanctus a Patre procedit: ergo solus Pater in divinis a nemine producitur, & cætera producit. II. Prima persona in divinis est Pater, & est ingenuus: ergo prima persona in divinis est principium, quod a nemine procedit, & a quo cætera procedunt. Probatur consequentia. Quia est ingenuus, a nemine procedit: ergo principium non habet. Quia est Pater, producit; ergo est principium producens: ergo est principium, quod non producitur, & producit.

Arguunt I. Si Pater esset principium, Filius esset principium, principium quoque esset Spi-

Spiritus Săctus; at nequeunt hi principiata dici: ergo neque Pater principium dici potest. Major est certa propter relationē inter principiatum, & principium. Minor patet, quia esse principiatum convenit creaturis. Consequentia sequitur. II. Ratio principii importat prioritatem, ut ex ipso met nomine patet; sed in divinis nulla potest prioritas admitti: ergo ratio principii non est admittenda in Patre, saltem proprie, ac vere. III. Infertur ratio principii in prima Persona, quia est Pater: ergo quia solum ad intra proprie est Pater, ita solum ad intra proprie est principium; sed hoc repugnat communi Theologorum consensui, asserentium, Patrem, immo totam Trinitatem, esse vere, & proprie principium ad extra; quum tamen vere, & proprie prima persona non sit Pater ad extra, immo neque tota Trinitas, ut patet: ergo saltem ratio illa, ex ratione Patris petita, non concludit.

Respondemus ad I. principiatum dupliciter sumi, vel prout refertur ad principium originis, & in hoc sensu significat præcise trahere ab alio originem: vel prout refertur ad principium durationis, & in hoc sensu significat habere principium durationis. In primo modo admittitur in Filio, & Spiritu Săcto ratio principii, & nullam imperfectionem dicit; at non secundo modo, quia in hoc modo principium non agnoscunt. Verum quia apud nos hoc solum principii nomen non bene sonat; ideo ab eo in quacunque acceptione abstinendum; ut bene monet S. Thomas 1. p. q. 33. ar. 1. ad 2. *Ad secundum dicendum, quod apud Græcos invenitur de Filio, vel Spiritu Săcto, dici, quod principientur; sed non est in usu Doctorum nostrorum.*

Ad II. dicitur, quod importat prioritatem originis, quæ nullam dicit imperfectionem; quatenus hæc prioritas non dicit prioritatem naturæ, aut temporis, sed tantum productionis. Ulterius tamen addimus, quod quanvis nomen principii sit impositum a prioritate, non tamen sequitur, quod semper quando adhibetur, prioritatem importet; quod optime observat S. Thomas in 1. dist. 23. q. 1. ar. 2. ad 1., & dist. 29. q. 1. ar. 1. ad 1.

Ad III. dicimus, rationem Patris ad rationem principii se habere ut majus ad minus, ut includens ad inclusum. A majori ad minus, ab includente ad inclusum, valet argumentum affirmative, non negative. Unde ex eo, quod in prima persona est

propria ratio Patris ad intra, affirmamus inferendo, & quidem bene, esse in eadem rationem principii ad intra. Non vero e contra discurrendum est; scilicet non debemus negare propriam rationem principii ad extra, quia negatur propria ratio Patris ad extra. Responsio est Cache-rani.

Restat, ut modo loquamur cursim de aliis nominibus, quæ non sunt quidem principalia, ut prædicta. Et primo intendimus, quod prima Trinitatis persona dici non debet Initium aliarum personarum. Ratio est, quia hoc nomen Initium importat principium durationis; quod in divinis admitti non debet, ubi omnia sunt æterna, & sine durationis, seu temporis principio. Concilium Toleranum xi. in Confessione fidei docet: *Filium natum sine initio, ante secula.* Quod pariter tradit Concilium Vormatiense in Confessione etiam fidei. S. Hilarius lib. 4. de Trinit. inquit: *Novit Ecclesia unum innascibilem Deum: novit unigenitum Dei Filium: Confiteatur Patrem ab origine liberum: Confiteatur & Filii originem ab initio, non ipsum ab initio, sed ab ininitiabili.* Nec obstat, quod dicitur Ecles. 24. de divina Sapientia, scilicet de Verbo divino: *Ab initio, & ante secula creata sum.* In hoc enim loco idem est *ab initio*, ac *ab æterno*; quod verbum subsequens exponit, declarat, & confirmat; scilicet, *ante secula.* Sic etiam dicitur Michæ 5. *Et egressus ejus ab initio a diebus æternis.* En quomodo initium idem sonat, quod sonant dies æterni.

Nomen Causæ a Græcis Patribus passim, a Latinis vero aliquando, primæ Trinitatis personæ tribuitur. Apud Aristotelem certum est, idem importare causam, & principium; Ipse enim 5. Metaph. tex. 1. enumerat omnes modos, quibus principium dici potest, & totidem pariter affirmat causam dici posse. Hoc de ipso affirmat Scotista Frassen. Et quanvis dicat, quod eum defendat Asclepius in commentario ad illum locum, dicens, hoc Aristotelem non asseruisse ex rei veritate, neque ex opinione sua, sed ex vulgi sensu; attamen hæc nova defensionis institutio potest cuilibet errori excusando applicari, sed non per hoc errorum auctores apud Sapientes excusabiles fient. Differentia igitur est inter principium, & causam, quod causa est illa, quæ influit esse in aliud antea non existens; principium vero est id, ex quo aliud, vel alius; aliud quidem, si sit in natura diversum; alius

ve-

vero, si sit in natura idem, in persona vero distinctus, ut sunt personæ divinæ. Et accipiendo sic causam in rigore suo, Pater nullo modo dici potest causa Filii, nec Pater, & Filius causa Spiritus Sancti, sed tantummodo principium. Intellegendo vero causam, ut eam Aristoteles intellexit, & ut Græci Patres intelligebant, tolerandum est causæ nomen in personis divinis. Et in hoc sensu loquutus est Nazianzenus or. 24. *Quod si omnia, quacumque Pater habet, Filii sunt, excepta causa: Quicquid item Filius habet, idem quoque Spiritus Sanctus est, si Filietatem excipias.* Pariter Basilii lib. 1. cont. Eunomium: *Nos autem secundum causarum habitudinem ad ea, quæ ex illis oriuntur, Patrem collocari ante Filium asserimus.* Item Nyssenus ad Abladium t. 2. *Cum dicimus causam, & quod est causa, iis vocabulis naturam (intelligit divinam) minime significamus.* Etiam Augustinus in lib. 83. questionum q. 16. *Deus omnium, quæ sunt, causa est. Quod autem rerum omnium causa est, etiam Sapientia sua causa est.* S. Hilarius quoque lib. 12. de Trinit. loquens de æterna Filii generatione: *Et ex causa licet perfecta, atque indetrahibili nascens, necesse est, causa in causa ejus proprietate nascatur.* Chrysostomus adhuc in c. 1. Ep. ad Hebræos hom. 2. *Si enim causa Filii Pater est, multo amplius eorum causa est, quæ per Filium facta declarantur.* Damascenus denique, ut alios omittamus; *Unus Pater sine principio, hoc est sine causa; non enim ex aliquo. Unus Filius, & qui Filius est, & non sine principio, hoc est sine causa, ex Patre enim est.* Cæterum audiendus est Cardinalis Bessarion, qui in oratione habita in Concilio Florentino, quando erat Nicænus Episcopus Græcus, sic loquebatur: *Notandum, quod Sancti Doctores Orientales etiam in divinis utuntur nomine causa, & causati largo modo; non quidem ut limitationem, & dependentiam importat, sed prout productionem, & emanationem a principio ejus, quod est a principio significat.*

Ex quibus inferimus, Ecclesiam probare utrique utrumque loquendi morem, tum Græcorum, tum Latinorum; dummodo tamen accipiat causæ nomen late, scilicet pro omni eo, a quo aliquid habet esse; non autem stricte, scilicet pro illo, a quo aliquid habet esse cum dependentia. Græci quidem late semper causæ nomen acceperunt; quod ex eo patet, quia Patres Græci semper contra Arianos sustinuerunt, Verbum esse consubstantiale Patri;

& tamen docebant, Patrem esse causam Verbi. Intelligebant ergo pro causa idem, ac principium, quod dependentiam in verbo non importasset; aliter Verbum Patri consubstantiale non fuisset. Unde Concilium Florentinum in decreto unionis definit: *Filium esse, secundum Græcos quidem, causam, secundum Latinos vero principium substantiæ Spiritus Sancti, sicut & Patrem.*

Authoris nomen aliquando etiam apud Latinos idem est, ac nomen principii; Græci autem eo nomine non utuntur, quia non habent vocem huic nomini accommodatam; verum aliquando cum causæ nomine confundunt. Unde Nazianzenus or. 29. docet, Patrem esse causam, & authorem divinitatis, quæ in Filio, & Spiritu Sancto, consideratur. Et S. Athanasius dialog. 2. cont. Anconæum, dixit; *Patrem esse causam, & authorem Filii; & post pauca: Deus est fons Spiritus Sancti, & author ejusdem, non extrinsecus eum recipiens, sed ex se sinens scaturire.* Ex Latinis vero S. Hilarius lib. 6. de Trinit. de Verbo hæc scribit: *Ex Patre enim exiens, neque aliam nativitatis habuit naturam, neque nullam; sed eum sibi testatur authorem, ex quo se proficitur exisse.* Et lib. 9. *Naturalis igitur Filio Dei, & congenita omnis potestas est; quæ cum data sit, non alienata est per id ab auctore, quia data est, cum quod est auctoris, datum sit.* Et lib. 12. *Cum natus sit, Patrem testatur authorem.* Augustinus lib. 3. cont. Maximinum c. 14. *Sed habet, inquis, Dei Filius authorem Patrem; si propterea Deum Patrem Deo Filio dicis authorem, quia ille genuit, genitus est iste; quia iste de illo est, non ille de isto; fateor, & concedo. Si autem per nomen auctoris minorem vis facere Filium, Patremque majorem, nec ejusdem substantia Filium, cujus est Pater, detestabor, & respuam.* Ex quibus verbis clare deducitur, in quo sensu auctoris nomen Patri tribuendum sit, & in quo non.

Opponunt nihilominus I. quod Patres Græci nunquam auctoris nomen Patri tribuerunt; & si apud aliquos invenitur, ab Interpretibus eorum fuit adhibitum. II. Inter Latinos solus S. Hilarius invenitur, qui hoc nomen divinis personis tribuat. III. S. Thomas in 1. sent. dist. 29. q. 1. ar. 1. negat aperte auctoris nomen Patri convenire.

Respondemus ad I. quod est argumentum, Petavii lib. 3. de Trin. c. 5., Quamobrem frustra sunt recentiores quidam de schola Theologi, qui ut Patrem auctorem

, ap-

appellari posse demonstrent, testes Græcos Patres adhibent, Dionysium, Athanasium, Gregorium Nazianzenum, Eusebium, & cæteros: Nam eorum dumtaxat interpretes auctoris nomen assumpserunt, Diximus quoque nos nuper, apud Græcos non esse vocabulum, quod authoris voci æqualeat; attamen si interpretes in hoc consenserunt, ut illud inducerent, hoc sufficit, ut ex ipsorum sententia dicatur inventum, & usurpatum. Induxerunt quidem, & interpretati sunt, si non ex nomine uno, quod apud Græcos non erat, saltem ex pluribus, quæ huic nostra æqualebant.

Ad II. Sufficeret sola Hilarii autoritas, & præcipue in libris de Trinitate, de quibus scribebat Hieronymus ad Lætam, Hilarii de Trinitate libros posse inoffenso pede decurri: Attamen nos produximus etiam Augustinum, cujus verba aperte demonstrant, in quo sensu authoris nomen personis divinis tribui possit, & in quo sensu non possit.

Ad III. respondet Juveninus, quod S. Thomas in sua Summa, quæ est postremum suum opus, omisit hanc quæstionem, an authoris nomen Patri conveniat; & hoc ideo fecit, quia ei displicuit quod scripserat in lib. Sententiarum. At responsio hæc non probatur; non enim, quæ sibi ex S. Doctore opponit Juveninus, in allegato ab eo loco invenimus, sed potius quæ sequuntur verba leguntur: *Nomen auctoris addit supra rationem principii hoc quod est non esse ab aliquo; & ideo solus Pater auctor dicitur, quavis etiam Filius principium dicatur notionaliter; quæ verba pariter a Cacherano citantur.* Non igitur Angelicus Authoris nomen Patri denegat, sed Patri soli concedit, & aliis personis divinis negat. Cæterum ipsemet S. Doctor clarius se explicat r. p. q. 33. ar. 4. ad 1. *Auctoritas nihil aliud significat in divinis, quam principium originis.* Et in opusc. r. c. 32. Sub titulo, quod *Filius est auctor Spiritus Sancti*, docet; *auctoritas in divinis personis unus ad alteram non est, nisi secundum quod æternaliter una est ab altera.* Unde concludendum est, juxta catholicam doctrinam, & secundum mentem Angelici Doctoris, auctoris nomen tribui posse Patri respectu Filii, tribui posse Filio respectu Spiritus Sancti, una cum Patre; sed illa adhibita distinctione, quam S. Augustinus adhibet, & nos nuper diximus.

Alla nomina, quæ primæ Trinitatis personæ tribuuntur, sunt hæc: fons, caput, ra-

dix; quæ quidem nomina tribui possunt Patri vel respectu aliarum personarum Trinitatis, vel respectu deitatis. Unde Theologi hanc adhibent distinctionem, dicendo, quod Pater proprie dicatur fons, caput, origo, radix, aliarum personarum; improprie autem dicatur fons, caput, origo, radix, deitatis.

Probant primam partem ex Patribus. Tertullianus lib. 6. cont. Praxeam c. 8. *Nec dubitaverim Filium dicere & radicis fruticem, & solis radium.* Ambrosius lib. 4. de fide: *Fons Pater Filii est, radix Pater Filii est.* Basiliius hom. 27. cont. Sabellianos: *Est quidem Pater perfectum habens esse, & nullius egens, radix, & fons, Filii, & Spiritus Sancti.* Athanasius cont. gregales Sabellii circa finem: *Pater radix, & fons Filii, & Spiritus Sancti.*

Probant pariter secundam ex Conciliis, & Patribus. Concilium Florentinum in literis unionis: *Pater fons, & principium totius deitatis.* Concilium Toletanum VI. dicunt quidam, sed potius XI. in professione fidei: *Confitemur Patrem ingenitum, increatum, fontem, & originem, totius Divinitatis.* Concilium Vormatiense eadem, habet in fidei quoque professione. Auctor libri de divinis nominibus, qui S. Donyssi Arcopagitæ nomen portat, c. 2. *Ad divinis Scripturis accepimus, Patrem quidem esse, ut ita dicam, fontanam divinitatis; Jesum autem, & Spiritum facunda divinitatis, si ita fas est loqui, gemma, seu germina.* Athanasius contra gregales Sabelli, de solo Patre scribit, quod sit solus fons deitatis. Augustinus lib. 4. de Trin. c. 20. exponens illa verba Joannis 15. *Spiritum veritatis, quem ego mittam vobis a Patre, habet: Videlicet ostendens, quod totius divinitatis, vel si melius dicitur, Deitatis, principium Pater est.* Quæ verba citantur a S. Thoma r. p. q. 33. ar. 1.

Quod autem respectu deitatis dicantur improprie, explicatur simul, & ostenditur. Deitas enim a Patre non procedit; quia deitas idem est ac essentia; Concilium autem Lateranense IV. definit, quod essentia nec est generans, nec genita, nec procedens: Non potest vero Pater proprie dici fons, origo, radix, caput, nisi respectu illorum, qui ab ipso procedunt: ergo non potest respectu deitatis sic proprie dici. Dicitur autem improprie, quatenus est principium, fons, radix, origo, caput, Filii, & Spiritus Sancti; & quia in his singulis est tota deitas; ideo tale dicitur respectu totius deitatis. Sed hanc re-

S

spon-

sponsionem non probant ceteri Theologi, ex eo quia, si hoc esset, etiam Filius tale diceretur, respectu Spiritus Sancti, qui etiam ab ipso procedit. Unde alias subjungunt rationes, quæ sunt; quia in Patre est deitas tanquam in primo principio, quod eam aliis personis communicet; & quia sit principium omnium divinarum personarum, præterquam sui ipsius.

Dicitur etiam Pater in Concilio Vormatiensi, *fons, & origo totius Trinitatis*. Quæ quidem propositio prima facie non satis constat, quia nomine totius Trinitatis venit etiam Pater; adeoque Pater esset fons, & origo sui ipsius. At intelligenda sunt verba illa Concilii, quod Pater dicatur fons totius Trinitatis, sicut Adam dicitur principium, fons, origo, caput, totius generis humani; quatenus nullus est homo, qui ab Adamo non prodeat. Unde quia duæ aliæ Trinitatis personæ a Patre procedunt, & Pater a nulla alia personâ; ideo Pater dici etiam improprie potest fons, & origo totius Trinitatis.

Denique propriissimum primæ personæ nomen, quod ipsam in ratione primæ personæ constituat, est Pater. Ratio est, quia Pater est nomen relativum; personæ autem constituuntur per relativa, ut diximus; ergo Pater est propriissimum primæ personæ nomen, quod ipsam in ratione primæ personæ constituat. Uterius; prima persona per paternitatem distinguitur a Filio; sed idem est distinctivum, & constitutivum; ergo per paternitatem, constituitur: ergo Pater est propriissimum primæ personæ nomen. Denique; hoc nomine apud omnes prima persona vocatur; non enim dicitur ingenuus, principium, fons, causa, author, origo, caput, radix, origo &c. sed absolute Pater: ergo vere hoc nomen Patris ipsius est distinctivum, ac constitutivum. Unde Athanasius in epist. ad Serapionem scribit: *Ob id solus, & unus Pater solius, & unius Filii Pater est; atque in sola deitate istud Patrem esse, ac Filium constituit, & semper est.*

DISSERTATIO CXXII.

De Secunda Trinitatis Persona, & de variis ipsius nominibus; quænam sint, & quomodo ipsi conveniant?

SECUNDA Trinitatis Persona duodecim nominibus ab Ambrosio lib. 2. de Trinit., si ejus genuinus est fœtus, vocata dicitur a Frassen, quæ continentur in verbis hisce,

quæ ab eo citantur: *Hi sunt pretiosi illi lapides, sardius, jaspis, smaragdus, chrysolitus, & alii, quibus sancti Aaronis, qui Christi figuram gessit, vestimentum intexitur: Hic veri amictus est Sacerdotis, hæc vestis nuptialis, hoc pretiosum rationale. . . Filius Dei dicitur, quia ex Deo Patre nascitur; Verbum, quia ex ore Altissimi, cum perfectæ ejus notitia, prodit; imago, splendor gloriæ, & speculum, quia nihil ei deest, quominus perfectæ Patrem exprimere possit; vapor virtutis Dei, quia ejusdem cum Patre natura; candor lucis æternæ, quia ei coæternus, character, quia a Patre, personali differentia, non essentiali perfectione, discretus. Inter hæc nomina sunt aliqua tribus personis communia, & Filio tantum appro-*

priata; uti lux, virtus, idea &c., aliqua vero sunt propria, & notionalia, uti Filius, Verbum, imago, character, figura substantiæ. S. Thomas pariter 1. p. q. 15. ar. 1. ad 3. Filii nomina numerat sequentibus verbis: *Ad exprimendas diversas Filii Dei perfectiones, diversa ei attribuantur nomina: nam, ut ostendatur connaturalis Patri, dicitur Filius; ut ostendatur coæternus, dicitur splendor; ut ostendatur omnia similis, dicitur imago; ut ostendatur immaterialiter genitus, dicitur Verbum &c.*

Exordium a Verbo sumimus. Contra Dei Verbum plures Hæretici insurrexerunt, non solum negantes Deum esse, ut de Arianis, & de illis, qui Arianos, vel præcesserunt, vel subsequuti sunt, diximus; verum quoque illud ambagibus, somniis, & erroribus, obvolventes, & confundentes. Primo dicitur Valentinus, qui negavit, Dei Filium esse Verbum, & a Deo immediate processisse; asserens, conjugio inenarrabilis tanquam Patris, & silentii

silentii tanquam Matris, fuisse partum montem; quæ quidem mens cum unigenito Filio postea peperit veritatem; & deinde post multa secula ex mente simul, & veritate, processisse Verbum. Refert Irenæus lib. 1. c. 1. Secundo asseritur Paulus Samosatenus, qui dixit, divinum Verbum non esse subsistens, sed prolatitium, & transitorium. Narrat Epiphanius hæres. 65. & Athanasius or. 3. cont. Arianos: *Quidam ex discipulis Samosatensis dividentes Verbum a Filio, dicunt, Filium quidem esse Christum, Verbum tamen aliud.* Tercio scribuntur Alogii a Frassen, qui asserit, respuisse Verbi appellationem, eo quod inquebant, Filium Dei nec ore, nec mente, esse pronunciarum; unde omnia scripta S. Joannis, in quibus apertissimus est sermo de Verbo, rejiciebant; & pro teste adducit Augustinum hæres. 30. Nos autem satis de Alogiis in superioribus loquuti sumus. Quarto idem Frassen adnumerat Arium, & Eunomium, existimantes, omne Verbum esse prolationem vocis; ut narrat S. Athanasius in lib. de decretis Nicænæ Synodi. Ariani autem quidam dicebant, Verbum semper fuisse, sed non semper fuisse Filium Dei; alii volebant, hominem a Verbo assumptum fuisse Filium; alii duo distinguebant Verba, unum in Deo existens, quod est ejus Sapientia, a persona Patris indistincta; aliud a Patris substantia extraneum; de quo, dicebat Arius, loquutum fuisse Joannem, quando scripsit: *In principio erat Verbum.* Quinto ponitur Michael Servetus, qui ann. 1540. dixit, Verbum Dei nil aliud esse, quam dispositionem, qua placitum est ei arcanum voluntatis sue nobis revelare.

Attamen Sancti Patres, explicantes quid Verbi nomine intelligatur, hæc nos docuisse, invenimus. Augustinus lib. de fide. & symbolo c. 3. tradit, Filium Dei *Verbum Patris ideo dictum esse, quia per ipsum innotescit Pater.* Sicut ergo verbis nostris id agimus, quum verum loquimur, ut noster animus innotescat audienti, & quidquid secretum in corde gerimus per signa hujusmodi ad alterius cognitionem proferatur: Sic illa Sapientia, quam Deus Pater genuit, quoniam per ipsam innotescit animus secretissimus Patris, *Verbum ejus convenientissime nominatur.* Ad quæ coherentem scripsit Richardus a S. Victore lib. 6. de Trinit. c. 12., solum Filium esse Verbum, non autem Spiritum Sanctum; quia *Verbum nascitur de corde solo, & ipso propalatur proferentis*

intentio: Jure igitur solius Patris sola genitura Verbum nominatur, per quod ipse, qui principalis est Sapientia, manifestatur. Idem nihilominus Richardus aliam addit rationem, quare Filius Dei Verbum appellatur; quia scilicet dictione producitur; supponit enim, idem esse Verbum, quod corde concipitur, & quod voce profertur: *Quid enim est vox, nisi verbi vehiculum; vel, si magis placet, verbi indumentum? Nunquid est alius aliquis homo indutus, & alius aliquis cum fuerit exutus? Quod si aurem haberet aliquis ad locutionem cordis, quemadmodum habet ad locutionem oris, non omnino opus haberet, ut ei exterior locutio fieret.*

Cæterum communius Sancti Patres, & Theologi, docent, Verbi nomen, quod secundæ Trinitatis personæ tribuitur, intelligi de Verbo interno, scilicet de illo Verbo, quod mens interne efformat; non vero de Verbo prolatitio, quod nempe ore profertur exterius. Debet enim intelligi nomen illud de Verbo, quod sit æternum, & necessario productum; hujusmodi autem non est verbum prolatitium, quod dictum est in tempore, & libere, tum in creatione rerum, tum in aliis Dei operationibus ad extra. Augustinus autem, & si qui alii sunt, qui cum ipso Verbum de prolatitio explicant, intelligendi sunt, ut etiam ex Augustini verbis innotescit, de officio Verbi, non de ejusdem entitate. Non enim dicunt, quod secunda Trinitatis persona idem sit cum verbo nostro secundum suam entitatem; quia non est sonus exterior, sicut est verbum nostrum; neque dicunt, quod sit idem cum verbo prolatitio Patris, scilicet cum termino extrinseco, quem Pater produxit in tempore; quia hic terminus exterior est creatura. Conferunt igitur tantummodo Verbum Patris, sive cum verbo nostro, sive cum verbo Patris prolatitio, quoad officium; quia sicut verbum nostrum exterius verbum interius manifestat; & sicut verbum exterius Patris, seu terminus ille, est manifestatio interioris verbi illius, seu cogitationis ejus; ita pariter Filius manifestat Dei mentem, & internam illius aperit cogitationem. Unde Origenes t. 1. in Joann. f. 166. *Ut enim apud nos sermo nuntius est earum rerum, quæ a mente cernuntur: sic ille Dei sermo, qui Patrem agnovit, Patrem agnitum revelat.* Si qui autem Patres afferantur, qui fortassis aperte dixerint, Filium, etiam sumptum secundum entitatem, esse verbum prolatitium Patris;

ad

ad eorum explicationem nos subdimus, hoc vel ideo dixisse, quia verbum prolatum manifestius est interno; unde magis multitudinis intelligentiæ hoc loquendi modo se aprabant; vel quia pugnantes cum Sabellianis, & Arianis, illo etiam dicendi genere, fortius, & apertius illorum erroribus se opponebant.

De convenientia modo loquentes, vel de disconvenientia Verbi divini cum verbo creato, quod scilicet creatæ cognitionis est terminus; tria proferimus, in quibus conveniunt, & tria alia, in quibus discrepant. Primum, in quo conveniunt, est, quod utrumque verbum est spirituale, quia est mentis foetus permanens, & non transitorius: unde scribit Auctor libri de cognitione veræ vitæ, qui sub Augustini nomine latet: *Summus Pater Verbum suum, seipsum cogitando, genuit, quod in Patris, & Spiritus Sancti essentia simul coessentialia subsistit*. Secundum est, quod utrumque est immanens intra ipsum dicentem. Verbum divinum exit a Patre, sed nunquam extra ejus sinum exit. Unde Chrysologus: *Processit a Patre, sed a Patre penitus non abscessit*. Et Tertullianus lib. cont. Praxeam: *Protulit Deus sermonem, quemadmodum radix fruticem, fons fluvium, & sol radium*. . . . Nec tamen frutex a radice, nec flumen a fonte, nec radius a sole discernitur; nam, ut ait Joannes; *Verbum erat apud Deum*. Tertium est, quod utrumque repræsentat, & exprimit objectum, ad cujus intuitum formatur; unde utrumque est expressa objecti imago, utrumque est terminus actualis intellectus. Hinc Anselmus docet in monologio c. 31. *Quamcunque enim rem mens, seu per corporis imaginationem, seu per rationem, cupit veraciter cogitare, ejus utique similitudinem, quantum valet, in ipsa sua cogitatione conatur exprimere*. Primum, in quo differunt, est, quod verbum creatum non est perpetuum, divinum autem perpetuum est; unde Augustinus lib. 15. de Trin. c. 16. inquit, quod ideo non dicitur cogitatio, ne aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod nunc accipiat, nunc recipiat formam, ut Verbum sit, eamque possit amittere. Secundum est, quod creatum verbum non est unum solum in quolibet creato intellectu, sed multa sunt; quia, unum non est par rebus omnibus exprimendis, aut efficiendis: At Verbum divinum per se satis est ad omnia, & ideo singulare est, & unum. Tertium est, quod Verbum creatum non est, quid per se

subsistens; at divinum per se subsistit, & per se hypostasim habet. Si alia sunt divinitatum capita, ad hæc dicta referuntur. His prænotatis.

Dicimus, nomen Verbi secundæ Trinitatis personæ proprium esse, eique propriæ convenire, sive propriè sumatur ut opponitur metaphorico, sive accipiat ut distinguitur a communi, & essentiali.

I. probatur ex Scripturis. Joan. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. . . . Et Verbum caro factum est. Joan. ep. 1. c. 1. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus de Verbo vita, hoc annuntiamus vobis &c.*, & c. 3. *Tres sunt, qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus*. Apocalip. 19. *Et vocatur nomen ejus Verbum*. Quæ omnia sunt ex novo testamento testimonia; ex veteri autem sunt quæ sequuntur. Sapient. 9. *Qui fecisti omnia Verbo tuo*. Eccle. 1. *Fons Sapientia Verbum Dei in excelsis*. Psal. 44. *Eructavit cor meum Verbum bonum*. Psal. 55. *In Deo laudabo Verbum*, Cæterum hæc, & alia, quæ ex veteri testamento desumi possunt, ita non sunt efficacia, ac illa, quæ ex novo desumuntur.

II. probatur ex Patribus. Cyrillus lib. 7. thesauri c. 1. *Ut hoc nomen quasi proprium Filii elegisse videatur, in principio, inquit, erat Verbum, & Verbum erat &c. Vides, quomodo ipsum esse Filii secundum naturam hoc nomen significat*. Et post pauca: *Frustra miramur, Evangelistam, & quasi magnum quid proprium tonasset, tonitruum filium appellamus, nisi Verbum, quasi proprium, mirabile, & inauditum, pronuntiasset*. Augustinus lib. 7. de Trin. c. 2. *Pater igitur, & Filius simul, una essentia, & una magnitudo, & una veritas, & una sapientia; sed non Pater, & Filius simul ambo unum Verbum; quia non simul ambo unus Filius: Sicut enim Filius ad Patrem refertur, non ad seipsum dicitur; ita & Verbum ad eum, cujus est Verbum, refertur, cum dicitur Verbum*. Eo quippe Filius, quo Verbum, & Verbum, quo Filius. Post quæ concludit: *Quoniam igitur Pater, & Filius simul non utique unus Filius, consequens est, ut Pater, & Filius simul non ambo unum Verbum*. Loquens postmodum de Verbo, cujus ratio est propria Filio, & de sapientia, quæ est Filio tantum appropriata, subdit: *Et propterea non eo Verbum, quo Sapientia; quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad eum, cujus est Verbum; sicut Filius ad Patrem: Sapientia vero eo, quo essen-*
tia;

tia; & ideo quia una essentia, una Sapientia. Quoniam vero & Verbum Sapientia est, sed non eo Verbum, quo Sapientia; Verbum enim relative, Sapientia vero essentialiter intelligitur, id dici accipiamus, cum dicitur Verbum, ac si dicatur nata Sapientia, ut sit Filius, & imago. Athanasius ser. 3. con. Arianos circa medium: Quarendum est, cur non tale sit Dei Verbum, quale nostrum est, cum Deus nequaquam talis sit, quales nos sumus. Anselmus in Monologio c. 6. Hoc est mirabile in Trinitate, quod cum sint tres persona, quarum qualibet seipsam dicit, & alias, est tamen unum solum Verbum, scilicet solius Patris.

III. probatur Rationibus. I. Nomen Verbi significat modum, quo procedit secunda Trinitatis persona: ergo est illius proprium. Consequentia sequitur; nomina enim, quæ significant modum, sunt personalia. Antecedens probatur. Verbi nomen significat, secundam personam procedere per generationem: ergo significat modum, quo procedit secunda Trinitatis persona. Probatur antecedens. Verbi nomen significat, secundam personam procedere per intellectum: ergo procedere per generationem. Antecedens est certum; consequentia constabit ex infra dicendis, quando de Verbi-generatione tractabitur. II. Verbum est imago rei intellectæ ab intellectu vitaliter elicitæ, & exemplata ab objecto; sed hoc totum proprie convenit secundæ personæ: ergo secunda persona proprie est Verbum, non metaphorice. Minor patebit infra; major admittitur. III. Dictio solius Patris producit Verbum; sed Filius a solo Patre producit: ergo solus Filius habet nomen Verbi proprie, prout proprie distinguitur a communi, & essentiali. Probatur major. Dictio solius Patris supponit fecunditatem in intellectu divino; sed Verbum procedit ex fecunditate divini intellectus: ergo dictio solius Patris producit Verbum. Major est certa; quia intellectus communicatur Filio a Patre, & Spiritui Sancto a Patre, & Filio, sine fecunditate: ergo fecunditas est in intellectu divino, prout est in Patre. Minor negari non potest; consequentia sequitur.

Obstant I. Joan. 1. ubi Vulgata legit Verbum, SS. Patres, & præ cæteris Cyprianus, Hieronymus &c. legunt Sermonem, & Rationem; sed sermo, & ratio non conveniunt proprie secundæ Trinitatis personæ: ergo nec pariter Verbum. II. Ex S. Irenæo, S. Ambrosio, & S. Athanasio, Verbi no-

men vel convenit Deo, ut Deo, vel omnibus divinis personis: ergo non convenit proprie Filio. Probatur antecedens. Irenæus lib. 2. c. 48. inquit: Deus totus existens mens, & totus existens logos; hoc est Verbum. Ambrosius lib. unic. de Filii divinitate c. 5. Sive lumen de lumine dicas, sive Verbum de Verbo, sive Spiritum de Spiritu, sive Dominum de Domino; quodcumque de eo dixeris, unius tamen essentia Patrum, & Filium credas. S. Athanasius adv. eos, qui dicunt passus est Deus &c. Qui dicit Deum logon, essentiam simplicem significat. III. Ex Chrysostomo hom. 1. in Joannem Verbum intelligitur in divinis de prolatio, non de mentali; ait enim: Præcipuam causam, ob quam Joannes Filium appellavit Verbum, fuisse, quoniam Patrem nobis annuntiaturus erat: Omnia enim, inquit, quæcumque audivi a Patre, nota feci vobis. IV. Ex Theophylacto nomen Verbi tantum metaphorice tribuitur Filio; scribit namque ad illud Joan. 1. Hoc erat in principio apud Deum: Neque ullum aliud proprium nomen quis invenerit dignum Deo; Verbum ipsum substantialiter, & proprie non est nomen Unigeniti; sed tantum manifestat absque affectione, natum de Patre Filium. V. Ex S. Basilio lib. 3. cont. Eunomium, Spiritus Sanctus etiam est Verbum: Dei quidem Verbum Filius est; Filii autem Verbum Spiritus; & probat ex illo ad Hebr. 1. Portans omnia Verbo Virtutis sua: Subdens: Et quoniam Verbum Filii per Deum, inquit idem Apostolus Ephes. 6. Gladium Spiritus, quod est Verbum Dei. VI. Verbum divinum distinguitur a Filio; & ratio Verbi distinguitur a filiatione: ergo Verbum non dicit quid proprium Filio. Antecedens probabant Samosatenses ex Act. 10. Verbum misit Deus Filiis Israel pacem annuntians per Christum.

Respondemus ad I. cum Augustino lib. 83. qq. quæst. 63. Quod græce λόγος dicitur, latine & rationem, & Verbum significat; sed hoc loco Joan. 1. melius Verbum interpretamur, ut non significetur solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam, qua per Verbum facta sunt operativa potentia. Scimus, Erasmus in annot. ad c. 1. Joannis voluisse, potius dicendum sermonem, quam Verbum; cui adhæserunt Calvinus, & Beza, alique Novatores. Sed Catholicorum una est assertio, posse quidem in aliquo legitimo sensu dici sermonem; melius autem, & convenientius dici Verbum, quam sermonem, vel rationem. Ratio est, quia per sermonem intelligitur ut plurimum Verbum prolatitium, non mentale; & per

& per rationem non importatur vis illa productiva, quæ importatur per Verbum, ut per ipsum fiant, quæcunque sunt faciendæ; ut dicebat Augustinus.

Ad II. explicatur Irenæus, quando dicit, totum Deum esse logon, quod intelligat, Verbum non esse partem Dei, sed esse totum Deum. Cæterum Irenæus in eodem loco inquit: *Ex cogitatione, & sensu Verbum emitti*; intelligens Verbum mentale, quod emittitur per cogitationem; & externum, seu prolatitium, quod a nobis emittitur per sensum. Ambrosius non ex se ipso asserit, quod Filius sit Verbum de Verbo; sed ait, quod si quis hoc diceret, non per hoc consubstantialitati opponeretur. Athanasius non negat, sermone, & Verbo significari personam, sed negat significari duas naturas, sicut significantur in Christo, in una persona. Ait enim: *Qui vero dicit Christum, is duarum conjunctionem naturarum declarat.*

Ad III. Chrysostomus loquutus fuit de Verbo externo, seu prolatitio, at non per hoc negavit Verbum internum, seu mentale. Cæterum diximus quoque nos, Verbum, divinum explicari aliquando per Verbum prolatitium, sed quoad officium, non vero quoad entitatem; ut Augustini etiam verba explicavimus.

Ad IV. Theophylactus loquitur de nomine Dei, asserens, nullum a nobis posse excogitari nomen, quod sit proprium, & dignum Deo, & illius vere significativum, & expressivum. Unde Chrysostomus pariter cit. loc. docebat: *Deum neque dicere, neque intelligere, pro ipsius magnitudine, quisquam potest; & cum dici nequeat quam sit Dei substantia, eam nobis ex operibus manifestas.*

Ad V. Basilii nomen Verbi Spiritui Sancto tribuit non proprie, sed figurate, & metaphorice; & metaphora consistit, quod sicut Filius mittitur a Patre, ut Patris voluntatem hominibus manifestet, ita Spiritus Sanctus quod eundem finem a Filio mittitur.

Ad VI. In allegato Actorum loco Verbum non accipitur pro persona divina, sed pro nuntio, quod dicitur extra Deum, & annuntiatur hominibus. Sic aliqui occurrunt. Athanasius autem or. 5. cont. Arianos dicit, significari divinum Filium, quem Deus Pater misit in mundum, ut Evangelium pacis in assumpta humanitate prædicaret. Quod autem non sit novum, reperi eandem personam in eodem Scripturæ locq, non expresso ejus nomi-

ne, aut pronomine relativo; probat ex illo 1. ad Cor. 1. *Expectantibus revelationem Jesu Christi, qui & confirmabit vos sine crimine in die adventus Domini nostri Jesu Christi.*

Filii nomen modo explicandum sumimus. Nomen Filii datur in divinis Scripturis & secundæ Trinitatis personæ, & creaturis, sed diversimode; sicut diversimode primæ personæ respectu secundæ, & respectu creaturarum, Patris nomen tribuitur primæ. Creaturarum tamen filiationis impropria est; at non in omnibus creaturis æqualis. Prout enim magis, vel minus ad personæ divinæ filiationem accedit, magis, vel minus de Dei filiatione participat; & magis, vel minus ad personæ divinæ filiationem accedit, prout creaturæ magis, vel minus Deo assimilantur. Estius in 1. dist. 26. §. 4. varios gradus in creaturis agnoscit, & secundum graduum varietatem, diversas quoque in illis filiationes agnoscit. Hanc autem gradationem ex Scriptura colligit modo, quem subdimus. Primo, ait, tribui filiationem creaturis etiam irrationalibus, ob participationem divini esse, quam per creationem habent; unde dicitur Job. 38. *Quis est pluvie Pater, vel quis genuit stillas rovis?* Secundo tribui creaturis rationalibus, etiam non existentibus in gratia; & hoc propter specialem Dei imaginem, quam habent, ipsis impressam ratione intellectivæ potentiæ, & sic habetur Isai. 1. *Filios enutrivit, & exaltavit, ipsi autem spreverunt me.* Tertio tribui fidelibus ratione specialis cultus, quem Deo offerunt ut Patri; unde in dominica oratione dicimus: *Pater noster, qui es in cælis.* Quarto tribui Justis, ratione participationis divinæ naturæ per gratiam, & similitudinis cum Deo propter vitæ sanctitatem, & mentis rectitudinem; unde Joan. 3. habetur: *Charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, & simus.* Quinto tribui Prædestinatis, ratione conformitatis ipsorum cum Prædestinatorum capite Christo; secundum illud Joan. 13. *Ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.* Sexto tribui Beatis, ratione specialis similitudinis, quam propter visionem cum Deo habent; ut dicitur Sapient. 5. *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei;* & Lucæ 20. *Filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.*

Ad hæc cohærenter triplicem distinguit Cacheranus Paternitatis, & Filiationis, seriem. Una est, quam dicit divinarum per-

personarum inter se; altera, quam vocat creaturarum inter se; ultima, quam nominat inter divinas personas, & creaturas. Ex his asserit, quod prima, & secunda re-
 cipient rationem propriam paternitatis, & filiationis; prima tamen est superior, & longe perfectior; secunda vero inferior, imperfecta, & a prima dependens. Tertia demum est omnino impropria, & metaphorica. Igitur, concludit ipse, filiationis dicitur per prius in divinis ad intra; deinde de una creatura in ordine ad aliam; postremo de creaturis in ordine ad Deum. Et sic etiam paternitas dicitur per prius in divinis ad intra; postmodum de una creatura in ordine ad aliam; & ultimo de Deo in ordine ad creaturas.

Dicimus modo, Filii nomen convenire secundae divinae personae proprie, sive sumatur proprie prout non est metaphorice, sive prout non est communiter, & essentialiter.

I. probatur ex Scripturis. Psal. 2. 7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Sapient. 2. 13. *Et Filium Dei se nominat;* & n. 18. *Si enim est verus Filius Dei.* Daniel. 3. 92. *Species quarti similis Filio Dei.* Matth. 11. 27. *Nemo novit Filium, nisi Pater;* & c. 14. 33. *Vere Filius Dei es.* Lucæ. 3. 22. *Tu es Filius meus dilectus.* Joan. 1. 18. *Unigenitus filius, qui est in sinu Patris;* & n. 34. *Quia hic est filius Dei.* Ad Rom. 1. 4. *Prædestinatus est filius Dei;* & c. 8. 3. *Deus filium suum mittens.*

II. probatur ex Conciliis. Concilium Nicænum generale I., & Concilium Constantinopolitanum generale I. in Symbolo: *Credo in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei unigenitum.* Concilium Sardicense apud Theodoretum lib. 2. hist. c. 8. *Confitemur, unam esse Patris, & Filii divinitatem.* Concilium Constantinopolitanum generale VI. act. 1. *Dominus noster Jesus Christus cum Patre, & Spiritu Sancto divinam, & omnipotentissimam naturam communem habet.* Si unus est Pater, alter necessario est Filius; dicunt enim inter se infallibilem relationem. Concilium Bracaraense 1. 3. *Si quis dicit Filium Dei dominum nostrum, antequam ex Virgine nasceretur, non fuisse, sicut Paulus Samosatenus, & Photinus, & Priscillianus, dixerunt, anathema sit.* Concilium Toletanum V. c. 1. *Filius a Patre intemporaliter, ante omnem creaturam, sine initio genitus, non creatus. Nam nec Pater unquam sine Filio, nec Filius exiit sine Patre. Sed tamen Filius Deus de Pa-*

tre Deo, non Pater Deus de Filio Deo: illi autem Filius Patris, & Deus de Patre, per omnia coequalis Patri, Deus verus de Deo vero.

III. probatur ex Patribus. Athanagoras Apolog. pro Christianis: *Filius Dei est Verbum Patris.* Clemens Alexandrinus lib. 1. paedagog. c. 2. *Paedagogus noster est Deo Patri suo similis, cujus est Filius.* Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 4. de Christo: *Credo in Filium Dei, unum, & solum Dominum nostrum Jesum Christum, Deum ex Deo genitum &c.* Basiliius homil. de fide: *Filius ex Patre genitus, Verbum vivens, Deus existens.* Tertullianus in apologet. c. 21. *Hunc Sermonem ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco Filium Dei, & Deum dictum ex unitate substantiae.* Hilarius lib. 2. de Trinit. *Filium mens consertatur attingere, & trepidat omnis sermo se prædere. Est enim progenies ingenti, unus ex uno, verus a vero, virus a virgo, perfectus a perfecto, virtutis virtus, sapientia sapientia, forma Patris ingenti.* Hieronymus lib. 6. Comment. in Ezechielem c. 18. *Uua Patris, Filiique potestas, virtus, atque substantia.* Augustinus in Joann. tract. 36. *Agnoscis quia Pater, Pater est; & Filius, Filius est. Bene agnoscis, sed noli dicere: Pater major est, Filius minor est.* S. Leo magnus ser. 8. c. 1. *Deus Dei Filius de sempiterno, & ingento Patre unigenitus.*

IV. probatur Rationibus I. Secundae Trinitatis personae convenit aliam personam, tanquam Patrem respicere, & ab illa eadem per veram generationem produci; ergo eidem convenit proprie, non metaphorice, nomen Filii. Consequentia sequitur; illud enim, & non aliud, Filii nomine intelligitur. Antecedens probabitur, cum de Filii processione differemus, eaque generationem esse probabimus; II. Sola secunda Trinitatis persona generatur: ergo sola illa est Filius. Antecedens etiam constabit cir. loc., & Consequentia sequitur. III. In tribus divinae Trinitatis personis est aliqua persona, quæ est Filius, & Filius vocari debet; sed hæc non est prima, neque tertia: ergo secunda. Probatur minor. Non prima, quia est ingenta; non tertia, quia non est genita: ergo secunda, quæ est genita. IV. Pater est ingentus: ergo non genitus: ergo non convenit illi Filii nomen: Insuper Spiritus Sanctus est spiratus: ergo non genitus: ergo neque illi convenit Filii nomen. Atqui solus Filius est genitus: ergo illi soli convenit Filii nomen; & quidem proprie, non tantum prout

prout proprie opponitur metaphorico, sed etiam prout distinguitur a communi, & essentiali.

Opponunt I. Aliquando in Scripturis improprie usurpatur nomen Filii: ergo etiam sic usurpatur, quando in iisdem secundæ Trinitatis personæ datur. II. Justinus Martir in Expositione fidei docet: *Intelligimus Filium a Patre progenitum, sicut lumen e lumine promicans; sed lumen non est Filius luminis: ergo neque secundæ persona primæ. II. Si Filius erat: ergo non est genitus: ergo non est Filius: Et si natus est: ergo non erat: ergo vel non est Filius, vel non est æternus. III. De Patre scriptum est: Te solum verum Deum: ergo si Pater est solus verus Deus, Filius non potest esse naturalis, sed adoptivus. IV. In sacris Scripturis solus Pater appellatur Deus, Filius vero dicitur dominus: ergo non habet eandem cum illo naturam, licet maximam ab eo habeat potestatem: ergo non est Filius naturæ, sed adoptivus.*

Respondemus ad I. improprie usurpari nomen Filii, quando creaturis applicatur in ordine ad Deum; nunquam vero invenitur, quod improprie sumatur, quando secundæ personæ divinæ in ordine ad primam tribuitur. Cæterum ineptissimus hic est arguendi modus: Aliquando in Scripturis usurpantur aliqua nomina impropria: ergo semper usurpantur: Aliquando aliqua vox improprie accipitur: ergo semper improprie accipitur. Improprie tantum intelligenda est, quando improprie usurpatur; quando vero proprie sumitur, est proprie etiam explicanda.

Ad II. Justinus Martir luminis exemplo clarificat Filii generationem, non autem adeo exponit, ut quæcunque in uno inveniuntur, debeant de altero necessario verificari. Non enim paritates omni ex parte currere habent; sed satis est, ut ex illa parte currant, secundum quam ad exemplificandum sumuntur. Cæterum liber ille de Expositione fidei non est genuinus Justiniani fœtus, sed falso illi tributus; ut etiam mitiores Critici non abnuunt.

Ad III. respondet Chrysostomus, vel quisquis alius lateat sub ejus nomine, in Serm. de sancta, & consubstantiali Trinitate: *Si dixeris mihi, de Patre scriptum est: Te solum verum Deum. Sed est & hoc scriptum: Et Deus erat sermo. Et quomodo igitur æqualis Patri? Dicendo enim de Patre, quod ipse sit solus verus Deus, monstravit Filium non*

naturalem, sed adoptivum Filium. At quid propriæ salutis inimicæ? Num quia scriptum, sicut dicit Joannes de Patre: Deus lux est; de Filio autem, erat lux vera; ideo audes propter hoc dicere minorem Patrem, eo quod non adjecit, quod sit lux vera, sed de Filio solo dicit, quod sit lux vera? Sicut igitur non audes minorem facere Patrem, eo quod non appositum est, quod sit vera lux; ita cum audis de Patre: Te solum verum Deum: de Filio autem, solum quod sit Deus, ne audeas minorem facere Filium; quoniam nomina diverso modo nunc illi, nunc huic, adhaerent.

Ad IV. Respondet Hieronymus in Comment. ad c. 4. ad Ephes. Si, ut existimans Ariani, Deus Pater solus est Deus; eadem consequentia, solus erit Dominus Jesus Christus; & nec Pater erit Dominus, nec Filius Deus. Sed absit, ut non sit vel in dominatione deitas, vel in deitate dominatio. Unus est Deus, & unus est Dominus; quia Patris, & Filii dominatio una est Divinitas. Propterea & fides una dicitur, quia similiter in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, credimus.

Advenit nomen Imaginis in Filio explicandum: Et quidem imago describitur a S. Th. 1. par. q. 35. ar. 1. in corp. ex S. Augustino lib. 83. qq. quæst. 74., quod sit aliquid ex alio procedens simile ei, quod est in specie, vel saltem in signo speciei. Dividitur in naturalem, intentionalem, & artificialem. Naturalis est similitudo physice producta a principio naturali, repræsentans id, a quo est naturaliter producta. Intentionalis est similitudo intentionaliter producta ab objecto, & potentia cognoscitiva, repræsentans intentionaliter objectum, a quo producta est, cognoscitivæ potentiae, a qua pariter est producta. Artificialis est similitudo elaborata ab artifice, repræsentans exemplar, ad cujus imitationem est producta. Filius dicitur imago naturalis; Verbum mentis imago intentionalis; imago naturalis est quæ fere ab omnibus dicitur imago. His positis.

Dicimus, secundæ Trinitatis personæ convenire nomen imaginis naturalis, & intentionalis, proprie, non metaphorice, non autem imaginis artificialis; & convenire respectu solius primæ personæ, & ratione essentiae simul, & personalitatis, quanvis principaliter ratione essentiae.

I. probatur ex Scripturis. Apostolus ad Colossenses 1. ait: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creatura. Ad Hebræos 1. Qui cum sit splendor gloriæ ejus, & figura substantiæ ejus. Quod vertit S. Joan-*

Joannes Chrysostomus ibidem hom. 3. *Character substantiæ ejus*. Item in veteri testamento Filius dicitur per nomen, æquivalens imagini; scilicet per faciem; facies enim est quasi imago cordis. Unde Psal. 138. habetur: *Quo ibo a Spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam?* Ubi inquit Nyssenus: *Filii hypostasis quasi forma, ac facies est, qua Pater cognoscitur*.

II. probatur ex Patribus. Athanasius epist. de decretis Nicænæ Synodi: *Quod si cum imaginem nomines, Filium hoc esse eo ipso indicaveris; quid enim est simile Deo, nisi sua ipsius progenies?* Nazianzenus or. 4. de Theologia: *Brevis, & compendiosa, facilisque paterna natura declaratio est Filius: Omne enim, quod genitum est, genitorem suum tacita quadam voce definit.* Nyssenus lib. de differentia essentiæ, & hypostaseos: *Filii hypostasis quasi forma, ac facies est, qua Pater cognoscitur; & Patris hypostasis in forma Filii cognoscitur, manente ea, qua in his consideratur, proprietate ad discretionem personarum.* Cyrillus Alexandrinus lib. 3. thesauri c. 1. *Propter hoc Filius Verbum, & imago Dei est, quia ex ipso Patre vere, ac proprie genitus est.* Basiliius hom. de fide: *Imago ipsissima invisibilis Dei Filius ex Patre genitus.* Hilarius lib. 2. de Trinit. *Imago invisibilis Dei, forma Patris ingenti.*

III. probatur Rationibus. I. Duo requiruntur ad rationem propriam, & perfectam imaginis; similitudo scilicet, & processio; sed hæc duo verificantur in Filio in divinis: ergo Filio in divinis convenit proprie imaginis ratio, & nomen. Minor constabit infra, quando de Filii generatione differetur; major autem non negatur; & consequentia bene inferitur. II. Imago naturalis idem est ac Filius; imago intentionalis idem est ac Verbum; sed secunda Trinitatis persona est Filius, & est Verbum: ergo est imago naturalis, & intentionalis. Præmissæ constant ex dictis in hac eadem Dissertatione; consequentia sequitur. III. Imago naturalis importat similitudinem in natura: ergo in Filio est ratio imaginis per respectum ad essentiam; & quidem principaliter, quia essentia ei a Patre communicatur, & principaliter communicatur. Unde scribit Cyrillus in ep. 10., quæ in Concilio Ephesino approbata fuit: *Propter eandem, quam cum illo habet essentiam, & imago, & character, & splendor est gloria ejus* IV. In imagine non tantum est ratio similitudinis, quæ respicit essentiam, sed etiam ratio

PAR. II.

processionis, quæ respicit personam: ergo ratio imaginis in Filio est propter essentiam, & personam.

Arguunt I. Ratio imaginis convenit etiam Spiritui Sancto: ergo non proprie Filio. Probatur antecedens. Ad Rom. 8. dicitur: *Quos præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui*; sed imago Filii est Spiritus Sanctus, quia ab ipso produci-tur: ergo &c. II. Idem Apostolus I. ad Cor. 15. hæc habet: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis.... Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis.* In quibus verbis per hominem terrenum intelligitur Adam, per hominem cælestem Christus, & per imaginem ejus Spiritus Sanctus. III. Græci Patres non pauci, qui ab Esilio recensentur in 1. dist. 27. §., nomen etiam imaginis Spiritui Sancto tribuunt. IV. Nomen imaginis respectu Dei convenit etiam homini; dicitur enim Genes. 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*: ergo non convenit proprie Verbo, quum non conveniat soli Verbo. V. Imago supponit similitudinem; sed Spiritus Sanctus habet eandem similitudinem in natura cum Patre, & Filio, quam habet Filius cum Patre: ergo pariter Spiritus Sanctus est imago. V. Verbum nullam habet similitudinem cum Patre: ergo nequit dici imago Patris. Probatur antecedens. Si haberet similitudinem, vel haberet illam cum persona, vel cum essentia; non cum persona Patris, quia hæc non solum non est similis, sed etiam est diversa: Non cum essentia, quia est eadem in utroque, & idem non est simile sibi; identitas enim similitudinem excludit, non includit.

Respondemus ad I. sensum illorum verborum esse, quod Prædestinati ita conformantur Filio Dei, ut fiant veluti imago ipsius; & hoc ab Apostolo dici transitiva quadam loquutione; ut ait Cacheranus.

Ad II. idem Cacheranus occurrit dicendo, quod Apostolus hortatur Corinthios ad vitam instituendam ea quidem morum, probitate, qua dici possint, se vitam hominis cælestis imitari; & sic aliquantulum expriment hominis cælestis, seu Christi Domini, imaginem.

Ad III. dicitur ab eodem Cacherano, quod Græci Patres minus accurate loquuti fuerint de ratione imaginis in divinis ad intra; & quod imaginis nomen latius usurpaverint ad significandum omne id, quod procedit simile, etiam si non procedat

T

for-

formaliter tale, & ex vi propriæ processionis, ut ad rationem propriæ imaginis requiritur. Quod autem illos movit, ad imaginis nomen Spiritui Sancto tribuendum, fuit, ut hoc nomine processionem Spiritus Sancti a Filio, & ejusdem consubstantialitatem cum Patre, & Filio, adstruerent.

Ad IV. Homo dicitur improprie, non proprie, imago Dei; quia imago proprie sumpta dicit similitudinem secundum speciem; improprie vero accepta, dicit similitudinem secundum aliquam tantum perfectionem. Deus, & Homo non sunt ejusdem naturæ; adeoque homo non est imago Dei secundum speciem. Homo ex altera parte est intelligens, sicut Dei natura est intelligens; unde habet aliquam perfectionem, quam habet Deus; & in hoc est ei similis, ejusque dicitur imago, sed improprie. Verbum vero habet eandem naturam cum Patre, non solum specie, sed etiam numero; & per consequens est proprie Patris imago.

Ad V. dicimus, ad rationem imaginis non sufficere similitudinem duorum in natura, sed requiri, quod talis similitudo sit vi processionis. In Spiritu Sancto respectu Patris, & Filii est similitudo in natura, sed non est vi processionis; adeoque proprie non est imago nec Patris, nec Filii. In Verbo autem respectu Patris est similitudo in natura, & est vi processionis; ac proinde dicitur imago Patris. Quod perbelle explicat Augustinus lib. 83. qq. q. 74. *Si gemini inter se similes sint, similitudo dici potest alterius cujuscumque in altero, non imago; & ovum alteri ovo quam maxime simile est, nec imago tamen ejus est, quia de illo expressum non est.*

Ad VI. distinguunt propositionem illam, quæ ab argumento supponitur: Ubi est identitas in natura, non est similitudo in natura; si eadem quoque sit persona, conceditur; si non sit eadem persona, negatur. Ratio est, quia, ut dicunt, ad similitudinem duo requiruntur, unum, in quo convenient ea, quæ sunt similia; alterum, in quo disconvenient. Non est autem necesse, ut id, in quo conveniunt, seu forma, in qua similitudo formatur, sit distincta; sed satis est, ut sint distincta subiecta, in quibus reperitur forma illa. Et propter hanc rationem persona Filii, quæ realiter distinguitur a persona Patris, est perfecte similis Patri in essentia; eo quia forma, seu essentia, in qua fundatur simi-

litudo, est in utraque persona eadem omnino. Sic Jueninus, quod ulterius quoque confirmat.

Remanet tandem, ut de aliis nominibus agamus; scilicet de Sapientia, specie, sigillo, caractere; quibus pariter secunda Trinitatis persona nominatur. Et quidem de Sapientia loquentes, supponimus, indivinis esse discrimen inter essentialia, propria, & appropriata. Essentialia sunt communia tribus personis; ut natura divina, bonitas, sanctitas, immensitas &c. Propria sunt proprietates relativæ, quibus unaquæque persona constituitur, & ab alia distinguitur. Appropriata sunt quidem prædicata essentialia, & absoluta, & tribus personis communia; sed quæ tamen uni potius personæ, quam alteri accommodantur, propter quandam singularem rationem, & affinitatem, quæ potius respectu nostrum est, seu concipitur, in una persona, quam in alia. Et hoc pacto Patri, vel quia principium est cæterarum personarum, vel quia illum Hæretici aliqui, a Frassen memorati, ob senectutem impotentem dicebant, Omnipotentia tributa fuit. Filio autem, quia, per intellectum, cujus proprium est noscere, intelligere, sapere, procedit, Sapientia fuit accommodata. Spiritui Sancto demum, quia procedit per voluntatem, quæ sedes est amoris, bonitatis, ac sanctitatis, amor, bonitas, & sanctitas, appropriantur.

Hujusmodi autem appropriationes non solum apud Patres, sed etiam in Scripturis leguntur; ut inde possimus affirmare, non inconsulto fuisse factas, & irrationabiliter non admitti. S. Leo ser. 2. de Pentec. c. 2. inquit: *Ut per proprietatem vocis, aut operis, insinuetur nobis veritas Trinitatis, & non dividat intellectus, quod distinguit auditus. Nunquam enim intelligitur Trinitas, si semper inseparabiliter diceretur.* Appropriatio autem a S. Thoma¹ dicitur: *Via similitudinis, & dissimilitudinis*; ab Alberto: *Accessus, & recessus*; ab Henrico: *Correspondentia secundum similitudinem*; ab Alense autem eam fieri docetur, *ut insinuetur veritas, & occurratur errori.*

Dicimus, Sapientiam tribui Filio, non autem tribui proprie, sed appropriate; non tribui vero Patri ea ratione, qua tribuitur Filio. Tres habet partes Conclusio.

I. probatur pro prima parte. Prov. 8. Divina Sapientia dicit: *Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram. . . . Ante omnes colles ego parturiebar.* Ecclesiast. 24. *Ego ex ore*

ore Altissimi proditi primogenita ante omnia creaturam. Si igitur Sapientia dicitur genita, & genitus inter personas divinas est solus Filius, vere Sapientia tribuitur Filio. Unde S. Basilii lib. 4. cont. Eunomium: *Si est Christus Dei virtus, & Dei sapientia, hæc autem increata, & coeterna sunt Deo (non enim fuit aliquando sapientia, aut virtutis expertus) increatus, & coeternus est Deo Christus.* Ambrosius lib. de Symbolo c. 11. *Numquid potuit esse tempus, quando Pater sine vita, sine sapientia, sine virtute, sine Verbo, quod Christus est, fuerit?* Augustinus lib. 7. de Trinit. c. 1. *Impium est dicere, Deum non esse Patrem Sapientia sua.*

II. pars probatur; eum quia Sapientia est aliquid absolutum; unde non potest convenire proprie, hoc est per exclusionem, uni personæ, & non aliis; tum etiam, quia quando absolute sapientia dicitur, intelligitur communis toti Trinitati; quando vero dicitur de Filio, cum aliquo addito dicitur: ergo signum est, quod non est propria, sed appropriata Filio. Unde Augustinus lib. 7. de Trinit. c. 2. *Quia in illa simplicitate non est aliud sapere, quam esse, eadem ibi sapientia est, qua essentia.* Post quæ addit: *Pater igitur, & Filius simul una essentia, & una magnitudo, & una veritas, & una sapientia; sed non Pater, & Filius simul ambo unum Verbum, quia non simul ambo unus Filius.* Addit insuper: *Propterea non eo Verbum, quo Sapientia, quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad eum, cujus est Verbum, sicut Filius ad Patrem. Sapientia vero, quo essentia; & ideo quia una essentia, una sapientia.* Hucusque loquutus est Augustinus de sapientia essentiali, quæ est communis tribus personis, & non est propria, nec appropriata Filio. Modo loquitur de sapientia Filio appropriata: *Quoniam vero & Verbum sapientia est, sed non eo Verbum, quo sapientia; Verbum enim relative, sapientia vero essentialiter intelligitur: Id dici accipiamus, cum dicitur Verbum, ac si dicatur nata Sapientia, ut sit Filius, & imago. Et hæc duo cum dicuntur, id est nata Sapientia in uno eorum eo quod nata est, & Verbum, & imago, & Filius intelligitur, & in his omnibus nominibus non intelligatur essentia, quia relative dicuntur.*

III. pars probatur. Sapientia, quæ appropriatur Filio, est sapientia genita; sed hæc sapientia genita non potest dici sapiens Pater: ergo Patri sapientia non tribuitur ea ratione, qua tribuitur Filio. Unde docet Augustinus lib. 15. de Trinit. c. 7. *Si enim solus sibi Filius intelligit, ut intelligentia sit & sibi, & Patri, & Spiritui Sancto, ad illam reditur absurditatem, ut Pater non sit sapiens de seipso, sed de Filio, nec Sapientia Sapientiam genuerit, sed ea sapientia Pater dicatur sapiens esse, quam genuit... Et si hoc est Deo esse, quod sapere, & ea illi essentia est, qua sapientia, non Filius a Patre, quod verum est, sed a Filio potius habet Pater essentiam; quod absurdissimum, atque falsissimum, est.*

Reliqua modo nomina explicantur. Species dicitur secunda Trinitatis persona. Habemus ex Joan. 5. ubi Christus ait: *Pater testimonium perhibet de me, neque vocem, ejus unquam audistis; neque speciem ejus vidistis, & Verbum ejus non habetis in vobis manens, quia quem misit ille, huic vos non creditis.* Ad quæ verba Athanasius or. 4. cont. Arianos scribit: *Pulcre sic Verbum conjunxit forma, ut palam faceret, se esse Verbum Dei, & imaginem, & characterem, & speciem sui Patris.* Danielis etiam 3. habemus: *Species quarti erat similis Filio Dei.* Unde Athanasius ser. cont. omnes hæreses concludit, Arianos deteriores esse Nabuchodonosore, quia Filium Deo neque similem, neque consubstantialē, esse volunt.

Nomina Sigilli, & Characteris colligunt ex verbis Joann. 6. *Hunc Pater signavit Deus.* Quæ a Basilio lib. univ. de Spiritu Sancto c. 6. sic exponuntur; *Christus splendor gloria, hunc Pater signavit Deus, seque totum in eo expressit.* Ambrosius quoque in procemio lib. 2. de fide: *Imago, & splendor, & character, dicitur Dei Filius, quia hæc incomprehensibilem, & investigabilem paternam divinitatem majestatis in Filio, & expressam similitudinem revelarunt.* Chrysostomus hom. 3. in ep. ad Hebr. *Character substantia ejus.* Et Nazianzenus or. 4. de Theologia; docet, Filium vocari Characterem ut purum Patris sigillum, minimeque mendax.

DISSERTATIO CXXIII.

*De Processione Verbi; & ex quorum
cognitione procedit.*

Illius, ait P. Magnanus Philos. sac. de Deo Trino c. 20. prop. 13. secundum quod est intentionalis imago Patris, est etiam ejusdem Verbum; quatenus, ut subdit, est ejus, ut dicentis dictio; idem enim sunt dictio, per modum formæ dicendi sumpta, & Verbum. Et quidem solius Patris est dictio, & solius Patris est Verbum, si principium ejus originis inspicitur; non sic autem, si inspiciantur objecta, quatenus dici potest etiam horum Verbum, tanquam dictorum, seu Verbo a dicente expressorum. Et hinc emergit celebris controversia, quæ agitur in scholis sub his terminis: Ex quorum cognitione procedit Verbum? seu, quod idem est; quænam sint ea, quæ Verbo Patris exprimentur, & dicuntur? Horum enim omnium quodammodo est Verbum; quatenus, ut Magnanus dicit, ea Pater omnia simul uno Verbo dicit, quæ cognoscendo, atque dicendo, generat Filium. Et hoc est, quod in hac Dissertatione suscipimus disputandum.

Præsupponere tamen oportet primo, Verbum divinum duplici modo dici posse, quod ex alicujus objecti cognitione procedat; vel formaliter, & per se, vel materialiter, & concomitanter. Primo modo est, quando cognitio, ipsiusque objectum connectitur, & identificatur cum productione Verbi formaliter, seu ingreditur formalem rationem illius productionis, & respicit Verbum tanquam terminum formaliter, & reduplicative a se productum. Secundo modo est, quando cognitio, & ipsius objectum, se habent materialiter, & concomitanter, ad Verbi productionem, respiciens scilicet Verbum non titulo productionis, sed alio titulo, puta infinitatis, & per hunc cum Verbi productione conjungitur. Secundo præsupponere debemus, Verbum divinum duplici etiam modo sumi posse. Primo modo adæquate, & ut omnino tale, quale de facto est: Altero modo formalissime, & secundum puram, ac præcisissimam rationem Verbi. Secundum primum modum Verbum accipitur, prout dicit rationem repræsentativam omnium, quæ sunt

in Deo necessario; secundum vero alterum modum intelligitur Verbum, quod sit persona divina procedens per intellectum, tanquam imago intentionalis rei intellectæ. Hinc Verbum divinum sumptum primo modo procedit ex cognitione cujusvis cognoscibilis; difficultas igitur tantum est de Verbo divino altero modo accepto; & in hoc Theologi de schola inter se acerrime digladiantur.

Scimus, Theologos quosdam inter hos duos modos ponere tertium, in quo totum difficultatis cardinem constituunt. Concedunt enim per primum modum, Verbum procedere ex cognitione omnium cognoscibilium, ut diximus. Concedunt pariter per secundum modum, Verbum procedere ex cognitione solius essentiae. Tertius autem modus hic est, quod Verbum divinum non accipiatur sic late, ut sumitur primo modo, nec sic stricte, ut accipitur secundo; sed intelligatur ut tale, quale de facto est, & compareretur ad objectum, ex cujus cognitione formaliter procedit. Et in hoc tertio modo dicit Cacheranus maxime controversari, an Verbum divinum procedat ex cognitione solius essentiae; an etiam attributorum, & personarum; an pariter possibilem; an denique futurorum? Verum nos cum P. Magnano discurrentes

Dicimus I. Verbum divinum non procedere per scientiam, quæ aliquid includat contingentiae, seu per scientiam liberam; quod idem est ac dicere, per cognitionem futurorum.

I. probatur. Filius procedit per cognitionem necessariam: ergo non procedit per scientiam liberam. Explicatur antecedens, & probatur. Filius ut procedens, tantum habet necessitatem, quantam habet Pater in producendo; & Pater tantam habet necessitatem in producendo; quantam habet divina essentia sub ratione intellectus, hoc est naturæ, in fundando eam, productionem; sed divina essentia, & Pater, maximam habent necessitatem, ut nemo negare potest: ergo & Filius: ergo Filius procedit per cognitionem necessariam. Consequentia primi enthymematis pariter probatur, & explicatur. Scientia libera,

libera, & contingens, prout est de objecto contingente, qua talis est, non est necessaria; ergo si Verbum per scientiam necessariam procedit, non potest per scientiam liberam procedere.

II. probatur ab eodem P. Magnano. Completa, & veluti exercita Filii processio est ante quodeunque objectum contingens: ergo est ante, & præter scientiam, vel independentem a scientia, quæ est de objecto contingente, ut talis est. Probatur antecedens. Objectum contingens prout tale, potest absolute non esse; potest etiam scientia, prout de eo est, absolute non esse; & tamen non per hoc non procederet Filius ex vi antecedentis absolute necessitatis, qua essentia divina fundat in ratione naturæ, & Pater exercet ejus productionem; ergo completa, & veluti exercita Filii processio est ante quodcunque objectum contingens; & per consequens independentem a scientia, quæ est de objecto contingente, ut talis est. Dicimus ut talis est, quia si acciperetur secundum entitatem actus, non esset in terminis præsentis quæstionis, & aliter dicendum esset; ut Magnanus monet. Et hinc habetur, Verbum non procedere per scientiam visionis, quæ est futurorum; quia est contingens, quatenus est futurorum; neque per scientiam mediam, ut talem; quia hæc recedit a scientia simplicis intelligentiæ, & accedit ad scientiam visionis; quatenus, quanvis sit de possibili, est tamen plus quam de mere possibili, quia est de adepturis existentiam sub conditione.

Opponunt I. Post S. Augustinum asserit S. Thomas 1. p. q. 34. ar. 3. quod Verbum dicit respectum ad creaturas, quarum est factivum; atqui Pater non plura Verba, sed unicum Verbum, producit, quatenus se, & omnia unico actu intelligit: ergo per idem Verbum Pater intelligit se ipsum, & creaturas; quatenus unicum Verbum ejus est expressivum non solum Patris, sed etiam creaturarum. II. Cognitio, per quam Verbum producit, est comprehensio; sed non esset comprehensio, nisi extenderetur ad omne scibile: ergo extenditur ad omne scibile; sed intra omne scibile comprehenduntur etiam futura: ergo cognitio, per quam producit Verbum, extenditur etiam ad futura. III. Per illam scientiam producit Verbum, quæ est in ipso Verbo, & est in eo vi processionis; sed scientia tum visionis, tum media, sunt in Verbo, & sunt vi processionis:

ergo per has scientias producit Verbum. Probatur minor. Scientia visionis, & media, sunt communes tribus personis: ergo sunt in Verbo, & sunt vi processionis.

Respondemus ad I. Verbum procedere per cognitionem creaturarum, non quatenus libera est, sed quatenus est necessaria, & secundum hanc importat respectum ad creaturas. Et quod hæc sit mens S. Thomæ, P. Magnanus probat ex ipsiusmet S. Doctoris verbis. Dicit enim Angelicus; Verbum importare respectum ad creaturas, non quas facit, vel quas faciet, sed quarum est factivum; per factivum intelligitur quid necessarium, per facit, vel faciet, quid contingens: Unde S. Thomas intelligendus est de cognitione creaturarum, non ut libera est, sed ut est necessaria. Ulterius, concedimus, Verbum esse expressivum creaturarum possibile, & futurarum, tum absolute, tum conditionate; at negamus, esse expressivum formaliter vi processionis, sed solum concomitanter, consequenter, materialiter &c., quatenus scilicet scientia necessaria, per quam solam formaliter Verbum procedit, extenditur in signo rationis posteriori ad contingentia, & ideo sit contingens.

Ad II. pariter cum P. Magnano dicimus, Verbum procedere per cognitionem comprehensivam eorum, per quorum cognitionem procedit, non vero per quorum cognitionem non procedit. Non autem oportet, ut cognitio illa, per quam procedit, sit comprehensio omnium, sed sufficit, ut sit comprehensio necessariorum. Addit etiam, quod cognitio illa necessariorum comprehensiva transit secundo signo rationis in comprehensivam quoque liberorum; quatenus primo signo est quidem identice comprehensiva liberorum, sed non formaliter.

Ad III. cum eodem dicimus, quod ambæ illæ scientiæ sunt in Verbo vi processionis, at non formaliter, sed consequenter tantum; & hoc ideo, quia scientia necessaria, quæ præsupponitur processionis Verbi, transit in liberam secundo signo rationis, ex sola connotatione objecti contingenter futuri, sive sit futurum actu absolute, sive sub conditione.

Dicimus II. Verbum divinum procedere per omnem cognitionem divinam necessariam; scilicet essentia Dei, Personarum trium divinarum, & creaturarum possibile.

I. pro-

I. probatur a P. Magnano ex S. Thoma. Etenim S. Doctor 1. p. q. 34. ar. 1. ad 3. docet, Verbum procedere per cognitionem personarum, & possibilium; a fortiori autem, vel saltem a pari, procedit per cognitionem essentiae. Uterius, ar. 13. in corp. docet, Verbum notionaliter sumptum esse expressivum omnium, quæ Deus cognoscit; sed per ipsumet S. Doctorem cognoscit suam essentiam, personas, &abilia: ergo ex S. Thoma procedit per cognitionem essentiae, personarum, & possibilium.

II. probatur. Perfectius, atque nobilius est, aliquid procedere per cognitionem sumptam secundum se totam, & in sua latitudine, quam per eandem diminutam; sed Verbo tribuendum est, quod est perfectius, & nobilius: ergo potius dicendum est, Verbum procedere per cognitionem sumptam in sua tota latitudine, quam per eandem diminutam; sed cognitio sumpta in tota sua latitudine includit cognitionem essentiae, personarum, & possibilium: ergo per hanc cognitionem Verbum procedit. Major probatur. Perfectius est esse aliquid expressivum plurium, quam paucorum; sed est expressivum plurium, quando procedit per cognitionem sumptam secundum se totam, & in tota sua latitudine; paucorum vero, quando procedit per eandem cognitionem diminutam: ergo perfectius, atque nobilius &c. Vel alio modo eadem major probatur. Perfectius est, Verbum esse expressivum plurium formaliter vi processioneis, & in primo rationis signo, quam solum consequenter, & in secundo signo; quod quidem importat cognitionem comprehensivam, non contingentem, quam paulo ante exclusimus, sed necessariam, quæ divinæ cognitioni deneganda omnino non est: Hoc autem importat cognitio sumpta secundum se totam, & in sua latitudine, & non diminuta: ergo hæc processionis Verbi concedenda est.

III. Pater æternus signo illo, quo Verbum producit, cognoscit expresse, & suo Verbo dicit, omne cognoscibile: ergo productio Verbi est cognitio, seu dictio, omnis cognoscibilis, & quidem formaliter, & intrinsece. Probatur antecedens. Signo illo non præscindit Pater ab aliquo cognoscibili: ergo cognoscit expresse omne cognoscibile. Consequentia prima sequitur; quia dicere Patris est producere Verbum; ergo si Pater primo signo cognoscit omne cognoscibile, productio

Verbi est cognitio, seu dictio, omnis cognoscibilis. Subsumimus modo; atqui non potest intelligi de cognoscibile contingente, quod præcedit Verbi productio, ut diximus: ergo intelligitur de omni cognoscibile necessario.

Obstant I. Verbum procederet adhuc, si nulla essentabilia: ergo Verbum per cognitionem possibilium non procedit. Antecedens est certum; quia Verbum divinum, utpote magis necessarium, etiam procederet, si nulla essentabilia; & absurdum quidem esset; dicere, Verbum non esse in Trinitate, si nulla creatura esset possibilis. Consequentia sequitur; non enim procedit Verbum per cognitionem eorum, quæ non sunt; & tamen Verbum etiam procedit. II. Procederet etiam Verbum, si Spiritus Sanctus non esset possibilis, & consequenter a Patre, non cognosceretur ut talis: ergo Verbum non procedit per cognitionem Spiritus Sancti. Antecedens est clarum; quia Verbum est prius origine Spiritu Sancto: ergo procederet etiam Verbum, si Spiritus Sanctus non esset possibilis. III. Ex nostra Conclusionem sequeretur, Verbum procedere a se ipso, & a Spiritu Sancto, & a creaturis, saltem in esse cognito; hoc non est dicendum: ergo neque illud. Probatur sequela. Verbum procedit per cognitionem sui, Spiritus Sancti, & creaturarum possibilium; sed hoc idem est, ac Verbum procedere a se ipso, & a Spiritu Sancto, & a creaturis: ergo &c. IV. Si Verbum procederet per cognitionem sui ipsius, secundum nostrum modum intelligendi esset prius se ipso: hoc dici non potest: ergo &c. Probatur sequela. Id, per quod quis procedit, prius est termino processioneis: ergo si Verbum procederet &c. Probatur minor prioris argumenti. Nec Verbum, nec aliud quodvis ens, potest esse se ipso prius.

Respondemus ad I. cum P. Magnano, necessitatem possibilium esse non tantum, æqualem necessitati processionis Filii, & necessitati existentiae Dei, sed esse omnino eandem necessitatem possibilium, & essentiae divinæ, acceptæ hinc in ratione exemplaris, inde in ratione omnipotentiae. Sicut ergo ne Filius Dei sit in Trinitate, non est periculum, quod essentia divina non sit possibilis, ita nec est periculum, quod creaturæ non sint possibilis.

Ad II. Si non esset possibilis Spiritus Sanctus, neque esset possibilis Filius. Ratio est;

est; quia Filius debet habere naturam divinam intellectualem integram, & perfectam, non vero dimidiatam, & imperfectam. Natura divina intellectualis integra complectitur intellectum, & voluntatem; sine voluntate esset dimidiata. Sine voluntate esset, si non esset possibilis Spiritus Sanctus; sic autem non posset esse in Filio: ergo non esset Filius; ergo si non esset possibilis Spiritus Sanctus, neque esset possibilis Filius. Addit P. Magnanus, in hypothese impossibili de Spiritu Sancto ab Adversariis facta, esset etiam impossibilis Pater, esset quoque impossibilis divina essentia. Posito namque uno impossibili, cætera impossibilia sequuntur, quæ cum illo inseparabiliter sunt connexa: Unde non procederet Verbum, si Spiritus Sanctus non esset possibilis. Denique, Verbum est prius origine Spiritu Sancto, sed non prius cognitione, quam Pater de Spiritu Sancto habet; quia, ut docet P. Magnanus, *nec Spiritus latuit Patrem in eo signo, quo Pater se ipsum, ac suam essentiam dicebat Verbo, quod ita dicendo produxit.*

Ad III. respondet primo Magnanus cum re-tor-tione: Filius procedit per cognitionem essentiae divinæ: ergo procedit ab essentia divina; sed ab essentia non procedit: ergo neque per cognitionem essentiae. Sophisma autem Adversariorum est in hoc, quod sumunt cognitionem pro objecto; vel sub obtentu sumendi cognitionem pro objecto in esse cognito, sumunt pro objecto in esse reali, ac secundum se considerato. His verbis secundo ad argumentum respondet Magnanus.

Ad IV. dicimus, Verbum non procedere per cognitionem ipsiusmet Verbi actu producti; & in hoc sensu procedit propositum argumentum. Attamen si Verbum accipiat-ur objective, tunc dicitur, ipsum produci per ipsam cognitionem Verbi.

Quia tamen controversatur etiam hic inter Scholasticos; An Verbum divinum procedat per cognitionem paternam, quæ sit intuitiva, nec ne? Et quidem pariter in hoc ambagibus tot, tantisque obvolvitur quæstio, quot sunt Theologi, qui de ea loquuntur opposita; nos ab eadem cum P. Magnano sic breviter expeditimus.

Dicimus III. Cognitionem paternam, quæ Filius procedit, dici posse, & esse, respectu diversorum, intuitivam, & non intuitivam.

Conclusionem sic explicat, & probat, P. Magnanus. Cognitione intuitiva est objecti secundum propriam existentiam visi in se ipso. Hoc tripliciter fieri potest, adeoque tribus modis esse potest intuitiva cognitio. Primo videtur objectum in se ipso secundum existentiam ita quidem, ut primo videatur ipsa existentia, non solum futura, vel præterita, sed etiam præsens; seu videatur objectum de præsentia existens, coram secundum se positum, sive expositum cognitioni sui, per ejusdem sui realem cum illa coexistentiam, & præsentiam durationis; ut ipsamet sua verba sonant: Et hoc modo dicit, esse visivam cognitionem sensitivam nostram. Secundo modo, ut ipsemet scribit, ut videatur velut anticipata existentia nondum posita, sive sit ponenda tempore suo, sive non. Et hoc pacto esset, si nunc Deus exponeret oculo speciem impressam propriam rosæ sequentis anni; videretur rosa nunc intuitivæ, seu secundum propriam existentiam, licet non esset secundum se visioni coexistens. Tertio modo, ut videatur eadem rosa, initio non coexistens realiter secundum se visioni sui, sed tandem coexistens mox eidem subinde continuandæ. Post quæ verba, sic ad propositum descendit.

Certum est, visionem paternam esse primo modo intuitivam, secundum quod est essentiae, ac trium personarum. Ratio est, quia nullum est reale instans durationis, in quo ea cognitio antecedit existentiam alicujus personæ. Et hoc ideo, quia in divinis non reperitur prioritas, neque etiam pro uno instanti, secundum realem durationem, sed tantum secundum originem, aut secundum rationem cum fundamento in re. Manifestum quoque esse, ait, cognitionem paternam non esse intuitivam possibilium primo modo, sed tantum secundo; ut patet. Manifestum denique dicit, cognitionem futurorum, quæ repræsentat consequenter, ut diximus, non esse intuitivam primo, aut secundo modo, sed tantum tertio.

DISSERTATIO CXXIV.

*De Processione Filii; quod sit Generatio, non sic autem
Processio Spiritus Sancti; contra Hæreticos: Et
quare dicatur Generatio, non sic vero
illa Spiritus Sancti; inter
Scholasticos.*

GENERATIONIS nomine non intelligimus hic illam, quæ, latissime sumpta, importat productionem omnem, quæ non sit creatio; nec pariter illam, quæ, late accepta, dicit omnem mutationem; quæ non sit alteratio, nec augmentatio. Hæc namque generationes sic explicatæ involvunt, & dependentiam a subiecto, quæ cum divina perfectione nequit stare, & mutationem, quæ cum divina actualitate, simplicitate, & immutabilitate, cohærere non potest. Intelligimus ergo illam, quæ strictissime intellecta, accipitur pro speciali generatione viventium; & quæ communiter definitur; quod sit origo viventis a vivente principio conjuncto in similitudinem naturæ. Hæc quidem generatio nullam in se importat imperfectionem; unde in Deo admitti sine injuria potest. Antequam autem controversiam hanc celebrem, non minus inter Theologos, quam inter Patres, pertractemus, necessarium ducimus dogma fidei stabilire, quo docemur, Processionem Verbi esse generationem, non vero processionem Spiritus Sancti.

Contra hoc fidei dogma desipuerunt Hæretici illi, quos supra enumeravimus, & impugnavimus, de Filii, & Spiritus Sancti, divinitate pertractantes, & præcipue pro Filii persona contra Transilvanos modernos, qui dicunt, Christum esse verum Filium Dei secundum humanitatem tantum, secundum quam operatione divina, & de Spiritu Sancto, conceptus fuit. Ut refert Bellarminus t. 1. Controv. 2. lib. 1. c. 6. Item pro Spiritu Sancto contra Macedonianos, aliosque, qui impossibile putant, Spiritum Sanctum esse Deum, procedentem a Patre, & Filio, & non esse genitum, sicuti genitus est Filius; ac proinde negantes Spiritum Sanctum esse Deum, ne cogantur admittere illum esse Filium.

Dicimus ergo: Processionem Verbi esse generationem proprie, & strictissime sumptam, non vero processionem Spiritus Sancti.

I. probatur ex Scripturis. Joan. 1. *Vidimus gloriam ejus quasi Unigeniti a Patre.* Nec difficultatem ingerit verbum illum *quasi*; quia, ut optime observat P. Magnanus in Philosophia sacra c. 20. de Trinit. prop. 12. verbum hoc *quasi* non minuit vim illius, quæ est *Unigeniti*, sed potius augeat; quum sensus illius sit: *Vidimus gloriam ejus talem, qualem decet esse Unigeniti.* Joan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.* Et Joan. 1. *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Ex veteri etiam testamento. Psal. 2. *Ego hodie genui te.* Psal. 109. *Ex utero ante Luciferum genui te.* Isai. ult. *Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam?* Hæc fere eadem Scripturæ testimonia, præcipue ex novo testamento desumpta, probant Spiritum Sanctum non esse genitum. Si enim ibidem dicitur unigenitus: ergo solus Filius est genitus: ergo Spiritus Sanctus non est genitus.

II. Probatur ex Conciliis. Concilium Nicænum generale I. in Symbolo expresse profiteretur, Filium esse genitum, non factum, Spiritum Sanctum vero procedentem. Hoc idem habet Concilium Toletanum I., & Concilium Toletanum XI. Docet pariter Concilium Constantinopolitanum generale I., & Ephesinum generale I. Præter Symbolum, & varias fidei Confessiones, quæ in præfatis Conciliis editæ sunt, in Nicæno I., paulo post medium, hæc legimus: *Unus ingenuitus Deus, & Pater, unus ex eo genitus Filius, Deus, Verbum. Sicut non est alter Deus cum Deo, & Patre ingenuitus; ita neque congenitus, neque prior, nec posterior, Filius diversus a Deo unigenito Filio ejus.* Pariter in Ephesino I. c. 4. legimus: *Filius Dei nuncupatus est primogenitus, & unigenitus; primogenitus com-*
para-

paratione ad filios adoptionis, & unigenitus per exclusionem alterius Filii naturalis. Et in Toletano XI. Nec enim de nihilo, neque de aliqua substantia, sed de Patris utero, idest de substantia ejus, idem Filius genitus, vel natus esse, credendus est. Et in Toletano II. in confessione fidei: *Hic etiam Spiritus Sanctus nec ingenuus dicitur, nec genitus creditur; ne si aut ingenuum dixerimus, duos Patres dicamus; aut si genitum, duos Filios predicare demonstremus.*

III. Probatur ex Patribus. Basilii lib. 3. cont. Eunomium: *Spiritus Sanctus nec ingenuus, nec genitus, quia unus Unigenitus.* Nazianzenus or. 5. de Theologia: *Nec Spiritus est Filius, quia ex Deo est, unus enim Unigenitus.* Athanasius dial. 3. de Trinit. *Dicitur Unigenitus, quoniam solus ex essentia genitus est...* Nec enim scriptum est: *Spiritus ex me genitus est, sed ex me procedit.* Et ante hos Justinus martir apolog. 2. Sic proprie etiam præter communem nativitatem genitum ipsum ex Deo Verbum Dei dicimus. Dionysius Alexandrinus in ep. adv. Paulum Samosatenum: *Deus enim manifestatus est in carne, factus ex muliere; qui ex Deo Patre genitus est ex utero ante Luciferum, velut e corde Verbum ex Patre editum.* Alexander, Episcopus Alexandrinus, in ep. ad Alexandrum, Constantinopolitanum Episcopum; *Quid illud; Ex utero ante Luciferum genui te; nonne palam ostendit naturalem partus paterni filietatem?* Fulgentius lib. responsionum ad objectiones Arianorum resp. 9. loquens de illo Psalmi: *In splendoribus Sanctorum ex utero ante Luciferum genui te; hæc scribit. Multum fallitur, qui hujus Scriptura locum divina nativitati non credit convenire.* Augustinus ser. 3. in Epiph. *Spiritus Sanctus nec ingenuus, nec genitus, alicubi dicitur; ne si ingenuus diceretur, sicut Pater, duo Patres in sancta Trinitate intelligerentur; aut si genitus diceretur, sicut Filius, duo itidem Filii in eadem astimarentur esse sancta Trinitate.* Idem lib. 1. cont. Maximinum: *De Patre est Filius, de Patre est Spiritus; sed ille genitus, iste autem Spiritus utriusque, quoniam de utroque procedit.*

IV. Probatur Rationibus. I. Si non sola Processio Verbi esset generatio, sed etiam esset generatio processio Spiritus Sancti, sequeretur, processionem Verbi non esse in sua linea infinitam, nec fecunditatem Patris explere; & per consequens Verbum non esse infinitum in sua linea, nec esse Patri æquale; sed hæc omnia sunt absurda: ergo absurdum est illud, ex quo po-

P. A. R. II.

sito sequuntur. Sequela patet, quia deficeret processionem Verbi in linea generationis, quod in eadem linea haberet processio Spiritus Sancti; & Patris fecunditas, quum per alium filium expleretur, per primum dicendum esset, quod non expleatur. Unde Verbum non esset in sua linea infinitum, nec Patri æquale. Minor constat; consequentia non negatur. II. Si secunda Trinitatis persona non esset sola genita, & esset genita etiam tertia, non solum duæ personæ genitæ darentur in divinis, sed infinitæ; hoc non est dicendum: ergo nec illud. Probatur sequela. Ex quo non possunt admitti plures Dii, quin admittantur infiniti Dii; non possunt dari plures ingenui, quin dentur infiniti geniti; ex illo etiam non possunt in divinis poni plures filii, quin admittantur infinitæ personæ genitæ, infiniti filii. III. Si præter Filium Spiritus Sanctus etiam esset genitus, sequeretur unam, & eandem processionem esse Verbi, & Spiritus Sancti: ergo male poneretur una per intellectum, altera per voluntatem; una alterâ origine prior; sic etiam Verbum non esset secunda persona, nec Spiritus Sanctus tertia, ordine rei numeratæ, sed tantum ordine numeri, & arbitrio numerantis. Quæ omnia sunt omnino neganda, omnino damnanda. IV. Processioni Verbi convenit, quod sit origo viventis a vivente; quia Pater est vivens, vivens est Verbum; convenit, quod sit a principio conjuncto; quia Verbum non habet aliquam partem sui principii, uti est in viventibus creatis, sed habet totam sui principii substantiam; convenit denique, quod sit in similitudinem naturæ; tum quia est per intellectum, qui ex sua virtute assimilatur; tum etiam quia habet eandem naturam, nedum specie, sed numero quoque, cum suo principio: ergo Processio Verbi est vera generatio. V. Secunda Trinitatis persona, seu Verbum, dicitur Filius; tertia vero persona, seu Spiritus Sanctus, non dicitur Filius: ergo processio illius, non hujus, est generatio. Probatur consequentia. Terminus generationis est tantum Filius: ergo si secunda tantum dicitur Filius, hujus tantum processio est generatio.

Arguunt I. In generatione debet esse similitudo naturæ, non identitas, ut ex ejus definitione patet; sed inter primam, & secundam Trinitatis personam, non est similitudo naturæ, sed identitas: ergo non est generatio. II. De conceptu generatio-

V

nis

nis est mutatio; generatio enim in communi, prout a creatione distinguitur, definitur, quod sit mutatio; & prout etiam distinguitur ab alteratione, & augmentatione, definitur quoque, quod sit mutatio: ergo etiam generatio strictissime sumpta debet de suo genere, quod est generatio in communi, importare mutationem; hæc autem omnimode Deo repugnat: ergo, &c. III. Generatio in creatis partim perficitur virtute activa, partim virtute passiva; unde in ea datur & esse acceptum a principio, & esse receptum a subjecto; hæc autem in Divinis non verificantur, ut patet; immo nec verificari possunt: ergo non datur in divinis generatio. IV. In Scripturis nomen Unigeniti non excludit alterum, qui sit genitus: ergo non per hoc, quod Filius dicatur unigenitus in Scripturis, Spiritus Sanctus non erit etiam genitus. Probatur antecedens. Proverb. 4. Salomon dicitur unigenitus; & tamen alios habebat fratres, qui ex eodem Patre Davide geniti fuerant. V. Ad Coloss. 1., & ad Hebræos 1. Christus dicitur Primogenitus Patris; Christus autem est idem ac Verbum: ergo dicitur etiam Verbum primogenitum respectu Spiritus Sancti, qui est secundogenitus. VI. Hæretici, teste Nazianzeno, or. 5. de Theologia, sic contra Catholicos arguebant: Spiritus Sanctus vel procedit a solo Patre, & sic erit filius Patris, & frater Filii: Vel procedit a solo Filio; & sic erit filius Filii, & nepos Patris: Vel procedit ab utroque; & sic uterque erit illius Pater: Quum autem uterque nequeat esse illius genitor, dicendum est, quod unus illius est mater, alter vero Pater. VII. Macedoniani, & Eunomiani, sic pariter insaniebant: Quicquid in divinis est, aut est genitum, aut est ingenitum; sed Spiritus Sanctus non est ingenitus, quia ingenitus est solus Pater: ergo est genitus. VIII. Sicut voluntas non generat, ita nec generat intellectus: ergo si Spiritus Sanctus non est genitus, nec genitum erit Verbum. Probatur antecedens. Angeli, & homines, habent intellectum, & voluntatem, & non generant.

Respondemus ad I. quod verbum illud in similitudinem naturæ, in definitione generationis positum, non debet præcise intelligi positive; sed sufficit, quod intelligatur tum negative, tum eminenter. Natura enim, quæ est eadem numero, est negative maxime similis, quia maxime a dissimilitudine recedit, quum omnem diffi-

mitudinem neget. Est etiam maxime similis eminenter, quia maxime accedit ad illam formæ unitatem, quæ a generante in genito, maxime intenta est. Hæc autem sufficiunt ad salvandam rationem similitudinis in generatione divini Verbi.

Ad II. Generatio in communi vel comprehendit solas generationes, quæ fiunt in creatis; & sic illi conveniunt definitiones, in quibus dicitur, quod sit mutatio. Vel comprehendit etiam generationem, quæ est in divinis; & sic illi allatæ definitiones non conveniunt. Unde quando dicitur, generatio ut sic, generatio in communi, generatio abstracta, præcisa, &c. distinguendum est, a quibus abstrahatur, & præscindatur; & quas sub se contineat species, a quibus abstracta dicitur, & præcisa.

Ad III. Generatio in divinis perficitur tantum virtute activa pure; & datur ibi esse acceptum a principio, absque eo quod detur esse receptum in subjecto. S. Thomas 1. p. q. 27. ar. 2. ad 3. docet: *Quod non omne acceptum est receptum in aliquo subjecto, alioquin non posset dici, quod tota substantia rei creata sit accepta a Deo, cum totius substantia non sit aliquod subjectum receptivum.* Et quia generatio in divinis virtute tantum activa perficitur, idem S. Doctor lib. 4. cont. Gentes c. 11. in fine, infert rationem, quare Filius in divinis habeat Patrem, & non matrem; cur unicum generationis principium dicatur Pater, & non mater. Afferens nimirum, quod mater est principium, aut totaliter, aut partialiter, passivum. Ut igitur ostendatur, nullum esse in generatione illa principium passivum, nulla ibi est mater, & qui generat solus dicitur Pater.

Ad IV. Aliqui dicunt, quod Salamon ibi dictus est unigenitus non simpliciter, sed coram matre sua; quia mater sua ipsum ut unigenitum diligebat. Alii vero respondent, quod quilibet primogenitus potest dici unigenitus, quia saltem pro tempore illo, quo natus nondum erat secundogenitus, ipse unigenitus erat. Attamen Filius, & Spiritus Sanctus, & æterni sunt ambo, & eadem dilectione dilecti, ac diligentes; unde si Filius unigenitus dicitur, non sub his rationibus dicitur, sed quia vere talis est.

Ad V. Quidam dicunt, Christum dici primogenitum ut hominem, & cum comparatione ad creaturas, quæ post ipsum sunt productæ; non autem ut Deum, & cum comparatione ad personam aliquam divi-

nam,

nam, quæ sit secundo genita. Alii autem respondent, aliquem dici posse primogenitum duplici modo, negative scilicet, & positive. Negative, quatenus non habet alios, qui sint illo priores natu, immo nec posteriores; positive, quatenus non habet priores, habet tamen posteriores. Christus dicitur primogenitus primo, non autem secundo, modo. Cæterum Concilium Ephesinum I. c. 4. hæc docet: *Filius Dei nuncupatus est primogenitus, & unigenitus, primogenitus comparatione ad Filios adoptivos, & unigenitus per exclusionem aliorum filii naturalis*. Et Augustinus lib. de fide, & Symbolo c. 4. *Secundum id, quod unigenitus est, non habet fratres; secundum id autem, quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes, qui post ejus primicias in Dei gratia nascimur per adoptionem Filiorum*.

Ad VI. Spiritus Sanctus procedit ab utroque, sed a nullo est genitus; cur autem non sit genitus, mox investigabimus. Interim contra hæreticos illos observare juvat, quod nullam ipsi profectionem in divinis agnoscebant, quæ non esset generatio. Si enim agnovissent profectionem, quæ non esset generatio, non ita inepte contra Catholicos argumentati essent, ut vidimus.

Ad VII. eadem est responsio. Attamen a nonnullis Sanctis Patribus Spiritus Sanctus etiam dicitur ingenuus; sed sub hac ratione. Ingenuus duobus modis usurpatur; & pro eo, quod a nullo principio producit; & pro eo, quod producit, sed non per generationem. Primo modo Pater dicitur ingenuus, qui nullum habet principium; secundo modo ab aliquibus Patribus Spiritus Sanctus dicitur ingenuus, quia non est ingenuus, quanvis sit procedens.

Ad VIII. dicimus, intellectum non generare in creatis, generare autem in divinis. In creatis non generat, quia Verbum productum, vel realiter est ab intellectu distinctum, & est accidens peripatericum, & nequit esse simile naturæ cum substantia intellectus producentis. Vel non est realiter ab intellectu distinctum, & est ipsamet substantia intellectus, de qua verificari non potest origo viventis a vivente &c. Non sic autem in divinis, ut patet.

Explicatio jam dogmate fidei, atque etiam propugnato, quod Filii profectio sit generatio, non sic vero profectio Spiritus Sancti; deveniamus modo ad celebrem scho-

PAR. II.

lasticam controversiam pertractandam, quæ in eo consistit, ut assignetur vera, & germana ratio, quare profectio Filii sit generatio, non sic autem illa Spiritus Sancti? Negari enim non potest, quod inter utramque profectionem discrimen sit, & discrimen quidem reale, & positivum; quia quæstio, ut ait P. Magnanus, est de re ipsa, non de solo nomine. At difficultas est in assignando veram, & quæ in re est, discriminis rationem. Revelavit quidem Deus esse discrimen; & ideo dicimus, unam generationem, non esse aliam; unam personam esse genitam, non esse alteram: At non revelavit, quale sit hoc discrimen, & quodnam. Quod non revelaverit, habemus ex Patribus, qui ingenui fateri non erubescunt, discrimen hoc nescire; Augustinus lib. 3. cont. Maximinum c. 14. hæc scribit: *Quid autem inter nasci, & procedere, intersit, de illa excellentissima natura loquens, explicare quis potest?* Et post pauca: *Distinguere inter illam generationem, & hanc profectionem, nescio, non valeo, non sufficio*. Et lib. 15. de Trinitat. c. 27. *Difficillimum est generationem a profectione distinguere*. Et Damascenus lib. 1. de fide orthod. c. 10. monet: *Et quidem generationem, & profectionem inter se differre, compertum habemus; cæterum quis hujus differentie modus sit, prorsus nos fugit*.

Hujusce difficultatis, & quidem maximæ, signum habemus apertissimum in tot, tantisque Scholasticorum speculationibus, quibus discrimen hoc adinvenire conati sunt. Et quidem, aliis alios impugnantibus, illis vero hos refellentibus, res obscurior evasit, & controversia celebrior. Attamen si fateri omnino debemus, quod hic in via nullam evidentem habere possumus rationem discriminis illius; concedere pariter oportet, posse in via assignari, non solum congruentias, verum quoque sufficientes theologicæ rationes, quibus discrimen illud perquiratur, inveniat, & assignetur. Primum tradunt Sancti Patres, secundum Theologi docent. Præter loca Augustini, nuper adducta, alium habemus in lib. 5. de Trinit. c. 27. *Cum sit communio quedam consubstantialis Patris, & Filii, amborum Spiritus, non amborum, quod absit, dictus est Filius*. Sed ad hoc dilucide, perspicueque cernendum non potes ibi aciem figere, scio, quia non potes. S. Ambrosius lib. 1. de fide c. 5. *Mihi impossibile est generationis istius nosse mysterium; vox silet, mens deficit, non tantum mea, sed*

V 2

etiam

etiam Angelorum. S. Bernardus ser. 1. Pentecost. *Processionem Spiritus Sancti posuisse tenebras latibulum suum*. Anastasius Sinaita lib. de rectis fidei dogmatibus: *Non est tutum hoc inquirere, quod soli Trinitati cognitum est*.

De Theologis vero de schola, qui secundum propugnant, habemus plurimos, ex quorum numero sunt Lugus, Vasquez, Herinx, Marchinus, Estius, P. Magnanus, P. Lallemander, alique communiter, contra Magistrum sententiarum, Gregorium Ariminensem, Gabrielem, Majorem, aliosque paucos, asserentes, nullam assignari posse sufficientem rationem, cur processio Verbi sit generatio, non sic illa Spiritus Sancti. Adnumerant etiam Scotum his ultimis, qui in 1. dist. 13. q. unic. §. ad quæstionem, hæc docet. „ Respon-
 „ deo, quod productiones se ipsis formaliter
 „ distinguuntur; generatio enim se ipsa for-
 „ maliter est generatio; & spiratio se ipsa
 „ formaliter spiratio: Ita quod non oportet
 „ quærere, quibus distinguuntur; quia tota
 „ ratio formalis unius est non eadem toti
 „ rationi formali alterius. „ Verum subtilis
 „ Doctor aliter docuit in 1. dist. 10. n. 13.,
 „ & dist. 13. n. 20. scribens: „ Quod gene-
 „ ratio sumitur uno modo pro generatione
 „ substantiæ, vel alio modo specialiter pro
 „ productione vivi ex vivo; & hoc modo
 „ dicitur animal generari, & non ignis:
 „ Et ibi communiter concurrebat ex parte
 „ agentis inclinatio naturalis, sive forma
 „ naturalis, quæ est principium generandi;
 „ & hoc modo ultimo videtur esse generatio
 „ in divinis? „ Unde dicendum putamus,
 „ primo modo Scotum fuisse loquutum de
 „ ratione evidenti, de qua etiam loqueban-
 „ tur Patres, quæ vera non adest, ut per
 „ eam discrimen hoc agnoscamus; secunda
 „ autem loco de congruentia, & probabili
 „ conjectura, secundum quam Scholastici
 „ omnes loquuntur. Unde contrarium sen-
 „ tientes non est, cur sibi blandiantur, vel
 „ de Patrum auctoritate, vel de Scoti sub-
 „ sidio, ut tutius opinionem suam tuean-
 „ tur. Modo ad explicandi modos accedi-
 „ mus.

Primus explicandi modus est. Processio Verbi est generatio, quia Verbum primo produ-
 „ citur; processio vero Spiritus Sancti
 „ non est, quia Spiritus Sanctus secundo
 „ producit. Auctores opinionis hujusce
 „ sunt recentiores quidam, qui sine nomine
 „ citantur ab Arriaga 1. p. disp. 47. sect. 2.
 „ Intendunt sibi patronos adsciscere S. Au-
 „ gustinum, & S. Thomam; primum, quia

lib. 15. de Trinit. c. 27. docuit, Spiritum
 „ Sanctum non nasci, sed procedere, quia
 „ est a duobus; secundum, quia in 1. dist. 13.
 „ q. 1. ar. 2. in corp. distinxit generationem
 „ Verbi a processione Spiritus Sancti, per
 „ hoc, quod illa sit processio unius personæ
 „ ab una; quod idem est ac dicere, proces-
 „ sio prima; ista vero sit processio unius per-
 „ sonæ a duobus; quod idem est ac dicere,
 „ processio secunda. Sed falluntur apertissi-
 „ me; Augustinus enim docens, Spiritum
 „ Sanctum non nasci, quia est a duobus,
 „ non fundat vim suæ rationis in hoc, quod
 „ processio a duobus sit secunda, sed in hoc,
 „ quod nullus est filius duorum, nisi Patris,
 „ & Matris; nefas autem est suspicari in
 „ Deo rationem Patris, & Matris, ut ait
 „ Cacheranus. S. Thomas non vult in eo
 „ loco assignare rationem, cur una pro-
 „ cessio sit generatio, & non altera, sed
 „ cur in divinis poni debeant duæ pro-
 „ cessiones, & non unica. Et hoc probat
 „ ex eo, quod una processio sit a dua-
 „ bus personis, & per consequens non
 „ solum a persona, a qua altera procedit,
 „ sed etiam ab ipsa persona, quæ procedit;
 „ ut pariter Cacheranus adnotat. Impugna-
 „ tur autem hic explicandi modus. Non re-
 „ quiritur ad generationem, quod sit prima
 „ productio: ergo cadit hic explicandi mo-
 „ dus. Probatur antecedens. Prima pro-
 „ ductio vel intelligitur prout distinguitur a
 „ conservatione, quæ est secunda produ-
 „ ctio; vel prout distinguitur a posteriore
 „ productione alterius termini; neutrum
 „ facit, quod prima productio tantum
 „ sit generatio: ergo &c. Probatur mi-
 „ nor. Non primum; quia conservatio
 „ non est secunda productio, sed continua-
 „ ta productio; unde si productio fuit ge-
 „ neratio, est continuata generatio: Neque
 „ secundum; quia in creatis non tantum pri-
 „ ma, sed etiam secunda, tertia, quarta
 „ &c. productio est generatio. Unde vere
 „ generatio præscindit ab eo, quod sit pri-
 „ ma, vel secunda, vel ulterior, productio,
 „ quando in omnibus productionibus veri-
 „ ficatur, & in singulis, quod sit origo vi-
 „ ventis a vivente principio conjuncto in si-
 „ militudinem naturæ. Cæterum admitti-
 „ mus, in divinis non dari duas generatio-
 „ nes; sed hæc non est ratio, cur ex duabus
 „ productionibus una sit generatio, altera
 „ sit processio.

Secundus explicandi modus. Processio Verbi
 „ est generatio, quia Verbum procedit
 „ in similitudinem naturæ secundæ; illa
 „ autem Spiritus Sancti non est, quia Spiritus
 „ Sanctus

tus Sanctus procedit in similitudinem naturæ infœcundæ . Citantur pro hac opinione Richardus a S. Victore , Alexander Zuniga , Major . Credunt pro sua sententia habere S. Basilium , & Concilium Florentinum . Primum , quia docuit lib. 5. con. Eunomium : *Si Spiritus Sanctus esset Filius ex Filio , ex hoc alius Filius utique natus esset* : Quibus verbis innuere videtur Basilium , quod de ratione Filii sit , quod alterum producat , seu quod habeat naturam fœcundam . Secundum , quia sess. ult. docet : *Credentes Spiritum Sanctum ex Filio nequaquam procedere , necesse est , ut intelligant , Spiritum ex solo Patre procedere , & consequenter non esse Filium* . Sed immerito de utroque præsidio gloriantur . Basilium non intendit inferre tertium filio ex eo tantum , quod Spiritus Sanctus esset Filius , sed ex eo , quod esset Filius ex Filio , & per hoc essent duo Filii ; scilicet non quod Spiritus Sanctus procedit ex Filio , uti de facto procedit , sed quod procederet ex Filio , uti Filius a Patre procedit . Quod ad rem nostram nihil omnino facit . Concilium autem Florentinum , per *non esse Filium* , non negat simpliciter personam Filii , sed refertur ad Spiritum Sanctum ; & sensum reddit , quod Spiritus Sanctus non esset Filius , etiam si secundum Græcos a solo Patre procederet . Impugnatur etiam hic modus . Sequeretur enim ex illo , Verbum non esse simile Patri perfecte in natura , adeoque non esse proprie Filium . Et sic probatur . Ideo Spiritus Sanctus non est similis in natura cum Patre , quia non habet vim spirandi , quam habet Pater ; sed neque Verbum habet generandi vim , quam habet Pater : ergo neque Verbum est perfecte simile Patri in natura ; & per consequens non est Filius . Uterius ; Si Spiritus Sanctus non procederet a Filio , & Filius non haberet vim spirativam ipsius , adhuc Filius esset Filius : ergo non est Filius præcise per hoc , quod habet vim spirativam .

Tertius explicandi modus . Profectio Verbi est generatio , quia Verbum procedit ut imago ; non sic autem illa Spiritus Sancti , quia Spiritus Sanctus ut imago non procedit . Hæc opinio est Vasquez 1. p. disp. 113. c. 7. , aliorumque post ipsum . Verum contra hunc explicandi modum dicitur , quod obscurum vult per obscurius clarificare . Quam enim evidentiam præstat , ut cognoscamus , Filium procedere ut imaginem , non sic vero Spiritum Sanctum ? Certe uterque procedit ut similis princi-

prio producenti : ergo cur potius una persona erit imago , & non altera ?

Quartus explicandi modus . Profectio Verbi est generatio , quia est per intellectum , & intellectio est formaliter , seu virtualiter natura ; non sic autem profectio Spiritus Sancti , quæ est per voluntatem . Est sententia Pesantii , Arriagæ , Suarez , Lugi , aliorumque . Impugnatur . Intellectio , divina est constitutum divinæ naturæ , non vero divinæ essentiae ; uti nos suo loco diximus , & Adversarii etiam fatentur : ergo per hoc , quod Verbum procedat per intellectum , sequitur tantum , quod procedat formaliter in similitudinem naturæ divinæ , non vero essentiae divinæ ; sed hoc secundum ad veram generationem requiritur : ergo insufficiens est modus iste . Probat minor . Quod generatur , ex S. Thoma 1. p. q. 27. ar. 2. in corp. debet procedere secundum similitudinem in natura ejusdem speciei ; sed prædicata , quæ constituunt naturam ejusdem speciei sunt prædicata essentialia rei , & quæ pertinent potius ad esse , quam ad operari : ergo ad veram generationem non sufficit similitudo in natura , sed requiritur similitudo in essentia .

Quintus explicandi modus . Profectio Verbi est generatio , qui Verbum procedit simile in proprietate personali , non sic autem Spiritus Sanctus ; adeoque generatio non est ejus profectio . Defendit hanc opinionem De Quiros . Impugnatur . Nec Verbum procedit simile in proprietate relative ; nec similitudo in proprietate relativa , aut sufficit , aut requiritur , ad generationem : ergo modus iste explicandi ad nihil inservit . Probat prima pars antecedentis . Proprietas relativa Verbi non solum non est similis , sed est opposita , proprietati relativæ principii , a quo procedit . Probat quoad secundam . Proprietas relativa se habet in divinis ut proprietas personalis , & individualis , & numerica ; sed similitudo hujus proprietatis nec ad generationem requiritur , nec sufficit : ergo &c.

His modis explicandi rejectis , aliquis alius a nobis eligendus est , ut discrimen , quod quærimus , inveniamus . Antequam autem illum proponamus , cum P. Magnano prænotare oportet . Origo in generationis definitione idem est ac productio ; & hoc modo significat vim activam in generante , non vero solam principii materialis præsuppositionem . Sic Eva originem duxit ab Adamo , sed non fuit ad Adamo genita , quia vere non fuit producta , sed tantum

tantum ædificata, formata, fabricata &c. Præterea, verbum illud *conjuncto*, significat, quod genitum manet ex substantia, gignentis; & ideo utriusque sit eadem substantia, quatenus utriusque est eadem conjunctio; & si non in totum, saltem pro aliqua parte; quia aliquid etiam de substantia Patris decidit in creatis, & in Filii substantiam transit. Et in hoc, ait Magnanus, sitam esse similitudinem naturæ; quatenus scilicet vi præfatæ conjunctionis substantiæ generans producit sibi simile in natura; ut homo hominem. Insuper, definitio illa intelligi debet in sensu formali; scilicet, ut hisce formalibus verbis explicat Doctor profundissimus; „ Ut ex propria, & formali ratione
 „ ejus, quod origine, seu productione primario, atque directe communicatur; atque
 „ ex propria formalissima ratione talis communicationis; aut, ut communiter dicitur, ex vi formalis processionis, sit inter
 „ generantem, & genitum similitudo naturæ; non autem sit solum ex consequenti
 „ ob aliquid productione communicatum, non directe, ac primario, sed solum consequenter, sive utcumque comitanter; hoc
 „ est non ex vi formalis processionis, sed solum ex vi alicujus aliunde connexi cum
 „ eo, quod fuit primario, atque directe communicatum. „

Hæc autem sic ab eo accipiuntur, ut duo alia velit esse formaliter accipienda. Primum, ut hæc productio viventis a vivente sit prima naturalis actio in genere vitæ. Secundum, ut quod communicatur ea actione directe sit primum in genere vitæ, quod est in communicante, & quod sit proprie ejus natura. Si sunt hæc duo, est sensus formalis, & productio est generatio; si non sunt hæc duo, non est sensus formalis, & productio non est generatio.

His positis, pergit Magnanus, & docet; quod quum productio ideo sit productio, quia est formalis ratio tribuendi, vel communicandi esse alteri a producente; unum ex his duobus sequi debet; scilicet, ut vel ambæ productiones, quæ in Deo sunt, indifferenter ex vi sui sint rationes formales tribuendi directe, & æque primo totum, & adæquatum esse, quod est in producente; Vel ut quælibet in particulari productio secundum suum specialem conceptum sit ratio tribuendi directe id solum formale totius esse, quod est specialiter formale fundamentum, & radicalis fecunditas cujusque. Primum dici

non potest; sic enim actiones duæ illæ confunderentur; quum præstaret secunda, quod dedisset prima; & daret prima, quod datura esset secunda. Dicendum est ergo secundum; & cum hoc dicemus pariter, quod quæ est actio productiva primaria, in genere vitæ, ac primo, & per se naturalis producenti, sit simul communicativa directe; atque formaliter ejus, quod in genere vitæ primum est producentis, ejusque natura. Hæc se dixisse, ait Doctor, quoad generationem proprie dictam secundum se; venit modo ad divinam explicandam.

In prima persona, negari non potest, quod sit vis producendi aliam personam; & producendi de sua substantia. Ulterius, prima persona producens est vivens, & secunda persona producta pariter est vivens. Dicitur enim Joann. 5. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso*. Insuper, conjuncti, immo conjunctissimi, sunt, vivens, & vivens, producens, & productus; quia producens non communicavit ei partem substantiæ ejus, ut sit in creatis, sed totam substantiam suam, quæ indivisibilis, simplicissima, & eadem prorsus est in utroque; unde inter eos est similitudo perfectissima secundum naturam. Concludit denique, quod hæc omnia sunt secundæ, & tertię personæ communia; unde secundum hæc videri potest, quod ambæ sint genitæ. Attamen aliquid aliud est addendum, quod uni sit speciale, & per quod est genita, & alteri non convenit, & ideo una processio sit generatio, & altera non sit generatio.

Hoc autem dicit esse, quod producentis actio sit in genere vitæ primaria, & primo-naturalis; & quod id sit in genere vitæ primum, atque naturam producentis, quod ea actione directe communicatum est. Sic modo aptat ad rem, de qua loquimur, hoc alterum, quod explicavit. Naturam Dei explicat per principium, motus, & quietis; principium motus agnoscit in intellectu; unde in intellectu Dei naturam constituit. Sic deinde argumentatur. Dicitio, seu intellectio notionalis non solum est prima Dei actio vitalis, sed etiam est maxime naturalis, & in genere vitæ primo-naturalis; sed per hanc actionem producitur secunda persona: ergo secunda persona producitur per actionem, quæ est maxime, & primo-naturalis primæ personæ ut viventi. Atqui eidem secundæ personæ per hanc

hanc actionem primæ communicatur directe, & formaliter intellectus ipse, ex cujus fecunditate est intellectio: ergo eadem secundæ personæ ex vi productionis ejus communicatur id, quod in producente vivente est internum primo, ac per se vitale principium motus, & quietis; scilicet natura ejus ut viventis. Iterum subsumimus: Sed productio secundæ personæ, hoc modo explicata, habet conditiones omnes, quas diximus requiri ad verificationem definitionis generationis sumptæ in sensu formali: ergo productio secundæ personæ vere est generatio; ac per consequens secunda persona est vere genita, est vere Filius.

Descendens postmodum ad productionem Spiritus Sancti, hæc superaddit. Productio Spiritus Sancti non est actio intellectus, sed voluntatis: ergo non est primaria actio vitalis producentis, neque primo-naturalis illi ut viventi: ergo nec directe communicat id, quod in producente est primum in linea vitæ, & propriæ ejus natura: ergo solum directe commu-

nicat id, quod est voluntatis, nempe solius vitæ secundariæ, ex cujus fecunditate procedit. Sed hæc omnia probant ex dictis, actioni huic non convenire generationis definitionem in sensu formali sumptam: ergo pariter probant, Spiritum Sanctum non esse genitum, non esse Filium, & producentem eum, secundum, quod ejus est productor, non esse Patrem.

Videri potest fortassis quibusdam hic P. Magnani explicandi modus similis alicui ex impugnatis; sed si bene perpendantur, quæ Magnanus requirit, & qua ratione accipiat illa, & qua explicet, invenietur, non unum, sed plura esse discrimina inter hunc explicandi modum, & quemlibet ex allatis. Interim nos illum non probamus, quia probatum supponimus, satis esse ad explicandum, quod requirimus. Si quæ tamen Adversarii opponant, præsto erimus, ut solvamus; profecto nulla usque modo allata sunt, quæ nos sciamus, quum nulla in editis legerimus.

DISSERTATIO CXXV.

De tertia Trinitatis Persona, & de Nominibus, quæ eidem, vel a Patribus Ecclesiæ, vel a Theologis de Schola, tribuuntur:

Tertię Trinitatis Personæ nomina ad tria reducuntur; suntque Spiritus Sanctus, Donum, Amor. Hæc eadem ab aliquibus extenduntur ad quatuor; dicendo nimirum,

quod unum sit Spiritus, aliud sit Sanctus, tertium sit donum, quartum sit amor. Unde dicunt, characteres, sive proprios, sive appropriatos, hujus tertię personæ, esse Spiritum, sanctitatem, donum Dei, ac charitatem, seu amorem Dei. De his hic agere intendimus, quemadmodum de nominibus, seu characteribus, aliarum duarum personarum in præcedentibus Dissertationibus egimus.

Dicimus I. Hæc tria, sive quatuor, nomina tertię Trinitatis personæ convenire.

I. probatur ex Scripturis. Matth. ult. Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. 1. Joan. 5. Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, &

Spiritus Sanctus. Joan. 20. Insufflavit in Discipulos, & dixit: Accipite Spiritum Sanctum. Joan. 4. Si scires Donum Dei. Actuum 8. Existimasti, Donum Dei pecunia possideri posse. Ad Romanos 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Joan. 7. Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ; hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.

II. probatur ex Conciliis. Sexta Synodus Constantinopolitana generalis act. 1. Dominus noster Jesus Christus cum Patre, & Spiritu Sancto, divinam, & omnipotentissimam naturam communem habet. Concilium Vvormatiense in Confessione fidei: Spiritum Sanctum, tertiam in Trinitate personam, unum, & aequalem cum Deo Patre, & Filio credimus, esse Deum, unius substantiæ, unius quoque naturæ. Concilium Tolosanum IV. c. 1. Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum unius deitatis, atque substantiæ confitemur. Concilium Toletanum VI. c.

1. Cre-

I. Credimus, & profiteamur sacratissimam, & omnipotentissimam Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, unum Deum solum &c. Concilium Toletanum XI. in confessione fidei: Confitemur, & credimus, sanctam, & ineffabilem Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, unum Deum naturaliter esse. Synodus Alexandrina, celebrata ann. 430. in ep. ad Nestorium: *Etsi Spiritus in propria persona subsistat, eamensque in seipso consideretur, quatenus Spiritus est, & non Filius; non est tamen ab eo alienus, quandoquidem Spiritus veritatis nominatur; Christus autem veritas est; sed & perinde quoque ab illo, atque a Deo Patre procedit.* Concilium Ephesinum probat hanc Epistolam, quemadmodum Synodus IV. act. 1. & 5. Synodus V. act. ult. Synodus VI. act. 17. Synodus VII. act. 7. His adjungi possunt Concilia Lateranense IV. Florentinum, Tridentinum &c.

III. probatur ex Patribus: Ambrosius in Symbolo c. 1. *Licet enim Pater sit Spiritus, & Filius sit Spiritus, & Pater sit sanctus, & Filius sit sanctus; sola tamen tertia persona Spiritus Sanctus nominatur.* Hieronymus in c. 4. ad Galat. de Davide, qui psal. 50. tres divinas personas Spiritus nominat, scribit: *Principalem Spiritum Patrem appellat, quia Filius ex Patre, & non ex Filio, Spiritum autem rectum, veritatis, atque iustitiæ Christum Dominum significat, quia Pater omne iudicium dedit Filio, ut David ait: Deus iudicium tuum Regi da.* Porro Spiritum Sanctum aperto nomine vocat. Chrysostomus hom. 3. de Spiritu Sancto: *Dicitur Spiritus; ista enim est prima, & propria appellatio; & ut evidentior habens intelligentiam Spiritus Sancti naturam demonstrat.* Cyrillus lib. 13. thesauri c. 3. *Spiritus Sanctus ex ipsa Dei substantia prodit, sicut & Spiritus, qui ex humano prodiret.* Idem lib. 9. c. 44. *Propterea corporaliter Christus sufflavit; ostendens hoc signo, quod quemadmodum ab ore humano corporaliter humanus spiritus procedit, sic ex divina substantia, Deitati congruenter, Spiritus, qui ab ea est, profunditur.* Augustinus lib. 5. de Trinit. c. 14. *Exiit non quomodo natus, sed quomodo datus.* Et c. 15. *Quia sic procedebat ut donabile, jam donum erat, & antequam esset, cui daretur: Aliter enim intelligitur cum dicitur donum, aliter cum dicitur donatum; nam donum potest esse & antequam detur; donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo dici potest.* Et post pauca: *Sempiternæ Spiritus donum, temporaliter au-*

tem donatur. Idem lib. 15. de Trinit. c. 18. *Dilectio, quæ ex Deo est, & Deus est, proprie Spiritus Sanctus est; per quem diffunditur in cordibus nostris Dei Charitas, per quam nos tota inhabitat Trinitas.* Et c. 19. *Etsi Charitas, quæ Pater diligit Filium, & Patrem diligit Filius, ineffabiliter communionem demonstrat amorum; quid convenientius, quam ut ille Charitas dicatur proprie, qui Spiritus est communis amorum?* Probationes ex rationibus theologicis, objectiones, & responsiones ad illas, mox afferemus, de unoquoque de his nominibus sigillatim pertractantes.

Dicimus II. Nomen Spiritus Sancti convenire tertiæ Trinitatis personæ, proprie, tum accipiendo proprie, prout distinguitur a metaphorico, tum prout opponitur communi.

I. probatur ex S. Cyrillo, qui sanctitatem, asserit tertiæ personæ proprie convenire, dialog. 7. de Trinit. *Sanctus est Spiritus ipsius, non participatione, neque externa ad Filium habitudine, sed natura, & veritate.* Nam ut stupidum, & insulsum est hominem appellari, revera quidem hominem, tamen aliud ab eo quiddam intelligi; ita stultum, admodum est, Spiritum quidem Sanctum nominare Spiritum, & tamen ipsum excludere ab eo, ut natura sit sanctus, & absurde aliam in naturam excludere. Non enim gloriæ, aut excellentiæ modum aliquem nomen istud illi significabit, quemadmodum hæc Principatus, & Thronus, & Dominatio, quæ iis tribuuntur, quæ ab illo sunt condita; sed substantialem potius qualitatem exprimet, veluti nomen illud Pater Patri, & Filius Filio &c. Si enim convenit Spiritus Sancti nomen tertiæ personæ, uti convenit primæ nomen Patris, & secundæ nomen Filii, ut ultima verba declarant, quis negabit, Spiritus Sancti nomen tertiæ personæ proprie convenire? Dicit ulterius, non convenire participatione, sed substantialiter, non externa habitudine, sed re vera: ergo proprie.

II. probatur ex S. Augustino, qui lib. 10. de Civitate c. 24. Spiritum Sanctum appellat sanctitatem Patris, & Filii; & deinde appellationis huiusce rationem lib. 11. pariter de Civitate c. 24. expendens, hæc scribit: *Utrum boni Patris, & boni Filii Spiritus Sanctus, quia communis amobus est, recte bonitas dici possit amorum, non audeo temerariam præcipitare sententiam. Verumtamen amorum eum dicere Sanctitatem, facilius ausus fuero, non amorum quasi qualitatem, sed ipsam quoque substantiam,*

tiam, & tertiam in Trinitate personam. Ad hoc enim me probabilius ducit, quod cum sit & Pater Spiritus, & Filius Spiritus, & Pater Sanctus, & Filius Sanctus; proprie tamen ipse vocatur Spiritus Sanctus, tanquam sanctitas substantialis, & consubstantialis amborum: ergo saltem ex his Augustini verbis tertia persona dicitur Spiritus Sanctus proprie, prout proprie a metaphorico distinguitur; immo etiam prout communi opponitur, quum dicat, quod vocetur proprie ipse Spiritus Sanctus, cujusmodi supponit non vocari Patrem, & Filium, quanvis dicantur & Pater Spiritus, & Filius Spiritus, & Pater Sanctus, & Filius Sanctus.

III. probatur. Iisdem Scripturæ locis, quibus prima persona dicitur Pater, secunda Filius, tertia pariter nominatur Spiritus Sanctus; sed in illis locis nomen Patris, & nomen Filii, conveniunt primæ, & secundæ personæ proprie, non metaphorice: ergo pariter nomen Spiritus Sanctus in iisdem locis convenit proprie tertiæ personæ, non metaphorice. Major patet ex textibus Scripturarum, quos paulo ante adduximus; in iis enim legitur Joan. 5. *Tres sunt, qui testimonium, dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus.* Matth. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti;* Minor probata in superioribus supponitur. Consequentia, sequitur.

IV. probatur. Si Spiritus Sancti nomen per translationem tertiæ personæ in divinis Scripturis tribueretur, vel dicendum esset, nobis esse liberum ad metaphoras currere, quoties Scripturas interpretamur; vel Scripturas ipsas loquutionibus impropriis passim, & sine necessitate, uti; ac neutrum est dicendum: ergo nec illud, ex quo utrumlibet sequitur. Probatur sequela. Nullum enim metaphoræ signum deprehendimus in iis Scripturarum locis, in quibus Spiritus Sancti nomen tertiæ personæ tribuitur; si ergo adhuc licet nomen illud improprie intelligere, quæcunque alia nomina poterimus etiam metaphorice interpretari. Similiter; si hic aperiretur aditus dicendi, Scripturas uti loquutionibus impropriis, in hoc nomine, idem de aliis nominibus possemus dicere; quod quidem idem esset, ac reddere divinum Verbum multis obnoxium illusionibus; & infinitis scatens erroribus.

V. probatur. Nomen Spiritus Sancti dicit nomen Spiritus, & nomen Sancti; sed hæc duo nomina proprie, non metapho-

PAR. II.

rice, tertiæ personæ conveniunt: ergo pariter nomen Spiritus Sancti. Probatur minor. Quælibet persona divina est vere sancta; Isaia enim 6. ter clamabant Sanctus Seraphim illi; cuilibet ex illis nimirum sanctitatem celebrantes. Spiritus vero ut significat spirituales substantiam, & immaterialem, naturam divinam, quæ in tribus personis est eadem, importat, & quidem non metaphorice, sed vere, & proprie.

VI. probatur. Et quidem volunt aliqui, quod hoc nomen Spiritus Sancti non proprie, prout proprie opponitur communi, sed appropriate, tertiæ personæ conveniat; quanvis limitent dicendo, hoc intelligi secundum communioem, & usitatioem significationem acceptum; & deinde subdunt; convenientissima tamen, & accommodatissima appropriatione. Sic Cachernus defendit. Ex suis tamen probationibus eruimus, suum explicandi modum ad proprium etiam reduci; unde tota quæstio fit, ut sit de nomine. Concedimus enim, quod quælibet persona est substantia spiritalis, ut modo diximus; concedimus, quod sit sancta; unde secundum primævum modum loquendi, potest dici, quod hoc nomen sit appropriatum; ac secundum usitatioem, & communioem loquendi modum, quem usurpant Scripturæ, Concilia, Patres, Theologi, totus Catholicus orbis, adeo soli tertiæ personæ nomen hoc tribuitur, ut per ipsum distinguatur ipsa in omnium ore a prima, & secunda. Unde assertum nostrum intelligimus de communiori, & usitatiore nomine, non vero de significato ipsius ex prima sui institutione; & hoc pacto absque controversia probatum supponimus. Quod quidem clarissime patet, quia Spiritus Sancti nomen tribuitur tertiæ personæ per oppositionem ad alias personas, & tribuitur a Scripturis, Conciliis, Patribus, Theologis, a toto mundo: ergo proprie illi convenit, non solum prout proprie distinguitur a metaphorico, sed etiam prout opponitur essentiali, & communi.

Arguunt I. Prima persona, & secunda persona, sunt Spiritus, & quidem Sanctus; ergo hoc nomen non convenit proprie tertiæ personæ. II. Nomen Spiritus Sancti non significat relationem: ergo non est proprium solius tertiæ personæ. Consequentia sequitur; quia si non significat relationem, non est nomen relativum; si non est nomen relativum, est nomen ab-

X

solu-

solutum, si absolutum; ergo non convenit uni personæ, sed tribus.

Respondemus ad I. distinguendo antecedens cum Juenino; si sumantur voces illæ *Spiritus Sanctus* secundum sensum grammaticum, conceditur; si sumantur secundum sensum ecclesiasticum, negatur. Hinc subdit citatus Auctor. „Sensu grammatico, qui ex duplici hac dictione *Spiritus Sanctus* petitur, non aliud significatur, quam ens immateriale, ac cujusvis impuritatis expers. Sensu vero ecclesiastico significatur persona, quæ in divinis spiratur, hoc est per amorem, tanquam principii spiritualis impulsus, produci-
tur. Ideo autem tum Scriptura, tum Patres, alium sensum eis vocibus *Spiritus Sanctus* affinxerunt, quam is, quem illis Grammatici tribuerunt, quod sicut defectum terminorum productio tertiæ personæ non exprimitur nomine speciali, sed generali tantum, productionis nimirum vocabulo: Ita tertia persona defectu termini specialis in Scriptura, & traditione significatur hocce nomine generali *Spiritus Sanctus*. „

Ad II. eadem adhibetur distinctio, dicendo nimirum, quod nomen hoc non est relativum in sensu grammatico, est tamen relativum in sensu ecclesiastico. Et de facto dicunt omnes Scholastici Theologi, quod Spiratus dicit relationem ad Spiratorem; Spiratus autem est Spiritus Sanctus; & Spirator sunt Prima Persona, & Secunda; quemadmodum etiam usurpant spirationis activæ, & spirationis passivæ, nomina. Audiatur Angelicus I. p. q. 36. ar. 1. *Ad Secundum dicendum, quod licet hoc, quod dico, Spiritus Sanctus, relative non dicatur, tamen pro relativo ponitur, in quantum est accommodatum ad significandam personam sola relatione ab aliis distinctam.*

Dicimus III. Nomina Doni, & Amoris, convenire etiam proprie tertiæ Trinitatis personæ, sive proprie distinguatur a metaphorico, sive ab essentiali, & communi.

I. probatur de Dono. Nomine Doni exprimitur modus, quo tertia persona procedit a prima, & secunda: ergo est nomen, quod vere, & proprie ipsi convenit. Probatur antecedens. Modus, quo procedit tertia persona est per amorem; sed hoc nomen *Donum* exprimit processionem per amorem: ergo &c. Probatur minor. Ipsemet amor est donum; quia in eo consistit, ut alicui objecto velimus bonum;

quod quidem bonum est donum, & est principium omnium donorum.

II. probatur. Scripturæ, & Patres, soli tertiæ personæ fere semper tribuunt nomen Doni: ergo signum est, quod hoc nomen sit solius tertiæ personæ proprium. Probatur Antecedens. Actorum 2. *Accipietis Donum Spiritus Sancti*. Actorum 8. *Existimasti Donum Dei*. Joan. 4. *Si scires Donum Dei*. Ad Ephes. 4. *Ascendens in altum &c. dedit dona hominibus*. Unde Augustinus lib. 15. de Trin. c. 19. *Spiritus Sanctus ita datur sicut Dei donum, ut etiam seipsum det, sicut Deus*. Et lib. 4. c. 2. *Sicut natum esse est Filio a Patre esse; ita mitti &c. Et sicut Spiritui Sancto donum Dei esse est a Patre procedere &c.* Et lib. 5. c. 15. *Quemadmodum Filius non hoc tantum habet nascendo, ut Filius sit, sed omnino, ut sit; sic etiam Spiritus Sanctus, eo quod datur, habet non tantum, ut donum sit, sed omnino, ut sit*. Ibidem quoque: *Exit non quomodo natus, sed quomodo datus; ut supra etiam citavimus.*

III. probatur de Amore. Augustinus lib. 15. de Trin. c. 17. *Si ergo proprie aliquid bonum trium Charitas nuncupanda est, quid aptius, quam ut hoc sit Spiritus Sanctus? Et quia per amorem procedit tertia persona, ideo in Scripturis, & Patribus invaluit usus, ut charitatis nomen, sive amoris, tertiæ personæ tribueretur. Unde idem Augustinus cit. loc. *Tamen proprie Spiritus Sanctus Charitas nuncupatur*. Utitur pariter S. Augustinus similitudine, quod quemadmodum Legis nomen sumitur proprie, & singulariter pro Decalogo, quavis universaliter aliquando pro integro testamento veteri, vel saltem pro Pentateuco, accipitur; ita pariter licet charitatis nomen toti Trinitati conveniat, ut dicitur, *Deus charitas est*; attamen usus Ecclesiæ est, ut soli tertiæ Trinitatis personæ tribuatur. *Hac ideo dixi, ne quisquam propterea nos inconvenienter existimet Charitatem appellare Spiritum Sanctum, quia & Deus Pater, & Deus Filius, potest charitas nuncupari. Sicut ergo unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine Sapientia, cum sit universaliter & Spiritus Sanctus, & Pater ipse Sapientia: Ita Spiritus Sanctus proprie nuncupatur vocabulo Charitatis, cum sit universaliter Charitas & Pater, & Filius.**

Arguunt I. Nomen Doni tribuitur Filio Isaïæ 9. *Filius datus est nobis*: ergo non est nomen, quod proprie tertiæ personæ conveniat. II. Tertia persona non potest dici *Donum* respectu aliarum personarum,

rum, quia illis non datur; neque respectu creaturarum; quia, quum creaturæ creatæ fuerint in tempore, in tempore etiam fuisset Donum; hoc autem dici non convenit, nec potest: ergo &c. III. Spiritus Sanctus datur a Creaturis: ergo non est semper Donum Dei. Probatur antecedens. Actorum 8. Per manuum Apostolorum impositionem dabatur Spiritus Sanctus: ergo dabatur a Creaturis. IV. Ad Coloss. 1. dicitur: *Transfudit nos in regnum Filii dilectionis sue*: ergo nomen amoris, seu charitatis, est proprium Patris. V. Spiritus Sanctus dicitur amor vel proprie, vel appropriate; non proprie, quia amor non est nomen ejus proprium, quum proprium, ut diximus, sit Spiritus Sanctus; neque appropriate, quia amor est proprium Dei, nequit proinde appropriari uni personæ, quando omnes tres personæ æqualiter sunt Deus.

Respondemus ad I. quod Filio convenit dari improprie, non proprie; quia sicut ille proprie generatur, quod suæ processio- nis vi procedit in similitudinem naturæ, & ille non generatur, qui procedit in similitudinem naturæ, sed non suæ processio- nis vi: Ita pariter id proprie datur, quod datur vi suæ processio- nis; & id improprie datur, quod datur quidem, sed non datur vi processio- nis suæ; & ita est Filius.

Ad II. Spiritus Sanctus est Donum respectu aliarum personarum, tanquam principium, a quo datur; est Donum respectu creaturarum, tanquam subjectum, cui communicatur. Ad illud, quod dicitur, quod esset donum in tempore, respondemus, quod in tempore esset donum in actu, donum autem in potentia est ab æternis. Ita Augustinus, cujus verba retulimus supra: *Quia sic procedebat ut donabile, jam donum erat, & antequam esset, cui daretur; aliter enim intelligitur cum dicitur donum, aliter cum dicitur donatum; nam donum potest esse, & antequam detur, donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo dici potest.* Et post pauca: *Sempiternus Spiritus Donum, temporaliter autem donatur.*

Ad III. Spiritus Sanctus datur quatuor modis; & ab eo, qui præparat, seu sacramenta ministrat; & ab eo, qui annuntiat monita salutis; & ab eo, qui impetrat, sive per bona opera, sive per orationem; & ab eo, qui producit. Sive boni, sive mali, conferunt primo, & secundo modo; soli boni conferunt tertio modo; quarto autem confert solus Deus, quia a solo

PAR. II.

Patre, & Filio producit, & Creaturis donatur. Ita respondet Seraphicus Doctor, S. Bonaventura in 1. dist. 14. ar. 2. q. 2.

Ad IV. Secundum textum hebraicum Filius dilectionis idem est ac Filius dilectus; sicut filius perditionis idem est ac filius perditus: Unde verba illa intelligenda sunt; *transfudit nos in regnum filii sui dilecti.* Et quanvis Ecclesia in festo Sanctissimæ Trinitatis canat: *Charitas Pater est, Gratia Filius; Communicatio Spiritus Sanctus*; quæ verba videntur sumpta ex 1. ad Corinth. 13. *Gratia Domini nostri Jesu Christi, & Charitas Dei, & Communicatio S. Spiritus*: Attamen clare patet, quod Apostolus loquatur de charitate creata, quam ipse Corinthiis a Deo precabatur. Ecclesia vero loquitur per accommodationem; & rationem accommodandi Patri potius charitatem, desumptam Theologi volunt ex illo Joan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.*

Ad V. dicimus, posse Spiritum Sanctum nominari amorem tum proprie, tum appropriate. Appropriate quidem, quia procedit per amorem, cujus est amare; proprie etiam, quia est terminus per amorem spiratus, seu amor productus; & effective quoque; nam *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum.* Unde Bernardus ep. 107. *O geminum ipsum firmissimum erga nos amoris argumentum! Christus moritur; meretur amari: Spiritus afficit, & facit amari. Ille facit, cur ametur; iste, ut ametur: Ille multum dilectionis in nobis commendat; iste dat: In illo cernimus, quod amemus; ab isto sumimus, unde amemus. Charitas ergo ab illo occasio; ex isto affectio.* Et S. Petrus Damiani in Opusc. 1. c. 2. scribit: *Et hæc summa illa Charitas, qua genitus a gignente diligitur, suumque diligit genitorem; ideoque non amplius, quam tria sunt, & essentialiter indivisa, & tripartita proprietate distincta: Unus diligens illum, qui de illo est; unus diligens eum, a quo est; & ipsa dilectio, de qua dicitur, quia Deus Charitas est.*

Remanet tandem, ut dicamus aliqua pauca de aliis nominibus, quibus Spiritus Sanctus, vel a Scripturis, vel a Patribus, vel ab Ecclesia, appellatur. Et ex his quædam sic a S. Bonaventura explicantur in compendio theologico lib. 1. c. 9. Fons vivus; quia *septemplici rivo donorum in nos fluit.* Ignis; quia *affectum in nobis accendit.* Charitas; non solum quia est amor Patris, & Filii, sed quia nos amantes facit.

Spiritualis unctio; quia omnes tribulationes mundanas suaves facit, & mendas. Dexteræ Dei digitus; quia sicut corporales res digito demonstrantur, ita per Spiritum Sanctum ostenduntur res spirituales oculo spirituali. Paracletus; quia consolationes cælestes mentibus instillat. Magistrorum optimus; quia intellectum ad Dei cognitionem, & sui ipsius, illuminat. Referuntur a Frassen; qui & ulterius sequentia narrat. Sunt pariter characteres ipsius; quos explicat Cornelius Mussus lib. 3. hist. sac., & desumpti sunt ex libro Sapientiæ c. 7. Rectus; quia prava convertit in directam, & aspera in vias planas. Bonus; quo omnia mala pelluntur, vel cooperantur in bonum. Principalis; quia Principes nos facit, perturbationum Dominos, vitiorum triumphatores.

Dulcis; per quem amara omnia dulcescunt, dum charitas diffunditur in cordibus nostris. Sanctus; quo peccata remittuntur, & peccatores sanctificantur. Mundus; quo nihil mundius, qui facit mundos, cui non placent, nisi mundi. Simplex; qui effugit fictos, & odit omnem dolum. Subtilis; ad illabendum, & ad scrutanda, & examinanda judicia profunda Dei. Modestus; sancti pudoris, & verecundie author. Disertus; qui aperit ora-mutorum, & linguas infantium facit esse disertas. Securus; futuri, & presentis. Certus; quia nec fallitur, nec fallit. Mobilis; abrumpens omnes injustas moras impii otii, negligentia, & tarditatis impatiens. Humanus; omnium hominum amans animas.

DISSERTATIO CXXVI.

De Erroribus contra Processionem Spiritus Sancti a Patre, & Filio; & de Propugnatoribus illorum.

PRIMO Eunomius occurrit, uti primus errorem contra Spiritum Sancti a Patre, & Filio processionem inventor, & propugnator; ejusque insaniam mentionem facit S. Ba-

silius ad finem lib. 2. contra Eunomium. Error ejus fuit, quod Spiritus a Filio procederet, & non a Patre. Refertur a Coccio lib. 1. thesauri catholici de Deo & SS. Trinitate ar. 7. Verum, ait Frassen, hoc Eunomius asserēbat, quia insane putabat, Spiritum Sanctum, a solo Filio originem ducentem, non Deum, sed facturam Verbi, esse; sicut Verbum ipsum facturam Patris esse somniabat. Unde idem Basilius cit. loc. inquit ex eodem Eunomio: Si e creaturis subvehatur aliquis ad substantie comprehensiones, intelligit Filium Ingeniti esse facturam, Unigeniti vero Paracletum. Ideo infert idem Frassen; Spiritum Sanctum a Patre procedere in confesso habere omnes, quicunque ejus divinitatem fatentur. Eunomii occasione adhuc Ariani erroris hujusce accusantur; sed eadem est ratio de Arianis, ac de Eunomio dicta est.

Secundo Nestoriani occurrunt, qui in Confessione fidei, quæ exrat in actis Concilii

Ephefani t. 2. c. 31. dicebant, quod Spiritus Sanctus est Deus, utpote ejus substantiæ existens, cujus est Deus, & Pater; ex quo. etiam secundum substantiam procedit. Afferebant textum Apostoli, qui I. ad Corinth. 2. 12. dicit: Nos non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est. Ex quo inducebant, quod Apostolus peculiari quadam ratione Spiritum Sanctum ab universa creatura sejungens, Deoque, ex quo proprie secundum substantiam promanat, conjungens, Filium tamen non nominavit, neque per Filium substantiam suam sortitum dixit. Ex præfato Coccio habemus. Bellarminus autem de Christo lib. 2. c. 21. asserit, obiter hoc Nestorianos dixisse, quia alia erat causa, quæ tunc serio agebatur; ac proinde errorem tunc temporis radices altius non egisse. Unde post Nestorianos, & post Theodoretum, de quo mox, usque ad ann. 767. nulli inveniuntur, qui hanc insaniam defenderint.

Tertio advenit Theodoretus, qui contra Cyrilli Alexandrini anatematismum novum dicebat: *Proprium Filii semper confitebimur Spiritum Sanctum; si quidem ejusdem cum eo natura, & ex Patre procedens est. Si vero tanquam ex Filio, aut per Filium, essen-*

essentiam habere dicas, blasphemum hoc est, & tanquam impium aspernabimur. Credimus enim Domino dicenti: Spiritus, qui a Patre procedit. Idem Coccius narrat, & Juennius asserit, quod primus, qui aperte negavit, Spiritum Sanctum a Patre, Filioque procedere, post Nestorium fuit Theodoretus; scribens, proprium esse Filii Spiritum, esse tamen blasphemum, & impium dicere, aut ex Filio, aut per Filium existentiam habere. Hic idem Theodoretus fuit postmodum, opera S. Leonis Papæ, Ecclesiæ reconciliatus in Concilio Chalcedonensi, & in suam Sedem, ex qua fuerat pulsus, restitutus, simul cum aliis, qui Nestorio favebant, ut ait Bellarminus, circa ann. 430.

Quarto est Rusticus quidam, Diaconus, qui contra Acephalos scribens, ait, teste Coccio supracitato: *Utrum Spiritus Sanctus a Filio sempiternæ procedat, nondum, perfecte habeo satisfactum*. De hoc alii; quos vidimus, non meminerunt; forsitan quia dubitando, non asserendo, loquutus est. Et quum hoc tempore illo non fuisset satis discussum, & ab Ecclesia definitum, crediderunt, non potuisse trahi in errorem, vel hæresim.

Quinto fuerunt ann. 767. Græci, qui inceperunt hujusce erroris se reddere fautores, immo auctores, atque demum etiam apertissimos, & pertinacissimos propugnatores. Scribit enim Ado Viennensis in Chronico, quod præfato anno Concilium magnum coactum est Gentiliaci ad Lutetiam, Imperante in Oriente Constantino Copronymo, & in Gallia Regnante Pipino; in quo coram eodem Pipino, qui erat Caroli magni Pater, disputatum est acriter inter Latinos, & Græcos, de Trinitate, & Imaginibus. Hujusce Concilii meminerunt Regino, Sigebertus, & Abbas Uspergensis in Chronico. Nulla autem tunc temporis inter Latinos, & Græcos, esse poterat de Trinitate controversia, quam circa Spiritus Sancti processionem; unde disputatio illa de Trinitate, quam prælaudati Scriptores memorant, nulla alia esse potuit, quam de Spiritus Sancti a Filio processione, & tunc primum, Scriptores communi calculo observant, auditos fuisse Græcos, hujusce modi processionem in aperto negantes.

Sexto iidem Græci ann. 860., in romana cathedra sedente Nicolao I., iterum se propalarunt falsi dogmatis hujusce acerrimos defensores. Eo enim tempore floruit Theophylactus, qui scribens in c. 3. Joan. aper-

te, ac nominatim Latinos arguit, ut asserit Bellarminus, quod credant Spiritum Sanctum ex Filio procedere. Hæc sunt Theophylacti verba apud Coccium: *Latini male exponentes, quid sit Deum mittere Spiritum Filii sui, vel etiam nos habere Spiritum Christi, dicunt, quod Spiritus etiam a Filio procedat. Caterum esse ex Filio Spiritum nulla Scriptura testatur, ut ne duo principia introducamus, Patrem, & Filium. Joannes Diaconus, eodem tempore scribens, lib. 4. vitæ S. Gregorii c. 75. testatur, Græcos in linguam suam Dialogos S. Gregori transtulisse, & particulam illam, Filioque procedit, abrasisse.*

Septimo ante hæc tempora erroris hujus insinuat Joannes quidam, dictus Pithæus, & cognominatus etiam Monachus, qui fuisse suspicatur Joannes Damascenus, qui Hierosolymis degebat ann. 730. sancte vivens, & sancte scribens. Si quidem, ut narrat Ado sub ann. 809., Aquisgrani coactum est aliud Concilium, Imperante Carolo magno, in quo actum est, de processione Spiritus Sancti a Patre, & Filio. *Quam questionem Joannes quidam Monachus Hierosolymis primo concitavit, cujus definienda causa Bernharicus, Episcopus Voor-matiensis, atque Jesse, Episcopus Ambianensis, & Adhelardus, Abbas Monasterii Corbeje, Romam ad Leonem Papam missi sunt &c.* Cæterum Joannes Damascenus lib. 1. de fide c. 11, quum pluries affirmasset, Spiritum Sanctum a Patre procedere, circa capitis finem scribit: *Ex Filio autem Spiritum Sanctum non dicimus, sed Spiritum Filii nominamus*. Et c. 8. *Spiritus Sanctus a Patre procedit, & in Filio quiescit*. Et c. 7. *Spiritus Sanctus ex Patre quidem est, non autem ex Filio*. Unde Coccius inter illos Damascenum adnumeravit, qui Spiritus Sancti processionem ex Filio negant. Immo & S. Thomas 1. p. q. 36. ar. 2. ad 3. dicit: *Plures ex Græcis in hoc fuisse sequutos Theodoretum Nestorianum, inter quos fuit etiam Damascenus*. Attamen Bessarion in Concilio Florentino Damascenum benigne interpretatus est, dicens in orat. pro unione c. 6., quod Damascenus non absolute negavit, Spiritum Sanctum a Filio procedere, sed tantum in modo loquendi a Catholicis dissensisse. Putabat enim, tutius esse dicere *per Filium*, quam *ex Filio*; quia videbatur illi, propositionem ex denotare primam causam, ab alia causa non procedentem; & propositionem *per* denotare causam, sed non primam; quod Frassen refert.

Octa-

Octavo adnumeratur a Coccio Nicephorus Constantinopolitanus, qui in epistola ad Leonem scripsit: *Spiritus Sanctus ex Patre, non nativitate, sed processione, subsistentiam habens*. Non negat quidem processionem ex Filio, sed tacet; quod quidem in Græco Homine non rectæ doctrinæ indicium est. Hic floruit ann. 800. juxta eundem Coccium.

Nono apparet Photius, celebris quidem, doctrina, ac famosior impietate, ac iniquitate sua. Photius auctor fuit, ut Ignatius, Patriarcha Constantinopolitanus, e sede sua per injuriam pelleretur a Barda Imperatore, quod ipsum excommunicasset, & propter incestuosam consuetudinem cum nuru, & propter violentiam illatam Theodoræ, Michaelis Imperatoris matri, eam invitam tondere faciens, quod illa omnimode renuebat. Pulso Ignatio Photius sedem Constantinopolitanam invasit ann. 858., & postea in Conciliabulo ann. 861. eundem Ignatium damnavit. Ex adverfo Nicolaus, Romanus Pontifex, Photium damnat, & uti per vim in cathedram illam intrusum, & quia ex laico per saltum Episcopus factus fuerat. Photius ann. 863. Nicolaum, Romanum Pontificem, in Conciliabulo pariter damnat, eique, & Latinis omnibus errores plures objicit; inter quos unus erat, quod Latini docerent, Spiritum Sanctum ex Patre, Filioque, procedere. Ann. 866. occisus est Barda; & Basilus Macedo, a Michaelis in Collegam in imperio adscitus, rejicit Photium, & Ignatium restituit. Ann. 889. in Concilio Constantinopolitano VIII. generali Photius damnatus fuit; at postmodum etiam denuo sedem invasit, & iterum catholicum dogma aperte impugnare aggressus est. Et quo factum est deinde, ut Græci omnes errorem suum defenderent eo conatu, ut veluti hac tessera Græci a Latinis distinguerentur. Librum edidit, in quo manifeste defendit: *Spiritum Sanctum a solo Patre, & non a Filio, procedere*. Testantur Hugo Etherianus de processione Spiritus Sancti lib. 2. c. 15. Nilus Thessalonicensis ex MS.

Decimo post fere annos biscentum, ann. scilicet 1054. inceptum schisma Photii tempore, sub Michaelis, Patriarcha Constantinopolitano, qui Cæularius dicebatur, perfectum est. Romæ sedebat Pontifex Leo IX, & Constantinopoli regnabat Imperator Constantinus X., dictus Monomachus; quando Michael præ-

dictus, Romanum Pontificem, Latinosque omnes, excommunicatos esse, pronuntiavit; quod, contra Concilii Ephesini decretum, Symbolo Nicæno, & Constantinopolitano particulam *Filioque* addidissent. Unde Græci suum Patriarcham, sequentes, qui se, Romano Pontifice dejecto, universalem Episcopum appellabat, Spiritum Sanctum a solo Patre procedere conclamarunt, & Romanam Ecclesiam, eum aliis omnibus, qui cum eadem communicant, anathematizarunt. Hæc omnia restantur Epistolæ Leonis IX. ad Constantinum Imperatorem, & Michaelis Patriarcham; S. Anselmus, qui eodem seculo scripsit librum suum de processione Spiritus Sancti contra Græcos; Sigebertus in Chronico ad ann. 1054., S. Antoninus in hist. p. 3. tit. 22. c. 13. §. 11.

Undecimo hoc eodem seculo undecimo contra catholicum dogma scripserunt ann. 1060. Nicetas, qui librum contra Latinos edidit, quò asserit, Spiritum Sanctum a solo Patre, non item a Filio procedere. Ait Coccius, librum hunc servari in Bibliotheca Vaticana; citatur autem, & refutatur ab Hugone Etheriano. Fuit pariter ann. 1080. Euthymius ad cap. 16. Joannis hæc scribens: *Vide quod mittit quidem Spiritum & Filius, tanquam ejusdem cum Patre honoris, verum a Patre puta procedentem. Procedit itaque a Patre, tanquam de ejus substantia*. De utroque testis est Coccius. Hoc eodem seculo celebratum est Concilium Barense, ann. 1097. sub Urbano II. Romano Pontifice, in quo Græci acerrime suum errorem defenderunt, & ex parte Latinorum S. Anselmus illis omnibus se objecit, illorumque impetum sic confregit, ut de illis plenissimam victoriam reportaverit.

Duodecimo Nicolaus Methonensis seculo duodecimo ann. 1140. apparuit, qui contra Latinos edidit librum, in quo asseruit, Spiritum Sanctum a solo Patre, & non a Filio, procedere. Librum hunc pariter Romæ servari, testatur Coccius; quem quoque ait, citari, & confutari ab Hugone Etheriano.

Decimotertio Nicolaus Cabasilas, inquit Coccius, scripsit contra Thomam Aquinatem de Spiritus Sancti processione a solo Patre; cui respondit Demetrius Cydonius, Græcus Græco; & librum vult etiam Romæ asservari. Hic floruit seculo decimotertio ann. 1260., & eodem seculo, ann. 1215. celebratum est Concilium generale Lateranense IV. sub Innocentio III., in quo iterum

iterum pax inter Latinos, & Græcos sancta est. Attamen post annos triginta sub Joanne Duca, Theodori Lascaris genero, iterum contentio exarsit. Nicephorus Gregoras lib. 5. hist. refert, quod tempore illo alter Nicephorus pro catholico dogmate egregie scripsit. Attamen nos invenimus, Nicephorum Callistum, qui in Synopsi de Trinitate hæc scribit: *Mens, & Verbum, & Spiritus ex Patre solo*. Et in dedicatione laudat Andronicum seniore Palæologum, quod liquido declaraverit, Spiritus Sancti processionem a solo Patre, & non a Filio. Floruit hic Nicephorus Callistus juxta Coccium ann. 1300. Eodem seculo, ann. scilicet 1261. Michael Palæologus ad Gregorium X. Romanum Pontificem recurrit, opem suam implorans contra Carolum Andegavensem, primum Siciliæ Regem; & ut eum alliceret, consilium proposuit de pace inter Latinos, & Græcos restauranda. Quod factum est in Concilio Lugdunensi II. ann. 1274. sub Gregorio X. celebrato. At postmodum sub Andronico Palæologo, Michaelis filio, qui Constantinopoli imperium regebat, iterum ad contentionem redierunt Græci, & schisma renovatum apparuit.

Decimoquarto acerrimus pene omnium fuit Marcus Ephesinus in Florentino Concilio, qui nunquam concordie initæ inter Latinos, & Græcos subscribere voluit. Porro in hoc generali Concilio, quod ann. 1439. actum est, Græci primum mordicus defendebant, Spiritum Sanctum a solo Patre procedere. Postmodum Latinorum rationibus pressi, confessi sunt, procedere etiam a Filio. Marcus Ephesinus cum quibusdam paucis Concilio non adhæsit, & communibus omnium pene votis reluctavit. At ultimo Græci fere omnes, in Græciam reversi, priorem errorem amplexati sunt, & antiquum schisma renovarunt.

Decimoquinto ponimus Navatores, qui postremis temporibus fere omnia Ecclesiæ dogmata perturbarunt; & hoc quoque, de quo loquimur, illæsum non relique-

runt. Joannes de Vvesalia non credit Spiritum Sanctum procedere a Patre, & Filio, tanquam ab uno principio; pro ratione addens, quod non possit in textu sacræ Scripturæ inveniri. Ita Fasciculus rerum expetendarum, & fugiendarum, Coloniae impressus, in examine Joannis de Vvesalia. Petrus Martir in epist. ad Romanos scribit: *Disputationem inter Theologos de processione Spiritus Sancti esse meram scholasticam contentionem*. Joannes Cazonovius in epist. ad Joannem Calvinum, Spiritum Sanctum ex Patre, & Filio procedere, expresse negat. Valentinus Gentilis prothesi 36., & 37. asserit, solum Patrem esse essentiatorem Filii, & Spiritum Sancti. Joannes Sommerus contra Petrum Carolium lib. 2. c. 1. inquit: *Dicat Carolius, quomodo ex Patre, & Filio, mutuo se amantibus procedat invocandus Spiritus: Filio, & Spiritu, vel Patre se amantibus, nihil procedat? Item quomodo Spiritus Sancti proprietates erit procedere, cum Christus quoque dicatur procedere a Patre; imo cum de pluribus aliis rebus, etiam de Diabolis, hoc ipsum verbum dicat? Christianus Francus lib. cont. Trinitatem, Cracoviæ impresso: Finxerunt Spiritum Sanctum ὁμοούσιον quidem esse Patri, & Filio, & ab utroque productum, non tamen genitum; quam commentitiam, fictamque doctrinam communis totius sacræ Scripturæ refellit consensus.*

Ultimo demum hujus erroris accusatur Macedonius cum Sectatoribus suis. At immerito; hic enim Hæresiarcha quum Spiritum Sanctum omnino negaverit, de ejus processione non curabat. Affertur Epistola quædam Justiniani, Episcopi Siciliæ, ad Petrum, Episcopum Antiochenum, quæ habetur in Concilio generali V., & in qua legitur: *Macedonius spirat a Patre solo Spiritum Sanctum*. Attamen Bellarminus pro spirat legendum putat separat; quod sane magis congruit hæresi Macedonii; qui Spiritus Sancti divinitatem negans, negabat pariter ejusdem consubstantialitatem cum Patre; adeoque illum a Patre separabat.

DISSERTATIO CXXVII.

*De Processione Spiritus Sancti a Patre, & Filio,
divini Testamenti vocibus, Conciliorum votis,
Patrum dictis, ac Theologorum ratio-
ciniis demonstrata.*

I. **P** Robatur ex divini testamen-
ti libris. Joan. 15. dicitur,
quod Spiritus Sanctus a Fi-
lio mittitur: *Cum venerit Pa-
racletus, quem ego mittam vo-
bis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre
procedit, ille testimonium prohibebit de me.*
Et Joan. 16. *Si non abjero, Paracletus non
veniet ad vos: Si autem abjero, mittam eum
ad vos.* Ulterius, Joan. 16. dicitur, quod
Spiritus de Filio accipit: *Ille me clarifica-
bit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vo-
bis.* Et rationem reddens, cur de suo ac-
cipiat, subdit: *Omnia, quaecunque habet Pa-
ter, mea sunt; propterea dixi, quia de mea
accipiet.* Et Joan. 17. *Omnia tua mea sunt.*
Item, ad Galatas 4. dicitur Spiritus San-
ctus Spiritus Filii: *Misit Deus Spiritum
Filii sui in corda vestra:* Et Actorum 16.
*Tentabant ire in Bithiniam, & non permisit
eos Spiritus Jesu.* Præterea, Joan. 20. dici-
tur, quod Christus, quando post suam
resurrectionem Spiritum Sanctum Apo-
stolis infudit, usus est cæremonia insus-
flandi, seu inspirandi: *Hæc cum dixisset,
insufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum
Sanctum.* His positis, eruitur processio Spi-
ritus Sancti ex Filio. Primo, quia in di-
vinis missio supponit processionem: er-
go si Spiritus Sanctus mittitur a Filio, a
Filio procedit. Probatur antecedens. Pa-
ter a nullo mittitur, quia a nullo proce-
dit: ergo in divinis missio supponit pro-
cessionem. Antecedens est Augustini lib.
4. de Trinit. c. 19. *Pater, cum ex tempore
a quoquam cognoscitur, non dicitur missus:
Non enim habet a quo missus sit, aut de quo
procedat.* Et clarius est Athanasii in epist.
ad Serapionem: *Hic est ordo natura divina
a Patre, & Filio, ut qui a nullo est, a nulla
mittatur; & qui est ab alio, in nomine suo
non veniat, sed in nomine illius, a quo exi-
sit. Ita & Spiritus Sanctus, qui a se non est,
a se venire non debuit, sed in nomine illius,
a quo est, & a quo habet, ut hypostasis sit
Deus, quemadmodum de eo dicit Filius, Pa-
racletus Spiritus Sanctus, quem mittet Pater*

in nomine meo. Est etiam Ambrosii lib. 1.
de Spiritu Sancto c. 4. & 5. Chrysostomi
in c. 5. ad Romanos, Cyrilli in c. 16. Joan.
& interum Augustini lib. 15. de Trin. c.
26. Secundo, quia Spiritus Sanctus reci-
pit essentiam a Filio: ergo a Filio procedit.
Probatur consequentia. Procedere im-
portat recipere esse, seu essentiam, & exi-
stentiam, ab illo, a quo proceditur: ergo
si Spiritus Sanctus recipit a Filio essen-
tiam, a Filio procedit. Probatur antecede-
ns. Recipit aliquid; non accidentale, quod
locum in divinis non habet; ergo
essentiale: ergo essentiam. Tertio; In
Scripturis ideo dicitur, Spiritum San-
ctum a Patre procedere, quia dicitur Spi-
ritus Patris: ergo si dicitur etiam Spiritus
Filii, a Filio procedit. Ulterius, quando
dicitur Spiritus Sanctus Spiritus Filii, vel
intelligitur, quod sit Filio inferior, vel su-
perior, vel æqualis; non primum, vel secun-
dum, ut patet: ergo tertium; sed non potest
esse æqualis, nisi ab eo procedat: ergo &c.
Quarto; Insufflare Spiritum Sanctum,
ostendit, Spiritum Sanctum procedere ab
eo, qui insufflat; sed Filius insufflat: ergo
a Filio procedit. Major est Augustini lib.
3. con. Maximinum c. 14. *Nisi procederet
& de ipso, non diceret Discipulis; Accipite
Spiritum Sanctum, eamque insufflando daret,
ut a se quoque procedere significans, aperte
ostenderet flando, quod spirando dabat oc-
culte.*

Respondent Græci I. Per missionem Spi-
ritus Sancti, de qua Scripturæ loquuntur,
non intelligi, quod Spiritus Sanctus mit-
tatur, sed quod mittantur dona Spiritus
Sancti, quæ Spiritui Sancto per appro-
piationem tribuuntur. II. quod Christus
non dixit de Spiritu Sancto, *de me accipiet*,
sed *de meo*; hoc est de meo Patre: unde
ex illis verbis non inferri, quod nos in-
tendimus. III. Verba illa intelligenda es-
se de scientia Filii, quatenus Spiritus San-
ctus nihil doceret, quod iis, quæ Filius
docuit, contrarium esset. IV. Spiritum
Sanctum dici Spiritum Filii, quia simul
cum

cum Filio a Patre procedit; vel quia est illi similis, vel ex alia causa, non autem, quod a Filio spiretur. V. Isaia 48. & 61. etiam Filius dicitur mitti a Spiritu Sancto; & tamen Filius a Spiritu Sancto non procedit. VI. Deridet Theophylactus argumentum petrum a caeremonia illa, tanquam nihil concludens; & potius quid puerile praeferebat; sic ipse in c. 3. Joan.

Contra autem sic nos procedimus. Et quidem contra primum dicimus, quod ex Scriptura patet, personas divinas nobis dari, non vero communicari effectus earum. Dicitur enim Joan. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Uterius, si ipsorum responsio subsisteret, posset etiam dici, mitti Patrem a Filio, & Patrem, & Filium mitti a Spiritu Sancto, quia donorum illorum auctor est quaelibet persona. Posset etiam dici, quod Filium mitti a Patre, est mitti aliquod donum creatum: Denique dona, seu effectus, non mittuntur, sed dantur; ut ex terminis patet. Contra secundum; quia etiam admisso, quod Spiritus Sanctus recipiat a Patre de substantia Filii, adhuc stat, quod recipiat pariter a Filio. Quum enim omnia, quae habet Pater, paternitate excepta, habeat Filius; optime sequitur, quod accipiendo a Patre, accipiat quoque Spiritus Sanctus a Filio. Contra tertium; scientia enim est communis Patri, & Filio; unde si Spiritus Sanctus accipit scientiam a Patre, accipit pariter a Filio. Ceterum quomodo potest Spiritus Sanctus accipere scientiam a Filio, si a Filio non accipit essentiam. Et si a Filio accipit essentiam, utique a Filio procedit. Contra quartum; admissa responsione illa posset etiam secunda persona dici Filius Spiritus Sancti, & Verbum Spiritus Sancti, quia Filius simul cum Spiritu Sancto a Patre procedit, & est illi similis. Si dicant, Filium habere relationem ad Patrem, & Verbum ad dicentem; nos quoque dicimus Spiritum Sanctum habere relationem ad spirantem. Contra quintum; dicitur, quod Filius mittitur a Spiritu Sancto, ut homo est; & hoc modo vere Filius est a Spiritu Sancto tanquam a causa efficiente. Unde dicitur Lucæ 4. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, evangelizare pauperibus misit me.* Contra sextum; si Theophylactus hoc argumentum rideret, non rideret certe Augustinus lib. 3. cont.

PAR. II.

Maximinum c. 14., non rideret Cyrillus lib. 12. in Joan. c. 56., qui verba illa exponentes, dixerunt; per eadem significare voluisse Christum; Spiritum Sanctum a se procedere.

II. probatur ex Conciliis Orientalibus. Concilium Nicænum I. generale in Symbolo hæc sola verba de Spiritu Sancto recitat: *Et in Spiritum Sanctum.* Non intendimus nos ex illo probare, quod Spiritus Sanctus ex Filio procedat, quia Symbolum silet; sed neque audeat Hieremias, qui se Patriarcham Occumenicum appellabat, in censura sua ad Confessionem Lutheranorum scribere, quod ab hoc eodem Concilio sit definitum, Spiritum Sanctum, a solo Patre procedere. In 1. cap. Censurae inquit: *Nicæna Synodus, & reliquæ cum ea consentientes, omnes decreverunt, Spiritum Sanctum ex ipso solo Patre procedere.* Sed quibus verbis? Symbolum nec affirmat, nec negat. Quod autem non affirmat, hanc rationem reddit Nazianzenus in ep. 2. ad Celidonium; apud Bellarminum Nicænam Synodum non tradidisse perfectam doctrinam de Spiritu Sancto, propterea quod nondum exorta erat quaestio de Spiritu Sancto. Concilium Constantinopolitanum I. generale Symbolo, in Nicæno Concilio edito, hæc tantum addidit verba: *Qui ex Patre procedit.* Nec nos pariter intendimus ex hoc Concilio dogma catholicum probare, quia non aperte affirmat; sed nec Hieremias scribat cit. loc. *Quod quidem sacra illa, & incorrupta fidei christiana confessio, sacrum, inquam Symbolum, hoc ita esse disertissimis verbis explicat: Spiritum scilicet Sanctum ex solo Patre procedere; quam quidem sententiam a trecentis decem, & octo plenis Deo Patribus, in Nicæna primum Synodo, deinde in Constantinopolitana a 150. confirmata; reliqua item universales quinque Synodi, nihil addentes, nihil detrahentes, verum in idem plane uno Spiritu Sancto conspirantes obsignarunt.* Hoc pariter Concilium nec affirmat, nec negat; dicit enim: *Qui a Patre procedit;* sed non a solo Patre: Hoc tamen de suo dicit Hieremias; cui nulla fides, quum contrarium clament ex Græcis Cyrillus lib. 1. de Trin., & in lib. de Symboli, & ex Latinis Rufinus lib. 10. hist. c. 6., qui totum symbolum recitant. Cur autem Concilium, addit

„ Bellarminus, non adjecerit ex Filio, sed
„ satis esse censuerit dicere, qui ex Patre
„ procedit, ratio est certissima, quia eo tem-
„ pore dubium non erat, an Spiritus San-

Y

„ etus

„ stus ex Filio procederet; id enim hære-
 „ ci contendebant, ut constat ex Basilio
 „ lib. 2. in Eunom., sed dubium erat de
 „ Patre, a quo alienum omnino Spiritum,
 „ Sanctum, tanquam solius Filii creaturam,
 „ hæretici esse dicebant. Concilium igitur
 „ ut remedium morbo afferret, id posuit in
 „ Symbolo, quod necesse erat. Post hæc
 Concilia habemus alia, in quibus expre-
 sa mentio dogmatis nostri facta est. Con-
 cilium Alexandrinum, in quo Cyrillus
 epistolam ad Nestorium scripsit, & in ea
 verba hæc posuit: *Spiritus appellatus est*
veritatis; & veritas Christus est; unde & ab
istò similiter, sicut ex Patre, procedit. Le-
 gitur epistola hæc in Concilio Ephesino
 a. 1. c. 14., & fuit ab eodem Concilio ap-
 probata; sicut etiam eam approbarunt
 IV. Synodus act. 5. V. Synodus act. ult.
 VI. Synodus act. 17. VII. Synodus act.
 7. Denique in eodem Concilio generali
 VII. act. 7. lectum fuit Symbolum cum
 additione *Filioque*; & Græci non recla-
 marunt. Hæc autem omnia Concilia fue-
 runt Orientalia.

III. probatur ex Conciliis Occidentalibus.
 Concilium Barense, ad quod Latini, &
 Græci intervenerunt, ann. 1090. sub Ur-
 bano II. S. Anselmus, Archiepiscopus
 Cantuariensis, in hoc Concilio rationibus
 suis efficacissimis ad deponendum erro-
 rem Græcos perduxit. Ipsius autem Con-
 cillii meminit Anselmus ipse lib. de pro-
 cess. Spiritus Sancti c. 4., & Auctor vitæ
 ipsius, qui ibidem interfuit lib. 2. vit. di-
 ferre narrat. Concilium Lateranense IV.
 sub Innocentio III. ann. 1215. c. 1. de
 fide catholica decrevit: *Pater a nullo, Fi-*
lius autem a solo Patre, ac Spiritus Sanctus
ab utroque pariter, absque initio semper, &
finis. Concilium Lugdunense II. sub Gre-
 gorio X. ann. 1273. in eo interfuerunt
 Græci; & decantantibus Latinis Symbo-
 lum cum additione *Filioque* latinis verbis,
 Græci græcis verbis cum eadem additio-
 ne decantant. In Sexto Decretalium tit.
 1. c. 1. hujus Concillii definitio legitur.
 Concilium Florentinum sub Eugenio IV.
 ann. 1438. hanc edidit definitionem, quæ
 promulgata est pridie nonas Julii anni
 1439. *In nomine igitur sanctæ Trinitatis,*
Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, hoc sa-
cro universali approbante Florentino Con-
cilio, definimus, ut hæc fidei veritas ab omni-
bus Christianis credatur, & suscipiatur, sic-
que omnes profiteantur, quod Spiritus San-
ctus ex Patre, & Filio æternaliter est, &
essentiam suam, suamque esse subsistens habet

ex Patre simul, & Filio, & ex utroque æter-
naliter tanquam ab uno principio, & una in-
spiratione procedit. Insuper in eodem Flo-
 rentino Concilio hæc anathematis est decla-
 ratio: *Declarantes, quod id, quod sancti*
Doctores, & Patres dicunt, ex Patre per Fi-
lium procedere Spiritum Sanctum, ad hanc
intelligentiam tendit, ut per hoc significetur,
Filium quoque esse, secundum Græcos quidem,
causam, secundum Latinos vero, principium,
subsistentiam Spiritus Sancti, sicut & Patrem.
 Denique concludit Concilium: *Et qua-*
niam omnia, quæ Patris sunt, Pater ipse uni-
genito Filio suo gignendo dedit, præter esse
Patrem, hoc ipsum, quod Spiritus procedit ex
Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet,
a quo etiam æternaliter genitus est. Huic
 Florentino Concilio omnes Græci sub-
 scripserunt, uno solo Marco Ephesiorum
 Episcopo, Ephesino propterea dicto, ex-
 cepto. Hæc omnia, præter Barense, Con-
 cilia sunt generalia. Ex particularibus
 tandem proferimus Toletanum I. c. 22.
 III. c. 1. IV. c. 1. VIII. c. 1., & IX. c. 1.
 quæ omnia fuerunt celebrata ante ann.
 700., hoc est ante Græcorum schisma,
 atque etiam ante eorundem dissidium. Et
 quidem in Toletano I. sub Anastasio Pa-
 pa ann. 400. legitur: *Credimus Spiritum*
quoque esse Paraclitum, qui nec Pater sit
ipse, nec Filius, sed a Patre, Filioque proce-
dens. In Toletano III. sub Pelagio II. ann.
 589., in quo 150. Patres interfuerunt,
 can. 3. habetur: *Quicumque Spiritum San-*
ctum non credit a Patre, & Filio procedere,
anathema sit. In Toletano IV. c. 1., & in
 VIII. sub Martino, & in IX. sub Adeo-
 dato, eadem pene verba leguntur. Habe-
 mus quoque Concilium Gotsfeldense ann.
 650., quod memorat Beda lib. 4. hist. an-
 glicanæ c. 17. ubi dicitur apertissime,
 Spiritum Sanctum a Patre, & Filio proce-
 dere. Concilium Gentiliacense ann. 766.,
 Aquilgranense circa ann. 809., Vormati-
 ensense ann. 860. idem dogma tractarunt,
 ac de eo iudicium, juxta catholicam La-
 tinorum fidem, omnino rulerunt.

IV. probatur ex Patribus Græcis. Epipha-
 nius multis in locis nobis favet, quorum
 aliqua, quibus Latini in Florentino Con-
 cilio usi sunt, in ejusdem Concillii Actis
 leguntur. Igitur hæres. 69. quæ est
 Arianorum, scribit: *Sed neque Sanctus Spi-*
ritus aliis Spiritibus adequatur, quoniam
unus est Spiritus Dei, Spiritus ex Patre pro-
cedens, ex Filio accipiens, hi vero volunt
hanc creaturam creaturæ esse. Quibus ver-
 bis intendit dicere Epiphanius, Spiritum

San-

Sanctum non esse creaturam Filii, ut dicebant Ariani; & proinde si verba illa ex Filio accipiens intelligi non possunt de creatione, opus est, ut de æterna emanatione, seu processione, intelligantur. In Anchorato n. 67. Jam vero cum Christus ex Patre credatur Deus de Deo, & Spiritus ex Christo, sive ab ambobus, ut Christus his verbis asserit: Qui a Patre procedit, & hic de meo accipiet. His verbis docet Epiphanius, Spiritum Sanctum esse Deum ex Christo, sicut Christus est Deus ex Patre: unde intendit, quod sic Spiritus Sanctus a Filio procedit; sicut procedit Filius a Patre. Clariora sunt verba, quæ leguntur in eodem Anchorato n. 72. Igitur si a Patre procedit, & de meo, ut ait Dominus, accipiet, quemadmodum nemo novit Patrem, nisi Filius; neque Filium, nisi Pater; & ita dicere audeo, neque Spiritum, nisi Pater, & Filius, a quo procedit, & a quo accipit; & neque Filium, ac Patrem, nisi Spiritus Sanctus, qui vere glorificat, & qui docet omnia, qui testatur de Filio, quia a Patre, & ex Filio. Basilii lib. 3. cont. Eunomium docet; Spiritum Sanctum esse quasi secundum a Filio, eo quod esse ab illo habeat, & ab ipso accipiat, & annuntiet nobis, & omni no ex illa causa pendeat. Habere autem esse, accipere esse idem est ac procedere. Idem expressius lib. 2. cont. eundem: Illud vero cui non patet quod nulla Filii operatio a Patre divisa est? Nec est aliquid in rebus, quod Filio insit, & a Patre alienum sit: Omnia, inquit, mea tua sunt, & tua mea. Quomodo ergo Spiritus causam, & originem Unigenito soli attribuit, & ad ejus accusandam naturam hujus creationem accipit? Nazianzenus or. 49. Misit nobis Christus Spiritum Sanctum de propria sua, & ex una, eademque substantia, protectorem, signatorem, & ductorem in vitam æternam, sicut scriptum est de voce Dei: Effundam de Spiritu meo super servos meos, & ancillas meas. Et iterum: Spiritus ex me prodiet. Et ipse Dominus, Salvatorque noster: De meo, inquit, accipiet. Nyssenus hom. 3. super Patrem noster: Filius Spiritus neque est, neque dicitur; neque hæc relativa consequentia convertitur; sed Spiritus Filii dicitur, qui ab eo accipit, ab eoque procedit, & ex eo est, quemadmodum ex Patre. Joannes Chrysostomus hom. 1. in Symbolum: Iste est Spiritus procedens de Patre, & Filio, qui dividit propria dona singulis prout vult. Cyrillus Alexandrinus de recta in Deum fide: Immittit Christus Spiritum baptizatis, non alienum, sed eum, qui ex illo, & per illum

PAR. II.

est. Idem lib. 13. thesaur. c. 2. ex Filio naturaliter, ac essentialiter Spiritum Sanctum, sicut ex Patre, provenire, credimus, per quem Filius omnia inungens sanctificat.

V. probatur ex Patribus Latinis. Tertullianus lib. adv. Praxeam c. 4. Hoc mihi, & in tertium gradum dictum est, quia Spiritum non aliunde puto, quam a Patre per Filium. Hilarius lib. 2. de Trinit: De Spiritu Sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est: Sed Sileri a nobis eorum causa, qui nesciunt, non potest. Loqui autem de eo non est necesse; quia de Patre, & Filio authoribus confitendus est. Et quidem puto an sit, non esse tractandum. Ambrosius de Spiritu Sancto ad Gratianum lib. 1. c. 10. Spiritus Sanctus cum procedit a Patre, & Filio, non separatur a Patre, non separatur a Filio. Hieronymus dial. 2. adv. Pelagianos c. 6. Nota, quod Spiritus Jesu Spiritus Sanctus sit, qui in alio loco, propter unitatem substantiæ Patris Spiritus appellatur. Damasus Pontifex Romanus in Confessione fidei ad Paulum Antiochenum: Credimus Spiritum Paracletum neque Patrem, neque Filium; sed ex Patre procedentem, & Filio; Est igitur ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus Paracletus, sed ex Patre procedens, & Filio. Philastrius c. 45. de hæresi triformem Deum faciente: Est ergo vera Persona Patris, quæ misit Filium; & est vera persona Filii, quæ advenit de Patre; & est vera persona Spiritus Sancti, quæ a Patre, & Filio missa est. Augustinus lib. 4. de Trinit. c. 20. Non possumus dicere, quod Spiritus Sanctus & a Filio non procedat; neque enim frustra idem Spiritus & Patris, & Filii Spiritus dicitur; nec video, quid aliud significare voluerit, cum suffians in faciem Discipulorum, ait: Accipite Spiritum Sanctum. Neque enim flatus ille corporeus, cum sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore substantia Spiritus fuit, sed demonstratio per congruam significationem, non tantum a Patre, sed & a Filio procedere Spiritum Sanctum. Quis enim dementissimus dixerit, alium fuisse Spiritum, quem suffians dedit, & alium, quem post ascensionem misit? Et lib. 15. c. 26. Quapropter qui potest intelligere sine tempore generationem Filii de Patre, intelligat sine tempore processionem Spiritus Sancti de utroque.... Et sicut Pater habet in semetipso, ut de illo procedat Spiritus Sanctus, & utrumque sine tempore, atque ita dictum Spiritum Sanctum procedere de Patre, ut intelligatur, quod etiam procedit de Filio, de Patre esse, & Filio. Et lib. 3. adv. Maximinū c. 14. Spiritus est utriusque,

Y 2

qno-

quoniam de utroque procedit ; sed ideo cum de illo Filius loqueretur, ait: de Patre procedit ; quoniam Pater processionis ejus est author , qui talem genuit Filium , & gignendo ei dedit, ut etiam de ipso procederet Spiritus Sanctus. Nam nisi procederet & de ipso, non diceret Discipulis ; Accipite Spiritum Sanctum; eumque insufflando daret, ut, a se quoque procedere significans , aperte ostenderet flando , quod spirando dabat occulte. Leo magnus ser. 2. c. 2. Sempiternum est Patri consempiterni sibi Filii sui esse genitorem ; sempiternum est Filio intemporaliter a Patre esse progenitum; sempiternum quoque est Spiritui Sancto , Spiritum esse Patris , & Filii. Et epist. 3. ad Turibium c. 1. Priscillianista impie sentiunt de Trinitate divina, qui & Patris , & Filii, & Spiritus Sancti , unam , atque eandem asserunt esse personam ; tanquam idem Deus nunc Pater , nunc Filius, nunc Spiritus Sanctus nominetur; nec alius sit , qui genuit ; alius , qui genitus est ; alius , qui de utroque processit. Eucherius Lugdunensis in qq. vet. & nov. test. in Genes. Spiritus Sanctus nec genitus , nec inginitus; ne, si inginitum dixerimus , duos Patres dicere vereamur; & si genitum , duos Filios; sed potius qui ex Patre, & Filio procedat, velut quædam Patris , & Filii concordia. S. Prosper de vit. contemplativa lib. 1. c. 18. Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procedit. Fulgentius de fide ad Petrum c. 11. Firmissime tene, & nullatenus dubites , eundem Spiritum Sanctum , qui Patris , & Filii unus est Spiritus, de Patre, & Filio procedere. Et resp. 3. ad Ferrandum Diaconum: Non potuit Spiritum Sanctum divinitas Filii accipere, cum ipse Spiritus Sanctus sic procedat a Filio, sicut procedit a Patre; & sic datur a Filio, sicut datur a Patre. Gregorius magnus in Confessione fidei : Credo in Patrem inginitum, Filium unigenitum, Spiritum vero Sanctum neque genitum , neque inginitum, sed coæternum, de Patre, & Filio procedentem.

VI. Probatur Rationibus. I. Qui habet perfectum principium productivum , quod a passivo non dependeat , nec possit per aliquid aliud impediri , habet hoc ipso productionem ; sed Filius habet perfectum principium productivum , a passivo independens , & a quoquunque alio inimpedibile , respectu productionis Spiritus Sancti : ergo ipsam productionem hoc ipso habet. Probatur minor. Filius habet voluntatem perfectissimam , & independentem , & inimpedibilem ; sed voluntas divina est principium producti-

vum amoris adæquati : ergo Filius habet, &c. Probatur major. Inter generationem , & spirationem est aliquis ordo , quo aliquo modo generatio sit prior spiratione , & in illo priori genito omnis perfectio communicetur , quæ eidem non repugnet: ergo communicatur etiam voluntas ; ergo Filius habet voluntatem, &c. II. Ab eo procedit Spiritus Sanctus , qui habet operationem , per quam ipse procedit ; sed Filius habet operationem , per quam Spiritus Sanctus procedit: ergo ab eo Spiritus Sanctus procedit. Probatur minor. Operatio illa est spiratio activa ; sed Filius habet spirationem activam: ergo Filius habet operationem, per quam Spiritus Sanctus procedit. Probatur minor. Excepta paternitate , id omne habet Filius , quod habet Pater ; sed Pater habet spirationem activam , & spiratio activa non est paternitas: ergo Filius habet spirationem activam. III. Ideo Spiritus Sanctus non operatur , quia nulla ei communicatur fecunditas ; sed Filio communicatur fecunditas : ergo Filius operatur, sed fecunditas, quæ Filio communicatur , non est intellectus , sed voluntatis : ergo Filius operatur per voluntatem ; atqui operari per voluntatem est producere Spiritum Sanctum : ergo Filius Spiritum Sanctum producit. IV. Ideo Filius non potest alium Filium producere, quia per sui productionem expleta est tota fecunditas divini intellectus ; sed non est expleta fecunditas divinæ voluntatis , & a Patre eidem Filio communicatur : ergo potest Filius operari per voluntatem , & producere ; sed per voluntatem non potest producere, nisi Spiritum Sanctum : ergo Filius per voluntatem Spiritum Sanctum producit. V. Spiritus Sanctus a Filio distinguitur : ergo a Filio procedit. Probatur consequentia. In divinis non est distinctio , si non est productio ; ergo si inter Filium , & Spiritum Sanctum est distinctio , est productio. Probatur antecedens. In divinis omnia sunt unum , ubi non obstat relationis oppositio : ergo in divinis non est distinctio, si non est productio. Vis autem argumenti hujusce in Dissert. 29. exponetur.

Arguunt Adversarii I. Non continetur in Scripturis , quod Spiritus Sanctus a Filio procedat ; sed nullum est admittendum dogma, quod in Scripturis non contineatur : ergo non est admittendum , quod Spiritus Sanctus a Filio procedat. II.

in

In Scripturis continetur potius oppositum : ergo a fortiori non est admi-
tendum . Probatur antecedens . In Scriptu-
ris continetur , quod a solo Patre proce-
dat : ergo continetur potius oppositum .
Probatur antecedens . Joan. 15. dicitur :
*Cum venerit Paraclitus , quem ego mittam
vobis a Patre , qui a Patre procedit .* III.
Ex Marco Ephesino Basilii non loqui-
tur ex propria sententia , sed ex senten-
tia Eunomii : ergo illius auctoritas non
est ad rem . Subdit insuper , se non legis-
se in germano Basilii textu verba , quæ
allegantur . IV. Aliæ Patrum auctorita-
tes sunt intelligendæ dumtaxat de con-
substantialitate Spiritus cum Filio , non
vero de productione Spiritus a Filio ; un-
de sensus illarum est , quod Spiritus San-
ctus sit consubstantialis Filio , quia est ex
substantia Filii , quæ ipsi communicatur
a Patre . V. Concilium Ephesinum ap-
probavit , Spiritum Sanctum non proce-
dere a Filio : ergo non est aliter sentien-
dum . Probatur antecedens . In Concilio
Ephesino fuit lectum Symbolum Nesto-
rii , fuit lectus liber Theodoretii contra
anathematismos Cyrilli ; & in his habe-
batur manifeste , quod a Filio non proce-
deret Spiritus Sanctus ; & tamen Concilii
Patres nihil dixerunt contra : ergo Con-
cilium Ephesinum approbavit , &c. VI.
Nazianzenus or. ad Episcopos Ægypti
inquit : *Omnia , quæ habet Pater , habet Fi-
lius , excepta causalitate* ; sed spiratio acti-
va est causalitas : ergo illam non habet
Filius . VII. Basilii ep. 43. scribit : *Nul-
lam secundum propriam notionem commu-
nionem habet Filius cum Patre* ; sed spira-
tio activa est notio : ergo nec illam ha-
bet Filius . VIII. Concilium Constanti-
nopolitanum non posuit in Symbolo ,
Spiritum Sanctum procedere a Filio : er-
go Patres illius non credebant hanc pro-
cessionem . IX. Patres Græci , loquentes
de processione Spiritus Sancti a Patre ,
utuntur præpositione *ex* ; loquentes vero
de processione ejusdem a Filio , utuntur
præpositione *per* : ergo non crediderunt
Spiritum Sanctum procedere a Filio , si-
cut procedit a Patre : ergo nullatenus
processionem hanc crediderunt . X. Unum
est Spiritus Sancti principium ; sed si Spi-
ritus Sanctus a Filio procederet , duo es-
sent ipsius principia : ergo a Filio non
procedit . XI. Filius vel producit Spiritum
Sanctum ratione personæ , vel ratio-
ne essentiæ ; si ratione personæ : ergo spi-
ratio non est communis Patri ; Si ratio-

ne essentiæ : ergo spiratio est communis
Spiritui Sancto . XII. Vel sufficit solus
Pater ad productionem Spiritus Sancti ,
vel non sufficit : si sufficit : ergo super-
fluous est Filius : Si non sufficit : ergo im-
perfectus est Pater . XIII. Non daretur
æqualitas in divinis , si Spiritus Sanctus a
Filio procederet , quia similior Patri es-
set Filius , qui spiraret , quam Spiritus
Sanctus , qui non spiraret , nec generaret .
Respondemus ad I. quod non sola regula fi-
dei est Verbum Dei scriptum , hoc est
sacra Scriptura , sed etiam Verbum Dei
non scriptum , scilicet Traditio . Dato
ergo , quod dogma , de quo loquimur , in
Scriptura non contineatur , continetur
tamen in Traditione . Hanc confessi fue-
runt Patres Græci in Concilio Florenti-
no , quando illorum omnium nomine Jo-
sephus , Constantinopolitanus Patriarcha ,
dicens pro unionem sententiam , subdidit :
*Quoniam Sanctorum Patrum Occidentalium ,
& Orientalium dicta audivimus , Occidenta-
les suscipimus asserentes , Spiritum Sanctum
esse ex Patre , & Filio .* Attamen etiam in
Scriptura continetur , si non explicite ,
implicite certe ; ut Scripturarum auctori-
tates , quas adduximus , manifestant .

Ad II. dicit Augustinus lib. 3. adv. Maximi-
num c. 14. quod Pater nominatur , non
ut excludatur Filius , sed quia Pater est
principalis Spiritus Sancti auctor ; quum
Filius , ut spiret , a Patre habeat . Cæte-
rum non excludi aliquem per hoc præ-
cise , quod non nominetur , multa alia
Scripturæ testimonia ostendunt . Matth.
16. habetur : *Caro , & sanguis non revela-
vit tibi , sed Pater meus , qui in cælis est* ; &
tamen revelatio illa a tribus personis fa-
cta est . Joan. 15. dicitur de Spiritu San-
cto : *Ille vos docebit omnia* ; & nihilomi-
nus etiam Pater , & Filius nos omnia do-
cent . Dicit etiam Anselmus lib. de pro-
cess. Spir. Sancti , quod si Evangelista di-
xisset : *Nemo producit Spiritum Sanctum ,
nisi solus Pater* , adhuc Filius non esset
exclusus . Matth. 11. dicitur : *Nemo novit
Filium , nisi Pater* ; & tamen Filius , & Spi-
ritus Sanctus non excluduntur , quum
eundem habeant intellectum . Dicitur
etiam in eodem Matthæi loco : *Næque Pa-
trem quis novit , nisi Filius , & cui voluerit
Filius revelare* ; & nihilominus non ex-
cluduntur Pater , & Spiritus Sanctus .
Multo minus autem non excluditur Fi-
lius a verbis illis , quum in iisdem nulla
sit exclusio , nulla negatio . Dicit denique
Bellarminus , quod quando dicitur , a
Pa-

Patre procedit, non intelligitur Pater ut Pater est formaliter; sic enim Spiritus Sanctus esset Filius: ergo intelligitur Pater, ut habet communem essentiam cum Filio: ergo etiam intelligitur Filius.

Ad III. Basilius non in uno solo loco, sed in pluribus, docuit, Spiritum Sanctum esse secundum a Filio, & tertium in Trinitate, & præcipue habet in ep. 100., ubi ex baptismi forma probat ordinem illum, dicens: *Spiritus vero Sanctus eo collocatur ordine, quem nos in Evangelio Dominus docuit, dicens: Euntes, baptizate eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Unde non ex Eunomio, sed ex Evangelio, loquitur. Cæterum verba illa legebantur in codicibus, qui scripti sunt ante sexcentos annos, quam Florentina Synodus celebraretur; ut in eadem Synodo Joannes, qui pro Latinis contra Græcos argumentabatur, invicte probavit.

Ad IV. Si esset verum Adversariorum effugium; plura sequerentur absurda. Sequeretur primum, quod possit dici, æque Filium procedere a Spiritu Sancto per Spiritum Sanctum, ac dicitur Spiritum Sanctum procedere a Filio per Filium; Pater enim non minus communicat Filio substantiam, quæ est Spiritus Sancti, quam Spiritui Sancto substantiam, quæ est Filii. Et nihilominus Nyssenus or. 3. in Orat. Dominic. docet: *Filium Spiritus Sancti neque esse, neque dici, neque hanc relativam consecutionem converti, cum tamen Spiritus Christi nominetur.* Sequeretur secundum, voces illas: *A Patre; Per Filium; de meo; quem ego mittam vobis a Patre:* intelligendas esse secundum substantiam, quum tamen nemo negare possit, quod debeant secundum proprietates relativas intelligi; expriment enim ordinem, & habitudinem, quam inter se invicem habent personæ. Sequeretur tertium, quod Filius, quia est ex eadem substantia, quam habet Spiritus Sanctus, esset proprius Spiritus Sancti; atque hoc pariter Patres scripserunt; quod est omnino falsum. Denique nullibi gentium dixerunt Patres, Spiritum Sanctum procedere a Filio, quia ipsi est consubstantialis; sed ipsi esse consubstantialem, quia ab ipso procedit. Eodem sane modo, quo contra Arianos dicebant; Filium esse consubstantialem Patri, quia a Patre procedit.

Ad V. In eodem Ephesino Concilio, & deinde in IV. & V. Synodo lecta etiam est Epistola Cyrilli cum anathematismis ad Nestorium, in qua continetur iterato,

quod Spiritus Sanctus a Filio suum habeat esse; & in his omnibus Synodis Patres non contraxerunt: ergo approbarunt. Præterea; si approbatus fuit Liber Theodoret, hic non solum negabat, Spiritum Sanctum procedere a Filio, sed etiam per Filium; & tamen Græci volunt, procedere per Filium: ergo silentium Patrum illorum non minus fuit contra nos, quam contra illos; quod ipsi nunquam admittent. Denique Concilium Ephesinum, tunc temporis de alia controversia tractabat; unde hanc, de qua loquimur, nunquam instituit examinare. Significavit tamen mentem suam ex approbatione doctrinæ Cyrilli, & ex damnatione hæresis Nestorii, & Theodoret.

Ad VI. Nazianzenus loquitur de causalitate respectu ipsius Filii, quæ est proprietas solius Patris, & Filio incommunicabilis; & idem est suorum verborum sensus, ac si dixisset: Filius habet omnia, quæ habet Pater, præter esse Patrem: ergo habet esse Spiratorem. At tamen ibidem ipsemet de Spiritu Sancto sic loquitur: *Omnia, quæ habet Filius, habet Spiritus Sanctus, excepta filiatione, idest excepta proprietate ejus persona, a qua ipse producit.*

Ad VII. Basilius non loquitur de omni no-tione, sed de illa tantum, quæ est proprietas; & sensum verborum ejus hunc dicit esse Bellarminus: Filium, ratione filiationis, quæ sola est ejus propria notio, non convenire cum Patre, aut Spiritu Sancto.

Ad VIII. In Concilio Constantinopolitano fuit tantummodo actum de divinitate Spiritus Sancti; & ad hanc definiendam satis esse censuerunt Patres dicere, quod Spiritus Sanctus a Patre procederet. Hoc ipso enim, quod una persona ab alia procedit, jam cum ipsa consubstantialis est; quemadmodum de Verbo actum est in Concilio Nicæno contra Arianos. Cæterum neque in Concilio Nicæno prolatum fuit verbum de Spiritu Sancti divinitate; non tamen ex hoc inferent Adversarii, quod Nicæni Patres illam non agnoverint. Non enim Concilia debent de dogmatibus omnibus pertractare, sed de illis tantum, quorum causa coadunantur.

Ad IX. Sensus Patrum Græcorum, quando dicunt, Spiritum Sanctum procedere ex Patre, & procedere per Filium, hic est, quod a Patre procedat per actionem ab alio principio non receptam; & quod actio

actio spirativa non sit in Filio tanquam in primo principio, quia eam Filius a Patre recipit. Et ratio est, quia præpositio per significat ordinem, seu relationem, quam unus ad alium habet. Unde Patres, ut probarent contra Arianos, Filium esse æqualem Patri, dicebant semper, Filium ex Patre esse. Filius autem, etiam quando spirat Spiritum Sanctum, habet ordinem ad Patrem; unde Græci, ut exprimerent ordinem illum, usi sunt præpositione per; Latini vero autumant, satis esse adhibere præpositionem ex tam respectu Patris, quam respectu Filii; quia, quum per illam denotetur æqualitas, hæc implicite quoque ordinem servabat. Falsum est autem, quod per præpositionem per significetur medium, per quod actio principii transit in terminum; quia multoties in Scripturis significat actionem principii operantis. Dicitur enim Gen. 4. *Posse- di hominem per Deum*; Joan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Dicunt pariter Patres; Cyrillus in ep. ad Theodosium Imperatorem de Christo: *Natus est per sanctam Deiparam Virginem*; Nazianzenus lib. 1. cont. Eunomium; *Per ipsum Filium apparuit*. Rursus autem a creatura, quæ per Filium est producta distat. Ubi præpositio per applicatur tum Spiritus Sancti productioni, tum creationi creaturarum.

Ad X. Ut principia multiplicentur, non sufficit, quod multiplicentur supposita, sed debent etiam multiplicari actiones. Pater & Filius quanvis sint duo supposita, unam tamen habent voluntatem, unam habent volitionem; & per hanc sunt unum Spiritus Sancti principium. Et hinc est, quod non duo, sed unus dicuntur Spirator, quanvis duo dici possint spirantes. Quod pater, quia Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, producant res ad extra; & tamen non tres creatores dicuntur, sed unus creator; quia operantur per omnipotentiam, quæ una est in tribus illis. Unde Concilium Lugdunense sub Grego-

rio X. proficitur: *Fideli, ac devota professione fidentur, quod Spiritus Sanctus æternaliter ex Patre, & Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno principio, non duabus spirationibus, sed unica spiratione, procedit*. Et Concilium Florentinum: *Spiritus Sanctus ex Patre, & Filio æternaliter est, & essentiam suam, suumque esse subsistens, habet ex Patre simul, & Filio, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio, & unica spiratione procedit*.

Ad XI. Productio Spiritus Sancti non est essentialis, sed personalis; proprietates personales non sunt communes toti Trinitati, sed possunt aliquæ duabus personis convenire. Et in hoc sita est præsens quaestio; unde illam sumentes Adversarii pro ratione, principium absque dubio petunt. Quis autem ex illis neget, amorem duabus personis convenire? Et hunc amorem, unum, atque eundem esse? Si ergo per amorem producant, utraque persona producat, non ut duo principia, sed ut unum, quia una est voluntas, unus est amor.

Ad XII. Si argumentum valeret, posset dici, quod etiam Filius, & Spiritus Sanctus, superflui fuissent ad mundi creationem; quia sufficiens fuisset solus Pater ad mundum creandum. Concedimus ergo, satis fuisse in Patre virtutem spirativam ad producendum Spiritum Sanctum; sed illa virtus eadem est in Filio; quia Filius non per aliam virtutem spirativam, ab illa Patris distinctam, Spiritum Sanctum producit. Quemadmodum etiam per unicam actionem creativam tres divinae personae mundum creant.

Ad XIII. Si Spiritus Sanctus procederet a solo Patre, effet similior Filio Spiritui Sancto, quam Patri; quia Filius procederet, ut procedit Spiritus, & non produceret, ut producit Pater. Attamen argumenta hæc nihil in divinis concludunt; quia in illis non attenditur similitudo ex parte relationum, sed tantum ex parte essentialitatis.

176
DISSERTATIO CXXVIII.

*De Additione particulae Filioque Symbolo facta;
quando nam fuerit facta; & an fuerit
legitime facta?*

Deo Græcis invisa evasit additio, Symbolo Nicæno, & Constantinopolitano facta, circa particulam illam *Filioque*, qua nimirum dicitur, Spiritum Sanctum a Patre, & Filio procedere; ut illius causa a Latinis discedere, & perniciosum schisma conflare, non dubitaverint. Hæc enim additio, inquit Frassen, fuit istmus, qui duo maria, nedum semi-Orbes terræ, sed & utranque Ecclesiam, Orientalem, & Occidentalem, divisit; & Græcis ansam præbuit, se ab unionem, & obedientiam Romanæ Ecclesiæ subducendi. Sic primo testatus est Photius, de quo dicitur, quod inceperit schisma, in epistola Encyclica ad Patriarchales Sedes Orientis; in qua sui a Romana Ecclesia discessus rationem reddens, hanc præ cæteris prætexuit: *Quæ est malorum summa, & apex, sacrum etiam Symbolum, quod ab omnibus Synodicis, & Oecumenicis calculis vim habet irrefragabilem, & auctoritatem, spuris, & falsis quibusdam disceptionibus . . . adulterare non dubitarunt, Spiritum Sanctum non ex Patre solo, sed ex Filio, procedere noviter docentes.* Atque ita pariter postmodum confirmavit in Florentino Concilio Marcus Ephesinus, obtestans, additionem illam neque veram esse, neque legitime fuisse factam. *Quam sane constat nostri schismatis, ac dissidii præcipuam causam fuisse:* Et post pauca: *Romana Ecclesia dogma sibi proprium finxerat; idque propterea solvenda amicitia nostræ causam, simultatumque nostrarum initium, dubio procul, fuisse constat.*

Diximus usque modo, dissidii causam additionem hanc extitisse; dicamus modo, quare hæc additio Græcis invisa fuerit adeo fortiter, ut illius ratione a Latinis discedere, non modo non piaculum, sed religionem quoque, judicaverint. Prætextus quidem religionis in iis fuit, quod crederent oecumenicis Conciliis per additionem hanc fuisse derogatum. Siquidem

in Conciliis Ephesino, & Chalcedonenfi cautum fuerat, nemini licitum esse, aliquid addere Symbolo Nicæno, & auctiori eidem Constantinopolitano; & qui hoc auderent, anathemati subiiciendos. Quum autem particula hæc *Filioque* in Nicæno Symbolo non legatur, nec pariter in auctiori Constantinopolitano inveniatur; si qui illam deinde addiderunt, male quidem, & irreligiose addidisse, Græci existimabant; ac proinde censuram incurrisse, a Conciliis præteritis inflictam, Latinis omnibus opponebant. Ut hæc autem recto historiæ ordine, & perspicuo rationis criterio, discutiantur, primum examinandum suscipimus rem facti, quando scilicet additio hæc facta fuerit; secundum vero rem juris, an nimirum legitime fuerit facta?

Pro primo, sunt qui putant, additionem fuisse factam sub Damaso I. Papa, eundemque additionis ipsius fuisse auctorem. Ita sentit Manuel Calecas in lib. contra Græcos, cui ad hæc Genebrardus, alique postmodum subscripserunt. Rem gestam sic narrat Stanislaus Socolovius in c. i. annotationis censuræ orientalis Ecclesiæ factæ per Hieremiam, Patriarcham Constantinopolitanum. Damasus evocavit Romam Ecclesiæ orientalis Episcopos, qui Constantinopoli Concilium peragebant, ut simul cum Latinis Romæ concilium generale celebrarent. Orientales Patres, ob multa impedimenta, quæ advennerunt, & ob majora incommoda, quibus se exponere debuissent, si Romam venissent, se excusarunt ab itinere suscipiendo; & suam fidem ad romanum Concilium sub Damaso transmiserunt. Eam probavit Damasus cum toto Concilio Romano, & in Fidei Symbolo particulam *Filioque* addiderunt, ad majorem Nicæni Symboli explicationem; quam quum iterum ad Constantinopolitanos Patres emisisset, iidem receperunt illam, ratamque habuerunt. Ad hoc probandum profert Epistolam Concilii ad Damasum; profert Symbolum

bolum Damasi, quod apud Hieronymum habetur; profert denique Scriptores non exigui meriti, nec pauci numeri, qui, ut dictum est, rem narrant.

Verum non probatur nobis hæc sententia, hisque rationum ponderibus movemur, ut eidem nullo pacto assentiamur. Primo, Epistola Constantinopolitani Concilii ad Damasum de hac additione nihil habet, & additionem ipsam non exhibet; nec enim in ipsa legitur *Filioque*. Secundo, inter decreta ipsius Concilii Romani, quæ leguntur in lib. 9. Historiæ Tripartitæ c. 16. nullum est decretum, quod processionem Spiritus Sancti a Filio definiat; & solummodo damnantur in canone 16. illi, qui negaverint Spiritum Sanctum a Patre procedere. Tertio, Symbolum Damasi norunt Eruditi cujus sit fidei; a multis enim negatur, Damasi genuinum scærum fuisse. At dato quod sit, non est idem Damasi Symbolum ac Nicænum, vel Constantinopolitanum; nobis autem non est quæstio, ubi primum Spiritus Sancti processio a Filio definita fuerit, sed ubi primum fuerit addita particula *Filioque* Symbolo Nicæno, vel Constantinopolitano. Quarto denique, si Damasi tempore additio hæc fuisset facta, quare Leo III., qui a Damaso non parum distat, a Gallis de additione consultus, eam non approbavit; & non approbavit, quia Romæ suo tempore in usu non erat Symbolum cum additione hac decantare?

Alii vero existimant, inter quos est etiam Manuel Calecas, additionem fuisse factam tempore sexti generalis Concilii circa ann. 680.; & hoc probant ex quadam S. Maximi ad Marinum Epistola. Sed nec pariter sententia hæc est admitenda; quia in Epistola Maximi continetur quidem dogma catholicum de processione Spiritus Sancti a Patre, & Filio; sed non dicitur, quando additio fuerit Symbolo facta; immo nec verbum de additione ipsa legitur; ut cuilibet accurate legenti facile innotescit.

Alii volunt, additionem factam fuisse jussu Septimæ generalis Synodi, ann. 787., & hujus sententiæ fuerunt Cardinalis Julianus Cæsarini, & Andreas Colossensis, in Concilio Florentino sess. 5. & 7. At nec placet sententia hæc; si enim Septimæ generalis Synodus decretum hoc fecisset, Græci utique cognovissent, quia attente illius acta observabant; ac proinde novum non fuisset illis additionem vi-

PAR. II.

dere, nec Latinis objecissent eam, quasi ab iisdem factam. Uterius, Anastasius Bibliothecarius post septuaginta annos Concilium hoc ex græco in latinum transtulit, & nec verbum de decreto, de quo Scriptores isti loquuntur, verbum posuit. Igitur Historicus, quo Cardinalis Cæsarini utebatur, quum nullum ex antiquitate testimonium proferat, nullam quoque fidem meretur.

Alii putant, additionem fecisse primum Patres Concilii Toletani I. ann. 400. Et probant, quia in Confessione fidei, quæ in hoc Concilio facta fuit, ex Idatio Lemovicensi, leguntur hæc verba: *Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre, Filioque procedens*. Attamen idem replicamus, quod modo diximus; non esse scilicet quæstionem de tempore, quo dogmatis confessio fuerit facta, sed de tempore, quo dogmatis confessio Nicæno Symbolo fuerit addita. In hoc Concilio nec verbum de Symbolo legitur; igitur fidei confessio, quæ profertur, non est ad rem, de qua agitur.

Dicimus ergo I. hanc additionem primum legi in Concilio Toletano III., celebrato ann. 589. sub Rege Reccaredo. Rex enim, ut fidem suam redderet omnibus manifestam, Symbolum Constantinopolitanum recitavit, & in eo hæc verba dixisse, Acta illius Concilii nos edocent: *Credimus & in Spiritum Sanctum, Dominum, & vivificantem, ex Patre Filioque procedentem*. In Concilio Toletano IV. ann. 633. replicatur, at non in Symbolo, verum in fidei expositione, quæ in c. 1. Synodi sic legitur: *Spiritum vero Sanctum, nec creatum, nec genitum, sed procedentem ex Patre, & Filio, profitemur*. In Concilio Toletano VI. ann. 639. pariter in fidei expositione c. 1. habetur: *Spiritum vero Sanctum, neque genitum, neque creatum, sed de Patre, Filioque, procedentem*. In Concilio Toletano VIII. ann. 653. inserta etiam Symbolo legitur: *Credimus in Spiritum Sanctum, vivificantem, ex Patre, & Filio procedentem, cum Patre, & Filio adorandum, & glorificandum*. In Concilio Toletano XII. ann. 681. lecta est etiam in Constantinopolitano Symbolo, quod c. 1. recitatum fuit: *Credimus & in Spiritum Sanctum, Dominum, & vivificantem, ex Patre, & Filio procedentem*. In Concilio Toletano XIII. ann. 683., & in Concilio Toletano XV. ann. 688. continetur quoque additio, & quidem pariter Constantinopolitano Symbolo inserta. Et hæc quidem

Z

de

de Hispaniarum Ecclesiis diximus, in quibus, ut visum est, primum sub finem sexti seculi additio fieri incepit, & postmodum in septimo seculo continuata fuit.

Modo loquimur de Ecclesiis Galliarum, & Germaniæ; & in ipsis putamus, additionem fuisse factam, vel potius receptam, quum alibi prius facta fuerit, seculo octavo. In Concilio Aquisgranensi, ann. 809. a Galliarum, & Germaniæ Episcopis celebrato, lecta est additio in Symbolo Constantinopolitano, a Patribus recitata. Ex hoc eodem Concilio missi sunt ad Leonem III., Romanum Pontificem, Bernarius, Vormatiensium Episcopus, & Jesse, Episcopus pariter Ambianensium, & Adalardus, Corbejensis Abbas, ut illum roga- rent, primo, ut additionem factam suæ auctoritatis pondere confirmare dignaretur; deinde, ut Symbolum cum additio- ne eadem in Romana Ecclesia inter mis- sarum solemnias cantari præciperet. Quum hoc autem fuerit factum ann. 809., ut di- ctum est, initio scilicet seculi noni, cre- dendum sane est, ante Concilium morem illum in Galliis, & in Germaniâ, obtinuisse. Si enim non fuisset ita observatum, aliquis ex Patribus illis in Aquisgranensi Concilio novitati illi se opposuisset; quod quum nemo fecerit, immo quum omnes in unum convenerint; argumentum nobis profecto est, ut credamus, additionem, de qua loquimur, agnitam fuisse apud Gallos, atque Germanos, seculo octavo labente saltem, aut etiam incunte, vel procedente.

Tandem in Romana Ecclesia nono seculo desinente additio fuit recepta, atque probata. Etenim Leo III. noluit eam probare ad Legatorum preces Aquisgranensis Concilii sub initium noni seculi, ut diximus: unde iisdem respondit: *Si prius quam ita cantaretur interrogatus essem, ne infereretur, utique respondiissem*; ut refert Cardinalis Baronius ad ann. 809. Nec sua negatione, & hac responsione contentus, iussit pariter, ut Symbolum Nicænum, absque additione tabulis argenteis incideretur, in una quidem latino, in altera vero græco idiomate, sicque in Ecclesia expositæ haberentur. Et hoc pariter restatus est Photius in sua ad Patriarcham Aquilejensem epistola: *Leo junior, pietatis fervens zelator, ut nullo pacto barbarâ lingua corrumperetur immaculata nostra fidei doctrina; græca lingua Occidentalibus sanctam Trinitatem glorificandam, & celebrandam tradidit. Et non solum sermone,*

& mandato id faciendum curavit; verum etiam quibusdam ancilibus, quasi clypeis constructis, & columnis erectis, illam inscripsit, & in conspectu omnium statuens ad Ecclesia valvas collocavit, ut hoc pacto facile, & incorrupte possent omnes pietatem ediscere. Testatur etiam Magister Sententiarum in 1. dist. 11. c. 2. Immo apud Baronium cit. loc. etiam legimus, Leonem III. in suæ sententiæ confirmationem hanc rationem distasse: Nunquid magis salutare est credere, periculosumve non credere, Spiritum Sanctum a Filio, sicut a Patre, procedere, quam Filium Sapientiam, Deum, a Sapientia, Deo, veritatem, Deum, a veritate, Deo, genitum esse? Et tamen utrumque unam sapientiam, unam veritatem, essentialiter Deum esse: Quum tamen id a Sanctis Patribus eidem Symbolo constet non additum esse.

Verum quod Leo III. non concessit, nec fecit, alii subsequentes Pontifices approbaverunt, concesserunt, atque fecerunt. Etenim eodem seculo nono, Photius, in epistola ad omnes Orientis Episcopos, querebatur, a Pontificibus Romanis esse factum; & præcipue Nicolaum I. carpit, quasi hic idem effecerit. Scribens enim contra prædictum Nicolaum, inquit: *Præter illa, qua commemoravimus absurda, sacrum etiam, & sanctum Symbolum, cui Synodica omnia, O Ecumenica suffragia, inexpugnabile robur addiderunt, adulterinis sermonibus, non sine incredibili audacia, falsare aggressi sunt. O mali Dæmonis medicamenta! Spiritum Sanctum non ex Patre solum, sed etiam ex Filio procedere, vanissime prædicantes.* Confirmat hoc Ratramnus, Corbejensis Monachus, in lib. 2., pro romana Ecclesia contra Græcos scripto, asserens, circa ann. 858. Nicolai I. temporibus, fuisse factum. Modo remanet, ut statuamus, additionem hanc legitime, & jure, Romanos Pontifices admisisse temporibus succedentibus, ac in usu in quibuslibet Ecclesiis Occidentalibus, præcipue in Romana, posuisse; proinde

Dicimus II. Additionem *Filioque* in Symbolo Nicæno, vel auctiori Constantinopolitano, legitime factam fuisse.

I. Probatum. Additio hæc necessaria fuit, & vera; ergo legitime facta. Probatum antecedens pro prima parte. In Symbolo legebatur, Spiritum Sanctum a Patre procedere; propter hæc verba vigeat contentio, aliis dicentibus, procedere a Patre solo, aliis asserentibus, procedere a Patre, & Filio; atqui necessarium erat hoc dogma Ecclesiæ proponere ut erat

ab

ab Ecclesia declaratum, ac definitum: ergo additio necessaria fuit. Probatur etiam pro secunda parte. Jam definitum fuerat, Spiritum Sanctum a Filio procedere: ergo verum erat dogma, cuius facta est additio: ergo vera erat additio. Pro Ecclesiis autem Hispaniæ si non Ecclesiæ expressa definitio, traditio certe dogma reddebat innegabile.

II. Probatur. Si non esset additio legitime facta, ideo esset, quia Ecclesia non habuisset potestatem eam faciendi; sed hanc potestatem Ecclesia habuit: ergo fuit legitime facta. Major est certa. Minor probatur. Ecclesia habet potestatem condendi Symbolum: ergo habet potestatem addendi ad Symbolum. Antecedens negari non potest; jam enim legimus symbola ab Ecclesia condita. Consequentia sequitur; quia majus est condere symbolum, qua symbolo jam condito inferere expositionem, quæ sit necessaria, & vera.

III. Probatur. Ecclesia potest id totum, quod jus divinum non prohibet, nec excipit, nec reservat; sed jus divinum non prohibet, non excipit, non reservat, aliquid Symbolo addere, quod sit necessarium, & verum: ergo Ecclesia legitime fecit additionem illam. De majori non est dubium, nec potest esse; minor probatur. Si jus divinum hoc prohiberet, vel exciperet, vel reservaret, illegitime fuissent condita ab eadem plura Symbola; nempe post illud Apostolorum, aliud Nicænum; post Nicænum, aliud auctius Constantinopolitanum; sed nemo ex Græcis dicit hæc Symbola fuisse non legitime condita: ergo jus divinum non prohibet, nec excipit, nec reservat, aliquid Symbolo addere, quod sit necessarium, & verum.

IV. Probatur. Eadem erat in Ecclesia potestas tempore, quo facta est additio *Filioque*, ac tempore, quo Symbolum Nicænum, vel Constantinopolitanum, conditum est; sed tempore, quo Symbolum Nicænum, vel Constantinopolitanum, conditum est, Ecclesia habebat potestatem faciendi additionem hanc: ergo etiam illam habuit tempore, quo illam fecit. Major negari non potest, quia semper una, & eadem est Ecclesia, nec sua potestas diminuta est tempore. Probatur Minor. Sicut potuit Ecclesia tempore Nicæni Concilii facere additionem in Symbolo particulæ *consubstantialis*; sicut potuit tempore Concilii Constantinopolitani I. facere additionem articuli divinitatis Spiritus Sancti, per hæc verba:

P.A.R.II.

Et in Spiritum Sanctum Dominum vivificantem, qui ex Patre procedit; Qui cum Patre, & Filio simul adoratur, & conglorificatur: ita etiam potuisset facere additionem particulæ *Filioque*, si tunc fuisset necessitas; non enim est major ratio pro una additione, quam pro altera: ergo Ecclesia habebat tunc potestatem faciendi additionem vocis *Filioque*.

V. Probatur. Si additio posset jure improbari, ideo fieret, quia contra leges Ephesini, & Chalcedonensis Concilii esset facta; sed hoc est falsum: ergo jure improbari non potest. Probatur minor. Additio facta est eo modo, quo factæ sunt aliæ additiones ad Concilium Nicænum ante Concilium Ephesinum, & Chalcedonense; sed hæc duo Concilia non improbarunt additiones factas ante ipsorum celebrationem: ergo nec improbabilem dixerunt additionem faciendam post ipsa. Probatur major. Ephesini, Constantinopolitani, & Chalcedonensis Concilii Patres addiderunt *cali*, & *terra*, quæ in Nicæno Symbolo non habentur; alii addiderunt *ex Maria Virgine*, quæ nec etiam in Nicæno inveniuntur; Sed Græci volunt, quod Concilio Nicæno ne verbum quidem addere liceat ex Concilio Ephesino, & Chalcedonensi: ergo additio *Filioque* facta est, sicut aliæ additiones præcedentes factæ fuerunt: ergo vel omnes illegitime, vel omnes legitime factæ.

VI. Si est improbanda additio, ideo est, quia facta fuit sine consensu utriusque Ecclesiæ Orientalis, & Occidentalis; sed hoc nil officit: ergo improbanda non est. Probatur minor. Romana Ecclesia, quum sit omnium Ecclesiarum mater, & magistra, hoc ipso quod aliquid præcepit, approbat, confirmat; in Ecclesia, aliarum Ecclesiarum consensu non indiget: ergo sufficit, quod additionem Romana Ecclesia probaverit, ut dicatur legitime facta. Præterea prioribus seculis Ecclesiæ orientales multa de fide statuebant, multa etiam symbola condebant; & nihilominus occidentales Ecclesiæ non improbant, quando nihil a fide alienum continebant. Et hoc probatur ex ipsiusmet Marci Ephesini confessione in eo, quod Symbola respicit. Etenim in Concilio Florentino hæc asserere non renuit: *Inter primum Concilium, a quo divinum illud Nicænum Symbolum fuerat editum, ac secundum, non parum sane temporis intercesserat, in quo quidem temporis intervallo fere triginta alia Symbola a particularibus, ac privatis*

Z 2

Con-

Conciliis prodita fuere.

VII. Debit Ecclesia, non solum potuit, Symbolo inferere tesseram, qua Catholici ab Hæreticis discernentur: ergo debuit, non tantum potuit, in Nicæno, vel Constantinopolitano Symbolo inferere particulam *Filioque*. Probatur consequentia, Ecclesia declaraverat ut fidei dogma processionem Spiritus Sancti a Filio; atqui erant Catholici, qui eam profitebantur, & erant Schismatici, qui eam negabant; ergo debuit Ecclesia inter illos tesseram statuere; atqui hæc tessera alia esse non poterat, quam additio particulæ *Filioque*: ergo si Ecclesia debuit inferere Symbolo tesseram, qua Catholici ab Hæreticis distinguantur, debuit quoque particulam *Filioque* Nicæno, vel Constantinopolitano Symbolo inferere.

VIII. probatur. Si additio dicitur facta sine auctoritate, ideo est, quia eam particulares Ecclesiæ, vel Hispaniarum, vel Galliarum, vel Germaniæ, fecerunt; sed hoc nil obstat legitimitati additionis: ergo semper dicenda est legitime facta. Probat minor. Nec particulares Ecclesiæ sibi auctoritatem sumpserunt introducendi eam in totam Ecclesiam absque Romani Pontificis imperio; nec nos dicimus, illam fuisse legitime factam, absque Romani Pontificis approbatione: ergo nil officit legitimitati additionis, quod fuerit primum a peculiaribus Ecclesiis facta, dummodo accesserit deinde Romani Pontificis, eam confirmantis, auctoritas. Cæterum nec novum, quod peculiare Ecclesiæ hoc faciant, uti vidimus ex Marco Ephesino factum post Nicænum Concilium a peculiaribus Orientis Ecclesiis, qui triginta Symbola condiderunt.

Arguunt I. Concilium Ephesinum p. 1. act. 6. prohibuit sub anathematis poena prolationem alterius fidei a Nicæna; sed particula *Filioque* continet prolationem alterius fidei a Nicæna: ergo est ejus additio ab Ephesino Concilio prohibita. II. Idem Concilium Ephesinum cit. loc. vetuit pariter compositionem alterius fidei formulæ præter Nicænam; sed additio particulæ *Filioque* est compositio alterius fidei formulæ a Nicæna: ergo est ab eodem Concilio interdicta. III. Concilium Chalcedonense act. 11. noluit aliam exponere fidei formulam præter Nicænam; & respondentes Patres Judicibus, qui eam exposcebant, dixerunt: *In scriptis expositionem non facimus. Regula est, quæ prædicat, sufficere quæ sunt exposita. Regula*

*vult, aliam expositionem non fieri. Ea, quæ sunt Patrum, teneantur: ergo a Concilio etiam Chalcedonensi omnis immutatio, additio, diminutio, in Nicæno Symbolo est prohibita. IV. Concilium generale VII. pariter anathematizat illos, qui Symbolo aliquid addunt, vel demunt: Nos leges Patrum custodimus. Nos eos, qui addunt quid, vel adimunt, anathematizamus: ergo additio, de qua loquimur, est quoque ab hoc Concilio improbata. V. Cyrillus in ep. ad Joannem Antiochenum, cujus initium est, *Latentur Cæi*, & quæ Orientalium confessionem complectitur, hæc scribit: *Nullo autem modo patimur, ut ab aliquo fides illa, sive fidei Symbolum, concutiat, quod a sanctis quondam Patribus Nicænis editum est. Neque enim aut nobis, aut ulli omnino alteri, vel unam voculam ibi positam immutare, aut unam etiam syllabam præterire, permittimus: ergo ex Cyrillo illegitime facta est additio. VI. Ex Leone III. supra citato habemus, quod non per hoc, quod nova dogmata exponuntur, & declarantur, debent in Symbolo poni; quod in Verbo exemplificat: ergo neque per hoc, quod de Spiritu Sancto fuerit novum dogma explicatum, ac declaratum, debebat illud in Symbolo poni. VII. Fuit etiam definitum, ac expositum, B. Virginem esse Dei Matrem, Corpus Christi vere sub eucharisticis speciebus contineri, Confessionem auricularem dari, & similia; & tamen hæc in Symbolo non continentur: ergo non per hoc, quod processio Spiritus Sancti a Filio fuerit definita, addi poterat Symbolo. VIII. Aliud est Fidei Symbolum; aliud præferit fidei Confessio; hæc quidem variari potest, dummodo substantia fidei invariata consistat. At fidei Symbolum est prorsus immutabile, nec quidem vocis, aut syllabæ, mutationem suffert. Et hinc est, quod in Conciliis sæpe Confessiones exhibentur, non Symbola; quod quidem in omnibus Conciliis semper est idem.**

Respondemus ad I. primo, Ephesinum Concilium esse intelligendum de mutatione, quæ fit privata auctoritate, non vero de illa, quæ fit auctoritate Ecclesiæ. Vel enim de Conciliis loquimur, quorum auctoritate fit mutatio, & par in parem non habet imperium: Vel loquimur de Pontifice summo; & multo minus auctoritatem habet in Pontificem, qui est superior, Concilium, quod est inferius. Secundo, intelligitur Concilium de iis, quæ sunt contraria illis, quæ in Symbolo continen-

nentur, non vero de iis, quæ illis non opponuntur.

Ad II. Proferenda sunt verba Concilii, & occasio perquirenda, propter quam fuerint a Patribus scripta. Verba sunt. *Decrevit sancta Synodus, alteram fidem nemini licere proferre, aut scribere, aut exponere, præter eam, quæ definita fuit a sanctis Patribus apud Nicanam Urbem in Spiritu Sancto congregatis. Eos autem, qui fuerint, aut aliam fidem componere, sive porrigere, aut proferre, his, qui volunt ad veritatis cognitionem converti ex Gentibus, vel ex Judæis, vel etiam ex qualibet hæresi: istos, si quidem Episcopi fuerint, aut Clerici, alienos, Episcopos quidem ab Episcopatu, Clericos a clericatu; si vero Laici fuerint, anathematizatos.* Occasio autem fuit hæc. Charisius Presbyter Ephesino Concilio præsentavit Symbolum Nestorii; Symbolum autem Nestorii contrarium erat Nicænæ fidei; & tamen Nestorius volebat, quod infideles omnes, qui catholicæ Ecclesiæ adscribebantur, illud amplecterentur. Hoc certe Concilium improbat, & decretum, quod recitavimus, promulgavit. Cæterum Charisius, ut se catholicum ostenderet, Symbolum Nicænum, vel Constantinopolitanum recitavit, quod deprehensum a Patribus fuit cum vero Nicæno, vel Constantinopolitano non convenire; & tamen non per hoc Charisius vel accusatus fuit, vel uti catholicus non fuit admissus.

Ad III. IV. & V. eadem est responsio; loqui nimirum in testimoniis citatis de voculis, & syllabis, quæ essent Nicænæ fidei contrariæ, non vero de illis, quæ oppositæ non essent. Et hoc quidem hac ratione probatur, quia Cyrillus præcipue probat confessionem fidei Episcoporum Orientalium in epistola citata; in qua confessione Joannes Antiochenus, & Episcopi eidem adhærentes, profitebantur, se in sua confessione nihil Nicænæ fidei addidisse. Hæc sunt verba Episcoporum Orientalium: *De Virgine autem Dei genitrice quomodo sentiamus, & loquamur, deque unigeniti Filii Dei incarnationis modo, breviter dicemus, nihil omnino addentes fidei in Nicæna a sanctis Patribus exposita. Illa namque, ut prius dictum est a nobis, ad omnem peccatis cognitionem, omnisque hæretice pravitatis refutationem, sufficit.* Igitur æque Concilium Chalcedonense, Concilium generale VII., & Cyrillus, intelligi debent de voculis, & syllabis, quæ contrariæ sunt Nicæno Symbolo, non vero de iis, quæ eidem non opponuntur.

Ad VI. & VII. dicimus, quod non omnia quidem poni debent in Symbolo, quando peculiaris ratio, & urgens causa non poscunt. Attamen ad particulam *Filioque*, in Symbolo ponendam urgebat, & hæresis exorta, quæ quidem ab eodem Symbolo occasionem accipiebat, quatenus in eo dicebatur Spiritus Sanctus a Patre procedens; unde in Symbolo, a quo Adversarii Schismatici virus arripiebant, medicinam ponere consultum quam maxime visum est: Et pariter suadebat facilitas ponendi additionem illam sine novi articuli multiplicatione, sed tantum cum expositione, vel prorogatione ejusdem articuli, qui jam positus in Symbolo inveniebatur. Rationes autem hæ, vel causæ, pro aliis additionibus, de quibus vel loquebatur Leo Pontifex, vel Adversarius loquitur, locum omnino non habent. Dogmata enim essent multa; hæreses iisdem oppositæ, non essent a Sæcutoribus illarum a Symbolo depromptæ, & non facile ita possent verbis restringi, ut Symbolum interminabile non redderent.

Ad VIII. Fecimus nos quoque distinctionem illam inter Symbolum, & fidei confessionem, ut supra scriptum est; pariterque observavimus in Toletanis Conciliis, non fuisse Symbolum in omnibus recitatum, sed in quibusdam Symbolum, in aliis vero solam fidei confessionem. Unde incassum Adversarii hoc nobis opponunt, quasi pro eodem sumpsissemus utrumque, vel pro uno aliud, aut unum pro alio, intelligendum esse voluissemus. Verum non in hoc stat discrimen inter Symbolum, & fidei confessionem, quod hæc capax sit additionis, illud vero minime; sed potius consistit, quod fidei confessio quibuscunque verbis potest concipi, & quibuscunque articulis exponi; non sic vero Symbolum, quod præscriptis verbis, & statutis articulis comprehenditur; quia fidei confessio privata auctoritate fit, symbolum publica Ecclesiæ auctoritate concipitur, efformatur, ac promulgatur. Unde fit, quod accedente Ecclesiæ auctoritate, vel in Concilio congregatæ, vel in ipsius capite, quod est Romanus Pontifex, contentæ, Symbolum est solummodo capax accipiendi additionem, quæ sit necessaria, conveniens, vera, cujusmodi fuit illa, de qua scribimus. Confessio tamen fidei nil obstat, quin a privatis etiam personis fiat, verbis ad eorum libitum adhibitis, dummodo fidei substantia non varietur.

DIS-

DISSERTATIO CXXIX.

*De Scholasticorum Controversia ; Si Spiritus Sanctus
a Filio non procederet, an ab eo distingueretur;
an Hypothesis sit admittenda, & quid
de Controversia dicendum?*

THEOLOGI de schola, ut contra Græcos probarent, vere Spiritum Sanctum a Filio procedere, hoc argumento usi sunt; adeo scilicet veram esse unius ab alio profectionem, ut si illa non esset, non esset Trinitas, sed esset dualitas; Spiritus Sanctus enim non distingueretur a Filio, adeoque non essent duæ personæ, sed una. Et quidem præ cunctis Angelicus Doctor rationis hujusce vel inventor, vel promotor, vel propugnator fuit acerrimus; eam enim expresse docet 1. p. q. 36. ar. 2. At Doctor subtilis ex adverso stat in 1. dist. 11. q. 2. fortissime defendens, quod etiam si Filius a Spiritu Sancto non procederet, adhuc ab eo realiter distingueretur; adeoque rationem S. Thomæ non esse adeo firmam, ut communiter Theologi existimant. Et quidem Scotus duas in Filio relationes distinguit, Filiationem, scilicet, & Spirationem activam, non realiter quidem, quod dici non potest, sed formaliter, aut saltem modaliter. Filiatione vult Filium constitui non solum in ratione Filii divini, sed etiam in ratione Personæ divinæ omnimode completæ, & perfectæ. Spiratione vero activa, quæ ex Filiatione resultat, eamque supponit, & adeo supponit, ut persona Filii supponatur quoque omnimode completa, & a qualibet alia persona distincta, non constitui proinde in ratione personæ divinæ utcunque, sed in ratione tantum Spiratoris. Distinguit etiam in divinis præter relationes originis, relationes alias, quas nominat disparatas; ut sunt filiatio, & spiratio passiva, & inter eas realem distinctionem agnoscit, absque eo, quod originis relatio intercedat.

Non de sunt quidem Scriptores, qui quæstionem hanc inutilem omnino judicant; inter quos est Godfredus quod lib. 7. q. 4., qui eam etiam dicit solutionis indignam, quia impossibile supponit. Et re vera P. Magnanus in Philosophia sacra c. 20.

prop. 15. fateatur, haud libenter assentiri, ut hujusmodi quæstiones proponat, quæ procedunt ex hypothesi impossibili; aut si proponat, facile adduci, ut ex hypothesi impossibili conclusionem deducat impossibilem. Unde subdit; quod si a Filio non procederet Spiritus Sanctus, nullus esset Spiritus Sanctus; immo nec ullus esset Filius, nec ullus esset Pater, nec prorsus ullus esset Deus. Quod hoc pacto probat: Secundum intrinseca Dei non est minus necessaria immutabilitas ejus, quam ejus existentia; sed si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, tolleretur Dei intrinseca immutabilitas: ergo tolleretur Dei existentia: ergo nullus esset Deus. Major est certa; si enim quis tolleretur necessitatem immutabilitatis, in suppositione, quod Deus aliter intrinsece se habeat, quam re vera se habet, hoc ipso auferret necessitatem existentiae. Deus enim ita necesse est, ut sit intrinsece, omni eo modo, quo est, ut impossibile sit, ullo alio modo esse. Sic Magnanus. Præter Godfredum, & Magnanum, sunt etiam Gregorius Ariminensis in 1. dist. 11. q. 1. ar. 2., Gabriel q. 2., alique pauci, qui ex principio illo; *ex impossibili sequitur quodlibet*, putant, ex hypothesi illa impossibili; Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet; quodlibet. ex contradictoriis sequi; nimirum, & quod Spiritus Sanctus a Filio distingueretur, & quod non distingueretur: unde inferunt, inutilem esse quæstionem hanc, qua sub tali hypothesi de distinctione Spiritus Sancti a Filio quæritur.

Attamen P. Lallemander de Deo trino disp. 4. partit. 5. disputabilem ait sub hac hypothesi inquisitionem, de qua loquimur, & rationem suppetit ex Aureolo, quæ sub ejus formalibus verbis mox afferetur; & hanc, dicit, esse communem Theologorum sententiam. Hanc eandem asserit, & probat Cacheranus tract. 2. de Deo trino c. 4. §. 9. ubi firmat; valde utile, ac necessarium esse agitare controversiam,

de

de distinctione Spiritus Sancti a Filio, si a Filio non procederet; & citat Scotum, Vasquez, Lugum, Arriagam, Ruiz. Afferit pariter, & probat Frassen trac. 3. disp. 3. ar. 2. q. 2., dicens, quod omnes Scholastici tanti fecerunt hanc quaestionem, ut accuratas, & subiles in ejus resolutione disputationes texuerint, nec fuit cassus eorum labor. Immo sustinendo illorum sententiam, qui volunt, in facta hypothese Spiritum Sanctum a Filio non distingui, multum juvat contra Graecos probare, vere Spiritum Sanctum a Filio procedere; quod per se clarum omnino est.

Dicimus I. Hypothesim hanc recte, & utiliter fieri, ut processio Spiritus Sancti a Filio magis innotescat.

I. Probatur a P. Lallemandet ex Aureolo. Illa inquisitio est rationabilis, & disputabilis, quae formatur de propositione hypothetica, cujus cathgorica aequipollens est dubitabilis, & sub inquisitione cadens; sed talis est inquisitio, de qua loquimur: ergo, &c. Probatur major. Haec propositio: An Asinus volaret, si haberet alas, est dubitabilis, quia non omne habens alas volat; ut est Strutio, qui habet alas, & non volat: ergo illa inquisitio est rationabilis, & disputabilis, quae formatur de propositione hypothetica, cujus cathgorica aequipollens est dubitabilis, & sub inquisitione cadens. Minor primi argumenti est manifesta, quia jam de facto controversatur inter Scholasticos, an sub illa hypothese Spiritus Sanctus a Filio distingueretur, vel ne?

II. Probatur a Cacherano. Argumentari ab impossibili non est inutile, immo est utile, quando impossibile non involvit contradictoria ex terminis, & arguitur illatione formali, & per locum intrinsecum; sed in hypothese, de qua loquimur, ita argumentamur: ergo utiliter, & non inutiliter, argumentamur. Major patet; quia tunc est inutile argumentari ab impossibili, quando ex impossibili sequitur quodlibet; sed quando impossibile non involvit contradictoria ex terminis, & arguitur illatione formali, & per locum intrinsecum, ex impossibili non sequitur quodlibet: ergo, &c. Probatur autem minor. Hypotesim hanc nos praecise consideramus, & non cum addito, nimirum, & remaneret idem Filius, & idem Spiritus Sanctus, qui nunc sunt; sed sub hac consideratione non involvit contradictoria ex terminis, & argumentamur illatione

formali, & per locum intrinsecum: ergo in hypothese, de qua loquimur, ita argumentamur. Minor constat terminos consideranti; major probatione non indiget; consequentia sequitur.

III. Probatur ab eodem. Utile est quaerere, an processio Spiritus Sancti a Filio sit tota ratio distinctionis inter Spiritum Sanctum, & Filium; item, an Spiritus Sanctus possit realiter distingui a Filio, absque eo quod a Filio realiter procedat; Sed hoc idem continet hypothesis, de qua loquimur: ergo non est inutile argumentari per illam. Probatur minor. Propositio hypothetica, de qua loquimur, aequivaleret quoad rem duabus illis cathgoricis; & idem est dicere per illam, ac per hanc: ergo hypothesis, de qua loquimur, idem continet.

IV. Probatur a Frassen. Hypotheticae quaestioni, de qua tractamus, aliae similes sunt, quae pariter a Theologis agitantur, & utiliter agitantur: ergo & haec. Probatur antecedens. Tractantur nimirum; an si Deus non esset immutabilis, foret aeternus? An si homo non peccasset, Verbum venisset? An si homo non esset risivus, distingueretur ab equo; sed quaestiones istae utiliter tractantur: ergo, &c. Probatur minor. Ex eo utiliter tractantur, quia prima inservit ad investigandum, an immutabilitas sit formalis ratio aeternitatis? Secunda, an peccatum primi hominis fuerit Incarnationis motivum; Tertia, ad cognoscendum formale principium constituens hominem, & cum a brutis distinguens; sed hoc etiam verificatur in nostra hypothese: ergo, &c. Probatur minor, & simul consequentia primi argumenti. Nostra quaestio hypothetica inservit ad investigandum, an vere Spiritus Sanctus a Filio procedat; vel melius, ad confirmandum, quod vere Spiritus Sanctus a Filio procedit: ergo hoc etiam verificatur in nostra hypothese.

V. Probatur. Controversia haec hypothetica utilis est admodum ad explicandam simul, & tuendam veritatem processionis Spiritus Sancti a Filio: ergo non est inutilis, & responsione indigna. Probatur antecedens. Ut videbimus, Sancti Patres ex distinctione Spiritus Sancti a Filio inferunt processionem ejusdem a Filio; & in Concilio Florentino Latini Graecos urgebant, quod negantes processionem Spiritus Sancti a Filio, tenebantur etiam negare ejusdem a Filio distinctionem, & per consequens Trinitatem personarum: ergo.

go, dum in hac quæstione hypothetica discutitur Spiritus Sancti a Filio distinctio, vere etiam processio ejusdem a Filio firmatur: ergo utilis est admodum ad explicandam simul, & tuendam veritatem processionis Spiritus Sancti a Filio.

Arguunt I. ex P. Magnano. Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, aut nullus omnino esset Spiritus Sanctus, aut non esset is, qui jam est, sed alius; Si nullus; quæstio jam est de subjecto, quod non supponitur; si alius; is non poterit esse, nisi chimæricus. Hic autem, qui modo est, esse non potest; quia hic, qui jam est, a Filio procedit; & hoc est ita immutabile, ut non possit esse is, qui est, si a Filio non procedat; quia ab eo accipit esse suum, & ad eum refertur velut ad suum principium; & proprietas, quæ illi fundamentum est ejus relationis, est ipsius constitutiva. Hæc Magnanus. II. Ex impossibili sequitur impossibile; sed nulla utilitas infertur ex impossibili conclusionem: ergo plane inutilis est controversia hæc. III. Si hæc impossibilis suppositio admitteretur, redargui posset admittens eam, & adigi ad concedenda contradictoria; sed hoc urgeret maxime respondentem, & in errorem pariter induceret: ergo, &c. IV. Similes impossibiles hypotheses a Theologis tantum de Schola fiunt, qui nugæ adamant, & tricas amplectuntur, non vero a primis Theologiæ magistris, qui sunt Sancti Patres, apud quos nullam ex his inveniet quicumque eos etiam accurate revolvat.

Respondemus ad I. P. Magnanum supponere, quæstionem fieri de Spiritu Sancto pro ut modo est, ita ut remaneat Filius idem ac est, & idem ac est Spiritus Sanctus. Quod plane a nobis negatum fuit. Alius est ergo, nimirum qui a solo Patre procederet, & non a Filio, uti est qui modo est, & qui ab utroque procedit; & tamen non esset chymericus; vel si esset, hoc est, quod quæritur, an in tali hypothese esset Spiritus Sanctus, vel non esset. Cæterum P. Magnanus, agnoscens deinde utilitatem hujusce hypotheticæ controversiæ, sic se explicat: „ Verum quia

„ solet hæc in scholis passim agitari quæ-
 „ stio, & potest in tantum esse utilis, in-
 „ quantum ordinari potest ad probandum
 „ contra Græcos necessitatem, qua tene-
 „ mur fateri, Spiritum Sanctum a Filio pro-
 „ cedere, hoc ipso, quod ab invicem distin-
 „ gui eos, habemus ex fide; idcirco suffi-
 „ pio, & dico breviter: Si per impossibile

„ Spiritus Sanctus a Patre solum, non item
 „ a Filio procederet, nullum fore nobis ar-
 „ gumentum distinctionis inter Filium, &
 „ Spiritum Sanctum realis, sed ad summum
 „ formalis „.

Ad II. dicitur, quod ex impossibili sequitur impossibile; hoc est ex contradictoriis, quorum intuitu fit impossibilis suppositio, quo est impossibile involvens contradictoria ex terminis; vel est impossibile, ex quo fiat illatio materialis, & per locum extrinsecum; quæ illatio in re transfert suppositionem præcise impossibilem ad suppositionem ex terminis contradictoriam, sicque destruit ipsam suppositionem. Ita loquitur Cachéranus; qui subdit etiam ex Vasquez, recte valere illationem ex impossibili, quando illatio fit manente ipsa suppositione impossibili.

Ad III. jam diximus, quod nos loquimur de suppositione impossibili, quæ non involvat contradictoria ex terminis; quod clare patet de hypothese nostra; quia si considerantur illius termini, illico constat, ipsos ex se non exprimere affirmationem, & negationem ejusdem. Unde ratio non est contra hypothese nostram, nec contra nos.

Ad IV. proponimus Augustinum, qui lib. 3. de Trin. c. 6. hanc impossibilem quæstionem proponit: *Si Pater Filium non genuisset, nihil prohiberet eum dici ingenuum.* Patrem non gignere Filium in divinis est omnino impossibile; & nihilominus ex hac impossibili suppositione recte Augustinus concludit, quod etsi in divinis persona non esset generans, non minus tamen foret ingenua. Non solum ergo Theologi de schola quæstiones hæc de hypothese impossibili proponunt, verum quoque veræ Theologiæ magistri, Sancti Patres, inter quos omnes eminere Augustinum, illi solum ignorant, qui ignorant Augustinum.

Ad principalem controversiam tempus modo est ut accedamus examinandam, ac dirimendam. S. Thomas, qui nullam agnoscit realem distinctionem inter Filium, & Spiritum Sanctum, si hic ab illo non procederet, ultra suos Thomistas, sectatores pariter habet Ægydium, Molinam, Arrubal, Granados, Montoyam, Bellarminum, Vasquez, Valentiam, Lugum, Arriagam, Marchinum, De Quiros, Cachéranum, P. Magnanum, Juéninum, aliosque plurimos; quibus adduntur Alensis, S. Bonaventura, B. Albertus magnus, Durandus &c. Scotus vero, qui rea-

lem

sem propugnat distinctionem inter Filium, & Spiritum Sanctum, si ab illo hic non procederet, asseclas habet; præter suos Scotistas, Henricum Gandavensem, P. Lallemandet, & alios paucos. At Valentia volens mediam ingredi viam hac utitur distinctione apud Cauvinum tract. 1. de Trinit. disp. 7. q. 1. §. 1. Si quæstio agitur theologicè, inquit, idest, innitendo principiis revelatis a Deo, negare, quod sit distinctio; Si vero metaphysicè, sive adhærendo soli lumini naturæ, & principiis illius, affirmare, quod distinctio intercedat.

Dicimus II. Quod Spiritus Sanctus non distingueretur realiter a Filio, si ab illo non procederet.

I. Probatur ex Conciliis. Concilium Tolertanum I. in assertione fidei: *Credimus . . . Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre, Filioque procedens. Est ergo ingenuus Pater, genitus Filius, & non genitus Paracletus, sed a Patre, Filioque procedens.* Ab aliis citantur hæc Concilii verba cum altero verbo adjuncto; scilicet ubi primo dicitur, *sed a Patre, Filioque procedens*; ponunt, *eo quod a Patre, Filioque procedat.* Unde Frassen infidelitatem citationis opponens, ab ulteriori responsione se abstinere. At nos verbum illud, quod vere in Concilio non reperitur, non recitantes, ex aliis tamen, quæ remanent, vere putamus, assertionem nostram probari. Idem enim est sensus, etsi eadem non sint verba; & sensus quidem est, quod ideo Spiritus Sanctus non sit Pater, nec Filius, quia a Patre, & a Filio procedit; unde verbum illud *sed* in eo loco æquivaleret alteri verbo, forsitan majoris explicationis gratia adjuncto, *eo quod.* Frassen responsionem, & dissimulationem, sequitur etiam Henno. Concilium Tolertanum XI. in Expositione fidei: *Ergo hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt, & in hoc numero carent, quod in se sunt.* Explicat Frassen hæc verba de relationibus disparatis, non autem de oppositis; at perperam, quia si de disparatis intelligerentur, deberent etiam de paternitate, & spiratione activa, de filiatione, & de spiratione pariter activa, intelligi; quod nemo dicere audebit, quia hæc relationes numerum in divinis non faciunt: ergo intelligenda sunt de relationibus oppositis, quæ sunt illæ originis. Concilium Florentinum sess. ult. *Nam credentes, Spiritum Sanctum ex Filio nequaquam procedere, necesse est, ut intelligant,*

PAR. II.

Spiritum Sanctum ex solo Patre procedere, ac consequenter eum esse Filium. Frassen etiam opponit nobis infidelitatem in recitatione verborum, dicens, quod hæc ultima sic leguntur in omnibus Codicibus; *ac consequenter non esse Filium.* Quod sic legantur, non contendimus; quod sic legi debeant, omnino negamus. Contrarius enim sensus, & nulla esset cum præcedentibus verbis connexio. Spiritus Sanctus ergo non est Filius, quia a Filio non procedit; nulla est illatio; sed potius est Filius, quia a Filio non procedit. Et hic debebat esse loquendi modus Latinorum, aliter Græcis dedissent ansam inferendi, quod posset Spiritus Sanctus non procedere a Filio, & distingui a Filio, & personarum Trinitas persistere. Quod quidem est maxime advertendum, verba illa non Græcorum Patrum, sed Latinorum fuisse. Et noster legendi modus conformatur aliis verbis ejusdem Concilii in sess. 18. nimirum: *Secundum omnes Doctores, tam Græcos, quam Latinos, sola processio-
num differentia, quæ principaliter dicitur, multiplicat personas in divinis; ad quam solam accommodantur, qui est ab alio, & a quo est alius.* Ad quæ verba responderet Frassen, quod Concilium loquitur de facto, & non de possibili. Valeret sua responsio, si de possibili esset alia Trinitas, quam quæ modo est; & personarum constitutiva alia essent, quam quæ modo sunt. Re vera Concilium solas processiones oppositas in personarum multiplicatione cognoscit, non vero disparatas, quæ Conciliis, & Patribus, erant omnino incognitæ.

II. Probatur ex Patribus. Augustinus lib. 2. de Civit. Dei c. 10. *Ideo simplex Deus, quoniam quod habet, hoc est, excepto eo, quod relative quæque persona ad alteram dicitur, sicut Pater habet Filium, & non est Filius.* Effer ergo Filius Spiritus Sanctus, si a Filio non procederet, quia ad illum relative non diceretur. Negat Consequentiam Frassen cum Scoto, dicens, quod Augustinus non vult, quod persona una, non habens correlationem cum altera, non sit realiter ab ea distincta; sed tantum vult, quod habeat quicquid habet altera, præter relationem ipsius personalem. Sed contra. Præter quidem relationem ipsius personalem, quam habet cum illa; sed cum illa nullam habet relationem personalem: ergo habet quicquid habet altera: ergo est eadem cum altera. Nec recurrat ad relationem disparatam; quia

A a

S. Do-

S. Doctor de relatione opposita loquitur; ut patet in exemplo, quod affert, Patris, & Filii. Boetius lib. 1. de Trinit. c. 22. *Essentia continet unitatem; relatio vero multiplicat Trinitatem*: Ergo in divinis est multiplicatio tantum per relationes: non per relationes disparatas, quia aliter Pater, & Spirator, essent duæ personæ; Filius, & Spirator, essent duæ personæ: ergo per relationes oppositas. Unde præcluditur effugium Praesen, qui intelligit Boetii verba de relationibus disparatis. Anselmus lib. de process. Spir. Sanct. c. 3. *Unitas non amittit suam consequentiam, ubi non obviat aliqua relationis oppositio*. Ex quibus vulgatum habetur effatum: *Omnia in divinis idem sunt, ubi non obviat relationis oppositio*. Nec dicat Praesen, quod Anselmus agnovit relationes disparatas, nempe nativitatis, & precessionis; adeoque de his intelligendus est. Ne dicat quidem, quia relationes disparatæ compatiuntur cum unitate; ut patet in paternitate, & spiratione activa, filiatione, & spiratione pariter activa. Anselmus autem loquitur de relationibus, quæ cum unitate non compatiuntur: ergo non loquitur de relationibus disparatis.

III. Probatur Rationibus. I. Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ideo ab eo distingueretur, quia darentur inter ipsos relationes disparatæ; sed relationes disparatæ non sufficiunt ad distinctionem realem inter personas divinas; ergo in facta hypothese Spiritus Sanctus a Filio non distingueretur. Major est doctrina Adversariorum. Minor probatur. Relationes disparatæ distinguere non sunt aptæ ut relationes formaliter, & modo proprio relationum; sed relationes in divinis non distinguunt, nisi ut relationes formaliter, & modo relationum proprio: ergo relationes disparatæ non sufficiunt ad distinctionem realem inter personas divinas. Probatur major. Relationes disparatæ non se habent ut relationes formaliter, & una relatio disparata ad aliam disparatam non se habet modo relationum proprio: ergo relationes disparatæ distinguere non sunt aptæ ut relationes formaliter, & modo relationum proprio. Probatur antecedens. Quæ in se sunt absoluta, vel imitantes absoluta, non sunt relationes formaliter; & quæ inter se non se habent modo relativo, & non explicant habitudinem ad, non se habent modo relationum proprio; sed sic se habent relationes disparatæ: ergo relationes disparatæ

non se habent ut relationes formaliter, & una relatio disparata ad aliam disparatam non se habet modo relationum proprio. Probatur minor. Relationes disparatæ ex suo conceptu non involvunt realem distinctionem inter se; ut patet inter paternitatem, & spirationem activam, inter filiationem, & spirationem pariter activam; sed quæ non involvunt ex suo conceptu realem distinctionem, non sunt relationes formaliter, quæ ex suo conceptu important realem distinctionem; nec se habent modo relationum proprio, qui est dicere realem distinctionem inter relativa: ergo relationes disparatæ non sunt relationes formaliter, & inter se non se habent modo relationum proprio. Sic argumentatur Cacharanus.

II. Ideo in creatis relationes disparatæ fundant realem distinctionem inter creaturas, & etiam inter personas divinas, & creaturas, quia distinctivum creaturarum ab invicem, vel divinarum personarum a creaturis, & possunt esse rationes absolutæ, & possunt esse relationes imitantes formas absolutas, seu quæ se habent modo absoluto, ut sunt relationes disparatæ; sed hoc non sufficit ad distinctionem personarum in divinis: ergo relationes disparatæ quanvis sufficiant ad fundandam distinctionem inter creaturas, & inter personas divinas, & creaturas, non sunt tamen sufficientes ad fundandam distinctionem realem inter personas divinas. Probatur minor. Distinctivum divinarum personarum ab invicem sunt solæ relationes ut relationes formaliter; sed quæ possunt esse relationes absolutæ, & possunt esse relationes formas absolutas imitantes, & quæ se habent modo absoluto, non sunt solæ relationes ut relationes formaliter: ergo illud, quod explicatur per relationes disparatas, non sufficit ad distinctionem personarum in divinis: ergo relationes disparatæ non sufficiunt in divinis, quanvis sufficiant in creatis.

III. Si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, Filius etiam distingueretur realiter a Patre: ergo non distingueretur realiter a Spiritu Sancto. Probatur consequentia. In principiis Adversariorum Filius non posset distingui a Patre quia Filius in illa hypothese: ergo quia spiratus: ergo esset realiter Spiritus Sanctus. Probatur antecedens. Filiatio, & paternitas sunt compossibiles in eadem virtute spirativa, seu in eadem ratione principii ad spirandum; quod de fide habemus: ergo Filius

non

non posset distingui a Patre quia Filius. Probatur consequentia. In principiis Adversariorum, ubi est impossibilitas duorum in eodem, est perpetuo, & in omni eventu distinctio realis inter illa; ergo ubi est compossibilitas duorum in eodem, erit inter illa realis identitas. Antecedens est Adversariorum doctrina; dicunt enim, inter filiationem, & spirationem passivam esse perpetuo distinctionem realem, etiam remota oppositione relativa, & non aliunde, nisi quia in illis est impossibilitas in eodem. Consequentia sequitur, & ex admissione hujus doctrinae, & ex lege contrariorum; nam si negatio compossibilitatis est causa negationis identitatis, affirmatio illius erit causa affirmationis identitatis. Unde a primo ad ultimum hoc absurdum devorare Adversarii coguntur, quod si admittant in facta hypothese distinctionem Spiritus Sancti a Filio, admittere etiam debeant indistinctionem Filii a Patre. Sic Calvinus.

IV. Non implicat, quod ratio producti per intellectum, & ratio producti per voluntatem, eidem omnino personae conveniant, si una ab alia non procedat: ergo in nostra hypothese magis deberet distinguui Filius a Patre, quia spiratus, quam quia Filius. Consequentia sequitur; quia ratio spirati, tam de facto, quam in hypothese, est impossibilis cum Patre; ratio vero Filii saltem de facto est compossibilis cum illo in ratione principii, seu in virtute spirandi. Antecedens probatur. Non repugnat, unam personam, & eandem esse genitam ratione unius formalitatis, & esse spiratam ratione alterius: ergo non implicat, quod ratio producti per intellectum, & ratio producti per voluntatem, eidem omnino personae conveniant, si una ab alia non procedat. Probatur antecedens. Non repugnat, quod una, & eadem persona sit improducta ratione essentiae, & sit producta ratione relationis: ergo non repugnat, unam, & eandem personam esse genitam ratione unius formalitatis, & esse spiratam ratione alterius. Probatur consequentia. Magis distant produci, & non produci, quam produci duabus formalitatibus distinctis: ergo si illud non repugnat, neque hoc repugnabit. Ad haec autem absurda impedienda non sufficit relatio quaecunque, nisi sit oppositio; quia in divinis, sublata hac oppositio, ob eorum infinitatem, omnia transeunt in identitatem.

Par. II.

V. Divinae personae de facto sunt idem realiter in omni eo, in quo relative non opponuntur, etiam in eo, in quo disparate referuntur: ergo, quia in nostra hypothese filius, & Spiritus Sanctus, non haberent oppositionem relativam, quanvis haberent relationem disparatam, essent tamen una, & eadem persona. Antecedens negari nequit; quia in Patre paternitas & spiratio activa, etsi sint relationes disparatae, sunt tamen unum, & idem. Consequentia sequitur ex paritate rationis. Possent tamen Adversarii assignare discrimen inter principium, & terminos; dicendo nimirum, quod in eodem principio possunt identificari relationes disparatae, non sic autem in duobus terminis; quia termini ex se poscunt realem distinctionem. Sed hoc esset petere principium, quum hoc sit in questione; Verum nos in ratione quarta nuper probavimus, non repugnare, quod in uno, & eodem termino identificentur relationes disparatae.

VI. Sine summa necessitate non est in Deo admittenda realis pluralitas, & realis distinctio; sed facta nostra hypothese, non esset haec summa necessitas: ergo non esset admittenda. Major constat; quia in Deo ponenda est semper major perfectio; unitas autem ex genere suo perfectior est, quam pluralitas, & identitas, quam distinctio; & hoc etiam patet, quia distincta in inferioribus sunt, in superioribus autem sunt unita, collecta, & magis ad unitatem accedentia. Minor probatur. Necessitas illa nobis omnino non innotescit: ergo non esset. Probatur antecedens. Si innotesceret, vel innotesceret ex fide, vel ex naturali ratione; sed non innotescit neque ex fide, neque ex naturali ratione: ergo nobis non innotescit. Probatur pro prima parte. Fides solum docet, esse Spiritum Sanctum, qui de facto existit, & consequenter realiter a Filio procedere, & realiter a Filio distinguui: ergo ex fide non innotescit. Probatur pro secunda parte. Hoc solum nobis est certum, & suo modo quoque evidens, esse realem distinctionem ubi est oppositio relativa, seu relatio originis; quod vero sit pariter realis distinctio ubi est disparata relatio, nec certum, nec evidens, ipsimet Adversarii dicere audebunt.

Arguunt Adversarii I. Ex Augustino lib. 5. de Trinit. c. 14. de Spiritu Sancto loquente: *Exit enim non quomodo natus, sed quomodo datus; & ideo non dicitur Filius, quia*

A a 2

nec

nec natus est sicut Unigenitus: Ergo ex Augustino non distinguitur Spiritus Sanctus a Filio præcise, quod ab eo procedat, sed quia productio ipsius est alterius rationis a productione Filii. II. ex Nysseno, quem citat Bessario in Orat. pro unione ex lib. 1. in Evangelia: Spiritus Patri conjunctus est, & secundum quod uterque increatus, & secundum quod uterque ex primo principia suam substantiam habet conjunctus; distinguitur sua proprietate, quæ est, quod nec unigenitus, ex Patre productus est, & quod per ipsum Filius sit manifestus. Si ergo Nyssenus distinctionem Spiritus Sancti a Patre non a spiratione desumit, sed a proprietate eorum constitutiva; ita pariter distinctio Spiritus Sancti a Filio desumenda est. III. ex Anselmo tract. cont. Græcos de processione Spiritus Sancti c. 2. Quoniam Filius existit de Deo nascendo, & Spiritus procedendo, ipsa diversitate nativitatis, & processione referuntur ad invicem, ut diversi, & alii ab invicem. Idem in eodem loco. Filius autem, (ut interim aliam taceam causam, quoniam nondum constat, quod Spiritus Sanctus de ipso sit, & procedat) ideo non est Spiritus Sanctus, nec Spiritus Sanctus est Filius, quia Filius nascendo habet esse de Patre, Spiritus Sanctus autem non nascendo, sed procedendo. Idem in eodem tract. c. 3. Alii sunt ab invicem per hoc dictum est, ut puta quia alter nascitur, alter vero procedit; & ideo cum nascitur unus, non potest cum eo nasci ille, qui per hoc est alius ab eo, quia non similiter nascitur, sed procedit; & cum unus procedit, nequit ille simul procedere, qui per hoc est alius ab illo, quia non similiter procedit, sed nascitur. Et c. 4. concludit: Si per aliud non essent plures Filius, & Spiritus Sanctus, per hoc solum essent diversi, scilicet, quia alter nascendo, alter existit procedendo. Verba ita sunt clara, ut expositione non egeant. Subdunt tamen Adversarii; quod Urbanus Pontifex, qui in Barensi Concilio S. Anselmi doctrinam cum omnibus Concilii Patribus probavit, videtur etiam eorum sententiam probasse. IV. Damascenus lib. 1. de fide c. 7. 9. 10. 11. & 18. vult, Spiritum Sanctum a Filio distingui, quia a Patre procedit; non filialiter, sed processibiliter. V. Athanasius Filium, & Spiritum Sanctum distinguit, quod unus ex utero sit, alter ex ore. VI. S. Thomas quod lib. 4. ar. 3. docet, rem distingui per suam formam non solum ab opposita, sed etiam a disparata; & affert exemplum saphiri, quem vult distingui per suam formam

non solum ab aliis lapidibus; sed pariter a plantis: Unde concludit: Sic ergo dicendum, quod Filius sua filiatione distinguitur quidem a Patre secundum oppositionem relativam filiationis ad paternitatem; sed a Spiritu Sancto distinguitur filiatione, per quod Spiritus Sanctus non habet filiationem, quam Filius habet.

Respondemus ad I. quod utique Filius, & Spiritus Sanctus distinguuntur, quia diverso modo procedunt; attamen nequeunt diverso modo procedere, si Spiritus Sanctus a Filio non procedat; quæ est responsio S. Thomæ q. 10. de pot. ar. 5. ad 2. Quod vero non possent diverso modo procedere, si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ostendit S. Doctor in corp. docens, quia ex æquo respiceret Patrem quantum ad originem, unde vel non essent duæ personæ, vel esset ordo inter eos perfectionis secundum Arianos (qualis scilicet ab his hæretice statuitur secundum majoritatem unius ad aliam, ut immediate antea explicat); vel esset inter eos materialis distinctio, quod est impossibile. Sic ex S. Thoma Cauvinus.

Ad II. Si valeret argumentum, quod ex verbis Nysseni Adversarii deducunt, posset etiam dici, quod si Spiritus Sanctus a Patre non procederet, etiam ab eo distingueretur per relationem disparatam; quod tamen Adversarii non dicunt, docentes, in illa hypothese distingui per relationem originis, si non immediatam, saltem mediatam. Cæterum Nyssenus intelligendus est de paternitate prout sibi identificat spirationem activam, & sic pariter debet intelligi de filiatione prout sibi eandem spirationem identificat; sicque nihil ex illis verbis Adversarii in favorem suæ sententiæ inferunt.

Ad III. Dicit S. Thomas cit. loc. mentem, Anselmi in lib. de process. Spir. Sanct. esse, ut prius ponat ea, in quibus nos convenimus cum illis, qui Spiritum Sanctum a Filio esse negant, & dicunt a Filio distingui; unde S. Doctor concludit: *Verba Anselmi inducta sunt magis, ut disputativa suppositio, quam veritatis definitio.* Nec credibile est, Anselmum ex sua propria opinione loquutum fuisse; quia aliter ansam dedisset Græcis in sua obstinatione persistendi, quando ipse tam acriter, ut omnes sciunt, contra Græcorum errorem dimicabat.

Ad IV. Damascenus, ut eum amice exponamus, intelligitur de processione utriusque, prout modo sunt; scilicet de Filio

filia-

filiatiter, quatenus filiatio sibi identificat spirationem activam; Spiritus Sanctus *processibiliter*, quatenus dicit spirationem passivam etiam a Filio. Quod si dicatur, Damascenum non admisit in Spiritu Sancto spirationem passivam a Filio; tunc respondemus, illius auctoritatem nobis non imponere onus, ut eam vel recipiamus, vel exponamus.

Ad V. Athanasius unum ex capitibus distinctionis intercedentis inter Filium, & Spiritum Sanctum exponit, sed non asserit, totam ipsorum distinctionem in eo solo capite consistere; nec pariter a Filio positive excludit rationem spirationis activæ, quanvis expresse non innuat; immo supponit, quatenus loquitur de Filio prout nunc est.

Ad VI. Respondet Cachernus, S. Thomam loqui de filiatione non utcumque, sed ut tali, qualis de facto est; quæ quidem distinguit Filium a Spiritu Sancto penes habere, & non habere, at hoc ipsum non habere filiationem convenit Spiritui Sancto ex vi oppositionis correlativæ fundatæ in processione a Filio; ideo negata oppositione correlativa, & processione Spiritus Sancti a Filio, filiatio evaderet diversa ab ea, quæ nunc est, nec amplius foret fundamentum distinctionis penes habere, & non habere, sed haberetur ab eadem persona filiatio, & spiratio passiva, sicut modo habetur ab eadem persona paternitas, & spiratio activa. Hæc Cachernus.

Arguunt Rationibus I. Ideo in Patre relationes disparatæ non fundant distinctionem realem, quia in eodem principio non sunt impossibiles processiones illæ; sed in eodem supposito sunt impossibiles: ergo ratio deducta a Patre non valet in Filio. Probatur minor. Impossibile est, idem suppositum produci duplici totali productione passiva: ergo in eodem supposito sunt impossibiles duæ relationes disparatæ, quanvis non sint impossibiles in eodem principio. II. Admittitur de facto realis distinctio inter filiationem, & spirationem passivam; sed hæ sunt relationes disparatæ: ergo de facto admittitur realis distinctio inter relationes disparatas: ergo quemadmodum admittitur de facto, ita in hypothesei admitti etiam debet. III. Constitutivum, cujuscunque rei est ejusdem distinctivum; sed filiatio est constitutiva Filii: ergo est ejusdem distinctiva a quocunque alio, & per consequens a Spiritu Sancto. Proba-

tur major. Quia rationale constituit hominem, pariter hominem ab omni eo, quod non est homo, distinguit. IV. Si Spiritus Sanctus procederet a solo Filio, etiam realiter distingueretur a Patre; ergo a pari si procederet a solo Patre, etiam realiter distingueretur a Filio. V. Ex hoc, quod Spiritus Sanctus active non generet, non infertur, quod passive generetur: ergo ex hoc, quod Filius active non spiraret, neque infertur, quod passive spiraretur. VI. Spiritus Sanctus non opponitur Patri ut generanti, neque opponitur Filio ut genito, & nihilominus neque a Patre participat generare, nec a Filio generari: ergo pariter Filius in hypothesei neque opponeretur Patri ut spiranti, neque Spiritui Sancto ut spirato, & nihilominus neque a Patre participaret spirare, nec a Filio spirari: unde distingueretur a Patre, & Spiritu Sancto, absque eo, quod spiraret, vel spiraretur.

Respondemus ad I. Non esse impossibile in creatis, eundem numero effectum posse duplici causa totali per duplicem actionem totalem produci, saltem de omnipotentia Dei; ut ex Physicis: ergo non est universaliter verum assumptum secundi argumenti. Auxamen in casu dicimus, quod in nostra hypothesei relationes filiationis, & spirationis passivæ non essent realiter distinctæ, nec distinguerentur magis, quam modo distinguuntur paternitas, & spiratio activa. Si una ergo esset operatio, unum quoque esset suppositum. Responsio est Cacherni.

Ad II. Idem Cachernus ait, quod disparatæ relationes sunt duplicis generis; quædam sunt pure tales, carentes scilicet omni oppositione, tum radicali, tum formali; aliæ vero non sunt pure tales, quia licet careant oppositione formali, habent tamen oppositionem radicalem. In hypothesei filiatio, & spiratio passiva essent relationes disparatæ primo modo; de facto sunt relationes disparatæ secundo modo. Nulla admittenda est distinctio realis inter relationes disparatas primo modo; admittitur tamen inter easdem secundo modo; sicque non valet argumentum a relationibus disparatis, quæ de facto sunt in Filio, & Spiritu Sancto, ad illas, quæ in hypothesei in iisdem essent.

Ad III. dicitur ex Cauvino; quod constitutivum Filii est sola filiatio, at non sub hoc explicito tantum conceptu filiationis, sub quo dicitur ad Patrem, sed etiam sub implicito radicis, quo exigit, Spiritum Sanctum.

Sanctum a Patre, & a Filio procedere. Adæquatum igitur constitutum personæ Filii non est sola filiatio, qua præcise dicitur ad Patrem, sed conjuncta cum se ipsa ut radice processione exigentiæ Spiritus Sancti a se ipso; quemadmodum paternitas non constituit personam Patris præcise sub hoc conceptu relationis ad Filium, sed conjuncta cum vi spirativa, qua respicit Spiritum Sanctum.

Ad IV. Negatur paritas; quia si Spiritus Sanctus non procederet a Patre immediate, procederet ab eo mediate, quia procederet a Filio, qui a Patre producit. Hæc mediata processio sufficit ad realem distinctionem inter Patrem, & Spiritum Sanctum; quæ quum non sit, nec esset in illa hypothese, inter Filium, & Spiritum Sanctum, nulla proinde realis distinctio inter illos esset.

Ad V. Negatur consequentia. Ratio est, quia linea spirativa est posterior origine linea generativa; unde Patrem spirare est po-

sterius origine ad hoc quod est Filium nasci. Si Filius autem non acciperet a Patre vim spirativam, esset quia inter ipsos inveniretur aliqua oppositio; & ratione hujus oppositionis, si Filius non spiraret, recte inferretur, quod deberet passive spirari. Hæc autem oppositio non est in hac ratione inter Patrem, & Filium, est tamen inter Patrem, & Spiritum Sanctum, & inter Filium, & Spiritum Sanctum; & hæc est differentia, & disparitas inter utrosque ex eodem Cauvino.

Ad VI. Idem Cauvinus dicit, quod quum Pater sit principium fontale totius deitatis procedentis, necessario radicat vitam spirativam; pariter Filius quum sit genitus consubstantialiter a Patre, & a Patre accipiat illa omnia, in quibus illi non opponitur; accipit etiam ab illo vitam spirativam, utpote sibi non oppositam; unde utrique est necessarium opponi intra hanc lineam cum Spiritu Sancto, quem producant.

DISSERTATIO CXXX.

De Existentia Angelorum; de Hæresibus contra illam, & de earundem Auctoribus; ac de illius probationibus, tum ex auctoritate, tum ex ratione.

Angelorum nomen exponimus primo, deinde rem, quæ sub nomine continetur. Angelus vox græca est, ἄγγελος, quæ latine vertitur, nuntius; derivata a græco verbo; ἄγγελλειν; latine nuntiare. Non autem est nomen naturæ, sed officii: Unde Augustinus in psal. 103. Spiritus Angeli sunt, & cum spiritus sunt, non sunt angeli; cum vero mittuntur, sunt angeli. Angelus enim officii nomen est, non naturæ. Queris nomen hujus naturæ? Spiritus est: Queris officium? Angelus est. Concinit Ambrosius in c. 1. epist. ad Hebræos: Angelus nomen officii est, non naturæ: Qui etiam semper sunt spiritus, sed non semper angeli vocari possunt. Queris hujus naturæ nomen? Spiritus est. Queris officii? Angelus; quia Angelus græce, Nuntius latino dicitur. Sic erit homo nomen naturæ, miles officii: Sic qui erant jam spiritus conditi a creatore Deo, facit eos angelos, mittendo eos nuntiare, quod jusserit.

Concinit & Gregorius magnus hom. 34. in Evangel. ante medium: Angelorum vocabulum nomen est officii, non naturæ. Nam sancti illi cælestis patriæ spiritus semper quidem sunt spiritus, sed semper vocari angeli nequaquam possunt; quia tunc solum sunt angeli, cum per eos aliqua nuntiantur. Unde & per Psalmistam dicitur: Qui facit angelos suos spiritus. Ac si patenter dicat: Qui eos, quos semper habet spiritus, etiam cum voluerit, angelos facit.

Hinc nomen idem, tum in sacris, tum in profanis libris, aliis etiam tributum legimus, etsi spiritus non sint; quia officium, quod Angeli exercent, & propter quod Angeli dicuntur, exercebant. Mercurius a Græcis græco vocabulo dictus est angelus, quum Jovis nuntius esse putaretur. Eodem nomine iris, quæ serenitatis, & aurora, quæ solis, nuntiæ sunt. Hæc apud prophanos Scriptores. In sacris vero Bibliis Malachiæ 2. Angeli nomen tribuitur Sacerdoti: Labia Sacerdotis custodiunt scientiam.

scientiam, quoniam Angelus Domini exercituum est. Matth. 11. a Christo Domino datur Joanni Baptistæ: *Ecce ego mitto Angelum meum.* Et Isai. 11. Ipsemet Christus *magni consilii angelus vocatur;* quia, ut ait Basilus lib. 2. cont. Eunomium, Patris voluntatem Sanctis suis annuntiat. Et, ut alia omittamus, in Joannis Apocalypsi Episcopi Angeli appellantur c. 2. *Angelo Ephefi Ecclesia scribe;* & num. 12. *Et Angelo Pergami Ecclesia scribe;* & num. 18. *Et Angelo Thyatira Ecclesia scribe;* & sic deinceps. Denique ex Irenæo lib. 4. advers. hæres. c. 79. advertimus, quod si angeli nomen piis hominibus datur, quando cœlestia annuntiant, datur etiam impiis, quando scelerum sunt; & malorum operum hominibus ex Diabolo nuntiatores; unde dicuntur angeli Satanæ, quod pariter in Evangelio observamus, quando legimus, & Matth. 25. *Diabolo, & angelis ejus;* & II ad Cor. 12. *Angelus Satana &c.* Hæc de nomine sint satis.

Rem, quæ sub nomine continetur, modo exponentes, dicimus pro nunc, majora inferius dicturi, quando de Angelorum natura sermo erit; quod Angeli sunt naturæ quædam intellectuales, quæ sunt mediæ inter Deum, & homines: Deo sunt quidem inferiores, superiores vero hominibus; unde psal. 8. dicitur de homine: *minuisti eum paulo minus ab Angelis;* quemadmodum explicant ex Patribus non pauci. Etiam II. Petri 2. habetur: *Angeli fortitudine, & virtute cum sint majores, non portant &c.* Gentiles Philosophi eos appellare consueverunt Intelligentias, Genios, Dæmones, Deos secundarios, cœlorum animas, species separatas, motores cœlorum &c.; ut ex antiquissimo Ethnicorum Theologo, ac Poëta, meminit Hesiodus in lib. 1. apud Petavium theolog. dogmat. 1.3. lib. 1. c. 1. n. 1., & tit. 1. lib. 8. c. 4.: Ex nostris testantur Tertullianus in apologet. c. 22., & Cyprianus lib. de Idolol. vanit. At in sacris libris, præter Angeli nomen, habent quoque alia; nimirum, ut ait Rab. Moyses, Elohim, hoc est Deos, tanquam divini consilii participes; & Augustinus lib. 9. de civit. Dei c. ult. ostendit, Angelos in Scripturis vocari Deos; ut quando dicitur in psal. 49. *Deus Deorum Dominus loquutus est.* Vocantur etiam Spiritus ab Apost. ad Hebr. 1. *Omnes sunt administratorii Spiritus in ministerium missi;* quod quidem nomen, ut vidimus, naturam explicat, non officium. Unde Auctor libri de cœlesti

Hierarchia, qui dicitur Dionysius Areopagita c. 2. *Non existimemus cœlestes, ac divina specie praditos Spiritus &c.* Et Tertullianus apologet. c. 22. *Omnis Spiritus ales est; hoc est Angeli, & Dæmones.* Cæ-

terum apud Hebræos מלאכי,

hoc est ἀγγέλαι, videlicet Nuntii, communi vocabulo dicti sunt; & invisibiles substantiæ esse, seu Spiritus, reputati. Ad eorundem existentiam devenientes, errores contra illam enumeramus, & qui fuerint auctores, referimus; ut postmodum existentiam ipsam, tum auctoritate, tum ratione, probemus.

Primo ponimus Atheos; qui nihil, præter visibilia, & corporalia, credunt. Quum autem sint Angeli spirituales creaturæ, non generatione propagatæ, sed a Deo omnes, & singulæ creatæ; si illas Athei admitterent, omnino deberent concedere creatorem illarum, quem tamen, ut corrupto cordi assentiantur, cæca prorsus mente, inficias eunt.

Secundo sunt aliqui Ethnici Philosophi antiqui, quos memorat Aristoteles lib. 8. physic. tex. 52., & 57., & lib. 12. metaphysic., & quorum meminit quoque S. Thomas lib. 2. con. Gentes c. 46., & opusc. 15. c. 1. & 2., & 1. p. q. 50. ar. 1. Ubi ait. *Ignorantes vim intelligendi, & non distinguentes inter sensum, & intellectum, nihil esse existimaverunt in mundo, nisi quod sensu, & imaginatione apprehendi potest. Et quia sub imaginatione non cadit nisi corpus, existimarunt, quod nullum ens esset, nisi corpus.*

Tertio adducimus Sadducæos, qui, ut refert S. Lucas Actor. 23. 8. *neque resurrectionem fore credunt, neque Angelum esse, neque Spiritum.* Cum Sadducæis Samaritani pariter conveniebant. Et adeo illis Spiritus idea impossibilis erat, ut Deum quoque corporeum esse sentirent; ut testantur Epiphanius hæres. 14., & Leonius lib. de Sectis. Hoc tamen mirum Scriptoribus omnibus accedit, quod quum Sadducæi quinque Moisis libros recipebant, seu Pentatheuchum, Spiritus deinde, & Angelos negarent, quorum mentio in libris illis est pervia, & frequentissima. Immo magis admirari pergunt, observantes, quod Angelorum notitiam, quam Gentiles Philosophi sine sacrorum librorum adiutorio assequuti sunt, ipsimet Judei, quales erant Sadducæi, & Samaritani, cum suis quoque Bibliis assequi detrectarunt.

Quarto

Quarto Georgius David, Delphis in Batavia natus, circa annum 1555. ex Sectariis Lutheri haud alteri secundus in impietate, & hæresi, negavit apertissime, Angelos esse. Testatur Cochleus de dictis, & factis Lutheri de anno 1545.; pariter Lindanus in Dubitatio; & Coccius lib. 4. de Angelis ar. 1.

Quinto Libertini statuunt, unum esse immortalem Dei Spiritum, qui omnia in omnibus operetur; unde Angelos nihil esse fingunt. Apud Coccium citatum referunt Joannes Calvinus, contra Libertinos, Lindanus in Dubitatio, & Præteolus de hæresibus.

Sexto scribitur Andreas Hiperius, qui floruit 1560., & ex aliorum sententia lib. 2. methodi theologici asseruit, ut refert cit. loc. Coccius, at non explicans, num Hiperius sequutus fuerit errorem, quem narravit, an vero impugnauerit. Dicit enim: „ Nonnullos imaginari, Angelos esse motus, vel affectiones animorum in nobis, „ qui tacite subinde irrepunt; bonos autem „ vocari, quando ad rem bonam, malos, „ quando ad rem malam, instituunt, vel „ exercent. Negant igitur spirituales, & per „ se subsistentes, esse substantias. „ Cæterum hoc ipsum Sadducæos intellexisse, „ habemus apud Estium in II. dist. 2. §. 1. qui scribit. „ Per Angelos non Spiritus, „ aut substantias, aut personas aliquas intelligi volebant, sed occultas inspirationes, quibus, quasi Dei nunciis, homines „ admonerentur voluntatis divinæ. „

Septimo subdit idem Estius, quod Sadducæorum errorem ex parte resuscitarunt hodie Anabaptistæ, dum Angelorum custodiam, & Dæmonum oppugnationem, ad solas transferunt cogitationes, vel bonas, vel malas. Verum eidem Estio assentiri nullatenus possumus, quando asserit, quod nulli post Christum natum Hæretici leguntur eo progressi, ut cum Sadducæis Angelicam naturam prorsus negarent; quum ex iis, quæ modo retulimus, contrarium plane habeatur. Mado ad erroris impugnationem descendimus, Angelorum existentiam tum auctoritate, tum ratione, probantes.

I. Probatur ex veteris testamenti libris. Gen. 16. 7. Cum inuenisset Agar Angelus Domini, dixit ad illam: Agar, ancilla Sarai, unde venis? & quo vadis? Qua respondit: A facie Sarai, domina mea, ego fugio. Dixitque ei Angelus Domini: Revertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius: multiplicans multiplicabo semen tuum, &

non numerabitur pro multitudine. Eæ sunt circumstantiæ in hoc facto, quæ nullatenus possunt internis motibus, aut cogitationibus, aut inspirationibus, applicari. Numer. 22. 31. Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit Angelum stantem in via evaginato gladio, adoravitque eum pronus in terram. Josue 5. 13. Cum autem esset Josue in agro urbis Jericho, vidit virum stantem contra se, evaginatam tenentem gladium, perrexitque ad eum, & ait: Noster es, an Adversariorum? Qui respondit: Nequaquam, sed sum princeps exercitus Domini, & nunc venio. Cecidit Josue pronus in terram, & adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad servum suum? Psal. 102. 20. Benedicite Domino omnes Angeli ejus; potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus. Psal. 103. 4. Qui facis Angelos tuos Spiritus, & ministros tuos ignem urentem. Psal. 148. 2. Laudate eum omnes Angeli ejus: Laudate eum omnes virtutes ejus. Daniel 7. 10. Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Tobie 12. 15. Ego sum Raphael Angelus, unus ex septem, quia stamus ante Dominum. 18. Cum essem vobiscum per voluntatem Dei eram. 19. Videbar quidem vobiscum manducare, & bibere, sed ego cibo invisibili, & potu, qui ab hominibus videri non potest, utor. Tempus est ergo, ut revertar ad eum, qui me misit. 21. Et cum hæc dixisset, ab aspectu eorum ablatum est, & ultra eum videre non potuerunt. His addimus, & duos Angelos Sodomam missos; Gen. 19. & Angelum, quem deprecatus est Abraham, ut famulum suum, in Mesopotamiam missum, comitaretur. Gen. 24. Item Judic. 2., Mai. 6., Psal. 99. 7., & alibi passim; in quibus omnibus locis de Angelis Scripturæ divinæ loquuntur, tanquam de personis, officia exercentibus, munera varia obcuntibus, cum hominibus tractantibus, loquentibus, bellantibus &c.; quæ quidem omnia non possunt de motibus, cogitationibus, & inspirationibus, explicari.

II. Probatur ex novi testamenti libris. Lucæ 1. 26. Mense sexto missus est Angelus Gabriel ad Virginem, desponsatam Viro, cui nomen erat Joseph &c. Lucæ 12. 9. Ecce Angelus Domini stetit juxta Pastores, & claritas Dei circumfulsit illos, & dixit illis Angelus: Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator. Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum, & dicentium

zium: Gloria in altissimis Deo; & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Heb. 12. 22. Accessistis ad multorum millium Angelorum frequentiam. Et n. 13. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede ad dextris meis, quo ad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nonne omnes sunt administratorii Spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capient salutis? I. Petr. 3. 22. Profectus est Christus in cælum, subjectis sibi Angelis, & Potestatibus, & Virtutibus. Apocalyp. 5. 11. Et vidi, & audiui vocem Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & Seniorum, & erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna: Dignus est agnus &c. Eadem habentur Heb. 1. 14. Apocalyp. 22. 9. II. Petr. 2. Verba autem ita sunt clara: ut nullo modo possint ad motus, cogitationes, inspirationesque, detorqueri.

III. Ex Conciliis. Concilium Nicænum I., & Concilium Constantinopolitanum I. in Symbolo: *Visibilem, & Invisibilem*. Nominine creaturarum invisibilem veniunt Angeli. Expressius Concilium Lateranense IV. sub Innocentio III., & habetur in cap. firmiter &c. *Deus est creator omnium visibilem, & invisibilem, spiritualem, & corporale, qui condidit utranque naturam, spiritualem, & corpoream, angelicam videlicet, & mundanam*. A Cardinale Brancato de Lauræa citantur hæc alia Concilia in sua Epitome Canonum verb. *Angelus*. Concilium Ephesinum generale I., ubi dicitur, quod Angeli nomen est officii, non naturæ. Concilium Bracarense I. c. 5. ubi habetur, quod Angeli non habent substantiam divinam. Concilium Romanum II. sub Zacharia, ubi legitur, quod Angelorum nomina non alia sint suscipienda, nisi quæ habentur in Scriptura; alia enim sunt nomina Dæmoniorum.

IV. Probatur ex Patribus Græcis. Auctor libri de cœlesti Hierarchia c. 2. *Non existimemus cœlestes, ac divina specie prados Spiritus, multis pedibus, multisque esse faciebus &c.* Eadem scribit in eodem libro c. 4. Justinus Martir Dialog. cum Tryphone: *Quod quidam ederint Angeli scriptum est; non tamen eodem, quo nos, alimentum utuntur*. Irenæus lib. 2. c. 6. *Multi sunt, & innumerabiles circa Factorem Angeli, quemadmodum omnes consentunt Prophetæ, dena millium denu millium assistere ei, & multa millia millium ministrare ei*. Origenes hom. 1. in Genes. Cum ea, quæ facturus erat Deus, ex spiritu constarent, & corpore, ista de causa in principiis, & ante om-

PAR. II.

nia, Cælum dicitur factum; idest omnis spiritalis substantia, super quam, velut in throno quodam, & sede Deus quiescit. Eusebius Cæsariensis de demonst. evangelic. lib. 4. c. 1. *Cum Deus vellet divitiarum suarum thesauros pluribus impertiri, essetque jam jam omnem rationalem creaturam in lucem producturus, incorporeas videlicet quasdam, atque intelligentes, & divinas potestates, Angelosque, atque Archangelos, materiaque expertes, & omni parte puros Spiritus praeduxit*. Basilii ad Psal. 32. *Angelos initio ut essent, Verbum opifex omnium condidit*. Nazianzenus orat. 38. *Primum angelicas, & cœlestes virtutes cogitavit*. Nyssenus or. 4. *Est autem angelica quidem incorporea, altera vero species nos homines sumus*. Chrysostomus ad c. 6. Isai. *Seraphim Spiritus dicuntur Virtutes incorporea superna illius, ac numerosissima multitudinis, quarum virtutem, & beatitudinem, per earum nomen claturam, quis possit nosse?*

V. Probatur ex Patribus Latinis. Tertullianus in apologet. c. 22., cujus verba recitavimus supra. Lactantius lib. 4. instit. c. 6. *Magna inter hunc Dei Filium, & ceteros Angelos differentia est. Illi quidem ex Deo taciti Spiritus exierunt, quia non ad doctrinam Dei tradendam, sed ad ministerium creabantur. Ille vero cum sit & ipse Spiritus, tamen cum voce, ac sono ex ore Dei processit*. Hilarius ad Psal. 118. *Si enim Angeli parvulorum Patrem nostrum quotidie vident, qui in cælis est, possumus testimonia eorum metuere, quos & nobiscum manere, & Deo quotidie scimus assistere*. Ambrosius ad c. 1. Lucæ: *Apparuit Angelus, & nunc praesto est, sed non videtur. Neque enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est videndi, est gratia promerendi, ut videre possimus*. Augustinus lib. 11. de civit. Dei c. 32. *Ut volet quisque accipiat, dum tamen Angelos sanctos in sublimibus cæli sedibus, non quidem Deo coaeternos, sed tamen de sua sempiterna, & vera felicitate securos, ac certos esse, nemo ambigat*. Hieronymus ad psal. 46. *Deus sedet super sedem sanctam suam. Angeli pro innocentia eorum dicuntur sedes, quia non peccarunt. Inde dixit: Cælum mihi sedes est*. Fulgentius de fide ad Petrum c. 3. *Illos, quos terrenorum corporum gravat nulla lutulenta materia, idest angelicos Spiritus, quis non videat non unius naturæ esse cum Deo, sed factos ex nihilo?*

VI. Probatur ex antiquioribus Scholasticis. Magister Sententiarum in 11. dist. 2. *Simul creata est spiritalis creatura, idest an-*

B b

geli.

gelica, & corporalis; secundum quod accipi potest illud Salomonis: *Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul; idest spirituales, & corporalem creaturam.* Hugo Victorinus trac. 2. eruditionis theologicæ c. 1. Cum in Angelos, & Homines distincta sit rationalis creatura, primum de Angelis agendum videtur &c. Albertus magnus ad c. 1. Lucæ: *Angelus definitive est in loco; & cum est in uno loco, non est in alio; & cum est in cæla, non est in terra; & cum est in medio, non est in extremis.* S. Thomas 2. cont. Gent. c. 46. & 47., de potentia q. 6. ar. 10. p. 1. q. 50. ar. 1. & q. 52. ar. 2. *Esse in loco diversimode convenit corpori, & Angelo.* S. Bonaventura p. 2. Breviloquii c. 8. *Sicut Angeli a Deo aversi statim sunt obstricti per inpenitentiam, sicut Angeli ad Deum conversi statim fuerunt confirmati per gratiam, & gloriam in voluntate.* Egidius Romanus lib. 1. Hexamer. c. 15. *Prima fuerunt producti Angeli, postea fuerunt distincti.*

VII. Probatur ex Philosophis Gentilibus. Hostenes, antiquissimus Philosophus citatur a S. Cypriano lib. de Idolorum vanitate sub his verbis: *Magorum precipuus Hostanes, & formam veri Dei negat conspici posse, & Angelos veros sedi ejus assistere, dicit.* Idem asserit in eodem loco de Platone Cyprianus: *In quo & Plato pari ratione consentit, & unum Deum servans, ceteros Angelos, vel Dæmones, dicit.* De Platone testatur etiam Tertullianus in apologetico c. 22. Plato insuper testatur de Socrate; ait enim Ammonius in Comment. ad librum Aristotelis de Categoriis in c. de substantia: *Interrogante Timæum Socrate, quid est Deus? Ait ille: Quid non sit, equidem scio; quid autem sit, nescio. Nam non esse corpus, neque colorem, neque Angelum, nec hujusmodi quicquam, sed his omnibus prestare novi: Quid autem sit, ignoro.* Et quanvis Plato Angelorum nomen non usurpet, sed Dæmonum, testatur tamen Augustinus lib. 9. de civit. c. 19., eosdem esse apud nos Angelos, qui apud Ethnicos Dæmones dicebantur: *Eosdem ab aliis Angelos dici, quos ipsi Dæmones nuncupant; & ex Labeone refert.* Augustinus insuper lib. 2. de civit. c. 14. de Labeone, & de aliis Ethnicis Philosophis testatur. Aristoteles lib. 1. de Cælo c. 9. ex motu cælorum infert Angelos esse: Item lib. 8. Physicorum ait, astra ab Angelis moveri. Etiam lib. 12. Metaphys. eadem asserit: De Platone insuper, & Aristotele, testimonium habemus S. Thomæ opusc. 15. c. 1. & 2.

VIII. Rationibus. I. Ex S. Thoma; quæ sic proponitur a Cauvino: Id, quod præcipue intendit Deus in rebus creatis est bonum Universi consistens in assimilatione ad seipsum, sed perfecta assimilatio non habetur, effectu non imitante causam in eo, per quod causa agit, vel producit: ergo in Universo debet dari creatura sic imitans Deum; nempe intellectualis tantum, vel incorporea, aut complete spiritualis; sed hujusmodi creatura non potest esse, nisi Angelus: ergo &c. Minor subsumpta negari non potest, quia nos loquimur de majori assimilatione, quæ non in animabus rationalibus, sed in Angelis, verificatur. Sed de hoc fusius in solutione argumentorum. II. Sine Angelis non haberetur perfectio Universi; sed perfecta sunt quæcunque creavit Deus: ergo Universum creavit Deus perfectum: ergo in illo creavit Angelos. Major probatur: Sunt in mundo creaturæ pure materiales, & corporeæ, sunt creaturæ ex parte materiales, & corporeæ, ex parte vero immateriales, & incorporeæ: ergo debent esse pariter, ut mundus sit perfectus, creaturæ pure immateriales, & incorporeæ; sed isti sunt Angeli: ergo sine Angelis non habetur mundi perfectio. III. Sicut esset improprium, quod Pictor exponeret tabulam eximia arte depictam solis cæcis, & cæcutientibus; aut Musicus harmonici cantus chorum solis surdis, & surdastris: Ita fuisset Deo non conveniens exhibere mirabilem mundi structuram cæcis, & surdis, quæ sunt creaturæ materiales, & cæcutientibus, & surdastris, quæ sunt homines; & illam non exponere creaturis perfecte videntibus, & intelligentibus, quales sunt Angeli. Ita Esparza lib. 2. q. 1. ar. 18. IV. ex mirabilibus, quæ operari videmus a Magis, & quæ naturæ vires superare cognoscuntur: Hæc autem dici non potest, quod operentur a Deo, nec ab hominibus, nec ab animabus separatis: ergo a Dæmonibus: ergo ab Angelis. V. ex aliis, quæ operantur ab Energumenis & Arreptitiis, quæ nec pariter possunt auctorem habere, nec homines, nec animas separatas: ergo Dæmones: ergo Angelos. Hæc duæ ultimæ rationes a quibusdam tribuuntur naturalibus causis, quibus non assentimur, ut mox videbimus. Assentimur autem iis, qui dicunt, nec has duas ultimas, nec priores alias esse rationes demonstrativas; ut sunt Estius, Frassen, Cacheranus, Jueninus, Vasquez, alique, contra quosdam Thomistas,

missas, & præcipue contra Calvinum, putantes, primam S. Thomæ perfectam esse demonstrationem. VI. rationem Aristotelis ex Cælorum motu positam non approbamus, ut plerique etiam ex suis non approbant; quia motus illi rectius ab alijs Philosophis refunduntur, ut ait Cacheranus, vel in formam propriam corporum cælestium, vel in impulsu corporibus cælestibus a Creatore creationis initio impressum, vel immediate in ipsum Deum, Cælos conservantem cum virtute illa, cum qua ipsos condidit. Et quia etiam multo plures sunt Angeli, quam Cæli; unde illi, qui supersunt, intelligentiæ Cælorum non essent; ac per consequens juxta Aristotelis mentem oriarentur. A primo autem ad ultimum dicimus, allatas naturales rationes non ut demonstrativas nos proponere, sed ut mere probabiles; & sic eas intendimus quoque, & non aliter, sustinere.

Arguunt Adversarii I. Moïses in mundi creatione Angelos non recensuit; debbat tamen illos recensere, ne increati a Judæis crederentur: ergo si non sunt increati, nec pariter fuerunt a Deo creati: ergo non sunt. II. Angeli nec in Scripturis, nec apud Patres, habent nomen, quod ipsorum naturæ conveniat, sed tantum nomen, quod convenit ipsorum officio: ergo non sunt, quantum attinet ad naturam, sed solum quantum attinet ad officium. III. Ratio S. Thomæ perita a similitudine Universi ad Deum nihil probat pro intento: ergo inefficax. Probatur antecedens. Nullum agens per intellectum, & voluntatem sibi assimilat effectum in natura sua, sed tantum in idea, quæ est in ipso: ergo pariter Deus sibi assimilat effectus in idea. IV. Effectus Magorum negantur a multis, & dicuntur vel illusiones, vel apparentiæ, vel præstigiæ: ergo nihil ex illis infertur pro existentia Angelorum. V. Negantur etiam a plerisque mirabilia, quæ operari videmus ab Energumenis, dicendo quod proveniant vel a Deo, vel a naturalibus causis: ergo pariter nihil ex illis concluditur ad præfatæ existentiae favorem. VI. Ex Augustino lib. de quantitate animæ c. 34. *Quemadmodum fatendum esset animam humanam non esse Deum, ita præsumendum nihil inter omnia, quæ creavit, Deo esse propinquius*: ergo non sunt Angeli; quia si essent, Deo essent propinquiores anima. VII. Angeli non sunt præstantiores anima rationali: ergo secunda ratio a nobis allata corrui-

P. R. II.

Sequitur consequentia; quia ex illa probatur existentia Angelorum, supponendo Angelos esse medios inter animas rationales, & Deum, adeoque animabus superiores, & præstantiores. Antecedens probatur ex S. Augustino cit. loc. *Aliquid esse deterius anima hominis, scilicet animam bruti, aliquid par, ut Angelus, melius autem nihil*. Et lib. 3. de libero arbitrio: *Animas rationales superioribus Potestatibus esse officio impares, natura vero pares*. Et lib. 83. qq. quæst. 54. *Nihil est melius anima rationali, nisi Deus*. Et ex S. Bernardo lib. 5. de consider. c. 3. *Spiritus est Deus, sunt & Angeli, & hi super te, sed Deus natura, Angeli gratia superiores sunt*.

Respondemus ad I. Nihil Moïsen de Angelis dixisse, quia Judæorum Populus non erat affuetus res spirituales audire, vel percipere, sed tantum corporeas, & materiales; unde minus aptos putavit eos ad ipsorum intelligentiam. Responsio est S. Joannis Chrysostomi hom. 2. in Genesim dicentis: *Nihil de invisibilibus virtutibus differis, neque dicit: In principio fecit Deus Angelos, vel Archangelos. Non simpliciter, neque temere, hanc nobis doctrinam paravit; Judæis enim loquebatur, qui toti præsentibus rebus inhiabant, neque spirituale quicquam comprehendere valebant. Itaque eos a sensibilibus ad cognoscendum Universi Opificem inducit*.

Ad II. vel dicitur, quod officii nomen supponit naturam; ut quando dicimus Principem, Legatum, &c. supponimus hominem, qui est Princeps, vel Legatus; non enim exerceri potest officium, quod personam exigit, ab eo, qui non est: Vel dicitur, quod officii vocabulum ad naturam translatus est, ut in aliis quoque observamus: unde factum est, quod Angeli communi vocabulo, tum in Scripturis, tum in Patribus, sive Latinis, sive Græcis, tum in Theologis, & in Scriptoribus omnibus, spirituales illæ substantiæ vocarentur. Utraque responsio est Estii, Juenini, &c.

Ad III. Discrimen est inter agentia creata, & Deum; nam illa quum producant effectus, non naturales, sed artificiales, non imitantur naturam, sed artem, & ideam sui. Non sic vero Deus, qui in effectibus suis intendit similitudinem suam imprimere; unde Gen. 1. dixit de homine, quem creare volebat: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*; quæ quidem verba intelliguntur per intellectum, & voluntatem, ut cum S. Thoma commu-

B b 2 niter

niter explicant Theologi.

Ad IV. immerito tribuuntur causis naturalibus Magorum effectus; vel enim pro naturalibus causis intelligunt irrationales creaturas, vel animas separatas. Non possunt tribui irrationabilibus creaturis; quia istæ verborum vim, quæ adhibentur a Magis, non præsentiant; nec pariter obtemperare possunt signis quibusdam, pactis, ac fœderibus, quibus utuntur Magi. Nec pariter animabus separatis adscribi valent; quia animæ non habent, nec habere possunt, plus naturalis virtutis, quando sunt separatæ, quam habeant, quando sunt corporibus unitæ. Sunt igitur Dæmones, quorum auxilium Magi implicant, & illis præsto sunt, ut operentur illa, ad quæ per pacta, sive expressa, sive tacita, se obligarunt.

Ad V. Quæ vero operantur Energumeni, majora sunt, quam quæ agi possint a creaturis irrationalibus, vel ab animabus separatis. Non possent per has quidem ignotis, & alienis linguis, de repente, & expedite loqui; non possent res occultas, vel in longinquo positas manifestare; non possent de scientiis, quas nunquam excellerunt, ex professo tractare. Est nec creaturarum irrationalium hæc facere, quarum est incapax ipsarum natura? Vel animarum separatarum hæc præstare, quæ corporibus unitæ omnino nesciebant?

Ad VI. Augustini auctoritas Angelos non negat, sed ad summum vel facit æquales animabus nostris, vel illis non tribuit, quæ Scriptores alii ad eorum excellentiam adscribunt. Unde ex hoc potius Angelorum existentia confirmatur, quamvis ipsorum præstantia diminuatur. Verum, si bene Augustini verba intelligantur, nec etiam diminuitur; quia non loquitur de naturæ, sed de gratiæ, donis, quæ aliquando in hominibus possunt esse æqualia, vel etiam majora, illis, quæ sunt in Angelis. Potest etiam dici, quod humanæ animæ nomine intelligat substantiam omnem spirituales, qua vere nihil est, quod sit Deo propinquius. Nomine autem spiritualis substantiæ intelliguntur etiam Angeli.

Ad VII. negatur, Angelos non esse naturæ præstantiores hominibus; quia, ut de homine dicitur psal. 8., minoratus est paulo minus ab Angelis; & ut Augustinus lib. 11. de Civit. c. 5. ait: *Angelica natura omnia cetera, quæ Deus condidit, naturæ dignitate præcedit.* Cæterum Augustinus ipse lib. 1. retractat. c. 26. explicans verba illa prædictæ quæst. 54. sic eadem emendare videtur: *Ubi dixi, quod omni anima melius, id Deum dicimus; magis dici debuit; omni creato spiritu melius.* Sic pariter intelligendus est Bernardus.

DISSERTATIO CXXXI.

De Auctore, & creatione Angelorum; de erroribus antiquorum, & de sentiis recentiorum, circa illa; & de loco, & tempore creationis ipsorum, juxta Patrum traditionem, & Theologorum doctrinam.

Angelorum Auctorem Deum solum esse, de fide est; at non ideo apud omnes hoc fuit adeo exploratum, ut errores contra hanc fidei veritatem non fuerint. Fuerunt sane, & illorum, qui eos genitos dicere ausi sunt, & illorum, qui a Deo non creatos affirmare non erubuerunt. De his primo loco in hac Dissertatione tractabimus; postmodum de aliis, quæ in ejusdem titulo præmisimus.

Primo ponitur Basilides, qui dixit, alios An-

gelos ex aliis esse natos, ac eorum quemlibet unum fecisse cælum, usque dum cælos tercentos sexagintaquinque condissent. Testantur Epiphanius, Philastrius, & Theodoretus, in Basilidis hæresi recensenda.

Secundo Faustus Manichæus fingit Deorum agmina, & Angelorum cohortes innumerabiles; at negat hæc omnia fuisse a Deo creata, verum de sua substantia genuisse, affirmat. Citatur Augustinus lib. 15. contra Faustum c. 5.

Ter;

Tertio Proclus Philosophus in Elementis Theologicis somniavit, minores Angelos a majoribus generari. Refert Coccius lib. 4. de Angelis ar. 1.

Quarto Hermannus Risvich commentus est, Angelos, sive boni sint, sive mali, a Deo creatos non esse; quum hoc nullibi in Scriptura inveniatur. Ex Bernardo Lutzemburgio narrat Coccius cit. loc.

Ex adverso alii a Deo creatos Angelos volunt, sed ab æterno. Tribuitur I. hic error Platoni, qui, Augustino teste, lib. 8. de civit. Dei c. 14. 15. 16., docuit, Dæmones esse genere animalia animo passiva, mente rationalia, corpore aerea, tempore æterna. Nomine autem Dæmonum Angelos intelligit, ut in præterita Dissertatione diximus.

Secundo adscribitur Aristoteli; quia, quum posuerit mundum ab æterno, ab æterno etiam posuit cœlos, qui sunt mundi partes; & ab æterno quoque admittere debebat Angelos, quos voluit esse Cœlorum intelligentias, & qui cœlos moverent.

Tertio impingitur S. Basilio hom. 1. Exameron dicenti: *Erat sane status quidam mundi generatione superior, abstractis illis a concrezione materia potentiis, mundo præstantioribus, pro decore accommodatus, temporis etiam conditione anterior, æternus nimirum, ac perpes.*

Quarto imponitur Hieronymo sup. Epist. ad Titum c. 1. scribenti: *Sex millia nondum nostri temporis complentur annorum, & quanta tempora, quantasque seculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, caterique Ordines, Deo servierunt?*

Verum utrumque Ecclesiæ Doctorem ab hac labe liberandum putamus, si pro primo dicamus, in ea fuisse opinione, ut voluerit Angelos ante mundum, adeoque ante cœlorum motum, fuisse a Deo creatos; & quum tempus in cœlorum motu consistat, si Angeli ante hunc motum creati fuerunt, fuerunt pariter ante omne tempus creati. Quod autem ante tempus creatum dicitur, dicitur etiam largo modo æternum; quatenus nimirum, quod nullo tempore præcedatur. Pro Hieronymo vero dicimus, in ipsius verbis non legi æternitatem creationis Angelorum, sed quod fuerint per longa tempora a Deo Angeli creati ante rerum omnium creationem; hoc autem non est, fuisse Angelos ab æterno creatos.

Dicimus ergo I. de fide esse, Angelos fuisse

a Deo creatos, & tempore, non ab æterno, creatos.

I. Probatur ex Scripturis. Esther 13. *Tu fecisti cælum, & terram, & quicquid cæli ambitu continetur; Dominus universorum tu es.* Quum ergo Deus fecerit cælum tempore, non ab æterno, tempore pariter & ipse fecit quicquid cæli ambitu continetur, hoc est Angelos. Psal. 148. *Laudate eum omnes Angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus: Laudate eum sol, & luna, laudate eum omnes stella, & lumen: Laudate eum cæli cælorum, & aqua omnes, quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini: Quia ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt.* Si creaturæ aliæ, quæ Deum laudant, a Deo factæ sunt, a Deo etiam facti sunt Angeli; & si aliæ tempore, non ab æterno creatæ sunt, tempore etiam, & non ab æterno, creati sunt Angeli. Joan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ad Rom. 11. *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso, sunt omnia.* Ad Coloss. 1. *In ipso condita sunt universa, sive throni, sive dominationes, &c. Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes.* Ergo omnia a Deo creata, & tempore creata.

II. Probatur ex Conciliis. Concilium Nicænum I., & Constantinopolitanum I., in Symbolo fatentur, Deum esse creatorem visibilium, & invisibilium; nomine invisibilium veniunt Angeli. Concilium Bracarense I. c. 5. decernit, Angelos non habere substantiam divinam: ergo vult esse creaturas: ergo a Deo creatas. Concilium Lateranense IV. sub Innocentio III. in cap. firmiter, in quo legitur: *Unum est universorum principium, Creator omnium visibilium, & invisibilium, spiritualium, & corporalium, qui sua omnipotenti virtute, simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spirituales, & corpoream, angelicam scilicet, & mundanam; & deinde humanam, quasi communem ex spiritu, & corpore constitutam.* Quibus verbis declaratur, & Deum creasse Angelos, & non ab æterno, sed tempore creasse. Concilium Constantinopolitanum generale VI. act. 11., in qua lecta est epistola Sophronii, & probata a Patribus omnibus. In ea autem epistola continetur, Deum condidisse omnia invisibilia, & visibilia, creaturam spirituales, & corporealem, & omnia tempore, non ab æterno, creasse.

III. Probatur ex Patribus. Epiphanius hæres. 65. *Clare indicat divina Scriptura, quod*

ne-

neque post sydera facti sunt Angeli; neque ante cælum, & terram; cum palam intrasmutabile sit dictum hoc, quod ante cælum, & terram, nihil erat ex creatis. Victor Antiochenus ad c. 12. Marci: Angelorum multitudo, tametsi ingens, per generationem non est multiplicata, neque unquam multiplicabitur, sed tantum per creationem. Theodoretus in Epitome divinorum decretorum c. de Angelis: Angelos, nec ut Graecorum Poetae, & Philosophi, in Deos referimus; nec in masculinum, & femininum sexum incorpoream naturam distinguimus; nec intemperantis coitus, qua sub aspectum non cadunt, Potestates accusamus; neque, ut statuunt Hæreticorum fabula, esse creationis effectores definimus; neque coeternas esse dicimus Deo universorum, &c. Immortali natura supervacanea est generis divisio; neque enim incremento opus habent, cum non diminuantur; neque coitu, cum sint a corporibus liberi. Cyprianus in proœmio libri de Operibus Christi: Deus vero his omnibus (Angelis) non arctatur, sed excedens omnia, & æternaliter antecedens potestas, & virtus, nihil habet coævum, nec immonstratis ejus profundum ulla creatura, vel cælestis, vel terrena, metitur. Ambrosius ad c. 1. ep. ad Hebr. Sic qui erant jam Spiritus conditi a Creatore, facit eos Angelos, mittendo eos nuntiare, quod jusserit. Augustinus de Genes. ad liter. lib. 4. c. 24. Procul dubio universam creaturam, in qua ipsi (Angeli) sunt principaliter conditi, in ipsa Verbo Dei prius noverunt.

IV. Probatur Rationibus I. Si Angeli non fuissent creati, sed geniti, vel fuerunt geniti per externam generationem, vel per internam: Non per externam; quia non sunt corporei: Neque per internam; quia hæc soli Deo convenit, qui est infinitus intelligens: ergo non fuerunt geniti, sed creati: ergo a Deo creati; quia non est alius vim creativam habens præter solum Deum. II. Nulla creatura fuit ab æterno a Deo creata: ergo neque Angeli. Probatur antecedens. Omnia creavit Deus tempore; ut ex Scripturis, & Patribus innotescit: ergo nulla creatura fuit a Deo ab æterno creata. III. Ut Patres probarent contra Arianos Verbum esse Deum, hoc argumento utebantur; quia scilicet Verbum in divinis Scripturis dicitur æternum: ergo intelligebant Patres, æternitatem nulli creaturæ convenire: ergo neque Angelis convenit. IV. Deus creavit mundum ut opus suum præstantissimum, ac absolutissimum; ergo cum creavit ut

constantem ex creaturis omnibus, quæ ipsum componere debebant: ergo etiam ex spiritualibus creaturis, quales sunt Angeli. Probatur prima consequentia; quia aliter universum non fuisset integrum in sui productione, nec suis partibus æque constans. V. Angeli peccaverunt post creationem cælorum: ergo non fuerunt ab æterno creati. Antecedens constat ex Scriptura. Consequentia probatur. Non potuerunt Angeli ab æterno permanere in gratia, & postmodum peccare post cælorum creationem; quia status viæ ipsorum non potuit esse ita longus, ut non solum excederet statum viæ primi hominis, sed etiam omnium aliorum hominum: ergo, &c.

Opponunt I. Apostolus c. 1. Ep. ad Titum ait de Verbi Incarnatione: Quam promissum, qui non mentitur Deus, ante tempora secularia. Sed quibus promissum? Non hominibus; quia isti non fuerunt ante tempora secularia: ergo Angelis: ergo Angeli fuerunt ante tempora secularia: ergo fuerunt ab æterno. II. Job. 38. dicitur: Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ... cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes Filii Dei? Sed isti sunt Angeli, ut communiter explicant sacri Interpretes: ergo Angeli jam erant priusquam mundus creatus esset: ergo ab æterno erant, quum Scriptura non assignet, quo tempore creati fuerint. III. Job. 4. dicitur de Behemot, qui intelligitur Diabolus: Ipse est principium viarum Domini; idest creaturarum: ergo Diabolus fuit ab æterno creatus: ergo quoque Angeli cæteri omnes. IV. Clemens Romanus lib. 8. Constit. apost. c. 12. scribit: Deus, qui ante omnia, Cherubim, & Seraphim fecisti, & secula, & exercitus, virtutesque, & potestates, principatus, & thronos, Archangelos, & Angelos: qui fabricatus es post hæc omnia hunc mundum, qui cernitur, & omnia, quæ in eo continentur; sed ante secula est æternitas: ergo Angeli fuerunt creati ab æterno. V. S. Damascenus lib. 2. de fide: Quidam dicunt, quod ante omnem creationem geniti sunt Angeli, ut Theologus dicit Gregorius. Primum quidem Deus excogitavit angelicas virtutes, & cælestes, & excogitatio opus ejus fuit; ergo ex mente Patrum Angeli ab æterno creati sunt. VI. Conveniens erat, ut Deus ab æterno laudaretur a creaturis suis; non a creaturis materialibus, quæ tempore creatæ sunt: ergo a creaturis intellectualibus: ergo istæ ab æterno creatæ sunt a Deo, Re-

Respondemus ad I. Per verbum *promisit* non significari promissionem verbis alicui expressam, sed æternam Dei prædestinationem de futura Verbi sui Incarnatione. Sic explicant verbum illud Chrysostomus, Anselmus, alique in locum illum. Et confirmatur explicatio ex verbis ejusdem Apostoli II. ad Timoth. c. 1. *Secundum propositum suum, & gratiam, qua data est nobis in Christo Jesu, ante tempora secularia.*

Ad II. Angeli fuerunt a Deo creati cum omnibus donis intellectus, adeoque statim post eorum creationem Deum noverunt, & laudaverunt; erantque pariter, quando Deus creavit Solem, Lunam, & astra; quia hæc non fuerunt primo die condita, quando creati sunt Angeli; ut mox dicemus.

Ad III. Behemoth secundum literam est Elephas, aut animal ex genere draconum; dicitur principium viarum Dei, non prioritate durationis, sed virtute corpori, quæ aliis animalibus præstat, magnitudine scilicet, ac fortitudine. Si velimus autem intelligere de Dæmone, dicimus cum Beda q. 9. ex variis, Luciferum dici primum, *ordinis prælatione, non temporis quantitate.*

Ad IV. Non est ille verus Clemens Romanus, sed fictitius; non enim quod citatur, est opus ejus genuinum, sed suppositum; ut omnes scribentes de Scripturibus Ecclesiasticis clamant. Cæterum verborum illorum legitimus sensus est, quod Angeli fuerunt creati ante res corporeas; quæ fuit sententia multorum etiam Patrum; de qua mox loquemur; non vero quod fuerint creati ab æterno.

Ad V. eadem est responsio; Non enim dicit aut Damascenus, aut Nazianzenus, quod ab æterno Angeli sunt creati; sed fuerunt creati ante omnem creaturam, vel ante omnem creationem. Si inferatur ex hoc: ergo ab æterno sunt creati; inepta est illatio; datur enim in tempore prius, & posterius, ut omnibus notum est.

Ad VI. Non indiget Deus creaturarum laude ad beatitudinem suam; sufficit enim ipse sibi. Nec beator, nec gloriosior, evasit postquam Angelos, & Homines creavit, quod prius erat. Communicavit utique bonitatem suam in creatione rerum, sed ante illam pro perfectione suæ bonitatis satis erat, quod poterat illam communicare quandoquunque vellet. Et quia libere hoc faciebat, poterat a nemine cogi, ut creaturam aliquam ab æterno crearet.

Statuto jam, quod Deus, non ab æterno, sed tempore, Angelos creaverit, videndum superest, quo temporis momento creavit illos. Hoc ad fidem non pertinere plerique asserunt cum S. Thoma, & cum S. Bonaventura; alii autem volunt, de fide esse, saltem ad præsens; ut apud Estium legitur, & nos infra discutiemus. Apud Sanctos Patres tres inveniuntur sententiæ de hoc; quorum aliqui volunt, Angelos ante mundum corporeum fuisse a Deo creatos; & sunt Origenes, Nazianzenus, Basiliius hom. 1. & 2. in Exameron; Hieronymus in c. 1. ep. ad Tit. Hilarius & alii, quos refert Sixtus Senensis lib. 5. biblioth. annot. 5. Alii vero tuentur, creatos fuisse post mundum corporeum, quemadmodum, dicunt, hominis animam post ejusdem corpus creata a Deo fuit; & sunt Gennadius, Achacius, alique relati a Lippomano in sua catena in Genes. Alii denique defendunt, creatos fuisse simul cum mundo corporeo; & sunt Epiphanius hæres. 65. Augustinus lib. 11. de civit. c. 9. Gregorius magnus lib. 32. moral. c. 10., & communiter omnes Scholastici cum Magistro Sententiarum in 2. dist. 2. S. Thoma 1. p. q. 61. ar. 3.

Dicimus II. Angelos fuisse a Deo creatos simul cum hoc mundo corporeo.

I. Probatur ex Scripturis. Gen. 1. *In principio creavit Deus calum, & terram.* Quid nomine cœli intelligatur, sunt decem, & octo explicandi modi apud Ricciolum in Almagesto t. 2. pag. 2., quos nuper attulit Cherubinus a S. Joseph, Carmelita. Discalceatus in summa criticæ sacræ disp. 1. ar. 2. In his tamen legimus, quod nomine cœli intelligantur Angeli, est sententia, quam plurimi tuentur; scilicet Ambrosius, Augustinus, Gregorius magnus, Albertus magnus, S. Bonaventura, Lyranus, Toftatus, Hugo Victorinus, Alensis, Rupertus, Guillelmus Parisiensis, Ambrosius Catharinus, alique. Exod. 6. *Sex diebus fecit Deus calum, & terram, & omnia, quæ in eis sunt.* Angeli autem comprehenduntur inter illa, quæ in cœlis sunt; quia Psal. 148. iis, quæ sunt in cœlis, Angeli adnumerantur. Item Genes. 1. *Dixitque Deus: fiat lux.* Nominis lucis intelligunt etiam plerique Angelos; & sunt præcipue Augustinus, Gregorius magnus &c. Verum etsi nomine cœli, & nomine lucis, non intelligantur Angeli; adhuc tamen ex verbis illis: *in principio creavit Deus calum, & terram, & ex aliis Psal. 101. initio tu Domine terram funda-*

fundasti ; eruitur sufficientissime, Angelos non fuisse creatos ante cælum, & terram. Quum enim ibi dicatur, *in principio* ; & ibi etiam, *initio* ; hæc verba profecto significant *ante omnia* ; ut explicat Augustinus lib. 11. de civit. c. 6. & probat ex aliis consimilibus verbis Proverb. 8. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret a principio*. Sic pariter exponit Rupertus lib. 1. de Viſt. V. Dei c. 28. Immo ex præfatis Proverbiorum libris infertur quoque, Angelos non fuisse antequam cælum, & terra fierent ; quia aliter Sapientia Dei, quum vellet se ostendere priorem omni re creata, non dixisset, se fuisse ante creationem cæli, & terræ, sed potius ante Angelorum creationem. Quod quum non dixerit, dat nobis argumentum dicendi, Angelos non ante, sed post cælum, & terram, fuisse a Deo creatos.

II. Probatur ex Conciliis. Concilium Lateranense IV. sub Innocentio III. in c. firmiter, decernit : *Unum est universorum principium, creator omnium visibilium, & invisibilium, spiritualium, & corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utranque de nihilo condidit creaturam, spirituales, & corporeas, angelicam scilicet, & mundanam; & deinde humanam, quasi communem ex spiritu, & corpore constitutam*. Adnotandum est verbum illud *simul*, quod intelligi debet de simultate temporis ; quod sequentia verba ostendunt ; *Deus simul ab initio temporis*. Verum est, quod verbum *simul* aliquando accipitur in sensu colectivo, & idem sonat ac *æque* ; ut quando dicitur psal. 48. *Simul insipiens, & stultus peribunt* ; hoc est *æque* peribunt ; eodem scilicet mortis fine, sed non eodem temporis momento : Attamen in allatis verbis accipitur in sensu temporali ; quod patet non solum a verbis, quæ subjunguntur, & diximus ; *simul ab initio temporis* ; sed pariter ab aliis, quæ sequuntur ; *deinde humana &c.* Verbum *deinde* significat etiam tempus, & temporis posterioritatem ; unde omnia ad temporis simultatem referenda sunt, ad distinctionem illorum, quæ præferunt temporis vel prioritatem, vel posterioritatem. Concilium Constantinopolitanum VII. act. 11. pariter indicat in epistola Sophronii, quam approbat, se probare simultatem creationis in Angelis cum mundo corporeo.

III. Probatur ex Patribus. Epiphanius hæres. 65. *Illud enim evidenter divinus sermo de-*

clarat, neque post sydera productos Angelos, neque ante cælum, terramque constitutos. Cyrillus Alexandrinus lib. 11. cont. Julianum : *Primum, quod creavit Deus, fuit cælum, & terra*. Theodoretus q. 4. *Quo ministerio fungebantur Angeli, qui creationem præcedebant, cum nullus esset, qui indigeret, ut adjuvaretur eorum opera* ? Augustinus lib. 11. de civit. c. 6. Porro si litera sacra, maximeque veraces, ita dicunt, *in principio fecisse Deum cælum, & terram, ut nihil antea fecisse intelligatur, quia hoc potius in principio fecisse diceretur, si quid fecisset ante cætera cuncta, quæ fecit*. Beda t. 4. in Exameron. dicens, *terram fuisse dictam inanem, & vacuam, quia carebat hominibus, & plantis ; non sic vero dictum est cælum ; quia mox creatum suis incolis, hoc est beatissimis Angelorum Spiritibus repletum est ; unde Moyses subdit : Perfecti sunt cæli, & omnis ornatus eorum*. Genadius Massiliensis lib. de dogmatibus ecclesiasticis c. 10. *In principio creavit Deus cælum, & terram, & aquam ex nihilo. Et cum adhuc tenebra ipsam aquam occultarent, & aqua terram absconderet, facti sunt Angeli, & omnes cælestes virtutes, ut non esset otiosa Dei bonitas*.

IV. Probatur rationibus. I. Angeli sunt pars Universi hujus : ergo simul cum hoc Universo creati sunt. Antecedens est certum, non enim seipsis totum aliquod constituunt ; quod sit ab hoc Universo distinctum, ac separatum. Consequentia probatur. Nulla pars, a suo toto separata, perfecta est ; sed Angeli sunt pars universi perfectissima : ergo non debebat esse temporis aliquo intervallo a suo toto separata ; aliter imperfecta fuisset, quod non est dicendum. II. Absonum est dicere, creatum fuisse mundum, & in mundo non fuisse qui Deum laudaret ; sed hoc sequeretur admissa sententia dicentium, Angelos fuisse creatos post creatum mundum corporeum : ergo hæc sententia admitteri non debet. Probatur minor. Quinque diebus illis ante hominis creationem quisnam laudabat Deum ? Non homo, qui creatus fuit sexta die : Non Angeli, qui creati sunt post mundum : ergo Deus quinque illis diebus absque laudatore fuit in mundo, quum alias mundum ad sui gloriam manifestandam creasset. III. Sicut post terram Deus creavit hominem, ita post cælum, vel in ipsamet creatione cæli, creavit Angelos : ergo Angeli non sunt creati nec ante mundum, nec post mundum. Probatur antecedens. Si-

cur :

tue terra erat locus hominum, ita erat cœlum locus Angelorum; sed quia terra erat locus hominum, homo post terram creatam statim factus est: ergo etiam quia cœlum erat locus Angelorum, Angeli statim post creatum cœlum conditi sunt. IV. probat Estius ex Cantico Ecclesiæ: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto: Sicut erat in principio, & nunc, & semper &c.* Hæc verba intelligenda sunt, in principio creatura; scilicet; ab initio, quo facta est creatura, fuisse Deum a creatura glorificatum; sed hoc verum non esset, si Angeli non fuissent prima die creati; quia non erat alia creatura, quam angelica, quæ potuisset laudare Deum. Unde sit, quod Angeli glorificaverunt Deum ab initio creaturæ; hoc est nec ante mundum conditum, nec post ejusdem creationem; non ante mundum conditum, quia non glorificassent in principio, sed ante principium creaturæ: Non post mundum conditum, quia non fecissent in principio, sed in fine creationis creaturæ.

Obstant I. Ex S. Thoma omnes Græci Patres nostræ sententiæ opponuntur: ergo saltem ob reverentiam tot, tantorumque Patrum non esset nec a nobis, nec ab aliis defendenda. II. Celebriores Latini Patres nostram sententiam respuunt; puta Ambrosius, Hieronymus, Hilarius; eam tamen totis viribus amplexantur in magno numero post Magistrum sententiarum, & S. Thomam, Scholastici, sed sanctis Patribus non sunt præponendi Scholastici: ergo Scholasticorum opinionem non debemus Patrum sententiæ præferre. III. Deus tot seculis ante mundi creationem non debebat esse otiosus; sed sic fuisset, si Angelos ante mundum conditum non creasset: ergo illos antequam conderet mundum creavit. IV. Si Deus Angelos cum mundo corporeo simul creasset, hoc sane expressisset Moyses, corporei mundi creationem describens; sed Moyses nihil de Angelis dixit: ergo Deus simul illos cum mundo corporeo non creavit. V. Incertum est apud nostræ sententiæ Assertores, quando Deus Angelos creaverit; si quidem dicunt quidam, illos intelligi nomine cœli, alii nomine lucis, alii nomine ignis, alii nomine aeris: ergo incertum est quoque, si non etiam falsum, saltem tamen improbabile, quod super incertum fundatur. VI. Angeli, quia sunt præstantiores inter cæteras creaturas, debebant priori loco creati,

P. AR. II.

& ante ordinem illarum; ob eorum præ excellentiam: ergo non simul creati sunt cum creaturis.

Respondemus ad I. Traditionem Patrum, tunc facere conclusionem theologicam, quando vel est omnium Patrum, vel majoris partis ipsorum. In casu autem non est sic; quia ex parte nostra in majori numero sunt Patres. S. Thomas docet quidem 1. p. q. 61. ar. 4.: *Hieronymus loquitur secundum sententiam doctorum Græcorum, qui omnes hoc concorditer sentiunt, quod Angeli sunt ante mundum corporeum creati.* Sed ejus verba non sunt universaliter, ac cum exceptione, intelligenda; quia Epiphanius, Theodoretus, & alii plures apud Petavium, sunt Patres Græci, & tamen contrarium docent, & pro nostra stant sententia. Aliorum vero Græcorum Patrum, & præcipue Basilii, Chrysostomi &c. verba non ita sunt perspicua, ut explicari non possint; & de facto a Theologis explicantur, ut videre quisquis poterit apud Petavium, Estium, Frassen, Juenum &c.

Ad II. Stat pro nostra sententia Augustinus, qui unus est pro multis. Sed stant etiam alii, quibus adjuncti Scholastici fere omnes, sententiam nostram probabiliorem opposita reddunt. Sunt pariter, qui Hieronymi, & Bedæ, & Ambrosii verba ita exponunt, ut nostræ sententiæ contradicere non videantur. Non ergo nos præferimus Scholasticorum opinionem sententiæ Patrum; sed Scholastici ex oppositis Patrum sententiis, unam eligunt, Patrum etiam auctoritate vallatam, quibus nos adhæremus.

Ad III. dicitur, quod si ratio valeret, sequeretur, Deum ab æterno debuisse Angelos creare, ne momentum temporis esset, in quo Deus otiosus fuisset. Si enim Deus Angelos creasset ante mundum per decies centena millia secula, ante hæc secula otiosum dicendum est fuisse; quod nemo diceret. Responsio est Theodoretici q. 3. in Genes. Cæterum Deus nunquam est otiosus, quando intra seipsum operatur, & in se ipso ab æterno est, & solo se ipso beatus.

Ad IV. aliqui dicunt, Moysen non omisisse creationem Angelorum, sed eam expressisse vel sub nomine cœli, vel sub nomine lucis: & sunt Augustinus lib. de Genes. ad liter. Beda in Examer. alique. Cæteri vero docent, omisisse, ne Judæis, qui rudēs erant, & ad Idola inclinati, Idololatriæ occasionem daret. Nos vero cum

Cc

aliis

aliis dicimus, quod omisit, quia sui instituti ratio de Angelis loqui non postulabat. Ut enim scribit Hieronymus ep. 139. solum voluit Moyses rerum corporaliū creationem describere, a quibus Angeli alieni erant.

Ad V. non valet argumentum ad probandum incertitudinem substantiæ rei ex incertitudine circumstantiarum ejus. Multa enim sunt, quæ certa habentur in sua substantia, quam certam utique reddunt, vel fides, vel experientia, vel naturalis ratio; & tamen circumstantiæ illorum sunt omnino incertissimæ. Et hoc præcipue habet locum in explicandi modis, qui varii possunt esse, secundum Scriptorum varietatem; & tamen res, quæ explicatur, non est dubia.

Ad VI. si argumentum valeret, nec etiam homo debuisset post cætera corporalia, creari. Attamen Angeli creati sunt post creatum cælum, quod ipsorum erat sedes; sicut homo post creatum mundum, in quo habitare debebat.

Controvertitur modo inter Scholasticos, an hæc sententia, qua diximus, Angelos simul cum mundo corporeo fuisse creatos, sit de fide; itaut contraria dicenda sit, vel hæretica, vel erronea, vel saltem temeraria? Gregorius Ariminensis, Ferrariensis, Melchior Canus, & alii nonnulli, docent, de fide esse. Alii vero magis communiter negant; S. Thomas hujus est sententiæ, docens, quia de fide determinatum non est; ac proinde contrarium nec esse hæreticum, nec erroneum. Plerique tamen distinguunt inter tempora, quæ Concilium Lateranense præcesserunt, & tempora, quæ subsequuta sunt; & dicunt, quod vere temporibus illis non erat nec hæreticum, nec erroneum contrarium asserere, quia Ecclesia nihil definierat. At quia Concilium Lateranense definivit, post ipsum asserere illud idem, est hæreticum, erroneum, & omnino temerarium. Estio tamen non assentimur dicenti, quod S. Thomas, & S. Bonaventura, qui posteriores Concilio Lateranensi fuerunt, hanc quæstionem tractantes, decreti illius non fuerint memores; & rationem subdit, dicens: „Nam alioqui mentionem aliquam ejus fecissent, nec de sententia contraria, tanquam de libera opinione fuissent locuti; quandoquidem & hi, qui etiam nunc fidei quæstionem, hanc esse negant, tamen propter verba decreti, saltem alicujus temeritatis notant dictam opinionem. „ Etenim S. Thomas

vere meminit Concilii Lateranensis; & ipsius decretum explicavit; ut docet Petavius dicens: „At Sanctus Thomas in Opusculo, quo Decretalem illam exposuit, censet ita decretasæ Synodum adversus Origenis errorem; qui spirituales creaturas solas, ac per se, ab initio conditas asserbat; corporeas vero ex accidenti, non autem ex primaria destinatione, ut eo velut carcere Spirituum delicta plecteret; contra quos Innocentius ita sanxit; utramque simul, hoc est pari consilio, & primario constitutam a Deo, idque ab initio temporis, hoc est non ex omni æternitate. „ Estius tamen, & Juveninus, hanc explicationem Cajetano, non S. Thomæ, tribuunt. Verum hæc explicatio nec satisfacit aliis, qui putant, initium illud temporis verborum Concilii, æque significare tempus creationis Angelorum, ac rerum visibilium; ut nos paulo ante probavimus. Denique pro hoc nostrum est judicium, quod vere quæstio hæc ante Concilii Lateranensis tempus ad fidem non pertinebat; unde salva fide pro utraque parte poterant Patres, & Scriptores, libere opinari; post vero Concilium, quia Concilium non ex proposito hoc definivit, sed quasi ex accidenti protulit, nec quoque expresse ad fidem pertinere; attamen negandum non est, quod contraria sententia, si non hæretica, nec erronea, est sine dubio præfenti tempore temeraria; quod ex dictis patet.

Remanet tandem, ut de Loco creationis Angelorum pauca dicamus. Existimant quidam Angelos fuisse creatos in cælo Sydereo, quod est proximum empyreo; hujus opinionis est Frassen, qui Hieronymum pro se citat. Alii vero volunt, conditos fuisse in cælo empyreo, quod est Beatorum sedes; sic intelligit Estius, qui S. Thomam pro se allegat. Quidam asserunt, non omnes Angelos fuisse in cælo empyreo creatos, sed illos, qui motui cælorum deputati sunt, fuisse conditos unumquemque in suo cælo, cujus motui deputatus est. Plerique creatos dicunt in aere; uti sunt Rupertus, Eugubinus, &c. Denique non pauci sustinent, incertum esse locum creationis Angelorum; quam opinionem communissimam profert Cacheranus, & eam ex professo tuetur Juveninus.

Dicimus III. Angelos fuisse creatos in cælo empyreo.

I. Probatur. Nullus est Scripturæ locus, qui huic

huic assertioni opponatur; nullum est Patrum testimonium, quod contra eam faciat; nulla est ratio convincens, quæ pro oppositis opinionibus urgeat: ergo assertio nostra præ cunctis aliis est probabilior; quod solum nos intendimus. II. Omnes congruentiæ pro nostra sententia faciunt; quod sic de singulis probatur: Summus locus deputandus erat creationi summæ creaturæ; sed summa creatura est angelica, & summus locus est cælum empyreum: ergo cælum empyreum deputari debebat Angelorum creationi: Iterum; creatura spiritualis præsidet creaturæ corporeæ; ergo creanda erat in supremo corpore, in quo poterat toti naturæ corporeæ præsidere: Rursus; Homo si in innocentia permansisset, in meliori terræ parte habitasset; ergo quia Angeli in gratia permanserunt in digniori cælo habitaverunt: ergo in eodem cælo creati sunt. Consequentia ultima probatur. Non enim Scriptura mentionem facit de translatione Angelorum, sicut narrat translationem hominis in paradysum: ergo quum Scriptura sileat, quum sileat traditio, quum ratio non convincat, dicendum est, Angelos ibi creatos fuisse, ubi habitabant, ut ubi habitare debebant. III. Beda in Genes. 1. asserit, quod supremum cælum, hoc est empyreum, a volubilitate mundi secretum est mox ut creatum fuit; unde eodem momento fuit Angelis repletum. IV. Lucæ 10. *Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem*; Isai. 14. *quomodo cecidisti de cælo Lucifer?* Apocalyp. 12. *factum est prælum magnum in cælo*. Scimus ab Adversariis in præfatis locis cælum non explicari de empyreo, sed vel de æreo, vel de sydereo; at non ita explicavit Augustinus lib. 11. de civit. c. 33. scribens; *Sanctorum Angelorum societatem illam in cælis Angelorum habitantem, istam, diabolicam, inde e cælis cælorum dejectam*. Scimus pariter, verba illa ab Adversariis explicari de habitatione, non de creatione; sicut homo extra paradysum fuit creatus, & in paradiso habitavit: At non ostendunt de Angelis, quæ de primo homine narrantur; & quum non ostendant, non possunt absque claro, & solido fundamento inter Angelorum creationem, & habitationem, distinctionem effingere.

Arguunt I. Isai. 14. *In cælum conscendam*; dicebat Lucifer; ergo in empyreo non habitabat: ergo in Empyreo creatus non fuit. II. Hieronymus lib. 6. in Isai. c. 14. de
PAR. II.

Lucifero loquens; ait: *Si adhuc in cælo positus, quomodo dicit, ascendam in cælum?* Sed quia legimus, *cælum cæli Domino, cum esset in cælo, in cælum cæli, ubi solum Domini est, cupiebat ascendere*. III. Si Angeli creati fuerunt in empyreo, habitaverunt pariter in empyreo: ergo mali Angeli in empyreo quoque peccaverunt; sed hoc indignum est dicere; quia esset ante faciem throni Dei peccare: ergo dici non debet, quod Angeli in cælo empyreo creati sint. IV. Angeli pro illo temporis momento, quo erant in via, non debebant esse in termino: ergo extra cælum empyreum habitare debebant; quia cælum empyreum erat terminus Angelorum bonorum, infernum vero malorum: Unde in altero cælo præliantes, in sydereo scilicet, vel æreo, postmodum victores ad empyreum ascenderunt, victi vero in infernum præcipitati sunt.

Respondemus ad I. Verba illa Isaiæ non sunt proprie Luciferi, sed Babyloniorum Regis, Luciferi autem attribuuntur, & hoc propter ejus superbiam, cujus ratione de Rege illi dicta sunt. Cæterum si Luciferi, & Angelis ejus tribuuntur, cæli nomine intelligunt Scriptores cælum Sanctissimæ Trinitatis, cui aliquo modo se æquales facere volebant. Sic S. Thomas 1. p. q. 63. ar. 4. *Ad tertium dicendum, quod loquitur ibi non de cælo aliquo corporeo, sed de cælo Sanctissimæ Trinitatis, in quod Angelus peccans ascendere voluit, dum voluit aliquo modo Deo equiparari*. Addimus, quod si verba illa proprie de Luciferi intelligi deberent, de eodem quoque sequentia verba intelligeremus: Nempe; *Super astra Dei exaltabo solum meum &c. Ascendam super altitudinem nubium &c.* Quod si hoc conceditur, sic argumentamur. Quia Lucifer ascendere volebat in cælum empyreum, dicitur non in eodem cælo creatus: ergo quia Lucifer volebat pariter ascendere in cælum sydereum; *super astra Dei &c.* nec etiam in cælo sydereo dicendus est creatus: ergo etiam, quia Lucifer volebat ascendere in cælum æreum; *super altitudinem nubium &c.*, nec quoque dicendus est in æreo cælo conditus. Remanet ergo, ut in terra creatus fuerit; quod nullo modo Adversarii dicant.

Ad II. Cælum cæli vel significat cælum, Sanctissimæ Trinitatis, ut explicat S. Thomas, a nobis allatus, exponens verba illam, *in cælum conscendam*, quæ sibi exponenda assumit S. Hieronymus: Vel
Cc 2 cælum

cælum cœli denotat omnes cœlos, ut habetur ex illo Psal. 113. Dicitur enim ibi cælum cœli prout oppositionem dicit ad terram; sed ad terram omnes cœli oppositionem dicunt: ergo per verbum illud omnes cœli significantur. Quod ibi dicatur cælum cœli per oppositionem ad terram, patet ex verbis illis Psalmi: *Cælum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum*,

Ad III. Numquam potuit cælum empyreum Angelorum peccato contaminari; & quanvis ex sanctitate loci gravius reddatur peccatum, non per hoc tamen loci sanctitas peccati labem contrahit. Ezechiel. 28. Lucifero dicuntur verba hæc: *Tu Cherub extentus, & protegens, & posui te in monte sancto Dei. . . . & peccasti; & eieci te de monte Dei, & perdi te, o Cherub protegens &c.* Quibus verbis clare ostenditur peccati gravitas, quia commissum est in monte sancto Dei; at per montem sanctum Dei quodnam aliud cælum, quam empyreum, commodius potest in-

relligi? Et numquid per Luciferi peccatum mons sanctus Dei contaminatus est, ut non fuerit deinceps nec sanctus, nec mons Dei?

Ad IV. Etiam primus homo in paradiso voluptatis peccavit. Unde per peccatum, fuit ab illo deiectus. Quid igitur mirum, si Lucifer cum sociis suis in Empyreo conditus, postquam peccavit, meruit quoque, ut ab illo deiceretur. Status autem viæ non desumendus est in Angelis. a loco, in quo erant, quando erant in via, sed a libertate merendi, & demerendi, in quo pro illo temporis momento inveniebantur. In quoquunque proinde loco essent, semper fuissent in via, dummodo fuissent liberi ad merendum, vel demerendum. Differentia tantum fuit inter bonos Angelos, & malos, quod boni, perseverantes in Dei obedientia, non sunt eiectione loco illo, in quo erant; mali vero, ob inobedientiam, & rebellionem, eiectione, in profundum inferni descendunt.

DISSERTATIO CXXXII.

De Natura Angelorum; de Philosophorum, & Hæreticorum, erroribus, & de opinionibus Patrum, circa illam; & quid modo catholica Fides nobis credendum proponat?

Spirituales substantias Angelos esse usquemodo obiter diximus; nunc tempus est, ut hoc ipsum probemus, & ab adversariorum vel opinionibus, vel erroribus, vindicemus.

Attamen priusquam hoc a nobis præsteretur, juxta nostram consuetam methodum, illos recensere oportet, quos, & erroribus, & contrariis opinionibus, aut ortum, aut sequelam, comperimus dedisse.

Primo ponuntur Sadducæi, & Athei; quatenus crediderunt, nullam esse in mundo spiritualement substantiam, ac proinde Angelos negarunt. Verum aliud est spiritualement substantiam negare, ac proinde Angelos quoque; aliud est Angelos admittere, at illos negare spirituales substantias esse. Primum examinavimus in Dissert. 130., & ibi etiam Sadducæos, &

Atheos, recensuimus. Unde hoc in loco, in quo illos adducimus, qui Angelos admiserunt, & spirituales substantias esse negarunt, locum vere non habent.

Secundo ex Philosophis ponitur Plato, qui, ex Augustino lib. 8. de civit. c. 14. 15. & 16. apud Coccium, dixit, Dæmones esse animalia genere, & animo passiva, mente rationalia, corpore aerea, tempore æterna. Plutarchus lib. 1. de Placit. Philosoph. c. 8. asserit, Platonem una cum Thalete, Pythagora, & Stoicis, *Heroas putasse animas esse corporibus perfusas: ac bonos quidem esse animas bonas; malos autem malas: Porro Dæmones dixisse esse substantias animales.* Refert Petavius lib. 1. de Angelis c. 1.

Tertio Philo Judæus Angelos, sive Dæmones, ut idem narrat Petavius, ejusdemque hominum animos generis esse docuit; & animalium vocabulo, ac natura com-

complexus est. Subdens, quod Philo de somn. fol. 586. distribuit naturam animalium in rationalem, & rationis expertem; priorem rursus in mortalem, & immortalem; mortalem, ut hominum; immortalem, ut animarum corporis expertium, quæ in aere, ac calo volitantes, pravitate carent omni.

Quarto inter Hæreticos est Mahometus, qui hoc etiam somniis suis adjunxit, Angelos nimirum ex igne creatos esse, & quemadmodum corpus hominis ex terra compactum est, ita etiam ex igne, seu materia, compactos Angelos, eosque peccare, & mori posse. Refert Coccius ex Joanne Cantacuzeno or. 2. cont. Mahometum, & ex Ænea Sylvio epist. ad Morbisianum, Turcarum Principem.

Quinto adnumerantur Faustus Rhegiensis, qui epist. ad Paulinum asseruit, Angelos esse corporeos; Psellus, qui lib. de Dæmonibus Angelis corpora tribuit; Rupertus Tuitiensis, qui lib. 1. in Genes. c. 11. dixit, Angelos ex sua origine subtilia corpora habere; hi omnes apud Coccium leguntur. Apud Cacheranum vero inveniuntur Elias in orat. 1. Nazianzeni §. nihil enim mihi; Cassianus collat. 7. c. 13. Gennadius lib. de eccles. dogmat. c. 11. & 12.

Ad Patres modo devenimus; sed antequam illos recenseamus, aliqua præmittere oportet. Primum est, quod nomen Spiritus quinque potest significationes habere; nempe significat primo tenuissimas partes corporis organici, quæ si per nervos a cerebro emissæ permeant, vocantur spiritus animales, si per arterias, & venas a corde, vel ab hepate transmittuntur, dicuntur spiritus vitales; secundo denotatur ventum, aerem, etherem &c. unde dicitur in Scriptura spiritus procellarum; & nos quando aerem trahimus, dicimus spirare, respirare &c., tertio importat animam, sive rationalem, sive sensitivam; unde Eccles. 3. habetur: *Quis novit, si spiritus Filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus jumentorum descendat deorsum?* quarto dicit substantiam incorpoream, prout corpori crasso, & compacto ex carne, & ossibus componitur; unde Lucæ 24. legitur: *Palpate, & videte, quoniam spiritus carnem, & ossa non habet*; quinto significat naturam immaterialem, hoc est nulla constantem materia, nulloque corpore, quanvis sit tenuissimum, ac subtilissimum. Secundum quod præmittimus est, substantiam omnino spiritualem tripliciter etiam accipi; primo nimirum

apud quosdam Patres spirituale idem sonabat, ac increatum; unde quia solus Deus increatus est, solum Deum spirituale dicebant; & omne, quod creatum est, corporeum appellabant. Ita loquitur Hilarius cap. 5. in Matth. *Nihil est, quod non in substantia, & creatione corporeum sit, sive in celo, sive in terra, sive visibilibus, sive invisibilibus elementa formata sunt; nam & animarum species, sive obtinentium corpora, sive corporibus exultantium, corpoream tamen naturæ suæ substantiam sortiuntur; quia omne, quod creatum est, in aliquo sit necesse est.* Secundo alii accipiunt incorporeum pro illimitato, & sic videtur accepisse Eliam or. 1. Nazianzeni. *Solus Deus circumscriptionis expertus est, quia solus proprie corpore vacat; circumscripti autem Angeli, quia nec incorporei proprie sunt, etiam si nostri respectu incorporei dicantur; & Faustus citatus, qui vult, Angelos, & animas esse materiales, eo quod locis circumscribantur.* Tertio alii usurpant corporeum, pro incommutabili; & hoc legitur apud Augustinum ep. 28. ubi postquam statuit animam esse corpoream, subdit: *Ne verbi controversiam vel superflue faciam, vel invidius patiar. Si corpus est omnis substantia, vel essentia, vel si quod aptius nuncupatur, id quod aliquo modo est in se ipso, corpus est anima. Item si eam solam placet incorpoream appellare naturam, quæ summe incommutabilis, & ubique tota est, corpus non est anima, quoniam tale aliquid ipsa non est.* Porro si corpus non est, nisi quod per loci spatium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita fistitur, vel movetur, ut majori sui parte majorem locum occupet, & brevior brevior, minusve sit in parte, quam in toto, non est corpus anima.

Deberemus hic quoque Spiritus essentiam, inquirere, ac stabilire; sed quum eam in Physicis explicatam, ac probatam, supponamus, non putamus hic necessarium repetere, quæ alibi dicta supponuntur, & quæ hic vere locum non habent. Cæterum in quoquoque consistat Spiritus essentia, quando de Angelo probamus Spiritum esse, illud quoque Angelo essentialiter convenire, probandum est. Sive ergo Spiritus essentia consistat in penetrabilitate, sive in indivisibilitate, & extensione, sive in esse intellectivo; ut plerique volunt; sive in intellectione actuali, ut defendit Cartesius; sive in penetrabilitate ad libitum, ut P. Magnanus tueretur; has omnes rationes necesse est ut probemus convenire Angelis, relicta post-

postmodum questione; quænam ex his ut essentia, quænam ut proprietas, conveniat; quæ certe ad præsens nostrum institutum non facit. Nos enim hic quaerimus tantum de natura Angelorum; an ea scilicet sit materialis, an immaterialis; an Angelus sit spiritus, an corpus; an sit compositum, an simplex. Uterius dupliciter res aliqua potest dici spiritualis; primo quod non sit corpus; secundo quod nullum ordinem dicat ad corpus; ordinem vero ad corpus dupliciter etiam potest dicere; & ut forma corporis, dicit ordinem ad corpus tanquam ad materiam, faciens cum eo compositum; & ut operans utatur corpore tanquam instrumento ad operandum, itaut non possit sine instrumento hoc suas operationes exercere. Et quia dicemus, Angelos esse natura spirituales; hoc ipsum intelligemus, & prout spirituale opponitur corpori, & prout non constat ex spiritu, & corpore; & prout demum non indiget corpore ut instrumento, per quod suas naturales operationes exerceat; & hoc est esse substantiam omnino spiritualementem, & pure spiritualementem.

Ex una parte modo scribemus Patres illos, qui spirituali substantiæ Angelorum se visi sunt opposuisse; & quos explicare, & sano modo intelligere poterimus, sic omnino intelligemus; quos nulla eos excusandi vel recto sensu interpretandi spes affulgeat, dicemus qualitati temporum concessisse, quibus non adeo perspectæ erant res, vel ad fidem, vel ad Scripturas, vel ad dogmata, spectantes, ut modo perspicuæ, firmæ, ac communiter receptæ, manifestantur. Ex altera vero parte adducemus Patres, qui eidem Angelorum spirituali substantiæ suffragium tulerunt, eam scriptis suis amplectentes, exponentes, & aliquando etiam propugnantes.

Primo nobis occurrit Justinus martir in Dialogo cum Tryphone, qui putavit Angelos corporibus esse præditos, cibum sumere in cælo, nobis incognitum, sed quem nominat Scriptura psal. 77. *panem Angelorum*; apud homines vero fuisse aliquando visos comedere, sed re vera non comeditisse; & si dictum fuerit, quod comederint, intelligendum est, ut de igne dicimus, combustibilia devorare.

Secundo Origenes lib. 1. Periarcho c. 6. dicit, quod *solius Dei est proprium, ut sine materiali substantia, & absque ulla corporea adjectionis societate intelligatur subsistere*.

Et lib. 2. c. 8. dicit: *Non videri absurdum de sanctis Angelis, ceterisque cælestibus virtutibus, vel dicere, vel sentire, illos animas habere*. Hæc & similia dicunt, Origenem ex Platoniorum philosophia desumpsisse, quæ quidem nullam admittunt excusationem. Cæterum idem Origenes lib. 6. cont. Celsum, ut testatur Petavius, asserit verbis sequentibus, Angelos carere corpore: *Nos corpoream substantiam non putamus igne conflagrare, neque in ignem, resolvi hominis animam, vel Angelorum, sive thronorum, aut dominationum, aut principatum, aut potestatum, substantiam*. Tertio Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædagog. c. 6. inquit, manna esse cibum Angelorum. Item in fine Operum ejus leguntur quædam excerpta ex scriptis Theodori, in quibus Angeli dicuntur corporei. At non putamus hæc somnia Clementem approbasse; quia aliter approbasset etiam quæ in eodem libro continentur deliramenta; scilicet Angelos, animas hominum, & ipsum Dei Verbum, cælestia corpora habere, formosa, & intelligibilia. Quod vero dixit de Angelorum cibo, quod sit manna, potest pariter symbolice intelligi, & explicari.

Quarto Basilii lib. de Spiritu Sancto c. 16. docet de Angelis: *Substantia quidem ipsorum spiritus putanda, laevis, aut ignis expertis materia Ideo & in loca sunt, & sunt assestibiles, in specie propriorum corporum iis, qui digni sunt, apparere*. At si mihi interpretatione utamur, explicare possumus Basilium, dicendo, quod metaphorice loquatur, illo quidem modo, quo loquitur Psalmus, cujus verba ipsemet citat, subdens immediate ad priora verba: *Secundum id, quod scriptum est: Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem*. Quomodo enim potuisset corporeos dicere Angelos, quos materiæ dicere expertes? Per verba posteriora intelligit propria corpora, hoc est propria repræsentativa, non vero propria entitative; quatenus scilicet sunt sua propria illa corpora, quæ ipsos repræsentant, & non alios. Quod magis confirmatur, quia idem Basilii in homil., in qua probat, Deum non esse malorum auctorem, Angelos vocat *intelligibilem creaturam*, & eos a corporea distinguit: Ibidem eosdem in fine nominat *naturam corporis expertem*: In lib. 4. cont. Eunomium eandem dicit *corpore carentem, & ratione præditam*: Et in cit. lib. de Spiritu Sancto c. 16. paulo antè allata verba dixerat: *esse cælestes*.

lestes virtutes puras, & intellectu praditas,
ac supra mundum sitas.

Quinto Cyrillus Alexandrinus lib. 9. in Joan. docet, solum Deum esse incorporeum. At incorporeum, ut paulo ante diximus, accipitur vel pro increato, ut explicavimus S. Hilarium; vel pro illimitato, ut intelleximus Eliam; vel pro incommutabili, ut interpretati fuimus Augustinum: Unde nil vetat, ut pariter sic pro Cyrillo intelligamus. Et sic intelligentes, revera solus Deus est incorporeus. Immo ex ipsomet Cyrillo patet, quia ideo dixit, solum Deum esse incorporeum, quatenus solus ipse circumscribi non potest, quum cætera circumscribantur; quia corpora sunt; unde incorporeum accipit pro immenso, quod non circumscribitur a loco; & idem est ac illimitatum in loco.

Sexto Athanasius sic naturam Angeli definit: *Angelus est animal rationale, materia expers, hymnis Deum pradicans, immortale*. Sed primo dicitur, hæc verba desumpta esse ex Quæstion. ad Antiochum; at hic liber Athanasio est suppositus, ex concordi Criticorum mente. Secundo pro animali intelligitur vivens; aliter quomodo verificaretur, esse animal, & esse materiæ expers? Tertio si esset animal, esset compositum ut homo, ex corpore, quia animal, ex anima, quia rationale; quomodo autem esset immortale, vel incorruptibile, saltem ab intrinseco?

Septimo Tertullianus lib. de carne Christi c. 6. inquit: *Constat Angelos carnem non propriam gestasse, ut puta naturæ substantia spiritualis; & si corporis alicujus, sui tamen generis; in carnem autem humanam transfigurabiles ad tempus; ut videri, & congrèdi cum hominibus possent*. Et lib. 2. cont. Marcionem c. 8. *Nam etsi Angelus, qui seduxit, sed liber, & sua potestatis qui seductus est: sed imago, & similitudo Dei fortior Angelo; sed ad flatum Dei generosior spiritu materiali, quo Angeli constiterunt. Qui facit, inquit, Spiritus Angelos, & apparitores flammam ignis*. At quis non videt, Angelis tribuisse in prioribus verbis, aliorum corpora, suam vero substantiam spirituales, Tertullianum appellasse? In posterioribus vero verbis animam dixit adflatum, & Angelum spiritum, phrasi utens Scripturarum, quæ ad metaphoram in hoc loquuntur sunt; ut nuper de Basilio explicavimus.

Octavo Hilarius in cap. 5. Matth. hæc scribit: *Nihil est, quod non in substantia sua, & creatione corporeum sit; & omnium sive*

in celo, sive in terra, sive visibilibus, sive invisibilibus elementa formata sunt. Nam & animarum species, sive obtinentium corpora, sive corporibus exulantium, corpoream tamen naturæ suæ substantiam sortiuntur; quia omne, quod creatum est, in aliquo sit, necesse est. Et ad calcem lib. 2. de Trinit. Spiritus nec circumscribitur, nec tenetur, quia per naturæ suæ virtutem ubique est. Si, ut diximus, incorporeus aliquando sumitur pro increato, quid mirum, si corporeus pro creato intelligitur? Et si Spiritus accipiebatur pro illimitato, seu immenso, consequenter quod limitatum erat non spiritus dicebatur, quia loco circumscribi oportebat. Et hæc verborum Hilarii germana est intelligentia.

Nono Ambrosius lib. 2. de Abraham c. 8. dum confutaret sententiam Peripateticorum, qui dicebant, Cælum constare quinta substantia quadam, quæ esset diversa ab illa quatuor elementorum, inquit: *Nos autem nihil materialis compositionis immune, atque alienum putamus, præter illam solum venerandam Trinitatis substantiam, quæ vere pura, & simplex sincera, impermixtaque natura est. Dicunt, quod per hæc verba intelligat Ambrosius, omnes creaturas, sive Angelos, sive cælos, sive animas, ex illa eadem materia constare, ex qua omnia elementa constant. Attamen non sic explicant plerique, sed dicunt, solum Deum, intellexisse Ambrosium, nullam in se admittere compositionem; creaturæ vero omnes aliquo modo compositæ sunt, vel ex substantia, & accidenti spiritualibus, ut ajunt Aristotelici, vel ex esse, & essentia, vel ex genere, & differentia, &c. Et sic pariter intelligunt Damascenum lib. 2. de fide orthod. c. 3. hæc scribentem: *Comparatione quidem nostrorum corporum Angeli spiritus sunt; sed comparatione summi, & incircumscripti spiritus, sunt corpus*. Et quanvis Ambrosius dicat materialis compositionis, tamen materia largo modo accipitur, prout scilicet significat subjectum, cui juxta Aristotelis hypothesim accidentia inhærent.*

Decimo Augustinus multis in locis de Angelorum naturæ loquutus est; & præcipue in psal. 85. docet, dum homo vivit, vitam habere, sed vitam hanc esse mortuam, & corpus mortuum; quia comparatum corpori illi, quod futurum est; qualia sunt Angelorum corpora. Item lib. 2. de Trinit. c. 7. dicit Angelos, corpus suum, cui non subduntur, sed subditum regunt, in species, quas velint, accommodare. Insuper ep. 115. respon-

sponder Nebridio, & ait: *Nequaquam est absurdum eos, qui aereo, vel aethereo corpore aliquid in corporibus agunt, qua naturali ordine penetrant, longe majori uti facultate ad movendum quicquam volunt.* Et ser. 102. de diversis facit comparisonem inter celeritatem motus cœlorum, & corporis angelici. At hæc omnia facili negotio explicantur; dicendo scilicet, quod pleraque Augustinus ex aliorum, non ex propria, sententia scripsit; alia dubitando, non asserendo, protulit; & aliademum expresse docuit pro spiritualitate Angelorum, & ea retractavit, quæ forsitan contra illam antea docuerat. Quæ ut videatur, notamus loca, in quibus ipse scripsit, quæ nos pro ipsius defensione induximus. In Enchiridio c. 59. se exprimit dicens, difficillimam esse de corporibus Angelorum quæstionem. In lib. 1. retract. c. 26. retractat quod dixerat in lib. 83. qq. q. 67., scilicet, quosdam Angelos ad animalium instar vivere; retractat quidem tanquam dictum audacius, & sine fundamento. In lib. 21. de civit. c. 10. asserens, Dæmones ex aere constantia habere corpora, subdit: *Si autem quisquam nulla habere corpora Dæmones asseverat, non est hac de re aut laborandum operosa inquisitione, aut contentiosa disputatione certandum.* In lib. 3. de Genes. ad litteram c. 10. agens de Angelorum corporibus, dicit: *Si hac ita sint.* Dubitando etiam loquitur lib. 15. de civit. c. 23. & epist. 157. Verum in ep. 174. clarius se explicat, dicens: *Nam hoc nomen, quod spiritus dicitur, non secundum id, quod refertur ad aliquid, sed secundum id, quod aliqua natura significatur, omnis incorporea natura spiritus in Scripturis appellatur. Unde non tantum Patri, Filio, & Spiritui Sancto, sed omni rationali creatura, & anima, hoc vocabulum congruit.* Igitur per Augustinum Angelus est spiritus, sicut est anima; at per eandem anima est merus spiritus, dictus spiritus humanus, a corporeo, idest a vento, distinctus; ut docet lib. 2. de Trin. c. 18., ep. 28., ep. 157., & in tract. ad psal. 145. ergo, &c. Item Augustinus lib. 2. retract. c. 11. negat, Angelos habere animam: aut igitur Angeli per ipsum erunt mera corpora, aut erunt meri spiritus: non mera corpora; ut ex ipso asserit Claudianus contra Faustum lib. 3. de statu animæ: ergo erunt meri spiritus.

Undecimo Petrus Chrysologus ser. 52. asserit, Dæmones habere corpus aereum. Cassianus Collat. 7. c. 13. dicit, & Angelos,

& animas hominum, esse corpora; ut nos etiam in hac Dissertatione adnotamus. Fulgentius in lib. de Trinit. docet, Angelos constare ex spiritu incorporeo, & ex corpore. Maximus Taurinensis hom. de S. Michael, pariter corporeos Angelos esse vult. Gennadius, de quo etiam diximus, in lib. de ecclie. dogmat. c. 11. & 12. profert, omnia esse corporea, præter solum Deum. Rupertus in lib. 1. de Trin. c. 11. Angelis tribuit corpora aerea, vel ætherea. Bernardus idem docet lib. 5. de consider. c. 4. Arnobius in disp. cum Serapione de Deo trino uno dicit, Angelos, & animas esse corporeos. Sed hi omnes Patres facile etiam explicantur, & ad catholicum sensum reducuntur. Petrus Chrysologus similitudinem auræ spirantis Angelis tribuit propter motus velocitatem; dicit enim: *Velut aura spirans orbem totum temporis transeat in momento: respicit autem ad illud psalmi: Qui facit Angelos suos spiritus, &c.* Cassianus accipit incorporeum pro immenso, & corporeum pro limitato, quod sit circumscriptive in loco; dicit enim cit. loc. solum Deum esse incorporeum, quia est ubique, & omnia penetrat. Fulgentius loquitur de corporibus, quibus Angeli aliquando hominibus apparent; ait enim; & ex corpore; per quod ex tempore hominibus apparent. Maximus intelligendus est de habitibus, quibus apparent Angeli vestiti, quando hominibus se videndos exhibent; de palliis enim, & de tunicis loquitur, non de corporibus. Gennadius accipit corporeum pro limitato, & incorporeum pro illimitato, & immenso; ut diximus. Rupertus inquirendo loquitur, non affirmando; etsi alibi affirmat, metaphorice intelligendus est, ut intelliguntur verba psalmi, quibus innitur. Bernardus se explicat ser. 5. in Cant. se dubitando loqui de Angelorum substantia; dicit nanque: *Ceterum angelica corpora utramnam ipsis spiritibus naturalia sint, sicut hominibus sua.* Nolo, ut a me requiratis. Videntur Patres de huiusmodi re diversa sensisse, nec mihi perspicuum est, unde alterutrum doceam, & nescire me fateor. Arnobius demum expresse loquitur de modo standi in loco; unde dicit: *Quicquid mensuram habet, corpus est, non humanis, sed divinis oculis patens. Imensus autem, & incorporeus solus Deus est. Omnes enim Angeli a Deo facti initium habent.* En quomodo accipit incorporeum pro immenso, illimitato, increato; corporeum vero pro limitato, & pro creato.

Duo-

Duodecimō ponuntur duo recentiores, Cæteranus scilicet, & Eugubinus; ille in adnotat. ad c.2. ep. ad Ephes., iste in lib.8. de perenni philosophia c.26. Petavius dicit, quod de solis Dæmonibus ita senserint, quorum naturam ab Angelorum bonorum conditione fecernunt veteri aliqui Patres. Eliam illum, quem posuimus n.5. inter Hæreticos, ut re vera ponit Cætheranus, excusandus etiam venit; uti cum explicavimus nuper, antequam ad Patres recensendos deveniremus; ubi etiam exposuimus Faustum, quem quoque in eodem numero ex Coccio reposuimus; sicuti modo saniori modo intelleximus Gennadium, & Rupertum, in eodem catalogo recensitos.

Dicimus modo, Angelos esse omnino incorporeos, & pure spirituales.

I. Probatur ex Scripturis. Psal.103. *Qui facis Angelos tuos Spiritus*. Quæ verba sic explicantur a Nazianzeno or. 34., & a Damasceno lib.2. de fide c. 3. Eos, quorum substantia spiritus est, & quorum natura spiritualis est, facis ministros tuos, & nuntios tuos, & exequutores mandatorum tuorum. Apostolus ad Hebræos 1. hæc eadem verba reportat: Et ad Angelos quidem dicit. *Qui facit Angelos suos Spiritus, & ministros suos flammam ignis*. Ibidem Apostolus: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus*? Et ad Ephesios 6. *Non est nobis colluctatio adversus carnem, & sanguinem, sed adversus spiritualia nequitia in cælestibus*. Matth.8. *Ejiciebat Spiritus*. Lucæ 10. *Spiritus subjicientur vobis*; & c.11. *Assumit septem alios Spiritus nequiores se*. In iisdem Scripturis nomen spiritus Deo, & animæ hominis tributum, omne corpus excludit; ut quando dicitur Joan. 4. *Spiritus est Deus*; & 1. ad Cor. 4. *tradere hujusmodi Satana in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat in die Domini*: ergo quando etiam Angelis datur, excluditur omnis ratio vel corporis, vel ordinis ad corpus, vel corporeitatis, vel cujuscunque materialis compositionis.

II. Probatur ex Conciliis. Concilium Lateranense IV. sub Innocentio III. in c. firmiter habet: *Unum esse universorum principium, creatorem omnium spiritualium, & corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utranque de nihilo condidit creaturam, spirituales, & corporeas, angelicam videlicet, & mundanam, & deinde humanam, quasi communem ex spiritu, & corpore constitutam*. Verbis hisce primo decessitur, animam esse crea-

PAR. II.

tam; ergo non productam ex aere, vel ex æthere; secundo, esse spiritum, & spirituales, sicut spiritus, & spiritualis est anima humana; sed anima humana est pure spiritualis, & incorporea; ut definitum est in Concilio Lateranensi VI. sub Leone X. ergo pariter Angeli; tertio docetur, hominem esse substantiam mediam inter substantiam angelicam, & substantiam humanam; sed ideo est substantia media, quia humana nihil habet de spiritu, & angelica nihil habet de corpore; homo vero habet de utroque: ergo vere Angeli sunt substantiæ pure spirituales, & incorporeæ. Concilium Nicænum I. act.2. in professione fidei Sophronii probat, quod ibidem dicebatur, nimirum; animas rationales, & Angelos positos in eodem ordine intellectualium, seu spiritualium substantiarum: ergo vere Angeli sunt pure spirituales, ut sunt animæ rationales. Concilium Nicænum II. generale VII. act.4. in professione fidei Angelos vocat incorporeos: *Veneramur imagines Sanctorum, & incorporeorum Angelorum, utpote qui tanquam homines figura humana iustis apparuerunt*. Concilium Ephesinum I. probans Epistolam Cyrilli ad Reginas: *Angeli carent carne*. Concilium Bracarense I. c. 5. *Angeli non habent substantiam divinam*. Hæc duo postrema Concilia referuntur a Cardinali Brancæ de Lauræa in sua Epitome canonum, verb. Angelus.

III. Probatur ex Patribus. Ignatius martyr in ep. ad Trallenses vocat Angelos *Celites incorporeas naturas*. Gregorius Thaumaturgus, vel quisquis est auctor homiliæ in Theophania inter Opera Chrysostomi t. 7. pariter nominat *incorporeas virtutes*. Didymus lib. 1. de Spiritu Sancto inter Opusc. Hieronymi: *Spirituales substantias non circumscribi loco, & finibus, tamen proprietate substantia finiri*; has autem spirituales substantias Angelos esse dicit. Basilii lib. de Spir. San. c. 1. incorpoream substantiam Angelos esse ait. Nyssenus lib. 12. cont. Eunomium *incorpoream creaturam* appellat. Nazianzenus or. 34. *intelligibilem, & incorpoream* vocat. Eusebius Cæsariensis lib. de demonstr. evang. c. 1. nominat *incorporeas quasdam, & intelligentes, ac divinas virtutes, Angelos, & Archangelos, materia carentes, & puros omnino spiritus*. Chrysostomus hom. 22. in Genes., & hom. 1. in Matth., & lib. 1. ad Stragirium, inquit: *Fecit Angelos, & Arcangelos, ac reliquas incorporearum substantias*.

D d

Hic

Hieronymus ep. ad Avitum confutat Originem, docentem *Damones ob delicta corporibus esse vestitos*. Leo magnus ep. ad Turribium, quæ est 93. c. 6. *Fidem veram, quæ est catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporearum, bonam confiteri substantiam*. Gregorius magnus moral. lib. 4. c. 19. *Angelus nanque solummodo spiritus est; homo vero & spiritus est, & caro*.

IV. Probatur Rationibus. I. Productio creaturæ omnino incorporeæ fuit Deo possibilis, & conveniens: ergo est de facto. Probatur antecedens; tum quia non est chimæra creatura omnino incorporea: ergo est Deo possibilis; tum etiam quia universi ordo exigebat, ut quemadmodum erat creatura omnino corporea, & creatura ex parte corporea, & ex parte incorporea; ita etiam esse deberet creatura omnino incorporea. Consequentia sequitur. II. Ubi datur unum extremum, & medium, debet dari aliud extremum; sed inter creaturas datur unum extremum, hoc est substantia corporea, & medium, nempe substantia composita ex corporea, & incorporea: ergo dari debet aliud extremum, videlicet substantia pure incorporea. III. Per corpus non differunt Angeli ab hominibus, si corpus haberent: ergo ejusdem speciei cum hominibus essent. Probatur antecedens. Ipsorum corpus esset æreum, vel æthereum, hoc est subtilius humano corpore, quod est crassius; sed subtile, & crassum non differunt specie: ergo &c. IV. Multæ sunt implicantia, quare Angelorum corpus non possit esse æreum; sed qui corpus Angelis tribuunt, æreum dicunt: ergo si æreum non habeat, corpus non habent. Probatur major. In corpore æreo non possunt esse organa, & nervi, quæ exiguntur ad motum; non est nisi unum elementum; & unum elementum non facit corpus etherogeneum, sed homogeneum; quod in rigore non est compositum; constat ex particulis flexibilibus, quæ sunt pronæ ad dissolutionem, &c. V. Angelus deberet habere corpus humano corpore præstantius; sed corpus æreum est humano corpore inferius: ergo &c. Probatur minor. Quia corpus æreum est corpus elementare, corpus humanum est corpus mixtum, seu compositum; hoc autem est perfectius illo. VI. Si Angeli essent corporei, quando in terram descendunt, aut debet cælum scindi, aut Angeli cum cælo penetrari; nullum

ex his admittendum est: ergo &c. VII. Si Angeli haberent corpora, moverentur corpora in instanti; & aer deberet simul aperiri celerrime, & celerrime claudi, hæc autem fieri non possent sine magno sibilo, & fonitu, quem nunquam percipimus. VIII. Lucæ 6. habemus integram Dæmonum Legionem in uno hominis corpore fuisse; sed si Dæmones corpora haberent, hoc incredibile esset; ut ait Richardus Victorinus lib. 4. de Trinit.: ergo &c.

Arguunt I. Concilium Nicænum II. aet. 5. probavit Dialogum Joannis Thessalonicensis, in quo Sanctus cum Gentili disputat; & Sanctus pro Christianis loquens primo dicit, Angelos, & Archangelos esse corporeos, quum solus Deus sit incorporeus: *Solus revera Deus incorporeus, & incircumscriptus est. Intelligibiles vera creatura non penitus incorporea sunt*. Secundo dicit, Angelos circumscribi posse, quia sunt corporei: *Ideo in loco sunt, & circumscribuntur*. Tertio intendit, Patres, qui dicunt, Angelos esse incorporeos, intelligi debere de carentia corporis crassius, solidi, & impenetrabilis, non vero corporis subtilis, quod ex elementis non constat. Quarto affirmat, Angelos in propriis corporibus visos fuisse aliquando ab hominibus: *In scriptis propriorum corporum visi sunt ab iis, quorum Deus oculos aperuit*. Quinto asserit, Basilium, Athanasium, & Methodium, cum ipso sentire. Perlecto Dialogo, Tarasius, Patriarcha Constantinopolitanus, hæc dixit: *Ostendit Pater, etiam Angelos oportere pingi, quoniam circumscripti sunt, & hominum specie multis apparuerunt*. Tota autem Synodus ad Tarasii verba conclamavit: *Sancta Synodus dixit: Etiam Domine*. II. Angeli, præcipue Dæmones, habent cum rebus quibusdam materialibus, vel amorem, vel odium; sic Dæmon recedebat a Saule, quando David citharam pulsabat; apud Tobiam Dæmon quoque fugatus est fumo jecoris piscis; Delirius testatur lib. 2. disp. magic. q. 30. Dæmones exagitari ad odorem rutæ, balneorum, stercoreis caprini &c. Hi autem, & his similes effectus, in Angelis ostendunt corpoream naturam; quia aliter ad corporea inclinationem, & amorem non haberent; nec pariter a corporeis quid sibi contrarium paterentur. III. S. Gregorius magnus hom. 10. in Evangel. nominat Angelum *rationale animal*: ergo secundum ipsum habet Angelus & corpus, per quod est animal, & ani-

& animam, per quam est rationalis. IV. Nullum mutabile est simplex; sed Angelus est mutabilis ex sua natura: ergo non est simplex, sed compositus; sed quod est compositum, & mutabile constat ex materia, quæ est principium mutabilitatis, & compositionis: ergo &c. Argumentum est S. Bonaventuræ. V. Angeli Genes. 6. dicuntur, quod habuerint carnale commercium cum hominibus, & filios genuerunt: ergo non sunt pure immateriales. VI. Angeli apparent cum corporibus humanis: ergo vere habent corpora. Antecedens patet ex variis Scripturæ locis, in quibus dicitur, Angelos visibiliter hominibus apparuisse, comedisse, bibisse, alloquutos fuisse &c.

Respondemus ad I. Tarasium non probasse omnia, quæ scripta erant in Dialogo Joannis Thessalonicensis, sed tantum quod Angeli poterant pingi, quia multis apparuerunt, non sub propria, sed sub aliena specie, scilicet hominum specie. Hæc sunt verba Tarasi. *Ostendit Pater, etiam Angelos oportere pingi, quoniam circumscripti sunt, & hominum specie multis apparuerunt.* Et quum hæc sola probaverit Tarasius, hæc etiam sola determinavit Concilium; subdit enim ad verba Tarasi: *Sancta Synodus dixit, etiam Domine.* Cætera autem, quæ Joannes Thessalonicensis dixerat, remanserunt in privata opinionis linea ejusdem Joannis, cujus non est tanta auctoritas, quæ tot Sanctis Patribus, quot recensuimus, præferri debeat.

Ad II. dicimus, quod effectus illi non proveniunt ex vi naturalis oppositionis inter res ipsas, & Dæmones; sed vel quia

Deus rebus illis utitur tanquam instrumentis ad hoc assumptis ad Dæmones abigendos; vel quia movetur ex sanctorum hominum, aut Angelorum, virtute, & sanctitate; ut in Davide, & in Raphaelle, contigit; vel quia demum moventur per res illas hominis obsessi humores noxii, quibus insidet Dæmon, & iisdem ad hominem vexandum utitur; ut Frassen respondet.

Ad III. diximus etiam nuper, animalis nomine venire vivens; itaut per animal rationale intelligatur vivens rationale; quod multis probat Petavius, ad quem Legentes, qui plura cupiunt, remittuntur.

Ad IV. respondet in suis principiis Frassen, negando minorem subsumptam; quia Angeli, inquit, sunt mutabiles secundum perfectiones accidentales; & sic compositionem habent, non solum ex essentia, & existentia, sed etiam ex subjecto, & accidente. Et sic, ait, explicandos esse Augustinum, & Boetium, quos S. Bonaventura in probationem suæ sententiæ laudat.

Ad V. & VI. responsiones peculiaribus Dissertationibus dabimus, quas mox instituemus.

Quæ diximus de natura Angelorum multorum est sententia ad fidem pertinere; unde contrarium ad hæresim trahunt: Alii vero temeritatis tantum censura inurunt. Nos distinguimus & ante Concilium, & post Concilium Lateranense IV. ut in præterita Dissertatione diximus. Hinc nostris temporibus præcipue putamus, catholica fide credendum esse, Angelos esse pure, & omnino spirituales, & incorporeos!

DISSERTATIO CXXXIII.

De carnali cum mulieribus commercio, quod Angelis falso tribuitur; germana Scripturarum intelligentia asseritur; Errores proscribuntur; Patres vindicantur.

IN libro Genesis c. 6. v. 1. & 2. hæc leguntur: *Cunque cepissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulcræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant. . . . Gigantes autem*

PAR. II.

erant super terram in diebus illis. Postquam enim ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illaque genuerunt, isti sunt potentes a seculo viri famosi &c. Et quia in quibusdam Codicibus habebatur loco *filii Dei*, *Angeli Dei*; & Philo pariter lib. de Gigantibus, sic legit; inde fuit, quod Patres

D d 2 qui-

quidam lectionem hanc amplectentes, occasionem aliis dederunt credendi, quod vere Angeli cum mulieribus congressum habuissent, & ex illis Gigantes genuissent. Patres, qui illorum Codicum, & Philonis, lectionem amplexati sunt, fuerunt, Eusebius lib. 5. de præpar. evangel. c. 4. Augustinus lib. 15. de civit. c. 23., alique. Fuerunt præterea alii Patres, qui non legunt, sed interpretati sunt verba illa *Filios Dei* pro Angelis; nimirum Chrysostomus hom. 22. in Genes., & Theodoretus interrog. 47. Verum non omnes in eandem abierunt sententiam; quia quidam credentes, Angelos esse corporeos, ut asserit Cornelius a lapide, voluerunt, hoc primum suum peccatum luxuriæ in corpore admisisse, & ob hoc fuisse cælo dejectos. Hujus opinionis nominat ex Judæis Josephum, & Philonem; ex Christianis vero Justinum apolog. 1. Clementem Alexandrinum lib. 3. Stromatum, Tertullianum lib. de habitu mulierum, Lactantium lib. 2. c. 15. Alii vero dixerunt, filios Dei, scilicet in natura, esse Dæmones, qui ex se, suæque natura, & corpore, homines, instar hominum, generarunt; & opinionis hujusce fuisse vult, Platonicos, & Franciscum Georgium tom. 1. probl. 74. Præter hos memorat Burgensem, & Franciscum Valesium c. 8. sacrae philosophiæ, qui asseruerunt, esse Dæmones, primum succubos, a potentissimis viris validissimum semen excipientes, & postmodum incubos. Semen illud in validissimas fœminas transfundentes, Gigantes hoc modo generasse. Et quanvis Pererius dubitet, an ex incubis Dæmonibus generari possit homo, quod Cyrillus negat; affirmant tamen Cardanus, Cajetanus, & probat insuper Delrio lib. 2. Disquisit. magic. q. 15. Hæc omnia apud A lapide.

Attamen Natalis Alexander in hist. eccl. vet. test. t. 1. dissert. 7. prop. 1. alios addit iis, quos Cornelius enumerat. Scilicet, Athenagoram in legation. pro Christianis, Cyprianum lib. de discipl. & habit. Virginum, Minutium Felicem in Octavio, Ambrosium lib. de Noe, & arca c. 4., & lib. 1. de Virginibus. Sententia nihilominus communis, & vera est, quod nomine filiorum Dei vocati sunt filii Seth; tum quia ob sanctitatem, justitiam, temperantiam, cæterasque virtutes, Dei imaginem sic in seipsis præferebant, ut Filii Dei meruerint dici; & sic intelligunt Chrysostomus, Cyrillus, Hilarius, Theo-

doretus, & Rupertus; tum etiam, quia, juxta hebraicam phrasim omnia fortia, magna, & egregia, dicuntur esse Dei; ut montes, & cedri, altissimi, & maximi, vocantur montes Dei, cedri Dei; ita pariter filii Seth vocantur filii Dei, quia robusti viribus, forma pulcherrimi, statura proceres; & hujus opinionis est Olcafter. Filii vero, & filia Cain dicebantur filii, & filia hominum; tum quia perversi, mali, & terrenis rebus erant addicti; tum etiam quia robore, pulchritudine, procere statura, præditi non erant; unde ob immodicam libidinem, quam exarcuerant, generandi virtutem non habebant, nisi ut fœminas, non autem mares, adeoque filias, non vero filios, generarent. Sunt præterea alii, qui per filios Dei vertunt filios potentum; ut sunt Symmachus, Pagninus, & Chaldei; & filias hominum intelligunt mulieres plebis, quibus viri potentes per superbiam, & tyrannidem abutebantur. Et hujus opinionis est Molina; ea fretus ratione, quia Deus a prævidendo, & providendo sic dicitur; unde potentes, atque regnantes, Dii pariter appellantur; & hoc pacto Moyses Deus Pharaonis dictus est: *Constitui te Deus Pharaonis*. Genes. His positis.

Dicimus, nomine filiorum Dei non intelligi nec Angelos, nec Dæmones, sed tantum filios Seth; unde Angeli nullum cum mulieribus habuerunt carnale commercium; ut propter hoc dici possit, corporeos esse.

I. Probatur. Matth. 22. 30. *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo*; sed in illis Genesis verbis dicitur, quod filii Dei elegerunt sibi mulieres, sibi easdem matrimonio conjunxerunt, illarum pulchritudine capti, cum iisdem propter matrimonium firmum, & stabile, cohabitationem fixerunt: ergo verba illa de Angelis intelligi nullo modo possunt.

II. Probatur. Filii Dei, qui filias hominum sibi in uxores junxerunt, illi fuerunt, quibus Deus in eodem loco maledictionis suæ poenam inflixit; sed isti fuerunt homines, non Angeli: ergo filii Dei, cum Filiabus hominum copulati, non fuerunt Angeli, sed homines. Major est certa; non enim poena, ibidem comminata, alios percutere debuisset, quam quos ibidem peccantes descripserat. Minor probatur verbis illis, quæ subjunguntur: *Dixitque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est; eruntque dies illius*

illius centum viginti annorum. Quæ quidem verba homines afficiunt, non Angelos; dicit enim, in homine; dicit etiam, quia caro est; qui sane homo est; dicit tandem, quod eis concedebat spatium centum viginti annorum, ut pœnitentiam agerent; hominibus sane, non Angelis, pœnitendi tempus impertiebatur.

III. Probatur. Propter commixtionem Filiorum Dei cum filiabus hominum Deus homines diluvio castigavit: ergo non fuerunt Angeli, qui cum filiabus hominum commixti sunt, sed homines. Sequitur consequentia; pœna enim consequitur culpam, & suos tenet auctores. Antecedens probatur verbis Scripturæ, quæ in eodem loco superadduntur. *Videns autem Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus, delebo, inquit, hominem, quem creavi, a facie terræ.* Profecto quis crederet, homines subituros pœnam, qui non peccaverant, & Angelos, qui peccaverant, evasuros; si vere illi Filii Dei, qui cum filiabus hominum commixti sunt, Angeli & non homines, fuissent?

IV. Probatur ex Patribus. Cyrillus Alexandrinus lib. 2. Glaphyrorum in Genes. *Næque vero ignoramus in quibusdam exemplaribus ita aperte legi: Videntes autem Angeli Dei Filias hominum: Propterea, detorquent quidam voluptaria hujus vitæ inquisitionem, adeoque turpium cupiditatum culpam in perditos Angelos conjiciunt, quia a principio suo desciverunt.* Prosequitur postmodum rationibus quidem efficacissimis errorem hunc propulsare. Chrysostomus hom. 20. in Genes. *Afferunt enim, quod non de hominibus hoc dictum sit, sed de Angelis. Hos enim filios Dei appellavit. Primum ostendant, ubi Angeli filii Dei appellati sint; sed non poterunt usquam monstrare. Homines quidem filii Dei dicti sunt, Angeli autem numquam....Cæterum quid dicunt? Profecto Angeli quidem erant, sed quia ad iniquum hoc opus descenderunt, dignitate sua exciderunt. En iterum fabulosius aliud. Itaque nunc exciderunt, & hac ruina illorum causa. Verum Scriptura nos aliter docet; quod antequam formaretur primigenius homo, a sua dignitate exciderunt, & Diabolus, & qui cum eo majorem, quam decebat, dignitatem ambiebant. Denique post multa concludit: Prius docuimus vos, morem esse Scripturæ, ut homines filios Dei vocet. Et quia isti a Setho originem trahabant,*

& ab ejus filio, qui appellatus est Enos: dicit enim: Iste speravit vocari nomine Domini Dei: ab illo postea nati vocati sunt Filii Dei in divinis Scripturis, propterea quod eo usque parentum virtutem imitati sunt. Filios autem Cain, & qui ex eo nati, & qui ante Seth geniti fuerunt, filios hominum vocat. Augustinus lib. 15. de civit. c. 13. Potuerunt ergo Gigantes nasci, & priusquam filii Dei, & Angeli Dei dicti sunt, filiabus hominum, hoc est, secundum hominem viventium, miscerentur, filii scilicet Seth filiabus Cain. Eadem docent Theodoretus interrog. 47. in Genes., Basilii Seleuciensis orat. 6., Philastrius Brixienfis lib. de hæres. c. 59.

Arguunt I. Ex S. Juda Apostolo, in sua epistola canonica v. 6. ubi dicitur: *Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit.* Verba hæc aperte ostendunt Angelos, seu illos filios Dei, qui cœlo relicto, in terram descenderunt, & cum mulieribus commixti sunt. Fit enim sermo non de primo lapsu Angelorum; quia ille dicitur præcipitium, hic vero descensus: ille fuit propter superbiam, hic propter luxuriam; unde subditur exemplum Sodomæ, & Gomorrhæ. II. ex libro Enoch, in quo pariter sic legitur; unde in citate Judæ Epistola dicitur; *prophetavit & de his septimus ab Adam Enoch: ergo vere de Angelis Dei intelligenda sunt verba illa.* III. Possunt Dæmones incubi cum mulieribus carnale exercere commercium: ergo non est repugnans, quod Spiritus cum feminis misceantur: ergo potuerunt Angeli nomine filiorum Dei in loco illo intelligi. IV. Tot Patres, qui contrariam docuerunt sententiam, probabilem saltem reddunt illam; quum inter illos reperiantur, & qui fuerunt in Ecclesia ex antiquioribus, & qui inter doctiores non infimum locum sibi merito vindicarunt.

Respondemus ad I. quod S. Judas Apostolus loquitur de primo Angelorum lapsu, qui lapsum hominis præcessit. Diabolis duo vertit in culpam; unum, quod suum non servaverint principatum; alterum, quod suum dereliquerint domicilium. Hæc duo ad primam prævaricationem referuntur; & quidem de primo testatur Augustinus lib. 13. de civit. c. 1. illud intelligens, quod in veritate non steterint. Secundum quoque; quia quanvis dicatur, quod sponte de cœlo, hoc tamen ideo dicitur,

tur, quia libere peccaverunt. Cain quoque pulsus a Deo in exilium, dicitur tamen Gen. 4. 16. *Egressusque Cain a facie Domini habitavit profugus in terra ad orientalem plagam Eden.*

Ad II. Apocryphus, immo suppositus omnino est liber Enoch. Judas Apostolus non citat librum, sed prophetiam; unde librum canonicum non reddit. Prophetia autem poterat esse voce tradita, non literis scripta. Verum hæc prophetia, non de Angelis fuit, sed de aliis sceleratissimis, de quibus loquitur Judas. Perperam ergo ex prophetia Enoch sumitur argumentum ad probandum, quod nomine filiorum Dei in illo Genesis loco Angeli intelligantur. Audiatur Augustinus de libris Enoch nomine vulgaris lib. 15. de civit. c. 23. scribens: *Cur non sunt in canone? Nisi quia ob antiquitatem suspecta fidei judicata sunt, nec utrum hæc essent, quæ ille scripsisset, poterat inveniri; non proferentibus ea talibus, qui ea per seriem successionis reperiuntur rite servasse.*

Ad III. Incuborum commercium cum mulieribus, primo non probat, Angelos esse corporeos, quod nos omnino in præterita Dissertatione impugnabamus; quia possunt exercitium illud peragere, sicuti peragunt alia, sub alienis corporibus, ut in sequenti Dissertatione videbimus. Secundo non probat de Angelis bonis, sed de Dæmonibus; Dæmones autem non sunt Angeli Dei, filii Dei; unde stat, quod verba illa Genesis de Angelis accipi non possint.

Ad IV. Quod Patres in illa fuerint opinione, non mirum; non enim fuerunt omnes, sed pauci; & pauci illi ex varia Scripturarum versione decepti sunt. Attamen, quæ possumus pro Patrum illorum defensione proferre, hæc sunt.

Primo Justinus in apologia I. dixit quidem, quod Angeli mulierum amore capti, cum illis commercium habuerunt; sed non expressit, quod hi Angeli fuerint, qui in Genesis libro vocantur Filii Dei. Potuerunt in sua sententia esse Angeli mali, qui ad modum incuborum rem veneream exercuerint. Et quanvis dicatur, quod isti filios genuerint, quos Dæmones appellamus; omnibus nihilominus liquet, Græcis ut plurimum, Dæmones esse genios, qui apud Platonicos Dæmones pariter dicebantur. Semper igitur sunt genii mali; & quod Justinus crediderit incubos generare, tolerabilius est, quam di-

cere, Angelos genuisse.

Secundo Athenagoras in Legatione pro Christianis multa quidē dicit de Angelis bonis, & malis, quæ temporibus illis, quibus adhuc res fidei nostræ, & quæ illas consequebantur, satis explicatæ non erant, tolerari ullatenus poterant; at non exprimit, quod Angeli illi, de quibus ille scribit, sint filii Dei, de quibus loquitur Moyses in Genesis libro.

Tertio Clemens Alexandrinus lib. 11. paedag. c. 11., & lib. 3. Stromat., & lib. 5. dicit quidem, quod Angeli pulcritudinem Dei reliquerunt, ut mulierum pulcritudine fruerentur; at neque etiam explicat quinam fuerint hi Angeli. An illi qui in Genesis loco filii Dei dicti sunt, an alii? Potest quidem cum illis aliqualis applicatio fieri; at non potest absolute dici, quod memorati Patres de illis expresse, & manifeste loquantur. At dicitur, quod saltem non negarunt, habuisse corpora; sed jam diximus, quod vel potuerunt assumere corpora, vel potuerunt agere, ut corpora ipsa agunt; ut in seq. Diss. dicitur.

Quarto Tertullianus filios quidem Dei in illo Genesis loco legit, sed deinde de Angelis interpretari videtur; non vocat autem illos Dei Angelos, sed desertores Dei; unde nobis aperit viam, ut illum de Dæmonibus intelligamus. Quod si intelligat, malos Angelos esse factos ob illud cum feminis commercium; non potest quidem negare prælium illud magnum, quod factum est in cælo, priusquam fieret commixtio illa in terra, quam ipse putat. Igitur prius Angeli facti sunt Dæmones, quando in cælo peccaverunt; & per consequens, quando cum feminis congressum habuerunt, Dæmones erant, non Angeli Dei, si vult ille congressum illum de Angelis, non de hominibus, intelligere. Loquitur Tertullianus lib. de Idololatria c. 9., lib. de cultu femin. c. 21., lib. de Virgin. veland. c. 7.

Quinto Cyprianus lib. de discipl. & habit. Virg. loquitur de Angelis, qui fuerant Apostatæ, a quibus mulieres de corporis ornatu, & fūco edoctas esse, dicit. Angeli autem, qui fuerant Apostatæ, non sunt Angeli Dei, qui videntes filias hominum, eas concupierunt, & cum hisdem commixti sunt. Nec pariter ipse verbum scribit, quos Apostatas hosce intelligat esse illos filios Dei, de quibus Scriptura citato Genesis loco loquitur.

Sexto Minutius Felix in Octavio apertissime lo-

loquitur de Dæmonibus, quos dicit in solatium suæ pœnæ, postquam a Deo de cœlo fuerunt dejecti, cum mulieribus se conjunxisse. Ait enim: *Spiritus sunt insinceri, vagi a cœlesti vigore, terrenis labibus, & cupiditatibus depravati: Isti igitur Spiritus, posteaquam simplicitatem substantiæ suæ onusti, & immersi vitiiis perdidērunt, ad solatium calamitatis suæ non desinunt jam perditū perdere, & depravati errorem pravitatis infundere, & alienati a Deo, inductis pravis religionibus a Deo segregare. Nec pariter in his fit mentio de filiis Dei, qui in Genesis loco describuntur; immo nec verbum commercii cum mulieribus; sed loquitur solummodo de malis artibus, quibus Dæmones utuntur ad homines perdendos, vel intelligit idolatriam, vel alia crimina, ad quæ homines inducunt.*

Septimo Lactantius lib. 2. c. 14., & cum eo Eusebius lib. 5. de præparatione evangelica c. 4., & Methodius or. de resurrectione, adducuntur. Verum apud Lactantium lib. 4. c. 8. legimus hæc: *Magna inter hunc Filium Dei, & cæteros Angelos differentia est. Illi enim ex Deo taciti Spiritus exierunt; quia non ad doctrinam Dei tradendam, sed ad ministerium creabantur. Ille vero cum sit & ipse Spiritus, tamen cum voce, ac sono ex ore Dei processit. En Angelos per Lactantium Spiritus; si ergo per ipsum cum mulieribus se immiscuerunt, non fecerunt per propria corpora, sed per aliena; igitur non fuerunt Angeli boni, sed mali, qui incubi esse solent.*

Eusebius lib. 4. demonstr. evangel. c. 1. scribit: *Cum Deus vellet divitiarum suarum thesauros pluribus impertiri, effectusque jam jam omnem rationalem creaturam in lucem prodacturus, incorporeas videlicet quasdam, atque intelligentes, & divinas Potestates,*

Angelosque, atque Archangelos, materiæque expertes, & omni parte puros spiritus produxit. Credibile ne est, quod Eusebius, qui Angelos voluit incorporeos, intelligentes, materiæ expertes, & omni parte puros spiritus, crediderit eosdem cum mulieribus carnale commercium habuisse? Ubi corpora in incorporeis, in materiæ expertibus, in puris spiritibus? Si autem corpora habuerunt, aliena fuerunt; sed hisce utuntur ad peccandum Dæmones, & non Angeli. Eadem de Methodio dici poterunt.

Octavo Ambrosius lib. de Noe, & arca c. 4., & lib. 1. de Virginibus, asserit, Gigantes ex Angelis, & mulieribus fuisse genitos; item & Angelos propter intemperantiam fuisse de cœlo dejectos. Sed primo, non distinguit inter Angelos bonos, & malos; unde poterit etiam explicari de malis, sicut & alii intellecti sunt. Secundo, superbia Angelorum potest quoque intemperantia appellari; & plerique eam nominant luxuriam spiritualem: Unde Angeli, qui de cœlo fuerunt dejecti propter superbiam, potest bene dici, quod per intemperantiam de cœlo ceciderint. Cæterum Ambrosius ad c. 1. Ep. ad Heb. Angelos dicit esse spiritus: *Quævis hujus naturæ nomen? Spiritus est.* Et lib. de fide cont. Arianos docet: *Angeli in figura hominum sæpe visi sunt, & tamen non aliud sunt, quam quod se esse norunt; neque substantiam mutant, cum formam humani corporis sumunt: Ergo semper ipsorum propria substantia spiritus est. Quomodo igitur poterant cum mulieribus coire? Sub forma humani corporis, si dicent: Nos redicemus: ergo non fuerunt Angeli boni, sed mali, quorum est sub forma humani corporis venerem exercere,*

DISSERTATIO CXXXIV.

De Apparitione Angelorum sub aliena forma . Apparitionis substantia in sacris libris continetur ; Modus autem Scholasticorum disputationibus controversitur : Communis sententia explicatur ; & peculiaris P. Magnani opinio de hoc eodem modo exponitur :

ANGELOS multoties hominibus apparuisse, sæpe sæpius Scripturæ testantur, Patres enunciant, Historici manifestant. At quibusnam apparent corporibus? Propriis nequaquam; ut fortassis credere se dicunt illi, qui corporeos Angelos suspicantur. Si non propriis: igitur alienis; quod quidem modo in comperto est apud omnes, tum Bibliorum Interpretes, tum Theologiæ Professores. At quomodo alienis corporibus utantur Angeli, ut hominibus appareant, & cum istis conversentur? Hoc est, quod apud Scholasticos controversitur; & nos cum illis in hac præsentis Dissertatione investigamus.

Prima opinio est illorum, qui putant, omnes Angelorum apparitiones, quarum sacræ literæ meminerunt, non fuisse vere, exterius exhibitas, sed tantum fuisse phantasticas; per solam scilicet immutationem factam in illorum imaginatione, quibus Angeli apparuisse dicuntur. Sic Prophetæ omnes videbant illa omnia, quæ, vel scribebant, vel manifestabant; non corpore nimirum, sed spiritu, percipiebant; quemadmodum Joannes Apocalypsim vidit, Petrus linteam serpentibus, aliisque animalibus plenum, Paulus tertium cælum, ad quod per raptum, sive per ecstasim, ascendit.

Secunda est aliorum opinio, qui asserunt; apparitiones hæc fuisse factas per quasdam sensuum exteriorum immutationem; per quam accidit, ut quæ non sunt, appareant, & quæ sunt, diverso appareant modo ab eo, quo sunt. Sic in iride, in columbæ collo, in nubibus aliquando, apparent colores, qui non sunt; ita pariter in aquis remus apparet ruptus, qui est sanus; navigantibus montes videntur

moveri, qui sunt immobiles; & vertigine correptis omnia moventur per gyrum, quæ nullo pacto moventur.

Tertia asserit, Angelos mutare ipsum corpus suum, ac vertere in species, quas volunt accommodatas, atque aptas actionibus suis. Opinionis hujusce meminit Augustinus lib. 2. de Trinit. c. 7., & lib. 3. c. 1. Quarta opinio est dicentium, Angelos de creatura corporea assumere corporalem speciem in usum ministerii sui. Citatis locis etiam Augustinus hanc opinionem asserit.

Quinta opinio huic quartæ accedere videtur, quatenus asserit, apparitiones hujusmodi fieri in corporibus assumptis; quæ quidem corpora nec sint de novo creata, quatenus simul initio rota materia corporea creata est; nec habeant naturam corporum, quæ representant; ut putavit Tertullianus; quatenus non erant veri homines corpora illa, in quibus humana specie Angeli apparebant; sed sint corpora ex aere, vel ex æthere, vel ex alio quocunque apto, & formabili ad hunc usum, facta, & assumpta. Sic explicat Estius, & defendit, cum Frassen, Juennino, aliisque communiter.

Sexta est peculiaris opinio P. Magnani, quam ipsiusmet verbis exponere, satius judicamus. Ait igitur in Philosophia Naturæ c. 33. prop. unica de anima rationali separata: „ Animas corpore exolutas, pariterque alias intelligentias, aliquando mortalibus apparere sub specie humana, vel alia, habemus ex historia, tum sacra, tum ecclesiastica: modus autem, quo hujusmodi fiunt apparitiones facillime intelligitur ex physicis principiis; ut tamen eum breviter explicem, dico sic. Res corporeæ, cum, ut hætenus ostensum est, nullam aliam agendi vim habeant, quam ut

„ mo-

„ moveant localiter, vel resistent motui lo-
 „ cali; consequenter non alia vi se præbent
 „ sensibus; seu non alia vi faciunt, ut sic
 „ dicam, sentiri se, quam ea, qua proprios
 „ motus, tanquam proprios characteres,
 „ seu species imprimunt sensibus; vel qua
 „ resistent alienis motibus. Itaque si intelli-
 „ gis, posse substantiam immaterialem exer-
 „ cere in sensus eos omnes motus, quos po-
 „ test hæc, aut illa corporea substantia in
 „ eisdem sensus exercere; itemque resistere
 „ motibus alienis ad modum, & mensuram
 „ resistentiæ, quam ad eisdem motus exer-
 „ cet substantia corporea. Hoc ipso intelli-
 „ ges, eandem immaterialem substantiam
 „ posse percipi sensibus sub specie non pro-
 „ pria, sed aliena; idest posse apparere sub
 „ specie, & forma corporea, videlicet ejus
 „ corporeæ substantiæ ejus imitabitur
 „ movendi, aut motui resistendi, modum,
 „ atque mensuram;.

Post hæc pergit Doctor profundissimus ma-
 gis in particulari modum hunc suum, a se
 ipso scilicet subtiliter quidem, & ger-
 mane excogitatum explicare, & expone-
 re, hisce aliis verbis: „ Igitur anima se-
 „ parata, vel Angelus, ut dent sese in con-
 „ spectum nostrum; minime egebunt, ut
 „ vulgo putatur, compingere sibi, & coa-
 „ ptare corpus æthereum tali modo opaca-
 „ tum, constitutum, figuratum, &c. ut co-
 „ lorem habeat, & figuram, & duritiem,
 „ & pondus ejus corporis, in cujus specie
 „ operant apparere; sed ut visui v.g. se ex-
 „ hibeant, omnino sufficere eis, quod est
 „ longe facilius, & expeditius, si illa ipsa
 „ vi, qua putantur compingere, formare,
 „ movere, &c. æthereum illud corpus; lucem
 „ incidentem refringant, & reflectant ad
 „ oculum eadem mensura, & eodem modo,
 „ quo eam refringeret, & reflecteret, si
 „ adesset corpus illud, cujus in specie volunt
 „ apparere: Ac similiter ut auditui sese of-
 „ ferant; sufficere si ærem velut ex arte,
 „ nempe imitando naturam, eodem modo
 „ pellant, & verberent, quæcum pelleret;
 „ ac verberaret, si adesset res corporea so-
 „ nora, cujus imitari cupiunt sonum: Sic
 „ enim aer verberatus motum illum ab im-
 „ materiali substantia receptum communi-
 „ cabit tympano auris, & consequenter hæc
 „ percipiet sonum omnino similem ei, quem
 „ ederet, vel edere solet res illa corporea;
 „ & ita substantiam immaterialem percipiet
 „ auditus sub specie talis rei sonoræ. Et ita
 „ de aliis sensibus. Atque, ut vides, hac
 „ arte potest facillime Angelus, vel anima,
 „ dare se in conspectum unius, & se oo-

PAR. II.

„ cultare alteri; quod sane esset illis impos-
 „ sibile in eo æthereo, ut putatur, involucre
 „ assumpti corporis; hujusmodi enim cor-
 „ pus, quantum est de se, omnibus indif-
 „ ferenter, & æque daret species sui;.

Igitur ex Magnano potest substantia spiri-
 tualis immittere in sensus nostros species,
 quas immitteret res corporea, si nobis
 præsens esset; hoc enim, & non aliud est,
 agere in sensus, movere sensus &c. Et il-
 las species immittendo, quæ sane non
 sunt sui propriæ; sed alienæ, illa corpo-
 ra a sensibus percipiuntur, quorum spe-
 cies sunt propriæ; hoc est, quorum sunt
 propriæ, & genuinæ actiones objectivæ,
 per quas movent sensus, & a sensibus per-
 ciipiuntur. Sub iisdem principiis ipsemet
 docet, quod quia Christus sub speciebus
 eucharisticis agit non modo proprio Chri-
 sti, sed modo proprio panis, in sensus; inde
 est, quod non videtur, non tangitur, non
 odoratur Christus, sed panis. Ita pariter
 egit idem Christus, quando Magdalenæ
 apparuit sub specie Hortolani, & Discipu-
 lis peregrinantibus in Emmaus sub specie
 Peregrini. Quod autem sic agendo res
 spiritualis, agendo scilicet ut ageret res
 materialis, si adesset, non videatur ipsa,
 sed illa, cujus agendi modum imitatur;
 patet apertissime, tum ex allatis exemplis,
 tum etiam, quia motus illi sunt species
 impressæ ab objectis, & species sunt vi-
 cariæ objectorum, non prout sunt, sed
 prout agunt: ergo percipiuntur objecta,
 non ut sunt, sed ut agunt, ut movent, ut
 species immittunt.

Neminem autem credimus hunc agendi
 modum rei spirituali denegaturum; scilicet
 ut agat modo illo materiali, quum sit
 ipsa spiritualis substantia; & quanvis di-
 catur, vel dici possit, quod Deus etiam
 aliquando sic agat, diversus tamen est
 agendi modus Dei, & creaturarum. Quæ
 opponi possent, ut candide dicamus, duo
 sunt; & quod Christus sic agat ut panis in
 eucharistia, & quod Deus sic agat in cœ-
 lo, ut a corporeo sensu suo modo perci-
 piatur ut in t. r. Diss. LIX. ex P. Magna-
 ni mentem diximus. Christus quidem
 est res materialis ratione corporis sui: unde
 non mirum, si potest alterius rei ma-
 terialis agendi modum in sensus imitari.
 Deus vero, quia Deus est, eminenter con-
 tinet omnes agendi modos creaturarum,
 in se ipso; adeoque continet etiam modos
 agendi creaturarum in sensus. At Ange-
 lus, vel anima, est res spiritualis, & est
 creatura; sicque non potest agere in sen-

E q sus

sus ut res materialis, quomodo agit Christus; nec pariter quomodo agit Deus, quia modum illum agendi in sensus eminenter non continet. At quis dicet, quod agendi modus supponat entitatem in agente mutari, non vero virtutem? Non tribuimus rei immateriali nec quidem minimam rei materialis particulam, quæ sit omnino cum sua substantia impossibilis; sed virtutem damus, seu modum agendi; qui quidem, ut diximus in præfata Dissert. LIX. exercetur a Deo non tantum secundum esse participabile, quod est in se ipso solo, sed etiam secundum esse participatum, quod est in creatura; & inde est, quod si Deus agat secundum modum participatum a creatura, non Deus, sed creatura percipitur; si vero Deus agat secundum modum participabilem, qui est in se ipso, non percipitur creatura, sed Deus. Et ita duo illa objecta evanescent.

At aliud est, quod citato loco sibi objicit Magnanus verbis sequentibus. „ Hæc tamen, quæ jam dixi de modo, quo substantia immaterialis creata potest in sensus corporeos agere ad instar alicujus rei sensibilis corporeæ, & ita in specie ejus apparere; minime repugnant dictis a me num. 23. „ ubi fatebar, non posse Angelum quidditative cerni, tangi &c. sensu corporeo; quanvis Deum ita posse videri &c. asseruerim. Nam quoad hoc est inter Deum, & Angelum, seu aliam quamvis immaterialem substantiam creatam, discrimen hujusmodi; quod cum Deus contineat eminenter virtutem omnem, cujuslibet rei sensibilis, potest, ut nu. 22. exposui, virtute illa sua eminentiali agere in sensum eo modo primigenio, cui ob virtutem participatam responderet naturalis modus agendi rei sensibilis: Angelus vero non ita contineat eminenter virtutes cujuslibet rei sensibilis, quasi hæc sint virtutis angelicæ eminentialis participationes quædam; sicut sunt participationes virtutis divinæ eminentialis: Unde licet possit in sensum agere Angelus quemadmodum agit res sensibilis; hic tamen, modus non est Angelo, sicut Deo, proprius, ac naturalis (proprereaque num. 23. dicebam, Angelum non in eo esse activum) sed solum ei convenit per imitationem, ac per artem: adeoque ut sic agens Angelus in oculum v. g., non pariter ac Deus, dicendus est quidditative, seu in specie propria, cerni, sed solum apparere in aliena „.

Cæterum hoc quod est Angelum sibi com-

pingere corpus ex aere, ex æthere, vel ex aliqua alia materia, plus quidem est, quam solummodo rei materialis agendi modum in sensus imitari. Et si incompetens dicitur spirituali substantiæ agere, ut substantia materialis agit, multo magis ab Angelo alienum erit rem materialem componere, ac conflare in corpus, quod assumat. In sententia quidem P. Magnani Angelus, ut quæcunque alia spiritualis substantia, est penetrativa ad libitum; adeoque potest cum re corporea penetrari, & non penetrari, prout vult; unde Angelus, qui revolvit lapidem in Christi Domini sepulcro, non fuit cum eodem lapide penetrans, aliter non potuisset illum revolvere. Quomodo autem penetratus non fuit? Quia egit modo illo, quo egisset alia materialis substantia, si illum revolvere intentasset. Et si potest agendi modum corporeæ substantiæ in hac linea motus imitari, quare non poterit etiam in alia motus linea, scilicet agendi in sensus? Nec dicere quisquam poterit, quod hoc idem esset, ac per præstigias agere; non enim Angelus agere ostendit, & non agit: neque apparenter agit; sed vere agit, quanvis non modo sibi proprio, sed alieno. Aliter etiam Christus per præstigias egisset, quando Magdalene ut Hortolanus, & Discipulis ut Peregrinus apparuit. Denique nec dicatur, quod opinio P. Magnani eadem est cum illa, quam quinto loco reportavimus. Dissert enim quammaxime ab illa; quia illa supponit speciem distinctam, ac separabilem a creatura corporea, cujus est species corporea: unde illius opinionis Auctores dicebant, quod Angelus hac speciem desumit, & sibi ipsi adaptat. At P. Magnanus non dicit, quod desumit speciem, quam vult realiter indistinctam, sed quod imitatur modum agendi in sensus rei corporeæ; licet postea in hoc agendi modo species impressa consistat.

Adductis, expositis etiam, atque explicatis, opinionibus hisce, modo devenimus ad probandum, quod in Dissertationis titulo proposuimus. Et quidem, quod in sacris libris contineatur apparitionis Angelorum substantia, atque etiam apud Sanctos Patres, & Ecclesiasticos Historicos, nemini dubium esse putamus. Quod si aliqui dubitare voluerint, testimoniis, quæ subjungimus, tum ex illis, tum ex istis depromptis, hoc pacto probamus. Genes. 18. de Angelis, qui Abrahamæ apparuerunt, fit sermo: *Cumque sublevasset*

oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum; quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui, & adoravit in terram. Genes. 19. describuntur Angeli, quos vidit Loth: Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere, sedente Loth in foribus civitatis. Qui cum vidisset eos, surrexit, & ivit obviam eis; adoravitque pronus in terram. Genes. 28. sunt Angeli, quos vidit Jacob: Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens caelum; Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam. Genes. 32. de Angelis etiam, qui Jacob apparuerunt, sermo habetur: Jacob quoque abiit itinere, quo caperat; fueruntque ei obviam Angeli Dei. Quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt haec; & appellavit nomen loci illius Mahanaim, id est, castra. Etiam in libro Danielis, in libro Tobiae, & in aliis quoque, aperta est mentio apparitionis Angelorum. In novo testamento pariter in Apostolorum Actis habetur Angelus, qui Petrum de vinculis liberavit; in Evangelio Angelus, qui apparuit Mariae Virgini, eamque salutavit, Sponso ejus virgini Josepho, Zachariae, S. Joannis Baptistae Patri, aliisque: ergo vere ea Scripturis constat, Angelos apparuisse multis. Ex Patribus proferimus Augustinum, qui lib. 4. de Trin. c. ult., docet, apparitiones factas ante Christi adventum per Angelos fuisse factas; immo etiam illas, quae post Christi incarnationem leguntur factae; ut notat Estius, qui etiam eundem Augustinum citat lib. 2. de Trin. c. 5. & 6. & 7., & lib. 3. c. 10. & 11. Adduntur ad superabundantiam Leo magnus ser. 2. de ascens. Dom. c. 4. Sicut concipiendum Christum de Spiritu Sancto B. Virgini Angelus nuntiavit; sic & editum de Virgine vox Coelestium Pastoribus cecinit. Sicut resurrexisse a mortuis supernorum nuntiorum prima testimonia docuerunt; sic ad judicandum mundum in ipsa carne venturum, Angelorum officia praedicabunt. Eucherius ser. in dedicati Eccles. Angeli, quando volunt, ex aere corpus assument, quo videri, & tangi, & loqui, & manducare, & bibere possunt. Claudianus Mamertus de stat. anim. lib. 3. Satis, ut arbitror, patet, Angelos utriusque substantiae & incorporeos esse in ea sui parte, qua ipsis visibilis Deus; & in ea eadem parte corporeos, qua hominibus sunt ipsi visibiles; quoniam nec Deus ab Angelo per corpus, nec Angelus ab homine sine corpore, videri potest. Eadem docent Alcuinus lib. 2. de Trin. c. 17., Ambrosius Ansbertus

PAR. II.

in lib. 3. in Apocal. c. 6., Petrus Alphonsus tit. 5., Damascenus lib. 2. de fide c. 3. Non quales sunt, apparent, sed aliam, atque aliam formam, prout videri ab hominibus possint, assument; ut ceteros, brevitate ergo, omittamus.

Ex dictis confutatae remanent prima, & secunda opinio; Non enim referri possunt ad solam imaginationem, & prophetica visionem, cuncta quae in Scripturis narrantur de Angelorum apparitionibus. Testantur enim saepissime sacrae literae, Angelos ab hominibus visos, adoratos, contrectatos, etiam per pedum ablutionem; ut constat de Abrahamo, Loth, Jacob, Tobia, & aliis. Insuper, Angelicus 1. p. q. 51. ar. 2. sic contra duas illas opiniones discurret. Quaecunque imaginaria visione videntur, solum sunt in imaginatione videntis, non vero videntur ab aliis praeter ipsum; sed Angeli, qui apparuerunt Abrahamo, visi sunt a rota ejus familia; illi, qui visi sunt a Loth, visi etiam fuerunt a civibus Sodomorum; Raphael, qui apparuit Tobiae, a ceteris etiam videbatur; & sic de aliis ferre omnibus dicendum est: ergo illi iidem Angeli non videbantur solum aut imaginaria visione, aut exteriorum sensuum immutatione. Ulterius; apparitiones illae non unius sensus actione probatae sunt, sed multoties etiam multorum sensuum operatione confirmatae; sed quae multorum sensuum testimonio probantur, non possunt ad imaginariam visionem, & ad fictitiam apparentiam reduci: ergo &c. Tobias enim non solum vidit Raphaellem, sed cum eo alloquutus, & peregrinatus est, & insuper cum eo multoties comedit. Denique, si hic explicandi modus sufficeret, posset etiam idem adhiberi in explicandis aliis apparitionibus a Christo factis, de quibus loquitur Evangelium; & praecipue de illa, qua Apostolis apparuit, & Apostoli crediderunt, ipsum esse phantasma; at non potest illis applicari; Christus enim dixit, quod tangerent, & palparent eum, quia Spiritus carnem, & ossa non habet; ergo &c.

Tertia opinio confutata remanet ex dictis superius. Supponit enim, Angelos habere corpora; & dicit, Angelum mutare corpus suum, ac vertere in species, quas vult accommodatas, atque aptas actionibus suis. Sed nos probavimus, Angelos non habere corpora: ergo nequeunt mutare corpora, quae non habent, nec species

Ec 2

desu-

desumere a corporibus, quibus carent. Quarta opinio, quanvis, ut diximus, accedat & communi opinioni de corporibus assumptis, & peculiari P. Magnani sententiae, de actionibus objectivis; nihilominus ut jacet, pariter refellitur: Hæc enim species, quæ ab Angelo desumitur, est species corporea, petimus, vel est distincta realiter a corporea creatura, ex qua desumitur, vel indistincta? Si indistincta realiter; ergo non solum desumitur corporea species, sed etiam corporea ipsa creatura, cujus est species; quod non dicunt. Si distincta realiter; nemo dixit usque modo ex Peripateticis, quod species, quæ sunt accidentia, quibus sint separabiles a potentiis, vel ab objectis suis; quanvis dicant accidentia, quæ vocantur accidentia quæ, sint a subjectis suis separabilia miraculose; ut in venerabili Eucharistiæ Sacramento. At si nomine specierum intelligat actiones, non easdem numero, sed specie, coincidit cum opinione P. Magnani.

Communem opinionem modo proponimus, & explicamus, atque probamus. Augustinus lib. 3. de Trin. c. 1. apud Estium quærit; an Angeli assumant ex inferioribus elementis corpulentioribus corpus sibi coaptatum, quod deinde mutant quasi vestem in quaslibet species corporales, easque veras? Et huic opinioni accedit. Etiam ser. 16. de Divers. qui est tractatus 3. cont. Manichæos docet, quod Deus corpoream substantiam potestati Angelorum ita subdidit, ut possent ex illa verum corpus assumere, quod pro sui libito converterent ex qualibet specie in quamlibet speciem, prout exigeret sui officii, & sui ministerii ratio. Hoc idem asserit Gregorius magnus lib. 27. moral. c. 2. docens, quod Angeli visi fuerunt oculis corporeis assumptis, & ex aere formatis. Etiam Beda lib. de natur. rer. c. 7. asserit, Angelos assumere ætherea corpora. Displicet Estio hic dicendi modus, arguens; quod æthereum corpus vel importat cœlestē, & non est aptum ad hunc usum; vel importat æthereum, hoc est acreum subtilius, & purius, & posse concedi, ait; sed non esse necesse, ut hoc assumant. Si Estius observasset differentiam, quam modo Philosophi constituunt in aerem, & ætherem, scilicet, quod aer dicat commixtionem aliorum corporum cum sua substantia, æther vero nullam dicat commixtionem; adeoque aer sit aer impurus, æther vero sit aer purus; nullam contra-

Bedam adversandi occasionem habuisset. In his corporibus assumptis possunt Angeli exercere primo operationes intellectus, & voluntatis, eodem prorsus modo, quo extra corpus exercent. Ratio est, quia Angeli non sunt formæ corporum, quæ assumunt; adeoque ab illis nec dependentiam, nec impedimentum habere possunt in operationibus suis exercendis. Secundo, non possunt exercere operationes sensitivas; adeoque habere nequeunt sensationem ullam, sive externam, sive internam, nec ullum sensitivi appetitus actum. Ratio est, quia operationes sensitivæ sunt essentialiter vitales, Angelus autem est principium extrinsecum; sed operationes essentialiter vitales requirunt principium intrinsecum, & non sufficit eis extrinsecum: ergo, &c. Tertio, possunt Angeli exercere in corporibus assumptis modo non vitali operationes aliquas materialiter, & secundum quid similes operationibus vitalibus. Ratio est, quia quanvis ab Angelis exerceantur operationes similes ambulationi, loquutioni, comestioni; attamen hujusmodi operationes non exercent modo vitali, ut dictum est: ergo exercent modo non vitali; & dum exercentur ab Angelis vitales non sunt nec formaliter, nec simpliciter, sed materialiter tantum, & secundum quid assimilantur operationibus vitalibus. Unde quando denominatur Angelus comedere, sic dicitur, quatenus localiter movet cibum, ore sumit, dentibus frangit, in ventrem mittit. Verum quia in corpore assumpto non est verum os, verus venter, veri dentes; ideo cibus Angelo non inservit nec ad gustum in ore, nec ad nutritionem in ventre; & sic illa sumptio cibi, trituration, conglutio, non est vitalis comestio. Quod dixit Raphael Angelus Tob. 12. *Videbar quidem vobis manducare, & bibere; sed ego cibo invisibili, & potu, qui ab hominibus videri non potest, utor.* Quod quidem & de aliis quoque congruenter explicat Cacharanus.

Si autem quærat, an in assumptione corporum utantur Angeli naturali sua virtute, an supernaturalis vis, adeoque miraculum interveniat? Hæret Estius in quaestione hujus decisionē; siquidem ex una parte asserit S. Thomam, qui cit. loc. sibi proponens hoc argumentum: Angeli non assumunt corpora de terra, nec de aqua, quia statim disparerent; non de igne, quia comburerent ea, quæ contrectarent; non ex aere, quia aer nec patitur figuram, nec

nec colorem : ergo non assumunt corpora ; eidem argumento responder S. Doctor , quod quanvis aer manens in sua raritate , non retineat figuram , nec colorem , quando tamen condensatur , & figurabilis est , & colorabilis . Unde concludit , quod Angeli assumunt corpora aërea , condensando illa virtute divina , quantum est necesse ad corporis formationem . Subdit Estius ; si virtute divina : ergo per miraculum . Quod pariter confirmat ratione ; tum quia aer non potest naturaliter redigi ad densitatem , & soliditatem corporis ; tum etiam quia non potest naturaliter recipere colorem ; tum denique quia sic repente efformari corpora illa , & illico disparere , non est sine miraculo . Ex altera vero parte , addit etiam Estius , si hæc per miracula fierent , non possent Dæmones corpora quoque assumere , & cum illis apparere , quia non est credibile , quod Deus cum iisdem per miracula cooperetur . Concludit ergo Estius , quod assumpta corpora non sint ex solo aëre , pro quo satis urgent argumenta S. Thomæ ; sed ex mixtura quoque aliorum corporum crassorum ; & in horum compositione nullum putat miraculum intervenire . Ait enim juxta sua principia : „ Possunt enim Angeli naturali sua virtute celeriter colligere diversa corpora , diversis qualitatibus affecta , quibus inter se commistis , fiat unum corpus , humano corpori viventi simile ; scilicet compactum , solidum , grave , calidum ; & quodammodo carneum , & osceum , habens distincta sua quasi membra , & membrorum proprietates . Quod tamen corpus , non natura , sed compositione quadam unum sit , & proinde non unius speciei , sed diversarum , ad quas pertinent corpora componentia . „ Concludit denique Estius , quod huic explicationi favet Augustinus lib. 3. de Trin. c. 1. & Scotus adhæret , dicens , hujusmodi corpora fieri ex aëre imperfecte misto ; eo quia aliter non haberent figuram , neque colorem . Quod si hæc est virtus naturalis in Angelis , nulla est repugnantia , quod etiam a Dæmonibus exerceatur . Et quod Dæmones hac virtute utantur , probat ex apparitione unius ex illis Christo facta in Deserto . „ Non enim verosimile est , Diabolum , quando permissus est Christum tentare , tantam in illum accipisse potestatem , ut sensibus ejus illuderet ; aut phantasiam ejus quibus vellet imaginibus commoveret ; sed in assum-

„ pro vero corpore , humanam formam habente , ei apparuisse , quando & allocutus est eum , & e loco in locum duxit , „ Matth. 4. „

Opponunt I. Multorum est opinio , quod assumpta corpora ab Angelis , de novo producantur ex nihilo : ergo creata ; & quod in nihilum revertantur , quando ab Angelis derelinquantur : ergo annihilata ; repugnat autem Angelis creare , & annihilare : ergo , &c. II. Si Angeli operationes sensitivas in corporibus assumptis exercere non possunt , cur in iisdem corporibus assumunt organa , per quæ operationes istæ fiunt ? ergo si hæc organa assumunt , iisdem utuntur ; si iisdem utuntur , operationes sensitivas exercent . III. Angeli in corporibus assumptis aliquando excrementa quædam effuderunt ; videlicet lacrimarum , quando dicitur , quod Angeli pacis amare flebant ; salivæ , quando expuunt in faciem illorum , quibus Dæmones apparent ; sed hæc excrementa provenire non possunt , nisi ex operationibus vitalibus : ergo operationes istæ vere ab Angelis exercentur . IV. Vel Angeli possunt efformare veras humani corporis organizationes , vel non possunt : Si possunt : ergo possunt etiam efformare corpus humanum , & ita ipsum disponere , ut animam recipiat , adeoque hominem producant : Si non possunt : ergo apparenter assumunt corpus , seu assumunt corpus apparens , non verum , nec tale , quale apparet ; hoc vero non est assumere corpus , sed est illusorie apparere , non realiter . V. Sancti Patres Angelis , & Dæmonibus aliquando tribuunt sensum ; ut docet S. Augustinus in psal. 96. & alibi : ergo exercent operationes sensitivas ; quia sensus est principium ad hujusmodi operationes exercendas . VI. In Christo post resurrectionem fuit vera comestio : ergo est etiam in Angelis . Probatur consequentia . Corpus Christi post resurrectionem omnibus dotibus gaudebat corporum Beatorum ; & tamen vere comedebar : ergo pariter Angeli in corporibus assumptis .

Respondemus ad I. Calvinus in ea fuit sententia , ut crederet , corpora assumpta ab Angelis , his disparentibus , in nihilum converti ; & Tertullianus putavit , quod eadem dum assumuntur , creantur . At communis & Patrum , & Theologorum est vox , corpora assumpta ex aëre , vel ex alio crassiori corpore efformari ; & dum Angeli disparent , eo redire , unde sumpta

pra fuerant; in aerem scilicet, vel in alia corpora, ex quibus commista sunt.

Ad II. dicit Cacharanus, quod Angeli ut plurimum assumunt corpora cum organis sensuum, solum quoad exteriorum figuram perfectis; quoad interiorum vero symmetriam insufficientibus ad operationes sensitivas; & non per hoc esse frustranea, quia deserviunt fini, ad quem apparitiones illae ordinantur. Responsio est S. Thomae 1. p. q. 51. ar. 3. ad 2. dicens: *Non ad hoc sunt formata (organa), ut per ea sentiatur, sed ad hoc ut virtutes spirituales Angelorum designentur; sicut per oculum designatur virtus cognoscitiva, &c.*

Ad III. Nulli apparuerunt Angeli, qui proprie flerent; sed tantum metaphorice fuit dictum, quod flerent; quod si proprie flevisent, similitudinem quidem habuissent fletus, non proprietatem. Excrementa autem illa, etiam dici potest, quod ex eodem aere formentur.

Ad IV. dicitur, quod Angeli assumendo corpora assumunt corpus verum sub ratione communi corporis, non vero sub ratione corporis particularis, videlicet hominis; unde sat est Angelo efformare corpus, quod sufficiat ad assumptionem veram; ut sit vero sufficiens ad assumptionem veram, non est necesse, ut sit perfecte organizatum, & proxime dispositum ad rationalem animam recipiendam. Unde verum corpus efformat Angelus, & assumit, sed verum corpus humanum non disponit, non organizat, itaut sit proxime aptum ad animae receptionem.

Et sic nec hominem producit, nec apparet corpus efformat.

Ad V. respondet Estius, quod sensus, ut tribuitur Angelis, significat in genere facultatem cognoscendi, seu percipiendi res sensibiles; quomodocumque id fiat, sive per intellectum, cuius objectum etiam sensibilia complectitur, sive per sensum, proprie dictum. Ita Estius. At credimus, solum id fieri per intellectum; quatenus nulla sensitiva operatio tribuenda est Angelis, qui sensus habent potius ad ornatum corporum, quam ad operationum exercitium.

Ad VI. dicimus, quod Christus post resurrectionem vere comedit, ut se non phantasma, sed verum, & vivum hominem ostenderet. Non fuit tamen cibo illo nutritus; potest enim stare vera comestio absque nutritione. Et hoc quanvis fuerit post resurrectionem Christi corpus glorificatum, atque beatificatum; semper enim corpus remanebat, etiam cum beatitudine, & cum glorificatione. At Spiritus angelicus semper est spiritus; & per consequens cum materialibus hisce operationibus incompatibilis. Audiatur S. Thomas 1. p. q. 51. ar. 3. *Et quanvis in corpus Christi post resurrectionem cibis non converteretur, sed resolveretur in praesentem materiam; tamen Christus habebat corpus talis natura, in quod posset cibus converti, unde fuit vera comestio.* Et quia Angelus non habet tale corpus, in quod possit cibus converti, ideo veram habere nullo modo potest comestionem.

DISSERTATIO CXXXV.

De Immortalitate, & incorruptibilitate Angelorum; de Acatolicorum erroribus, & de Scholasticorum disputationibus de illa. Errores impugnantur, Opiniones examinantur, probabilior eligitur.

Angelos esse aliquo modo immortales, & incorruptibiles, asserit Cacharanus, esse de fide; atque insuper, in eo convenire omnes Theologos, immo omnes Catholicos, & quod magis est, pene omnes etiam Ethnicos, Plutarcho excepto. Ve-

rum nos aliter legimus, quod modo referimus, recensendo errores illorum, qui contra Angelorum immortalitatem, & incorruptibilitatem male senserunt.

Primo scribimus Plutarchum, qui, secundum citatum Cacharanum, voluit lib. 1. de defectu oraculorum, post certa temporum intervalla Dæmones occumbere, co-

eorumque vitæ novies mille sepringentos viginti annos esse tribuendos.

Secundo ponimus Mahometum, qui somniavit, Angelos peccare, & mori posse. Refert Coccius ex Joanne Catacuzeno orat. 2. contra Mahometum, & ex Ænea Silvio ep. ad Marbisanum, Turcarum Principem.

Tertio adduntur a Frassen Hæretici dicti Libertini, qui negarunt, Angelos, & rationales animas, esse immortales; addentes, quod sicut initium habuerunt, ita pariter finem habebunt; & ratio ipsorum est, quod solius Dei propria sit immortalitas, adeoque non possint creaturæ immortalitatis esse participes.

Quarto idem Frassen adducit aliquos, quos non distinguit proprio ipsorum nomine, qui affirmant, Angelos esse naturaliter, & intrinsece defectibiles, & solo Dei beneficio perseverare, sicut cætera entia perseverant; quum enim ex nihilo educti fuerint, etiam ex se postulant in nihilum abire. De his etiam loquitur Petavius lib. 1. de Angelis c. 5., qui pariter adducit aliquot Patres, qui videntur in eandem sententiam abire; sed horum verba inferius explicabimus.

Quinto apud Petavium quoque habemus Platonem in Timæo, in persona summi Dei, ut ipse ait, alloquentem minores Deos verbis hisce, quæ Cicero latine reddidit, & in suo lib. de Univ. affert: *Hac Vos, qui Deorum satum orti estis, attendite; quorum operum ego parens, effectorque sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta invito, quanquam omne colligatum solvi potest; sed haud quaquam boni est, ratione vinculum velle dissolvere. Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis: nequiquam tamen dissolvemini; nec vos ulla mortis fata periment; nec fraus valentior, quam consilium meum; quod majus est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis tum, cum gignebamini, colligati. Quæ quidem omnia possunt etiam Angelis convenire juxta ipsorum discurrendi modum. De hac Platonis sententia loquitur etiam Eftius dicens: „ Nam Platonis quidem in Timæo sententia est, Deos minores, idest „ Angelos, natura dissolubiles, idest corruptibiles esse. Cui sententiæ Gabriel. „ q. 1. sup. dist. 2. hujus libri eatenus accedit, ut doceat, Angelos, natura sua corruptibiles, per manutenzioneam Dei extrinsecam perpetuo in esse conservari. „ Qui ita sentiunt, idem pari ratione tra-*

„ dunt de animabus humanis. „

Ad Scholasticorum modo descendimus opiniones. At prius adnotare oportet, immortalitatem, & incorruptibilitatem multipliciter posse intelligi; & quidem primo prout negat mortem, & corruptionem, quæ consistat in separatione animæ a corpore in homine, & in animalibus, vel in recessione formæ principalis a sua materia. Secundo prout negat quamlibet defitionem esse, etiam per annihilationem; itaut quod annihilatur, dicatur quoque, quod moriatur, & corrumpatur. Tertio prout negat corruptionem præcise, scilicet separationem partium, in quorum unione compositum consistit, & in qua separatione intelligatur etiam mors; cum hac tamen differentia a primo modo, quod ibi sit sermo de partibus essentialibus, hinc vero de partibus integranibus.

Rursus observare convenit, immortalitatem, & incorruptibilitatem posse alicui entis convenire vel ab extrinseco, vel ab intrinseco. Ab extrinseco convenit, quando provenit ab aliqua causa extrinseca, quæ impedit entis corruptionem. Ab intrinseco vero, quando provenit ex ipsius entis natura, quæ non est susceptiva corruptionis. Ulterius, potest etiam immortalitas, & incorruptibilitas convenire alicui per naturam, & alicui per gratiam. Per naturam quidem, quando eam habet aliquod ens a se ipso, & non ab alio; & in hoc sensu solus Deus est immortalis. Per gratiam vero, quando eam habet ab aliquo, a quo eandem participavit; & sic eam habent creaturæ, sic a Deo factæ, ut sint natura immortales, & incorruptibiles, sed non sint tales ex sui natura, quatenus sunt ex libera Dei productione. Denique, ut observat Petavius, id etiam dicitur natura mortale, & corruptibile, quod etsi reipsa non corrumpatur, quia fortior vis aliqua illud conservat, habet tamen in se ipso corruptionis principium; quodcumque illud sit, juxta Philosophorum varia rerum principia. Si autem hoc principio corruptionis careat, natura erit incorruptibile, & immortalis; at non per naturam, sed per gratiam; hoc est per liberum Dei beneplacitum, ac liberam voluntatem, qua voluit aliqua sic creare, & alia non voluit.

Prima Scholasticorum opinio est illorum, qui putant, Angelos naturaliter exigere incorruptionem; & ita exigere, ut per solam potentiam Dei extraordinariam & abso-

absolutam, non vero per ordinariam, destrui possint, & annihilari. Referuntur a Frassen.

Secunda est opinio Cajetani, quam refert P. Neri in QQ. selectis theologicis t. 3. q. 1. sect. 2. subsect. 4. Admittit Cajetanus duplicem potentiam corruptivam, physicam scilicet, & logicam. Illa est talis secundum aliquam naturæ inclinationem; & est materia ad corruptionem inclinata: Hæc vero est sola non repugnans. Negat Cajetanus in Angelis primam, quia materiales non sunt; concedit secundam, quia potest Deus illos annihilare.

Tertia opinio ab eodem P. Neri tribuitur Vasquez, sic docenti; quod quum omne corruptibile ad corruptivum compareretur, sequitur, quod vel corruptibile comparatur cum potentia creata, vel increata, & divina: Si cum creata, Angeli sunt incorruptibiles; si cum increata, & divina, Angeli sunt corruptibiles.

Quarta opinio est Scoti in I. dist. 8. q. 5. §. ad quæstionem; & in IV. dist. 49. q. 6. §. hic duo sunt; quem citat Cacheranus, negans immortalitatem, & incorruptibilitatem Angelis convenire ab intrinseco, & per naturam, sed tantum ab extrinseco, & per gratiam. Citantur etiam a Cacherano Gabriel, Ochamus, Vasquez, Martinonus, alique nonnulli. Attamen Frassen, qui est unus ex discipulis Scoti, fidenter affirmat, atque defendit, Angelos esse incorruptibiles, & immortales ex suis intrinsecis; quum in altera conclusione antecederet firmaverit, Angelos non esse absolute incorruptibiles, & respectu potentiae extraordinariæ Dei; & pro hac conclusione citat Scotum in I. dist. 8. q. 5. n. 22.

Sexta tandem opinio est S. Thomæ 1. p. q. 9. ar. 2., & 2. cont. Gent. c. 55. docentis, immortalitatem, & incorruptibilitatem convenire Angelis ab intrinseco, & per naturam, non ab extrinseco, & per gratiam. Angelicum Doctorem sequuntur omnes Thomistæ communiter; & cum eis Sylvius, Estius, Valentia, Lugus, Herincx, alique multi.

Dicimus I. Dogma fidei esse, quod Angeli sint incorruptibiles, & immortales.

I. Probatur ex Scripturis. Psal. 148. postquam David Rex loquutus fuisset de cœlis, & de Angelis, statim subdidit: *Statuit ea in æternum, & in seculum seculi.* Si æterni: ergo incorruptibiles, & immortales. Matth. 15. *Ite in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus.* Si pœna

Angelorum est æterna: ergo æterni erunt Angeli, qui illam subibunt: ergo incorruptibiles, & immortales. Matth. 22. *Erunt, hoc est homines beati, sicut Angeli Dei in cælo.* De hominibus beatis dicitur etiam, quod in æternum regnabunt: ergo pariter Angeli. In epist. canon. Judæ Apostoli num. 6. *Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit.* Item Apocal. 21., & Luc. 20. idem est præmium Angelorum, & hominum justorum, eadem mensura, & describitur æqualitas: ergo utrique in æternum Dei visione fruentur, & per consequens Angeli immortalitate gaudebunt.

II. Probatur ex Conciliis. Concilium generale Lateranense sub Leone X. animas humanas decernit esse immortales sess. 8. Angeli autem perfectiores sunt animabus humanis, II. Pet. 2., & ad Hebr. 2. Verba Concilii sunt: *Sacro approbante Concilio damnamus, & reprobamus omnes asserentes animam intellectivam esse mortalem; cum illa non solum vere, & per se, & essentialiter humani corporis forma existat, verum & immortalis.* Concilium generale VI. act. 11. recitans epistolam Sophronii, & act. 13. eam approbans. In illa autem hæc legébantur: *Deus suis operibus præsiciens, principiumque omnibus temporale constituens, sensibilia quidem fini temporali supposuit, intellectualia vero, & invisibilia hæc meliori dignitate dignatus est; & nullatenus quidem moriuntur, neque corrumpuntur, juxta quod sensibilia defluunt, atque pertranseunt, sed gratiam eis largitus est a corruptione ea, & a morte coercentem.* Sic hominum animæ permanent incorruptæ, sic Angeli immortales perseverant. Concilium Ephesinum in epist. Cyrilli ad Reg., quod citatur a Cardinali Brancati de Lauræa, sub his verbis: *Angeli sunt incorruptibiles.*

III. Probatur ex Patribus. Auctor libri de divin. Nomin., qui creditur S. Dionysius Areopagita, c. 4. *Angelos habere vitam sempiternam, & qua imminui non potest, ab omni interitu, & morte solutam, & liberam.* Athanasius tract. de definition. volens, Angelum, & Animum appellari posse æternos, quia licet initium habuerint, immortales sunt, & æternum vivunt. S. Basilii in Psal. 44. docens, Angelos non esse mutabiles in suo esse, quia, in quo statim creantur, in eo perpetuo remanent, servata simplici, & eadem immutabili propriæ naturæ substantia. Theodoretus in epit. divin. doctr.

decr.c. de Angelis: *Immortali natura super-
vacanea est generis divisio; neque enim in
cremento opus habent, cum non diminuantur;
neque coitu, cum sint a corporibus liberi: Et
hac docet sacra Scriptura: Angelos enim non
duos ab initio solos, quemadmodum homines,
fabricatus est; sed quotquot voluit produxit
myriadas. Quia enim ab interitu aliena est
natura, non eget incremento. Lactantius
instit. lib. 1. c. 16. Deus neque nomine,
cum solus sit, eget: Neque Angeli, cum sint
immortales, dici se Deos aut patiuntur, aut
volunt. Fulgentius de fide ad Perrum: Esti
inherentibus Deo nihil in est de varietate
temporis, quia collato sibi aeterna incorrup-
tionis, atque incommutabilitatis munere, ni-
hil in se sentiant immutationis; inest tamen
singulis naturalis terminus, quo a se invicem
discernuntur, quia nullus eorum in alio est.*

**IV. Probatur Rationibus. I. Angeli non sunt
geniti: ergo sunt incorruptibiles.** Antece-
dens constat ex dictis; probavimus enim,
Angelos esse creatos; ergo non sunt geni-
ti. Consequentia sequitur; quia corruptio
respondet generationi; sicut creationi
annihilatio; quod ergo non est genitum,
non est corruptibile; quod non est cor-
ruptibile, est incorruptibile. **II. Angeli
sunt essentialiter, & integraliter simpli-
ces: ergo sunt incorruptibiles.** Antece-
dens supponimus superius probatum,
quando probavimus, Angelos esse puros
spiritus; si enim sunt puri spiritus, non
habent nec partes essentielles, scilicet ma-
teriam, & formam; nec partes integrantes.
Consequentia non potest negari; quia
sive corruptio consistat in materialis for-
mæ corruptione, & in immaterialis sepa-
ratione a materia, juxta principia Peri-
pateticorum; sive explicetur per separa-
ri, & uniri, juxta Atomistarum hypothe-
sim; semper supponit partes: ergo si An-
geli non habent partes, quia sunt omnino
simplices, non sunt corruptibiles. **III. An-
geli sunt substantiæ complete spirituales:
ergo nec possunt mori, nec corrumpi.**
Antecedens patet ex dictis. Consequentia
probatur. Quicumque spiritus, sicut non
habet nativitatem, ita non habet mortem;
sicut non nascitur per generationem, ita
non moritur per corruptionem; quia
enim spiritus est, nec generat, nec gene-
ratur: ergo si Angeli sunt substantiæ
complete spirituales, nec possunt mori,
nec corrumpi: ergo sunt incorruptibiles,
& immortales. **IV. ex S. Thoma apud Il-
lustris. P. Palanco t. 2. de peccabilit. &
impeccabilit. creaturæ intellectualis q.**

PAR. II.

**19. Substantia nullum principium intrin-
secum corruptionis habens est incorrup-
tibilis ab intrinseco; quilibet Angelus est
substantia, quæ nullum habet principium
intrinsecum corruptionis: ergo est ab in-
trinseco, seu ex natura rei, incorruptibi-
lis. Probatur minor. Angelus nullam ha-
bet contrarietatem intrinsecam, quia est
omnino simplex; non est potentia passiva
materiæ ad non esse formæ, ut loquun-
tur Aristoteleis; quia caret materia, & for-
ma; ergo Angelus est substantia, quæ
nullum habet principium intrinsecum
corruptionis. **V. ex eodem S. Doctore
apud eundem P. Palanco: Ens, quod sub-
sistit per se, seu, ut illi loquuntur, forma
per se subsistens, non potest ex natura rei
ullo modo corrumpi; sic est Angelus: er-
go &c. Probatur major. Forma per se
subsistens petit ex natura sua conservatio-
nem sui esse; ergo non potest destrui.**
Probatur antecedens. Forma per se sub-
sistens adæquate est apta nata per se ad
sui esse in se ipsa: ergo exigit ex natura
sua permanentiam in sui esse. Has duas
posteriores rationes multis responsioni-
bus debilitare contendunt Herrera, Vas-
quez, Arriaga; sed ab omnibus eas vindic-
cat subtiliter P. Palanco, quem consulunt,
qui ulteriora desiderant.**

**At tempus est, ut Scholasticorum opinio-
nes examinemus. Et quidem prima opinio
ex adductis a nobis confundit corruptio-
nem cum annihilatione, quæ re vera sunt
distinguentæ, sicut distinguuntur gene-
ratio, & creatio; Hæc sunt verba Frassen,
qui hanc refert opinionem: „ Tertio de-
„ nique contendunt alii, illos naturaliter
„ incorruptionem exigere; ita quod per so-
„ lam extraordinariam Dei potentiam de-
„ strui possint, & annihilari „. Aut enim
opinionis hujusce propugnatores loquun-
tur de annihilatione; & non sumus in ca-
su; quia nos loquimur de corruptione, &
non de annihilatione: Aut discurrunt de
corruptione, & hæc non est annihilatio.
Sicut generatio, & creatio in hoc differ-
runt, quod creatio nihil præsupponat, &
generatio præsupponat aliquid; ita cor-
ruptio, & annihilatio in hoc diversifican-
tur, quod in annihilatione nihil remanet,
in corruptione vero remanet aliquid. Un-
de si Auctores isti ita discurrunt, ut in-
telligant, Angelos esse incorruptibiles,
quia non sunt geniti; & esse annihilabi-
les, quia sunt creati; & per consequens
iisdem negant corruptionem, & corrupti-
bilitatem, bene discurrunt, & nos ab ip-**

F f

sis

sis non discrepamus. Concedimus quidem Angelos naturaliter incorruptionem exigere, quia non sunt geniti; generationi enim responderet corruptio; & quia incorruptibiles sunt, possunt a Deo annihilari, quia creationi responderet annihilatio. Quod autem hoc fiat per extraordinariam Dei potentiam; ut Auctores isti contendunt; dicimus, quod annihilatio creationi responderet; & quemadmodum Deus creat, ita pariter annihilat.

Pro secunda opinione, quæ est Cajetani, nimis improprie vocatur corruptio, quæ propriissime est annihilatio. Si enim concedit Cajetanus, esse incorruptibiles Angelos, quia non sunt materiales; sequitur, quod solum sint annihilabiles. Et quidem res ita se habet, ut generationi respondeat corruptio, creationi annihilatio; unde si Angeli non sunt geniti, neque sunt corruptibiles, & si sunt creati, sunt etiam annihilabiles. Cæterum illa non repugnantia ad corruptionem, quam supponit Cajetanus in Angelis, a nobis nullo modo conceditur; quia quum Angeli non sint geniti, sed creati, ex eodem Auctore, nullam habere possunt non repugnantiam ad corruptionem. Unde sunt omnino incorruptiles, quia non sunt geniti; & sunt solummodo annihilabiles, quia sunt creati; ita enim apud Philosophos stat sive rerum, sive terminorum connexio, ut generationi respondeat corruptio; creationi annihilatio.

Pro tertia opinione dicimus, quod semel ac aliquod ens non est corruptibile, neque per Dei potentiam corrumpi potest; quavis possit quidem annihilari. Corruptio enim responderet generationi, sicut annihilatio creationi. Quod non est genitum est simplex, quod est simplex annihilari potest, non corrumpi; quia quum non habeat partes, neque essentielles, neque integrales, ut supponimus; si perit, totum perit, & totaliter perit, & nihil ex eo remanet: ergo annihilatur quidem, sed non corrumpitur. Et hoc præcipue in sententia illorum, qui volunt, generari idem esse ac uniri, corrumpi idem ac secerni; Potentia autem increata annihilare potest Angelos, quod facere non potest potentia creata; sed corrumpere nullo modo potest; quum non possit facere, quod sint compositi, qui sunt simplices; quod sint corpora, qui sunt spiritus; & maxime in sententia illorum, apud quos generari idem est ac uniri, corrumpi idem ac secerni.

Pro quarta opinione, quæ tribuitur Scotto, dicimus, quod incorruptio potest quidem convenire ab extrinseco illis, quæ sunt ab intrinseco corruptibilia; at non vero incorruptibilitas. Unde si Angeli ab intrinseco, & per naturam non sunt incorruptibiles, & immortales, non potest illis ab extrinseco, & per gratiam convenire incorruptibilitas, sed incorruptio. Quod autem Angelis etiam ab intrinseco incorruptibilitas conveniat, patet, quia non sunt compositi, non sunt geniti, non sunt mixti, ut loquuntur: ergo incorruptibiles sunt quidem, quavis sint annihilabiles, quia sunt creati, sed simplices, & indivisibiles, & non compositi, neque mixti. His positis.

Dicimus II. Immortalitatem, & incorruptibilitatem convenire Angelis ab intrinseco, & per naturam, non ab extrinseco, & per gratiam.

I. Probatur a Cacherano. Duratio æterna non potest negari Angelis actione externa Dei annihilante, & contra naturalem ipsorum rationem: ergo sunt incorruptibiles ab intrinseco, & per naturam. Probatur antecedens. Possibilis est creatura, quæ naturaliter potest semper durare, & cui negari non possit &c. sed talis est Angelus: ergo duratio æterna non potest negari Angelis sine actione externa Dei annihilante, & contra naturalem ipsorum naturam. Major patet; quia non repugnat creatura, cui sit naturaliter debita duratio pro sequenti instanti: ergo pro alijs instantibus; non enim est major ratio pro uno, quam pro pluribus. Probatur minor. Angelus de facto nullum habet intrinsecum principium corruptionis, & mortis, quia est spiritualis, & simplex: ergo est illis naturalis duratio æterna a parte post, & non potest ipsi negari sine actione externa Dei annihilante.

II. Probatur ab eodem. Angeli sunt incorruptibiles, & immortales; sed tales non sunt per donum aliquod gratuitum, a creatione, & conservatione distinctum: ergo sunt immortales ab intrinseco, & per naturam. Probatur minor. Dæmones, quavis spoliati fuerint donis omnibus gratuitis, permanserunt nihilominus incorruptibiles, & immortales: ergo Angeli non sunt tales per donum aliquod gratuitum, quod sit a creatione, & conservatione distinctum.

III. Probatur: Angeli non sunt susceptivi principii corruptionis: ergo sunt immortales,

tales, & incorruptibiles ab intrinseco, & per naturam. Probatur antecedens. Principium corruptionis est dissolutio partium; sed Angelica natura non est susceptiva huiusmodi dissolutionis: ergo Angeli non sunt susceptivi principii corruptionis. Probatur minor. Angelica natura est omnino spiritualis: ergo non est susceptiva dissolutionis partium. Probatur consequentia. Angelica natura non habet partes; sed non habet partes quia est omnino spiritualis: ergo quia Angelica natura est omnino spiritualis, non est susceptiva dissolutionis partium.

IV. Probatur. Angelica natura corrumpi non potest: ergo Angeli sunt immortales ab intrinseco. Probatur antecedens. Forma per se subsistens corrumpi non potest; sed Angelica natura est forma per se subsistens: ergo corrumpi non potest. Major patet; quia forma, quæ non est in aliquo subiecto, & non exigit in eo esse, & est per se subsistens, corrumpi non potest. Minor probatur. Angelica natura habet esse independentem a quocunque subiecto: ergo est per se subsistens.

Arguunt contra utranque Conclusionem. I. 1. ad Timoth. 6. dicitur, quod solus Deus sit immortalis: *Qui solus habet immortalitatem*: ergo immortalitas Angelis non convenit. II. Ex Patribus Angeli non sunt naturaliter immortales: ergo immortalitas non comperit ipsis ab intrinseco. Probatur antecedens. Ambrosius lib. 3. de fide c. 2. *Nec Angelus immortalis est naturaliter, cuius immortalitas in voluntate est Creatoris*. Cyrillus lib. 20. thesauri: *Nam etsi Angelus immortalis quadam res est, propter ita constitutam de eo Conditoris voluntatem, & gratiam; nihilominus quoniam existendi principium habet, posset utique finem etiam sortiri; naturales enim prerogative habentibus quidem valida sunt, non autem earum Opifici Deo. Quemadmodum ignis urendi vim habet, sed non Deo; & Angelus immortalis est quidem, sed non Deo*. Damascenus lib. 3. de fide c. 2. *Immortalis est Angelus, non natura, sed gratia; nam quicquid initium habuit, & desinere suapte natura potest*. III. Concilia, & Patres docent, Angelos esse immortales non ex natura, sed ex gratia: ergo falsa nostra Conclusio. Probatur antecedens. In sexta Synodo act. 13. habetur: *Sic hominum anime permanent incorruptæ, sic Angeli immortales perseverant, non naturam re vera, proprieve immortalem habentes essentiam; sed gratiam a Deo sortiti sunt, quæ immor-*

P.A.R.II.

talitatem largitur, & incorruptionem eis providet. Hieronymus dial. 2. com. Betagianos: *Solus Deus habet immortalitatem, quia per naturam habet, & non per gratiam*. Bernardus lib. 5. de considerat. c. 4. *Angelos beatos esse immortalitate perpetua impassibiles, non creatos, sed factos; id est gratia, non natura*. Cyrillus Alexandrinus lib. 3. thesaur. c. 2. *Angelus immortalis quadam res est propter voluntatem, & gratiam Salvatoris*. Damascenus lib. 2. de fide c. 3. *Angelus est substantia, per gratiam, non per naturam, immortalitatem consecuta*. IV. Rei finitæ non potest correspondere duratio infinita; sed Angelus est res finita: ergo non potest habere durationem infinitam. Probatur major. Rei finitæ debet correspondere duratio proportionata; sed duratio proportionata est duratio finita: ergo rei finitæ non potest correspondere duratio infinita. V. Saltem Angelus in ratione personæ est proprie corruptibilis: ergo in aliquo sensu Angeli sunt corruptibiles. Probatur Antecedens. Potest Angelo deficere sua subsistentia, & non per annihilationem: ergo saltem Angelus in ratione personæ est proprie corruptibilis. Probatur antecedens. Potuisset angelica natura assumi a Persona divina; sed in hoc casu defecisset propria subsistentia, & non per annihilationem: ergo potest Angelo deficere sua subsistentia, & non per annihilationem. VI. Angelus non est perfectionis infinitæ: ergo non debetur ei naturaliter immortalitas. Probatur consequentia. Res quæcunque eo est perfectior, quo maiorem exigit durationem: ergo si Angelus exigit durationem infinitam, erit perfectionis infinitæ; atqui ex concessis non est perfectionis infinitæ: ergo non debetur ei duratio infinita: ergo non debetur ei immortalitas.

Respondemus ad I. triplex esse mortalitatis, & immortalitatis genus. Unum, quo res ab uno statu ad alium mutatur; alterum, quo res non a se, sed ab altero habet, ut mori non possit; tertium, quo res a se habet, ut non possit nec ex se, nec per alium deficere. Secundum primum genus Augustinus ep. 28. animam hominis modo mortalem, modo immortalem dicit: *Anima hominis immortalis est secundum quandam modum suum, non enim omnimodo sicut Deus, de quo dictum est; quia solus habet immortalitatem*: Nam de anime mortibus sacra Scriptura multa commemorat; quale est illud: *Sinite mortuos sepelire mortuos*.

Ff 2

Et

Et in lib. 2. de Trin. c. 9. *Ipsa mutabilitas non inconvenienter mortalis dicitur, secundum quam & anima dicitur mori; non quia in corpus, vel in aliam aliquam substantiam mutatur, & vertitur; sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nunc est, aut fuit, secundum id, quod destitit esse, vel quod erat, mortale deprehendatur.* Juxta secundum modum etiam Angeli dicuntur a Patribus modo immortales, modo mortales; ex se enim immortales sunt, sed quia possunt a Deo annihilari, dicuntur aliquando mortales. Secundum tertium modum solus Deus est immortalis; & sic verba Apostoli intelliguntur.

Ad II. dicitur, quod Patres vocant Angelos immortales non natura, sed gratia, quatenus dicere intendunt, immortalitatem non esse illis debitam natura, sed gratia; & nomine gratiæ intelligunt creationis donum, non autem intelligunt donum, supernaturale. Intelliguntur ergo, quod Angeli immortalitatis donum non habuerint a se, sed a Deo; & dicunt donum, quia creaturæ nondum existenti non debebatur. Non est vere gratia, supernaturalis scilicet, quia eam tam Angelis quam Dæmonibus, communem faciunt. Audiat Hieronymus in Comment. Epist. Pauli ad Titum, per cujus verba Patrum allata testimonia explicantur: *Et nisi fallor, quomodo solus habere dicitur immortalitatem, cum & Angelos, & multas rationabiles fecerit creaturas, quibus dedit immortalitatem: Ita & solus dicitur verax; non quod & ceteri non immortales, & veritatis sint amatores; sed quod ille solus naturaliter sit & immortalis, & verus; ceteri vero immortalitatem, & veritatem ex largitionis illius dono consequantur.*

Ad III. Hæc duo sunt distinguenda, Angelum scilicet esse immortalem, & incorruptibilem per naturam, & non esse talem ex natura. Primum sonat, quod sit talis ab intrinseco, & non ab extrinseco; secundum importat, quod sit talis non a

se, sed ab alio. Et quum possint æquari stare, Angelum esse immortalem ab intrinseco, & non ab extrinseco, & non esse immortalem a se, sed ab alio; hinc possunt quoque convenire, esse talem, per naturam, & non esse talem ex natura. Si immortalitas Angeli esset tantum ab extrinseco, in tantum esset, in quantum ejus corruptio semper impediretur a causa extrinseca; sed non est talis; quia ex suis intrinsecis impeditur, quum sit simplex, quum sit spiritus &c. Esse autem tale ex intrinsecis est idem ac esse tale per naturam; non autem ex natura, quia hoc non a semetipso habet, sed a Deo.

Ad IV. dicimus, quod ad salvandam in Angelo rationem finiti, & rationem creati, sufficit, quod possit annihilari a Deo, qui ipsum creavit, & non ab alio. Non potest autem corrumpi, quia hoc repugnat suis intrinsecis, quum non sit genitus, non sit compositus, sed sit creatus, & simplex, & purus spiritus.

Ad V. dicit P. Palanco, quod in casu proposito Angelus melioraretur, non corrumpere, quia subsisteret per personam, quæ eminenter contineret suam propriam personalitatem. Una Persona divina non corrumpere Angelum in ratione personæ, sed potius perficeret, & completet.

Ad VI. quod Adversarius nullam facit distinctionem inter annihilationem, & corruptionem. Angelus non potest corrumpi, potest autem annihilari a Deo. Et quomodo non debetur ei duratio infinita, excludens omne genus, quod sit contrarium durationi. Ulterius, etsi habeat durationem infinitam, hoc est æternitatem a parte post, illam non a se ipso habet, sed a Deo; unde non per hoc in illo derivatur aliquod, quod ipsum Deo similem reddat. Ex his facilis est ad argumentum responsio in forma.

DISSERTATIO CXXXVI.

*De multitudine, & distinctione Angelorum. Erro-
res proscribuntur, Opiniones referuntur,
quæ verosimilior est sententia
defenditur.*

NIL certi habemus, nec de Angelorum multitudine, nec de eorundem distinctione, siue Scripturas, siue Concilia, siue Patres ipsos, consulamus.

Theologi tantum de schola hanc sibi provinciam attribuerunt, ut congruentiis quibusdam, ex sacris paginis desumptis, immo etiam rationibus, quas theologicas appellant, de utraque dicerent aliqua, probabiliter quidem, opinando, ac disputando. Nos horum sequentes exemplum, primo loco de multitudine Angelorum pauca differimus, posteriori vero de eorundem distinctione latius disputabimus. Interim ad opiniones recitandas accedimus.

Prima opinio est nonnullorum, qui putarunt, Angelos esse numero infinitos. Hos nomine suppresso refert Frassen; eosque ex Guillelmo Parisiensi par. 2. secundæ partis de Universo c. 17. invicte etiam refutat.

Secunda opinio est dicentium, Angelos esse plures numero, quam sint omnes corporæ creaturæ, siue in specie, siue in individuo, considerentur. Hi pariter citantur a Frassen, sed etiam absque nomine.

Tertia est opinio existimantium, Angelos sic ad homines haberi, ut ex parabola evangelica centum ovium habentur nonaginta novem, quibus Angeli significantur, ad unam, qua homines intelliguntur. Vel aliorum putantium, Angelos haberi ad homines, ut ex alia parabola pariter evangelica decem drachmarum, novem habentur ad unam, per novem accipiendos Angelos, per unam vero homines, interpretando. Auctor Quæstionum ad Antiochum, qui non est Athanasius, quanvis opus hoc inter Athanasii opera contineatur, opinionis hujusce meminit, illius autem propugnatores non nominat.

Quarta opinio est aliorum, qui volunt, Angelos, & homines, æquali numero esse. Hæc etiam opinio refertur a Frassen, absque Auctorum nomine. Cachéranus

quoque meminit; asseritque, illam defendisse nonnullos, quos refert Auctor, quem Athanasium, sed immerito vocat, quæstionum ad Antiochum, quas modo indicavimus q. 2.

Quinta opinio est aliorum, qui credunt, majorem esse numerum hominum, quam Angelorum. Ex Bubalo q. 50. ar. 3. quæst. unic. difficult. 3. refert similiter Cachéranus.

Sexta opinio est illorum, qui asserunt, homines prædestinatos ad gloriam tot esse, quot fuerunt Angeli damnati ad pœnam; unde numerum Angelorum longe majorem hominum numero credunt, quia major est absque dubio numerus Angelorum, qui perstiterunt in gratia, numero hominum, qui ad gehennam damnantur. Hi quoque a Frassen referuntur, sed absque nomine.

Ex his opinionibus prima recensenda potius est inter errores; adeoque adnumeratur uti primus error in hac re, qui proscribendus omnino est. Loquitur pariter de hoc errore Cachéranus, cum superaddens aliis, quos antecederet retulerat, & nos modo subnectimus.

Secundus error est illorum Hæreticorum, quorum idem Cachéranus testatur memississe S. Thomam in II. dist. 3. q. 1. ar. 3. in corp. Hi quidem ponebant unum tantum Angelum, qui diversa habeat nomina, prout diversi sunt actus, quos exerceat.

Tertius error est antiquorum Philosophorum, qui admittebant tot solum Angelos, quot sunt Cœli, quos movere pro munere habebant. Unde Aristoteles 12. metaph. tex. 48. quum poneret quadraginta septem orbem, seu cœlos, totidem quoque intelligentias, seu Angelos posuisse dicendus est. Quanvis alio in loco, nimirum 1. de cœlo c. 9. majorem numerum intelligentiarum adstruere conetur.

Quartus error est Rabb. Moisis, qui modò scribit, Angelos non esse in numero determinato, sed tot esse, quot sunt in Scripturis virtutes, siue corporales, siue spi-

spirituales; quibus Deus utitur tanquam suæ voluntatis nuntios, per quos ordinem suæ providentiæ explet: Modo vero asserit, tot determinate Angelos esse, quot sunt cælorum orbes, ad quorum motum, juxta antiquorum Philosophorum, & præcipue Aristotelis, placitum, sunt deputati.

Dicimus I. Angelos multos esse, sed non infinitos. Et hoc fidei certitudine firmissimum contra relatos errores habemus.

I. Probatur ex Scripturis. Job. 25. *Nunquid est numerus Militum ejus? Daniel. 7. Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Matth. 26. Exhibebit mihi modo plusquam duodecim Legiones Angelorum. Ad Hebræos 12. Accessistis ad multorum millium Angelorum frequentiam. Apocal. 5. Audivi vocem Angelorum multorum, & erat numerus eorum millia millium.* His quidem, aliisque Scripturarum oraculis, ostenditur, maximum esse Angelorum numerum, sed non esse infinitum. Quum enim Angeli numerentur, hoc sufficit ad probandum infinitos non esse; infinitum nanque comprehendi numero non potest. Quod vero numerus ad millia, & ad centena millia, extendatur, hoc non probat, infinitos esse, sed in maximo quidem numero, quod nos æque asserimus, quando negamus infinitos esse.

II. Probatur ex Patribus. Irenæus lib. 2. c. 6. *Multi sunt, & innumerabiles circa Factorem Angeli, quemadmodum omnes consentientur Propheta, dena millia denum millium assistere ei, & multa millia millium ministrare ei.* Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 15. *Cogita primum, quantum sit Romanorum genus; cogita, quot gentes Barbarorum nunc viventes, & quot ante centum annos mortui; cogita, quot ante mille annos sepulti sunt; cogita eos, qui fuerunt ab Adam usque ad hodiernum diem: magna quidem hæc multitudo, sed hæc tamen parva est. Plures enim Angeli. Nonaginta novem oves sunt illa, tu vero centesima.* Theodoretus in epit. divin. decret. c. de Angelis: *Angelos enim non duos ab initio solos, quemadmodum homines, fabricatus est; sed quotquot voluit, produxit myriadas.* Et de curatione græc. affection. lib. 3. de Diis, & Angelis: *Naturam Spirituum, qui videri non possunt, nequaquam ex duobus constituit, sed universa simul, semelque creavit. Quot enim millia eorum Spirituum ab initio esse sanxit, tot repente simul produxit.* Hieronymus ad c. 7. Danielis: *Millia millium assistebant ei; in-*

quit: *Non quod iste Ministrorum Dei numerus definitus sit, sed quod majorem multitudinem humanus sermo explicare nequiverit. Ista sunt millia, & ista myriades, de quibus in Psalmis legimus: Currus Dei decem millibus multiplex millia latantium Dominus in eis: Et alio in loco: Qui facit Angelos suos Spiritus, & ministros suos ignem urentem.* S. Isidorus Hispalensis lib. 1. de sum. bon. c. 12. *Banorum Angelorum numerus, qui post ruinam malorum Angelorum est diminutus, ex numero electorum hominum supplebitur, qui numerus soli Deo cognitus est.*

III. Probatur Rationibus. I. Angeli sunt creaturæ cæteris perfectiores: ergo esse debent in magno numero. Probatur consequentia; Antecedens enim non negatur; a S. Thoma 1. p. q. 50. ar. 3. in corp. Cum perfectio universi sit illud, quod præcipue Deus intendit in creatione rerum, quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in majori excessu sunt creata a Deo; sicut autem in corporibus attenditur excessus secundum magnitudinem, ita in rebus incorporeis potest attendi excessus secundum multitudinem. II. Quo major est Princeps, eo amplior est Aulicorum numerus; sed Deus est Rex Regum, & Dominus Dominantium: ergo amplissimus Angelorum, qui sunt Aulici ejus, numerus esse debet. Major est Proverb. 14. *In multitudine populi dignitas Regis.* III. Angeli semel fuerunt a Deo creati, non autem in dies creantur; ergo non possunt nec per generationem, nec per ulteriorem creationem, juxta præsentem providentiam, multiplicari; ergo in tanta multitudine fuerunt a Deo creati, ut ulteriori multiplicatione non egeant; sed hoc esse non potuit, nisi fuerint a Deo in magno numero creati: ergo &c. IV. Omnia creavit Deus in numero, pondere, & mensura: ergo pariter Angelos; sed creare in numero, pondere, & mensura, est creare in numero finito, in pondere finito, in mensura finita: ergo Angelos in numero finito creavit. V. Probatur a Guillelmo Parisiensi apud Frassen multis rationibus, quibus intendit, non posse esse numerum, & esse infinitum; at multitudo Angelorum dicitur numerus: ergo non potest esse infinitus: ergo finitus.

Arguunt I. Illarum rerum, quorum non est numerus, multitudo est infinita; sed Angelorum non est numerus: ergo multitudo Angelorum est infinita. Probatur minor ex illo Job. 25. *Nunquid est numerus militum ejus?* Ex his verbis nos probavimus multitudinem Angelorum; Adversa-

rii probare intendunt infinitatem. II. ex Chrysost. homil. 2. de Incompr. *Dena sunt millia myriadam Angelorum supra, & decies centena millia Archangelorum: Item Throni, & Dominationes, & Principatus, & Potestates, & infiniti populi corpore carentium Virtutum, ac gentes innumerabiles; & tamen has omnes virtutes tanta facilitate condidit, quantam sermo nullus assequi potest: ergo per Chrysostomum Angeli sunt infiniti, & innumerabiles.* IV. Si argumentum S. Thomæ valeret, probaretur illo, divinas Personas esse innumerabiles; quia, sunt perfectissimæ; & quia res quo sunt perfectiores, eo debent in majori numero esse: ergo personæ divinæ, quia sunt perfectissimæ, debent esse numero infinitæ. Est argumentum Durandi in II. dist. 3. q. 4. n. 8. IV. In creatis materialibus videmus, creaturas minus perfectas esse in majori numero, perfectiores vero in minori: ergo pariter in Angelis. Probatur Antecedens. Unus est Sol, & stellæ plures; plures sunt formicæ, quam homines; plures passeress, quam aquilæ; plures mures, quam elephantes &c. V. Numerus finitus Angelorum, vel est limitatus ex parte creantis, vel ex parte creatorum, vel ex utraque parte: Non creantis; quia hujus potentia est infinita, & hujus voluntas est sine limite: Non creatorum; quia ipsi non respuunt socios, nec se invicem impediunt: igitur ex neutra parte est finitus; ergo infinitus. VI. Angeli non in ea sunt substantia, ut unus possit alterum impedire; non in eo sunt loco, ut infiniti numeri illorum non sit capax; non in eo sunt munere, ut ipso superiores reputentur: Substantia est spiritualis, penetrabilis ad libitum &c. Locus est amplitudo cœlorum; munus est laudare Deum, qui infinite est laudabilis, & nunquam satis laudatur.

Respondemus ad I. quod verba illa Job intelliguntur respectu nostri, non autem absolute; quia etsi respectu nostri non sit determinatus numerus Angelorum, est determinatus tamen respectu Dei. Sic Gregorius magnus ad verba illa Job: *In cognitione humana rationis supernorum Spirituum numerus non est; quia quanta sit illa frequentia invisibilis exercitus, nescit.* Et lib. 27. moral. c. 9. idem Pontifex sanctissimus, & doctissimus, verba Danielis cum verbis Job conferens, scribit: *Supernorum civium numerus infinitus est, & definitus est, & exprimitur; ut qui Deo numerabilis est, esse hominibus innumerabilis demonstratur.*

Ad II. Verba Chrysostomi sunt pari modo intelligenda; nimirum, quod ingens Angelorum numerus, qui a solo Deo determinate cognoscitur, nobis infinitus apparet, quanvis in rei veritate sit finitus, & determinatus.

Ad III. Angelicus Doctor non assignat illam pro ratione, sed pro congruentia, pro multitudine Angelorum; quam quidem multitudinem Angelorum supponit antecedenter probatam. Probet igitur Durandus prius ratione pro Personis Divinis multitudinem, quam probavit S. Thomas pro multitudine Angelorum, & postea congruentia illa pro multitudine Personarum Divinarum utatur, qua S. Doctor utitur pro multitudine Angelorum. Et quum illud facere non possit Durandus, illius responsio inutilis remanet.

Ad IV. S. Thomas loquitur de præcipuis universi partibus, non autem de singulis cujuscunque speciei individuis, multo minus de personis divinis. De præcipuis autem universi partibus ratio ejus subsistit; quia ex his consurgit universi perfectio, quam Deus intendit. Ulterius tunc arguitur ex majori perfectione excessus in multitudine, quando non est excessus in magnitudine; quia ergo homo excedit formicæ in magnitudine, aquila etiam passeress; non est necesse, ut inferamus ex majori perfectione in multitudine excessum. Sunt responsiones Cacherani.

Ad V. responder Guillelmus Parisiensis apud Frassen verbis hisce, quæ etiam ad literam Frassen adducit, provenire illud „ non ex parte Creatoris, sed creaturæ; & „ quemadmodum non defuit Creatori virtus, sive potentia, ut mundum infinitum „ creare posset, sed mundo defuit potentia, „ cujus defectu infinitus creari non potuit; „ defuit enim ei receptibilitas infinitæ magnitudinis. „ At nos aliter respondemus; dicendo nimirum, quod argumentum probat, Deum potuisse infinitos Angelos creare, quod non negamus; ut non probat de facto creasse, quod negamus.

Ad VI. dicitur, quod pari modo probat, Angelos potuisse a Deo creari in multitudine infinita; quod nos, admittentes in Philosophicis possibilitatem infiniti categorematici, non inficias imus; quum præcipue esset multitudo infinita Angelorum infinitum in multitudine, quod a pluribus possibile admittitur.

Quanta autem sit Angelorum multitudo, plures indagare non curant, illam divinæ cogni-

cognitioni remittentes; alii vero per congruentias discurrentes, vel dicunt, Angelos numero plures esse, quam sint species corporeæ, & præstantiorum specierum, individua, quãvis non videantur tot esse, quot sunt individua specierum corporearum minus nobilium; & hujus opinionis est Frassen: Vel asserunt absolute, plures esse, quam sint species rerum materialium, ut Cachernus defendit. Conveniunt tamen & illi, & hic, in asserendo, quod Angeli sint plures, quam homines quocunque tempore existentes; homines scilicet, qui sunt, qui fuerunt, & qui erunt. Cachernus eam opinionem ex S. Thoma probat, Frassen ex Scoto; apud quos Legentes remittimus, si de his volunt instructiores, ac certiores, reddi.

Devenimus modo ad secundam Dissertationis partem, scilicet de Angelorum distinctione. Pro certo hic supponimus, quæstionem hanc ad fidem non pertinere; quod sic probat Jueninus. Non est de fide quæstio, circa quam nihil Ecclesia definiuit unquam, & de qua cum dubio loquuntur Patres; sic est illa, de qua loquimur: ergo ad fidem non pertinet. Ut minorem probet, adducit verba Augustini lib. ad Orosium cont. Priscill., & Origen. *Esse itaque sedes, dominationes, principatus, potestates, in celestibus apparatibus, firmissime credo; & differre inter se aliquid, indubitata fide teneo. Sed quo me contempnas, quem magnum putas Doctorem, quanam ista sint, & quid in se differant, nescio, nec sane ignorantia periclitari me puto.* Hoc supposito, Scholasticorum opiniones de Angelorum distinctione asserimus.

Prima sententia est illorum, qui docent, omnes Angelos differre specie inter se, esseque impossibile, dari Angelos inter se solo numero distinctos. Hæc sententia est S. Thomæ 1. p. q. 50. ar. 4. & in quæst. de spiritualibus creaturis act. 8. Sequuntur eam omnes Thomistæ, ex exteris Estius, Sylvius, Bubalus, Lugus, & ex nostris P. Palanco, P. Neri, alique. Illud impossibile explicant; quod nimirum possit intelligi vel absolute, & simpliciter, & sic sentit Cajetanus, qui alios citat; vel de potentia ordinaria; & sic opinantur quidam, intelligendum esse S. Thomam opusc. 16.

Secunda sententia est aliorum, qui putant, Angelos differre solo numero, non autem specie. Tribuitur hæc opinio S. Bonaventuræ, Alberto, Guillelmo Parisiensi, aliisque apud Molinam. Volunt quidam, opinionem hanc accedere errori Origenis,

quem ex Platoniciis accepit, putantis, non solum Angelos esse ejusdem speciei, verum quoque omnes animas esse ejusdem speciei cum Angelis. Hic idem error Tertulliano etiam imputatur a Bubalo q. 50. ar. 4. quæstio 1. diff. 1. §. 1.

Tertia sententia est plurimorum, qui sentiunt, Angelos partim specie, partim solo numero differre. Citantur pro hac sententia Molina, Valentia, Arriaga, Averfa, Mastrius, Frassen, Cachernus, & quãvis loquatur de possibili, ejus tamen rationes probant etiam de facto. De Scoto dicunt plures, quod idem sentit, sed de possibili etiam, alii vero asserunt, eum intellexisse pariter de facto; quod quorundam de S. Bonaventura propugnant.

Dicimus I. Angelos plures inter se specie differre, alios vero differre etiam numero; unde non dari sub qualibet specie angelica unicum individuum.

I. Probatur ex Patribus. Athanasius; vel quisquis alius est Auctor Quæstionum ad Antiochum q. 4. inquit. *Una, & eadem essentia Angelorum, sicut etiam una est essentia hominum.* Intelligenda sunt hæc verba de Angelis infimi ordinis, qui constituunt unam speciem atomam, sub qua continentur individua, quæ proprie vocantur Angeli; quãvis Angelorum nomen ex communi loquendi usu toti multitudini Angelorum convenire experiamur. Basilii lib. 3. cont. Eunomium: *Angeli omnes ut appellationis unius, sic ejusdem etiam sunt natura inter se.* Anselmus lib. 2. cur Deus homo c. 21. *Omnes Angeli sunt unius natura.* Quorum verba, vel intelliguntur, ut diximus de verbis antecedentibus; vel saltem probant, Angelos differre numero, si non differunt specie. Clarius loquitur Damascenus lib. 1. instit. c. 7. *Eas, quæ sola individua continent, species infimas vocari, ejusmodi sunt Angelus, homo, equus.*

II. Probatur Rationibus. Non est necessitas diversificandi Angelos omnes inter se specie: ergo Angeli omnes inter se specie non diversificantur. Consequentia sequitur; quia sicut non sunt multiplicanda entia sine necessitate, ita nec pariter sine necessitate sunt diversificanda; & ratio est, quia diversitas major est quædam major multiplicatio, si non ad numerum rerum, quæ sint realiter distinctæ, saltem ad numerum prædicatorum, quæ iisdem rebus conveniunt. Ut enim ait Cachernus, duæ entitates specie diversæ continent plura prædicata, quam duæ entitates

tes

res solo numero diversæ ; ut patet in Petro, & Bucefalo, qui continent plura prædicata, quam Petrus, & Paulus; unde Petrus, & Bucefalus habent prædicata omnia, quæ habent Petrus, & Paulus, & continent insuper hincivivatem, quam Petrus, & Paulus non continent. Sic pariter, subdit citatus Auctor, duo Angeli diversi specie plura prædicata habent, quam duo Angeli solo numero diversis. Unde non est admittenda in Angelis hæc major diversificatio absque necessitate. Probatur modo antecedens. Si quæ esset necessitas, ab Adversariis esset afferenda; sed Adversarii nullam adducunt, quæ faciat satis: ergo &c. Minor in objectionibus, quas afferent Adversarii, & in responsionibus, quas dabimus illis, examinabitur.

III. Probatur. Ex Augustino in Enchiridio c. 28. Ideo Deus reparavit naturam humanam, non Angelicam, quia natura humana periiit tota, non sic autem angelica; atqui non esset rationalis hæc totalitas, & partialitas, nisi ponatur, quod nulla species angelica quoad omnia individua totaliter periiit: ergo sub qualibet specie angelica dantur plura individua. Minor, quæ est Scoti in II. dist. 3. q. 7. §. qui dicunt, probatur sic: Si Angeli differrent solum specie, tot species Angelorum periiissent, quot Angeli perierunt: ergo species illæ, & quidem plurimæ, totaliter periiissent; sed hoc non est dicendum ex Augustino: ergo dicendum est, quod ex qualibet specie plura individua remanserunt, & aliqua perierunt: ergo jam datur in Angelis non solum specifica, sed etiam numerica diversitas.

IV. Probatur a Scoto. Non implicat, quod species infima pluribus communicetur: ergo de facto in Angelis communicatur. Probatur antecedens. Si implicaret, vel implicancia proveniret ex perfectione, vel ex imperfectione speciei infimæ; sed ex neutra provenit: ergo non implicat. Probatur minor. Non provenit ex perfectione; quia aliter natura divina, quæ est perfectissima, non esset communicabilis: Non ex imperfectione; quia aliter species infimæ substantiæ corporeæ, quæ sunt imperfectiores speciebus infimis naturæ angelicæ, non essent communicabiles; quum tamen eas communicari pluribus videamus: ergo si nulli speciei infimæ implicat pluribus communicari, neque angelicæ speciei implicabit. Responsiones etiam Thomistarum ad hanc rationem PAR. II.

nem afferentur in objectionibus.

V. Probatur ab eodem ibidem. Quælibet natura, quæ potest intelligi ut universalis sine contradictione, est communicabilis; sed omnis natura creata potest intelligi ut universalis absque contradictione: ergo omnis natura creata est communicabilis; sed natura angelica est natura creata: ergo est communicabilis. Major patet; quia naturæ divinæ repugnat ut sit communicabilis, & plurificabilis numero, quia est de se hæc, adeoque non potest ut universalis intelligi: ergo quia alia natura non est de se hæc, potest ut universalis intelligi, & ideo ei non repugnat, ut sit communicabilis, & plurificabilis numero. Minor negari non potest; quia, ut diximus, quælibet natura creata non est de se hæc; & hoc patet, quia aliter non posset per potentiam Dei absolutam neque specie multiplicari.

VI. Probatur ab eodem ibidem: Destruat Deus per annihilationem Angelum unum; in hoc uno Angelo per Thomistas tota ejus species esset annihilata. Reproducat Deus eandem speciem annihilatam; quod quidem posse Deum facere, Thomistæ non negabunt: Petimus; vel Deus reproduceret Angelum annihilatum, vel alium; Non Angelum annihilatum, quia hic in sententia Thomistarum reproduci non potest. Docent enim Thomistæ, quod si anima destrueretur simul cum corpore, & postea reproduceretur anima, & cum corpore conjungeretur, non resurgeret idem numero homo: ergo reproduceret Deus alium Angelum, non vero Angelum annihilatum: In hoc casu hic alius Angelus cum Angelo destructo vel esset ejusdem, vel diversæ speciei; non diversæ, quia est contra hypothesis: ergo ejusdem: ergo possibile sunt plura individua Angelorum ejusdem speciei angelicæ: ergo jam sunt de facto; nihil enim implicat, quominus de facto sint, quæ de possibili esse non repugnant.

VII. Ideo Thomistæ distinctionem numericam in Angelis non agnoscunt, nec de facto, nec de possibili; immo etiam per absolutam Dei potentiam; quia per ipsos principium individuationis est materia, & Angeli sunt materia expertes; sed hæc ratio per S. Thomam locum habet solummodo in materialibus, non vero in immaterialibus: ergo non obstante illa Thomistarum hypothesis Angeli numero differunt. Probatur minor. Angelicus Doctor in op. usc. 16. de unitate intellectus contra

G g

Aver-

Averroistas, quem citat Frassen, hæc scribit: *Sic ergo intellectus, si naturaliter esset unus omnium, quia non haberet naturalem causam multiplicationis, posset tamen sortiri multiplicatam ex supernaturali causa, nec esset implicatio contradictionis. Quod non tantum dicimus propter propositum, sed magis ne hæc argumentandi forma ad alia extendatur: Sic enim possent concludere, quod Deus non potest facere, quod mortui resurgant, & quod cæci ad visum reparentur. Nec dicat Gonetius, quod S. Thomas non loquitur de Angelis, sed tantum de intellectuali natura, quam asserit non implicare, ut multiplicetur etiam ut intellectualis, dummodo ad materiam ordinem dicat; Angeli autem nec materiales sunt, nec ordinem ad materiam dicunt. Etenim Gonetius aperte loquitur contra mentem, & contra verba Angelici; quia S. Doctor docet absolute; si intellectualis substantia non haberet naturalem causam multiplicationis, posset sortiri multiplicationem per causam supernaturalem; & hoc absque eo, quod dicat ordinem ad materiam, de qua nec verbum facit, ut legentibus innotescit; sic Gonetio occurrit Frassen.*

VIII. Probatur. Angeli differunt ratione hypostasis, non naturæ: ergo differunt numero, & non specie; saltem aliqui, quanvis non omnes, ut diximus. Probatur antecedens. Maximus martyr in c. 5. libri de cœlesti hierarchia, cujus auctor circumfertur sub nomine S. Dionysii Areopagitæ, docet, *ousiam*, per quam Dionysius, sive alius, docuit, Angelos differre, non esse substantiam, sed hypostasim tantum. Item Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Joan. *Angelus ab altero Angelo nulla re differt secundum id, quod sunt Angeli; nempe pro eo, quod cum sint ejusdem omnes speciei, in unam naturam colligantur.* Item Damascenus in lib. de duab. volunt. *Angeli, & homines suam quique divisam, & distinctam habent hypostasim, etsi ejusdem naturæ sint: ergo jam Angeli differunt ratione hypostasis, & non naturæ; atqui hi solum sunt Angeli infimæ speciei, qui numero differunt, & vocantur Angeli; ergo hi etiam ab Archangelis specie differunt; & per consequens dicendum est, Angelos aliquos differre specie, aliquos numero; nempe Angelos unius speciei differre specie ab Angelis alterius speciei; & Angelos ejusdem speciei numero tantum inter se differre.*

IX. Probatur auctoritate, & ratione S. Bo-

naventuræ, in dist. 3. p. par. distinctionis ar. 2. q. 1. quam sub iisdem verbis asserit Frassen, & nos cum ipso: *Quidam dixerunt, quod in Angelis est discretio personalis, sed nunquam pure, imo sunt tot species, quos individua, similiter dicunt in luminaribus. Sed licet hoc probabilitatem habeat in corporibus cælestibus, non tamen videtur rationabile in spiritibus, ut nullus communice- tum alio in natura spirituali, & specifica. Sicut enim innotescit per Scripturam, multi Angeli ad idem officium ordinantur, & communem videntur habere operationem eandem: Non autem per Scripturam, nec per dicta Sanctorum, nec per officia, innotescit tanta diversitas. Ideo non videtur, nisi præsumptio hoc dicere, maxime cum non appareat in promptu alia ratio cogens. Alia est positio sobria, & catholica, qua in Angelis distinctionem ponit quantum ad personalitatem tantummodo aut in omnibus, aut in aliquibus.*

X. Probatur factis, quod narrat Frassen; anno scilicet 1325. a sacra facultate Parisiensi, Stephano Episcopo agente, hos sequentes articulos fuisse proscriptos, atque damnatos. *I. Quia Intelligentiæ non habent materiam, Deus non potest facere plures ejusdem speciei. II. Deus non potest multiplicare individua sub una specie sine materia. III. Forma non recipiunt divisionem, nisi secundum materiam.* Non per hoc tamen, ne quidem in minimo, derogatum volumus sententiæ Thomistarum, quam absque fidei discrimine quisque amplecti, ac defendere tuto potest. Pro nostra vero subdimus, quod etsi plene, & evidenter non percipiatur, quomodo illi duo Angeli intra eandem speciem distinguerentur, non per hoc dicendum est, non distingui, si alias vel rationes, vel conjecturæ, vel auctoritates, vere distingui suadeant. Plura enim Deus potest facere, quam nos cognoscere; & de pluribus certitudinem circa illorum substantiam habemus, sed circa modum evidentiam non habemus.

Arguunt Adversarii I. Ideo multiplicantur individua aliarum rerum materialium, ut conserventur species ipsarum; sed in rebus incorruptilibus, quales sunt Angeli, non est hæc necessitas: ergo Angeli non multiplicantur numero. Major est Aristotelis 2. de anima tex. 35., qui etiam experientia ostendit, res incorruptibiles in unico individuo conservari. II. Angelis tribui debet ordo perfectior; sed perfectior est ordo specificus, quam numericus, quia numericus ordo est per accidens,

dens, & minus perfectus: ergo Angelis tribuendus est ordo specificus, & non numericus. III. Bonitas Dei magis communicatur, & Sapientia Dei magis explicatur, in majori diversitate, & varietate specierum in Angelis: ergo hæc major diversitas, & varietas specierum est Angelis tribuenda. IV. Differentia individualis est differentia materialis, & materialiter differunt, quæ individualiter differunt: ergo quia Angeli materiales non sunt, nec possunt individualiter differre. V. Auctoritates Patrum intelligendæ sunt de essentia sumpta incomplete, scilicet pro genere tantum; non vero complete, hoc est pro genere, & differentia simul: ergo non sunt aptæ ad nostram sententiam probandam. VI. Omnis differentia petitur vel a materia, vel a forma; a forma specifica differentia, a materia vero numerica; sed Angeli materiam non habent: ergo non habent differentiam illam, quæ sumitur a materia: ergo habent illam, quæ habetur a forma; sed hæc est specifica: ergo, &c. VII. Supponantur duo Angeli ejusdem speciei, & diversi tantum numero; petunt Adversarii, hæc diversitas unde haberetur? Non a forma, quæ est eadem; non a diversa participatione formæ facta a materia, unde sumitur differentia individualis, quia non supponitur materia: ergo non esset caput, a quo in Angelis sumeretur differentia numerica. VIII. Omnis forma, quæ sit a materia separata, habet totam perfectionem suæ speciei: ergo quia Angelus est forma separata a materia, habet totam perfectionem, quæ suæ speciei sit debita: ergo non possunt esse plures Angeli solo numero distincti in eadem specie. Antecedens probatur. Non participat suam perfectionem a materia, quum sit forma separata a materia: ergo illam continet in seipsa; si continet in seipsa, nequit dari Angelus ejusdem speciei, quia aliter tota perfectio speciei non esset in uno. IX. Si Angeli differrent numero deberent esse infiniti; sed nequeunt infiniti esse: ergo &c. Probatur major. Pluralitas numerica in entibus perfectis, & a materia independenciis, non est a quo limitatur: ergo si est in Angelis, est illimitata: ergo infinita. Probatur antecedens. Non limitatur a materia: ergo non est a quo limitatur. X. Si principium individuationis fundatur in disconvenientia in prædicatis non quidditatibus, hæc non reperitur in Angelis: ergo Angeli non differunt numero.

PAR. II.

Probatur antecedens. Disconvenientia illa solum convenit rebus materialibus: ergo non reperitur in Angelis. Probatur antecedens. Prædicata non quidditativa desumuntur ut plurimum a productionis circumstantiis, a tempore, a loco, a modo &c. sed hæc prædicata conveniunt solum rebus materialibus: ergo disconvenientia illa solum convenit rebus materialibus. Probatur minor. Res immateriales, utpote Angeli, conveniunt in productione, & in productionis circumstantiis, in modo existendi in loco, in creationis, & durationis tempore, in modo essendi, & operandi: ergo prædicata, quæ ab his desumuntur, non conveniunt rebus immaterialibus: ergo rebus materialibus tantum competunt.

Respondemus ad I. Esse unam ex causis multiplicationem individuorum conservationis speciei, at non esse unicam. Ad experientiam rerum incorruptibilium dicitur, quod in aliquorum sententia aliqua astruuntur incorruptibilia, & tamen sunt ejusdem speciei; item aliqui orbes coelestes sunt incorruptibiles, & nihilominus solo numero differunt. Ulterius aliqua etiam corruptibilia, vel saltem materialia, conservantur in uno, absque multiplicatione, ut videmus in sole. Et hoc quidem, vel quia alia individua non pertinent, nec faciunt ad perfectionem universi, vel sunt necessaria ad finem, ad quem Deus illud unum individuum produxit.

Ad II. Perfectio Angelorum considerari potest dupliciter, vel absolute, & secundum se, vel comparative, & in ordine ad totum universum. Primo modo transeat, quod ordo specificus conveniat magis perfectioni Angelorum; secundo modo nequaquam. Ratio est, quia bonum universi non tantum exigit ordinem majoris perfectionis, sed etiam varietatis perfectionis; unde exigit modum perfectionis substantialis, & accidentalis, quanvis perfectio accidentalis minor sit substantiali. Sic Angeli ad rationem perfectionis majoris absolute, & secundum se, exigunt perfectionem multarum specierum; ad rationem vero perfectionis comparative, & in ordine ad totum universum, exigunt perfectionem multorum individuorum.

Ad III. dicimus primo per instantiam, quod magis communicatur divina bonitas, & explicatur divina sapientia, per infinitas naturas, quam per finitas: ergo admittendæ erunt infinitæ naturæ? Nequaquam. Secundo subdimus, quod ad majorem.

G g 2 com-

communicationem bonitatis Dei, & ad maiorem explicationem sapientiae Dei, non facit major, vel minor perfectio objectorum; sed sufficit, quod Deus operetur quicquid operatur bonitate summa, ac summa sapientia. Denique hæc major communicatio, & hæc major explicatio, non solum est attendenda secundum quid, & comparative ad perfectionem cuiuslibet Angeli secundum se, sed etiam simpliciter, & comparative ad bonum vel totius universi, vel Reipublicæ Angelorum; ut Cacheranus inquit.

Ad IV. Fit æquivocatio in voce illa *materiali*. Materiale enim vel sumitur prout spirituali opponitur, vel prout ab essentiali, & a quidditativo distinguitur. In antecedente argumenti accipitur materiale hoc secundo modo; in consequenti vero sumitur primo modo. Unde facta convenienti distinctione terminorum, argumentum nihil concludit. Et re vera differentia individualis dicitur materialis, quatenus differentia individualis non est essentialis, & quidditativa, sed est accidentalis, & provenit ab aliquo, quod non est materia, sed imitatur materiam; ut est scilicet genus respectu differentiae &c. Magna autem est distantia inter hoc materiale, & materiale alterum, quod spirituali opponitur.

Ad V. dicitur, quod argumento illo non ad rem, ipsorum pace, Adversarii loquuntur. Et quidem primo Patres loquuntur de natura prout opponitur hypostasi, seu personæ: ergo loquuntur proprie de specie, quæ sola opponitur hypostasi, & individuo. Secundo dicunt Patres, differre Angelos uti differunt homines, & esse ejusdem speciei, ut sunt homines: ergo de specie, non de genere, & loquuntur de individuis, quæ sub tali specie continentur. Tertio asserunt Patres, Angelos distingui penes dignitatem: ergo per accidentalia; per accidentalia autem individua distinguuntur: ergo volunt, Angelos numerice distingui. Quarto magis proprium est, quod quando dicitur, talia esse ejusdem naturæ, intelligantur de natura specifica, quam de generica; sicut quando dicimus, equus, & homo sunt ejusdem naturæ, posset juxta Adversariorum argumentum sustineri propositio, quia vere sunt ejusdem naturæ genericæ; at in rigore logico non sustinetur, quia non sunt ejusdem naturæ specificæ.

Ad VI. Omnis differentia specifica peritur a forma, omnis differentia numerica a

materia. Quando dicitur, quod Angeli materiam non habent, intelligendum est dictum de materia prout opponitur spiritui; non vero de materia prout distinguitur ab essentia, ut dictum est. Unde differentia materialis est accidentalis, qualis esse debet numerica, & individualis.

Ad VII. Limitatio, ac finitus & inadæquatus modus habendi formam non peritur tantum ex materia, sed ex Dei voluntate, quæ non communicat singulis individuis ejusdem speciei unum, & adæquatum modum habendi formam. Desumitur etiam ex propria eccititate cuiuslibet rei particularis, quæ consistit in prædicatis numericis, quæ ipsam in individuo constituunt. Quod videmus quoque non solum in duobus Angelis, sed in duabus etiam animabus rationalibus separatis, quando supponantur destructa corpora, quibus uniebantur. Istæ quidem animæ numero distinguuntur, quia limitato, & inadæquato modo participant speciem humanam; & tamen hic limitatus, & inadæquatus modus non habetur a corporibus, quæ supponuntur destructa. Nec dicant Adversarii, quod remanet ordo, quem dicebant ad corpora; tum quia potuerunt creari sine ordine ad corpora, ut ait Juvenius; tum etiam quia ordo ad corpus, quando corpus non est, non potest limitare naturam; nemo enim operatur, quando non est.

Ad VIII. dupliciter respondet Scotus apud Frassen. Primo, quod non sequitur præcise, aliquid habere totam perfectionem suæ speciei ex hoc, quod careat materia; quia quum natura illa sit multiplicabilis in infinitum, si unum individuum haberet totam perfectionem suæ speciei, haberet perfectionem infinitam, saltem in extensione. Secundo distinguit propositionem, quæ est probatio antecedentis: Deberet habere rationem materiæ physicæ, negat; materiæ metaphysicæ, scilicet naturæ specificæ, quæ dicit ordinem ad formam metaphysicam, hoc est ad differentiam individualem, quæ ipsam contrahit, & determinat ad esse individui, concedit.

Ad IX. pariter respondet Scotus dicendo, quod pluralitas numerica potest esse infinita, sed non est infinita, nec debet necessario esse infinita. Limitatur autem in substantiis spiritualibus non a materia, cuius sunt expertes, sed a voluntate Dei, determinantis tot individua, & non plura. Et hoc pariter debent dicere Adversarii;

sarii; si enim quærat ab ipsis; a quo limitetur materia, quæ per ipsos limitat pluralitatem? A Deo, respondebunt, determinante materiam; ita & pariter dicimus nos, a Deo limitari numerum individuorum, absque superfluo recurſu ad materiam.

Ad X. Cachéranus respondet, quod quanvis in rebus spiritalibus non sic eluceat disconvenientia in prædicatis non quidditativis, ut elucet in rebus materialibus; non desunt tamen aliqua disconvenientiarum capita, quæ nos inducunt ad cognoscendum differentiam numericam inter illas. Er sunt; Raphael potest esse sine Gabriele; at sine Raphaelé non potest

esse Raphael; Michael potest habere hanc speciem infusam, quam non habet Gabriel; Gabriel missus est ad Mariam Virginem, ad quam non est missus Raphael; Raphael comitatus est Tobiam, quem non est comitatus Michael. Insuper duo Angeli possunt esse in diversis locis, custodiunt diversas animas, respiciunt diversos fines, quanvis omnes laudabiles, & bonos; ut dicitur in Scriptura de Angelo, seu Principe Persarum, qui resistebat Angelo Populi Judaici, ne e captivitate exirent Judæi; hic, ne contaminarentur Judæi, ille ut converterentur Persæ; Daniel. 10. 13.

DISSERTATIO CXXXVII.

De Hierarchiis, Ordinibus, & Nominibus Angelorum; Sæctariorum insanie confutantur; Theologorum sententiæ amplectuntur.

IERARCHIÆ vocabulum ex duabus græcis vocibus derivatur, nimirum *hieros*, & *arcós*; quarum prima idem significat ac *sacrum*, secundâ vero idem

ac *principatus*. Sic communiter Scriptores cum S. Thoma 1. p. q. 108. ar. 1. in c. sub principatus nomine continetur & princeps, & multitudo, quæ est sub principe. Ex his inferunt Theologi, quod sub una hierarchia sunt omnes rationales creaturæ, quæ solæ sacrarum sunt capaces, & quæ dicunt ordinem ad Deum, ætquam ad unum Principem. In participatione deinde sacrarum distinguuntur duæ multitudines, quarum una est terrena, & ecclesiastica, altera cœlestis, & angelica; quæ diversimode ad Deum ordinantur, & a Deo illuminantur. Prima vocatur hierarchia Ecclesiastica, de qua non est sermo in præsentia. Altera dicitur hierarchia angelica, de qua nunc sermonem instituimus. Hierarchia igitur est principatus, qui comprehendit multitudinem ordinatam; & quia multitudo ordinata exigit ordinum diversitatem, inde est, quod sub qualibet hierarchia diversi ordines continentur. Plures proinde hierarchiæ ponuntur in Angelis, & sub qualibet hierarchia plures ordines. Hierarchiæ sunt tres, & sub qualibet hierarchia tres ordines, qui constituunt no-

vem ordines, seu choros Angelorum. Ratio hujus divisionis est, quia in qualibet multitudine distinguere debemus principium, medium, & finem; unde proveniunt tres hierarchiæ Angelorum, prima scilicet, media, & infima. Sub qualibet deinde hierarchia tres ordines, quia, ut videbimus, non plures, quam novem ordines, seu chori Angelorum in Scripturis, & Patribus inveniuntur.

Primo ex Sæctariis Calvinus in lib. instit. c. 14. §. 8. contra Angelorum hierarchias, & ordines, blaterat: *De multitudine Angelorum, & Ordinibus qui definire audent, viderint, quale habeant fundamentum.* Idem hæresiarcha delirat, dicens Paulum Apostolum in epistola ad Ephesios, & in epistola ad Romanos, loqui quidem de Angelis, sed non ut certos eorum designet ordines, at ut ipsorum præstantiam designet: *quod Deus per ipsorum manum suam potestatem, virtutem, & dominationem exerceat.* Testantur Petavius, Estius, Coccius, Frassen, aliique.

Secundo Theodorus Beza negat, in Epistola ad Ephesios Angelos nominari; ait enim: *Simpliciter Apostolus supra omnem omnium rerum creaturarum præstantiam Christum exehit.* Hinc appellare non erubescit inepte curiosos, qui ex hoc loco, & similibus, occasionem accipiunt garriendi de Angelorum ordinibus. Sic in Scholiis ad c. 8. epist.

ad

ad Romanos . Pariter testantur Petavius ,
Frasen , alique ,

Tertio Erasmus asseruit , Apostolum in illis
locis non loqui de Angelis tantum , sed
de universis in genere ; „ quasi dicat , ait
„ Petavius , Christum evectum esse supra
„ creata omnia quamlibet excelsa , & subli-
„ mia ; qualia sunt , quæ illis vocabulis ex-
„ primuntur ; imperium , auctoritas , po-
„ testas , dominatus , aut si qua ejusmodi
„ sunt nomina , quæ hominum usu , & opi-
„ nione excellens aliquid continent . „ Ul-
„ terius , ex Coccio habemus , eundem
Erasum lib. , cui titulus : *Nova metho-
dus in præcipuos Scriptura locos* , tit. de An-
gelis pag. 100. vocare „ errorem , & Scho-
lasticorum figmentum , sine Verbo Dei
„ excogitatum , asserere hierarchias , & præ-
„ laturas Angelorum , quæ in Angelos sim-
„ pliciter , Archangelos , Thronos , Do-
„ minationes , virtutes , potestates , Cheru-
„ bim , & Seraphim , dividantur . „

Quarto Centuriatores Magdeburgenses cent.
3. 4. & 5. &c. c. 4. communem Patrum
doctrinam de Angelorum ordinibus nug-
gas vocant . Tradit Coccius .

Quinto Hermannus Hamelmannus de Tra-
ditionibus par. 3. lib. 1. hæc insulse haber.
„ Quemadmodum ex diversitate nominum
„ possunt diversi Ordines Angelorum colli-
„ gi ; ita subtilius , more Dionysii , de illis
„ inquirere , & gradus statuere , non modo
„ stultæ est curiositatis , sed temeritatis
„ etiam impiæ , & periculosa . „

Dicimus I. tres esse hierarchias , & novem
Angelorum ordines , sub tribus hierar-
chiis contentos . Est communis Patrum ,
& Theologorum sententia .

I. Probatur ex Scripturis . Genes. 3. 24. Col-
locavit Deus ante paradisum voluptatis Che-
rubim . Isai. 6. 1. Seraphim stabant super il-
lud . Daniel. 10. 13. Michael unus de princi-
pibus primis . Ad Ephes. 1. 20. Supra omnem
principatum , & potestatem , & virtutem , &
dominationem . Ad Coloss. 1. 16. Sive thro-
ni , sive dominationes , sive potestates . Ad
Roman. 8. Certus sum enim , quia neque mors ,
neque vita , neque Angeli , neque Principa-
tus , neque virtutes &c. Ad Thessaloni-
cens. 4. Quoniam ipse Dominus in jussu , &
in voce Archangeli , & in tuba Dei descen-
det de cælo . I. Petri 3. 22. Profectus in cæ-
lum , subiectis sibi Angelis , & potestatibus ,
& virtutibus . Judæ vers. 9. Cum Michael
Archangelus cum Diabolo disputans alterca-
retur de Moyse corpore . Omnes novem Or-
dines Angelorum , qui sub tribus hierar-
chiis continentur , in relatis sacræ pagi-

næ verbis enumerantur . Nimirum Ange-
li , Archangeli , Principatus , sub infima
hierarchia ; Potestates , Virtutes , Domi-
nationes , sub hierarchia media ; Throni ,
Cherubim , & Seraphim , sub suprema
hierarchia .

II. Probatur ex Patribus . Auctor libri de
cælesti hierarchia , sub nomine S. Diony-
sii Areopagitæ , c. 6. Omnes simul cælestes ,
immortalesque substantias in novem ordines
divinus sermo distinxit , propriisque , ac signi-
ficantibus vocabulis appellavit . Has eximius
Præceptor noster in ternas tertio repetitas di-
stinctiones ad sancta Trinitatis divinitatem
imaginem . Ac primam quidem esse , ait , qua
coram Deo versetur semper , idque ex divina
dignatione susceperit , ut illi inhæreat jux-
ta , nullisque mediis interjectis spiritibus in-
seratur . Nam sanctissimos Thronos , & ocu-
lis plurimis , aliisque præditos Ordines , Che-
rubim scilicet , & Seraphim , Hebræorum
voce appellatos , juxta Deum , nullis mediis
insertis agminibus , eminenti propinquitate
locatos , ait , idque sanctarum Scripturarum
tradere expositionem . Hanc igitur ternariam
distinctionem , ut unam , & per omnia aqua-
lem , primamque re vera hierarchiam , illu-
stris Dux noster , ac Magister esse , ait , qua
non sit præstantior altera , primoribusque Dei
summi splendoribus majori propinquitate
conjuncta . Secundam vero asseruit , quæ Po-
testatibus , Dominationibus , Virtutibusque
conficitur . Tertiam item , quæ in cælesti-
bus functionibus extremum teneat locum , ex
Angelis , Archangelis , Principatibusque
constantem . Ignatius martir epist. ad Tra-
lianos , de cujus genuitate S. Hieronymus
non dubitat : Etenim & ego , non quate-
nus victus sum , etiam cælestia intelligere
possim , angelicos ordines Archangelorum ,
militiarumque cælestium discrimina , Virtu-
tum , Dominationumque differentias , Thro-
norum , Potestatumque diversitates , Princi-
patuum magnificentias , Cherubim , Sera-
phimque excellentias , Spiritus sublimita-
tem , & Domini regnum , & incomparabi-
lem Dei Patris omnipotentis divinitatem .
Hac cum noverim , non continuo perfectus
prorsus sum , aut discipulus , qualis Paulus ,
qualis Petrus . Irenæus lib. 2. c. 54. Post
deinde , etiamsi per ipsos ea , quæ sunt super
cælos , facta sunt , dicant nobis , quæ sit in-
visibilium natura , enarrent numerum An-
gelorum , & ordinem Archangelorum , de-
monstrent Thronorum sacramenta , & do-
ceant diversitates Dominationum , Principa-
tum , Potestatum , atque Virtutum . Clemens
Alexandrinus ad c. 3. primæ Petri Epi-
stolæ

Notæ: Subjectis sibi Angelis, qui sunt primus Ordo; & subditis Potestatibus, qui sunt secundi ordinis; subditis quoque Virtutibus, qui ad tertium ordinem pertinere declarantur. Athanasius ser. 4. cont. Arianos: *Nam & Angeli, & Archangeli, & Dominationes, Throni, & reliqua Potestates, Verbi participes effecti, vident perpetua faciem Patris Christi.* Hilarius ad psal. 134. *Præterito Thronorum, Dominationum, Principatum, & Potestatum, Cherubim, & Seraphim, Angelorum, & Archangelorum, miraculo, in his omnia Deus, quæ voluit fecit in cælo, & in terra.* Hieronymus lib. 2. adv. Jovinianum c. 15. *Quare in regno cælorum Archangeli sunt, Angeli, Throni, Dominationes, Potestates, Cherubim, & Seraphim, & omne nomen, quod nominatur non solum in presenti seculo, sed etiam in futuro? Sine causa diversitas nominum est, ubi non est diversitas meritorum.* Augustinus ad Orosium contra Priscillianistas, & Origenistas c. 11. *Certe, ait Apostolus: Sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates. Et esse itaque Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates, in cælestibus apparatus, firmissime credo, & differre inter se aliquid indubitata fide teneo.* Gregorius magnus hom. 34. in Evang. *Novem Angelorum Ordines diximus, quia videlicet esse, testante sacro eloquio, scimus Angelos, Archangelos, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubim, atque Seraphim.* Bernardus lib. 5. de consider. c. 4. *Angeli, Archangeli, Virtutes, Dominationes, Potestates, Principatus, Throni, Cherubim, & Seraphim.*

III. Probatur Rationibus, seu potius congruentiis, & conjecturis. I. Tres sunt hierarchicæ operationes: ergo tres hierarchiæ Angelorum. Probatur antecedens ex lib. de cælest. hierar. c. 3. Sunt nimirum purgare, & purgari, illuminare, & illuminari, perficere, & perfici. Prima hierarchia a nulla alia hierarchia, sed a solo Deo purgatur, illuminatur, perficitur; & illa purgat, illuminat, perficit mediam hierarchiam. Media purgata, illuminata, perfecta a prima, purgat, illuminat, perficit infimam. Infima purgata, illuminata, perfecta a media, purgat, illuminat, perficit humanam. Purgatio non fit a culpa, ab errore, ab ignorantia, quæ in Angelis non reperiuntur, sed a nescientia, quæ in iisdem, quum non omnes supernaturales veritates intelligent, reperitur. Sic pariter dicendum est de illuminatione, & de perfectione.

II. Apud Regem magnum, & potentissi-

imum primo assistunt qui sunt illi chariores, & illius amantissimi; secundo sapientissimi; tertio Judices, vel magistratus; & hi apud Deum in Angelis constituunt tres Ordines, nempe Seraphim, Cherubim, Thronos, qui primam hierarchiam componunt. Quarto assistunt Magnates, & Regni proceres; quinto Præsides Provinciarum; sexto Duces Legionum; & hi sunt in Angelis Dominationes, Principatus, & Potestates, qui mediam hierarchiam efficiunt. Septimo assistunt Centuriones, Ministri scilicet vindictarum, & iusticiarum exequutores; octavo Legati magni; nono Legati minores; & hi sunt Virtutes, Archangeli, Angeli; quia infimam hierarchiam formant. III. In qualibet ordinata multitudine tria conveniens est distinguere, principium, medium, & finem: ergo pariter in multitudine Angelorum congruum est tres hierarchias ponere, primam, mediam, & infimam. Eadem ratione convenit quamlibet hierarchiam in tres ordines secerne- re, primum, medium, & infimum.

IV. In rebus, quæ nostrum captum excedunt, illas divisiones, & ordines illos, ponere debemus, quos in Scripturis, & Patribus invenimus; sed in Scripturis, & Patribus invenimus tres hierarchias, & novem ordines, ut visum est: ergo hos, & non alios ponere debemus.

Arguunt I. Et si reperiantur in Scriptura novem nomina, non tamen potest inde inferri, quod novem sint ordines; quia unus ordo potest habere non unum, sed plura nomina, quæ sint ipsi synonyma: ergo ex Scripturæ verbis non satis colligitur, novem esse ordines Angelorum. II. Scriptura non enunciat simul ordines hosce, sed sparsim innuit: ergo signum est, quod illos intendit manifestare, at non enumerare; si non enumerare: ergo non faciunt numerum, quem nos dicimus. III. Nomen Archangeli non invenitur in Scripturis in plurali, sed in singulari: ergo signum est, esse nomen unius particularis Angeli, non vero unius ordinis Angelorum. IV. Michael vocatur Archangelus; sed Michael est primus in supremo ordine: ergo non bene dicitur Archangelus, qui spectat ad hierarchiam infimam. V. Non omnes Patres conveniunt in enumeratione ordinum Angelorum, alii enim enumerant plures, alii pauciores; & de facto Hieronymus, Ambrosius, Cyrillus, quatuor tantum recensent. VI. In sacris Canonibus legimus decimum

cum ordinem Angelorum, scilicet *ch. hi dno de consecrat. dist. 1.* qui dicitur ordo Angelorum, qui ceciderunt, & quem dicit Magister sententiarum in II. dist. 9. lit. G. restaurandum ex hominibus, qui salvi sunt. VII. Si hæc divisio esset inter Angelos, esset etiam inter Dæmones; inter Dæmones non est: ergo neque inter Angelos. Major probatur; quia dicitur, ex quolibet ordine Angelos cecidisse. Minor patet, quia in inferno nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. VIII. Hæc distributio ordinum, & hierarchiarum, vel fuit facta ab initio creationis Angelorum, vel post casum: Non ab initio, quia nondum erant confirmati in gratia, & erant in via: Non post casum; quia, aliter nesciremus quales fuissent Angeli, qui ceciderunt, quum nihilominus, ut dictum est, asserant, ex quolibet ordine cecidisse. IX. Hi ordines vel post iudicium permanebunt, vel non: Si permanebunt; quos homines purgabunt, illuminabunt, perficient Angeli, si homines in mundo non erunt? Si non permanebunt; ergo in ipsis post iudicium erit confusio, & nullus ordo. X. Augustinus in psal. 79. non distinguit Cherubinos a Virtutibus, & Potestatibus; ait enim: *Cherubim sublimis esse colorum Potestates, atque Virtutes: ergo per Augustinum ordines Angelorum non sunt novem.*

Respondemus ad I. quod ubi Scriptura non satis se explicat, supplet traditio. Traditio autem est antiquissima, quæ in communi Patrum auctoritate fundatur, & in universali Ecclesiæ consensu elucet, per novem relata vocabula novem Angelorum ordines significari; non vero, quod uni, aut alteri ordini plura ex illis nominibus conveniant; ut clarius, & fufius apud ipsos Patres invenitur.

Ad II. Enumerat quidem Scriptura novem Angelorum ordines, sed non enumerat omnes in eodem loco. Non enim Scriptores sacri intendebant illos ex proposito enumerare, sed indicare tantam prout sibi offerebatur de iis occasio loquendi. Sat autem est, quod omnes in diversis locis enuntientur simul, & enumerentur; ut inde sufficiens habuerint Patres fundamentum eisdem expresse enumerandi, prout de facto ipsorum plurimi enumerarunt, & explicarunt.

Ad III. Nomen Archangelî aliquando sumitur pro Nuntio principali, & insigniori, qui ad opus magnum a Deo deputetur; sicut pariter Angeli nomen, quod tribui-

tur etiam in Scriptura Gabrieli, & Raphaelli, quos nemo dubitat ex primariis ordinibus esse; unde non mirum, si Michaeli etiam, Principi militiæ cœlestis, Archangelî nomen tribuatur. Parum vero refert, quod Archangelus in singulari scribatur; quia aliquando mos est Scripturæ in singulari exprimere, quæ pluri numero intelliguntur.

Ad IV. Michaeli tribuitur Archangelî nomen ratione, quam modo diximus; hoc est tribuitur nomen vel officium Archangelî, non vero ordo. Nec enim assentimur illis, qui putant apud Estium in II. dist. 10. §. 6. Michaellem esse ex supremo ordine infimæ hierarchiæ, qui Principares appellatur. Hi enim ab Estio quoque impugnantur, & Michaelis Principatus super omnes Angelos vindicatur.

Ad V. dicitur, Patres, qui paucos ordines scribunt, non excludere alios; non enim ex proposito intendunt enumerare illos, & illorum numerum definire, sed tantum incidenter de illis loqui. Subdit nihilominus Estius, quod si illorum Patrum omnia Opera evolvantur, fortassis in alio opere invenientur nomina ordinum, quæ in uno deficient.

Ad VI. dicunt, quod ordo ille decimus, de quo canonicus textus loquitur, vocatur ordo, non gradu, sed numero. Unde Glosa exponit, sensum esse, quod tot Angeli ceciderunt, qui possent facere unum ordinem, seu melius, qui possent constituere numerum unius ordinis. Hic autem numerus, juxta Magistrum, restauratur per numerum hominum electorum; quatenus omnes Electi æquabuntur numero Angelorum reproborum, & juxta ipsorum meritum inter beatorum Angelorum ordines miscbuntur.

Ad VII. primo dicitur, quod quum in Dæmonibus nihil sit sacrum, dari non potest hierarchia, cujus nomine sacer principatus importatur. Datur tamen aliqualis ordinatio, quæ est physica, & naturalis, ex inæqualitate naturarum orta. Hæc autem est ipsis ad poenam, non solum subordinatis, sed etiam superioribus Angelis; quia ut docet S. Thomas 1. p. q. 109. ar. 2. ad 3. *Quod superioribus inferiores subdantur, non est ad bonum superiorum, sed magis ad malum eorum; quia cum mala facere maxime ad miseriam pertineat, præesse in malis est esse magis miserum.* Secundo, nullus quidem ordo est in inferno, quatenus ibi totum est confusione, & horrore plenum; sed non per hoc non est unius

Dæ-

Dæmonis ab alio distinctio, nec omnes Dæmones æqualem habent pœnam; quæ quidem iustitiæ ordinem, immo & naturæ ordinem complent.

Ad VIII. dicitur, quod distributio ordinum fuit facta ab initio creationis Angelorum; quia statim ac Angeli creati fuerunt, habuerunt diversas naturas, ac diversa donatum naturalia, tum gratuita; & per diversitatem tum naturalium, tum donorum, diversas quoque constituerunt hierarchias, & ordines. Nihil autem obstabat, quod non erant in gratia confirmati; quia vel fuerunt in gratia creati, & habuerunt etiam gratiarum diversitatem, quæ pariter diversitas ad diversitatem hierarchiarum, & ordinum, concurrebat; si vero non fuerunt creati in gratia, juxta diversitatem sententiarum, habuerunt diversas hierarchias, & diversos ordines inchoate, & incomplete, hoc est per dona naturæ, non vero complete, & perfecte, per dona scilicet naturæ, & gratiæ.

Ad IX. Remanebunt post iudicium in Angelis hierarchiæ, & ordines quoad substantiam, non vero remanebunt quoad aliqua accidentalia. Diversitas quidem donorum naturæ, & gratiæ etiam post iudicium perdurabit; & hæc est substantia diversitatis hierarchiarum, & ordinum. Diversitas functionum, quas exercent respectu Dei, remanebit; & hæc dicit aliqua accidentalialia, in quibus duratura est. Diversitas functionum, quas peragunt respectu hominum, non remanebit; & hæc importat aliqua accidentalialia, in quibus deficiet.

Ad X. Augustinus vocavit Cherubim potestates, & virtutes, ob ipsorum potentiam, & scientiam, non vero quod intellexerit vel illa nomina, vel illos ordines, in unum confundere, & inter se non differre. Satis illius mens ex aliis ipsius verbis, a nobis superius allatis, constat. Verum quod magis est, Augustinus in Enchiridio c. 58. ingenue fatetur, de ordinibus Angelorum se non multa loqui, quia scientiam non habet de illis, de quibus veller loqui: *Dicant, qui possunt, si tamen possunt probare, quod dicunt: Ego me ista ignorare profiteor.*

Pro secunda Dissertationis parte, in qua de nominibus Angelorum inquiritur, primo statuendum videtur, an Angeli propria habeant nomina? Et secundo, quænam illa sint? Pro utroque.

Dicimus II. Probabilius esse, quod Angelis singulis quibusque Deus propria assignaverit nomina; illa autem solum a Catho-

PAR. II.

licis recipi, quæ in divinis Scripturis, vel in catholicis Scriptoribus, inveniuntur.

I. Probatur a S. Gregorio Homil. de centum ovibus. Conveniens est, Angelos sua propria habere nomina, ut a Beatis cognoscantur: ergo vere sua habent nomina. Antecedens est certum; aliter non possent clare, & in individuo cognosci. Consequentia sequitur; major enim convenientia in re factibili est apud Deum ratio facti. II. Debent quoque Angeli sua propria habere nomina, ut illis utantur Beati, quando inter se de iisdem Angelis loquuntur: ergo de facto propria nomina habent. Antecedens quoque constat; non enim apparet, quo alio medio uti possint Beati, dum inter se loquentes, nominare habent Angelos. Consequentia pari modo sequitur. III. Etiam ad præsens & Angeli, & Animæ beatæ, quando inter alloquendum modo suo, & de quo inferius dicitur, nominare habent Angelum, vel Animam, si eorum nominibus non exprimunt, quonam pacto, vel quo signo, distinguunt? Quodcumque dicatur, sive signum, sive character, sive quodcumque aliud, illud ipsum est nomen: ergo vere Angeli sua propria habent nomina. IV. Mali Angeli habent sua nomina; ergo etiam boni. Probatur Antecedens. Christus Dominus Dæmonem quendam in Evangelio interrogavit, quodnam nomen haberet; si Dæmon ille suum proprium nomen non habuisset, frustra illum Christus interrogasset: ergo vere mali Angeli sua habent nomina. Consequentia pariter prioris argumenti probatur. Non enim est ratio, cur mali Angeli sua habeant nomina, & boni non habeant; nec videtur assignabilis diversitas inter illos. V. Catholici Scriptores septem tantum Angelorum nomina memorant: ergo si plura adducuntur, non sunt Spiritu Sancto dictante inventa. Probatur antecedens a Serario in 12. cap. Tobiae, & a Salmerone t. 3., qui enumerant hæc septem Angelorum nomina: Michael, Gabriel, Raphael, Uriel, Salathiel, sive Sealtiel, Jehudiel, & Barachiel.

De his autem nominibus, & appellationes mysticæ adduci solent, & significationes propriæ verborum, & rerum. Pro significationibus mysticis enumerant septem lampades Apocalypsis; septem cornua agni etiam Apocalypsis; Septem oculos apud etiam Apocal., & Zachariam; & hoc pacto explicant. Apocal. 4. dicitur: *Septem lampades ante thronum Dei; illuminant*

H h

enim

enim homines, ad quos mittuntur, eo fulgore, quo in se ipsis maxima claritate resplendent. Ibidem habetur: *Vidi Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem Spiritus Dei, missi in omnem terram.* Cornua dicuntur propter fortitudinem, qua Ecclesiam tuentur, Dæmones debellant, iustos protegunt, implis resistunt; dicuntur autem oculi propter vigilantiam, qua humani generis salutem procurant, Ecclesiæ tranquillitatem servant, & æterni Dei mandata percipiunt, & exequuntur. Unde Zachar. 4. legimus: *Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in universam terram.* Apocal. cap. 8. etiam legimus: *Et vidi septem Angelos, stantes in conspectu Dei.* Ulterius Tobiz 12. Raphael de se ipso dixit: *Ego sum Raphael Angelus, unus ex septem, qui adstamus ante Dominum.* Unde Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromat. prope finem apposite scribit: *Septem sunt, quorum est maxima potentia, primogeniti Angelorum Principes, ob sua munia nomen Dei secum præferentes.*

Explicamus modo nomina. Michael idem est ac *Quis ut Deus.* Gabriel, fortitudo Dei; Raphael, medicina Dei; Uriel, lux, vel ignis Dei; Jehudiel, confessio, vel laus Dei; Salathiel, vel Sealtiel, oratio Dei; Barachiel, benedictio Dei. Ex his Michael, Gabriel, Raphael, in divinis Scripturis inveniuntur; Uriel legitur in lib. 4. Esdræ; sed hic liber e Canonorum librorum catalogo expungitur. Salathiel, Jehudiel, Barachiel, a catholicis Scriptoribus adnumerantur; nimirum ab Antonio Duca in hymno de septem Angelis assistentibus, qui floruit sub Paulo III.; ut etiam a Serario, Salmerone, aliisque, quod nuper diximus. Verum, quod ad rem maxime facit; ann. 745. sub Zacharia Papa coactum fuit Concilium Romanum, a quo damnata fuit oratio cujusdam Aldeberti, in qua octo Angelorum nomina, eaque incognita, præter Michael, invocabantur. *Precor vos, & conjuro vos, & supplico me ad vos, Angelus Uriel, Angelus Raguel, Angelus Tabuel, Angelus Michael, Angelus Adimis, Angelus Tubas, Angelus Sabaoth, Angelus Limibel.* Acta autem Concilii narrant: *Qua lecta oratione, dixit Zacharias Papa: Hac nomina, præter Michaelis, omnia sunt nomina Dæmonum. Quid aliud agendum, nisi ut omnia, qua lecta sunt, igne concrementur; annueruntque omnes Episcopi, dicentes: Non plusquam tria Angelorum nomina agnoscimus, idest Gabriel, Raphael, Michael. Vi-*

deatur Cardinalis Baronius ad ann. 745. Hi tres tantum in Scripturis sunt.

Ex his Michael inter sanctos Angelos supremus, & princeps est; quod late, & fortiter probat Estius, afferens Rupertum lib. 1. de victoria Verbi Dei c. 18. scribentem: *Michael, eo pralio, quod cum Diabolo commisit, meruisse principatum Angelorum, & hominum.* Similia adhibet Ecclesia, tum in Officio Angelorum; tum in precibus pro illis, qui in agone mortis sunt positi. Eandem sententiam tenuisse Hieronymum, & Thodoretum, idem Estius asserit; ac demum concludit, hanc esse hodie communem, & ut ita dicat, ecclesiasticam sententiam.

Arguunt. I. Beda in Collectaneis alia nomina commemorat; nimirum Rumieli, & Phanielis; sic enim se Angelis commendat: *Gabriel esto mihi lorica, Michael esto mihi balteus, Raphael esto mihi scutum, Uriel esto mihi protector, Rumieli esto mihi defensor, Phaniel esto mihi securitas.* II. In libris Sybillinis lib. 2. alia nomina Angelorum leguntur; nempe, Eroniel, Samiel, Azrael, Uriel: *Tunc Eroniel, Uriel, Samiel, Azraelque, qua mala quisque hominum patraverit, ante scientes, e terris animas tenebris caliginis omnes Iudicio sistunt, ad formidabile patris, magni immortalis solium.* III. S. Bernardus ser. 13. in Psal. Qui habitat, septem Angelos malos enumerat quoque, videlicet: Leviathan, principem superbiæ; Beerith, principem iræ; Mammon, principem avaritiæ; Beelzebuth, principem invidiæ; Beelphegor, principem gulæ; Asmodeum, principem luxuriæ; Astaroth, principem acediæ, seu pigritiæ: sicut igitur habentur nomina Dæmonum, ita pariter Angelorum nomina probari debent. IV. Daniel. 10. Michael dicitur unus de Principibus primis: ergo non est omnium Princeps supremus, ac primus.

Respondemus ad I. Bedæ dictum non probari, nec ab Ecclesia, quæ nunquam, nominibus illis invocationes direxit, nec ab aliis Patribus, qui nunquam eadem nomina usurparunt. Præcipit quoque Apostolus, novitates vocum vitandas esse; & Concilium Romanum allatum cuicunque contrario exemplo prævalet.

Ad II. Sybillini libri apud Eruditos sunt suppositi, & tantum carmina illa admittuntur, quæ apud antiquos Patres, vel Ecclesiasticos Scriptores, inveniuntur.

Ad III. Nomina illa Dæmonum, quæ a Bernardo commemorantur sunt ut plurimum in sacris libris, non sic autem sunt illa Angelo-

gelorum bonorum nomina, quæ præter
aria, ibidem non leguntur. Vel dici
etiam potest, quod illa septem nomina in-
dicant septem vitia capitalia, quibus dan-
tur septem Dæmones, ut principes, ab il-
lis septem vitiis desumptis nominibus,
quæ septem Dæmonibus appropriantur.
Ad IV. dicit Estius, quod verborum illorum
Danielis sensus est, Michaellem fuisse pri-

imum, & summum inter primos Principes;
eo quidem sensu, quo dicitur Gen. 1. *Fa-
ctus est dies unus*; idest, primus; Luc. 24.,
& ad Cor. 16. Una Sabbati pro prima
Sabbati. Immo apud ipsum Danielem le-
gimus c. 9. *Anno uno regni Darii*; & intel-
ligitur, primo. Unde id est Estius conclu-
dit, hanc esse phrasim Scripturæ satis fa-
miliarem.

DISSERTATIO CXXXVIII.

*De Statu beatitudinis, & gratiæ, in quo fuerunt
Angeli creati. Quod certum est, proponitur;
quod probabile est, probatur.*

Uæstiones, quas hac in Dissertatione pertractamus, mere sunt scholasticæ; in iis proinde nulli nobis offeruntur errores, qui sint confutandi, nullæ hæreses, quæ sint impugnandæ. Scholasticorum opiniones habemus solummodo examinandas, & consueta methodo ab iisdem nos expeditus.

Pro prima Dissertationis parte duplex distinguenda est beatitudo; naturalis una, quæ dicitur a P. Palanco juxta Aristotelem, & S. Thomam, perfectissima contemplatio, qua natura intellectualis contemplatur optimum intelligibile, quod est Deus; & hanc virtute suæ naturæ Angeli assequuntur; supernaturalis altera, quam, idem ait, in clara Dei visione consistere. Frassen ex Scoto sic explicat primam; scilicet, quod sit ultima perfectio, quam natura angelica comparare potest per vires sibi ingentis, cognitione scilicet, & amore Dei, ut Auctoris naturæ: Idem sic alteram describit; nimirum, quod sit ultima perfectio naturæ angelicæ, excedens omnem ejus naturalem facultatem, & quam comparare non potest sine divino auxilio eam supernaturaliter elevante. Citius se expedit Jueninus, dicens, quod naturalis beatitudo posita est in ea perfectione, quæ omnem omnino miseriam excludat; supernaturalis addit intuitivam Dei visionem. Rursus Frassen subdistinguit beatitudinem supernaturalem in illam, quæ est in via, & in illam, quæ est in patria; illam inchoatam, hanc vero consummatam appellat; illam asserit fieri per fidei cognitionem, qua cognoscimus Deum obscure, & in ænigmate, & per

P.A.R.II.

supernaturalem charitatem; hanc vero consistere in clara Dei visione, ejusque perfecta fruitione, quam habent in cœlis Angeli, & Beati. His positis
Prima sententia est illorum, qui doceant, Angelos habuisse perfectam essentia divina visionem, non permanentem, sed transeuntem, a suæ creationis initio: Unde consequenter asserunt, omnes Angelos, sive bonos, sive malos, per nonnulla temporis instantia habuisse jucundam Dei fruitionem, quæ sit per cognitionem, & per amorem. Hæc opinio refertur, & explicatur a Frassen, sed nullum ejus nominar defensorem. Cachéranus vero asserit fuisse Ludovici Vives sup. lib. 11. Augustini, de civit. Dei c. 9., existimantis, Angelos bonos & creatos fuisse, & semper permanisse in Dei visione; quam etiam, ait, fuisse malis Angelis ab initio communicatam transeuntem, non permanentem. Credit pro se habere S. Fulgentium lib. de fide ad Petrum c. 3., & S. Bernardum, ser. 7. in psal. *Qui habitat*; immo S. Augustinum, qui docet c. 9. cit., Angelos nunquam fuisse peregrinatos; & in lib. de Genes. ad lit. tribuit Angelis omnibus cognitionem matutinam rerum in verbo ab initio, & antecedenter ad vespertinam; unde videtur consequenter illis omnibus concedere ab initio cognitionem intuitivam, & beatam. Sed de his infra.

Secunda sententia est omnino opposita primæ, quam communiter Theologi amplectuntur, atque defendunt; dicentes, nullos Angelos creatos fuisse de facto in statu beatitudinis supernaturalis. Citantur S. Thomas p. p. q. 62. ar. 1. Magister sententiarum in II. dist. 4., Scotus eadem

H h 2

dist.,

dist., & seq. Amicus, Lugus, Aversa, Henrinx, ex nostris P. Palanco, P. Neri, &c. Tertia sententia est illorum, in quos divisi sunt secundæ sententiæ propugnatores; alii enim ex his dicunt, quod quanvis de facto Angeli non fuerint creati in statu beatitudinis supernaturalis, potuerunt tamen creati; alii vero mordicus sustinent, quod nec creati fuerunt in statu illo, nec creati potuerunt. Inter primos recensetur Scotus a Frassen; inter secundos alii.

Quarta sententia est aliorum, in quos etiam dividuntur, qui dicunt, Angelos fuisse creatos ab initio in statu beatitudinis naturalis; quidam enim dicunt, quod fuerunt sic creati secundum quid, non vero simpliciter; alii vero contendunt, quod fuerunt sic creati & secundum quid, & simpliciter. Per simpliciter intelligunt, quod status ille semper perduraverit; per secundum quid vero, quod non perduraverit semper, sed aliquando amissus fuerit. Pro beatitudine naturali secundum quid stat Cacheranus, qui pro se citat Albertum, Bonaventuram, Richardum, Vasquez, Amicum, De Quiros &c. Pro beatitudine vero naturali simpliciter stant Durandus, Cajetanus; Aversa, Gonetus, & ex nostris P. Palanco.

Dicimus I. Angelos fuisse ab initio creatos a Deo in statu beatitudinis naturalis simpliciter, caruisse vero de facto beatitudine supernaturali simpliciter, quanvis potuerint in illa creati. Tres habet partes Conclusio.

I. Probatur pro prima. Augustinus docet lib. 4. sup. Genes. c. 30. *Tunc nox ad diem pertinet, non dies ad noctem; cum sublimes, & sancti Angeli illud, quod est creatura in ipso Creatore noverunt, referunt in ipsius honorem & amorem, in quo aternas rationes, quibus creata est, contemplantur ea, quæ concordissima contemplatione sunt unus dies, quem fecit Dominus; cui conjungitur Ecclesia ex hac peregrinatione liberata, ut & nos exultemus, & letemur in eo*; His verbis continetur, quod Angeli habuerunt cognitionem naturaliter in Verbo, & hæc cognitio præcessit cognitionem creaturarum in se ipsis; sed in illo instanti Angeli erant in statu innocentiae; & non erant beati: ergo fuit cognitio Angelorum non beatorum: ergo fuit cognitio Angelorum in naturalibus. Minor patet; quia fuit aliqua temporis morula inter creationem Angelorum, & illorum lapsum. Et quidem cognitio hæc distincta non potuit haberi sine specie impressa, quam Deus Angelis

concessit, & qua possent Deum distincte cognoscere. Sic argumentatur Scotus apud Frassen.

II. Probatur. Angelis in suæ creationis instanti fuerunt integri, & perfecti, loquendo de integritate naturali, & de naturali perfectione: ergo fuerunt naturaliter beati. Antecedens negari non potest; quia opera Dei perfecta sunt, & numeris omnibus absoluta, quando a Deo creata sunt. Consequentia sequitur.

III. Probatur. Naturalis beatitudo consistit in perfectione, quæ excludat omnem omnino miseriam; in hac fuerunt Angeli creati: ergo in naturali beatitudine creati fuerunt. Probatur minor. Miseria est poena peccati; & nemo sub Deo iustissimo potest esse miser, nisi mereatur: ergo Angeli fuerunt a Deo creati in perfectione excludente omnem omnino miseriam. Unde Augustinus lib. de corrept. & grat. c. 10. dicebat: *Diabolus, & Angeli ejus beati erant, antequam caderent*.

IV. Probatur. Naturalis beatitudo posita est per alios, ut dictum est, in cognitione, & dilectione perfecta Dei, ut Auctoris naturæ; sed hanc habuerunt Angeli ab initio creationis: ergo habuerunt naturalem beatitudinem. Probatur minor. Angeli fuerunt creati cum virtute perfecte intelligendi, & amandi: ergo potuerunt cognoscere, & amare, objectum intelligibile, & amabile super omnia, quod est Deus.

I. Probatur pro secunda Conclusionis parte. Si Angeli habuissent beatitudinem supernaturalem in primo creationis instanti, nec boni fuissent liberi ad merendum, nec mali ad peccandum; sed hoc est falsum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probatur sequela majoris. Supernaturalis Dei visio est impossibilis cum peccato; ergo si illam habuissent Angeli in primo creationis instanti, nec illi, qui permanserunt boni, libere permansissent, adeoque nec fuissent liberi ad merendum; nec illi, qui fuerunt mali, potuissent esse mali peccando; quia ubi non est libertas, nec est meritum, nec est peccatum.

II. Angeli fuerunt a Deo creati, ut per ipsorum merita supernaturalem beatitudinem a Deo consequerentur ut præmium; sed in primo creationis instanti nullum meritum habere potuerunt; vel saltem nullum præmium, quod supponit meritum antecedens in alio instanti: ergo in illo non potuerunt habere supernaturalem beatitudinem. Major est S. Augustini lib.

nilib. de corrept. & grat. c. 10. *Diaboli & Angeli ejus beati erant, antequam caderent, & se in miseriam casuros esse nesciebant; erat tamen adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stetissent, donec istam summam beatitudinis plenitudinem, tanquam primum ipsius permansionis acciperent; idest, ut magna per Spiritum Sanctum data abundantia charitatis Dei, cadere ulterius omnino non possent, & hoc de se certissime nosset.*

III. Probatur. Angeli in primo creationis instanti merebantur supernaturalem beatitudinem, & ad eam tendebant: ergo non habebant. Antecedens est S. Prosperi lib. 1. de vit. contemplativ. c. 3. *Voluntatis sanctorum Angelorum fuit, quod malis sponte cadentibus, ipsi in sua dignitate manserunt; & divino iustoque judicio absum est, ut qua fuit cum Deo suo manendi voluntas, fieret permanendi voluntaria felixque necessitas. Et ideo quia nec peccaverunt unquam, nec peccare jam possunt, illius contemplativa vita semel facti participes, inexplebiliter Authorem beatitudinis suae conspiciunt; ac merito suae stabilitatis in aeternum felices effecti de sua mentione securi sunt.*

IV. Probatur. Mali Angeli in primo instanti non fuerunt certi beatitudinis suae; sed si non fuerunt certi de beatitudine sua, non fuerunt beati: ergo vere non fuerunt beati. Major probatur; si fuissent certi de beatitudine, non cecidissent; ergo non fuerunt certi beatitudinis suae: Atqui boni & mali Angeli fuerunt a Deo creati uniformes; ergo si mali Angeli non fuerunt beati supernaturali beatitudine in primo creationis instanti, nec pariter fuerunt boni.

Probatur denique tertia Conclusionis pars. Deus potest dare beatitudinem cuicunque creaturae intellectuali, vel ut primum, vel ut donum, si velit: ergo potuisset illam dare Angelis in primo creationis instanti. Probatur antecedens. Nulla enim fuisset repugnantia nec ex parte Dei, nec ex parte Angelorum; non ex parte Dei, quia potens est illam dare, & liber est ut donet; non ex parte Angelorum, quia creaturae intellectuales sunt, & in gratia, adeoque capaces supernaturalis beatitudinis.

Probatur etiam contra Cacharanum, quod Angeli habuerunt in primo instanti beatitudinem naturalem simpliciter. Ratio ipsius est, quia mali Angeli illam amiserunt; at hoc non obstat, vel non est absolute verum: ergo &c. Probatur minor;

primo quod non obstat. Beatitudo naturalis amitti non potest ab Angelo in parvis naturalibus constituto; at Angelus elevatus ad ordinem supernaturalem potest illam amittere per accidens & indirecte, peccando scilicet directe contra supernaturalia praecepta. Secundo quod sit falsum. Dæmones non perseveraverunt in illa dilectione Dei, ut auctoris naturae: ergo habuerunt.

Arguunt I. S. Augustinus docet lib. 12. Confess. c. 9. Angelos fuisse beatos illa beatitudine, quam nos speramus; sed hæc est supernaturalis beatitudo: ergo &c. Probatur major. Augustinus explicans verba illa Genes. 1. *In principio creavit Deus cælum & terra; intelligit cælum intellectuale; hoc est angelicam naturam, quam, asserit, esse factam participem aternitatis, & inbarentem Deo, ex quo facta est, & ex dulcedine felicissima contemplationis supra omnem mutabilitatem & volubilem vicissitudinem temporum fuisse.* II. idem Augustinus lib. de ecclesiast. dogmat. c. 9. asserit, Angelos sanctos perseverare in ea beatitudine, in qua creati sunt; sed perseverant in beatitudine supernaturali: ergo in ea creati sunt. III. idem Augustinus lib. 11. de civit. c. 9. scribit, bonos Angelos nunquam esse peregrinatos a Domino: *Magna pars est, & eo beatior, quam nunquam peregrinata.* Peregrinari idem est, ac ambulare per fidem; 11. ad Cor. 2. *Quia sumus in corpore peregrinamur a Domino:* ergo semper fuerunt visione Dei beati. IV. Bernardus ser. 13. & 17. sup. Cantic. docet, Diabolum ante suum lapsum vidisse res in Verbo, adeoque Verbum: *Potuit autem contingere, si tamen incredibile non putetur, plenum sapientia, & perfectum decore; homines præscire potuisse futuros etiam, & profecturos in parem gloriam: Sed si præscivit, in Dei Verbo absque dubio vidit, & suo livore invidit.* V. Ezechiel. 28. *Lucifero in persona Regis Tyrionum dicitur: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, in deliciis paradisi fuisti; sed paradisi deliciae non aliæ possunt esse, quam Dei visio, in qua supernaturalis beatitudo consistit: ergo &c.* VI. Christus Dominus in primo fuit conceptionis instanti fuit liber ad merendum, & fuit supernaturali beatitudine beatus: ergo non est impossibilis beatitudinis status cum merito. VII. Angeli non erant certi in primo instanti, se nunquam futuros esse miseros: ergo non fuerunt beati supernaturali beatitudine.

Ante-

Antecedens paret; non enim sciebant Angeli, an essent in statu, in quo creati fuerant, perseveraturi. Consequentia sequitur; quia incertitudo illa satis fuerat ad torquendum illos. VIII. In primo instanti non potuerunt Angeli esse miseri miseria poenae: ergo neque potuerunt esse beati beatitudine supernaturali, etiam si Deus sic ordinasset.

Respondemus ad I. quod S. Augustinus aliquando intelligit per cognitionem matutinam visionem beatam, aliquando vero cognitionem supernaturalem, & fidei, quæ dici etiam potest matutina, quavis obscura, respectu cognitionis naturalis. Dicit etiam potest, quod Augustinus quandoque accipiat cognitionem matutinam pro illa cognitione abstractiva Dei, quam Angeli habuerunt per speciem initio suæ creationis sibi a Deo impressam; ut dicit Scotus apud Frassen.

Ad II. idem Frassen explicat Augustinum, & intelligit, non de beatitudine supernaturali consummata, quam modo Angeli habent, sed de illa inchoata, quæ consistit in cognitione, & amore Dei. Ratio ipsius est, quia Augustinus pari modo loquutus est de primo homine in statu innocentiae; primus autem homo in statu innocentiae generalem habuit beatitudinem, quæ consistebat in Dei gratia, ac iustitia originali cum aliquo felici statu, ac tranquillo.

Ad III. Loquitur Augustinus non de peregrinatione viæ simpliciter, quæ fit per fidem, sed de peregrinatione peccati; de qua loquitur etiam S. Petrus 1. epist. c. 4. *Nolite peregrinari in fervore, qui in temptationem vobis fit*. Potest etiam dici, quod Angeli non sunt peregrinati, quia brevissimo tempore fuerunt in via; vel quia fuerunt semper in cælo; vel quia per peccatum nunquam relinquerunt Deum; vel tandem quia nunquam miseriam sustinuerunt, sicut peregrinantes homines sustinent.

Ad IV. Bernardus non asserendo, sed dubitando, loquutus est; dicit enim; *si incredibile non putetur*; ulterius, conditionate, non absolute, asseruit; subdit nanque; *sed si præsierit*.

Ad V. Deliciæ paradisi non significant claritatem Dei visionem, sed Dei amorem per charitatem, & cognitionem per fidem, & alias gratias, quibus fruebatur Lucifer, antequam peccaret, & quas perdidit, postquam peccavit.

Ad VI. dicitur, quod meritum est compossi-

bile cum statu beatitudinis, quando abest peccandi periculum; non vero quando adest. Christus Dominus non habuit periculum, nec libertatem peccandi, quam Angeli habuerunt; cum hac autem est impossibile beatifica visio.

Ad VII. Angeli certo sciebant, se habuisse media, quibus perseverare possent in statu, in quo creati fuerant. Hoc satis erat ad beatitudinem eorum naturalem, quavis certi non essent, se nunquam miseros esse futuros.

Ad VIII. dicit Scotus, quod Angeli potuerunt esse miseri in primo suæ creationis instanti miseria poenae, quæ culpam non supponat. En sua verba dist. 5. q. 5. *Quia non videtur contradictio, quod in primo instanti pena aliqua angelica natura infuisset; subiindeque potuit etiam immediate a Deo dari pro primo illo instanti, sicut & beatitudo*. Et quidem repugnantia nulla est, nec physica, nec moralis: Non physica, quia si hæc esset, esset pro omni instanti: Non moralis, quia Deus est dominus vitæ, & mortis omnium creaturarum; unde potest etiam sine culpa poenam infligere, & non per hoc esset injustus.

Pro secunda Dissertationis parte, notandum, quod quæstio procedit tam de gratia habituali, quam de actuali, & de bonis Angelis, & de malis. Circa eam autem sequentes opiniones feruntur.

Prima opinio est docentium, Angelos non recepisse ab initio creationis gratiam habitualement, seu non fuisse in ipsa creatos. Hujus opinionis dicuntur Magister sententiarum in II. dist. 3. c. 6., & dist. 5. c. 2., Hugo Victorinus in sum. tract. 2. c. 2., Ægidius, Richardus, Marsilius, Altfiodorensis, alique. Ad eam quoque dicitur accessisse Scotum, Henricum, S. Bonaventuram; quavis alii velint, hos postremos problematice fuisse loquutos. Ex nostris hanc opinionem amplectitur P. Neri.

Secunda opinio docet, Angelos in primo creationis instanti recepisse gratiam habitualement, & actualement. Ita S. Thomas 1. p. q. 62. ar. 3., & in II. dist. 4. q. 1. ar. 3., & quodlib. 9. q. 4. ar. 3. Quem sequuntur Cajetanus, Ferrariensis, Gonetus, Suarez, Vasquez, Amicus, cum omnibus Thomistis; & ex nostris P. Palanco, alique.

Dicimus II. Angelos ab initio creationis suæ, seu in primo instanti ipsius, recepisse a Deo gratiam habitualement, & actualement.

I. Pro-

I. Probatur prima pars. Gratia habitualis consistit in bona voluntate, & in amore casto, per quem iusti in terris, & beati in cœlis adherent Deo; sed hanc ab initio creationis Angeli a Deo habuerunt: ergo in primo creationis instanti receperunt a Deo gratiam habitualement. Probatur minor. Augustinus lib. 12. de civit. docet c. 9. *Et istam (bonam voluntatem) quis fecerat, nisi ille, qui eos cum bona voluntate, id est cum amore casto, quo illi adhaerent, creavit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam? Unde sine bona voluntate, hoc est, Dei amore, nunquam sanctos Angelos fuisse, credendum est.*

II. Probatur. Qui ordinatur ad aliquem finem debet habere medium maxime necessarium ad talem finem; sed Angeli ab initio creationis fuerunt ordinati ad finem supernaturalem, & gratia habitualis est medium maxime necessarium ad talem finem: ergo Angeli ab initio creationis habuerunt gratiam habitualement. Major negari non potest; minor probatur pro prima parte. Angeli elevandi erant ad finem supernaturalem: ergo ab initio creationis fuerunt ad talem finem ordinati; omnes enim res, quando primo existunt, ordinantur a Deo ad finem illum, ad quem deinde sunt perducendæ. Minor etiam probatur pro secunda parte. Gratia habitualis est illa, sine qua nemo consequi potest finem supernaturalem: ergo est medium maxime necessarium ad illum. Nec dici potest, quod ex parte Angelorum erat obex, sicuti est modo ex parte hominum; quia Angeli potius in illo primo instanti se disposuerunt ad gratiam, quam contra ipsam obicem posuerint.

III. Probatur a S. Thoma. Gratia habitualis est semen gloriæ: ergo debet dicere illum ordinem ad beatitudinem, quem dicit ratio seminalis ad effectum naturalem; sed in prima creatione creaturæ fuerunt illi inditæ a Deo rationes seminales omnium effectuum naturalium: ergo pariter in creatione prima Angelorum fuit ipsis infusa gratia habitualis.

IV. Probatur. Nullum est assignabile impedimentum, quominus Angelis habitualis gratia fuerit a Deo infusa in primo suæ creationis instanti: ergo vere tunc fuit illis infusa. Probatur antecedens. Nulla est assignabilis ratio, qua debuerit differri talis infusio Angelis post primum creationis instans: ergo nullum est assignabile impedimentum &c. Probatur antecedens. Non fuit in Angelis impotentia se

disponendi ad gratiam, ut probabitur in responsionibus ad objectiones; Non fuit prioritas, qua natura debet gratiam præcedere; quia hæc prioritas non debet esse temporis, sed sufficit, ut sit naturæ.

V. Probatur ex Scripturis, & Patribus. Judas Apostolus in epist. canonic. num. 6. *Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum; sed reliquerunt suum domicilium.* Ezech. 28. de Lucifero dicitur allegorice: *Perfectus in viis tuis a die conditionis tue, donec inventa est iniquitas in te.* Eccles. 7. *Deus fecit hominem rectum; quod confirmat Concilium Tridentinum sess. 5. de peccato originali c. 1. Adam per peccatum iustitiam, & sanctitatem perdidisse, in qua fuerat constitutus: Cur non idem de Angelis debemus dicere? S. Cyprianus lib. de zelo, & livore, in principio: Demonem aliquando fuisse Deo acceptum, & charum. S. Basilus ep. 141. Itaque cum ab unitate recessisset, & angelicam dignitatem abjecisset, Diabolus ab moribus appellatus est: Postquam prior ille, ac beatus habitus extinctus est, & huic opposita vis accensa.* Hieronymus in illud Osee 3. *Et diligunt vinacia nostrum, scribit: Qua vina non habent, & pristinam gratiam perdiderunt, sicut Demones, qui lapsi de propria dignitate, & antiquam gratiam non possidentes, aridi sunt.* Augustinus lib. 12. de civit. c. 9. *Unde sine bona voluntate, hoc est Dei amore, nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est; illi autem cum boni creati essent, tamen mali sunt, mala propria voluntate, quam bona natura non fecit, nisi quando a bono sponte defecit; & mali causa non sit bonum, sed defectus a bono; aut minorem acceperunt amoris divini gratiam, quam illi, qui in eadem perseverant; aut si utrique boni aequaliter creati sunt, istis mala voluntate cadentibus, illi amplius adjuvi ad eam beatitudinis plenitudinem, unde se nunquam casuros certissimi fierent, pervenerunt.*

Secunda vero Conclusionis pars probatur

I. Angelis in primo creationis instanti erat necessaria gratia, qua peccatum vitarent: ergo illam a Deo receperunt. Antecedens probatur; quia aliter sine culpa cecidissent. Sic enim ait Augustinus lib. de corrept. & gratia c. 11. *Si autem hoc adiutorium Angelo, vel homini, cum primum facti sunt, defuisset, non utique sua culpa cecidissent.* II. Voluntas Angeli, utpote corpori non unita, in primo illo instanti non poterat non amare; vel ergo amavit Deum, vel creaturam; non creaturam: ergo Deum; atqui Deum sine gratiæ ad-

jun-

jutorio amare non poterat : ergo in primo creationis instanti habuit gratiam actualem . Augustinus lib. de corrept. & grat. c. 11. *Quoniam non talis natura facta erat , ut sine divino adjutorio posset permanere , si vellet Næque ut reciperet bonum , gratia non egebat , quia nondum perdididerat ; ut autem in eo permaneret , egebat adjutorio gratia , sine quo id omnino non posset .*

Obstat I. Job. c. 4. *Deus in Angelis suis reperit pravitatem ; in Hæbreo legitur : In Angelis suis non posuit laudem , vel lucem ; sed laudis , & lucis nomine venit gratia sanctificans : ergo &c.* II. Dæmones nunquam habuerunt charitatem : ergo nunquam habuerunt gratiam sanctificantem . Antecedens est Joannis Papæ in ep. ad Isaac Syracusanum : *Dolet satis , & erubescit , charitatem , quam in cælo habere nequivit , homines constantes ex lutea natura , tenere in terris .* III. Diabolus ab initio formationis suæ peccavit , nec poenituit : ergo gratiam sanctificantem non habuit . Antecedens habetur Joan. 3. *Qui facit peccatum ex Diabolo est , quia ab initio Diabolus peccat ; & Joan. 8. Vos ex Patre Diabolo estis , & desideria Patris vestri vultis facere : Ille homicida erat ab initio , & in veritate non stetit .* IV. Augustinus lib. 2. de Genes. ad liter. c. 1. docet , angelicam naturam fuisse ab initio informiter creatam , & fuisse dictam cælum ; postmodum vero fuisse formatam , & fuisse appellatam lucem : ergo a primo instanti non fuit lux . V. Deus in Angelis voluit ostendere , quid posset gratia sine libero arbitrio , in primo instanti creationis ipsorum : ergo in instanti illo non habuerunt gratiam habitualement . Antecedens est Augustini lib. de corrept. & grat. c. 10. *Credimus , Deum sic ordinasse Angelorum , & hominum vitam , ut in ea prius ostenderet , quid posset eorum liberum arbitrium , deinde quid posset sua gratia beneficium , justitiæque judicium .* VI. Si Angeli habuissent gratiam sanctificantem ab initio , fuissent ad Deum conversi : ergo nunquam ab eo averti potuissent . Consequentia probatur . Et quia Angelorum voluntas difficile mutatur ; & quia si conversi fuissent , consequuti fuissent beatitudinem : ergo non potuissent a Deo averti . VII. Conveniens fuisset , ut Angeli prius crearentur in statu puræ naturæ , postea reciperent gratiam , & deinde reciperentur ad gloriam : ergo a principio non fuerunt creati in gratia . Probatur antecedens : Gratia mediat inter

naturam , & gloriam . VIII. Vel Angeli habuerunt æqualem gratiam , vel inæqualem ; si æqualem ; cur ergo aliqui ceciderunt , & aliqui steterunt ? Si inæqualem ; non est ratio inæqualitatis hujusce : ergo non est affirmanda . IX. Non fuit in Angelis dispositio ad gratiam sanctificantem recipiendam in primo creationis instanti : ergo in illo instanti illam non receperunt . Probatur antecedens . Nihil in illo instanti operati sunt , quo ad gratiam se disponerent : ergo non fuit in Angelis dispositio &c. X. Si Deus contulisset gratiam Angelis pro illo instanti , quo ipsos creavit , simul contulisset naturam , & gratiam ; sed simul conferre naturam & gratiam indicasset gratiam esse naturalem : ergo ne hæc suspicio Angelis inesset , debuit Deus pro primo instanti conferre naturam , hoc est nativitatem , & creationem , & pro altero gratiam .

Respondemus ad I. quod versio hebraica intelligitur de laude , & luce consummata , & perfecta , quam modo habent Angeli beati , qui propterea Job. c. 38. dicuntur : *Astra matutina , Deum laudant .* Alii dicunt , quod intelligatur de laude , & luce gloriæ , non vero de laude , & luce gratiæ . Alii subdunt , quod verbum illud non posuit intelligendum sit firmiter , & permanenter .

Ad II. Textus canonicus in c. visis literis , 16. q. 2. , vel a quibusdam legitur *nequid pro nequivit* ; vel explicatur post peccatum , non ante ; unde fuit impotentia secundum quid , ex suppositione scilicet suæ malitiæ ; vel denique interpretatur Glossa , quod intelligendus sit de perseverantia finali in charitate , quam Diabolus non habuit ; non quia habere non potuit , sed quia retinere non voluit .

Ad III. Initium illud explicatur moraliter , non mathematicè ; & sensus est , quod Diabolus peccavit paulo post suam creationem . Reus autem homicidii fuit ab initio mundi , non ab initio creationis suæ ; quia ab initio mundi impulit Cainum ad Abelis homicidium , & per peccatum fecit introire mortem in mundum . Cæterum dicitur , quod Diabolus non stetit : ergo fuit , quanvis stabilis , & perseverans in gratia non fuerit .

Ad IV. S. Thomas dicit , angelorum naturam ex Augustino fuisse informem in sui productione , in instanti quidem naturæ , non vero in instanti temporis ; quod ex Augustino confirmatur lib. 11. de civit.

de

de Angelis scribente : *Simul ut facti sunt , lux facti sunt* . Alii dicunt , eam appellasse informem per respectum ad gloriam , non vero per respectum ad gratiam ; quia Angelus habuit quidem gratiam , quæ conveniens sit viatori , non vero illam habuit , quæ convenit possessori .

Ad V. Augustinus intelligendus est vel de illo instanti priori naturæ , in quo Angeli intelliguntur sine gratia , & solum cum libera arbitrio ; vel de majori , & minori gratia , qua fuerunt Angeli a Deo donati . Alii dicunt , intelligendum esse de gratia non efficaci , non vero de efficaci ; ut putat Juveninus ; sed hæc responsio nobis non arridet , propter rationem , quam dabimus , quando de gratia efficaci agemus .

Ad VI. dicitur , quod Angeli cum illa gratia adhuc remanserunt liberi ; & quavis non moveantur ita facile , ut homines , ab eo , quod semel elegerunt , non sunt tamen prorsus immobiles in electione , quam semel fecerunt , quando sunt in via . Audiatur Nazianzenus or. 38. *Velim dicere eos immobiles ad malum , atque ad bonum , dumtaxat agitationem habentes ; utpote Deum circumstantes , ac primas a Deo illustrationes haurientes Verum ut non omnino immobiles , sed agre mobiles existimem , ac dicam , mihi persuadet ille ab splendore Lucifer , qui propter superbiam caligo effectus est , & nominatur , ac subjecta illi rubelles potestates , qua per boni fugam vitium effecerunt , & nobis contraxerunt* .

Ad VII. Responderetur per instantiam , quia ex ratione illa sequeretur , nec hominem fuisse creatum in gratia . Directe dicitur , quod melius sit creaturæ rationali semper fuisse in gratia , quam recepisse gratiam in instanti subsequenti , & non in primo ; quia status puræ naturæ non dicit perfectionem , quam dicit status gratiæ . Ulterius elucet quoque magis potentia Dei , ejusque liberalitas , donando gratiam simul cum natura , quam donando prius naturam , & deinde gratiam .

Ad VIII. dicimus , Angelos inæqualem gratiam habuisse , juxta majorem , aut minorem perfectionem eorum . Hanc , asserit Frassen , esse communem Theologorum opinionem . Profert S. Ambrosium , qui lib. 1. de Spiritu Sancto c. 7. hæc scribit : *Si putat , non esse spirituales in Angelis sanctitatem , sed aliam quandam gratiam sua proprietate natura , hi inferiores perfecta Angelos hominibus judicabunt . Cum enim & ipsi fateantur , quod Spiritui Sancto Angelos conferre , non audeant , nec possint ne-*

PAR. II.

gare , quod hominibus infundatur Spiritus Sanctus , sanctificatio enim Spiritus donum uniusque divinum est ; inveniuntur utique homines , qui meliorem sanctificationem habent , Angelis præferendi : Sed cum Angeli hominibus in adjumentum descendant , intelligendum est , quod creatura quidem superior Angelorum sit , quæ plus recipit gratia spiritualis , ejusdem tamen & erga nos & illos munus ; Authoris sit . Si ergo ex Ambrosio Angelis uberior gratia confertur quam hominibus , quia sunt hominibus præstantioris naturæ ; sequitur , quod quum Angeli sint alii aliis præstantiores in natura , iisdem quoque uberiolem gratiam præ aliis fuisse collatam . Idem docent Basilii lib. de Spir. Sanct. c. 16. , Damascenus lib. de fid. orthod. c. 3. , Auctor lib. de coelest. hierarch. c. 6. & 7.

Ad IX. dicitur , quod Angeli habuerunt dispositionem ad gratiam sanctificantem , & se ad illam disposuerunt in ipso instanti creationis per actum charitatis , & conversionis ad Deum ut ad finem supernaturalem ; ut asserit Cacheranus ex communi opinione Cajetani , Zumel , Goneri , Suarez , Vasquez , Valentia , aliorumque , contra Sotum , Capreolum , Molinam , Amicum , Arriagam &c. Ratio ipsorum est : Angeli potuerunt in primo instanti disponere se ad actum charitatis : ergo de facto se disposuerunt : ergo de facto receperunt gratiam habitualement ex propria dispositione . Probatur antecedens : In instanti illo potuerunt Angeli libere operari : ergo potuerunt disponere se ad actum charitatis . Antecedens probabitur in sequenti Dissertatione ; consequentia sequitur .

Ad X. dicimus , ita fuisse Angelis collatam gratiam simul cum natura , ut potuerit non conferri , vel pro alio tempore , vel pro nullo tempore . Hoc quidem cognoverunt Angeli , saltem per fidem : ergo cognoverunt pariter , auxilium sibi datum ex mera Dei voluntate provenisse , & vires ipsorum naturales excedere . Et ita quidem ex Dei voluntate proveniebat , quod Deus esset omnino liber ad eam concedendam , vel negandam ; & quemadmodum eam concessit , ita potuisset non concedere . Hoc totum cognoscebant Angeli , quod quidem multum conferre poterat ad firmandam constantiam , & ad custodiendam humilitatem ipsorum .

Hæc , quæ diximus in præsentī Dissertatione , tam de beatitudine , quam de gratia Angelorum , non ut dogma fidei diximus ,

II

fed

sed tanquam theologicam probabilem, vel si mavis, probabiliorem, communio-rem autem certe in præsentī, opinionem, asseruimus, probavimus, atque defendimus. Ita pariter de hac re eadem se explicavit Angelicus Doctor 1. p. q. 62. ar.

3. in c. docens: *Respondeo dicendum, quod quavis super hoc sint diverse opiniones... hoc tamen probabilius videtur tenendum, & magis dictis Sanctorum Patrum consonum est, quod fuerunt creati in gratia gratam faciente.*

DISSERTATIO CXXXIX.

De celebri inter Scholasticos Controversia; An Angeli potuerint in primo suæ creationis instanti peccare.

Controversiam hanc ideo inter antiquos, ac modernos Scholasticos celebrem factam esse, scribit P. Palanco, quia respicit prima & occultissima naturæ angelicæ principia, ex quibus ipsa incipit voluntarie moveri, & a primo instanti sui esse, ac suæ intellectualis vitæ, operari. Et quia hæc principia admodum sunt abstrusa, profunda, intima, non facile a nobis percipiuntur; & hinc oritur opinionum diversitas. Pro discernendis tamen certis ab incertis, supponere debemus primo, Angelos principio creationis suæ fuisse a Deo creatos liberos. Hoc apertissime docet Augustinus lib. de corrept. & grat. c. 10. *Saluberrime confitemur, quod rectissime credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creavit omnia valde bona, & mala ex bonis oritura esse præscivit, & scivit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis bene facere, quam mala esse non sinere; sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset sua gratia beneficium, justitiaque iudicium.* Et post pauca: *Angeli quidam, quorum princeps est qui dicitur Diabolus, per liberum arbitrium a Domino Deo refuga facti sunt; refugientes tamen ejus bonitatem, qua beati fuerunt, non potuerunt ejus effugere iudicium, per quod miserrimi effecti sunt. Ceteri autem per ipsum liberum arbitrium in veritate steterunt.* Unde secundum Augustinum omnes Angeli, tam boni, quam mali, ab initio conditi sunt liberi; ex ipsis tamen mali a Deo libere se averterunt; boni suo libero arbitrio, & actuali gratiæ adjutorio, in veritate, & in observantia steterunt.

Supponere debemus secundo, nullum An-

gelum in primo creationis instanti peccasse: Constat manifeste ex S. Thoma 1. p. q. 64. ar. 5. in corp. *Respondeo dicendum, quod quidam posuerunt, quod statim Demones in primo instanti suæ creationis mali fuerunt; non quidem per naturam, sed per peccatum propria voluntatis, quia ex quo factus est Diabolus, justitiam recusavit. Cui sententia (ut dixit D. Augustinus 11. de civit. Dei) quisquis acquiescit, non cum illis Hæreticis sapit, idest Manichæis, qui dicunt, quod Diabolus habet naturam mali. Sed quia hæc opinio auctoritati Scriptura contradicit, (dicitur enim sub figura Principis Babylonis de Diabolo, Isai. 14. *Quomodo cecidisti de celo Lucifer, qui mane oriebaris; & Ezechiel. 28. In deliciis paradisi Dei fuisti, dicitur de Diabolo sub persona Regis Tyri*) ideo a Magistris hæc opinio tanquam erronea rationabiliter reprobata est. Verum quum nos in præterita Dissertatione probaverimus, Angelos in primo creationis instanti sanctificantem gratiam habuisse; & quum peccatum simul cum gratia stare non possit; inde certum redditur, Diabolum, aliosque Angelos malos in primo suæ creationis instanti non peccasse. Quæstio igitur non est de facto, sed de possibili; an scilicet Angeli, qui in primo creationis instanti non peccaverunt, potuerint peccare? His suppositis*

Prima sententia est illorum, qui docent, quod via ordinaria procedendo Angeli potuerunt in primo suæ creationis instanti peccare. Tribuitur hæc sententia Scoto, & quam Scotistæ omnes amplectuntur. Eam etiam ex antiquis Scholasticis docuerunt Ockhamus, Aureolus, Gabriel, Marsilius, Bachonis; & ex modernis tuerentur Vasquez, Valentia, Aversa, Arriaga, Madernus &c. ex nostris eam susti-

suffinet P. Neri, alique plurimi in Manuscriptis. Unde liquido apparet, quod opinionioni huic tres scholæ favent, Scotistarum scilicet, Nominalium, & Baichonistarum, ut ait Cachernus, qui & eam sequitur.

Secunda opinio est illorum, qui asserunt, Angelos non potuisse nulla Dei potentia in primo suæ creationis instanti peccare. Eam docet S. Thomas pluribus, in locis, & cum ipso Thomistæ omnes; ex antiquis Scholasticis docuerunt pariter illam; Alensis, Albertus, Richardus, Argentina, Hplehoc, Henricus, Hugo de S. Victor, Egidius, S. Bonaventura, Durandus, Granados; & ex recentioribus Arrubal, Turrianus, Quiros, alique, ex nostris P. Palanco &c.

Tertia sententia est illorum, qui mediâ via incedentes, dicunt, Angelos de potentia Dei ordinaria in primo suæ creationis instanti peccare non potuisse, de potentia vero Dei absoluta potuisse. Refert hanc sententiam P. Neri, sed ejusdem propugnatores non nominat. Cachernus dicit, Suarium, Amicum, Esparzam, aliosque, docuisse opinionem Thomistarum cum aliqua limitatione, quæ quidem limitatio alia, quam hæc, esse non potest; & de facto hanc docet esse, subdenecam sic pariter docuisse Malonium, Lezanam, &c.

Quarta opinio videtur esse Cacherni, sub his terminis concepta: Angeli, quantum est de se, potuerunt, potentia etiam morali & ordinaria, peccare in primo instanti creationis, sumendo tale instans rigoroſe, prout correspondet nunc nostri temporis, non verò tantum prout correspondet instanti theologico, seu instanti temporis angelici. Explicat suam assertionem. Quantum est de se, intelligit Angelos sine gratia, sanctificante; non tamen in pura natura, sed sine gratia, ac cum ordine ad finem supernaturalem, & cognitione illius per fidem. Distinguit ulterius instans angelicum, quod constare potest ex pluribus instantibus temporis rigorosis; quatenus instans temporis angelici est prima operatio angelica. Igitur admittit pro instanti nunc nostri temporis, quod etsi sit indivisibile, recipit tamen prius & posterius naturâ, etsi non durationem.

Dicimus, Angelos de quacunque Dei potentia potuisse in primo suæ creationis instanti peccare.

I. Probat. Angelus in primo suæ creatio-

P. R. II.

nis instanti habuit volitivam potentiam perfectam, & non limitatam, nec determinatam necessario ad operationem rectam; ergo in illo instanti potuit habere operationem non rectam; ergo potuit peccare. Consequentia secunda negati non potest; hoc est enim peccare, scilicet habere operationem non rectam. Consequentia prima sequitur; quia omnis potentia, quæ potest habere operationem perfectam, & non limitatur, nec determinatur necessario ad operationem rectam, potest habere operationem non rectam. Antecedens autem probatur. Voluntas Angeli non habuit majorem determinationem in primo instanti, quam in secundo; nec fuit minus libera in primo, quam in secundo; ergo Angelus in primo suæ creationis instanti habuit volitivam potentiam perfectam, & non limitatam, nec determinatam necessario ad operationem rectam. Probat. Antecedens Angelus nihil reale intrinsecum habuit in sua volitiva potentia in primo, quod non habeat in secundo instanti; ergo voluntas Angeli non habuit majorem determinationem in primo instanti, quam in secundo; nec fuit minus libera in primo, quam in secundo. Argumentum est, Scoti apud Frassen.

II. Probat. Non minus in primo instanti, quam in secundo, habuit Angelus usum liberi arbitrii, & rationis; ergo si potuit peccare in secundo, potuit etiam in primo. Probat. Antecedens. Non minus in primo instanti, quam in secundo, per Adversarios, fuit Angelus liber ad merendum; ergo non minus in primo instanti, quam in secundo, habuit Angelus usum liberi arbitrii, & rationis. Probat. Consequentia. Nequit quis mereri sine rationis, & liberi arbitrii usu; tum quia creaturæ rationis expertes, incapaces sunt merendi; tum etiam, quia ubi cessat liberum arbitrium cessat meritum, ut patet in damnatis, aliisque; ergo si Angelus tam in primo, quam in secundo instanti, per Adversarios, est liber ad merendum, tam in uno, quam in alio, habuit usum liberi arbitrii, & rationis.

III. Probat. Si non potuissent peccare Angeli in primo instanti, ideo fuisset, quia non habuissent libertatem, vel non habuissent libertatem ad peccandum; primum asserunt Richardus, Alensis, Henricus &c. volentes, nullam creaturam posse libere operari in primo suæ existentie instanti; secundum docent Thomistæ,

11 2

aff-

afferentes, Angelos in primo instanti habuisse libertatem sufficientem ad meritum, non ad peccatum; Sed hoc falsum est: ergo falsum est quoque, quod non potuerint Angeli in primo suæ creationis instanti peccare. Probatur primo minor contra negantes libertatem operantibus in primo instanti. Operari necessario non repugnat Angelis in primo instanti: ergo neque repugnat operari libere. Antecedens patet; quia angelicæ operationi non repugnat esse in instanti, maxime cum sit spiritualis, & indivisibilis; operationi necessariæ non repugnat esse in instanti primo productionis sui principii, quia semper esset suo principio posterior natura, & hæc posterioritas sufficit: ergo operari necessario non repugnat Angelis in primo instanti: Prima consequentia probatur. Posterioritas in operatione respectu sui principii requiritur ratione dependentiæ; sed hæc dependentia non minus salvatur per posterioritatem naturæ, quam per posterioritatem temporis: ergo si per posterioritatem naturæ salvatur dependentia operationis necessariæ, non minus salvatur dependentia operationis liberæ: ergo si operari necessario non repugnat Angelis in primo instanti, neque repugnat operari libere. Probatur modo eadem minor contra negantes libertatem peccandi in operantibus in primo instanti, quanvis concedant libertatem merendi: Angeli in primo instanti habent libertatem ad merendum: ergo habent libertatem ad peccandum. Antecedens est doctrina Adversariorum. Consequentia probatur. Si esset differentia inter unam & alteram libertatem, ideo esset, quia Christus Dominus habuit libertatem ad merendum, non vero ad peccandum; sed hæc ratio nulla est: ergo &c. Probatur minor. Ideo in Christo est una, & non alia libertas, quia Christus est impeccabilis; sed Angeli non sunt impeccabiles: ergo nulla est differentia, & nulla ratio.

IV. Probatur. Si Angeli non potuissent in primo instanti peccare, ideo esset, quia non habuissent in illo primo instanti defectum in cognitione, qui repugnaret intellectui angelico pro primo instanti; sed talis defectus non repugnat: ergo &c. Probatur minor; Defectus negativus in cognitione, consistens in carentia cognitionis non debet, quæ si adesset, esset impeditiva peccati, non repugnat intellectui angelico in primo instanti: ergo talis defectus in cognitione non repugnat.

Probatur antecedens. Cognitio specialiter proveniens a Deo potest esse negativa, defectuosa, & carens perfectione sibi non debita: ergo talis defectus negativus non repugnat intellectui angelico in primo instanti.

V. Probatur. Ideo non potuissent Angeli in primo instanti peccare, quia peccatum tribueretur Agenti, a quo habuissent esse, hoc est Deo; sed hoc est falsum: ergo &c. Probatur minor. Operatio, quæ non pertinet ad constitutionem rei in proprio statu, quanvis incipiat cum esse rei, non tribuitur specialiter principio, a quo res habet suum esse; sed operatio libera non pertinet ad constitutionem rei in proprio statu: ergo falsum est, quod tribueretur Agenti &c. Major patet; quia productio dat esse, non operari: ergo ratione productionis vel nulla operatio tribuenda est Agenti, vel saltem non est tribuenda operatio illa, quæ non spectat ad constitutionem rei in proprio statu. Minor probatur. Status & esse rei dicunt quid permanentis; operatio autem libera non est quid permanentis, ergo &c.

VI. Probatur. Si repugnaret Angelos potuisse peccare in primo instanti, ideo esset, vel quia productio Angelorum sua omnino gratiosa, & liberalis; vel quia cognitio Angelorum fuit omnium perfectissima; vel quia Deus habuit de illis speciale manutentionem; sed hæc rationes nullæ sunt: ergo &c. Probatur minor quoad primam partem. Quanvis Angelorum productio fuisset liberalis & gratiosa, tamen semper fuit in ordine naturali; unde in solo ordine naturali fuerunt Angeli in primo instanti opus gratiæ & misericordiæ; sed cum opere gratiæ & misericordiæ non implicat conjungi in primo instanti peccatum: ergo &c. Probatur minor. Opus gratiæ & misericordiæ in ordine naturali importat quidem aliquid non debitum, ut non importat aliquid indebitum positive; impotentia autem peccandi est aliquid positive indebitum creature intellectuali secundum se considerata. Probatur eadem minor pro secunda parte. Non debetur Angelo in primo instanti cognitio omnium perfectissima: ergo nulla est ex hoc capite Adversariorum ratio. Probatur antecedens. Potest Angelus ad primam cognitionem excitari vel a Deo, vel ab alio Angelo, qui supponatur præexistens: ergo non habet Angelus in primo instanti cognitionem perfectissimam; quia si hæc non haberet,

Aa-

Angelus excitans inferret Angelo excitato injuriam; quod non est dicendum. Cæterum ad Adversarios spectat probare debitum cognitionis perfectissimæ, quod usque modo non probarunt. Probatur eadem minor pro tertia parte. Leges mantinentiæ essent leges providentiæ ordinariæ moralis; sed contra has Deus non potest operari nec etiam de potentia absoluta: ergo dum Adversarii dicunt, quod Deus de potentia absoluta posset illam mantinentiam suspendere, non satis sibi constant. Ulterius, quia leges providentiæ ordinariæ se accommodant creaturarum exigentiæ, & non impediunt causas secundas ne agant motus suos. Has omnes rationes Cacherano debemus, apud quem latiores inveniet, qui sic eas desideret.

Arguunt Adversarii I. Ad operandum liberæ prærequiritur indifferentia; sed hæc debet præcedere tempore, & non tantum natura, operationem: ergo non sufficit posterioritas naturæ in operatione, sed requiritur etiam temporis. Probatur minor. Si non præcederet tempore, in eodem temporis instanti principium operans esset determinatum, & indifferens; sed hoc involvit contradictionem: ergo indifferentia debet præcedere non tantum natura, sed etiam tempore. II. In tantum operatio necessaria potest esse in primo instanti non sic autem libera, quia operatio necessaria est operatio prima; sed operatio libera non est operatio prima: ergo operatio libera non potest esse in primo instanti. Probatur minor. Operatio libera est operatio voluntatis; sed operatio voluntatis non est operatio prima: ergo operatio libera non est operatio prima. Probatur minor. Operatio voluntatis supponit operationem intellectus, quia nil volitum, quin præcognitum: ergo operatio voluntatis non est operatio prima. III. Potest salvari in Angelis in primo instanti libertas absque eo, quod possint in instanti illo peccare; ergo etiam supposita in ipsis libertate, peccare non possunt. Probatur Antecedens. Est in Angelis in primo instanti libertas contradictionis ad omittendum physice & naturaliter, non moraliter & culpabiliter; sed hæc sufficit: ergo potest salvari &c. Probatur major. Omissio moralis & culpabilis debet esse voluta: ergo est actus voluntatis: ergo non potest esse in primo instanti. Ulterius; importat actum pravum omissio moralis & culpa;

bilis; sed hic actus est positivus, & importat libertatem contrarietatis: ergo ut sit libertas contradictionis, sufficit ut sit ad omittendum physice & naturaliter, non moraliter, & culpabiliter. IV. Voluntas peccat volendo malum ut bonum; sed non potest voluntas hoc velle, nisi intellectus ei proponat malum ut bonum; & intellectus hoc proponendo errat, & operatur actu positive defectuoso: ergo non potest voluntas peccare, nisi intellectus erret actu positive defectuoso; sed hic actus non est in Angelis in primo instanti: ergo in eodem instanti non potest in Angelis esse peccatum. V. Actus intellectus in Angelis, non præsupponens actum voluntatis, provenit a Deo; sed actus intellectus in primo instanti, ad quem consequeretur peccatum, non præsupponeret actum voluntatis: ergo proveniret a Deo; atqui adhuc actum intellectus consequeretur peccatum: ergo si hic actus intellectus esset a Deo, a Deo etiam esset peccatum. VI. Angelus in primo instanti habuit gratiam sanctificantem; sed cum gratia sanctificante non potest stare peccatum: ergo Angelus in primo instanti non potuit peccare. VII. Omnis operatio libera præsupponit operationem necessariam; sed Angelus in primo instanti habuit operationem necessariam: ergo in primo instanti non potuit habere operationem liberam. Probatur major. Electio libera procedit ex præexistente necessaria intentione finis: ergo omnis operatio libera &c. VIII. In primo instanti nullus Angelus peccavit: ergo nullus Angelus peccare poterat. Probatur consequentia. Ex tot millibus Angelorum, si potuissent Angeli peccare, imperceptibile est, quod nullus ipsorum in primo illo instanti peccaverit: ergo si nullus peccavit, signum est quod nullus peccare poterat. IX. Operatio, quæ incipit cum primo esse rei productæ, est connexa necessario cum natura ipsius: ergo debet procedere ab agente, ac illius esse auctore: ergo actio peccaminosa si fuisset in Angelis in primo instanti, fuisset a Deo, quia fuisset cum primo esse Angeli productæ, & necessario connexa cum natura ipsius. X. Nullus potest peccare, nisi sit justitiæ debitor; Angelus in primo instanti non fuit justitiæ debitor: ergo &c. Probatur minor a S. Anselmo de casu Diaboli c. 12. & 14. Angelus in primo instanti justitiam non accepit: ergo non fuit justitiæ debitor. XI. Operatio procedens

dens a natura, secundum inclinationem naturæ, tribuitur ipsius naturæ auctori; sed operatio, quæ incipit cum primo esse rei, est operatio procedens a natura secundum inclinationem naturæ; ergo tribuitur ipsius naturæ auctori; ergo peccatum Angelorum in primo instanti Deo tribueretur. XII. Angelus primum velle non habet a se, sed ab alio; sed nemo peccare potest per velle non habitum a se, sed ab alio; ergo Angelus non potest habere primum velle peccaminosum. Major est S. Anselmi de casu Diaboli c. 13. *Si primum velle a se habet, aut hoc est volens, aut nolens. Si volens: igitur illud non est primum velle: Si nolens, idem sequitur; quia ante illud velle illud: Igitur voluit illud non esse: igitur aliud voluit.*

Respondemus ad I. dicendo, quod cum indifferentia non est impossibilis determinatio, sicut cum actu primo non est impossibilis actus secundus. Ratio est, quia determinatio libera addit quidem aliquid supra indifferentiam, at non destruit ipsam indifferentiam, sicut destruit determinatio necessaria. Et quavis videatur, quod indifferentia sit indeterminatio, adeoque carentia determinationis; hoc tamen est verum de indeterminatione negative accepta, non vero de indeterminatione sumpta positive; & sic potest cum una stare determinatio libera, & non cum altera. Quod si cum indifferentia potest stare determinatio libera, potest etiam utraque esse in eodem temporis instanti; & sufficiens est, quod una alteram natura, non tempore, præcedat.

Ad II. Dicitur, quod operatio libera non potest esse prima primitate naturæ, potest autem esse prima primitate temporis; adeoque non potest esse operatio primi instantis naturæ, potest tamen esse operatio primi instantis temporis. Instans autem creationis est instans temporis; unde ad hoc ut aliqua operatio sit ab Angelo in primo instanti creationis, sufficit, ut sit prima primitate temporis, quavis non sit prima primitate naturæ. Verum est autem, quod subditur, nihil scilicet esse volitum, quod non sit præcognitum, si intelligatur vel tempore, vel natura, non autem si intelligatur semper tempore. Et si dicatur, quod cognoscere & velle sunt duo actus, adeoque requirunt differentiam temporis; dicimus, hoc esse verum in substantiis intellectualibus, qui morâ temporis discurrunt,

& volunt; non autem in Angelis, qui discursu non indigent, & omnia possunt simplici & instantanea inspectione percipere.

Ad III. Argumentum non potest procedere in sententia illorum, qui sustinent, omissionem etiam culpabilem posse esse puram, nec debere esse volitam actu positivo. Quod dicitur, omissionem actus voliti per actum positivum pertinere ad libertatem contrarietatis, negatur, & est ab Adversariis probandum. Tandem, si libertas in Angelo in primo instanti est ad omittendum physice tantum, & naturaliter, erit etiam ad operandum physice tantum, & naturaliter: Unde si Angelus in primo instanti non potest omittere culpabiliter, & demeritorie, neque pro eodem instanti poterit operari meritorie, & laudabiliter.

Ad IV. Intellectus proponit malum ut bonum, quod simul existat cum tali malo, non vero ut bonum, quod sit oppositum tali malo. Si enim proponatur actus libidinosus, qui est malus malitia honestati opposita, ut bonus bonitate delectabili vel utili, quæ revera in tali actu cum illa malitia conjungitur, non est error, nec actus positive defectuosus: Unde in rigore hoc non est proponere malum ut bonum, vel malum sub ratione boni; sed est proponere in objecto tum rationem mali, tum rationem boni; quavis illud sit verum malum, & hoc falsum bonum; unde decipitur voluntas illud non evitando, & hoc amplectendo, & peccat.

Ad V. Actus intellectus est applicatio voluntatis angelicæ ad primo operandum per modum conditionis, quæ requiritur ad primo operandum, non vero per modum determinationis ad primo operandum, potius hoc modo, quam illo. Voluntas enim a seipsa determinatur, non a iudicio practico, vel intellectus imperio, ut contendunt Thomistæ.

Ad VI. Angelus potuit peccare antea ad gratiam, & absolute, nulla scilicet facta suppositione gratiæ, & in hoc sensu a nobis, & ab aliis, defenditur conclusio. Quod idem est ac dicere, ut dicere solent in aliis Thomistæ, non in sensu composito cum gratia, sed in sensu diviso; unde dicebat Cachéranus, quod potuerunt peccare Angeli in primo instanti, quantum est de se; hoc est præscindendo ab infusione gratiæ, & ab ordinatione ad supernaturalem finem.

Ad

Ad VII. distinguitur major : Omnis operatio libera præsupponit operationem necessariam , quæ præexistat prioritate naturæ , conceditur ; prioritate temporis , negatur . P. Neri distinguit sic ; Præexistente in aliquo tempore , seu in aliquo priori temporis in quo , negat ; a quo , concedit . Distinguit pariter ; peccatum supponit antecedenter aliam actionem necessariam in aliqua prioritate a quo , concedit ; in quo , negat .

Ad VIII. Ab eo , quod est de facto , ad illud , quod potest esse , non valet consequentia ; quando illud , quod potest esse non repugnat intrinsicis rei . Homo de facto creatus est rationalis , non potuit creari irrationalis , quia essentia ipsius est rationalitas ; idem homo de facto creatus est loquens , potuit creari non loquens , quia loquela non est ex intrinsicis ipsius .

Ad IX. Si peccatum in primo instanti tribueretur Deo , ut illius peccati causæ , quia Deus Angelis tribuisset voluntatem in illo instanti , seu potius produxisset , ipsisque infudisset omnia principia , quibus peccare possent ; quum hæc omnia Deus pro aliis instantibus subsequenter fecisset , sequeretur , quod etiam peccati pro alio sequenti instanti auctor fuisset Deus ; quod non est dicendum . Uterius ; si Angeli non potuerunt in primo instanti peccare , quia peccatum fuisset Dei : ergo neque potuerunt mereri , quia totum meritum fuit Dei ; quæ quidem est responsio Scoti .

Ad X. Negamus majorem cum Soto ; & ratio

est , quia si semel est verum , quod Angelus in primo instanti non fuerit justitiæ debitor , quia eam non acceperat ; sequitur pariter , quod Angelus semper existens in peccato mortali , nunquam esset justitiæ debitor , quia nunquam eam accepisset . Quod omnino est improbandum ; ut ait Frassen .

Ad XI. Defectus causæ secundæ in agendo nunquam tribuendus est primæ , sed ipsimet causæ secundæ ; & hoc non minus , quando recipit primum esse , sed pro omni instanti consequente ; quia pro omni instanti consequente conservatur illi esse a Deo ; conservatio autem est continuata productio . Uterius cum concursu Dei creaturæ operantur : ergo quemadmodum ipsarum peccata Deo non tribuuntur , qui cum ipsis concurrat ; ita nec Deo peccatum Angelorum fuisset Deo tribuendum , quia Angeli a Deo primum esse receperunt .

Ad XII. dicit Scotus , quod sicut Angelus potest habere a se velle secundum , ita & potuit a se habere primum velle ; & pro ratione ponit , quod alioquin poneretur processus in infinitum . Hæc sunt verba Scoti , quæ afferuntur a Frassen : *Quæro , a quo primum habet velle ? Aut a se , per aliam volitionem , aut sine alia volitione : Si sine alia volitione : ergo voluntas potest a se habere primam volitionem absque alia : Si per aliam : ergo illam aliam debet habere e per aliam , & illam rursus per alteram , & sic necessario erit processus in infinitum .*

DISSERTATIO CXL.

De Loco Angelorum ; An Angeli sint in loco ? In quibus reperiantur locis ? Quomodo , & per quid , sint in loco ? Ubi de Sphæra præsentiae Angelorum , secundum P. Magnanum .

Rificis sane temporibus , quibus nondum satis perspectæ theologicæ res erant , Patres aliquot de Angelorum loco per opposita , & quidem extrema , loquuti sunt .

Siquidem affirmantes quidam Angelos esse in loco , eos tamen non spiritus , sed subtilia corpora , vel ex acre , vel ex igne ,

conflata , asseverabant . Alii vero negantes esse corpora , in loco esse , omnino sunt inficiati . Ex primis fuisse volunt Basilium lib. de Spiritu Sancto c. 16. sic loquentem : *Substantia eorum est æreus , si forte , spiritus , aut ignis expers materia ; quemadmodum scriptum est : Qui facit Angelos suos Spiritus , &c. Ideo & in loco sunt , & spectabiles sunt , atque in iis , qui digni sunt ,*

sunt, apparent in propriorum corporum forma. Quomodo Basilii verba sint intelligenda, absque Basilii censura, suo loco diximus. Ex aliis vero fuisse asserunt Nyssenum, qui in lib. 1. contra Eunomium hæc scribebat: *Nemo adeo puerili est ingenio, qui in natura intelligente, & incorporea, differentiam loci reperiri existimet. Locum enim positio propria est corporum; quod autem natura est intelligens, & materia caret, longe ab omni ratione loci est, ut omnes consentiant.* Sine etiam censura Nysseni verba intelligimus, si dicamus, illum avertere ab Angelis modum essendi in loco circumscriptive, qui proprius est corporum, non vero definitive, qui spiritibus convenit; ut suo loco fusius explicabitur.

Post horum Patrum varium, & non satis congruum, discurrendi modum, Scholasticorum quorundam magis quidem improprium, & non satis sibi constantem, opinandi sensum superaddimus. Siquidem dixisse fertur, Angelos, aut ubique, aut nullibi, esse. Immo & Durandus in I. dist. 37. 2. p. distinct. q. 1. scripsit, substantiam Angeli esse præsentem ubique, & modo illo, quo ipsi convenit esse in loco, non esse magis in hoc, quam in alio loco. Unde non vult Angelos esse præsentem in loco nec per substantiam, nec per operationem, sed per præsentiam ordinis; per quam Angelus est præsens, ut ait, cuilibet corpori, quod movere potest. Et quia omnia corpora Angelus movere potest, inde ipsum asserit ubique esse.

Ex his autem opinionibus, illa, quæ asserit, Angelos nullo modo esse in loco, a S. Thoma in I. dist. 37. q. 3. ar. 1., hæretica dicitur; Sententia vero eidem opposita a Vasquez appellatur sententia catholica, & a Valentia asseritur ex fide certissima. Opinio vero Durandi ab eodem Valentia temeritatis nota inuritur; a Molina parum tuta in fide vocatur; ab aliis mitius scribentibus dicitur, quod censuram effugere non possit. At sunt quoque qui Durandum excusant, asserentes, quod ipse aperte dixerit, se non asserendo, sed inquirendo, disputare.

Dicimus I. Angelos vere esse in loco certo & determinato; non vero nullibi, nec ubique.

I. Probatur ex Scripturis. Apocal. 12. *Locus eorum non est amplius inventus in cælo.* Zachariæ 2. *Ecce Angelus, qui loquebatur, egrediebatur in occursum ejus, & dixit ad eum, curre, loquere ad puerum istum.* Job.

1. Satan dicit: *Circumvi terram, & perambulavi eam.* Tobix 5. Raphael Angelus inquit: *Omnia itinera ejus frequenter ambulavi.* Ex his, aliisque similibus, habetur primo, Angelos non esse nullibi, sunt enim alibi; ut in iisdem conspicitur; secundo, non esse ubique; dicitur enim, quod sint in determinato loco, & quod de loco ad locum progrediuntur; tertio manifestatur, esse in loco certo, & designato; ut consideranti innotescit.

II. Probatur ex Patribus. Basilii de Spiritu Sancto c. 6. *Cæterarum porro virtutum singula certo circumscripta loco esse creduntur; Etenim Angelus ille, qui Cornelio adstitit, non erat eodem tempore apud Philip-pum; neque qui ex altari Zachariam alloquebatur, eodem tempore propriam in cælo stationem obibat. At Spiritus semel & in Habacuc operatus est, & in Daniele apud Babilonem creditur.* Theodoretus q. 3. in Genes. *Quæ autem ab initio aliquo ceperunt esse, sunt circumscripta; quare licet expertam corporum fateamur esse naturam Angelorum, circumscribi tamen asserimus illorum substantiam.* Nyssenus lib. 1. cont. Eunomium: *Fieri non potest, ut quæ creatione productæ sunt, aut sunt, non omnino in loco, vel in tempore habeant, ut existant. Sola nullius egens, & aterna, ac res omnes complexa natura, neque in loco est, nec in tempore.* Gregorius magnus lib. 2. moral. *In hoc est nunc natura angelica a nostra conditione distincta, quod nos & loca circumscribimur, & cæcitatis ignorantia coarctamur; Angelorum vero Spiritus loco quidem circumscripti sunt; sed tamen eorum substantia longe super nos incomparabiliter dilatatur.* Damascenus lib. 2. de fide c. 3. *Circumscripti sunt, (Angeli) quoniam cum in cælo sunt, non sunt in terra; cum in terram a Deo mittuntur, non manent in cælo.*

III. Probatur Rationibus. I. Ideo Angeli essent nullibi, quia sunt spirituales; sed Deus etiam est purissimus spiritus, & tamen non est nullibi, quia est ubique: ergo ratio illa non concludit. II. Angeli sunt Deo intime præsentem: ergo sunt in aliquo determinato loco. Antecedens est certum; consequentia sequitur; quia intima præsentia debet esse in aliquo determinato loco. III. Quando fuerunt Angeli creati, vel steterunt semper in eo loco, in quo creati fuerunt; vel se moverunt; si primum: ergo modo non sunt in cælo empyreo, quum ex probatis a nobis extra hoc cælum creati fuerint: ergo a Deo non mittuntur, contra expressa Scripturarum

rarum testimonia: ergo non sunt in inferno, etiam post peccatum & expulsionem; quæ omnia sunt manifesta absurda: Si secundum: ergo habent determinatum locum, quum illum mutare possint, & mutant. IV. Angeli operantur in loco: ergo sunt in vero & determinato loco. Consequentia sequitur; nulla enim effectrix causa operari potest, ubi non est. Antecedens est certum; quia movent corpora in obsessis, apparent hominibus, & alia operantur, quæ in Scripturis legimus. V. Angelus, quanvis sit spiritus, est tamen limitatus: ergo non est ubique. Probatur consequentia. Deus est ubique, non quia spiritus est, sed quia est illimitatus, & immensus: ergo si Angelus est limitatus, quantumvis sit spiritus, non est immensus: ergo non est ubique. VI. Inter articulos damnatos a Stephano, Parisiensi Episcopo, in cap. 1. hic tertius scribitur: *Angelus, vel Anima separata, nusquam est.* Testatur Sylvius 1. p. q. 52. ar. 1., & referunt Jueninus, Frassen, alique passim.

Obiiciunt I. Didymus lib. 1. de Spirit. Sanct. negat expresse, spirituales creaturas loco & finibus circumscribi; & lib. 2. inquit: *Loca & commutationes locorum ab incorporeis separamus.* II. Basiliius hom. 30. de Paradiso: *Locum esse præcipue corporis, animam vero ex consequenti, ac velut accessionis instar, esse in loco propter habitudinem ad corpus, cum ex natura sua proprietate loco minime circumscribatur.* Multo magis hoc dicendum est de Angelis, qui Spiritus sunt, & ordinem ad corpora non dicunt. III. Boetius de Hebdomadibus: *Communis animi conceptio, qua omnibus videtur, est, incorporeum non esse in loco:* Angelus ergo quum sit incorporeus, non est in loco. IV. Loci nomine intelligunt Philosophi ultimam superficiem corporis continentis immobilis; implicat autem ut Angelus a corpore contineatur: ergo Angelus non est in loco. Probatur minor. Continens esse debet actualius contento; sed nullum corpus est actualius Angelo: ergo implicat ut Angelus a corpore contineatur. V. Angeli vel sunt in loco circumscriptive, vel definitive; non circumscriptive, quia est proprium corporum esse circumscriptive in loco; non definitive, quia est proprium Dei esse in loco definitive: ergo nullo modo sunt in loco. VI. Admisso quod Angeli sint definitive in loco, non possunt dici in rigore esse in loco: ergo non sunt in certo & determinato loco. Probatur antecedens. Esse definiti-

PAR. II.

ve in loco est esse in loco improprie & metaphorice: ergo non possunt dici in rigore esse in loco. Probatur antecedens. Esse definitive in loco non convenit univoce, sed analoge cum esse in loco circumscriptive: ergo est esse in loco improprie, & metaphorice.

Respondemus ad I. intelligendum esse Didymum de loco circumscriptive, & commensurative considerato, non vero definitive. Certum est, quod esse circumscriptive in loco tantum convenit corporibus compositis; spiritibus vero dicimus convenire esse in loco definitive. Audiatur Damascenus loco nuper citato; *Cum autem Angeli intelligentia sint, etiam intelligibiliter in locis sunt, non corporum more circumscripti. Non enim ut corpora secundum naturam figurantur, neque triplici dimensione constant, sed eo ipso sunt in loco, quod intelligibiliter præsententur.*

Ad II. eadem est responsio; & explicatur, ac confirmatur ab Augustino ep. 28. ad Hieronymum: *Porro si corpus non est, nisi quod per loci spatium aliqua longitudine, latitudine, ita sistitur, vel movetur, ut majore sui parte majorem locum occupet, & brevior brevior, minusve sit in parte, quam in toto, non est corpus anima. Per totum quippe corpus, quod animat, non locali diffusionem, sed quadam vitali intentione porrigitur. Nam per omnes ejus particulas tota simul adest; nec minor in minoribus, & in majoribus major, sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est.*

Ad III. eadem quoque est responsio; quum enim incorporeum non habeat partes, non potest ita esse in loco, & totum respondeat toti loco, & quævis ejus pars cuilibet parti loci; quod est esse circumscriptive in loco. Est tamen definitive, scilicet ut totum sit in toto loco, & in qualibet parte loci; ut de anima rationali dicimus respectu corporis; & alii etiam dicunt de anima sensitiva animalium perfectorum, quam volunt indivisibilem, & extensam; & nonnulli quoque asserunt de minimis physicis; quibus pariter indivisibilitatem cum extensione, non quidem formali, sed virtuali, ut ajunt, tribuunt.

Ad VI. dicitur, quod continens est actualius contento, si accipiat per modum causæ, non vero per modum loci, itaut reperiatur locatum totaliter intra locum. Ut autem percipiatur, qualiter Angelus indivisibilis contineri possit inter ali-

K k

quam

quam corporis superficiem, sufficit, ut intelligamus, Angelum esse huic superficiei præsentem. Unde non requiritur, ut sit illa ultima superficies Angeli, quia Angelus, quum non habeat partes, non potest in loco esse cum partium extensione. Est autem ita, ut sit penetrative intra partem illius corporis, cui præsens est. Ita ex Scoto respondet Fraffen.

Ad V. Angeli non sunt in loco circumscriptive; quod est proprium corporum; non sunt definitive immensive, uti est Deus; sed sunt definitive tantum, quod est proprium spirituum. Sic autem esse definitive in loco participat de circumscriptivo, & de immensivo, aliquo modo; quatenus scilicet dicit, esse totum in toto, & totum in qualibet parte loci, de immensivo participat, quia Deus, qui est immensive in loco, est etiam in toto, & in qualibet parte loci. De circumscriptivo etiam, quatenus facit, ita rem esse præsentem uni loco, ut non sit alteri loco præsens, quod competit quoque corporibus.

Ad VI. dicimus, quod sufficit quod Angelus, per hoc quod est definitive in loco, sit quoad substantiam, & entitatem suam vere præsens loco, ad hoc, ut dicatur esse in loco. Cæterum parum refert, an modus iste essendi in loco sit proprius, vel improprius, sit verus, vel metaphoricus, respectu alterius; & quod non univoce, sed analoge dicatur, nec pariter probat, quod intelligi debeat improprie, & metaphorice; nam, inquit Cacheranus, quod in omnium sententia plura analogia dicuntur proprie, & rigoroſe de suis analogatis.

Pro secunda vero Dissertationis parte, in qua quæritur, in quibus locis reperiantur Angeli, non intendimus loqui de locis, in quibus non permanendo, nec tanquam, ut sic dicamus, in domicilio, sed tantum tranſeundo, & per accidens reperiuntur. Si enim de his locis loqui velimus, innumera pene essent, quæ assignare deberemus; & nec quoque enumerare possemus omnia, quum nos omnino lateat Dei voluntas, quæ illos modo huc, modo illuc, mittit. Certum enim primo est, cujuslibet hominis, vel provinciæ, vel regni, vel ecclesiæ, custodem Angelum, apud illum esse, cujus est custos; adeoque multos Angelos in terris degere; ut inferius videbitur. Certum quoque est, in Ecclesiis Catholicorum, & præcipue in illis, in quibus Chri-

sti corpus adſervatur, plurimos esse Angelos, ut illud perpetuo venerentur. Quod asseruit Concilium Aquisgranense, sub Ludovico Pio, c. 132. *Nec dubitare licet, ubi corporis, & sanguinis Domini geruntur mysteria, supernorum civium adesse conventus.* Et antea S. Joannes Chrysostomus lib. 6. de Sacerdotio expresserat: *Per id tempus (sacrificii scilicet tempus) & Angeli Sacerdoti assident, & cælestium potestatum universus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est.* Certum insuper est, malos Angelos in terris & Obsessos possidere, & homines tentare, & mala multa in probationem, vel in punitionem hominum, Deo sic permittente patrare. His tamen in locis non permanentes, & tanquam in proprio loco, Angeli sunt, sed tranſeunter a Deo mittuntur, ut propria munera expleant, si sunt boni; & si sunt mali, etiam Deus permittit illis, ut in alieno loco officia illa in hominum aut bonum, aut malum, exequantur.

Dicimus II. Triplicem esse Angelorum permanentiæ locum; cælum scilicet, infernum, & aerem.

I. Probatur ex Scripturis. Marci 13. *De die illo, vel hora, nemo scit, neque Angeli in cælo.* Luc. 2. *Discesserunt ab eis Angeli in cælum.* Luc. 22. *Apparuit illis Angelus de cælo.* Matth. 28. *Angelus Domini descendit de cælo.* Apocal. 12. *Locus eorum non est amplius inventus in cælo.* II. Petri 2. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum, tradidit cruciandos in iudicium reservari.* Judas Apostolus in sua epist. canon. n. 6. *Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed reliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit.* Job. 1. Satan Deo respondit dicens: *Circuii terram, & perambulavi eam.* I. Pet. 5. *Adversarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Ad Ephes. 2. *In quibus aliquando ambulastis secundum Principem aeris hujus.* In eadem epistola c. 6. dicuntur Dæmones mundi rectores tenebrarum harum, spiritualia nequitia in cælestibus; & quod hic Apostolus intelligat aerea loca, testatur Hieronymus ad illa verba: *Hæc autem omnium Doctorem opinio est, quod aer iste, qui cælum, & terram medius dividens inane appellatur, plenus sit contrariis fortitudinibus.*

II. Probatur ex Patribus. Irenæus lib. 2. c. 6.

Multi

Multi sunt, & innumerabiles circa Pastorem Angeli, quemadmodum omnes constituentur Propheta, dena millia denum millium assistere ei, & multa millia millium ministrare ei. Theophilus Alexandrinus, qui circa initium quarti seculi floruit, ep. 2. paschali: *Festinemus ad Angelorum metropolim, qua libera est, & nulla malitia sorde maculatur.* Augustinus lib. 11. de civit. c. 32. *Ut volet quisque accipiat, dum tamen Angelos sanctos in sublimibus cœli sedibus, non quidem Deo coæternos, sed tamen de sua sempiterna, & vera felicitate securos, & certos esse, nemo ambigat.* Irenæus lib. 5. c. 24. *Diabolus, cum sit unus ex Angelis his, qui super spiritum aeris præpositi sunt, quemadmodum Paulus Apostolus, in ea, quæ est ad Ephesios, manifestavit, invidens homini, apostata a divina factus est lege.* Nyssenus or. 1. *Neque tamen (Diaboli) idcirco vel die, vel nocte per aera oberrare unquam cessant, flagitiorum auctores, & ministri.* Ambrosius ad c. 6. ad Ephes. *Ipse enim est, cujus satellites sunt, quos tenebrarum harum dicitur rectores, spiritus nequissimi, qui degunt in cœlestibus, in firmamento mundi.* Hieronymus ad c. 25. Isai. *Hos igitur principes, qui suum non servaverunt principatum, congregabit Dominus in die iudicii, quasi in uno fasce pariter colligatos, & mittet in lacum inferni, &c.* Augustinus lib. 8. de civit. c. 22. *In hoc quidem aere habitant.* Et lib. de natura boni cont. Manichæos c. 33. *Quamvis jam pœnaliter hunc infernum, hoc est inferiorem caliginosum aerem tanquam carcerem acceperint; quia tamen aer quandoque & cœlum dicitur, non illud, in qua sunt sydera, sed hoc inferius, cujus caligine nebulae conglobantur, & ubi aves volitant, &c.*

III. Probatur Rationibus. I. Ex Angelis aliqui permanserunt boni, aliqui effecti sunt mali; sed boni debebant a Deo præmium habere, mali autem supplicium: ergo ex illis aliqui præmio in cœlo perfruuntur, & aliqui supplicium in inferno sustinent. II. Potuit Deus alium carcerem præter infernum Angelis malis dare; sed hic carcer alius non est per sanctos Patres, nisi aer iste, qui mediat inter cœlum, & terram: ergo vere in aere isto tanquam in loco permanenti mali Angeli habitant. Probatur minor ex S. Hieronymo ad cap. 6. ad Ephes. ubi testatur, omnium Doctorum opinionem esse, quod aer iste plenus sit contrariis fortitudinibus. Hoc ipsum affirmant Augustinus lib. 3. de Gen. ad lit. c. 10., idem Hieronymus in PAR. II.

c. 2. ad Ephes., Basilius hom. 9., idem Augustinus Enchirid. c. 26., lib. 1. de civit. c. 19., lib. 11. c. 33., lib. 14. c. 3., lib. 11., de Gen. ad lit. c. 26., lib. 3. de Trinit. c. 7., lib. de natur. boni c. 33. III. Sicut in cœlo sunt boni Angeli, qui sunt sanctarum animarum focii, ita sunt in inferno mali Angeli, qui sunt damnatarum animarum tortores; at quia etiam præter cœlum sunt Angeli in terra, qui animas custodiunt: ergo non mirum, si pariter in aere sunt Dæmones, qui animas tentant; non sunt autem in terra, ut ait Magister sententiarum apud Estium, ne homines nimis infestent; quamquam & aliqui sint etiam in terra, sed transeuntes, non permanentes, ut diximus.

Obstant I. Ex II. Petri 2. dicitur, omnes malos Angelos in infernum descendisse: *Rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos*: ergo non sunt in aere, tanquam in loco proprio, ac firmo. II. Omnes Angeli, tanquam in proprio, ac permanenti loco, sunt in cœlo: ergo omnes Dæmones, tanquam in proprio, ac permanenti loco, sunt in inferno. III. Ex Epistola Judæ n. 6. habetur, Angelos omnes apostatas reservatos fuisse vinculis æternis sub caligine: ergo nulli in aere remanserunt. IV. Ex Scripturis, & Patribus pariter habemus, malos in terris versari; & experientia etiam docet, tum ex obsessione hominum a Dæmonibus, tum ex familiari Dæmonum cum hominibus habitatione, & conversatione, tum denique ex fere continua Dæmonum cum hominibus, & in homines, tentatione, & conflictatione: ergo potius in terra, quam in aere versantur.

Respondemus ad I. cum S. Thoma 1. p. q. 64. ar. 4. ita S. Petrum dixisse Angelos omnes prævaricantes fuisse detractos in infernum, ut intellexerit de majori eorum parte, non vero rigoroſe de omnibus. Cæterum verbum illud *omnes* in Petri auctoritate non legitur; unde non est convincens ratio, qua vere de omnibus, & non de majori parte, eam intelligamus.

Ad II. Idem S. Thomas cit. loc. apud Estium dicit, duplicem esse locum a Deo assignatum Angelis, & Dæmonibus; unum, qui respondeat meritis illorum, & hic locus pro Angelis est cœlum, pro Dæmonibus infernus; alterum ex divina peculiari ordinatione, facta propter homines; & hic locus pro Angelis est terra, pro Dæmonibus est aer; in terra enim degunt Angeli, qui homines custodiunt, regunt, &c.

K k 2 & in

& in aere sunt Dæmones , qui homines tentant , persequuntur, atque divexant.

Ad III. Quanvis Angeli mali in infernum fuerint a Deo detrusi, permittit tamen illis , ut ex illo exeant , & per aerem cursitent , ad homines infestandos. Sic permittit Dæmonum principi, ut in voluptatis paradiso primos homines ad peccatum induceret ; & post illorum peccatum permittit quoque aliis Dæmonibus, ut ex inferno exeant, & in aere permaneant, tanquam in proprio loco, ut homines ad peccandum provocent . Et quanvis dixerimus, terram non esse ob inde Angelorum locum proprium, & permanentem , Dæmonum tamen aer huiusmodi est locus , quia Scripturæ , & Patres , sic eum indigere non semel videntur .

Ad IV. Versantur quidem mali Angeli in terris , sed non tanquam ad vexandum homines proprio , & permanenti loco . Igitur duplex est locus permanentiæ malis Angelis ; infernus ad supplicium ipsorum , aer ad infestandos homines ; unus vero est locus transitus, scilicet terra , in qua homines tentant, obsident, decipiunt, divexant , &c. Angeli vero boni solum paradysum habent permanentiæ locum ; habent etiam terram , in qua homines custodiunt , & regunt , sed non ut domicilii , at tantum ut hospitii locum . Scripturæ enim , & Patres , quæ de Dæmonum habitatione in aere proferunt , de Angelorum in terra non docent .

Pro tertia Dissertationis parte, in qua quaeritur , quomodo Angeli sint in loco, sensus est , an sint circumscriptive , an vero definitive ? Et pro ea explicanda

Dicimus III. Angelos non esse circumscriptive , sed definitive , in loco , non vero immensive .

I. Probatur . Esse in loco circumscriptive importat in locato esse partes , quæ respondeant partibus loci ; atqui Angeli nullas habent partes : ergo Angeli non sunt circumscriptive in loco . Minor patet ex dictis ; quum enim Angeli sint puri spiritus , sunt omnino simplices, indivisibiles, ac partibus expertes . Major probatur . Esse circumscriptive in loco est ita esse , ut totum locatum respondeat toti loco , & quælibet pars locati respondeat cuilibet parti loci ; sed ita respondere importat, in locato esse partes , sicut sunt in loco , quibus partibus locati partes respondeant : ergo esse in loco circumscriptive importat , in locato esse partes , quæ respondeant partibus loci .

II. Probatur . Esse in loco definitive est ita esse in loco , ut locatum respondeat toti loco , & cuilibet parti loci ; sed Angeli hoc modo sunt in loco : ergo sunt definitive in loco . Probatur minor . Res , quæ est omnino simplex , non composita , indivisibilis, ita est in loco ; sed Angeli sunt substantiæ omnino simplices , non compositæ , indivisibiles : ergo Angeli hoc modo sunt in loco . Minor patet ex superioribus probatis ; quum enim Angeli sint puri spiritus , sunt substantiæ omnino simplices, non compositæ, indivisibiles .

III. Probatur . Rem esse definitive in loco , non vero immensive, est eam comprehendendi loco, ita ut contineatur certo spatio, & non sit alibi ; sed Angeli ita sunt in loco : ergo sunt in loco definitive , & non immensive . Probatur minor . Angeli ita sunt in uno loco , ut non sint in alio , & ita certo spatio continentur, ut non contineantur alio spatio : ergo &c. Antecedens patet ; quia in hoc Angeli a Deo distinguuntur , quia Deus , quum sit immensus , nullo spatio, nullo loco comprehenditur .

IV. Probatur ex P. Magnano . Angeli non sunt formaliter extensi , sed tantum virtualiter : ergo non sunt circumscriptive in loco , sed tantum definitive . Antecedens est certum ; quia extendi proprie, & formaliter convenit solis quantis habentibus partes impenetratas, seu extra se invicem positas ; res autem simplices , nullas habentes partes , extensionem propriam , & formalem habere non possunt, ut patet : At quia sunt in loco æquivalenti modo dictæ extensioni , quatenus res indivisibilis correspondet loco divisibili ; inde est, quod habent extensionem æquivalentem extensioni formali, quæ est extensio virtualis . Consequentia sequitur ex explicatione modo facta extensionis formalis , & virtualis ; si enim extensio formalis dicit partes : ergo importat esse in loco circumscriptive ; & si extensio virtualis non dicit partes , nisi tantum æquivalenter : ergo importat esse tantum in loco definitive . Unde P. Magnanus in Philosophia naturæ c. 17. proposit. 11. ait : „ In loco est alio quodam modo, „ qui æquivalet eidem dictæ extensioni, ex „ qua vocatur extensio virtualis ; videlicet „ per suam substantiam ut indivisibiliter se „ tota respondentem toti extensioni loci, & „ singulis ejus partibus ; quod quidem „ prop. 8. dixi , esse id , quod communiter „ vocatur , esse definitive in loco . Ratio-

„ na-

„ nalis anima est in toto corpore, quod in-
„ format ; & Angelus est in toto spatio ,
„ quod est æquale sphaeræ præsentiae ip-
„ sius ; ita est Deus in toto hoc universo. „

Arguunt I. Athanasius in epist. ad Serapio-
nem docet : *Angeli consistunt in certis locis,*
loco circumscribuntur : ergo sunt circumscri-
ptive in loco . II. Gregorius magnus lib.
2. moral. c. 3. inquit : *Circumscriptus est An-*
gelicus Spiritus : ergo convenit Angelis
esse circumscriptive in loco . III. Unus
Angelus divinitus esse potest in pluribus
locis ; quum ergo sit definitive in loco ,
& ab uno loco non coarctetur ; sequitur,
quod sit eodem modo in loco , quo Deus
est ; atqui hoc dici non potest : ergo non
est Angelus definitive in loco ; vel saltem
non valet allata differentia inter Ange-
lum, & Deum, quoad locum . IV. Exten-
sio virtualis est insufficiens ad proban-
dum, esse Angelos definitive in loco : er-
go nulla est ratio P. Magnani . Probatur
antecedens . Extensio virtualis tribuitur
etiam ab aliquibus Peripateticis anima-
bus animalium perfectorum ; & ab aliis
Philosophis adhuc conceditur minimis
physicis ; & tamen ista non sunt definiti-
ve in loco , quia non sunt spiritus , sed
corpora : ergo extensio virtualis est insuf-
ficiens ad probandum, esse Angelos defi-
nitively in loco .

Respondemus ad I. Athanasium per verbum
circumscribi non intelligere aliud , quam
comprehendi ; hoc est coarctari Angelum
in uno loco , non vero extendi ad omnia
loca , sicut extenditur Deus , quia est im-
mensus . Unde per verbum illud voluit di-
stinguere Angelum a Deo ; quatenus Deus
nullis locis circumscribitur , comprehen-
ditur, coarctatur, sed omnia excedit ; An-
gelus vero, quia est finitus, limitatus, non
immensus , suo tantum loco circumscribi-
tur , comprehenditur , coarctatur , & ad
alia loca non se extendit .

Ad II. Gregorius pariter facit differentiam
inter Spiritum Deum , & Spiritum ange-
licum ; quatenus Spiritus , qui est Deus ,
non est circumscriptus, quum sit infinitus,
illimitatus, immensus ; Spiritus vero ange-
licus est circumscriptus , quia est finitus ,
limitatus, non immensus . Unde quanvis
aliquo modo convenient in ratione spiri-
tus , & per hoc etiam convenient in ra-
tione essendi in loco, quæ est propria spi-
ritus , hoc est esse definitive ; discon-
veniunt tamen in ratione immensitatis ; quia,
ut diximus , Deus est in loco definitive,
immensive, Angelus vero definitive, non
immensive .

Ad III. primo dicimus , quod Angelus po-
test esse in pluribus locis non naturaliter,
sed supernaturaliter ; Deus autem quia
natura sua est immensus naturaliter est ,
& non esse potest , in multis locis . Secun-
do subdimus , quod Deus non est in mul-
tis locis, in quibus non sunt , sed possunt
esse Angeli divinitus , sed est in omnibus
locis , & est etiam extra omnia loca ; in
quibus nec est , nec potest esse Angelus ,
quia non est immensus .

Ad IV. In sententia illorum , qui ponunt
animas animalium perfectorum indivisi-
biles, & extensas, & in illorum hypothesi,
qui admittunt minima physica pariter in-
divisibilia , & extensa ; quia tam anima
est in toto animali, & in qualibet anima-
lis parte, quam minimum physicum est in
toto loco , & in qualibet loci divisibilis
parte , tam anima illa , quam minimum
physicum, dicuntur esse definitive in loco .
Nec per hoc dici possunt spiritus , quia
per alia capita a spiritibus secernuntur ; ut
apud illarum opinionum propugnatores
videre est .

Pro quarta demum Dissertationis parte , in
sua quaeritur, per quid Angeli sint in loco,
intelligimus, quod Angeli ita sunt in ali-
quo certo , ac determinato loco, ut talem
locum respiciant vage , & indeterminate ;
unde secundum se sunt indifferentes , ut
sint in hoc, vel alio loco . Hinc opus est ,
ut ab aliquo determinentur, ut sint porius
in uno, quam in alio . Hoc quidem forma-
le determinativum est illud, per quod An-
geli sunt in loco . In hoc vero determina-
tivo assignando variae sunt Scholastico-
rum opiniones, quas hic enumeramus .

Prima opinio est illorum , qui dicunt , hoc
determinativum esse simplicem entitatem
superadditam angelicæ substantiæ . Mo-
dalistæ omnes hanc opinionem defen-
dunt ; inter se tamen dividuntur , quia
aliqui ipsorum dicunt , entitatem illam
esse modum absolutum , quo substantia
angelica unitur corpori ; & hujus senten-
tiæ est Vasquez, Alarcon, qui citant etiam
Henricum . Alii vero asserunt , esse mo-
dum quendam, cujus effectus formalis est
reddere Angelum præsentem tali deter-
minato spatio loci , vel realis , vel imagi-
narii ; & hanc sententiam tuebantur Molina,
Suarez, Lugus, Bubalus, Arriaga, Quiros ,
Aversa, Herincx &c.

Secunda opinio est docentium, Angelos esse
formaliter in loco per complexum, seu si-
multatem propriæ substantiæ cum loco .
Defenditur a Richardo , Maderno , Ga-
brie-

bricle, Scoto, S. Bonaventura, aliisque. Aliqui tamen admittunt ubi superadditum, seu ubi intrinsicum distinctum; ut sunt Richardus, & Madernus, P. Neri &c., alii vero nulla facta hujus mentione volunt, Angelos esse in loco ratione suæ limitationis, seu ratione substantiæ limitatæ; ut sunt Scotus, Bonaventura, Gabriel &c., alii denique negantes ubi superadditum, asserunt, Angelos esse in loco præcise per propriam substantiam; ut sunt V. Vadingus, Martinon, P. Magnanus &c.

Tertia sententia est Thomistarum, qui defendunt, Angelos esse in loco per operationem. Sed inter se dividuntur Thomistæ; aliqui enim tuentur operationem immanentem, applicativam tamen Angeli ad transeunter operandum; vel clarius intelligunt operationem per applicationem virtutis angelicæ ad operationem transeuntem in tali loco habendam; & sunt Medina, Bannez, Cajetanus, Thomas de Argentina &c. Alii defendunt operationem transeuntem, quam Angeli actu exercent in loco; & dum de operatione non constat, recurrunt ad operationem occultam; & sunt Ferrariensis, Ægidius, Salmaicensis &c. Alii demum intelligunt vel operationem transeuntem, vel aliquod, quod sit instar operationis; & sunt Joannes a S. Thoma, Gonetius &c.

Dicimus IV. Angelos esse in loco non per operationem, quomodocunque a Thomistis explicatam, sed per propriam substantiam præcise absque ubi intrinseco superaddito.

I. Probatur ex Scripturis, in quibus Angeli dicuntur prius ad loca aliqua accessisse, quam fuerint in iis aliquid operati. Luc. 2. *Missus est Angelus Gabriel ad Mariam, & ingressus dixit.* Matth. 4. *Accesserunt Angeli, & ministrabant ei.* Matth. 28. *Et accedens revolvit lapidem.* Luc. 43. *Apparuit autem illi Angelus de cælo confortans eum.* Actuum 10. *Is vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi, Corneli.* In his quidem locis aperte habetur, Angelum primo ingressum, & postea dixisse; Angelum primo accessisse, & deinde lapidem revolvisse; Angelum primo apparuisse, & de hinc confortasse; Angelum primo introeuntem, & postmodum dicentem &c.: ergo jam Angeli prius erant in locis illis, quam ibi aliqua operarentur.

II. Probatur a Scoto in II. dist. 2. q. 6. n. 1. dicente, contrariam opinionem a Ste-

phano, Episcopo Parisiensi, fuisse proscriptam, his verbis, quæ apud eum aperte leguntur: *Quidam articulus damnatus ab Episcopo Parisiensi (nempe Stephano) & excommunicatus. Quod si dicatur, quod excommunicatio non transeat mare, vel diocesim; si tamen fuit articulus condemnatus sicut articulus hæreticus ubique est condemnatus sicut hæreticus; non auctoritate Diocessani tantum, sed etiam auctoritate Papæ, extra de Hæres. c. ad abolendam; vel saltem sententia est suspecta, quando in aliqua Universitate solemniter est damnata.*

III. Probatur. Angeli sunt in cælo empyreo, & nihil in cælo empyreo operantur: ergo supposita Adversariorum opinionem, vel nullibi sunt, vel non sunt alicubi per suam operationem; dici non potest, quod sint nullibi: ergo sunt alicubi non per suam operationem. Antecedens probatur. Angeli cælum empyreum nec movent, nec transmutant; non est enim mobile, nec ab Angelo mutabile: ergo nihil in cælo empyreo operantur: Gratis dicit Gonetius ex Cajetano, Angelos operari in empyreo operationes, quæ nobis non innotescunt; vel producere aliquod lumen, quo cæli empyrei splendor perficitur. Etenim illud est recurrere ad causas ignotas, per quas argumenta omnia facile solvi possunt, sicut salvantur omnia phænomena ab Aristoteleis per occultas qualitates. Hoc vero lumen vel emanaret ab Angelis, & ab Angelis, qui sunt puri spiritus, emanare non potest lumen corporeum; vel produceretur ab Angelis per creationem, & Angeli non creant; vel per generationem, & Angeli non generant, nisi præcedat corruptio; corruptio autem in cælo incorruptibili præcedere non potest.

IV. Probatur. Ad operationem Angelorum prærequiritur existentia in loco: ergo Angeli non existunt in loco per operationem. Consequentia sequitur; si enim Angeli existunt in loco antequam operentur: ergo non sunt in loco per operationem. Antecedens probatur. Per Thomistas approximatio agentis ad passum præsupponit existentiam agentis in loco, in quo circa passum operatur: ergo ad operationem Angelorum prærequiritur existentia in loco. Nec dicant Thomistæ, distingui præsentiam incompletam, & inchoatam, qualis est in agente, quod approximatur ad passum, a præsentia completa, & consummata, quæ includit conjunctionem agentis, & production-

ductionem effectus. Etenim etiam nos distinguimus præsentiam localem, & præsentiam effectivam; & hanc utique dicimus consistere in operatione; illam vero probamus præcedere operationem. Ad operationem igitur si præcedit præsentia incompleta, & inchoata, hæc est præsentia localis, quæ sufficit nobis ad intentum nostrum probandum; quanvis postea subsequatur præsentia effectiva, quæ est completa, & consummata, & quæ in operatione consistit, de qua non loquimur.

V. Probatur. Operari sequitur ad esse: ergo est prius esse, quam operari: ergo prius est esse in loco, quam operari in loco; atqui quod est posterius nequit esse causa illius, quod est prius: ergo operari, quod est posterius, nequit esse causa esse, quod est prius. Nec occurrant Thomistæ dicentes cum Cajetano, quod argumentum valet in substantiis materialibus, in quibus prior est substantia, quam quantitas, & prior est quantitas, quam relatio; non autem valet in rebus spiritualibus, in quibus prior est operatio, quam substantia. Etenim nomine operationis intelligunt applicationem, seu contactum virtutis angelicæ ad locum. Hoc posito, quærimus; vel applicatio est actus primus Angeli, vel secundus: Si primus: ergo est ipsa substantia Angeli; actus enim primus a facultate substantiali, seu a substantia non distinguitur: Si secundus: vel est actus transiens, vel immanens; non immanens, ut Adversarii fatentur; neque transiens, quia hæc commensuratur loco, & si per hanc Angeli essent in loco, circumscriptive, non definitive essent in loco.

VI. Probatur. Non sunt Angeli in loco per modum distinctum, aut per ubi intrinsecum distinctum; hæc enim omnia impugnata supponimus in Philosophicis; non sunt per operationem, ut probavimus usque modo: ergo remanet, ut sint per propriam substantiam, ejusque præsentiam, per quam tali loco, & non alteri, determinatur. Quod idem est ac dicere cum P. Magnano Philos. nat. c. 9. prop. 10.

„ Itaut Angelus (cujus sine dubio sphaera
 „ præsentiae non est infinita) revera sit in lo-
 „ co aliquo, sive alicubi: nimirum intra
 „ aliquod extremum immobile primum
 „ continentis seu ambientis saltem, ut dixi,
 „ ratione spatii imaginarii; quod addo quia
 „ etiam secluso omni corpore ambiente
 „ sphaeram præsentiae Angeli, Angelus ta-

men intelligitur esse in loco, & quidem
 „ unus in uno, alius in alio, vel etiam duo
 „ in uno quando sunt simul quasi penerra-
 „ tive; & quando singuli sunt in singulis di-
 „ versis locis contiguus, vel diffitis, intelli-
 „ guntur distare, vel habere distantiam;
 „ hoc, inquam, ita intelligimus secluso
 „ omni corpore; sicut positus corporibus in-
 „ telligimus Angelum unum esse in cœ-
 „ lo; alium in terra, Dæmonem in inferis;
 „ imo eundem Angelum nunc in terra cu-
 „ stodem, mox in cœlo socium beatitudi-
 „ nis; item intelligimus, Angelum Romæ
 „ existentem, & alterum Tolosæ ab invi-
 „ cem distare toto interjecto spatio, quo
 „ nihilominus æque distarent, si totus aer,
 „ & reliqua Tolosam inter, ac Romam
 „ posita corpora cæteris illæsis annihila-
 „ rentur.,

Opponunt I. Substantia angelica sine operatione non est determinata ad locum: ergo per operationem determinatur. Probatur antecedens. Si esset determinata, maxime esset per determinationem, aut limitationem in ordine ad locum; sed hic ordo non est essentialis, immo est accidentalis Angelo: ergo sine operatione non est determinata substantia angelica ad locum. II. Angelus est secundum se indifferens ad quemlibet locum in particulari: ergo indiget determinativo, ut sit potius in hoc loco, quam in alio; sed hoc determinativum non potest esse nisi operatio Angeli transiens: ergo Angelus per hanc constituitur formaliter in loco. III. Si Angelus esset in loco per suam substantiam, esset semper in uno loco; hoc autem non potest dici: ergo &c. Probatur major: Substantia Angeli semper est eadem: ergo per eam Angelus semper esset in eodem loco. IV. Substantia corporea non potest esse in loco, nisi per quantitatem: ergo substantia incorporea non potest esse in loco, nisi per operationem. Sequitur consequentia; majorem enim connexionem habet substantia corporea cum loco corporeo, quam substantia incorporea; ergo si illa esse nequit in loco sine quantitate, pariter hæc non potest esse sine operatione. Probatur antecedens. Substantia corporea per id est in loco, per quod tangit locum; sed tangit locum per quantitatem: ergo per quantitatem est in loco. Probatur major. Homo vestitus non dicitur vestitus per vestem, si vestem habeat, & eam non tangat: ergo pariter homo locatus non dicitur locatus, si locum habeat, & eum non tan-

tangat . V. Angelus , & locus A. semper sunt in mundo , & tamen Angelus non est semper in loco A : ergo vel determinatur per operationem, vel per ubicationem distinctam . VI. Angeli per S. Thomam possunt esse sine omni loco; sed hoc non esset possibile , si non essent in loco per operationem : ergo sunt in loco per operationem .

Respondemus ad I. Determinationem , seu limitationem in ordine ad locum intelligi vel causaliter , vel fundamentaliter ; primo modo dicit causam, per quam Angelus determinatur potius ad hunc locum , quam ad alium ; secundo modo dicit existentiam ipsius Angeli in hoc loco. Utrunque Angelus potest habere sine ulla sui operatione ; primum quidem per voluntatem Dei, vel per voluntatem ipsius Angeli , qua determinatur ad subeundum , potius hunc locum , quam alium ; secundum vero per præsentiā ipsius Angeli in hoc loco . Non est igitur necessaria operatio Angeli ad determinandum ipsum in loco .

Ad II. negatur minor subsumpta. Quia , ut diximus, determinativum vel est causale, vel fundamentale; primum habetur a virtute motiva Angeli, qua se libere transfert ad hunc locum , & a virtute extrinseca Dei , per quam in eo loco vel fuit productus , vel est detentus , vel ad eum est translatus ; secundum habetur a præsentiā ipsius Angeli , quæ determinat ipsius substantiam modo dicto de causali determinativo .

Ad III. Substantia Angeli est semper eadem secundum suam entitatem , variatur tamen per respectum ad locum , cui applicatur ; & quia hæc applicatio fit a Dei, & ab Angeli voluntate , ut diximus ; hinc est , quod nulla ipsius operatio requiritur ad determinandum eum potius ad hunc locum , quam ad alium .

Ad IV. Contactus realis , & physicus requiritur quidem , ut corpora sint formaliter in loco , non tamen requiritur contactus virtutis, ut spiritus sit formaliter præsens loco . Primum ideo requiritur , quia corpora sunt in loco divisibiliter , & per commensurationem , & ideo partes ipsorum debent correspondere partibus locorum ; non potest vero haberi hæc correspondentia , & commensuratio sine contactu reali, & physico . Angeli autem, quum sint definiti in loco, & modo indivisibili , non requirunt aliud , ut sint in loco , quam suæ substantiæ realem præ-

sentiam , quæ sine ullo physico contactu haberi potest .

Ad V. dicitur , quod quando Angeli præsentiā non est in loco A. Angelus non est in loco A. , unde potest esse Angelus , & non esse præsens loco A. , & in tali casu quanvis esset Angelus , quanvis esset locus A. , Angelus tamen non esset in loco A. Præsentiā autem habetur potius in uno loco , quam in alio , per ea , quæ diximus in responsione ad I. & ad II.

Ad VI. Si per locum extrinsecum intelligitur immensitas Dei, vel spatium, ut intelligunt moderniores Philosophi, hypothesis est impossibilis; si vero intelligitur quod Philosophi de Peripato intelligunt, nec etiam inter illos unanimiter admittitur hypothesis : unde ex illa nihil , quod sit certum, vel probabile, concludi potest .

Denique pro Dissertationis coronide addimus , P. Magnanum primo docere , Angelum præsentiā non esse infinitam ; secundo , quanvis Angeli sint omnino penetrabiles , quia sunt spiritus , penetrari tamen , & non penetrari ad libitum ; tertio sphaeram præsentiæ Angeli & restringi posse in puncto , & dilatari posse ad libitum quoque ; quæ quidem omnia optime coherent cum sententiā , quam ipse tenet , Angelos scilicet esse in loco per solam sui præsentiā , & non per operationem .

Primum docet Magnanus in Philos. nat. c. 9. prop. 10. num. 2. ubi ait: *Ita Angelus v.g. (cujus sine dubio sphaera præsentiæ infinita non est) re vera sit in loco aliquo, sive alicubi &c.* Et hoc quidem negari non potest; quia quum Angelus non sit infinitus, suæ præsentiæ sphaera infinita esse non potest. Et quanvis sphaera præsentiæ ipsius dilatari possit , non potest dilatari in infinitum; quia aliter esset Angelus immensus , ut solummodo est Deus .

Secundum docet in Appendice 2. de minimis physicis p. 2. ubi asserit primo secundum Aristotelem ab Intelligentiis moveri corpora cœlestia ; si autem necessario Intelligentiæ penetrarentur cum corporibus cœlestibus , non possent ea movere . Secundo ex Scripturis habemus Dan. 14. Habacuc Prophetam ab Angelo Domini apprehensum, & capitis capillo portatum, & in Babylonem positum super lacum ; habemus quoque Matth. 28. , Angelum Domini descendisse de cœlo, & accedentem revolvisse lapidem . Si autem Angelus necessario penetrari debuisset , utique cum lapide, & cum Habacuc capillo fuisset

set penetratus; adeoque nec illum potuisset revolvere, nec hunc apprehendere, & deportare. En Magnani verba: „ Dicit non incongrue potest, Angelum, qui lapidem ab ostio monumenti Domini revolvit, & sic de aliis, ad hoc opus id solum egisse, quod est virtualibus suis, quas habet naturaliter, dimensionibus tribuere vim, & efficaciam dimensionum formalium; idest, ita lapidem subtilitate suae substantiae impetiisse quasi mole; aut ita penetrasse, si penetravit, ut nihilo minus erga eum exhibuerit se tanquam si esset cum eo impenetrabilis, de quo vide &c. „ Hæc eadem docet in Philosophia entis c. 6. num. 15., in Philosophia naturæ c. 7. prop. 4. c. 19. prop. 6. Et in cit. Append. num. 73. concludit: *Verum in eo differunt, quod Spiritui sit impenetrabilitas tantum ad nutum, ac voluntaria, & eatenus per accidens; corpori vero sit per se naturalis, ac necessaria.*

Tertium demum Magnanus docet in cit. Append. n. 73. his verbis: *Et similiter formales dimensiones ad locum occupandum tantum, vel tantum corpori convenient actualiter necessario, seclusa Dei operatione in contrarium miraculosa: Et dimensiones virtuales quoad loci extensi, vel non extensi occupationem actualem, ac multo magis quoad prædictam impenetrationem, sint spiritui libera, atque ad placitum.*

Hæc autem æque possunt rationibus suaderi, ut ab ipsomet P. Magnano probantur. Et quidem nemini dubium esse debet, posse Angelum existere in puncto loci, quando sciat, Angelum esse indivisibilem, quia est Spiritus. Si enim punctum loci est indivisibile, quid repugnans invenietur, ut indivisibile in indivisibili existat?

Quod vero sphaera præsentiae Angeli possit esse major, & minor, quum ille pariter sit Spiritus, nec mirum nobis esse debet, si videamus, rationalem animam, quæ etiam est spiritus, modo occupare minorem præsentiam corporis minoris parvu-

li, & infantis, modo majorem corporis hominis, & staturæ sublimis, quod informat. Hoc idem Angelo non est denegandum, ut nimirum possit modo minorem, modo majorem locum occupare sua præsentia. Quod vero hoc possit facere ad libitum, non est denegandum substantiæ spirituali intelligenti, quæ hanc virtutem a Deo habuit, ut sit loco ex libera sui determinatione. Unde Angelus sphaera suæ præsentiae & potest solum punctum occupare, & potest solam hanc aulam, & potest totam hanc domum, occupare; immo totam provinciam, totum regnum; finite quidem, quia, ut diximus, sphaera ipsa finita est. Et congruum hoc etiam est; quia, quum dentur, ut videbimus, Custodes Angeli non solum hominum, & singulorum hominum, verum quoque singularum urbium, provinciarum, regnorum; quique Angelus, qui custos est regni unius, provinciae, urbis, occupare debet sua præsentia totum regnum, totam provinciam, totam urbem; ut modo hoc suum munus per se ipsum præsentem exerceat. Si autem contrarium dicatur, vel cogitur quisquis dicat admittere actionem in distans, quæ nec Angelo conceditur; vel tenetur dicere, quod Angelus Custos Petri etiam in cælo permanens potest Petrum custodire, regere, & gubernare, si Angelus regni Custos in uno regni angulo residens potest totum regnum custodire, regere, & gubernare. Nequit autem dici, quod singuli homines apud se non habeant suum Custodem Angelum; quemadmodum ergo habent homines singuli, habent pariter singula regna, singulae provinciae, & civitates. Sed de his fusius agetur, quando de Angelorum custodia differemus. Cæterum de majoritate, & minoritate sphaeræ præsentiae Angelorum, & quod ipsa possit in indivisibili loci puncto restringi, Cacheranus, P. Neri, alique etiam, P. Magnano subscribunt.

DISSERTATIO CXLI.

De motu Angelorum; An scilicet sit, qualis, & quotuplex? Et an possint Angeli de uno extremo ad aliud moveri, absque eo quod medium pertranseant?

Rimo contra Angelorum motum habemus Durandum, qui asserens, Angelos esse ubique, consequenter asserere debuit, Angelos non moveri; motus enim

importat transitum de loco ad locum. Et quanvis nos in præcedenti Dissertatione ad Durandi defensionem dixerimus, illud non asserendo, sed dubitando, dixisse; quomocunque tamen prorulerit, semper stat consequentia, & connexio hypothesis. Durandus igitur in I. dist. 37. p. 2. illius quæst. 1. n. 26. Angelum dicebat esse in omni loco, in quo operari potest, sive simul, sive successive; & quia in omni loco operari potest, in omni loco est; & quia in omni loco est, ad nullum locum movetur. Unde q. 2. infert, Angelum non posse localiter moveri proprie, itaut de loco ad locum transferatur, quia non est in loco nec circumscriptive, nec definitive, sed simul est in omni loco, in quo esse potest; potest tamen successive apparere in diversis locis per varios effectus, quos in illis producit.

Secundo habemus Hervæum, qui, quum asserat, Angelos vere non esse in loco, consequenter etiam Angelis motum convincitur denegare. Et ita de eo sentit Cachéranus; qui ulterius asserit, Durandum, & Hervæum communiter redargui, tanquam temere, & periculose loquentes.

Tertio habemus Cajetanum, qui docet, motum localem proprie loquendo substantiis spiritualibus non convenire. Attamen plerique volunt, Cajetanum comparative, & non absolute, loquutum fuisse; comparative scilicet ad motum rerum corporalium, qui fit per successivam commensurationem partium mobilis ad partes spatii. Hoc autem etiam docuit S. Thomas, dicens, esse in loco, & moveri secundum locum, convenire Angelo æquivoce respectu corporum. Cum hoc autem stat, & Angelos vere esse in loco, & stat pariter, Angelos moveri secundum locum.

Inter Scholasticos igitur prima opinio est Thomistarum docentium, motum localem proprie non convenire substantiis spiritualibus; sed quemadmodum dicitur abusive, & æquivoce, substantias spirituales esse in loco, ita & pariter dicitur, quod moveantur. Unde quando dicuntur moveri, non est sensus, quod sint subiectum motus; sicut quando dicuntur locari, non intelligitur, quod sint subiectum ubi; solummodo igitur intelliguntur, quod virtualiter tangant diversa loca in genere causæ efficientis, & sic sint in loco per operationem, ut dictum est, & sic pariter de loco ad locum moveantur.

Secunda opinio est Scotistarum, qui cum Scoto in II. dist. 2. q. 9. & seqq. asserunt, sicut Angelum vere, & proprie constitui in loco per suam substantiam, ita pariter vere, & proprie per suam substantiam, de loco ad locum moveri. Ita Frassen, qui pro omnibus suæ scholæ Theologis testatur; ex nostris est P. Magnus, P. Neri, &c.

Dicimus I. Angelos vere, & proprie moveri localiter, motu scilicet proprie dicto. Cachéranus dicit, esse veritatem de fide, aut fidei proximam.

I. Probatur ex Scripturis. Job. 1. *Circumvi terram, & perambulavi eam.* Daniel. 14. *Angelus tulit Habachuc e Judæa in Babylonem, & posuit super lacum leonum.* Et c. 3. *Angelus Domini descendit in fornacem, ubi tres pueri erant.* Isai. 13. *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer?* Joann. 1. *Videbitis Angelos ascendentes, & descendentes supra Filium hominis.* Et c. 5. *Angelus Domini descendebat secundum tempus in piscinam.* Lucæ 1. *Missus est Angelus Gabriel ad Mariam Virginem.* Apocalyp. 12. *Non est inventus amplius locus eorum in cælo.* Ex quibus liquido constat, Angelos mutare locum; atqui mutare locum importat verum, & realem motum localem: ergo, &c.

II. Probatur ex Patribus. Auctor libri de cœlesti hierarchia sub nomine S. Dionysii Arco-

Arcopagitæ c. ult. *Angeli alati pinguntur ob eorum velocitatem motus localis*. Ambrosius lib. 1. de Spir. San. c. 10. *Ubique præsto sunt propter motus celeritatem*. Et post pauca: *Spiritus Sanctus non movetur, quia est infinitus, & ubique existit; at alii Spiritus moventur de loco in locum, quia sunt finiti, & creati*. Augustinus lib. 1. retract. c. 24. *Quia Filius Dei non descendit, neque venit, ubi antea non erat: Angelus autem revera secundum substantiam descendit cælum, & cepit esse, ubi antea non erat*. Chrysostomus hom. 3. in ep. ad Heb. *In multa loca propter nos mittuntur, & ad nostram ministrant salutem... circa nos cursitant, hoc est eorum ministerium, propter nos in omnes mitti partes*. Nazianzenus or. 34. *Quod omnia loca peragant, omnibus ubique impigre adsunt; tum ob ministerii promptitudinem, tum ob naturæ levitatem*. Tertullianus in apologet. c. 22. *Omnis spiritus ales est; hoc est Angeli, & Demones: Igitur momento ubique sunt; totus orbis illis locus unus est*.

III. Probatur Rationibus. I. Angeli nec sunt ubique, nec sunt semper in eodem loco: ergo habent verum, & proprium motum localem. Antecedens constat ex probatis in præcedenti Dissertatione; consequentia sequitur; si enim non sunt semper in eodem loco: ergo mutant locum; non possunt autem mutare locum, nisi per motum localem: ergo, &c. II. Angeli habent motum illum localem, quem habet anima separata; sed anima separata habet verum motum localem: ergo & Angeli. Major est certa; quia omnes sunt æque spirituales substantiæ. Minor probatur ex Concilio Lateranensi IV. sub Innocentio III. cap. *firmiter*, ubi dicitur, quod anima Christi in mortis triduo ad inferos descendit: *Descendit in anima, resurrexit in carne, ascendit in utroque*. III. Substantiis creatis eo modo convenit moveri, quo convenit esse in loco; sed Angelis vere, & proprie convenit esse in loco: ergo vere, & proprie convenit moveri. IV. Qui sunt in loco per suam substantiam, per suam substantiam pariter moventur; sed Angeli ex probatis sunt in loco per suam substantiam: ergo per suam substantiam moventur. V. Qui deserit unum locum, & alium acquirit, vere, & proprie movetur; sed Angelus dum de cælo ad terram descendit vere deserit cælum, & terram pertingit: ergo vere, & proprie movetur. Minor constat, quia ex SS. Patribus non possunt esse Angeli

PAR. II.

naturæ viribus in cælo, & in terra: VI. Angeli, intellectu, & voluntate polentes, possunt cognoscere, & appetere novum locum; sed si acquirere non possent, frustra cognoscerent, & appeterent: ergo si cognoscunt, & appetunt, etiam acquirunt: ergo vere, & proprie de loco in locum moventur.

Objiciunt I. Mobile movetur, ut per motum acquirat aliquam perfectionem; sed Angelus nullam potest acquirere perfectionem per motum: ergo non movetur. Major est definitio motus ex Aristotele 3. Physic. tex. 6. Minor probatur. Perfectio, quam acquireret Angelus per motum, esset locus; sed locus non est perfectio Angeli: ergo, &c. II. Angelus est indivisibilis, quia est simplex, & spiritus; sed indivisibile nequit moveri: ergo Angelus nequit moveri. Minor est pariter doctrina Aristotelis 4. Physic., major non negatur, & consequentia sequitur. III. Augustinus lib. 8. de Gen. ad lit. c. 20. docet, quod corpus movetur per tempus, & locum; spiritus vero non per locum, sed tantum per tempus: ergo ex Augustino Angeli locali motu non moventur. IV. Bernardus ser. 5. in Cantic. asserit: *Non est discurrere, nec de loco in locum transire, nisi corporum, quod Angelos facere tam indubitata, quam nota probat auctoritas*: ergo non sunt Angeli capaces motus per se. V. Motus localis importat correspondentiam variis partibus spatii; sed hæc correspondentia non potest habere locum in Angelis, qui quantitate carent: ergo, &c. VI. Quodcumque mobile, quod movetur, partim est in termino, a quo, & partim in termino, ad quem; sed Angelus non potest esse in his duobus terminis simul: ergo non movetur. Major est doctrina Aristotelis 6. Physic. Minor probatur. Mobile est in illis duobus terminis per partes; sed Angelus non habet partes: ergo non est, nec potest esse.

Respondemus ad I. Perfectio, quam acquirit Angelus per motum, est perfectio potentiae locomotivæ Angeli, non vero naturæ Angeli; sicut intellectio est perfectio potentiae intellectivæ Angeli, non vero Angeli naturæ; unde nulla est repugnantia, quod Angelus eam perfectionem per motum acquirat, quæ non perficiat naturam ipsius, sed ipsius potentiam locomotivam; quemadmodum nulla est repugnantia, quod Angelus habeat intellectum ut perfectionem non naturæ ejus, sed ejus potentiae intellectivæ.

L1 2 Ad

Ad II. Explicant Peripatetici, Aristotelem loqui de indivisibili quantitativo, uti est punctum, quod non movetur motu proprie dicto, per quem acquiritur locus circumscriptivum; non vero loqui de indivisibili substantiali, uti est Angelus. At tamen melius dicimus, intelligi de indivisibili, quod nullas habeat dimensiones nec formales, nec virtuales, non vero de illo, qui dimensiones virtuales habet, quanvis formales non habeat. Distinctio patet ex dictis in præced. Dissert.

Ad III. Augustinus intelligitur de motu circumscriptivo, qui convenit corporibus, non vero definitivo, qui competit Angelis. Sic eū explicat Hugo a S. Victore c. 16.

Ad IV. Bernardus non loquitur de Angelis spectatis, & intellectis secundum se, sed prout exercent ministeria, quæ nos respiciunt. Dicit enim: *Quonam ergo modo implent ministerium suum absque corpore, præsertim apud viventes in corpore?* Post quæ addit: *Denique non est discurrere, nec de loco in locum transire, &c.*

Ad V. dicitur, quod major est vera in rebus corporeis, quæ sunt circumscriptive in loco, non vero in spiritibus, qui sunt in loco definitive; his enim sufficit correspondentia virtualis, & non requiritur formalis, qualis est in corporibus.

Ad VI. Aristotelis Discipuli dicunt, ipsum fuisse loquutum de mobili corporeo, quod habet partes, non vero de mobili spirituali, quod partibus est expers. At melius dicitur, ad propositionem illam verificandam sufficere partes sive formales, sive virtuales, non vero requiri semper formales. Unde quum res indivisibilis possit correspondere partibus loci formalibus per suas virtuales partes, nulla est repugnantia, quod Angelus indivisibilis sit in loco divisibili.

Secundæ Dissertationis partis sensus est, An Angeli moveantur motu per accidens, vel motu per se? Et in hoc discrepant Scholastici, prout scilicet explicant motum per accidens. Quidam volunt, illud moveri per accidens, quod movetur ad motum alterius, cum quo habet connexionem. Et hoc pacto moveri dicunt animam ad motum corporis, partem integram ad motum totius, contentum ad motum continentis, uti aqua ad motum lagenæ, navicularius ad motum navis, &c. Hæc autem omnia supponunt naturalem unionem, & conjunctionem, cum corporibus, in quibus existunt; quam quidem unionem, & conjunctio-

nem, habere non possunt Angeli cum quocunque mobili: unde inferunt, Angelos motu per accidens moveri non posse. Quod Angeli habere non possint unionem hanc, & conjunctionem, cum quocunque mobili, ex eo probant, quia Angeli nec sunt per modum formæ substantialis, ut anima in corpore; nec per modum formæ accidentalis in ipso, hypothesi, ut color in subjecto; nec per modum contenti in continente, ut homo in navi, aqua in vasculo, &c. nec per modum partis integrantis in toto. Plura etiam congerunt absurda, quæ sequerentur, si Angelus posset motu per accidens moveri, quæ apud Fransen videri poterunt. Cacheranus tamen ultra motum per accidens, qui est ratione alterius efficienter, ut motus navis in navi; & ultra motum per accidens formaliter, ut motus animæ in corpore; alium assignat motum per accidens, quem dicit esse, quando unum movetur ad comitandum, allud, motu tamen proprio, & ab intrinseco proveniente. Et hunc motum dicit Angelis convenire, præsertim, ut ait, in corporibus assumptis; quia dum Angelus causat motum in corpore assumpto, simul etiam causat motum in se ipso ad comitandum corpus; & eadem ratione debet in se ipso causare motum, si corpus assumptum supponatur moveri ab aliquo alio motore.

Quod vero Angelus moveatur per se, explicant per hoc, quod Angelus sit re vera per se subjectum motus. Et hoc pariter probant, quia Angelus eo modo movetur, quo modo est in loco; sed ex probatis in præced. Dissert. per suam substantiam est in loco: ergo per suam substantiam pariter movetur: ergo est re vera per se subjectum motus. Insuper, quia Angelus per suam substantiam est subjectum motus in facto esse: ergo etiam per suam substantiam est subjectum motus in fieri: ergo est subjectum motus localis per se. Præter hæc autem etiam firmandum est, quod Angelus sit causa, non solum subjectum, motus sui; hoc est, quod Angelus moveat se ipsum localiter; ut plena noticia qualitatis motus Angelorum habeatur. Et quidem cum communi Theologorum affirmamus, Angelos posse se ipsos movere, atque de facto etiam movere. Hoc autem Scripturæ docent aperte. Job. 1. *Circuivi terram, & perambulavi eam.* I. Petri 5. *Circuit quærens, quem devoret.* Matth. 12. *Cum immundus Spiritus exie-*

exierit ab homine , ambulat per loca arida , quarens requiem , & non invenit : Tunc dicit : Revertar in domum meam , unde exivi , & veniens invenit eam , &c. Tunc vadit , & assumit septem alios spiritus nequiores se , & intrantes habitant ibi . Rationes etiam probant . I. quia aliter motus Dæmonum ad nocendum nobis , ad tentandum , ad inducendum nos ad peccatum , si non essent ab ipsis , essent a Deo ; quod non est dicendum . II. quia si Angelus habet potentiam passivam ad motum , debet etiam habere potentiam activam ad eundem ; aliter esset deterioris conditionis , quam homo , qui utranque habet . III. quia Angeli fruuntur omni gradu vitæ , qui non sit ipsis repugnans ; sed movere se est gradus vitæ , & Angelis non repugnat : ergo , &c. Quæ contra hæc opponuntur , levia sunt , & apud alios soluta facile invenire quisque poterit . Unde ad tertiam Dissertationis partem accedimus .

Tertia Dissertationis pars quoduplicitatem motus Angelorum respicit . Et quidem quadruplex assignatur motus ; continuus scilicet , discretus , successivus , & instantaneus . Per continuum deserit mobile per partes terminum , a quo , & per partes acquirit terminum , ad quem . Per discretum deserit totum terminum , a quo , & immediate acquirit terminum , ad quem . Successivus motus idem est ac continuus , cum hac tamen differentia , quod continuus acquirit totum terminum adæquatim , ad quem ; successivus vero sistit in medio ; unde omnis motus continuus est successivus , non vero omnis motus successivus est continuus . Instantaneus tandem est motus ille , quo eodem momento deseritur terminus , a quo , & acquiritur terminus , ad quem . Aliter alii explicant hos motus ; sed diversitas vel est in solis verbis , vel in ulterioribus ambagibus , quibus potius rem involvunt , quam explicent .

Angelis convenit primo motus continuus , & successivus . Et probatur ; quia potest Angelus transire ab uno ad alium locum , transiendo per omnia loca inter media , itaut nullum non pertranseat , & in nullo quiescat ; sed hoc est moveri motu continuo , & successivo : ergo &c. Probatur major . Potest corpus illud efficere : ergo potest & Angelus . Probatur consequentia . Si Angelus non posset , ideo esset , quia est indivisibilis ; sed hoc non officit : ergo &c. Probatur minor . Ad continuitatem , & successionem motus sufficit ,

quod spatium sit divisibile : ergo quanvis Angelus sit indivisibilis , non repugnat ipsi moveri continue , & successive : ergo non officit indivisibilitas Angeli motui ipsius continuo , & successivo .

Secundo de motu discreto dicunt Thomistæ , ipsum convenire Angelis , negant vero Scotistæ . Hi moventur ; quia nequeunt dari duo instantia immediata indivisibilia , in quibus deseratur unum , & acquiratur aliud ; quod requiritur , ut diximus , ad motum discretum , in quo per ultimum suum esse mobile deserit totum terminum a quo , & immediate post , sine ulla successionem , acquirit totum terminum ad quem . Thomistæ vero dicunt , quod quanvis in tempore nostro non possint sibi immediate succedere duo instantia , possunt tamen in tempore discreto , & angelico ; quo quidem tempore mensurantur operationes liberæ Angelorum , adeoque ipsorum motus discretus . Hoc autem tempus angelicum dicunt esse numerum durationum indivisibilium , si ve instantium . Ulterius dicunt Scotistæ , motum localem necessario importare medium transitum inter duos terminos ; sed inter duos illos terminos non esset hic transitus medius , quatenus illa duo indivisibilia deberent esse immediata : ergo &c. Verum Thomistæ respondent , pro medio haberi successionem , & habitudinem unius termini ad alium . Quæ quidem apud eosdem videri poterunt ab iis , qui exactiorem exoptant cognitionem ; nos enim superfluum ducimus in his amplius immorari , & ad ulteriora progredimur .

Tertio de motu instantaneo dissentiant pariter Scholastici , quorum aliqui ipsum Angelis concedunt , & sunt Scotistæ ; alii vero negant , & sunt Thomistæ quamplures . Nos omnino negamus ; quia cum P. Magnano intelligimus , motum instantaneum omnimodam importare contradictionem . Hæc autem est P. Magnani ratio , quæ æque locum in substantiis materialibus , ac in spiritualibus , habet . Sunt ejus verba in Philos. nat. c. 10. prop. 4. „ Motus localis instantaneus est impossibilis . „ Naturaliter hujusmodi motus est evidenter impossibilis , quia mobile idem non potest naturaliter simul esse in pluribus locis ; at si esset motus instantaneus mobile idem foret eodem instanti in terminis a quo , & ad quem , ac in toto medio ; videlicet in loco majori se , vel in pluribus æqualibus ; ut est evidens : ergo &c.

Præ-

Præterea verò motus instantaneus est ab-
solute impossibilis, quia implicat contra-
dictionem; nam esse simul in terminis a
quo, & ad quem, ac in toto medio (quod,
ut dixi, sequitur necessario ex motu in-
stantaneo) non dicit relinquere locum in
termino a quo, & acquirere locum in
termino ad quem; sed dicit oppositum,
videlicet retinere utrumque; at moveri
dicit relinquere locum unum, & acqui-
rere alium: ergo moveri velocitate instan-
tanea esset moveri, & non esset moveri,
in quo est contradictio.

Pro quarta demum Dissertationis parte, An
scilicet Angeli moveri possint de uno ex-
tremo ad aliud, absque eo quod per me-
dium transeant; illi, qui dicunt, Ange-
los esse in loco per operationem, affir-
mant; alii vero, qui asserunt, Angelos
esse in loco per substantiam, negant.
Hinc Jueninus affirmativam suam conclu-
sionem sic probat: „Motus Angeli posi-
tus est in illius operatione ad extra: por-
ro Angelus potest operari in uno spatii
extremo, quanvis nec in alio extremo,
nec in medio, operetur; ac proinde ab
uno extremo moveri potest in aliud, im-
pertransito medio. „ Alii alias adhibent
distinctiones in firmanda sua conclusio-
ne, alias præferunt limitationes, alias
denique in medium afferunt explicatio-
nes; quæ quidem, ut fateamur verum,
rem potius obnubilant, quam illustrent.
Unde

Dicimus II. Angelos non posse moveri de
extremo ad extremum, sine transitu per
medium.

I. Probatur a P. Magnano. Cuiusque mo-
bili non alia est facultas mutandi locum
a natura, quam potentia motiva; sed hæc
non potest non movere per medium: er-
go quodcunque mobile non potest mo-
veri de extremo ad extremum sine transi-
tu per medium. Major patet a posteriori;
quia si aufertur, vel si impeditur, moti-
va facultas, hoc ipso tollitur, vel impe-
ditur omnis facultas mutandi locum; hoc
autem non eveniret, si facultas mutandi
locum ab alia facultate, quam a motiva,
proveniret. Probatur minor. Quum
sit motiva potentia, non potest exerceri,
nisi motu; sed motus necessario est in me-
dio: ergo potentia motiva non potest non
movere per medium.

II. Probatur ab eodem. Motus non est nisi
in medio: ergo sine transitu per medium
non est motus: ergo Angeli &c. Probatur
antecedens, & sic etiam minor ultimi

præcedentis argumenti. Motus non est
in termino a quo, nec in termino ad
quem: ergo est in progressu, aut latone
ab illo in istum: ergo est in medio. An-
tecedens constat; quia in termino a quo,
& in termino ad quem, est quies, & non
est motus; quiescit scilicet mobile, & si
quiescit, non movetur, quia quies est
oppositum motus. De consequentia pro-
banda sic discurrit P. Magnanus: „Hic
autem progressus, vel hæc latio consti-
tuit mobile, primo in loco proxime com-
municante cum eo, qui deseritur; ac de-
inde in alio etiam communicante, licet
minus; ac ita deinceps, donec transcur-
sis omnibus huiusmodi communicantibus
perveniat ad non communicantia; qui-
bus pariter successive occupatis, ac dere-
lictis, attingatur terminus ad quem; &
hic etiam licet attingatur, non ramen-
statim possidebitur totus; sed prius omnia,
ac singula, quæ cum eo communicant
loca, percurrenda sunt. Cum ergo mu-
tans locum, si non transit per medium,
nusquam sit in medio, ut est evidens; erit
solummodo in terminis a quo, & ad
quem, prius in illo, & mox in isto; &
quia in his, ut dixi, non potest esse
motus, mutans locum non movebitur. „
Obstant. I. P. Magnanus in cit. loc. scil. in
Phil. nat. c. 10. prop. 2. non loquitur de
Angelis, sed de rebus corporeis: ergo
male nos extendimus ejus verba, & ejus
mentem, ad res incorporeas, & spiritua-
les, quales sunt Angeli. Probatur ante-
cedens ex ejus verbis; dicit enim: *Quod
scilicet rei materiali; non enim hic ago de
spiritibus*: ergo non loquitur de Angelis,
sed de rebus corporeis. II. Sancti Patres
docent, Angelos esse velocissimos ad mo-
tum quemlibet, & ideo pingi cum alis;
sed non essent, si transire deberent per
quodlibet medium: ergo &c. III. Ange-
lus non dependet a spatio: ergo potest
transire ab extremo ad extremum sine
medio. Probatur antecedens. Angelus,
qui est indivisibilis, non commensuratur
spatio, quod est divisibile: ergo non de-
pendet a spatio. IV. Corpus Christi mo-
vetur de cælo in altare absque eo, quod
transeat per medium: ergo a fortiori An-
gelus, qui est spiritus.

Respondemus ad primum, verum esse, quod
P. Magnanus in loco illo loquatur de sub-
stantia corporea; at tamen fateatur, illud
ipsum de substantia spirituali posse etiam
dici. Loco enim citato inquit: *Non enim
hic ago de spiritibus; quanvis non putem,
esse*

esse meliorem eorum hac in parte sortemur. Quid clarius, ut profundissimi Doctoris mentem assequamur? Ratio etiam suadet; scilicet, quod æque corporis, ac spiritibus substantiis repugnet progredi de loco in locum sine medio. Sola enim differentia est inter corpus, & spiritum, quod corpus est circumscriptive in loco, spiritus vero definitive. Conveniunt autem in hoc, quod uterque sit finitus, & limitatus; adeoque debet esse in certo, ac limitato loco, vere, & proprie per suam præsentiam. Ratione autem huiusmodi limitationis repugnat transitus de extremo ad extremum sine medio: ergo æque repugnat substantiæ corporæ, ac incorporæ. Quam quidem rationem maxime urget Mästius apud P. Neri.

Ad II. quidam explicant Patres de operationibus Angelorum; Angelus enim est totus in toto corpore, & totus in qualibet parte corporis; unde operans in manu illico operatur in pede. Alii vero intelligunt Patres de maxima quidem velocitate motus, quæ non sit contraria rationi ipsius motus, sed sit cum ea composibilis; illa autem velocitas sine transitu non est composibilis.

Ad III. distinguitur antecedens; Angelus non dependet a spatio, scilicet in com-

mensuratione totius cum toto, & partium cum partibus, sicuti dependet corpus, concedimus; non dependet a spatio, hoc est a spatio motivo per successionem in vero motu locali, negamus antecedens, & consequentiam. Alii alio modo distinguunt; non dependet a spatio in mutationibus simpliciter acceptis, concedunt; in vero motu locali, negant. Verus enim motus localis fit per acquisitionem partium post partes interjectas, & non solum per acquisitionem partium post partes existentes in terminis. Hæc autem acquisitio, absque eo, quod mobile transeat per medium, non potest dari.

Ad IV. negatur antecedens. Falsum enim est, quod corpus Christi moveatur de cælo, ut descendat in terram super altare per consecrationis verba; replicatur quidem idem corpus supernaturaliter, itaut sit in pluribus locis; quæ replicatio convenit quoque Angelis, immo & hominibus, divina virtute, non naturali. At replicatio non importat localem motum; quia per localem motum deseritur unus locus, & acquiritur alius; per replicationem vero retinetur prior locus, & occupatur alter; unde non mirum, si replicatio non subjacet legibus motus, quibus subest localis motus.

DISSERTATIO CXLII.

De objecto cognitionis Angelorum; quænam cognoscant Angeli, & quomodo cognoscant? Ubi de futuris liberis, & fortuitis, de secretis cordium, & de Mysteriis Gratiæ, an ab Angelis cognoscantur, & quomodo?

PRIMUM cognitionis Angelorum objectum est Deus ipse, quem per naturæ vires cognoscunt; & hoc a nemine negatur. Et quia Deus potest cognitione abstractiva, ex creatis scilicet effectibus, cognosci; & cognitione intuitiva immediate in seipso; in hoc pariter conveniunt omnes, quod Angeli per naturæ vires cognoscant quidem Deum abstractivè, intuitivè autem non cognoscant. Primum ex his duobus patet cuilibet; quia si homines per cognitionem creaturarum possunt in cognitionem Creatoris devenire; quanto magis Angeli? Alterum

quoque probatum supponimus, ubi ostendimus, Deum a nullo creato intellectu naturaliter esse visibilem, seu posse intuitiva cognitione videri. Et quanvis in his convenient Scholastici, discrepant tamen in aliis, quæ sibi examinanda proponunt. Et quidem primo disputant, an Angeli habeant cognitionem, quæ sit media inter abstractivam, & intuitivam, quæ quidem esset abstractiva, sed immediata? Et admissa quod habeant, an illam habeant per speciem infusam divinæ essentiæ propriam, & repræsentativam ipsius abstractivæ; an vero habeant cognitionem naturalem immediatam Dei per propriam essen-

essentiam, tanquam per speciem Dei? Et dato, quod non habeant, an habeant cognitionem naturalem Dei mediatam, saltem remote & radicaliter; quæ scilicet supponat cognitionem præteritam aut propriæ substantiæ, aut alterius creaturæ? Hæc quidem omnia illis remittimus discutienda, quibus in iis est solatium, & pro iisdem est tempus. Nobis solum sufficiat indicasse, ut qui vult, apud alios assequatur.

Alterum objectum cognitionis Angeli est ipsemet Angelus; cognoscit enim seipsum; tum quia ipse proportionem habet cum sua propria vi intellectiva; tum etiam quia est sibi ipsi intime præsens; atqui duo hæc sola requiruntur, ut aliquid ab aliquo cognoscatur: ergo vere Angelus cognoscit seipsum. Major probatur. Angeli substantia, & Angeli vis intellectiva, proportionem habent, sunt enim ejusdem ordinis; unde habetur primum; habetur quoque secundum, quia Angelus vi illius potentiae intellectivæ est sibi intime præsens. Ulterius neque habet Angelus animæ impedimentum, dum hæc est corpori unita, a quo dependet; unde non potest seipsam perfecte cognoscere. Angelus enim solutus a corpore, est a corpore independens, & nullum ab eo patitur impedimentum.

Tertium angelicæ cognitionis objectum, alios Angelos complectitur, qui a quoquoque Angelo cognoscuntur. Primo ex Scripturis habemus Angelos inter se colloquentes: ergo qui ad invicem cognoscuntur. Consequentia sequitur; prius enim cognoscimus illos, quibuscum loquimur. Antecedens habetur *Isai. 6. Clamabant alter ad alterum. Zachariæ 2. Curre, loquere ad puerum istum. Apoc. 5. Et dixit quatuor Angelis. . . . Nolite nocere terra, & mari.* Secundo omnes Angeli in cælo unam constituunt societatem; ergo se ipso mutuo cognoscunt. Quis enim dicet, quod socius non cognoscat collegam suum, civis concivem, servus conservum; quum præcipue omnes in eadem domo, in eadem aula, in ejusdem Domini obsequium, intime versentur?

Quartum continet res omnes materiales, non solum in universali, verum quoque in particulari. Ratio est, quia si sumantur secundum rationes communes, cognoscuntur ab Angelis res materiales; continentur enim in ipsis tanquam in superioribus; si vero accipiantur secundum rationes particulares, cognoscuntur pariter

ab Angelis, qui sunt administratorii spiritus ipsarum; dicitur enim ad *Hebr. 1. Omnes sunt administratorii Spiritus.* Et revera non possent Angeli custodes esse singulorum hominum, urbium, provinciarum, regnorum; nisi hæc omnia in particulari cognoscerent.

Quintum continet futura necessaria, & quidem hæc ab Angelis certo cognoscuntur. Et ratio est, quia Angeli certo cognoscunt illa omnia, quæ habent cum suis causis necessariam connexionem; sed futura necessaria habent cum suis causis necessariam connexionem: ergo certo ab Angelis cognoscuntur. Probatur major. Angeli comprehendunt causas necessarias: ergo certo cognoscunt illa, quæ cum suis causis habent necessariam connexionem. Probatur antecedens. Angeli propter suæ naturæ perfectionem cognoscunt omnia, ad quæ potest se extendere virtus naturalium causarum: ergo comprehendunt causas necessarias; adeoque &c.

Sextum, quod continetur intra objectum cognitionis Angelorum, sunt futura contingentia, quæ ut plurimum accidunt; at hæc non certo, sed per conjecturam ab Angelis cognoscuntur. Si enim hæc ipsa cognoscuntur ab hominibus, multo magis cognoscuntur ab Angelis. Quod autem non cognoscantur certo, inde est, quia non habent infallibilem cum suis causis connexionem. Certum tamen est, quod si probabili modo illa cognoscunt homines, Angeli cognoscunt probabiliori, & verosimiliori. Hæc, quæ enarravimus Angelorum cognitionis objecta, apud omnes in confesso sunt; modo ad ea devenimus, quæ vel negantur, vel controvertuntur.

Dicimus I. Futura libera, & fortuita ab Angelis certo non cognoscuntur per naturæ vires, sed tantum conjecturaliter, & probabiliter.

I. Probatur ex Scripturis. *Isai. 41. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia Dii estis vos.* Et *cap. 46. Ego sum Deus, & non est ultra Deus, nec est similis mei, annuntians ab exordio novissimum, & ab initio, quæ nondum facta sunt, dicens. Daniel. 2. Est Deus in cælo revelans mysteria.* **II. Petri c. 1. Non humana voluntate allata est prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt Sancti Dei homines:** ergo proprium Dei tantum est futura libera, & fortuita certo cognoscere per proprias vires.

II. Pro-

II. Probatur ex Patribus: Tertullianus in Apologet. c. 20. *Idoneum, ut arbitror, testimonium divinitatis, veritas divinationis.* Origenes lib. 6. cont. Celsum circa initium: *Divini sermonis characterem esse prædictionem futurorum.* Hilarius lib. 9. de Trinit. circa finem: *Proprium Deo quid aliud, quam cognitio futurorum?* Chrysostomus hom. 18. in Joan. *Prædictio futurorum immortalis Dei dumtaxat opus est.* Cyrill. lib. 4. in Joan. *Nulli alii, quam uni, ac soli naturali Deo futura nosse convenit.* Hieronymus in c. 2. Daniel. *Constituentur Magi, constituentur Arioli, & omnis scientia secularis literatura, præscientiam futurorum non esse hominum, sed Dei.* Damascenus lib. 2. de fide c. 3. *Futura quidem tamen nec Dei Angeli, nec Dæmones norint, utrique tamen prædicunt, sed dispari modo. Angeli enim futuros eventus non aliter prædicunt, quam Deo ipsis quæ futura sunt detegente, quo fit, ut ea omnia eveniant, quæ ab ipsis prædicuntur. Dæmones autem ipsi quoque prædicunt, interdum videlicet, quia ea, quæ procul geruntur, cernunt interdum sola conjectura ducti; ex quo etiam efficitur, ut plerumque mentiantur.*

III. Probatur Rationibus. I. Futura libera, & fortuita non habent necessariam, & determinatam connexionem cum suis causis: ergo ab Angelis non cognoscuntur certo, & evidenter. II. Quavis creata voluntas determinata sit, potest nihilominus ex se ipsa mutari, potest etiam ab extrinseco, a Deo præsertim impediri, ita ut suum effectum non sortiatur: ergo quavis Angelus possit cognoscere creatæ voluntatis determinationem, non per hoc potest cognoscere certo, & evidenter effectus liberi illius determinationis futuritionem. III. In naturalibus non sunt Dæmones deterioris conditionis, quam Angeli boni; sed Dæmones non cognoscunt certo futura libera, & fortuita: ergo neque Angeli boni. Probatur minor. Qui falluntur in prædictione illorum, non cognoscunt certo; sed Dæmones falluntur, ut experimento constat: ergo &c. IV. Quæ Deus sibi soli reservavit nulla creatura potest naturaliter, & certo scire; sed ex productis Scripturarum, & Patrum testimoniis cognitionem futurorum liberorum, & fortuitorum sibi soli Deus reservavit: ergo nulli creaturæ, nec etiam angelicæ, convenire potest.

Arguunt I. Tum Angeli boni, tum mali, multa futura libera, & fortuita prædicunt: ergo illa certo cognoscunt. II. Dæ-

PAR. II.

mones etiam aliquando prædicendo illa mentiantur, non est quod illa ignorent, & fallantur, sed potius ut decipiant homines, qui sibi credunt: ergo non bene inferitur ex fallacia prædictionum ignorantia futurorum. III. Anima humana libera ab operatione sensuum multa prædicat, quæ eveniunt; quod præcipue accidit in somniis: ergo multo magis Angelus, qui nullum a sensibus patitur impedimentum. IV. Sybillæ multa prædixerunt, Caiphas pariter prophetavit, prophetavit etiam Balaam; non quidem per revelationem Dei; quia illæ erant Gentiles, illi vero mali homines, Deo nullatenus accepti: ergo ex revelatione Demonum: ergo Dæmones certo futura libera, & fortuita cognoscunt.

Respondemus ad I. Angelos bonos ex Dei revelatione prædicere, & quæ prædicunt, omnino verificari; Angelos malos non certo, sed conjecturaliter cognoscere, & sic quoque prædicere; & obinde ut plurimum falsa esse, quæ prædicunt. Quod si aliquando sunt vera; hoc evenire, vel in poenam curiosorum hominum; vel ex cognitione, quam habent Dæmones revelationum a Deo factarum sanctis hominibus; vel denique quia ipsimet Dæmones facturi sunt, quæ prædicunt. Primum docet Augustinus lib. 2. de doctr. christ. c. 23., alterum Tertullianus in Apologet. c. 22., tertium pariter Augustinus lib. 2. de Genes. ad lit. c. 17.

Ad II. dicitur, verum esse, aliquando Dæmones ex industria mentiri; at nemo debet credere, mentiri illos voluisse in futurorum prædictione, quæ sibi divinitatem adscribere, ac probare nitebantur. Quod si de facto mentiri voluissent, non dedissent obscura responsa, quibus in quoquoque eventu se eximere a mendacio possent. Et hoc est signum ignorantiae ipsorum.

Ad III. Somnia ex quinque generum varietate diversa assignantur; nimirum ex corporis dispositione, ex mentis sollicitudine, ex Diaboli illusionem, & boni Angeli revelatione, & ex Dei visione. Primum duo, docet S. Bonaventura dist. 7. q. 3., esse præsagia futurorum, quatenus illa sunt signa infirmitatis, alia sunt signa affectuum, vel passionum. At cætera non sunt signa de se, sed possunt ab extrinseco esse talia: unde humanæ cognitionis non sunt effectus.

Ad IV. Dæmones a Deo aliquando accipere, quæ vult Deus, ut hominibus, impiis quidem, & scelestis, revelent. Hoc do-

M m

cet

cet Augustinus lib. 2. de Genes. ad liter. c. 17. Dignatur enim Deus aliquando Dæmones alloqui, ut suæ justitiæ ministros, vel per se ipsum, vel per bonos Angelos; quod patet ex Job. 1. & 2., & ita eis aliqua manifestat, quæ sunt occulta hominibus, ut exequantur.

Dicimus II. Angelos non cognoscere naturæ viribus certo, & infallibiliter secreta cordium.

I. Probatur ex Scripturis. III. Reg. 8. *Tu solus nostri cor omnium filiorum hominum.* II. Paralipom. 6. *Tu enim solus nosti corda filiorum hominum.* Psal. 7. *Scrutans corda, & renes Deus.* Jerem. 17. *Pravum est cor omnium, & inscrutabile; quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes.* Ad Hebr. 4. *Discretor cogitationum, & intentionum cordis.* Si igitur solus Deus scrutator est cordium, non possunt Angeli naturæ viribus certo, & infallibiliter secreta cordium cognoscere.

II. Probatur ex Patribus. Origenes hom. 7. in Genes. *Verbi causa, propositum habeo martirium, non ex hoc dicere ad me Angelus poterit, quia nunc cognovi, quod tu times Deum. Deo enim soli cognitum est propositum mentis. Si vero accessero ad agones, protulero bonam confessionem, qua inferuntur, constanter cuncta suscepere; tunc potest dicere Angelus velut confirmans me, & corroborans: nunc cognovi, quod tu times Deum.* Hilarius in psal. 139. *Cogitationes cordis nosse non nostrum est, sed ejus, de quo dictum est: Scrutans corda, & renes Deus; ejus quoque, qui dixit: Sciens cogitationes eorum, quid cogitatis mala in cordibus vestris? Ille occultos omnes malignorum cordium sensus penetrabili, atque pervio aditu obeunte natura virtutis suæ contuetur.* Hieronymus in c. 9. Math. *Dominus videns cogitationes eorum, se Deum ostendit, qui possit cordis occulta cognoscere.* Ambrosius in c. 5. Lucæ: *Dominus salvos volens facere peccatores, & occultorum cognitione Deum se esse demonstrat.* Cyrillus 2. in Joan. *Hæc quoque dignitas, uti & cetera, quæ sunt in Christo, Deo competit; nec inest ulli rei creata. Soli enim vero Deo ipsam tribuit Psalmista, dicens: Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.* Chrysologus ser. 5. *Cape ejus divinitatis insignia, audi eum pectoris tui penetrasse secretum: aspice eum ad cogitationum tuarum latebras pervenisse. Intellige eum cordis tui tacita nudare consilia. Et ser. 94. Dum Pharisæi cordis patefecit arcanum, se ipsum fuisse totius Prophetiæ demonstrat authorem.*

III. Probatur Rationibus. I. Si Angeli cognoscerent secreta cordium, æque cognoscerent Angelorum, & hominum: ergo Angeli cogniti non possent sua servare secreta; hoc dicendum non est: ergo nec illud. II. Nos homines habemus jus ad servandam propriam famam, tam erga alios homines, quam erga Angelos; sed si Angeli secreta cordium cognoscerent, hos jus vanum nobis esset: ergo secreta cordium non cognoscunt. III. Nos omnes habemus perfectum dominium nostrorum actuum; non haberemus, si illos occultos Angeli cognoscerent; quia intuitive cognoscerent; cognoscere autem intuitive est possidere, dum de rebus spiritualibus agitur: ergo &c. IV. Nobilitas humanæ mentis talis est, ut soli Deo pateat, ut ait S. Thomas: ergo Angelis naturaliter non patet, ipsamet humana mente nolente.

Obstant I. Ex S. Gregorio lib. 18. moral. c. 27. *In beatitudine resurgentium perspicabilis alteri sicut ipse sibi; & cum unusquisque intellectus attenditur, simul conscientia penetratur.* Hinc infert: *Civitatem Beatorum allegorice vocari vitrum mundum.* Et post pauca: *Nunc autem corda nostra quandiu in hac vita sumus, quia ab altero in alterum videri non possunt, sed intra lutea vascula concluduntur.* II. Ex Beda lib. 2. in Job. c. 7. *Non enim quidquam affectuum suorum ad invicem latere spiritus potest; simplices enim creatura nullum habentes quasi obstaculum corpulentum, perspicua sibi sunt.* III. Augustinus testatur lib. 1. cont. Academicos c. 6., quendam Magum, Albericum nomine, cogitationes internas hominum prodidisse, & secreta cordium manifestasse; quod etiam de aliis Magis, & Energumenis confirmat Martinus Delrio lib. 4. disquis. magic. c. 2. q. 2. Sed nisi a Dæmonibus scire non poterant: ergo &c. IV. Angeli, sive boni, sive mali, comprehendunt essentiam animæ rationalis: ergo cognoscunt omnes modificationes ipsius; sed inter modificationes ipsius sunt secreta cordium: ergo hæc quoque cognoscunt.

Respondemus ad I. Verborum S. Gregorii sensum esse, quod animæ separatæ, atque etiam Angeli, non impediuntur, sicut homines, a corporum mole, quo minus alter alterius mentem assequatur; non autem affirmat, an infallibiliter, & certo, an vero per conjecturas, id ipsum cognoscant.

Ad II. eadem est responsio; ut ex ipsismet Be-

Beda verbis innotescit. Verum subdumus quoque ad maiorem rei explicationem; quod Spiritus, si sint boni, aliquando id percipiunt per revelationem; si vero sint mali, per conjecturas attingere pertentant. Unde ait Damascenus lib. 2. de fid. orthod. c. 3. de futuris contingentibus, quæ possunt non inepte secretis cordium applicari.

Ad III. Augustinus de conjecturali, non de infallibili cognitione intelligendus est. Idem enim ipse lib. de divinat. Dæmonum scripsit: *Angelos hominum dispositiones non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cum signa quadam exprimentur in corpore, tota facilitate perdiscere. Verum hoc ipsum deinde lib. 2. Retract. c. 30. explicavit: Rem dixi occultissimam audaciore asseveratione, quam debui; nam pervenire ista ad notitiam Dæmonum per nonnulla etiam experimenta compertum est: Sed utrum signa quadam dentur ex corpore cogitantium, illis sensibilia, nos autem latentia; an alia vi, & ea spiritali, ista cognoscant; aut difficillime potest ab hominibus, aut omnino non potest inveniri.*

Ad IV. dicitur, quod satis est ad comprehensionem animæ, quæ in Angelo supponitur, si Angelus cognoscat quæ necessario, & naturaliter ex substantia animæ sequuntur, non vero quæ libere; liberæ autem sunt cordium cogitationes; ac proinde non cognoscuntur ab Angelo, etiamsi animam comprehendat.

Dicimus III. Angelos naturæ viribus non cognoscere mysteria gratiæ; quæ non sunt penes modum tantum, sed etiam quoad substantiam, seu in entitate, supernaturalia.

I. Probatur ex Scripturis. I. ad Corinth. 2. *Quis hominum scit qua sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita & qua Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.* Sensus autem huiusmodi verborum est; neminem posse cognoscere, quæ pendent ex sola, & libera Dei voluntate, nisi Deus ipse tribuat. Subdit proinde Apostolus; spiritum mundi, hoc est spiritum creatum, ut interpretatur Theodoretus, non posse intelligere mysteria fidei, nisi Deus revelet; quod quoque de Angelis verificatur. *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus; sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis.* Nimirum, quæ credimus, Spiritu Dei revelante credimus, non vero spiritu mundi assequente intelligimus. Ad Ephes. 3. asserit Apostolus, sibi datam hanc

PAR. II.

esse gratiam, ut illuminaret, qua sit dispensatio sacramenti absconditi a seculo in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat Principatibus, & Potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Ignorabant ergo Principatus, & Potestates, quæ Paulus sciebat; quia quæ ipsi revelaverat Deus, illis non nota fecerat.

II. Probatur ex Patribus. Ambrosius in comment. ad I. ad Corinth. 2. *Sensum Dei nemo novit, nisi qui de Deo est spiritus Dei.* Inferiora enim non possunt superiorum scire consilium; neque creatura Creatoris sui dignoscere voluntatem. Nyssenus hom. 8. in Cant. *Etenim hæcenus simplicem, & uniusmodi potestatem Dei, & efficientiam intelligebant Angeli, qui una, & simplici Dei voluntate, ac solo verbo omnem illam conditarum rerum varietatem extitisse viderant. Varium autem illud, & multiplex genus sapientia, quod ex contrariis rebus invicem nexis, aptisque constat, per Ecclesiam manifeste cognoverant: Quomodo Verbum caro factum est, utpote quod vita cum morte miscetur; quomodo livore suo vulnera nostra persanat; quomodo crucis infirmitate vires hostis evertit; quemadmodum id, quod aspectabile non est, in carne manifestatur, ut qui captivos redimit idem ille, qui emptor est, & pretium; tum quemadmodum mortem sic obiit, ut a vita non recederet.* Anselmus ad Epist. Pauli: *Per Ecclesiam profecisse in cognitione huius sapientia etiam angelicos spiritus asserit; quia dum eam Christus vel per se, vel per Apostolos, institueret, plurima secreta didicerunt Angeli, quæ ignorabant.*

III. Probatur Rationibus. I. Nulla est proportio inter potentiam intellectivam angelicam, & mysteria gratiæ: ergo nequeunt hæc ab Angelis naturæ viribus cognosci. Probatur antecedens. Mysteria gratiæ sunt in ordine altiori, & superiori ad angelicam naturam; ergo nulla est proportio &c. Probatur antecedens. Sunt in ordine supernaturali; angelica vero natura, & potentia intellectiva, sunt in ordine naturali; ergo &c. II. Mysteria gratiæ pendent a Dei voluntate: ergo ab illis cognoscuntur, a quibus vult Deus, ut cognoscantur; sed hoc non est naturæ viribus cognosci: ergo naturæ viribus ab Angelis non cognoscuntur. III. Si Angeli cognoscerent mysteria gratiæ, vel ea cognoscerent per eorum species, quas ab ipsis exciperent, vel per eorum species, quas Deus ipsis infunderet: Non primum, quia improporcionatæ essent Angelis co-

M m 2 rum

rum species : Neque secundum , quia si Deus ipsis species infunderet , non naturæ viribus cognoscerent . IV. Myſteria gratiæ ſunt quidem credibilia , non autem ſcibilia : ergo ab Angelis ſciri naturaliter non poſſunt , quanvis poſſint ſupernaturaliter credi ; ſed quæ creduntur ſupernaturaliter revelationem ſupponunt : ergo myſteria gratiæ ab Angelis per revelationem cognoscuntur : ergo non viribus naturæ .

Objiciunt I. Dæmones cognoverunt Chriſtum eſſe Filium Dei ; ergo cognoverunt Incarnationis myſterium ; non cognoverunt per revelationem , neque per ſpeciem divinitus inditam : ergo naturæ viribus . II. Myſteria gratiæ ſunt ſupernaturalia quoad entitatem , non vero quoad cognoscibilitatem : ergo poſſunt ab Angelo cognosci , Probatuꝛ antecedens. Sunt ſupernaturalia quia nequeunt naturaliter fieri : ergo ſunt ſupernaturalia quoad entitatem , non vero quoad cognoscibilitatem . III. Myſteria gratiæ licet ſint entia ſupernaturalia , ſunt tamen entia creata ; ſed entia creata non ſunt ſupra activitatem intellectus angelici : ergo , &c. IV. S. Thomas 1. p. q. 64. ar. 1. ad 4. docet , Angelos a principio cognoviſſe myſterium regni Dei ; ait enim : *Myſterium regni Dei , quod eſt impletum per Chriſtum , omnes quidem Angeli a principio aliquo modo cognoverunt* ; ſed non cognoverunt per revelationem , nec per viſionem ; quia aliter Dæmones non cognoviſſent ; & nihilo minus S. Doctoz aſſerit , quod omnes Angeli cognoverunt ; ergo naturæ viribus cognoverunt .

Reſpondemus ad I. Dæmones ſuſpicatos fuiſſe , Chriſtum eſſe filium Dei , videntes mirabilia , quæ faciebat ; adeoque adulatoriæ illum filium Dei appellaiſſe ; ut ſcilicet aſſequerentur , an vere filius Dei eſſet . Hoc pacto ſacri Interpretes verba illa exponunt ; unde fit , quod Dæmones vere non cognoverunt , Chriſtum eſſe filium Dei . Auguſtinus de civit. Dei c. 21. hæc ad rem ſcribit de Dæmonibus : *Tantum eis innotuit , quantum voluit ; tantum autem voluit , quantum oportuit ; ſed ſic innotuit , non ſicut Angelis ſanctis , qui ejus ſecundum id , quod Dei Verbum eſt , participata æternitate perfruuntur ; ſed ſicut eis terrendis innotefcendum fuit , nimirum per quadam temporalia ſua virtutis effecta , & occultiffima ſigna præſentia , quæ Angelicis ſenſibus etiam malignorum ſpirituum potius , quam infirmitati hominum poſ-*

ſent eſſe coſpicua . Denique quando ea paululum ſupprimenda judicavit , & aliquando altius latuit , dubitavit de illo Dæmonum Princeps , eumque tentavit , an Chriſtus eſſet . Audiatur etiam S. Leo magnus ſer. de paſſion. de Chriſto Domino ſcribens : *Qui ut humanum genus vinculis mortifera pravicationis abſolveret , & ſervienti Diabolo potentiam ſuæ majeſtatis occulnit , & humilitatem noſtra infirmitatis objecit . Si enim crudelis , & ſuperbus inimicus conſilium miſericordia Dei noſſe potuiſſet , Judæorum animos manſuetudine potius temperare , quam injuſtis odiis ſtuduſſet accendere ; ne omnium captivorum amitteret ſervitutem , dum nihil ſibi debentis perſequitur libertatem .*

Ad II. dicimus , quod ens ſupernaturale quoad ſubſtantiam non dicitur tale præciſe per habitudinem ad cauſſam ; quia ſi hoc eſſet , nullum haberetur discrimen inter ens ſupernaturale quoad ſubſtantiam , & ens ſupernaturale quoad modum . Ens enim ſupernaturale quoad ſubſtantiam requirit cauſſam ſupernaturalem ratione propriæ entitatis , & ſemper , non vero ratione alicujus circumſtantiæ , & aliquando : unde eſt ipſi eſſentialis , & intrinſeca ad cauſſam ſupernaturalem , habitudo ; & per conſequens importat in ſui entitate ſupernaturalitatem pro omni reſpectu , & ratione ; & proinde pariter pro cognoscibilitate .

Ad III. Verum eſt , quod entia creata non ſunt ſupra activitatem intellectus angelici ſub ea ratione , ſub qua ſunt termini , & objecta intellectivæ facultatis finita , & limitata ; quia ſub hac ratione proportionem habent cum intellectu angelico finito , & limitato ; at ſub ratione , ſub qua ſunt ſupernaturalia , excedunt virtutem , & activitatem naturalis cujuſlibet intellectus ; unde cum illo proportionem non habent .

Ad IV. intelligendus eſt Doctoz Angelicus de imperfecta revelatione , quæ fuit aliquo modo facta Angelis a principio . Et hanc imperfectam revelationem factam fuiſſe omnibus Angelis a principio , docet S. Doctoz , & nos cum ipſo ſentimus . Perfectam vero revelationem Sanctis Angelis tantum fuiſſe factam docet 1. p. q. 57. ar. 5. verbis hiſce : *Ad primum ergo dicendum , quod de myſterio Incarnationis dupliciter contingit loqui . Uno modo in generali , & ſic omnibus revelatum eſt a principio ſuæ beatitudinis . Alio modo poſſumus loqui de myſterio Incarnationis quantum ad ſpec-*

speciales conditiones , & sic non omnes Angeli a principio de omnibus sunt edocti ; imo

quidam, etiam superiores Angeli, postmodum didicerunt .

DISSERTATIO CXLIIL.

*De Medio , quo Angeli propria objecta cognoscunt ;
& de Dotibus cognitionis ipsorum .*

Uæstio est inter Scholasticos, in quo Angeli propria objecta cognoscant? Et quidem est celebris præcipue inter Thomistas, & Scotistas ; verum & inter alios quoque , qui iisdem

in aliquo accedunt , in alio vero ab ipsis recedunt . Id , in quo cognoscunt Angeli objecta sua , est medium cognitionis ipsorum ; & hoc dicitur consistere , vel in ipsa substantia angelica , vel in speciebus , quæ fuerint a Deo Angelis infusæ , vel fuerint illis congenitæ . Scotus cum Suis ponit in speciebus ; S. Thomas cum Suis non sic ; alii vel huic , vel illi , subscribunt , varie quidem , prout varia sunt objecta , quæ ab Angelis cognoscuntur . Juxta varietatem pariter objectorum nos etiam nostrum sensum aperiemus .

Dicimus I. Angelos se ipsos citra ullam speciem intelligere . Probatum I. Non est opus specie , quando objectum est intelligibile , & est intime conjunctum intelligenti ; sed Angelus est objectum intelligibile , & est intime conjunctum sibi ipsi : ergo non eget specie , ut seipsum cognoscat . Major probatur . Species ponitur ut vicaria objecti : ergo supponit objectum absens , & distans : ergo quando objectum est præsens , non est opus specie ; sed quando est intime conjunctum intelligenti , est sibi intime præsens : ergo , &c. Minor probatione non indiget . II. Anima rationalis dum est soluta corpore , seipsam citra ullam speciem intelligit : ergo pariter Angelus . Consequentia sequitur , immo a fortiori sequitur . Antecedens probatur . Ideo anima corpori unita non intelligit seipsam intuitivè , quia corporis impedimentum non facit illam sibi intime præsentem : ergo quando in ejus separatione cessat impedimentum corporis , est sibi intime præsens : ergo dum est soluta corpore , seipsam citra ullam speciem intelligit . III. Species , in qua Angelus cognosceret seipsum , vel esset distincta ab Angelo , vel

indistincta : Si indistincta : ergo Angelus cognosceret seipsum in seipso : Si distincta : ergo Angelus non cognosceret seipsum intuitivè . Probatum hæc ultima consequentia . Species ponitur , ut conjungat objectum cum potentia ; sed species distincta sejungeret objectum a potentia in Angelo , quâ poneret distinctionem inter Angelum cognoscentem , & Angelum cognitum , qui est omnino idem : ergo faceret , ut Angelus non cognosceret seipsum intuitivè , sed abstractivè .

Dicimus II. Angelos cognoscere Deum in seipso immediate . I. probatur . Angeli Deum intuentur : ergo Deum in seipso immediate cognoscunt . Antecedens est certum ; consequentia probatur . Si cognoscerent in speciebus a Deo distinctis , cognoscerent non in seipso , sed in alio : ergo Deum non intuerentur , si Deum in seipso non cognoscerent immediate . II. Si pro specie intelligitur Dei manifestatio , quæ sit a Deo indistincta , adeoque etiam species a Deo sit indistincta , concedimus sane Angelos cognoscere Deum per speciem , at non in specie ; atqui hoc est cognoscere Deum in seipso : ergo &c. III. Potest etiam intelligi , quod Angelus in seipso cognoscat Deum , adeoque specie non egeat ad Deum cognoscendum . Et hoc pariter probatur , quia Angelus , quum sit Dei effectus , & quidem nobilior , cognoscendo seipsum , hoc ipso cognoscit suam causam ; & quo ipse nobilior est , eo perfectius suam causam cognoscit ; sed hoc fieri potest absque ulla specie : ergo in nullo casu Angelus indiget specie distincta , ut Deum cognoscat .

Dicimus III. Angelos cognoscere in seipsis multa alia , sine specierum adjutorio . I. probatur . Angelus intuetur seipsum : ergo in seipso videt ea omnia , cum quibus connexionem , aut relationem , habet ; sed hæc multa sunt : ergo multa alia in seipsis Angeli cognoscunt . Probatum prima

ma

ma consequentia. Quo perspicacior est cognitio, eo est intimior; sed perspicacior est in Angelis cognitio, quum sit intuitiva, quæ est perspicacior; ergo est intimior; sed non potest esse intimior, quia cognoscat connexiones, & relationes, quas habet res cognita cum aliis rebus: ergo si Angelus intuetur seipsum, in seipso videt ea omnia, cum quibus connexionem habet, aut relationem. II. Ex Sanctis Patribus habemus, Angelos non per creaturas, sed suæ naturæ vicinitate ad Deum, & ad Dei contemplationem, & in divinâ lucē omnia intueri; sed hoc non importat cognoscere per species, immo species omnino excludit: ergo &c. Major probatur ex Bernardo ser. 5. in Cant. Porro autem supercælestis Spiritus absque adjutorio corporis, & absque intuitu eorum, quæ per corpus sentiuntur, sola profecto suæ vicinitatē, ac vivacitate naturæ sufficit apprehendere summa, & intima penetrare. An non hoc Apostolus intellexit, qui cum diceret: Indivisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, adiecit protinus, a creatura mundi; nimirum, quoniam a creatura cæli non ita? Et ex Augustino lib. 11. de civit. Dei c. 11. Simul ut facti sunt, non ita tantum creati, ut quoquo modo viverent, sed etiam illuminati, ut sapienter, beateque viverent. III. Lumen divinum in Angelo præstat illud omne, quod communiter dicitur præstari per species infusas; sed est conformius menti Sanctorum Patrum dicere, cognitionem rerum universalium, & intelligibilium, Angelos habere non ab objectis, sed a Deo, vel a seipsis, lumine illo perfusus: ergo illud omne, quod per species infusas explicatur, congruentius per lumen hoc exponitur. Totum hoc manifestatur ab Augustino pluribus in locis, & præcipue lib. 11. de civit. Dei c. 10. Ut non inconvenienter dicatur sic illuminari animam incorpoream luce incorporea simplicis Sapientia Dei, sicut illuminatur aeris corpus luce corporea; & sicut aer tenebrescit ista luce desertus, ita tenebrescere animam sapientia luce privatam. Et lib. 2. de lib. arb. c. 12. Quapropter nullo modo negaveris immutabilem veritatem, hæc omnia, quæ incommutabiliter vera sunt, continentem, omnibus incommutabilia vera cernentibus tanquam miris modis secretum, & publicum lumen, præsto esse, ac se præbere communiter. Et ser. 8 de verb. Dom. Dic quia tu tibi lumen non es, ut multum oculus es. Quid prodest patens, & sanus oculus, si

lumen desit? Ergo dic a te tibi lumen non esse, & clama quod scriptum est: Tu illuminabis lucernam meam Domine.

Dicimus IV. Angelos cognoscere res particulares per species, quæ non sint realiter ab objectis distinctæ. Conclusio explicatur, & probatur a P. Magnano Philos. Nat. cap. 33. de Anima separata, n. 10. ubi sic discurret de anima, & consequenter de Angelo: „ Non existimo, species „ proprias objectorum illi infundi a Deo „ solo, quasi objectorum vice, agente; „ tum quia anima sine infusis potest cognoscere veritates omnes, quas ex una „ jam cognita colligere potest, ut dixi n. 7., „ tum etiam quia singularia prout occurrerint, ac de novo præsentia illi fuerint, „ potest immediate cognoscere accipiendo „ ab eis ipsis species proprias; prout occurrerint, inquam, quia id jam concipio „ ad eum modum, quo sensibilibus species „ proprie accipiuntur ab eis dum occurrunt, vel de novo existunt præsentialiter: Nec enim hætenus persuadere mihi „ potui deesse objectis intelligibilibus „ id, quod convenit sensibilibus; nimirum „ posse species sibi proprias in intellectum „ imprimere, quanvis nos non probe concipiamus modum, quo imprimunt; siquidem non esset bonum argumentum, quo „ cæcus negaret, aut omnino esse lucem, „ aut eam esse speciem &c. eo quod non „ potest ipse concipere lucem, aut modum, „ quo ea visioni servit: Nam hoc argumentum est, ut patet, negativum, adeoque „ nihil probat; aliunde vero positivum argumentum, quo id sufficienter probetur, „ hætenus non vidi: Imo ego pro mea „ sententia positivum habeo argumentum, „ quod scilicet phantasma corporeum animam materiale determinet, ut nemo „ negat, ad intelligendum; adeoque anima hoc ipso speciem ab objecto materiali „ accipiat ad intelligendum immaterialiter, quando unita est; & consequenter, „ ut inde colligere licet, similiter accipere „ potest, & multo facilius, ac nobilius, „ quando est separata. Et numer. 11. „ Profiteor sane, me non omnino scire „ modum, quo intelligibilia proprias sui „ species imprimunt intellectui; nec puto „ eum a mortali posse sciri per rationem „ naturalem; cum nullam hætenus ejus rei „ propriam speciem habere potuerimus, „ nec sit spes eam in posterum habendi, „ stantibus rebus ut sunt: tamen, ut dixi „ numero præcedenti, non dubito quin „ intelligibilia omnia, tum immaterialia, „ tum

„ cum corporea (quæ, etiam ipsa, sunt suo
 „ modo intelligibilia, idest intelligi, seu ab
 „ intellectu cognosci possunt, secundum
 „ quod sunt, & ut talia sunt) species sui
 „ proprias communicare possint, & de fa-
 „ cto communicent intellectui. Et quia
 „ in objectis materialibus respectu sensuum
 „ corporeorum, species cuique objecto
 „ propria non est aliud, quam actio ejus
 „ ipsi connaturalis, qua se facit sentiri a
 „ sensu, ex dictis c. 28. n. 10.; ideo cum
 „ proportionem, videri potest non multum
 „ alienum a vero, si dicatur, objecta intel-
 „ ligibilia agere etiam suo modo in intel-
 „ lectum; & ita eidem communicare pro-
 „ prias experimentales species sui ipsorum:
 „ Unde habes, ut dicebam num. 10., non
 „ esse necesse, ut a Deo infundantur spe-
 „ cies; imo neque id esse conveniens, quia
 „ ita infundere species esset, Deum agere
 „ loco, & vice objectorum, quod licet possit
 „ Deus, quatenus nihil ipsi est impossibile;
 „ tamen nec videtur conveniens, ut passim
 „ ita fiat, nec apparet in hoc ulla necessi-
 „ tas. „ Et n. 12., „ Et quanvis objecta corpo-
 „ rea, hoc ipso, quod corporea sunt, nullâ, ut
 „ alias dixi, actionem habeant, præter im-
 „ pulsus, motumque localem; & hunc non
 „ videantur ullatenus exercere posse imme-
 „ diate in intellectum, nempe in substan-
 „ tiam immaterialem, seu non impenetra-
 „ bilem; recte tamen conijcere licet, hanc
 „ ipsam pellendi, ac movendi actionem,
 „ objecti corporei talem esse, ut aliquo
 „ (licet nobis ignoto) modo afficiat intel-
 „ lectum; & ita se faciat ab eo intelligi.
 „ Neque hoc ita est a communi conceptu
 „ alienum, ut desint qui putent, Cacodæ-
 „ mones affligi quibusdam fumigationibus,
 „ etiam extra ipsas sacras exorcismi cære-
 „ monias; & hoc forte modo bene explica-
 „ retur per causam physicam igni mixtam,
 „ aut aliter inditam infernali (Deo specia-
 „ liter id agente, & ita ignem illum, ut di-
 „ citur, elevante, sicut cum proportionem
 „ græcanicus ignis est ignis elevatus ad ar-
 „ dendum in aquis) tormentum physicum
 „ Cacodæmonum. Sed quidquid sit de
 „ hoc; ego non video repugnantiam quo-
 „ minus possit res corporea intellectum
 „ actione quadam sua immediate excitare
 „ ad sui cognitionem, & ut est vox etiam
 „ communiter usitata, movere motu scili-
 „ cet intentionali, ut alias explicatum est;
 „ & aliunde video non levem in hoc pro-
 „ babilitatem, quam dixi: Unde in præsens
 „ mihi persuadeo, prorsus rem ita esse, ut
 „ scilicet quivis intellectus creatus ab obje-

„ ctis suis quibuslibet species ipsorum pro-
 „ prias accipiat modo cuique proprio; &
 „ sic ea non per accidens intelligat, sed per
 „ se. Vide Philos. sacram c. 2. prop. 4. a
 „ num. 80. „ Et num. 13. „ Præter autem
 „ assignatam illam, quam a num. 10. dixi
 „ probabilitatem; addo & modum, quo id
 „ possit non inconvenienter concipi. Cer-
 „ tum est, actionem, qua unum corpus
 „ agit in aliud, duo præstare, seu duos
 „ quasi formales effectus habere in passio;
 „ primus est, movere ipsum passum e suo
 „ loco, vel etiam in suo loco; alter est,
 „ ipsum passum delectare, vel affligere.
 „ Primum habet propter impenetrabilita-
 „ tem duorum ex dictis cap. 19. prop. 6. Se-
 „ cundum habet ratione naturalis conve-
 „ nientiae, vel disconvenientiae, qua fit
 „ formaliter, ut sit grata, vel injucunda
 „ passio. Cum itaque hoc modo actio cor-
 „ poreæ sit aliquid amplius quam motio lo-
 „ calis; quidni possit in passio pure immate-
 „ riali præstare id, cujus illud est per se
 „ capax, nimirum delectare, vel afflige-
 „ re, aut alio modo indifferenti afficere;
 „ quanvis in eodem non possit id, cujus il-
 „ lud ob suæ substantiæ omnino penetrabi-
 „ lis tenuitatem, est incapax, nimirum per
 „ loci ejus totalis aut partialis invasionem
 „ ipsum inde excludere? „ Et num. 14.
 „ Equidem cognoscere rem immediate non
 „ per accidens, sed per se, ut dicitur, est
 „ eam cognoscere per propriam speciem;
 „ quare cum actio connaturalis cujuslibet
 „ rei sensibilis sit propria ejus species, qua
 „ scilicet facit se ut talem sentiri ex dictis
 „ cap. 28. num. 10., consequens est a pari,
 „ ut quodlibet cognoscibile tunc immédia-
 „ te per se cognoscatur, quando cognosci-
 „ tur per sibi propriam & connaturalem
 „ actionem, qua scilicet facit se cognosci
 „ ut tale est. Et confirmatur, quia cujus-
 „ libet rei natura est esse principium sui
 „ proprii motus sive operationis: igitur
 „ qui probe cognoscet operationem, ea-
 „ dem opera, ac per eam quasi per identi-
 „ tatem objecti cognoscet ipsam naturam,
 „ sicuti est; præsertim quia ex prop. 6. cap. 6.
 „ constat, actio prout se tenet ex parte sui
 „ principii, non distinguitur ab eo, nisi
 „ nostro imperfecto & inadæquato concipiendi modo; sive, ut ibi dixi, meta-
 „ physice „.

Ex his P. Magnani verbis eruuntur rationes
 ad Conclusionem præbandam, & pariter
 responsiones ad argumenta, quæ oppo-
 nuntur. I. Igitur probatur. Objecta in-
 telligibilia per proprias actiones agunt in
 po-

potentias intellectivas, ut intelligantur; sed actiones istæ non sunt ab objectis distinctæ, & sunt species ipsorum, ut supponimus alibi probatum: ergo objecta intelligibilia per proprias species indistinctas ab Angelo concipiuntur. II. Objecta materialia possunt etiam per proprias actiones percipi a potentia intellectiva: ergo pariter per species indistinctas. Probatur antecedens. Si quæ esset repugnantia, esset quia materiale non potest agere in spirituale; sed hoc non obstat: ergo &c. Probatur minor. Phantasmata sunt materialia, & tamen agunt in intellectum, quando anima est corpori unita, ut materialia ab intellectu percipiantur: Similiter fumigationes materiales agunt in Cacodæmones, qui sunt puri Spiritus, extra exorcismos: ergo extra elevationem aliquando materiale agit in spirituale: ergo non est universaliter verum principium illud. III. Si implicat hoc fieri per motum physicum, non implicat fieri per motum intentionalem; atqui hic motus intentionalis non repugnat rei materiali: ergo non repugnat, ut per proprias actiones, quæ sint species indistinctæ, materialia ab intellectu angelico percipiantur. Probatur minor. Motus intentionalis est motus analogicus cum motu physico, qui potest quidem convenire rei materiali, quanvis a nobis concipi, & explicari non possit; ut patet in exemplis allatis phanasmatum, & fumigationum: ergo motus intentionalis non repugnat rei materiali. IV. Objectum materiale potest delectare, vel affligere potentiam spiritualem; sed hoc non potest facere nisi per motum, & hic motus non potest esse physicus: ergo datur motus iste, seu actio rei materialis in spirituale, qui quanvis non sit physicus, est tamen intentionalis, ad instar scilicet motus physici. Antecedens supponitur certum a P. Magnano, & a nobis, ut ab ipso, alibi probatum; consequentia sequitur; si enim materiale potest agere in potentiam spiritualem, prout volitiva est, potest etiam agere in eandem prout est intellectiva; & quemadmodum pro una non requiritur motus physicus, sed sufficit intentionalis, ita & pro alia.

Arguunt I. Quanvis species indistinctæ, explicatæ per actiones objectivas, faciant intelligi ab Angelis objecta præsentia, non possunt facere, ut pariter intelligant objecta absentia, sive præterita sint, sive futura: ergo ad hoc ut intelligant ista,

requiruntur species distinctæ, quæ sint vel Angelis congenitæ, vel a Deo infusæ.

II. Dum unus Angelus cognoscit alium Angelum, vel cognoscit per speciem, vel in se ipso; non per speciem; quia si est Angelus superior, non est commensuratus inferiori, adeoque non potest ipsi propriam exhibere speciem; si vero est Angelus inferior, quia non est æque immaterialis cum superiori, nec quoque propriam exhibebit speciem: ergo cognoscitur per speciem vel congenitam, vel infusam; quia in se ipso cognosci non potest.

III. Modus agendi rei materialis est sensibilis: ergo non habet proportionem cum potentia, quæ non dependet a sensu, quemadmodum est intellectus Angelicus. IV. Ex P. Magnano cit. loc. n. 17. modus intelligendi animæ separatæ non est univoce idem cum modo intelligendi Angelorum: ergo non valet argumentum ab anima separata ad Angelum; sed nos usque modo loquuti fuimus de modo intelligendi Angelorum per comparisonem ad modum agendi animæ separatæ: ergo non bene loquuti fuimus.

Respondemus ad I. quod si objecta illa, quæ non sunt præsentia, fuerunt aliquando cognita ab Angelis, & tunc cognoscunt illa per species expressas, quæ non sunt distinctæ realiter ab ipsis; vel non fuerunt alias cognita, & tunc cognoscuntur per lumen, inditum a Deo ipsis; ut in tertia conclusione diximus.

Ad II. Unus Angelus cognoscit alterum, per speciem alterius, ab hoc altero indistinctam; hoc est per actionem objectivam ipsius, per quam agit in potentiam cognoscitivam Angeli intelligentis. Et in hoc nil aliud necesse est, quam quod Angelus, qui cognoscitur, sit intelligibilis, & Angelus, qui cognoscit, sit intellectivus; ut dictum est.

Ad III. Utique modus agendi rei materialis est sensibilis, sed quia habet aliquam analogiam cum modo agendi rei immaterialis in ordine ad intellectivam potentiam; ideo per hanc analogiam modus ille habet rationem aliquam, ut res illa materialis ab intellectiva potentia intelligatur. Quinam proprie sit hic modus, nemo hætenus explicavit; sicut nec explicari potest, quomodo phantasma agat in intellectum, & nihilominus agit; quomodo fumigationes torqueant Cacodæmones, & tamen torquent; unde sicut non negantur isti modi, quanvis non explicentur, ita nec negari debet hic alius, li-

cc

tet explicari non possit :

Ad IV. Magnanus explicet Magnanum ;
cujus hæc sunt verba citato loco . „ Mo-
„ dum intelligendi animæ separatæ non-
„ existimo esse prorsus univoce eundem-
„ cum Angelorum intelligendi modo, quan-
„ vis uterque pariter sit immaterialis, & in-
„ tellectualis ; imo nec existimo , Angelos
„ novem Ordinum habere omnes univoce
„ eundem intelligendi modum ; sed puto
„ eos saltem in singulis choris habere suum
„ sibi proprium ab aliis diversum . Ratio ,
„ quæ me movet, est, quia & hi Angeli, &
„ anima, habent suum sibi proprium speci-
„ ficum essendi modum , alii ab aliis di-
„ versum ; at modo essendi proportionatur
„ modus operandi : ergo secundum speci-
„ ficam diversitatem modi essendi erit di-
„ versitas specifica modi operandi. Et con-
„ firmatur minor , quia natura est princi-
„ pium operationis ; adeoque talis natura
„ (talis, inquam , secundum modum talem
„ essendi) erit principium talis operatio-
„ nis , seu talis modi operandi : ergo licet
„ genericæ sit idem modus cognoscendi ,
„ sive intelligendi immaterialiter, commu-
„ nis animæ separatæ, Angelisque omnibus ;
„ tamen non est idem specificæ, &c. „ Con-
„ veniunt igitur Anima separata, & Ange-
„ li, in eo, quod utrique immaterialiter in-
„ telligant ; & hoc nobis sufficit , ut salve-
„ mus comparationem a nobis factam inter
„ animam separatam, & Angelos : Et quan-
„ vis disconveniant in modo agendi, seu in
„ modo intelligendi specifico ; hoc nihil
„ obstat comparationi a nobis factæ , in
„ qua non de hoc, vel tali modo intelligen-
„ di , sed de modo intelligendi genericæ
„ loquuti fuimus .

Devenientes modo ad enumerandas dores
cognitionis Angelorum, sic progredimur.
Prima est, ut cognitio Angelorum sit sem-
per in actu respectu objectorum, quæ vi-
dent in Verbo ; non sit vero semper in
actu objectorum, quæ vident extra Ver-
bum . Ratio primi dicti est , quia quum
cessare non possint a visione Verbi , nec
pariter cessare possint a visione objecto-
rum, quæ in Verbo vident. Et sicut quia
cessare non possunt a visione Verbi , co-
gnitio Verbi est semper in actu ; ita
etiam , quia non possunt cessare a visio-
ne objectorum , quæ vident in Verbo ,
cognitio respectu horum objectorum est
similiter semper in actu . Ratio secundi
dicti est : quia cessare possunt a cognitio-
ne horum objectorum ; & in hoc distin-
guitur cognitio Angelorum a cognitione

PAR. II.

Dei , quia Deus quæ videt semper videt,
unde semper in actu fertur ad quodcum-
que objectum ; non sic vero Angeli , qui
non semper cognoscunt eadem objecta ,
& ideo non semper in actu fertur ad illa ;
& per consequens cognitio ipsorum re-
spectu ad hæc objecta non est semper in
actu .

Secunda dos cognitionis Angelorum est, ut
atingat plura simul, at non omnia ; scili-
cet videat simul omnia individua Leonis
e.g., at non simul etiam omnia individua
bovis ; & ratio est, quia omnia individua
leonis continentur in idea leonis , non
vero in eadem idea continentur indivi-
dua bovis. Unde videns Angelus in Ver-
bo simul ideam leonis, videt omnia indi-
vidua leonis, & non videt individua bo-
vis ; videns deinde pariter in Verbo si-
mul ideam bovis , videt quidem omnia
individua bovis, at non videt simul in ea
omnia individua leonis .

Tertia dos est , ut non sit cognitio Angelo-
rum discursiva pro objectis, quæ natu-
raliter cognoscunt ; sit vero discursiva
pro objectis, quæ naturaliter non cognos-
cunt . Hoc pacto conciliantur sententia
Scoti , qui vult , Angelos discurrere , &
S. Thomæ , qui docet, non discurrere .
Ratio prioris est ; quia cognitio Angelo-
rum in iis, quæ naturaliter cognoscunt ,
est comprehensiva : ergo non est discursi-
va ; discursus enim procedit de noto ad
ignotum ; comprehensio vero ita cognos-
cit uno actu , ut nihil lateat cognoscentem .
Ratio posterioris est ; quia Angeli
cognoscunt secreta cordium, & futura li-
bera, per conjecturas , ut diximus : ergo
per illationes .

Quarta dos est , quod cognitio Angelorum
non potest esse falsa, nec respectu eorum,
quæ naturaliter cognoscunt, nec respectu
eorum, quæ cognoscunt supernaturaliter ;
non sic autem cognitio malorum Ange-
lorum . Ratio est pro primo, quia Angeli
quæ naturaliter cognoscunt, comprehen-
sive cognoscunt : ergo ipsorum cognitio
non potest esse falsa . Ratio pro secundo,
quia quæ cognoscunt supernaturaliter ,
cognoscunt per revelationem divinam ;
sed revelationi divinæ non potest subesse
falsum : ergo &c. Ratio pro tertio , quia
cognitio malorum Angelorum est inor-
dinata , adeoque judicant de naturalibus
absque respectu ad supernaturalia ; & ideo
est falsa . Sic enim judicabant Christum
non esse Deum, & similia .

Quinta dos est , ut sit matutina, & vesperti-
na .

N n

na .

na. Matutina cognitio Angelorum est quando vident objecta in Verbo; vespertina est quando vident objecta in seipsis. Mane, & vespere faciunt unum diem; mane tamen dies est clarior, quam vespere: Sic eadem cognitio Angelorum respectu unius objecti, est clarior, quando est matutina, hoc est vident Angeli objectum illud in Verbo; minus clara est, quando est vespertina, scilicet vident idem objectum in seipso. Hoc docet Augustinus in lib. 4. de Genesi ad litteram, cap. 24., & communiter a Theologis omnibus admittitur. Hoc autem, ut patet, dici non potest de malis Angelis, qui Dei visione privantur.

Obstant I. Auctor libri de divinis nominibus, qui dicitur S. Dionysius Areopagita c. 7. de Angelis hæc docet: *Simplices, & beatas intelligentias non indivisibilibus aut divisibilibus, sive sensibus, sive verbis & rationibus divinam colligere scientiam.* De Anima vero sic loquitur: *Per divinam item sapientiam, & anima ratiocinandi vim habent discursione, & longo habitu ad rerum veritatem adnitescentes, atque in eo singularibus illis Spiritibus inferiores: ergo per ipsum Animæ sunt discursivæ, non sic vero Angeli.* II. ex S. Bernardo ser. 5. in Cantic. habetur, quod Angeli non cognoscunt spiritualia ex corporalibus, sicuti cognoscimus nos; *sed sola sua virtute ac vivacitate natura summa, & infima penetrant: ergo non discurrunt.* III. Angelicus intellectus distinguitur ab intellectu humano per hoc, quod ille simplici intuitu veritatem assequitur, hic vero per discursum; unde ille nominatur intelligentia, hic vero rationalis dicitur.

Respondemus ad I. verba illa intelligi de scientia divinorum, quam Angeli utique per discursum non habent, sed per simplicem intuitum, in quo consistit visio Dei intuitiva. Posteriora vero verba innuunt maiorem facilitatem, perspicuitatem, ac felicitatem, quam Angeli habent in cognitione objectorum, illa, quam habent animæ in eorundem perceptione.

Ad II. dicitur S. Bernardum in eodem loco explicare seipsum. Docet enim: *Eo ille caelestium habitator ingenita subtilitate, ac sublimitate sua, omni velocitate facilitateque pertingit.* Quibus verbis intendit, laborem, quem nos patimur in cognitione objectorum, obscuritatem, tarditatem, demissionem quoque, cœlestes illos habitatores non subire; quia velocitate, subtilitate, ac sublimitate, & facilitate discurrunt.

Ad III. negatur Assumptum, non enim per hoc Angeli ab animabus rationalibus distinguuntur, sed per aliud, quod non est modo assignare. Cæterum aliqui Angeli etiam inter se distinguuntur specie, & tamen in Adversariorum sententia omnes non sunt discursivi: ergo pariter Angeli, & homines distinguuntur, etsi omnes sint discursivi. Ulterius, Homines circa objecta omnia discurrunt, quia comprehensionem non habent; Angeli vero, quia de objectis, quæ naturaliter cognoscunt, comprehensionem habent, de iisdem non discurrunt. Denique nominantur Angeli Intelligentiæ, quia plura sunt, quæ cognoscunt per simplicem intelligentiam, quam per discursum; animæ vero dicuntur rationales, quia fere omnia per discursum assequuntur.

DISSERTATIO CXLIV.

De Voluntate Angelorum, & de præcipuo ejus actu, qui est Amor; an sit in Angelis, & qualis, & ad quæ objecta se extendat?

SSÉ voluntatem in Angelis Scripturæ docent, Patres prædicant, Rationes demonstrant. In I. Petri c. 1. legimus: *In quem desiderant Angeli prospicere;* desiderium est voluntatis actus. In II. Petri c. 2.

Deus Angelis peccatoribus non pepercit; peccatum nequit esse, nisi sit voluntarium. Origenes lib. 4. contra Celsum scribit: *Novimus Angelos tanto præstantiores esse hominibus, ut homines perfectionem adepti aquantur Angelis.* Et quidem hæc est perfectio moralis, quæ non accipitur, sed acqui-

acquiritur; perfectio autem moralis, quæ consistit in virtutum exercitio, sine voluntate esse non potest. Basilius de Spir. Sanct. c. 16. *Throni, & Dominationes, Principatus, & Potestates, quomodo beatam illam vixissent vitam, nisi semper viderent vultum Patris, qui in cælis est.* Adæquata autem beatitudo nequit sine voluntate dari. Hieronymus lib. 2. adv. Jovinian. c. 15. agnoscit in Angelis, & merita, & meritorum diversitatem, quæ nequeunt sine voluntate esse: *Quare in regno cælorum Archangeli sunt, Angeli, Throni, Dominationes, Potestates, Cherubim, & Seraphim, & omne nomen, quod nominatur non solum in præsentī seculo, sed etiam in futuro? Sine causa diversitas nominum est, ubi non est diversitas meritorum.* Fulgentius de fide ad Petrum c. 3. *Sed hoc ipsum, quod ab eo statu beatitudinis, in quo sunt, mutari in deterius nullatenus possunt, non eis naturaliter insitum, sed postquam creati sunt, gratiæ divinæ largitate collatum: Si enim Angeli naturaliter incommutabiles fierent, nunquam de eorum consortio Diabolus, & ejus Angeli eecidissent.* Rationes vero sunt, & quia si Angelus voluntatem non haberet, non esset capax beatitudinis, non fuisset capax peccandi, non esset anima rationali præstantior, intellectivam potentiam otiosam, & inertem haberet; & alia hujus generis, quæ ex dictis a nobis concedi nullatenus in Angelis possunt, & tamen legitimæ illationis vi optime sequerentur.

Actus autem voluntatis varii enumerantur in Angelis, at quidam in eis admittuntur proprie, quidam vero improprie, & metaphorice. Auctor libri de divinis nominibus c. 4. tribuit Dæmonibus iram a ratione averfam, vel furorem irrationabilem, & cupiditatem amentem; sed a S. Thoma 1. p. q. 59. ar. 4. ad 1. explicatur, quod intelligendus sit metaphorice, sicuti intelliguntur Scripturæ, & Patres, quando Deo iram, cupiditatem, & furorem tribuunt; propter scilicet similitudinem effectus. Et re vera, quum voluntas in Angelis sit diversa, & perfectior voluntate hominis, nec habeat sensum neque internum, neque externum; sequitur, quod sit voluntas pure spiritalis, absque scilicet sensitivi appetitus consortio; & per consequens absque parte irascibili, & concupiscibili; ut post Angelicum Doctorem docet Cachernus trac. 3. de Angelis c. 4.

Amor vero, qui nemine negante est præcipuus.

PAR. II.

voluntatis effectus, rationalis quidem, non vero sensitivus, videndum hic est, an detur in Angelis? Et quæ sit hic amor? Et ad quæ se extendat objecta?

Dicimus I. Dari in Angelis amorem.

I. Probatur ex Scripturis. Lucæ 15. 10. *Gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore penitentiam agente.* I. Petri 1. 12. *Spiritu Sancto missa de cælo, in quem desiderant Angeli prospicere.* Primis verbis indicatur amor complacentiæ in Angelis, qui habetur per objectum præsens; secundis vero amor desiderii, qui habetur per objectum absens; non quod vere objectum beatificum sit absens, sed quod Angeli ita eo fruuntur, ut nunquam satientur: unde mirabiliter eodem tempore fruuntur, & desiderant. Matth. 18. 10. *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis; dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est.* Videre autem in hoc loco, per Augustinum, mox afferendum, idem est, ac perfrui.

II. Probatur ex Patribus. Augustinus lib. 4. de Genesi ad literam c. 24. *Cum sancti Angeli, quibus post resurrectionem conquabimur, si viam, quæ nobis Christus factus est, usque in finem tenuerimus, semper videant faciem Dei, Verboque ejus unigenito Filio, sicut Patri aequalis est, perfruantur &c.* Prosper lib. 1. de vita contemplativa c. 3. *Voluntatis sanctorum Angelorum fuit, quod malis sponte cadentibus, ipsi in sua dignitate manserunt; & divino iustoque judicio altum est, ut quæ fuit cum Deo suo manendi voluntas, fieret permanendi voluntaria felixque necessitas. Ea ideo quia nec peccaverant unquam, nec peccare jam possunt; illius contemplativa vita semel facti participes, inexplebiliter auctorem beatitudinis suæ conspiciunt, ac morita suæ stabilitatis in æternum felices effecti, de suæ permansione securi sunt. Qui summum solidumque gaudium, quo insatiabiliter perfruantur, de divina contemplatione percipiunt, ac Deo suo insatigabiliter & amanter inserviunt, ita perfecte beati, ut nec cupiant beatiores fieri ultra, nec valeant.* Fulgentius de fide ad Petrum c. 3. *Il, qui depravati non sunt, licet illius dono, a quo, cum non essent facti sunt, indefessa, & in quantum creatura angelica gratis datum est, perfecta dilectione, contemplatione, atque exultatione, multitudinem dulcedinis Domini incessabiliter sentiant &c.*

III. Probatur Rationibus. I. Ex probatis est in Angelis intellectus, quo cognoscunt

N n 2

scunt

scunt bonum; est voluntas, qua feruntur in bonum: ergo est amor, complacentia, quidem, si sit præsens, & desiderii, si sit absens. II. Bonum, quo perfectius cognoscitur ab intellectu, eo intensius amatur a voluntate; sed in Angelis est perfectior cognitio, quam in hominibus: ergo est intensior amor, quam in hominibus. III. Angeli boni vident Deum intuitively; sed videre Deum intuitively importat beatitudinem formalem in vidente; & beatitudo formalis saltem adæquate dicit etiam fruitionem in voluntate: ergo Angeli boni ex quo Deum intuitively vident, Deo etiam perfruuntur: ergo in Deum amore fructivo feruntur. IV. Pœna est cognoscere objectum amabile, & illud non amare; sed Angeli boni non mereantur hanc pœnam: ergo si objectum amabile cognoscunt, illud etiam amant.

Dicimus II. Amorem Angelorum non esse naturaliter immutabilem.

I. Probatur ex Patribus. Augustinus lib. 22. de civit. Dei c. 1. *Casum Angelorum voluntarium iustissima pœna sempiterna infelicitatis abstrinxit; atque in eo summa permanentibus ceteris, ut de sua sine fine per mansionem essent, tanquam præmium ipsius permanentis dedit.* Fulgentius de fide ad Pœnam c. 23. *Hoc ipsum quod ab illa statu beatitudinis, in quo sunt, mutari deterius nullatenus possunt, non est eis naturaliter insitum; sed postquam creati sunt, gratia divina largitate collatum.* Isidorus lib. 1. de summo bono c. 12. *Gratia dicimus, non natura esse immutabiles Angelos. Nam si natura immutabiles essent, Diabolus non utique cecidisset.* Bucherius lib. 1. in Genes. *Qui quidem dum sunt mutabiles natura, facit tamen eos immutabiles atque incorruptos gratia sempiterna.*

II. Probatur Rationibus. I. Angeli mali antequam caderent, amabant Deum, postquam ceciderunt, amplius non amaverunt: ergo ex amantibus Deum facti sunt non amantes: ergo mutatus fuit ipsorum amor. II. Dæmones antequam suspicionem haberent de Christo, an esset filius Dei, volebant ejus mortem; postquam vero dubitare cœperunt de illo, ejus mortem potius impediabant: ergo mutata fuit eorum voluntas. III. Si amor Dei in Angelis bonis esset naturaliter immutabilis, adscribi deberet ipsorum naturæ, & non gratiæ; sed gratiæ adscribendus est, & non naturæ Angelorum: ergo non est naturaliter immutabilis. Major est cer-

ta, quia ipsorum natura semper est eadem, adeoque semper idem debuisset esse amor. Minor est doctrina Patrum, quam paulo antè attulimus.

Dicimus III. Amorem Angelorum habere pro objecto Deum, seipsos, & creaturas, quæ mente sunt præditæ; at non eodem amore hæc objecta prosequi. Quatuor habet partes Conclusio.

I. Pars probatur. I. Deus, quia est summum bonum, est primum amabile; & voluntas Angelorum, quia non habet impedimenta sensuum, & habet intellectum, majori lumine præditum, quam sit intellectus hominum, majori pondere fertur in summum bonum, & primum amabile, quam hominum voluntas: ergo amor Angelorum habet pro objecto Deum.

II. Amare objectum aliquod est velle ei bonum; sed Angeli, quia voluntate sunt præditi, volunt Deo bonum: ergo Deum amant. Probatur minor. Volunt Deo summum honorem, & summam gloriam: ergo volunt Deo bonum.

II. Pars probatur. I. Angeli volunt bonum sibi: ergo seipsos amant. Probatur antecedens. Volunt sibi pacem, quam non assequuntur, nisi per finis ultimi assequutionem; volunt insuper conservationem sui; ut Deum in æternum laudent, & honorent; volunt beatificam visionem, per quam Deo indeficienter consequuntur: ergo volunt bonum sibi. II. Ex quo amant Deum, amant pariter Angeli seipsos, ut opera Dei, ut instrumenta Deum laudantia, ut ministros exequutores ordinationum Dei: ergo vere ipsorum amor pro objecto seipsos habet.

III. Pars probatur. I. Omnes creaturæ, quæ mente sunt præditæ, ordinantur ad Deum, & capaces sunt possessionis Dei, ut finis ultimi, propter quem creatæ sunt: ergo ab Angelis amantur. Probatur consequentia. Amant Angeli hæc in seipsis, ut probatum est: ergo amant pariter in aliis creaturis mente præditis. II. Si per ordinem ad Deum Angeli amant seipsos, ut opera Dei, instrumenta Dei, ministros Dei; amant etiam, proportionem data; creaturas mente præditas, quæ sunt quæque opera Dei, instrumenta Dei &c.

IV. Pars probatur. I. Angeli recte, & ordinate amant: ergo magis, & minus diligunt, quæ magis, & minus diligenda sunt; sed magis diligendus est Deus, quam quælibet creatura mente prædita: ergo magis diligunt Deum Angeli, quam quælibet creaturam, quæ mente sit prædita.

II. An-

II. Angeli Deū diligunt propter se ipsum, creaturas vero in ordine ad Deum: sed diversus est amor, quo aliquod objectum propter se ipsum diligitur, & amor, quo diligitur objectum in ordine ad alium: ergo non eodem amore Angeli objecta sua prosequuntur. III. Amor, quo Angelus diligit Deum, ut auctorem naturæ, super omnia, non est amor naturalis; naturalis vero est amor, quo diligit se ipsum, vel alias creaturas mente præditas: ergo non est idem amor. Probatur antecedens. Amor Dei super omnia, etiam ut auctoris naturæ, ex Augustino, est amor castus; sed ex eodem Augustino amor castus est charitas: ergo &c.

Arguunt I. Tunc effet mutabilis amor Angelorum, quando in ipsis remaneret post electionem factam indifferentia iudicii circa objectum electum; sed non remanet indifferentia iudicii: ergo est immutabilis amor ipsorum. Probatur minor. Quia perfectus est intellectus Angelorum, ideo unico instanti videt rationes omnes, quæ ipsum movent vel ad amandum, vel ad non amandum; sed hoc dicit non remanere post electionem indifferentiam iudicii: ergo &c. II. S. Thomas 1. p. q. 64. ar. 2. manifeste nostræ Conclusioni opponitur; docet enim: *Differt apprehensio Angeli ab apprehensione hominis in hoc, quod Angelus apprehendit immobiliter per intellectum, sicut & nos immobiliter apprehendimus prima principia, quorum est intellectus: Homo vero per rationem apprehendit mobiliter, discurrendo de uno ad aliud, habens viam procedendi ad utrumque oppositorum. Unde & voluntas hominis adhæret alicui mobiliter, quasi potens etiam ab eo discedere, & contrario adharere: Voluntas autem Angeli adhæret fixe, & immobiliter; & ideo si consideretur ante adhesionem, potest libere adharere & huic, & opposito, in his scilicet, quæ non naturaliter vult.* III. S. Damascenus lib. 2. c. 5. docet: *Minime capax penitentia, quoniam corporis est expertus. Nam homo propter corporis imbecillitatem penitentiam est consecutus: ergo vere Angeli sunt immutabiles, quia corporis sunt expertes.* IV. Posita nostra sententia verificaretur error Origenis, qui, referente S. Thoma 1. p. q. 64. ar. 2., asseruit, voluntatem Dæmonum ob libertatem arbitrii non ita esse obstinatum in malo, quin converti possit per penitentiam, & beatitudine frui; & contra, bonos Angelos posse flecti in malum, & ita damnari; sed hic error ab eodem Angeli-

co, & ab omnibus Theologis communiter expungitur: ergo &c.

Respondemus ad I. cum Juenino, quod quanvis Angelus suo intellectu perfecto debeat omnes rationes, propter quas objectum debeat vel amari, vel odio haberi; & licet rationes illæ remaneant in intellectu etiam post factam electionem; attamen ubi Angelus elegit objectum aliquod propter hanc, vel illam rationem, adhuc in apprehensione habet rationes alias, propter quas idem objectum potest post electionem deserere; & hoc quidem si objectum illud sit ex numero objectorum, quæ non sunt ultimus finis, aut cum eo necessariam connexionem non habeant. Cum huiusmodi enim objectis, propter impeccabilitatem, quam habent, ratione visionis beatificæ, adhærere semper debent, & discedere ab iisdem sine peccato non possent. Caterum impeccabilitas illa extrinseca est Angelis, quum proveniat a beatifica visione, quæ pariter est illis extrinsecus proveniens.

Ad II. dicimus, Angelicum Doctorem loqui de objecto, quod vel est ultimus finis, vel cum eo necessariam connexionem habet; & hoc quidem objectum Angelus apprehendit immobiliter; non vero loqui de aliis objectis, quæ rationem ultimi finis non habent, nec cum eo important necessariam connexionem. Et ad hoc dicendum de S. Thomæ mente ex eo movemur, quia idem docet, Angelos sanctos consequutos fuisse beatitudinis præmium per primum suæ voluntatis actum; malos vero etiam per primum suæ voluntatis actum æternam damnationem recepisse. Unde quando loquitur S. Doctor, Angelos bonos, & malos, apprehendere immobiliter objectum, & illi immobiliter adhærere, intelligendus est de objecto, per quod boni Angeli effecti sunt beati, illud amando, & de peccato, per quod Angeli mali facti sunt reprobi, & in æternam infelices, illud prosequendo.

Ad III. Du-Hamel occurrit dicendo, illa Damasceni verba non eo pertinere, ut Angeli a proposito dimoveri non possint, sed ut ostendat destitutos divina gratia, quia corpore carentes, gravius quam homines peccaverunt. Caterum Angelos esse corporis expertes facit, ut ferantur velocius in id, quod elegerint, quia corporis pondere non retardantur; non vero importat, quod consilium mutare non possint. Et pro hac sua responsione roboranda

boranda eundem affert Damascenum dicentem: *Difficulus in malum mobiles, sed non immobiles; nunc vero & immobiles, non natura, sed gratia, & adhesionem ad id, quod solum bonum est.* Quid clarius?

Ad IV. Quum Origenis error fuerit circa objectum, quod est ultimus finis, vel cum eo necessariam connexionem habens, nihil habet cum nostra sententia commune. Utrique nos admittimus cum Theologis omnibus, immo cum omnibus Catholicis, nec bonos Angelos posse mutari a Dei amore, nec malos ab amore peccati, sed illos in suæ dilectionis præmium, hos vero in suæ aversionis pœnam; unde plane Origeni adversamur, ejusque errori contradicimus; ut nuper cum Dama-

sceno dicebatur. At sententia nostra intelligenda est de objectis, quæ nec sunt ultimus finis, nec cum eo necessariam connexionem habent; circa quæ volumus, nec bonos, nec malos Angelos ita immobiliter ferri, ut mutari omnino non possint. Dissertationem denique concludimus verbis Gregorii Papæ lib. 5. Moral. c. 28., & lib. 25. c. 4. *Natura Angelica, etsi contemplationi Authoris inhærendo in statu suo immobiliter permaneat, eo ipso tamen quo creatura est, in semetipsa vicissitudinem mutabilitatis habet.* Eadem habent Faustinus cont. Arianos scribens t. 4. biblior. PP. p. 670., Nyssenus, Maximus, alique Patres apud Petavium lib. 1. de Angelis c. 11.

DISSERTATIO CXLV.

De Loquutione Angelorum; qui sint contra ipsam Hæreticorum errores, & quæ Scholasticorum circa eandem explicationes? Veritas contra primos defenditur, & probabilior sententia inter secundos eligitur.

NGELORUM loquutionem Petavius lib. 1. de Angelis c. 12. n. 1. describit, dicens, quod sit intelligentis naturæ cogitatio ad notitiam alterius certo indicio perducta. Uni-

versim vero loquutio est interna cogitatio per aliquod signum alteri manifestata. Unde hæc intercedit differentia inter loquutionem Angelorum, & hominum; quod hæc per signum sit, signum quidem materiale, & corporeum, quale est motus linguæ &c.; illa vero sit per certum indicium, quod potest esse, immo debet esse, spirituale, quale est directio voluntatis Angeli, qua vult aliis suas cogitationes, vel suas affectiones, manifestare; vel quid aliud spirituale, secundum varios Theologorum explicandi modos, ut mox dicemus. Interim audiat S. Gregorius Papa lib. 2. Moral. c. 9. *Aliter Deus loquitur ad Angelos, aliter Angeli ad Deum; aliter Deus ad Sanctorum animas, aliter Sanctorum anima ad Deum; aliter Deus ad Diabolum, aliter Diabolus ad Deum.* Nam quia spiritali naturæ ex corporea appositione nihil obstat, loquitur Deus

ad Angelos sanctos eo ipso, quo eorum cordibus occulta sua invisibilia ostendit; ut quid agere debeant, in ipsa contemplatione veritatis legant; ut velut quadam præcepta vocis sint ipsa gaudia contemplationis. Quasi enim accedentibus dicitur, quod videntibus inspiratur. . . . Deus ergo Angelis loquitur, cum eis voluntas ejus intima videnda manifestatur. Angeli autem loquuntur Domina cum per hoc, quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt. Et cap. 6. *Animarum verba ipsa sunt desideria; nam si desiderium sermo non esset, Propheta non diceret: Desiderium cordis eorum audivit auris tua.* Modo quicquid male feriat homines effinxerunt circa vel contra Angelorum loquutionem afferre nobis incubit; ut deinde proposito ordine procedentes, quicquid Scholastici Theologi excogitare conati sunt, expendemus.

Primo se objicit nobis Theodorus Mopsuestenus, qui sensibilem loquutionem quandam non solum Angelis, verum etiam Deo visus est adscribere. Tribuitur hic error Theodoro a Philopono lib. 1. de opificio mundi c. 22. De Deo quidem dicebat, quod quando primo creavit res, non usus est

est voce, quia nullum audientem habebat, unde illas sola voluntate creavit; quando vero Angelos audientes habuit, in creatione aliarum rerum usus est voce. Hæc sunt Theodori verba apud Philoponum cit. loc. *In principio creavit Deus calum, & terram, quoniam sola voluntate illos condidit, sine ulla voce, eo quod nullus existeret, quem ex ejus voce discere aliquid oporteret. In cæteris præcessisse vocem aliquam indicat. Cum enim jam essent illa, qua creatorem suum, cujus non est aspectabilis substantia, discere deberent, tunc vox secundum Dei placitum antecedebat; vocem opus suum sequebatur. Disciplina porro hæc erat substantiis ratione præditis, & sub aspectum minime cadentibus, ab eo proposita, qui creaturam suapte condebat imperio. Unde Philoponus contra Theodorum deridendo dicebat, & quod per ipsum Deus externa aliqua voce, quæ veller, Angelis indicaret; & quod Angeli aures, ac sensus haberent, quibus illam perciperent. Cæterum nec Theodorus assererat, Angelos esse corporeos, sed potius spirituales, ac invisibiles; quo posito, nullo modo poterant nec aures, nec linguam habere; ut apposite scribit Damascenus lib. 2. c. 3. *Non lingua, aut auditu egent illi Spiritus, sed sine prolatio sermone suas invicem notiones, & consilia communicant.**

Secundo advenit Theodoretus, de quo scribit cit. loc. n. 3. Petavius: Hæc Theodorus, cui quidem more suo Theodoretus assentitur quæst. 9. in Genes. Attamen idem Petavius n. 2. aliter sentientem affert Theodoretum in c. 13. ep. 1. ad Cor. ad illa verba Apostoli: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum &c.* Ubi hæc habet: *Angelorum linguas dicit, non qua sensu, sed qua intelligentia, percipiuntur; per quas & universorum Deum laudant, & inter se differunt. Eos enim laudantes audierunt Esaias, & Ezechiel. Quin etiam Daniel eos inter se loquentes audit, & Zacharias, & Michas.*

Tertio Didymus Alexandrinus lib. 2. de Spiritu Sancto, pertractans de loquutione divinarum Personarum, tum inter se, tum ad creaturas, tribuere videtur quandam generalem formam loquutionis rebus, quæ corporis sunt expertes, ut valeant aliorum mentibus voluntatem suam quomodolibet aperire. Et quanquam hoc Deus faciat quadam præcipua, & excellenti ratione, ut ait Petavius citatus; quomodo autem hoc ipsum possint facere Angeli, vel animæ separatæ, quæ cor-

poris sunt expertes, inintelligibile omnino videtur.

Quarto Theodurus Beza, Scurra Calvinianus, exponens locum illum Apostoli I. ad Cor. c. 13. *Si linguis hominum loquar, & Angelorum;* impudenter æque ac insolenter vocat eos ineptos plane, qui hoc loco disputant de Angelorum linguis. Scilicet inepti sunt, Beza Judice, Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus, alique Patres; quorum primus hæc scribit: *Linguam Angelorum hic appellat, non corpus Angelis attribuens, sed ejusmodi est quod ait: Quavis ita loquar, ut Angeli inter se colloquantur. Cæteri mox afferentur.*

Ad Scholasticorum explicationes devenientes, Primo afferimus illam Thomistarum docentium, Angelos inter se loqui per conceptus internos ordinatos, & manifestatos mediis actibus voluntatis, quos volunt se habere per modum conditionis. Traditur a S. Thoma p. p. q. 107. ar. 1., & de verit. q. 9. ar. 4. quem sequuntur Cajetanus, Sylvius, Capreolus, Joannes a S. Thoma, Gonetus, Lugus, Valentia, Eparza, Tannerus &c.

Secunda explicatio est Scoti in II. dist. 9. q. 2. §. ad quæstionem istam, & §. ad ulteriorem, ubi docet, Angelum unum loqui ad alium per hoc, quod in ipso causet, aut conceptum, aut speciem, aut utrumque illius objecti, de quo loquitur. Hanc opinionem sequuntur omnes Scotistæ, & præcipue Frassen, quanvis hic loquatur solum de conceptu, & non de specie.

Tertia explicatio est Ochami, & Gabrielis, qui volunt ad loquutionem angelicam concurrere simul & intellectiorem elicitam ab Angelo loquente, illius objecti, de quo loqui intendit, & conceptum expressivum illius intellectiõis productum in Angelo audiente. Unde differe hæc opinio ab illa Scoti, quod in illa Scoti potentia intellectiva Angeli audientis mere passive se habet, in hac vero operatur producendo conceptum illum, qui exprimat verbum mentis, seu intellectiõnem, existentem in loquente, & rem, quæ per talem intellectiõnem exprimitur.

Quarta explicatio est Richardi, qui ponit radium quandam spirituales, & connaturalem Angelis, per quem Angelus loquens educit speciem proprii conceptus, eoque medio alteri manifestat; audiens autem ex specie illi oblata haurit aliam speciem, eamque imprimendo proprio intel-

intellectui, auditionem elicit, quæ est notitia conceptus existentis in loquente.

Quinta explicatio tribuitur etiam Scoto, & ex recentioribus Suarez, Becano, Mastrio &c. putantibus, angelicam loquutionem fieri per speciem productam de novo, non autem in radio spiritali receptam, sed impressam immediate intellectui Angeli audientis. Hæc vero species aliqui volunt ut producat a specie objecti loquutionis existente in Angelo loquente; ut Scotus; alii vero dicunt produci per conceptum, seu loquutionem Angeli, qui libere, & voluntarie applicet conceptum illum ad imprimendam sui speciem intellectui unius potius Angeli, quam alterius; & ita sunt recensiti alii hujusce explanationis propugnatores.

Sexta explicatio est Durandi, qui voluit loquutionem angelicam fieri per signa materialia; quæ sint vel soni sensibiles formati in ære ad modum vocum, vel tactus in corporibus assumptis facti.

Septima est explicatio Ægydii Romani, Thomæ de Argentina, Gregorii Ariminensis, Marsilii &c. qui tuentur, quod Angeli in seipsis forment signa spiritalia; quæ sint naturaliter significativa illarum rerum, de quibus loqui volunt, & quæ instrumentaliter ducant in huiusmodi rerum notitiam illum, ad quem diriguntur.

Octava est altera Molinæ, De Quiros, Albertini &c. qui defendunt, quod Angeli loquantur per signa spiritalia significantia ad placitum. De Quiros explicat hæc signa per motus locales varios; Albertinus per qualitates spirituales; Molina intelligit, quod sint externa, quæ potius in Angelo audiente, quam in loquente, recipiantur.

Hos omnes explicandi modos refert Cachetanus, qui & pariter confutat, primum tantummodo eligens, ac defendens, cunque hoc pacto explicans, & distinguens. De facto datur in Angelis triplex loquendi modus; primus fit per conceptus ordinatos mediis actibus voluntatis; secundus fit per signa sensibilia, quando Angeli in corporibus assumptis loquuntur cum hominibus; tertius fit per signa spiritalia, quæ significant ad placitum. His præmissis.

Dicimus I. Angelos inter se, & cum hominibus, loqui.

I. Probatur ex Scripturis. Isaïæ 6. *Duo Seraphim clamabant alter ad alterum.* Daniel. 8. *Et clamavit, & ait: Gabriel, fac intelli-*

gere istam visionem. Zachar. 1. *Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi, quid sint hæc. Et respondit vir, qui stabat inter myrteta, & dixit: Isti sunt, quos misit Dominus, ut perambulent terram. Et responderunt Angelo Domini, qui stabat inter myrteta &c.* Et cap. 2. *Et ecce Angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur; & Angelus alius egrediebatur in occursum ejus: Et dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum.* I. ad Cor. 13. *Si linguis hominum loquar, & Angelorum.* Judas in Epist. cathol. num. 9. *Cum Michael Archangelus cum Diabolo disputans altercaretur de Moyse corpore, non est ausus judicium inferre blasphemia &c.*

II. Probatur ex Patribus. Nyssenus lib. 12. cont. Eunom. *In experta materia, & intelligibili natura mentis actio sermo est, nequaquam materiali utens organorum ministerio. Etenim in humana natura nihil opus haberemus verborum, ac nominum usu, si nudos animi motus mutuo demonstrare possemus.* Theophylactus in c. 13. primæ epist. ad Cor. *Angelis porro lingua est intellectiva, vis nimirum illa, quæ sibi mutuo divinarum rerum intellectum, ac divinas cogitationes impertiunt.* Occumenius in eundem locum: *Ex ejus voce, quod nobis cognitum est, mutuum inter se sermonem Angelorum exprimi. Habent enim illi significationem aliquam, qua ultro, citroque colloquuntur: Quemadmodum alio in loco dicit: Omne ipsi genus lectendum cælestium, & terrenorum.* Gregorius Papa lib. 2. moral. c. 5. *Cum linguas Angelorum audimus, dignum est ut mens nostra qualitatem corporea locutionis excedens ad sublimes, atque incognitos modos locutionis intima suspendatur.*

III. Probatur Rationibus. I. Angeli loquuntur sibi ipsis: ergo loquuntur aliis. Antecedens est certum; nos enim etiam nobis ipsis loquimur, quando reflexe cognoscimus, hoc est quando conceptus nostros directos nobis ipsis cognoscendos proponimus. Consequentia sequitur; quia sicut nobis manifestamus conceptus nostros, ita pariter aliis pandere possumus; & eodem modo Angeli manifestando aliis conceptus suos. II. Angeli habent inter se perfectam societatem: ergo habent inter se loquutionem. Antecedens non negatur a quoquam, qui rationis sit compos; consequentia bene inferitur; non enim esse potest perfecta societas sine communicatione, nec communicatio sine loquutione. III. Si Angeli inter se non loquerentur, vel ideo esset, quod quisque videret in cor-

in corde alterius quæ sibi ab altero possent communicari; vel quod nemo ex illis facultatem haberet alteri communicandi, quæ in corde haberet; utrumque est repugnans dignitati Angelorum: ergo &c. Probatur minor. Si esset primum: ergo Angeli non essent liberi ad occultandos, vel pandendos, conceptus suos, quam quidem libertatem habent homines: Si esset secundum: ergo Angeli, si nollent, non haberent amorem cum aliis Angelis; si non possent, non haberent potestatem, quam habent aliæ rationales creaturæ. IV. Non possent Angeli canere, & laudare Deum, si non loquerentur; non possent concentum facere &c.

Pro explicatione vero modi loquendi Angelorum, hæc subdimus deprompta ex P. Magnano in Philos. natur. c. 33. de anima rationali separata n. 25. Sicut res corporea agit in sensum, & per actionem hanc suam a sensu percipitur; ita substantia spiritualis agit in mentem, & per actionem hanc suam a mente cognoscitur. Uterius; sicut res corporea agit in potentiam visivam, & ab hac percipitur, ita diverso modo agit in potentiam auditivam, & ab hac suo modo pariter sentitur. Ad instar quoque rei sensibilis substantia spiritualis, & agit modo proprio in aliam spiritualem substantiam, ut ab ipsa videatur, & agit alio modo proportionato, ut ab ipsa audiat. Unde si hoc ultimo modo non vult agere, actus suos, seu conceptus, occultat; si vult agere, & agit, manifestat; primo modo silet, secundo modo loquitur. En Magnani verba loquentis de anima separata, quæ possunt quoque Angelis applicari. „Ex prædictis autem mihi videtur, non aliam esse causam hujus secreti, sive causam, quæ occultet hujusmodi tum intellectus tum voluntatis actus, eosque reddat, ut sic dicam, invisibiles; nisi eam (cum proportionem) quæ divinam, ut dictum est, reddit invisibilem substantiam, pariterque decreta, & cogitationes &c. Videlicet facultatem ad placitum agendi in intellectum alienum, & imprimendi ei speciem suæ cogitationis, & affectus. Sed quia, nullas ego habeo proprias species, quibus hoc totum secreti cordis negotium intelligam, quomodo nempe in corde teneatur non propalatum, & quomodo propalatur ad placitum; id concipio nostro modo humano, accomodando nimirum species motus physici ad motum intentionalem, ejusque proprietates, prout

P.A.R. II.

„ possum concipiendas; jam enim cap. 31. nu. 4. & 6. dixi, actus mentis, in quibus consistunt secreta illa cordis, tum cognoscitivos, tum affectivos, esse motus quosdam intentionales. „

Deinde, meliori quo potest modo, exemplo loquutionis, quæ fit per os nostrum, & per labia nostra, conatur explicare modum, quo animæ rationales, & Angeli inter se loquantur. Quod quidem ut fidelius, ita & exactius præstemus, suis quoque verbis exponimus. „ Itaque sicut motibus labiorum, & linguæ exprimo exterius interiorem affectus, aut cogitationis motum; ita tamen, ut si voluero, nullus hominum intelligat, vel audiat, quid motus ille significet, seu quid ego velim illo motu; aut solus is audiat, quem ego voluero participem esse arcani mei: nimirum quatenus vel moveo tacitus labia formando quidem voces, sed cohibendo intra me sonos exiles, quos nemo possit audire; vel ad aurem amici os applico, ut solus audiat; & quanvis tunc alii quoque videant me ita applicantem, os, & observent labiorum motum; ac si vis etiam videant me loqui; tamen amicus est solus particeps mei secreti. Ita, cum quadam proportionem existimo peragere negotium occultandi, promendique arcani apud immateriales substantias, animas videlicet rationales, & Angelos; ut in primis, sicut ego libertatem exerceo edens motu labiorum submissam aut elatam vocem, & eatenus speciem ejus motus emittens libere, vel retinens, agens videlicet eo ipso motu in auditum prout voluero; ita (& multo perfectius) putem, intelligentias separatas modum habere, quo libere motuum suorum species exerant, vel cohibeant: ac deinde, ut quemadmodum in aurem libere loquor cui voluero, videntibus quidem sed minime audientibus cæteris; ita putem separatas mentes habere modum, quo uni altera colloquatur, cæteris inspectantibus, idest colloquentes videntibus, & colloqui bene observantibus; sed tamen ne scientibus seu non percipientibus quid loquantur. „

Postmodum examinans aliorum explicandi modos circa Angelorum colloquutionem, hæc superaddit P. Magnanus cit. loc. n. 29. „ Alii vero omnes modi colloquutionis Angelorum, vel animarum, afferri soliti, saltem mihi noti, multas habent vel repugnantias, vel absurditates, quas bene detegit Martinon tom. 1. disp. 39. sect. 7.

O o

„ 12.

„ tamen rejiciendus ipse , primo in hoc ,
 „ quod existimat , conceptum unius Ange-
 „ li (item animæ) occultum esse tantum-
 „ modo ob impedimentum quoddam mora-
 „ le , nimirum quod Deus ob angelicæ rei-
 „ publicæ bonum , impediat ne conceptus
 „ unius Angeli determinet intellectum al-
 „ terius ad sui cognitionem , alias de facto
 „ & ex natura rei determinaturus : secun-
 „ do in hoc , quod existimat , Angelum lo-
 „ qui alteri a se distanti , per actionem de-
 „ terminativam , quæ in intellectum au-
 „ dientis exerceatur in distans nihil confe-
 „ rente medio ; rejiciendus , inquam , quoad
 „ primum , quia jam ex dictis num. 25. ha-
 „ bemus causam physicam secreti tum reti-
 „ nendi tum propalandi : ergo in hoc fru-
 „ stra recurritur ad causam moralem : quoad
 „ secundum vero ; quia actio immediata ,
 „ & simul in distans , est , ut dixi num. præ-
 „ cedenti , impossibilis ; adeoque non potest
 „ eo modo Angelus hic existens alloqui
 „ alium hinc longe distans ; quod tamen
 „ in mea sententia perfacile est absque
 „ actione ulla in distans , „

Dicimus II. cum Thomistis , Angelos loqui
 per conceptus inter nos ordinatos , & ma-
 nifestatos mediis actibus voluntatis ; &
 cum P. Magnano , manifestationem , &
 ordinationem conceptuum fieri per libe-
 ram actionem Angelorum loquentium in
 intellectum Angelorum audientium , mo-
 do explicato .

I. Probat prima Conclusionis pars . Ho-
 mines inter se loquentes loquutione sua
 manifestant inter se libere conceptus suos
 inter nos : ergo Angeli dum inter se ma-
 nifestant conceptus suos internos per
 actus voluntatis , pariter inter se loquun-
 tur : ergo non aliud ad ipsorum loquu-
 tionem requiritur . Antecedens negari
 non potest , & consequentiæ optime in-
 feruntur . II. Per conceptus manifestan-
 tur res , ut conceptibus substant , per lo-
 quutiones nostras , quas ut libere facia-
 mus , voluntatis actus concurrat ; sed hoc
 totum verificatur in explicatione propo-
 sita loquutionis Angelorum : ergo &c.

II. Pars Conclusionis probatur I. Et quidem
 quavis firma remaneat explicatio Tho-
 mistarum , adhuc tamen explicandum
 remanet , quomodo fiat illa manifestatio
 conceptuum in Angelis loquentibus per
 actus voluntatis Angelis audientibus ; sed
 hoc totum præstat explicatio P. Magnani :
 ergo ad rem nostram facit & explicatio
 Thomistarum , & illa P. Magnani . Major
 est manifesta , quia aliter semper quæri

posset , quomodo unus Angelus alteri con-
 ceptum suum ordinet , & manifestet . Mi-
 nor ex ipsomet dicendi modo P. Magnani
 innotescit . II. Analogia , quam exhibet
 P. Magnanus inter loquelam nostram , &
 loquelam Angelorum , proportionem serva-
 ta , non solum probat illud , quod inten-
 dimus , verum etiam illud ipsum exponit ,
 explanat ; & suo modo exemplificat : er-
 go illa non tantum explicationem Tho-
 mistarum firmat , sed etiam eandem illu-
 strat , & intelligibilem reddit : ergo verè
 est admittenda ; præcipue si nullam ha-
 beat implicantiæ , quod in argumentor-
 um solutione præstabimus .

Arguunt I. S. Maximus in Scholiis ad c. 2.
 libri de Ecclesiastica Hierarchia , qui
 S. Dionysii Areopagitæ nomine circum-
 fertur , putat , Angelos *in se invicem eun-
 tes , & recedentes , explicatius , quam ullo
 sermone , suas mutuo cogitationes inspicere ,
 ac velut inter se colloqui , silentio sermonem
 conferentes* : ergo substantiæ Angelorum
 sese mutuo pervadunt , ut sic alloquantur ;
 hoc autem non est verisimile : ergo non
 alloquantur inter se invicem . II. Ex aliis
 Patribus manifestatio tantum conceptus
 exprimitur in loquutione Angelorum :
 ergo non requiritur actus voluntatis .
 Probatur antecedens . S. Fulgentius in lib.
 cont. Sermonem Fastidiosi c. 15. *Quid est
 cogitatio , nisi interna loquutio ?* III. In qua-
 cunque loquutione diversa est voluntas
 loquendi ab ipsa loquutione ; sed in ex-
 plicatione Thomistarum voluntas effert
 eadem ac loquutio : ergo explicatio ipsa
 non subsistit . Probatur minor . Voluntas
 loquendi est voluntas manifestandi con-
 ceptum ; sed per Thomistas voluntas ma-
 nifestandi conceptum est loquutio : ergo
 pariter per eosdem voluntas loquendi
 erit loquutio . IV. Modus loquendi sen-
 sibilis fit per aeris undilationem , adeoque
 per medium , quod est aer ipse ; sed hoc
 medium assignari non potest in explica-
 tione P. Magnani : ergo ejus explicatio
 claudicat . V. Communiter docent Theo-
 logi , localem distantiam non impedire ,
 quin Angeli , qui sunt in terris , loquan-
 tur cum Angelis , qui sunt in Cœlis ; ut
 apud Estium , Juenum , &c. sed hoc in
 explicatione P. Magnani nequit habere
 locum : ergo &c. VI. Adhuc in præfata
 explicatione remanet inexplicatum , quid
 sit illud agere Angeli loquentis in intel-
 lectum Angeli audientis : ergo non est
 illa talis explicatio , quæ intellectum om-
 nino faciat in sua perplexitate quietum ,
 fir-

firmum, ac sibi placentem.

Respondemus ad I. S. Maximum non negare loquutionem Angelorum, sed loqui de modo, quo fiat. An autem in eo explicando verum tetigerit, an non; nullam in eo arguit vel erroris, vel falsitatis, suspicionem.

Ad II. occurrit Petavius dicendo n. 8., quod „ veteres illi Patres, qui in mentis cogitatione constituere videntur locutionem Angelorum, non sic intelligendi sunt, ut aut sola cogitatione circumscribant, exclusa voluntatis actione, quæ eam ad alterum dirigat; aut omnem cujuslibet cogitationem ab cæteris videri sentiant. Sed hoc unum docere voluisse, nullis extrinsecus signis, itidem ut nos, ea repræsentare invicem Angelos, quæ quidem nota esse velint; verum illas ipsas in sese notiones intueri. Unde excludebant actus sensuum, non vero actus voluntatis, quando loquutionem Angelorum per solos mentis conceptus explicabant.

Ad III. dicimus, verum esse, quod voluntas sit diversa ab actione, quando actio pertinet ad aliam potentiam, quam ad voluntatem. Quando vero actio est ejusdem voluntatis, eadem est voluntas amandi, & actio amoris: unde non mirum, si in voluntate loquendi Angelorum ipsa voluntas est loquutio, quia loquutio etiam voluntatis est actus in Angelis.

Ad IV. responder P. Magnanus num. 28. verbis hisce: „ Nisi ergo dicas, mentem communicare menti suum verbum mediante aere, vel alio quopiam subjecto corporeo (nam immateriale vice aeris fungens, haud scio an sis admissurus) quod forte sufficere eis posset; sicut nobis non, aer solus, sed alia etiam sufficiunt, quibus signa damus nostrorum conceptuum, nisi, inquam, id dicas, dicendum existimo, mentem (quæ utpote immaterialis, nullis adstringitur certis dimensionibus, & nihilominus habet limitatam suæ præsentis sphaeram) posse ex hoc loco e. g., in quo supponatur esse, accedere velocissime ad aliam longe, immo longissime, distitam, & sic ei loqui, seu communicare immediate suum arcanum; eo fere modo, quo quis amici tenens in occulto manum, aut feriens pedem pressu quodam aut alio genere motus variato, ut opus fuerit, cunctum communicare signum, seu speciem sui conceptus, vel affectus. Et cum dico, accedere, non est necesse, ut hinc migret, sed solum ut eo se extendat; hoc est sphæ-

ram suæ præsentis, v. g. aequalis illi, autæ, disponat in arctum & in longum; itaut longitudo major cum latitudine minori compenset, non autem superet hanc veluti cubicam autæ amplitudinem; ut facile intelligent, qui norunt auri v. g. pedale bacillum posse duci longissime in fila tenuia: in his autem, ut patet, nulla est repugnantia, & insuper magna est cum aliis hætenus dictis consonantia. Nul- lum igitur requiritur medium, ut unius Angeli loquutio ad alium perveniat, sed immediate sit Angelorum inter se colloquutio.

Ad V. Falsum est, quod assumitur in argumento; etenim, ut Petavius docet num. 11., neque satis illud convenit, an ex omni intervallo mutuo sibi loqui, seque audire possint Angeli; an potius intra certum ac definitum spatium id fiat; quorum prius ar. 4. S. Thomas asseverat; ideo quod intellectus actio nullius loci vel temporis nexibus tenetur; tum quod altorius Angeli substantiam quolibet in loco intueri potest Angelus. At ex adverso pugnant alii, qui hoc ex sacris literis asserunt, Angelos, uti cum distantibus aliis loquerentur, ad eos adyplasse. Ut apud Prophetam Zachariam c. 2. Et ecce Angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur; & Angelus alius egrediebatur in occursum ejus. Et dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum. Igitur non est communis Theologorum sententia, quod Angeli loquantur in distans; immo contraria opinio magis conformis Scripturæ dicitur.

Ad VI. Illud agere diximus esse movere; in sensibilibus quidem movere physice, in immaterialibus movere per motus intentionales, qui alibi a P. Magnano, & a nobis, explicati supponuntur. Nec pariter alii satis usque modo explicarunt quid sit physice quod illi dicunt manifestare, ordinare &c. Multa enim sunt in substantiis spiritualibus, quæ per analogiam ad res materiales explicamus; quia nec conceptus, nec nomina habemus, quæ ad illa explicanda sint apta, & re vera proportionata. Unde ingenue fassus est Magnanus, se illa proponere, quæ secundum mentis nostræ obtusitatem in spiritualibus substantiis cognoscendis, & in iisdem explicandis secundum linguæ nostræ imperitiam, visa sunt ipsi probabiliora, non vera.

DISSERTATIO CXLVI.

De Illuminatione Angelorum ; qui sint inter illos illuminantes, & qui illuminati? & quomodo illorum illuminatio fiat.

Durandus, qui omnem loquutionem pure spiritualementer Angelos negavit, ne ab argumento illuminationis, quæ etiam est loquutio, premeretur, negavit pariter Angelos ab se illuminari. Docuit proinde in 2. dist. 11. q. 3. omnes Angelos causaliter, & proprie illuminari a solo Deo; & obijciendo sibi Patres, qui de illuminatione Angelorum loquuntur, eos interpretatur de mediatione, ut ait, consequentiæ, & ordinis, non vero de mediatione causalitatis. Unde postmodum concludit, Angelos inferiores illuminari a Deo mediis superioribus; non quod isti illuminationem in ipsis causassent, sed quod istos prius, quam ipsos, per se ipsum Deus illuminet. Omnes tamen Theologi sunt contra Durandum, immo omnes etiam Patres; ita ut ejus interpretationem Cacheranus audacem dicat, & Amicus ejus sententiam temerariam appellet. Communi igitur sententiæ adherentes

Dicimus I. Angelos illuminari non omnes immediate a Deo, sed alios ut plurimum ab aliis.

I. Probatur ex Patribus. Auctor libri de cœlesti hierarchia sub nomine S. Dionysii c. 7. de Seraphinis hæc scribit: *Quod inferiora agmina ad sui similitudinem potentissime subvehunt, lucida illuminanteque proprietate totius obscuritatis expultrice.* Et de Cherubinis: *Quod indultam sibi sapientiam in sequentia & inferiora transfundunt.* Athanasius lib. de com. essen. Cherubim, & Seraphim sine ullo mediatore, ac interprete a Deo condiscunt, & ab his erudiuntur inferiores ordines, atque ita deinceps ceteri pro suo gradu. Sophronius in Encomio de Angelis, Seraphinos alloquens inquit: *Splendorem, quantum fas est, absque ulla medio excipitis, exceptumque ceteris mentibus & intelligentiis communem facitis.* Damascenus lib. 2. c. 3. *Illud quidem perspicuum est, eos, qui præstantiores sublimioresque sunt, splendorem & cognitionem inferioribus impertiri.* Bernardus lib. 5. de consid. c. 4. *Ex ipso Sapientia fonte ore Altis-*

fimi haurientes, & refluentes fluentia scientia universis civibus suis.

II. Probatur Rationibus. I. Dantur Angeli superiores, & inferiores: ergo dantur Angeli illuminantes, & illuminati: ergo datur illuminatio Angelorum, per quam Angelii alii ab aliis illuminantur. Probatur prima consequentia. Angeli, qui sunt superiores, sunt proximiores Deo, & qui sunt inferiores, non sunt ita proximi; sed qui sunt proximiores uberius, & clarius vident quæ Dei sunt, quam videant qui non sunt ita proximi, utpote minoris activitatis, & virtutis: ergo &c. II. Inter Angelos est arcta amicitia; sed amicitia pariter inter amicos mutuam communicationem: ergo Angeli superiores communicant inferioribus quæ vident. Minor patet ex illo Joan. 15. 15. *Vos autem dixi amicos; quia omnia, quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* III. Etiam in sublunariis inferiora corpora a superioribus illuminantur: ergo pariter in cœlestibus Angeli. Antecedens probatur. Superiora corpora lucida illuminant inferiora. Unde Auctor libri de cœlesti hierarchia c. 4. *Statuit summus ille, ac supersubstantialis omnium ordo per singulas distributiones primos, & medios, extremosque esse ordines, atque virtutes; ut scilicet inferiorum Spirituum excellentiores quique præceptores, ac duces sint.*

IV. Deus in materialibus rebus non omnia per se ipsum producit: ergo in cœlestibus non omnes per seipsum illuminat. Antecedens patet; quia, virtutem producendi tribuit creaturis. Consequentia sequitur. Proinde citatus Auctor c. 3. laudati libri: *Indultum sibi sacratissimum jubar affatim haurierint, hoc ipso postmodum absque invidia sequentibus fundunt.*

Arguunt I. Angeli illuminantes non habent aliam cognitionem de objectis, quorum dicitur illuminationem facere, quam illam, quam habent in Verbo; sed cognitionem, quam habent in Verbo, non possunt aliis Angelis communicare: ergo non possunt illos illuminare. Probatur minor. Cognitionis, quam Angeli habent in Verbo, est visio beatifica; sed visio beatifica, quam

quam habet unus beatus, non potest in alio producere: ergo &c. Illuminatio est beatitudo accidentalis; sed a Deo solo habetur beatitudo tam essentialis, quam accidentalis: ergo a solo Deo habetur illuminatio: ergo non habetur ab Angelis.

III. Non potest dari illuminatio, nisi illuminans proponat objectum, & confortet intellectum illuminati; sed proponere objectum, & confortare intellectum, est solius Dei: ergo solius Dei est illuminare.

Probatur minor. Objectum est supernaturale, confortatio intellectus est actus supremæ virtutis; sed solius Dei est proponere objectum supernaturale, & exercere actum supremæ virtutis: ergo solius Dei est proponere objectum, & confortare intellectum. IV. Illuminatio in illuminato supponit tenebras; sed nullus beatus dici potest, quod sit in tenebris: ergo nec dici potest, quod possit esse illuminatus. V. Illuminans habet maiorem lucem, quam qui dicuntur illuminati; sed qui habet maiorem lucem obscurat potius alios, quam illuminet: ergo non datur hæc illuminatio in Angelis. Probatur minor paritate solis, qui per hoc, quod habet maiorem lucem, obscurat astra, quæ habent minorem. VI. Apoc. 24. dicitur, quod cœlestis Jerusalem non eget sole, neque luna, quia claritas Dei illuminavit eam: ergo solus Deus est illuminans.

Respondemus ad I. negando, quod omnis visio in Verbo communicari non possit; & negando pariter, quod omnis visio in Verbo sit beatificativa. Datur visio in Verbo, qua videtur Verbum, seu essentia divina, & videntur pariter objecta aliqua secundaria, quæ in ipsa divina essentia relucent. Datur insuper visio in Verbo, qua potest videri cognitio Verbi, prout hæc dicebat ordinem ad objectum aliquod particulare extrinsecum; v. g. ad Antichristi futuritionem. Prima visio est beatificativa, & non communicatur; altera non est beatificativa, & communicatur.

Ad II. dicimus, quod beatificare essentialiter, tam effective, elevando scilicet, confortando &c. quam objective, spectat ad solum Deum; beatificare vero accidentaliter primario spectat ad Deum, secundario vero, manifestando scilicet veritatem aliquam, quæ intellectui beatifico conferre potest perfectionem, ad solum Deum non pertinet; unde potest hoc ipsum ab Angelo cum altero Angelo exerceri.

Ad III. negatur, quod objectum sit supernaturale, & quod confortatio intellectus ad videndum hoc, aut illud particulare, objectum sit actus solius Dei. Intellectus enim jam supponitur a Deo elevatus, & confortatus ad visionem sui intuitivam; unde postmodum ut cognoscat objectum aliquod particulare sibi ab Angelo superiori proposito, non eget majori, & ulteriori elevatione, ac confortatione; sicque potest ab Angelo illuminante modo suo confortari, determinari, &c. accidentaliter nimirum, quia essentialiter supponitur a Deo confortatus.

Ad IV. Si tenebrarum nomine intelligatur carentia illius visionis, in qua est beatitudo, falsa est propositio; si vero intelligatur carentia cognitionis alicujus alterius objecti, conceditur; & nihil officiant intellectui angelico tenebræ istæ. Vel potest etiam dici, quod magis, & minus illuminatus non dicit tenebras, quæ excludunt omne lumen; sicut magis, & minus purus non dicit impurum, quod negat omne purum. Unde non per hoc quod Angelus illuminatus habeat minus lumen, dicendus est in tenebris esse.

Ad V. negatur minor, ejusque probatio ex paritate solis deducta. Nec enim solis lumen exstinguit, vel obscurat lucem stellarum, quæ etiam in meridie in profundo puteo aliquando videntur. Auget porius lumen illuminati major lux illuminantis, quam minuat; unde cum illo lucis adjumento majori claritate videt.

Ad VI. Scripturæ verba intelliguntur de visione beatifica, per quam videtur divina essentia, & personæ, & attributa, &c. & hæc conferri non potest, nisi a Deo. Illuminatio vero, quæ est circa veritates quasdam supernaturales, quas Deus potest revelare uni beato, & non alteri, non est soli Deo affixa, sed potest etiam Angelis convenire.

Dicimus II. Angelos illuminare alios Angelos idem esse ac docere illos; unde illuminationem esse loquutionem, sed doctrinalem, ac magistralem. Est communis inter Thomistas, atque Scotistas, contra quosdam paucos.

I. Probatur. Illuminare est loqui; sed non est loqui quomodocunque: ergo est loqui cum aliqua superioritatis prærogativa; sed hæc non potest esse, nisi doctrina: ergo illuminare est docere, ac proinde illuminatio est loquutio doctrinalis, ac magistralis. Major est communis doctrina Scholasticorum contra solos Capreolum,

lum, & Hervæum, aliter opinantes; & a S. Thoma 1. p. q. 106. ar. 1. in c. docetur, quod lumen, secundum quod spectat ad intellectum, est quædam veritatis manifestatio; juxta illud ad Ephes. 5. *Omne quod manifestatur, lumen est*. Minor subsumpta probatur. Est prærogativa illuminationis, sed prærogativa illuminationis est prærogativa doctrinæ: ergo prærogativa illa non potest esse, nisi in doctrina. Probatur minor. Prærogativa illuminationis respicit intellectum; sed intellectus non illuminatur, nisi per doctrinam: ergo prærogativa illuminationis est prærogativa doctrinæ.

II. Probatur. Loquutio cum doctrina illa est, per quam manifestantur veritates, quæ illustrant intellectum audientis illuminari; sed hæc est illuminatio Angelorum: ergo illuminatio Angelorum est loquutio doctrinalis, ac magistralis. Probatur minor. Angeli, qui sunt superiores habent perfectiorem naturam, habent majorem gratiam, & gloriam; & per hoc etiam habent majores, & clariores cognitiones veritatum supernaturalium, & naturalium; sed cognitiones hæc docent Angelos inferiores, quando ipsos illuminant: ergo illa loquutio jam dicta est illuminatio Angelorum. Probatur minor. Non docent quæ inferiores Angeli sciunt; non docent quæ scire in inferioribus Angelis non est perfectio: ergo illa docent, quæ ipsi superiores Angeli a Deo sciunt per hoc quod habent perfectiorem naturam, majorem gratiam, & gloriam, & majores, ac clariores cognitiones veritatum supernaturalium, ac naturalium.

III. Illuminatio est loquutio illuminans vel illustrans illum, cui loquimur; sed hæc fieri non potest sine perfectione intellectus: ergo non potest esse sine doctrina. Consequentia sequitur; quia sola doctrina perficit intellectum: ergo si sit illuminatio cum perfectione intellectus, fieri non potest sine doctrina. Minor probatur. Angelus non habens sensum habet solum intellectum, & voluntatem; voluntas non illuminatur ab altero Angelo, sed a proprio intellectu: ergo solus intellectus illuminatur: perfectio intellectus consistit in majori, & clariores cognitione; major, & clariores cognitio est effectus doctrinæ: ergo loquutio illuminans, seu illustrans illum, cui loquimur, non potest fieri sine perfectione intellectus, adeoque non potest esse sine doctrina.

Obstant I. S. Thomas docet 1. p. q. 106. ar. 1.

in c., quod virtus intellectiva Angeli inferioris confortatur ex illuminatione superioris, *ut minus calidum crescit in calore ex præsentia magis calidi*; sed magis calidum influit in minus, & participat ei calorem suum, & calorem illius intendit: ergo pariter Angelus illuminans respectu Angeli illuminati. II. Deus illuminat nos, & tamen quando nos illuminat, nobiscum non loquitur: ergo illuminatio non est loquutio. Probatur antecedens. Inspirationes divinæ in nobis sunt cognitiones, quas Deus excitat in nobis, & quæ dicuntur illustrationes, seu illuminationes; per has tamen Deus nobis non loquitur, quia nullum suum conceptum nobis manifestat: ergo Deus quanvis nos illuminet, nobis tamen non loquitur. III. Imperceptibile est magisterium hoc, quod fiat unico actu; itaut Angelus inferior per illum solum actum cognoscat objecta, quæ prius non novit, & cognoscat etiam objecta, quæ non sint ab ipso naturaliter cognoscibilia: ergo illuminatio Angelorum non est loquutio doctrinalis, & magistralis. IV. Angeli superiores manifestant inferioribus per illuminationem quæ ipsi pariter per illuminationem a Deo habuerunt; sed illuminatio facta a Deo Angelis superioribus non fuit loquutio, nec fuit doctrinalis, ac magistralis: ergo nec ita erit illuminatio facta Angelis inferioribus ab Angelis superioribus. Probatur minor. Quæ a Deo habent Angeli non a Deo audiunt, sed in Deo vident; sed visio non est loquutio, multo minus est doctrinalis, ac magistralis: ergo illuminatio facta a Deo Angelis superioribus non fuit loquutio, nec fuit doctrinalis, ac magistralis.

Respondemus ad I. S. Thomam cit. loc. ar. 1. ad 2. docere, unum Angelum non illuminare alium per hoc, quod tradat ei lumen vel naturæ, vel gratiæ, vel gloriæ. Hoc ipsum pariter docet q. 9. de verit. ar. 1. ad 2. Ne igitur dicamus S. Doctorem esse contrarium sibi, dicimus, paritatem ab ipso allatam debere cum restrictione intelligi. Restrictio autem hæc est, quod Angelus illuminans per objecti exterioris propositionem, seu per loquutionem, quomodocumque explicatam, præstet in illuminato totum id, quod magis calidum præstat in minus calido per efficientiam physicam; & hoc quidem modo suo, analogico quidem, non univoco; ut per se patet.

Ad II. dicimus, utique Deum illuminare omnem hominem venientem in hunc mun-

mundum, seu omnes rationales creaturas, lumine tum naturæ, tum gratiæ; ut dicitur Joan. 1. At non accipitur eo loci illuminatio, ut intelligitur illa Angelorum, quæ est socialis loquutio, per quam revelationes fiunt docendo, & discendo accipiuntur.

Ad III. Non videtur hoc imperceptibile, cuicumque noverit Angelorum sive in operando, sive in cognoscendo agilitatem. Unico quidem actu, vel pluribus etiam actibus, quod non implicat, percipit Angelus illuminatus objecta revelata; scilicet aliquod futurum, aliquod secretum, aliquod distans &c., & non solum illa percipit ut ab Angelo illuminante, sibi revelata, sed etiam ut revelata Angelo revelanti a Deo; unde possit omnem abjicere dubitationem, & certitudinem de illis habere. Quæ quidem certitudo necessaria est, ut loquutio Angeli revelantis sit doctrinalis, ac magistralis; quia aliter Angelus revelatus posset habere formidinem, si non haberet certitudinem; & formido redderet ipsum potius obtenebratum, quam illuminatum.

Ad IV. Esto ponatur differentia, quæ obicitur, inter illuminationem, quam Angeli habent a Deo, & illuminationem, quam habent ab Angelis, nihil proinde sequitur contrarium assertioni nostræ. Non enim est de essentia illuminationis, ut fiat uno modo, & non altero; unde si altero modo fiat, non possit in rigore dici illuminatio. Admittimus ergo illuminationem, quam Angeli immediate

a Deo habent, quocunque modo explicetur; & admittimus illuminationem, quam Angeli inferiores habent ab Angelis superioribus; & dicimus has esse loquutiones, doctrinales quidem, ac magistrales, quia sunt de veritatibus antea non cognitis, & post revelationem cum certitudine cognititis. Si velint Adversarii ratione ejusdem effectus sic etiam nominare illuminationes a Deo factas, vocent ut lubet, nos ipsis non contradicimus; si nolint ita easdem appellare ratione diversi modi, quo agit Deus, non appellent sane, nec ipsis quoque obstat. Sufficit nobis, quod superiores Angeli, quando inferiores illuminant, ipsos loquantur, & doctrinaliter loquantur.

Quæritur; An Angelus inferior possit aliquando illuminare superiorem?

Affirmative respondet Scotus apud Frassen, de potentia tamen absoluta, non ordinaria. Et ratio ipsius est, quod Deus sit absolutus dominus suorum donorum; ergo potest ea libere donare cuicumque voluerit. Attamen si illuminare est loqui cum doctrina, & magisterio, durum videtur, Deum permittere, ut Angelus inferior sit Angeli superioris magister, & Doctor. Utrique Deus absolutus est dominus suorum donorum; attamen semper ea cum ordine, & nunquam inordinate disponit, & elargitur. Verum quia in quæstionibus hisce de possibili, quæ parum juvant, immorandum non ducimus; ideo de hæc plura dicere supersedemus, & ad ulteriora transimus.

DISSERTATIO CXLVII.

De Missione Angelorum; an a Deo mittantur Angeli? qui Angeli mittantur? quibus, & ad quæ, mittantur?

ANGELORUM nomen a missione derivatum esse, in superioribus adnotavimus; Angeli enim dicuntur, quia missi, hoc est nuncii, legati, &c., ut docet S. Gregorius Papa hom. 34. in Evangelia; & Apostolus docuerat antea in ep. ad Hebræos c. 1. *Nonne omnes sunt administratorii Spiritus, in ministerium missi?* Et quia ut plurimum ad custodiam hominum mittuntur; ideo plerique cum missione

Angelorum custodiam quoque Angelorum connectunt. Nos vero cognoscentes non omnem missionem esse ad custodiam, quanvis omnis custodia sit ex missione; & pariter considerantes, custodiam esse effectum missionis, non vero missionem ipsam: ideo de missione hac in Dissertatione instituimus agere, in sequenti vero de custodia acturi.

Quod primo in hac Dissertatione pertractandum venit, est; an a Deo mittantur Angeli? Quod quidem intelligendum volumus

lumus de sola missione; quia in sequentibus videbitur a quo mittantur, an a Deo immediate, an vero mediate a Deo, & ab aliis Angelis immediate? Si enim omnes Angeli mittuntur, quod in secunda conclusionem decideretur, a Deo immediate mittuntur; si vero non omnes, illi qui mittuntur, Theologi, qui hoc asserunt, volunt, ut mittantur ab Angelis immediate, qui non mittuntur.

Dicimus I. Angelos a Deo mitti.

I. Probatur ex Scripturis. Exodi 33. *Mittam praecursores tuos Angelum.* Exodi 23. *Ece ego mittam Angelum meum, qui praecedat te in via.* Tobiae 12. Raphael inquit: *Tempus est, ut revertar ad eum, qui me misit.* Lucæ 2. *Missus est Angelus Gabriel a Deo.* Actuum 12. *Nunc scio vere, quia misit Dominus Angelum suum, & eripuit me de manu Herodis.* Unde Frassen inquit, hanc Conclusionem esse de fide.

II. Probatur ex Patribus. Gregorius hom. 32. in Evangelia: *Hi, qui minima nuntiant, Angeli: qui vero summa annuntiant, Archangeli vocantur.* Athanasius orat. 2. contra Arianos: *Et Angeli quidem sursum deorsumque commeantes, Ministros se praebent.* Nazianzenus orat. 34. circa finem: *Illos divina voluntatis ministros loca omnia peragere, omnibus ubique adesse promptos, tum ministerii alacritate, tum naturae agilitate.* Nyssenus lib. 1. cont. Eunomium: *Ministras porro esse virtutes istas facientes voluntatem Dei, per eam, quae facta est, peccatorum purgationem, secundum voluntatem ejus, qui misit, per unum Seraphinorum tacite significavit.*

III. Probatur Rationibus. I. Convenit bonitati divinae Angelos mittere: ergo vere a Deo mittuntur. Consequentia sequitur; antecedens probatur. Convenit bonitati divinae nostram salutem procurare per ministros suos: ergo convenit bonitati divinae Angelos mittere. Antecedens non negatur; consequentia bene inferitur; etenim ad hoc praecipue mittit Deus Angelos suos, ut nostram salutem obtineat. II. Convenit angelicae charitati, ut mittantur: ergo vere mittuntur. Probatur antecedens. Quo ardentior est Angelorum charitas, eo ipsorum operatio est promptior ad exequendum quaecunque sunt ad Dei gloriam, & hominum salutem: ergo convenit angelicae charitati, ut mittantur. III. Convenit charitati hominum, ut mittantur Angeli: ergo vere Angeli mittuntur. Probatur antecedens. Quo tenuior est charitas, eo majori in-

diget auxilio, ut exciteretur, nutriatur, & foveatur; sed tenuis est hominum charitas, validum Angelorum auxilium: ergo convenit charitati hominum, ut mittantur Angeli.

Objiciunt I. Si Angeli mitterentur, mitterentur, ut sua ministeria hominibus exhiberent; sed hoc inconveniens est Angelis: ergo non mittuntur. Probatur minor. Inconveniens est Angelis, ut sint ministri hominum: ergo inconveniens est, ut sua ministeria hominibus exhibeant. II. Si Angeli mitterentur, impedirentur a sua beatitudine; sed hoc dici non potest: ergo nec etiam dici potest, quod mittantur. Probatur antecedens. Per ministerium enim interrumpetur eorum contemplatio: ergo impediretur eorum beatitudo. III. Deus est ubique praesens, & omnia potest facere per se ipsum: ergo frustra adhiberet ministerium Angelorum; nihil autem facit frustra: ergo Angelos non mittit. IV. Post missionem secundae, & tertiae Trinitatis Personae superflua est Angelorum missio: ergo admitti non debet. V. Si Deus mitteret Angelos bonos ad homines, mitteret etiam malos; sed hoc alterum non est dicendum: ergo neque primum. VI. Si Angeli mitterentur, non omnes a Deo mitterentur; sed hoc dici non debet: ergo nec illud, ex quo sequitur. Probatur major. Quia Angeli inferiores quum a superioribus illuminentur, a superioribus etiam deberent mitti. Minor etiam patet; quia sequeretur, Angelos superiores exercere erga inferiores imperium, quod erga omnes Angelos exercet Deus; quod quidem non est dicendum.

Respondemus ad I. negando majorem. Ratio est, quia nunquam dicuntur Angeli ministri hominum, sed Dei; & hoc quidem tam apud Scripturas, quam apud Patres. Apocal. 19. & 22. Angelus non dixit, se esse Joannis servum, sed conservum; servum scilicet Dei, ut erat Joannes. Daniel. 10. non dicitur servus, sed princeps regni Persarum &c. Matth. 4. *Angeli accesserunt, & ministrabant ei;* hoc est Christo; ex quo S. Leo magnus ser. 2. de quadages. infert, Christum esse Deum, quia Angeli soli Deo serviunt. Bernardus ser. 11. in psal. *Qui habitat, &c.* vocat quidem Angelos hominum ministros, sed intelligendus est de ministerio laboris, & operis, non vero subjectionis. Quemadmodum est Pastor ovium, qui non dicitur ovium servus, quanvis pro

OVI-

ovibus laboreat. Et sic intelligi similiter debet Thomas a Kempis lib. 3. de imit. Christi c. 11. Sic pariter Christus dixit Matth. 20. *Non veni ministrare, sed ministrari.* Et summus Pontifex se vocat servum servorum Dei. Apostolus etiam ad Heb. 1. scripsit: *Nonne omnes sunt administratorii Spiritus, in ministerium missi propter eos; hoc est propter homines.* Ad quæ dicit Estius: *Nec Apostolus eos in ministerium hominum missos esse dicit, sed in ministerium missos propter homines, qui hereditatem capient salutis.* Unde in locum illum Chrysostomus scripsit: *Angelorum munus est ministrare Deo propter nostram salutem.*

Ad II. negatur pariter major, ejusque probatio. Non solum enim non impediuntur Angeli per sua ministeria, quominus videant Deum, & visione illa beatificentur; sed nec quoque retardantur quominus videant ita perfecte, ac si nullo ministerio fungerentur. De Custodibus Angelis dixit Christus Dominus Matth. 18. *Angeli eorum semper in cælis vident faciem Patris:* ergo pariter dum aliis ministeriis funguntur. Insuper; Deus est ubique præsens, & non tantum in cælo: ergo ubique etiam Angeli possunt illum videre, & illo frui; & hinc est, quod etiam dum sunt in terra, dicuntur esse in cælo; ut ex præfatis verbis. Nec a ministeriis suis distrahuntur; quia, ut ait S. Gregorius, *sic ad exteriora procedunt, ut ab intimis nunquam recedant.*

Ad III. quod quanvis Deus ubique sit præsens, nos tamen vel sensuum, vel passionum, vel peccatorum, onere pressi, absentem judicamus. Proinde Angeli mittuntur, ut nobis suam voluntatem manifestent. Plura etiam per se ipsos possunt facere Principes, plura Duces exercituum; sed eadem per ministros operantur; & ut in operando fervetur rectus ordo, & ut in operationibus habeatur decens operandi ratio.

Ad IV. Non mittuntur Angeli ad nos, quasi missio Filii, & Spiritus Sancti sufficiens ad nostram salutem procurandam non fuerit; sed ad nostram negligentiam excitandam, ut illorum missioni cooperemur. Visitat aliquando Rex vel urbes, vel agmina, per se ipsum; & deinde iterum visitat per ministros; quorum est munus, ut a subditis, & ministris, Regis præcepta executioni mandentur, & promissæ largitiones adimpleantur.

Ad V. conceditur major, & negatur minor.

PAR. II.

Ratio est, quia ex Scripturis, & ex Patribus colligitur, aliquando a Deo mitti Angelos malos. Legitur 3. Reg. c. ult. *Egressus est autem Spiritus coram Domino, & ait: Ego decipiam illum; cui ait Dominus: in quo? Et ait: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum.* Et Dominus respondit illi: *Decipies, & prevalebis, egredere, & fac ita.* Et S. Gregorius lib. 2. moral. docet: *Sicut de bonis Angelis in hac vita laborantibus auxilium pietatis impenditur; ita isti occulta ejus justitia nesciendo servientes, ministerium exequi reprobationis conantur. Non enim ministrant Deo soli qui adjuvent boni, sed etiam mali, qui probat non solum qui redeunt a culpa sublevent, sed etiam qui redire volentes gravent.* Verum non mittit Deus Angelos malos, ut perdat homines, sed ut teneat, ut exerceat, aliquando etiam, nostris sic exigentibus culpis, ut perdat. Et quanvis intentio Dei mittentis sit bona, intentio Diaboli missi sit mala; tamen semper Deus utitur operatione Diaboli ad bonum.

Ad VI. nullum esse inconveniens, si dicatur, aliquando Angelos inferiores a superioribus ad homines mitti. Siquidem in Scripturis legitur, & in Patribus. Zachariæ 1. *Angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur, & alius Angelus egrediebatur in occursum ejus, dixit ad eum: loquere ad puerum istum dicens: absque muro habitabitur Jerusalem.* Ad quæ verba S. Gregorius Papa in moralibus scribit: *In conspectu Conditoris angelica ministeria ordinata sunt, ut pro communi felicitate beatitudinis opificem suum videntes, gaudeant: cum pro dispositione dignitatis alii aliis subministrant.* Ad Prophetam Angelus Angelum mittit, & quæ secum de Deo communiter conspiciat, edocet, & eligit; quia eum per superiorem scientiam virtute cognitionis, & præstantiorem gratiam culmine potestatis. Verum hoc propius respicit secundam Dissertationis partem, quam subdimus.

Pro altera Dissertationis parte non una est sententia Theologorum. Sunt nonnulli, qui negant, mitti omnes promiscue, & præcipue illos, qui supremæ sunt Hierarchiæ; non tamen determinat, quinam mittantur, & quinam remaneant. Alii volunt, solos tres Ordines ultimæ Hierarchiæ mitti; tres ordines primæ Hierarchiæ nunquam mitti; tres vero ordines mediæ Hierarchiæ accipere mandata ab illis primæ, & illis ultimæ communicare; & opinionem hanc, ait Petavius, a Lombardo refer-

Pp

ri.

ri. S. Thomas 1. p. q. 112. ar. 4. & in Com. ad ep. ad Heb. c. 1. lect. 6. docet, quinque solos postremos Ordines mitti; quatuor vero superiores Ordines, hoc est tres primæ Hierarchiæ, & Dominationes, nec a Deo discedere unquam, nec inferiora tractare. Alii demum volunt, omnium Ordinum Angelos mitti; ad ministeria grandiora supremos, inferiores vero mitti ad alia minora.

Dicimus II. Non tantum Angelos ex ultimis Ordinibus, sed ex omnibus, etiam primis, mitti & ad hominum regimen, & ad eorundem salutem. Ex recentioribus defenditur a Petavio, ab Estio, a Du-Hamel, a Juenino, a Frassen, qui citat Scotum &c.

I. Probatur ex Scripturis. Isai. 6.6. *Et volavit ad me unus de Seraphim, & in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari.* Seraphim autem sunt de supremo Ordine Hierarchiæ primæ. Ad Hebr. 1. *Nonne omnes sunt administratorii Spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis.* Quæ quidem verba de omnibus Angelis intelligi debent, etiam primorum ordinum Hierarchiæ supremæ; tum quia nullam faciunt inter Angelos distinctionem, tum præcipue, quia ex illis verbis intendit Apostolus probare divinitatem Christi, ex eo scilicet, quod omnes Angeli sunt ministri ejus; sed hoc non minus verificatur de Angelis ultimæ, quam de illis primæ Hierarchiæ: ergo &c. Quam rationem, & explicationem discrete expendit Petavius; explicans pariter alia Apostoli, quæ sequuntur, verba: *Tanto melior Angelis effectus, quando differentius præ illis nomen hereditavit.* Et alia: *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis?*

II. Probatur ex Patribus. Athanasius or. 3. cont. Arian. *Multi sunt Archangeli, multi Throni, & Potestates, & Dominationes, millies millia, & decies millies centena millia Ministrorum assistunt, & apparent, qui se promptos offerunt, ut mittantur.* Chrysostomus hom. 8. in Genes. *Non est Angelis tributum, ut sint consilii participes; sed ut assistant, & ministeria fungantur.* Quod ut discas, audi magniloquentissimum Esaiam de superioribus Angelorum virtutibus loquentem: *Vidi Cherubim stantia a dextris Dei, & Seraphim, & tangebant facies suas; sed unus ex his missus fuit ad Isaiam, ut eum purgaret: ergo etiam ex supremæ Hierarchiæ Angeli mittuntur.* Eusebius Cæsariensis lib. 7. præpar. evangel. *Divinas Vir-*

tutes natu Patris toti mundo præsidentes, & ministros Spiritus ad ministerium missos, propter eos, qui hereditatem capiunt regni: ac sacros Angelos Dei, & Archangelos, & intelligentem omnem naturam, bonorum ministrum, lucidam, & omnium bonorum, quæ a Deo communicantur hominibus, administrum, regem universorum quodam satellitio stipare. Hieronymus ep. 142. ad Damasum: *Quidam Græcorum in Scripturis apprime eruditus, Seraphim virtutes quasdam in talis esse exposuit, quæ ante tribunal Dei assistentes laudent eum, & in diversa ministeria mittantur, maximeque ad eos, qui purgatione indigent, & ob pristina peccata, aliqua ex parte suppliciis purgari merentur.* Bernardus ser. de S. Benedicte: *Cheubim, ait. Prophetæ, stabant, & non sedebant: Quid laborasti, ut jam sedeas? Omnes administratorii sunt Spiritus, missi in ministerium, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis; & tu sedebis?*

III. Probatur Rationibus. I. Illi Angeli mittuntur, qui sunt Filio Dei inferiores; sed omnes Angelorum ordines sunt Filio Dei inferiores: ergo ex omnibus Angelorum ordinibus mittuntur. Major est doctrinæ Apostoli, & Patrum consensu, atque traditione firmata; ut dictum est; minor negari non potest; consequentia sequitur. II. Angeli, qui mittuntur, explicantur in Scripturis per verbum omnes; sed verbum omnes in Scripturis, dum loquuntur de Angelis, significat omnes ordines: ergo ex omnibus ordinibus mittuntur. Major constat ex illo Apostoli: *Omnes sunt administratorii Spiritus missi &c.* Minor ex illo ejusdem: *Adorent cum omnes Angeli Dei;* consequentia sequitur. III. Michael, & Gabriel, fuerunt, & sunt de primis Angelis, sed missi fuerunt: ergo Angeli etiam supremi mittuntur. De Michael alibi loquuti fuimus; de Gabriele probatur; nam ipsi innotuit mysterium Incarnationis, quod inferioribus Angelis non innotescebat. IV. Ecclesia majori veneratione prosequitur Michael, quam cæteros Angelos: ergo cæteris Angelis dignior est Michael. Unde de Michael dixit Basilii hom. 1. de Angelis: *Michael Dux supernorum Spirituum, qui dignitate, & honoribus prælati est omnibus Spiritibus.* Et Pantaleo Diaconus hom. de S. Michael apud Surium vocavit eum Seraphinorum primum. Et S. Laurentius Justinianus ser. de S. Michael: *In spirituali primo conflictu cæteris Spiritibus sanctis prælati est Michael, sicut Lucifer malis.* Michael autem

autem in Scripturis dicitur missus; ut Daniel. 18. *Michael unus ex Principibus primis venit in adiutorium meum* : ergo &c.

Opponunt I. S. Thomas in 2. dist. 1. docet, Michaellem esse unum ex Principibus; & ideo in loco illo Danielis dici: *Michael unus ex Principibus* : ergo non est ex ordine supremo II. S. Gregorius magnus ad verba illa Daniel. 7. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei* ; lib. 17. Moral. c. 9. scribit : *Aliud est assistere, aliud ministrare. Assistent enim illa procul dubio potestates, qua ad quadam hominibus nuntianda non exeunt : Ministrant vero hi, qui ad explenda officia Nuntiorum veniunt. Sed tamen ipsi quoque contemplatione ab intimis non recedunt. Et quia plures sunt, qui ministrant, quam qui principaliter assistunt, assistentium numerus quasi definitus, ministrantium vero infinitus ostenditur*. III. Verba ab Heb. I. probant solum, quod lex vetus data fuerit per ministerium Angelorum; sed hoc non est necesse, ut factum fuerit per supremos Angelos: ergo ex verbis illis non eruitur, supremos Angelos etiam mitti. IV. Ex Auctore libri de cœlesti Hierarchiâ c. 13. habemus, Angelum purgantem Isaiaë labia nō fuisse ex ordine Seraphinorum, sed habuisse nomen Seraphim, ex illa actione, quam operabatur, fuisse tamen ex ordinibus inferioribus. V. Ex communi Theologorum consensu Angeli dividuntur in assistentes, & ministrantes: ergo sunt assistentes Angeli, qui non ministrant; aliter nulla esset divisio.

Respondemus ad I. S. Doctorem esse contrariæ sententiæ propugnatorem, & ideo de Michaelle illa docuit; ipsi tamen opponimus Basilium, Pantaleonem, Laurentium Justinianum, qui aliter de Michaelle scripserunt, & quorum verba nuper recitavimus.

Ad II. pariter S. Gregorium magnum favere contrariæ sententiæ; & ipsi pariter opponimus Athanasium, Nazianzenum, Nysenum, Chrysostomum, Hieronymum, aliosque. Cæterum in Scripturis Angeli, qui dicuntur assistentes, dicuntur etiam missi. Uti est Raphael, qui Tobiaë 12. asserit, se esse unum ex septem, qui adsunt ante Deum; & ad Tobiam fuit missus. Gabriel Lucæ 1. de se dicit: *adsto ante Deum*; & ad Zachariam fuit missus &c.

Ad III. negatur, Apostolum loqui de lege veteri; loquitur enim de Christo, ut diximus; & hoc testantur Patres multi,

PAR. II.

quos recensuimus, & quorum verba retulimus.

Ad IV. Interpretatio illa vocis Seraphim, non bene convenit cum aliis Prophetæ verbis. Dicit enim Isaiaë: *Seraphim stabant super illud &c.* Non ergo fuit unus Seraphim, sed plures; & incredibile est, quod omnes habuerint idem nomen, præcipue quum omnes non eandem actionem exercerent.

Ad V. dicitur, quod distinctio cadit supra exercitium Angelorum, non vero supra Angelos. Et sensus est, quod Angeli vel assistunt, vel ministrant; unde idem Angelus potest modo assistere, & modo ministrare; ut de Gabriele, & de Raphael dixerimus.

Pro tertia Dissertationis parte, in qua quaeritur, ad quos mittantur Angeli, & ad quæ officia obeunda? Loquimur hic de præcipuis officiis, & de ordinariis, non vero de extraordinariis, quæ possunt quidem plura esse, & varia; unde

Dicimus III. Angelos mitti ad homines, vel ad animæ purgationem, vel ad intellectus illuminationem, vel ad affectus inflammationem. Docet S. Bonaventura dist. 10. ar. 2. q. 1. & 2. apud Frassen.

Probatur, & explicatur Conclusio ab eodem Seraphico Doctore, in Compendio theologicæ veritatis lib. 2. c. 18., si hoc Opus ipsius genuinus est foetus, de quo Eruditi dissentiant. Tres actus communiter a Patribus, & præcipue ab Auctore libri de cœlesti Hierarchia, tribuuntur Angelis; nimirum purgare, illuminare, & perficere. Purgant removendo impedimenta ad illuminationem, quam in nobis facere intendunt; illuminant revelando veritates, quas intellectus vel minime, vel difficulter assequatur; perficiunt inflammando voluntatem ad effectus divinorum.

Obstant I. Angeli quidam movent orbes cœlestes, nec ab illorum motu possunt unquam recedere; aliter cœli quiescerent; sed ex hoc primo sequitur, quod non omnes Angeli mittuntur; & sequitur secundo, quod admissio, quod mittantur, non mittuntur ad homines dirigendos, sed ad cœlos movendos; quod utrumque est contra a nobis firmatas Conclusiones. II. Ex Scripturis habemus, plerumque fuisse Angelos a Deo missos ad homines juvandos circa temporalia, & corporea: ergo non semper mittuntur ad animæ purgationem, ad intellectus illuminationem, ad voluntatis inflammationem.

PR 2 Re-

Respondemus ad I. Admisso, quod Angeli moveant orbis cœlestes, dicitur, quod illi, qui movent, missi sunt ad movendum eos. Et hoc quidem propter homines; cœlum enim Deus, & astra, & superiora, alia corpora, si quæ sunt, creavit in ministerium hominum. Cæterum motio orbium cœlestium ab Angelis est doctrina Aristotelis, non Scripturarum; unde nemo cogit nos, ut eam recipiamus; præcipue quum Aristoteles multos docuerit errores circa intelligentias, quas affixas voluit orbibus cœlestibus, ut eos moverent. Audiatur Estius: *Doctrina ponens intelligentias orbibus cœlestibus perpetuo assidentes, non tam in Scripturis fundata est, quam in Aristotelica Philosophia, quam doctrina Scripturarum cedere necesse est.*

Ad II. Etiam beneficia, quæ Deus confert hominum corporibus, animabus illorum

profunt. Per corpora enim aliquando animas medetur, intellectus illuminat, voluntates inflamat. Raphael quidem, Tobiae, & Saræ, corpora a Dæmone liberavit, domos ditavit, cæcitatem ab unius Patre avertit, & mortem ab alterius Viro eliminavit. Omnia videntur fuisse temporalia, & corporalia beneficia; atque per hæc eos movit ad benedicendum, atque laudandum Deum, qui per ipsum mirabilia operatus fuerat ad ejus gloriam, & ad illorum corporalem, spiritualemque salutem. Unde dicebat illis Tob. 12, 18. *Ipsam benedicite, & cantate illi.* Et n. 20. *Vos autem benedicite Deum, & narrate omnia mirabilia ejus.* Et n. 22. *Tunc præstrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deum; & exurgentes narraverunt omnia mirabilia ejus.*

DISSERTATIO CXLVIII.

De Custodia Angelorum; & de erroribus Hæreticorum, ac opinionibus Scholasticorum, contra, & circa illam. Quibus detur; ad quæ se extendat; & an cuique detur etiam Angelus malus?

DRimo erravit Origines contra Angelorum Custodiam, asserens ex Antipatro, Bostorum Episcopo, lib. cont. impium Originem, apud Joannem Damascenum in Eclogis lit. A., illam fuisse Angelis a Deo datam in pœnam, & in supplicium, quod ab ipsius dilectione ceciderint. Credidit enim, beatas mentes, a Deo creatas, & cum Deo, cujus fruitione lætabantur, ætissime conjunctas, ab hoc felicitatis statu decidisse, & redactas in gradum infimum, fuisse factas Angelos, & Archangelos; & in pœnam implicatas demum fuisse in mundanarum rerum procuracione; ut explicat Petavius lib. 2. de Angelis c. 7. n. 15.

Secundo erravit idem Origines credens, Angelos, qui sunt Custodes, præcipue parvulorum, certos de sua salute non esse; immo custodiam nostram exercentes, salutem propriam mereri. Hæc sunt verba ipsius hom. 25. in Luc., & hom. 23. in eund. *Quam ob causam Angeli pro bonis*

soliciti sunt, scientes, quod si nos bene gubernaverint, & ad salutem usque perduxerint, habeant etiam ipsi fiduciam videndi faciem Patris. Quomodo enim si per curam eorum & industriam salus hominibus comparatur, faciem Patris semper attendunt: sic si per negligentiam eorum homo corruperit, etiam sui periculi rem esse non nesciunt. Et sicut bonus Episcopus, & optimus Ecclesia dispensator, scit, sui meriti esse, atque virtutis, si oves gregis sibi crediti fuerint custoditæ; ita intellige & de Angelis. Ignominia Angelo est, si homo justus creditus fuerit, & peccaverit: ut e contrario gloria est Angelo, si creditus sibi saltem minimus in Ecclesia fuerit. Videbunt enim non aliquando, sed semper faciem Patris, qui est in cœlis, cum alii semper non videant. Secundum meritum enim eorum, quorum Angeli sunt, aut semper, aut nunquam, vel parum, vel plus, faciem Dei Angeli contemplabuntur. Eadem habet hom. 20. in Num.

Tertio erravit Auctor Quæstionum ad Orthodoxos, quæ falso Justino Martiri & Phi-

Philosopho tribuuntur, q. 30. dicens, Custodes Angelos singulorum hominum assistere usque ad resurrectionem animabus illorum hominum, qui mortui sunt, & quorum custodes erant. Refert etiam Petavius cit. loc. n. 14.

Quarto erravit Calvinus ad cap. 32. Genes. v.

scribens: *Maligne Dei gratiam extenuant, qui tantum ab uno Angelo quenque nostrum defendi putant. Nec dubium est, quin Diabolus hoc astu fiduciam nostram aliqua ex parte minuere conatus sit.* Et lib. 1. Instit. c. 14. §. 7. *An singulis hominibus singuli Angeli attributi sint ad eorum defensionem, pro certo asserere non ausim. Hoc quidem pro certo habendum, non tantum uni Angelo unumquenque hominem esse cura, sed omnes uno consensu vigilare pro salute humana.* Et ad cap. 15. Actor. §. 15. ad verba illa: *Angelus ejus &c.* asserit: *Angelum ejus nominant, qui divinitus ejus appositus sit custos, & salutis minister. Quod vulgo hinc eliciunt, singulis hominibus attribui singulos Angelos, qui eorum curam gerunt, nimis infirmum est. Nam Scriptura testatur, magno populo interdum unum dari Angelum: Ergo figmentum, quod passim invaluit, de binis cujusque gentis, profanum est.* Et ad psal. 90. *Falsum illud est commentum, suum cuique singularem Angelum esse.*

Quinto errarunt Magdeburgenses Centuriatores cent. 3. 4. 5. 6. &c. c. 4. negando singulos Angelos singulis hominibus deputatos esse. Unde cum Calvinus putaret, omnes Angelos curam omnium hominum gerere, & hoc non semper, sed quando Deo id placuerit; ut ex allatis Calvinus verbis innotescit.

Sexto fuerunt Hæretici quidam secundo seculo currente, Apulejani dicti a quodam Apulejo, natione Afro, & Medauri nato, & de Platonica Secta Philosopho, qui dicebant, *Dæmones esse medios inter Deum, & homines, qui hinc ferant petitiones nostras, & inde referant deorsum suppetias;* quod refert Petrus Annatus in apparatu ad positivam theologiam lib. 7. ar. 3. Unde videbantur asserere, non solum Angelos bonos, verum quoque malos, in hominum custodiam deputatos esse; quanvis etiam in hoc errarent, quod crederent, utrosque Mediatore esse.

Inter Scholasticos Theologos fuit Petrus Lombardus, cognomento dictus Magister sententiarum, qui, Estio teste, manifeste descendit in sententiam, quæ asserit, non singulos singulis, sed unum eundemque Angelum multis hominibus a Deo

assignari; eo ductus argumento, quia homines electi tot sunt, quot sunt boni Angeli; homines autem electi & reprobi plures sunt: ergo non essent custodes Angeli numero pares hominibus. Communis autem Theologorum omnium sententia contrarium docet, singulos scilicet homines suum habere Angelum custodem, unicuique illorum a Deo deputatum.

Dicimus I. de fide esse, sanctos Angelos deputari a Deo ad custodiam hominum.

I. Probat ex Scripturis. Psal. 90. 11. *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Et n. 12. *In manibus portabunt te: ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Judith 13. 20. *Vixit Dominus, quoniam custodivit me Angelus ejus, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc revertentem, & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari.* Matth. 18. 10. *Videte, ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est.* Actorum 12. 7. *Ecce Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo, percussioque latere Petri, excitavit eum, dicens: Surge velociter. Et ceciderunt catena de manibus ejus. Dixit autem Angelus ad eum: præcingere, & cæce te caligas tuas. Et fecit sic. Et dixit illi: Circumda tibi vestimentum tuum, & sequere me. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat quia verum est quod fiebat per Angelum: existimabat autem se visum videre. Et exeuntes processerunt vicum unum; & continuo discessit Angelus ab eo. Et Petrus ad se reversus dixit: Nunc scio vere quia misit Deus Angelum suum, & eripuit me de manu Herodis. Pulsante Petro ostium januæ processit puella ad videndum, nomine Rhoda. Et ut cognovit vocem Petri, præ gaudio non aperuit januam, sed intro currens, nuntiavit stare Petrum ante januam. Illi autem dicebant: Angelus ejus est.*

II. Probat ex Patribus. Basilii hom. in psal. 33. *Omni in Christum credenti Angelus assistit.* Et hom. in psal. 48. *Cuilibet fidelium est Angelus assistens, & adjunctus, qui in celo est videre dignus.* Hilarius in psal. 129. *Meminimus esse plures spirituales virtute, quibus Angelorum est nomen, Ecclesiis præsidentes. Sunt enim secundum Joannem Asianis Ecclesiis Angeli.* Ambrosius lib. de Viduis: *Obsecrandi sunt Angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt.* Hieronimus in cap. 66. Isaïæ: *Quod unusquisque*

no-

nostrum habeat Angelos, multa Scriptura docent. Et ep. 27. ad Eustochium c. 1. Testor Jesum, & Sanctos ejus, ipsumque proprium Angelum, qui custos fuit, & comes admirabilis famina, me nihil in gratiam dicere. Isidorus Hispalensis de sum. bon. seu lib. 1. sent. c. 12. Singula gentes praepositos Angelos habere creduntur. Beda in lib. qq. quæst. 9. Boni Angeli ad ministerium salutis humana deputati sunt, ut curas administrent mundi, & regant omnia jussu Dei. Petrus Damianus ser. de exalt. S. Crucis: Angelos ad nostri custodiam deputatos quotidie multipliciter offendimus, & offensam negligentia cumulamur.

III. Probatur ex veteribus Judæis. Auctor libri Michael hæc dicit: Principio ponimus coram te sententiam Rabbiorum, qui dicunt, non est verba infra, qua non habeat fatum supra. Et si ita res se habet in plantis corporeis, quanto magis animalibus viventibus, & spiritualibus, comparatione ad corporea, est aliquis, qui ea curet supra, ut infundat super ea virtutem suam: Qui vero curat animalia viventia vocatur Dominus, aut Angelus. Rab. Salomon. Ad illa verba Danielis 10. Vidi ego Daniel &c. scribit: Angelus uniuscujusque hominis supra se ipsum &c.

IV. Probatur ex Gentilibus Philosophis. De Platone testatur Eusebius Cæsariensis lib. 13. de prepar. evangel. c. 7. Angelum unicuique ad custodiam divinitus datum a Scriptura. Nos didicimus, & Plato scribere non dubitavit hoc modo: Quoniam, inquit, omnes animæ sorte vivendi modum elegere, ordine ad sortem suam progrediuntur mota a Damone, quem singula sortita sunt, qui ad custodiendam hanc vitam, & ad perficiendam, qua elegerunt, una cum eis mittitur. Hoc ipsum credo Socratem etiam significasse, cum Damone quodam sapiens gubernari se dixerit. Menander apud eundem Eusebium lib. 12. habet: Unicuique genius viro adstat statim nato, Mystagogus vita bonus. Epictetus apud Arrianum Acta Diff. lib. 1. c. 14. Tutorem unicuique Deus assignavit singulorum genium, & hunc ipsum custodiendum tradidit; & quidem hujusmodi qui neque dormiat, neque falli possit. Seneca epist. 110. Unicuique nostrum pedagogum dari Deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris nota, ex eorum numero, quos Ovidius ait, de plebe Deos: Ita tamen hoc seponas volo, ut memineris majores nostros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuisse. Singulis enim & Genium, & Junonem dederunt.

V. Probatur Rationibus. I. Ratione divinæ

potentiæ; quia enim Deus est summe potens non solum creando Angelos providit gloriæ suæ, sed etiam necessitati creaturæ suæ: unde creavit Angelos, ut sibi assisterent, & ministrarent; & creavit quoque ut homines custodirent, & adjuvarent. II. Ratione divinæ sapientiæ; quia consonum est huic deducere postrema ad summa per media; quum ergo Angeli, tum propter immortalitatem naturæ, tum propter consummationem gratiæ, sint quid medium inter Deum, & hominem; conveniebat, ut homines, qui sunt postremi, custodiendo, & adjuvando, ad Deum, qui summus est, perducerent. III. Ratione divinæ misericordiæ; quæ quum nunquam a justitia recedat, conveniens fuit, ut si homo lapsus per Dæmones ad malum incitaretur, per Angelum quoque excitaretur ad bonum. IV. Deus habet in mundo Dæmones, qui sunt adversarii sui, & inimici nostri: ergo debebat mittere in mundum Angelos, qui Dæmones debellarent; unde nec sibi bellum, nec nobis damnum parare ausi fuissent. V. Hoc officium indecens non est Angelis, immo ipsorum charitati, pietati, ac zelo, apprime consonum; hominibus vero est valde utile, & honorificum; cur ergo negandum? VI. Homines non sunt sufficientes rectores hominibus, nec congruentes: ergo debebant eis præfici a Deo Angeli. Probatur antecedens. Homines deficiunt in multis, vel propter malitiam, vel propter ignorantiam; in quibus Angeli, qui sunt boni, & sapientes, non deficiunt: ergo Homines non sunt sufficientes rectores hominibus, nec congruentes.

Opponunt I. Si Angelus est custos hominis, homo nec habet libertatem, nec meritum; hoc non est dicendum: ergo &c. Probatur major. Angelus, quando homo est determinatus ad peccandum, vel opponitur ei, vel non? Si non: ad nihil ergo inservit: Si sic: ergo lædit ipsius libertatem, & impedit meritum. II. Homo per liberum arbitrium & gratiam, vel potest ad malum compelli, vel non potest? Si non potest: ergo ad nihil inservit Angelus custos; si potest: ergo Angelus custos violentiam ei infert, non confert adjumentum. III. Si homo vinceret absque subsidio Angelorum, ejus meritum esset majus, & ejus gloria excelsior: ergo custodia Angelorum deservit potius ad diminutionem meriti, & gloriæ Angelorum. IV. Quod Angeli sint custodes

des hominum vel a natura, vel a gratia habent? Si a natura: ergo etiam Dæmones, qui naturalia non amiserunt, possunt esse custodes nostri. Si a gratia: ergo etiam animæ perfectiores possunt curam gerere animarum, quæ minus sint perfectæ. V. Angelus, qui est custos, est minister hominis: ergo est minor homine; hoc dici non potest: ergo &c. Minor habetur Luc. 22. *Major est qui recumbit, quam qui ministrat*. VI. Solus Deus dicitur in Scripturis hominum custos: ergo superflui sunt Custodes Angeli. Antecedens probatur ex illo Job. 7. *Quid faciam tibi o Custos hominum?* Ex illo psal. 120. *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel Dominus custodit te ab omni malo custodiat animam tuam Dominus: Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum*. VII. Solus Deus nos a captivitate liberavit: ergo solus Deus nos a captivitate custodit. Antecedens negari non potest; consequentia sequitur, quia ejusdem est potentiae præservare in libertate, ac a captivitate redimere & liberare. VIII. Custodes Angeli dicuntur mediatores inter Deum, & homines; sed unus est mediator noster ex Scripturis, solus scilicet Dominus noster Jesus Christus: ergo aliis mediatoribus non est nobis opus.

Respondemus ad I. Angelum se opponere homini determinato ad peccandum, sed suadendo, exhortando, alliciendo; non autem vim faciendo voluntati ejus; unde illæsa remanet libertas ejus, & meritum auctum, si non peccat; deperditum vero, si peccat. Et en ad quid inferiunt Angeli, qui custodes hominum sunt.

Ad II. Homo ab extrinseco non potest compelli ad malum, & quando ad malum determinatur, a se ipso per suum liberum arbitrium determinatur. Efficat vero Angelus custos, ne Diabolus, qui extrinsecus operatur, objecta alliciencia proponat, occasiones peccandi præbet, & sodios peccatorum adhibeat. Juvat insuper, ne voluntas, & a Diabolo per inter nos motus inclinata ad malum, & a passionibus tracta, ad malum plene consentiat; non quidem vim faciendo, sed illuminando, inflammando, removendo &c.

Ad III. Non pugnat homo cum altero homine, sed cum spiritibus tenebrarum, cum principibus, & potestatibus; ipse autem est natura pulveris figmentum, est peccato infirmus, & consuetudine debi-

lis; unde indiget auxilio Angelorum ut vincat. Propter hæc Petrus Damiani scribebat Alexandro II. Rom. Pont. in sua quadam epistola: *Neque enim versutia tam callidi & exercitati hostis posset fragilitas humana resistere, nisi eum a tentationibus Electorum virtus angelica propulsa-* ret.

Ad IV. Habent Angeli ut sint custodes hominum, a natura, quia natura sunt hominibus fortiores, & potentiores; habent a gratia, quia sunt hominibus præstantiores, & firmiores; habent præcipue a divina ordinatione; Deus enim mandavit Angelis suis, ut nos custodiant. Quis autem decretorum Dei intendit esse scrutator, ut assequi omnino velit, cur Deus hoc fecerit, vel non fecerit; ad quid ordinaverit, ad quid vero non ordinaverit?

Ad V. Negavimus supra, Angelos esse ministros hominum, etsi sint hominum custodes. Verum si velint, quod sint ministri, non sunt certe tales ministerio subjectionis, sed ministerio præsentia. Custodes Angeli utique homines gubernant, regunt, docent, dirigunt, hortantur ad bonum, ut magistri, duces, pædagogi; non vero serviunt, obediunt, ministrant, ut famuli, vel mancipia.

Ad VI. S. Bonaventura respondet dicendo apud Frassen, quod perfectio divinæ custodiæ non excludit utilitatem angelicæ. Et exemplum affert; quia sicut Deus dando creaturis virtutem operandi, a se ipso virtutem hanc non aufert, sed cum illis etiam producit, & cooperatur: Ita dando Angelis custodiam hominum, custodiam hanc a se ipso non removel, sed cum Angelis etiam ipse homines custodit.

Ad VII. Plus est redimere, quam custodire, quia redimere est mortuum vivificare, custodire est in vita conservare. Ille est actus solius Dei, cujus est proprium vitam primo conferre; hic vero est etiam actus creaturæ, quæ præstantioris sit naturæ, & virtutis etiam potentioris; quales sunt Angeli. Unde si Angeli non potuerunt hominem a Dæmonum captivitate erubere, possunt quidem hominem sic custodire, ne denuo in Dæmonum incidat servitutem.

Ad VIII. Solus Christus est mediator immediatus, per naturam, & primarius; Angeli vero dicuntur mediatores, ut pariter dicuntur Sancti apud Deum, mediati, per gratiam & divinam ordinationem, & secundarii, aut minus principales. Hoc autem non officit dignitati Christi; sicut non

non officit filio Regis ministros habere, qui deserviant ei in administratione regiminis, quod sibi a Patre est demandatum.

Dicimus II. Singulos custodes Angelos a Deo deputari singulis hominibus, sive parvulis, sive adultis, sive fidelibus, sive infidelibus, sive prædestinatis, sive reprobis, sive iustis, sive peccatoribus. Est communis non solum inter Theologos, verum quoque inter Catholicos; non est tamen de fide; quia nec Ecclesia hoc aperite definivit, nec unquam in Scripturis manifeste legitur, nec de eo est unanimis Patrum sententia. Attamen quum ex Scriptura colligatur, quum Patres majori ex parte eam doceant, quum Theologi in ipsa conveniant, temeraria esset propositio, quæ eidem adversaretur. Unde asserit Estius:

„ Valde probabile est, unumquemque hominem, præsertim fidelem & electum, habere deputatum sibi peculiarem Angelum bonum, velut custodem, ducem, ac directorem, inter tot pericula tam animi, quam corporis, quibus hæc vita plena est: Etenim id est Scripturis admodum consentaneum, & sententiis Patrum celebratum. „ In editione neapolitana anni 1720. apud Parrinos, in notis sic legimus verbum illud, *valde probabile*, explicatum. „ Valde probabilem appellat; „ quod non ita accipiendum esse censo, „ uti a modernis moralibus Theologis, qui „ vulgo Probabilistæ audiunt, communiter „ explicatur; itaut in utramlibet partem „ disceptari possit: sed eo sensu, quo Augustinus, & non semel S. Thomas, hoc nomen *Probabile* acceperunt; nimirum: „ ut rem probam, & de qua prudenter „ dubitari non possit, significet. Certe „ Dionysius Petavius 1. 3. theol. dog. lib. „ 2. de Angelis c. 4. *christianum dogma*; „ & num. 7. *Christianorum Theologorum decretum*, eam sententiam dicere non dubitavit. „ Est contra Calvinum, Magdeburgenses, nuperum Heterodoxum & librorum plurimorum eruditione notissimum, Joannem Clericum, aliosque ejusdem furfuris homines; est etiam contra Magistrum sententiarum, ut diximus.

I. Probatur ex Scripturis. Matth. 18. *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris &c.* Non dixit Angelus eorum, sed Angeli eorum: ergo singuli pueri illi singulos habebant custodes Angelos. Actor. 12. Petro pulsante dicunt fideles: *Angelus ejus est*: ergo compertum illis erat, Petrum habere custodem Angelum, qui Angelus

ejus erat; & sic pariter credebant de cæteris hominibus. Judith 13. etiam dicitur: *Angelus ejus*. Et Genes. 48. Jacob loquitur dicens: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis*; ergo erat Angelus ejus; hoc est peculiaris illius custos a Deo deputatus.

II. Probatur ex Patribus. Hieronymus sup. Matth. 18. ad verba illa: *Angeli eorum*; subdit: *Magna dignitas Animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum deputatum.* Et ad verba Eccl. 5. *Ne dicas coram Angelo: Non est providentia*; exponit: *Non enim in vento dicta transeunt, sed a præsentem Angelo, qui unicuique adhæret comes, statim perferuntur ad Dominum.* Basilii lib. 3. cont. Eunomium: *Quod autem unicuique fidelium adsit Angelus, tanquam pædagogus aliquis, & pastor vitam gubernans, nemo contradicat, qui Domini verborum meminere dicentis: Ne contemnatis unum ex his pusillis; quoniam Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est.* Idem in Psal. 48. *Cuiuslibet fidelium est Angelus assistens.* Chrysostomus in c. 18. Matth. *Hic manifestum est, quia omnes Sancti Angelos habeant.* Origenes hom. 11. in Num. *Ex illo Actorum 12. Angelus ejus est; habet: Ergo intelligitur esse & alius Pauli Angelus, sicut est Petri; & alius alterius Apostoli, & singulorum per ordinem.* Eusebius lib. 13. præpar. evang. *Angelum unicuique ad custodiam divinitus datum.*

III. Probatur Rationibus. I. Si quilibet homo suum non haberet Angelum custodem, vel ideo esset, quia unus custos daretur pro omnibus hominibus, vel quia daretur pro duobus, aut tribus, aut quatuor &c.; sed neutrum dici potest: ergo &c. Probatur minor. Non posset dari duobus, aut tribus; quia non posset esse comes, uti est Angelus custos, duorum, vel trium; si enim illi in diversas se conferrent plagas, non posset Angelus se ipsum multiplicare, ut cum iisdem pergeret. Neque posset esse unus Custos pro omnibus hominibus; quia hic satis esset ad gubernandam speciem, non vero singula individua; quæ quidem singula, utpote animata, & rationalia, peculiari gubernatione, & custodia indigent: ergo singulis dantur hominibus. II. Ratio Magistrum Sententiarum est, quia plures sunt homines, quam Angeli; & proinde Angeli non sufficerent; sed hoc est falsum; quia, ut ait Frassen, verisimile est, quod in infima Hierarchia plures sint Angeli, quam homines actu, & de facto existentes;

res; non est proinde necessitas, ut dicamus, unum Angelum plures homines custodire. III. Hoc magis convenit magnificentiae ac liberalitati Dei, quod plures Angelos mittat in custodiam hominum, & in cuiuslibet hominis tutelam Angelum suum peculiarem ac designatum. Deus enim in aula sua non habet hanc Ministrorum penuriam, ut non possit singulis hominibus singulos assignare custodes. IV. hæc est differentia inter speciem humanam, & species aliarum rerum, quæ intellectivæ non sunt; quod pro unaquaque specie unus satis est Angelus; pro humana specie vero pro unoquoque individuo unus debet Angelus esse. Aliter facere, esset contra dignitatem humanæ naturæ supra cæteras materiales creaturas.

Probatur modo de Parvulis, & Adultis. I. Ex Hieronymo cit. loc. *Supra hoc unaquaque anima ab ortu nativitatis sibi deputatum habet Angelum.* Ergo habet ab infanzia, deinde habet in pueritia, postea in adolescentia; & sic deinceps. II. Sive ut explicat & intelligit S. Thomas, quod loquatur Hieronymus de nativitate extra uterum, non intra uterum; sive ut sentiunt alii de nativitate intra uterum, & non extra; semper quidem, sive extra uterum, sive intra, infantes & parvuli Angelorum custodia indigent. Et quidem intra uterum docet S. Anselmus in Elucidario: *Unaquaque anima dum in corpus mittitur Angelo committitur.* Ulterius; postquam anima corpori unitur, ad ejus custodiam, Angelo indiget. Et indiget ad multa, tum ut custodiat corpus a contrariæ potestatis vexatione, tum ut anima tunc creata tunc etiam disponatur ad bonum, tum ne moriatur, & baptismi beneficio privetur: Ergo etiam pro tempore illo Angelum habet. Quod si recuratur ad Angelum Matris, & dicatur, quod hic idem custodiat puerum in utero ejusdem existentem, dicitur, quod Angelus matris custodit illum quantum perzinet ad bonum matris; quantum vero spectat ad bonum pueri consonum est, ut illum custodiat Angelus, qui ipse sit custos.

Probatur insuper de Reprobis I. quia Reprobis datur auxilium sufficiens ad salutem: ergo datur Angelus custos. Probatur consequentia. Custodia Angelorum est auxilium sufficiens ad salutem: ergo si datur unum, datur aliud. Probatur antecedens. Deus permittit Reprobos ten-

rari a Dæmone: ergo debet illum defendere per Angelum, ad hoc ut det ei sufficiens hoc auxilium ad resistendum Diabolo II. quia etsi Angelus non perducatur Reprobum ad vitam æternam, revocat nihilominus illum a plurimis peccatis, quæ committeret, si Angelus ei non assisteret. III. quia si Deus permittit, quod Prædestinati habeant Dæmonem tentantem, permittit quoque, quod Reprobi habeant Angelum auxiliantem.

Probatur similiter de Infidelibus, & Peccatoribus quibuscunque. I. Quia de quocunque homine viatore, etsi infideli, etsi peccatore, possumus sperare salutem usque ad vitæ suæ finem: ergo ad hanc procurandam Angeli custodia indiget. II. Quia si datur fidelibus, & justis, Dæmon tentans illos; ita etiam datur infidelibus, & peccatoribus, Angelus adjuvans eosdem. III. Quia potest infidelis, vel peccator, evadere pejor per majora & & atrociora peccata: ergo ad impediendum illa datur Angelus custos. IV. Quia SS. Patres Hieronymus, Bernardus, alique, docentes, unumquemque hominem suum habere custodem Angelum, non distinguunt inter fidelem, & infidelem, prædestinatum ac reprobum, justum & peccatorem.

Arguunt I. Pueruli nec possunt peccare, nec possunt mereri: ergo custodiam Angelorum non habent. II. Verba illa psal. 90. *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te*, dicta sunt tantummodo justis: ergo peccatores non habent custodes. III. Ex Chrysost. hom. 3. sup. Coloss. *Fideles tantum homines habent Angelos custodiam*: ergo infideles non habent. Sunt Chrysostomi verba: *Olim congruentes numero Gentium erant Angeli, nunc autem congruentes numero fidelium.* IV. Ex Didymo apud Damascenum lib. 4. Parallel. c. 7. *Probi ac sancti viri lucidos Angelos custodes habent; mali autem tenebrosos.* V. Ex S. Basilio in Com. in Isai. ad verba illa: *Et auferam sepem ejus &c.* scribente: *Fieri etiam potest Angelum ut cum unusquisque nostrum habeat sanctum, qui castra metatur in circuitu timentium Dominum, in peccatis deprehensus, huic plaga, quam minatur, fiat obnoxius, & muro privetur, hoc est sanctarum virtutum tutela.* Et in Psal. 3. *Cuique credenti in Dominum Angelus assistit, nisi forte nos ipsum improbis factis effugemus: nam ut apes fumus in fugam agit, & columbas malus odor abigit; ita vita nostra custodem Angelum lacrimosum, fatidum pec-*

catum repellit : ergo ex Basilio soli fideles, & soli iusti custodes Angelos habent. VI. Unus homo multis regendis hominibus sufficit: ergo unus Angelus multis hominibus custodiendis sat est. VII. Ex nostra Conclusionem sequeretur, quod si singuli homines singulos habuerunt custodes: ergo etiam Christus suum habuit custodem; hoc autem non est dicendum: ergo neque illud. VIII. Pariter ex nostra assertione inferretur, quod etiam Antichristus suum habebit custodem Angelum; sed hoc dici non potest: ergo neque primum.

Respondemus ad I. quod quanvis pueruli pro tempore illo nec peccare, nec mereri possunt, quia rationis usum non habent, poterunt tamen temporibus subsequentibus, quibus usum habebunt. Unde custodes Angeli illis profunt, sic eos illuminando, disponendo, aptando, ut peccare vel nolint, vel rarius velint, in ætate illa, in qua valebunt peccare.

Ad II. quod per verba illa intelligitur quidem speciale mandatum, datum a Deo Angelis, ut custodiant homines iustos; sed non per hoc excluditur mandatum, iisdem impositum, ut custodiant peccatores, vel reprobos. Et quidem speciale mandatum est pro iustis, ut custodiant eos in omnibus viis eorum; quia hoc mandatum de iniustis verificari non potest, quum non omnes viæ eorum ita sint rectæ, ut in iis possint illos Angeli eorum custodire, protegere, & adjuvare.

Ad III. Chrysostomum intelligit Estius de peculiari & efficaci custodia, qua homines ad æternam vitam dirigantur. Cæterum nunquam Chrysostomus aperte asseruit, infideles Angelorum custodia cære. Et aliquando etiam dixit; fideles habere custodes Angelos excellentiores: ergo non negat, quod infideles non habeant, sed tantum inferri potest ex ipso, quod custodes habeant Angelos minus excellentes.

Ad IV. Intelligendus est Didymus de illis Angelis, quorum nutribus assentiunt viri boni, & viri perversi. Lucidi quidem sunt Angeli illi, quibus adhærent iusti, quia sunt Angeli lucis; tenebrosi vero sunt illi, quibus obediunt perversi, quia sunt Angeli tenebrarum.

Ad V. Basilium in utroque loco loquitur de custodiæ exercitio respectu hominum impiorum, quod ab iisdem pravis eorum operationibus impeditur: Non autem loquitur de custodia, quæ vere de illis a

Deo demandata est Angelis. Hoc vero; quod dicit, Angelos elongari, abesse &c. intelligitur, quod locum non habeant in perversis hominibus bonorum Angelorum hortamenta, & admonitiones; & proinde peccatores recedendo ab eis voluntate, faciunt, ut dicatur, Angelos ab ipsismet recedere, & abesse. Cæterum aliquando etiam Angeli a iustis abesse dicuntur; sed qua ratione, explicatur ab Ambrosio ad verba psal. 35. *Qui juxta me erant, de longe steterunt*, dicente: *Ne abhorreat mysticus pietatis affectus, ut pro Angelis dixerit, qui prætendunt timentibus Dominum, ut eripiam eos de tentationibus, quas ferre non possunt: quomodo ergo longe stant, qui in adjumentum sunt attributi? Sed non illi se separant, sed qui urgetur tentationibus putat eos longe abesse, quos propius adesse desiderat, & arbitratur dissimulare, cum illi juvandi tempus nutu sui Superioris expectent, qui athletam suum, quo gloriosius vinceret, diutius certare præcepit.*

Ad VI. respondet S. Thomas, deputari unum Angelum ad custodiam unius hominis, quatenus hic est talis singularis homo, non vero prout est alicujus communis membrum, vel alicujus collegii pars. Nec mirum; quia etiam aliquando unus homo deputatur ad custodiam unius hominis; & unus homo ad gubernium civitatis, vel provinciae, vel regni. Addunt, quod Angelorum potentia est finita, & proinde major ubi est unita, & non dispersa; & hinc colligitur dignitas animarum, quum ad quamlibet illarum totam unius Angeli virtutem Deus deputaverit.

Ad VII. Re vera Christus Dominus custodem Angelum non habuit, quia nunquam fuit homo viator, nos autem de hominibus viatoribus loquimur. Unde docet S. Bonaventura dist. 11. q. 3. *Christus non indigebat Angeli custodia, nec ipsa eum decebat. Non egebat, quia adversarius ejus nec poterat opprimere per violentiam corpus Divinitati unitum; nec poterat seducere per astutias intellectum a Verbo plenarie illustratum; nec poterat allicere per blanditias affectum plenitudine gratia confirmatum... Nec etiam ei competebat. Custodia enim in custodiante respectu custoditi dicit præsentiam quandam; & quia Angeli Christo Domino suberant, non præerant; ideo nec aliquod officium præsentia ipsis Angelis respectu Christi committi debebat; & propterea nullus Angelus debuit deputari ad custodiendum.*

Christi

Christum, sed Angelorum multitudo debuit deputari ad ejus ministerium.

Ad VIII. Antichristum habiturum quoque suum Angelum custodem, docent S. Thomas, S. Bonaventura, & Alensis, apud Frassen. Quod colligunt ex eo, quod Deus velit omnes homines salvos fieri; unde nullum excipit, omnes comprehendit, etiam pessimos, & consequenter ipsum quoque Antichristum. Præterea, custodia Angelorum est auxilium generale commune, quod nulli hominum denegatur; quanvis aliquibus quædam specialia auxilia denegentur; igitur nec Antichristo denegari debet.

Dicimus III. Angelos deputari ad custodiam hominum propter sex; quæ sunt; increpare pro delictis, a peccatorum vinculis absolvere, Dæmones coercere, obstacula ad virtutem remove, orationes hominum offerre Deo, & mærentes consolari. Enumerantur a S. Bonaventura, & referuntur, explicantur, ac probantur a Frassen.

Obijciunt I. Admittuntur custodes Angeli pro aliis rebus præter homines; sed cum aliis rebus non possunt hos effectus exercere: ergo vel verum non est, quod alias res custodiant; vel falsum est, quod effectus illos exercent. II. Dantur quoque custodes regnorum, provinciarum, urbium, ecclesiarum, collegiorum &c. munus autem horum non intelligitur quale sit, quum satis intelligatur præfata munia exerceri ab unoquoque singulorum hominum custode. III. Beatissima Virgo vel habuit custodem, vel non habuit? Si habuit; non potuit cū illa prædicta munera exercere; si non habuit; non ergo est verum, quod quilibet homo suum Angelum custodem habeat. IV. Adam in statu innocentiae vel habuit pariter custodem, vel non habuit? Si primum; non verificatur tertia conclusio: Si secundum; non verificatur secunda.

Respondemus ad I. Utique admittuntur custodes Angeli pro aliis rebus. Docet enim Augustinus lib. 83. qq. quæst. 79. *Unaquæque res visibilis habet angelicam potestatem sibi præpositam.* Docet quoque Origenes c. 8. in Jeremiam: *Omnibus rebus Angeli præsent, tam terra, & aqua, quam aeri, & igni; idest principalibus elementis; & in hoc ordine pervenire ad omnia animantia, ad omne germen, ad ipsa quoque astra cæli.* Effectus autem illos non est necesse ut producant in omnibus rebus, sed sat est, ut producant in hominibus, propter quos

P. R. II.

res illæ conditæ a Deo fuerunt. Servant vero res illas propter homines, quibus etiam consulunt in rerum illarum conservatione.

Ad II. dicitur, quod effectus illos producant in hominibus illis, quorum gubernio regna, provinciæ, urbes, & cætera subsunt. Angelus enim custos personæ providet de iis, quæ spectant ad personam; Angelus vero custos Ecclesiæ, providet de illis, quæ ad ecclesiam pertinent. Quod autem regna, provincias, ecclesias, &c. Angeli vere custodiant, docet Origenes hom. 35. in Lucam: *Principibus, idest Angelis, ab exordio terra divisa est.* Docet Theodoretus in c. 10. Danielis, ex Matth. 18. concludens: *Archangelis vero illud munus impositum, ut Gentium sint præfecti.* Docet Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromat. *Per Gentes, & Civitates divisa sunt Angelorum præfecturæ.*

Ad III. Beata Virgo, quia intrinsece non erat impeccabilis, sed tantum extrinsece, ideo habuit quoque custodem Angelum. S. Bernardus ep. 77. vult, fuisse Gabrielem Archangelum; qui, ut ait S. Ambrosius, *ipsam consolabatur in angustiis, & divina ipsi mandata & arcana intimabat.*

Ad IV. De primis parentibus idem est judicium apud S. Bonaventuram, Alensem, &c. Ratio est, quia in statu innocentiae habuerunt malum Angelum, qui eos tentavit; ergo etiam habuerunt bonum, qui eos adjuvit.

Dicimus IV. non habere hominem quemlibet Angelum malum, sicut habet Angelum bonum. Est communis inter Theologos, quanvis unus aut alter contrarium afferat.

I. Probatur. Opinio, quæ nostræ opponitur conclusioni, nullum habet fundamentum, nec in Scripturis, nec in Patribus: ergo non est admittenda. Antecedens patet; quia nulla testimonia afferuntur a tuentibus eam; & si qui Patres nominantur, eorum verba in responsionibus ad argumenta explicabimus. Sequitur consequentia; in rebus enim, ut dicitur, de facto, & quæ a Dei voluntate pendent, nihil ex nobis possumus affirmare, nisi Scripturæ doceant, aut Patres.

II. Opinio hæc nititur Gentilium errori, quo credebant, quemlibet hominem habere duos genios, unum bonum, & alterum malum; cui etiam congruit Mahometanorum superstitio, qua credunt, singulis hominibus binos Angelos assistere,

Qq. 2 unum

unum a dextris, alium a sinistris, quorum ille scribit benefacta, hic vero malefacta hominis illius; ut legitur in libro, cui titulus: *Doctrina Mahometi*; & refert Estius. Unde ex his idem Estius concludit, opinionem hanc de malo Angelo cuique homini adhærente, spectare magis ad fabulas falsarum religionum, quam in doctrina christiana solidum habere fundamentum.

III. Scimus ex historiis sacris plures Dæmones tentasse unum hominem; & scimus etiam aliquando Dæmones quibusdam perversis hominibus, qui culpas suas Dæmonibus imputabant, objecisse, ex semetipsis tantummodo periisse; ergo si vera sunt exempla ista; nec unus homo habet unum Dæmonem, sed aliquando plures; nec singuli homines singulos Dæmones habent, quandoquidem homines interdum ita sint pessimæ voluntatis, ut absque Dæmonis tentatione peccent, & sine Dæmonis labore damnentur.

Obstant I. Origenes hom. 12. & 13. super Lucā opinionem nostræ contrariam docuit; ergo habet fundamentum in Patribus. II. Cassianus collat. 8. c. 17., & collat. 13. c. 12. eandem sequutus est doctrinam: ergo non est singularis. III. Magister Sententiarum eandem amplexus est

sententiam, & pro se citat S. Gregorium Papam: ergo opinio defensores habet Scholasticos, & Patres.

Respondemus ad I. In homiliis illis, in quibus hanc tradit opinionem, multa alia eradere absurda; unde non mirum si inter tot absurda hoc etiam commentum inveniatur. De cætero Origenes illud a Platonicis didicit, & Christianos docere conatus est; sed in cassum, quia cæteri Patres ei non adhæserunt.

Ad II. In hoc errore, sicut & in aliis, Cassianum reprehendit S. Prosper lib. contr. Collatorem, hoc est contr. Cassianum, c. 27. Petavius aliter intelligit Cassiani errorem, & Prosperi reprehensionem, 1. 3. theol. dogm. lib. 2. de Angelis c. 6. n. 9. Utitur Cassianus, utitur & Origenes, auctoritate libri Pastoris; sed ex Hieronymo in prol. galeat. hic liber apocryphus est, & eum Gelasius Pontifex inter apocrypha rejecit; ut legitur in c. sancta romana Ecclesia dist. 15.

Ad III. Verba illa, quæ dicit Magister esse Gregorii, apud Gregorium non inveniuntur; leguntur tamen in libro sententiarum Hugonis a S. Victore; unde deceptus est Magister, credens habere pro se Gregorium, quum habuerit Hugonem, qui multum Gregorio est inferior.

DISSERTATIO CIL.

De Merito Angelorum: An meruerint; quid vero, & per quid meruerint?

Angelos ab initio creatos non fuisse a Deo in statu beatitudinis supernaturalis, in Dissertat. CXXXVIII. probavimus; hinc sequitur illos ex proprio merito eam obtinuisse. Quod adeo certum & extra controversiam est inter Theologos, ut contrariam opinionem Valentia temerariam dicat, & erroneam; Molina vero periculosam in fide assertere non dubitet, Unde Vasquez disp. 229. c. 1. n. 1. credat, vel neminem eam hactenus docere ausum fuisse, vel solum habuisse innominatos Auctores, quos Magister sententiarum in II. dist. 5. c. ult. insinuare tantum videtur. Pro certo igitur habentes Theologi de schola, fuisse in Angelis meritum, quærent; an meritum fuerit duratione ac tempore præce-

dens; an subsequens; an duratione concomitans, & natura præcedens, beatitudinem? In qua quidem controversia opiniones, quæ inter se discrepant, sic nostra consueta methodo enumeramus.

Prima opinio est Magistri sententiarum cit. loc. volentis, Angelos habuisse beatitudinem ex meritis subsequenter; quam sequitur Altfiodorensis, & probabilem censent Albertus, S. Bonaventura, & Major. Attamen Molina opinionem hanc judicat non satis tutam; & Estius asserit, eam talem esse, ut Scholastici omnes selectis erroribus annumerent.

Secunda opinio docet, Angelos meruisse beatitudinem per gratiam, qua confirmati sunt; hoc scilicet pacto, ut fuerit simul præmium cum merito; itaut meritum nec præcesserit, sed subsequatur.

fuerit. Hanc etiam opinionem, asserit Estius, placuisse S. Bonaventuræ, & Marsilio; immo etiam S. Thomæ in II. dist. 5. & quodlibet. 9. ar. 8. Quavis deinde S. Doctor ab hac opinione recesserit, eamque refutavit in Summa 1. p. q. 62. ar. 4. in corp.

Tertia opinio est directe contraria primæ, & docet, Angelos non habuisse beatitudinem ex meritis subsequenibus. Et in ea conveniunt Doctor Angelicus, & Doctor subtilis; prior 1. p. q. 62. ar. 4., alter in 11. dist. 5. q. 1. §. ideo tenetur. Et præter utriusque scholæ affectas eam quoque amplectuntur Amicus, Vasquez, Estius &c. Immo asserunt Vasquez, Molina, & Arriaga, quod neque etiam secundum diversam providentiam Dei potuerunt Angeli habere beatitudinem ex meritis subsequenibus; quavis potuerint ex talibus meritis habere aliquod beatitudinis augmentum.

Dividuntur ulterius Scholastici, qui conveniunt, quod ex meritis subsequenibus Angeli beatitudinem non habuerint, in hoc, quod disputant, an merita præcesserint tempore etiam, an vero solummodo natura? Et in hoc etiam hæc sunt diversorum opiniones.

Prima est illorum, qui docent, Angelos bonos non habuisse beatitudinem ex meritis præcedentibus tantum natura, sed plene & consummate meruerunt eam, tempore & duratione prius, quam receperint. Defenditur ab Estio, Joanne a S. Thoma, Gonetio, Vasquez, Amico, Lugo, Cacherano, &c.

Secunda vero defendit præcessionem meritorum natura tantum, & non tempore. Tribuitur S. Bonaventuræ, Egidio, Richardo, Alberto, Cajetano, &c. Non conveniunt tamen hi omnes in explicandi modo; ideoque inter se acrius digladiantur. His prænotatis

Dicimus I. Angelos meruisse.

I. Probatur ex Scripturis. Ad Hebr. 1. *Cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dixit: Adorent omnes Angeli ejus.* Hæc autem adoratio in Angelis fuit meritum, quia erant in via, & propterea credebant, quod adorabant: Unde habuerunt etiam meritum fidei, spei, charitatis, & virtutis religionis, quam in adoratione exercuerunt. Apocalyp. 21. *Mensura hominis, quæ est Angeli;* quæ verba, ut ait Frassen, quidam interpretantur, quod eadem ratione Deus se habeat erga homines, ac se habuit erga Angelos

in danda illis gloriam; & quia hominibus dabit post merita præcedentia, ita etiam dedit Angelis.

II. Probatur ex Patribus. Augustinus lib. 4. de Genes. ad lit. c. 24. *Angelos beatitudinem consequutos, quia omnia sua ad Dei gloriam retulerunt.* Et lib. de correptione & gratia c. 11., de primo homine loquens: *Noluit permanere; profecto ejus culpa est; cujus meritum fuisset, si permanere voluisset. Sicut fecerunt Angeli sancti, qui cadentibus aliis per liberum arbitrium, per liberum arbitrium steterunt ipsi, & hujus mansionis mercedem recipere meruerunt; tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit semper, se in illa esse mansuros.* Et lib. de dono perseverantiæ c. 7. *Diabolo cum suis cadente, in veritate steterunt, & ad securitatem perpetuam non cadendi, in qua nunc eos esse certissimi sumus, pervenire meruerunt.*

III. Probatur Rationibus. I. Beatitudo est finis creaturæ rationalis; at non est finis consequendus per operationem, quam dicunt factivam: ergo est consequendus per operationem, quam dicunt meritoriam. Explicatur argumentum. Distinguit Scotus duplicem operationem, quæ ducat in finem; alteram vocat factivam finis, & est quando finis non excedit virtutem operantis propter finem; aliam nominat meritoriam finis, & est quando finis excedit virtutem operantis propter finem; & asserit, quod tunc finis expectatur ex dono alterius. Negari igitur non potest, quod beatitudo sit finis creaturæ rationalis; negari insuper non potest, quod beatitudo excedat omnem naturam creatam; sequitur ergo, quod quum eam non possit Angelus consequi per operationem effectivam, per meritoriam consequatur. II. Eadem capacitas consequendi beatitudinem est in homine, & in Angelo: ergo sicut homo consequutus est eam per propria merita, ita etiam per propria merita consequutus est Angelus. Consequentia probatur. Angeli sunt aptiores ad merendum, quam homines: ergo a fortiori Angeli per merita consequuti sunt. Insuper; Homines sunt infirmi, & imbecilles, & tamen illis non datur gloria sine merito: ergo a fortiori nec dabitur Angelis. III. Angeli acceperunt beatitudinem a Deo, sed non acceperunt ab initio creationis: ergo acceperunt post tempus viæ; atqui in via meruerunt: ergo beatitudinem meruerunt. Probatur minor subsumpta. Via est

est locus & tempus pugnae, & laboris; terminus deinde est status victoriae & quietis: ergo in via meruerunt, & meruerunt beatitudinem, quam in termino obtinuerunt.

Dicimus II. Angelos meruisse & obtinuisse, non per merita subsequencia, nec concomitantia, sed praecedentia, non solum natura, verum quoque duratione.

I. Probatur. Homo consequitur beatitudinem per merita praecedentia: ergo pariter Angelus. Probatur consequentia. Conveniunt homines, & Angeli, in multis, quae beatitudinem respiciunt, tam in consequutione, quam in conservatione, ipsius: ergo convenient etiam in hoc. II. Instantum Adversarii dicunt, quod per merita subsequencia consequuti sint Angeli beatitudinem; quia asserunt, merita Angelorum esse obsequia, quae hominibus praestant in custodia, quam de illis habent; sed hoc est commentum Haereticorum: ergo &c. Probatur minor. In antecedenti Dissertatione diximus, hunc fuisse errorem Origenis; contra quem omnes Theologi clamant; tum quia nunquam consuevit Deus dare praemia antea ad merita; tum etiam, quia custodia Angelorum non est causa meritoria beatitudinis Angelorum, sed illius est effectus; quum procedat ex illorum charitate, quae in illo statu perfecta est in illis; quod mox in 4. concl. videbimus. III. Neque potest dici per merita concomitantia; quia vel esset idem actus meriti, & praemii, vel essent duo actus distincti: Non idem actus, & probatur sic a S. Thoma: Hic actus ut sit meritorius debet esse gratia informatus, & gratia quidem imperfecta, quae est principium merendi; ut vero sit praemii, debet esse cum gratia perfecta, quae est principium fruendi; atqui nequeunt stare in uno eodemque actu: gratia imperfecta, & perfecta: ergo &c. Nec distincti actus; quia si non possunt esse simul in eodem gratia perfecta & imperfecta, & ideo non possunt esse simul meritum & praemium; haec repugnantia non minus habet locum respectu unius actus, quam duorum actuum, dummodo sint in eodem subjecto: ergo aequae implicant merita illa concomitantia respectu unius actus, quam respectu duorum.

Dicimus III. Angelos meruisse augmentum gratiae sanctificantis, & beatitudinem supernaturalem.

I. Probatur. Sicut modo viator est homo,

ita & tunc viator fuit Angelus; sed homo, qui est viator per actus ordinis supernaturalis meretur augmentum gratiae sanctificantis, & beatitudinem supernaturalem: ergo pariter meruit Angelus, qui erat viator. II. Angeli in statu viae meruerunt, quod consequuti sunt in termino; atqui in termino consequuti sunt beatitudinem supernaturalem: ergo eam etiam in statu viae meruerunt. III. Tam augmentum gratiae sanctificantis cadit sub meritum, quam ipsa supernaturalis beatitudo: ergo utrumque Angeli meruerunt. Probatur consequentia. Angeli erant in statu merendi, quia erant in via; augmentum gratiae sanctificantis, & beatitudo supernaturalis, cadebant sub meritum: ergo utrumque merebant.

Dicimus IV. Angelos non meruisse per obsequia, quae Deo circa homines exhibituri erant; sed per suos supernaturales actus tunc temporis elictos.

I. Probatur. Si Angeli meruissent per obsequia, quae Deo circa homines exhibituri erant, a termino pervenissent ad viam; sed hoc est implicans, & absurdum: ergo & illud. Minor patet; quia via est medium, per quod pervenitur ad terminum. Sequela probatur. Obsequia illa nondum erant, & tamen erant loco viae; beatitudo jam ab Angelis supponebatur acquisita, & tamen erat terminus: ergo a termino pervenissent ad viam. II. Obsequia illa, ut dictum est, procedunt ex charitate perfecta: ergo procedunt ex beatitudine: ergo non causant beatitudinem. Prima consequentia patet; quia charitas perfecta est principium fruitionis, ut diximus: ergo beatitudinis. Secunda consequentia sequitur. III. Sancti homines vita sancti etiam exercent huiusmodi actus charitatis orationibus praecipue suis circa homines; & tamen non per illos beatitudinem consequuntur: ergo pariter Angeli. Probatur consequentia. Ideo Sancti homines per illos actus beatitudinem non consequuntur, quia actus illi non possunt habere rationem meriti respectu praemii essentialis, qualis est beatitudo supernaturalis; sed hoc non minus verificatur respectu hominum, quam respectu Angelorum: ergo &c.

Arguunt contra praefatas omnes Conclusiones. I. Angeli habuerunt majus meritum, quam habent homines; sed majus meritum non potuerunt acquirere per brevissimum instans: ergo meritum ipsorum

forum non fuit præcedens, sed subsequens ipsorum beatitudinem. II. Obsequia hæc, quæ exhibent Angeli Deo circa homines, est meritum in ipsis; at nullum meritum apud Deum est sine præmio: ergo obsequia illa habuerunt præmium; non subsequens: ergo præcedens. III. Nulla difficultas fuit in Angelis inprosequendo bonum: ergo nullum meritum fuit in ipsis. Sequitur consequentia; non enim potest esse meritum sine labore merentis in superanda difficultate, quæ ipsi opponitur, quando operatur. Antecedens etiam patet; quia natura angelica non erat ut est natura humana, infirma, debilis, & saucia per peccatum; & quæ proinde magnam experitur difficultatem in bono, quod operatur, vel prosequitur. IV. Si Angeli tunc meruerunt, maxime meruerunt per actus fidei erga mysteria revelata; sed hæc mysteria non fuerunt illis tunc revelata: ergo per actus fidei non meruerunt. Probatur minor ex Apostolo ad Ephes. 3., & 1. ad Timoth. 3. docente, mysterium Incarnationis fuisse absconditum a seculis in Deo, & per Ecclesiam, & Evangelium, innotuisse Principibus, & Potestatibus in cælo. V. Angeli non cognoscebant Christum, quando in cælos ascendebat: ergo non habebant fidem de mysterio Incarnationis ejus. Probatur antecedens. Psal. 23. dicebant Angeli: *Quis est iste Rex gloriæ?* Et Isaïæ 63. *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de bosra?* VI. Cognitio, quam habebant Angeli, erat evidens: ergo non erat per fidem; hæc enim non est evidens. VII. Nullum est assignabile tempus, quo potuerint Angeli mereri: ergo vere Angeli non meruerunt. VIII. Merendi tempus est in via; sed Angeli nunquam fuerunt in via: ergo non meruerunt.

Respondemus ad I. distinguendo minorem; non potuerunt Angeli acquirere meritum extensive majus per brevissimum instans, conceditur; intensive majus, negatur. Præmio non tantum respondet meritum majus extensive, hoc est per plura opera, & longo temporis intervallo acquisitum; sed etiam meritum intensive majus, scilicet perfectius, & præstantius, vel ratione principii, vel ratione objecti, vel ratione perfectionis actus; quale fuit meritum Angelorum. Hoc autem potuit etiam per brevissimum instans acquiri.

Ad II. aliqui dicunt, quod per obsequia il-

la non merentur Angeli beatitudinem essentialem, sed tantummodo beatitudinem accidentalem; alii vero sentiunt, quod neque accidentalem beatitudinem mereantur, quia non sunt in statu merendi, quum non sint in via, sed in termino. Sicut ergo per assistentiam, quam Deo faciunt in cælo, nihil merentur, ita per ministeria, quæ exercent in terra; adimplent tantummodo quique officia illis a Deo imposita; & in adimplerione illorum gaudent, & lætantur; quod si hæc dicatur beatitudo accidentalis, hanc habent quidem ex Dei dispositione, sed non merentur.

Ad III. distinguit Scotus antecedens: Nulla difficultas fuit in Angelis inprosequendo bonum, quia non habebant sensibilem inclinationem ad oppositum, conceditur; quia non habebant proportionem ad objectum, ad quod tendere debebant, negatur. Explicatur distinctio. Difficultas ad bonum duplex est, una, quæ provenit ex inclinatione voluntatis ad oppositum, altera, quæ oritur ex excellentia operis excedentis naturam operantis. Prima difficultas non fuit in Angelis, fuit autem secunda.

Ad IV. plerique respondent, ex Apostolo etiam ad Heb. 1. haberi, quod Angeli agnoverunt Incarnationis mysterium ab ejus initio, & Christum in ipso ejus conceptionis, vel nativitatis puncto, adoraverunt. Alia autem Apostoli verba intelligenda sunt de cognitione intuitiva ejusdem mysterii, quam tunc Angeli non habuerunt, quum cognoverint eam tantum per fidem.

Ad V. dicimus cum Auctore libri de cælesti Hierarchia c. 4. *Divinum etiam humanitatis Jesu mysterium Angelis primum patefactum esse video; deinde per eos ad nos cognitionis beneficium pervenit. Et cum S. Augustino lib. 7. de civit. Dei c. 32. Ab exordio generis humani Incarnationis mysterium fuisse Angelorum ministerio prænuntiatum, & præfiguratum.* Interrogationes autem illæ vel Davidis, vel Isaïæ, sunt qui dicunt, quod sint interrogationes Prophetarum, non Angelorum; vel si Angelorum, non sunt Angelorum ignorantium, sed admirantium.

Ad VI. distinguitur antecedens: Cognitio, quam habebant Angeli, erat evidens, ex parte attestantis & revelantis, conceditur; quatenus Angeli evidenter cognoscebant, revelationem seu manifestationem mysteriorum a Deo fieri: Ex parte rei

rei revelatæ, negatur. Non repugnat autem fidei evidentia ex parte attestantis; quatenus nos quoque evidentiam habemus de eo, qui nobis asserit esse Americam, & tamen Americam esse credimus, & non evidenter scimus.

Ad VII. ut respondeamus, explicare oportet durationem viæ Angelorum. Distinguunt in hac explicanda Theologi instantia nostri temporis, & instantia angelica; illa enim indivisibilia ponunt, hæc vero divisibilia, & pluribus temporis instantibus æquivalentia. S. Thomas duo tantum instantia Angelis concedit; unum, quo creati sunt in gratia, & meruerunt; alterum, quo boni acceperunt essentiale præmium æternæ beatitudinis, & mali supplicium æternum. Magister sententiarum distinguit tria instantia; unum, quo Angeli creati fuerunt beati in puris naturalibus; secundum, quo iusti meruerunt, & mali peccarunt; tertium, quo omnes fuerunt in termino, boni in beatitudinis, mali autem in tormentorum termino. Scotus insuper tria instantia ponit, non quidem indivisibilia, ut dicebatur, sicut instantia nostri temporis; in quorum primo vult Angelos fuisse creatos, & accepisse naturam, & gratiam sanctificantem; & Creatori per amorem castum adhæsisse; etiam in instanti illo meruisse ratione amoris illius, sed in merito non omnes steterisse. In secundo vero instanti addit, fuisse factam discretionem inter bonos, & malos, perseverantibus bonis in merito, malis autem in perduellionem, & culpam ruentibus. In tertio denique instanti subdit, consum-

matam esse discretionem illam, quia boni fuerunt beatificati, mali vero damnati. Quæcumque eligatur ex his opinionibus, semper habetur sufficiens temporis morula, in qua Angeli meruerunt. Et hoc sat est ad responsionem proposito argumento dandam.

Ad VIII. Nemo Theologorum dixit, Angelos nunquam fuisse in via; solummodo inter ipsos dubitatur, quandiu Angelorum via duraverit. Et re vera, ut ait Prasfen, res est incerta; quia aliqui volunt, Angelorum viam fuisse primam diem creationis mundi; alii sentiunt fuisse secundam diem; alii etiam putant fuisse omnes sex dies creationis; quia Deus post illas sex vidit omnia, quæ fecerat, & erant valde bona: ergo non adhuc inter illa erant Angeli mali, quia aliter non fuissent cuncta valde bona. Verum recentiores Theologi conveniunt omnes, Angelorum viam breviorē valde fuisse illa, quam induxerunt in citatis tribus opinionibus veteres Scholastici; & hoc probant, tum ex multitudine auxiliorum, quæ fuerunt Angelis data; tum ex perfectione angelicæ naturæ in cognoscendo, & in assentiendo, vel dissentiendo; tum denique ex præstantia præmii illis propositi; quæ omnia breve tempus in Angelorum via requirebant. Utut autem de hoc sit, certum nobis est, quod ex omnium Theologorum, tum veterum; tum recentium consensu, Angeli habuerunt viam; quod pariter nobis sufficit, ut sufficientem proposito argumento demus responsionem.

DISSERTATIO CL.

De Adoratione, & Invocatione Angelorum. Hæreses, earumque Auctores, enumerantur, ac profligantur. Catholica veritas explicatur, ac defenditur.

PRIMO enumeramus Hæreticos illos, qui secundo in æunte seculo, sub Severo Imperatore, & Victore I. Romano Pontifice, floruerunt, & Angelici dicti sunt.

Originem nominis plerique reperunt, quia cū idololatriam abominarentur,

& unum Deum dicerent solum & unice esse colendum; Angelos nihilominus etiam cum Deo ipso adorabant. Alii putant, illos sic dictos, quia ipsorum aliqui, mundum ab Angelis factum fuisse, crediderunt. Sunt etiam qui volunt, ita appellatos fuisse, quod se ipsos in Angelorum ordine scriberent, & angelicam vi-

123

tam degere, gloriarentur. Denique non pauci ab Angelina nominatos credunt, qui locus est ultra Mesopotamiam situs, & in quo primum orti sunt. Re vera Epiphanius hæres. 60. fatetur, se hujus nominis causam ignorare. S. Augustinus lib. de hæres. c. 39. hanc hæresim memorat, eamque asserit non diu, sed brevi, & ad modicum steterisse. Annatus denique in apparatu t. 2. lib. 7. scribit, hos hæreticos fuisse Philosophos illos, sive Platonicos, sive alios, qui docendo, mundum ab Angelis conditum, Colossensibus, qui Christo nomen de recenti dederant, supersticiosam Angelorum religionem suadere conabantur. Unde illis imponebant, colendos ac venerandos esse Angelos, ut mediatores inter Deum, & homines, & non Christum Dei Filium. Subdit quoque, contra hos scripsisse Apostolum in sua ep. ad Coloss. c. 2. n. 8. *Videte, ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam; & n. 18. Nemo vos seducat, volens in humilitate, & religione Angelorum.* Explicans scilicet verba hæc:

„Seu in errore, & superstitione de indubitate colendis Angelis. Hoc est, videte, ne quis volens, idest hæreticus, seu propria voluntate & electione ambulans, seducat vos, in hac falsa Angelorum religione, sponte excogitata, & sira in humili & supersticioso gestu se prosternendi, & adorandi Angelos, ut mediatores, loco Christi Filii Dei unigeniti, & mediatoris unici, juxta illud ejusdem Pauli 1. ad Tim. c. 2. v. 5. dicentis: *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.* „

Secundo enumerandi sunt Hæretici quidam a Laodicæna Synodo II. can. 37. damnati, qui suscitantes Angelicorum errorem, Angelos adorabant in Christi Domini contemptum. Hi vero non a Philosophis, sed a Judæis dicebatur, quod ortum accepisset; quia Judæi Angelos adorabant, quod per eos legem accepissent. Dicebant insuper, Angelos esse mediatores inter Deum, & homines, cum Jesu Christi exclusionem. Refert Theodoretus ad c. 3. ep. ad Coloss.

Tertio possunt etiam enumerari Origenes, Eusebius, alique apud Petavium, qui propter præsentiam, quam Angeli habent regnorum, eos quasi Numina illarum regionum reputabant; & in hoc convenire videbantur cum Gentilibus, quatenus in illorum Diis videbantur Angelos agnoscere. Sicque aliquo modo

PAR. II.

non colebant illos ut ministros, ut vere sunt colendi, sed ut Principes regnorum illorum, & ut Gentiles dicebant, fortassis veluti Dii secundarii.

Quarto loco enumerandus est Calvinus, qui lib. 1. instit. c. 14. §. 12. dixit ex adverso: *Valeat Platonica illa Philosophia de quaerendo per Angelos ad Deum aditu, & ipsis in hunc finem colendis, quo Deum faciliorem nobis reddant, quam supersticiosi curiosique homines conati sunt in religionem nostram ab initio invadere, & in hanc usque diem perseverant.* Et ad cap. 24. Genes. vers. 33. *Angeli non ideo nobis constituti benedictionum Dei ministri, ut a nobis invocentur, vel Dei cultum in se transferant.* Et ad cap. 2. Epist. ad Coloss. *Omnem cultum Angelorum a Paulo prohibitum esse.*

Quinto VVolfangus Musculus in locis communibus de oratione, hæc habet: *Esto orent pro nobis Sancti, ex eo ne sequitur, esse illos invocandos, dicendumque ad eos; Sancte Gabriel, Sancte Michael &c. Ora pro nobis? Possunt ne omnium necessitatum nostrarum esse gnari?* Et in commentariis in psal. 33., & in c. 18. Matth. negat aperte, & ex professo, sanctos Angelos colendos, & invocandos esse.

Sexto adnumerantur a Coccio lib. 4. de Angelis ar. 4. Erasmus Sarcerius, in methodo in præcipuos Scripturæ locos c. de Angelis. Bartholomæus VVestemerus ad psal. 33. Oecolampadius ad c. 6. Isaïæ. Bullingerus ad c. 19. Apocal. Rodolphus Gualtherus hom. 9. in Lucam. Augustinus Marloratus ad cap. 19. Apocal.

Catholica autem veritas est, Angelos adorandos ac invocandos esse, non quidem ut adoratur, & invocatur Deus, sed ut adorantur, & invocantur Sancti, cum Deo regnantes.

I. Probatur ex Scripturis. Genes. 19. 1. *Venerunt duo Angeli Sodomam vespere, sedente Lot in foribus civitatis. Qui cum vidisset eos, surrexit, & ivit obviam eis; adoravitque pronus in terram, & ait: Obsecra, Domini, declinate in domum pueri vestri.* Num. 22. 31. *Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit Angelum stantem in via evaginato gladio; adoravitque eum pronus in terram.* Josue 5. 13. *Cum esset Josue in agro Urbis Jericho, levavit oculos, & vidit virum stantem contra se, evaginatam tenentem gladium, perrexitque ad eum, & ait: Noster es, an adversariorum? Qui respondit: Nequaquam, sed sum princeps exercitus Domini,*

R r

mini,

mini, & nunc venio. Cecidit Josue pronus in terram. Et adorans ait: *Quid Dominus meus loquitur ad servum suum?* Solve, inquit, calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim in quo stas sanctus est. Fecitque Josue ut sibi fuerat imperatum. Zachariæ 1. 12. Respondit Angelus Domini, & dixit: Domine exercituum usque quo tu non misereberis Jerusalem, & urbium Juda, quibus iratus es; iste jam septuagesimus annus est? Et respondit Dominus Angelo, qui loquebatur in ea verba bona, verba consolatoria. Tobiae 12. 12. Dixit Angelus ad Tobiam: Quando orabas cum lacrimis, ergo obtuli orationem tuam Domina. Job. 5. Voca ergo, si est qui respondeat, & ad aliquem Sanctorum convertere. Ubi nomine Sanctorum Angelos intelligit Augustinus. Et c. 33. Si fuerit Angelus loquens pro eo unus de millibus, miserebitur ei, & dicet: Libera eum, ut non descendat in corruptionem.

II. Probatur ex Conciliis. Nicænum II. Concilium generale VII. Act. 3. & 6. Cum Dei timore omnia agamus, postulantes intercessionem intemeratae Deiparae & semper Virginis Mariae, item Angelorum, omniumque Sanctorum. Consonat Ecclesiae praxis, quæ in Canone Missæ post consecrationem quotidie Angelos, vel Deum per Angelos, rogat: *Supplices te rogamus, Omnipotens Deus, jube, hac perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum in conspectu divinae majestatis tuae &c.*

III. Probatur ex Patribus. Chrysostomus de incomprehensibili Dei natura hom. 3. cont. Anomæos: *Rogant pro genere humano, quasi dicant: Pro his, Domine, rogamus, quos tu adeo dilexisti, ut pro eorum salute mortem obires, animam in cruce efflares; pro his supplicamus, pro quibus ipse tuum largitus es sanguinem; pro his oramus, pro quibus corpus tuum immolasti.* Anastasius Synaites lib. 1. Hexameron, *Superna Potestates valde & vehementer defendunt, diligunt, ac protegunt, humanum genus, & pro eo orant, & intercedunt: quoniam per nos dignati sunt videre, quod per se non potuerunt.* Hilarius in psal. 129. *Sunt secundum Raphaelem ad Tobiam loquentem Angeli assistentes ante claritatem Dei, & orationes deprecantium ad Deum deferentes...* Intercessione harum non natura Dei eget, sed infirmitas nostra. *Missi enim sunt propter eos, qui hereditabunt salutem. Deo ex his, quæ agimus, nihil ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum ac promerendum spiritualis intercessionis ministerio indigente. Hic-*

ronymus ad c. 10. Danielis, ad verba illa: *Nemo est adiutor meus in his omnibus, nisi Michael Princeps vester, inquit: Ego sum Angelus ille, qui offero Deo orationes tuas, & nullus est alius, qui adiutor meus sit, rogandi pro vobis Deum, nisi Michael Archangelus, cui creditus est Populus Judæorum.* Augustinus ep. 120. ad verba: *annuntiabitur Domino generatio ventura: Scribit: Non sic accipiendum est, tanquam nescienti aliquid annuntietur, ut sciat, sed sicut annuntiant Angeli non solum nobis beneficia Dei, verum etiam illi preces nostras.* Bernardus ser. 12. in psal. 90. *Ad sunt igitur, & ad sunt tibi, non modo tecum, sed etiam pro te ad sunt, ut protegant; ad sunt, ut prosint. Quid retribuies Domino pro omnibus, quæ retribuit tibi? ... Simus erga devoti, simus grati tantis Custodibus, redamemus eos, honoremus eos, quantum possumus, quantum debemus.*

IV. Probatur Rationibus I. Angeli boni jam sunt in gratia confirmati, & Dei beatifica visione fruuntur: ergo merito a fidelibus adorantur: Non quidem adoratione, quæ Deo debetur, & Latria dicitur: ergo adoratione, quæ datur Sanctis, & Dulia vocatur. Prima consequentia sequitur ex ratione, qua Sancti adorantur in Ecclesia, quando eos Ecclesia declarat, cum Deo in cælo regnare, in quo in gratia sunt confirmati, & beatifica Dei visione fruuntur. II. Angelus saltem Custos offert Deo orationes nostras: ergo orat pro nobis: ergo recte a nobis invocatur. Antecedens est certum; quia hoc est unum ex præcipuis custodiæ muneribus; consequentia sequitur; quia non est credibile, ut non oret pro nobis, quando orationes nostras Deo offert, & cum illis suas etiam non adjungat orationes. III. Angeli in Verbo vident indigentias nostras, sicut Sancti etiam vident: ergo non deest illis scientia eorum, pro quibus orare habent; amant etiam impense homines, præcipue qui iuste vivunt; accessum insuper ad Deum habent, ut possint pro nobis fiducialiter intercedere. Quæ tria si concurrant semel in Angelis, cognitio, amor, & facilitas accessus ad Regem; non est cur dubitemus, an Angeli pro nobis orent in cælo ad Deum. Quod si orant; recte invocantur; quod si invocantur, rite etiam adorantur. IV. Angelus Custos, qui nobis præsto est, videns tentationes, quibus urgemur, & percipiens clamores, quos dirigimus ad eum, ut pro nobis ad Deum inter-

intercedat; nemo credat, ut pro nobis Deum non oret; & eo magis, quod hoc etiam spectat ad sibi impositum custodiæ officium: Unde S. Bernardus ser. 12. in psal. *Qui habitat*, nos exhortatur: *Quoties ergo gravissima cernitur urgere tentatio, & tribulatio vehemens imminere, invoca Custodem Angelum tuum, Doctorem tuum, Adjutorem tuum in opportunitatibus, & tribulationibus; inclama eum, & dic: Domine, salva nos; perimus.*

Arguunt I. Apostolus ad Coloss. 2. prohibet dari Angelis sacrum & religiosum, quemcunque cultum: ergo Angeli non sunt adorandi. Probatur antecedens per verba Apostoli: *Nemo vos seducat volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis sue.* II. Laodicæna Synodus can. 37. prohibet etiam Angelos adorare: ergo superstitiosa est quæ datur Angelis adoratio, & Ecclesiæ canonibus opposita. III. Ex Theodoro exponente verba Apostoli ad Coloss. 3. *Omnia in nomine Domini Jesu facite*, & dicente: *Hanc legem sequuta Laodiceana Synodus, ut veteri illi morbo remedium afferret, decrevit, non esse supplicandum Angelis, neque derelinquendum esse Dominum nostrum Jesum Christum.* IV. Deus non indiget ministerio Angelorum, ut sciat orationes nostras; neque exigit preces Angelorum, ut succurrat necessitatibus nostris; sat enim per se ipsum, & est infinite sapiens, ut omnia cognoscat, & infinite providus, benignus, ac misericors, ut omnibus, & in omnibus succurrat: quum ergo Angeli nihil pro nobis præstare possint apud Deum, frustra a nobis invocantur. V. Solum Angelum Custodem nostrum adorare, & invocare debemus, & non alios Angelos, quia ille solus orat pro nobis: ergo cæteri Angeli non sunt a nobis colendi, & obsecrandi. Antecedens est doctrina Alensis, qui p. 4. q. 26. ar. 4. §. 2. docet: *Unicuique nostrum Angelus bonus adest, qui regat, moneat: qui pro actibus nostris corrigendis, & miserationibus exposcendis, faciem Dei quotidie videat.* VI. Leo magnus ser. 5. de Epiphania c. 4. amicitiam nobis habendam imponit cum Angelis, non vero adorationem; dicit enim. *Confirmate amicitias cum sanctis Angelis: ergo non sunt vere a nobis Angeli adorandi, quanvis sint amandi.*

Respondemus ad I. cum Chrysostomo hom. 6. in c. 2. ad Coloss. explicante verba illa Apostoli in argumento allata, & scri-
PAR. II.

bente: *Quid sibi omnino volunt ista verba? Erant nonnulli dicentes: Non oportet nos per Christum aditum habere ad Deum, sed per Angelos; illud enim captum nostrum superat.* Et hinc Apostolus inculcare, pergebat, de Christo loquens: *Per sanguinem crucis ipsius reconciliati sumus, & pro nobis passus est.*

Ad II. afferimus verba can. 37. Laodicæna Synodi, quæ hæc sunt: *Non oportet Christianos Ecclesiam Dei relinquere, & ire, atque Angelos nominare, atque Congregationes facere, quæ interdicta noscuntur. Si quis igitur inventus fuerit huic occultæ idololatriæ inserviens, sit anathema, quia reliquit Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, & se idololatriæ tradidit.* Ex quibus patet, per Concilium non prohiberi omnem cultum Angelis, sed solum illum, quem in contemptum Domini nostri Jesu Christi Angelis Hæretici illi offerebant, quem nos quoque damnamus.

Ad III. Theodoro opponimus Theodoretum, seu melius Theodoretum per Theodoretum explicamus. Ait Theodoretus cit. loc. *Pertinere hæc ad quorundam hæresim, qui tanquam humilitate ducti, cum asserabant invisibilis universorum Deus nec attingi, nec comprehendi posse, oportere per Angelos divinam sibi conciliare benevolentiam.* De his autem Hæreticis idem Theodoretus ait: *Morbus hic in Phrygia, & Pysidia longo tempore hæsit; ejus gratia Synodus apud Laodicæam, Phrygiæ oppidum, habita lege voluit Angelos orare, hodieque oratoria S. Michaelis apud illos & eorum finitimos videre licet.* Unde Theodoretus nunquam intendit damnare quemcunque cultum Angelis exhibitum, sed illum, dumtaxat, quem hæretici illi admittebant, & quem Laodicæna Synodus damnaverat. Tempore quoque Theodreti fuisse oratoria in honorem S. Michaelis, & Angelorum, testatur Sozomenus lib. 2. c. 3., qui æqualis tempore eidem Theodoro fuit; quod etiam confirmat Nicephorus lib. 7. c. ult.

Ad IV. Nec Angelos, dicimus, nec Sanctos, orare pro nobis ad Deum, quod Deus aut nesciat necessitates nostras, aut illis nolit succurrere; sed quod pro indignitate nostra quum nos deberemus ab illo non audiri, adhibemus amicos suos, qui pro nobis apud eum interpellent. Unde Angelicus Doctor 2. 2. q. 83. ar. 4. docet: *Oraþio porrigitur alicui dupliciter: uno modo quasi per ipsum implenda: alio modo sicut per ipsum impetranda. Prima*

R r 2 qui-

quidem modo soli Deo orationem porrigimus : secundo modo orationem porrigimus sanctis Angelis , & hominibus , non ut per eos Deus petitiones nostras cognoscat , sed ut eorum precibus , & meritis orationes nostrae sortiantur effectum . Et ideo dicitur Apocal. 8. ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram Deo . Et Durandus a S. Porciano in IV. dist. 45. q. 4. ait : Beneficia divina descendunt in nos mediantibus tam Angelis , quam animabus sanctis , non propter defectum divinae misericordiae , sed propter ordinem divinum considerandum , quo Deus vult bonitatem suam communicare inferioribus per superiores .

Ad V. Falsa est consequutio ; quia alias neque omnes Sanctos adorare , & invocare deberemus , sed solos illos , qui nostri sunt protectores . Possumus & alios Angelos , & alios Sanctos invocare , & debemus quoque adorare . Unde mos est

quibusdam invocare Angelos , qui sunt custodes vel Praelatorum , vel Principum , a quibus gratiam obtinere sperant ; ad hoc ut Angeli illi iisdem inspirent affectum ad gratiam illam impetrandam . Alensis affirmat pro Custodibus , sed non negat de aliis .

Ad VI. Amicitia non opponitur adorationi ; Christus enim Apostolos vocabat amicos , & ab iis adorabatur . Deus ab animabus iustis , quae ejus sunt sponsae , amari vult tanquam ab amicis , & vult adorari , ut a creaturis , quae omnes debent illum amare , & illi servire . Sic de Angelis asserit S. Bernardus ser. 12. Simus ergo devoti , simus grati tantis Custodibus , redamemus eos , honoremus eos , quantum possumus , quantum debemus : totus tamen ei reddatur & amor , & honor , a quo tam ipsis , quam nobis est totum , unde honorare possumus , vel amare ; unde amari , honorare meremur .

DISSERTATIO CLI.

*De primo Angelorum Peccato , Haeretici adducuntur ;
& impugnantur , asserentes , malos Angelos natura ,
non culpa , fuisse malos . Primi Angelorum
Peccati adducitur origo , & species ;
& qui fuerint Angeli praevaricatores ,
illorumque Princeps ,
investigatur .*

De malis Angelis acturi , quosquunque errores , sive de illorum existentia , sive de malitia , sive etiam de essentia , aut Philosophi , aut Judaei , aut Haeretici , induxerunt , hoc in loco aggredimur exponere . Ita tamen , ut expleto munere , quod historiam respicit , ad dogma statuendum deinde de Angelorum peccato , & postmodum ad scholasticas controversias de eodem tractandas , deveniamus .

Primo est Aristoteles , qui malos esse Angelos negavit . Putat Guillelmus Alvernius , deceptum a Dæmone familiari suo , insaniam illam docuisse . Sunt verba Alverni trac. de Legibus c. 24. apud Coccium : Aristoteles malos esse Angelos , cre-

dere noluit , deceptus ab ipso familiari Dæmone suo , quem de oculo Veneris descendisse opinabatur .

Secundo Cassius , Epicureus Philosophus , nullos esse Dæmones , quos Genios vocabat , opinatus est . Sic enim dicebat apud Plutarchum in Bruto : Non probabile est , Genios esse .

Tertio Michael Balbus , Imperator Orientis , asserere pariter non erubuit , nullos esse Dæmones ; quod de ipso testatur Zonaras in eodem Michaelae .

Quarto Georgiodavidici inficias etiam ire gloriantur , Diabolum esse . Testantur Lindanus in Dubitatio ; Cochlaeus de actis Martini Lutheri de anno 1545. , Sleidanus in historia ; Surius in Com. , Prateolus de hæresibus .

Quinto Libertini , ut de iisdem narrat Calvinus

vinus cap. 10. de Libertinis, pro imaginatione, quam nihil esse dicunt, accipiunt Dæmonem, mundum, & peccatum. Et hoc significare voluisse, ait Calvinus, imaginationes tantum frivolas, & inanes concipi, quando aliquid de Diabolo, aut de peccato, opinamur.

Sexto Joannes Aponensis, Medicus Italus, qui vixit ann. 1420. suadere conabatur amicis suis, nullos esse malos Spiritus; quod refert Joannes Rodinus præfatione in Dæmonomaniam.

Septimo erravit Basilides circa essentiam Diaboli, quum erraverint alii, quos modo enumeravimus, circa ejus existentiam; si quidem ex Diabolo Deum fecit. Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromat. refert: *Quomodo non est vere impius (Basilides), qui Diabolum quidem inter Deos referat; hominem vero, peccandi potestate præditum, ausus est dicere Dominum?*

Octavo Marcion, & Cerdon, nominant Diabolum beneficium, & Deo, rerum opifici, ipsum impie præferunt. Testis est Nicetas lib. 4. de Orth. c. 14.

Nono Hermogenes voluit, Diabolum, & Angelos, in materiam esse refundendos. Habetur ex Theodoro lib. 1. hæreticarum fabularum.

Decimo Lucius Apulejus lib. de Deo Socratis, inquit, Dæmones esse genere animalia, corpore aëria. Legitur apud Coccium.

Undecimo Mahometus dixit, Deum Diabolos ex igne pestifero effecisse, eosque habitasse in terra ante Adamum septem millibus annis. Azoara 25. & 65. Liber de colloquio Mahometi cum Judæis; Cantacuzenus in Apologia; Æneas Sylvius epist. ad Morbifanum.

Duodecimo Bogomili dixerunt, Dæmonem, quem Christus appellavit Satanam, esse filium Dei Patris; & vocari Sathaniel, & majorem esse Filio Verbo, ac præstantiorem, utpote primogenitum: Unde Satanas, & Christus, per ipsos erant fratres. Euthymius in Panoplia par. 2. tit. 23. c. 6.

Decimotertio Judæi quidam dicere non erubuerunt, annis centum viginti, quibus Adam non cognovit Evam, ad ipsam venisse Dæmones, & ab eo concepisse, sicque genuisse Dæmones, & Spiritus malos, Lamias, Lemures &c. Testis adducitur Elias Levita in voce Lilith.

Decimoquarto circa malitiam Diaboli errarunt Priscillianistæ antiqui, contententes, Diabolum nunquam fuisse bo-

num, nec naturam ejus Dei opificium esse; sed ex chaos ipsum, & tenebris emeruisse; nullum insuper sui habere auctorem, sed omnis mali esse principium, sive substantiam. Ita Leo magnus epist. 91.

Decimoquinto iterum Priscillianistæ nondum extincti volunt, Diabolum non esse a Deo creatum, nec unquam fuisse bonum Angelum, sed a semetipso extitisse. Habemus ex Concilio Bracarense cap. 7. His quidem enarratis erroribus contra Dæmonum existentiam, essentiam, ac malitiam, modo de iisdem catholicam veritatem proponimus, ac probamus.

Dicimus I. Dæmones existere, esse malos Angelos, seu malos Spiritus, qui non natura, sed culpa, fuerunt mali.

I. Probatur ex Scripturis. Psal. 77. 49. *Misit in eos iram indignationis suæ: indignationem, & iram, & tribulationem: immisiones per Angelos malos.* Psal. 90. 5. *Scute circumdabit te veritas ejus, non timebis a timore nocturno. A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, & Damonio meridiano.* Isai. 14. 12. *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Veruntamen ad infernum detraberis in profundum lacu. In quibus verbis continetur culpa, per quam Lucifer ex bono factus est malus, & continetur pœna, quæ consequuta est ad culpam, Lucæ 10. 18. Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Joann. 8. 44. Vos ex Patre Diabolo estis, & desideria Patris vestri vultis facere: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit; quia non est veritas in eo &c.*

II. Petri 2. 4. *Deus Angelis peccantibus non pepercit; sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.* Judæ v. 6. *Angelos, qui non servaverunt suum principatum, sed deliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine servavit.* Apocal. 12. 7. *Michael, & Angeli ejus præliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & angeli ejus: & non valuerunt, neque locus inventus est eorum amplius in cælo. Et projectus est draco ille, magnus, serpens antiquus, qui vocatur Diabolus, & Satanas, qui seducit universum orbem;*

orbem; & projectus est in terram, & Angeli ejus cum illo missi sunt.

II. Probatur ex Conciliis. Concilium Bracarense I. c. 7. Si quis dicit, Diabolum non fuisse prius Angelum bonum, a Deo factum, nec Dei opificium fuisse naturam ejus, sed dicit, eum ex tenebris emerisse, neque aliquem sui habere auctorem, sed ipsum esse principem absque substantia mali, sicut Manichæi, & Priscillianus dixerunt; anathema sit. Concilium generale Lateranense IV. sub Innocentio III. eundem damnat errorem c. 1. de Trinit. &c. Habetur etiam definitum in Concilio Carthaginensi IV. can. 1. apud Estium.

III. Probatur ex Patribus. Eusebius lib. 7. de præpar. evangel. c. 6. Virtutes ministrantes, & Spiritus, qui ad Dei ministerium mittuntur, propter eos, qui eterna consecuturi sunt vita hereditatem; sanctos dico Angelos Dei divina luce frui, ac idcirco luminaribus cæli conferri, docti a Scriptura credidimus; a quibus perversi quidam Spiritus, cum sua nequitia divinam lucem suscipere nequiverint, tenebræ facti sunt. Quorum primum, qui etiam aliis defectionis causa fuit, quoniam penitus propter impietatem suam in terram decidit, quique totius venenose pravitatis auctor est, sponte a lumine ad tenebras lapsus, draconem, serpentemque, lethiferi veneni productorem, atrocem belluam, & leonem humanis carnibus viventem, ac denique basiliscum Scriptura solet appellare &c. Athanasius in vita S. Antonii: Hoc primum debemus mentibus affigere, nihil Deum fecisse, quod malum est, nec ab ejus institutione Dæmonum capisse principia: perversitas ista non natura, sed voluntatis vitium est. Boni enim utpote a Deo conditi, ex proprio mentis arbitrio ad terras ruere de cælis, ibique in cani sordibus volutati, Gentilitatis impias constituere culturas, & nunc de nobis torquentur invidia, atque universa mala commovere non cessant, ne pristinis eorum sedibus succedamus. Basiliius homil. quod Deus non sit auctor malorum: Hinc consequenter alia questio de Diabolo nascitur: Unde Diabolus sit, si non ex Deo sunt mala? Quid igitur dicemus? Unde iniquus est homo? Ex ipsius libera voluntate. Unde malus Diabolus? ex eadem penitus causa. Cyrillus Jerosolymitanus catechesi 2. Peccavit autem, (Diabolus) non ex necessitate vitium natura suscipiens, quo sic peccati occasio rursus in Opificem retorqueatur; sed bonus creatus, propria voluntate factus est Diabolus, ab actione capiens cognomen. Epiphanius hæ-

ref. 66. Diabolus non a creatione naturaliter malus creatus est, sed sibi ipsi post tempus malum facere excogitavit, de quo ignotum non est, qualis futurus fuerit. Verum creatus est una cum omnibus bene, cum Deus propter excellentem justitiam, & ob eximiam bonitatem, omnes, & omnia utilissima esse voluerint, & sua bona omnibus proposuerit. Chrysostomus hom. 3. de patientia Job: Nam Diabolus non naturæ nomen, sed præsumptionis. Non enim Diabolus factus a principio, sed Angelus creatus est. Diabolus vero quia detrahebat, & Deo apud homines, & apud Deum hominibus, appellatur. Lactantius lib. 2. c. 8. Itaque, suapte invidia tanquam veneno infectus est, & ex bono ad malum transcendit, suoque arbitrio, quod illi a Deo liberum datum fuit, contrarium sibi nomen asciivit. Augustinus de natura boni advers. Manichæos c. 33. Quia vero & ipsi mali Angeli non a Deo mali sunt conditi, sed peccando facti sunt mali &c.

IV. Probatur Rationibus I. Deus non potest esse causa mali: ergo Dæmones non fuerunt a Deo creati mali. Antecedens est certum; aliter Deus malus esset, si causa esset mali; consequentia sequitur; si enim Dæmones a Deo creati sunt, & Deus est causa efficiens ipsorum, & Deus non potest esse causa mali: ergo Dæmones non sunt a Deo creati mali. II. Deus nequit ad malum, seu ad peccatum, inclinare: ergo Dæmones, qui sunt opus Dei, non habent inclinationem naturalem ad malum: ergo non sunt natura mali. Probatur antecedens. Deus nequit esse causa deficiendi: ergo nequit ad malum, seu ad peccatum, inclinare. III. Si Dæmones non fuissent mali ex propria culpa, sed ex ipsorum natura, injuste a Deo fuissent puniti; sed hoc dici non debet: ergo nec illud. Probatur major. Ut dicatur quis juste punire, debet supponere delictum; sed delictum non est, ubi non est culpa: ergo si Deus punivisset Dæmones absque culpa ipsorum, injuste eos castigasset. IV. Si voluisset Deus punire malum Dæmonum, & hoc malum fuisset in ipsis ex natura, potius debuisset punire seipsum; hoc dici non potest: ergo nec unde sequitur. Probatur major. Malum, quod fuisset in Dæmonibus ex natura, fuisset malum Dei, quatenus a Deo in ipsis causatum: ergo Deus debuisset punire seipsum.

Obstant I. Ex Porphyrio Philosopho apud Augustinum lib. 10. de civit. c. 11. Dæmones

mones sunt natura fallaces: ergo sunt natura mali. Probaturs antecedens. Sunt Dæmones ex natura sagaces: ergo sunt ex natura fallaces. II. Bestiæ ex natura sunt pronæ ad aliqua vitia, ut vulpes ad doloſitatem, lupi ad rapacitatem, canes ad rabiem, & aliæ ad luxuriam: ergo etiam Dæmones sunt ex natura proni ad fallaciam. III. Tertullianus in Apologet. c.22. aſſerit, Dæmones eſſe ſpiritus immundos, verbis hiſce: *Quod ex pabulis eorum ſanguine, & fumo, & putidis rogis pecorum, & impuriſſimis linguis ipſorum natum intelligi debet.* IV. Multi ex vetuſtioribus Patribus docuerunt, Angelos, qui antequam peccarent habebant cœleſtia corpora, poſt peccatum habuiſſe corpora materialia, & præcipue aëria; immo in Concilio Florentino quidam ex Græcis hanc etiam inſaniam defendebant. V. Pſal. 103. *Draco iſte, quem formaſti ad illudendum ei:* ergo ad hoc formaſtus fuit Diabolus, ut illuderet, hoc eſt ut falleret. Et confirmatur hoc ex illo Job 4. ſecundum verſionem ſeptuaginta Interpretum: *Hoc eſt principium figmenti Dei, quod factum eſt, ut illudatur ei ab Angelis ejus.* Et clariuſ patet Eccl. 39. *Sunt Spiritus, qui ad vindictam creati ſunt.* VI. Auguſtinus in pſal. 96. ait: *Eſt inſita malevolentia quadam malis Spiritibus:* ergo eſt a natura. VII. Rupertus lib. 13. in Matth. opinatus eſt, Angelum non cecidiſſe de virtute in vitium, ſed de vitio in vitium: ergo in vitio, ſeu in malicia creatus fuit. Antecedens probatur ex ejus verbis; ait enim: *Superbivit, & ſibi met ipſe placuit, tanquam ſufficiens:* quæ ſignificant, factum fuiſſe in vanitate, & de vanitate in ſuperbiam cecidiſſe. VIII. S. Baſilius or. 9. inquit, Diabolum ſemper habuiſſe malum, quum ab initio habuerit eandem cupiditatem ambitionis, ut vellet eſſe ſimilis Altiffimo, quam habuit, quando caſus eſt, ut hominem deciperet. Si ergo Diabolus fuit ab initio malus, fuit ſemper malus; ſi fuit ſemper malus, fuit natura malus.

Reſpondemus ad I. Porphyrii errorem ab Auguſtino reprobari, & auctorem ejus redargui. Nec valet probatio, quam a ſagacitate ſumit, ut probet Dæmonum fallaciam. Si enim pro ſagacitate intelligit ſapientiam, hæc non includit fallendi artem: unde etiam concedendo, Dæmones fuiſſe natura ſapientes, non per hoc cogimur admittere, fuiſſe etiam fallaces. Si vero intelligit calliditatem, fraudem,

decipiendi ſtudium, quæ eadem eſt cum arte fallendi; hanc negamus, fuiſſe in Dæmonibus a natura.

Ad II. cum Eſtlo, quod ea eſt præſtantia intellectualis naturæ, ſive ea angelica ſit, ſive humana, quod quæ beſtiis eſt natura, illi ſit vitium. Ad hæc adducit verba pſalmi 48. *Homo cum in honore eſſet, non intellexit; comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis;* & explicationem Auguſtini in eundem pſalmum: *Tanta nanque excellentia in comparatione pecoris eſt homo, ut vitium hominis natura ſit pecoribus.* Insuper, quum beſtiæ legem non habeant, nihil refert, qualis ſit in iis naturæ inclinatio. Angeli vero, & homines, qui legem habent, ſi quæ in eis eſt ad malum inclinatio, non eſt dicenda a natura, quæ a Deo ſecundum legem, & non contra legem, creata ſupponi debet.

Ad III. Tertullianus vitium illud applicat Dæmonibus propter ingentem anxietatem, quam habent Dæmones, ut homines ad foedum crimen impellant. Nos etiam vocamus illos Spiritus immundos, non quia natura immundi ſint, nec quia ad immunditiam naturalem habeant inclinationem; ſed quia nos ad immunda alliciunt, & oblectationibus ſuis quodammodo trahunt. Si vero alia ſit Tertulliani mens in verbis illis, non eſt cur formidemus, non amplecti eam ut doctrinam, ſed rejicere potius ut errorem.

Ad IV. Quanvis quidam ex veteribus hoc ſenſerit, & quanvis Græculi illi moderni, tempore Florentini Concilii, hoc idem propugnare tentaverint; nunquam tamen illorum probavit errorem catholica Eccleſia; quod ad ſatietatem vidimus in Diſſer. 132., ad quam Legentes remittimus.

Ad V. Non eſt ſenſus verborum Pſalmi, & Job, ut Dæmones illudant, ſed potius, ut illudantur. Unde argumentum corruit totum. *Qua ratione fieret,* inquit Eſtius, *ut ei a Sanctis, vel Angelis, vel hominibus, conatus, & machinationes ipſius fruſtrantibus, illuderetur.* Et in probationem adducuntur fragmenta quædam ſermonis de S. Job S. Hilarii, quæ extant apud Auguſtinum lib. 2. cont. Julian. c. 8. Verba autem Eccl. de ventis, & procellis explicantur a quibusdam; vel ſi de Angelis intelligi volunt, dicitur a Deo deputari in vindictam malos Angelos hominum perverſorum.

Ad VI. Auguſtinus dicit inſitam Diabolo malevolentiam; ſed non a natura, neque ab

ab initio, at quia ita radicatus inest per propriæ voluntatis obstinationem, ut quasi a natura in sita videatur; ait Eftius, Re verâ Augustinus, ut fuit Manichæis adversus, nunquam admittere potuit hunc errorem, quem Manichæi totis viribus tuebantur. Dicendum ergo, Augustinum loquutum fuisse de malignitate Dæmonum erga homines, quos ita exagitant, vexant, persequuntur, ut hoc videatur fuisse illis a natura insitum, ac inspiratum.

Ad VII. Rupertus explicatur de vacuitate, quando loquitur de vanitate; & sensus ipsius est, quod Deus creavit Angelos, & homines, gratia Dei vacuos; quod quidem in ejus sententia admittitur. Cæterum subdimus, quod in re, de qua loquimur, Ruperti mens lib. 3. de process. Spir. Sanc. c. 9. clarissime patet, in favorem esse catholici dogmatis; quatenus aperte doceat, inter Diaboli creationem, & lapsum ejus, moram aliquam intercessisse.

Ad VIII. Duæ sunt assertiones inter se diversæ; quarum una est: Diabolum fuisse naturam malum; altera vero: Diabolum fuisse ab initio malum; hoc est a primo creationis instanti. Unde Basilii intelligi posset de secunda, & non de prima. Sed quia etiam secunda communiter rejicitur, ideo Basilium explicamus dicendo, quod Diabolus statim ac creatus fuit, seu postquam creatus fuit subito concepit animo cupiditatem illam, quam postea ostendit, ea utens, ut hominem deciperet. At Basilii clarissima sunt verba pro dogmate, quod tuemur, in aliis ejus operibus, quæ Legentes facile invenient.

Ad scholasticas modo disceptationes devenientes, primo loquimur de origine primi peccati Angelorum, & postmodum de ejus specie differemus. Origo peccati potest esse, vel fomes concupiscentiæ, cum quo nascimur omnes, & qui in omnibus ad mortem usque perdurat; vel prava consuetudo; vel passio immoderata; vel rerum agendarum ignorantia. Nulla autem ex his potuit in Angelis habere locum; vel quia corporei non sunt, vel quia ignorantes non erant, vel quia peccandi usum non habebant. Igitur alia ab his esse debet peccati Angelorum origo. Nec pariter possumus recurrere ad judicium errans ante peccatum, ad primum aliquod principium malum, nec ad pravam aliquam inclinationem; primum enim includit errorem; at error sequutus est culpam, ut poena, & non præcessit, ut

causa: neque secundum; quia esset amplecti Manichæorum errorem: neque tertium; quia inclinatio ad malum esset a natura, & consequenter a Deo, ut diximus. Restat ergo, ut recurramus ad voluntatem defectibilem, quæ potest se libere avertere a majori bono ad minus.

Dicimus II. Originem primi peccati Angelorum fuisse solam voluntatis potestatem; non vero aut ignorantiam mentis, aut cordis passionem.

I. Probatur. Origo peccati debet esse ante peccatum; sed ante primum peccatum in Angelis non fuit nec passio cordis, nec ignorantia mentis: ergo neutra ex his fuit in Angelis primi eorum peccati origo. Major patet; quia si est origo, est causa; si causa, præcedere debet effectum suum. Minor probatur. Sive ignorantia, sive passio, faciunt miseram naturam, in qua reperiuntur; sed natura non est misera sine peccato: ergo si faciunt miseram naturam, supponunt in ea peccatum: ergo non præcedunt: ergo non fuerunt in Angelis ante peccatum.

II. Probatur. Docent Augustinus lib. 11. de civit. Dei c. 11., & lib. 14. c. 10. 11. & 13., & S. Thomas 1. p. q. 63. ar. 1. ad 4., & in 11. dist. 5. q. 1. ar. 1. Angelorum peccatum non habuisse ortum ex errore aliquo prævio: ergo ex horum doctrina origo primi peccati Angelorum non fuit error intellectus.

III. Admisso in Angelis recto rationis judicio, quod negari non potest, in voluntatis potestate erat, & avertere intellectum a consideratione melioris boni, & movere ad considerandum id, quod minus erat: ergo semper Angelorum peccati origo voluntati ipsorum est tribuenda. Antecedens patet; quia rectum rationis judicium omnem inconsiderantiam excludit; adeoque si illud ponitur in Angelis ab instanti creationis eorum, nulla in iisdem concedenda est inconsiderantia intellectus, quæ sit origo primi eorum peccati. Consequentia sequitur; quia si a voluntate dependet avertere, & movere intellectum, non intellectus, sed voluntatis vitium est, si intellectus non avertatur, quando debet averti, & si quando moveri debet, non moveatur.

IV. Probatur. Augustinus Dæmonum arbitrio absolute tribuit Dæmonum culpam: ergo sola voluntas ipsorum fuit origo primi ipsorum peccati. Probatur antecedens. Inquit Augustinus: *Angeli sancti, cadentibus aliis per liberum arbitrium,*

erunt, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi. Et rationabiliter quidem; quia ex una parte in Angelis erat summa arbitrii indifferencia, summa liberritas, quæ negari non potest; ex altera parte nullum erat agens extrinsecum, quod ipsos ad peccandum determinaret: ergo si peccaverunt, ex sua sola voluntate peccaverunt.

Opponunt I. Antecedenter ad determinationem voluntatis fuit in Angelis inconsideratio: ergo inconsideratio fuit prima origo peccati. Probatur antecedens. Angeli, antequam peccarent, attenderunt ad rationes, quæ sibi persuadebant, posse se ipsos amare, & non attenderunt ad rationes, quæ sibi fortius persuadere poterant, debere amare Deum, qui erat finis ultimus, ad quem propria ipsorum excellentia dirigebatur; sed hæc est inconsideratio: ergo &c. II. Quicumque peccant, errant; ut habetur Proverb. 14., sed Angeli peccaverunt: ergo erraverunt; ergo error fuit peccati eorum origo. III. Nihil vult voluntas, nisi ab intellectu proponatur: ergo quum voluntas velit malum, ei ab intellectu proponitur; non sub ratione mali: ergo sub ratione boni: ergo semper ad intellectus errorem applicari debet voluntatis defectio. IV. S. Thomas in 1.1. dist. 5. q. 1. ar. 1. assertit, & probat, Aristotelis auctoritatem, qui lib. 3. Ethicorum ait: Omnis malus est quodammodo ignorans: ergo semper ignorantia præcedit malitiam.

Respondemus ad I. quod inconsiderantia illa, quæ fuit in Angelis, dicitur inconsiderantia privativa, hoc est non advertentia rei; hanc autem Angeli advertere potuerunt, & debuerunt: ergo si non adverterunt, peccaverunt: ergo talis inconsiderantia non fuit peccati origo in Angelis, sed fuit peccatum. Et re vera, huiusmodi inconsideratio non potuit esse involuntaria, quia in Angelo innocente non debet admitti morus inordinatus, qui præveniat ejus voluntatem: si vero dicatur, quod fuit voluntaria: ergo fuit culpabilis: ergo peccatum, & non origo primi peccati Angelorum.

Ad II. Verum est, quod qui peccant, semper errant; at falsum est, quod semper errant mentis errore. Semper errant errore voluntatis, & errore mentis aliquando errant, & aliquando non errant. Qui peccant in statu innocentie, peccant solum voluntatis errore; qui vero peccant postquam innocentiam amiserunt, pec-

PAR. II.

cant mentis, errore, & voluntatis. Audiatur Augustinus quæ proferat de homine innocente, & quæ pariter possunt Angelo innocenti applicari; lib. 3. de libero arbitrio c. 18. *Approbare falsa pro veris, ut quis erret intuitus, non est natura instituti hominis, sed pena damnati.*

Ad III. In peccato Angelorum fuit materiale peccati, quod fuit amor propriæ excellentiæ, & hic amor erat in se bonus; fuit formale peccati, quod fuit privatio debitæ rectitudinis, seu defectus relationis propriæ excellentiæ ad Deum, veluti ad ultimum finem. Intellectus non erravit proponendo materiale peccati, errasset, si proposuisset formale; & proponendo formale non solum errasset, sed etiam peccasset: ergo suus error non fuisset causa peccati, sed peccatum. Quod non erraverit proponendo materiale peccati ut bonum, patet; quia, ut diximus, re vera bonum erat.

Ad IV. Ad S. Thomam dicimus, quod omnis malus est ignorans errore voluntatis semper, errore intellectus non semper; ut dictum est in responsione ad II.

Pro tertia Dissertationis parte, multæ sunt opiniones de primo Angelorum peccato; quas omnes referunt Theologi, & præcipue Estius enumerat, & impugnat; Petavius etiam, Frassen, alique, elucidant, & ad trutinam revocantes reiciunt, unam seligentes, quæ ipsis probabilior videtur. Hoc idem post eorum vestigia præstabimus & nos.

Prima opinio est illorum, qui putarunt, Angelorum primum peccatum fuisse amorem mulierum, quo capri turpiter per libidinem peccaverunt. Tribuitur hæc opinio quibusdam ex antiquis Patribus; at a nobis Dissert. 132. fuit ipsa impugnata, & Patres fuerunt pariter vindicati.

Secunda opinio asserit, primum Angelorum peccatum fuisse peccatum linguæ. Habetur in Commentario in Psalmos, qui tribuitur Hieronymo, sed alium re vera habet auctorem, in 2. exposit. psal. 115. & quæ in fine operis legitur.

Tertia opinio ponit pro primo Angelorum peccato odium Dei. Non nominat Estius qui eam docuerint; sed eam impugnat.

Quarta assignat fuisse ingratitude in Deum. Impugnat etiam Estius, sed propugnatores ejus non exprimit.

Quinta scribit invidiam in homines, & tribuitur Cypriano in lib. de zelo, & livore. At Augustinus refellit eam lib. 1. de

Ss

Ge-

Genes. ad litteram c. 14.

Sexta opinio asserit, fuisse luxuriam spiritua-
lem, qua plus nimio in seipsis, & in
propriis excellentiis fuerunt delectati.
Defenditur a Scoto, a Gabriele Biel,
aliisque.

Septima opinio est illorum, qui docent,
fuisse superbiam; & hæc est communis
sententia plurimorum Patrum, fere om-
nium Theologorum, & sacræ Scripturæ
conformior.

Dicimus III. primum peccatum Angelorum
fuisse superbiam.

I. Probatur ex Scripturis. Ecclesiast. 10. *Ini-
tium omnis peccati superbia*. Tobie 4. *In
ipsa (superbia) enim initium sumpsit omnis
perditio*. Proverb. 16. *Ante ruinam exal-
tabitur cor*. Isai. 14. *Detracta est ad infe-
ros superbia tua: Quomodo cecidisti de celo
Lucifer, qui dicebas in corde tuo, in Cælum
conscendam, super astra Dei exaltabo solium
meum*? Job. 41. *Ipse est Rex super omnes fi-
lios superbia*. Lucæ 10. *Videbam Satanam
sicut fulgur de celo cadentem*.

II. Probatur ex Patribus. Chrysostomus
hom. 15. in Joann. *Neque in Diabolum
versus fuisset Angelus, nisi hoc scelere (su-
perbiam intelligit) se coinquinasset*. Hiero-
nymus ep. 83. *Judicium, & ruina Dia-
boli nulli dubium, quin arrogantia sit*. Au-
gustinus explicans verba psalmi: *Si mei
non fuerint dominati, tunc immaculatus ero*;
intelligit superbiam, dicens: *Hoc est deli-
ctum, quod deiecit Angelum, quod ex Angela
fecit Diabolum*. Quibus addendi sunt Ba-
silii hom. 6. quod Deus non est auctor
malorum; Nazianzenus or. de nativ. Chri-
sti; Auctor quæstionum ad Antiochum,
quæ feruntur sub nomine Athanasii, q.
6., vel alias q. 10., Ambrosius in psal.
36. ad verba: *vidi impium superexaltatum*;
& in psal. 118. ad verba: *in ore pasti super-
bos*; Cassianus collat. 8. c. 8. & 10. Leo
magnus ep. 93. ad Turibium, cap. 6.,
Gregorius etiam magnus lib. 34. moral.
c. 14., & lib. 4. reg. ep. 38., alique multi,
quorum numerum claudat Bernardus
tract. de modo bene vivendi ser. 37. *Su-
perbia radix omnium malorum, Angelos de-
posuit*.

III. Probatur Rationibus. I. Angelica na-
tura utpote spiritualis peccare non pote-
rat appetendo bonum corporeum; ergo
appetendo bonum spirituale; sed in ap-
petentia boni spiritualis consistit super-
bia: ergo angelica natura non potuit
primo peccare, nisi peccato superbiæ.
Probatur major. Spiritualis natura non

afficitur bonis, nisi illis, quæ sunt sibi
convenientia; sed bonum corporeum
non est sibi convenientia: ergo &c. Mi-
nor subsumpta probatione non indiget.
II. Peccatum superbiæ est inordinatus
amor propriæ excellentiæ; hoc peccato
Angeli peccaverunt: ergo peccato su-
perbiæ peccaverunt. Major est Augusti-
ni lib. 14. de civit. Dei c. 13., Minor est
ex illo Isai. 14. *Ascendam in cælum, similis
pro Altissimo*. III. Diabolus primo pec-
cavit peccato illo, ad quod primo homi-
nes tentavit; sed primo homines tenta-
vit ad peccatum superbiæ: ergo peccato
superbiæ primo peccavit. Major est
congruentissima; quia eodem illo pecca-
to volebat homines de gradu deicere,
quo ille de gradu suo dejectus fuit. Mi-
nor patet; dixit enim illis Gen. 3. 5.
Eritis sicut Dii, scientes bonum, & malum.
IV. Præcipua Christi virtus, quæ etiam
est præcipua virtus Christianorum, &
quam Paganorum Philosophi imitari non
valuerunt, fuit humilitas: ergo ex op-
posito primum Diaboli peccatum fuit
superbia. V. Illud peccatum commisit
primo Diabolus, quod debellator ipsius
S. Michael Archangelus primum repre-
hendit; sed hic primum reprehendit
peccatum superbiæ: ergo &c. Probatur
minor: Dixit enim: *Quis ut Deus*; quæ
verba explicantur: quis est iste, qui se
audeat Deo comparare? VI. Peccatum
superbiæ est non subdi superiori in eo,
quod debetur; sed hoc peccatum primo
commisit Angelus: ergo &c. Probatur
minor. Angelus utpote naturæ spiritua-
lis non potuit primo peccare, nisi per
effectum ad bona spiritualia; sed affectus
ad bona spiritualia non est peccaminosus,
nisi quia in tali affectu non servatur
regula superioris: ergo peccatum, quod
primo commisit Angelus fuit non subdi
superiori in eo, quod debebat.

Obijciunt I. Si Angelus peccavit, quia no-
luit se subdere superiori in eo, quod de-
bebat: ergo potius peccavit peccato
inobedientiæ, quam superbiæ. II. Si An-
gelus peccavit per inordinatum amorem
propriæ excellentiæ: ergo potius pecca-
vit luxuriæ spiritualis peccato. III. Pec-
cavit Angelus, quia voluit esse similis
Deo; sed hæc similitudo desiderari ab
eo non poterat, nisi quatenus esset in-
dependentia a Deo: ergo Angelus pec-
cavit peccato invidiæ, per quod inde-
pendentiam, Deo propriam, apperivit.
IV. Ex Augustino lib. de Genesi ad lite-
ram

ram c. 15. *Diabolus amasse propriam potestatem, & perverso sui amore privatum sancta societate turgidum Spiritum*: ergo primum ipsius peccatum fuit inordinatus amor sui ipsius. V. Primum Angeli peccatum fuit primus actus concupiscentiæ inordinatus Angeli; sed hic primus actus non processit ex affectu iustitiæ, quia aliter non fuisset injustus: ergo processit ex affectu commodi; sed peccatum, quod procedit ex affectu commodi potius, & proprius reducitur ad luxuriam, quam ad superbiam: ergo &c. VI. Appetitus Angeli non fuit de bono honesto, quia aliter honestus fuisset; non de utili bono; quia non erant in statu indigentiae: ergo fuit de bono delectabili; atqui nequivit esse de delectabili sensibili, quum Angeli non sint corporei: ergo de delectabili spirituali; sed delectabile spirituale nil aliud esse poterat, quam beatitudo supernaturalis: ergo appetitus huiusce beatitatis fuit primum Angelorum peccatum.

Respondemus ad I. non negatur, fuisse peccatum inobedientiæ in Angelis prævaricatoribus, sed negatur fuisse primum; antecedenter enim ad hoc fuit peccatum superbiæ, scilicet inordinatus amor erga se ipsos.

Ad II. neque negatur, fuisse in Angelis delectationem propriæ excellentiæ, at negatur, ab hac constitui peccatum luxuriæ spiritualis. Delectatio enim ex seipsa est indifferens ad constituendum peccatum, & specificatur tantum ex objecto suo. Si est delectatio rei veneræ, constituit peccatum luxuriæ; si rei comestibilis, peccatum gulæ; si rei honorificæ, peccatum superbiæ. Et revera peccatum inanis gloriæ, quæ est superbiæ, vocatur a viræ spiritualis magistris, luxuria spiritualis. Unde si Adversarii hoc explicant modo luxuriam spiritualem, ipsis non contradicimus.

Ad III. negatur omnimode primum peccatum Angelorum fuisse invidiam; hæc enim est dolor conceptus ex alieno bono; hic autem dolor non fuit in Angelis, quando primo peccaverunt. Et patet, quia si primo amaverunt inordinate propriam excellentiam: ergo primo respuerunt proprium bonum, & deinde alienum, ex quo non complacentiam, sed dolorem conceperunt. Rursus, hoc invidiæ peccatum potest etiam ad superbiam reduci; quatenus dolor conceptus ex alieno bono oritur ex amore

PAR. II.

proprii boni, in quo consistit superbiæ.

Ad IV. admittimus auctoritatem Augustini, & recipimus eam pro nobis, non contra nos. Amor nanque ille propriæ potestatis, & amor sui ipsius, est formalissime superbiæ, quæ consistit in propriæ excellentiæ complacentia.

Ad V. Concupiscentia proprii commodi est superbiæ, & non luxuria spiritualis, ut dictum est. Non enim est concupiscentia objecti delectabilis, neque objecti utilis, sed objecti honorifici; in qua consistit superbiæ.

Ad VI. dicitur, aut fuisse non de bono delectabili, si bonum delectabile respicit sensum; aut fuisse, si respicit spiritum. At bonum delectabile, quod respicit spiritum, est objectum superbiæ, non luxuriæ; & si dicitur luxuriæ, non proprie, sed metaphorice dicitur; quatenus ita Spiritualis creatura delectatur honore, gloria &c. sicut creatura corporea, & sensualis delectatur bono sensibili.

Quæritur I. Quænam fuerit superbiæ Angelorum?

I. Respondemus, non fuisse, quod Angeli mali noluerunt adorare Christum; quæ est sententia aliquorum, qui dicunt, fuisse Angelis propositum incarnationis mysterium, ac a Deo revelatum, illisque præceptum, ut latræ cultu Christum adorarent; quod boni Angeli illico exequuti sunt, mali vero renuerunt. Et probatur I., quia sancti Patres de hoc nihil asserunt; ut testatur Jueninus: ergo sine ipsorum auctoritate nihil de hoc est asserendum. II. quia quando peccaverunt Angeli non erat homo prævisus: ergo neque incarnatio Verbi, quæ ratione hominis fieri debebat. III. quia in sententia multorum Angeli boni non habuerunt perseverantiam, & alia gratiæ bona, per Christi merita: ergo non fuit prævisio illa.

II. Respondemus, non fuisse, quod mali Angeli concupierunt assequi propriis naturæ viribus, & absque Dei supernaturali auxilio, similitudinem cum Deo, in intuitiva visione consistentem. Est aliquorum putantium, id Angelos absolute voluisse; at refutantur, quia si id concupierunt Angeli, illud ipsum iudicarunt esse possibile; at non potuerunt iudicare, illud esse possibile: ergo &c. Major patet; quia voluntas nunquam desiderat absolute objectum aliquod, cuius assequutionem possibilem non iudicat. Minor etiam patet; quia si illud

Ss 2

An:

Angeli judicassent; omnino errassent; & ipsorum error fuisset etiam hæresis; ut dicit Juveninus.

III. Respondemus, non fuisse, quod mali Angeli independentiam a Deo exoptaverint, per quam intelligunt cum Deo æqualitatem concupisse. At hæc etiam opinio nuper facto argumento refutatur; quia si id absolute Angeli desiderarunt, errarunt in intellectu, & in voluntate, ante peccatum; ergo altero peccato peccaverunt, quod fuit prius primo ipsorum peccato. Si vero dicatur, quod desideraverint conditionate, ut asserit Juveninus; nec etiam stare potest opinio, quia talis conditio jam debebat innotescere Angelis ut impossibilis: ergo sub impossibili conditione non poterant æqualitatem illam, seu independentiam, desiderare.

IV. Respondemus, fuisse, quod mali Angeli ira de propriæ excellentiæ cognitione sibi complacuerunt, ut per eam solam crediderint, esse beatos, tam naturali, quam supernaturali, beatitudine; adeoque per eam cæteris creaturis omnibus esse præferendos. Est plurimum sanctorum Patrum, & Theologorum, inter quos ponunt S. Thomam 1. p. q. 63. ar. 3. S. Anselmum lib. de casu Diaboli c. 4., Ægidium, Richardum, Durandum, Vascium, Esparzam, Cacheranum &c. Responsio hæc ex aliarum responsionum impugnatione probatur, & per ejusdem explicationem apud præfatum Cacheranum confirmatur.

Quæritur II. Quinam fuerint Angeli prævaricatores?

Respondemus, fuisse ex singulis ordinibus aliquos. I. probatur ex Scripturis. Ad Roman. 8. recensentur Angeli, Principatus, & Virtutes: *Neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes &c.* I. ad Cor. 15. numerantur Potestates: *Cum evacuaverit omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem.* Ex Seraphinis fuit Princeps prævaricantium, ut mox probabitur. Ezech. 28. Cherubim accipiuntur in malam partem; tandem Archangeli sub nomine Angelorum, & Throni, & Dominationes, ut Seraphinis, & Cherubinis inferiores comprehenduntur. II. ratione ex S. Thoma q. 61. ar. 9. ad 3., *quia verum simile est, homines beatos assumendos esse ad quemlibet ordinem Angelorum, quum assumi debeant ad instaurandas ruinas illorum, qui ceciderunt; ergo ex omni ordine ceciderunt.*

Non vero tot Angeli ceciderunt, quot steterunt; sed in majori numero steterunt, in minori ceciderunt. Ratio desumitur ex illo Apocal. 8. *Et percussa est pars tertia stellarum.* Et c. 12. *Et cauda ejus trahabat tertiam partem stellarum celi, & misit eas in terram.* Subdit ad hoc idem probandum S. Thomas q. 63. ar. 9. *Peccatum est contra naturalem inclinationem: ea vero, quæ contra naturam fiunt, ut in paucioribus accidunt.*

Quæritur III. Quinam fuerit Dæmonum princeps?

Respondemus, Dæmonum Principem fuisse Angelorum supremum. Docet S. Thomas q. 63. ar. 7., & est communis Patrum, & Theologorum, doctrina. I. probatur ex Scripturis. Job. 40. Ipse est principium viarum Dei. Ezech. 31. Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei. Omne lignum paradisi non fuit assimilatum illi, & pulcritudini ejus. II. ex Patribus; Tertulliano lib. 2. cont. Marcionem, Hieronymo in c. 4. Daniel., Augustino lib. 2. de Genes. ad lit. c. 19., Gregorio magno lib. 32. moral. c. 24. Bernardo ser. 1. de Adventu; Isidoro lib. 1. de sum. bon. c. 12., Ruperto lib. 1. & 2. de victoria Verbi Dei. III. Rationibus. I. Quia si peccatum Angelorum fuit superbia, orta ex complacencia propriæ excellentiæ, quia in superioribus Angelis erat major excellentia, & in supremo etiam plusquam major; ideo illi fuerunt ad peccandum proniores, & qui primo exemplum dedit fuit supremus. II. quia Deus permisit casum Angelorum, ne crederemus sine gratia posse viribus naturæ in bono perseverare; hoc autem magis ostendebatur in casu superiorum Angelorum, & in illorum supremi peculiari ter præcipitio. III. quia si princeps Dæmonum habuisset superiorem, non pugnasset primo contra Deum, sed contra superiorem suum, supra illum se extollendo; quum ergo primo fecerit contra Deum, constat, quod superiorem non habebat; adeoque ille supremus erat. Aliæ rationes, vel congruentiæ, apud Eñium videbuntur.

Arguunt I. Ezech. 28. Dæmonum princeps vocatur Cherub: *Tu Cherub extentus, & protegens:* ergo fuit ex ordine Cherubimorum: ergo non fuit supremus, qui debebat esse ex ordine Seraphinorum. II. ex Ruperto lib. 3. de process. Spir. Sancti c. 17. ordines Angelorum fuerunt constituti post perseverantiam bonorum, & post

post lapsum malorum : ergo Angeli, qui ceciderunt, non fuerunt ex singulis ordinibus .

Respondemus ad I. cum S. Gregorio lib. 32. moral. c. 24. , non vocari Cherub ratione ordinis , sed ratione scientiæ . Cum aliis , non vocari Seraph , quia per hoc nomen importabatur charitas , quæ extincta in malo Angelo erat ; & loco Se-

raph fuisse dictum Cherub .

Ad II. Fuit quidem sententia Ruperti, Ordines fuisse constitutos post pugnam ; at non fuit , quod ex singulis ordinibus non ceciderint . Erant Angeli , qui ordines constituere debebant in illius sententia . At in nostra ordines jam prius constituti a Deo supponuntur , ut suo loco diximus .

DISSERTATIO CLII.

De Pœna peccati Angelorum . Quænam fuerit ? an æterna ? ad quæ se extendat ? & an Angelos malos omni principatu , sive erga Angelos , sive erga homines , sive erga res alias , privaverit ? Hæreses profligantur , dogmata statuuntur , scholasticæ opiniones justo examini subjiciuntur .

Rimo erravit circa malorum Angelorum pœnam Origenes ; asserens , Diabolum , & Angelos ejus , post longissima tempora cœlo red- dandos esse ; & rationem

afferre volens , dicebat ; quod Christus etiam pro iis passus sit . Tribuunt hunc errorem Origeni Theophilus Alexandrinus ep. 2. paschali , Hieronymus ep. 59. ad Avitum , Epiphanius , Augustinus lib. de hæresibus c. 18. , & V. Synodus Occumenica act. 2.

Secundo Priscillianistæ dicebant , quod substantia in Diabolo bona facta perire non possit ; & in totum exusta Diaboli malitia , aliquando salvandam esse substantiam . Testatur Orosius in Commentario ad Augustinum , & refert Coccius .

Tertio Mahometus somniatus est , Diabolum tandem aliquando salutem consequuturos . Cirantur a Coccio Azoara 25. & 65. liber de colloquio Mahometi cum Judæis , Cantacuzenus in apologia , Æneas Sylvius epist. ad Morisianum .

Quarto Lollardi ex Trithemio in Chronico Hirsaugiensi de anno 1315. dicebant , Luciferum cum Dæmonibus suis cœlo injuria pulsum , tandemque beatitudini cum omnibus suis restituendum . Michaelem , & Angelos omnes , æternis cruciatibus esse deputandos . Unde mutuo se

salutantes , hæc verba usurpabant : Salutem te injuriam passus ; idest Lucifer . Sic apud eundem Coccium .

Quinto Anabaptistæ , qui Dæmoniacci vocantur , dicunt , Dæmones post finem mundi salvandos : unde illi decies per diem colunt Dæmones , & invocant . Testatur Lindanus in Dubitatio .

Sexto Sociniani , asserit Jueninus , quod postremis hisce temporibus Origenis errorem amplexati sunt ; dicentes nimirum , æque impie , ac insulse , justum non fore Dei judicium , si creatura ob unum lethale peccatum , & quod illud minus facit , non quidem operis , sed cogitationis , æternis suppliciis deputeretur .

Veritas Catholica est , Voluntatem Dæmonum ita esse in malo obstinatam , ut non possit resipiscere , ac proinde ipsorum pœnam esse æternam ; quam mox contra recensitos hæreticos probabimus . Verum inter Scholasticos adhuc controversatur , unde in Dæmonibus proveniat hæc obstinatio voluntatis , seu quæ sit hujusmodi obstinationis causa ? Quinque opiniones enumerat Frassen , quarum prima est Thomistarum , putantium , obstinationis Dæmonum causam esse voluntatis eorum immobilitatem , & inflexibilitatem circa actum , quem semel voluntarie , & determinate elicerunt ; & huic accedit Henricus Gandavensis . Secunda

cunda est Aureoli dicentis, obstinationem in Dæmonibus provenire ab habitu quodam vitioso, quem Deus in eorum voluntate producit in suorum delictorum pœnam. Tertia est Marsilii cum aliis volentis oriri ex eo, quod Deus nolit concurrere cum eis ad ullum bonum opus eliciendum. Quarta Ochami putantis provenire ex eo, quod sit aliquis actus in Dæmone, qui non sit in ejus potestate: Unde Deus totaliter, & immediate caussaret in voluntate Angeli mali actum illum. Quinta tandem est Scotistarum, credentium, provenire ex denegatione divini auxilii ad resipiscendum, & ex perversa Dæmonum voluntate. Unde ultimæ opinionis defensores dicunt, quod mali Angeli potuerunt post lapsum pœnitere; ut videre est apud Cachéranum citantem Scotum, Gabrielem, Vasquez, Suarez, Lugum, Salmeronem &c. Contra vero Thomistæ cum Molina, Arriaga, Amico, Aversa, Estio, asserunt, quod nullo modo pœnitere potuerunt, ex intrinseca nimirum immobilitate ipsorum in quolibet actu; unde etiam si Deus dedisset ipsis auxilia sufficientia ad resipiscendum, nunquam se tamen pœnituisset.

Deveniendi modo ad pœnam peccati Angelorum, certum est, Angelos omnes post peccatum fuisse damnatos pœna damni, & ignis. Sed præter has pœnas, alias etiam habuerunt in intellectu, in voluntate, in potestate ipsorum, seu principatu. In intellectu quidem, quia licet intellectus in naturalibus nullum passus sit detrimentum, in gratuitis vero, quæ erant mere speculativa, ipsius cognitio imminuta est; & in gratuitis, quæ erant simul gratuita, & in Deum affectiva, totaliter ablata est. In voluntate etiam, quia obstinatio in malo est pœna, qua Dæmonum voluntas a Deo punitur. In potestate demum, seu principatu, quia quavis Angeli apostatæ in Angelos, qui sequaces eorum fuerunt, eandem habeant potestatem, & principatum, quem antea habebant, nullum tamen habent in hominem, resque illi subjectas. Hæc autem omnia probanda sunt.

Primo de igne, quod non sit metaphoricus, vel spiritualis, sed verus, corporeus, & proprius, ac ejusdem cum nostro rationis. Contrarium putat errorem Joannes a S. Thoma; & S. Hieronymus ep. 59. inter Origenis hæreses ponit, quod dixe-

rit, ignem inferni non consistere in suppliciis, sed in peccatorum conscientia. Bellarminus t. 1. contr. 2. lib. 4. de Christo c. 8. inter Calvinii errores ponit etiam, quod dixerit, in inferno nil aliud esse, quam timere Deum iratum. Et quavis veritas hæc non sit adhuc ab Ecclesia expresse definita, ut testantur Bellarminus cit. loc. contr. 6. lib. 2. de Purgatorio c. 11., & Vasquez; nihilominus Catharinus, qui lib. de præmiis bonorum, & suppliciis malorum dixit, ignem inferni non esse corporeum, & materialem, sed spiritualem, & metaphoricum, apud Catholicos non bene audit. Minus vero male audiunt aliqui, qui apud Cachéranum dicunt, ignem inferni esse verum, & corporeum ignem, sed diversæ speciei a nostro; & hi sunt Clichtovæus, & Alphonsus a Castro, qui litem esse sub Judice, affirmat. I. Ignis, quo torquentur Dæmones, est idem ignis, quo torquebuntur homines post judicium; ille erit verus, & corporeus: ergo & hic. Major est certa; non enim in Scripturis de diverso igne fit mentio. Minor probatur. Scripturæ loquentes de igne inferni simpliciter loquuntur, & uniformiter, & frequenter: ergo de vero, & proprio igne sunt intelligendæ. Antecedens negari non potest; consequentia sequitur, quia hæc est regula intelligentiæ, & explicationis Scripturarum. II. Sancti Patres ignem inferni corporeum esse non inficiantur; siquidem Augustinus lib. 21. de civit. Dei c. 10. scribit: *Cur non dicamus, quavis miris, tamen veris modis, Spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi?* Eadem habet S. Hieronymus ep. 59., & in c. 5. ep. ad Ephes. Gregorius magnus lib. 4. dial. c. 31. asserit, inferni ignem corporeum esse non ambigo.

De pœna intellectus probantur quæ diximus. Intellectus enim non mutatur, seu non minuitur, nisi quando minuitur natura, cujus est facultas; & ratio est, quia facultas sequitur naturam; sed natura Angelorum post peccatum non est mutata: ergo neque in naturalibus intellectus. Ulterius; gratuita speculativa speculativam cognitionem faciunt; cognitio speculativa habetur per revelationem; sed cognitio per revelationem imminuta est in Angelis post peccatum: ergo &c. Minor probatur a S. Thoma 1. p. q. 64. ar. 1. quia Angeli ante lapsum plura cognoscebant per revelationem, post vero co-

gnoscent pauca. Demum; gratuita, quæ sunt simul in Deum, affectiva, omnia perdidit Angeli post peccatum; quia, carent charitate, & per consequens carent virtutibus illis omnibus, quæ ad charitatem referuntur.

De pœna voluntatis, quæ est obduratio, probatur quoque. Obstinata dicitur voluntas illorum, qui non possunt a peccato resipiscere; Dæmones non possunt a peccato resipiscere: ergo ipsorum voluntas est obdurata, & obstinata in malo. Subdit Angelicus, Dæmones in omnibus actibus suis lethaliter peccare, quia in eis includitur semper summum odium Dei. Verum non demerentur, quia ad demerendum non sufficit peccare, sed requiritur etiam in peccante status viæ.

Pœna tandem amissionis principatus, & potestatis, sic simul explicatur, atque probatur. In Scripturis habemus, & Dæmoniorum principem, & Satanæ regnum; sed hæc duo important superioritatem, & subjectionem: ergo in Dæmonibus est principatus, & potestas, quæ prius erat in ipsis erga Angelos inferiores, antequam caderent. Major probatur ex Matth. 12. Hic non eiicit Dæmones, nisi in Beelzebub, principe Dæmoniorum; & ex eodem loco: Si Satanæ Satanam eiicit, adversum se divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus? Insuper; Post casum retinent mali Angeli nomina imperii, & potestatis, quæ habebant ante lapsum; scilicet Potestatum, Principatum &c. ergo retinent pariter superioritatem, quam antecederent habebant. Antecedens patet ex ep. ad Rom. c. 8., ex I. ad Cor. c. 15., ex ep. Ephes. c. 6. Denique; potestas illa, & subiectio, proveniebat in Angelis ex natura: ergo non deperdiderunt per culpam. Consequentia sequitur; quia remanserunt in Angelis malis, quæ per naturam habebant. Antecedens est manifestum, quia Angelorum alii aliis erant natura excellentiores, ut omnes fatentur. In homines vero nullam habent potestatem, præter eam, quam illis tribuit Deus ut justitiæ suæ ministris; quæ quidem in rigore non est potestas, sed ministerium, & servitus. Quis enim dicet, potestatem esse illam, quam Tortores habent, ut homines reos torqueant, vel etiam occidant? Et quia hæc servitus, quam Deo tribuunt, homines persequendo, a Deo est; ideo orationibus utimur, quibus non Dæmones, sed Deum, oramus, ut illis

imperet, ne amplius nos persequantur. Et sic intelligenda sunt verba Augustini lib. 4. cont. Julianum c. 4. *Ecclesia filios fidelium nec exorcizaret, nec exsufflaret, si non eos de potestate Dæmonum erueret.* Adidimus; quod si innocentia status in hominibus perseverasset, non habuissent apostata Angeli hoc ministerium in homines, qui non fuissent peccatores, sed iusti. Et ob hanc eandem rationem Dæmones nec potestatem habent in res nostras, sed Dei mandata exequuntur, quando, vel in nostrorum delictorum pœnam, vel in virtutis exercitium, vel ad meriti augmentum, res nostras divexant, perturbant, disperdunt. Et hoc in Job patuit, cui nihil Dæmones, nec in rebus, nec in filiis, nec in persona facere contrarium potuerunt, nisi Deus ipsis aut permisisset, aut imperasset.

Arguunt I. Ignis pluries in sacris literis intelligitur metaphorice, non proprie: ergo sic pariter intelligendus est inferni ignis, qui in sacris literis legitur. Probatur antecedens. Luc. 3. & Matth. 3. dicitur: *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne*; sed in hoc loco metaphorice intelligitur: ergo &c. II. Ambrosius in c. 24. Luc., Hieronymus in c. 65. Isai, & Damascenus lib. 4. de fide c. ult. nomine ignis in inferno intelligunt tristitiam, & dolorem spiritualem, quem propter beatitudinis amissionem Dæmones patiuntur: ergo non est ignis materialis, & corporeus inferorum ignis. III. Augustinus lib. 21. de civit. Dei c. 10. asserit, in Epulonis parabola Lucæ 16. ita intelligendam esse flammam gehennæ, sicut intelliguntur aqua, digitus, lingua &c., sed hæc metaphorice intelliguntur: ergo pariter ignis. IV. Gregorius magnus lib. 15. moral. c. 17. ignem inferni apertis verbis vocavit incorporeum: ergo &c. V. In peccati pœnam Angeli superiores perdere debebant superioritatem, quam in inferiores habebant; ergo illam modo non habent. VI. Angeli antequam caderent vel habebant superioritatem in homines, vel non habebant? Si habebant; illam non perdidit, sicut non perdidit quam habebant in Angelos; quia erat a natura, ut dictum est; si non habebant: ergo nec modo habent Angeli, qui sunt boni; atqui hoc dici non potest: ergo &c.

Respondemus ad I. quod eadem vox aliquando in Scripturis accipitur proprie, aliquando improprie; prout scilicet eam ex-

exprimunt vel res, quæ narratur, vel verba, quæ adhibentur, vel contextus, ad quem refertur. Accedit, quod majoris ponderis est, quando eam in aliquo loco proprie intelligunt Ecclesiæ Patres, & Doctores. Unde non mirum, si vox ignis aliquando in Scripturis accipitur proprie, aliquando improprie, ac metaphorice.

Ad II. Ambrosius explicatur ab Estio in IV. dist. 44. §. 13. ad 8. de igne, qui est in inferno præcipuum tormentum, non vero de igne, qui est tormentum minus præcipuum, & quem Ambrosius intellexit esse corporeum. Hieronymus dicitur quod cit. loc. loquutus fuerit recitative, non vero assertive, sicut loquutus est in locis illis, quæ nos in probationibus allegavimus. Damascenus vero solummodo negat, inferni ignem esse corporeum, quia non indiget pabulo corporali, ut conservetur, & ardeat.

Ad III. Augustinus loquitur de parabola Epulonis, & consequenter de omnibus, quæ in parabola continentur; & in hoc solum sensu dixit, ignem parabolæ esse metaphoricum. At inferni ignem esse verum, & proprium alia ipsiusmet testimonia superius allata ostendunt.

Ad IV. Gregorius Magnus ideo vocat incorporeum gehennæ ignem, quia corporeo pabulo non alitur, ut ignis, quem nos habemus. Quod vero sit corporeus, ut nos intendimus, asserit loco, quam nos citavimus.

Ad V. dicit S. Thomas 1. p. q. 109. ar. 2. principatum illum non perdidisse Angelos superiores, quia post peccatum non cedit illis in bonum, sed in malum: *Quod autem superioribus inferiores subdantur, non est ad bonum superiorum, sed magis ad malum eorum: quia cum mala facere maxime ad miseriā pertineat, præesse in malis, est esse magis miserum.*

Ad VI. negamus ultimam minorem subsumptam. Ratio est, quia nec modo Angeli boni ullam superioritatem in homines habent ex natura, sed tantum ex Dei ordinatione. Nec omnes Angeli habent; at illi tantum, qui a Deo ita sunt ordinati. Nec quia præstantiores sunt natura hominibus, ideo natura quoque debent illis esse superiores; non enim semper natura excellentior superioritatem importat ex se ipsa, quanvis ex Dei ordinatione aliquando dicat; ut rem bene consideranti innotescit. Quod si adhuc admittamus potestatem illam in homines

habuisse, quando erant boni; quia tamen non ex natura habuerunt, ideo eam in peccati poenam amiserunt.

Dicimus, Angelorum malorum poenam esse æternam.

I. Probatur ex Scripturis. Matth. 25. *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus.* Ibidem: *Et ibunt hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam.* Marci. 3. *Qui autem blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non habet remissionem in æternum.* II. ad Thessalonicenses 2. *Qui penas dabunt in interitum æternas a facie Domini.* Judæ v. 6. *Anglos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit.*

II. Probatur ex Conciliis. V. Synodus generalis hæc in Origene damnavit: *Omniū impiorum hominum, ipsorumque etiam Damonum, tormenta finem habitura: atque impios, & Demones in priorem suum statum restitutum iri. Præterea Christum oportere pro Damonibus crucifigi, & id ipsum sapius per futura secula perpeti a Spiritibus nequitia, qui sunt in cælestibus.* Concilium Florentinum generale definivit de hominibus quod potest etiam Angelis applicari. *Animas illorum, qui post baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt; eas etiam animas, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel iisdem exules corporibus sunt purgata: in cælum nulla mora recipi, & intueri clare ipsam Deum Trinum, & Unum sicuti est; meritorum tamen diversitate alium alio perfectius: Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali, decedunt, mox in infernum descendere, penis tamen disparibus puniendas.*

III. Probatur ex Patribus. Tertullianus lib. de carne Christi c. 14. *Nullum mandatum de salute Angelorum suscepit Christus a Patre. Quod Pater neque reprobavit, neque mandavit, Christus administrare non potuit.* Irenæus lib. 4. adv. hæres. c. 4. *Quibuscumque dixerit Dominus: Discedite a me maledicti in ignem æternum; illi erunt semper damnati.* Hieronymus ad verba Matthæi: *Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam:* inquit: *Prudens Lector adverte, quod & supplicia æterna sint, & vita perpetua: metum deinceps non habeat ruinarum.* Augustinus lib. de correp. & grat. c. 10. *parem esse, inquit, causam miseria in Demonibus,*

nibus , & beatitudinis in Angelis . Beda in c. 3. ep. Jacob. exponens verba illa : inflammata a gehenna , ait : A gehenna dicit , a Diabolo , & Angelis ejus , propter quos gehenna facta est : & qui ubicunque vel in aere volitant , vel in terris , aut sub terris vagantur , siue detinentur , suarum semper secum ferunt tormenta flammarum instar ferbificantis , qui etsi in lectis eburneis , etsi in locis ponatur apricis , fervorem tamen , vel frigus insiti sibi languoris evitare non potest . Sic ergo Dæmones , etsi in templis colantur auratis , etsi per aera discurrant , igne semper ardent gehennali ; & ex ipsa sua pœna commoniti deceptis quoque hominibus fomitem viciorum , unde & ipsi pereant , invidendo suggerunt .

IV. Probatum Rationibus . I. Tandiu durare debet pœna Dæmonum , quamdiu durabit obstinatio ipsorum ; sed obstinatio ipsorum erit semper : ergo semper erit ipsorum pœna . Major est certa ; non enim remitti debet culpa non retractata ; minor patet ex dictis ; consequentia sequitur . II. Si pœnitentia non subeat vicem pœnæ , pœna semper durabit ; sed in malis Angelis nunquam pœnitentia subibit vicem pœnæ : ergo pœna semper durabit . Et hanc rationem sic illustrat S. Cyprianus in fine lib. ad Demetrianum : *Quando istinc excessum fuerit , nullus jam pœnitentia locus , nullus satisfactionis effectus .* III. Quando æternum est agens , & actio pariter est æterna , æterna etiam est pœna ; sed æternus est ignis , & æterna est combustio ignis : ergo æterna est pœna ignis . Augustinus lib. de fide c. 15. hanc rationem exprimit : *Neque illud dici hic potest , in quo nonnullos seipsos seducunt , ignem æternum dictum , non ipsam combustionem æternam . Per ignem quippe , qui æternus erit , transiuros arbitrantur eos , quibus propter fidem mortuam per ignem promittunt salutem : ut videlicet ipse ignis æternus sit ; combustio vero eorum , hoc est operatio ignis , non sit in eos æterna . Cum & hoc prævidens Dominus sententiam suam conclusit , ita dicens : Sic ibunt illi in combustionem æternam : justi autem in vitam æternam .*

Opponunt I. Est contra justitiam Dei peccatum momentaneum , etsi gravissimum , æterna pœna punire : ergo Dæmonum pœna non debet esse æterna . II. Ambrosius in com. ad Ep. ad Ephes. c. 3. expli-

cans verba illa psalmi 23. *Tollite portas , principes , vestras , & elevamini porta æternales , & introibit Rex gloria :* ea intelligit de Dæmonibus , qui aliquando relinquunt Principem suum Diabolum , & Christo adhærebunt : Dicitur ergo bis principibus , qui in errore sunt , in cælestibus , siue ministris ejus in terris , ut auferant portas principis sui Diaboli de mentibus suis , per quas multorum Deorum afferendorum error intravit . III. Ambrosius etiam in psal. 118. Distinguit inter pœnam Dæmonum , & pœnam hominum , quatenus proportionem dicat culpæ , quæ scilicet fuit brevissima , & altera culpæ , quæ fuit longior : *Diabolus enim , & ministri ejus cum hominibus non flagellabuntur . Separata est pœna , ubi distat & culpa .*

Respondemus ad I. cum Augustino lib. 21. de civit. Dei : *Nulla unquam justitia , nec lex decrevit , ut tanta mora temporis quisque puniatur , quanta mora unde puniretur admisit .* Eadem habet Gregorius lib. 34. moral. c. 16. *Ad districti judicis justitiam pertinet , ut nunquam careant supplicio , quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato ; & nullus detur iniquo terminus ultionis , qui quandiu valuit noluit habere terminum criminis .*

Ad II. Commentaria in ep. S. Pauli , quæ sub nomine Ambrosii circumferuntur , non sunt Ambrosii , ut Eruditi omnes censent . Bellarminus putat fuisse illorum Auctorem Hilarium , aut Pictavicensem , aut Arelatensem ; Petavius negat , & alium suspicatur auctorem . Quicquid de hoc sit , dicimus cum eodem Petavio , per principes illos non alios intelligi , quam impios spiritus , qui fide carent , & in errore sunt , ac tyrannidi assensu sunt Diaboli ; qui tamen prædicatione Ecclesiæ ab errore illo liberabuntur .

Ad III. Distinguit Ambrosius Dæmonum supplicia a suppliciis hominum , hac quidem ratione ; quia Dæmonum vult esse sempiterna , hominum vero putat misericordia temperari . Cæterum Ambrosius de æterna Dæmonum pœna sic loquitur lib. 2. de fide c. 4. *Tu te a Diabolo creatum , Manichæ , arbitraris . Ad illius ergo festina sedem , ubi ignis , & sulphur ; ubi non restingitur ejus incendium , nec unquam pœna moritur .*

DISSERTATIO CLIII.

*De Angelorum , sive bonorum , sive malorum , ex-
traordinariis operationibus ; ubi de Spectris ,
Energumenis , Magis , Maleficis ,
Pythonibus , Lamiis , Incubis ,
& Succubis , aliisque
similibus .*

Contra a nobis in hac Dis-
sertatione dicenda, quoscun-
que potuimus colligere er-
rores, quascunque invenire
sententias, contigit; hic pri-
mo referre, consilium est; ut
deinde servato ordine de singulis pertra-
ctare, non quidem ex instituto, sed stri-
cto calamo, consueta tamen methodo,
pergamus.

Primo illi omnes, quos in antecedenti Dis-
sertatione diximus, Dæmones negare,
eorundem pariter sive apparitiones, sive
operationes, negant. Unde Cassius pu-
tavit, sensus potius decipi, & imagines
illas fingere; sic pariter Michael Balbus,
Orientis Imperator. Quod referunt Plu-
tarchus in Bruto, & Zonaras, apud Coc-
cium.

Secundo apud eundem est Andreas Tira-
quellus ad c. 10. lib. 2., & ad cap. 23.
lib. 5. Alexandri ab Alexandro genialium
dierum, qui voluit, Dæmonum appariti-
ones, & spectra, mera esse somnia.

Tertio Levinus Lemnius lib. 2. de abditis
naturæ miraculis c. 1. asserit, humores,
non malos genios, inducere morbos;
quanvis aerei spiritus illis aliquando se
immisceant, ut tempestatibus quoque se
immiscent, & irritare, ut nobis acius
noceant. Et c. 2. subdit, quod Malan-
cholici, Maniaci, Phrenetici, quique
alià ex causa perciti sunt furore, alienam
linguam aliquando usurpant, quam
nunquam didicerunt; & non per hoc
Dæmoniacos esse.

Quarto Calvinus lib. 4. instit. c. 19. §. 24.
hæc scribit: *De ementitis illis Exorcistis
quis unquam fando audivit, quod specimen
unum sue professionis ediderint? Fingitur
illis potestas data imponendi manus super
Energumenos, & Catechumenos, & Dæ-
moniacos; sed tali se potestate præditos Dæ-
monibus persuadere non possunt; non modo*

*quia eorum imperiis non cedunt Dæmones,
sed etiam quia ipsis imperant.*

Quinto Hieronymus Vvellerus ad c. 2. po-
sterioris epistolæ ad Thessalonicenses,
apud Coccium, fatetur quidem, & olim,
& nunc, expulsa esse Dæmonia in Papa-
tu, sed negat, aut expulsa fuisse, aut ex-
pelli per exorcismos, quos asserit meras
præstigias esse.

Sexto Henricus Cornelius Agrippa, verba
sunt Cocci, ,, scripsit adversus Lamia-
,, rum Inquisitores librum, quo reprehen-
,, dit eos, qui maleficas mulieres ob id inse-
,, ctantur, quod eas rem veneream cum
,, Dæmonibus habere compertum fuerit:
,, quam quidem rem ipse dederit ceu fabu-
,, losam, & a somniis, & imaginationibus
,, delirantium anicularum innatam, quæ
,, cum sæpe dormientes per somnia deci-
,, piantur, & interdum quoque vigilantes
,, vehementi libidinis imaginatione elu-
,, dantur, tamen vere arbitrantur, ea sibi
,, contigisse, quæ sola imaginatione pera-
,, ta sunt, ,.

Septimo Joannes Vvicius lib. 6. de præsti-
giis Dæmonum c. 27. apud eundem ait:
,, Lamia commiseratione potius, quam
,, pœna chormi, dignæ sunt: omnique
,, potius auxilio, quod dolum, vim, metum
,, passis, furiosis, deceptis, ignorantibus,
,, impotentibus, aut ipso jure competit,
,, aut ratione suadente tribuitur, ,.

Octavo a Martino del Rio lib. 2. magica-
rum disquisitionum q. 1., ubi quærens;
an sit aliqua magia dæmoniaca; respon-
det his verbis, quæ fideliter reportamus.
,, Hanc etiam esse negarunt, qui Dæmo-
,, nes esse negant, cum Sadducæis, De-
,, mocrito, Aristotele, Averroë, & Sim-
,, plicio, quorum sententia est impia, &
,, hæretica. Nam & Dæmones esse, &
,, dæmoniacam magiam, quæ nec industria,
,, nec naturalibus causis, sed immateriali
,, quapiam, & separata virtute nititur; hoc
,, &

„ & sacrae Scripturae testimoniis, & om-
 „ nium ætatum memoria, atque experi-
 „ mentis, tam est compertum, ut velle
 „ probare, nihil sit aliud, quam lychnis
 „ accensis meridianæ luci opitulari. Hoc
 „ probant cum B. Augustino lib. 11. de
 „ civ. Dei c. 6. Theologi catholici omnes,
 „ & Philosophi plerique Trismegistus, &
 „ Pithagoræi; ex Platonicis Pfellus, Plo-
 „ tinus, Proclus, Jamblicus, Chalcidius,
 „ & Apulejus, „

Nono apud eundem del Rio sunt, qui Dæ-
 mones esse fatentur, sed negant magiam
 a Dæmonibus vel manasse, vel exerceri.
 Unde quidam ejus effectus tribuunt im-
 mediate Deo per Magos operanti; alii
 Deo perficienti per bonos Angelos; alii
 adscribunt bonis Angelis, quorum abso-
 lute dicunt effectus esse. Et ita opinatus
 est Scotus Parmensis; & antiquitus quo-
 que imposturam fuisse Magorum, præci-
 pue Platonicorum, Jamblici, Porphyrii,
 Plotini, Procli, & Juliani Apostatæ.

Decimo Dæmones Incubos, & Succubos,
 complures Hæretici negarunt; & ex
 Catholicis etiam nonnulli, ut ait del Rio
 lib. 2. q. 15., quos enumerans, asserit,
 fuisse ex Belgis Philippum Broidens, ex
 Italæ Cardanum, Ponzinibum, & Joan-
 nem Baptistam a Porta.

At quia ex his, qui cum Dæmonibus com-
 mercium habent, plurimi etiam Dæmo-
 nibus cultum exhibent, & adorationem;
 uti sunt Magi, Malefici, Pythones, La-
 miæ &c., & quem præstant cultum ex
 iisdem etiam non pauci debitorum; ac ju-
 stum esse volunt; hinc etiam provinciam
 hic sumimus referre illos, illorumque
 insanias manifestare.

Primo ponitur Zeroaster, qui floruit ante
 Christum natum anno fere 1750., & in
 oraculis magicis c. de Dæmonibus, &
 Sacrificiis, probare voluit, magiam esse
 exercendam, & cultum Dæmonibus ex-
 hibendum. Et hinc est, quod hic idem
 Zeroaster primus magicæ artis inventor
 dicitur a Plinio ex Gentilibus, & ab Epi-
 phanio ex nostris.

Secundo dicitur Mercurius Trismegistus,
 vel quisquis alius sub ejus nomine latet,
 qui in Asclepio c. 13. sicut magica multa
 docere conatur, sic Dæmonibus cultum
 præstandum præcipit.

Tertio scribunt fuisse post Christum natum
 Romæ Simonem Magum; de quo dicunt,
 quod prius in Judæa magicam artem
 exercuerat, atque docuerat, Dæmones
 prædicando, ac invocando; postmodum

Romæ seipsum uti Deum adorandum a
 Populo voluisse, asserunt; ut Eusebius,
 Irenæus, Justinus &c.

Quarto hæretici plures, qui ex Simonis
 schola exierunt, magiam exercere sunt
 visi. Nimirum Gnostici; ut testatur Eu-
 sebius lib. 4. hist. c. 7. Basilidiani; quod
 asserit Irenæus lib. 1. c. 23., & Epipha-
 nius hæres. 24. Carpocratiani, Dæmones
 invocantes; uti narrat Theodoretus lib.
 1. hæret. fabul. Helcesaitæ, invocationes
 pariter, & incantamenta Dæmonum
 adhibentes; quod refert Nicephorus lib.
 5. c. 24. Manichæi invocantes quoque,
 & adorantes; uti scribit Cyrillus catech.
 6. Sataniani, qui Sanatam adorabant, ei-
 que laudes canebant; unde Sataniani di-
 cti sunt apud Epiphanium hæres. 80.

Quinto Constantinus Copronymus, Orien-
 tis Imperator, delectabatur plurimum
 magicis maleficiis, cruentis sacrificiis,
 sædissimis luxuriis & sacrilegis Dæmo-
 num invocationibus. Testis est Otto
 Frisingensis lib. 5. c. 9., cui accedit Ab-
 bas Urspergensis ad ann. 742.

Sexto fuerunt circa ann. 1050. Manichæi
 Agannenses, qui occulte Diabolum ado-
 rabant, quia illum sui corporis condito-
 rem credebant; ut refert Rodolphus
 Ardens Dom. 8. post Trinit. Et fuerunt
 pariter ann. 1270. in Aragonia hæretici
 alii, qui docebant, licitum esse Dæ-
 mones adorare, & honorare latria me-
 ritorie, si suum Creatorem repræsentent.
 Et quod non tantum absque vitio hære-
 seos, sed etiam absque peccato ullo,
 possint Dæmones latriæ cultu adorari, si
 hoc ab Ecclesia Dei prohibitum non ef-
 fer. Scribit Nicolaus Eymeticus par. 2.
 q. 10.

Septimo de Guillelmo Linensi, Doctore
 Theologo, hæc scribit Coccius: „ Ma-
 „ gicarum artium accusatus, & condem-
 „ natus, cum resipiscencia tandem affice-
 „ retur, confessus est: se per noctem cum
 „ Magis aliis sæpe deportatum esse, ut
 „ Diabolum adoraret, modo humana
 „ specie, modo hircina conspicuum, &
 „ religioni toti renunciasset. Quin etiam
 „ penes ipsum instrumentum obligationis
 „ contractæ cum Satana fuit deprehen-
 „ sum, quo sponfiones reciprocae continen-
 „ bantur. Inter alias autem hæc: Docto-
 „ rem obligatum esse, ut publice concio-
 „ neretur; quicquid de Magis prædicetur,
 „ fabulam esse, non posse fieri: nullam
 „ fidem sermonibus istis haberi oportere.
 „ Atque his concionibus augebatur mirum

in modum Magorum numerus, & se confirmabat, dum ab illis persequendis cessarent Judices, : Petrus Marmorius lib. de Lamiis pro teste adducitur.

Octavo ex Paulo Jovio in elogiis hæc idem Coccius narrat de Henrico Cornelio Agrippa. ,, Scripsit adversus Lamiarum inquisitores librum, quo reprehendit eos, qui maleficas mulieres ob id instantur, quod eas rem veneream cum Dæmonibus habere compertum fuerit. ,, Quam quidem rem ipse deridet ceu fabulosam, & a somniis, & imaginationibus delirantium anicularum innatam, &c. quod modo diximus. Verum, quod deterius est, subdit: ,, Epistola quam adjecit ad finem libri tertii de occulta Philosophia, scribit clavem occultæ Philosophiæ a se amicis solum asservari. Is autem liber quartus est, discipulorum ejus opera post mortem Magistri mandatus typis; qui liber tanquam clara luce detestabile magiæ venenum reteggit, omnes Dæmonum invocationes, circulos, characteres, & sacrificia Satanæ oblatæ, ..

Devenientes modo ad extraordinarios bonorum Angelorum effectus, dicimus, inter illos enumerari, quod in corporibus assumptis hominibus aliquando appareant. Hoc pariter explicamus eo modo, quo in superioribus, ex P. Magnani sententia, exposuimus. Afferunt autem Scriptores, hoc ipsum prioribus mundi, & ecclesiæ seculis frequentius, quam posterioribus temporibus, fieri consuevisse. Uterius, sanctis Angelis in sacris libris tribui etiam aliquando regnorum eversionem, regnorum ad alias gentes translationem, exercituum clades; quod testatur S. Augustinus lib. 4. de civ. Dei c. 17. ubi Gentilium vanitatem deridens, qui hæc omnia Diis suis tribuebant, dicentes, *quod Deam Victoriæ Juppiter mittat, atque illa tanquam Regi Deorum obtemperans, ad quos jussu venit, & in eorum parte consistat*; inquit apposite: *Hoc verè dicitur non de illo Jove, quem Deorum Regem pro sua opinione confingunt, sed de illo vero Rege seculorum, quod mittat non Victoriæ, quæ nulla substantia est, sed Angelum suum, & faciat vincere quem voluerit.* Denique scribunt, quod boni Angeli erga justos homines divinæ misericordiæ effectus exercent, justitiæ vero in perversos; quod pariter Augustinus, explicans verba illa Psal. 77. *immissiones per Angelos malos*, probat: *Si propterea*

per malos Angelos illa Deum fecisse putaverimus, quia pœna infligebantur, non beneficia præstabantur, tanquam nemini Deus pœnas irroget per Angelos bonos, sed per illos veluti militia cœlestis carnifices; consequens erit, ut etiam Sodomam per Angelos malos eversam esse credamus, & malos Angelos Abraham, & Loth hospitio suscepisse videantur; quod absit, ut contra Scripturas apertissimas sentiamus. Unde patet, Augustini mentem fuisse, in illo Psalmi loco Angelos fuisse dictos malos, quia malum pœnæ infligebant hominibus scelestis, non vero quod mali per malum culpæ Angeli ipsi fuissent.

Ad malorum Angelorum extraordinarios effectus modo devenientes, non pauci Scriptores asserunt, quod Dæmones applicando activa passivis producant aliquando animalia, quæ non ex ovo, sed ex putri generantur; & exempla producant in ranis, muscis, muribus, vermicibus &c. Attamen hoc non pro certo habendum est; quum plurium Philosophorum sit sententia, omnia animalia ex ovo generari; sicque per veram generationem produci. Unde in hac hypothesi dicendum est, ranas illas, muscas, mures, vermes &c. apparentes quidem fuisse, non veros. Et hoc pacto intelligendus est Augustinus lib. 15. de civ. Dei c. 23. & quæst. 21. in Exodum, quem in suæ opinionis patronum profert Juveninus. Scimus, Estium, judicare, fuisse illa vera animalia, & per Magos naturali modo producta, non quidem per creationem, sed per generationem, vulgari modo intellectam. Non negat tamen, apparentia multa Dæmonum ope produci; de quibus, ait, S. Augustinum loqui lib. 18. de civ. Dei c. 18.

Certum nihilominus est apud omnes, non posse Dæmones vera miracula efficere. Et Ratio est, quia quodcumque operantur Dæmones, naturalis potentiæ fines non excedit; miracula autem excedunt cujuscunque creaturæ naturalem virtutem: Additur, quod aliter sequeretur, miracula illa, a Dæmonibus facta, vel confirmare errorem, cujus Dæmones sunt magistri, vel approbare veritatem, cujus Dæmones sunt inimici; neutrum autem ex his dicendum est. Uterius; miracula sunt sigilla potentiæ divinæ; absolum autem est, ut perduelles Regis sigillis utantur, Rege permittente, ad fraudes suas obfirmandas. Denique; sequeretur, nos non posse esse certos de miraculis divinis, si pos-

si possent in mundo esse dæmoniaca miracula; hæc autem certitudo admodum nobis necessaria est, ut verum a falso discernamus.

Objicitur I. Angeli boni possunt vera miracula patrare, immo homines etiam, qui sancti habentur, & sunt: ergo etiam Dæmones, qui naturalem virtutem æqualem habent cum Angelis bonis, & majorem, quam homines sancti. II. Magi Pharaonis vera miracula perpetrarunt, convertendo virgam in draconem, aquam in sanguinem &c. producendo ranas, mures &c., atqui illa omnia virtute Dæmonum effecerunt: ergo &c. III. Pythonissa Saulis ex mortuis suscitavit Samuelem; hoc autem verum miraculum fuit, & Dæmonis virtute factum. IV. Homines mali possunt vera miracula efficere: ergo etiam Angeli mali. Antecedens constat. Matth. 7. ubi reprobi homines dicebant: *Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & Dæmonia ejecimus, & virtutes multas fecimus?* Dominus autem respondebat illis: *Nunquam novi vos; discedite a me operarii iniquitatis.* V. Matth. 24. dicitur, quod erunt Pseudo prophetæ, & Pseudochristi, qui facient signa magna, & prodigia. VI. In multis Scripturæ locis habemus, Antichristum vera miracula operaturum. Et præcipue 1. ad Thessalon. 2. hoc docet Apostolus verbis illis: *in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus.* Dicit autem mendacibus, non quod signa, & prodigia sint mendacia, illusoria scilicet, & non vera; sed quia in mendacium, & errorem inducent; ut explicant multi apud Augustinum lib. 2. de civ. Dei c. 19.

Respondemus ad I. nec bonos Angelos, nec sanctos homines, propria virtute miracula facere, aut facere posse; sed tantum dicuntur facere, vel quia Deus ad illorum preces talia operatur, vel quia ad hæc facienda illorum ministerio utitur; quod docet S. Thomas secund. secund. q. 178. ar. 1. Non autem Deus Dæmonum preces audit, nec illorum ministerio utitur, quando miracula facit. Non currit igitur paritas ab Angelis bonis, & ab hominibus sanctis ad Dæmones.

Ad II. dicitur ex sententia Josephi lib. 2. antiquit., & Tertulliani lib. de anima c. 57., aliorumque multorum, mutationes illas non fuisse veras, sed apparentes; quatenus Pharaonis Magi per suas præstigias effecerunt, ut illorum oculis apparerent dracones, ranæ, sanguis &c. quum re-

vera essent virgæ, fluvius, aquæ &c. quæ in sua naturali substantia persistebant. Aliter rem explicat S. Thomas ex S. Augustino; sed nos, cohærenter ad dicta, data responsione utimur.

Ad III. ipsemet Augustinus lib. 2. ad Simplicianum qu. 3. docet, Samuelem non fuisse a mortuis suscitatum vere, & realiter, sed tantum apparenter. En Augustini verba: *In hoc facto potest esse alius simplicior intellectus, & expeditior exitus, ut non vere spiritum Samuelis excitatum a requie sua credamus, sed aliquod phantasma, & imaginariam illusionem, Diaboli machinationibus factam; quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum eorum nominibus appellari, quorum imagines sunt.*

Ad IV. dici potest, quod ex Matthæi verbis habetur, homines malos dixisse quidem se miracula effecisse, Deum autem responsione sua non approbasse; immo potius negasse, quum dixerit: *non novi vos; discedite a me, operarii, non miraculorum, sed iniquitatis.* Cæterum etsi effecissent, non fecerunt tamen in falsitatis confirmationem; quod utique facerent Dæmones, si miracula perpetrarent.

Ad V. Exponuntur communiter verba illa de signis, & prodigiis apparentibus, non veris; vel quæ ab hominibus reputantur signa magna, & prodigia, quia erunt præter solitum mundi ordinem, sed vera miracula non erunt; vel tandem, ut ait Estius, quia talia erunt in oculis hominum, qui ad ea tanquam ad magna miracula, valde stupebunt.

Ad VI. Antichristus quæcumque faciet, Diaboli virtute faciet. Diaboli autem virtus naturalis quorumcumque hominum naturalem virtutem superat: unde Antichristi operationes respective ad modum operandi hominum miracula videbuntur, sed absolute miracula non erunt. Videbuntur autem iis, quibus Diaboli virtus non est perspecta, vel quibus a Deo cæcitas data est in pœnam. Audiatur Augustinus lib. 20. de civ. Dei c. 29. *Solet ambigi, utrum propterea dicta sine signa, & prodigia mendacii, quoniam mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod non facit, facere videatur: An quia illa ipsa, etiamsi erunt vera prodigia, ad mendacium pertrahent credituros, non ea potuisse nisi divinitus fieri, virtutem Diaboli nescientes, maxime quando tantam, quantum nunquam habuit, accipiet potestatem.*

Modo

Modo de singulis, quæ in Dissertationis titulo proposita sunt, agamus.

Spectrum idem est ac simulacrum, idolum, phantasma, imago rei alicujus, quæ oculis sese offert, vel phantasiæ occurrit; ut ait Ambrosius Calepinus. Phantasma proprie est similitudo individualis, seu rei particularis, in sensu interiori, ut docet S. Thomas. Attamen, quod subdit Mortier, „ quia phantasia, seu imaginativa, aliquando ex conjunctione variarum rerum horribiles format imagines; „ etiam illa spectra, quæ dum videntur, terro- „ rori hominibus esse solent, phantasmata „ vocantur. „ Tribuuntur Dæmonum operationibus hæc spectra, vel phantasmata duplici ex via; primo scilicet, quia Dæmones variis modis phantasiam immutant, spiritibus animalibus varios motus imprimendo, unde procedunt somnia varia &c. in somno, & etiam in vigilia fascinationes, ludificationes &c.; secundo vero, quia Dæmones etiam hæc extrinsecus operantur, sive, ut dicitur, efformando corpora aerea, sive alio modo; unde procedunt spectra, seu phantasmata exterius apparentia; quæ omnia explicantur a S. Thoma 1. p. q. 111. ar. 3. in c. De his Spectris fuse loquitur Martinus del Rio disquis. magic. lib. 2. sec. 2., & multas affert auctoritates, & plura exempla, quibus illa fuisse, & esse, apparuisse, & apparere, hominibus ut plurimum probet. Nos adducimus testes S. Hieronymum in vita S. Hilarionis c. 3., S. Athanasium in vita S. Antonii, Severum Sulpitium in vita S. Martini c. 24., S. Paulinum in ejusdem S. Martini vita lib. 5., & ut alios omittamus, S. Augustinum lib. 22. de civ. Dei c. 8. Qui plura de Spectris scire cupit, legat Frassen trac. 1. de Angelis disp. 3. ar. 3. appendic. unic., ubi de variis apparitionibus, & spectris tractat, & præcipue de Dæmoniis spectris, & rationem reddit, qualiter Dæmones spectris assumptis hominum oculos ludere possint. Denique in sacris utriusque fœderis paginis Spectrorum, seu phantasmatum hujusmodi memoriam habemus. Psal. 90. *Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incurso, & Dæmonio meridiano.* Ubi tam de diurnis, quam de nocturnis spectris fit mentio. Pariter Matth. 14. de Apostolis legitur: *Videntes eum super mare ambulantes, turbati sunt dicentes, quia phantasma est, & pro timore clamaverunt.* Non credidissent

autem, Christum esse phantasma, nec timuissent, nisi phantasmata dæmoniaca esse scivissent.

Energumeni, græco vocabulo dicti, latine idem sonant ac interiorius acti, seu agitati, vel ad opus adacti; quia re vera Energumeni a Dæmonibus male agitantur, & in operibus suis violenter aguntur. Hinc S. Thomas 3. p. q. 71. ar. 2. ad 1. docet, *Energumenos dici quasi interiorius laborantes ex extrinseca Diaboli operatione.* Hoc idem docuerat Concilium Illiberitanum can. 9. de Energumeno, qui ab erratico spiritu agitur, statuens, quod *hujus nomen neque ad altare cum oblatione sit recitandum, neque permittendum, ut sua manu in Ecclesia ministret.* Dicuntur etiam Arreptitii; & de illis, qui se tales esse fingunt, Concilium Constantinopolitanum III. c. 6. in Trullo, decrevit: *Arreptitios se simulantes, & qui morum improbitate eorum figuram, & habitum simulate præferunt, visum est omnino puniri.* Pariter Obsessi appellantur; ut scribit Cæsarius lib. 3. c. 2. *quidam Obsessus;* & lib. 5. c. 11. *mulier obsessa;* & eodem libro c. 14. *puella obsessa.* Obsessi scilicet a Dæmonibus intelliguntur; quemadmodum Energumeni ab energo, quasi a Dæmonibus vexati; & Arreptitii, nempe a Dæmonibus arrepti. Antiquis temporibus Energumeni templa intrabant, ut patet ex *can. omni die, de consecr. dist. 5.*, sed consecrationis tempore a Diacono, alta voce dicente: *Ita Energumeni: expellebantur;* quod legitur in Liturgia S. Clementi Papæ attributa.

Hos quidem Energumenos fuisse in mundo, seu Dæmones interdum humana corpora subiisse, ex Scripturis, & ex Patribus, apertissime constat. Lucæ 3. Scribæ, & Pharisei de Christo dicebant: *In Beelzebub Principe Dæmoniorum ejicit Dæmonia.* Credebant ergo, Dæmoniacos, seu Energumenos esse. Christus non eos reprehendit, quia hoc credebant, sed quia dicebant, se in Dæmonum virtute Dæmones expellere. Item apud Lucam, Marcum, & Matthæum, *Dæmoniaci Lunatici*, historia narratur. Apud Lucam pariter dixerunt Apostoli: *Etiam Dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo;* & apud Marcum Christus immundo Spiritui dicebat: *Exi Spiritus immunde ab homine isto.* Hanc autem potestatem Dæmones ejiciendi Christus Dominus non tantum Apostolis tribuit, sed etiam Ecclesiæ ministris, & fidelibus quoque morum sanctitate ornat. Unde legimus apud Tertullianum ad

Sca-

Scapulam c. 2. *Dæmones non tantum respiciunt, verum & revincimus, & quotidie traducimus, & de hominibus expellimus, sicut plerisque notum est. Et apud Cyprianum, in epistola ad Demetrianum, Africæ Proconsulem: O! si audire eos velles, & videre, quando a nobis adjurantur, & torquentur spiritualibus flagris, & verborum tormentis, de obsessis corporibus ejiciuntur, quando ejulantes, & gementes voce humana, & potestate divina flagella, & verbera sentientes, venturum judicium consentientur.*

Objiciunt I. Non est assignabilis causa, propter quam Dæmones hominum corpora intrent, eaque possideant; & nimis durum videtur, Deum illis hoc ipsum permittere, aliquando etiam sine hominum culpa: ergo non est hoc asserendum. II. Si Dæmones hominum corpora intrarent, duo Spiritus eundem locum definitivum omnino occuparent; hoc autem dici non potest: ergo &c. III. Legitur in vita S. Ildegardis lib. 3. c. 20. fuisse eidem revelatum, Dæmones non in sua forma, seu substantia, humana corpora intrare, quia sic humana membra solverentur citius, quam stipula a vento dispergitur; sed homines obumbrare, & tegere suæ nigredinis umbra, & fumo; unde ad insaniam concitantur, & ad mira quædam alia, ad quæ anima non concurrat, remanet enim quasi sopita, & ignorans, quid caro corporis faciat: igitur non est verum, quod Dæmones hominum corpora intrent. IV. Mulieres præsertim in majori numero obsessæ dicuntur, sed quæ fictæ inveniuntur ut plurimum; & si non fingunt, credunt tamen sic esse, quum plerumque tales ex infirmitate reddantur: ergo non est ratio, ut credamus, Energumenos in mundo esse.

Respondemus ad I. assignando quinque causas, quas reddit Joannes Nider in suo Formicario c. 11. relatus a Frassen. Et sunt; pro majori merito possessi; pro alieno levi delicto; pro suo veniali delicto; pro gravi peccato alieno; pro magno proprio facinore. Cujuscumque causæ exemplum profert Nider, & rationem assignat; quæ possunt apud ipsum videri.

Ad II. occurrit Frassen dicendo, quod diverso modo corpus occupant Anima, & Dæmon; Anima enim occupat informando, Dæmon vero tantummodo assistendo. Sed responsio hæc difficultatem non solvit, quæ tota versatur in ratione loci, non vero in ratione occupationis;

quavis enim Dæmon diversimode occupet corpus, est tamen in eodem loco definitivo, ac anima; sed argumentum, supponit, hoc repugnare: ergo ad hoc respondendum erat. Dicimus igitur, quod loquendo de Spiritibus, qui penetrari possunt, non est repugnantia, ut duo sint simul in eodem loco etiam definitivo.

Ad III. dicimus revelationem non fatis constare; vel enim assuta fuit vitæ Sanctæ illius, vel eidem Sanctæ non fuit bene perspecta. Multa enim continet, quæ cum sana Theologia non cohærent, & quæ omnino Patrum, & Theologorum loquendi modo repugnant. Potest etiam fieri differentia inter possessos a Dæmone, & inter obsessos ab eodem; possessi enim non ea patiuntur, nec operantur illa, quæ patiuntur, & operantur obsessi. Unde revelatio si admittenda putatur, de possessis a Dæmone explicari aliquatenus poterit, non vero de obsessis.

Ad IV. concedimus, aliquando mulierculas, se fingere obsessas, vel credere se obsessas esse, quum tamen infirmæ sint, aut corpore, aut mente; sed non per hoc dicendum est, omnes Energumenos esse fictos. Audiantur iterum Patres, de Energumenis tanquam de re certissima in Ecclesia Christi loquentes. Irenæus lib. 2. c. 57. *In Christi nomine, qui vere illius sunt discipuli, ab ipso accipientes gratiam, perficiunt ad beneficia reliquorum hominum, quemadmodum unusquisque accepit donum ab eo. Alii enim Dæmones excludunt firmissime, & vere, ut etiam sapissime credant ipsi, qui emundati sunt a nequissimis, & sint in Ecclesia.* Origenes lib. 7. cont. Celsum: *Non pauci Christiani Dæmonia ejiciunt ex obsessis corporibus, sine omni curiositate Magorum, & Veneficorum, sed solis precibus, adjurationibusque simplicibus, quæ sunt artes hominum simplicium, per verbum suum coarguente Dæmonum infirmitatem Christi gratia.* Lactantius divin. instit. lib. 2. c. 15. *Dæmones Justos, id est cultores Dei metuant; cujus nomine adjurati, de corporibus exeunt; quorum verbis tanquam flagris, verberati, non modo Dæmones esse se consentientur, sed etiam nomina sua edunt &c.* Eadem habent Hieronymus cont. Vigilantium c. 2., Augustinus lib. 8. de civ. Dei c. 26., alique Patres passim.

Magi universim dicuntur illi, qui magicam artem exercent. Nomine autem artis magicæ

giæ venit omnis illa noticia, seu observatio, qua homines operantur aliquid cum expectatione alicujus effectus a Dæmone, ratione pactiōis cum eo factæ quocumque modo, sive expresse, sive tacite. Ad hanc spectat omnis superstitio, quæ dicitur divinatrix; & sub hac continentur pyromantia, quæ in igne, aeromantia, quæ in aere, hydromantia, quæ in aqua, & geomantia, quæ in terra exercetur; item necromantia, quæ est divinatio per mortuos, vel per cadavera; chiromantia, quæ fit per manus inspectionem; & sciomantia, quæ est divinatio per umbram. Ad hanc ipsam reducuntur augurium, omen, aruspicium, pythonia, responsum ex tripode, ex specu, ex idolo; divinatio per somnium, per speculum, per fumum, per pelvim, per securim, per dolabram, per cribrum, per sortes, per constellationes, per sternutationes, per characteres, per vocabula peregrina, per inspectionem Scripturæ sacræ, & per ipsum Evangelium, per temporis, diei, horæ observationem, & per alia similia, quæ innumera sunt quidem, & adhibentur a superstitiosis hominibus ex pacto diabolico ad divinandum sive futura, sive occulta. De his agit S. Thomas 2.2. q. 95. per totam; & cum eo Estius in 2. dist. 7. §. 21. Qui quidem ad hanc quoque reducunt artes, seu observationes omnes, quibus per pactum cum Dæmone aut quæritur scientia, aut procurantur corporum immutationes, vel expectantur; item artem notoriam, & artem maleficiandi, per quam nocumenta inferuntur; ligaturas quoque, quæ fiunt certo modo, aut figura, aut ex certi generis materia; denique infinita alia observationum genera, quæ adhibentur ad pellendos morbos, ad evitenda infortunia, & ad alia similia.

Hæc autem omnia fiunt per societatem cum Dæmone; quæ quidem societas vel est explicita, per quam quis expresse Dæmonem consulit, vel per se, vel per alium, aut ei conjungitur quolibet alio aperto modo, & societatem init: vel est occulta, seu tacita, aut implicita, quæ non fit expresse cum Dæmone, sed fit operatio cum expectatione alicujus effectus, qui nec potest, nec debet a Deo, vel a natura rationabiliter expectari. Et hujusmodi sunt plurima a Dæmonibus instituta, & hominibus tradita; aut etiam ab hominibus sunt excogitata, qui vel scientes, vel nescientes, diabolicæ ne-

quitæ inserviunt; ut ait Estius. Et de his pariter omnibus scribit Augustinus lib. 21. de civ. Dei c. 6., & lib. 2. de doctrina christiana cap. 20. & quatuor seqq.

Magi isti sunt etiam Pythones appellari a verbo græco *πύτων*, quod latine idem sonat ac serpens, & draco; qui ita dictus est a verbo *πύσσω*, quod est putrefacio; ille enim, quem Apollo sagittis interfecit, halitu pestifero omnia putrefaciebat; & hinc Apollo dictus est *πύτιος*. Alii vero deducunt a græco verbo *πυρράσσω* quod latine importat sciscitor, interrogo &c. Et ob inde dicunt, divinandi artem Apollini fuisse a Gentilibus attributam; & ab ipso fuisse python dictum Spiritum divinatorem, & divinatores ipsos pythones, & mulieres pythonissas etiam fuisse appellatas. Testis est Isidorus lib. 8. orig. c. 9. *Pythones a Pythio Apolline dicti, quod is author fuerit divinandi*. Vocantur etiam Malefici, quia malefaciendi artem exercent.

Hæc autem ars quæcumque, pactum aliquod, aut societatem cum Dæmone continens, omnino illicita est, & mala, quia divinæ legi, Ecclesiæ judicio, & rationis dictamini, repugnat; quod sic pergitur ostendere autoritatibus, & rationibus, quas subnectimus.

I. Probatur ex Scripturis. Deuter. 18. *Non inveniatur in te, qui ariolos sciscitetur, & observet somnia, atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, neque qui pythones consulat, nec divinos, & quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus*. Levit. 19. *Non declinetis ad Magos, neque ab ariolis aliquid sciscitemini, ut polluamini per eos*. Exodus 22. *Maleficos non patieris vivere*. I. Reg. 15. *Quasi peccatum ariolandi est repugnare*. I. ad Cor. 10. *Nolo vos socios fieri Dæmonum*. II. ad Cor. 6. *Quæ societas lucis ad tenebras? Aut quæ conventio Christi ad Belial?*

II. Probatur ex Conciliis. Concilium Ancyranum c. 24. *Qui vaticinantur, & Gentium consuetudines sequuntur, vel in suas ades aliquos introducunt, ad medicamentorum inventionem, vel lustrationem, in quinquennii canonem incidant, secundum gradus præfinitos, tres anni substrationis, & duo anni orationis sine oblatione*. Concilium generale Nicænum I. can. 20. Arabico: *Nemo fidelium conversetur cum Maleficis, & Divinis; & qui hoc fecerit, & eos interrogaverit, & eorum dicta approbaverit, in domumque eorum intraverit, aut in suam eos receperit, & eorum cibis & potionibus usus*

usus fuerit, si Sacerdos est, movendus est gradu suo, ac prohibendus communione fidelium, & ingressu Ecclesiae, & communione sacra prohibendus; si vero laicus fuerit, prohibendus est Ecclesia. Quod si agendam penitentiam venerint, agenda est eis penitentia annis viginti, quo tempore pane tantum ac sale vesci debent, & a vino abstinere, aqua contenti, ut sic castigati non redeant. Concilium Laodicenum can. 36. Non oportet eos, qui sunt sacrati, vel clerici, esse magos, vel incantatores, vel mathematicos, vel astrologos, vel facere ea, quae dicuntur amuleta, quae quidem sunt ipsarum animarum vincula; eos autem, qui ferunt, ejici ex Ecclesia jussimus. Eadem habent Synodus Trullensis can. 61. Concilium Agathense cap. 68. Concilium Aurelianense I. c. 32. Concilium Veneticum cap. 16. Concilium Francicum, vel Parisiense lib. 3. c. 2. Concilium Salegunstadiense cap. 10. Concilium Trevirense, celebratum ann. 1548. cap. de sortilegis Sacerdotibus, & Laicis.

III. Probatur ex Romanis Pontificibus.

Leo I. ser. 7. de nat. Dom. c. 3. Habet Diabolus multos ex iis, quos tenacius obligavit, aptos suis artibus, quorum ad alios decipiendos, & ingeniis utatur, & linguis. Per istos remedia agnitionum, indicia futurorum, placationes Daemonum, & depulsiones promittuntur umbrarum. Gregorius I. lib. 9. reg. ep. 47. Pervenit ad nos, quod quosdam incantatores, & sortilegos fueris infecurus. Et omnino nobis sollicitudinem, zelumque tuum gratum fuisse cognoscas: sed moleste tulimus, quod te dubitare, ne ab eis nobis, contra experientiam tuam sutripi potuisset, didicimus; cum certus esse, ac scire debueras, hoc tibi apud nos ad commendationem magis proficere, non ad culpam adscribi. Et ideo studii tui sit sollicite querere, & quoscunque hujusmodi Christi inimicos inveneris, ita districta ultione corrigere, ut & nos de experientia tua melius debeamus habere judicium, & Deo nostro te, quod maxime studendum est, valeas commendare. Eadem habet lib. 7. reg. ep. 67., & lib. 1. Dialog. c. 4. Gregorius III. cap. 12. Decret. Si quis Ariolos, aruspices, vel incantatores observaverit, aut phylacteriis eorum usus fuerit, anathema sit. Zacharias Papa ep. ad Bonifacium Episcopum: De Kalendis Januariis, vel ceteris auguriis, phylacteriis, & incantationibus, vel aliis diversis observationibus, quae gentili more observari dixisti apud B. Petrum Apostolum, vel in urbe Roma, hoc nobis, & omnibus Christianis

PAR. II.

detestabile, & perniciosum esse judicamus, dicente Deo: Non augurabimini, nec observabitis somnia: Et iterum: Non est augurium in Israel, nec observatio in domo Jacob. Ita & a nobis cavendum esse censemus, ut nullis auguriis, vel observationibus attendamus, quia omnia haec abscissa esse, a Patribus edocti sumus. Et quia per instigationem Diaboli iterum pullulabant a die, quae nos jussit divina clementia (quamquam immeriti existamus) Apostoli vicem gerere, illico omnia haec amputavimus. Eadem prohibitiones habentur apud Leonem IV. ep. ad Episcopos Britanniae, Alexandrum III. Extra de Sortilegiis, Innocentium VIII. ep. adversus mulierum maleficarum haeresim, Alexandrum VI., Leonem X., Sixtum V., Urbanum VIII. in suis Constitutionibus.

IV. Probatur ex Patribus. Eusebius Caesariensis lib. 5. praepar. evangel. c. 7. Magicae artis ipsi Dei Gentilium & inventores & doctores fuerunt. Unde nanque homines, quibus Dæmones cogantur, quam ab ipsis Dæmonibus discere potuissent? Neque putes id ita a nobis dici. Nihil enim nos harum rerum scimus, nec scire volumus. Chrysostomus hom. 8. in ep. ad Coloss. Citius mors homini Christiano subeunda, quam vita ligaturis redimenda. Tertullianus lib. de idololatria c. 9. Cum magia punitur, cujus est species astrologia, utique & species in genere damnatur. Post Evangelium nusquam invenias aut Sophistas, aut Chaldaeos, aut incantatores, aut conjectores, aut magos, nisi plane punitos. Loquitur pariter lib. de anima c. 28. & c. 57. Hieronymus ad c. 5. Ep. ad Galat. Et ne forsitan veneficia, & malefica artes non viderentur in novo prohibita Testamento, ipsa quoque inter carnis opera nominantur. Quia saepe magicis artibus & amare miseris evenit, & amari. Inimicitia quoque, quae post veneficia ponitur, quem habeat reatum, manifesto crimini subiecta declarat. Loquitur quoque ad c. 2. Danielis, ad c. 6. Ep. ad Ephes. Augustinus lib. 8. de civ. Dei c. 19. Adversus magicas artes, de quibus quosdam nimis infelices, & nimis impios, etiam gloriari libet, in nomine Daemonum, ipsam publicam lucem in testem citabo. Cur enim tam graviter ista plebuntur severitate legum, si opera sunt Numinum colendorum? An forte istas leges Christiani instituerunt, quibus artes magicae puniuntur, secundum quem alium sensum, nisi quod haec maleficia generi humano perniciose esse, non dubium est? Eadem scribit lib. 2. de doctrina christiana

V u na

na c.20. lib.4. de Trin. c.10. & 11.

V. Probatum ex Principum laicorum legibus. Constantinus magnus in Cod. Theodos. l.3. C. de Maleficis: *Nullus Aruspex, nullus Sacerdos, nullus eorum, qui huic ritui adsolent ministrare, ad limen alterius accedat; sed huiusmodi hominum amicitia, quanvis vetus, repellatur, concremando illo aruspice, qui ad domum alienam accesserit; & illo in insulam deportando post ademptionem bonorum, qui eum advocaverit suasionibus, vel pramiis. Accusatorem autem huiusmodi criminis non delatorem esse, sed dignum magis premio declaramus.* Eadem præcipit l.4. sub eod. tit. Constantius Augustus, & Julianus Cæsar in eod. Cod. l.5. C. de Maleficis: *Nemo aruspice consulat, aut mathematicum; nemo ariolum: augurum ac vatum prava confessio conticeat. Chaldaei, ac Magi, & ceteri, quos Maleficos, ob facinorum magnitudinem, vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur; sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur, gladio ultore prostratus, quicumque iussis nostris obsequium denegaverit.* Replicatur iussio in l. 6. & 7. sub eod. tit. Valentianus, Theodosius, & Arcadius in eod. Cod. l. 9. C. de Maleficis: *Quicumque maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupaverit, illicita ad publicum pertrahat, & Judicum oculis communis hostem salutis ostendat &c.* Et iterum l. nemo deinceps C. de Episcopali audientia. Leo Imperator, cognomento Philosophus, Const. 65., Theodoricus, Rex Italiæ, apud Cassiodorum lib. 4. ep. 22., Athalaricus apud eundem lib. 9. ep. 18., Carolus magnus lib. 1. legum c. 64., & lib. 7. c. 285., & addit. 3. c. 61. eadem quoque præcipiunt.

VI. Probatum Rationibus. I. Nihil boni possunt homines ab implacabili hoste expectare; nullumque proinde debent cum eo commercium inire; quia nullam eis fidem servabit unquam, nullamque amicitiam, vel societatem, custodiet; huiusmodi esse Dæmonem cum hominibus, quis non adfirmabit? ergo &c. II. Perfecta societas importat inter Socios idem velle, ac idem nolle; sed non possunt habere homines cum Dæmonibus idem velle, ac idem nolle: ergo &c. sed si perfectam societatem non possunt homines habere cum Dæmonibus, neque possunt imperfectam: quod sic probatur: Ubi perfecta malitia est illicita, est etiam illicita imperfecta; quæ est inchoatio

mali, quum perfecta sit consummatio: ergo si perfecta societas est illicita cum Dæmonibus, est etiam illicita imperfecta. III. Non est licitum communicare cum Infidelibus, cum Hæreticis, cum Excommunicatis: ergo a fortiori cum Dæmonibus. IV. Non est licitum societatem habere cum perduellibus proprii Principis, ac cum ejusdem hostibus; tales sunt Dæmones respectu Dei, cujus sunt perduelles perfidi, ac hostes irreconciliabiles: ergo cum ipsis nullam debemus inire, ac servare societatem.

Arguunt I. Diabolus neminem ad peccatum inducit, nisi volentem: ergo nullum est periculum hominibus propter societatem cum illo, si ipsi peccare nolint; sed velle, aut nolle peccare ab hominum voluntate dependet, non a Diaboli arbitrio: ergo &c. II. Possunt homines licite facere societatem cum Turcis, aliisque Infidelibus: ergo pariter cum Dæmonibus. III. Possumus in multis casibus cum Excommunicatis communicare: ergo possumus etiam cum malis Angelis. IV. Nos in necessitate gravi constituti possumus a Patriæ, vel Principis hoste petere auxilium; panem scilicet in fame extrema, remedium in mortis periculo &c. ergo in simili necessitate positi possumus quoque a Dæmonibus subsidium implorare.

Respondemus ad I. quod etiam tenemur nos occasiones ad peccandum fugere, quanvis ipsæ nos ad peccatum non cogant. Peccat quidem homo, quia vult; sed quum sit fragilis, imprudens, ignarus, ex natura, & ex culpa, vitare tenetur quodcunque commercium, quod ipsum ad peccandum proxime inducat. Nullum autem ex omnibus fortius est ad inducendum illum ad peccatum commercium, quod cum Dæmone habet; ut ex se satis constat.

Ad II. Paritas non currit, quia Turcæ, alique Infideles, converti possunt ad bonum, Dæmones autem non solum converti non possunt, sed possunt ulterius nos a bono retrahere. Unde quum non valeant Dæmones mutari a sua malitia, & quum valeant nos a nostra bonitate mutare, jure cum ipsis nullum est nobis licitum habere commercium.

Ad III. Casus illi, in quibus possumus cum Excommunicatis communicare, nullo modo in Dæmonibus verificantur; neque enim illis, ob necessitates, vitæ indigemus; neque cum iisdem pertractare in-

re

rebus civilibus, vel politicis, oportet; neque spem habere possumus, ut eosdem a sua malitia retrahamus; qui sunt præcipue casus, in quibus licitum est cum Excommunicatis communicare.

Ad IV. dicimus, quod quemadmodum nemo in terra est Dominus hominum, uti est Deus; ita nemo est ita hostis subditorum, quia est hostis Domini ipsorum, sicut Diabolus est hominum hostis, quia est hostis supremi Domini Dei. In aliquibus non tenentur Subditi Dominis suis obedire, in omnibus tene-mur Deo; quemadmodum ergo non sunt casus, in quibus non teneamur obedire Deo, ita non sunt, in quibus possumus auxilium petere a Diabolo. Additur quoque, quod multoties petunt Subditi ab hoste, quod non possunt a Domino obtinere; a Deo autem nihil possumus non obtinere, si ad eum sincera fide, & continua oratione, accedimus.

Lamiæ ex Macri, a quo exscripsit Mortier, dicuntur mulieres sagæ, vel striges; quæ credebantur infantium sanguinem sugere. Alii Lamias vocabant larvas, seu phantasmata quædam, quæ dicebantur pariter lemures, & empusæ. Hæc nanque in forma mulierum formosarum apparebant, ad libidinem homines alliciebant, quos deinde occidebant, ac devorabant. Ab aliis Dæmones succubi intelliguntur. Verum in Scripturis divinis sunt bestię quædam truculentæ, quæ in superiori parte mulieres pulcras præferunt, in inferiori vero speciem habent draconum, vel aliarum ferarum, quæ sint maxime feroces, ac crudeles. Unde Thren. 4. Jeremias dixit: *Sed & Lamia nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos*. Legunt autem Septuaginta Interpretes: *Dracones*; quod pariter habet hebraicus textus. Isai. 34. legitur: *Ibi cubavit Lamia, & invenit sibi requiem*; Septuaginta vertunt: *Onocentauri*; & textus hebraicus; *strix*; hoc est bestia solitaria, vel a vis noctu volans.

Nomine autem Lamiarum cœperunt vocari Sagæ, ut ait Pitiscus, quod crederentur illa omnia facere, quod veteres Lamias facere, dicebatur. Ait enim in suo Lexico ad verbum *Lamia*: „Etiam Sagæ, hoc nomine cœperunt vocari, quod & hæ in aliena specie apparere, imaginariis, ædificiis, suppellectile, cibis, misere, fucum aliis facere, sæpe eosdem maximo, mactare damno, veterum Lamiarum, instar crederentur. „Quibus verbis satis

P.A.R. II,

innuit suam de Lamiis, vel Sagis, vel Strigibus, opinionem; quod scilicet in imaginatione tantum sint ea omnia, quæ peragere dicuntur. Eiusdem etiam sententiæ fuit Jueninus, qui agens de mulierum sagarum translatione, scripsit diss. I. de Angelis q. 7. „Nimirum huiusmodi translatio tribui potest imaginatio-ni, a qua mulieres, quæ dicuntur sagæ, ita decipiuntur, ut credant, licet falso, se translatas fuisse ad nocturnos conventus, in quibus ventrem, & libidinem, exple-verint. „

Attamen communis Scriptorum consensus est, revera dari mulieres, quæ Striges dicuntur, quia sicut strix, nocturna avis, pueros lactentes aggreditur, ita ipsæ sub forma felis, vel canis, vel alterius bestiæ, puerorum dormientium ab inguine sanguinem sugunt; quæ pariter vocantur Lamiæ, quia tanquam Lamiæ pueros occidunt, ac devorant, ipsorum sanguinem bibendo; quæ denique Sagæ appellantur, quia multa scire volunt, præsertim venefica, & quæ malis artibus boni aliquid, vel mali alicui conciliat; unde dicuntur a sagiendo, ex Cicerone lib. I. de Div. c. 31. *Sagire enim sentire acute est, ex quo saga anus, quia multa scire volunt, & sagaces dicti canes; & ex Festo; Saga dicitur mulier perita sacrorum; & ex Horatio lib. I. od. 27. Qua Saga, quis te solvere Thessalis Magus venenis, quis poterit Deus? & ex Tibullo lib. I. eleg. 5. Pollita est Magico Saga ministerio*. Quæ omnia apud Calepinum verb. *Saga*.

Quia mulieres proniores sunt ad libidinem, & faciliores ad deceptionem, hinc est, quod quanvis etiam sint homines diabolicæ artis huiusce professores, longe tamen sunt plures mulieres, quam viri; & sub professorum nomina mulieres ut plurimum veniunt, non viri; adeoque mulierum, Sagarum scilicet, Lamiarum, & Strigum vocabulo cuncti nuncupantur. Multi de iisdem pertractant; præcipue autem Paulus Grillandus tract. de Sortilegiis n. 26. Martinus del Rio Disquisitionum Magicarum lib. 2. q. 16., Laurentius Anianus de natura Dæmonum lib. 4. c. 4., Alphonsus a Castro lib. de impia Sortilegarum hæresi c. 4., Frafen tract. 1. disp. 3. ar. 3. q. 3. de infestatione Dæmonum &c. Hic posterior ex antecedentibus Scriptoribus affert sequentia scitu digna. Primo, quod profiteri volens hanc diabolicam sectam adducitur in Conventum ante tribunal Dæ-

V u 2 monis,

monis, ibique baptismum abnegat, & totam fidem Christi relinquit; sacramenta omnia rejicit, Crucem, & imagines B. Mariæ Virginis, ac aliorum Sanctorum, pedibus calcat. Secundo Dæmoni obedientiam proficitur, eique perpetuam fidelitatem vovet; & tactis quibusdam obscuris, & ignotis scripturis, promittit, se nunquam ad Christi fidem rediturum. Tertio promittit, quando-cunque vocatus fuerit, se venturum ad conventus nocturnos, ibique sacrificia facturum, omniaque alia, quæ alii fecerint, peracturum. Quarto post hæc, qui in folio sedebat Dæmon, hilari facie se illi exhibens, eidem perpetuam felicitatem spondet, ac unum alium Dæmonem ad illius custodiam deputat, cujus sit munus vocare illum ad nocturnas congregationes, ac ad locum ipsarum illum ducere; hunc autem Dæmonem vocant Magistrum, Martinetum, seu Martinellum. Hæc ex Alphonso a Castro refert Frassen. Quinto addit ex del Rio, in Conventibus omnes primo præstare obsequia Dæmoni in folio sedenti, & postmodum in convivio sedere. Variæ instituuntur mensæ, in quibus cibi ubi insulsi, ubi sapidissimi apponuntur; & cuilibet assidenti suus assistit Dæmon. Post convivium fiunt choreæ, & post choreas, carnalia exercentur commercia. Sexto faciunt sacrificia, aliquando in Conventu, aliquando extra Conventum; & post sacrificia narrant quæ commiserunt scelera; quæ si gravia sunt, laudantur, si minus gravia, corripuntur, & aliquando etiam verberantur. Deinde pulveres ex hirco colligunt, quibus utuntur ad nocendum; dicitur enim eis: *Ulciscimini vos; alioqui moriemini*. Septimo Dæmon Striges non transfert, nisi prius fuerint unguento oblitæ; idque variis ex causis, quas Frassen adducit. Octavo demum conventus aliquando fiunt noctis tempore, aliquando meridie; unde dicitur in psalmo 90. 6. *Ab incurfu, & demonio meridiano*. In quibusdam regionibus fiunt nocte, quæ sextam feriam præcedit; in aliis, vel nocte, quæ præcedit quintam, vel quæ ante est dominicum diem. Vocantur vel a Martinello, vel a vocibus mulierum, quæ comitantur Sagarum Reginam, & quæ tantum ab ipsis Sagis percipiuntur. Ita ex Spineo cap. 30., & ex Remigio lib. 1. c. 14., & ex Binsfeldio, narrat luculentissime Frassen. Hæc autem omnia non vere, & realiter

fieri, sed tantum in imaginatione Sagarum, plerique putant, ultra Pitiscum, & Jueninum, quos modo diximus, & Calmetum, verbo Lamina in suo Dictionario historico &c. sacræ Scripturæ, ubi ait: „Nullibi, præterquam in nutricum, & feminarum mente, Lamias extitisse, credimus; non secus ac nocturnæ striges, quæ sabbati nocte per aera ferri dicuntur. „Multos alios affert Martinus del Rio disquis. magic. lib. 2. q. 16., suntque Lutherus, Melancthon, aliique Sectarii passim; ex Catholicis vero Martinus de Arles, Ponzinibus, Joannes Baptista a Porta, Alcarius, Duarenus, Aerodius, Michael Montanus, Samuel Minorita, Auctor fortalitii fidei, Joannes Salisburiensis, Philippus Camerarius, Leonardus Vairus, Ulricus Molitor, aliique. Attamen plures quidem numero sunt, ac merito graviore, Scriptores alii, qui contrarium sentiunt, afferentes, revera Striges a Dæmonibus in conventicula deportari. Inter hos enumerantur Ananias lib. 4. de natura Dæmonum, Joannes Franciscus Leonis, Episcopus Thelesinus, lib. de Sortilegiis, Alphonsus a Castro Opusc. de Sortilegiis, Grillandus lib. 2. de sortilegiis q. 7., Spinetus, sacri apostolici palatii magister q. de Strigibus c. 17. Remigius lib. 1. Dæmonolatriæ c. 14. Martinus del Rio loc. cit. addit Albertum magnum apud Cantipratensem, Cardinalem de Turrecremata, Cirvelum, Guillelmum Neoburgensem, Basinum, Pennam, Cardinalem Petrum, Damianum, Roscum, Casalpinum, Guillelmum Parisiensem, Joannem Dodo, Silvestrum, Cardinalem Cajeranum, Sixtum Senensem, Abulensem, Crespetum, aliosque plurimos. Cum quibus

Dicimus, aliquando Sagas vere transferri a Dæmonibus de loco ad locum, inequitanter hirco, vel alteri animali, vel arundini veræ, vel scoparum baculo etiam vero, sed acto, & a Dæmone sublevato; & interesse corporaliter nefario conventui; ita del Rio cum cæteris.

I. Probat a del Rio auctoritate S. Hypolyti, Episcopi, & martiris, qui tertio seculo floruit, & cujus verba sunt in libro de consummatione seculi prope principium: *Tunc iniquus ille elato animo Demones suos congregabit humana specie, & eos, qui illum ad regnum invitarunt fastidiet, animasque multas inquinabit, quippe Principes eis constituet ex Dæmonibus*. Hunc librum, seu Opusculum, pro legitimo

gitimo habet Bellarminus, pro dubio multos habere asserit Cave, Ufferius tandem illegitimum, & adulterinum omnino pronuntiat; cujus verba apud Cave sunt hæc: „ Apparet igitur tum ex ipso „ græcæ dictionis genere, quod plerum- „ que puerile est, tum ex rei veritate, at- „ que pondere, libelli hujus authorem ho- „ minem illiteratum fuisse atque indo- „ ctum. „ Idem del Rio probat auctori- tate Tertulliani lib. de anima dicentis: *Domus quoque hominum Dæmoniis patere, nec tantum in adytis, sed etiam in cubiculis homines eorum imaginibus circumvenire.* Quibus quidem verbis, uti etiam aliis Hippolyti, si ejus vere sunt, an quod asserimus probetur, an non, judices esse nolumus; alii judicabunt.

II. Probatur. Corporalis hæc asportatio, & alia, quæ consequuntur ad ipsam, nullam ex parte Dæmonum dicit implicantiā: ergo non est cur eam non admittamus. Probatur antecedens. Angeli possunt movere corpora, & de loco ad locum transferre; quod quidem tam de bonis, quam de malis asserendum est, quia Dæmones naturæ dotes non amiserunt; Hoc patet in Angelo, qui Habacuc deportavit; in Angelo, qui Philippum detulit; patet etiam in Dæmonibus, qui porcos in mare præcipitaverunt. Pariter Archangelus Raphael cum Tobia comedit, comederunt alii Angeli in domo Abraham, luctam Angelus iniit cum Jacob. Non est ergo repugnantia ex parte Angelorum, ut illa omnia faciant, vel per corpora assumpta, ut communiter dicitur, vel per actiones objectivas, ut ex P. Magnano retulimus.

III. Probatur exemplis. Simon magus virtute Dæmonis volavit. Habetur in lib. 6. Constitutionum Apostolicarum, quæ quanvis falso S. Clementi attribuantur, antiquum tamen, & orthodoxum habent auctorem. Referunt quoque Egesippus lib. 3., Cyrillus Jerosolymitanus catech. 6. Quidam Abbas Scythæ Dæmonis etiam virtute volabat. Testantur Origenes lib. 3. cont. Celsum, & Nazianzenus ep. 22. Hoc idem refertur ab Historia Anglorum de Badudo, Britanniae Rege; a Joanne magno lib. 17. de Erico, Rege Suecorum; a Nangiaco in Chronico de Berengario, Hæretico &c.

IV. Probatur factis. Repertæ aliquando fuerunt mensæ cum cibis, vasa argentea, &c. propter conventum ex accidenti subito

dissoluto. Mulieres etiam interdum deprehensæ sunt nudæ ab hominibus in viis. Quod signum est manifestum, illa omnia non in imaginatione fuisse facta, sed vere, & realiter; uti deposuerunt ipsæmet Sagæ, juridice apud S. Inquisitionis tribunal examinatæ. Rationes alias, aliaque exempla, vel facta, legenda relinquimus apud del Rio, Frassen &c.

V. Probatur Bullis Romanorum Pontificum, quibus Sagæ damnantur, & ab Ecclesiæ ministris puniendæ ordinantur. Sunt autem Bulla Innocentii VIII. la. prima, quæ incipit: *Summis desiderantes*; alia Leonis X. 43. quæ incipit: *Honestis*; alia Hadriani VI. 2., quæ incipit: *Dudum*; alia Sixti V. 17., quæ incipit: *Cali* His omnibus supponuntur sagæ in mundo esse, aliter non proscriberentur, nec punirentur.

Objiciunt I. Concilium Ancyranum in quodam suo canone hæc asserit: *Illud etiam non est omittendum, quod quadam scelerata mulieres retro post Satanam conversæ, Dæmonum illusionibus, & phantasmatis seductæ, credunt, & profitentur, se nocturnis horis cum Diana Paganorum Dea, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multa terrarum spatia intempesta noctis spatio pertransire, ejusque jussionibus velut Domina obedire, & certis noctibus ad ejus servitium revocari.* Post quæ subdit hæc alia: *Et cum solus spiritus hoc patitur, infidelis mens hæc non in animo, sed in corpore opinatur evenire. Quis enim non in somniis, & nocturnis visionibus extra se educitur, & multa videt dormiendo, quæ nunquam videret vigilando? Quis vero tam stultus & bebes est, qui hæc omnia, quæ in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur?* Postmodum concludit: *Omnibus itaque annuntiandum est publice, quod qui talia & similia credit, fidem perdit, & qui fidem rectam in Domino non habet, hic non est ejus, sed illius, in quem credit, idest Diaboli: ergo Concilii Patres putarunt, illa omnia non revera, sed tantum in imaginatione fieri.* II. Multa adducuntur exempla, quibus constat, Sagas visas fuisse in cubilibus, in domibus, in carceribus, temporibus illis, quibus illæ dicebant, se fuisse in conventus Dæmonum deductas, ibique impia illa exercitia explevisse. III. Non est credendum, Deum permittere, tot mala fieri per Sagas innocentibus infantibus, quot fieri dicuntur. IV. Quæ fieri dicuntur in conventibus illis

illis possunt facere Dæmones cum mulieribus in privato, non in communi, & singulos Dæmones cum singulis Strigibus: non est ergo asserendum comuentibus, & conventiculis.

Respondemus ad I. primo, canonem illum non esse Concilii Ancyрани, ex eo quia in hujus Concilii sive græcis, sive latinis exemplaribus non invenitur. Secundo, in eodem canone non loqui de Lamiis, & Strigibus, sed de Hæreticis quibusdam credentibus, Dianam fuisse in Deam conversam, unde posse creaturam mutari, & substantiam unam posse in aliam converti: unde subdit canon: *Quisquis ergo credit, posse fieri aliquam creaturam aut in melius, aut in deterius mutari, aut transformari in aliam speciem, vel similitudinem, nisi ab ipso Creatore, qui omnia fecit, & per quem omnia facta sunt, procul dubio infidelis est, & Pagano deterior.* Hæc est responsio Francisci Pennæ. Tertio, canonem loqui de quibusdam, quæ per naturam rerum non possunt perfici a Dæmone; ut sunt equitare cum Diana, vel cum Herodiade; equitare supra veras bestias, & multa spatia citissime peragrarè; quæ omnia fieri a Dæmone non possunt, & ideo a canone improbantur; multo magis autem improbatur, quod dicatur, cognosci ab illis aliquam divinam naturam præter Deum; quod omnino impium est, & falsum. Hæc autem longe distant ab illis, quæ nos dicimus revera a Sagis operari. Et responsio est Alphonsi a Castro, & del Rio, apud Frassen.

Ad II. Exempla illa concedimus aliquando evenisse, sed varias ob causas, & ex parte Dei, & ex parte Dæmonis. Deus enim aliquando impedit servari pacta cum Dæmonibus inita, ut revincat hominum curiositatem. Diabolus quoque decipit mulieres, ut decipiat Judices, qui quum videant illas non moveri, transvestitiones illarum non credunt, & illas non puniunt, sed absolvunt. Aliquando etiam moventur mulieres, & in conventus ducuntur, sed earum loco remanent in domibus, in cubilibus, in carceribus, simulacra a Dæmonibus efficta, quæ mulieres repræsentent; unde credatur, illas non fuisse translatas, sed illic semper remansisse.

Ad III. Si quæ mala infantibus innocentibus a Sagis fiunt, omnia sunt in corporum perniciem, at sunt etiam eodem tempore in animarum salutem. Deus autem nec hominibus, neque Dæmoni-

bus volens libertatem impedire, permittit, ut mala illa fiant, ex quibus etiam non paucae virtutes in hominibus promanant. Cæterum si argumentum valeret, neque permittere Deus deberet, ut alio modo ab hominibus mors infantibus inferretur, neque ut innocentibus damnum fiat, neque ut Sancti tribulationes patiantur. Quod non dicimus, quia Dei providentia universale bonum respiciens, aliquando damnum particulare permittit, ut ex eo utile colligat animarum; ut dictum est.

Ad IV. occurrit del Rio dicens, quod ex conventibus illis multa commoda percipit Dæmon; quæ sunt obduratio in malo ob plurimum in malo consortium, & societatem; aggravatio peccatorum ob criminis participationem in singulis; audacia in peccando ob multitudinis prævaricationem, & exemplum; voluptas nefaria major, quia pluribus innoscitur; difficultas conversionis, quia quum Dæmoni dedicerentur pluribus præsentibus testibus, ac multorum actuum publicorum multiplicatione, difficilius a Dæmone recedunt, & ad Deum convertuntur.

Denique, ut Dissertationi finem imponamus, agendum est de Incubis, & Succubis. Horum nomine veniunt Dæmones, qui cum hominibus venerem exercent; si enim exercent cum viris, Dæmones dicuntur succubi; si vero cum mulieribus, dicuntur incubi. Vocis ratio desumitur ab incubo, vel succubo, quæ a cubo derivantur; quatenus scilicet significat dormire, vel quiescere; quod si fiat suprus alium, dicitur succubare; si vero supra, dicitur incubare. Hinc deducta fabula, quod olim Cupidinem, aut Semideum putarent antiqui incubum esse; ut ait Calepinus, qui & subdit: „Dæmones tamen incubos existere, qui cum mulieribus vel noctu, vel diu, rem veneram interdum agant, non omnino absurdum videtur. „Et hos, ait, esse, quos antiqui Panes, Faunos, & Silvanos vocabant. Succubus vero est, qui sub alio cubat; & speciatim, ut inquit citatus Scriptor, qui in re venera se alteri subijcit. Mulier adultera, quæ in locum legitimæ uxoris se alteri viro prostrat, ab Ovidio ep. 6. v. 153. dicitur succuba; ut apud eundem Calepinum legimus. Hinc apud Martinum del Rio disquis. magic. lib. 2. q. 15. firmatur conclusio his verbis: *Solent Malefici, & Lamia, cum Dæmo-*

Dæmonibus; illi quidem succubis, hæ vero incubis, actum venereum exercere. Subdit, hoc perperam ab Hæreticis negari, quod tamen communiter ab omnibus fere admittitur. Inter negantes autem adnumerat Philippum Broidens, Cardanum, Ponzinibum, & Joannem Baptistam a Porta: At affirmantium sententiam dicit esse communem Patrum, Theologorum, & Philosophorum doctiorum, & omnium fere seculorum, atque nationum experientia, comprobata.

I. Probatur ex Patribus: Augustinus lib. 5. de civ. Dei c. 23. *Creberrima fama est, multosque se expertos, vel ab eis, qui experti erant, de quorum fide dubitandum non est, se audivisse, confirmant, Silvanos, & Faunos, quos vulgus Incubos vocat, improbos extitisse mulieribus, ac earum appetisse, ac peregrisse concubitum; & quosdam Dæmones, quos Dufios Galli nuncupant, assidue hæc immunditiam & tentare, & efficere pluries, talesque asseverant, ut hoc negare impudentia sit.* Del Rio citat etiam S. Cyprianum, Justinum martirem, Tertullianum, Clementem Alexandrinum, Hieronymum, S. Isidorum, aliosque Patres.

II. Probatur ex Bulla Innocenti VIII. Rom. Pont. I., quæ incipit: *Summis desiderantes; contra hæresim, seu sectam Maleficorum, edita, in qua legitur §. 1. Sane ad nostrum non sine ingenti molestia pervenit auditum, quod in nonnullis partibus Alemania superioris, necnon in Maguntinen. Colonien. Treviren. Saltzumburgen. & Bremen. provinciis, civitatibus, terris, locis, & diœcesibus, complures utriusque sexus persona, propria salutis immemores, & a fide catholica deviantes, cum Dæmonibus incubis, & succubis abuti &c.*

III. Probatur ex plurimis exemplis, quæ afferuntur ab Auctoribus gravissimis apud del Rio, & Frassen, quæ omnia negare, non prudentis, sed impudentis hominis esset. Ulterius, ex implicantiis, quas congerunt Adversarii, & nos in argumentorum solutione, diluimus. Adhuc, ex consensu tot, tantorumque Scriptorum, qui in idem conveniunt, & de eo dubitare minime patiuntur.

Obstant I. Dæmones, utpote puri Spiritus, incapaces sunt omnis carnalis delectationis: ergo fabula est, ut facere se velint vel incubos cum mulieribus, vel succubos cum viris, in carnali commercio. II. Non est intelligibile, nec explicabile, quomodo Dæmones, sive incubi, sive

succubi, actum venereum exerceant, qui nequit exerceri sine sensu, cujus Dæmones sunt expertes. III. Cum Incubis mulieres succubæ vel libere consentiunt coire, vel coguntur; si coguntur: ergo non peccant; si libere, est potius ipsarum imaginatio, quæ operatur, non autem corporis exercitium. IV. Deberent etiam generare; sed hoc implicat: ergo &c. Et probatur minor. Semen aliunde transportant, quum proprium non habeant: ergo naturalis sua virtute destitutum: ergo incapax ad generandum. V. Proles, quæ nasceretur, esset alterius speciei; quia Dæmon, & homo, specie differunt; hoc autem est repugnans: ergo &c. VI. Non potest Dæmon esse origo, & auctor actus vitalis, qui mortem potius homini inferre cupit, quam vitam: ergo non est credendum, quod ab eo humana species per nova individua multiplicetur.

Respondemus ad I. causam, quare Dæmones se faciant incubos, vel succubos, non esse carnalem delectationem, cujus sunt incapaces; sed esse impiam complacentiam, quam sentiunt, dum per luxuriæ vitium utriusque hominis natura, & in anima, & in corpore, foedatur, & adeo criminosa redditur, ut per hoc vitium ad cætera alia crimina sive viri, sive mulieres, proniores reddantur. Non igitur ex hominibus delectationem trahunt, sed illis perniciem moliantur; adhuc quando eos amplexibus, & osculis, simulant se amare, ac iisdem delectari.

Ad II. Non sensum habent, sed actum venereæ commixtionis, Incubi, & Succubi; quem quidem actum exercere optime possunt; vel in corporibus assumptis, ut communis fert opinio, vel per actiones objectivas, ut est opinio P. Magnani. Quanvis autem libidinis sensationem, Dæmones non habeant, sufficit ipsis, quod habeant illi, cum quibus commiscantur, ut ipsorum peccata procurent, iisdemque delectentur. Et hoc est solatium, quod humani generis hostis ex immundo concubitu percipit, criminum, scilicet multiplicationem, Dei offensarum gravitatem, animarum perditionem, quaque ex parte inducere, ac procurare.

Ad III. Certum est, quod si coguntur non peccant; peccatum enim non est, si non est voluntarium. Igitur si consentiunt mulieres incubis, & viri succubis, libere con-

consentiunt; si libere consentiunt, peccant. Potest etiam dari casus, quod mulieres cum quibus incubi exercere venerem volunt, non sint sagæ, sed pudicæ, & castæ; unde nullum cum illis pactum inierunt, ita ut assentire teneantur. Has autem mulieres Dæmones alliciunt, oblectant, commovent, ut consentiant; sed consensus semper est liber iisdem, ita quidem ut si velint, præstent cum, denegent vero, si nolint. Hoc idem evenit in viris, qui vel a succubo externo, vel ab interno Dæmone agitantur ad turpia; ut luculenter explicat Illustrissimus noster P. Palanco in suo tractatu de impeccabilitate, & peccabilitate creaturæ q. 11. n. 19. & seqq.

Ad IV. concedunt plures, inter quos est del Rio, quem sequitur Frassen; & ad argumentum respondent, quod per suam virtutem Dæmon potest humanum semen ita servare, ut sit aptum ad proles conceptionem. Et quanvis ipse non se habeat per modum causæ principalis, sed instrumentalis, quæ applicat semen hominis; illud tamen in sua naturali virtute persistens applicat, & ad generandum aptum reddit, quando operatur ut incubus.

Ad V. dicitur cum S. Thoma quodlib. 6. ar. 8. ad 6. generationem in præsentī casu non tribui Dæmoni, sed homini, cuius est semen; unde proles non nascetur ex Dæmone, & muliere, sed ex viro, & femina. Cæterum ex diversis speciebus individua coeuntia etiam prolem generant; ut patet in Mulis, Leopardis, Pantheris, aliisque huius generis animalibus.

Ad VI. Si physice loquimur, vita hominis

geniti non tribuitur Dæmoni, sed humano semini, quanvis hoc a Dæmone deportetur. Et hoc non mirum, quum etiam vires agnoscamus a cibis, quos sumimus, non vero ab illis, qui eosdem ad nos deportant; & calefieri nos sentiamus ab igne, non vero a loco, in quo ignis adservatur, & qui nobis approximatur. Si vero moraliter discurremus, verum est, quod Dæmon per se non intendit conservationem nostram, at potius destructionem; attamen per accidens vult conservationem corporum, quando per se inducere intendit, & conatur animarum perditionem. Sibi blandiri etiam potest, quod si multiplicantur homines in mundo, multiplicentur pariter animæ hominum in inferno; unde ex hoc non impedit hominum multiplicationem. Sed neque impedit hominum vitam, quando sperat eam hominibus futuram ad mortem. Unde, omnia dirigens ad malum nostrum, & ad delectationem, quam ipse percipit ex malo nostro, omnia operatur, etiam scdissima, uti sunt incubum, & succubum se præbere, ut nostram perniciem consequatur. Deus autem, qui adiutor noster est, & qui nunquam patitur, nos tentari supra vires nostras, ipse nobis dabit virtutem, qua simul fraudes illius detegamus, illiusque viribus resistamus.

Verum pro omnibus supradictis, an vera, an dubia, an falsa sint; & quomodo regulanda sint videndus omnino Eminentiſſimus Cardinalis Albitius in pretioso integro opere de Incompatibilitate infide, & præsertim toto cap. 32. ubi Instructiones Sacræ Congregationis.

DISSERTATIO CLIV.

*De operibus primæ, & secundæ diei in prima
rerum creatione :*

*Ubi an materia aliqua res productas præcesserit? an
omnia simul, vel distinctis diebus creata fuerint?
& quid per res prima & secunda die
creatas intelligatur?*

RO prima Dissertationis parte, putarunt Patres quidam, & modo Theologi, præsertim qui sunt ex Peripato, docent, extitisse, aliquando materiam ali-

quam informem, non quidem Deo coævam, ut plures Hæretici errarunt, sed a Deo creatam; ex hac vero materia, quæ dicitur informis, & invisa, Deum omnia creasse. Patres, qui pro hac sententia citantur; sunt Basiliius, hom. 2. Hexamer., Ambrosius lib. 1. ejusd. argum. c. 8., Chrysostomus hom. 2. sup. Gen., Lactantius lib. 2. divin. institut. c. 8. Beda, & alii. Theologi vero Peripaterici pro hac materia intelligunt materiam primam Aristotelis, quæ est nec quid, nec quale, nec quantum, sed est prope nihil, ex qua Deus omnes rerum formas produxit; & quam sine forma existere posse ex ipsis quidam, præter Thomistas, asserunt. Alii vero pro contraria sunt opinione, quam etiam ex Aristotelis mente defendendam scribunt; ut mox videbimus. Estius in II. sent. dist. 12. §. 4. hac utitur distinctione. Si materia intelligatur omni prorsus forma nuda, & vacua, res productas non præcessit. Si materia accipiat non omnem simpliciter excludens formam, sed vel formam rei præstantioris, vel ejusdem rei ornatum, ac pulcritudinem, dupliciter etiam potest explicari. Primo modo, quod fecerit Deus ab initio chaos, in quo cælum, & terra & omnia alia virtute, & quasi in semine continebantur, non autem secundum suas formas substantiales. Secundo modo quod ab initio vere fecerit Deus cælum & terram, & alia omnia secundum suas formas substantiales, ac non cum dispositione illa, ornatu, ac pulcritudine, quas deinde acceperunt. Ex his explicandi

P.A.R..II.

modis rejicit Estius primum, & secundum, & amplectitur tertium; & in corroborationem suæ sententiæ adducit, & explicat Augustinum, quem Adversarii pro se ipsis maxime stare, jactant; adducit etiam alios Patres, & ex Scholasticis S. Thomam; & cum ipso nos pariter stantes, sic procedimus ad probationes. Primus dicendi modus impugnatur, quod scilicet non præcesserit materia omni prorsus forma nuda & vacua, res productas. Genesis enim I. dicitur, Deum non creasse materiam, sed cælum, & terram a principio, hoc est ante omnia alia producta. Nomine autem cœli & terræ materia omnino informis intelligi non potest. Et ratio est, quia cælum & terra exprimuntur ut diversa; diversitas non provenit a materia, quæ in omnibus est eadem: ergo a forma: ergo non intelligitur illorum nomine materia sine forma, sed materia cum forma. Ad hoc confirmandum profert Estius verba Augustini lib. 1. de Genes. ad lit. c. 15. scribentis: *Non est informis materia rebus formatis tempore prior, cum sit utrumque simul creatum, unde factum est & quod factum est, sicut vox materia est verborum, verba vero formatam vocem indicant. Non autem qui loquitur prius emittit informem vocem, quam possit postea colligere, & in verba formare.* Hæc repetit Augustinus lib. 1. cont. Adversarium Legis & Prophetarum c. 9., & lib. 12. Confess. c. 29. Postmodum S. Thomas I. p. q. 66. ar. 1., & q. 44. a. 2. ad 3., & de Potentia q. 4. a. 1., & in Quodlibet. q. 3. a. 1., & in II. sent. dist. 12. a. 4. subscribit apertissime. Et ratio per ipsum est, quia materia prima Aristotelis non potest, vel momento existere sine forma; quanvis aliter Scotus de eadem materia sentiat. At nos ad nostrum probandum intentum, non

X x

Ari-

Aristotelis, sed Scripturæ verbis innitimur; quæ quidem sufficiunt, ut primum explicandi modum rejiciamus.

Secundus dicendi modus refellitur etiam ex eodem Genes. cap. 1., quia ibi dicitur, Deum fecisse in principio cælum, & terram, non vero chaos confusum, ex quo cælum & terram produxerit. Ulterius in Aristotelis systemate nec quoque potest habere locum, quia dum tribuitur materiæ initio conditæ forma aliqua communis, & cui deinde supervenissent formæ speciales, per quas distincta fuisset, jam illorum ponitur opinio, qui putant materiam non esse ens in potentia, sed esse ens in actu; quod est contra materiæ primæ rationem, quam Aristotelei propugnant; ut argumentatur S. Thomas in Summa ex Aristotele.

Verum ex hoc fit, quod hujusmodi dicendi modus si in Aristotelis principiis locum non habet, habeat tamen in systemate aliorum Philosophorum, in quorum principiis non repugnat, materiam esse ens in actu. Scilicet in systemate P. Magnani, vel Petri Cassendi, vel Renati des-Cartes; qui omnes conveniunt in hoc, ut materiam per ens in actu explicent, & ponant, quanvis in ea postmodum adstruenda, & exponenda discrepent. Siquidem Cassendus ponit secundum Epicurum plenum, & inane, & plenum explicat per atomos figura diversas, & indivisibiles in actu, atque extensas, quæ non sint in potentia, sed in actu; & hoc pacto explicatur chaos, quod hic dicendi modus supponit. P. Magnanus ponit etiam minima physica indivisibilia quomodolibet & extensa, & non solum figura, sed specie etiam diversa, quæ pariter sunt in actu. Et Renatus ponit tria illa sua elementa, vel unum, ex quo tria nascuntur, quod etiam est in actu.

Unde fit, quod in horum Philosophorum principiis nullum inducitur inconveniens, si materia in actu ponatur, & sine forma; & si ponatur etiam chaos, quod plerique ex iisdem pariter ponunt. Attamen quia secundum Scripturæ verba, ut diximus, non subsistit; ideo in ea firmanda opinione non amplius hæremus.

Tertius dicendi modus, asserit Estius, quod sit omnino admittendus; & pro ratione adducit, quod cælum ab initio carebat pulcritudine lucis, ac ornatu stellarum; terra vero aquis immersa, ac tenebris obvoluta, non habebat pulcritudinem,

ornamentum, quæ modo habet. Et hoc pacto vult intelligi verba illa Genes. 1. *Terra autem erat inanis, & vacua*; quarum ratione primæ opinionis defensores dicunt, materiam illam informem, incompositam, ac invisibilem præcessisse. Sed hoc clarius in argumentorum solutione apparebit.

Opponunt I. Verba illa Genes. 1. *Terra erat inanis, & vacua*; a septuaginta Interpretibus vertuntur: *erat invisibilis & incomposita*: ergo nomine terræ intelligitur materia, omni prorsus forma destituta. II. Sapientia 11. 18. dicitur: *Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia invisâ*; græce legitur: *ex materia informi*: ergo vere materia præcessit omni carens forma. Et hoc pacto Beda verba illa exponit. III. Ad Hebræos 11. 2. habetur: *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent*. ergo materia illa, ex qua visibilia facta sunt, invisibilis erat, adeoque rudis, indigesta, ac vacua formarum. IV. Augustinus pluribus in locis docet, & præsertim lib. 12. Confess. c. 3. & seqq. usque ad 12. fuisse a Deo creatam materiam informem, hoc est omni forma carentem, ita ut esset prope nihil; & illam fuisse significatam per terram Gen. 1. invisibilem, & incompositam; ut Septuaginta vertunt.

Respondemus ad I. quod terra erat invisibilis, quia eam aquæ tegebant, & tenebræ occultabant; erat pariter incomposita, quia inculta erat sine herbis, sine animalibus, sine arboribus. Et hoc pacto fuisse dictam informem, etiam Scripturæ verba, quæ subsequuntur, ostendunt; dicitur enim: *Et tenebra erant super faciem abyssi*. Et hoc pacto præfata verba interpretantur Basilii, Chrysostomi, Ambrosii, Theodoretus &c.; qui per cælum intelligunt cælum, & per terram terram, sed sine ornatu, sine pulcritudine, adeoque hac ratione informes.

Ad II. materia invisâ, seu informis, est materia sine pulcritudine, & sine ornatu; & hæc quidem materia præcessit creationem aliarum rerum, non solum natura, verum etiam tempore. Et hoc ex eo patet, quia ubi Vulgata legit: *Orbem terrarum*; Interpres Græcus legit: *κόσμον*, hoc est mundum; dicitur autem mundus ab ornatu: & sensus est, quod Deus ex materia nullam habente pulcritudinem, & nullum ornatum, produxit orbem terrarum,

rarum, hoc est mundum, pulcrum, scilicet, & ornatum. Et ita exponi debent, ait Estius, Beda, & Laſtantiuſ.

Ad III. occurrit S. Thomas 1. p. q. 65. ar. 4. ad primum, dicendo, Apostolum intelligi de rerum ideis, quæ sunt in mente divina. Alii exponunt, ex invisibilibus, hoc est ex non apparentibus, ut habet Græcus Interpres, quod idem est ac ex non existentibus. Deum fecisse omnia, quæ apparent; quia revera omnia fecit ex nihilo. Alii denique volunt, quod terra a principio erat *inoparor*, hoc est invisibilis; & ita ex terra, formata quidem, sed invisibili propter tenebras, & aquas, visibilia omnia creavit Deus.

Ad IV. Augustinum ex Augustino explicamus, docente, informitatem materiæ præcessisse formationem ejus, non tempore, sed natura, vel origine, adeoque tantum nostræ intelligentiæ signo; quod paritate vocis & verbi, quam supra attulimus, satis explicat. Vox enim præcedit verbum, non tempore, sed natura, origine, & ratione. Sicque adducta Augustini loca exponuntur per alia Augustini etiam verba in lib. 1. de Gen. ad lit. c. 15., & lib. 12. Confessionum c. 17. & seqq. usque ad 29., & alibi etiam.

Pro secunda vero Dissertationis parte duplex est sententia; altera, quæ asserit, Deum creasse mundum, non per sex dierum intervalla, sed simul; & sex dies illos allegorice esse intelligendos; quatenus scilicet designant, non usitata spacia temporum, sed cognitionem Angelorum, qua Angeli ipsi cognoscunt gradus & perfectiones rerum creaturarum; & quia Angeli habent cognitionem matutinam, & cognitionem vespertinam, ut suo loco dictum est, inde ipsorum cognitionem modo appellari vespere, modo mane, diversa quidem ratione; & sic allegorice facere diem. Hujus sententiæ fuit Philo Judæus lib. de mundi opificio, & lib. 1. Allegoriarum legis; eandemque amplexus fuit Augustinus multis in locis, & præcipue lib. 1. de Gen. ad lit. c. 15. lib. 4. c. 8. 22. 32. 33. 34. & seqq. lib. 5. c. 4. 5. & 23. lib. 6. Etiam lib. 12. de civ. Dei c. 7. 9. 30. 31. lib. 65. quæstionum ad modum Dialogi inter Augustinum, & Orosium, q. 26.; quanvis revera hæc quæstiones utrique sint suppositæ, & alium habeant auctorem, sententiam tamen Augustini auctor larvatus sequi studuit. Mens Augustini fuit, simul fuisse facta cælum, terram, lucem, firma-

PAR. II.

mentum, aridam, maria, luminaria cœli & cætera omnia, quæ in creatiōe rerum a Moyse describuntur facta per sex dierum intervalla. Et in suæ sententiæ explicationem hæc ulterius scribit Augustinus lib. 11. de civ. Dei c. 7. *Nam scientia creatura in comparatione scientiæ Creatoris quodammodo vesperscit; luceſcit vero & mane fit, cum ad laudem & dilectionem Creatoris ipsa refertur.* Eandem sententiam sequutus fuerat Origines lib. 6. contr. Celsum; Procopius etiam Com. in Gen. docuit. Dicitur quoque in eam propendisse S. Thomam, sed de hoc infra; certe tamen Cajetanus S. Thomæ discipulus in expos. c. 1. Gen. eam propugnavit, & cum ipso postea Melchior Canus.

Alia vero sententia, quæ est communior, docet, res omnes in prima mundi creatione fuisse a Deo factas, non uno simul die, vel momento, sed sex diebus distinctis, eo prorsus modo, quo Scriptura narrat, secundum literalem sensum, non vero allegoricum. Hujus sententiæ sunt Chrysostomus hom. 3. sup. Genes., Epiphanius in epist. a S. Hieronymo in latinum versa contra Origenem, Basilii hom. 2. Hexameron., Damascenus lib. 2. de fide; ex Græcis; ex Latinis vero Ambrosius lib. 1. Hexameron. c. 7. & lib. 6. c. 2., Gregorius magnus lib. 32. moral. c. 10., Beda in Hexameron., Rabanus Maurus, Strabo, aliique passim.

De Angelico Doctore nihil asserit Natalis Alexander, qui hanc quæstionem in hist. eccl. vet. test. pertractat; Estius vero dicit, quod 1. p. q. 74. a. 2. suam sententiam suspenderit, dicendo, se nulli parti præjudicare velle; unde utriusque opinionis argumenta dissolvit. Attamen in Opusculo 15. & 17. videtur, S. Doctorem magis in Augustini sententiam propendisse. Quod ex hoc ratiocinio innoteſcit. Docet enim, Augustini sententiam, quæ ponit omnia fuisse creata simul magis convenire cum sententia, quæ asserit, Angelos fuisse simul cum corporeo mundo creatos; sed Angelicus docuit sententiam asserentem, Angelos fuisse simul cum corporeo mundo creatos: ergo ex cohærentia doctrinæ docere etiam voluit sententiam, quæ ponit, omnia fuisse creata simul, absque senario dierum intervallo. Cardinalis Norisius, doctus quidem, & fortis Augustini defensor, in Vindiciis Augustinianis §. 9. expresse tradit, S. Thomam pro Augustini sententia stetiſſe;

X x 2

tisse; pro qua etiam nuperis temporibus steterunt Emanuel Cerda, Lusitanus, Carolus Moreau, Bituricensis, Ludovicus ab Angelis, pariter Lusitanus, P. Macedo in altero theologico tomo Collationum de Angelis, ubi plures Recentiores laudat, qui Augustini sententiam amplexati sunt; aliique plures; ut apud eundem Norisium. Cohærenter Cajetanus in Summa nihil de hac quæstione protulit; in Expositione vero Genesis satis se declaravit, ut dictum est. His prænotatis.

Dicimus, Deum in mundi exordio omnia creasse simul, non servato sex dierum spatio, quod non literaliter, sed allegorice, intelligendum est.

I. Probatur ex Scripturis. Genes. 2. 4. & 5. *Iste sunt generationes cæli & terræ, quando creata sunt, in die, quo fecit Dominus Deus cælum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret.* Quibus verbis adscribitur uni tantum diei creatio cæli, terræ, & omnium plantarum; quæ tamen diversis diebus creatæ in Genesis exordio describuntur: ergo descriptio illa non est literaliter, sed tantum allegorice, intelligenda. Et quod dicitur de cælo, terra, & plantis, de aliis rebus creatis eadem erit dicendi ratio. Respondet Natalis Alexander, pro die non intelligi unicam diem, sed unam seriem, successionemque continuam dierum, sive unum temporis tractum; itaut idem sit dicere *in die*; ac *in tempore*, vel *in diebus*. Respondet Estius etiam, diem intelligi proprie, sed acceptione confusa, ut non intelligatur unus, idemque dies, sed alius, atque alius. At contra utrumque argumentamur sic primo; quod non opponant nobis Adversarii, nos perspicuum loquendi modum Scripturarum invertere, quando sex dies creationis pro uno diei momento intelligimus; quum ipsi quoque hac simili inversione utantur, quando unum diem pro pluribus interpretantur. Secundo, minus sapit improprietas accipere plures pro uno die, quam unum diem intelligere pro multis; quatenus in primo casu non potest habere locum sensus ille allegoricus Augustini, qui locum habet in secundo. Tertio, quia quum uniantur simul cælum, & terra, & virgulta eadem die, & eadem die dicantur creatæ cælum, & terra in altero Scripturæ loco, debemus intelligere virgultorum creationem pro eodem

temporis spatio, pro quo cæli, & terræ creationem intelligimus; hoc est pro eadem proprie, ac rigorose, die, absque extensione, vel ad seriem dierum, vel ad confusam diei extensionem.

II. Probatur Ecclic. 18. 1. *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul.* Et hac auctoritate motus Augustinus, suam opinionem firmavit lib. 4. de Genes. ad lit. c. 32. dicens: *Quid ergo opus erat sex dies tam distincte, dispositæque narrari à Quia scilicet ii, qui non possunt videre quod dictum est, creavit omnia simul, nisi cum eis sermo tardius incedat, ad id, quo eos ducit, pervenire non possunt.* Neque valent responsiones Estii, & Alexandri, qui dicunt, verbum *simul* referri non ad *creavit*, sed ad *omnia*; quatenus scilicet Deus creavit generalitatem omnium rerum, sed non eodem tempore, hoc est non eadem die, creavit. Ulterius, quod Deus prima tantum die creavit, hoc ex nihilo produxit; aliis vero diebus non creavit, quia ex præsupposita materia eduxit. Certe non valent responsiones hæ; non prima, quia nequit referri *To simul* ad nomen *omnia*, quin referatur ad verbum *creavit*; & ratio est, quia si omnia simul creavit, non creavit divisim; si non divisim creavit, unitim creavit: ergo simul creavit. Ulterius, in sensu ab Adversariis intento de rebus omnibus dici potest, quod Deus eas simul creavit, quatenus creavit eas omnes, & non creavit unam sine alia, quanvis alio, & alio tempore eas creaverit: ergo ut *To simul* aliquid amplius in verbis illis significet, opus est, ut ejus significationem, non tantum ad unionem rerum, sed etiam ad unitatem actionis extendamus. Neque valet responsio altera; dicitur enim ibi, *quod creavit omnia*; si igitur omnia creavit, verbum *creavit* non est restringendum ad solam materiam rerum, quam proprie, & rigorose principio creavit. Si dicatur, quod creavit simul materiam omnium rerum, adeoque creavit omnia simul; nec etiam ad rem dicitur; quatenus hic dicendi modus faceret, quod posset vere dici, tunc quoque creasse Deum omnia, quæ posterioribus seculis producta sunt, quia omnium creaturarum tunc etiam materiam creavit. At Scripturæ locus non est extendendus ad res, quæ fuerunt productæ post primam rerum creationem; ut satis cuilibet innotescit.

III. Probatur Exodi 31. 17. *Sex enim diebus fecit Dominus cælum, & terram: sed secundum*

dum eundem Moysen Gen. r. Deus creavit cælum, & terram in principio, & prima die: ergo secundum Moysen sex dies sunt una dies. Respondet Estius, quod verba Exod. 31. suppleri debeant per alia verba Exod. 20. addendo hanc clausulam: *Et omnia, quæ in eis sunt.* Legitur enim quoque Exod. 20. 11. *Sex diebus fecit Dominus Cælum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt.* At in contrarium instamus dicendo; quod si sex illi dies Exod. 31. intelliguntur pro una die, ut probatum est; etiam sex dies Exod. 20. pro una die accipiuntur; & sensus est, quod quemadmodum per priora verba intelligitur creatio cæli, & terræ una die facta, ita etiam per alia verba intelligitur creatio cæli, & terræ, & maris, & omnium, quæ in eis sunt, facta pariter una die. Nomine autem scenario intelliguntur cognitiones Angelorum, ut diximus, & fusius inferius dicemus.

IV. Probatur Job. 40. 10. & 14. *Ecce Behemot, quem feci tecum . . . Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum.* Quibus verbis sive intelligatur Dæmon, sive animal, semper evincitur, Deum omnia simul creasse, quia eadem die simul creavit Angelos, & homines, homines, & animalia, quæ tamen allegorice in Genesis exordio diversis diebus creata dicuntur. Natalis Alexander respondet dicens, per verbum *tecum* non significari unitatem temporis, sed similitudinem conditionis; ulterius addit, non significari idem tempus, sed eundem locum, quatenus eorum creatio fuerit a Deo facta in eodem loco, licet non eodem tempore. Sed instimus contra; primo, quia est arbitraria explicatio, quam suppetunt cum Alexandro Adversarii; & secundo, quia est contra verborum illorum sensum. Verbis enim illis tempus denotatur, non locus; quum dicatur; *ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum*: ergo cohærenter ad hæc verba explicari debet verbum *tecum*; sed hæc verba denotant principium temporis, non loci: ergo verbum illud importat unitatem temporis, non loci. Insuper, quæ conditio esse poterat homini vel cum Dæmone, vel cum bestiis, eadem, nisi quia homo fuerat a Deo creatus eodem tempore, quo fuerunt Angeli, & animalia? Ergo adhuc per explicationem Adversariorum, quæ inducunt per verbum *tecum* similitudinem conditionis in homine, & Dæmone, vel in homine, & bestiis, inferitur unitas tem-

poris in eorundem creatione.

V. Probatur ex Augustino variis in locis, & precipue lib. de Gen. ad lit. Imperfecto cap. 7. *Quandquam ergo sine productione temporis faciat Deus, cui subest posse, cum voluerit, ipse tamen nature temporales, prout suas temporalitatem penagunt. Ita forsasse dicimus: Et facta est vespere, & facta est mane, dies unus, & sic rationis profectum data fieri debere, aut posse, non ita ut sit temporalibus instibus. Nam in ipsa rationis operationem contemplatus est in Spiritu Sancto, qui dixit: Qui manet in æternum creavit omnia simul: Sed commodissime in illo libro, quasi morarum per intervalla factarum, a Deo rerum digesta narratio est, ut ipsa dispositio, qua ad infirmioribus animis contemplatione stabili videri non poterat, per huiusmodi ordinem sermone exposta quasi istis oculis serneretur. Et lib. 4. de Genesi ad liter. c. 22. Sed quoniam lux corporalis, antequam fieret cælum, quod firmamentum vocatur, in quo etiam luminaria facta sunt, quod circum, vel quo processu, vices diei & noctis exhibere potuerit, non invenimus; istam questionem relinquere non debemus sine aliqua nostra prolatione sententia, ut si lux illa, qua primitus creata est, non corporalis, sed spiritualis est, sicut post tenebras facta est, ubi intelligitur a sua quadam informitate ad Creatorem conversa, atque formata, ita & post vespere facta mane, cum post cognitionem sua propria natura, qua non est quod Deus refert se ad laudandam lucem, quod ipse Deus est, cujus contemplatione formatur. Et quia cetera creatura, qua infra ipsam sunt, sine cognitione ejus non sunt, propterea nimirum idem dies ubique reperitur, ut ejus repetitione fiant tot dies, quoties distinguuntur rerum genera creaturarum perfectione senarii numeri terminanda. Ut vespere primi diei sit etiam sui cognitio, non se esse quod Deus est; mane autem post hanc vespere, quo concluditur dies unus, & inchoatur secundus, conversio sit ejus, qua id quod creata est ad laudem referat Creatoris, & percipiat de Verbo Dei cognitionem creatura, qua post ipsam sit, hoc est firmamenti, quod in ejus cognitione sit prius cum dicitur: Et sic est factum; deinde in natura ipsius firmamenti, quod conditur, cum additur etiam postea, jam dicto: Et sic est factum, Et fecit Deus firmamentum. Deinde sit vespere illius lucis, cum ipsum firmamentum non in Verbo Dei sicut ante, sed in ipsa ejus natura cognoscit. Quæ cognitio quoniam minor est, refert vespere nomine significatur. Postquam sit*

fit mane, quo concluditur secundas dies, & incipit tertius: In quo illud mane convectio est lucis huius, illud diei; huius ad laudandum Deum, quod operatus sit firmamentum, & percipiendam de Verbo eius cognitionem creaturæ; quæ condenda est post firmamentum. Ac per hoc etiam dicit Deus: Congregetur aqua, quæ est sub coelo in collectionem unam; & appareat arida, cognoscit hoc illa lux in Verbo Dei, quæ id dicitur; & ideo dicitur: Et sic est factum, hoc est in eius cognitione ex Verbo Dei. Deinde cum additur: Et congregata est aqua &c. Cum jam dictum esset: Et factum est; in suo genere ipsa creatura fit; quæ item cum in suo genere facta cognoscitur ab eis lucis, quæ jam in Verbo Dei faciendam cognoverat, fit sermo vespere. Et inde hoc modo cetera usque ad mane post vespere sexti diei. Multum quidem interest inter cognitionem rei cuiusque in Verbo Dei, & cognitionem eius in natura ejus; ut illud merito ad diem pertineat, hoc ad vespere. In comparatione enim latus illius, quæ in Verbo Dei conspicitur, omnis cognitio, quæ creaturam quamlibet in seipsa novimus, non immerito nox dici potest. Quæ rursus tantum differt ab errore, vel ignorantia eorum, qui nec ipsam creaturam sciunt, ut in ejus comparatione non incongrue dicatur dies. Addit cap. xxxi. i. Quid ergo opus erat sex dies tam distincte, dispositeque narrari? Quia scilicet illi, qui non possunt videre quod dictum est: Creavit omnia simul, nisi cum eis sermo tardius incedat ad id, quo eos ducit, pervenire non possunt. Et lib. etiam xi. de Civitate Dei cap. xxix. Ipsam quoque creaturam melius ibi, hoc est in sapientia Dei, tanquam in arte, quæ facta est, quam in ea ipsa sciunt. Multum enim differt utrum in ea ratio cognoscatur aliquid secundum quam factum est, an in seipso. Sicut aliter scitur rectitudo linearum, seu veritas figurarum, cum intellecta conspicitur, aliter cum in pulvere scribitur; & aliter iustitia in veritate incommutabili, aliter in anima iusti. Sic deinde cetera sicut firmamentum, inter aquas superiores, & inferiores, quod cælum vocatum est, sicut deorsum aquarum congeries, terræque nudatio, & herbarum institutio, atque lignorum, sicut Solis, & Luna, Stellarumque conditio; sicut ex aquis animalium, volucrum scilicet, atque piscium, belluarumque natantium, sicut quorumcumque in terra gradientium, atque repentium, & ipsius hominis, qui cunctis in terra rebus excelleret. Omnia hac aliter in Verbo Dei cognoscuntur ab Angelis, ubi habent causas,

rationesque suas; id est secundum quas facta sunt, incommutabiliter permanentes, aliter in seipsis; illi clariore, hic obscuriore cognitione; velut artis, atque operum. Quæ tamen opera cum ad ipsius Creatoris laudem, venerationemque referuntur tanquam manifestis in mentibus contemplantium. Hæc autem propter senarii numeri perfectionem, eodem die sexies repetito, sex diebus perfectæ narrantur. Non quia Deo necessaria fuerit mora temporum, quasi qui non potuerit creare omnia simul; quæ deinceps cunctis motibus peragerent tempora; sed quia per senarium numerum est operum significata perfectio.

VI. Probatur Sententia nostra magis coherere sententiæ doctæ, Angelos simul cum mundo corporeo fuisse creatos; sed hæc sententia magis coheret Scripturarum menti, Patrum iudicio, ac Scholasticorum fere omnium assertioni. Ergo pariter sententia nostra sic judicari debet, ac approbari. Major patet ex testimonio Doctoris Angelici, quod etiam recognovit Estius, quanvis sit nostræ sententiæ adversarius; immo ex ipsa principiorum connexionem innotescit. Si enim semel dicamus, Deum omnia quum visibilia tum invisibilia, creasse simul; hoc ipso etiam fit, quod simul cum visibilibus creaverit Angelos, qui inter invisibilia numerantur. Minor ex iis, quæ nos suo loco scripsimus, pariter innotescit. Consequentia autem optime infertur.

VII. Probatur auctoritate S. Athanasii or. 3. pag. 233. apud Petavium dicentis, & probantis, Verbum non esse creaturam, quia quum Proverb. 8. scriptum sit: Ante omnes colles genuit me: significatur, Verbum fuisse genitum ante omnes res creatas: ergo non est in numero rerum creatarum, quia res creatæ non fuerunt creatæ una ante aliam, sed omnes simul; quod & lib. 3. cont. Arianos scribit. En sua verba: Ante omnes colles genuit me. Nam cum dicit, ante omnia generat me, ostendit, se ab omnibus esse diversum; quum superius probatum sit, nullam ex rebus creatis ante alteram extitisse: Verum confertim simul omnia genera uno, eodemque momento esse producta.

VIII. Probatur ex Procopio in Genesim scribente: Ceterum mundi dies enumerat, quod factum est accurate, monstrare volens; non enim tempore opus habet in condenda Deus: neque tamen temere, nec sine ordine, quæ molitur, efficit. Porro numerus ordinem facit.

facit : Idcirco non primæ dixit, sed una. Si-
quidem in iis, quæ simul existunt, non est
primum, ac secundum. Verum quoniam
narratio suum ordinem habet : ideo. post
unam, & secundam dictum est, & usque ad
sex ordinis gratia. Ad quæ subdit Petavius :
Hic uno die, immo vero momen-
to uno, procreasse Deum asserit opera
illa, quæ in sex a Moysè distributa sunt :
nec alio spectare numerum illum, quam
ad naturæ seriem, & ordinem. Ut si ar-
borem cum fructu temporis eodem pun-
cto producat Deus : & qui id refert, prius
arborem dicat esse procreatam, deinde
fructum.

IX. Probatur ex Origene lib. 6. cont. Cel-
sum; ubi eos reprehendit, qui putant, ve-
ra sex dierum spacia a Moysè fuisse de-
scripta subdit, se contra eosdem dispu-
tasse in Commentariis ad Genesim; quæ
testatur Petavius esse deperdita. Utitur
etiam ad hoc probandum testimonio
Genes. 2. 4. deducto ex illis verbis, quæ
nos attulimus, & perpendimus; nimirum:
*Ista sunt generationes cæli, & terræ, quando
creata sunt; in die, quo fecit Dominus Deus
cælum, & terram.*

X. Probatur ex Philone Judæo lib. de mun-
di opificio; ubi postquam explicavit sin-
gillatim dies illos creationis mundi, dein-
de subdit, dies illos adhibitos fuisse a
Moysè magis ad distinguendum ordinem
rerum, quam ad significandum vera in-
tervallum : *Tunc omnia simul condita. Cum
autem simul omnia constarent, necessaria
fuit ratio servandi ordinis, propter mutuam,
quæ deinceps futura erat, ex sese propagatio-
nem.* Et initio lib. 1. Allegoriarum in-
quit : *Stultum est arbitrari sex diebus, aut
omnino in tempore mundum extitisse; prop-
terea quod mundus universus intervallum
est dierum, ac noctium. Atque hac solis su-
pra terram, & infra hanc, euntis, motus
necessario efficit &c.* Et post pauca : *Itaque
eum audis : complevit die septimo opera, in-
telligere non debes de dierum aliquot inter-
vallum, sed de senario perfecto numero.* Et
in eodem loco : *Rusticana simplicitatis es-
se, putare sex diebus, aut utique certo
tempore, mundum esse creatum.*

Argunt Adversarii I. Sicut aliis verbis Gen.
1. quæ res narrantur, proprie, & non
allegorice, intelliguntur; ita etiam in-
telligi debent dies, quæ per alia verba
exprimuntur. Per terram enim proprie,
& non allegorice, intelligitur terra, per
cælum, cælum, per aquam aqua, per
ignem ignis, & sic de cæteris: ergo pa-

riter per dies, & per dierum numerum;
intelligi debent proprie, & non allegori-
ce, intervalla dierum. II. Exod. 20. red-
ditur ratio sanctificationis sabbati verbis
hiscæ : *Sex enim diebus fecit Dominus cælum,
& terram, & mare, & omnia, quæ
in eis sunt, & requievit in die septimo; id-
circo benedixit Dominus diei sabbati, &
sanctificavit eum.* Hæc autem ratio nihil
probareret, si dies illi veri dies non essent,
quia non esset verus septimus, adeoque
non esset verus dies sabbati, quem Do-
minus ideo sanctificandum præcepit. III.
Quando Scripturæ possunt literaliter ex-
plicari absque incommodo, nulla est ne-
cessitas, ut in explicatione earum ad alle-
gorias recurramus; sed historia creatio-
nis rerum in c. 1. Genes. contenta, & a
Moysè descripta, potest sine incommo-
do literaliter explicari: ergo nulla est
necessitas, ut in ejus explicatione ad al-
legorias recurramus. Probatur minor.
Quia nulla est implicantia dicere, Deum
per sex realia intervalla temporis res
omnes in prima creatione produxisse.
IV. Admissa nostra opinione, sequeretur,
quod instanti eodem fecisset Deus tene-
bras, & lucem, diem, ac noctem; hoc
autem implicantiam dicit, propter eo-
rum oppositionem; & dicit adhuc Scri-
pturæ contrarium, quum in illa dicatur,
Deum prius fecisse tenebras, & deinde
lucem. V. Sequerentur etiam alia Scri-
pturæ opposita; nimirum, quod eodem
momento aquæ fuissent confusæ, & di-
visæ, terra aquis cooperta, & discooper-
ta, vespere, & mane; quod pariter &
repugnantiam importat, & Scripturæ
perturbationem. VI. Ex Augustino An-
gelus in uno instanti creatus est, & in
alio instanti peccavit; sed ex eodem Au-
gustino homo creatus est post Angeli
peccatum: ergo plura instantia inter
creationem Angeli, & hominis interces-
serunt: ergo non omnia entia fuerunt a
Deo creata simul. VII. Homo non fuit
conditus quando fuerunt conditæ plan-
tæ: ergo non simul. Probatur antecedens.
Gen. 2. dicitur, quod quo die fecit Deus
cælum, & terram, & virgultum agri,
& herbam regionis, nondum erat ho-
mo, qui terram operaretur. VIII. Augu-
stinus lib. de Catech. rudibus c. 17. docuit;
Deum sex diebus operatum, die septimo
requievisse; subdens : *Poterat enim Omni-
potens & uno momento temporis omnia fa-
cere:* Hoc autem idem est ac dicere, po-
tuisse Deum res omnes uno temporis mo-
mento

mento efformare, at ob fines, & ob rationes, quos ipse cognovit, non effecisse. IX. Idem Augustinus lib. 2. Retract. c. 24. fatetur, in Lib. de Genesi ad lit. plura quæsitæ esse, quam inventa, & multa ita posita, quasi adhuc requirenda; sed opinio de instantanea mundi creatione ab Augustino in lib. de Gen. ad lit. fuit tradita: ergo secundum ipsummet Augustinum non est tam inventa, quam quæsitæ, & ita posita, quasi adhuc requirenda. X. Idem quoque Augustinus in lib. 8. de Gen. ad lit. docet: *Narratio Moysi in libro Genescos non est genus locutionis figuratarum rerum, sicut in Cantico Canticorum, sed est expositio rerum omnino gestarum, sicut in Regnorum libris, & ceteris huiusmodi*: ergo non est locus Allegoriis, sed omnem locum historica veritas debet omnino occupare.

Respondemus ad I. disparitatem esse, quia res creatæ jam videntur aperte, quod non allegorice, sed historice narrantur, quum existant; at tempus, quo creatæ fuerunt, quum non existat, non videtur; unde non potest de illo dici, quod de rebus dicitur, fuisse scilicet historice, & non allegorice dictum. Ulterius pro rebus creatis non sunt alia Scripturarum testimonia, quæ eas diversimode explicent, ac sunt in Genesi descriptæ; at pro tempore creationis sunt; ut in probationibus vidimus; & hæc est altera diversitas inter hoc, & illas. Denique res alias allegorice explicare censura notatur contra Origenem, ut apud Patres, & Theologos; at non sic creationis dies allegorice cum Augustino, & cum aliis Patribus, & Theologis, intelligere. Et quanvis Augustini opinio censureretur a Molina, Suarez, Arriaga, Martinone, aliisque recentioribus, attamen optime a censuris omnibus vindicatur ab eruditissimo Cardinali Norisio in Vindiciis Augustinianis, testimoniis pro Augustino productis S. Thomæ, Alberti magni, S. Bonaventuræ, Ægidii Romani, aliorumque Scholasticorum Doctorum; ut apud ipsum Norisium, si velint, Legentes invenient.

Ad II. Ut ratio sanctificationis sabbati verificetur sufficit enumeratio dierum in numero senario; quicquid autem sit, an enumerati dies fuerint veri, an vero allegorici. Enumeratio ipsorum certe legitur in Genesi, & conformatur non nihilo, sed alicui; scilicet cognitionum angelicarum senario numero. Igitur ac-

ciendo dies, non prout fuerint veretales, quia sic non fuerunt, sed prout conformati cognitionibus illis, formant pariter senarium numerum, post quem venit septimus, cui sabbatum respondet.

Ad III. Incommodum non provenit ex ipsa repugnantia rei, quæ narratur, sed ex diversa loquutione aliarum Scripturarum, quæ cum literalis intelligentia loci illius Genesi pro diebus creationis rerum non convenit. Et propter hoc incommodum maxime recurritur ad allegoricas explicationes. Quod autem potuerint res sex diebus vere distinctis a Deo produci, probat quidem possibile, sed non factum. Possumus etiam nos dicere, quod nulla est repugnantia, instanti temporis potuisse Deum res omnes producere; quod sane nec Adversarii inficiantur; & nihilominus ex hoc possibili deducere factum nobis non permittunt.

Ad IV. Etsi negemus successionem temporis, non negamus autem successionem ordinis; & propter hanc ordinis successionem, quæ etiam potest in instanti temporis habere locum, non sequitur implicantia, quam Adversarii intendunt. Sane si argumentum valeret, non solum probaret, res non fuisse productas in temporis momento, sed nec potuisse; quod tamen Adversarii concedunt. Denique per nos tenebræ non dicunt aliquod ens existens, sed solam lucis vel privationem, vel negationem, hoc est non lucem; vel clarius, corpus non lucens, corpus scilicet, & non lucem: sic tenebras explicando, non sequitur inconueniens intentum.

Ad V. eadem est responsio; successio scilicet ordinis, non temporis, satis fuit ad salvandam creationem terræ, & aquæ; terris aquis coopertæ, & discoopertæ; aquarum confusarum, & divisarum &c. Fit etiam instantia in præcedenti responsione facta pro possibili, & non tantum pro facto. Et suo modo possumus etiam eodem pacto discurrere de aquis divisis, & non divisis, hoc est confusis; de terra cum aquis, & sine aquis, hoc est cooperta, & discooperta; ac de corpore lucido, & non lucido, scilicet tenebroso, vel tenebris, loquuti fuimus.

Ad VI. Si Adversarii fecissent distinctionem inter instans reale temporis, & instans angelicum, quam nos suo loco fecimus, & explicavimus; utique contradic-

ditionem hanc Augustino non objecit. Cæterum si quæstio reducitur ad unum, aut aliud instans, non est amplius de diebus, sed potius de instantibus. At quæstio principalis est de sex creationis non instantibus, sed diebus; unde parum refert, si unum, aut aliud ponatur instans, præsertim quum imaginarium potius, non reale esse, videatur.

Ad VII. Erat homo, sed non adhuc operabatur, quando statim fuerunt plantæ; quum eodem tempore simul produxerit Deus plantas, & hominem. Non erat autem homo, qui terram operaretur; quia hoc muneris post rerum creationem fuit homini demandatum.

Ad VIII. Augustinus in loco illo admisit non repugnantiam, sed non negavit factum. Et quia factum valebat admittere, & ad admittendum factum præcedere debebat possibilitas ipsius; ideo præmisit non repugnantiam; & deinde non deduxit ex non repugnantia factum; jam enim sciebat, quod a possibili ad existens non valet argumentum; sed ex aliis Scripturæ locis factum probavit; & si quæ videbantur Scripturæ, non possibili, sed facto contrariæ, ex illis iisdem locis explicavit.

Ad IX. Deberent probare Adversarii, vere Augustinum inter illa quæsitæ, & non inventa, inter illa posita, & requirenda, comprehendere voluisse, non successivam, sed instantaneam rerum creationem. Quod quum non faciant, quia hoc Augustini verbis opus esset ut probarent, & Augustinus nunquam hoc effatus est; nihil certe probant ex illis Augustini verbis nec contra nos, nec contra ipsum Augustinum.

Ad X. Concedimus totum Augustini dictum de rebus creatis, & quæ creatæ in Genesi narrantur; quia contra harum veri-

tatem nihil alibi scripsit Augustinus. Sed negamus de tempore creationis illarum, quia de hoc aliter ipse scripsit aliis in locis: unde non est credendum, quod de hoc intellexerit, illa dicere, sine ulteriori explicatione, & clara retractione, quæ necessaria erat, vel ad reformanda, quæ antecederent scripserat, vel ad firmanda, quæ in loco illo scribebat.

Devenimus modo ad explicationes rerum, quæ fuerunt prima, & secunda die creatæ, secundum ordinem, quem Moyses nobis proponit. Opera primæ diei sunt cælum, terra, lux; divisio lucis a tenebris; quæ videri possunt enarrata Gen. c. 1. Nomine cæli venit pars mundi suprema, nomine terræ pars infima. Hæc Deus produxit a principio, hoc est ante omnia; ut ait Augustinus lib. 2. de civ. Dei c. 9., & non ex præexistente materia produxit, ut voluit Hermogenes; & ideo creavit, produxit scilicet ex nihilo. Per lucem sunt qui intelligunt Angelos, alii nubem, alii columnam, alii corpus lucidum, quod per utrumque hemispherium pertransiret.

Opus autem secundæ diei fuit firmamentum; quod in eodem Genesi c. 1. legitur. Nomine firmamenti intelligunt extensum quidpiam, per quod aquæ ab aquis dividantur. Spatium illud dicunt quidam esse aerem, alii aliud solidum corpus, & acre superius. Nomine vero aquarum, qui volunt firmamentum solidum, dicunt intelligi aquas ejusdem speciei, cum nostris, quanvis nostris sint puriores; qui vero sentiunt firmamentum esse aerem, dicunt aquas esse aquarum terrestrium vapores, qui in nubibus condensati, pluvias efficiunt. Unde nubes, seu aquæ, quæ sunt super firmamentum, medio aere dividuntur ab aquis nostris, quæ sunt sub firmamento.

DISSERTATIO CLV.

De Operibus tertiæ, & quartæ diei; ubi, an dies fuerit prior nocte, an contra? Et an mundus fuerit autumnus, an vere, conditus? & quid per res tertia, & quarta die productas intelligatur?

PRIMAM Dissertationis partem examinandam suscipimus, in qua quaeritur, an in mundi exordio dies præcesserit noctem, an nox anteiverit diem. Dies autem artificialis intelligitur, non naturalis; & ratio est, quia nocti opponitur. Singulorum opiniones referimus, & deinde quæ nobis videbitur probabilior, eligemus.

Thales Milesius voluit, noctem præcessisse diem, noctis nomine intelligens chaos, & perpetuas tenebras, quas Poetæ, & Philosophi etiam aliqui, uti noctem longissimam, ante mundi nativitatem adstruebant. Sed hoc fabulosum putantur, adeoque ab omnibus Scripturæ Interpretibus improbatum.

Alii voluerunt, quod dies fuerit nocte prior. Pro hac sententia citantur Basiliius hom. 2. Hexameron., Ambrosius lib. 1. Hexameron. c. ult., Chrysostomus hom. 3. & 5. in Genes., Augustinus lib. 1. de Genes. cont. Manichæos c. 10., & lib. de Genes. Imperf. c. 7., & lib. 4. de civ. Dei c. 6., & lib. 12. Confession. c. 8. 9. 12. & 15., ubi asserit, ante omnem diem fecisse Deum cælum, & terram. Hugo Victorinus in adnotationibus sup. Genes. c. 6., Magister sententiarum in II. dist. 13. lit. B. D. E.

Alii vero docuerunt, quod nox fuerit prior die. Et pro hac opinione adducuntur Hilarius lib. de Synodis prope finem, Hieronymus in comment. sup. Jonam ad c. 2., Alphonsus Tostatus, Episcopus Abulensis, in Genes., Eugubinus in Cosmopeja, Hesselius in II. sent. dist. 13. Estius in eadem dist. Jueninus &c. Cum hac ultima opinione.

Dicimus, in mundi exordio noctem præcessisse diem.

I. Probatur. Ab illo mundi exordium incepit, quod tempore mosaicæ legis ha-

bitum fuit ut prior pars naturalis diei; sed nox habita est semper ut prior pars naturalis diei: ergo a nocte mundi exordium incepit. Major constat, quia legis mosaicæ usus mundi exordii constitutionem imitabatur. Minor probatur. Levit. 23. præcipitur, ut sabbatum a vespera usque in vesperam celebretur; & observatio usus apparet quoque Marci 15., & Joannis 19. Uterius probatur hæc minor. Si hoc non admittatur, verificari non potest, Christum tribus diebus in sepulcro fuisse, nec etiam per synecdochem; quum enim nocte Christus resurrexerit, si nox illa non fuisset principium diei subsequenteris, sed finis præcedentis, jam Christus nulla parte diei tertiæ in sepulcro fuisset. Major primi argumenti probatur adhuc. Usus inchoandi, & terminandi sabbatum in lege mosaicæ, quod pertinuerit ad primam dierum institutionem, eruitur ex eo, quod Deus Exod. 20. præcepit quietem sabbati ad imitationem quietis septimæ diei in prima rerum productione: ergo sicut sabbatum apud Hebræos habuit initium a nocte præcedenti, ita habuit septimus dies, in quo Dominus in mundi creatione requievit. Sed si septimus dies a nocte incepit, a nocte etiam incipere debuit primus dies: ergo &c.

II. Probatur. Homo fuit ultimum opus creationis mundi, & homo creatus est sexta die: ergo totius mundi creatio completa fuit ante noctem septimæ diei: ergo septima dies incepit a nocte, quæ subsequuta est sextam diem. Quod si septima dies a nocte incepit, a nocte etiam præcedentes sex dies inceperunt: ergo semper stat, quod prima dies a nocte habuit initium suum.

III. Probatur. Prima die creavit Deus cælum, & terram; ut dicitur Gen. 1., & Exod. 20. & 31.; sed cælum, & terram fecit Deus ante lucem: ergo primi diei initium

initium non fuit lux, sed tenebræ; sed nomine lucis venit dies, nomine vero tenebrarum venit nox: ergo in rerum creatione nox præcessit diem. Neque dicant Adversarii cum Magistro, & aliis, ante primam lucem nec fuisse diem, nec noctem, & tempus illud præcedens lucem, non fuisse primæ diei partem, sed quoddam velut ejus præambulum; Ne dicant hoc, quia præambulum hujusmodi est vere diei initium, est vera temporis pars: ergo est vera illius primæ diei pars, & exordium: ergo vere prima dies a nocte inceptit.

IV. Probatur. Tenebræ in mundi productione fuerunt ante lucem: ergo nox fuit ante diem. Antecedens est clarissimum, in Scriptura. Consequentia probatur. In eadem Scriptura tenebræ appellantur nox, lux vocatur dies: ergo si tenebræ fuerunt ante lucem, nox fuit ante diem. Antecedens est clarum in verbis illis: *Appellavitque lucem diem, & tenebras noctem*. Unde ruit assertio Basilii dicentis hom. 2. Hexam., quod primus ille status mundi, præcedens lucem, non sit dicendus nox, sed tenebræ. Idem enim sunt in Scriptura nox, & tenebræ; & Deus ipse tenebras appellavit noctem. Nec sunt aliæ tenebræ in Scriptura, quas Deus noctis nomine vocaverit.

Obstant I. Scriptura semper præponit diei appellationem noctis voci: ergo per hoc indicare vult, quod dies noctem præcesserit. Probatur antecedens: *Appellavitque lucem diem, & tenebras noctem*: en diei nomen primo loco positum. II. Dicitur etiam in Scriptura: *Factumque est vespere, & mane dies unus*; sed vespere est finis præcedentis diei, & mane est finis præcedentis noctis: ergo per synecdocham per vespere, & mane significatur dies, & nox; dies quidem præcedens, & nox subsequens, tanquam duæ partes, ex quibus naturalis dies coalescit; sed primo loco ponitur dies: ergo &c. III. Admissa semel nostra sententia, Ecclesia imitaretur ritus Judæorum; sed hoc non est dicendum: ergo nec illa est admittenda. IV. Quanvis Moyses diem inceperit a nocte, non per hoc tamen dici debet, quod in prima creatione nox præcesserit diem; quia homo creatus in luce gratiæ figurat primam rerum creationem inceptam a die; postea homo in peccatorum tenebras lapsus figurat observantiam mosaicam, secundum quam dies iniciebat a nocte; demum homo per Christi

PAR. II.

stium a tenebris revocatus ad lucem figurat ritum Christianorum, secundum quem dies naturalis incipit a die, & nocte terminatur.

Respondemus ad I. Moysen ideo appellasse primo loco lucem, quia pridem lucis creationem descripserat. Cæterum aliis in locis nox primo loco dicitur, dies autem secundo; ut Gen. 8. *Nox, & dies non deficient*. Daniel. 3. 71. *Benedicite noctes, & dies Domino*; & aliis in locis. Ulterius; dies quanvis fuerit nocte tempore posterior, dignitate tamen, & excellentia aliquando uti prior nominatur, & appellatur.

Ad II. Per vespere significatur nox, cujus est principium, & per mane dies, cujus etiam est initium. Unde ex verbis illis: *factumque est vespere, & mane dies unus*: potius sententia nostra confirmatur, quam impugnetur. Confirmat hoc ipsum hebraica phrasis, qua vespera semper accipitur pro nocte, & mane pro die; ut habetur Marci 1. *Vespere facto, cum occidisset sol*; & ultimo cap. *valde mane orto jam sole*; & psal. 91. *Ad annuntiandum, mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem*.

Ad III. quod aliud est, diem naturalem incipere a vespera in celebratione divinorum officiorum, aliud incipere a media nocte in abstinentia ab operibus servilibus. Primum servat Ecclesia, ut legitur in Concilio celebrato apud Compendium, & refertur extr. de feriis c. omnes. Secundum permittit Ecclesia regionum consuetudini, ut legitur in c. proxime subsequenti, & sub eodem titulo c. quantum habetur ex Alexandro III. Non per hoc tamen Ecclesia sequitur in primo Judæorum morem, sed primam dierum institutionem; ut contra Hæreticos calumniatores Eustius observat, & scribit.

Ad IV. Piæ illæ, ac mysticæ explicationes nihil ad rem probant, quum supponant, non probent, historię factum, quod controversitur. Verba autem Scripturæ, quibus illas addicunt, aliter a nobis explicata sunt; unde non cogimur eas admittere illo modo, quo Adversarii explicare intendunt. Possumus & nos quoque alias pias, ac mysticas explicationes reddere, dicendo nimirum, quod nox significet quando homo non erat; dies, quando fuit homo in gratia creatus; & sic deinceps.

Ad Dissertationis partem alteram accedimus, pro qua præmittimus, esse sententiam

Y y 2

riam multorum, qui docent, mundum vere primo fuisse a Deo creatum. Ita putarunt Patres Synodi, quæ habita fuit Palestinæ sub Theophilo, Cæsaræ Episcopo, & sub Victore I. Rom. Pont., pariter Cyrillus Hierosolymitanus catech. 14., Basilus in Hexameron., Nazianzenus or. in Nativit. Dom. 42., Ambrosius lib. 1. Hexameron., Leo magnus ser. 9 de Passione Domini, Theodoretus q. 72. in Exodum, Damascenus lib. 1. de fide orthodoxa c. 7., Beda lib. de ratione temporum c. 28., aliique, quos citant Tornicius, & Salianus.

Alii vero dixerunt, mundum a Deo fuisse creatum autumno. Et sunt Iosephus lib. 1. antiquit. c. 4., Hieronymus in Comment. ad c. 1. Ezechielis, Lactantius lib. 1. divin. instit. c. 4., quos sequuntur Lyranus, Abulensis, Picus Mirandulanus lib. cont. Astrologiam c. 7., Scaliger, Pererius, Serrarius, Petavius lib. 9. de doctrina temporum c. 6., & in Rationario p. 2. lib. 2. c. 1., Usserius, aliique, quos citat, & sectatur Natalis Alexander.

Dicimus, Autumno, non primo vere, mundum fuisse a Deo conditum.

I. Probatur. Ante Moysis tempora initium anni civilis ab autumno erat, & non a vere: ergo signum est, quod autumno, & non vere, traditio vigeat fuisse conditum mundum. Probatur antecedens. Moyses præcepit, ut primum anni civilis, & ecclesiastici exordium haberetur a mense Nisan, qui est vernus, quum usque ad tempus illud fuisset a Tisri, qui erat mensis autumnalis. Et probatur hoc Exod. 12. *Dixitque Dominus ad Moysen, & Aaron in terra Ægypti: Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni Primo mense quartadecima die mensis ad vesperam comedetis azyma; & replicatur Exod. 13. & 34. ergo ante Moysen ab autumno, & non a vere primo, annus civilis incipiebat.*

II. Probatur Iosephi verbis lib. 3. antiquit. c. 4., quibus fit palam & qualis fuerit apud Hebræos usus circa anni exordium ante, & post Moysis tempora. Scribens de tempore noctici diluvii, inquit: *Contigit autem hac vastitas anno ætatis Noë sexcentesimo, mense secundo, qui Dius a Macedonibus vocatur, ab Hebræis Marsonane, sic enim Ægyptii distinxerunt annum. Moses autem Nisan, qui est Xantichus, mensem primum in suis fastis ordinavit, quod per hunc Hebræos ex Ægypto eduxisset.*

Eundem etiam omnium, qua ad rem divinam pertinerent, exordium fecit: alioqui quod ad nundinationes rerum venalium, reliquamque dispensationem anni attinet, nihil de pristino ritu innovavit.

III. Probatur testimonio S. Hieronymi in Comm. c. 1. Ezechielis dicentis: *Apud Orientales populos post collectionem frugum, & torcularia, quando decima deferebantur in templum, october erat primus mensis.* M. Tullius Cicero lib. 2. de natur. Deor. testatur quoque Ægyptios a mense septembris initium anni duxisse; quod & Lactantius lib. 1. divin. instit. c. 4. confirmat.

IV. Probatur. Illo anni tempore creatus est mundus, quo fructuum maturitas, & tempestivitas apparuit; sed hæc apparet autumni, non veris tempore: ergo autumno, non vere, conditus est mundus. Major probatur. In descriptione mundi conditi fit mentio de frugibus, de fructibus, segetibus, quibus vescuntur homines, & bestię, quos Deus condiderat: ergo illo anni tempore creatus est mundus, quo fructuum maturitas, & tempestivitas apparuit. Minor primi argumenti patet; consequentia sequitur.

Opponunt I. ex S. Ambrosio lib. 1. Hexameron. c. 4. loquente de primo mense, quo celebratur pascha, & scribente ad illa Exodi 12. verba: *Mensis hic initium mensium est vobis: inquit: In hoc ergo principio mensium calum & terram scit, quod inde mundi capi oportebat exordium, ubi erat opportuna omnibus verna temperies. Unde & annus mundi imaginem nascentis expressit, ut post hybernas glacies atque hyemales caligines, serenior solito verni temporis splendor eluceat. Dedit ergo formam futuris annorum curriculum mundi: primus exortus, ut ea lege annorum vices surgerent, atque initio cuiusque anni produceret terra nova seminum germina, quo primum Dominus Deus dixerat: Germinet terra herbam foeni Ergo ut ostenderet Scriptura veris tempora in constitutione mundi, ait: Mensis hic vobis initium mensium, primus est vobis in mensibus anni. Primum mensem vernum tempus appellans. Decebat enim principium anni principium esse generationis, & ipsam generationem mollioribus auris foveri. Neque enim possent tenerum exordia aut asperioris laborem tolerare frigoris, aut torrentis æstus injuriam sustinere.* II. Deus ex libro Genesis creavit mundum tempore florum; sed tempus florum est ver: ergo veris tempore Deus

Deus creavit mundum. Unde scripsit Theodoretus q. 72. in Eiod. *Nam incunite vere prata florent, & segetes fluctuant, & fructum arbores emittunt.* III. Illo anni mense Deus creavit hominem, quo Christus, hominem redempturus, carnem assumpsit humanam; sed tempore verno Christus est formatus: ergo eodem tempore homo, & cum homine mundus est conditus. IV. Ex Astrologis, & Poetis mundus est conditus vere primo; & ob eam causam Arietis signum est initium, & caput cæterorum signorum Zodiaci; quod & ex Vergilio confirmant.

Respondemus ad I. quod S. Ambrosii opinioni aliorum Patrum, quos pro nostra sententia habemus, opponimus sententiam; quod & pariter dicendum est de similibus Leonis magni verbis, quæ Adversarii nostri nobis obijciunt.

Ad II. in mundi primordio non solum pullulasse herbas, germinasse arbores, apparuisse flores, sed segetes quoque maturas, ac fructus, quibus homines, & bestię, & in paradiso, & extra paradysum, vescerentur. Unde dicitur Genes. 2. *Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulcrum visu, & ad vescendum suave.... Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis.... Præcepitque ei, dicens: Ex omni ligno paradisi comede: De ligno autem scientia boni, & mali ne comedas.* Et c. 3. *De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso, vescimur.* Fructuum autem maturitas, bonitas, ac tempestivitas, non verno tempore, sed autumnino, convenit.

Ad III. dicimus, illam esse conjecturam, at non rationem; & conjecturam quoque satis debilem, & infirmam. Deus enim condidit mundum quo voluit tempore; Filius ejus carnem assumpsit tempore etiam, quod sibi magis placuit; passus autem est mortem Christus verno tempore, quia tempore illo pascha celebrabatur; & memoriam recolebant Judæi libertatis, quam per exitum ab Ægypto, & per primum pascha illo tempore celebratum, acquisierant.

Ad IV. Astrologis, & Poetis opponuntur Scripturæ, per quarum verba, & non per illorum somnia, controversia hæc est dirimenda.

Opera modo tertiæ, & quartæ dici exponimus. Tertia die congregatæ sunt aquæ; ut Genes. 1. *Dixit vero Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum unum,*

& appareat arida. Aquæ autem congregatæ fuerunt vel in terræ cavitatibus, quæ continent maria; vel in meatibus subterraneis, in quos defluunt aquæ; vel in ipsa superficie terræ, ad quam aquæ decurrunt. Hæc aquarum congregatio facta est per hoc, quod vastitas aquæ tenuis, ac nebulosæ voraginis, quæ prius terram cooperiebat, in parte sui inferiore condensata, in uno loco confedit. Sic docet Augustinus lib. de Genes. ad liter. c. 12. *Cum totam omnino terram undosa materia cooperiret, quo cederet, ut nudaret aliquas partes? An forte rarior aqua velut nebula terras tenebat, quæ congregatione spissata est; ut ex multis partibus eas, in quibus arida posset apparere, nudaret? Ante hanc congregationem aquarum terra desinebat ex omni parte in æquabilem sphaeram; post vero illarum condensationem terra in multis partibus fuit depressa, & excavata. Et ob inde evenit, ut aliquæ ejus partes exurgerent, & montes apparerent, & aliæ partes depressæ manerent, & planities, & valles viderentur. De loco autem, in quem congregatæ sunt aquæ, Expositores dicunt, quod vel est sermo de primaria, & præcipua congregatione, & hæc fuit facta in unum locum; vel Scriptura intelligenda est distributive; hoc est; congregentur aqua in locum unum; in suum quemque locum; & per hoc fit, quod plures sint collectiones; antamen omnis aqua in sud certo, ac definito loco remaneat, atque consistat. Hac etiam die apparuit terra, quæ vocata est arida; vel quia propter collectionem aquarum in locum unum terra, seu terræ superficies, ex siccata visa est; vel quia propter terræ exsiccationem sciremus, ipsam fuisse impotentem ad germinandum, nisi a Deo virtutem accepisset proferendi herbas, & fructus.*

Quarta autem die Deus solem fecit, lunam, & stellas; ut Gen. 1. narratur. Hoc in loco nomine firmamenti non intelligitur spatium illud dividens aquas ab aquis, de quo in præcedenti Dissertatione loquuti fuimus; sed venit ingens ille tractus, qui ab inferioribus aquis, & tenuioribus, quæ supereminent aeri, fere protenditur in immensum. Sol, & Luna dicuntur luminaria magna, quia cæteris astris majora apparent; cæterum ex paralaxi observant Astronomi aliqua esse sydera, quæ sunt majora sole, & luna; quanvis minora appareant.

DISSERTATIO CLVI.

*De Operibus quintæ, & sextæ diei; ubi an cœlestia corpora sint animata? an bestię, & herbe noxię fuerint ab initio creatę?
Et quid per res quinta, & sexta die conditas intelligatur?*

Rima Dissertationis pars intelligenda est de cœlo, & de astris: nullę enim alię sunt cœli partes; quemadmodum pariter intelligitur de anima rationali; an scilicet illam habeant, ut habent homines, an saltem habeant intellectum, & mentem, ut habent Angeli? Aliqui extendunt quoque quęstionem ad animam sensitivam, & vegetativam, ut videbimus infra. Quę fuerint Philosophorum, ac Patrum, hac de re opiniones, adducemus primo; deinde nostram firmabimus sententiam, & ab Adversantium ratiunculis vindicabimus.

Primo Platonicis, ac Stoicis, dixerunt, cœlos esse animatos; & in eorum opinionem pariter iverunt Cicero lib. 2. de nat. Deor., Plinius lib. 2. hist. nat. c. 9., Peripatetici aliqui etiam, ut testatur Raguſeus t. 1. Philosophię disp. 14., & Alexander Achillinus lib. 3. de Orbibus c. 3. diffuse probat, opinionem hanc ex Aristotele deduci. Quanvis, ut asserit Cardinalis Norisius in Vindiciis Augustinianis c. 4. §. 2. communior Peripateticorum pars ex Aristotele velit, intelligentias assistentes cœlis esse, non vero eosdem informantes.

Secundo idem Norisius testatur, non unam fuisse Patrum opinionem de Cœlorum anima; unde Augustinus, nolens se tantis litigiis immiscere, iudicium suspendit; nempe, ut ait, an Angeli vere Orbes informarent; vel eos solummodo in gyrum propellerent. Attamen Estius absolute docuit, Augustinum de hac re dubitasse semper, ad finem usque vitę. Sed in neapolitana editione corrigitur; ubi habetur in postillis, quod quanvis Augustinus de hoc aliquando dubitaverit, postmodum tamen docuit ex propria sententia, cœlos sine anima melius statuendos. Hoc docent Petavius t. 3. lib. 1. de Opificio sex dierum c. 12. num. 10., Lauda-

tus Norisius cit. loc., Natalis Alexander t. 5. hist. Eccl. sec. 5. c. 4. ar. 3. §. 10., ubi refellit Calvinianum Dallæum, qui ob hoc Augustinum reprehenderat. Refertur etiam pro hac opinione Hieronymus ab Estio, adducente testimonium S. Thomę in Quodlib. 12. ar. 9.

Tertio ex Scholasticis multi afferuntur ab Estio, qui saltem hac de re dubitarunt; ut sunt S. Thomas, de cujus mente, ut de illa Augustini, fusius dicemus infra; Scotus, & plures Scotistę; Aureolus, Cardinalis Cajetanus, alique pauci.

Vera tamen sententia est, quę docet, cœlestia corpora animata non esse; ut communis est Patrum, & Theologorum assertio. Cum qua

Dicimus, cœlestia corpora animata non esse.

I. Probatur de anima proprie dicta. Corpus animatum debet esse organicum; sed cœlestia corpora organica non sunt: ergo non sunt animata. Major patet ex animę definitione; anima enim est actus corporis organici; scilicet, ut explicat Estius, compositi ex partibus, quibus ipsa utatur ut instrumentis diversis situ, & figura ad functiones diversas. Minor etiam est evidens; non enim cœlum, aut syderus aliquod, huiusmodi partibus constat.

II. Probatur ab eodem Estio: Corpus, ut sit aptum recipere animam, debet esse temperatum primis qualitatibus, & secundis; sed neque cœli capaces sunt, neque astra, qualicatum huiusmodi: ergo capaces non sunt, ut animam recipiant.

III. Probatur, cœlos, & sydera intellectu, ac mente expertes esse. Si enim intellectum haberent, haberent etiam voluntatem; si voluntatem, haberent quoque liberum arbitrium; si liberum arbitrium, liberas aliquas actiones etiam exercerent; sed hoc falsum omnino est: ergo &c. Probatur minor. Motus cœlorum, atque astrorum, sunt omnino naturales: ergo sunt.

sunt necessarii : ergo non liberi . Probat-
tur antecedens . Illa sunt naturalia , ac
necessaria , quæ semper eodem modo
fiunt ; sed cœlorum influxus , operatio-
nes syderum , alique motus illorum
omnium , semper eodem modo fiunt :
ergo sunt naturales , & necessarii : ergo
non sunt liberi .

IV. Probat . Astra , & cœli vel sunt in
statu merendi , & demerendi , vel sunt
damnati , vel sunt beati , si sunt anima ,
vel mente , vel intellectu præditi ; neu-
trum dici potest : ergo sunt anima , &
mente expertes . Major pater ; hæc enim
est conditio creaturæ rationalis , vel in-
telligentis . Minor probatur . Non sunt
in statu merendi , vel demerendi , quia
si hoc esset , deberent vel virtutes exer-
cere , vel vitia sectari . Neque sunt dam-
nati ; quis enim asseret , cœlos , vel cœlo-
rum animas , astra , vel animas ipsorum ,
in inferno torqueri ? Neque sunt beati ;
quia si essent beati , possent a nobis ad-
orari , ut adorantur Angeli ; hoc autem
est illicitum ; quia Deut. 4. damnatur
omnis adoratio , omnis honor , omnis cul-
tus , exhibitus astris .

V. Probat ex Epistola , quam Justinianus
scripsit ad V. Synodum adversus Orige-
nis errores , in qua sextus anathema-
tismus hic ponitur : *Si quis dicit cælum ,*
solem , ac lunam , & stellas , nec non aquas ,
quæ sunt supra cælos , animatas , & mate-
riales esse virtutes , anathema sit . Episto-
lam autem Justiniani approbavit Vigi-
lius , Rom. Pont. cum universa catholi-
ca Ecclesia ; quod restatur Liberatus ,
Diaconus Cartaginensis c. 23. Breviarii .
Anathematismum etiam approbavit ea-
dem V. Synodus ; ut refert Nicephorus
Callistus lib. 17. c. 27. ; unde illum uti
canonem illius Synodi eruditus Christia-
nus Lupus notis , ac scholiis illustravit .
Quod docet Cardinalis Norisius , & cum
eo Editores Estii neapolitanæ editionis .

VI. Probat ex censuris , quibus contra-
ria opinio inuritur . Hieronymus in
epist. ad Avitum recenset opinionem
Adversariorum inter Origenis errores .
Fulgentius in lib. de fide ad Petrum c.
24. ac aliis in locis , vult , habendum ut
dogma , quod in omni creatura soli Spi-
ritus angelici , & humani facultatem ha-
beant intelligendi . Ruperrus lib. 9. de
glorificatione Trinitatis c. 4. dicens , Sa-
pientes hujus mundi putasse astra vivere ,
subdit : *Quod recipere nec voluit , nec de-*
buit Ecclesia Dei . S. Bonaventura in II.

dist. 14. vocavit contrariam nostræ opi-
nionem falsam , & erroneam . Joannes
Gerson in Trilogio Astrologiæ prop. 13.
asserens , Angelos , vel Intelligentias , non
animare , sed regere cœlum cum syderi-
bus , & planetis ad Dei voluntatem ; sub-
jungit , hanc propositionem esse certa fi-
de tenendam .

Arguunt I. Job. 38. *Cum me laudarent simul*
astra matutina , & jubilarent omnes filii
Dei : ergo astra sunt mente prædita , qua
Deum laudant , & desiderant . II. Job. 15.
Cæli non sunt mundi in conspectu Dei ; quod
nequit intelligi nisi de immunditia pec-
cati , quia per Apostolum omnis creatu-
ra Dei munda est de alia immunditia lo-
quendo . III. Nehemiæ 9. *Et exercitus*
cæli te adorat ; sæpe autem in Scripturis
nomine exercitus cœli veniunt sol , luna ,
& astra . IV. Isaïæ 24. *Visitabit Dominus*
super malitiam cæli in excelsis : quæ verba
de astris Hieronymus interpretatur , &
illa asserit a Deo visitanda , uti a Medico
visitatur Ægrotus . V. Ecclic. 43. *In*
verbis Sancti stabunt ad judicium ; subdit
Estius , scilicet ut judicandi . VI. Baruch
3. *Stella latata sunt , & vocata dixerunt :*
Adsumus , & luxerunt ei cum jucunditate ,
qui fecit eas . VII. II. Machab. ult. Omnes
cœli benedixerunt Dominum . VIII. in
Præfatione Canonis ad Missam , & in
Cantico *Te Deum laudamus* , eodem
prorsus modo dicitur , quod cœli Deum
laudant , ac dicitur de Angelis omnibus .
IX. In Officio S. Agnetis , recitat Ecclesia .
Cujus pulcritudinem sol , & luna mirantur .
X. S. Hieronymus sup. Eccl. 1. asserit ,
solem vocari spiritum ; & hoc vel quia
animet , inspiret , ac vegetet ; vel quia
ipse spiritu alatur . XI. Augustinus in
prefat. sup. psal. 93. assertive putat , lu-
minaria cœlestia esse animata . XII. S. Cy-
prianus in lib. de bono Patientiæ asserit ,
solem oculos clausisse , ne Judæorum fa-
cimur videret . XIII. S. Thomas lib. 2.
cont. Gentes c. 69. & 70. , & in Quæ-
stionibus disputatis q. de anima ar. 8. , &
in Opusculo de Angelis c. 2. multas af-
fert rationes , quibus probat , cœlos esse
anima intellectiva animatos . XIV. Idem
Doctor Angelicus Quodlib. 12. ar. 9. de
hac quæstione , scribit , Ecclesiæ Docto-
res varie sensisse , sicut varie opinati sunt
Philosophi . Subdit deinde : *Ego autem*
dico secundum Augustinum lib. 2. de Genes.
ad lit. , quod non refert ad fidem , utrum sic ,
vel aliter sit . XV. Idem S. Doctor cit.
loc. de Augustino addit : *Unde hoc non*
deter-

determinat in *Echiridio*, addens, quod si ponamus corpora celestia animata, non ideerunt in iudicio tres ordines judicandorum, scilicet Angelorum, Hominum, & Animalium; quia illa anima computabuntur cum Angelis. Et hoc sensisse videtur ille, qui fecit Praefationem, cum dicit: *Caeli Colorumque virtutes*. Hæc omnia apud Estium.

Respondemus ad I. Si argumentum valeret, etiam ignis, grando, nix, pluvia &c. essent anima prædita, quia cum cœlis, & astris pariter adducuntur ad Deum laudandum, & psal. 18., 103., 148. & præcipue Daniel. 2. in Hymno trium puerorum. Hinc in verbis illis figura locum habet, quæ dicitur prosopepeja. Dicuntur autem laudare Deum, qui Deum faciunt a nobis laudari. Nec refert, quod jungantur cum Angelis ad Deum laudandum, per verba illa; & *jubilarent omnes filii Dei*: quia etiam ignis, grando, pisces &c. in hymno illo ad Deum laudandum cum Angelis, cum Hominibus junguntur.

Ad II. Verba illa non sunt Scripturæ, sed Eliphaz, qui erat amicus Job. Verum si admitti volunt, dicitur, significari per cœlos Spiritus cœlestes; & hoc rationabiliter, quia de iis proxime ante scripserat: *Ecce inter Sanctos ejus nemo immutabilis*. Vel si de cœlis intelligi cupiunt, dicitur, quod cœli non sunt omnino perfecti coram Deo; quatenus omnis creatura est defectibilis.

Ad III. Adorare Deum in loco illo idem est ac obedire Deo, & ejus exequi voluntatem, & imperium. Hoc patet, quia ibidem immediate ante dicitur: *Et tu vivificas hæc omnia*: Inter hæc omnia adnumerantur cœlum, terra, & omnia, quæ in eis sunt. Si igitur hæc adorant Deum, & non per hoc sunt animata; neque animati erunt cœli, quia Deum adorant.

Ad IV. verba illa Isaïæ sic exponuntur ab Estio: Visitabit Dominus super militiam cœli disperdendo de terra idola, & cultum eorum: Unde sequuntur hæc verba: *Et erubescet luna, & confundetur sol*. Cultores igitur astrorum, vel cœlorum dicitur per figuram esse visitandos, ac confundendos, & destruendos. Hieronymus loquutus est ex sententia Origenis, non ex propria; ex propria autem scripsit in eodem Commentario ad c. 45. ubi se clarius expressit.

Ad V. Idem Estius sic verba illa interpretatur: „Luminaria Cœli in verbis Sancti, idest ad imperium Dei, stabunt secundum iudicium (sic enim est in Græco)

„ idest in ordine suo consistent, quem certo iudicio, ac ratione Deus illis præscripsit, „ Unde ait esse metaphoram ab ordine; & disciplina militari desumptam; vel maxime, quia sequuntur hæc verba: *Et non deficient in vigiliis*; hoc est in excubiis suis; quod idem est ac dicere; stationes suas perpetua lege servabunt; cui simile ait illud Habacuc 2. *Sol, & Luna steterunt in habitaculo suo*.

Ad VI. Propheta Baruch loquitur etiam, per figuram; quemadmodum loquutus est David in psal. 104. *Vocavit famem super terram*; & Matth. 8. *mare, & venti obediunt ei*.

Ad VII. In Græco legitur: *Omnes in cœlum benedixerunt Dominum*. Vel dicitur, ut dictum est ad I.

Ad VIII. Per cœlos significantur Spiritus, seu Intelligentiæ cœlestes per tropum, per quem continens aliquando accipitur pro contento; ut terra etiam non semel pro hominibus sumitur, qui sunt in terra.

Ad IX. Sensus loquutionis improprie quidem, non propriæ, est, quod tanta, & talis in Christo est pulcritudo, ut si haberent mentem sol, & luna, eam adamarant, quia propria illorum pulcritudine ipsam comperiunt pulcriorem.

Ad X. dicit etiam Estius, quod Hieronymus duas assignat rationes, propter quas sol dici potest spiritus; quatenus si una sit vera, sufficiens est Commentatori. Veram autem dicit illam, quam priori loco posuit.

Ad XI. dicimus, Augustinum aliquando de hoc loquutum fuisse figurate, ut etiam loquutæ sunt Scripturæ; & præcipue hoc fuit in loco in objectione citato: aliquando dubitando scripsisse; quanquam, ut ait Natalis Alexander, t. 5. sec. 5. hist. eccl. nov. test. c. 4. ar. 3. §. 10. in eam magis propenderet sententiam, quæ syderibus animam negat. Quod ex ipsius verbis lib. 13. de civ. Dei c. 16. Platonis sententiam referentis, innotescit. Ait enim. *Et hoc quidem utrum Plato verum de syderibus dicat, alia questio est. Neque enim continuo concedendum est globos istos luminum, sive orbiculos luce corporea super terras seu die, seu nocte fulgentes, suis quibusdam propriis animis vivere, iisque intellectualibus, & beatis*. Et lib. 2. Retractionum c. 7. libros contra Faustum scriptos recensens, ait: *In decimoquarto de sole, & luna talia dicta sunt, tanquam sentiant, & ideo tolerent vanos adoratores suos; quamvis verba ibi accipi pos-*

possint ab animali ad inanimale translata modo locutionis, qui vocatur *græce metaphora*. Idem Augustinus de damnata Origenis opinione hæc asserit in lib. contra errores Priscillianistarum c. 8. apud Norisium editum: *De sole, & luna, ceterisque syderibus, quod cælestia sint corpora, videmus; quod animata sint, non videmus. De divinis hoc libris legatur, & credimus.*

Apud eundem Norisium Fromondus lib. 1. de anima c. 1. ar. 8. fatetur, cum, qui animam vegetativam, aut etiam sensitivam, astris concederet, in Synodum V. non peccare, quæ animas tantum intellectivas a cælestibus corporibus exclusit. Asserit quoque idem Norisius cit. loc. „ An vero modo defendi possit anima cælorum post damnatam illam Origenis opinionem, nolo disputare; posset enim „ quis reponere, damnatam solummodo „ illam sententiam juxta mentem Origenis intellectam, de quo hæc scribit S. Hieronymus ep. 61. contra Joannem Hierosolymitanum: *Origenes docet solem ipsum, & lunam, & omnium astrorum eorum esse „ animas rationalium quorundam, & incorporealium creaturarum, quæ nunc vanitati „ subjæctæ, ignitis videlicet corporibus, quæ „ nos imperiti, & rudes luminaria mundi appellamus, liberabuntur a servitute corruptionis in libertatem filiorum Dei.* „ Verum, eminentissimi, utque doctissimi, Cardinalis pace, quod ipse non vult disputare, nos indubitanter asserimus, post damnatam Origenis opinionem, nullo modo defendi posse animam cælorum; ut in probationibus exhibuimus.

Ad XII. dicitur quoque S. Cyprianum rethoricis figuris usum fuisse, dum illa de sole, & astris scriberet; quod pariter de Elementis dixit, scribens: *in execrationem judæici sceleris omnia elementa unam protulisse sententiam: & non per hoc quis dicet, elementa esse animata.*

Ad XIII. Admisso, quod S. Thomas illa scripserit in recensitis locis, attamen in Summa I. p. q. 70. ar. 3. controversiam hæc præcipue pertractans, expresse docuit, cælestia corpora non esse animata. Sua verba sunt: *Similiter etiam apud Doctores fidei fuit circa hoc diversa opinio. Origenes enim posuit corpora cælestia animata. Hieronymus etiam idem sentire videtur &c. Basilus vero, & Damascenus asserunt corpora cælestia non esse animata. Augustinus vero in dubio dereliquit in neutram partem declinans.* Post quæ, rationes affert, quibus probet, corpora cælestia,

PAR. II.

nec rationali, nec sensitiva, nec vegetativa anima esse prædita; & rationes in contrarium solvit.

Ad XIV. S. Thomas loquebatur de temporibus Augustini, quibus adhuc V. Synodus habita non fuerat. At post illam Synodum, in qua probatus est anathematismus contra Origenem, & recepta per Vigilium epistola Justiniani Imperatoris ad Mennam, Constantinopolitanum Patriarcham, dici non potest, quod ad fidem non referat, utrum sic, vel aliter sit.

Ad XV. eadem est responsio; & additur, quod pro Augustino recolenda sunt, quæ scripsit in Retractionum libro, & pro S. Thoma, quæ exaravit in Summa; ut diximus ad XI. & ad XIII.

Altera Dissertationis pars complectitur bestias, & herbas noxias. Bestiæ noxiæ dicuntur serpentes, accipitres, leones, ursi, lupi, aliæque, vel veneno, vel feritate, nocentes hominibus. Putarunt aliqui, eas fuisse post hominis transgressionem a Deo creatas; verum communior est sententia, Deum creasse illas cum cæteris ejusdem generis animalibus; non fuisse tamen noxias hominibus ante peccatum, sed post peccatum; idemque judicium de herbis, quæ pariter dicuntur noxiæ, proferunt. Cum quibus

Dicimus Deum creasse cum cæteris animalibus, & cum aliis herbis, illa, & illas, quæ noxiæ dicuntur; fuisse tamen innoxias ante peccatum hominis, post peccatum vero fuisse noxias.

I. Probatur Exod. 20. 11. *sex enim diebus fecit Dominus cælum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt;* sed inter hæc omnia numerantur, & comprehenduntur etiam animalia noxia, & herbe noxiæ: ergo illæ pariter a Deo cum aliis animalibus, & cum aliis herbis, creatæ sunt.

II. Genes. 12. 19. voluit Deus, ut Adam cunctis animalibus nomina imponeret: *Formatis igitur Dominus Deus de humis cunctis animantibus terram, & universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea.* Et num. 20. *Appellavitque Adam nominibus suis cuncta animalia, & universa volatilia cæli, & omnes bestias terræ;* sed inter hæc universalia comprehenduntur etiam bestie noxiæ: ergo &c.

III. Genes. 1. inter animalia die quinta, creata numerantur quæ noxia sunt hominibus; videlicet cetera grandia &c.: ergo

Z z

quin-

quinta die fuerunt omnia animalia, etiam quæ postmodum fuerunt noxia, creata.

IV. Genes. 3. fuit serpens, qui dicitur a Deo creatus; ait enim Scriptura num. 1. *sed & serpens erat*; & quidem erat ante hominis peccatum; hic autem est maxime homini noxius: ergo ante hominis peccatum fuerunt a Deo animalia noxia creata.

V. Ante peccatum nullum animal fuit homini noxium; quod probatur, & ex eo, quod Adam omnibus nomina imposuit, & nullum ex illis tanquam noxium expavit; & ex eo, quod Eva non refugit serpentem, sed cum eo fuit blande alloquuta; & ex eo, quod post peccatum fuit a Deo inter serpentem, & hominem inimicitia constituta.

VI. Probatur ex Patribus. Hilarius in exposit. psal. 18. docet, venena, & alia nocumenta ex hominum nequitia initium habuisse. Augustinus idem asserit lib. 3. de Genes. ad lit. c. 15., trac. 1. in Joan., lib. 1. con. Julianum c. 6., ubi refert quoque verba Chrysostomi pro hac sententia: Eadem docet Augustinus lib. 8. de Genes. ad lit. c. 18. de herbis noxiis; ut enim ait Estius, de herbis, ac de animalibus noxiis eadem est ratio; sicut pariter eadem est ratio de animalibus immun-

dis. Obijciunt I. Basilus hom. 5. Hexameron docet, rosas ab initio fuisse a Deo factas sine spinis; quæ iisdem adnatæ sunt postquam homo peccavit. Alcuinus etiam, ut refert S. Thomas 2. 2. q. 164. ar. 2. ad 1. scribit, spinas, & tribulos non fuisse prodituros e terra, nisi homo peccasset. II. Genes. 3. 18. dicitur a Deo Adæ: *Spinæ, & tribulos germinabit tibi*; & hoc fuit post peccatum: ergo post peccatum enatæ sunt herbæ homini noxiæ. III. Augustinus lib. 1. de Genes. cont. Manichæos c. 13. docet, spinas, & herbas venenosas ad pœnam peccati fuisse a Deo creatas. IV. Ecclic. 39. 35. habetur: *Ignis, grando, fames, & mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt*: ergo idem est iudicium de animalibus, ac herbis noxiis. V. Si homo non peccasset bestię fuissent aliis bestiis noxiæ; etiam herbæ: ergo pariter fuissent hominibus, si homo non peccasset. Antecedens est doctrina Augustini pluribus in locis; & S. Thomæ.

Respondemus ad I. quod Ambrosius in Hexameron, quanvis sequatur Basilium in multis, in hoc tamen non sequitur: S.

Thomas opponit Alcuino Augustinum, dicens: *Spinæ, & tribulos germinasset terra, si homo non peccasset; in cibum animalium, non autem in hominis pœnam; quia scilicet propter eorum exortum nullus labor aut pœnitio homini operanti in terra accideret, ut Augustinus dicit super Gen. ad litteram; quanvis Alcuinus dicat, quod ante peccatum terra omnino spinas, & tribulos non germinasset. Sed primum est melius.*

Ad II. Verba illa non simpliciter a Deo fuerunt dicta: *Spinæ, & tribulos germinabit*; sed cum addito, *Tibi*; hoc est in pœnam tui peccati. Si enim homo non peccasset, germinasset quidem terra spinas, & tribulos, sed non in hominis pœnam, ad usum vero animalium, & ad commodum etiam hominis, qui illis usus esset, ut igne, aliisque, quæ deinde cesserunt in pœnam.

Ad III. Augustinus explicatur dicendo, quod vel spinæ, & herbæ venenosæ, in peccati supplicium, factæ sunt homini pœnales, quum prius essent innoxie; vel quod non natæ sint ad pœnam, sed a Deo factæ, idest ad pœnam ordinatæ.

Ad IV. dicimus præfatum textum potius esse pro nostra sententia, quam contra illam. Siquidem sicut ignis, grando &c. omnibus erant ante peccatum ad usum, & non ad pœnam; ita etiam dicendum est, fuisse herbas, & bestias innoxias.

Ad V. Lis est inter Expositores, & Patres de re illa; sed quomodocunque habeatur, nil ex illa potest legitime inferri, quod sit contra nostram sententiam. Siquidem bestiarum natura dici non potest propter peccatum mutata, quanvis in illius pœnam obedientiam, & submissionem, homini debitam, perdidit.

Opera quintæ, & sextæ diei explicatione demum complectimur. In opere diei quintæ adnumerantur pisces, & volucres, ex aquis producti. Quod habetur Gen. 1. 20. *Dixit etiam Deus producant aqua reptile animæ viventis, & volatile super terram sub firmamento celi*. Per Reptile intelliguntur pisces, quia repunt in aqua, sicut serpentes in terra, quum pedibus careant. Tam pisces, quam aves, producti dicuntur ex aqua; quia, ut inquit Basilus hom. 8. in Hexameron. *Cognatio quadam est avium cum piscibus. Etenim quemadmodum pisces aquam secant, pinnarum agitatione progredientes; sic etiam in volucribus lices cernere.*

Sexta

Sexta autem die animalia, & hominem produxit Deus. Legitur Gen. 1. 24. *Dixit quoque Deus: producat terra animam viventem in genere suo, jumenta, & reptilia, & bestias terræ secundum species suas.* Et n. 27. *Et creavit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei creavit illum, masculum, & feminam creavit eos.*

Animalia in tres classes ab Expositoribus dividuntur. Jumenta nimirum, Reptilia, & Bestiæ terræ. Jumenta, a juvenando dicta, hominem juvant, & in laboribus, ut equi, cameli, asini &c. & in cibis, ut oves, boves &c. Reptilia super terram repunt, ut sunt serpentes; & super terram saltant, ut sunt lacerti. Bestiæ terræ sunt omnia alia animalia, ultra jam dicta, & præcipue feræ. His addunt animalia, quæ generantur ex putri, uti pulices, ranæ, mures &c. & dicunt, non esse a Deo immediate, at me-

diatæ, producta. At politiores Philosophi, qui tuentur, omnia animalia ex ovo generari, in contrarium sentiunt. Animalia etiam heterogenea, quæ nascuntur ex diversarum specierum animalibus, ut sunt muli, leopardi &c., possunt dici a Deo producti, quatenus Deus eorum parentes creaverit, & virtute, quam illis dedit, pariter eos creavit.

Quæ vero dici possunt de homine, sexta etiam die a Deo creato, non paucorum versuum terminis restringenda sunt. Ampliorem siquidem exigunt tractationem; unde sequentes instituimus Dissertationes, in quibus de terrestri paradiso, in quo omnia præter hominem a Deo creata sunt, & in quem fuerunt primi parentes a Deo etiam deportati; de homine in statu, seu in ordine creationis; de homine in statu innocentiae; de homine in statu culpæ, & pœnæ, erit sermo.

DISSERTATIO CLVII.

De Terrestri Paradiso; an fuerit corporeus, an spiritualis? In qua orbis parte situs? An modo extet? Et quid in eo fuerint Arbor scientiæ boni, & mali, & Arbor vitæ?

PRIMO Philo Judæus, allegoricis Scripturarum explanationibus plus æquo additus, putavit, paradisum, a Moyse descriptum in libro Genesis, deberi juxta

sensum spiritualem tantummodo intelligi, & explicari. Sic habet sub finem libri de Opificio mundi, & in libro de Allegoriis legis mosaicæ.

Secundo Origenes paradisi historiam allegorice interpretatus est, excludens obivium Scripturarum sensum, & simplicitatis illos accusans, qui illas non allegorice, sed literaliter intelligebant. Hinc fuit Origenes hæreseos notatus ab Epiphanio in epist. ad Joannem Hierosolymitanum, & in Ancorato; a Methodio apud citatur Epiphanium in Origenis hæresi; a Hieronymo in epist. cont. errores Joannis Hierosolymitani c. 3., & in Commentariis super Daniel. c. 10., a S. Augustino lib. 23. de civ. Dei c. 21., PAR. II.

& lib. 14. c. 11., & lib. 15. c. 27., & lib. 8. de Genes. ad liter. c. 1., & lib. 12. c. 34.

Tertio Hæretici Seleuciani, & Hermiani visibilem paradisum negarunt. Inter eorum errores adnotat Augustinus hæres. 59., & refert Estius in II. dist. 17. §. 16., & pariter narrat Natalis Alexander t. 1. hist. eccl. vet. test. dissert. 2. de Paradiso n. 8. in fin.

Quarto S. Ambrosius dicitur ad eodem Estio, quod in libro, quem scripsit de Paradiso, videtur hac de re cum Origene sentire. Et in ep. 42. ad Sabinum scripta, aperte asserit, probabilius sibi videri paradisum non fuisse terrestrem locum, sed aliquid spirituale, & intelligibile. Ad quæ subdit Estius. „ Verum hæc S. Ambrosii sententia velut a cordi reliquorum Patrum sententia discrepans, non est recipienda; tametsi prorsus vindicanda ab hæresi, propterea quod hujusmodi opinio illius ætate ne-

„ que
Zz 2

que satis adhuc esset excussa, neque Ecclesiae iudicio condemnata. Attamen Natalis Alexander t. 1. hist. eccl. vet. test. differt. 2. de Paradiso, hæc Ambrosii verba in lib. de Paradiso in medium affert: *In hoc ergo paradiso hominem Deus posuit; quem plasmarvit. Intellige etiam, quod non eum hominem, qui secundum imaginem Dei est, posuit, sed eum, qui secundum corpus. Incorporealis enim in loco non est. Posuit autem eum in paradiso, sicut solem in celo, expectantem regnum celorum, quemadmodum creatura expectat revelationem filiorum Dei. Quid clarius verbis hisce, ut Ambrosii mens percipiatur?*

Quinto apud eundem Estium accusatur Hieronymus, quod in libro Traditionum Hebraicarum dixerit, paradisum ante coelum, & terram conditum a Deo fuisse; ac proinde Origenis errori per hæc verba suscripserit. Refert hoc etiam Beda; & contra ambos arguunt; quod non possit intelligi sententia illa creationis paradisi ante coelum, & terram de paradiso corporeo; quia quum hic pertineat ad mundum corporeum, quæ primo mundi corporei creata fuerunt, sunt coelum, & terra, non paradisu: ergo superest, ut de paradiso spirituali, & allegorico intelligatur. Verum clarissima est Hieronymi mens in epist. 61. ad Pammachium recensentis inter octo Origenis errores hunc sexto loco, & dicentis: *Quod si paradisum allegorizet, & historia auferat veritatem, pro arboribus Angelos, pro fluminibus virtutes caelestes intelligens, totamque paradisi continentiam tropologica interpretatione subvertat. Et in Commentariis ad c. 10. Danielis: Unde eorum deliramenta conticescant, qui umbras & imagines in veritate quærentes, ipsam conantur evertere veritatem: ut flumina, & arbores, & paradisum putent allegoria legibus se debere subruere. Igitur patet, ut ait Estius, quod si quid erroris est in sententia illa Hieronymi, non ad substantiam paradisi pertinet, sed ad tempus creationis illius. Attamen dici potest, quod Hieronymus non ex propria sententia, sed ex Cabalistarum mente scripserit. Vel si ex propria sententia scripsit, motus est, quia Scriptura dicit Gen. 2.8. *Plantaverat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio. At in loco illo principium non refertur ad tempus, sed ad locum; scilicet, quod plantatus fuerit in oriente, vel ad orientem.**

Dicimus, terrestrem paradisum fuisse cor-

poreum, non spiritualem, mysticum, & allegoricum. Ita omnes Patres, & Doctores Scholastici, ac divinae Scripturae Expositores.

I. Probatur. Genes. 2.8. *Plantaverat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formaverat: Ergo si paradisus creatus a Deo fuit uti locus habitationis in terra hominis corporei, fuit etiam ipse corporeus. Non enim in eo habitare debebat Angelus, qui est immaterialis, & incorporeus, sed homo, qui est corporeus, & materialis; ac proinde esse non poterat, nisi materialis etiam, & corporeus, non spiritualis, & allegoricus.*

II. Genes. 13. de Sodoma, & Gomorra; antequam incendio perirent, dicitur: *Erant sicut paradisus Domini, & sicut Ægyptus venientibus in Segor: Ineptus esset comparatio, si paradisi amœnitas non fuisset corporea, & materialis; non enim respondisset amœnitati Sodomæ, & Gomorræ, nec sequentibus verbis concordasset.*

III. Probatur ratione S. Methodii, cujus verba leguntur apud S. Epiphanium hæref. 63. & hæc sunt: *Imprimis enim paradisus ille, de quo in primo nostro Parente dejecti fuimus, eximus quidam haud dubio hac in terra locus est, & ad exquisitam quandam ac jucundissimam Piorum requiem habitationemque secretus. Indidem porro Tigris, & Euphrates, ceteraque flumina proficiuntur; quorum in continentem nostram derivationes ac decursus exundant. Non enim in terras e celo delapsa præcipitant. Neque enim tantam aquarum molem cum ingenti ex alto impetu depressam sustinere terra potuisset. Sed nec Apostolus Paradisum tertio in celo collocat. . . . Nam, & Adamus nequiquam e celo dejectus est: sed ex eo paradiso, qui in Eden fuerat ad Orientem constitus. Si enim Paradisus allegorice intelligitur, allegorice etiam intelligenda sunt omnia, quæ in paradiso continebantur; ac proinde flumina, quæ tamen hucusque videntur; homo, cujus progenies adhuc perseverat; ejectio ab illo, cujus poenam jugiter sentimus; & sic alia omnia, quæ in sacra historia narrantur, & ad allegoriam applicari, vel rerum evidentia prohibet, vel Dei verbi auctoritas interdicat.*

IV. Probatur ratione & verbis S. Joannis Chrysostomi hom. 8. in Genes. *Et plantavit Deus paradisum in Eden, secundum Orientem, & posuit illi hominem, quem*

for-

formavit. Et idcirco nomen loci Scripturis inseruit B. Moyses, ut non liceat nugari volentibus imponere simpliciorum auribus, & dicere, Nullum esse in terra paradysum, sed in celo, & fabulas quasdam ejusmodi somnare. Nam cum divina Scriptura tanta usa sit diligentia, non refugium quidam loquacitate, sapientiaque peregrina inflati, adversa Scripturis loqui, & dicere; Non esse super terram paradysum, Multaque alia præterea, quæ dicta sunt, introducentes, quod non sicut scripta sunt, sed alia ratione sint intelligenda, & quod ea, quæ de terra, de his, quæ in cælis sunt, dicta esse arbitrandum sit: Nisi humilitate, & congruente nobis sermonum familiaritate B. Moses usus foret, Spiritu Sancto linguam ejus movente, quo non devoluti essent?

V. Probatur etiam ratione & verbis S. Augustini lib. 8. de Genesi. ad liter. c. 1., ubi alienas exponens opiniones, hæc de propria scribit: Non ignoro de Paradiso multos multa dixisse. Tres tamen de hac re quasi generales sunt sententiæ. Una eorum, qui tantummodo corporaliter Paradysum intelligi volunt. Alia eorum, qui spiritualiter tantum. Tertia eorum, qui utroque modo Paradysum accipiunt, alias corporaliter, alias autem spiritualiter. Breviter ergo ut dicam, tertiam mihi fateor placere sententiam. Secundum hanc suscepi nunc loqui de Paradiso, quod Dominus donare dignabitur, ut homo factus è limo, quod utique corpus humanum est, in Paradiso corporali collocatus intelligatur; ut quemadmodum ipse Adam, etsi aliquid aliud significat secundum id, quod eum formam futuri dixit esse Apostolus, homo tamen in natura propria expressus accipitur, qui vixit certo numero annorum, & propagata numerosa prole, mortuus est, sicut moriuntur ceteri homines, etsi non sicut ceteri ex parentibus natus, sed sicut primitus oportebat, ex terra factus est: Ita & Paradysus, in quo eum collocavit Deus, nihil aliud quam locus quidam intelligatur, terra scilicet ubi habitaret homo terrenus. Narratio quippe in his libris non genere locutionis figuratarum rerum est, sicut in Cantico Canticorum, sed omnino gestarum, sicut in Regnorum libris, & hujusmodi cæteris. Sed quia illis ea dicuntur quæ vita humana usus notissimus habet, non difficile, imo prontissime primitus accipiuntur ad literam, ut deinde ex illis quid etiam futurorum res ipsa significaverint exculpatur: Hic autem quia ea dicuntur, quæ usitatum naturæ cursum intuentibus non occurrant, nolunt ea quidam proprie, sed figu-

rate dicta intelligi, atque ex illo loco volunt incipere historiam, idest rerum proprie gestarum narrationem, ex quo dimissi de Paradiso Adam, & Eva convenerunt, atque genuerunt. Quasi vero institutum nobis sit, vel quod tot annos vixerunt, vel quod Henoch translatus est, vel quod & grandæva, & sterilis peperit, & cætera hujusmodi. Sed alia est, inquit, narratio factorum mirabilium, alia institutarum creaturarum. Illic enim ea ipsa insolita ostendunt, alios esse tanquam naturales modos rerum, alias miraculorum, quæ magnalia nominantur: hic autem ipsa insinuat institutio naturarum. Quibus respondetur: Sed ideo insolita & ipsa, quia prima. Nam quid tam sine exemplo, & sine pari facto in rerum mundanarum constitutione, quàm Mundus? Num ideo credendum non est Deum fecisse Mundum, quia jam non facit Mundos; aut non fecisse Solem, quia jam non facit Soles? Et hoc quidem non de Paradiso, sed de ipso homine permotis debuit responderi. Nunc vero cum ipsum sic credant a Deo factum, sicut alius nullus factus est, cur Paradysum nolunt ita factum credere, quemadmodum vunc vident sylvas fieri? Ad eos quippe loquor, qui auctoritatem harum literarum sequuntur: Eorum enim quidam non proprie, sed figuratè Paradysum intelligi volunt. Nam qui omnino adversantur his literis, alias cum eis, atque aliter agimus: Quanquam & hæc in hoc opere nostro, quantum valeamus, ita defendamus ad literam, ut qui non rationabiliter moti propter animum pervicacem, vel hebetem credere ista decreverant, nullam tamen inveniant rationem unde falsa esse convincant. Verum isti nostri, qui fidem habent his divinis libris, & nolunt Paradysum ad proprietatem literæ intelligi, locum scilicet amantissimum, fructuosum nemoribus opacatum, eundemque magnum, & magno fonte fecundum, cum videant nulla humana opera tot, ac tanta vireta sylvescere occulto opere Dei, miror quemadmodum credunt ipsum hominem ita factum, quemadmodum nunquam viderunt. Aut si & ipse figuratè intelligendus est, quis genuit Cain, Abel, & Seth? An & ipsi figuratè tantum fuerunt, non etiam ex hominibus nati? De proximo ergo attendant istam præsumptionem quod tendat, & conentur nobiscum cuncta primitus, quæ gesta narrantur in expressionem proprietatis accipere. Quis enim eis postea non faveat intelligentibus quid ista etiam figurata significatione commoneant, sive ipsarum spiritualium naturarum, vel affectionum, sive rerum etiam futurarum? Sane si nullo

nullo modo possent; salva fide veritatis, ea, quæ corporaliter hic nominata sunt, corporaliter etiam accipi, quid aliud remaneret, nisi ut ea potius figuratè dicta intelligeremus, quàm Scripturam sanctam impiè culparemus? Porro autem si non solum non impediunt, verum etiam solidius asserunt divini Eloquii narrationem hæc etiam corporaliter intellecta; nemo erit, ut opinor, tam infideliter pertinax, qui cum ea secundum Regulam fidei exposita propriè viderit, malit in pristina remanere sententia, si fortè illi visa fuerant, nonnisi figuratè posse accipi.

Opponunt I. In multis Scripturæ locis Paradisus spiritualiter intelligitur, hoc est pro deliciis, & voluptate spirituali; ut Lucæ 13. *hodie mecum eris in paradiso*; Apocal. 2. *Vincenti dabo edere delicto vite, quod est in paradiso Dei mei*. II. Paradisus propriè est in cælo, in terra autem dicitur improprie, & allegorice; Etenim Apostolus II. Cor. 12. ubi dicit, se raptum fuisse in paradysum, statim docet, paradysum esse tertium cælum, quod vocat S. Augustinus lib. 12. de Gen. ad lit. c. 34. *Paradysum Paradysorum*. III. Augustinus etiam spiritualiter intellexit paradysum, & explicavit lib. de Genes. contr. Manichæos 2., & lib. 13. de civ. Dei c. 21. IV. Si paradysus fuisset proprius, & verus, primus homo fuisset in eo creatus; at non fuit in eo creatus, quum extra ipsum in campo damasceno eum Deus produxerit: ergo &c. Et ideo dicitur, quod fuerit postea in paradysum translatus, quia paradysi deliciis fruebatur; sed hoc ipsum est spiritualiter, non literaliter, paradysum intelligere: ergo &c.

Respondemus ad I. concedendo, quod in quibusdam Scripturæ locis paradysus accipitur pro voluptate, & deliciis spiritualibus; at in multis aliis accipitur pro loco corporeo, horto scilicet amæno, & ad hominis delectationem à Deo formato; & sunt Genes. 13. Cant. 4. Ezechiel. 13. & 28. Ecclesi. 24. Eccles. 2. juxta lectionem hebraicam, & versionem Septuaginta. Unde potius secundum posteriores hæc Scripturas intelligendus est paradysus, qui dicitur a Deo factus Gen. 2., quam secundum illas, quæ ab Adversariis adducuntur.

Ad II. dicimus cum S. Epiphânio, qui in Anchorato n. 64. Origenis opinionem refert, & n. 65. confutat: Ejus verba hæc sunt: *Ad eundem modum plerique de*

paradiso allegorice disputant: atque inter ceteros furiosus Origenes adumbratam nescio quam speciem pro veritate in mundum intuxit. Sic enim differit: Non est paradysus in terris: Et hoc Apostoli testimonio nititur: *Vidi hominem ante annos quatuordecim, sive in corpore, nescio, sive extra corpus, nescio: Deus scit; raptum hujusmodi usque ad tertium cælum. Scio hujusmodi hominem raptum in paradysum, & audisse verba, quæ non licet homini loqui....* Quod si nusquam est in terra paradysus, neque vera sunt quæ in Genesi continentur, sed allegorice dicuntur; nihil deinceps consequens, ac veritati consentaneum erit, sed ad allegoriam universa transferentur. In principio enim creavit Deus cælum & terram: quæ non allegorice significata, sed aspectabilia sunt. Tum firmamentum, inquit, & mare, germina, arbores, herbas, gramen, animalia, pisces, aves, cetera denique, quæ oculis usurpantur, ac revera producta sunt; atque hominem, quem revera produxit. Hunc igitur, quem formarat, in paradiso collocavit. Nomen igitur paradysi loco illi, seu horto amænissimo, prius tributum, ad cœlestem paradysum significandum translatus est deinde; quod potius innuit, deberi priori loco corporaliter intelligi, posteriori autem spiritualiter; quemadmodum etiam dicitur Luc. 13. *hodie mecum eris in paradiso*.

Ad III. dicitur, quod Augustinus non per hoc, quod dixerit paradysum posse spiritualiter intelligi, negavit paradysum corporealem fuisse. Multa enim sunt in divinis Scripturis, quæ utroque modo accipiuntur. Et hæc enumerans cit. loc. inquit: *Quasi propterea non potuerit esse paradysus corporalis, quia potest etiam spiritualis intelligi. Tanquam ideo non fuerint duæ mulieres, Agar, & Sara, & ex illis duo filii Abrahæ, unus de ancilla, alius de libera, quia duo testamenta in eis figurata dicit Apostolus. Aut ideo de nulla petra Moyses percutiente aqua defluxerit, quia potest illic figurata significatione etiam Christus intelligi, eodem Apostolo dicente: Petra autem erat Christus. Nemo itaque prohibet intelligere paradysum vitam Beatorum; & prosequitur deinceps alias asserre allegorias de iis, quæ in paradiso continebantur; in fine concludens: Hæc, & si quæ alia commodius dici possunt de intelligendo spiritualiter paradiso, nemine prohibente dicantur: dum tamen & illius historie veritas fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur. Post Augustinum*

S. Jo-

S. Joannes Damascenus lib. 2. de fid. orthodox. c. 11. , & Moyses Bar-Cepha in lib. de paradiso, & Beda lib. Hexameron, paradysum utroque modo, literali scilicet, & spiritali, intelligunt, & explicant.

Ad IV. Aliæ sunt rationes, propter quas primus homo fuit extra paradysum a Deo creatus, quas suo loco adducemus. Pro re tamen præsentī, idem evincitur ex eo, quod fuerit Adam in paradysum translatus, ac si fuisset in eo creatus; paradysum scilicet fuisse corporeum, quia pro delectatione corporeæ creaturæ formabatur. Si enim deliciae illæ primi hominis tantum spirituales fuissent, ubique potuisset ille iisdem frui, & non fuisset opus, ut in paradysum a Deo transferretur. Quod si fuit a Deo translatus in illum, signum est, quod ibi erant illæ corporales deliciae ad hominis oblectamentum a Deo creatæ, quæ alibi non erant.

De Paradisi loco, seu de illa orbis parte, in qua fuit Paradysus situs, non una est Scriptorum sententia; ex qua quidem varietate doctus Huetius arguit summam in paradisi loco statuendo difficultatem. Opiniones, quas legimus, adducemus, ut deinde inter illas probabiliorē seligamus.

Prima sententia est illorum, qui terrestrem paradysum extra hanc terram habitabilem constituerunt. Nam, Huetio teste, aliqui collocarunt eum in tertium cælum, alii in quartum, alii in cælum Lunæ, alii in ipsa Luna, alii in montem vicinum cælo Lunæ, alii in media aeris regione, extra terram, super terram, subter terram, in loco abdito, & ab hominum notitia remoto. Et insuper Natalis Alexander in hist. eccl. vet. test. refert, Moysen Bar-Cephā putasse, paradysum constitutum inter firmamentum, ac terras; cuius sententiæ patronus laudatur etiam Philoxenus, Mabugæ Episcopus: Rabanum Maurum, & Strabum, voluisse situm in oriente, a nostro orbe longissime remotum, immenso oceano interjecto, & qui pertingat usque ad lunarem circulum, & quod ad eum aquæ diluvii non pervenerint; & hæc sententia tribuitur etiam Bedæ a Magistro Sententiarum, & a S. Thoma; quanvis apud Bedam nullum huius sententiæ vestigium inveniat; ut asserit idem Alexander: Rupertum Abbatem lib. 1. de Trinitate, & Operibus ejus, c. 37. voluisse paradysum locum amœnitatis sum-

mæ fuisse cælo proximum.

Secunda sententia est illorum, qui putarunt, paradysum, cuius meminit Moyses Gen. 2., non fuisse certam aliquam regionem, aut peculiarem aliquem terræ locum, sed fuisse totam terram, quæ in mundi initio erat velut hortus amœnissimus, ob ejus bonitatem, amœnitatem, ac fecunditatem. Huius opinionis meminit Huetius, meminit etiam Natalis Alexander, qui ait, eam commemorasse Hugonem a S. Victore lib. adnotat. in Genes., eamque ex recentioribus sequutum fuisse Joannem Noviomagum in Scholiis ad c. 2. libri de Natura rerum, qui est venerabilis Bedæ.

Tertia sententia est illorum, qui constituerunt paradysum in aliquo terræ peculiari loco. At isti quammaxime etiam divisi sunt; nam quidam collocarunt sub Polo Arctico in Tartaria, in eo loco, ubi modo videtur caspium mare; alii in extrema Meridiei, in terra ignis; plures in Oriente, vel ad ripas Gangis, vel in Insula Ceylan, derivantes nomen Indiarum ex verbo Eden, quod erat nomen illius provinciæ, in qua a Moyse situs dictus est Paradysus; quidam in China, immo trans Orientem in loco inhabitabili; alii in America, alii in Africa sub Æquatore, alii in Oriente æquinoctiali; multi in Asia; plures in Armenia majore; alii in Mesopotamia, vel in Assyria, vel in Persia, vel in Babylonia, vel in Arabia, vel in Syria, vel in Palæstina; aliqui etiam in Europa; & quidam ad Hefdinum, oppidum Artesiæ; quod Hefdinum conveniret cum voce Eden; ut refert citatus Huetius. Alexander autem etiam citatus affert Malvendam pro India, alios pro Armenia, alios pro Arabia felice, alios pro Mesopotamia, eorumque rationes adducit, sed pro neutra se profert; asserens cum Augustino lib. 8. de Genes. ad liter. c. 5. *Melius est dubitare de occultis, quam litigare de incertis.*

Dicimus, his omnibus sententiis probabiliorē esse illam Huetii, qua docet, Paradysum terrestrem fuisse situm ad alveum, quem conficit confluens Tigridis, & Euphratis; nempe inter locum quo flumina hæc junguntur, & locum, quo dividuntur, antequam in sinum persicum se infundant. Quia tamen hic alveus quosdam continet anfractus, in uno ex his anfractibus constitutus est paradysus, majore scilicet ex illis, qui sit

ad

ad brachium meridionale.

I. Probatum evertendo alias opiniones, & nostram firmando, verbis Moysis, paradysum in Genesi describentis. Verba Moysis sunt hæc Genes. 2. 8. *Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formaverat. Et num. 10. Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde dividitur in quatuor capita. Et num. 11. Nomen uni Phison; ipse est qui circumit omnem terram Hævilat, ubi nascitur aurum. Et num. 13. Et nomen fluvii secundi Gehon; ipse est, qui circumit omnem terram Æthiopia. Et num. 14. Nomen vero fluminis tertii, Tigris; ipse vadit contra Assyrios. Fluvius autem quartus, ipse est Euphrates.* His verbis primo impugnantur illi, qui paradysum ponunt extra terram, & in cælo; ubi enim sunt in cælo regiones illæ, quas jam scimus esse in terra? Flumina illa, quæ nobis notissima terram irrigant? Secundo refelluntur illi, qui totam terram pro paradiso ponunt; regiones enim peculiare sunt illæ, quæ in paradysi delineatione describuntur: non est ergo paradysus universa terra. Tercio confutatur illi, qui paradysum constituunt in Syria post Damascus; ubi enim sunt in regione hac quatuor illa flumina, & regio Chavilah, atque Chus? Quarto impugnantur, qui paradysum ponunt in Mesopotamia, aut in Babylonia supra confluentem Tigridis, & Euphratis; nec enim pariter inibi sunt regio Chavilah, & regio Chus. Quinto doneque refelluntur cæteri, qui eum constituunt in aliis terræ partibus, quæ a regionibus illis, & a fluminibus, quammaxime distant; ut omnibus patet. Si, autem ad miracula recurrunt; absque necessitate quidem, & quod magis est, non pro veritate recurrunt. Sicque confutatione aliarum sententiarum firma remanet nostra.

II. Probatum, proprius, & directe firmando sententiam nostram. Tigris, & Euphrates ante conjunctionem, & duo illi alvei, per quos in mare illabuntur, postquam se divisere, ait Huetius, quod sint quatuor huius fluvii capita; & quod occidentalior ipsorum alveorum sit Phison; & quod regio Chavilah, quam secar, sit pars Arabiæ felicitis, & pars Arabiæ desertæ; & quod Gehon sit ex duobus istis alveus orientalis; ac tandem quod regio Chus sit regio Susiana. Hæc autem presussumus: manet ab Huetio, & ante ipsam

a Josepho Scaligero lib. 5. de emendatione temporum; & lib. 4. Epistolarum ep. 441.; & demum a Bocharto Hierozoico p. 2. lib. 5. c. 5., qui citantur ab Huetio, & huius ultimi verba, quæ sunt in Bocharti MS. non adhuc edito, recitantur a Natali Alexandro in Scholio ad propositionem secundam loci citati; quos Auctores Legentes, si velint, consulant.

Obiiciunt I. Non sunt attendendæ in regionibus describendis loca, quæ temporis diuturnitas, & diluvii vastitas commutarunt; atqui ita fuerunt flumina, & regiones, quæ a Moysse in paradysi delineatione describuntur: ergo non sunt attendendæ. II. Ante peccatum fuit dictum primo homini *replete terram*; sed si homo non peccasset non existeret paradiso: ergo nomine terræ venit paradysus: ergo consistebat in universa terra. III. Eden est ad Orientem; sed paradysus ex verbis Moysis positus fuit in regione Eden: ergo positus fuit ad Orientem. IV. Athanasius in Quæstionibus ad Antiochum q. 47. ponit paradysum in India, & pluribus rationibus probat; quem sequuntur Alcimus Avitus, Vienne'sis Episcopus, lib. de initio mundi; Anastasius Nicænus q. 24. in Scripturam; & Moyses Bar-Cepha lib. de paradiso c. 28. V. Nomine Havilah intelligitur Ophir; quia de prima dicit Scriptura; *ubi nascitur aurum*; sed ex eadem Scriptura Ophir aurum producit; Ophir autem est in India: ergo in India positus est paradysus. VI. De flumine Gehon, quod circumit terram Chus, Vulgatus Interpres reddit, quod circumit terram Æthiopiarum; ergo si terra Chus est Æthiopia, & paradysus fuit positus prope terram Chus, dicendum est, quod constitutus fuit in Æthiopia.

Respondemus ad I. Loca illa non fuisse a Moysse descripta ante, sed post diluvium: ergo post diluvium ætate Moysis extabant eo quidem modo, quo a Moysse describebantur. Aliter Moyses illa diverso modo descripsisset; quod Estius hac ratione probat, quia si duo flumina mutarent origines, non essent amplius duo illa flumina, quæ prius erant, sed diversa; a diversitate enim originum, alveorum, & locorum, per quæ perfluunt, flumina diversificantur.

Ad II. ait idem Estius, quod genus humanum, etiam Adamo non peccante, non fuisset inter paradysi terminos conclusum, sed

sed per totam terram diffusum, & multiplicatum. Et quanvis tota terra æqualem non habuisset cum paradiso amœnitatem, & fecunditatem, fecunda tamen, & amœna etiam fuisset hominibus, quia non fuisset a Deo maledicta, immo potius benedicta; quanvis non æqualiter in omnibus suis partibus, quum diversos habuisset felicitatis gradus, quemadmodum in cœlo diversi sunt gradus beatitudinis.

Ad III. concedimus totum argumentum, nihil enim sententiæ nostræ officit, quæ paradisum in Edem, & in Oriente ponit. Opportunitas autem poscit, ut hic aliqua de Eden cum laudato Huetio dicamus. Verbum hebraicum Eden vel accipitur ut nomen appellativum, & significat voluptatem, delicias &c. vel sumitur ut nomen proprium, & significat locum, aliquem, vel regionem, Symmacus, Severianus, & Leonius, accipiunt primo modo. Septuaginta in sua versione intelligunt secundo modo. Auctor vulgaræ in 2. Gen. accipit primo, & in 4. Gen. accipit secundo modo. Attamen testatur Huetius, quod fere omnes Ecclesiæ Patres, Græci, & Latini, omnes Scripturæ Interpretes, antiqui, & moderni, conveniunt in asserendo, Eden nomen esse locale, desumptum quidem a pulcritudine loci. Et quia nomen Eden ab amœnitate, & pulcritudine loci desumptum est, hinc plura loca eodem nomine Eden appellata inveniuntur. Cæterum Eden, in Oriente optime convenit sententiæ nostræ; ut Huetius ostendit.

Ad IV. dicitur, Quæstiones illas ad Antiochum non esse Athanasii, quanvis sub ejus nomine circumferantur; ut omnes eruditi Critici fatentur. Cæteri autem Scriptores non tantæ sunt auctoritatis, ut illis subscribere, vel eos explicare, cogamur.

Ad V. Ophir duplex est, ex Natali Alexandro, una in Arabia prope Sabæos, altera in India. In utraque nascitur aurum optimum. Job. 22. 24. habetur mentio auri Ophir: *Et instar petra torrentium aurum Ophir*. At intelligendus est Job de Ophir Arabiæ, quia tempore ipsius, hoc est tempore Patriarchæ Jacob, cui fuit æqualis, non erat adhuc constituta a Judæis ad Ophir indicam navigatio.

Ad VI. Duplex etiam est Æthiopia, major scilicet, seu Abissinorum terra, & minor, quæ confinis est Arabiæ, a qua dicta fuit Æthiopissa Moysis uxor, quæ erat Me-

dianitis. Textus noster intelligendus est de minori, non de majori Æthiopia; sicque nulla est oppositio.

Pro tertia autem Dissertationis parte; an scilicet terrestris paradisus nunc extet, plures sunt etiam inter se diversæ opiniones. Prima est illorum, qui putant, paradisum adhuc extare etiam in amœnitate, quam primum habuit. Hujus sententiæ fuisse, rumor invaluit, Justinum martirem, & philosophum, Tertullianum, Irenæum, Presbyteros Apostolorum discipulos, a quibus scripsit se accepisse Irenæus, Theophilus Antiochenus, Isidorus; & etiam ex Scholasticis Magistrum sententiarum, cum aliis pluribus; adducitur quoque S. Augustinus. Altera est illorum sententia, qui docent, paradisum extare quidem quoad locum, non vero quoad amœnitatem, delicias, & fecunditatem. Sequuntur hanc sententiam Jansenius, Episcopus Gandavensis, in Comment. in Concordiam Evangelicam c. 143., Cardinalis Bellarminus lib. de beatitudine Sanctorum c. 3. Estius, Natalis Alexander, alique multi. Cum quibus

Dicimus, Paradisum terrestrem quoad amœnitatem, fecunditatem, & delicias, non extare, quanvis extet quoad locum, in quo erat.

I. Probatur. Genes. 7. constat, universam terram fuisse aquis diluvii obrutam: ergo si paradisus erat in terra, & non extra terram, ut probatum est, fuit etiam aquis diluvii inundatus, adeoque quoad amœnitatem desit. Ex illa autem generali Scripturæ assertione discedere non debemus; tum quia aliter occasionem haberemus variis aliis exceptionibus Scripturarum veritatem, & fidem elevandi, ac enervandi; tum etiam, quia alii possent quoque excipere insulas, & restringere Scripturarum verba ad terram solummodo continentem; tum pariter, quia possent alii limitare eadem ad terram tunc habitam, & non extendere ad illam, quæ fuit postmodum ab hominibus habitata; tum quoque, quia aliter non fuisset opus arcæ, quum potuisset Noe cum aliis in paradiso a diluvio salvari; tum maxime, quia a Patribus in arca Noe figuratur Ecclesia, extra quam non est salus; si ergo extra arcam fuit salus a diluvio, & fuit in paradiso; ergo extra Ecclesiam est salus; quod non est dicendum.

II. Probatur. Non solum ex sententia no-

A a a

stra

sra de paradisi loco ; sed etiam ex aliis aliorum sententiis, qui paradysum posuerunt in aliis terræ regionibus, constat, loca illa extare, esse ab hominibus habitata, sed inibi paradysum non esse.

III. Probat. Quando Deus fecit terram maledicto obnoxiam, universam terram complexus est : ergo terram illam, in qua paradysus erat positus, non excipit.

Arguunt I. S. Justinus, martir, & philosophus, in quæstionibus ad Orthodoxos, q. 75. 76. & 85. aperte asserit, paradysum adhuc existere, etiam quoad ornatum, & amœnitatem. II. S. Irenæus lib. 5. adv. hæreses, asserit, se accepisse a presbyteris, Apostolorum discipulis, Enoch, & Eliam, in paradiso versari : ergo etiamnum extat, etiam in deliciis ; alioquin Enoch, & Elias inibi non in deliciis, sed in ærumnis, viverent. III. Ecclic. 44. habetur, Enoch translatus fuisse in paradysum, ut suo tempore prædicet Gentibus poenitentiam ; idem dicitur de Elia a sanctis Patribus. IV. S. Augustinus lib. de peccato originali c. 23. dicens, posse salva fide dubitari de loco, ubi sit paradysus, subdit : *Cum autem esse illum paradysum fides christiana non dubitet* ; ergo ex Augustino non potest salva fide dubitari, paradysum etiamnum existere. V. Tertullianus in Apolog. & in lib. de anima in fin. loquitur de paradiso adhuc permanente, & asserit, usque ad finem mundi permanurum. VI. Lucæ 23. 43. Christus dixit Latroni : *Hodie mecum eris in paradiso* : Sed hæc verba intelligi non possunt de cœlesti paradiso ; ergo de terrestri.

Respondemus ad I. Quæstiones illas non esse Justini, quanvis ipsius nomen præferant ; citantur enim in illis Origenes, & Irenæus, qui fuerunt Justino posteriores ; & hic est communis eruditorum Criticorum sensus. Additur, quod in citatis locis alia docentur, quæ cum catholica fide non consentiunt ; & præcipue Chiliastrarum error docetur ; quod nimirum in paradiso Justorum animæ usque ad Iudicii diem detineantur.

Ad II. Idem S. Irenæus testatur, a Presbyteris Asiæ, qui erant Apostolorum discipuli, se accepisse Chiliastrarum errorem ; pariter Christi Domini ætatem, quinquagenariam, quando vivere desiit, cum his aliis potuit hanc quoque ab eisdem accipere de paradisi existentia sententiam. Cæterum res hæc non est pertinens ad fidem ; unde locum habere debet regula, quam proponit Vincentius

Lirinensis in Commonitorio : *Antiquæ sanctorum Patrum consensio non in omnibus divinæ legis quæstionculis, sed solum in fidei regula, magno nobis studio, & investiganda est, & sequenda.*

Ad III. Locum illum Ecclesiastici in Græco Codice non habere paradisi vocem, sed tantum dicere Enoch translationem, absque expressione loci, in quem fuerit translatus. Et si autem dicat paradysum, ut dicit Vulgata, non per hoc intelligi debet paradysus ille, de quo loquimur, sed alius, in quo Enoch, & Elias feliciter vivant, & qui ob inde paradysus vocetur. S. Augustinus in lib. de pecc. originali docet, esse incertum, nec ad fidem pertinere, utrum in paradiso sint Enoch, & Elias, an alibi. S. Thomas non affirmavit simpliciter, Enoch, & Eliam degere in paradiso illo, ex quo Adam fuit pulsus ; semper enim addit : *ut dicitur* : vel : *ut creditur*. Videatur S. Doctor p. p. q. 103. ar. 2., & 2.2. q. 64. ar. 2., & 3. p. q. 49. ar. 2. Gregorius magnus hom. 29. in Evangelia asserit quidem Eliam fuisse in æra sublatum, ut duceretur in secretam terræ habitationem, sed paradysum non nominat. Denique, ut alios omittamus, Rupertus lib. 3. in Genes. c. 33. aperte negat, Scripturam asserere, Enoch, & Eliam, in paradysum illum translatos fuisse, ex quo eiectus est Adam.

Ad IV. ait Estius, Augustinum non asserere, quod sit certum secundum fidem, paradysum nunc existere ; sed quod fuerit secundum aliquam temporis differentiam, & illam quidem, quam ejus descriptio in Genesi postulare videtur. Ejus autem descriptio in Genesi postulat, quod fuerit olim, quod nos concedimus ; non vero quod sit modo, quos nos negamus. Et quod verum sit hoc ex eo patet, quia Augustinus loquitur contra Origenem, qui allegorica interpretatione paradysum nunquam fuisse vere, & realiter dicebat. Contra hoc autem sufficit fuisse, sed non requiritur esse. Vel dicitur Augustinum loqui de loco, ubi fuit paradysus, non verò de permanentia amœnitatis paradisi.

Ad V. Tertullianus pariter dicitur, quod Chiliastrarum errore deceptus, paradysum dixit extare, in quo animæ usque ad diem Iudicii permaneant. Unde cum Estio dicimus, quod si Tertullianus, & alii cum ipso, fundant hanc suam sententiam in propositionibus aut incertis, aut falsis, non cogimur illis adhærere.

Ad VI. dicitur, Christum in suæ mortis triduo in terrestri paradiso non fuisse, sed

secun-

secundum animam in Limbo Patrum, & secundum corpus in sepulcro. Fides enim docet, quod Christus descenderit ad Inferos, & tribus diebus, ac noctibus fuerit in corde terræ; nulla in his est paradisi mentio. Unde in allatis Lucæ verbis non intelligitur terrestris, sed cælestis paradísus; in quo Latho poenitens fuit cum Christo; quemadmodum etiam accipitur paradísus, in quem S. Paulus raptus fuit; ut diximus.

Ad Arborem scientiæ boni & mali devenientes modo, dicimus, fuisse sententiam quorundam dicentium, hujuscemodi arboris fructum fuisse connubii usum, quem Deus, donec ipse permitteret, prohibuerat primis Parentibus. Moyses Bar-Cepha refert in lib. de Paradiso, arborem illam fuisse ignotam, nec alibi fuisse, quam in paradiso; quod autem opus nupriale dictum fuerit cognoscere uxorem, ab hoc provenisse, quod conjugii usus cognitionis boni, & mali nomen habuerit; quemadmodum quod pueri statim ac adipiscuntur noticiam boni & mali, hujusmodi cupidine tentari incipiunt. Sed ridicula hæc opinio ex Scripturæ verbis Gen. 2. apertissime rejicitur; quum ibi dicatur lignum; & c. 3. habeatur, fuisse aptum ad vescendum, pulcrum oculis, delectabile aspectu; primos parentes de illo comedis, quæ quidem conjugii exercitio convenire non possunt. Alii proinde dixerunt, arborem illam fuisse frumentum, alii vitem, quidam ficum, nonnulli malum; & proficuntur Theodoretus interrogat. 28. in Genes. Isidorus Pelusiora lib. 1. ep. 51. Moyses Bar-Cepha, alique. Insuper Joseph lib. 1. antiquit. c. 1., Nemesius lib. de natura hominis c. 5., & Damascenus lib. 2. de fide orthod. c. 11. volunt, fuisse a Deo arbori illi naturalem vim tributam, qua boni, & mali noticiam haberent, qui illius fructu vescerentur.

Nobis placet sententia Augustini docentis, arborem illam fuisse ejusdem conditionis ac cæteræ aliæ arbores, & nomen illud accepisse ab eventu. Genus arboris non fuit a Moyse expressum, nec nos illud divinare intendimus. Vis naturalis arbori non poterat esse indita, ut per illam fructu ejus vescerentur cognoscerent bonum, & malum; nequit enim rei corporeæ esse naturalis vis, quæ sit apta ad spirituale effectum producendum. Audiamus Augustinum lib. 8. de Genes. ad lit. c. 6. hæc scribentem: *Mihi autem*

PAR. II.

etiam, atque etiam consideranti, dici non potest, quantum placet illa sententia, non fuisse illam arborem cibo noxiam; neque enim qui fecerat omnia bona valde, in Paradiso instituerat aliquid mali. Sed malum fuisse homini transgressionem præcepti. Oportebat autem ut homo sub Domino Deo positus aliunde prohiberetur, ut ei promerendo Dominum suum virtus esset ipsa obedientia. Quam possum verissime dicere solam esse virtutem omni creatura rationali agenti sub Dei potestate; primæque esse maximum vitium tumoris ad ruinam sua potestate velle uti, cujus vitii nomen est inobedientia. Non esset ergo unde se homo, Dominum habere cogitaret, atque sentiret, nisi ei aliquid juberetur. Arbor itaque illa non erat mala, sed appellata est scientia dignoscendi bonum, & malum, quia si post prohibitionem ex illa homo ederet, in illa erat præcepti futura transgressio, in qua homo per experimentum pœna disceret, quid interesset inter obedientiam bonum, & inobedientiam malum. Proinde & hoc non in figura dictum; Sed quoddam vere lignum accipiendum est, cui non de fructu, vel pomo, quod inde nasceretur, sed ex ipsa re nomen impositum est, quia illa contra vetitum tacto fuerat secutura. Et Libro 14. de Civitate Dei, cap. 17. *Aperti sunt (inquit) oculi amborum, non ad videndum, nam & antea videbant; sed ad discernendum inter bonum, quod amiserant, & malum, quo ceciderant. Unde, & ipsum lignum, eo quod istam faceret dignoscendam, si ad vescendum contra vetitum tangeretur, ex ea re nomen accepit, ut appellaretur lignum sciendi boni, & mali. Experta enim morbi molestia, evidentior fit etiam jucunditas sanitatis. Cognoverunt ergo quia nudi erant: nudati scilicet ea gratia, qua fiebat, ut nuditas corporis nullam eos lege peccati, menti eorum repugnante, confunderet. Hoc itaque cognoverunt, quod felicius ignorarent, si Deo credentes, & obedientes, non committerent, quod eos cogeret experiri infidelitas, & inobedientia quid nocerent.*

Omittimus Ruperti opinionem purantis lib. 2. de Trinitate & operibus ejus c. 27. arborem illam fuisse dictam scientiæ boni & mali per ironiam; ut ipso nomine suo monumentum legentibus repræsentaret diaboli mendacii. Sed quia Deus nomen illud usurpavit, non videtur conveniens fuisse Deo ironico nomine uti.

Ad arborem vitæ explicandam devenimus tandem. Putarunt quidam, quod plantæ illi erat innata vis, ut vitam in sempi-

A a a 2

ter-

ternum, propagaret. Tribuitur hæc sententia Nemio Philosopho, a Moyse Bar-Cepha, a Procopio, & aliis. At ab eodem Moyse confutatur, asserente, hoc credere, esse rudis, ac stulti ingenii. Porro quænam fuerit virtus arboris illius ab Augustino discimus, multis in locis de ea tractante; sed præcipue lib. 13. de civ. Dei c. 20. hæc scribente de primis illis parentibus, qui ea uti debebant: *Qui licet morituri non essent, nisi peccassent, alimentis tamen ut homines utebantur, nondum spiritalia, sed adhuc animalia corpora terrena gestantes. Quæ licet senio non veterascerent, ut necessitate perducerentur ad mortem (qui status eis de ligno vita, quod in medio paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia præstatur) tamen & alios sumebant cibos, præter unam arborem, quæ fuerat interdicta, non quia ipsa erat malum, sed propter commendandum pura, & simplicis obedientia bonum, quæ magna virtus est rationalis creatura sub Creatore domino constituta. . . . Alebantur ergo aliis, quæ sumebant, ne animalia corpora molestia aliquid esuriendo, ac sitiendo sentirent: de ligno autem vita propterea gustabatur, ne mors eis undecunque subreperet, vel senectute confecta, decursis temporum spatiis, interirent: tanquam cetera essent alimento, illud sacramento; ut sic fuisse accipiatur lignum vita in Paradiso corporali, sicut in spiritali, hoc est, intelligibili Paradiso Sapientia Dei, de qua scriptum est, Lignum vita est amplectentibus eum. Et cap. 23. Primus autem homo de terra terrenus in animam viventem factus est, non in spiritum vivificantem, quod ei per obedientiam meritum servabatur. Ideo corpus ejus, quod cibo, ac potu egebat, ne fame afficeretur, ac siti, & non immortalitate illa absoluta, atque indissolubili, sed ligno vita a mortis necessitate prohibebatur, atque in juventutis flore tenebatur, non spiritale, sed animale fuisse, non dubium est, nequaquam tamen moriturum, nisi in Dei prædicentis, minantisque sententiam delinquendo corruisset. Et alimentis quidem etiam extra Paradisum non negatis, a ligno tamen vita prohibitis, traditus esset temporis, vetustatisque finiendus, in ea dumtaxat vita, quam in corpore licet animali, donec spiritale obedientia merito fieret, posset in Paradiso, nisi peccasset, habere perpetuam.*

Eadem habet Augustinus lib. 8. de Gen. ad lit. c. 4., & 5., & Pseudo-Augustinus in QQ. veteris, & novi testamenti q. 19.

scripsit: *Deus hominem fecit, qui quandiu non peccaret, immortalitate vigeret: ut ipse sibi auctor esset aut ad vitam, aut ad mortem: ut custodiens se peccata, labore suo gauderet, esset se immortalis; negligens vero factus, ipse sibi imputaret, quia desperat esse mortalis. Quædam enim in Creatoris lege duravit, dignus fuit edere de arbore vita, ut mori non posset. Nec enim corpus tale erat, quod dissolvi impossibile videretur. Sed gustus arboris vitæ corruptionem corporis inbibebat. Denique etiam post peccatum potuit indissolubilis manere, si modo permissum esset illi edere de arbore vita. Nam quomodo immortale corpus habebat, quod cibo sustentabatur? Immortalis enim non eget esca, neque potu. Cibus enim vires præstabat, vitæ autem arbor medicinæ modo corruptionem omnem prohibebat. Sic enim homini erat quasi inexpugnabilis murus. Legi potest eo de argumento S. Thomas 1. p. q. 97. art. 4., & S. Bonaventura in 2. sententiarum dist. 17. ubi Magistri textum explicans, hæc habet: Ergo sicut Sacramenta nostra non creant gratiam, sed divina virtus ipsis assistens in eorum legitima perceptione gratiam infundit: sic fructus ejus arboris non dabat immortalitatem, sed divina virtus, cum fructus ille comederetur, immortalitatem homini largiebatur.*

Igitur inter discordantes opiniones mediam selegimus, quæ dicimus, virtutem illam fuisse in una ratione naturalem, & in altera supernaturalem; naturalem, quidem illi arbori, quæ fuit a Deo cum hac virtute producta; supernaturalem, vero aliis arboribus, quæ neque illam, neque similem virtutem habebant; naturalem etiam, quatenus sine miraculo exercebatur, & effectus ejus obtinebatur; supernaturalem vero, quatenus virtus illa a planta illa non exigebatur, sed a Deo supernaturaliter fuerat ei data; naturalem tandem, prout virtus illa continebatur in fructu arboris; supernaturalem vero, prout fructus arboris non habebat ab arbore virtutem illam, sed a Deo, qui eam arbori dederat.

Et ita, ut remur, contrariæ opiniones conciliantur. Et præcipue S. Thomæ, qui ab unaquaque ex illis pro se assertur, mens assequitur, & aperitur. Estius enim, qui stat pro opinione virtutis naturalis, assert S. Doctorem 1. p. q. 97. ar. ult., & Natalis Alexander qui stat pro opinione virtutis supernaturalis, profert eundem 1. p. q. 97. ar. 4.: unde videtur, Angelicum

licum vel sibi pugnare, vel discordantia docuisse; quod non est dicendum. Attramen considerentur S. Thomæ verba, & videbitur, quod uno modo stat pro una opinione, alio modo stat pro altera; & rem, ut nos explicavimus, explanat. Ait enim cit. loc. in corp. *Dicendum; quod lignum vitæ quodammodo immortalitatem causabat, non autem simpliciter. Ad ejus evidentiam considerandum est; quod duo remedia ad conservationem vitæ habebat homo in primo statu contra suos defectus. Primus enim defectus est deperditio humidæ per actionem caloris naturalis, qui est anima instrumentum; & contra hunc defectum subveniebatur homini per esum aliorum lignorum paradisi, sicut & nunc subvenitur nobis per cibos, quos sumimus. Secundus autem defectus est per illud, quod generatur ex aliquo extraneo; adjunctum ei, quod prius erat humido præexistenti, imminuit virtutem activam speciei. Sicut aqua adjuncta vino primo quidem convertitur in saporem vini; sed secundum quod magis, vel minus additur, diminuit vini fortitudinem: Et tandem vinum fit aquosum. Sic igitur videmus, quod in principio virtus activa speciei est adeo fortis, quæ potest convertere non solum quod sufficit ad restaurationem deperditi, sed etiam quod sufficit ad augmentum. Postmodum vero quando aggeneratur non sufficit ad augmentum, sed solum ad restorationem deperditi. Tandem vero in statu senectutis*

nec ad hoc sufficit; unde sequitur decrementum, & finaliter dissolutio corporis. Et contra hunc defectum subveniebatur homini per lignum vitæ. Habebat enim virtutem fortificandi virtutem speciei contra debilitatem proveniente ex admixtione extranei.

Ex quibus verbis habemus, quod fructus arboris vitæ erat homini uti medicina, qua senectutis infirmitates evitabantur, quod etiam dicit S. Thomas, & Augustinus; fructus vero aliorum arborum erant homini ut alimentum. Medicina illa respectu aliarum arborum erat supernaturalis; respectu illius arboris, cui Deus talem dederat virtutem, erat naturalis. Et sic intelligimus conclusionem Angelici Doctoris, dicentis, lignum vitæ quodammodo causare immortalitatem, non autem simpliciter. Quavis S. Thomas intelligat, quod non causasset pro omni tempore, vel quia post aliquod tempus debebat homo iterum de eo sumere, vel quia ad paradysum transferebatur. Nostro autem modo ipsum etiam explicare, & illius verba nostræ explanationi adaptare, nemo nobis prohibebit; quum præcipue inveniat, mentem ejus non esse nobis oppositam; ut possit nobis jure contendere, verbis ejusdem uti; quod sane cavendum est maxime, ne vel controversiæ fiant in verbis, vel ne verba in alienum, immo aliquando in contrarium etiam sensum detorqueantur.

DISSERTATIO CLVIII.

De primi Hominis creatione; an fuerit Adam primus Homo a Deo creatus, an vero fuerint Homines Præadamitæ? De statu Gratiæ, in quo fuit Adam creatus; & de Beatitudinis dono, quo idem in sui creatione fuit a Deo exornatus.

Ntequam deveniamus ad quæstionem decidendam, seu potius ad fabulam confutandam, de Hominibus Præadamitis, aliqua de Hominis creatione dicenda sunt. I. Hominis præstantiam, supra res cæteras ex ejusdem creationis modo dignoscimus. Cætera enim omnia simplici Dei jussu facta sunt; fiat lux, fiat firmamentum, germinet terra, producant

aquæ &c. Dixit enim, ut ait Psalmista, psal. 148., & facta sunt; mandavit, & creata sunt. In hominis vero creatione non dictum est: fiat homo; nec; germinet terra hominem, producant aquæ hominem: sed potius, quasi deliberans Deus, & consulens de illius creatione, dixit: *Faciamus hominem*; quæ enim sunt magna, deliberatione fiunt; quæ digniora, consilio; quæ excelsiora, & difficilio-

ra,

ra, roboris virtute, atque præstantia. Sentiunt hoc ipsum Tertullianus lib. 2. cont. Marcionem; Basilus hom. 10. in Hexameron; Gregorius magnus lib. 9. moral. c. 27., Rupertus in exordio lib. 2. sup. Genes. II. Hominis quoque dignitatem commendamus in eo, quod post alias creaturas ultimo loco sit creatus, tanquam finis, ad quem cætera a Deo ordinata sunt. Utuntur ad hoc explicandum comparatione Principis, Sponsi, & Hospitis, introducti in præparatum sibi palatium, in sibi adornatum thalamum, in appositum sibi convivium, Basilus hom. 10. Hexameron; Nyssenus lib. 1. de creatione hominis c. 2. & 3., Chrysostomus hom. 8. in Gen., Ambrosius ep. 38. ad Horuntianum. III. Hominis excellentiam invenimus in eo, quod ipsi dominium in cæteras creaturas & inanimatas, & animatas, ac sensu præditas fuerit a Deo tributum; immo etiam aliquo modo in cœlestes creaturas; quum dicatur Deut. 4. *Astra cœli facta sunt in ministerium cunctis gentibus*. Quod fuit peculiariter observatum a S. Bernardo ser. 14. in Psal. 90. IV. Hominis maiestatem habemus in eo, quo dicatur factus ad imaginem, & similitudinem Dei. Philosophi Gentiles vocarunt hominem, *μικροκόσμον*, hoc est parvum mundum; rectius Moyses, quando dixit illum factum ad imaginem, & similitudinem Dei, vocavit *μικροθεον*, scilicet parvum Deum. Quod habetur psal. 8. Ubi enim dicitur: *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*; in Hebræo habetur secundum Hieronymi versionem: *Minues eum paulo minus a Deo*; idest, ut explicat Estius: *fecisti eum paulo minorem Deo, & quasi parvum Deum*.

Has Hominis prærogativas secundum se totum consequuntur aliæ secundum partes ejus. Et loquentes de corpore I. corpus hominis fuit factum erectum, non pronum, ut sunt illa cæterorum animalium; quia cætera terram respiciunt, homo ad cœlum tendit. II. magna est inter humani corporis partes congruentia, & ea quidem, quæ non minus hominis respicit utilitatem, quam venustatem, & decorem. III. Etiam in partibus, quæ in humano corpore non apparent, magna est proportio, ut qui eam contemplatur maxime delectetur. IV. Partes sunt quoque in corpore humano, quæ inserviunt usui, & sunt partes, quæ inserviunt decori. Fuit autem homo ex limo formatus,

ut immortalitatem suam, si non peccasset, non naturæ, sed gratiæ, tribueret. Ut enim inquit Augustinus lib. 2. de Gen. ad lit., contra Manichæos disputans, c. 7. *Quid mirum, aut difficile Deo, etiamsi de limo istius terra hominem fecit, tale tamen corpus ejus efficere, quod corruptioni non subaceret, si homo præceptum Dei custodiens peccare noluisse?* Loquentes vero de Anima hominis I. anima non ex aliquo præsupposito facta est, sed ex nihilo, adeoque creata; & hoc, ut postmodum redeat, non ad terram, ex qua sumpta non est, sed ad Deum, a quo fuit creata. Ita Augustinus lib. 7. de Gen. ad lit. c. 18. *Hoc testimonio sane satis admonemur, ex nihilo Deum fecisse animam, quam primo homini dedit, non ex aliqua jam facta creatura, sicut corpus ex terra: & ideo cum redit, non habet quo redeat, nisi ad authorem, qui dedit eam, non ad eam creaturam, ex qua facta, sicut corpus ad terram*. II. anima per synecdochen dicitur totus homo, quando dicit Scriptura Gen. 2. 7. *Et factus est homo in animam viventem*; & hoc, ut ostendatur, hominem secundum animam non secundum corpus, debere vivere. III. dicitur anima *spiraculum vitæ*, quia anima in homine est vitæ principium, & origo. IV. neque corpus hominis factum fuit ante animam, neque anima ante corpus, sed simul utrumque fuit factum; idest homo ex utroque constans; quod docuit Augustinus lib. de Gen. cont. Manichæos c. 8., & S. Thomas 1. p. q. 91. ar. 4. Unde animæ non existerunt ante corpora, nec in corpora immittuntur tanquam in carceres; quod somniarunt Platonici, & cum illis Origenes, Priscillianus, & problematice etiam Rufinus.

Prima autem mulier, seu Eva, post primum hominem facta, ex ejus costa formata fuit, & Adæ data est in adjutorium, hoc est ad filiorum procreationem. Ut enim ait Augustinus lib. 9. de Gen. ad lit. c. 7. *Non video ad quod aliud adjutorium mulier facta sit viro, si generandi causa subtrahatur*. Ambo fuerunt extra paradysum formati; quanvis sint qui velint Evam in paradiso formatam; & deinde in paradiso a Deo positi, ut operarentur, subdit Augustinus lib. 8. de Gen. ad lit. c. 10. *per agriculturam non laboriosam, sed deliciosam*. Et insuper ut custodirent illum; hoc est, addit idem S. Doctor; *ipsi sibi, ne aliquid admitterent, quare inde mererentur expelli*.

Præada.

Præadamitarum modo fabulam expugnandam suscipimus. Isaacus Peyrerius, nativitate Gallus, religione Calvinianus, auctorem se prodit systematis præadamitici, in Epistola, quam scripsit ad Philotimum, & in Deprecatione ad Alexandrum VII. Pont. Rom. super libro edito, cui titulus erat: *Præ-Adamita &c.*, sicut in epistola dicit, se rationes exponere, propter quas ejuraverat Sectam Calvinii, quam profitebatur, & librum de Præ-Adamitis, quem ediderat, Epistola prodit Romæ ann. 1657., & pariter Deprecatio. Testatur ille idem ad fabulam concinnandam se fuisse motum, quia in Superstitione sua cuique liberum erat monstra conflare, quanvis Patribus, & Ecclesiæ definitionibus contraria, dummodo Scripturarum juxta proprium sensum intellectarum suffragium haberet, & rationum momenta inveniret, quibus fabulæ inniterentur. Cogitavit itaque, ante Adamum fuisse homines, qui omnes erant ex Gentibus; Adamum vero, quem commemorat Moyses, fuisse primum hominem Judæorum, non vero totius generis humani. Evulgatum est opus Amstelodami; ipso nesciente, ut dicit; & quum Flandriæ esset servitio Principis Condæi mancipatus, catholicæ Religionis Ministri eum deprehenderunt, & carceribus manciparunt. Melior autem factus ad Alexandrum VII. confugit, & palynodiam canere non erubuit; immo Calvinianam Sectam ejuravit, & Catholicum se præstitit. Plerique Anonymum eum vocant, ut Petididier, Natalis Alexander &c. quia nomen suum libro Amstelodami evulgato non fuerat præfixum. Attramen deinde ipsemet se manifestavit, quando in epistola, & deprecatione prædictis sanior factus insaniam confessus, & derestatus est. Quæ quidem sic explicata, & Auctori suo restituta

- I. Impugnatur, Genes. 1. Moyses hominis creationem enarrans, illum dicit fuisse primum hominem absolutæ, & absque ad Judæos restrictione; nullam insuper aliorum hominum antecederentium commemorationem facit; illum quoque primum hominem constituit universæ terræ dominum, & ex ejus semine totam terram implendam fore, asseveravit Deus. *Et creavit Deus hominem ad imaginem suam; ad imaginem Dei creavit illum; masculum, & feminam creavit eos. Benedixitque illis Deus, & ait: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subi-*

cite eam; & dominamini piscibus maris, & volatilibus cali, & universis animantibus, quæ moventur super terram. Ex eodem Gen. c. 2. & ex 3. & ex alijs sequentibus constat, hunc hominem fuisse Adam; præcipue vero ex c. 5. in quo dicitur: *Hic est liber generationis Adam. In die, qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum, masculum, & feminam, creavit eos, & benedixit illis; Et vocavit nomen eorum Adam in die, quo creati sunt.* Unde futilis redditur imaginatio Peyrerii dicentis, primum hominem a Deo creatum non fuisse Adam, qui fuit deinde creatus; quod clarius in argumentorum solutione videbitur.

- II. Impugnatur, Gen. 2. 5. dicitur: *Et homo non erat, qui operaretur terram.* Cur homo non erat, si ipse asserit, homines alios fuisse a Deo antecederentem creatos? Non operabantur terram homines illi, quos ipse comminiscitur? Vel tantum fuit Adæ, & posterorum ejus munus terram operari, quum homines ante Adam creati absque opere terræ fructibus vescerentur? Quis non videt, quam sint absurda hæc, & fabulosa?

- III. Impugnatur, Dicit ipse, fuisse Adam a Deo post diem septimam creatum; at Moyses aperte dicit, die septima Deum ab omni opere cessasse, & requiescisse: ergo post diem septimam Adam non creavit: ergo Adam fuit ille idem, qui fuit sexta die creatus.

- IV. Impugnatur. Gen. 10. omnes gentes, dicitur, originem duxisse a Semo, Chamo, & Japheto, qui fuerunt Noë filii; sed omnes isti ab Adamo ortum ducebant: ergo omnes homines originem habent ab uno homine, qui fuit Adam. Unde Paulus Apostolus Act. 17. in Areopago dicebat: *Fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ.* Nec dicat, verba illa ex uno, quæ habet Vulgata, in textu græco legi: *ἐξ ἑνὸς αἱματος*; hoc est ex uno sanguine; quatenus omnes homines ex eadem terra, quam sanguinis nomine intelligit, constabant. Etenim hoc non solum est contra omnium Patrum mentem, verum quoque esse ex uno sanguine importat esse ex uno homine, hoc est ex unius hominis sanguine: Gratis autem ipse accipit pro sanguine terram, quum magis ad proprietatem accedat accipere hominem.

- V. Impugnatur. Si fuerunt homines a Deo creati ante Adam, cur solus Adam fuit a Deo

Deo omnium animantium Dominus constitutus? Cur voluit Deus, ut a solo Adam nomen acciperent? Cur ad solum Adam fuerunt adducta, ut eidem obedi-
rent, & ab eodem denominarentur? Alii homines ergo nulla habebant animalia pro usu; omnia animalia ipsis erant anonyma; nullum dominium super animalia exercebant? Devolet qui potest hanc absurda.

VI. Impugnatur. Homines Præadamitæ vel contraxerunt originale peccatum, vel non contraxerunt? Si contraxerunt: ergo non fuerunt ante Adam, sed post ipsum; peccatum enim originale in Adam fuit actuale, & omnes qui contrahunt, ab Adamo originem ducunt. Si non contraxerunt: ergo non fuerunt morti obnoxii, nec tot ærumnis, quibus nos propter peccatum affligimur, vexati. Quæ respondet ad hanc rationem Peyrerius, in argumentorum etiam solutione confutabimus. Unde

Arguit I. Duæ habentur hominum creationes in Genesis libro; una cap. 1. & illa est hominis creatio, a quo Gentiles originem ducunt; altera cap. 2., & illa est hominis, a quo nati sunt Judæi, hoc est Adæ. Hujus progeniem, relicto illo primo, describit Moyses, quia quum Judæus esset, originem tantum, & posteritatem Judæorum scribere intendebat. Hoc autem probat, quia impossibile sibi videtur, ab Adamo usque ad Evæ formationem transacta fuisse illa omnia, quæ cap. 2. narrantur, per dimidium unius diei. II. Homines Præadamitæ etsi cum Adamo non habuissent conjunctionem physicam, habuerunt tamen politicam, & mysticam; hæc sufficit, ut eis imputetur peccatum a solo Adamo commissum. III. Duplex est mors, naturalis nimirum, & legalis; mors legalis fuit in pœnam data Adæ ob præcepti transgressionem; homines vero Præadamitæ habuerunt mortem naturalem, quanvis non habuerint legalem. IV. Ad Rom. 5. scribit Apostolus: *Usque ad Legem peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum Lex non esset. Sed regravit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri.* Nomine Legis intelligitur Lex data Adæ: ergo usque ad Adam fuit peccatum, quum fuerit usque ad Legem Adamo datam: ergo ante Adam fuit peccatum; sed si fuit peccatum, fuerunt ho-

mines, qui peccaverunt: ergo fuerunt homines Præadamitæ; non fuit autem illis imputatum peccatum, quia non fuit illis data Lex, sicut data fuit Adæ. Nec possunt verba illa de Lege Mosaica intelligi; quia aliter sequeretur, non debuisset Adæ, nec aliis posteris ejus, imputari peccatum, quia erant ante legem. V. In Scripturis Judæi vocantur filii Dei, Gentiles filii hominum, atque etiam aliquando Terrigenæ; sed hoc non ex alio, quam quia Adam fuit a Deo creatus, alios vero homines ante Adam terra progeniit; unde Adæ posterii, hoc est Judæi, dicuntur filii Dei; & posterii Præadamitarum appellantur filii hominum, & filii terræ. VI. Genes. 4. v. 6. & 7. Deus hæc dixit Caino: *Quare iratus es? Et cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? Ubi ait, in foribus idem esse ac in portis. In portis autem aderant Judices, qui judicia exercebant; quod etiam ex aliis Scripturæ locis constat; hi Judices non erant posterii Adæ, quia præter Cainum, & Abelem nullum alium filium tum genuerat: ergo erant homines Præadamitæ, VII. Genes. 4. v. 14. dicebat Cain ad Dominum: *Ecce ejicis me, hodie a facie terra, & a facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra: omnis igitur, qui invenerit me, occidet me.* Et Dominus dixit ad Cain: *Nequaquam ita fiet; sed omnis, qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuitque Dominus Cain signum, ut non interficeret eum omnis, qui invenisset eum.* Hæc verba, ait, ostendere, fuisse in mundo alios homines præter primos parentes, & Cainum; aliter frustra timuisset Cain, frustra Dominus signum in illo posuisset. VIII. Josephus Hebræus tradit, quod Cain profugus ad orientalem plagam Eden, habuit socios, cum quibus latrocinia exercebat: *Accitis undequaque latrociniorum, & nequitia sociis; necnon magistrum illis ad facinorosam vitam effectum;* ergo erant alii homines in mundo; sed esse non poterant, nisi Præadamitæ; ergo &c. IX. Citato Genesis loco num. 2. dicitur: *Fuit autem Abel Pastor ovium, & Cain Agricola;* hæc autem exercitia fieri non possunt sine sociis, qui adjuvent, & sine artibus, quæ subministrant instrumenta, quæ ad eadem peragenda sunt necessaria; ex Moysis vero historia, prout a nobis intelligitur, non erant adhuc artes in mundo adinventæ, nec alii homines erant præter*

ter duos fratres; illorumque parentes: ergo dicendum est, fuisse alios homines Præadamitas, qui artes exercebant, & socii Abelo, & Caino erant. X. Ibidem dicitur de Cain: *Et edificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Enoch.* Si non erant aliæ civitates in terra, ad quid eam distinxisset Cain nomine illi proprio? Quibus autem fabris illam ædificavit? Quibus civibus implevit? Erant ergo alii homines præter illos, qui a Patre suo originem ducebant. XI. Si Deus mundi initio unicum tantum hominem condidisset, jam terra ante hominum multiplicationem in desertum, & solitudinem abiisset; jam bestiae, quæ priusquam homines fuissent multiplicatæ, eam reddidissent inhabitabilem; hoc autem non est dicendum: ergo &c. XII. Cain duxit fratrem suum, ut occideret extra omnium conspectum: ergo erant homines, quorum metuebat aspectum in fratricidio committendo. XIII. Fere omnes antiqui Philosophi aut mundum fecerunt æternum, aut ejus originem omnino occultam voluerunt; sed non abiissent Philosophi in has sententias, si ea tantum fuisset mundi duratio, quæ ab Adamo fluxit: ergo mundus antiquior Adamo dicendus est. XIV. Multi Populi Gentiles longiorem ponunt suam Chronologiam Adamæ creatione; ut legimus de Chaldæis, de Ægyptiis, de Sinensibus, aliisque: ergo Adamum Populi illi præceserunt. XV. Hesiodus, & Aufonius referunt justam hominum ætatem esse annorum 96: Cornicum 864. Cervorum 3456. Corvorum 10366. Phænicis 93312. Nympharum 933120. Non potuisset autem hæc haberi numeratio, nisi prius fuissent homines, qui eam fecissent: ergo ante Adamum fuerunt alii homines. Respondemus ad I. cap. 2. Genesis describi creationem hominis ampliori modo, quo fuerat cap. 1. descripta, sed semper ejusdem hominis, & non alterius. Quod ex eo patet, quia eodem cap. 2. describitur creatio etiam cœli, & terræ, & omnis virgulti agri; sicut igitur non intelligitur creatio novi cœli, novæ terræ, & novorum virgultorum, ita nec est intelligenda creatio novi hominis. Nescit autem Peyrerius infinitam Dei potentiam, quum eam velit tempore metiri; & quum omnia unico instanti creaverit, intendit ipse pluribus opus habuisse diebus, ut creationem hominis, & fœminæ perficeret. Satis parce de

PAR. II.

omnipotentia sentit, qui eam hominum legibus in operando coarctat.

Ad II. dicitur, purum esse commentum illud, quod asserit de triplici illa communiōe, & conjunctione, physica, politica, & mystica; quam sine auctoritate fingit, & sine ratione evulgar. Cæterum quomodo poterant cum Adamo conjugii homines, qui Adamum præcedebant? Nulla prorsus ex illis tribus unionibus cum eo poterant communicari, qui adhuc non erat in mundo. Imputatio autem peccati, vel meritorum, est commentum sectæ Calvinianæ; quemadmodum sola imitatione posse peccatores dici, est monstrum Pelagianæ sectæ; quæ omnia paratæ sunt amplius homo, qui se ostendit ad omnem salutem, nisi aliquando resipui.

Ad III. Iterum tertium argumentum ex Pelagianorum penu desumptum est, Apostolo reclamante, qui docet, mortem in mundum subintrasse per peccatum, & peccati stipendium mortem fuisse. Audiat Augustinus lib. 1. de pecc. merit. & remiss. c. 1. *Qui dicunt Adam sic creatum, ut etiam sine peccati merito moreretur, non parva culpa, sed necessitate naturæ, profecto illud, quod in lege dictum est, quæ die ederetis mortem morientini, non ad mortem corporis, sed ad mortem animæ, quæ in peccato est, referre conantur. Quæ morte mortuos significavit Dominus Infideles, de quibus ait: Sinite mortuos sepelire mortuos. Quid ergo respondebunt, cum legitur, hoc Deum primo homini, etiam post peccatum, increpando & damnando dixisse: Terra es, & in terram ibis? Neque enim secundum animam, sed quod manifestum est, secundum corpus terra erat, & morte ejusdem corporis erat iturus in terram. Quamvis enim secundum corpus terra esset, & corpus, in quo creatus est, animale gestaret, tamen si non peccasset, in corpus fuerat spirituale mutandus, & in illam incorruptionem, quæ fidelibus ac Sanctis promittitur, sine mortis periculo, transiturus. . . . Proinde si non peccasset Adam, non erat exspoliandus corpore, sed supervestendus immortalitate, & incorruptione, ut absorberetur mortale a vita, id est, ab animali in spiritale transiret.*

Ad IV. Lex, de qua scribit Apostolus, est mosaica, non adamica; & hoc ex ipsiusmet Apostoli verbis innoscit. Primo, quia Apostolus dicit, quod mors regnavit ab Adamo usque ad Moysen, etiam in iis, qui non peccaverunt; unde quum

B b b

cla.

clare nominet Moysen, de mosaica lege intelligendus est. Secundo, quia legem illam intellexit, per quam homo potuit justificari; et hæc lex non alia est, quam mosaica per eundem Apostolum scribentem ad Romanos, ad Galatas, & ad Hebræos. Tercio quia dixit Apostolus, quod per Adamum intravit peccatum, & mors in mundum; hoc autem cum systemate præadamitico non cohereret, per quod si supponantur alii homines ante Adamum, isti debuissent esse impeccabiles, & immortales. Ad illud autem, quod dicitur de imputatione peccati, dicitur, quod verba illa: *Peccatum non imputabitur* non efficit Lex, non intelliguntur. Brevi mentionem ad Legem mosaicam, in hoc modo: sed in genere per oppositum, inquit obvia legem; secundum quod Augustinus multis ad Romanos 4. scribit: *Ut amittit homo, et prævaricatio*. Ex quo Appianus ostendit, quod si peccatum regnavit antequam lex mosaica esset, alia lex fuit violata, propter cuius violationem originale peccatum fuit contractum. Sic respondet Petrididier, fusior autem est Natalis Alexandri responsio, ad quam remittuntur Legentes.

Ad V. occurrit quoque Petrididier dicendo, quod diversæ appellationes non arguunt diversam originem, sed prærogativas tantum diversas. Cæterum populi illi, qui Judæis opponuntur, etiam ex locis ab Adversario citatis, sunt Chananæi, Philistæi, Idumæi, aut Egyptii; quos ab Adamo oriundos, æque ac Judæos, Adversarius ipse fatebitur.

Ad VI. Peccatum esse in foribus non aliud significat, quam imminere peccati poenam; quemadmodum dicimus, quando aliquis est proxime accessurus, quod sit ad januas. Hac loquendi phrasi utitur alibi etiam Scriptura; nimirum Marci 13. 29. *Sic & vos cum videritis hæc fieri, scitote, quod in proxima sit in ostitis*; Jacob. ep. 5. 9. *Nolite ingemiscere, Fratres, in alterutrum, ut non judicemini*. Ecce Judex ante januam afficit. Utuntur quoque profani Scriptores; Plutarchus enim scribit de febris proxime accessura; *febris est in foribus*. Responsio est Alexandri.

Ad VII. Cain ex Ambrosio lib. 2. de Cain & Abel c. 9. timebat parentes. *Potuit & parentes parricidas timere, qui docuerat parricidium posse committi. Paterunt enim & parentes de filio discere, quod didicerant posterius de parente*. Timebat quoque Cain

neptores suos, qui multi tunc temporis erant, & ad orientalem plagam Eden habitabant. Etenim Cain occidit Abelem anno mundi 130., ut habetur ex Chronico alexandrino; & tolligitur etiam ex Scriptura; nam Gen. 4. 25. dicitur, quod pro Abele occiso datus est Adæ Seth; & Gen. 9. 3. habetur, quod Seth natus est anni 130. Adæ; per centum autem, & triginta annorum spatium quis crederet, Adamum, & Evam non generasse filios, & filias; & hos etiam alios, unde potuissent finitimæ regiones habitari? Non timebat ergo Cain alienigenas, sed suos; non Præadamitas, sed Adamitas homines metuebat.

Ad VIII. Si concedenda sunt quæ narrat Josephus, dicitur, socios illos, a Caino advocatos, fuisse de sua familia; ipse enim jam etiam filios, & filias genuerat per tot annos, quibus vixerat: unde isti dicti sunt filii hominum ad differentiationem filiorum Seth, qui vocati sunt filii Dei.

Ad IX. Dicitur de Eva, quod quolibet anno tergeminos partus effundebat; quod testatur Natalis Alexander. Hoc posito, poterat Abel, & poterat etiam Cain, ex propria familia habere homines, qui eos adjuvarent. Instrumenta autem, quæ modo sunt in usu ad artes illas exercendas, tunc non erant; adeoque non est inquirendum, quis ea fabricasset. Adam ergo eos docuit artem, quam profitebantur, & sui cuique posterius adjumento erant in illa exercitio demandanda.

Ad X. sufficientissima erat multitudo in posteris Cain, ut civitatem conderent, & habitarent; & quanvis omnes a Moyse non enumerentur, hoc nihilominus non officit; quia propositum Moyse erat illos tantum enumerare, qui propagarunt semen Adæ usque ad Abraham, & postmodum ex ejus semine ad populum Dei; quod diserte docet S. Augustinus lib. 15. de civ. Dei c. 8.

Ad XI. jam est dictum fuisse ad sufficientiam homines, ut terras colerent, in quibus vivebant, & in quas diffundebantur. Solitudo autem horrorem incutere non poterat, quia homines non habitabant in desertis, sed in habitatis locis. Nec bestię poterant terras devastare, quia quemadmodum crescebant bestię, ita etiam multiplicabantur homines, a quibus occidebantur, vel arcebantur a campis suis; nec bestię fuerunt in majori quantitate in genere, & specie suis a principio creatæ a Deo, quam homines.

Ad

Ad XII. Erant quidem homines, & præcipue de progenie Abelis, quorum conspectum timebat Cain; unde eum extrorsus illos duxit, ut eum occideret. Non est igitur necessitas, ut per hoc ad præadamitas homines recurramus.

Ad XIII. Omnes veteres illi Philosophi originem mundi ignorarunt; unde eum dixerunt æternum: Nil autem hoc favet Præadamitarum systemati. Nec pariter fabulam reddit credibilem, quod iidem Philosophi incognitam sibi mundi originem dixerint. Nullam mosaicæ historiæ cognitionem habuerunt; ac proinde divinando præcesserunt.

Ad XIV. Vere Peyrerius fabulas Gentium adducit pro rationibus; ut fabulam suam jam collabentem aliquatenus firmare videatur. Chronologiæ enim illæ, quas affert, fabulosæ sunt, & non debent in medio poni, ut veritas per illas inveniri rationabiliter possit. Cæterum si anni illi fuerunt mensuri, vel trimestres, vel bimestres, vel quadriestres, quales erant in Ægypto, juxta Diodorum Siculum, Varronem apud Lactantium, Plinium, Proclum, Plutarchum &c. facile est, ut possint aliquæ epochæ cum Moyse chronologia conciliari, ut præstitit de Ægyptiis Capellus ad ann. mund. 1682.

Ad XV. Ineptiæ sunt illæ, quæ in argumento congeruntur, indignæ quidem, ut proponantur, & pariter indignæ, ut ad eas respondeatur. Abutitur autem Peyrerius hominum fide, quum velit, ut deliriis supra deliria credant. Sibilis igitur ultimo argumento responsum detur; ut videatur somnia sua, plusquam ratiocinio, risu esse excipienda, ac confutanda; auctoremque, nisi resipuisset, magis scutica, quam calamo, refellendum, ac impugnandum.

De statu gratiæ modo loquentes, in qua creati sunt primi homines, quaeritur, an creati fuerint in statu gratiæ sanctificantis? Negant plerique Theologi de schola, qui enumerantur ab Estio; nimirum Magister sententiarum, Hugo de S. Victore, Rupertus Abbas, Alexander Alensis, S. Bonaventura, Scotus, Richardus &c. Affirmant vero S. Thomas, Albertus magnus, Durandus, Gregorius Ariminensis, alique plures; cum quibus

Dicimus, primos homines in statu gratiæ sanctificantis fuisse a Deo creatos.

I. Probatur ex Scripturis. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Eccl. 7. *Hoc inveni, quod fecerit PAR. II.*

Deus hominem rectum. Ecclic. 17. *Deus creavit de terra hominem, & secundum se vestivit illum virtute.* Ad Ephes. 4. *Renovamini spiritu mentis vestra, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.* Ad Coloss. 1. *Exspoliantes vos veterem hominem cum affectibus suis, & induentes novum, quem qui renascatur in agnitionem secundum imaginem ejus, qui creavit illum.* Quæ quidem auctoritates fortius agunt accedente Sanctorum Patrum explicatione, quam mox in ipsorum testimoniis afferemus.

II. Probatur ex Conciliis. Concilium Arausicanum II. can. 19. hæc habet: *Natura humana etiam si in illa integritate, in qua est condita, permaneret, nullo modo seipsam Creatore suo non adjuvante, servaret. Unde cum sine gratia Dei salutem non possit custodire, quam accepit, quomodo sine gratia Dei poterit reparare, quod perdidit?* Quæ verba desumpta sunt ex Augustini epistola 106., vel secundum PP. Benedictinorum editionem 186. inter epistolas tertiæ classis; & scripta sunt circa medium anni 417. ad Paulinum ab Alypio, & Augustino; verba Concilii leguntur in modo dicta editione num. 17. c. 11. Concilium hoc convocasse Leonem Papam; ejusque auctoritate habitum esse, tradit Estius; sed in Scholio corrigitur, & dicitur, non a Leone I., sed a Bonifacio II. fuisse adprobatur epistola ad Cæsarium Arelatensem. Subditur ex annotatione Jacobi Sirmondi t. 1. Conciliorum antiquorum Galliæ, in Codice Fossatensi, & altero consimili, qui extat in Bibliotheca S. Mariæ Laudunensis, epistolam præfatam Synodo ipsi propter reverentiam Sedis Apostolicæ præponi, & epistolæ brevem de Synodi ejusdem auctoritate præfixam esse adnotationem, his verbis: *In hoc loco continetur Synodus Arausica, quam per auctoritatem Sanctus Bonifacius Papa confirmavit; & ideo quicumque aliter de Gratia, & libero Arbitrio crediderit, quam vel illa auctoritas continet, vel in illa Synodo constitutum est, contrarium se Sedi Apostolica, & universa per totum mundum Ecclesia, esse cognoscat.* Ad quæ Auctor Scholii adjungit: *Vide antiquam, perpetuam, ac veluti ingentiam Ecclesia Gallicana erga Sanctam Sedem Apostolicam reverentiam, & de ejusdem auctoritate fidem, ac persuasionem.*

III. Probatur ex Patribus. Irenæus lib. 3. cont. hæres. c. 20. inquit, nos in Jesu Chri-

non recuperare; quod in Adam perdidimus. Et c. 37. introducit Adam hæc dicentem: *Quoniam eam, quam habui a spiritu sanctitatis stolam amisi per inobedientiam.* Cyprianus ep. 74. Spiraculum vitæ, quod in faciem Adæ inspiravit Deus, exponit de Gratia Spiritus Sancti, in animam primi hominis a Deo infusa. Quod pariter exponit Methodius martir apud Epiphanium in hæresi Origenis; item Basilii in exposit. psalmi 48. At cæteris omis- sis Patribus adducimus Augustinum lib. 2. de Genes. ad lit. c. 31. de primis pa- rentibus hæc scribentem: *Max ut præcep- tum transgressi sunt, intrinsecus Gratia de- ferente, omnino nudati in sua membra oculos coniecerunt.* Idem repetit eadem lib. 13. de civ. Dei c. 13. Et lib. de Correptione & Gratia c. 11. ait: *Quid ergo, Adam non habuit Dei gratiam? immo vere magnam, sed disparem.* Et infra: *Nec ipsum Deus esse voluit sine sua gratia, quam reliquit in ejus libero arbitrio.* Eadem docent Prosper, Leo magnus, Gregorius magnus &c.

IV. Probatur Rationibus. I. Primus homo fuit a Deo creatus rectus: ergo cum gratia habituali. Antecedens est certum ex S. Thoma 1. p. q. 95. ar. 1. ubi docet, fuisse summam rectitudinem primi status hominis. Consequentia probatur. Rectitudo illa posita est in eo, quod ratio erat subdita Deo, animæ erat subditum corpus, & rationi inferior portio subde- batur; sed duæ ultimæ subjectiones non erant homini naturales, aliter eas per peccatum non amisisset: ergo supernatu- rales: ergo per donum gratiæ superna- turalis. II. Deus creavit primum homi- nem ad finem supernaturalem: ergo creavit illum cum virtute consequendi finem supernaturalem; sed hæc virtus nequit esse, nisi gratia supernaturalis: ergo creavit illum cum gratia superna- turali sanctificante. III. Si Adam per- mansisset in statu innocentiae, filii ejus nati fuissent in justitia, & gratia; sed Pater non debuit habere minora dona gratiæ in sua creatione, quam filii in eor- um generatione: ergo &c. IV. Primus homo creatus fuit in natura sana salva, incolumi sine vitio, & sine culpa; sed sic esse creatum est esse creatum in gratiæ sanctificantis statu: ergo &c. Major est Augustini dicentis ser. 11. de verb. Apost. c. 2. *Creatus est primus homo in natura sine culpa, in natura sine vitio.* Minor est ejusdem Augustini lib. 1. de peccatorum

meritis c. 24. *A salute, & vita aeterna ho- minem nisi peccata non separant.* Conseq- uentia sequitur. V. Adam fuit a Deo creatus cum perfecta charitate: ergo cum gratia sanctificante. Consequentia con- stat ex Augustino docente, charitatem, esse bonam voluntatem; bona autem vo- luntas est rectitudo, in qua fuit ipse crea- tus. Docet hoc Augustinus lib. de gratia Christi c. 1. *Quasi vero aliud sit bona vo- luntas, quam charitas, quam Scriptura no- bis esse clamat ex Deo.* Et lib. 4. de civ. Dei c. 11. *Fecit Deus, sicut scriptum est, hominem rectum, ac per hoc voluntatis bo- na: non enim rectus esset, bonam non ha- bens voluntatem: bona igitur voluntas opus est Dei.* VI. Adam creatus est vel sapiens, vel stultus; non stultus, quia creatus est sine vitio, ut diximus ex Augustino: ergo sapiens; sed sapientia illa esse, non poterat sine charitate: ergo &c. Minor subsumpta est etiam Augustini lib. 2. de libero arbitrio c. 9., ubi docet, *sapien- tiam esse veritatem, in qua cernitur, & te- netur summum bonum; quod saltem intel- ligendum est imperfecte.*

Obiiciunt I. I. ad Cor. 25. dicitur: *Factus est primus homo Adam in animam viven- tem, novissimus Adam in spiritum vivifi- cantem:* Ex quibus constat, quod Adam in sui creatione non habuit Spiritum Sanctum, sed tantum animam viventem; Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale: Ex quibus liquet, quod Adam initio non fuit spi- ritualis, sed animalis; animalis autem ho- mo non percipit ea, quæ sunt Spiritus; ut docet idem Apostolus I. Cor. 2. *Primus homo de terra terrenus; secundus homo de cælo cælestis:* Ex quibus patet, quod Adam fuit terrenus, non cælestis, deditus sci- licet terrenis, non cælestibus rebus. II. Augustinus lib. QQ. vet. test. q. 123. *Quid tam apertum, quam quod Adam non habuit Spiritum Sanctum?* Addens, illum non- nisi terrena, & sensibilia sapuisse; & er- rare eos, qui dicunt, nos adoptionem filiorum Dei, quam perdidimus in Adam, in Christo recuperare. Idem Augusti- nus asserit, quod Adam tunc factus est homo spiritualis, quando a Deo positus est in paradiso voluptatis: ergo non, quando fuit creatus. Sunt ejus verba lib. 2. de Genes. contr. Manichæos c. 8. ad verba: *Insufflavit in faciem ejus spiracu- lum vite:* *Nondum tamen spiritalem ho- minem debemus intelligere, qui factus est in animam viventem, sed adhuc animale.*

Tunc

Tunc enim spiritualis affectus est, cum in paradiso, hoc est, in beata vita constitutus, preceptum etiam perfectionis accepit, ut verba Dei consummaretur. III. Cyprianus epist. 74. ad Pompejum inquit: Non per manus impositionem quis nascitur, quando accipit Spiritum Sanctum, sed in baptismo, ut Spiritum jam natus accipiat, sicut in primo homine Adam factum est. Ante enim Deus eum plasmavit, & tunc insufflavit in faciem ejus flatum vitæ. Nec enim potest accipi Spiritus, nisi prius fuerit, qui accipiat. IV. Hieronymus in epist. ad Philemonem inficiatur aperte, hominem ab initio conditum rectum, ac bonum. V. Angeli non fuerunt creati in statu gratiæ sanctificantis: ergo multo minus homines. VI. Si nostra Conclusio esset vera, deberet esse de fide; sed de fide non est: ergo non est vera.

Respondemus ad I. Verbis illis, Apostolus facit discrimen inter corpus hominis, quale creatum est ab initio, & quale est post resurrectionem gloriosum; ut nunc est corpus Christi, & erit nostrum, si Deus dignabitur. Et discrimen dicit esse, quod primum indiget cibo, potu, somno &c. sicut indigent cætera animalia; secundum vero non indiget, quia spiritale, gloriosum, ut corpus Christi. Et ita explicat verba illa Augustinus lib. 6. de Gen. ad lit. c. 1., & lib. 12. c. 7., & ep. 146., alias 205., & lib. de Civ. Dei c. 2. & 23., & in Enchirid. c. 91., & lib. 1. Retract. c. 12.

Ad II. Liber QQ. veteris testamenti non est Augustini, ut omnes eruditi Critici fatentur; sed est Hilarius Sardensis, Luciferianæ Sectæ affecta, ut plures conjiciunt. Ad alium Augustini locum dicit Juveninus, quod verba illa, *nondum, tunc*, significant tantum ordinem narrationis, non vero ordinem rerum gestarum; hoc est, dicere intendit Augustinus, quod Scriptura prius narret hominis creationem, & deinde illius per gratiam sanctificationem. Verum ad hæc, & alia consimilia Augustini loca, quæ possent obijci, responderetur, Augustinum illa omnia retractasse lib. 1. Retract. c. 10. 12. & 14., & lib. 2. c. 4.

Ad III. Cyprianus significat ordinem naturæ, non temporis. Cæterum illa Cypriani epistola, quæ fuit scripta contra epistolam Stephani, Rom. Pont., videant Theologi quam auctoritatem habere mereatur.

Ad IV. Hieronymus, si ex propria sententia loquitur, nam de hoc valde dubitatur, intelligendus est de bono meritorio, quod esse nequit sine libero arbitrio, de quo ipse principaliter facit verbum; meritum enim, ut patet, sine actu liberi arbitrii nullum est.

Ad V. negatur antecedens; contrarium enim nos suo loco probavimus; quod inibi Legentes inveniant.

Ad VI. Cornelius Jansenius, Episcopus Yprensis, lib. de gratia primi hominis c. 1. concedit sequelam; ait enim: „Exstimamus non posse in controversiam, rem istam revocari, sed tanquam in Ecclesia definitam, & fide certam, debere supponi. „ At Estius, quem sequitur Juveninus, alique communiter docent, de fide non esse. Et ratio est, quia Ecclesia hoc non definivit expresse; est autem necessaria definitio Ecclesiæ expressa, ut sit de fide. Ulterius; quia Scotistæ, qui docent, in primis parentibus justitiam, & rectitudinem fluxisse a quodam naturalis integritatis dono; & Adamum, quando fuit in paradiso positus, fuisse per gratiam sanctificantem perfectum; non sunt ab Ecclesia proscripti. Rursus; qui Tridentinum Sess. 5. dum dicit, fuisse primum hominem in sanctitate, & justitia constitutum, non dicit creatum, sed constitutum; etenim etiam primus homo fuit in paradiso constitutus, sed non creatus. Et quanvis Jansenius dicat, pro *constitutum* intelligi *conditum*; hoc tamen non est de fide, ut sic debeat intelligi; unde nos dicimus, probabiliter pro nobis stare Tridentinum, sed non expresse; quod sufficit, ut non dicatur esse de fide. Igitur de fide est tantum, primos parentes habuisse gratiam sanctificantem, antequam peccarent; sed non est de fide, eam habuisse initio, quo fuerunt a Deo creati.

Denique de statu beatitudinis loquimur, in quo pariter fuerunt primi parentes a Deo conditi. Et quidem beatitudo vel intelligitur perfecta, vel imperfecta; perfecta est Dei visio intuitiva; imperfecta vero non includit visionem Dei intuitivam, sed abstractivam, attamen importat summam quietem, maximam felicitatem, alique dona, præter intuitionem Dei, quam excepimus; ut diximus de beatitudine Angelorum. Unde

Dicimus, primos homines fuisse creatos a Deo non perfecta, sed imperfecta beatitudine, beatos.

I. Pro.

I. Probatum. Beatitudo est in homine, saltem inchoata, & imperfecta, diligere bonam voluntatem, in qua conditus est; ut ait Augustinus lib. 1. de lib. arb. c. 13. *Hoc gaudium, quod huiusmodi boni adeptio- ne gignitur, etiam tranquille, & quiete, & constanter erigit animum, beata vita dicitur; nisi tu putes aliud esse beate vivere, nisi veris bonis, certisque, gaudere; sed Adam statim dilexit bonam voluntatem, in qua conditus est: ergo &c.*

II. Probatum. Beatitudo saltem imperfecta est in homine, nullum adesse malum, quod timeatur, nullum abesse bonum, quod desideretur; sed primi homines in paradiso nullum habebant malum, quod timerent, nullum bonum, quod iuste desiderarent: ergo &c. Minor est Augustini lib. 14. de civ. Dei c. 10. *Quid timere, vel dolere poterant illi homines in tantorum tanta affluentia bonorum, ubi nec mors metuebatur, nec ulla corporis mala valetudo? Nec aberat quicquam, quod bona voluntas adipisceretur; nec inerat quod carnem, animumve hominis feliciter viventis offenderet.*

III. Probatum. Beatitudo, de qua loquimur, consistit præcipue in pace, in immortalitate, in securitate; sed hæc omnia habuerunt primi homines: ergo &c. Minor etiam est Augustini lib. de corrept. & grat. c. 11. *Nulla rixa a se ipso adversus seipsum tentatus, atque turbatus, in illo beatitudinis loco, sua secum pace fruebatur. In eodem libro c. 10. Hominem fecit cum libero arbitrio, & quavis sui futuri casus ignarum, tamen ideo beatum, quia & non mori, & non miserum fieri, in sua potestate esse sentiebat. In quo statu recto, & sine vitio, si per ipsum liberum arbitrium manere voluisset, profecto sine ullo mortis, & infelicitatis experimento, acciperet illam merito huiusmodi permansionis, beatitudinis plenitudinem, qua & sancti Angeli sunt beati; id est, ut cadere non posset ulterius, & hoc certissime sciret.*

Quod autem perfectam beatitudinem non habuerint, hoc est intuitivam Dei visionem, probatur etiam I. quia intuitiva Dei visio nequit stare cum peccato; sed primi homines peccare potuerant, & de facto peccarunt: ergo &c. II. quia primi parentes habuerunt fidem; sed fides est impossibilis cum intuitiva Dei visione: ergo &c. III. quia primi homines non habuerunt ampliorem beatitudinem illa, quam habuerunt Angeli in via; sed Angeli in via non habuerunt intuitivam Dei visionem: ergo neque primi homines.

Opponunt I. Augustinus in psal. 70. sen. 7. docet, primos homines habuisse Dei visionem: *Dicatur mihi, quid illi deerat in paradiso constituto; in modis opulentia, modisque deliciis, cui magna deliciae erant: ipsa visio Dei; cuius faciem quasi inimici timerunt post peccatum.* Sed visio Dei est perfecta beatitudo: ergo primi homines habuerunt perfectam beatitudinem. II. Primi Parentes fuerunt tentationibus obnoxii; sed hoc est contra beatitudinem, adhuc imperfectam: ergo &c. Probatum minor: Omnia tentatio est persecutio quædam salutis animæ intentata; sed omnis persecutio, & quæ præcipue animam turbat, pacem offendit, tranquillitatem, securitatem, gaudium obnubilat: ergo beatitudini etiam imperfectæ adversatur. III. Primi homines erant in periculo constituti, ut Deo displicere possent; sed hoc solum ingenerare potest magnam afflictionem his, qui diligunt Deum, adeoque illos in sua beatitudine perturbare: ergo saltem per hoc non gaudebant illi beatitudine nec quidem imperfecta.

Respondemus ad I. Augustinus dixit, primos homines habuisse visionem Dei, non vero habuisse intuitivam Dei visionem. Perfecta beatitudo non est quæcumque Dei visio, sed solum intuitiva. Et quavis dicat, quod faciem ejus videbant, dicit etiam, quod videbant faciem ejus quasi inimici; hæc autem non est beatitudo, ut patet.

Ad II. Primi parentes non fuerunt tentati per tentationem internam, sed tantummodo per externam; sicut etiam per hanc fuit tentatus Christus. Et quemadmodum in Christo externa tentatio non turbavit ejus perfectam beatitudinem; ita nec in illis eadem externa tentatio perturbare potuit beatitudinem illorum imperfectam. Quod primi homines fuerint tantum tentati tentatione exteriori, est doctrina S. Thomæ 2.2. q. 165. ar. 2. ad 2.

Ad III. Periculum nullum habuissent primi homines Deo displicendi, si ipsi noluis- sent. In ipsorum potestate erat non peccare, quia liberum habebant arbitrium. Vires & quidem maximas habebant resistendi externis Diaboli persecutionibus, quia majorem habebant gratiam, ante peccatum, quam nos habemus. Unde periculum erat tantum ex seipsis; quod quidem vitare potuissent, si voluissent. Non erat ergo tale, ut ipsorum imperfectam beatitudinem perturbaret.

DIS.

DISSERTATIO CLIX.

De statu Innocentiæ in Homine; ubi de dotibus spectantibus ad intellectum, ad voluntatem, & ad corpus, hominis innocentis: An Adamus, & Eva, si non peccassent, generassent cum libidine? Et quis in eo statu modus generationis filiorum fuisset?

Innocentiæ status in primo homine dicitur tempus illud, quo idem innocentiam, in qua creatus fuit, servavit, & in peccatum ruendo eam non amisit. In statu il-

lo plurimas a Deo consequutus est prærogativas, quæ ad iustitiam originalem, consequerantur; & quia iustitiam originalem adeo perdidit, ut eam non amplius recuperaverit, prærogativas quoque illas nunquam consequuturus amisit. De his omnibus dotibus agere longum foret; de aliquibus quidem, quæ ad intellectum, ad voluntatem, & ad corpus, spectant, & quæ etiam virtutes appellantur, pertractabimus.

Primo homo in statu innocentie scientiam habuit, a Deo sibi infusam, rerum illarum, quarum scientificam cognitionem potuisset procedente tempore ex se ipso comparare. Hoc I. probatur; quia creatus est a Deo uti totius nature princeps: ergo totius pariter nature debuit occultas causas cognoscere, & abdita phenomena scire. II. quia omnibus rebus totius nature nomina imposuit: ergo proprietates omnes rerum omnium assequutus est; aliter inconsulto nomina imposuisset, quod quilibet alius, etiam scientie omnino expertus, facere facile potuisset. III. quia caput fuit hominum omnium, quos regere, & gubernare, immo etiam docere, debuisset; si rudis autem fuisset, & ignarus, nullum ex his munus potuisset perfecte implere.

Secundo homo in statu innocentie errare non potuit. I. probatur; quia non potuit errare in iis, in quibus fuerat a Deo edoctus; aliter Deus illum docuisset errorem; quod non est dicendum, quum Deus nec possit falli, nec fallere; quia

est infinite sapiens, & summe bonus. II. quia nec potuit errare in illis, quorum notitiam a Deo non acceperat; de illis enim, quum sapientissimus in statu illo esset homo, nec affirmabat, nec negabat, quia eas certo non cognoscebat; adeoque non errabat. III. quia nec errare potuit occasione a sensibus accepta; quum enim in statu innocentie ratio esset Deo subiecta, eam sensus fallere non poterant. IV. quia nemo eum potuit decipere; non alius homo, quia non erat; non bonus Angelus, qui mentiri non poterat; non malus Angelus, quia illum sciebat esse mendacem, & mendacii patrem. V. neque potuit errare in rebus spectantibus ad mores, ac pietatem; quia hoc fuisset maximum malum; at omne malum longe aberat ab homine in innocentie statu: ergo &c. Patet minor; in eo enim statu, ut diximus, homo erat beatus; incompatible autem est cum beatitudine etiam imperfecta malum. Hæc omnia confirmantur ab Augustino, & referuntur a Juenino. Docet enim S. Doctor lib. 3. de lib. arb. c. 18. *Approbare falsa pro veris, ut erret invitus, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati.* Eadem habet lib. 14. de civ. Dei c. 14.

Terrio homo in statu innocentie non habuit in voluntate passiones, quæ respiciunt malum pœnæ, habuit tamen illas, quæ ordinantur ad bonum. Prima pars probatur. Timor, & dolor, sunt passiones, quæ respiciunt malum pœnæ; sed timor, & dolor non fuerunt in homine innocente: ergo in illo non fuerunt passiones, quæ respiciunt malum pœnæ. Minor est doctrina Augustini lib. 14. de civ. Dei c. 10. docentis: *Timor quidem non erat; quid enim timere poterant primi homines in tantorum affluentia bonorum, ubi*

nec

nec mors metuebatur, nec ulla mala veletudo. Nec doli, quandoquidem nihil inerat, quod carnem, animumve hominis feliciter viventis offenderet. . . . Erat devotio tranquilla peccati, qua manente, nullum omnino aliunde malum, quod contristeret, irruerat. Secunda pars probatur etiam; quia Augustinus loco nuper citato docet, fuisse in homine innocente amorem, & gaudium, quæ sunt passionēs de bono præsentē; erant pariter passionēs de bono absente, scilicet desiderium, & spes, licet sine animi solitudine; desiderabant enim, & sperabant æternam beatitudinem, quam credebant; erant quidem passionēs istæ in illis, sed alio modo ab illo, quo sunt in nobis, quum in nobis aliquando præveniant rationem, & usum ejus perturbent, non sic autem in illis, quia omnimode rationi parebant.

Quarto homo in statu innocentie nullum habuit concupiscentie motum. I. probatur; & quidem hic pro concupiscentia non intelligimus illam, quæ fertur ad actum rationi consentaneum; sed illam, quæ est propensio ad actum rationi contrarium; & ea est, de qua Apostolus loquebatur ad Gal. 5. 17. *Caro enim concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem*. Hoc igitur est probandum, quod in Adam non fuerit propensio hæc ad actum rationi contrarium; & probatur. Adam in statu innocentie nec habuit peccatum, nec bellum; sed concupiscentia ut est propensio ad actum rationi contrarium necessario includit vel peccatum, vel bellum: ergo in homine innocente non fuit. Major est Augustini lib. 1. oper. imperfect. c. 7. *Si talis erat, qualis nunc est, vel illi resistebatur per temperantiam, vel per intemperantiam cedebatur; ac sic homo libidini aut peccando servire cogebatur, aut bello intimo repugnare, quorum alterum honestati, alterum paci felicitatis illius, si humanum sensum habetis, non convenire sentitis*. II. Concupiscentia prout est propensio ad actum rationi contrarium fuit in primis parentibus primo exorta post peccatum: ergo non ante peccatum: ergo non in statu innocentie. Probatur antecedens. Tunc primum fuit, quando erubuerunt; sed erubuerunt post peccatum: ergo fuit post peccatum. Probatur major. Tunc erubuerunt, quando aliquod inordinatum in seipsis experti sunt; sed post peccatum inordinatum hoc experti sunt: ergo post peccatum erubuerunt: Argumentum est

Augustini lib. 5. cont. Julianum c. 2. *Ego vero non a pictore manuum figurarum, sed a scriptore divinarum didici literarum, quia illi primi homines nudi erant, & non confundebantur. In quibus absit ut tanta innocentia tam impudens esset; sed nondum inerat, quod puderet. Peccaverunt... & adhuc clamas: Nihil illic indecens, novumque senserunt? Hanc plane impudentiam tuam nimis incredibilem, absit ut dicam, nullus te Apostolus, aut Propheta, sed nec pictor docuit, nec poeta*. III. Nullum malum erat in primis hominibus in statu innocentie, quia, ut probatum est, erant sine culpa, & sine vitio; sed concupiscentia est magnum malum, quanvis non sit peccatum: ergo in illis in statu illo non erat. Probatur minor. Concupiscentia prout est propensio ad actum rationi contrarium, non attendit rationis imperium, invita ratione exurgit, ratione imperante non cessat, non quiescit, non sedatur, movet ad malum, allicit, pertrahit: ergo est magnum malum, quanvis non sit peccatum. IV. Concilium Tridentinum sess. 5. can. 5. definivit, concupiscentiam ex peccato esse, & ad peccatum inclinare, verbis hæc: *Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, Sancta Synodus declarat, Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere, & proprie in Renatis peccatum sit; sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit*. V. quia Augustinus articulum hunc, concupiscentiam scilicet non fuisse in homine in statu innocentie, nomine totius Ecclesie contra Pelagianos declaravit, & propugnavit. Unde Juveninus asserit, de fide catholica certum esse, nullum in primis parentibus fuisse concupiscentie motum.

Quinto corpus hominis innocentis fuit a Deo immortalitate donatum. I. probatur. Mors intravit in mundum per peccatum: ergo ante peccatum non erat mors in mundo. Antecedens est Apostoli ad Rom. 5. scribentis: *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors*. Habetur etiam Gen. 2. *Quocunque die comederis ex eo, morte morieris*. Ad quæ verba Augustinus lib. 1. de peccat. merit. c. 16. *Quanvis annos multos postea vixerint, illo tamen die mori ceperunt, quo mortis legem, qua in senium veterascerent, acceperunt*. Habetur quoque sapientie 2. *Deus mortem non fecit; invidia autem Diaboli mors intravit in*

mun-

mundum. II. Concilia docent; Cartaginense V. Placuit omnibus Episcopis, qui fuerunt in hac Sancta Synodo, ut quicumque dicit Adam primum hominem mortalem factum, itaut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate natura, anathema sit. Tridentium sess. 5. can. 1. Si quis non confitetur, primum hominem Adam incurrisse per offensam prevaricationis huiusmodi iram, atque indignationem Dei, atque adeo mortem, quam antea illi comminatus fuerat, anathema sit. Synodus Palestina damnavit ut hæreticam Pelagii propositionem, qua dicebatur; Adam mortalem factum, qui sive peccaret, sive non peccaret, moriturus esset. De cuius Synodi definitione Augustinus lib. de gestis Pelagii c. 3. scripsit: Unde, fit consequens, ut quisquis sequitur illius episcopalis auctoritatem iudicii, & ipsius Pelagii confessionem (quam Pelagius fecte, & fraudulenter fecerat) hæc tenere debeat, qua semper tenuit Catholica Ecclesia: Adam nisi peccasset, non fuisset moriturus. III. Patres omnes, & Augustinus præsertim, argumentum desumebant ad probandam contra Pelagianos peccati originalis existentiam, ex morte, qua nunc homines moriuntur; hoc autem argumentum nihil probasset, si Adamus in statu innocentie mortalis fuisset.

Sexto homo in statu innocentie corpus habuit nulli miserie obnoxium. I. probatur. Patres etiam utuntur argumento deducto ex miseriis corporeis ad probandam peccati originalis existentiam: ergo si non fuisset peccatum, homo nullis miseriis fuisset subjectus: ergo ante peccatum non fuit. II. Quum Deus sit summe iustus, non facit, ut sit miser, qui non meretur; & præcipue homo in statu innocentie, qui nullum peccatum patrauerat. III. Homo in statu innocentie summa pace, ac felicitate fruebatur, & ab eo longe aberat omne malum, & in eo aderat omne bonum, quod homini viatori conveniebat; sed sic non fuisset, si corpus habuisset miseriis obnoxium: ergo &c. IV. Ex Augustino lib. 1. Retract. c. 11. *Ægritudinem ita nulla corpora* (intelligitur post resurrectionem) *illa patientur, sicut nec ista pati possent ante mortem.* Et lib. 9. de Genes. ad lit. *Non dum erat labor, ut adiumenta indigeret.* Et lib. 2. de Genes. cont. Manichæos c. 7. *Quid mirum, si corpus potuit ab omnipotente artifice tale fieri, ut nulla molestia,* PAR. II.

nulla indigentia cruciaret hominem ante peccatum, & nulla corruptione tabesceret. Opponunt I. contra omnia, & singula dicta. Serpens decepit Evam adhuc innocentem: ergo in statu innocentie errare potuit. Antecedens ipsamet probat, faciendo Gen. 3. *Serpens decepit me, & comedi.* II. Adam speravit cum Deo æqualitatem manducando pomum debitum: ergo erravit quoque. III. Fuit in hominibus innocentibus quod est per se indifferens ad bonum, & malum; sed concupiscentia est propensio ad bonum sensibile, & est indifferens ad bonum, & malum: ergo fuit in hominibus innocentibus. Probatur minor. Desiderium cibi, potus, somni, & delectatio ex perceptione alicujus objecti jucundi, sunt propensiones ad bonum sensibile, & sunt indifferentes ad bonum, & malum. IV. Si fuisset negatio concupiscentie in primis hominibus innocentibus, fuisset propter gratiam sanctificantem; sed hæc post peccatum est etiam in hominibus, & tamen habent concupiscentiam: ergo fuit etiam in primis hominibus innocentibus concupiscentia. V. Augustinus lib. 1. de peccat. merit. c. 3. docuit, Adamum fuisse mortalem etiam ante peccatum. VI. Etiam corpus hominis innocentis erat compositum: ergo erat corruptibile; hoc est dissolvi poterat in ea, ex quibus componebatur: ergo erat mortale. VI. Corpus hominis innocentis consenuisset: ergo fuisset subjectum, & senectuti, quæ est morbus, & morti, a qua senectutis morbus est insanabilis. VII. Christus reparavit omne malum, quod nobis intulit Adam: ergo etiam debuit repellere a nobis mortem; non repulit: ergo mors non fuit malum per Adæ peccatum nobis illatum. VIII. Poterat Adam violenter occidi quacunque ex causa, quæ esset extrinsecus; vel scilicet per lapidem, qui eum obrueret, vel per aquas, in quibus mergeretur, vel ex quocunque alio inopinato casu, ac fortuito: ergo non fuisset immortalis. IX. Primi homines innocentes habuissent famem, sitim, desiderium somni, quietis &c.: ergo hæc etiam incommoda passi fuissent. X. Homo in statu innocentie eguisset fructu arboris vitæ, ut vires repararet: ergo fuisset in eo fractio virium, quacunque ex causa hæc ei provenisset. XI. Immortalitas homini innocenti vel fuisset naturalis, vel supernaturalis; non naturalis, quia est contra

C c c

Con-

Concilium Milevitanum can. 1. Concilium Arausicanum II. can. 2., Augustinum, aliosque Patres: si supernaturalis, sic etiam potest esse homini peccatori: ergo non fuit hominis innocentis prerogativa. XII. Est sententia Theologorum apud Estium, quod homo in statu innocentiae potuisset peccare venialiter, & non amittere innocentiam; sed peccata illa debuissent a Deo puniri ærumnis vitæ hujus: ergo etiam in statu innocentiae fuissent homines vitæ hujus miseris subiecti, ac ærumnis obnoxii.

Respondemus ad I. Evam non fuisse deceptam a Serpente in statu innocentiae, sed in statu peccati; peccaverat enim ante deceptionem, non quidem peccato operis, sed peccato cordis, hoc est internæ elationis. Testis est Augustinus lib. 2. de Gen. ad lit. c. 3. asserens, quod mulier verbo serpentis non crederet, nisi jam inesset menti ejus amor propriæ potestatis, & quædam de se superba præsumptio; ut Jueninus refert.

Ad II. Dicimus, Adam non fuisse seductum; quia, ut docet Apostolus 1. ad Timoth. 2. *Adam non est seductus, mulier autem seducta est.* Exemplum affertur Salomonis, qui coluit Idola sine errore intellectus, at propter amorem mulierum; sic Adam comedit de pomo vetito, ne contristaret Evam, non quod crederet vel ei, vel serpenti. Testatur etiam Augustinus lib. 14. de civ. Dei c. 2.

Ad III. Concupiscentiam, ad quæcumque objecta feratur, etiam si objecta sensibilia per se, & ratione speciei sint indifferenta, semper esse malam; & hoc propter plures rationes: tum quia prævenit rationem; tum quia inclinat rationem ad objecta per fruitionem, & non per usum; tum etiam, quia movet ad finem voluptatem, quæ rationem non decet.

Ad IV. negationem concupiscentiæ provenisse in primis parentibus ex justitia originali, quæ operabatur in ipsis subjectionem mentis ad Deum, & carnis ad spiritum. Justitia autem non est idem, cum gratia sanctificante; & hoc vel ex eo patet, quia omnes Theologi fatentur, primos homines fuisse a Deo creatos cum justitia originali, non conveniunt autem de gratia habituali, & sanctificante; ut in præterita Dissertatione dictum est. Et nomine justitiæ originalis venit restitutio, & ordo alicujus totius, & omnium ejus potentiarum, tam inter se, quam respectu suorum actuum; ut docet

Estius. Igitur subiectio illa proveniebat a justitia originali, quæ non est in homine post lapsum, non vero a gratia sanctificante, quæ potest esse in homine quolibet post peccatum. Unde scribebat Augustinus lib. de nuptiis, & concupiscentia c. 6. *Injustum erat, ut obtemperaretur a servo suo, id est a corpore suo, ei, qui non obtemperaverat Domino suo.*

Ad V. corpus hominis innocentis non habebat immortalitatem ex natura sua, hoc est ex propria sua compositione, sed ex speciali gratia Dei, qui conservabat illud in debita temperie, ut non corrumpere-tur. Igitur immortalitas erat ipsi extrinseca, non autem intrinseca; quia quod genitum est, corruptibile etiam est; quod est compositum, est resolvibile in ea, ex quibus est compositum.

Ad VI. In remedium senectutis Deus dedit Adamo cibum arboris vitæ, qui quidem cibus distinctus erat ab illo, quod ad sustentationem utebatur. Potuisset quidem senescere ex propria natura, ut dictum est de morte; sed ex speciali Dei gratia non senescebat. Fructus enim arboris vitæ conservabat vires illius in juventutis temperie, ac integritate. Audiat pariter Augustinus lib. 4. contra Julianum c. 14. *Habebat ex hoc vitam sustentaculum congruum, licet modo quodam immortali, tamen animali corpori necessarium, ne indigentia laderetur; de ligno autem vitæ, ne senectute perduceretur ad mortem.* Et lib. 1. de peccat. merit. *Habebat, quantum existimo, & de lignorum fructibus refectionem contra defectionem, & de ligno vitæ stabilitatem contra vetustatem.*

Ad VII. Christus reparavit mortem per resurrectionem, quam habebimus ex Christi meritis; quia per resurrectionem consequemur vitam, quæ amplius non erit obnoxia morti. Ad argumentum, hoc, quod erat Pelagianorum, respondebat sic Augustinus lib. 1. de peccat. merit. c. 30. *Cur non potius hoc attendunt, quod Apostolus sine ambiguitate locutus est: Quia per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum? Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur: neque enim aliunde, quam de corporis resurrectione dicebat.... Quomodo ergo plus nocuit ille peccando, quam iste profuit redimendo, cum per illius peccatum temporaliter moriamur, per istius autem redemptionem non ad temporalem vitam, sed ad perpetuam resurgamus? Et c. 31. Poterat autem Deus etiam hoc donare.*

cre-

credentibus; ut nec istius experirentur corporis mortem: sed si hoc fecisset, carni quædam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo.... Quid enim magnum erat videndo non mori eos, qui crederent, credere se non morituros?

Ad VIII. Deus ex speciali, quam habebat, providentia pro humani corporis innocentis conservatione, omnia illa fortuita accidentia, quibus poterat illi mors inferri, impedivisset; unde homo innocens nec a lapidibus, nec a lignis, nec ab aquis, nec ab aliis rebus, mortem sustinisset.

Ad IX. Cibus & potus non fuerunt dati hominibus innocentibus, ut se liberarent a fame, & siti; sed ut illis uterentur tamquam remedio, quod habebant, ut mala illa vitarent. Unde Augustinus lib. 3. de civ. Dei c. 20. *Alebantur ergo alii, quæ sumebant, ne animalia corpora molestiæ aliquid esuriendo, ac sitiendo sentirent.* Inordinata autem fuisset voluntas ipsorum, si cibo, & potu uti noluisent; quod non est dicendum de homine recto, & sine vitio creato. Subdit Estius, quod per famem, & sitim in hominibus innocentibus non debeat intelligi appetitus cibi, & potus ad restaurandum vires deperditas; sic enim in illis non fuerunt: nec appetitus immoderatus, & inordinatus, qui nec pariter fuit; sed generaliter naturalis appetitus edendi, & bibendi; & ita fuisset quidem in illis, sed cum summa tranquillitate, & absque molestia, non ad reparandum defectum naturæ, sed ad occurrendum illi, ut dictum est. Quod autem dicunt Basiliius hom. 2. de jejunio, & Ambrosius lib. de Elia, & jejunio, primos parentes in paradiso jejunasse, intelligendum est, quod adhuc nullam habebant indigentiam, vel desiderium, ad sumendum cibum; vel dici etiam potest, quod jejunaverunt, hoc est se abstinuerunt a cibo vetito per id temporis, quod eos serpens non fuerat alloquutus. Cæterum Augustinus lib. 1. cont. Adversarium Legis, & Prophetarum c. 15. putat, homines primos innocentes comedis de ligno vitæ, antequam peccarent. Ad somnum modo dicimus, contra Alexandrum de Ales, qui 2. p. q. 89. memb. 3. putavit, hominem in primo statu somno non indiguisset, nec aliquando dormivisset, somnum in statu illo fuisse, & necessarium fuisse; quæ est sententia S. Thomæ, & aliorum apud Estium citatum. Et ideo fuisse, ut præveniret cor-

P. A. R. II.

poris defectum, ne eveniret; præveniret scilicet omnem languorem, & sensuum fatigationem. Subdit S. Thomas, ipsum dormire per se non remove hominem a naturali dispositione, sed potius ad bonum naturæ ordinari; unde sensuum oppressio a somno dici non debeat poena, sed quædam sensuum vacatio naturalis. Nec repugnare somno continuam, & nunquam intermissam mentis contemplationem, quum tantum sit in illo quies animalium virtutum, ut dicit Estius. Verum & Gen. 2. 21. dicitur de Adamo: *Cunque adormisset; & Cant. 5. 2. habetur: Ego dormio, & cor meum vigilat.*

Ad X. Fructus arboris vitæ non erat, ut repararet fractas, vel deperditas vires, sed ut impediret, ne perderentur, vel frangerentur; ut dictum est sæpius. Unde subdit ex Augustino lib. 1. de peccatorum meritis c. 3., lib. 8. de Gen. ad lit. c. Estius, „lignum vitæ daturum, „ fuisse stabilitatem contra verustatem: „ Non enim unica ejus sumptione stabilis, idest perpetuam sanitatem homo „ consecutus erat, sed ad vigorem plenæ ætatis conservandum subinde ac sæpius ei opus fuisset esu ligni vitæ. „

Ad XI. Immortalitas homini innocenti secundum aliquam rationem erat naturalis, secundum aliam erat supra naturam; quemadmodum mors homini lapso in uno respectu est naturalis, in alio est contra naturam. Si enim pro naturale intelligitur quod inest a prima institutione naturæ, ut intelligit Cyrillus lib. 3. cont. Julianum, immortalitas erat naturalis primo homini, & mors tam integro, quam lapso, contra naturam; & hoc patet, quia, ut ait Estius, homo initio institutus est immortalis, hoc est liber a moriendi necessitate. Si vero pro naturale accipitur, quod non habetur ex vi naturæ, sed ex vi gratiæ, immortalitas erat supernaturalis homini innocenti, & mors est naturalis cuicunque homini, præsertim lapso: Immortalitas erat in homine innocente, & ratione optimæ corporis humani temperiei, tanquam ex causa interna; & ratione fructus ligni vitæ, tanquam ex causa externa; & ratione justitiæ originalis, a qua dependebat illa corporis constitutio, & per consequens etiam immortalitas. Illa autem justitia erat supernaturalis, & non potest in homine lapso habere locum; unde non mirum, si in homine lapso quum non sit illa corporis constitutio, illa ar-

C c c 2 boris

boris vitæ commestio, illa originalis iustitiæ participatio, non sit immortalitas. Ad XII. dicimus, quod omnes Theologi excludunt ab homine in statu innocentiae peccatum veniale, quod vel ex passionem, vel ex subreptione, committitur. Ratio est, quia in illo statu sensus erat perfecte subiectus rationi, unde nec poterat ejus imperium pervertere, nec illi resistere. Et ipsamet ratio ita erat ordinata, ut non poterat exire in actum, qui fuisset plene deliberatus. Ex illo nascitur, quod non poterat committere peccatum veniale ex malitia; ex hoc autem, quod non poterat illud facere ex subreptione. Est autem peccatum veniale, quod est tale ob imperfectionem actus, vel ob levitatem materiae, quanyis plena deliberatione committatur; uti est risus immoderatus, verbum ociosum, mendacium jocosum, vel officiosum &c. Hoc peccatum affirmant aliqui Theologi potuisse ab homine innocente committi; & sunt Scotus, Altrifodorensis, Maironis, aliique pauci. At pro negativa sunt S. Thomas, Alensis, S. Bonaventura, Albertus, Aegydius, Durandus, Richardus, & alii communiter, ut dicit S. Bonaventura. Nobis placet hæc ultima, ac communior sententia; ac proinde argumentum nihil continet contra nos. Videatur Estius in II. dist. 21. §. 7.

Antequam deveniamus ad stabiliendum quod proposuimus in Dissertationis titulo; scilicet, an Adamus, & Eva, si non peccassent, generassent cum libidine; scire prius oportet, ante peccatum fuisse nuptias inter Adamum, & Evam. Hoc ex Scriptura clare patet Gen. 2. 24. verbis illis: *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhaerebit uxori suae; & erunt duo in carne una*. Hæc autem, quæ aperte indicant connubium inter primos parentes, immo per illa prima matrimonii institutio dicitur facta, ante illorum peccatum dicta fuerunt. Post hæc S. Augustinus lib. 14. de civ. Dei c. 22. tribus rationibus probat, & fuisse nuptias in primo statu, & fuisse inter conjuges copulam carnalem, etiamsi non peccassent. Primo, quia viro fuit datum adjutorium, non vir, sed foemina, & non ob alium finem, quam ad proles generationem. Secundo, quia Deus primam illam institutionem nuptiarum sua benedictione confirmavit; unde dixit eis Gen. 1. 28. *Crescite, & multiplicamini*. Tercio, quia non solum fuerunt nuptiae in

paradiso, sed futurus etiam fuisset coitus, nisi præcessisset peccatum; quod Augustinus docet.

Dicimus, Adamum, & Evam, si non peccassent, non generassent cum libidine.

I. Probatur. In statu innocentiae non erat in primis hominibus libido, nec futura fuisset, si in innocentiae statu perseverassent; sed si non peccassent, generassent etiam in innocentiae statu perseverantes: ergo sine libidine generassent. Major constat ex dictis in præcedenti Dissertatione; & continet propositionem, quæ pertinet ad fidem, & quam Augustinus invicte contra Pelagianos propugnavit. Verum ulterius a nobis probatur, quum ab hac tota assertio nostra dependeat; minor enim argumenti propositi non negatur, & consequentia sequitur.

II. Probatur. In illis est libido, quos pudet ad ejus motum; sed ante peccatum non puduit primos parentes: ergo ante peccatum non fuit in illis libido. Probatur minor. Tunc illos puduit, quando cognoverunt, se esse nudos; sed post peccatum cognoverunt, se esse nudos, & eos puduit nuditatis: ergo post peccatum puduit: ergo non ante peccatum. Augustinus lib. 5. operis imperfecti c. 16. sic introducit Deum prævaricantes homines alloquentem: *Nontibi nuntiata esset nuditas tua, nisi esset pravaricata lex mea*. Et post hæc: *Quid est autem nuditas nuntiata cui procul dubio ignota non erat, nisi eo motu stimulante, & usitato aspectu se argeret adverti, pudoremque incuteret, quoniam peccato factum erat, & hominis pars inferior contra superiorem, hoc est caro contra spiritum concupisceret? Sed tu, sic modo Juliano dicit, contra omnia claudis oculos, & ita asseris fuisse institutum hominem, ut etiam si non peccasset, puderet cum nuditatis suae*.

III. Probatur. Libido per se ipsam est malum, & quidem magnum; sed homo in statu innocentiae fuit sine malo: ergo genuisset sine libidine. Probatur major. Libido fertur ad illicita, & sine discrimine fertur; & si quis ei consensum præbet, peccatum facit; proinde in nullo casu licet ei consentire, nec etiam in materia quantumvis levi, nec quoque in ipso actu conjugii: ergo per se ipsam est malum, & quidem magnum. Minor constat; Deus enim, ut dictum est, fecit hominem rectum, sine vitio, & sine culpa.

IV. Probatur. Culpa præcedit poenam: ergo

go libido non fuit in hominibus innocentibus. Antecedens est certum, Consequentia probatur. Libido fuit pœna peccati: ergo si culpa præcedit pœnam, non fuit in hominibus ante peccatum. Probatur antecedens. Si libido, etiam quæ sentitur in actu conjugii, non esset pœna peccati, membrum, in quo residet libido, deberet esse obediens voluntati æque ac pes, manus, oculus &c.; at ita non est, ut infelicitur experimur: ergo &c. Argumentum affertur a Juénino, & desumitur ex Augustino lib. 14. de civ. Dei c. 23. & 24.

V. Probatur. Libido, quæ modo comitatur generationem, est id, in multorum sententia, per quod contrahitur peccatum originale; vel saltem comitatur necessario contractionem originalis peccati: ergo non fuit in parentibus innocentibus. Probatur Consequentia. Si fuisset in illis, in illis quoque fuisset aliquid vel necessario consequens ad peccatum originale, vel aliquid constituens contractionem ejusdem peccati: ergo fuisset in illis idem peccatum; sed hoc non fuit: ergo &c.

VI. Probatur. Si primi homines generassent cum libidine in primo statu, in eodem statu jam fuisset in illis libido: ergo fuisset illis naturalis; si fuisset naturalis; ergo fuisset illis ab auctore naturæ indicta: ergo potuissent illa licite uti: ergo nunc etiam possumus illi licite consentire, nec debemus illi obistere; quæ non sunt dicenda. Quod totum sic probatur; quando enim libidini, seu concupiscentiæ, quæ libidinis nomine venit, resistimus, aut resistimus bono, aut malo: Si bono: ergo peccamus; si malo: ergo malum ipsum Deum habet auctorem: ergo quando motibus concupiscentiæ resistimus, Deo resistimus. Ita prorsus argumentatur Augustinus lib. 4. cont. Julianum c. 14. de concupiscentia loquens; *Quam nemo potest bonam dicere, nisi cujus adversus eam non amat concupiscere spiritus. Quod si talis non est in motu & ardore genitalium, non adversus eam concupiscat spiritus, ne adversus donum Dei concupiscendo inveniat ingratum; sed quidquid appetiverit, detur tanquam illi, quæ ex Patre est. Si autem non est quod detur, hoc potius petatur a Patre, non ut auferat, vel comprimatur, sed ut expleat concupiscentiam, quam donavit.*

Obstant I. In brutis libido est naturalis, & non alium, quam Deum habet auctorem;

ergo etiam in hominibus. II. Copula conjugalis non est malum: ergo concupiscentia carnis non est malum. Probatur consequentia. Copula conjugalis non potest esse sine concupiscentia carnali: ergo si concupiscentia carnalis est malum, etiam copula conjugalis est malum; sed copula conjugalis non est malum: ergo nec malum est concupiscentia carnalis. III. Non est aliud libido, seu concupiscentia, quam homo lapsus experitur in copula carnali, quam membrorum motus, quæ sunt ad generationem data, seminatio facta in mulieris utero, & voluptas ex illo motu, & ex illa seminatione percepta; sed hæc omnia fuissent in hominibus innocentibus in usu conjugii, & in generatione prolis: ergo &c. IV. Quavis excessus sit malus, non per hoc tamen est mala libido, per quam quis movetur ad conjugii voluptatem; & excessus est malus, vel quia fertur ad voluptatem etiam extra conjugium, vel quia nullus præfigitur terminus voluptati: ergo remoto hoc excessu, libido non est mala; sed in primis parentibus fuisset in primo statu sine hoc excessu: ergo &c.

Respondemus ad I. assignando disparitatem inter bruta, & homines, quia bruta non habent rationem, cui sensus subji-ciatur; non habent mentem, cui dissonet libido; non habent superiorem portionem, cui inferior sit subdita. Perfruuntur igitur sensibili bono sine repugnantia rationis, quæ carent; quia non possunt veritatem, & virtutes mente concipere, illarumque honestate frui. Augustinus ait lib. 4. cont. Julianum c. 14. *Ideo in peccatis malum non est concupiscentia, quia non adversus spiritum concupiscit, sed eorum potius oblectat spiritum.*

Ad II. Nimis probat argumentum; nullum enim est malum sine aliquo bono: ergo malum est bonum? Nequaquam. Sic etiam, quavis copula carnalis esse non possit sine aliquo malo, non est inferendum; ergo copula carnalis est mala. En Augustini verba lib. 3. cont. Julianum c. 23. *Concubitus equidem sine malo concupiscentiæ esse non potest, sed non ideo malum est ipse concubitus; sicut e contrario, nullum malum sine aliquo bono esse potest, nec ideo bonum est; opus enim Dei bonum est in natura, sine quo tamen non potest esse voluntas mala; ac per hoc sicut adulterium non potest esse sine bona natura, nec ideo bonum est; ita connubium non potest esse sine malo concupiscentiæ, nec ideo malum est;*

imo

sine potius bonum, quod bene malo utitur. Subdit idem Augustinus, concubitum in homine lapso esse sicut virum, qui pede infirmo utitur ad aliquod bonum efficiendum; sic enim ait lib. r. de nuptiis, & concupiscentia c. 7. Proinde nuptia quia etiam de illo malo aliquid boni faciunt, gloriantur; quia vero sine illo fieri non potest, erubescunt; tanquam si quispiam pede vitiato ad aliquod bonum etiam claudicando perveniat, nec propter claudicantis malum mala est illa perventio, nec propter illius perventionis bonum bona est claudicatio: ita nec propter libidinis malum nuptias condemnare, nec propter nuptiarum bonum libidines laudare debemus.

Ad III. negatur major; & ratio est, quia concupiscentia, sine qua modo non fit copula carnalis, dicit etiam motum ad voluptatem, qui quidem motus praeveniat usum rationis, qui non cedat rationis imperio, qui inclinet rationem, ut consentiat voluptati, qui mentem impellat, ut ea voluptate fruatur; ut ait Iuvenius. Hic autem motus est magnum malum, quia adversatur rationi, quæ nunquam operatur propter voluptatem, sed propter honestatem. Unde Augustinus lib. 4. contr. Julianum c. 27. *Alii sunt carnis sensus, quibus caro presentia corporalia spiritui quodammodo renuntiat, & alii sunt carnalis concupiscentia motus, quibus caro adversus spiritum concupiscens, in quaque illicita, atque inhonesta precipitat, nisi adversus eam etiam ipse spiritus concupiscat. Quæ discordia carnis, & spiritus non creatori carnis, aut sensus, sed malo suasi, & homini pravaricatori, tribuitur ab eis, quorum fide sana error insanus Pelagianorum, & Manichæorum damnatur.*

Ad IV. negatur pariter major; & ratio est, quia concupiscentia per se movet ad voluptatem percipiendam ex quocunque concubitu sive conjugali, sive non conjugali; quando autem restringitur ad illam, quæ habetur ex conjugali, ex imperio rationis est, & per accidens est; unde semper stat, quod per se sit malum, & magnum malum. Ulterius, quia si restringitur, & refrænatur per rationem; ergo ex se mala est; indiget etenim freno non quod bonum est, sed quod malum. Libido autem etiam in actu conjugali eget freno: ergo etiam in actu conjugali est malum. Sic Augustinus lib. 5. contr. Julianum c. 6. Pelagium alloquitur: *Quid enim te adjuvat, quod reprehendere videris ejus excessum, quia approbas*

motum? Tunc enim excedit licitum limitem, quando ejus motibus ceditur. Mala est tamen & quando non ceditur, quia mala resistitur, ne bonum castitatis intereat.

Denique pro ultima Dissertationis parte, in qua quæritur, quis fuisset in statu innocentiae generationis filiorum modus; multi multa diversimode opinati sunt, quæ hic afferre operæ pretium ducimus, ut deinde tutiori doctrinæ adhæreamus. Primo putarunt aliqui in illo statu nullam sexuum commistionem futuram fuisse; quia commistio sexuum nequit esse sine corruptione carnis, nec carere potest pudenda libidine, etiam si fiat solius generationis causa. Citantur pro hac opinione Auctor libri de Opificio hominis, qui tribuitur Gregorio Nysseno, c. 17. & 18., Damascenus lib. 2. de fid. orthod. c. 30. & lib. 4. c. 25. Procopius in Genes. ad cap. 4., Euthymius in psal. 50., Chrysostomus hom. 18. & 20. sup. Genes., & lib. de Virginitate c. 16. & 17. Augustinus quoque lib. 1. de Gen. cont. Manich. c. 19., & lib. de vera religione c. 46. & lib. 1. de ser. Dom. in monte c. 15. & lib. de bono conjugali c. 2. Hieronymus in disput. contr. Jovinianum; ex modernioribus autem Judocus Clithovæus in Comment. in Damascenum, & in adnotat. ad lib. Richardi Victorini de Trinit. prop. 18. Secundo alii dixerunt, in statu innocentiae nullos alios homines fuisse procreandos; quod fatetur Augustinus lib. 14. de civ. Dei c. 21. se aliquando sensisse; alii, in illo statu fuisse procreandos homines modo illo, quo factus est primus homo; quod posuisse videtur Damascenus; alii, multiplicandos fuisse homines in illo statu eo modo, quo multiplicati sunt Angeli, per operationem scilicet divinæ virtutis; quod voluit Nyssenus, vel quisquis alius citati operis sit auctor; alii demum, nascituros fuisse homines modo nobis incognito, cognito autem soli sapientiæ divinæ; quod tenuit Chrysostomus. At relictis opinionibus istis, seu potius commentis, ut ait Estius, communioem, & probabiliorem sententiam amplectimur, &

Dicimus, eundem fuisse modum generationis filiorum in statu innocentiae, ac modo est.

I. Probatur. Deus creavit primos homines sexu differentes; masculum enim, & feminas creasse eos, testatur Scriptura; ergo intendit in eis conjunctionem membrorum ad propagandam prolem; aliter ad quid

quid non creasset illos ex uno tantum sexu? Quod confirmatur ex eadem Scriptura, quæ dicit: *Benedixitque illi Deus, & ait: Crescite, & multiplicamini*; sed hæc verba ante peccatum fuerunt illis dicta; & postmodum eadem post peccatum fuerunt a Deo ipso Noë, & filiis ejus replicata: ergo eodem modo ante peccatum, ac post peccatum, fuisset filiorum generatio.

II. Probatur. Adam dixit Gen. 2. 24. *Erunt duo in carne una*; quæ quidem fuit vox prophetica; idem Christus Dominus confirmavit. Matth. 19. dicens: *Masculum, & feminam creavit eos; & erunt duo in carne una*; Apostolus idem repetere non dubitavit I. ad Cor. 6. *Erunt duo in carne una*: Sed Adam illa dixit ante peccatum; Christus illa confirmavit post peccatum; Paulus post peccatum etiam eadem replicavit: ergo idem fuisset in utroque statu generationis modus.

III. Probatur ex Augustino, qui priorem sententiam retractavit, & nostram docuit pluribus in locis; nempe lib. 14. de civ. Dei. c. 21. 22. 23. 24. 25. 26. & 27., lib. 9. de Gen. ad lit. c. 3. 4. 7. & 10., lib. de peccato originis c. 35. & 36., lib. de nuptiis, & concupiscentia c. 31. & seqq. usque ad libri finem; lib. 3. contr. Julianum c. 7., & lib. 4. c. 4., & lib. 6. c. 9., lib. 1. Retractat. c. 10. 13. & 19., & lib. 21. c. 22. S. Augustinum sequutus fuisse Richardum Victorinum, Magistrum sententiarum, ac concorditer Scholasticos omnes Doctores, testatur Estius.

IV. Probatur. Juxta omnes Philosophos omne animal generat sibi simile; sed homo in genere animalium est primus, ac perfectior: ergo ex sui natura generat etiam simile animal; quod si ex sui natura hoc habet: ergo eo modo perficere debet, quem exigit naturalis dispositio membrorum. Sed in statu innocentie homo erat factus in animam viventem, habebat corpus animale ex Apostolo, quia habebat corpus indigens vitalibus actionibus ad conservationem sui, & speciei suæ: ergo debebat generationem facere, sicut cætera animalia faciunt, & eo modo facere, sicut faciunt illa, ad speciei conservationem; quemadmodum ad conservationem sui individui nutritionem facit, sicut cætera animalia faciunt.

Arguunt I. Luc. 20. habetur: *Filii hujus seculi nubunt, & traduntur ad nuptias*; sed

filii hujus seculi sunt homines lapsi: ergo homines innocentes non contraxissent nuptias. II. Ideo Deus creavit primos homines masculum, & feminam, quia præsciebat hominem peccaturum; quod si non fuisset peccaturus, eos sic non creasset; & hæc est Damasceni conjectura, quæ tribuitur etiam Nysseno. III. Si in statu innocentie idem fuisset usus connubii ac modo est, non potuisset vitari pudenda libido; hæc autem est maxime inconueniens statui illi: ergo &c. IV. Non fuisset in mulieribus in statu innocentie integritas virginalis, si idem fuisset modus generationis filiorum modo, & tunc; sed hoc importat dolorem simul, ac defectum, incompatibiles cum statu illo: ergo &c. V. Admissa nostra sententia sequeretur, in statu illo fuisse laudabilius conjugium continentia; sed hoc dici non potest: ergo &c. VI. Filii, qui nasci debebant ex Adamo, & Eva, si innocentes permansissent, debebant esse justii, & in justitia confirmati; sed ut essent justii opus erat, ut nascerentur quemadmodum natus, seu factus est Adam: ergo non poterant eo modo generari, quo ad præsens filii generantur.

Respondemus ad I. Dominum dicere filios hujus seculi illos, qui animalem vitam agunt, qualem etiam egit Adam in paradiso; hoc est oppositam vitam, quam agent filii resurrectionis, qui per Apostolum I. ad Cor. 15. erunt in spiritum vivificantem. Et illis quidem non convenit nec nubere, nec edere, nec bibere; quæ aliis conveniunt, dummodo in hoc seculo vivant.

Ad II. dicitur, quod si textus diversitas provenit ex peccato præviso, potest optime inferri, quod post resurrectionem in Beatis non est futura, quia per resurrectionem omnes peccatorum effectus sunt penitus abolendi; ut dicit Estius. Hoc autem est fidei contrarium, ut testatur Hieronymus in epistola, quæ est contra errores Joannis Hierosolymitani.

Ad III. negatur sequela majoris; & ratio est ex præcedentis conclusionis probatione in hac eadem Dissertatione manifesta; in ea enim ostendimus, in hominibus innocentibus fuisse generationem sine libidine pudenda, seu sine concupiscentia. Unde asserit Estius: „Non enim, quia „ sine turpi libidine, & inordinato membrorum motu non fit ad generandum „ conjunctio corporum, idcirco incredibili „ le videri debet, sine hujusmodi malo futuram

„ turam eam esse in statu integritatis. „
 „ Quod probat exemplo mortis, quæ subsequuta est post peccatum, dicens: „ Si-
 „ cut ergo per peccatum mors in naturam
 „ subintravit humanam, ita & conjugium,
 „ sua institutione sanctum, erubescenda,
 „ quædam turpitudine, ex peccato suborta,
 „ affecit, ac dehonestavit, Scriptura atte-
 „ stante, dum ait: *Et aperti sunt oculi am-
 „ borum, & cognoverunt se esse nudos.* „

Ad IV. S. Thomas, S. Bonaventura, Alfridodoren-
 sis, alique plures, dicunt, quod nullum
 sit absurdum, si dicatur, in illo statu per
 actum conjugalem futurum fuisse ut in-
 tegriras feminei corporis violaretur, &
 quatenus significat integritatem corpo-
 ris, amitteretur. Attamen Augustinus
 lib. 14. de civ. Dei c. 26. docet; „ in illo
 „ statu, ut verbis Estii utamur, sic futurum
 „ fuisse concubitum, ut nulla corruptione
 „ integritatis infunderetur mariti semen,
 „ gremio uxoris. Ita nanque tunc potuisse
 „ utero conjugis, salva integritate feminei
 „ genitalis, virile semen immitti, sicut
 „ nunc potest, eadem integritate salva, ex
 „ utero virginis fluxus menstrui cruoris
 „ emitti, eadem quippe via posse illud in-
 „ jici, qua hoc potest ejici. Ad pariendum
 „ vero, inquit, non doloris gemitus, sed
 „ maturitatis impulsus feminea viscera re-
 „ laxaret. „ Quæ quidem omnia sine mi-
 raculo fuissent facta, quatenus viscerum
 muliebrium apertio, & relaxatio natura-
 lis fuisset, & sine dolore, sicuti modo est
 naturalis oris apertio, vel alterius mem-
 bri, quod potest naturaliter contrahi, &
 laxari. Et hoc in corpore muliebri non
 fuit amplius post peccatum, in poenam
 quidem peccati; & hinc est, quod modo
 non potest mulier a viro cognosci sine
 virginalis claustris effractione, & sine vio-
 lenta viscerum divulsione, quæ gravif-
 simum affert dolorem. Docet etiam S.
 Augustinus lib. de peccato origenis c. 35.,
 & S. Thomas, rejecta priori sententia,
 hanc etiam amplexus est. Sequutus est
 etiam eandem sententiam Magister sen-
 tentiarum, Haimo, alique Doctores
 Scholastici passim.

Ad V. dicitur, quod vere in eo statu fuis-
 set laudabilius virginitate conjugium,
 quatenus in conjugii actu nulla fuisset
 turpitudine, nihil inordinatum, & per-
 mansisset integritas carnis. Insuper nul-
 la fuisset in ipso conjugio molestia, quæ
 præsertim ab Apostolo vocatur tribulatio
 carnis; & in eo quoque fuisset secundi-
 tatis bonum, & quidem perpetuum, &
 conjugum fides intemerata, & amor ca-
 stissimus; quod docet S. Thomas in I. q.
 98. ar. 2. ad 3. Unde in illo statu nulli
 fuissent, qui prædictam continentiam co-
 lerent, quia ibi non fuisset virtus, sed vi-
 tium; ut asserit Durandus.

Ad VI. dicitur, quod filii erant nascituri,
 quales nunc nascuntur, exceptis tamen
 peccato, & miseria, quæ consequuntur
 peccatum primorum parentum. Ut enim
 ait Estius, natura sequenda est; ubi di-
 vina non adest auctoritas. Unde nasci-
 turi erant filii & rationis usu præditi, &
 justitiæ dono ornati. Ad hoc autem non
 est necesse, ut facti fuissent eo modo,
 quo factus est primus homo; quia in tan-
 tum factus est primus homo modo illo,
 quia non erat alius homo, ex quo nasce-
 retur. At in casu nostro erant vir, &
 mulier, ex quibus nasci poterant, & in-
 super erant innocentes, & sine peccato;
 unde ex ipsis poterant etiam nasci sine
 peccato, & sine miseria; ac illis dotibus
 ornati, quibus fuerant a Deo primi pa-
 rentes in statu innocentiae præditi.

DISSERTATIO CLX.

*De peccato primorum parentum ; quænam fuerint
causæ ipsius ? quæ species ? quæ gra-
vitas ? quæ poena ?*

CERTUM est, Deum peccati primorum parentum causam non fuisse ; nam etsi Deus fuerit auctor naturæ, quæ peccavit, nullam tamen eidem peccandi necessitatem imposuit ; quia dedit ei liberum arbitrium, per quod potuisset peccare, & non peccare. Dedit ei insuper gratiam, hoc est auxilium, quo potuissent perseverare in iustitia, quam acceperant, si voluissent. Igitur Deus causa adamici peccati dici non debet ; nec quia Adæ naturam condidit, quum fecerit illam liberam ; nec quia auxilium ei denegavit, per quod in bono potuisset permanere, quum eidem cumulate donaverit. Remanet, an possit dici per hoc, quod creavit naturam, quam peccaturam prævidebat ; prævisio enim illa nullum habebat influxum in voluntatem primorum hominum ; unde nullam poterat eis peccandi necessitatem imponere. Non reddidit autem Deus per suam gratiam hominem impeccabilem, quanvis potuisset, tum quia conveniens fuit, ut homo tanquam meritorum suorum præmium impeccabilitatem consequeretur ; tum etiam, quia maxime decebat, ut prius esset hominis institutio, & deinde plenissima ipsius beatitudo ; in qua impeccabilitas continetur. Neque etiam poterat facere hominem impeccabilem per naturam ; quia quælibet creatura, ex hoc quod creatura est, defectibilis est, mutabilis est, adeoque peccabilis. Unde Augustinus lib. 3. cont. Maximinum c. 12. *Cuiusque creatura rationali præstat, ut peccare non possit ; non est hoc natura propria, sed Dei gratia.* Cur autem Deus non fecerit hominem, qui re ipsa nollet peccare, quanvis posset, rationem præstat ipsemet Augustinus lib. de correptione & gratia c. 12. *Ut ergo non acciperet hoc donum Dei, id est, in bono perseverantiam primus homo, sed perseverare, vel non perseverare in ejus relinqueretur arbitrio, tales vires habebat ejus voluntas, quæ sine ullo*

PAR. II.

fuerat instituta peccato, & nihil illi ex se ipsa concupiscentialiter resistebat, ut digne tantæ bonitati, & bene vivendi facilitati perseverandi committeretur arbitrium : Deo quidem præsciente, quid esset facturus injuste sed simul sciente, quid de illo ipse faceret juste.

Dicimus modo duplicem causam fuisse peccati primorum hominum, externam unam, & hæc fuit Diabolus ; internam alteram, & hæc fuit sola hominis voluntas ; occasionem vero fuisse, non causam, lignum scientiæ boni, & mali.

I. Pars Conclusionis probatur. Diabolus ille fuit, qui primos parentes ad divinæ legis transgressionem induxit : ergo fuit causa peccati illorum ; non interna, ut patet : ergo externa. Probatur antecedens ex verbis Genes. 3. *Dixit autem serpens ad mulierem : nequaquam morte moriemini : scit enim Deus, quod in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dii, scientes bonum, & malum.* Nomine autem serpentis nec venit serpentis simulacrum, ut asseruit Cyrillus lib. 3. cont. Julianum ; nec metaphoricus serpens, hoc est Diabolus, ut dixit cum Origene Cardinalis Cajeranus in Comment. in Genes. ad initium cap. 3., sed verus serpens ; quod propugnant Patres fere omnes, & Scripturæ verbis magis aptatur. Ope autem Dæmonis, non propria, loquutus est verus serpens, sicut Angelus per asinam deinde loquutus est Balaam Prophetæ. Etenim Diabolus per serpentis organa ita aerem movit, ut vocis sonum expresse. Eva vero, cui loquutus est serpens, illum non exhorruit, quia sciebat, sibi nocere non posse, quum in illo innocentie statu omnia animantia in ejus, & Adæ essent potestate. Mirata est quidem, quod præter usum communem brutum animal loqueretur ; sed curiositate pressa hoc discutere noluit, quemadmodum nec observare, an spiritus nequam, an bonus, sub eo lateret, cupiens videre promissionis eventum ; ut docet S. Thomas 1. p. q. 94. ar. ult.

D d d

II. Pars

II. Pars Conclusionis probatur, In quoquē peccato tres assignantur causæ, quæ dicuntur internæ, ignorantia nimirum, concupiscentia, & voluntas; in peccato primorum parentum non possunt assignari pro causis internis ignorantia, & concupiscentia; quum probatum jam sit, in statu innocentiae non fuisse in homine nec ignorantiam, nec concupiscentiam: ergo remanet, quod sola voluntas fuerit interna causa peccati primorum hominum.

III. Pars Conclusionis probatur. Non movit Evam nec pulcritudo, nec suavitas ligni illius, quia reducebantur ad perceptionem sensibilem; nulla autem perceptio rei sensibilis movere poterat in primo statu primos homines ad amorem sui; & hoc ex eo, quod in illis nullus motus ad amorem, ad odium, aut ad aliam passionem, oriebatur ex alia causa, quam ex deliberatione propriæ eorum voluntatis. Igitur lignum scientiæ boni, & mali non fuit causa; fuit autem occasio; quia aperte ex Scripturæ verbis habetur, Diabolum ex ligno illo ad allectandum primos parentes, & illos ad peccatum inducendum, occasionem sumpsisse. Et quanvis etiam ex verbis Scripturæ videatur erui, Evam allectam fuisse ex pulcritudine fructus ad comedendum ex illo; attamen ante iudicium Evæ de pulcritudine, & sapore fructus fuit complacentia in independentia, quam ei serpens promiserat. Unde bene scripsit Rupertus lib. 3. de Trinit. c. 9. *Non temere dictum est, vidit mulier; quasi non eam arborem ante vidisset. Et revera nondum eo modo viderat; quia cum hac presumptione, qua nunc intuita est, nondum consideraverat.*

De peccati autem specie, quod Eva commisit, & Adam perpetravit, non una est Scriptorum opinio. Loquimur primum de peccato Evæ. Primo putarunt Rupertus lib. 3. in Genes. c. 5., & Joannes Ferus sup. Gen. 3. Evam peccasse antequam serpens cum ea loqueretur; & peccasse, quod corpore vaga, & oculis curiosa, occasionem dederit serpenti cum ipsa alloquendi. Secundo Hugo Victorinus, & Magister sententiarum voluerunt, primum Evæ peccatum fuisse, quod dubitaverit de mortis comminatione, quæ præcepto fuit a Deo appositæ. Tercio S. Ambrosius lib. de paradiso c. 10. docet, primo Evam peccasse, quod addiderit præcepto aliquid, quod Deus non

dixerat; scilicet: *ne tangeremus*. Quarto Chrysostomus hom. 16. in Genes. vult, quod peccaverit, quia cum serpente sermonem habuit, ab eo interrogata respondit, præceptum manifestavit, & non rejecit illum tentantem, ac contra Dei mandatum falsa suggerentem. Quinto Augustinus lib. 11. de Genes. ad litteram c. 30. docet, primum Evæ peccatum fuisse superbiam. En Augustini verba cit. loc. *Quando verbis serpentis crederet mulier, a bona, atque utili re divinitus se fuisse prohibitos, nisi jam inesset menti amor ille propriæ potestatis, & quadam de se superba præsumptio.* Quod etiam docet S. Thomas p. 2. q. 98. ar. 3. ad 2., & 2. 2. q. 163. ar. 1.; & est communis Theologorum sententia. Sexto Sæctarii nostrorum temporum dixerunt, fuisse infidelitatem; contra quos pugnat Augustinus citatis locis, Prosper lib. 2. de vit. contemplat., cap. 19. Gregorius magnus lib. 4. moral. c. 9.

Primum autem Adami peccatum quodnam fuerit, nec pariter eadem est Doctorum sententia. Conveniunt autem omnes, non unum fuisse illius peccatum, sed multa, quæ revocantur ad octo; scilicet: superbiam, amorem uxoris inordinatum, curiositatem experiendi fructum vetitum, dubitationem de intellectu præcepti divini, opinionem, quod transgressio ejus esset venialis, peccatum gula, peccatum inobedientiæ, & excusationem peccati, quod commiserat, & in hoc continetur etiam accusatio Dei. In primo autem assignando primo sunt qui volunt, fuisse infidelitatem, ut sunt aliqui nostrorum temporum hæretici, ut tueantur, sola infidelitate amitti Dei gratiam. Secundo S. Bonaventura, & Scotus, defendunt fuisse amorem inordinatum erga uxorem; non quidem amorem carnalis concupiscentiæ, quæ in illo statu non erat in ipso, sed amorem socialis vitæ, & humanæ amicitiae. Terrio alii dixerunt, fuisse inobedientiam. Quarto communior opinio asserit, fuisse superbiam; quam tradunt Augustinus lib. 8. de Gen. ad lit. c. 13. & 14., lib. 11. c. 5. 30. & 42., lib. 14. de civ. Dei c. 13. & 15., in Enchiridio c. 45. Chrysostomus hom. 16. in Genes., & hom. 2. ad popul. antioch., & lib. 1. de providentia, Basilii hom. quod Deus non est auctor malorum, Ambrosius in Luc. 4., Leo magnus ser. 5. de nativitate Domini, Prosper lib. 2. de vit. contemplat. c. 19., Fulgentius lib. 2.

lib. 2. de incarnat. & grat. Christi c. 22. , Eucherius lib. 1. in Genes. , Gregorius magnus lib. 4. moral. c. 9. lib. 3. c. 17. , & lib. 34. c. 17. , Damascenus lib. 2. de fid. orth. c. 10. , Bernardus ser. 1. de adventu , Rupertus lib. 3. in Gen. & lib. 10. in Matth. 26. , Magister sententiarum II. sent. dist. 22. S. Thomas 2. 2. q. 163. art. 1. Cajetanus , alique Scholastici communiter contra Scotum .

Dicimus , primum primorum hominum peccatum fuisse superbiam.

I. Probatur a S. Thoma . In actibus malis priores sunt interni, quam externi; quod nemo negabit. Inter actus internos priores sunt , qui a Deo avertunt, quam qui ad bonum sensibile convertunt , quia nequit esse in animo inordinata cupiditas boni sensibilis, nisi prius sit animus a Deo averfus; si enim animus fuisset Deo subjectus , fuisset quoque subjecta inferior portio superiori ; adeoque non fuisset cupiditas inordinata . Ulterius , in actibus internis circa objecta spiritualia prior est ille , qui tendit ad finem , illis , qui tendunt ad media ; media enim propter finem appetuntur , Sed finis hominis est excellentia propria , quæ est proprium objectum superbiæ : ergo superbia fuit primum primorum parentum peccatum .

II. Probatur . Illud fuit primum peccatum in primis hominibus , ad quod fuerunt illi a Dæmone primo tentati; sed ad peccatum superbiæ fuerunt primo tentati : ergo peccatum superbiæ fuit primum illorum peccatum . Probatur minor . Peccatum , ad quod fuerunt primo tentati fuit illud , quod continebatur in verbis , quibus primo illos tentavit; hoc fuit peccatum superbiæ : ergo ad peccatum superbiæ fuerunt primo tentati . Probatur minor ex verbis Gen. 3. 5. *Eritis sicut Dii &c.*

III. Probatur . Credibile est , quod Diabolus in illud peccatum voluerit primo trahere hominem , & per illud humanæ naturæ perditionem inducere , per quod perditus fuit ipse , & socii ejus ; sed hoc fuit peccatum superbiæ , ut suo loco probatum est : ergo &c. Hanc rationem adhibent Basilii in homil. quod Deus non sit auctor malorum , & Gregorius magnus lib. 34. moralium c. 17.

IV. Probatur . Per illud peccatum perditus est primo homo , quod est directe contrarium virtuti , per quam fuit maxime a Christo reparatum ; sed humilitas fuit

PAR. II.

hæc virtus, quæ directe est superbiæ opposita : ergo per superbiam fuit primo perditus homo . Utitur etiam hac ratione Augustinus lib. 14. de civit. Dei c. 13. , & plures Patres minorem propositionem docent ; immo ipsamet Ecclesia in quadam Oratione dicit : *Deus , qui per Filii sui humilitatem jacentem mundum erexit ; & Apostolus demum innuere videtur ad Rom. 5. ad Philip 2. , & alibi.*

V. Probatur ex S. Augustino in Psal. 118. hæc scribente : *Primi homines per serpentem decepti , & dejecti non fuissent , nisi plusquam acceperant , habere , & plusquam facti fuerant , esse , voluissent .* Et lib. 2. de Genes. contr. Manichæos c. 15. ad verba illa : *Scit enim Deus , quod in quocumque die comederitis ex eo , aperientur oculi vestri , & eritis sicut Dii ;* hæc habente : *Hoc est ergo , quod persuasum est , ut propriam potestatem nimis amarent , & cum Deo esse pares vellent . . . atque ita quod acceperant amitterent , dum id , quod non acceperant , usurpare voluerunt . Non enim accepit hominis natura , ut per suam potestatem Deo non regente beata sit , quia nullo regente per suam potestatem beatus esse solus Deus potest .* Et lib. 8. de Gen. c. 13. *Ab homine peccante nihil aliud appetitum est , nisi non esse sub dominatione Dei , quando illud admissum est , in quo , ne admitteretur , sola deberet jussio dominantis attendi .* Et lib. 2. de peccat. merit. c. 19. *Præcedit in voluntate hominis appetitus quidam propria potestatis , ut fiat inobediens per superbiam .*

Arguunt I. Serpens primo conatus est hominibus persuadere infidelitatem : ergo hæc fuit primum peccatum . Probatur antecedens . Persuadere conatus est , quod non essent morituri : *Non moriemini :* ergo &c. II. Fides est initium justitiæ : ergo infidelitas est initium peccati : ergo fuit primum peccatum hominum . III. Augustinus lib. 11. de Genes. ad lit. c. 42. docet , quod Adam nondum senserat in membris suis concupiscentiam , quando consensit uxori ad usum fructus veriti : ergo erat adhuc in statu innocentie : ergo nondum peccaverat : ergo primo per esum pomi , vel per consensum ad esum pomi peccavit . IV. Idem Augustinus lib. 2. de Gen. ad lit. c. 42. favet opinioni de inordinato amore Adami erga Evam his verbis : *Noluit Adam Evam contristare , non quidem carnis victus concupiscentia , quam nondum in membris suis senserat , sed amicali quadam benevolentia , qua plerumque fit , ut offendatur Deus , ne homo ex*

D d d 2 amico

amico fiat inimicus. Et lib. 14. de civ. Dei c. 2. idem docet: *Credendum est illum virum sua sœmina, uni unum, hominem homini, conjugem conjugi, ad Dei legem, transgrediendam, non tanquam verum loquenti credidisse seductum, sed sociali necessitudine paruisse*. V. Eva de morte, quam Deus comminatus fuerat Adas, dubitavit; dixit enim: *ne forte moriamur*; quando Deus absolute dixit: *moriemini*: ergo huiusmodi dubitatio fuit primum Evæ peccatum. VI. Eva dixit mendacium serpenti, quando dixit: *ne tangeremus illud*; hoc enim Deus non præceperat: ergo primum ejus peccatum fuit mendacium. VII. Alloquutio Evæ cum serpente fuit occasio ad peccatum; sed occasio est peccaminosa, quando ad peccatum inducit: ergo alloquutio illa fuit primum Evæ peccatum. VIII. S. Thomas 1. 2. q. 89. ar. 3. ad 2. docet, Evam ad verba illa: *Cur præcepit*, in elationem erupisse: ergo non ad verba illa: *Eritis sicut Dii*: ergo non fuit superbia primum peccatum, sed inobedientia.

Respondemus ad I. Serpentem usum fuisse verbis illis: *non moriemini*: tanquam medio, ut induceret homines ad illud: *eritis sicut Dii*: quod respiciebat ut finem; unde illa verba fuerunt quidem priora in executione, sed posteriora in intentione. Ulterius dicitur, quod tunc homo credidit, se non moriturum, quando in superbiam se elevavit per posteriora verba; tunc enim excæcata est mens ejus, sicut & mulieris, ut crederet omne, quod ei Diabolus suadebat.

Ad II. Quavis sit fides initium, radix, & fundamentum justitiæ, non per hoc tamen fit, quod in justitiæ destructione fides sit prima, & non potius postrema, quæ destruat. Cor in homine est primum, quod vivit, & est ultimum, quod moritur. Fundamentum in domo est primum in ædificatione, & ultimum in destructione. Primum in generatione est pariter ultimum in resolutione. Quod si ultimo fides moritur, non igitur primo infidelitas nascitur. Docet hoc Augustinus lib. de Pastoribus, & ovibus, qui est genuinum ejus opus, quum in Possidi indiculo invenitur, ubi habet c. 8. *non superbiam ex infidelitate nasci, sed ipsius infidelitatis matrem esse superbiam*.

Ad III. Non dixit Augustinus, quod tunc temporis Adam concupiscentiam in membris suis non habebat, sed quod nondum senserat. Ut enim ait Estius, inest

concupiscentia etiam quando non sentitur. Ulterius dici potest, quod dato, quod fuerit concupiscentia, non fuerit tamen rebellio illa in membris ejus, quam post consummatam transgressionem expertus est. Tunc enim aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt, se esse nudos; ut habetur Gen. 3. 7.

Ad IV. Augustinus intelligendus est in illis locis, quod amor viri erga uxorem fuit prior inobedientia aperta, qua vir divinum præceptum transgressus est. Hoc etiam dicit Scriptura Gen. 3. 17. *Quia audisti vocem uxoris tue, & comedisti de ligno*. At non per hoc fit, quod inordinatus ille amor fuerit peccatum omnium primum. Quod hæc fuerit Augustini mens, ab Augustino ipso discamus lib. 14. de civ. Dei c. 13. *Nisi enim ad sibi placendum avertetur a superiori immutabili dono, non Dei mandata uxoris proponeret voluntatem, putaretque se venialiter esse transgressorem præcepti, si vita sua sociam non desereret etiam in societatem peccati*. Unde secundum Augustinum dicitur, quod amor inordinatus in Adamo præcessit externam inobedientiam Adami, non vero præcessit internam; quæ consistebat in eo, quod delectatus fuerit suæ excellentiæ contemplatione, & desiderio independentiæ, præter rectum ordinem; quod est superbiæ constitutum.

Ad V. Non semper vox *forte* in Scriptura dubitationem significat; aliter dubitasset etiam Deus, quando dixit Gen. 3. 22. *Ne forte mittat manum suam*; quod non est dicendum. Insuper etsi dubitatio admittatur in verbo illo, attamen dubitatio pertinere potest non ad comminationem, sed ad eventum rei comminatæ propter transgressionis incertitum linem; ut ait Estius. Cæterum Septuaginta Interpretes, quorum versione usi sunt Basilii, Ambrosii, Chrysostomi, Augustini, verbum illud *forte* non ponunt.

Ad VI. dicit Estius, quod Eva addendo verbum illud; *ne tangeremus*; nihil immutavit de sensu præcepti, immo magis illud confirmavit. Et ratio est, quia intellexit tactum illum, quo tangitur fructus, quando ex arbore decerpitur, & ori apponitur ad manducandum; qui quidem tactus eodem præcepto intelligitur vetitus, quo prohibita est comestio.

Ad VII. Eva tunc temporis adhuc erat innocens, adeoque non ita fragilis, ut potuerit cum serpente colloquium formidare.

dare. Quod si postea serpenti cessit, hoc ipsa praevidere non poterat; adeoque per hoc præcise, quod cum serpente alloquuta fuerit, non videtur dicendum, graviter illam peccasse. Imprudens quidem fuit non respondendo serpenti, non ei resistendo; at hoc ab eventu dependentiam habuit; quia si respondisset, si resistisset, non imprudens, sed sapiens diceretur.

Ad VIII. Elatam quidem se sensit Eva ad illa verba: *cur præcepit*; sed nondum tentationi consenserat; consensit postmodum, quando audiuit: *eritis sicut Dii*; & hæc est mens S. Thomæ; quum præcipue hæc fuerit Augustini, quem ipse in hac re sequutus est. Quod ut clarius videatur distinguendi sunt gradus tentationis Evæ, & Adami. Primo fuit suggestio serpentis: *cur præcepit*; quæ aliquatenus Evam commovit: deinde successit serpentis promissio: *eritis sicut Dii*; quæ fortius ejus animo adhæsit: postmodum venit delectatio Evæ ad serpentis promissionem: dein accessit appetitus Evæ promissionis serpentis, de qua sibi complacuerat, si possibilis esset: post hunc venit deceptio, quia veram credidit serpentis promissionem: postea supervenit consideratio ligni, & comestio, denique complevit opus porrectio facta Adæ de fructu, de quo ipsa gustaverat. In Adamo vero hi distinguuntur gradus. Primo audiuit ab Eva promissionem serpentis: deinde delectatus est de illa promissione, & de propriæ excellentiæ contemplatione; postmodum appetivit similitudinem cum Deo, si esset possibilis: denique quanvis non crederet, sicut crediderat Eva, tamen ne contristaret Evam comedit, credens inobedientiam non fore mortalem, sed venialem. Per quæ verificatur quod dixit Apostolus, Evam scilicet fuisse seductam, non vero Adamum; quanvis nonnulli sint Patres, qui dicunt Adamum quoque fuisse seductum; & ad verba Apostoli respondent, quod ideo dixerit, Adam non fuisse seductum, vel quia non fuit primus seductus, quum fuerit Eva seducta prius, & posterius Adam; vel quia non fuit a serpente, sed ab Eva seductus. At nos putamus, Apostoli verba intelligenda esse quemadmodum Augustinus intellexit, quando dixit non semel, vere Evam fuisse seductam, non vero Adam.

De gravitate modo peccati primorum parentum scribes, prius explicandum.

volumus, quænam fuerit primorum parentum superbia? In qua re nec conveniunt Doctores; quidam enim ponunt in superbia tres gradus, nimirum initium, quod est inordinata consideratio propriæ excellentiæ; progressum, qui est rebellio contra Deum; & consummationem appetitus æqualitatis cum Deo; non quod simpliciter appetatur esse Deum, sed esse similem Deo in hoc, quod nulli subdit, & sit sui tantum arbitrii. Alii vero arbitrati sunt, ut proprie, atque expresse primi homines divinitatem appetiverint, ac voluerint esse Dii; sicque idem fuerit peccatum hominum, & Angelorum. Attamen communis sententia Theologorum est, quod superbia primorum hominum in eo fuerit, quod voluerint esse Dii, scilicet quandam cum Deo similitudinem appetiverint, non qualemcunque, quæ potest etiam in nobis esse, quando est per virtutis imitationem, sed homini indebitam, & impossibilem; qualiter nimirum sicut Deus omnium habet scientiam, nec ulli subest, ita ipsi omnia scirent, & nulli subessent. Ex hoc autem volunt inferri ex consequenti, quod primi homines appetiverint divinitatem; quatenus videlicet illa dona divinitatis sunt propria, & non possunt illa appeti, quia divinitas etiam, saltem implicite, & ex consequenti, appetatur. Et pro hac explicatione afferunt Augustinum multis in locis, quæ apud Eftium videri poterunt; aliosque Patres, & Scholasticos, qui citantur ab eodem.

Ex his habemus gravitatem maximam in primorum parentum peccato. Primo enim fuit ex parte objecti gravissima; quia complectebatur attributa Dei propria, & præcipue independentiam. Secundo fuit ex facilitate præcepti; quia facillimum erat ab uno ligno se abstinere, quando cætera in eorum erant potestate. Unde Augustinus lib. 14. de civ. Dei c. 12. *Hoc itaque de uno cibi genere non edendo, ubi aliorum tanta copia subiacebat, tam leve præceptum ad observandum, tam breve ad memoria retinendum, ubi præsertim nondum voluntati cupiditas resistebat, quod de pœna transgressionis postea subsequendum est, tanto majore injustitia violatum est, quanto faciliore posset observantia custodiri.* Tertio ex bono, quod possidebat Adam antequam peccaret, & post peccatum amisit. Idem Augustinus lib. 21. de civ. Dei c. 12. *Quanto enim magis homo frue-*
batur

hatur Deo, tanto maiore impietate dereliquit Deum, & factus est malo dignus aeterno. Quarto ex eminenti dignitate, ex qua præcipitatus est; de qua dicit Augustinus lib. 6. oper. imperfect. c. 22. Julianum confutans: *Frustra peccato Adæ peccata filiorum ejus, quamlibet magna, & horrenda, vel æquare, vel etiam præferre conaris; illius quippe natura, quanta magis sublimior stabat, tanto magis graviter cecidit.* Quinto ex gravitate supplicii, quo Adæ peccatum a Deo punitum; de quo pariter Augustinus lib. 6. oper. imperfect. c. 23. scribebat: *Pomum lege Dei vetitum manducare leve videtur esse peccatum; sed quanti hoc æstimaverit qui non potest falli, satis apparet granditatem supplicii.* Sexto ex Dei contemptu, de quo idem Augustinus lib. 14. de civ. Dei c. 15. dixit: *Quia ergo contemptus est Deus jubens, qui hominem creaverat, qui ad suam imaginem eum fecerat, qui ceteris animalibus præposuerat, qui in paradiso constituerat, qui rerum omnium copiam, salutisque præstiterat, qui præceptis nec pluribus, nec grandibus, nec difficilibus, oneraverat, . . . iusta damnatio subsequuta est, talisque damnatio, ut homo, qui custodiendo mandatum futurus fuerat etiam carne spiritualis, fieret etiam mente carnalis.* Septimo ex eo, quod multa alia peccata in Adami prævaricatione contenta sunt; de quibus quoque inquit Augustinus Enchirid. c. 45. *Et superbia est illic, quia homo in sua potius esse, quam in Dei potestate, dilexit, Et sacrilegium, quia Deo non credidit. Et homicidium, quia semetipsum præcipitavit in mortem. Et fornicatio spiritualis, quia integritas mentis humana serpentina suasionem corrupta est. Et furtum, quia cibus prohibitus usurpatus est. Et avaritia, quia plusquam illi sufficere debuit, usurpavit.* Octavo fuit peccatum gravius in viro, quam in muliere; tum quia magis in viro ratio vigeat, unde fortius resistere debuisset; tum etiam, quia fortior fuit hostis mulieris, quam viri; tum quoque, quia vir a Deo immediate legem acceperat, mulier vero a viro; tum insuper, quia vir qua caput debebat esse in exemplum mulieris; tum pariter, quia vir, se excusando, culpam visus est retorquere in Deum, quanvis retorserit in mulierem; quia dixit: *mulier, quam dedisti mihi;* mulier vero absolute retorfit in serpentem; tum denique, quia vir gravius punitus a Deo fuit, quam mulier; quanvis aliter in hoc sentiant Ambro-

fius, Rupertus, Magister, S. Thomas, S. Bonaventura &c.

Demum ad poenam peccati primorum parentum descendimus, sed antequam hanc videamus, advertimus ante illos etiam fuisse a Deo serpentem sua poena mulctatum. Quod ostendunt verba illa Gen. 3. 14. *Quia fecisti hoc, maledictus eris inter omnia animantia: super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vite tue. Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo ejus.* Ex quibus colligunt quinque poenas in serpentem a Deo inflictas; quarum prima est maledictio, de qua Chrysostomus hom. 17. *Quia tali malitia ministrasti, ut impostura illa opere compleretur, malum consilium offerenda; propterea quia te in his ut instrumento est usus, perpetuam poenam impono, ut per ea, quæ tibi sunt, futuri homines erudiantur, non accedendum ad Diaboli consilia, neque illius fraudes accipiendas, ut ne in easdem incidant poenas.* Secunda est gressus super terram; ante enim tentationem etiam serpens gradebatur per naturam, sed postea habuit in poenam ut graderetur super terram. Tertia est inimicitia inter ipsum, & mulierem, & inter semen ipsius; hoc est genus humanum. Unde scripsit Damascenus lib. 2. de fid. orthod. c. 10. *Serpens plus ceteris animalibus familiaris erat homini, ad ipsum frequenter accedens, eique placitis motibus corporis blandiens: unde per ipsum princeps mali Diabolus primis nostris parentibus impietatis sua venenum instillavit.* Quarta est contritio serpentis a muliere; testatur nanque Rupertus apud Frassen, quod si pes nudus mulieris caput serpentis presserit, præveniendū ejus dentem, totum corpus cum capite perit. Quinta est comestio terræ, de qua poena Gregorius magnus, poenas omnes serpenti irrogatas, intelligens de Dæmone, hæc apud citatum Frassen scribit: *Antiquus hostis terram comedit, quia peccatores quoque in ventrem suæ malitiæ abscondit, isque hominum perditionem desiderans, quodammodo reficitur, dum pravis eorum operationibus delectatur.*

A serpentis poena devenientes modo ad poenas primorum hominum, primo enumeramus illas, quæ viro, & mulieri fuerunt communes, & deinde illas, quæ fuerunt viro propriæ, & alias, quæ mulieri peculiares extiterunt, afferemus.

Pri.

Prima poena fuit utrique communis, ac posteris ejus, concupiscentia carnis adversus spiritum; & ratio est, quia statim ac peccaverunt, inordinatos concupiscentiae motus experti sunt. Ita Augustinus lib. 13. de civ. Dei c. 13. *Posteaquam praecepti facta est transgressio, confestim gratia descende divina, de corporum suorum nuditate confusi sunt: unde etiam foliis ficulneis, quae forte a perturbatis prima compersa sunt, pudenda texerunt, quae prius eadem membra erant, sed pudenda non erant. Senferunt ergo novum motum inobedientis carnis suae, tanquam reciprocam poenam inobedientiae suae.*

Secunda poena fuit fuga, & elongatio a Deo. Postquam enim peccaverunt, Deus vocavit Adam; at illi audientes vocem Domini, absconderunt se a facie sua; ut narrat Scriptura. Augustinus ser. 18. de verb. Domini haec de hujusmodi poena scribit: *Sicut enim oculus factus ad hanc lucem temporalem videndam, tamen si injectum aliquid fuerit, vel irruerit, unde turbetur, secluditur ab hac luce; & quamvis eum lux sua praesentia circumfundat, ille tamen avertit, atque absens est: non solum autem absens sit perturbatione sua a luce praesente, sed etiam poenalis illi est lux, ad quam videndam factus est. Sic & oculus cordis, perturbatus atque sauciatus, avertit se a luce justitiae, nec audet eam contemplari, nec valet. . . . Nam & in paradiso peccavit Adam, & abscondit se a facie Domini. Cum haberet ergo cor sanum pura conscientia, gaudebat ad praesentiam Dei: postquam per peccatum sauciatus est oculus ille, capit lucem formidare divinam, refugit in tenebras, atque in devia, lignorum veritatem fugiens, umbras appetens.*

Tertia poena fuit servitus sub libidine, seu concupiscentia, atque etiam sub peccato; immo sub peccatorum omnium cumulo. Amissa enim justitia originali, factus est homo ad omne peccatum pronus; & nisi eum divina gratia adjuvaret, non esset peccatum, quod non patraret.

Quarta poena fuit impotentia ad bonum operandum; nam nisi intellectus, & voluntas a medicinali gratia sanentur, nullum potest homo lapsus bonum operari. Et haec est necessitas gratiae, quam habemus; & quam tam forniciter Catholici Doctores, praesertim Augustinus, propugnarunt, & quam haeretici, & praecipue Pelagiani, evertere conati sunt.

Quinta poena fuit ejectio a paradiso, amissio beatitudinis, & vitae hujus miseria-

rum acquisitio. Statim enim advenerunt omnia mala, infirmitates, ærumnae, perturbationes, bella, intemperies, & alia hujusmodi.

Sexta poena fuit mors, sive prima, sive secunda. De utraque debere intelligi mortem, quam primis parentibus cominatus est Deus, plerique volunt; & de utraque etiam dixit Augustinus, quod prima animam nolentem pellit e corpore; secunda vero animam nolentem tenet in corpore; quatenus Dammati vocabunt in inferno mortem, & mors non veniet, immo fugiet ab eis; quod refert de Augustino Jueninus.

Dicimus modo de poena Evæ, triplicem ipsi, & posteris ejus poenam fuisse a Deo inflictam; scilicet in multitudine conceptuum multiplicationem ærumnarum; dolorem in partu, & subjectionem sub potestate viri. De his tribus poenis Evæ Rupertus lib. 3. de Trinit. c. 22. haec scribit: *Triplici autem poena punitur mulier, quia triplo majus fuit peccatum ejus, quam Adami. Primo, quia credenda serpenti plusquam Deo, seducta est. Deinde, quia ligni vetiti pulcritudinem, & suavitatem delectabiliter concupivit. Tertio, quia non contenta transgressione propria, virum quoque ad transgressionem induxit. Merito igitur triplici peccato triplex vindicta, praeter communem sibi cum viro mortem, reddita est. Nam quia serpenti credidit dicenti: eritis sicut Dii: iuste ipsa contra hoc, quod Deus vivorum est, & non mortuorum, non vivorum, sed mortuorum mater esse meruit, dicente Deo: multiplicabo conceptus tuos. Omnes enim conceptus ejus anima, & corpore in peccato moriuntur, & nemo eorum vivit, nisi vivificetur per Christum. Item quia visa illius arboris pulcritudine intemperanter fructum ejus expetivit; pro illo visus delectamento contrarius redditur uteri dolor. In dolore, inquit, paries. Tertio, quia virum importunitate muliebri ad comedendum illexit: idcirco, sub viri potestate potestate, inquit, eris, & ipse dominabitur tui. Ita pro seductione, conceptuum multiplicitas; pro gula oblectamento, uteri dolor; pro temerario imperio, & scandalo, quod viro exhibuit, servitutis viri poena reddita est.*

Afferitur etiam Alexander de Alès a Frassen, qui q. 105. ar. 9. haec habet: „ Ponuntur tres poenae ex parte mulieris. I. multiplicatio ærumnarum in multitudine conceptuum. II. dolor in partu. III. subiectio sub potestate viri. Est enim du-
„ plex

„ plex vis animæ cognoscitivæ, rationalis ,
 „ & sensibilis. Quantum ad rationalem su-
 „ mitur pœna subjectionis. Quantum ad
 „ sensibilem duplex pœna ; una secundum
 „ multitudinem , cum dicit : *multiplicabo*
 „ *arumnas* ; altera secundum ægritudinem ,
 „ cum dicit : *in dolore paries* . Vel aliter :
 „ Individuum ad duo tendit ; ad conserva-
 „ tionem sui secundum tempus determina-
 „ tum ; ad conservationem speciei simpli-
 „ citer ; mulier vero dicitur sexus passivi.
 „ Juxta autem utrumque contrahit ex pec-
 „ cato pœnam ; nam juxta actum genera-
 „ tionis , qui est ad conservationem spe-
 „ ciei , duplicem pœnam trahit ; in por-
 „ tando fœtum , & parturiendo ; quorum
 „ unum pertinet ad progressum , alterum ad
 „ consummationem ; in initio vero est ele-
 „ ctio , & ibi videtur esse sine pœna ; &
 „ fortasse hoc voluit designare sub nomi-
 „ ne *conceptus* : vel hoc tacuit propter de-
 „ lectationem , in qua non videtur esse
 „ pœna . Ex parte vero actus , qui est ad
 „ conservationem individui , cum bonum
 „ sit libertas faciendi quod sibi est expe-
 „ diens ; malum per oppositum est servi-
 „ tus , subesse scilicet alterius dominatio-
 „ ni necessario , hæc est illa pœna , quæ
 „ designatur , cum dicitur : *sub potestate* ,
 „ *viri eris* , .

Chrysostomus etiam hom. 17. in Genes. de
 potestate viri supra mulierem hæc tradit,
 Evam alloquens : *Quia abusa es honoris*
dignitate , subjicio te viro . Quia relicto ,
eo , cui dignitati par , & cujus natura par-
ticeps , & propter quem formata es , fami-
liaritatem cum serpente , mala illa bestia , ha-
bere , & accipere voluisti consilium ; propte-
rea posthac illi te subjicio , & illum dominum
tuum assero , ut illius scilicet dominum agno-
scas .

Dicimus etiam , Adamum triplici quoque
 pœna fuisse a Deo punitum ob peccatum ,
 quod fecerat ; nimirum , maledictione ter-
 ræ in ipsius laboribus ; in germinatione spi-
 narum , & tribulorum ; in victus paritate ,
 & labore . Hanc triplicem primi hominis
 pœnam Gen. 3. 17. 18. 19. habemus , ad il-
 la verba , quæ Deus dixit Adamo : *Quia*
audisti vocem uxoris tue , & comedisti de
ligno , ex quo præceperam tibi ne comederes ,
maledicta terra in opere tuo : in laboribus
comedes ex ea cunctis diebus vite tue , spi-
nas , & tribulos germinabit tibi , & comedes
herbas terræ . In sudore vultus tui vesceris
pane tuo , donec revertaris in terram , de
qua sumptus es ; quia pulvis es , & in pul-
verem reverteris .

Probat modo & explicat has pœnas citatus

Alexander de Ales his verbis : „ Illis di-
 „ vinæ Scripturæ verbis distinguuntur ho-
 „ minis pœnæ tum in vita , tum in morte .
 „ In vita quidem quantum ad initium ,
 „ quantum ad progressum , & quantum
 „ ad consummationem . Quantum ad ini-
 „ tium , cum dicitur : *maledicta terra in opere*
 „ *tuo &c.* Quantum ad progressum , cum
 „ dicitur : *Spinæ , & tribulos germinabit ti-*
 „ *bi.* Quantum ad consummationem , cum
 „ dicitur : *comedes herbas terræ ; & in sudore*
 „ *vultus tui vesceris pane tuo.* In primo ap-
 „ paret laborandi difficultas in terræ cul-
 „ tura ; in secundo ejusdem infructuositas ,
 „ cum dicitur : *spinæ , & tribulos* ; in tertio
 „ victus paritas . „

Arguunt I. Filiorum multitudo non potest
 concipi , quod fuerit pœna mulieris : er-
 go male assignata est . Probatur antecede-
 dens . Filiorum multitudo fuisset etiam
 in statu innocentie ; & in statu etiam
 peccati non est , nisi bonum speciei huma-
 næ , & parentum potius gaudium , quam
 afflictio : ergo non potest concipi , quod
 fuerit pœna mulieris . II. Etiam in statu
 innocentie uxor debebat subjici viro suo :
 ergo non potest esse pœna , quæ fuerit
 data mulieri . Probatur antecedens . Mu-
 lier a viro duxit originem : ergo ab eo
 dependebat : ulterius , ambo independen-
 tes esse non poterant ; nec conveniens
 erat , ut vir a muliere dependeret : ergo
 potius mulier a viro : ergo etiam in statu
 innocentie debebat uxor subjici viro . III.
 Deus non maledixit Adamo , sicut maledi-
 xerat serpenti ; & tamen Adamo pec-
 catum imputatum est , non serpenti : ergo
 vel Deus cum Adamo justitiæ leges non
 observavit , vel dicendum est , etiam Ada-
 mo maledixisse . Probatur antecedens .
 Deus in maledictione Adæ maledixit
 terræ , non Adæ : ergo non maledixit
 Adamo , sicut maledixerat serpenti . IV.
 Terra non peccavit , & tamen maledicta
 a Deo est : ergo vel Deus maledixit ter-
 ram innocentem , vel terra vere non fuit
 a Deo maledicta . V. Si propter Adæ pec-
 catum maledicenda erat terra , cur non
 etiam maledicta est aqua , vel aer , vel aliæ
 res a Deo creatæ ; quum omnia Deus fe-
 cerit propter hominem ? ergo vel maledi-
 cendus erat solus Adam , vel maledicen-
 dæ omnes res , quæ creatæ erant propter
 Adam . VI. Inter peccati pœnas enume-
 randa est etiam scientiæ amissio ; multa
 enim scivissent homines innocentes , quæ
 postea nesciverunt homines lapsi : ergo
 non

non est bene a nobis facta enumeratio poenarum, quibus homo ob primum peccatum multatus a Deo fuit. VII. Poenae, quibus Deus animadvertit in serpentem, vero serpenti convenire non possunt: ergo vel Moyses metaphorice, & allegorice loquutus est, vel nomine serpentis intelligendus est Diabolus, qui serpentis organo utebatur. VIII. Poenae datae primis hominibus peccantibus a Deo, videntur excedere peccati gravitatem, quod commiserunt; & quia unum fuit peccatum, & quia fuit commissum ob vehementem tentationem, quam Deus poterat etiam avertere, ne peccarent.

Respondemus ad I. eum Pererio lib. 6. in Gen. c. 3., quem affert Frassen, ex quatuor causis multiplicationem conceptus esse poenam mulieris post peccatum, quorum prima est ratione abortuum; secunda ratione monstrorum; tertia ratione reproborum ad gehennam; quarta ratione paupertatis, quae vel inducitur, vel augetur a multitudine filiorum. Hae quatuor causae habent quidem locum in homine lapsa, non habebant autem in homine innocente; quia in illo statu non fuissent abortus, non monstra, non reprobi, non paupertas. Unde scribebat Rupertus lib. 3. de Trinit. c. 22. *Non est multiplicatio benedictionis, sed damnationis; non gratia, sed ira; non elementia, sed vindicta. Unde non dixit tantum: multiplica bo conceptus tuos: sed insuper addidit: & ærumnas tuas: mulier quippe quanto fecundior, tanto ærumnosior.*

Ad II. Hæc est differentia inter subjectionem uxoris ad virum in statu innocentiae, & inter eandem in statu peccati; quod illa fuisset voluntaria, & jucunda; hæc autem est involuntaria, & ærumnosa. In illo statu non fuisset uxori gravis subiectio, quia quum esset Dei voluntati subordinata, quodcumque Deo placuisset, alacri animo, & jucundo, non coacta, vel invito, suscepisset. Vir quoque non exercuisset imperium in uxorem insupportabile, & durum, sed æquum, & dulce. Non sic autem in statu peccati, in quo ut plurimum uxor ut ancilla, & non ut socia habetur a viro. Dixit proinde Ambrosius in lib. de exhortatione ad Virgines: *Qua nupsit, ad servitutem sua pecunia venditur: meliore conditione mancipia, quam conjugia comparantur; in illis meritum emitur servitutis, in istis pretium ad servitutem additur; nupta venalis auro gravatur, auro æstimatur.*

PAR. II.

Ad III. Ideo Deus non maledixit Adamo, sicut maledixerat serpenti, quia prius benedictione sua quasi consecraverat Adamum; quia Adamus per poenitentiam, quam acturus erat, gratiam etiam sanctificantem erat consequuturus; quia Verbum divinum Adæ naturam suo tempore erat assumpturus. Nullum autem ex his motivum in serpente verificabatur; ideo maledictus fuit a Deo serpens, & non Adam. Ita Frassen.

Ad IV. Terra fuit a Deo maledicta non absolute, & simpliciter, sed cum respectu ad hominem. Hinc Deus Gen. 3. 17. dixit Adamo: *maledicta terra in opere tuo: Quod explicat Rupertus: Laboriosa sit tibi operatori, vel cultori; & Hugo a S. Victore: Quia non feret sponte fructum penae, unde vivas; vel quia non respondebit tibi aliquando secundum opus tuum.* Homo igitur in poena sui peccati terram habuit a Deo maledictam; quia quando terra ipsi debebat esse fecunda, & prompta ad dandum fructum suum sine labore, postea sterilis ut plurimum est facta, & quæ fructum dat cum labore, & ærumnis hominis operantis.

Ad V. Cum Alexandro de Ales dicis Frassen, quod ideo fuit terra maledicta, & non aqua, vel aliud elementum; quia, mediante fructu ex terra oriundo peccavit Adam. Et cum Alcuino, quia homo de fructu terræ contra Dei prohibitionem manducavit, non de aquis bibit. Addunt quoque, quia peccatum contractum a posteris Adam propter esum fructus terræ, quem ipse Adam fecerat, ablucendum erat in aquis, in quibus Christus Dominus instituere debebat Baptismi sacramentum.

Ad VI. Scientiæ amissio, quæ est ignorantia, tripliciter considerari potest; una puræ negationis, altera privationis, tertia pravæ dispositionis. Illa prima nescitur aliquid, quod non est opus ut sciatur. Secunda, qua nescitur aliquid, quod loco, & tempore convenit, & debet sciri. Tertia assentimur falsis tanquam veris, sive judicando, sive opinando; & hæc potius est error, quam ignorantia. Quia homines in statu innocentiae multa nescierunt; ideo prima ignorantia fuit in illis, & est modo multo magis in statu peccati. Secunda, & tertia ignorantia non fuerunt in hominibus innocentibus, & sunt in hominibus lapsis. Et hæc est scientiæ amissio, quam homo lapsus per peccatum est passus. Et hæc poena com-

E e e

pec.

prehenditur in quibus ex illis, quas nos super enarravimus. Inter miseras vitæ humano quis negabit, ignorantiam quoque comprehendit in perditione beatitudinis, qua innocentes homines fruebantur, quis ambiget, contentam fuisse pariter scientiæ amissionem; quum sciatur, scilicet, illarumque possessionem, non parum conferre ad faciendum hominem suo modo in hac vita beatum?

Ad VII. Negatur antecedens; quia, ut vidimus supra, omnes poenæ illæ vero serpenti conveniunt. Hoc etiam docem Basilii, & Chrysostomi homilias in Genes., Theodoretus interrogat. 32. Augustinus lib. 2. de Genes. ad lit. c. 27., & lib. 14. de civ. Dei c. 11. Damascenus lib. 2. de fid. orthod. c. 10. &c. Dato tamen, quod poenæ illæ, non ad verum serpentem, sed ad Diabolum pertineant; non infertur per hoc, quod verus serpens non fuerit, quo usus, est Diabolus, ut primam mulierem seduceret. Pro prima responsione adducimus verba Chrysostomi hom. 17. in Genes. Sicut clementissimus Pater puniens enim, qui filium suum occiderit, & gladium, & ensen, per qua filius suus occisus est, destruit, & in multas partes dividit: Eodem modo Deus egit: quippe serpens quasi gladius quidam diabolica servivit malitia; unde & perpetua ipsi poena intentata est. Quo per visibile, & sensibile hoc ratiocinemur, & expendamus, in quanta ignominia sit & Diabolus. Nam si

is, qui ut instrumentum ministravit, tantam expertus est indignationem, quale supplicium verisimile est suscepturum Diabolum. Pro secunda vero asserimus Augustini verba lib. 2. de civ. Dei c. 27. Non est permixtum tentare feminam nisi per serpentem, nec virum nisi per feminam: Sed in serpente ipse loquutus est, utens eo velut organo, movensque ejus naturam eo modo, quo movere ille, & moveri illa potuit, ad exprimendos verborum sonos, & signa corporatis, per qua mulier suadentis intelligeret voluntatem.

Ad VIII. Respondemus opponentes arguenti hæc Augustini verba lib. 14. de civ. Dei c. 15. Quisquis hujusmodi damnationem vel nimiam, vel injustam putat, metiri profecto nescit, quanta fuerit iniquitas in peccando, ubi tanta erat non peccandi facilitas. Sicut enim Abraham non immerito magna obedientia predicatur, quia ut occideret filium, res difficillima est imperata; ita & in paradiso tanto major inobedientia fuit, quanto id, quod præceptum est, nullius difficultatis fuit. Et sicut obedientia secundi hominis eo prædicabilior, quo factus est obediens usque ad mortem: ita inobedientia primi hominis eo detestabilior, quo factus est inobediens usque ad mortem. Ubi enim magna est inobedientia poena proposita, & res a Creatore facilis imperata; quisnam satis explicet, quantum malum sit, non obedire in re facili, & tanta potestatis imperio, & tanta torrenti supplicio?

F I N I S.

I N D E X

V E R B O R U M , E T R E R U M .

A

A Bailardus, Petrus, ejusque error circa Trinitatem, quomodo S. Bernardus refert. 2.
 Abrahamus fuit revelatum Trinitatis mysterium. 14.
 Acaciani, & ipsorum Secta inter Arianos. 95.
 Acacius, Episcopus Casarea, Anaciarum Secta Author. 95.
 Adam non fuit seductus. 386.
 Quas peculiare penas ob suum peccatum habuerit? 400.
 Fuit eidem revelatum Trinitatis mysterium. 14.
 Adam, & Eva, non generassent cum libidine, si non peccassent. 388.
 Aequalitas proprietates divinarum Personarum in communi, & quid? 121.
 Tribuitur peculiariter Filio. 121.
 Atrius Ariannus, & Arianorum Secta caput. 98.
 Aeternitas divinis tribuitur peculiariter Patri. 121.
 Atrius principalis Secta Arianorum Coriphaus. 94.
 Ejus error contra Spiritum Sanctum. 114.
 Aer continet vestigium Trinitatis ex Patribus. 6.
 Agilitas Angelorum quam magna, & imperceptibilis. 295.
 Albitius Cardinalis, ejusque liber de incompatibilitate in Fide, laudatur. 244.
 Alexander Constantinopolitanus Antistes, Nicaena Fidei propugnator. 94.
 Alexandrinum Concilium in causa S. Athanasii celebratum. 95.
 Alogi, seu Alogiani, contra Verbi divinitatem errant. 85.
 S. Ambrosius Arianos acerrime impugnavit. 99.
 Ejus opinio de natura Angelorum. 207.
 Ejus mens de terrestri paradiso. 364.
 Amicitia non opponitur adorationi. 316.
 Amor est Spiritus Sancti nomen. 159.
 Est in Angelis. 283.
 Non est naturaliter immutabilis. 284.
 Habet pro objecto Deum, ipsos Angelos, & creaturas, quae mente sunt praeclara. ibid.
 Anabaptista quid de Angelis sentiant? 192.
 Dicunt, Demones salvandos post mundi finem. 325.
 Anastasius Imperator, ejusque Edictum contra PAR. II.

Trinitatem. 25.
 Angeli nomen quid importet? 190.
 Legitur tum in sacris, tum in profanis libris. ibid.
 Res importata per nomen quid significet? 191.
 Angelorum existentia multipliciter probatur. 193.
 Fuerunt a Deo creati non ab aeterno, sed tempore. 197.
 Fuerunt creati simul cum hoc mundo corporeo. 199.
 Sunt omnia incorporei, & pure spirituales. 209.
 Nullum cum Mulieribus habuerunt carnale commercium. 212.
 Non sunt numero unus, qui diversa habent nomina. 229.
 In sua creationis instanti fuerunt integri & perfecti integritate & perfectione naturali. 244.
 Ab initio sua creationis acceperunt gratiam habitalem, & affectivam. 246.
 Angeli inaequalem acceperunt gratiam. 248.
 Fuerunt a Deo creati liberi. 250.
 Non peccaverunt in primo sua creationis instanti. 250.
 Potuerunt tamen peccare. 251.
 Nec sunt ubique, nec ullibi. 255.
 Sunt Deo intime praesentes. 256.
 Non sunt circumscriptive in loco, sed definitive, non immensive. 258.
 Quibus in locis sint vel permanentes, vel transientes? 258.
 Non sunt formaliter extensi, sed virtualiter. 260.
 Possunt esse in pluribus locis, non naturaliter, sed supernaturaliter. 261.
 Non sunt in loco per operationem. 262.
 Penetrari, & non penetrari possunt ad libitum. 264.
 Mutant locum. 266.
 Habent motum continuum, & successivum. 269.
 Instantaneum non habent. ibid.
 Angeli non possunt moveri ab extremo ad extremum sine transitu per medium. 270.
 Cognoscunt seipsos citra ullam speciem. 277.
 Deum immediate cognoscunt. ibid.
 Alia multa in se ipsis cognoscunt. ibid.
 Res particulares cognoscunt per species, quae non sunt ab objectis realiter distinctae. 278.
 E c c 2 An-

I N D E X

- Angeli meruerunt non pro merita subsequencia, nec concomitantia, sed praecedente.* 310.
Meruerunt augmentum gratiae sanctificantis, & beatitudinem supernaturalem. ibid.
Sed non per obsequia, quae Deo circa homines erant exhibitura, at per suos actus supernaturales. ibid.
Sunt adorandi, & invocandi, non ut adorantur, & invocantur Deus, sed ut adorantur, & invocantur Sancti cum Deo regnantes. 313.
Angelici Haeretici quinam fuerint? 312. *Alii Haeretici, qui Angelicarum errorem susceperunt.* 313.
Anima separata habet motum localem. 267.
Anima hominis, ex nihilo facta, dicitur totus homo. 374.
Facta simul cum corpore in primo homine. ibid.
Animalis nomine venit aliquando vivens. 211.
S. Anselmus, Cantuariensis Archiepiscopus, acerrimus defensor processionis Spiritus Sancti a Filio. 170.
Antiochena Conciliabula in causa Arianorum. 95.
Antichristus an habeat Custodem Angelum? 307.
Apollinaris post Arium contra Trinitatem erravit. 100.
Apparitiones Angelorum quomodo fiant? 216.
Ex Scripturis & ex Patribus probantur facta, & quod modo etiam fiant. 218.
Appropriatio proprietatis divinarum Personarum in communi; & quid significet? 121.
Apulejani Haeretici errant contra Custodiam Angelorum. 300.
Aqua continet vestigium Trinitatis ex Patribus. 6.
Aquarum congregatio quid significet in prima rerum creatione? 357.
Arbor scientia boni & mali fuit ejusdem conditionis ac cetera arbores, & nomen desumpsit ab eventu. 371.
Arbor vite quam fecit? Et quae ejus virtus? 372.
Archangeli nomen quid significet in Scripturis? 240.
Ariminense Concilium in causa Arianorum. 96.
Aristotelis ratio pro existentia Angelorum an convincat? 195.
Probatur, sensisse, Angelos esse infinitos. 197.
Ejus error in alio loco circa numerum Angelorum. 229.
Negavit Magiam. 330.
Malos Angelos esse negavit. 316.
Aristotelei quidam putarunt, Calos esse animatos. 358.
Arius qui, & qualis? Praecipuus contra Verbi divinitatem adversarius. 84.
Antea Schismaticus, deinde Haeticus. 91.
Implicitate, non explicitate, Spiritus Sancti divinitatem negavit; Ariani autem negarunt explicitate. 113.
Arius Liddensis in Cilicia inter primos Arianos Sectatores. 94.
Arnobius quid de Trinitate senserit? 21.
Ejus testimonium pro Verbi divinitate. 91.
Arnoldus Brixienfis, ejusque error contra Trinitatem. 101.
Artemanes dicitur Alogorum, seu Alogianorum, auctor. 85.
Arbanagoras quid de Trinitate senserit? Explicitatur, & defenditur. 17.
S. Athanasius pro divinitate Verbi a Socinianorum calumniis vindicatur. 87.
Sprevit Constantini mandatum ut Arium in communionem reciperet. 94.
Acerrimus contra Arianos. 99.
Ejus opinio de natura Angelorum. 207.
Quid intelligat per vocem circumscribi? 261.
Favet instantanea potius, quam successiva rerum creationi. 350.
Athanasius Anazarbensis inter primos Arianos Sectatores. 94.
Athei Angelos pertinaciter negant. 191.
Averroes negavit Magiam. 330.
Auctor Quaestionum ad Orthodoxos, quae tribuuntur Justino, Philosopho, & Martiri, erravit contra Custodiam Angelorum. 300.
S. Augustinus plures libros scripsit contra Arianos. 99.
Ejus opinio de natura Angelorum. 207.
An tribuerit Angelis motum? 268.
Ejus mens explicatur circa cognitionem secretorum cordium, quam videtur tribuere Angelis, & animabus separatis. 275.
An dixerit, Calos esse animatos? 358.
Qua ejus sententia de terrestri Paradiso? 366.
Augustinus Martioratus, ejusque error contra cultum Angelorum. 313.
Authoris nomen an possit tribui prima Trinitatis Personae? 136.
Autotheani, & ipsorum error contra divinas Processiones. 60.
Autumno, non primo vere, fuit mundus conditus. 356.
Auxentius Mediolanensis Arianns Scriptor Eunomii. 94.

B

Baptismus continet Spiritus Sancti nomen; ex quo Patres inferant Spiritus Sancti divinitatem. 116.
Ba-

VERBORUM, ET RERUM.

Baruchiel, nomen Angeli, quid significet? 242.
Barda Imperator, fautor Photii, occiditur. 166.
Barense Concilium sub Urbano II. 166.
Bartholomaeus Voeshamerus, ejusque error contra cultum Angelorum. 313.
Basilides Hareticus dicitur, Angelos esse genitos. 196.
S. Basilus Arianos Eunomianos impugnavit. 99.
Ejus oeconomia loquendo de Spiritu Sancto. 120.
Semper credidit Spiritus Sancti divinitatem. *ibid.*
Explicatur quando dicit nomen Patris non convenire primae Personae. 134.
Explicatur dum tribuit Spiritui Sancto nomen Verbi. 142.
Ejus verba, quae opponuntur, tanquam contraria processioni Spiritus Sancti ex Filio, explicantur. 174.
Ejus opinio de natura Angelorum. 296.
Quid intellexerit de loco Angelorum? 245.
Explicatur circa custodiam Angelorum, quae datur hominibus Peccatoribus. 306.
Basilus Ancyranus, Princeps Semi-Arianorum. 95.
Basilus Macedo Imperator rejicit Photium. 166.
Erravit circa essentiam Daemonum. 317.
Beatitudo quotuplex, & qualis? 243.
Naturalem habuerunt Angeli ab initio, non vero supernaturalem, quamvis potuerint illam habere. 244.
Naturalis excludit omnem omnino miseriam. 244.
Beatificare essentialiter est solius Dei; accidentaliter primario est Dei, secundario Angelorum. 293.
Beda quid senserit de Caelo Empyreo? 203.
Numerat plura nomina Angelorum, sed non recipiuntur. 242.
Ejus mens explicatur circa cognitionem secretorum cordium, quam tribuere videtur Angelis, & Animabus separatis. 274.
Bebemos secundum literam est Elephas, aut animal ex genere Draconum. 199.
Quid significet apud Job? 349.
Beneficia, quae Deus confert corporibus, prosunt animabus. 300.
Benetellus, Aloysius Maria, Ordinis Minimorum, in lingua hebraica peritissimus, laudatur. 15.
Bernardinus Ochinus, & ejus error contra Trinitatem. 27.
Ejus error contra Spiritum Sanctum. 114.
S. Bernardus, & nomina Daemonum, quae enumerat. 242.
Quid senserit de Angelorum motu? 268.
Ejus mens explicatur circa discursum An-

gelorum. 182.
Bestia noxia fuerunt a principio a Deo creata. 361.
Beta, Theodorus, ejusque error contra Trinitatem. 102.
Riccrrense Conciliabulum in causa Arii. 96.
Bomius quemodo intelligatur, quando dicit, incorporeum non esse in loco? 257.
Bogomili Haretici, eorumque contra Trinitatem errores. 25.
Dixerunt, Satanam esse filium Dei. 317.
S. Bonaventura docuit, in Angelis fuisse simul meritum cum premio. 308.
Bonitas in divinis tribuitur Spiritui Sancto. 121.
Bonus dicitur peculiariter Spiritus Sanctus. 164.
Bullingerus, Henricus, ejusque error contra Trinitatem. 102.
Ejusdem error contra cultum Angelorum. 313.

C

Cajotanus Cardinalis, ejusque opinio de natura Angelorum. 209.
An negaverit motum localem substantiis spiritualibus, & quo sensu? 266.
Cain post Abelis mortem timebat parentes, & nepotes suos. 378.
Calvinus, ejusque error contra Trinitatem. 27.
Ejusdem error contra Spiritum Sanctum. 114.
Erravit contra Custodiam Angelorum. 301.
Erravit contra cultum Angelorum. 313.
Ejus irrationes de Exorcismis Ecclesia. 330.
Capitis nomen an tribuatur Patri in divinis? 137.
Cardanus negavit Dæmones Incubos, & Succubos. 331.
Cassianus, ejusque error circa Angelum malum, quem tribuit singulis hominibus. 308.
Cassius, Philosophus Epicureus, negavit, esse Dæmones. 316.
Causa nomen an possit tribui primae Personae in divinis? 135.
Cerdo nominat Diabolum nobis beneficium. 317.
Cerintus contra Trinitatem sensisse dicitur. 23.
Certus dicitur Spiritus Sanctus. 164.
Chamaï Gaon, Rabinus, ejusque testimonium de Trinitate. 15.
Chaos an fuerit in prima mundi creatione, & quid ejus nomine intelligatur? 346.
Character dicitur secunda Persona, & quare? 138.
Charisius, Presbyter, Symbolum Nestorii Concilio Ephesino praesentat. 181.
Charitas dicitur Spiritus Sanctus. 163.
Chc-

<i>Cherubim qua ratione vocentur ab Augustino</i>	
<i>Potestates, & Virtutes</i>	241.
<i>Chilpericus, Francorum Rex, ejusque Edictum</i>	
<i>contra Trinitatem.</i>	25.
<i>Christianus Francus, ejusque contra Trinitatem error.</i>	27.
<i>Processionem Spiritus Sancti negas.</i>	267.
<i>Christus quare dicatur primogenitus omnis creaturae?</i>	110.
<i>Qua ratione dicatur primogenitus?</i>	154.
<i>An habuerit Custodem Angelum?</i>	306.
<i>Chrysostomus non docuit, Infideles curere custodia Angelorum.</i>	306.
<i>Cicero putavit, Caelos esse animatos.</i>	358.
<i>Circumfessio in divinis quid significet?</i>	48.
<i>Est proprietas divinarum Personarum in communi.</i>	121.
<i>Claudianus Mamertus, ejusque error circa cognitionem mysteriorum fidei.</i>	1.
<i>A Petavio dicitur Mamertinus.</i>	2.
<i>Male intellexit Platonem, & Platoniceps ex eodem Petavio.</i>	ibid.
<i>Clemens Alexandrinus quid de Trinitate senserit explicatur, & defenditur.</i>	17.
<i>Circa Verbi divinitatem defenditur a Sectariorum calumnia.</i>	88.
<i>Ejus opinio de natura Angelorum.</i>	206.
<i>Celi nomine quid significetur Genes. I. 199. & 353.</i>	
<i>Celum Celi significat Caelum SS. Trinitatis secundum S. Thomam.</i>	203.
<i>Celestia corpora non sunt animata.</i>	358.
<i>Cognitio vel probabilis, vel evidens.</i>	1.
<i>Cognoscibilitas divini mysterii implicita, & explicita.</i>	1.
<i>Concordia in divinis tribuitur Spiritui Sancto.</i>	121.
<i>Concupiscentia, ad quacumque objecta feratur, semper est mala, & quare?</i>	386.
<i>Concupiscentia carnis adversus Spiritum fuit prima pena primi peccati, communis Adae, & Eve, & ejus Posteris.</i>	399.
<i>Concupiscentia motum nullum habuit primus homo in statu innocentia.</i>	384.
<i>Constantia, Constantini magni Soror, Arianum protegebat.</i>	94.
<i>Constantinopolitanum Conciliabulum ab Arianis celebratum.</i>	94.
<i>Constantinus Copronymus magiam exercebat.</i>	331.
<i>Constantinus magnus aliquando deceptus Arianorum Sectae adhesit, numquam haesit.</i>	98.
<i>Consubstantialitas proprietates divinarum Personarum in communi, & quid?</i>	121.
<i>Cordium scrutator est Deus.</i>	118.
<i>Corpus hominis innocentis fuit a Deo immortalitate donatum.</i>	384.
<i>Nulli miseria fuit obnoxium.</i>	385.
<i>Creare proprium est Dei.</i>	119.
<i>Creatura an sint effectus divinae Trinitatis?</i>	4.
<i>Cresconius, ejusque error contra Spiritum Sanctum.</i>	114.
<i>Custodia Angelorum est de fide.</i>	301.
<i>Ad quid parvulis prodest?</i>	306.
<i>Custodia divina perfectio an impediatur custodia Angelorum?</i>	303.
<i>Cyprianus quid de Trinitate senserit? Explicatur, & defenditur.</i>	20.
<i>Circa Verbi divinitatem a Socinianorum calumnia vindicatur.</i>	90.
<i>Cyrillus Alexandrinus Arianos impugnavit.</i>	99.
<i>Ejus opinio de natura Angelorum.</i>	207.

D

D <i>Allans, Calvinianus, reprehenditur a Natali Alexandro, quod dixerit, Augustinum putasse, Caelos esse animatos.</i>	358.
<i>Damasus Papa, ejusque definitio de Spiritus Sancti divinitate.</i>	116.
<i>Non fecit additionem particula Filioque Symbolo Constantinopolitano.</i>	176.
<i>Davidi fuit revelatum Trinitatis mysterium.</i>	14.
<i>Defectus causa secunda in agendo an tribui debeat causa prima?</i>	255.
<i>Definitive sunt Angeli in loco; & quomodo explicetur?</i>	260.
<i>Dei nomen secundum vim vocis significat scientiam, vel providentiam.</i>	110.
<i>Demetrius Cydonius respondet libro a Cahasila contra S. Thomam edito circa processionem Spiritus Sancti a Filio.</i>	166.
<i>Demonstratio aequiparantia quid sit apud Lulium?</i>	3.
<i>Demophilus Arianus Sectariorum Eunomii.</i>	94.
<i>Determinatio seu limitatio in ordine ad locum quomodo intelligatur?</i>	264.
<i>Deus dici potest ens.</i>	49.
<i>An in creatione hominis more Principum sit in plurali loquutus?</i>	29.
<i>Non fuit auctor peccati primorum parentum.</i>	393.
<i>Diabolus fuit causa externa peccati primorum parentum.</i>	393.
<i>Didymus Alexandrinus quomodo intelligatur, quando scribit, spirituales creaturas non circumscribi loco, & finibus?</i>	257.
<i>Ejus error circa loquutionem Angelorum.</i>	287.
<i>Differentia inter aequalitatem, & consubstantialitatem.</i>	122.
<i>Inter Symbolum, & fidei Confessionem.</i>	181.
<i>Inter Missionem Angelorum, & Missionem Filii, & Spiritus Sancti.</i>	297.
<i>Diffinitio</i>	

VERBORUM, ET RERUM.

Dictio in divinis, ejusque differentia a Cognitione. 141.
Dignus Dei dextera dicitur Spiritus Sanctus. 164.
Diluvium venit propter commisionem filiorum Dei cum filiabus hominum. 213.
Dionysius Romanus quid de Trinitate senserit? 21.
Dionysius quidam dicitur ante Arium Verbi divinitatem negasse. 85.
Dionysius Alexandrinus, ejusque testimonium pro Verbi divinitate. 88.
Dionysius Romanus, ejusque testimonium pro divinitate Verbi. 90.
Dionysius, Mediolanensis Episcopus non vult subscribere damnationi Athanasii. 96.
Dionysius Alexandrinus accusatur origeniani erroris contra Spiritum Sanctum; defenditur. 112.
Discussionis argumentum quale? 44.
Discrimen inter processionem Verbi, & processionem Spiritus Sancti, quale sit, difficile est inveniri. 155.
Disertus dicitur Spiritus Sanctus. 164.
Distinctio Angelorum non pertinet ad fidem. 232.
Discursus an Angelis conveniat? 282.
Divinitas Verbi asserta, & probata. 102.
Damones an habuerint in statu via, saltem transeunter, intuitivam Dei visionem? 243.
Sunt permanentes in aere, ut homines infestant. 259.
Quomodo intelligatur S. Petrus, quando dixit, omnes Damones esse in Inferno detrusos? ibid.
An vere cognoverint, Christum esse Filium Dei? 276.
A Custodibus Angelis impediuntur, ne hominibus noceant. 307.
Eorum assistentia probatur. 317.
Sunt mali Angeli, sem mali Spiritus, non natura, sed culpa mali. 317.
Nunquam habuerunt corpora caelestia, nec modo habent corpora aerea. 319.
Fecerunt ab initio mali, sed non natura mali. 320.
Quinam fuerint Praevicatorum? 324.
Ipsorum Princeps quinam fuerit? 324.
Apparitiones ipsorum, & operationes, negantur a Cassio, Michaeli Balbo, Andrea Tiraquello, & aliis. 330.
Vera miracula efficere non possunt. 332.
Donatista contra Trinitatem erravit. 100.
Eorundem error contra Spiritum Sanctum. 114.
Donum est Spiritus Sancti nomen. 159.
Dotes cognitionis Angelorum quamnam sint? 281.

Dulcis dicitur Spiritus Sanctus. 164.
Durandus an dixerit, substantiam Angeli esse ubique? 256.
Negat per sequelam motum Angelorum. 266.
Ejus explicatio loquutionis Angelorum. 288.
Negavit illuminationem Angelorum. 292.

E

E *Bion contra Trinitatem sensisse dicitur.* 23.
Emanatio in divinitate quid? 60.
Emmanuel Magnus, Ordinis Minimorum, & ejus responsiones ad Lullii argumenta circa Trinitatis cognitionem. 5.
Ejus explicatio de Syllogismo expositivo. 8.
Quomodo explicet relationes reales secundum esse ad in divinis? 71.
Quam differentiam ponat inter relationem, & relativum? 77.
Empiricum Caelum est locus permanentia Angelorum horum. 258.
Enoch liber est omnino suppositus. 214.
Ens supernaturale quoad substantiam quodnam est? 276.
Ephesini Concilii prohibitio circa additionem ad Symbolum quomodo intelligatur? 180.
S. Epiphanius mirifice favet processionem Spiritus Sancti ex Filio. 170.
Arianos impugnavit. 99.
Energumene quid sint? Et an in mundo sint? 334.
Rationes in contrarium solvuntur. ibid.
Erasmus Roterodamus, ejusque opinio de Arianis. 101.
Ejus mens circa Spiritum Sanctum. 114.
Voluit, secundam Personam potius dicendam sermonem, quam Verbum; impugnatur. 141.
Erasmus Sarcerius, ejusque error circa cultum Angelorum. 313.
Erechia a Paradiso, amissa beatitudinis, & miseriarum hujus vita acquisitio, fuit quinta pena peccati primorum parentum. 399.
Errare non potuit primus homo in statu innocentiae. 183.
Error quomodo, & quando sit in peccato? 321.
Essentia divina non est genus ad personalitates divinas. 8.
In divinis quid significet? 48.
Ethnici quidam Philosophi Angelos non admitterunt. 191.
Eudexius, Arianorum Episcopus. 98.
Eusebius, principalis Secta Arianorum Corinthius. 94.
Ejus error contra Spiritum Sanctum. 114.
An & quomodo dixerit, Spiritum Sanctum a Filio non procedere? 164.

Eugu-

I N D E X

Engelbinus, Steucus, ejusque opinio de natura Angelorum. 209.
Eva trahit originem ad Adamo, quanvis non fuerit ab Adamo genita. 157.
Prima Mulier fuit post primum hominem facta extra Paradisum. 374.
Tergeminos partus quolibet anno effundebat. 378.
Non fuit decepta a serpente in statu innocentia, sed in statu peccati. 386.
Ejus peccatum, dicit Rupertus, fuisse curiositatem; Hugo Victorinus dubitationem de comminatione mortis; alii mendacium, alii superbiam, alii infidelitatem. 394.
Quas peculiare pœnas habuerit? 399.
Eusebius, Nicomediensis Episcopus, Arii Sæcator, fautor, & protector. 93.
Fuit primus vocis hominifion inventor. 124.
Eusebius Casariensis inter primos Arii Sæcatores. 93.
Eusebius Samofatenus Semi-Arianus. 95.
Eusebius, Vercellensis Episcopus, non vult subscribere Athanasii damnatione, & qua arte? 96.
Eusthatius Sabastenus præcipuus Arianus. 98.
Ejus error contra Spiritum Sanctum. 114.

F

F *Acultas sacra Parisiensis, & articuli ab ipsa damnati ann. 1325.* 234.
Familiani, & ipsorum error contra Spiritum Sanctum. 115.
Fastidiosus, Apostata Arianus, contra quem scripsit S. Fulgentius. 98.
Fausinus Presbyter scripsit librum contra Arianos, illumque Flacilla Imperatrici dicavit. 99.
Fausus Manichæus, ejusque error contra Trinitatem. 25.
Contra unitatem naturæ erravit, & contra Personarum Trinitatem. 100.
Dixit, Angelos fuisse genitos. 196.
Voluit quoque, Angelos esse corporeos. 205.
Felicianus, Arianorum Sæcator præcipuus. 98.
Fides Christi non erat abolenda post Christi Ascensionem. 110.
Filii Dei qui sunt in Scripturis Sanctis? 112.
Filii nomen quomodo tribuatur secunda Persona? 142.
Filius in divinis quomodo intelligatur, & explicetur a Socinianis; refelluntur. 35.
Filioque, additio facta Symbolo, quando, & a quo facta? 176.
Legitur in Concilio Toletano III. 177.
Et in aliis subsequentibus. Ibidem.
In Ecclesiis Galliarum, & Germania seculo VIII. in Ecclesia Romana seculo IX. 178.

Legitimo fuit facta. 178.
Figura substantia dicitur secunda Persona divina, & quare? 138.
Firmamenti nomine quid veniat in prima rerum creatione. 353.
Firmitas, ejusque error contra Spiritum Sanctum. 113.
Fletus Angelorum quid significet? 222.
Fons virtus dicitur Spiritus Sanctus. 163.
Fons nomen an tribuatur Patri? 137.
Franciscus Davidis, ejusque error contra Trinitatem. 27.
Fructio in divinis tribuitur Spiritui Sancto. 121.
S. Fulgentius scribit contra Fastidiosum Arianum. 98.
Alios libros contra Arianos scribit. 99.
Futura prædicere solius Dei est. 119.
Necessaria, & contingentia, cognoscuntur ab Angelis; etiam futura libera, sed non certo & infallibiliter, & solum conjecturaliter, & probabiliter. 272.
Puga & elongatio a Deo fuit secunda pena primi peccati primorum hominum. 399.

G

G *Abriel quid significet?* 242.
Gabrielis Theologi explicatio loquutionis Angelorum. 287.
Gemere Spiritum Sanctum pro nobis, quid significet? 119.
Generatio quid sit in divinis? 152.
Processio Verbi tantum est generatio, non vero illa Spiritus Sancti. Ibidem.
Processio Verbi non est generatio, quia Verbum prima producit. 156.
Nec quia Verbum procedit in similitudinem naturæ secundæ. Ibidem.
Nec quia Verbum procedit ut imago. 157.
Nec quia Verbum procedit per intellectum, & intellectio est formaliter, seu virtualiter natura. 157.
Nec quia Verbum procedit simile in proprietate personali. 157.
Generationis modus idem fuisse in statu innocentia, ac modo est. 390.
Georgius Blandrata, ejusque error contra Trinitatem. 27.
Ejusdem error contra Spiritum Sanctum. 114.
Georgius David Angelos non admittit. 192.
Georgiodavidici Diabolam esse negant. 316.
Georgius Alexandrinus fuit socius Eunomii. 94.
Georgius Laodiceus Semi-Arianorum Sæcæ Princeps. 95.
Georgius Paulus in Polonia, ejusque error contra

VERBORUM, ET RERUM.

<i>tra Trinitatem .</i>	102.
<i>Germinius , Sirmensis Episcopus Arianus , Sc-</i>	
<i>ktor Eunomii .</i>	94.
<i>Gnostici magiam exercebant .</i>	331.
<i>Gratia diffusio tribuitur Spiritui Sancto .</i>	116.
<i>Gratia habitualis in quo consistat ?</i>	245.
<i>Est semen gloria .</i>	ibid.
<i>Gratia actualis fuit in Angelis ab initio sua</i>	
<i>creationis .</i>	247.
<i>An veniat in Scripturis nomine lucis & lau-</i>	
<i>dis ?</i>	248.
<i>Inaqualis fuit a Deo data Angelis creationis</i>	
<i>initio .</i>	249.
<i>Gratie mysteria an cognoscantur ab Angelis ?</i>	275.
<i>Et quæ mysteria ?</i>	ibid.
<i>Gravitas maxima in peccato primorum Paren-</i>	
<i>tum .</i>	397.
<i>Gregorius Berytensis inter primos Arianos Secta-</i>	
<i>tores .</i>	94.
<i>Gregorius magnus quam faciat differentiam in-</i>	
<i>ter Spiritum Deum , & Spiritum Angeli-</i>	
<i>cum ?</i>	261.
<i>Explicatur ejus mens circa cognitionem se-</i>	
<i>cretorum cordium , quam tribuere videtur</i>	
<i>Angelis , & animabus separatis .</i>	274.
<i>Gregorius Thaumaturgus , ejusque testimonium</i>	
<i>de Verbi divinitate .</i>	88.
<i>Graci quando primo negarunt processionem Spi-</i>	
<i>ritus Sancti a Filio ?</i>	165.
<i>Guillelmus apud Coccium , ejusque error contra</i>	
<i>Spiritum Sanctum .</i>	114.
<i>Guillelmus Linensis Magnus fuit .</i>	331.

H.

H <i>Abitat Deus in anima intelligente , tan-</i>	
<i>quam in templo .</i>	118.
<i>Haccados , Rabinus , ejusque testimonium de</i>	
<i>Trinitate .</i>	15.
<i>Hai Gaon , Rabinus , ejusque testimonium de</i>	
<i>Trinitate .</i>	15.
<i>Hæretici suas præcipuas hæreses ex antiquis</i>	
<i>Philosophis deduxerunt .</i>	12.
<i>Haribertas , ejusque error contra Trinitatem .</i>	26.
<i>Hebrei non habuerunt Trinitatis mysterium ex-</i>	
<i>presse revelatum , & quare ?</i>	14.
<i>Helcesaita dicebant , Spiritum Sanctum esse</i>	
<i>uxorem Verbi .</i>	112.
<i>Henricus Bullingerus , ejusque contra Trinita-</i>	
<i>tem error .</i>	102.
<i>Henricus Cornelius Agrippa , ejusque irrationes</i>	
<i>de Ecclesiæ exorcismis .</i>	330.
<i>Herba noxia fuerunt a principio a Deo creata .</i>	361.
<i>Heymannus Rishuich dixit , Angelos non fuisse</i>	
<i>a Deo creatos .</i>	197.
PAR. II.	

<i>Hermogenes , ejusque error contra Trinitatem .</i>	23.
<i>Voluit , Diabolos esse in materiam refunden-</i>	
<i>dos .</i>	317.
<i>Hervæus quia negat , Angelos esse in loco , con-</i>	
<i>sequenter negat iisdem motum .</i>	266.
<i>Herminiani Hæretici negarunt visibilem paradisi-</i>	
<i>sum .</i>	363.
<i>Hierarchia vox quid significet ?</i>	237.
<i>Quid in re importet ?</i>	237.
<i>Quot sint ?</i>	ibid.
<i>Hierarchias Angelorum Calvinus , Beza , alique</i>	
<i>Hæretici negarunt .</i>	237.
<i>Hierarchia Angelorum sunt tres .</i>	238.
<i>Earundem operationes sunt tres .</i>	239.
<i>Hieremias , Schismaticus Patriarcha Græcus , &</i>	
<i>ejus insulse rationes contra Processionem</i>	
<i>Spiritus Sancti a Filio .</i>	169.
<i>Hierax , Egyptius , Sæctor Manicheorum , &</i>	
<i>plurium errorum auctor , præcipuus autem</i>	
<i>contra Trinitatem ejusdem error .</i>	2.
<i>S. Hieronymi verba de Angelorum creatione</i>	
<i>explicantur .</i>	197.
<i>Ejusdem mens de terrestri paradiso .</i>	364.
<i>Hieronymus Vvellerus , ejusque irrationes de</i>	
<i>Ecclesiæ exorcismis .</i>	330.
<i>Hierosolymitanum Conciliabulum ab Arianis</i>	
<i>coactum .</i>	94.
<i>Hierosolymitanum Concilium legitimum in</i>	
<i>caussa Athanasii .</i>	96.
<i>Hilarius Diaconus , Legatus Apostolicus in Con-</i>	
<i>cilio Nicæno I .</i>	96.
<i>S. Hilarius , Pictaviensis Episcopus , ab Arianis</i>	
<i>infectatus .</i>	96.
<i>Acerrimus Arianorum hostis post Athana-</i>	
<i>sium .</i>	99.
<i>Ejusdem opinio de natura Angelorum .</i>	207.
<i>Hiperius , Andreas , quid de Angelis senserit ?</i>	192.
<i>Homo qua ratione sit divina Trinitatis imago ?</i>	4.
<i>Ex Patribus vere continet Trinitatis vesti-</i>	
<i>gium .</i>	6.
<i>Ejus præstantia ex ipsius creatione .</i>	373.
<i>Dignitas ex eo , quod post alias creaturas ul-</i>	
<i>timo loco sit creatus .</i>	ibid.
<i>Excellentia ex dominio , quod habuit in cate-</i>	
<i>ras creaturas .</i>	ibid.
<i>Majestas ex eo , quod dicitur factus ad ima-</i>	
<i>ginem , & similitudinem Dei .</i>	ibid.
<i>Ejus corpus erectum , & quare ?</i>	374.
<i>Proportio partium corporis , congruentia , &</i>	
<i>venustas .</i>	ibid.
<i>Homines singuli suum habent Custodem Ange-</i>	
<i>lum .</i>	304.
<i>Homines primi in statu gratia sanctificantis</i>	
<i>fuerunt a Deo creati .</i>	379.
<i>Fuerunt etiam a Deo creati beati , non per-</i>	
<i>fecta , sed imperfecta beatitudine .</i>	381.

I N D E X

Homousios in divinis idem ac consubstantialis.

122.

Homousios idem ac similis substantia. 122.

Hosius, Cordubensis Episcopus, Constantini epistolam defert Alexandro, & Ario, pro pace inter ipsos componenda. 93

Alexandrino Concilio II. praesedit contra Arium. 93.

Subscribit formulam Arianorum; sed deinde penitet facti, & illud revocat. 96.

Hofenes, antiquus Philosophus, Angelos admittit. 194.

Huetius, Daniel, doctus Episcopus Gallus temporum nostrorum, laudatur, ejusque dissertatio de terrestri paradiso commendatur. 367.

Humanus dicitur Spiritus Sanctus, & quare? 164.

Hypostasis in divinis quid significet? 48.

Hypothesis de Spiritu Sancto, si a Filio non procederet, an ab eo distingueretur? est admittenda. 183. *Non est inutilis, sed ad mysterii veritatem probandam confert.* ibid.

I.

Iacobo, Patriarcha veteris legis, fuit revelatum Trinitatis mysterium. 14.

Jacobus, Nisibis Episcopus, Nicæna Fidei propugnator. 94.

Idea dicitur secunda Trinitatis Persona, & quare? 138.

Jebudiel, nomen Angeli, quid significet? 242.

S. Ignatius martyr quid de Trinitate senserit? 17.

Ejus testimonium de divinitate Verbi. 86.

Ignis dicitur Spiritus Sanctus. 163.

Continet vestigium Trinitatis ex Patribus. 6.

Illuminare in Angelis idem est, ac docere. 293.

Illuminatio Angelorum est loquutio doctrinalis. 293.

Non fit immediate a Deo, sed alii ut plurimum illuminantur ab aliis. 292.

Major illuminatio quid faciat respectu minoris? 293.

Quorum objectorum fiat a Deo, & quorum ab Angelis superioribus? ibid.

Illæ, quæ fit ab Angelis, quomodo differat ab illa, quæ fit a Deo? 294.

Imaginis nomen non importat solam similitudinem, sed similitudinem ex vi processionis. 146.

Imago dicitur secunda Trinitatis Persona, & quare? 138.

Imaginatio non operatur apparitiones Angelorum. 219.

Immortales sunt Angeli. 224.

Immortalitas convenit Angelis ab intrinseco, & per naturam, & non ab extrinseco, & per gratiam; explicatur assertio, & probatur, quia Angeli non sunt compositi, sed simplices. 226.

Impedimentum non est Angelis ipsorum missio ad visionem Dei. 297.

Immundi Spiritus quare dicantur Dæmones? 319.

Impotentia ad bonum operandum fuit quare? pœna primi peccati primorum parentum. 399.

Incorruptibiles sunt Angeli. 224.

Incorruptibilitas convenit Angelis ab intrinseco & ex natura, non vero ab extrinseco & per gratiam. 226.

Inconveniens nullum est, si Angeli inferiores a superioribus mittantur. 297.

Inconsiderantia an fuerit in Angelis, quando peccaverunt? 320.

Incubi Dæmones a quibusdam negantur. 330.

Sunt tamen vere, & dantur. 342.

Individuationis principium non est materia. 233.

Individuum unicum sub qualibet specie Angelica non datur. 232.

Individuorum multiplicationis una ex causis est conservatio speciei, sed non unica. 235.

Indifferentia est incompatibilis cum determinatione. 254.

Increpant pro delictis Angeli Custodes. 307.

Infernus est locus permanentiæ Angelorum malorum. 258.

Ipsius ignis, quomodo intelligatur. 328.

Inferior Angelus an aliquando possit illuminare superiorem. 295.

Infideles habent custodiam Angelorum. 305.

Infusam habuit a Deo scientiam in statu innocentia primus homo illarum rerum, quarum potuisset procedente tempore scientificam cognitionem ex se ipso habere. 389.

Ingenitus dicitur dupliciter. 155.

Dicitur Pater, & quare? 129.

Hoc nomen quare fuerit suspectum Athanasio? 131.

Initium prima Persona non potest dici, quantum dicatur principium. 135.

Innascibilitas in divinis est notio. 126.

Differentia inter ipsam, & ingenerabilitatem, & inspirabilitatem. ibid.

Intellectus in creatis quare non generet, in divinis autem generet? 155.

Intelligentiæ quare denominantur Angeli? 282.

Innocentia status qui dicatur in primo homine? 383.

Instantanea verum creatio fuit a Deo facta, non successiva. 348.

In-

VERBORUM, ET RERUM.

Insufflare, Spiritum Sanctum significat procedere ab insufflante. 168.
Interpellare Spiritum Sanctum pro nobis quid significet? 119.
Joachimus Abbas, ejusque error contra Trinitatem. 100.
Joannes Cazonotius processionem Spiritus Sancti negavit. 167.
Joannes Aponensis negavit esse Demones. 317.
Joannes Clericus heterodoxus negat singulos homines suum habere Custodem Angelum. 304.
Joannes Baptista a Porta negavit Demones Incubos, & Succubos. 331.
Joannes Damascenus an negaverit processionem Spiritus Sancti a Filio? 165.
Joannes de Vvesalia contra processionem Spiritus Sancti scripsit. 167.
Joannes Philopponus, ejus error contra Trinitatem. 100.
Joannes Pitheus negat processionem Spiritus Sancti a Filio. 165.
Joannes Sommeus, ejusque error contra Spiritum Sanctum. 115.
Processiones in divinis negavit. 167.
Joannes Thessalonicensis, ejusque Dialogi auctoritas. 211.
Joannes Voerus, ejusque judicium de Lamiis. 330.
Job verba de numero Angelorum quomodo intelligantur? 231.
Josepho Patriarcha fuit revelatum Trinitatis mysterium. 14.
Josephus Ciente in libra babraica peritus. 15.
Isaaco fuit revelatum Trinitatis mysterium. 14.
Arenaus quid de Trinitate senserit, explicatur, & defenditur. 17.
Pro divinitate Verbi defenditur a Socinianorum calumnia. 87.
Isaacus Peyrerius fabula Praadamitarum auctor. 375.
Palidoniam cecinit. ibid.
Judeorum errores circa Demones. 317.
Julianus Apostata, ejusque dictum de Christianis.
Justinus martyr quid de Trinitate scripserit? 17.
Explicatur, & defenditur. ibid.
Pro divinitate Verbi defenditur a Socinianorum calumnia. 87.
Ejus opinio de natura Angelorum. 206.

L.

L *Alantius Firmianus quid de Trinitate senserit?* 2.
Pro Verbi divinitate a Socinianorum calumnia defenditur. 90.
P.A.R. II.

Lambertus Danaus, ejusque error contra Trinitatem. 27.
Laodiceanum Concilium non obstat adorationi Angelorum. 315.
Lampsacenum Conciliabulum in causa Ariatorum. 98.
Leo II. quomodo se gesserit circa additionem Filioque? 176.
Leovichildus, Rex Hispaniarum, ejusque error contra Spiritum Sanctum. 114.
Levins Lemnius, ejusque error circa operationes Demonum. 330.
Liberius, Romanus Pontifex, nolens subscribere Athanasii damnationi, exul in Traciam mittitur. 96.
Damnavit deinde Athanasium, & subscripsit formula Ariatorum per vim; sed non obinde haereticus. 96.
Libido hominis, & libido bruti, quomodo differant? 389.
Libido, seu servitus sub libidine, fuit tertiana pena primi peccati primorum hominum. 399.
Libertini Angelos non admittunt. 192.
Negant immortalitatem Spirituum. 223.
Pro Damone intelligunt mundum, & peccatum. 317.
Lignum scientia boni, & mali non fuit causa, sed occasio peccati primorum parentum. 393.
Locus creationis Angelorum fuit Caelum Empyreum. 202.
Locus certus & determinatus dari debet Angelis. 256.
Locus permanentiae Angelorum, qui sit? 258.
Locus terrestris paradisi quinam fuerit? 367.
Lollardi errarunt dicendo, Demones e caelo injuria pulsos, & aliquando esse salvandos. 325.
Lombardus, Petrus, dixit, non cuique homini dari Angelum Custodem. 301.
Dacuit, Angelos habuisse beatitudinem ex meritis subsequentibus. 308.
Loquutio Angelorum quam sit? 286.
Loquuntur Angeli inter se, & cum hominibus. 288.
Quomodo loquantur ex P. Magnano? 290.
Loysius, vel Lisojus, ejusque error contra Trinitatem. 26.
Lucas Lossius, ejusque mens de Trinitatis mysterio. 102.
Lucas Hernberger, ejusque error contra Spiritum Sanctum. 114.
Lucerna exemplo explicabat Trinitatis mysterium Hierax haereticus. 2.
Lucianus, ejusque testimonium de Verbi divinitate. 88.
Lucifer, Episcopus Calaritanus, S. Sedis Apostolicae. Pff 2 solica

I N D E X

- Stolica Legatus in Concilio Nicæno I.* 96.
Fuit implacabilis Arianorum hostis. 99.
Scripfit plures libros contra Constantium Imperatorem, Arianorum protectorem. 99.
Lucius Apulejus dixit, Demones esse genere animalia, corpore aëria. 317.
Lutherus, ejusque error contra Trinitatem. 26.
Lux dicitur secunda Trinitatis Persona, & quare? 140.
- M.
- M**acedoniani putant, impossibile esse, Spiritum Sanctum esse Deum, & non esse genitum. 152.
Macedonius primum fuit Arii sectator, deinde Macedonianorum auctor. 98.
Ejus error contra Spiritum Sanctum. 113.
An dicendum sit, processionem Spiritus Sancti negasse? 167.
Magdeburgenses errarunt contra Custodiam Angelorum. 301.
Magia est in mundo. 336.
Est omnino illicita, & mala. ibid.
Eam Zoroastres invenit. 331.
Simon Magus, ejusque discipuli exercuerunt. ibid.
Magnanus, ejusque opinio circa apparitiones Angelorum. 216.
Ejus explicatio loquutionis Angelorum. 290.
Mahometus, ejusque error contra Trinitatem. 26.
Angelos ex igne creatos dixit. 205.
Male sensit de immortalitate Angelorum. 223.
Dixit, Diabolus productus fuisse a Deo ex igne, aliisque ipsius errores circa Demones. 317.
Erravit dicendo Demones aliquando salvandos. 325.
Malia an sint? Quae sint? Aliaque plura de ipsis. 339.
Mair Gabbai, Rabinus, ejusque testimonium de Trinitate. 15.
Malum Angelum non quilibet homo habet, sicut habet Angelum bonum. 307.
Manichæi Agannenses Diabolum adorabant. 331.
Manuel Calecas putavit, additionem Filioque factam fuisse a Damaso, Romano Pontifice. 176.
Marcellus Ancyranus Nicæna fidei propugnator. 94.
Marcellus, ejusque error contra Trinitatem. 24.
Ejusdem error contra Spiritum Sanctum. 113.
- Marcion ex Platonis doctrina suam hæresim concinnavit.* 12.
Nominat Diabolum nobis beneficium. 317.
Marcus Arethusius, Semi-Arianus. 95.
Marcus Ephesinus, implacabilis Latinorum hostis, contra processionem Spiritus Sancti & Filii in Florentino Concilio acerrime pugnavit. 167.
Maria Virgo, Dei Genetrix, an habuerit Angelum Custodem? 307.
Maris, Chalcedonis Episcopus, Arianus. 94.
Marius Victorinus, Afer, Arianos impugnavit. 99.
Materiale quot modis accipitur? 236.
Matangismonita contra Verbi divinitatem errarunt. 85.
Matthias Cervasius, Anabaptista, & ejus error contra Spiritum Sanctum. 114.
Matthias Steinbach dixit, se esse Spiritum Sanctum. 114.
Matutina cognitio quid sit per S. Augustinum? 246.
Materia informis & inanis an fuerit, ex qua Deus omnia creaverit? 345.
S. Maximi mens circa loquutionem Angelorum. 291.
Maximinus, Arianorum Episcopus, contra quem S. Augustinus scripsit. 98.
Mediator immediatus, primarius, & ex natura, est solus Christus; Angeli vero sunt Mediatores, ut etiam Sancti, mediati, secundarii, & per gratiam, & divinam ordinationem. 303.
Mediolanense Concilium in causa Arii. 95.
Mediolanense Concilium II., & III. in causa Arii. 96.
Mercurius Trismegistus an Trinitatem agnovit? 10.
Ejus libri sunt suppositi. ibid.
Meletius Antiochenus Semi-Arianus. 95.
Meritum fuit in Angelis bonis. 308.
Methodius quid de Trinitate senserit? 21.
Ejus testimonium de Verbi divinitate. 89.
Michael Balbus, Imperator, negavit, esse Demones. 316.
Michael Servetus, ejusque error contra Trinitatem. 26.
Ejusdem error contra Spiritum Sanctum. 114.
Michael Carularius, Patriarcha Constantinopolitanus, schisma perficit. 166.
Michaelis Archangeli principatus supra omnes Angelos vindicatur. 240.
Michael quid significet? 242.
Michael Archangelus an sit ex ordine supremorum Angelorum? 299.
Minutius Felix, ejusque testimonium pro Verbi divinitate. 91.
- Missio

VERBORUM, ET RERUM.

- Missio in divinis proprietates divinarum personarum in communi, & quid?* 121.
Est propria, & impropria. 127.
Propria dividitur in activam, & passivam; in visibilem, & invisibilem. ibid.
Non importat majoritatem, nec minoritatem. 128.
Supponit processionem. 168.
Missio, a qua Angeli denominantur. 295.
Non omnis missio Angelorum est ad custodiam. ibid.
Quamvis omnis custodia sit missio. ibid.
Fit a Deo. 296.
Ministri hominum non sunt Angeli, sed Dei. 297.
Mittuntur Angeli, vel ad animarum purificationem, vel ad intellectus illuminationem, vel ad affectus inflammationem. 299.
Miseri non potuerunt esse Angeli in primo suae creationis instanti? 246.
Modestus dicitur Spiritus Sanctus, & quare? 164.
Mobilis dicitur Spiritus Sanctus, & quare? 164.
Morientes consolantur Angeli Custodes. 307.
Molina explicatio loquutionis Angelorum. 288.
Mors intravit in mundum per peccatum. 377.
Sive prima, sive secunda, fuit sexta poena primi peccati primorum parentum. 399.
Montani contra Trinitatem errant, & quanam fuerint? 22.
Montanus, & Montanista, & eorum errores contra Trinitatem. 23.
Dixit, se esse Spiritum Sanctum. 111.
Motus per se, & motus per accidens, quid sint? 268.
Motus quotplex sit? 269.
Moyse Trinitatis notitiam in sacris libris non expresse docuit, sed minus expresse additavit. 14.
Nihil expresse dixit de Angelis, & quare? 195.
Implicitè autem illorum creationis meminit. 201.
Mundus dicitur Spiritus Sanctus, & quare? 164.
Multiplicitas rectè in divinis usurpatur, & quo sensu? 53.
- N.
- N** *Arcissus in Cilicia Herodiadis inter primos Arii sectatores.* 94.
Nathanael Aclianus, ejusque error contra Trinitatem. 10.
Nestoriani an senserint, Spiritum Sanctum a Filio non procedere? 164.
Nestorius, ejusque error contra Trinitatem. 25.
Nicenum Concilium generale I. contra Arium. 95.
Ejus descriptio. 94.
Nicephorus Constantinopolitanus an negaverit processionem Spiritus Sancti a Filio? 166.
Nicephorus Callistus, & quare ejus mens circa processionem Spiritus Sancti a Filio? 167.
Nicephorus Gregoras narrat, Nicephorum pro processione Spiritus Sancti a Filio scripsisse. 167.
Nicetas scribit contra Latinos Spiritum Sanctum a Filio non procedere. 166.
Nicolaus Methonensis contra processionem Spiritus Sancti a Filio librum edidit. 166.
Nicolaus Cabasilas scribit contra S. Thomam, processionem Spiritus Sancti a Filio impugnans. 167.
Noetus, ejusque error contra Trinitatem. 23.
Noe fuit revelatum Trinitatis mysterium. 14.
Nomina absoluta abstracta non predicantur de Personis in plurali, sed in singulari. 57.
Nomina essentialia abstracta non supponunt pro Personis. 59.
Essentialia concreta supponunt. ibid.
Nomina illa Angelorum recipiuntur a Catholicis, quae in Scripturis, vel apud Catholicos Scriptores, inveniuntur. 241.
Nomina Angelos habere probabilius judicatur. 241.
Notio in divinis quid significet? 46.
Notiones proprietates divinarum Personarum in communi, & quid? 121.
Tria ad eas requiruntur. 126.
Notio in divinis est innascibilitas. 126.
Norissus Cardinalis doctus, & fortis Augustini defensor, laudatur. 347.
Novatores posteriorum temporum fere omnia Ecclesia dogmata perturbant. 167.
Novorum Arianorum errores. 101.
Nox praecessit diem in prima mundi exordio. 354.
Numenius Pythagoricus an Trinitatem agnovit? 10.
Nuptiae inter Adamum, & Evam, fuerunt ante peccatum. 388.
Numerum Angelorum aliqui dixerunt esse infinitum. 229.
Alii voluerunt esse majorem numerum omnium corporum creaturarum, sive in specie, sive in individuo. ibid.
Alii cum majori restrictione loquuntur. ibid.
Nyssen quid intellexerit de loco Angelorum? 256.
Ejus verba de processione Spiritus Sancti a Filio explicantur. 188.

I N D E X

O.

Objectum cognitionis Angelorum primum est Deus. 271.
 Alterum objectum est ipsemet Angelus. 272.
 Tertium objectum sunt alii Angeli. ibid.
 Quartum objectum sunt res omnes materiales in universali, & in particulari. ibid.
 Quintum objectum sunt futura necessaria. ibid.
 Sextum sunt futura contingentia. ibid.
 Denique sunt futura libera, non certo, sed conjecturaliter. ibid.
 Objectum omne cognitionis Angelorum non est supernaturale. 293.
 Obstacles ad virtutes remouent Angeli Custodes. 307.
 Obstinatio voluntatis in Demonibus unde proveniat? 325.
 Ochamus quomodo explicet loquutionem Angelorum? 287.
 Omissio pura an possit esse culpabilis? 254.
 Omnipotentia tribuitur Patri in diuinis. 121.
 Oecolampadius, ejusque error contra cultum Angelorum. 313.
 Oppositio Angelorum hominibus peccantibus. 303.
 Et quomodo fiat? ibid.
 Operatio libera non potest esse prima primitate natura, potest tamen esse prima primitate temporis. 254.
 Opus gratia & misericordia quid importet in ordine naturali? 252.
 Operari in loco supponit esse in loco. 257.
 Operatio non constituit Angelos in loco. 262.
 Operantur ne Angeli in Caelo Empireot? 262.
 Operatio Angelorum praequirat existentiam in loco. 261.
 Operari sequitur ad esse, quomodo intelligatur? 263.
 Operatio libera an praesupponat operationem necessariam? 255.
 Optimus Magistrorum dicitur Spiritus Sanctus. 164.
 Orationes Ecclesia quare terminantur ad Patrem? 110.
 Orationes hominum offerunt Deo Angeli Custodes. 307.
 Orbes caelestes an moueantur ab Angelis? 300.
 Orbis totus aliquando ingemuit, & miratus est, se esse Arianum, secundum S. Hieronymum. 97.
 Et quo sensu intelligatur? ibid.
 Ordinatio peculiaris Dei peculiare locos assignat Angelis bonis, & malis. 259.
 Ordinis praesentia quid sit apud Durandum? 256.

Ordines Angelorum sunt novem. 238.
 Ex Traditione probatur. 240.
 Ordinum Angelorum distributio fuit facta a principio creationis ipsorum. 241.
 Ordinum quorumcumque Angeli mittuntur. 296.
 Ore Prophetarum tanquam organo utebatur Spiritus Sanctus. 116.
 Origenes ex Platoniorum Philosophia suas haereses deduxit. 12.
 Quid de Trinitate senserit? 21.
 Dicitur negasse diuinitatem Verbi ante Arium. 85.
 Quid reuera de Verbi diuinitate senserit? 89.
 Dixit Spiritum Sanctum esse factum per Christum. 112.
 Ejus opinio de natura Angelorum. 206.
 Erravit contra Angelorum Custodiam. 300.
 Putavit Angelos esse quasi Numina regnorum. 313.
 Erravit dicendo, quod Diabolus, & Angeli ejus post longissima tempora reddenda sint Caelo. 325.
 Favet instantanea rerum creationi. 351.
 Paradisum allegorice explicat. 363.
 Origo prima haeresis Ariana. 92.
 Originis ordo consideratur in diuinis. 129.
 Originis nomen an tribuatur Patri? 137.
 Origo peccati Angelorum fuit sola potestas voluntatis, non vero ignorantia mentis, nec affectus cordis. 320.
 Ortus haeresis Arianae quo anno sit asserendus? 92.

P.

Paracletus dicitur Spiritus Sanctus. 164.
 Paradisi deliciae apud Scripturas & Patres an significant claram Dei visionem? 246.
 Pamphilus martyr, ejusque testimonium de Verbi diuinitate. 89.
 Pancratius Presbyter in Concilio Nicano I. Sedis Apolicae Legatus. 96.
 Paratarum haeresis contra Trinitatem. 100.
 Parentes primi an habuerint Angelum Custodem? 307.
 Parisiense Concilium in causa Arianorum. 97.
 Passiones, quae respiciunt malum poena, non habuit primus homo in statu innocentiae; habuit tamen illas, quae ordinantur ad bonum. 383.
 Pastoris liber suppositus. 308.
 Patris nomen tripliciter in Scripturis accipitur. 132.
 Quare prima Persona in diuinis vocetur potius Pater, quam Genitor, vel generans? 133.

Pa-

VERBORUM, ET RERUM.

<i>Patrophilus Scytopoleos inter primos Aarii Sectatores .</i>	94.	<i>Interminabilis schismatis auctor.</i>	176.
<i>Patrum plurium mens circa loquutionem Angelorum explicatur.</i>	291.	<i>Plato an Trinitatem agnovit?</i>	9.
<i>Paulus Tyrius inter Aarii Sectatores .</i>	94.	<i>Ejus verba expenduntur .</i>	ibid.
<i>Peccatum primum Angelorum non fuit amor mulierum .</i>	321.	<i>An Angelos admiserit?</i>	194.
<i>Non fuit peccatum lingua.</i>	ibid.	<i>Dixit , Angelos esse animalia.</i>	204.
<i>Non fuit odium Dei .</i>	ibid.	<i>Platonici dixerunt , Celos esse animatos.</i>	358.
<i>Non fuit ingratitudo in Deum .</i>	ibid.	<i>Plinius putavit Celos esse animatos .</i>	358.
<i>Non fuit invidia in homines.</i>	ibid.	<i>Pluralitas recte in divinis usurpatur.</i>	53.
<i>Non fuit luxuria spiritualis.</i>	ibid.	<i>Et quo sensu ?</i>	ibid.
<i>Fuit superbia.</i>	322.	<i>Plutarchus male sensit de immortalitate Angelorum .</i>	222.
<i>Peccatum esse in foribus Gen. 4. quid significet ?</i>	378.	<i>Pena Angelorum malorum quanam sit?</i>	326.
<i>Peccatum Ada extendunt Doctores ad octo ; nimirum superbiam , amorem uxoris , curiositatem , dubitationem , opinionem , quod transgressio esset venialis , gulam , inobedientiam , excusationem peccati , quod commiserat , & in qua continetur etiam accusatio Dei .</i>	394.	<i>Est aeterna.</i>	328.
<i>Peraticus Euphratenfis Paratarum haereticorum auctor.</i>	100.	<i>Rationes in contrarium solvuntur.</i>	329.
<i>Persona in divinis quid significet ?</i>	48.	<i>Polycarpus , S. Joannis auditor , quid de Trinitate senserit ?</i>	17.
<i>Persona qualibet divina in ratione persona formaliter constituitur per relationem.</i>	77.	<i>Defenditur a Socinianorum calumnia circa Verbi divinitatem .</i>	86.
<i>Persona divina alligantes inter se in hominis creatione .</i>	29.	<i>Porphirii error de Angelis malis ab Augustino confutatur.</i>	319.
<i>Petilianus , ejusque error contra Spiritum Sanctum .</i>	114.	<i>Possibilitas probationis deducitur ex possibilitate cognitionis .</i>	1.
<i>Petrus Abailardus , ejusque error contra Trinitatem .</i>	101.	<i>Praxeas , ejusque error contra Trinitatem .</i>	23.
<i>Ejusdem error contra Spiritum Sanctum .</i>	114.	<i>Prascriptionis argumentum quale?</i>	43.
<i>Petrus Goniezius , Polonus , dixit , nondum esse revelatum , Spiritum Sanctum esse Deum .</i>	114.	<i>Prasentia Angeli non est infinita.</i>	264.
<i>Petrus Martir processionem Spiritus Sancti negare videtur .</i>	167.	<i>Pradamitarum fabula impugnatur.</i>	375.
<i>S. Petrus Chrysologus , ejusque opinio de natura Angelorum .</i>	208.	<i>Ratiuncula pro ipsa adducta solvuntur.</i>	ibid.
<i>Phabadius , Aginnensis in Gallia Episcopus , contra Arianos scripsit.</i>	99.	<i>Principiatum an possint dici Filius , & Spiritus Sanctus?</i>	135.
<i>Philippus Melancthon , ejusque error contra Spiritum Sanctum .</i>	114.	<i>Principalis dicitur Spiritus Sanctus.</i>	164.
<i>Philo Judaeus Angelos animalium voce appellavit .</i>	204.	<i>Principium in divinis cui conveniat?</i>	
<i>Favet instantanea rerum creationi.</i>	351.	<i>Priscillianus , ejusque error contra Trinitatem .</i>	24.
<i>Paradisum allegorice explicat.</i>	363.	<i>Priscillianista , eorumque errores circa Demones .</i>	317.
<i>An Trinitatem agnovit ?</i>	10.	<i>Voluerunt , Demones aliquando salvandos .</i>	325.
<i>Philosophi Gentiles an assequuti fuerint Trinitatis cognitionem?</i>	4.	<i>Probationes positiva , & negativa , quid?</i>	1.
<i>Photinus an agnovit Trinitatem ?</i>	10.	<i>Processio quid , & quotplex , in divinis?</i>	60.
<i>Ejus error contra Trinitatem .</i>	24.	<i>Non est in divinis tanquam a causa , sed tanquam a principio .</i>	63.
<i>Ejusdem error contra Spiritum Sanctum .</i>	113.	<i>Dua sunt tantum in divinis activa , & dua passiva .</i>	64.
<i>Phoebus acerrimus impugnator processionis Spiritus Sancti ex Filio .</i>	166.	<i>Sunt actiones vitales , non simplices emanationes .</i>	65.
		<i>Proculus Philosophus an Trinitatem agnovit ?</i>	10.
		<i>Dixit , Angelos fuisse genitos.</i>	197.
		<i>Promittere in Deo significat aliquando praedestinare .</i>	199.
		<i>Procopius favet instantanea rerum creationi .</i>	351.
		<i>Prophetae erant a Spiritu Sancto inspirati .</i>	116.
		<i>Propositiones in divinis quomodo resolvenda .</i>	97.
		<i>Proprietas in divinis quid significet ?</i>	48.

Pro.

I N D E X

Proprietates in divinis aliæ sunt Personarum in communi, aliæ in particulari. 121.
Pulcritudo in divinis tribuitur Filio. 121.

Q.

Quando nomini Deus nihil adjungitur, quod vel ampliet, vel restringat ejus significationem, supponit pro natura divina, ut est eadem in tribus personis. 60.
 Quando nomen Filii sumatur proprie, & quando improprie? 144.
 Quando Græci negare incaperint processionem Spiritus Sancti a Filio? 165.
 Quando facta fuerit Symbolo Constantinopolitano additio Filioque? 176.
 Quæstionem non esse de Spiritu Sancto, dicebat Valentinus Gentilis, Spiritus Sancti negans divinitatem. 115.
 Quæstionem ortam de Spiritu Sancti divinitate Orientales Episcopi Romano Pontifici dirimendam miserunt. 116.
 Quasi quid significet in Scripturis? 152.
 Quæstio de tempore creationis Angelorum ante Concilium Lateranense ad fidem non pertinebat; post Concilium neque est de fide; & contraria sententia non est hæretica, neque est erronea; est tamen temeraria. 202.
 Quæstionum veteris testamenti liber est Augustino suppositus. 381.
 Quiros explicatio circa loquutionem Angelorum. 288.
 Quinam Angeli mittantur? 297.
 Quomodo intelligatur prohibitio Concilii Ephesini de nihil addendo Symbolo? 170.
 Quot sint homines? 301.
 Quot sint Angeli? ibid.

R.

Radix nomen an tribnatur Patri? 137.
 Raphael quid significet? 242.
 Raymundus Lullius, ejusque opinio circa Trinitatis mysterii cognitionem, confutatur. 2.
 Ejus rationes adductæ, & responsiones ad illas ex P. Magnano. 4. & 5.
 Ejus error contra Trinitatem. 100.
 Eiusdem error contra Spiritum Sanctum. 114.
 Recipere quando importat imperfectionem? 111.
 Rectus dicitur Spiritus Sanctus. 164.
 Redimere plus est, quam custodire. 303.
 Regeneratio tribuitur Spiritui Sancto. 116.
 Relatio in divinis quid significet? 46.
 Relationes, tum secundum esse in, tum secundum esse ad, vere dantur in Deo. 68.
 Secundum esse ad, qua ratione dicantur rea-

les secundum P. Magnanum? 71.
 Reales relationes originis quot sint? 72.
 Quomodo distinguantur? 74.
 An dicant perfectionem, quomodo intelligendum? 81.
 Disparata non important realem distinctionem in divinis. 186.
 Relativum inter, & relationem, qua differentia secundum P. Magnanum? 77.
 Relativa in divinis an, & quomodo, pradicentur de essentia? 58.
 Remittere peccata ad Deum spectat. 118.
 Reprobi habent suum Angelum Custodem. 305.
 Retardantur haudquaquam Angeli a visione Dei per ipsorum missionem. 297.
 Revelatio implicita, & explicita, quanam sint? 13.
 Quæ dicatur facta Angelis ex mente S. Thomæ? 276.
 Richardus, & ejus explicatio circa loquutionem Angelorum. 287.
 Rodolphus Gualterus, ejusque error contra cultum Angelorum. 313.
 Romanum Concilium in causa Arii celebratum. 95.
 Romanum Concilium II. & III. in causa Athanasii celebratum. 95.
 Rusticus quidam Diaconus asseruit, Spiritum Sanctum a Filio non procedere. 165.

S.

Sabellius, ejusque error contra Trinitatem. 24.
 Sadducei Spiritum Sanctum negabant. 111.
 Angelos non admittebant. 191.
 Salomon qua ratione dicatur unigenitus? 154.
 Salathiel, nomen Angeli, quid significet? 242.
 Samosatenus, Paulus, ejusque error contra Trinitatem. 24.
 Sanctificatio tribuitur Spiritui Sancto. 116.
 Sapientia quomodo intelligatur, quando dicitur a Deo creata? 109.
 In divinis tribuitur Filio. 121.
 Sardicense Concilium in causa Arii. 95.
 Secreta cordium non cognoscuntur ab Angelis certo & infallibiliter. 274.
 Scotista quomodo explicent loquutionem Angelorum? 287.
 Secundus, Ptolemaidis Episcopus, primus Arii Sectator. 93.
 Securus dicitur Spiritus Sanctus. 164.
 Seleucia Concilium in causa Arianorum evasit Conciliabulum. 96.
 Seleuciani hæretici negarunt visibilem paradisum. 363.
 Semi-Ariani, & ipsorum Secta. 95.
 Seraphim quid significet ex vi vocis? 299.

Ser-

VERBORUM, ET RERUM.

Sergius Monachus in condenda Secta Mahometi adjutor. 25.
Serpens, qui decepit Evam, non fuit serpentis simulacrum, nec fuit serpens metaphoricus, sed verus serpens. 393.
Loquutus est ope Daemonis. ibid.
Fuit a Deo multatus quinque pœnis. 398.
Setho fuit revelatum Trinitatis mysterium. 14.
Sigillum dicitur secunda Persona, & quare? 147.
Silvanus Tarsensis Semi-Arianus. 95.
Similitudo naturæ, ad generationem requisita, quomodo intelligatur? 154.
Simeon Rabinus, ejusque testimonium de Trinitate. 15.
Simon Magus contra Trinitatem fuit. 22.
Simplex dicitur Spiritus Sanctus. 164.
Simplicius negavit Magiam. 330.
Sirmiense Concilium in causa Arianorum. 96.
Singedunianum Conciliabulum in causa Arianorum. 98.
Sol continet vestigium Trinitatis ex Patribus. 6.
Sociniani dicunt Demones aliquando salvandos. 325.
Somnia ex quibus causis proveniant? 273.
Sophronius Pompejopolitanus Semi-Arianus. 95.
Species dicitur secunda Persona, & quare? 147.
Spectra quid sint? Et an dentur? 334.
Spiritum Sanctum esse Deum probatur ex Scripturis, Conciliis, Patribus, & Rationibus. 115. & seqq.
Non procedit per artem. 120.
Nec est genitus, nec ingenuus, sed procedens. ibid.
Spiritus nomen quomodo conveniat tertia Personæ? 160.
Spiritus essentia quamam sit? 205.
Sphœra præsentia Angeli restringi potest in puncto, & dilatari ad libitum. 264.
Sociniani dicunt, Demones aliquando salvandos. 325.
Stoici dixerunt, Cælos esse animatos. 358.
Substantia in divinis quid significet? 48.
Subtilis dicitur Spiritus Sanctus, & quare? 164.
Succubi Demones a pluribus negantur. 330.
Sunt nihilominus, & dantur. 342.
Superbia Angelorum malorum quamam fuerit? 323.
Fuit primum primorum Parentum peccatum. 395.
Sybellini libri an genuini, an supposititii? 11.
Cujus sint auctoritatis? 242.
Qua continent nomina Angelorum non recipiuntur. ibid.
P. R. II.

Syllogismus expositivus an valeat in Trinitate? 9.
Syllogistica principia an opposita sint Trinitati? 7.

T.

T *Aleja Arit quid?* 92. & 93.
Tarasius, & quæ produxit de Joanne Thessalonicensi in Concilio Nicæno II. 211.
Tatianus quid de Trinitate senserit? 21.
Temporis momentum, quo Deus creavit Angelos. 199.
Tenebra quæ supponantur in illuminatione Angelorum? 293.
Tentatio primorum Parentum non fuit interna, sed externa tantum. 382.
Terra continet vestigium Trinitatis ex Patribus. 6.
Quare in prima rerum creatione dicebatur inanis & vacua? 346.
Ejus nomine quid veniat in prima rerum creatione? 353.
Terrestris Paradisus fuit corporeus, non spiritualis, nec mysticus, aut allegoricus. 364.
Quoad amantatem non extat, extat tamen quoad locum. 369.
Ejus locus fuit ad alveum, quem conficit confluentis Tigridis, & Euphratis. 367.
Tertullianus quid de Trinitate senserit? 27.
Explicatur, & defenditur. ibid.
Circa Verbi divinitatem a Socinianorum calumnia liberatur. 90.
Dicitur, quod erraverit contra Spiritum Sanctum. 112.
Ejus opinio de natura Angelorum. 207.
Thales Milesius voluit, noctem fuisse primo creatam, deinde diem. 354.
Theodoretus an senserit Spiritum Sanctum a Filio non procedere? 164.
Ejus error circa loquutionem Angelorum. 287.
Ejus verba contra cultum Angelorum explicantur. 315.
Theodorus Mopsuestenus, ejusque error contra Trinitatem. 25.
Ejusdem error circa loquutionem Angelorum. 287.
Theodorus Dorschins, ejusque error contra Trinitatem. 27.
Theodorus Beza, ejusque error, contra Spiritum Sanctum. 114.
Ejusdem error circa loquutionem Angelorum. 287.
Theodotus Bizantinus Coriarius fuit Alogorum Pater. 85.
Theodotus, Laodiceus Episcopus, inter primos Arianorum. 85.

G B B

INDEX VERBORUM, ET RERUM.

- Arii sectatores.* 93.
Theognis Nicanus inter primos Arii sectatores. 94.
Theonas, Marmarica Episcopus, Arianus ex primis. 93.
Theophilus Alexandrinus quid de Trinitate senserit? 21.
S. Thomas an concedat Patri nomen Authoris? 137.
Explicatur circa modum, quo fit illuminatio Angelorum. 294.
Ejus opinio de successiva, vel instantanea verum creatione. 347.
Thomiste quomodo explicent loquutionem Angelorum? 287.
Traditio sufficit si in Romana Ecclesia servetur, ut dicatur, persistere in Ecclesia catholica. 97.
Transilvani, & eorum argumenta contra Trinitatem. 48.
Porundem errores contra Spiritum Sanctum. 115.
Negant Verbi generationem. 152.
Trinitatis mysterium esse contra humana rationis vim, quidam Scholastici asseruerunt; rejiciuntur. 2.
Communis sententia est, quod sit supra, non contra naturalem rationem. *ibid.*
Ejus vestigia contenta in quibusdam creaturis. 6.
Ei non opponuntur sylogistica principia. 7.
Trinitas est invocanda. 111.
Trismegistus, Mercurius, an Trinitatem agnovit? 10.
Ejus libri sunt supposititii. *ibid.*
Tyri Conciliabulum ab Arianis coactum. 94.

V.

- V** *Alens Marfa Arianus Sectator Eunomii.* 94.
Valentinus, antiquus Haresiarcha, Verbum, & Spiritum Sanctum, ad Angelorum conditionem redegit. 111.
Valentius Gentilis, ejusque error contra Trinitatem. 27.
Calaber non fuit. *ibid.*
Contra processionem Spiritus Sancti citatur. 167.
Ubi intrinsecum an sit superadditum in Angelis, qui sunt in loco? 262.
Velle secundum qui habet a se, an a se habeat etiam velle primum? 255.
Verbi divinitas asserta, & probata. 102.
Verbum dicitur secunda persona, & quare? 138.
Ex quorum cognitione procedas? 148.
Non procedit per cognitionem futurorum. *ibid.*

- Procedit per omnem cognitionem divinam, necessariam.* 149.
Vere primo non fuit mundus conditus, sed autumno. 356.
Vesperis nomine in prima reformatione an significetur nox? 355.
Via peregrinatio quid significet per S. Augustinum? 246.
Vigilius, Tapsensis, Episcopus, duodecim libros contra Arianos scripsit. 99.
Viri tres, qui Abrahā apparuerunt, quid significabant? 31.
Virtus dicitur secunda Persona, & quare? 138.
Visio omnis in Verbo communicari potest. 293.
Non omnis est beatificativa. *ibid.*
Unitas in divinis tribuitur Patri. 121.
Unctio spiritualis dicitur Spiritus Sanctus. 164.
Voluntas an determinetur a se ipsa, an a judicio practico, vel illius imperio? 254.
Est in Angelis, & probatur ex Scripturis, Patribus, & Rationibus. 282.
Alus voluntatis Angelorum quinam sint? 283.
Demonum ita est in malo obstinata, ut resipiscere non possit; & per hoc maxime ipsorum pena est aeterna. 325.
Fuit causa interna peccati primorum Parentum. 393.
Vox Ex in divinis tribuitur Patri; Vox Per tribuitur Filio; Vox Ia tribuitur Spiritui Sancto; & quare? 122.
Oranius Tyrus Arianus Sectator Eunomii. 94.
Oriel quid significet? 242.
Orfacius, Singidonis Episcopus, Arianus Sectator Eunomii. 94.
Voosfangus Musculus, ejusque error contra Trinitatem. 27.
Ejusdem error contra cultum Angelorum. 313.

Z.

- Z** *Eroaster an Trinitatem agnovit?* 10.
Ejus libri sunt supposititii. *ibid.*
Dicitur, voluisse, Demonibus esse cultum exhibendum. 331.
Zacharia Propheta testimonium de divinitate Verbi. 103.

E R R A T A

Auctoris absentia, Correctoris infirmitas, Typorum fatalitas, inevitabilia reddiderunt.

C O R R E C T A

Letterum Humanitas, discretio, sapientia, omnino reddent.

B I N I S.

